

ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ

**Ο θεσμός της Υιοθεσίας ως δικαίωμα στην ανατροφή τέκνου:
Καταστρατηγήσεις, αναχρονιστικοί περιορισμοί και νέες αντιλήψεις
στις απαρχές του 21^{ου} αιώνα.**

**Το διακύβευμα της ετερότητας των ενδιαφερομένων και το συμφέρον
του θετού τέκνου στην Ελλάδα, στην Αγγλία και στη Σουηδία.**

ΣΤΑΥΡΟΥΛΑ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΣΙΜΙΤΖΗ

ΜΥΤΙΑΗΝΗ, ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ 2018

Α΄ ΤΟΜΟΣ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΙΓΑΙΟΥ
ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑΣ

ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ

**Ο θεσμός της Υιοθεσίας ως δικαίωμα στην ανατροφή τέκνου:
Καταστρατηγήσεις, αναχρονιστικοί περιορισμοί και νέες αντιλήψεις
στις απαρχές του 21^{ου} αιώνα.**

**Το διακύβευμα της ετερότητας των ενδιαφερομένων και το συμφέρον
του θετού τέκνου στην Ελλάδα, στην Αγγλία και στη Σουηδία.**

ΣΤΑΥΡΟΥΛΑ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΣΙΜΙΤΖΗ

**ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: κ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΖΩΡΑΣ (Ομότιμος
Καθηγητής Κοινωνιολογίας Πανεπιστημίου Αιγαίου)**

ΤΡΙΜΕΛΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΠΑΡΑΚΟΛΟΥΘΗΣΗΣ

Κωνσταντίνος Ζώρας (Καθηγητής Κοινωνιολογίας Πανεπιστημίου Αιγαίου)

Παναγιώτης Γρηγορίου (Καθηγητής Κοινωνιολογίας Πανεπιστημίου Αιγαίου)

Μιχάλης Ψημίτης (Καθηγητής Κοινωνιολογίας Πανεπιστημίου Αιγαίου)

Μυτιλήνη, Φεβρουάριος 2018

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα διατριβή επικεντρώνεται στη μελέτη του θεσμού της υιοθεσίας ανηλίκου ως μηχανισμού δόμησης πλασματικής συγγένειας στην Ελλάδα. Μέσα από τη βιβλιογραφική επισκόπηση αναδύεται η υιοθεσία ως ένας θεσμός άγνωστος στον ευρωπαϊκό κόσμο έως και τον ύστερο 19^ο αιώνα, ενώ αντίθετα στον ελλαδικό χώρο γνωρίζει μία εντυπωσιακή ιστορική πορεία. Αναζητώντας τις ρίζες της στο βάθος των αιώνων διαπιστώνουμε τη μεταβλητότητα του θεσμού ως προς τη φιλοσοφία, τις αρχές και την πρακτική του ανάλογα με τα ισχύοντα κοινωνικά και πολιτισμικά συμφραζόμενα κάθε εποχής, που πάντοτε, όμως, κατατείνουν στην προάσπιση κυρίως των συμφερόντων των θετών γονέων.

Η εξέλιξη του δικαίου της υιοθεσίας κατά τον 20^ο αιώνα εδραιώνει την παιδοκεντρική φυσιογνωμία του θεσμού υπό την έννοια, ότι πλέον δε στοχεύει στην παραμυθία των άτεκνων ζευγαριών ούτε και συνιστά μία ιδιότυπη νομική θεραπεία της ετερόφυλης στειρότητας. Τα διεθνή νομοθετικά κείμενα για την προστασία του παιδιού εισάγουν καινοτόμες νομικές διατάξεις για την περιφρούρηση των δικαιωμάτων της απροστάτευτης ανηλικότητας και την εξάλειψη φαινομένων καταχρηστικής και ανήθικης εφαρμογής της υιοθεσίας. Στο πλαίσιο της προνοιακής θεώρησης του θεσμού διερευνούμε, αν στην πράξη το βέλτιστο συμφέρον του υιοθετούμενου ανηλίκου θωρακίζεται επαρκώς διά των προβλεπόμενων νομικών διατάξεων και των κριτηρίων εξειδίκευσής του από τους αρμόδιους κρατικούς φορείς. Παράλληλα και υπό το φως των διεθνών εξελίξεων στο χώρο της τεχνητής εκσυγγένευσης και της ομογονεικότητας εξετάζουμε, αν στο ελληνικό νομικό και εμπειρικό τοπίο οι μεταβλητές της γονεϊκής καταλληλότητας, ήτοι ο σεξουαλικός προσανατολισμός, η γαμηλιότητα, η κοινωνικοοικονομική κατάσταση και η προσωπικότητα των ενδιαφερομένων, συσχετίζονται με την προοπτική μίας επιτυχούς πράξης υιοθεσίας.

Δια της ποιοτικής μεθοδολογικής προσέγγισης αποδεικνύεται, τελικά, ότι το επωφελές του διακινούμενου ανηλίκου διασφαλίζεται μέσα στο κυρίαρχο κανονιστικό ετεροσεξουαλικό πλαίσιο της πυρηνικής δυσζυγικής συμβίωσης ελάχιστα απέχουσας από την ιδεολογία των προηγούμενων δεκαετιών. Επιτακτική, λοιπόν, κρίνεται μία ριζική και συγκροτημένη συλλογική αναμόρφωση του οικογενειακού δικαίου συμπλέουσα με την ευρωπαϊκή έννομη τάξη, τα σύγχρονα

κοινωνικά και πολιτισμικά δεδομένα, αλλά κυρίως με τις δημοκρατικές αρχές της ισότητας και της κοινωνικής δικαιοσύνης.

Λέξεις κλειδιά: υιοθεσία, παιδοκεντρικότητα, συμφέρον απροστάτευτου τέκνου, διεθνείς εξελίξεις, ομογονεϊκότητα, ριζική αναμόρφωση του θεσμού της υιοθεσίας, ισότητα και δικαιοσύνη.

ABSTRACT

This doctoral thesis focuses on studying the institution of adoption of a minor as a constructive mechanism of artificial kinship in Greece. Through the bibliographic review, adoption is emerging as an institution unknown to the European world until the late 19th century, while on the contrary in Greece it has an impressive historicity. Seeking its roots in the course of centuries, we find the institution's variability in its philosophy, principles and practice according to the current social and cultural contexts of every age, but always to defend the interests of the adoptive parents.

The Evolution of the Adoption Law in the 20th Century consolidates the child-centered physiognomy of the institution in the sense, that no longer aims at the consolation of childless couples nor is it a peculiar legal treatment of heterosexual infertility. International legislation on child protection introduces innovative legal provisions to safeguard the rights of unprotected children and to eliminate the phenomenon of abusive and immoral application of adoption. In the context of the welfare of the institution we investigate whether in practice the best interests of the adopted minor are adequately shielded by the statutory provisions and criteria of specialization by the competent state authorities and operators. At the same time in the light of international developments in the field of artificial kinning and homogeneity we examine whether in the Greek legal and empirical landscape the variables of parental suitability, namely the sexual orientation, the socio-economic situation or the marital status and the personality of those concerned are correlated with the prospect of a successful act of adoption.

The qualitative methodological approach ultimately proves that the well-being (the principle of best interests) of the adopted minor is ensured within the dominant regulatory heterosexual framework of nuclear double-life cohabitation in which it has very little distance from the ideology of the previous decades. It is therefore imperative to have a radical and structured collective reform of family law in accordance with the European legal order, modern social and cultural facts, but above all with the democratic principles of equality and social justice.

Key words: adoption, child-centeredness, best interests of unprotected child, international developments, homogeneity (homoparentalité), radical reform of the institution of adoption, equality and justice.

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Νοέμβριος του 2013. Ένα ξανθό κοριτσάκι χρωματικά ασύμβατο με τους μελαμψούς γονείς του σε ένα καταυλισμό ΡΟΜΑ κινεί τις υποψίες των αστυνομικών οργάνων και της εισαγγελικής λειτουργού, ότι πιθανόν να είναι θύμα παράνομης παιδικής διακίνησης. Το περιστατικό αυτό δημοσιοποιείται και φέρνει πάλι στο κοινωνικό προσκήνιο το θέμα της εμπορίας βρεφών, τις υιοθεσίες με οικονομικό αντάλλαγμα και την αγωνία πολλών βιολογικών γονέων, ότι η μικρή Μαρία μπορεί να είναι το δικό τους χαμένο παιδί. Ακούγονται ετερόκλητες φωνές σχετικά με την τροποποίηση του νομικού πλαισίου και την πληρέστερη διασφάλιση του συμφέροντος των μετακινούμενων παιδιών, την κατάργηση των ιδιωτικών υιοθεσιών και τον ουσιαστικό έλεγχο των υιοθετούμενων. Μετά το πέρας λίγων εβδομάδων κατευνάζεται η κοινωνική ανησυχία, οι ποικιλόχρωμες φωνές ηρεμούν και όλα συνεχίζουν τον ρυθμό τους.

Νοέμβριος του 2013: Με ερέθισμα το ως άνω περιστατικό μού δίνεται η ευκαιρία να προσεγγίσω έναν θεσμό, που έχει στοχοποιηθεί για πολλαπλούς λόγους: Άραγε να είναι το βιολογικό έλλειμμα, που επιβάλλει τόσες νομοθετικές ρυθμίσεις, η θεσμική κατοχύρωση της ιδιωτικής διακίνησης, που ευνοεί το οργανωμένο έγκλημα βρεφικής εμπορίας ή μήπως η αποσύνδεση της γονεϊκότητας από το μητρικό σώμα και τους έμφυλους γονεϊκούς ρόλους; Πώς σε όλες αυτές τις περιπτώσεις, εντός και εκτός των ορίων της νομιμότητας, εξασφαλίζεται η παιδοκεντρικότητα του θεσμού και ικανοποιείται το βέλτιστο συμφέρον του θετού παιδιού;

Τους προσωπικούς αυτούς προβληματισμούς μού επέτρεψε να διερευνήσω ο επιβλέπων καθηγητής μου, κ. Κωνσταντίνος Ζώρας, τέως Κοσμήτορας και Καθηγητής του Τμήματος Κοινωνιολογίας του Πανεπιστημίου Αιγαίου, στον οποίο οφείλω βαθύτατη ευγνωμοσύνη, γιατί χωρίς τη δική του συναίνεση, ενθάρρυνση και αρωγή θα ήταν ανέφικτη η εκπόνηση της παρούσας διδακτορικής διατριβής. Τον ευχαριστώ θερμά για την αδιάλειπτη πνευματική καθοδήγηση και εμπύχωση, που μου προσέφερε στο διάστημα των τεσσάρων ετών συγγραφής και μελέτης.

Ειλικρινείς ευχαριστίες εκφράζω και στα μέλη της εισηγητικής μου επιτροπής και δη στον κ. Παναγιώτη Γρηγορίου, Κοσμήτορα και Καθηγητή του τμήματος Κοινωνιολογίας του Πανεπιστημίου Αιγαίου και στον κ. Μιχαήλ Ψημίτη ομοίως Καθηγητή του Τμήματος Κοινωνιολογίας, για την ευγενική συμμετοχή τους και την

υποστήριξή τους. Αισθάνομαι ιδιαίτερα υπόχρεη για τις πολύτιμες επισημάνσεις και υποδείξεις τους, κυρίως δε για τα προσεκτικά και λεπτομερή σχόλιά τους.

Θερμές ευχαριστίες θα ήθελα να εκφράσω και στα υπόλοιπα μέλη της επταμελούς εξεταστικής μου επιτροπής: Την κα Αθηνά Κοτζάμπαση, Καθηγήτρια Αστικού Δικαίου της Νομικής Σχολής του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσ/νίκης, τους κ. Ευστράτιο Παπάνη και Παναγιώτη Γιαβρίμη, Επίκουρους Καθηγητές του Τμήματος Κοινωνιολογίας του Πανεπιστημίου Αιγαίου και την κα Μαρία Σταματογιαννοπούλου, Επίκουρη Καθηγήτρια του Τμήματος Κοινωνικής Ανθρωπολογίας και Ιστορίας του Πανεπιστημίου Αιγαίου. Τους ευχαριστώ ειλικρινά για την πρόθυμη και ανεπιφύλακτη συμμετοχή τους στην αξιολόγηση της διδακτορικής μου διατριβής.

Ιδιαίτερης μνείας αξίζει η φίλη μου Βίβιαν, η οποία επέδειξε αξιοθαύμαστο ζήλο, παρά τις αυξημένες της οικογενειακές υποχρεώσεις, στο πεδίο της έρευνας και κυρίως στον εντοπισμό και την παρότρυνση συμμετοχής του δείγματός μου.

Θα ήταν αδικαιολόγητη εκ μέρους αγνωμοσύνη να παραλείψω τους πρωταγωνιστές της ερευνητικής μου προσπάθειας, θετούς και δυνάμει θετούς γονείς, που με εμπιστεύτηκαν και μου εκμυστηρεύτηκαν πτυχές της υιοθεσίας, μέσα από τη δική τους βιωματική προσέγγιση του θεσμού. Οι χρήσιμες παρατηρήσεις τους και η πηγαία τοποθέτησή τους με εφοδίασε με πλούσιο πρωτογενές υλικό και ταυτόχρονα με κατέστησε κοινωνό των ενδόμυχων συναισθημάτων και σκέψεών τους. Πολλές φορές, μάλιστα, συνομιλώντας κυρίως με τους δυνάμει θετούς γονείς αισθάνθηκα συμπόνια ίσως και ενοχή λόγω της δικής μου πολυτεχνίας.

Νιώθω ιδιαίτερα ευτυχής, που ήρθα σε επαφή με όλους αυτούς τους ανθρώπους, γιατί χωρίς δισταγμό εξωτερίκευσαν τον διακαή πόθο της απόκτησης παιδιού και την ασίγαστη λαχτάρα της γονεϊκότητας, που δε γνωρίζει φύλο, σεξουαλικό προσανατολισμό ή κοινωνική κατάσταση. Χωρίς να υποτιμώ την πολύτιμη συνεισφορά των υπόλοιπων υποκειμένων της έρευνάς μου θα ήθελα να ευχαριστήσω ιδιαίτερω την LGBTQI κοινότητα, που αγκάλιασε από την πρώτη στιγμή το ερευνητικό μου εγχείρημα και συνέβαλε στην ολοκλήρωσή του. Αισθάνομαι την ανάγκη να εκφράσω ένα μεγάλο ευχαριστώ στα ομόφυλα ζευγάρια, που με «υποδέχτηκαν» με προθυμία στο δικό τους «αθέατο» κόσμο και μου επέτρεψαν να γνωρίσω την ομογονεϊκότητα, όπως εκδηλώνεται στον καθημερινό βίο.

Ευχαριστώ ακόμη και εκείνους που αρνήθηκαν την ανάμειξή τους στην έρευνα, γιατί μέσα από τις δικές τους φοβίες και ανασφάλειες μπόρεσα να αντιληφθώ

ότι παρά τις καλοπροαίρετες εξαγγελίες, η πράξη της υιοθεσίας είναι ακραιφνώς ενδοοικογενειακή υπόθεση και τυγχάνει ακόμη σύμπλεγμα συντηρητισμού και μυστικότητας.

Πολλές ευχαριστίες επίσης απευθύνω στους κοινωνικούς λειτουργούς, που δέχτηκαν να αφιερώσουν μέρος του προσωπικού τους χρόνου για χάρη της έρευνας. Στο σημείο αυτό, θα ήθελα να ευχαριστήσω προσωπικά την κα Ασπασία Φραντζή για την προθυμία της να μοιραστεί μαζί μου τις γνώσεις και τις εμπειρίες της ως τέως προϊσταμένη της Κοινωνικής Υπηρεσίας στην Μυτιλήνη. Την ευχαριστώ, που με συντρόφευσε σε αυτό το κοπιώδες ταξίδι αναζήτησης της αλήθειας.

Τέλος, ευχαριστώ ιδιαίτερα την οικογένειά μου, τον σύζυγό μου και τα πέντε μου παιδιά, που στάθηκαν μέντορες και υποστηρικτές της προσπάθειάς μου, παρόλο που πολλές φορές στερήθηκαν ποιοτικό χρόνο από μένα. Νιώθω βαθιά συγκίνηση, που ανέχτηκαν αδιαμαρτύρητα την επί μακρόν φυσική και ψυχική απουσία μου.

«...Τα παιδιά ανήκουν σε αυτούς που τα αγαπούν

Και όχι σε αυτούς που τα γεννούν...»

Μπρεχτ στον κύκλο με την κιμωλία

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η μελέτη της υιοθεσίας ως θεσμού, που διαμορφώνεται στο χώρο και στο χρόνο, ως ιστορικά, δηλαδή, προσδιοριζόμενου, σπάνια αποτελεί αυτοτελές αντικείμενο ιστορικής έρευνας τουλάχιστον ως τον 19^ο αιώνα. Τις περισσότερες φορές προσεγγίζεται ευκαιριακά και αδρομερώς στα πλαίσια του κεντρικού ενδιαφέροντος του ερευνητή για την οικογένεια και την οργάνωση της ανθρώπινης κοινωνίας. Ως πρωτογενής φορέας κοινωνικοποίησης, κατά κύριο λόγο η οικογενειακή εστία διεγείρει την περιέργεια και εξάπτει το ζήλο του μελετητή ήδη από τα πρώτα ακόμα ανώριμα παραδοσιακά σχήματα, που διεκδικούν και αυτά ιστορική υπόσταση. Οι πρακτικές εκσυγγένευσης εξετάζονται σε δεύτερο βαθμό, στα πλαίσια αναζήτησης των τρόπων δόμησης και σύνθεσης του ιδιωτικού βίου. Μολονότι, όμως, η συγγένεια αντιπροσωπεύει για τον ανθρωπολόγο ερευνητή, «*ό,τι η λογική για τη φιλοσοφία και το γυμνό για την τέχνη*» κατά την εύγλωττη ρήση του R. Fox, η υιοθεσία παραδόξως δε συνιστά ερευνητικό θέμα κομβικής σημασίας για τη συγκρότηση της επιστημονικής σκέψης, αλλά παραγκωνίζεται στο ρείθρο της ιστορίας.

Το λυκαυγές, ωστόσο, του 20^{ου} αιώνα σηματοδοτεί την έναρξη μίας εποχής αμφίσημης, αντιφατικής και συγκεχυμένης, όπου η διατήρηση της γενετικής ομοιογένειας της «ανώτερης» μόνο φυλής καταδυναστεύει την Ευρώπη και ολισθαίνει σε πεδίο συγκρούσεων και ιμπεριαλιστικής πολιτικής. Πρόκειται για μία ιστορική περίοδο, κατά την οποία τα ελπιδοφόρα επιτεύγματα της επιστημονικής και τεχνολογικής προόδου αντισταθμίζονται από την έκπτωση των πολιτιστικών, ανθρωπιστικών και ηθικών αξιών. Η ήττα της ναζιστικής Γερμανίας συμπίπτει με την κατάρρευση της θεωρίας της φυλετικής καθαρότητας και της ευγονικής, ανασύρει όμως, αναγκαστικά μέσα από τα συντρίμια του εκτεταμένου πολεμικού μετώπου την παιδική διακίνηση και την τοποθετεί στο επίκεντρο του σύγχρονου επιστημονικού στοχασμού. Τα παιδιά, αόρατα θύματα του ψυχρού πολέμου και των δύστηνων κατοχικών χρόνων, που στερούνται και τους δύο γονείς ή τα αναγκαία μέσα επιβίωσης, εκριζώνονται από τις πατρογονικές τους εστίες και ανατρέφονται σε ανοίκεια οικογενειακά περιβάλλοντα του εξωτερικού. Οι ανήλικοι αυτοί απολύουν άπαξ και διά παντός την πολιτισμική τους ταυτότητα, την εθνοτική τους καταγωγή, το κοινωνικό παρελθόν τους με την ελπίδα ότι ίσως ως αντάλλαγμα σωθούν από μία ζωή στερήσεων και ακραίας φτώχειας.

Με άλλα λόγια, η πράξη της υιοθεσίας ενσαρκώνει μεν το αποκορύφωμα της διακίνησης, που δρομολογείται με στόχο την πληρέστερη διασφάλιση του συμφέροντος του μετακινούμενου παιδιού, δεν παύει, όμως, να υποκρύπτει το ψυχολογικό δράμα όλων των παραγόντων, που συνθέτουν το τρίγωνο της υιοθεσίας και που ευελπιστούν (ο καθένας για τους δικούς του λόγους) στην επίτευξη ενός ευτυχέστερου βίου. Η αγωνία αυτή τούς οδηγεί πολλές φορές σε μία καταχρηστική συμπεριφορά, τέτοια που οι κοινωνικές και ανθρωπολογικές επιστήμες δεν μπορούν να αγνοήσουν, ούτε και οι θεσμικοί φορείς να ανέχονται στα πλαίσια της ελεύθερης ιδιωτικής πρωτοβουλίας.

Από την άλλη πλευρά, όμως, η πρόβλεψη δικονομικών εγγυήσεων για την προστασία του θετού τέκνου και η κατοχύρωση ενός υπερβολικά αυστηρού και άκαμπτου πλαισίου κρατικού ελέγχου των διαδικασιών της μετακίνησης, κατέστησε την υιοθεσία προπύργιο του συντηρητισμού και του αναχρονισμού. Και αυτό, διότι μέσω αυτής πριμοδοτούνται αποκλειστικά οι οικογένειες εκείνες, που συγκεντρώνουν τα τυπικά χαρακτηριστικά γνωρίσματα της παραδοσιακής πυρηνικής οργάνωσης και όχι απαραίτητα τα εχέγγυα ανάπτυξης άμεμπτου γονεϊκού δεσμού.¹

Και δεν είναι μόνο αυτό: Η ιστορία της μικρής ανοιχτόχρωμης Μαρίας, που εντοπίστηκε το Νοέμβριο του 2013 σε έναν καταυλισμό Ρομά στα Φάρσαλα της Θεσσαλίας, επανέφερε στον δημόσιο διάλογο τη νοσηρότητα της ανεπιτήρητης υιοθεσίας. Παρά τις όποιες ιδιαίτερες συνθήκες μετακίνησης της Μαρίας, η περίπτωση της συνέβαλε στο να αναδειχθεί για άλλη μία φορά η ανάγκη ριζικών θεσμικών αλλαγών στη βάση της ουσιαστικής μέριμνας για το απροστάτευτο παιδί.

¹ Weeks, J., Heaphy, B., & Donovan, C., 2001:159, 178-179

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Α΄ ΤΟΜΟΣ	Σελ.
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	18
Διάρθρωση της μελέτης.....	18
Δήλωση του προβλήματος.....	22
Τεκμηρίωση της σπουδαιότητας και αναγκαιότητας της εργασίας: Η καινοτομία του θέματος.....	23

ΜΕΡΟΣ 1^ο

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1ο

Η ΥΙΟΘΕΣΙΑ ΩΣ ΙΣΤΟΡΙΚΟ, ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ, ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟ ΚΑΙ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΟ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟ

1. Εννοιολογική Ανάλυση της Υιοθεσίας.....	25
1.1.1. Εισαγωγικές παρατηρήσεις.....	25
1.1.2. Συνοπτική αναφορά στον θεσμό της Υιοθεσίας.....	27
1.1.3. Εννοιολογική προσέγγιση των όρων της «Υιοθεσίας» και της τέλεσής της βάσει του «συμφέροντος του τέκνου».....	28
1.2. Ιστορική Διαμόρφωση και εξέλιξη του θεσμού της Υιοθεσίας.....	34
1.2.1. Γενική εισαγωγή στο θεσμό της Υιοθεσίας.....	34
1.2.2. Η Ιστορική Ανάδυση και όσμωση της Υιοθεσίας.....	35
1.2.3. Η σταδιακή μεταστροφή στο περιεχόμενο της προστασίας από το συμφέρον των υιοθετούντων στο συμφέρον των υιοθετούμενων του 20 ^{ου} αιώνα.....	59
1.2.4. Η διαμόρφωση του εγκληματικού στερεοτύπου του θετού τέκνου και η επίδραση αυτού στην κοινωνική αναπαράσταση της Υιοθεσίας.....	68
2. Η Υιοθεσία στην Ελλάδα.....	79

2.1.1. Το Κοινωνικό και Πολιτιστικό Υπόβαθρο της Υιοθεσίας στον Ελληνικό χώρο.....	79
2.1.2. Τα Είδη της Υιοθεσίας.....	90
2.1.3. Διάκριση της Υιοθεσίας από συγγενείς μορφές παιδικής προστασίας.....	113
2.1.3.1. Η Ανάδοχη Οικογένεια.....	113
2.1.3.1.1. Η έννοια της Αναδοχής μέσα από το Ελληνικό θεσμικό πλαίσιο.....	115
2.1.3.1.2. Τα Είδη της Αναδοχής.....	118
2.1.3.1.3. Τα τρωτά σημεία της Αναδοχής.....	120
2.1.3.2. Επιτροπεία Ανηλίκου.....	122
2.1.3.3. Ψυχοπαίδια.....	124
2.1.4. Νομοθετική και Ουσιαστική σύγκριση στα όρια της υιοθεσίας και της παρένθετης μητρότητας.....	130
3. Οι επιδιωκόμενοι διά της Υιοθεσίας σκοποί και οι σχετικές παρεκκλίσεις	134
3.1. Η ανάγκη απόκτησης τέκνου.....	136
3.1.1. Τα εμπόδια στην απόκτηση τέκνου: Η Υπογονιμότητα και οι νέες συνθήκες ζωής της μετανεωτερικής κοινωνίας.....	138
3.1.2. Έννοια και Αίτια της Υπογονιμότητας.....	138
3.1.3. Οι επιπτώσεις της υπογονιμότητας στο άτομο και την κοινωνία.....	144
3.1.4. Η αποτυχία της εξωσωματικής γονιμοποίησης προλεύδιο της υιοθεσίας.....	150
3.1.5. Τα δρώντα υποκείμενα της Υιοθεσίας.....	155

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο

ΝΟΜΙΚΕΣ ΠΑΡΑΜΕΤΡΟΙ ΤΗΣ ΥΙΟΘΕΣΙΑΣ

ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ, ΤΗ ΣΟΥΗΔΙΑ ΚΑΙ ΤΗΝ ΑΓΓΛΙΑ: Μια συγκριτική μελέτη

1. Το Νομοθετικό Πλαίσιο στην Ελλάδα.....	166
1.1. Εισαγωγικά.....	166
1.2. Η εξέλιξη του νομικού πεδίου της Υιοθεσίας.....	168
1.3. Η Υιοθεσία ως πεδίο σύγκρουσης του τύπου και της ουσίας.....	172
1.4. Ουσιαστικές Προϋποθέσεις και Κωλύματα στην τέλεση έγκυρης υιοθεσίας... 176	
1.5. Η διαδικασία για την τέλεση της Υιοθεσίας.....	183
1.6. Τα έννομα αποτελέσματα της Υιοθεσίας: Η ατελής και πλήρης υιοθεσία.....	184
1.7. Η λύση της υιοθεσίας.....	185
2. Συγκριτική Αντιπαραβολή της θεσμικά κατοχυρωμένης υιοθεσίας στην Ελλάδα με εκείνης της Αγγλίας και της Σουηδίας.....	187
2.1. Η αναγκαιότητα της συγκριτικής μελέτης των τριών Ευρωπαϊκών χωρών και οι λόγοι επιλογής του Βρετανικού και Σουηδικού θεσμικού πλαισίου.....	187
2.2. Το θεσμικό πλαίσιο της Υιοθεσίας στην Αγγλία.....	188
2.2.1. Προϋποθέσεις τέλεσης της Υιοθεσίας.....	192
2.2.2. Η διαδικασία της επιλογής.....	194
2.3. Το νομικό πλαίσιο της Υιοθεσίας στην Σουηδία.....	195
2.3.1. Προϋποθέσεις τέλεσης της Υιοθεσίας.....	198
2.3.2. Η διαδικασία της επιλογής.....	201
3. Το Ευρωπαϊκό Θεσμικό Πλαίσιο για την Υιοθεσία.....	204
3.1. Διεθνείς Συμφωνίες, που προηγούνται της Σύμβασης της Χάγης του 1993 και σχετικοί μηχανισμοί προστασίας.....	206
3.2. Οι προετοιμασίες και η σύναψη της Συνθήκης της Χάγης του 1993.....	213
3.3. Οι Γενικές Αρχές της Συνθήκης της Χάγης.....	214

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο

Η ΣΥΝΘΕΣΗ ΚΑΙ ΑΝΑΛΥΣΗ ΝΕΩΝ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΩΝ ΜΟΡΦΩΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΟΙ ΔΙΕΚΔΙΚΗΣΕΙΣ ΤΟΥΣ ΣΤΗΝ ΑΥΓΗ ΤΗΣ ΠΑΓΚΟΠΟΙΗΣΗΣ

1. Η «κρίση» της παραδοσιακής πυρηνικής οικογένειας και η αντίδραση των μηχανισμών προστασίας της απέναντι στην κατοχύρωση νέων τύπων γονεϊκότητας.....	217
1.1. Η καταγωγή και εξέλιξη της οικογένειας και η συσχέτισή της με τους συγγενικούς δεσμούς.....	218
1.2. Τα δομικά στοιχεία της οικογένειας.....	221
1.3. Η ανάδυση νέων σχημάτων οικογενειακής μονάδας στο κατώφλι του 21 ^{ου} αιώνα.....	223
1.4. Σεξουαλική ταυτότητα και Υιοθεσία. Η επίδραση της ετερογένειας/ετερότητας στο δικαίωμα ανατροφής ενός παιδιού.....	225
1.5. Το Σύμφωνο Ελεύθερης Συμβίωσης: Από το Ν. 3719/2008 στο Ν. 4356/2015.....	239
1.6. Η Ομογονεϊκότητα μέσα από τα σύγχρονα εμπειρικά δεδομένα.....	245

ΜΕΡΟΣ 2^ο

ΕΡΕΥΝΑ ΠΕΔΙΟΥ

1. Η ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

1.1. Ο Μεθοδολογικός σχεδιασμός της εμπειρικής έρευνας: Συγκριτική αντιπαραβολή των δύο ερευνητικών μεθόδων.....	255
1.2. Καθορισμός του τύπου της παρούσας έρευνας.....	258
1.2.1. Εισαγωγικές παρατηρήσεις- Σύνοψη της Θεωρίας.....	258
1.2.2. Επιλογή του θέματος και καθορισμός του αντικείμενου της ερευνητικής αναζήτησης: Αποσαφήνιση του σκοπού της έρευνας και των ερευνητικών επιδιώξεων.....	262

1.2.3. Επιλογή της καταλληλότερης εμπειρικής μεθόδου και του προσφορότερου μεθοδολογικού εργαλείου.....	264
1.2.4. Προσδιορισμός των ερευνητικών ερωτημάτων.....	269
1.2.5. Ανάλυση Περιεχομένου.....	271
1.2.5.1. Η ποιοτική Έρευνα στη Νομολογία του ΕΔΔΑ με βάση την ανάλυση περιεχομένου.....	271
1.2.5.2. Οι Υποθέσεις Υιοθεσίας ενώπιον του ΕΔΔΑ.....	274
1.2.5.3. Οι Υποθέσεις για τη ρύθμιση ομόφυλων οικογενειακών σχέσεων.....	302
1.2.5.4. Εκκρεμείς Υποθέσεις σε ζητήματα ομογονεικότητας.....	305
1.2.5.5. Αποτελέσματα Ανάλυσης Περιεχομένου – Κριτικές Επισημάνσεις.....	309
1.2.6. Πεδίο της Έρευνας.....	315
1.2.6.1. Η επιλογή του μεθοδολογικού εργαλείου τη συνέντευξης.....	315
1.2.6.2. Η στρατηγική της Δειγματοληψίας.....	318
1.2.6.3. Προβλήματα Εγκυρότητας, Γενικευσιμότητας και Αξιοπιστίας.....	320
1.2.6.4. Ζητήματα Δεοντολογίας.....	322
1.2.6.5. Ανάλυση Ποιοτικών Δεδομένων.....	323
1.2.7. Η παρούσα Έρευνα: Ενορχήστρωση και Μεθόδευση της έρευνας, αδυναμίες και προβλήματα.....	325
1.2.7.1. Ανάλυση και επεξεργασία των συνεντεύξεων του δείγματος.....	332
1.2.7.2. Περιγραφή του δείγματος.....	332
1.2.7.3. Ανάλυση των συνεντεύξεων.....	338
1.2.7.3.1. Η ακούσια ατεκνία και οι τρόποι αντιμετώπισής της.....	338
1.2.7.3.2. Μονόδρομος η επιλογή της υιοθεσίας;.....	347
1.2.7.3.3. Υιοθεσία ή ακόμη μία προσπάθεια υποβοηθούμενης αναπαραγωγής;....	352

1.2.7.3.4. Κρατική υιοθεσία.....	357
1.2.7.3.5. Οι αδυναμίες της κρατικής υιοθεσίας.....	362
1.2.7.3.6. Ιδιωτική υιοθεσία.....	364
1.2.7.3.7. Τα τρωτά σημεία της ιδιωτικής υιοθεσίας.....	371
1.2.7.3.8. Η κοινωνική έρευνα στην ιδιωτική υιοθεσία και οι εγγυήσεις προστασίας του συμφέροντος του υιοθετούμενου ανηλίκου.....	379
1.2.7.3.9. Νομολογία των Ελληνικών Δικαστηρίων.....	384
1.2.7.4. Αποτίμηση της ιδιωτικής υιοθεσίας.....	387
1.2.7.4.1. Διακρατική υιοθεσία.....	393
1.2.7.4.2. Αναδοχή.....	396
1.2.7.4.3. Το προφίλ των θετών γονέων.....	406
1.2.7.4.4. Η ηλικία και η οικονομική κατάσταση των θετών γονέων.....	410
1.2.7.4.5. Τα κίνητρα της υιοθεσίας.....	414
1.2.7.4.6. Το επιθυμητό παιδί και τα κριτήρια επιλογής του.....	421
1.2.7.4.7. Το προφίλ βιολογικών γονέων.....	428
1.2.7.4.8. Η κοινωνική έρευνα.....	430
1.2.7.4.9. Η αναζήτηση της βιολογικής καταγωγής.....	434
1.2.7.5. Αποτυχημένες Υιοθεσίες.....	438
1.2.7.5.1. Το δικαίωμα στην οικογενειακή ζωή και η δυνατότητα ίδρυσης οικογένειας μέσω της υιοθεσίας.....	442
1.2.7.5.2. Η στάση των ομόφυλων ζευγαριών απέναντι στο νόμο 4356/15.....	452
1.2.7.5.3. Στάση των υποκειμένων του δείγματος απέναντι στο δικαίωμα υιοθεσίας των ομόφυλων ζευγαριών.....	457
1.2.8. Σύνοψη των ευρημάτων-Συζήτηση-Απάντηση στα ερευνητικά ερωτήματα..	463

1.2.8.1. Γενικές συμπερασματικές παρατηρήσεις.....	490
1.2.9. Προτάσεις βελτίωσης του θεσμού της υιοθεσίας.....	493

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1.3. Βιβλιογραφία.....	508
------------------------	-----

Β' ΤΟΜΟΣ:

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

1.4. Παράρτημα.....	1
1.4.1.1. Οδηγός Συνέντευξης για τους ετερόφυλους θετούς γονείς.....	3
1.4.1.2. Οδηγός συνέντευξης για τους ετερόφυλους δυνάμει θετούς γονείς.....	5
1.4.1.3. Οδηγός συνέντευξης για τα άτομα LGBT.....	6
1.4.1.4. Οδηγός συνέντευξης για τους φορείς, που ειδικεύονται στις υιοθεσίες.....	8
1.4.2. Συνεντεύξεις.....	10
1.4.2.1. Συνεντεύξεις της πρώτης ομάδας στόχου.....	11
1.4.2.2. Συνεντεύξεις της δεύτερης ομάδας στόχου.....	232
1.4.2.3. Συνεντεύξεις της τρίτης ομάδας στόχου.....	337

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1. Διάρθρωση της μελέτης

Η παρούσα μελέτη πραγματεύεται την ανάλυση ενός θεσμού, που, θα τολμούσαμε να πούμε, ότι συνδέεται χρονικά με τον κοινωνικό βίο των ανθρώπων όσο κανένας άλλος. Για τον λόγο αυτό, η προσέγγιση του θέματος επιχειρείται αρχικά βάσει εκτενούς επισκόπησης της υπάρχουσας ελληνικής και διεθνούς βιβλιογραφίας. Η αναζήτηση συναφών και ενημερωμένων βιβλιογραφικών πηγών, προϋπαρχουσών ερευνών ή μελετών σε Ευρωπαϊκές βάσεις δεδομένων και σ' άλλους αρμόδιους φορείς κρίνεται απαραίτητη, προκειμένου ν' αναδειχθούν ανάγλυφα οι τάσεις, που επικρατούν στη θεωρία για το εν λόγω ζήτημα. Η μελέτη δεν περιορίζεται -κατά το δυνατόν- στην απλή και αδρή προσέγγιση του προβλήματος, αλλά στη σε βάθος και ολιστική ανάλυση των πηγών και στην επί μέρους αναδόμηση των αποτυπωμένων θέσεων μέσα από την κριτική ύφανση ορθού λόγου. Ταυτόχρονα, η αναφορά τόσο στη διεθνή νομοθεσία ως προς την προστασία του παιδιού όσο και στην εθνική νομοθεσία και το Σύνταγμα αποσαφηνίζει την ελληνική δικαϊκή πραγματικότητα και επιτρέπει τη συγκριτική μελέτη του *de jure* και *de facto* καθεστώτος της υιοθεσίας μεταξύ της Ελλάδας και χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Θεματολογικά, η υπόψη διατριβή εδράζεται σε δύο γνωστικούς άξονες με επίκεντρο το απροστάτευτο παιδί και την προσπάθεια αναπλήρωσης της απύσασ γονεϊκής φροντίδας. Ο πρώτος άξονας προσεγγίζει την υιοθεσία μέσω της βιβλιογραφικής επισκόπησης (Θεωρητικό Μέρος) και διαρθρώνεται σε τρεις ενότητες. Αρχαιακό υλικό, ιστορικές καταγραφές, πρωτογενείς και δευτερογενείς πηγές άντλησης πληροφοριών, μαρτυρίες, κοινωνικοί και δικαϊκοί κανόνες, νομοθετήματα και οι αιτιολογικές τους εκθέσεις τόσο στο εσωτερικό όσο και στο διεθνή χώρο αντιπαραβάλλονται, συγκρίνονται και αλληλοσυμπληρώνονται συνυφαίνοντας έναν πολυπόικλο καμβά, όπου απεικονίζεται γλαφυρά η εξελικτική μορφή της Υιοθεσίας ως τις μέρες μας.

Το Θεωρητικό Μέρος ερειδόμενο στους τρεις θεματικούς του πυλώνες προσεγγίζει σφαιρικά τον παιδοκεντρικό αυτό θεσμό, διαφωτίζοντας κάθε φορά και μία διαφορετική οπτική γωνία με στόχο την πληρέστερη κατανόησή του, αλλά και την ανάδειξη των ηθικών διλημάτων, που συνδέονται με τη δυνατότητα ίδρυσης τεχνητής συγγένειας στην ελληνική κοινωνία του 21^{ου} αιώνα. Η πρώτη ενότητα υποδιαιρείται σε δύο κεφάλαια, εκ των οποίων το πρώτο αναφέρεται συνοπτικά

στον θεσμό της υιοθεσίας, στην ανάλυση των εννοιών, που την απαρτίζουν και στην ιστορική εξέλιξη του θεσμού. Η πρακτική της ανατροφής ενός παιδιού από άτομα, που δεν είναι οι γεννήτορές του και τα οποία καλούνται να αναπληρώσουν την έλλειψη της γενετικής σχέσης, αναδύεται μέσα από τα ιστορικά συμφραζόμενα φέροντας τα ίχνη της γέννησής της σε απόλυτα ανδροκρατικές κοινωνίες και μεταπλάθεται, ωριμάζει και διαποτίζεται από τις φιλελεύθερες ιδέες, ώσπου να προσλάβει τη σύγχρονη παιδοκεντρική της μορφή.

Η υιοθεσία ανιχνεύεται στο παρελθόν ως ένας θεσμός περισσότερο του κληρονομικού δικαίου, παρά του οικογενειακού, που στόχο έχει την προάσπιση του συμφέροντος του άτεκνου θετού πατέρα και την παροχή σ' αυτόν της δυνατότητας απόκτησης άρρενος διαδόχου με απώτερο σκοπό τη διαίωνιση του «οίκου» και τη βιωσιμότητα του γένους σύμφωνα με τις αρχές του πατριαρχικού συστήματος. Η υιοθεσία, λοιπόν, υπό την έννοια της άσκησης πατρικής εξουσίας είναι αμιγώς ανδρική υπόθεση· δικαίωμα υιοθεσίας αναγνωρίζεται μόνο στους άνδρες και δικαίωμα να υιοθετηθούν έχουν μόνο τα άρρενα τέκνα. Ο αποκλεισμός των γυναικών από μία πράξη γονεϊκότητας ολόκληρη σχεδόν την περίοδο της ελληνικής και της πρώιμης ρωμαϊκής αρχαιότητας προκαλεί δικαιολογημένα έκπληξη και για τον λόγο αυτό κρίνεται απαραίτητο να φωτιστεί το ιστορικό και κοινωνικοοικονομικό πλαίσιο, μέσα στο οποίο ζυμώνεται η στρατηγική της πλασματικής εκσυγγένευσης.

Η συντηρητική Μεσαιωνική Ευρώπη επιδιώκοντας τη θωράκιση της βιολογικής ταυτότητας και της εξ αίματος καταγωγής απαγορεύει την εφαρμογή της κοινωνικοσυναισθηματικής συγγένειας και ευνοεί την πρακτική της ιδρυματικής περίθαλψης των εκθέτων. Αξιοσημείωτο, ωστόσο, παραμένει το γεγονός ότι δεν επιβαρύνεται σημαντικά ο κρατικός μηχανισμός λόγω των εξαιρετικά αυξημένων ποσοστών βρεφονηπιακής θνησιμότητας. Κατά τη βιομηχανική επανάσταση τίθενται τα θεμέλια προάσπισης της ανήλικης ζωής, αλλά μόλις τον εικοστό αιώνα ο θεσμός θα αποκατασταθεί στην κοινωνική συνείδηση και θα ληφθούν νομοθετικά μέτρα προστασίας του θετού τέκνου.

Το δεύτερο κεφάλαιο επικεντρώνεται στην ελληνική πραγματικότητα των δύο τελευταίων αιώνων αναφορικά με τον θεσμό της υιοθεσίας, αλλά και στην υποτυπώδη κρατική μέριμνα του νεοσύστατου ελληνικού κράτους για τα ορφανά του αγώνα. Παράλληλα, γίνεται μία προσπάθεια ανάλυσης της υιοθεσίας στα διάφορα είδη της και διαχωρισμού της από συγγενείς μορφές παιδικής προστασίας. Στην πορεία της συγγραφικής εργασίας ανακύπτει η ανάγκη να παρουσιαστούν τα

δρώντα υποκείμενα, που πλαισιώνουν το τρίπτυχο της υιοθεσίας, έτσι ώστε να σκιαγραφηθεί το προφίλ καθενός εξ αυτών, καθώς και τα κίνητρα της παιδικής διακίνησης.

Η δεύτερη ενότητα συντίθεται από τρία επιμέρους κεφάλαια, εκ των οποίων τα δύο πρώτα αναλώνονται στις *de lege lata* παραμέτρους της Υιοθεσίας, οριοθετούν δηλαδή το νομικό πεδίο, εντός του οποίου νόμιμα τελούνται πράξεις υιοθεσίας στη σύγχρονη Ελλάδα. Ενδιαφέρον παρουσιάζει η σταχυολόγηση των νομοθετικών κειμένων από τον πρώτο αστικό κώδικα μέχρι σήμερα, οι αδυναμίες, τα τρωτά τους σημεία και η προσπάθεια εκσυγχρονισμού τους με ευέλπιδες μεταρρυθμιστικές κινήσεις προς την πληρέστερη και αρτιότερη ικανοποίηση του συμφέροντος του θετού τέκνου. Στο τρίτο κεφάλαιο επιχειρείται μία όσο το δυνατόν εμβθυντική αναφορά στο ευρωπαϊκό θεσμικό πλαίσιο για τις Διακρατικές Υιοθεσίες με ειδική μνεία στην Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την υιοθεσία παιδιών (ν. 1049/1980) και τη Σύμβαση της Χάγης του 1993, που αποτελεί και το μεστότερο νομοθετικό κείμενο σε διεθνές επίπεδο. Παράλληλα, στην ενότητα αυτή κρίνεται σκόπιμη η αντιπαραβολή της νομικής και πραγματικής κατάστασης της υιοθεσίας μεταξύ των δυτικών χωρών της Ευρώπης- Αγγλίας και Σουηδίας- και της Ελλάδας. Διά της δικαιοσυγκριτικής επισκόπησης επιδιώκεται η χάραξη των σημείων σύγκλισης και απόκλισης των τριών έννομων τάξεων αναφορικά με την Υιοθεσία και ενδεχομένως η κατάδειξη της οπισθοδρομικότητας του Έλληνα νομοθέτη απέναντι στον προνοιακό αυτό θεσμό.

Η τρίτη και τελευταία θεματική ενότητα του Θεωρητικού μέρους εκθέτει τα νέα κοινωνικά δεδομένα, που επιφέρουν βίαιη αλλαγή της οικογενειακής μονάδας στη μετανεωτερική εποχή. Στο κεφάλαιο αυτό το δικαίωμα της ετερότητας στην υιοθεσία τίθεται υπό βιβλιογραφική διερεύνηση. Επιχειρείται η ανάλυση της ομοφυλοφιλικής συντροφικότητας και γονεϊκότητας ως ένα σύγχρονο σχήμα οικογένειας και όχι ως νοσηρή ή εγκληματική κοινωνική παθογένεια, που χρήζει ιατρικής αντιμετώπισης ή ποινικής καταστολής. Στον απόηχο, άλλωστε, της θεσμοθέτησης του συμφώνου συμβίωσης σε ομόφυλα ζευγάρια από τον εσωτερικό νομοθέτη ο προβληματισμός σχετικά με το δικαίωμα στην ετερογένεια και την υιοθεσία επικαιροποιείται και πάλι, αναζωπυρώνεται και οξύνει την κοινωνική πόλωση σ' αυτό το ευαίσθητο θέμα.

Ο δεύτερος άξονας απηχεί την προσπάθεια να διερευνηθεί η υιοθεσία τόσο από τον βιωματικό λόγο των υποκειμένων με αντίστοιχη εμπειρία, δηλαδή θετών

γονέων (και δυνάμει υιοθετούντων), των κοινωνικών υπηρεσιών και των ομοφυλόφιλων ατόμων, όσο και από την ανάλυση περιπτώσεων (case study) μέσα από τη νομολογιακή τοποθέτηση των Ευρωπαϊκών και Ελληνικών Δικαστηρίων. Πρωτογενείς πηγές εμπειρικών δεδομένων διά της ενορχήστρωσης και οργάνωσης της ποιοτικής έρευνας καλούνται να επιβεβαιώσουν ή να διαψεύσουν το κατά πόσο η ρευστή επιστημονική γνώση γύρω από την προστασία του παιδιού λειτουργεί πάντοτε προς όφελός του ή αν στην πράξη ευνοεί κάποιες κοινωνικές ομάδες και αδικεί κάποιες άλλες.

Με τη χρήση της ποιοτικής μεθόδου θα αποπειραθούμε να αλιεύσουμε εμπειρικά δεδομένα, τα οποία ελπίζουμε, ότι θα συμβάλουν στην ανάδειξη των αναχρονιστικών διατάξεων του νομοθετικού πλαισίου σε βάρος των παιδιών, που διαβιούν επί σειρά ετών σε κλειστές δομές αποκομμένα από ένα υγιές οικογενειακό περιβάλλον, αλλά και σε βάρος δυστυχημένων ανθρώπων, που αυτή τη φορά η Πολιτεία τούς στερεί το δικαίωμα της γονεϊκότητας.

Το συμφέρον, όμως, του τέκνου, ως μία ρήτρα αόριστη και εύπλαστη, επιδέχεται ποικίλες τελολογικές ερμηνείες και κρίνεται εξατομικευμένα κάθε φορά από το νόμιμο δικαστή. Συνεπώς, η υιοθεσία τέκνου και η δι' αυτής εγκαθίδρυση τεχνικής συγγένειας μεταξύ γονέα και τέκνου, ως έννοια δυναμική και εξελίσιμη, χρήζει διεξοδικής διερεύνησης ενόψει των νέων κοινωνικών και νομικών δεδομένων. Ζητούμενο είναι η ανάδειξη ποιοτικών συμπερασμάτων ως προς την τέλεση της υιοθεσίας με γνώμονα πάντοτε το συμφέρον του παιδιού, που στερείται (παντελώς ή κατάλληλου) οικογενειακού περιβάλλοντος. Η εξαγωγή πορισμάτων επιχειρείται μέσα από διεργασίες όσο το δυνατόν περισσότερο αντικειμενικές και αμερόληπτες, που σε καμία περίπτωση δεν ερείδονται σε ηθικολογικές ή θρησκευτικές αξιωματικές παραδοχές και κοινωνικές προκαταλήψεις.

Η προσπάθεια αποστασιοποίησης και αντικειμενικότητας της μελέτης στο μέτρο του εφικτού αποτυπώνεται και στη χρήση ουδέτερης και απροκατάληπτης ορολογίας στις λέξεις-κλειδιά. Για τον σκοπό αυτό, οι προς υιοθεσία ανήλικοι, που ως επί το πλείστον, απαρτίζουν την κατηγορία των εκτός γάμου γεννηθέντων τέκνων, ουδέποτε διατυπώνονται με όρους αρνητικών αποχρώσεων, όπως παιδιά νόθα, αγνώστου πατρός, μπάσταρδα ή ακόμη και εξώγαμα.

Η έννοια της υιοθεσίας στο κείμενο εναλλάσσεται για χάρη της ευαναγνωσίας με ευρύτερους όρους της ίδιας οικογένειας λέξεων, που ασπάζεται η διεθνή βιβλιογραφία ως ενδεδειγμένους για τη μελέτη αυτή, όπως κυκλοφορία (circulation),

διακίνηση,² μετακίνηση (removal) ή τοποθέτηση (placement) παιδιών. Η υιοθεσία, δηλαδή, ως μία υπάλληλη έννοια αναλύεται και προσδιορίζεται μέσα σε ένα γενικότερο πλαίσιο ταυτόσημων αναφορών στην ανάθεση της γονεϊκής φροντίδας των απροστάτευτων παιδιών. Ωστόσο, στο σημείο αυτό θα ήταν χρήσιμη μία επισήμανση, που αφορά στην περιχαράκωση αμφίσημων εννοιών: ειδικά, ο όρος «διακίνηση», γνωστός κυρίως μέσα από την αγγλική ορολογία (του παιδικού) “trafficking”, έχει καταστεί συνώνυμο της εμπορίας παιδιών, η οποία προσλαμβάνει κατά κύριο λόγο τις εξής επιμέρους ποινικά και ηθικά κολάσιμες μορφές:

- Βιομηχανία του έρωτα, πορνεία
- Εξαναγκαστική εργασία
- Επαιτεία
- Εμπόριο βρεφών
- Εμπόριο οργάνων
- Παιδική πορνογραφία
- Υποχρεωτική στράτευση ανηλίκων³

Στην Ελλάδα έχουν καταγραφεί περιπτώσεις παράνομης διακίνησης παιδιών με σκοπό κυρίως την εργασιακή ή/και σεξουαλική εκμετάλλευσή τους, την εμπορία βρεφών, την αφαίρεση οργάνων του σώματός τους για πώληση και λιγότερο συχνά την υποχρεωτική ένταξή τους σε ομάδες, που συμμετέχουν σε ένοπλες συγκρούσεις. Στην παρούσα, όμως, μελέτη η «διακίνηση» υποκαθιστώντας την έννοια της υιοθεσίας ως ισοδύναμος όρος δε σημασιολογείται με την οικεία εννοιολογική της φόρτιση, ούτε εγκλωβίζεται σε ένα καθεστώς παρανομίας και εγκληματικής οργάνωσης. Η αποκωδικοποίησή της σε αυτό το γλωσσικό περιβάλλον συμπίπτει με τη νόμιμη μετακίνηση παιδιών και γενικότερα τη διαμόρφωση ενός νέου οικογενειακού πλαισίου.

2. Δήλωση προβλήματος

Ο θεσμός της υιοθεσίας σήμερα στη χώρα μας:

- δεν είναι αποτελεσματικός και δεν εφαρμόζεται λυσιτελώς.

² Η έννοια της νόμιμης διακίνησης περιλαμβάνει «μία ευρεία ποικιλία μορφών απομάκρυνσης του παιδιού από τη φυσική του οικογένεια, η οποία κορυφώνεται στην οριστική και αμετάκλητη διαγραφή του από αυτήν, δηλαδή την υιοθεσία», Αθανασοπούλου, Α., 2002: 276.

³ Χριστοδούλου, Α., 2008: 306-325

- διέπεται από αναχρονιστικές αντιλήψεις, που υπονομεύουν τα ατομικά και κοινωνικά δικαιώματα των Ελλήνων ως Ευρωπαίων πολιτών.
- το θεσμικό πλαίσιο, που αφορά στην υιοθεσία, χρήζει αναπροσαρμογής και διεύρυνσης με γνώμονα την ισονομία και ισοπολιτεία σε μία ευνομούμενη δημοκρατική πολιτεία.
- ο θεσμός της υιοθεσίας σχετίζεται με μεταβλητές, όπως το φύλο, η φυλή, η κοινωνική τάξη, η εθνότητα, η γλώσσα, η θρησκεία, ο σεξουαλικός προσανατολισμός, η σωματική αρτιμέλεια (σωματική και ψυχική).

Ουσιαστικά, η υπόψη έρευνα φιλοδοξεί ν' απαντήσει στο ερώτημα, αν η εφαρμογή της υιοθεσίας στον ελληνικό χώρο προστατεύει επαρκώς το συμφέρον του παιδιού και αν πιστοποιεί τον παιδοκεντρικό της προσανατολισμό. Στόχος είναι ν' αναδειχθούν οι πιθανές αδυναμίες, κωλυσιεργίες, αλλά και οι παράγοντες εκείνοι, που απωθούν από τον θεσμό τους ενδιαφερόμενους και κάμπτουν τη διάθεση για ανατροφή ξένου παιδιού. Ταυτόχρονα, είναι αναγκαία η διερεύνηση της αποτελεσματικότητας της υιοθεσίας σήμερα στη χώρα μας σε δικαϊκό επίπεδο, οι αστοχίες του νόμου και τα τρωτά σημεία, που χρήζουν τροποποίησης για την πληρέστερη διασφάλιση του συμφέροντος του παιδιού.

3. Τεκμηρίωση της σπουδαιότητας και αναγκαιότητας της μελέτης: Η καινοτομία του θέματος

Η παρούσα μελέτη πραγματεύεται την αναζήτηση και την περιγραφική ανάλυση των παραμέτρων εκείνων, που σχετίζονται με την τέλεση της υιοθεσίας. Η ευημερία του διακινούμενου τέκνου, ως μία ρήτρα αόριστη, πορώδη και εύπλαστη, υποσκάπτει και συντηρεί ένα πεδίο κοινωνικών αντιπαραθέσεων και συγκρούσεως συμφερόντων, από τη μία των κοινωνικών λειτουργών και δικαστών και από την άλλη των ίδιων των παιδιών και των αιτούντων υιοθεσία. Και αυτό διότι, ενώ επιδέχεται αυστηρά παιδοκεντρικές ερμηνείες, εντέλει έστω και ασυνείδητα κρίνεται και αξιολογείται με βάση στερεοτυπικές αντιλήψεις και αναχρονιστικές ιδέες.

Στην παρούσα χρονική συγκυρία η υιοθεσία καλείται να υπερασπιστεί τον θεσμικό της ρόλο προς την κοινωνία περισσότερο από κάθε άλλη φορά λόγω της αύξησης της παιδικής φτώχειας, των απροστάτευτων, μόνων ή ασυνόδευτων παιδιών και της διεκδίκησης της γονικής ιδιότητας από ζευγάρια, που δεν πληρούν τα κριτήρια και τις προδιαγραφές του νόμου. Πρόκειται για νομοθετικό κενό ή σκόπιμη

αδράνεια του νομοθέτη, ο οποίος εθελουφλεί μπροστά σε μία υπάρχουσα κοινωνική κατάσταση;

Βάσει του ν. 2447/1996 τα ομοφυλόφιλα άτομα δύνανται –θεωρητικά τουλάχιστον-να υιοθετούν ήδη παιδιά κατά μόνας, καθώς δε συντρέχει κώλυμα στην τέλεση υιοθεσίας από άγαμο γονέα. Στην πραγματικότητα, όμως, η πρόσβαση στην κρατική υιοθεσία για έναν μόνο γονέα – πολλώ δε μάλλον για ομοφυλόφιλο – είναι εξαιρετικά δυσχερής έως ακατόρθωτη λόγω του περιορισμένου αριθμού των διαθέσιμων παιδιών, αλλά και του σταθερού προβαδίσματος των ετερόφυλων ζευγαριών.⁴ Προβληματική καθίσταται η αρνητική προϋπόθεση, που θέτει ο νόμος, δυνάμει της οποίας «τέκνο δεν μπορεί να υιοθετηθεί διαδοχικά από δύο άτομα, παρά μόνο αν είναι σύζυγοι». Η πρόσφατη θεσμική πλαισίωση της κοινότητας βίου των ομόφυλων ζευγαριών, που, μολονότι δεν ονοματίζεται «γάμος», εντούτοις έχει το ίδιο σχεδόν εννοιολογικό υπόβαθρο, θα συμβάλει στην άρση του νομικού αυτού κωλύματος; Πρόκειται για ένα κοινωνιολογικό πρόβλημα ιδιαίτερα έντονο, που οξύνεται περισσότερο στα πλαίσια του γενικότερου διεθνούς δικαϊκού κλίματος για την εξάλειψη των διακρίσεων, την προστασία των ανθρώπινων δικαιωμάτων, την ίση μεταχείριση και καταπολέμηση του αποκλεισμού στο έδαφος του σεξουαλικού προσανατολισμού.

Συνεπώς, η υιοθεσία τέκνου και η δι' αυτής εγκαθίδρυση τεχνικής συγγένειας μεταξύ γονέα και τέκνου, ως φαινόμενο διαχρονικό και μεταβαλλόμενο, χρήζει διεξοδικής διερεύνησης ενόψει των κοινωνικών εξελίξεων. Οι οικογένειες των ομόφυλων ζευγαριών -συντιθέμενες όχι μόνο από δύο ενήλικα άτομα αλλά και από τα παιδιά αυτών- διεκδικούν κοινωνική ορατότητα και θεσμική θωράκιση κατά τρόπο, που να μην τις εκθέτει στη συνεχή περιθωριοποίηση και απομόνωση. Ο de facto γονεικός δεσμός, που υφάινεται μεταξύ του βιολογικού τέκνου του ενός συντρόφου από τον άλλο, παράγει μία νέας μορφής κοινωνικοσυναισθηματική συγγένεια εξίσου αξία έννομης προστασίας. Ζητούμενο, λοιπόν, είναι η ανάδειξη των ποικίλων πτυχών και εκφάνσεων της σύγχρονης υιοθεσίας αλλά και των ετερόκλητων προσεγγίσεων του συμφέροντος του παιδιού, καθώς και του τρόπου που στην πράξη αυτό αποκρυπτογραφείται.

Η καινοτομία, λοιπόν, του πονήματος δομείται στους άξονες του δικαίου και όχι του ορθολογικού, του ουσιαστικά ανθρώπινου και όχι του τυπικά ηθικού, του

⁴ Πετροπούλου, Ι., 1997: 227, Παπαζήση, 1996, όπως αναφέρεται στην Καντσα, Β., 2006: 369.

αντικειμενικού και όχι του υποκειμενικού μίας κοινωνικής έρευνας, που αξιολογεί ένα άτομο ή ζευγάρι, για να επιτρέψει ή όχι τη σύναψη υιοθεσίας. Για πρώτη φορά τίθενται προς διερεύνηση ζητήματα, που άπτονται της κατοχύρωσης του δικαιώματος στην υιοθεσία από ομόφυλα ζευγάρια, υπό την προϋπόθεση ότι δεν υποσκάπτεται το υπέρτερο συμφέρον του παιδιού. Εξετάζεται η αντικειμενικότητα και η ορθότητα των μεταβλητών, που οδηγούν στην έγκριση ή απόρριψη της υιοθεσίας και αποτελούν το κύριο μέρος της κοινωνικής έκθεσης της κοινωνικής υπηρεσίας· ερευνώνται τα κίνητρα, που ωθούν κάποιο άτομο στην κίνηση των διαδικασιών της υιοθεσίας, αλλά και ελέγχονται ενδεχόμενοι φραγμοί και ανισότητες στο δικαίωμα ανατροφής υιοθετημένου τέκνου. Τέλος, εξάγονται συμπεράσματα και διατυπώνονται προτάσεις για χάραξη στρατηγικών και λήψη μέτρων, που θ' αμβλύνουν το πρόβλημα.

ΜΕΡΟΣ 1^ο

Η ΥΙΟΘΕΣΙΑ ΩΣ ΙΣΤΟΡΙΚΟ, ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ, ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟ ΚΑΙ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΟ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟ

1. Εννοιολογική Ανάλυση της Υιοθεσίας

1.1.1. Εισαγωγικές Παρατηρήσεις

Ο θεσμός της υιοθεσίας, παρότι σήμερα εμφανώς αποδυναμωμένος λόγω της επίτευξης τεκνοποιίας χάρη στην αλματώδη εξέλιξη της βιοιατρικής, της εμβρυολογίας και της ιατρικής τεχνολογίας στην υποβοήθηση της αναπαραγωγής, εξακολουθεί να συγκλίνει σε πολλές περιπτώσεις στον μοναδικό τρόπο ίδρυσης οικογένειας κι απόκτησης τέκνων. Ζεύγη ή μεμονωμένα άτομα, που η φύση τούς στέρησε τη χαρά της γονεϊκότητας και που δε θέλησαν ή δεν μπόρεσαν ν' αξιοποιήσουν τις προηγμένες μεθόδους της τεχνητής γονιμοποίησης, επιλέγουν την παροχή γονεϊκής φροντίδας, προστασίας και τρυφερότητας σε παιδιά, που αδυνατούν να μεγαλώσουν με τη βιολογική τους οικογένεια. Παράλληλα, η εκδήλωση ειλικρινούς κι ανυστερόβουλης αγάπης προς απροστάτευτα παιδιά δεν πηγάζει μόνο από άκληρα άτομα, αλλά κι από εκείνα, που, καίτοι διαθέτουν δικά τους βιολογικά τέκνα, επιθυμούν να μεταλαμπαδεύσουν αγνά συναισθήματα σε παιδιά, που

υποφέρουν. Υπό αυτή την έννοια, οι δεσμοί του αίματος αποδυναμώνονται και είναι δευτερευούσης σημασίας σε σχέση με τη ψυχολογική διάσταση της γονεϊκότητας.

Η υιοθεσία, λοιπόν, παγιώνεται τόσο στην κοινωνική συνείδηση όσο και στη δικαιική πρακτική ως ένας παιδοκεντρικός θεσμός, ίσως ο πιο ανθρωπιστικός του νομικού μας συστήματος, βάσει του οποίου κάτω από αυστηρές νομικές προϋποθέσεις ο υιοθετών ασκεί το λειτουργικό δικαίωμα της γονικής μέριμνας σ' ένα παιδί, με το οποίο συνδέεται όχι γενετικά, αλλά με δεσμούς πλασματικής συγγένειας, στοργής, αφοσίωσης κι άδολης αγάπης.

Δεν αρκεί, ωστόσο, η ανιδιοτελής και χρηστή διάθεση του θετού γονέα να ενσταλάξει πατρικά ή μητρικά συναισθήματα σ' ένα ξένο παιδί, το οποίο έχει απομακρυνθεί ακούσια από τη φυσική του οικογένεια κι έχει βιώσει ήδη συναισθήματα απόρριψης κι αποχωρισμού. Η ανατροφή ενός θετού παιδιού, συνεπώς, δεν μπορεί να συγκριθεί μ' εκείνη ενός βιολογικού τέκνου, μολονότι και στις δύο περιπτώσεις στοχεύει στη γαλούχηση και διαπαιδαγώγηση ενός νέου ανθρώπου. Στη τεχνητή ίδρυση νομικής συγγένειας, η απόκτηση τέκνου δεν εξαρτάται από την αναπαραγωγική διαδικασία, ούτε σχετίζεται με φυσικές και συναισθηματικές διεργασίες, που λαμβάνουν χώρα πριν τη γέννηση του παιδιού και στοχεύουν στη ψυχική προετοιμασία του ζευγαριού για την άφιξη του νέου μέλους.

Η γονεϊκή ταυτότητα, εν προκειμένω, δεν αποδίδεται συγχρόνως με την έξοδο του παιδιού από το μητρικό σώμα, ούτε κι η ικανότητα άσκησης της γονικής μέριμνας επαφίεται στο βιολογικό ένστικτο, το οποίο κατά τεκμήριο αναπτύσσει ενέργεια ήδη από τη σύλληψη του τέκνου. Η ευθύνη για την εύρεση ενός υγιούς οικογενειακού περιβάλλοντος με σκοπό την αποκατάσταση ενός απροστάτευτου κι αδικημένου παιδιού, δεν ανήκει πλέον στην ανεξέλεγκτη διακριτική ευχέρεια ενός ιδρύματος ή της αρμόδιας κοινωνικής υπηρεσίας. Η ευδοκίμηση της αίτησης υιοθεσίας προϋποθέτει την επιτυχή έκβαση μίας μακρόχρονης και επίπονης διαδικασίας ελέγχου των προσόντων των δυνάμει θετών γονέων με σκοπό την έγκριση μόνο εκείνων των αιτούντων, που κρίνονται κατάλληλοι ν' ανταπεξέλθουν καλύτερα στα αυξημένα καθήκοντα του θετού γονέα.

Η υιοθεσία δε μπορεί, λοιπόν, να μελετηθεί και να προσεγγιστεί ανεξάρτητα από τους όρους της γονεϊκότητας, της έμφυλης ταυτότητας, της σεξουαλικότητας, της υπογονιμότητας και της ανατροφής ενός παιδιού. Για τον λόγο αυτό, αναγκαστικά θα επεκταθούμε και σε γνωστικές περιοχές (όπως αυτής της υποβοηθούμενης αναπαραγωγής), που δεν εμπίπτουν άμεσα στο κεντρικό χώρο, όπου κινούμαστε,

αποτελούν, όμως, πεδίο δράσης των υποκειμένων εξίσου καταλυτικό για τη συγκρότηση της τεχνητής γονεικότητας.

Η κοινωνική κατασκευή της μητρότητας «ως φυσικού προορισμού και ουσιώδους συνιστώσας της ενήλικης γυναικείας ταυτότητας»⁵ καλείται στην εποχή της μετανεωτερικότητας και στη μεταβιομηχανική ανάπτυξη της Δυτικής Ευρώπης να αναμετρηθεί με έννοιες, όπως ισότητα, δικαίωμα στην εργασία, στην αυτοδιάθεση του σώματος, στην επιλογή του ερωτικού συντρόφου και κατά συνέπεια στον έλεγχο της γεννητικότητας. Και όπως σε κάθε πάλη, υπάρχει πάντοτε ένα τίμημα, που πρέπει να αποπληρωθεί. Η απόκτηση και η ανατροφή του παιδιού αποτελεί θεμελιώδες διακύβευμα της σύγχρονης ζωής, το οποίο καλείται να επανελεγχθεί στη βάση μίας φιλελεύθερης οικουμενικής κοινωνικής πραγματικότητας.

1.1.2. Συνοπτική αναφορά στον θεσμό της Υιοθεσίας

Η θεσμοθετημένη μέριμνα για την αποκατάσταση των απροστάτευτων και έκθετων παιδιών συνιστά «έναν από τους παραδοσιακούς τομείς της κοινωνικής πρόνοιας και μία από τις παλαιότερες εκδηλώσεις κοινωνικής αλληλεγγύης τόσο από την πλευρά της ιδιωτικής και εκκλησιαστικής φιλανθρωπικής δραστηριότητας, όσο και από την ίδια την Πολιτεία».⁶

Ωστόσο, δεν ήταν πάντοτε και εξ ορισμού ένας ανθρωπιστικός θεσμός στηριζόμενος σε αγνά και αλτρουιστικά ιδεώδη, μολονότι εστιάζει κυρίως στην προστασία της ανήλικης νεότητας. Η μέριμνα, άλλωστε και τα δικαιώματα του παιδιού είναι νομικοί και ουσιαστικοί προσδιορισμοί, που τροφοδοτούν τις υψιπετείς φιλοσοφικές συζητήσεις και απασχολούν τις δυτικές δημοκρατικές κοινωνίες από τις αρχές του 20ού αιώνα και κυρίως μετά τον Β΄ Παγκόσμιο πόλεμο.⁷ Ορμώμενη, λοιπόν, από πανάρχαιες εποχές και εξυπηρετώντας ετερόκλητες κάθε φορά κοινωνικές ανάγκες, η υιοθεσία καταλαμβάνει ένα πλατύ σημασιολογικό εύρος και ιστορικό βάθος, η ανάδειξη και η σταχυολόγηση του οποίου εισφέρει στην πληρέστερη κατανόηση και εμπέδωση του διαχρονικού αυτού θεσμού.

⁵ Woollett, A., Nicolson, 1998: 2

⁶ Ζηλίδης, Χ., 1990: 225

⁷ Μπάλιας, Σ., 2012: 473, Βασιλειάδου, Δ., 2015: 199

1.1.3. Εννοιολογική προσέγγιση των όρων της Υιοθεσίας και της τέλεσής της βάσει του «συμφέροντος» του τέκνου.

Η υιοθεσία αποτελεί μία πράξη νομική, κοινωνική, αλλά και ψυχοσυναισθηματική, με συνδηλώσεις αγάπης και συμπόνιας, η οποία κατά κύριο λόγο συντελείται προς όφελος ενός παιδιού και στοχεύει στην όσο το δυνατόν πιο επιτυχή εξομοίωση σε όλα τα επίπεδα μιας θετής με μια βιολογική οικογένεια.⁸ Η έννοια της «Υιοθεσίας», λοιπόν, οριοθετείται ως «η νομικά κατοχυρωμένη εναλλακτική μορφή οικογένειας με πρωτεύοντα στόχο την εξασφάλιση του συμφέροντος του υιοθετούντος, το οποίο αδυνατεί ν' ανατραφεί από τη φυσική του οικογένεια» (κέντρο βρεφών «Η μητέρα»).

Η περιεκτικότητα της σημασιοδότησης του όρου επαναλαμβάνεται με ήσσονος σημασίας παραλλαγές σε όλο το φάσμα της βιβλιογραφίας ανάλογα με τη σκοπιά, από την οποία μελετάται. Με αμιγώς νομικά κριτήρια εννοούμε, κυρίως, στην περίπτωση των ανήλικων υιοθετούμενων «τη δικαιοπραξία, με την οποία διαπλάθεται πλήρης τεχνητός γονικός δεσμός, που προβλέπεται και διαμορφώνεται από το νόμο»⁹. Άλλως, είναι «η νομική πράξη, με την οποία καταλύεται κάθε νομικός δεσμός του ανήλικου τέκνου με τη φυσική του οικογένεια και εντάσσεται αυτό πλήρως στην οικογένεια του θετού γονέα».¹⁰ Η θετή οικογένεια, δηλαδή, αναπληρώνει την έλλειψη της γενετικής σχέσης προβαίνοντας σε μία δημόσια δήλωση ίδρυσης γονικής σχέσης με το παιδί (εν στενή έννοια «υιοθεσία»)¹¹.

Αυτός, που έχει τη θέση γονέα (πατέρα ή μητέρα) καλείται θετός γονέας/υιοθετών και το πρόσωπο, που έχει τη θέση του τέκνου, ονομάζεται θετό τέκνο/υιοθετούμενος και η νέα οικογένεια, που συστήνεται χάρη στην υιοθεσία, θετή οικογένεια. Βάσει της υιοθεσίας ένα πρόσωπο αποκτά κατιόντα πρώτου βαθμού, μόνο δηλαδή σε τάξη τέκνου και όχι για παράδειγμα σε τάξη εγγονού, όπως ίσχυε κατά τη Ρωμαϊκή περίοδο.¹² Θεωρούμε, λοιπόν, ως «τεχνητή» ή άλλως «πλασματική» «τη θεσμοθετημένη εκείνη συγγένεια, που δε θεμελιώνεται ούτε στην κοινή καταγωγή (που αποτελεί τη βάση της αιματοσυγγένειας), ούτε στην επιγαμία».¹³

⁸ Αμπατζόγλου, Γρ., 2002: 187, Modell, J., 2001: 248

⁹ Giddens, A., 2002: 230

¹⁰ Βαθρακοκοίλης 2004: 1072, Κουνουγέρη – Μανωλεδάκη, Ε., 2008:371

¹¹ 1561 ΑΚ, Giddens, A., 2002: 230, Παναγόπουλος, Κ., 1998: 134

¹² Ράλλης, Κ., 1891: 1

¹³ Κιουσοπούλου, Α., 1990: 158, Τσαούσης, Δ., 1985: 446

Στις περιοριστικά αναφερόμενες περιπτώσεις υιοθεσιών ενήλικων υιοθετούμενων ως υιοθεσία ορίζεται «η εκ μέρους του ενήλικου τέκνου απόκτηση γονεϊκού δεσμού με τον υιοθετούντα με παράλληλη, όμως, διατήρηση της σχέσης του με τον φυσικό γονέα και τους βιολογικούς συγγενείς του». Στο συγκριμένο δηλαδή είδος υιοθεσίας ο υιοθετούμενος δεν υπεισέρχεται στη λοιπή οικογένεια του θετού γονέα και το αντίστροφο (ατελής υιοθεσία).¹⁴ Η παρούσα, ωστόσο, διατριβή εστιάζει μόνο στην υιοθεσία ανήλικου υιοθετούμενου λόγω της κατ' αρχήν παιδοκεντρικής φυσιολογίας του θεσμού της υιοθεσίας.

Ως υιοθεσία ανήλικου, εν ευρεία έννοια, νοείται και το σύμπλεγμα έννομων σχέσεων, που παράγεται από την πράξη της υιοθεσίας, κατά την οποία νόμιμα ένα παιδί αφενός μεν αποκόπτεται και αποξενώνεται εντελώς από τη βιολογική του οικογένεια (από την οποία αφαιρείται και το δικαίωμα της επικοινωνίας), αφετέρου δε εισέρχεται σε μία νέα, τη θετή οικογένεια, στην οποία επέχει θέση γνήσιου τέκνου.¹⁵ Τη στιγμή της έκδοσης τελεσίδικης διαπλαστικής δικαστικής απόφασης, που δέχεται την αίτηση για την υιοθέτηση τέκνου, συντελείται το εναρκτήριο γεγονός της νόμιμης άσκησης της γονικής μέριμνας.¹⁶

Σχηματικά, λοιπόν, θα μπορούσαμε να πούμε, ότι μέσω της υιοθεσίας τόσο ο γονικός, όσο και ο συγγενικός δεσμός διαμορφώνονται «κατά μίμηση της φύσης»,¹⁷ κατά το πρότυπο, δηλαδή του φυσικού συγγενικού δεσμού.¹⁸ Η δικαστική απόφαση αντιστοιχεί στον τοκετό, οι προπαρασκευαστικές ενέργειες προσομοιάζουν με την κύηση και η είσοδος του παιδιού στη νέα οικογένεια είναι ανάλογη με την έξοδο της μητέρας και του νεογνού από το μαιευτήριο. Σύμφωνα, άλλωστε, με τον παραλληλισμό της φυσικής απόκτησης τέκνων και της υιοθεσίας από την *Heritier*¹⁹ ακόμη και στα βιολογικά τέκνα πραγματοποιείται ένα είδος νοητής, ιδιότυπης «υιοθεσίας» με την έννοια του συναισθηματικού εναγκαλισμού και της πλήρους ενσωμάτωσής τους στους κόλπους της οικογένειας ως αδιάσπαστου κρίκου αυτής.

Με παρόμοια συσχετιστική οπτική, ίσως και υπερακοντίζοντας την *Heritier*, προσεγγίζει τη βιολογική καταγωγή και ο αμερικανός ανθρωπολόγος David Schneider, μία από τις πιο σημαντικές φυσιολογίες της πολιτισμικής σχολής του Σικάγο, ο οποίος εγκαινιάζει ζωνρή ακαδημαϊκή συζήτηση πάνω στο ζήτημα των

¹⁴ ΑΚ 1584-1585

¹⁵ Δεληγιάννης, Ι & Κούσουλα, Χρ., 1984: 89

¹⁶ ΑΚ 1561, ΚΠολΔ 800

¹⁷ Η υιοθεσία μιμείται τη φύση “*adoption naturam imitatur*”, όπως επικαλείται η Ρωμαϊκή παράδοση.

¹⁸ Παπαχρίστου, Θ., 1998: 235

¹⁹ *Heritier*, F., 2012: 56

ενστικτωδών γονικών παραμέτρων. Ο ίδιος αποδέχεται την ύπαρξη φυσικών δεσμών μόνο ανάμεσα στη μητέρα και το βρέφος, ενώ αντίθετα η πατρότητα (Fatherhood) δεν μπορεί κατ' αυτόν να ιδωθεί, παρά μόνο ως μία κοινωνική συγγένεια, που εδραιώνεται στην αναγνώριση και τη νομιμοποίηση. Σύμφωνα με τη θεωρία του Schneider «η συγγένεια ανάμεσα στη μητέρα και το βρέφος βασίζεται στη φύση» (“the mother-infant relationship is based in nature”), ενώ αντίθετα «η πατρική - υϊκή σχέση είναι αποτέλεσμα του κώδικα δεοντολογίας-συμπεριφοράς» (“the father-infant relationship is a result of a code for conduct”).²⁰ Κατά τον Schneider, όπως και κατά τους σύγχρονους και μεταγενέστερους θιασώτες της ανθρωπολογικής του μελέτης,²¹ η διαδικασία κτήσης της πατρικής ιδιότητας (Fathering) συντάσσεται με την «αποβιολογικοποίηση» της γονεϊκότητας· μία διεργασία, που προσομοιάζει στον κοινωνικοσυναισθηματικό χαρακτήρα της υιοθεσίας και υπερβαίνει τα όρια της φυσικής οικογενειακότητας.

Μέσω της επισταμένης ανθρωπολογικής του έρευνας ο Schneider αποκωδικοποιεί το σύστημα της συγγένειας, αποσαφηνίζει δηλαδή τον τρόπο με τον οποίο δομούνται και διαπλέκονται οι συγγενικοί δεσμοί στις δυτικές κοινωνίες. Η συγγένεια ως σύμπλεγμα κοινωνικών και διαπροσωπικών σχέσεων καθορίζεται από δύο αντιτιθέμενες, αλλά και αλληλοεξαρτώμενες βασικές αρχές: από μία φυσική ουσία (το αίμα) και από έναν κανόνα συμπεριφοράς (το νόμο).²² Παράλληλα προς τη βάση των συγγενειακών σχέσεων, που εγκαθιδρύει η κοινή βιογενετική ουσία, αναπτύσσεται και ο πυλώνας των πλασματικών δεσμών, που υποβαστάζει η υιοθεσία και που θεμελιώνεται στο εμπρόθετο της επιθυμίας για γονεοποίηση. Στην τελευταία περίπτωση, η βαρύτητα μετακυλιέται στους κοινωνικοσυναισθηματικούς δεσμούς, οι οποίοι αποτιμώνται ως ισοδύναμοι των βιολογικών για τη συγκρότηση της μητρότητας και γενικότερα της γονεϊκότητας. Ανεξάρτητα, λοιπόν, από τις φυσικές ή κοινωνικές τους συντεταγμένες αμφοτέρωθεν οι τύποι αυτοί συγγένειας συμφύρονται, εξομοιώνονται νομικά και αντιμετωπίζονται θεσμικά ως ένας κοινός τύπος σύνθεσης της οικογενειακότητας.

Η υιοθεσία, όμως, διαφέρει σαφώς από τη βιολογική καταγωγή όχι μόνο στη γενετική διάσπαση των μελών της οικογένειας, αλλά κυρίως στο ότι ως τεχνητός μηχανισμός ανακατασκευής της απύσασ συγγένειας προϋποθέτει το συνταίριασμα

²⁰ Galvin, K-L., 2000: 113

²¹ Golombok, S., et al, 1999: 523-525, Dermott, E., 2008: 15

²² Τουνταςάκη, Ε., 2013: 1190

και τη σύσφιξη των οικογενειακών δεσμών²³ ανάμεσα σε άτομα μεταξύ τους κοινωνικά και βιολογικά ανόμοια. Για τον λόγο αυτό, εντάσσεται στον ευρύτερο χώρο υλοποίησης προγραμμάτων οικογενειακής πολιτικής του κράτους και των σχετικών δομών παιδικής προστασίας. Ως στόχος της καθορίζεται η περιφρούρηση του καλού του παιδιού, που στερείται της δυνατότητας να ανατραφεί από τη φυσική του οικογένεια. Στην ημεδαπή έννομη τάξη το ενδιαφέρον σχετικά με τον θεσμό της υιοθεσίας έχει επικεντρωθεί στο επωφελές του υιοθετούμενου ανηλίκου τέκνου και στην παροχή της δυνατότητας σ' αυτό να μεγαλώσει σ' ένα οικογενειακό περιβάλλον με ανάπτυξη σχέσεων στοργής και αφοσίωσης, με σωστή ηθική και πνευματική διαπαιδαγώγηση και με ομαλή εξέλιξη της προσωπικότητάς του.²⁴ Η πράξη, λοιπόν, της *stricto sensu* υιοθεσίας δεν μπορεί να ολοκληρωθεί νομικά, εάν δε δικαιολογείται από το αληθινό συμφέρον του υιοθετούμενου ανηλίκου, το οποίο αποτελεί καίριο και καθοριστικό κριτήριο της δικαστικής απαγγελίας οποιασδήποτε υιοθεσίας.

Το συμφέρον, όμως, του παιδιού, το οποίο διαποτίζει τον θεσμό της σύγχρονης υιοθεσίας και μνημονεύεται κατ' εξακολούθηση στην παρούσα μελέτη, αποτελεί αόριστη νομική έννοια με αξιολογικό περιεχόμενο, που εξατομικεύεται από τον δικαστή. Για να γίνει δεκτό, ότι η συγκεκριμένη υιοθεσία θα αποβεί προς όφελος του υιοθετούμενου, πρέπει να συνεπιφέρει αισθητή βελτίωση της κατάστασης του παιδιού και μάλιστα πρωταρχικά της προσωπικής του κατάστασης (πνευματικό, ηθικό, κοινωνικό, ψυχικό και συναισθηματικό συμφέρον) και επικουρικά της περιουσιακής, καθώς η επαύξηση της περιουσίας και η διαβίωση με περισσότερες ανέσεις δε συνιστά αυτοδικαίως τεκμήριο ευτυχίας.²⁵ Για την εξυπηρέτηση του προσωπικού, ειδικά, συμφέροντος του ανηλίκου, ιδιαίτερα σημαντικός παράγοντας αξιολόγησης αποτελεί η προσωπικότητα του υποψήφιου θετού γονέα, στοιχείο της οποίας είναι και το ήθος του. Ο ηθικός χαρακτήρας και η ακεραιότητα του αιτούντος αποτιμώνται στην πράξη από την απουσία αμετάκλητων καταδικαστικών αποφάσεων σε βάρος του.²⁶

²³ Στην Αγγλική Ορολογία χρησιμοποιείται η έννοια "Kinning", δηλαδή «συγγένεμα», η οποία παραπέμπει σ' αυτή τη διαδικασία μέσω της οποίας «ένα βρέφος ή ένας ανήλικος, που στερείται κοινωνικής ταυτότητας, εισέρχεται σε μία μόνιμη και σημαντική σχέση με μια ομάδα ατόμων και αυτή η σχέση εκφράζεται με το ιδίωμα της συγγένειας» (Howell, S., 2006: 8-9, 63-64, όπως αναφέρεται στη Μπρούσκου, Α., 2015: 65).

²⁴ ΑΠ2084/2009, ΕΑ 489/2001

²⁵ Βαθρακοκούλης, Β., 2004: 1076, 1552, Κουνουγέρη-Μανωλεδάκη, Ε., 2008: 372, Παπαβασιλείου, Κ., 2006: 70

²⁶ Βαθρακοκούλης, Β., 2004:1149-1151

Η γενική αυτή ρήτρα, ρητώς προβλεπόμενη από το Νόμο στη διάταξη 1558ΑΚ, αποτελεί μοχλό άσκησης ελέγχου σκοπιμότητας της τέλεσης της Υιοθεσίας από το Δικαστήριο, το οποίο «απαγγέλλει την υιοθεσία [...] αφού διαπιστώσει [...] ότι, ενόψει της προσωπικότητας,²⁷ της υγείας και της οικογενειακής και της περιουσιακής κατάστασης εκείνου που υιοθετεί και του υιοθετούμενου, καθώς και της αμοιβαίας ικανότητας προσαρμογής, η υιοθεσία συμφέρει τον υιοθετούμενο».

Κοντολογίς θα λέγαμε, ότι με νομικό όχημα το συμφέρον του θετού τέκνου διερευνάται: α) η πριν από την υιοθεσία προσωπική, κοινωνική και περιουσιακή κατάσταση του παιδιού, καθώς και οι μελλοντικές προοπτικές εξέλιξής του, β) η καταλληλότητα του υιοθετούντος να αναλάβει τον γονεϊκό ρόλο και η προσφορότητα των συνθηκών του θετού περιβάλλοντος για το αυτό θετό τέκνο, όπως το ήθος του θετού γονέα, η προθυμία και η ικανότητά του να αναθρέψει, να διαθρέψει και να μορφώσει τον υιοθετούμενο, οι συνθήκες της οικογενειακής του ζωής, η δυνατότητά του να ανταποκριθεί στις τυχόν ειδικές ανάγκες του ανηλίκου και η περιουσιακή του κατάσταση. Το δικαστήριο ουσίας κατά τον έλεγχο αυτών κριτηρίων συνεπικουρείται και από την έκθεση της κοινωνικής υπηρεσίας, που προηγείται της συζήτησης της αίτησης.²⁸

Η ευημερία, λοιπόν, του θετού τέκνου προκρίνεται από τις κοινωνικές και δικαστικές αρχές ως ένας πρωτόγνωρος κάθε φορά αξιολογικός χώρος, που θα πρέπει να εξεταστεί ενδελεχώς επιτρέποντας και δικαιολογώντας ακόμη και ακραίες παρεμβάσεις στην ιδιωτική σφαίρα των αιτούντων πριν από την επικύρωση της πράξης υιοθεσίας. Και αυτό, διότι στις μετανεωτερικές δυτικές κοινωνίες η έννοια «παιδί» αποκτά υπερβολικά βαρύνουσα σημασία και διαγείρει ένα λόγο ιδιαίτερα συναισθηματικά και ηθικά φορτισμένο με επίκεντρο τα δικαιώματα του ανηλίκου, όπως αυτά ορίζονται, οριοθετούνται και προστατεύονται από τον κόσμο των μεγάλων. Για τον λόγο αυτό, άλλωστε, εδώ και μερικές δεκαετίες προωθείται από τις προνοιακές δομές ένας νέος ορισμός για την υιοθεσία των ανηλίκων ερμηνεύοντας την ως «μια υπηρεσία εναλλακτικής παιδικής προστασίας».²⁹

²⁷ Με την έννοια της προσωπικότητας νοείται «το σύνολο των στοιχείων, που συγκροτούν τη σωματική, ψυχική και κοινωνική ατομικότητα του ανθρώπου» (Φουντεδάκη, Κ., 2012: 131).

²⁸ Βαθρακοκούλης, Β., 2004:1149-1151

²⁹ Κουσίδου, Τ., 1998: 64-65, Στο διεπιστημονικό συνέδριο «Ιατρική Ευθύνη και Βιοηθική II» με θέμα «Εναλλακτικές Μορφές οικογενειακής αποκατάστασης παιδιών (υιοθεσία-αναδοχή) από ομόφυλα ζευγάρια ή ομοφυλόφιλα άτομα» η Ρόιδη αναφέρει τον εξής ορισμό για την υιοθεσία και την αναδοχή: «Θεσμοί εναλλακτικής μορφής παιδικής προστασίας, πρωταρχικός σκοπός των οποίων είναι η προστασία του παιδιού και η κάλυψη της ανάγκης του να αναπτυχθεί ψυχοκοινωνικά και πνευματικά

Η εννοιολογική αυτή απόδοση αντλείται, βέβαια, από τον παιδοκεντρικό χαρακτήρα της υιοθεσίας και το προβάδισμα στην εξασφάλιση του συμφέροντος του παιδιού, όμως παραγνωρίζει το γεγονός, ότι πρόκειται πρωτίστως για έναν θεσμό κατασκευής πλασματικής συγγένειας. Μέσω αυτής οι αιτούντες γίνονται γονείς αναλαμβάνοντας το λειτουργικό δικαίωμα άσκησης της γονικής μέριμνας στον υιοθετούμενο και όχι φορείς παροχής υπηρεσιών σε ένα απροστάτευτο παιδί. Κατά τη Μπούσκου «ίσως ένας τέτοιος ορισμός να ήταν χρήσιμος μόνο υπό την προϋπόθεση, ότι θα παρέμενε εντός του κόλπου των κοινωνικών υπηρεσιών, θα ήταν δηλαδή αποκλειστικά εσωτερικής κατανάλωσης».³⁰

Και πάλι, όμως, αυτός ο παροξυσμός σχετικά με την πληρέστερη ικανοποίηση του παιδικού συμφέροντος, έτσι όπως συγκεκριμενοποιείται και ερμηνεύεται στο περιεχόμενο της κοινωνικής εργασίας, ποδηγετεί πολλές φορές τα πραγματικά οφέλη τόσο του παιδιού όσο και των υποψήφιων γονέων. Η βαρύτητα της ιδεολογίας του «συμφέροντος του τέκνου» κατά την ίδρυση της υιοθεσίας μπορεί, βέβαια, να διαφυλάσσει το παιδί από κινδύνους, στους οποίους θα το εξέθετε ένα ακατάλληλο οικιακό περιβάλλον, αν αυτό δεν πληροί τα αντικειμενικά τυπικά κριτήρια (που θέτει ο Νόμος ή η φιλοσοφία της Κοινωνικής Υπηρεσίας), ενδεχομένως, όμως, να οδηγήσει και σε αποκλεισμούς γονέων, που μολονότι θα συνέφεραν στο θετό τέκνο, ωστόσο απορρίπτονται εξ ορισμού και a priori (όπως λόγω της σεξουαλικής τους κατεύθυνσης). Δεν πρέπει, άλλωστε, να παροράται, ότι το «συμφέρον του παιδιού» ως ένας ασαφής και συγκεχυμένος όρος, «η εφαρμογή του οποίου ήταν πάντοτε δυσχερής έως και επικίνδυνη, χρησίμευσε και εξακολουθεί να χρησιμεύει ως άλλοθι για τις παρεμβάσεις του κράτους στην οικογένεια».³¹

Άραγε, λοιπόν, νομιμοποιούμαστε να αξιοποιήσουμε κάθε είδους γνώση ή ακόμη και μια ρευστή και αγκυλωτική αντίληψη για την παιδική ανάπτυξη προκειμένου να θωρακίσουμε το συμφέρον και μόνο του απροστάτευτου παιδιού; Τι είναι, άραγε, εκείνο που καλούμαστε να περιφρουρήσουμε με την επίκληση της ιδεώδους ρήτρας «το συμφέρον του παιδιού» ως πολύτιμης αξίας και υπέρτερου έννομου αγαθού στα πλαίσια ίδρυσης τεχνητής συγγένειας; Είναι πράγματι το ίδιο το καλό του παιδιού ή μήπως οι αξίες, τα ιδανικά και τα στερεότυπά μας; Πώς τελικά η

μέσα σ' ένα οικογενειακό περιβάλλον και όχι η ικανοποίηση του αιτήματος άτεκνων ζευγαριών ή μεμονωμένων ατόμων να γίνουν γονείς».

³⁰ Μπούσκου, Α., 2002: 146

³¹ deSingly, Fr., 1996: 13

εξυπηρέτηση της αόριστης αυτής έννοιας ωφελεί πέραν πάσης αμφιβολίας το παιδί και τίνι τρόπω η ωφέλεια αυτή μπορεί να εκτιμηθεί στην πράξη;

1.2. Ιστορική διαμόρφωση και εξέλιξη της Υιοθεσίας.

1.2.1. Γενική εισαγωγή στο θεσμό της Υιοθεσίας

Η υιοθεσία ως μηχανισμός τεχνητής ίδρυσης κι ανάπλασης της οικογένειας, αλλά και ως ένας από τους αρχαιότερους θεσμούς στη σφαίρα του δικαίου διαθέτει μία εντυπωσιακή ιστορικότητα κι απολαύει ειδικής θέσης στο κοινωνικό, πολιτιστικό και πολιτικό στερέωμα κάθε εποχής. Η αναδρομή, λοιπόν, στον χρόνο και η εξελικτική πορεία του φαινομένου της υιοθεσίας, όπως επιχειρείται μέσα από την επισκόπηση της ιστορίας, συμβάλλουν στην εμβαθυντική προσέγγιση και κατανόηση του θέματος, καθώς και στην πολιτιστική απεικόνιση της θετής οικογένειας. Η συλλογή και παράθεση των ιστορικών στοιχείων φιλοτεχνεί ένα πολυσχιδές ψηφιδωτό εξανθρωποποίησης του αμφιλεγόμενου θεσμού – τουλάχιστον κατά την αφετηρία του-, ο οποίος άπτεται κι αναλύεται υπό το πρίσμα του κοινωνικού υποβάθρου της εκάστοτε εποχής και των συγκεκριμένων αναγκών, που εξυπηρετούσε κάθε φορά.

Ετυμολογικά, η λέξη αντικατοπτρίζει το ιστορικό περιβάλλον και το κοινωνικό πλαίσιο, εντός του οποίου μορφώνεται και εξελίσσεται, καθώς προέρχεται από το «υιησις», «υιός» και «θέσις». Αρχικά, η επίκληση μόνο του άρρενος φύλου στο πρώτο συνθετικό της αρχαϊκής εκφοράς φαίνεται να διεγείρει αυθόρμητα αισθήματα απαρέσκειας λόγω της άνισης μεταχείρισης των θηλέων και σήμερα ένθερμα προτείνεται αντ' αυτής ο νεολογισμός «τεκνοθεσία» ή «παιδοθεσία». Εντούτοις, θα πρέπει ν' αναλογιστούμε, ότι η υιοθέτηση ως μία κοινωνική, πολιτική και νομική κατασκευή αναζητά τις ρίζες της ήδη στην ανδροκρατούμενη αρχαιότητα, όπου σκιαγραφεί ένα θεσμό εξέχουσας θρησκευτικής και πολιτικής σημασίας για τη συνέχιση της οικογένειας ως θεμελιώδους βιοκοινωνικής μονάδας.

Άλλωστε, η αρχαία υιοθεσία συντελείται μόνο από την πλευρά των ανδρών και αφορά στην πρόσληψη άρρενων (κυρίως ενηλίκων) εντός του οίκου. Οι γυναίκες, μολονότι είναι εκείνες, που κυοφορούν και φροντίζουν τα παιδιά, δε συμμετέχουν στην ανάληψη οποιαδήποτε οικογενειακής απόφασης, αφού και οι ίδιες δεν είναι αυτεξούσιες, αλλά τελούν υπό την κηδεμονία του συζύγου τους.³² Η υποδεέστερη

³² Ρεπούση, Μ., 1998: 34

θέση της γυναίκας δεν επιβεβαιώνεται μόνο από την οικιακή απομόνωση και την κοινωνική περιθωριοποίηση, αλλά και από τη σκόπιμη και συστηματική παραγκώνισή της από τη βιβλιογραφία και τις ιστορικές πηγές. Γι' αυτό, εξάλλου, είναι πολύ δύσκολο να ανιχνευθεί η στάση των γυναικών στα θέματα της μητρότητας και της υιοθεσίας, καθώς ο λόγος τους επισκιάζεται από τον ιεραρχικά ανώτερο ανδρικό³³ σε μία κοινωνία αμιγώς πατριαρχική και ανδροκρατούμενη.

Έτσι, λοιπόν, σε ένα παραδοσιακό κοινωνικό κληροδότημα με θεσμικές καταβολές και αμφίσημες εννοιολογικές αποχρώσεις έως και τον 20^ο αιώνα, όροι όπως πατριαρχία, συγγένεια εξ αρρενογονίας, γυναικεία υποτέλεια, μεταβίβαση του οικογενειακού κλήρου και οίκου, στειρότητα, εκτός γάμου γεννηθέντα και ως εκ τούτου κοινωνικά αποκλίνοντα παιδιά, συμφύονται και σημαίνονται με άξονα το συμφέρον του θετού γονέα και μόλις τα τελευταία έτη του διακινούμενου παιδιού.

1.2.2. Η ιστορική ανάδυση και όσμωση της Υιοθεσίας.

Η υιοθεσία στην αρχετυπική μορφή της δεν είναι τίποτ' άλλο παρά μία κοινωνικοπολιτική στρατηγική αναπλήρωσης της βιολογικής συγγένειας και κληρονομικής μεταβίβασης περιουσιακών στοιχείων σε άτομα, που δεν ανήκουν στο γένος. Είναι, δηλαδή, περισσότερο ένας θεσμός του κληρονομικού και συναλλακτικού δικαίου, παρά του οικογενειακού, όπως ισχύει σήμερα.

Πρώιμες ιστορικά καταγεγραμμένες απεικονίσεις της υιοθεσίας εντοπίζονται, ήδη από το 2285 π.Χ., στον κώδικα του Χαμουραμί, που συνιστά τη χρονικά απώτερη τεκμηρίωση της διαχρονικής αυτής μορφής συγγένειας. Ανάμεσα σε πλήθος κανονισμών και νομικών διατάξεων αναφορικά με την κοινωνική συμπεριφορά των αρχαίων Βαβυλωνίων ανευρίσκεται λεπτομερειακός ορισμός των διαδικασιών σύναψης γάμου, ίδρυσης οικογένειας και λύσης της συμβίωσης.³⁴ Οι κανόνες δικαίου νομοθετημένοι από άνδρα όχι μόνο απηχούν την ανδροκρατική προσέγγιση των διαπροσωπικών σχέσεων, που παράγονται από τον θεσμό, αλλά και διατυπώνονται με τέτοιο τρόπο, ώστε να εξυπηρετούν αποκλειστικά ή προεχόντως το δικό τους φύλο.

Πιο ακριβείς πληροφορίες εστιάζουν στους αρχαιότερους τρεις πολιτισμούς (Ινδικό, Εβραϊκό, Αιγυπτιακό), ενώ βιβλικές πηγές κάνουν λόγο για τη διαδοχή των τέκνων του Ιωσήφ, Μανασσή και Εφραίμ, οι οποίοι σε ηλικία δεκαεπτά ετών υιοθετήθηκαν από τον παππού τους, τον θεοπροπάτορο Ιακώβ, ακολουθώντας τον

³³ Παπαταξιάρχης, Ε., 1992: 28

³⁴ Αντωνοπούλου, Χ., 1999: 133

πανηγυρικό τύπο της δημόσιας τελετής. Δυνάμει αυτής της κοινοτικής τελετουργίας, που έλαβε χώρα τον 17αι. πΧ στην Αίγυπτο, ο Ιακώβ στο εκατοστό τεσσαρακοστό έτος της ηλικίας του διασφαλίζει στους εγγονούς του έννομα δικαιώματα όχι μόνο επί της πατρικής περιουσίας, αλλά και επί της Παλαιστίνης.³⁵

Η Γραφική αφήγηση είναι εξίσου αναλυτική και για την πλέον γνωστή «υιοθεσία»³⁶ του υιού της Ισραηλίτισσας Ιαχωβέδ από τη θυγατέρα του Φαραώ της Αιγύπτου, του μετονομαζόμενου Μωσή.³⁷ Η περισυλλογή και διάσωση ενός μόλις τριών μηνών άρρενος βρέφους Εβραϊκής καταγωγής από την Αιγύπτια πριγκίπισσα παρά τη ρητή διαταγή του πατέρα της για τη γενοκτονία των Ισραηλιτών, η υιοθέτησή του από αυτήν και η μίσθωση της φυσικής του μητέρας ως τροφού αποκαλύπτουν πρωτοπόρα κοινωνικά στοιχεία για τον αρχαίο αιγυπτιακό κόσμο και παραποτάμιο πολιτισμό της Βαβυλωνίας.

Παρά τις ενδεχομένως επιστημονικά αμφισβητούμενες εβραϊκές αναφορές ελλείπει άμεσων αρχαιολογικών τεκμηρίων, τα πρώτα δείγματα της θεσμικά κατοχυρωμένης τεχνητής συγγένειας, που ανιχνεύονται στο αρχαιότερο νομοθετικό κείμενο, οπωσδήποτε επηρεάζουν το ισχυρό έθνος του Ισραήλ και τους λαούς της Μέσης Ανατολής. Η ανακάλυψη των νομικών επιγραφών στον ευρύτερο χώρο της Μεσοποταμίας μάς επιτρέπει να συνάγουμε με ασφάλεια, αφενός μεν το κύρος, που προσδίδεται στην υιοθεσία, αφετέρου ότι το περιεχόμενο του κώδικα δεν είναι αποκλειστικό πνευματικό δημιούργημα της οξυδερκούς προσωπικότητας του βασιλιά της Βαβυλώνας. Το αντίθετο μάλιστα, είναι οριστική κωδικοποίηση εδραιωμένων εθιμοτυπικών και θρησκευτικών παραδόσεων, συντηρούμενων ανά τους αιώνες χάρη στην προφορική κουλτούρα και τη συλλογική μνήμη.

Κατά πολλούς η παραδοσιακή αυτή εθιμική εκδοχή της Υιοθεσίας έλκει την καταγωγή της πιθανότατα από τη νεολιθική εποχή, όταν ο άνθρωπος εγκαθίσταται μόνιμα σε έναν τόπο σχηματίζοντας μικρούς ποιμενικούς ή αγροτικούς οικισμούς και ασχολείται με τη γεωργία, την κτηνοτροφία και τη χρήση της κεραμικής. Η υιοθεσία αποτελεί προϊόν μίας συγκεκριμένης ανάγκης, που αναφύεται την περίοδο αυτή και συντελεί στη μετάβαση από την έως τότε μητροτοπική κοινωνία στην πατριαρχική: Σύμφωνα με το μητρικό δίκαιο -κατά τον *Bachofen*- αν ο άνδρας θέλει να

³⁵ Camiolo M., 2002: 1

³⁶ Στην Παλαιά Διαθήκη δεν αναφέρεται η λέξη «υιοθεσία» και η έννοιά της συστοιχίζεται περισσότερο με την έκφραση αγάπης και προστασίας από τους θετούς του γονείς, Φανάρας, Β., 2005: 20

³⁷ Εξοδος, 2: 2-4

κληροδοτήσει τα κοπάδια και τη γη του, πρέπει πρώτα να άρει την απαγόρευση της μεταβίβασης της κινητής περιουσίας σε άτομα εκτός του γένους του, όπως είναι τα παιδιά του. Και αυτό διότι οι κατιόντες του κατόχου των οικόσιτων ζώων δεν ανήκουν στο δικό του γένος,³⁸ αλλά σε εκείνο της συντρόφου του (λόγω του μητριαρχικού κοινωνικού συστήματος), με αποτέλεσμα να αποκλείονται από την κληρονομική του διαδοχή και από τα δικαιώματα νομής, εκτός και αν κατακτήσει το δικαίωμα να κληροδοτεί σε τρίτους.^{39, 40}

Μια από τις σπουδαιότερες πτυχές αυτού του αμιγούς κληρονομικού δικαιώματος είναι η νομιμοποίηση του «αγνάτου», ενός προσώπου, δηλαδή, που καθίσταται συγγενής του πατέρα με τη γέννηση ή την υιοθεσία. Ενώ, λοιπόν, στο μητρογραμμικό γένος αναγνωρίζονται ως νόμιμοι κληρονόμοι μόνο οι «κογνάτοι», δηλαδή οι εξ αίματος συγγενείς⁴¹, το πατρικό δίκαιο για πρώτη φορά στην ιστορία παραχωρεί ίσα έννομα δικαιώματα ανάμεσα στους ομοαίματους συγγενείς, θετά παιδιά και άλλα πρόσωπα, που υπόκεινται στην εξουσία του πατέρα. Η νομική αυτή ισοτιμία εξικνείται της αποδυνάμωσης της αρχής της εξ αίματος συγγένειας, μίας αρχής, που δεσπάζει στην κοινωνία του γένους.⁴²

Η επέκταση της αρχής, σύμφωνα με την οποία οι αγνάτοι αποκλείουν εντελώς από το κληρονομικό δικαίωμα τα υπόλοιπα μέλη του γένους, οδηγεί στη σταδιακή υποβάθμισή τους και την υπερίσχυση των βιολογικών υιών, που αναλαμβάνουν πλέον να συντηρούν τις αδελφές τους μέχρι τη νύμφευσή τους και να τις προικοδοτούν. Αν δεν υπάρχουν αρσενικοί κατιόντες, κληρονομούν οι θυγατέρες κατ' ισομοιρία και σε περίπτωση απουσίας παιδιών, η περιουσία μεταβιβάζεται στους αγνάτους συγγενείς. Μόνο αν οι τελευταίοι εκλείπουν, καλούνται στην κληρονομική σειρά τα άλλα μέλη του γένους. Αυτό το πολύπλοκο ιδιάζον νομικό καθεστώς, που

³⁸ Ασφαλώς θα πρέπει να συνυπολογίσουμε και το επικρατούν καθεστώς της ελευθερομιξίας, κατά το οποίο οι γυναίκες έρχονται σε επαφή με πολλούς άνδρες και τεκνοποιούν χωρίς να γνωρίζουν την ακριβή βιολογική πατρότητα του παιδιού τους.

³⁹ Geetha, V., 2007: 37, Engels, F., 2013: 67-68, Αντωνοπούλου, Χ., 1999: 16, 48-50, Bottomore, T.B., 1974: 218

⁴⁰ Η θεωρία της πρωθύστερης από την πατριαρχική μητριαρχικής κοινωνίας αναλύεται στο βιβλίο Ancient Law του H. Maine το 1861, όμως η θεωρία περί μητριαρχίας διατυπώνεται για πρώτη φορά στο βιβλίο Das Mutterrecht του Ελβετού καθηγητή ρωμαϊκού δικαίου J.J. Bachofen και το 1865 στο βιβλίο Primitive Marriage του Σκοτσέζου νομικού J.F. McLennan, όπως αναφέρεται στην Τουνταςάκη, Ε., 2008: 25-27

⁴¹ «Μητρογραμμικές» ονομάζονται «οι κοινότητες, που η γραμμή της αιματοσυγγένειας και της καταγωγής ξεκινάει από τη μητέρα». Στις κοινωνίες αυτές ένας άνδρας μπορεί να αναγνωρίζεται ως σύζυγος μίας μητέρας, αλλά να μην αναγνωρίζεται ως πατέρας των παιδιών της και ο ίδιος να διατηρεί μία ήσσονος σημασίας σχέση με αυτά. Τα παιδιά ανήκουν στη μητέρα και το γένος της (κλαν). Comer, L., Rent, E., & Goldman, E., 1998: 76-77

⁴² Sinclair, K., 2001: 156-158

επιδρά στη φυσιολογία της αρχαίας υιοθεσίας, θα συντηρηθεί ανά τους αιώνες μέχρι και την εποχή του Σόλωνα.⁴³

Για την ακρίβεια οι τέσσερις τάξεις της κληρονομικής διαδοχής, που διατηρούνται έως και τον 6ο αιώνα π.Χ. στο αρχαιοελληνικό δικαϊκό σύστημα προσδιορίζουν την εξέλιξη από τη μητριαρχία στην πατριαρχία και από το πατρογραμμικό γένος στην πατρογραμμική οικογένεια. Η γυναίκα την περίοδο αυτή ως κληρονόμος δεύτερης τάξης αποτελεί πόλο έλξεως για τους επίδοξους μνηστήρες, που εποφθαλμιούν την περιουσία της⁴⁴, γεγονός που επιδρά στη βαθμιαία κατάργηση του δικαιώματος αυτού με την αναγνώριση ως μοναδικού κληρονόμου το άρρεν τέκνο.

Αξίζει να σημειωθεί, ότι η αναδρομή στην ελληνική αρχαιότητα αναγκαστικά επικεντρώνεται στην Αθήνα, καθώς οι περισσότερες ιστορικές αναπαραστάσεις για την υιοθεσία αντλούνται από το πολιτισμικό περιβάλλον της πόλης αυτής κυρίως από τον 6^ο έως τον 4^ο αιώνα. Προς τα τέλη, λοιπόν, του 6^{ου} αιώνα π.Χ. ένας σύνθετος μηχανισμός διατήρησης της πατρογονικής περιουσίας τόσο στις υλικές όσο και στις συμβολικές της διαστάσεις, απόλυτα συμβατός με τις εδραιωμένες πολιτικές, θρησκευτικές, κοινωνικές και νομοθετικές πεποιθήσεις, καθώς και τις έμφυλες και ταξικές διακρίσεις, αποκρυσταλλώνεται με σκοπό να κατοχυρώσει και να ενισχύσει τη θέση του άρρενα υιού – γνήσιου ή θετού - εντός του πατρικού οίκου ως φορέα διαίωνισης του κοινωνικού γίγνεσθαι και λατρείας των εφέστιων θεών. Ο θεσμός αυτός ενσαρκώνει στην ουσία έναν παράγωγο τρόπο μεταβίβασης της πατρικής εξουσίας βάσει κληρονομικής διαδοχής απουσία γνήσιων υιών και όχι μία συλλογή ηθικών κανόνων περί προστασίας έκθετων παιδιών. Η εκδοχή αυτή παρά την ωμή σαφήνειά της επιβεβαιώνεται και από το γεγονός, ότι τα αποτελέσματα της υιοθεσίας μπορούν ν' ανατραπούν και ο υιοθετούμενος να εκδιωχθεί σε περίπτωση, που η θετή οικογένεια αποκτήσει εκ των υστέρων βιολογικό διάδοχο,⁴⁵ αλλά και από το ότι θήλαα έκθετα βρέφη σπάνια υιοθετούνται και εάν αυτό συμβεί είναι, για να καταλήξουν πόρνες ή ιερόδουλες ή σκλάβες. Για την ακρίβεια, «περιπτώσεις βρεφικής ή παιδικής υιοθεσίας εξαιρετικά σπάνια απαντώνται στην αρχαιότητα».⁴⁶

Η τέλεση, λοιπόν, γάμου την περίοδο αυτή αποσκοπεί μέσω της τεκνογονίας στη διάσωση της γενιάς και του ονόματος της οικογένειας, στη μεταβίβαση της

⁴³ Borneman, E., 2001: 165

⁴⁴ Osborne, R., 2008: 154-156.

⁴⁵ Russo Ruggeri, C., 1995: 8

⁴⁶ Cole, E., & Donley, K., 1990: 274

περιουσίας στα πρωτότοκα άρρενα τέκνα, καθώς και στη φροντίδα των ηλικιωμένων γονέων από τους νόμιμους απογόνους.⁴⁷,⁴⁸ Κατ' επέκταση, η υιοθεσία άρρενος ενήλικου διαδόχου εφαρμόζεται σε περιπτώσεις αδυναμίας τεκνοποίησης ή απουσίας άρρενων βιολογικών τέκνων, μία λύση, που επιλέγεται διαζευκτικά με τον θεσμό της επίκληρου θυγατέρας (σε περίπτωση που ο οίκος διαθέτει θήλυ τέκνο)⁴⁹ ή της τακτικής των εικονικών τοκετών, της «θεραπείας» δηλαδή της στειρότητας με τεχνάσματα προσποιούμενης εγκυμοσύνης και αναδοχής άρρενος τέκνου προερχόμενου ως επί το πλείστον από σκλάβους γονείς.⁵⁰

Μ' άλλα λόγια, κατά την κλασική εποχή ως κύρια αποστολή της υιοθεσίας (γνωστή ως «ποίησης» ή «θέσις» ή «εισποίησης» για τον υιοθετούμενο και «εκποίησης» για τη φυσική οικογένεια) αναγνωρίζεται «η προάσπιση του συμφέροντος του άτεκνου 'ποιητού' ή 'θέσει πατρός' και η παροχή σ' αυτόν της δυνατότητας απόκτησης άρρενος 'ποιητού' ή 'εκποίησης' διαδόχου με απώτερο στόχο τη διαιώνιση του οίκου και τη βιωσιμότητα του γένους, σύμφωνα με τις αρχές του πατριαρχικού συστήματος».⁵¹ Για τον λόγο αυτό, άλλωστε, περιβάλλεται τον πανηγυρικό τύπο με τη δημοσιοποίηση της διαδικασίας στην αγορά συνήθως κατά την επίσημη εορτή των Απατουρίων.⁵²

Και κατά την ελληνιστική περίοδο η υιοθεσία εξυπηρετεί συμφέροντα κληρονομικής ή ακόμη και πολιτικής φύσεως όχι ταξικώς αδιάφορα, αφού η εύπορη elite εγκολπώνει την κατεξοχήν τάξη απορρόφησης των θετών παιδιών. Η επίσημη αναγνώριση του Μεγάλου Αλεξάνδρου σε θέση υιού από την άκληρη βασίλισσα της Καρίας, Άδα, το 336 π.Χ. αποτελεί χαρακτηριστική περίπτωση υιοθεσίας εκείνης της εποχής, η οποία εμπεριέχει στοιχεία πολιτικού συμφέροντος και διπλωματίας.

Βέβαια, κατά τη μετασχηματική πορεία του ανά τους αιώνες, υπό την επίδραση του πολιτικού και κοινωνικού συγκείμενου, ο θεσμός υφίσταται ευεργετικές

⁴⁷ Η φροντίδα των ανιόντων κατά τη γεροντική ηλικία αποτελεί ευθύνη όχι των θηλέων τέκνων, όπως θα περίμενε κανείς με βάση τα σημερινά κοινωνικά δεδομένα, αλλά των άρρενων. Είναι και αυτός ένας λόγος, που οι θυγατέρες θεωρούνται βάρος για την οικογένεια, καθώς δεν θα εισφέρουν κανένα οικονομικό όφελος στον οικό των γονέων τους.

⁴⁸ Demand, N., 1994: 4, Τουντασάκη, Ε., 2011: 236

⁴⁹ Η απουσία βιολογικού άρρενος απογόνου καλύπτεται είτε με την υιοθέτηση άρρενος απογόνου είτε με την κληροδότηση της «επίκληρου» κόρης, αν φυσικά ο οίκος διαθέτει θυγατέρα, η οποία όμως υποχρεούται να παντρευτεί τον στενότερο συγγενή από την πατρική γραμμή αποσκοπώντας «στη συνέχιση του πατρικού οίκου» (Νάκος, Γ., 1991: 179). Και ο θεσμός δηλαδή της επίκληρου θυγατέρας παράγει τα ίδια έννομα αποτελέσματα με τον θεσμό της υιοθεσίας.

⁵⁰ Demand, N., 1994: 22

⁵¹ Τουντασάκη, Ε., 2011: 240-41

⁵² Βαλλάση, Γ.Μ., 1960-1963: 549, Κουνουγέρη – Μανωλεδάκη, Ε., 2008: 371, Νάκος, Γ., 1991: 165-166

τροποποιήσεις και διαφοροποιείται θετικά από την αρχαιότερη του μορφή προς μία κατεύθυνση πληρέστερης προστασίας του υιοθετημένου τέκνου. Σημαντική μεταρρύθμιση του οικογενειακού δικαίου στο κεφάλαιο της υιοθεσίας συντελείται την περίοδο των κλασικών και μετακλασικών ρωμαϊκών χρόνων, κατά την οποία τίθενται -έστω και εμβρυακά- ζητήματα προστασίας του συμφέροντος του τέκνου. Αντίθετα, στην προκλασική Ρωμαϊκή κοινωνία, η υιοθεσία ως ένας θεσμός διασφάλισης πρωτίστως των οικονομικών και πολιτικών συμφερόντων της άρχουσας τάξης, εξομοιώνεται με την αρχαιότερη μορφή υιοθεσίας, την «εισποίηση» (*adrogatio*) και όχι από την υπό στενή έννοια υιοθεσία - πλήρη ή ατελή - (*adoptio* ή *datio in adoptionem*).

Η υιοθεσία, δηλαδή, στην αρχαία Ρώμη προσλαμβάνει διφυή υπόσταση και ανάλογα με τα κίνητρα του υιοθετούντος διακρίνεται στην *adrogatio* και στην *adoptio*. Η πρώτη εξ αυτών αναφέρεται στην εκούσια εισδοχή στην οικογένεια του υιοθετούντος ενός προσώπου ξένου προς αυτήν και αυτεξούσιου (δηλαδή ενήλικου) και τελείται δημόσια. Έννομα αποτελέσματα της εισποίησης είναι η εγκατάλειψη του επωνύμου και της λατρείας των προγόνων από τον υιοθετούμενο, που αποκτά μ' αυτό τον τρόπο το επώνυμο του θετού πατέρα αποδεχόμενος συγχρόνως τη λατρεία των προγόνων του.⁵³ Η εν στενή έννοια υιοθεσία (*adoptio* ή *datio in adoptionem*) ενσαρκώνει την πιο ανθρωπιστική διάσταση της υιοθεσίας, αφού αφορά στην ανατροφή των υπεξούσιων προσώπων (*alieni iuris*), ήτοι των βρεφών ή νηπίων, που, όμως, τελείται σπάνια από τον Ρωμαϊκό κόσμο των πρώτων αιώνων.⁵⁴ Προσπάθειες συγχώνευσης των δύο αυτών μορφών υιοθεσίας θα πραγματοποιηθούν κατά την κλασική περίοδο της ακμής του Ρωμαϊκού Δικαίου και θα ολοκληρωθούν με την Ιουστινιάνεια Κωδικοποίηση.

Ειδικότερα, κατά το *ius civile* ο θεσμός της υιοθεσίας διέπεται από τη βασική δικαϊκή αρχή, σύμφωνα με την οποία «η υιοθεσία μιμείται τη φύση». Κατά συνέπεια, η εγκυρότητα της υιοθεσίας προϋποθέτει την τήρηση μίας σειράς νομικών διατάξεων, που αφορούν στη σωρευτική συνδρομή του κατώτερου ορίου ηλικιακής διαφοράς— 18 έτη τουλάχιστον μεταξύ του υιοθετούντος και του υιοθετούμενου (μίας γενεάς δηλαδή κατ' αντιστοιχία της φυσικής τεκνοποιίας), δικαιοπρακτικής ικανότητας του υιοθετούντος και απαγόρευσης της 'αδελφοποιίας' ή 'αδελφοθεσίας'(αρνητικό κώλυμα). Στην πραγματικότητα, η *ratio* της αυστηρής απαγόρευσης της

⁵³ Lindsay, H., 2009: 5, Handman, M. – E., 1993: 194

⁵⁴ Τζωρτακάκη – Τζαρίδου, Σ., 2008: 20-23, Lindsay, H., 2009: 5

«αδελφοποιίας εξ υιοθεσίας» ή «διά θέσεως αδελφότητος», δηλαδή της αδυναμίας κάποιου να υιοθετήσει άλλον σε τάξη αδελφού (εφόσον στη φύση κανείς δεν επιλέγει τον αδελφό του), που θεσπίζεται με το διάταγμα του Διοκλητιανού το 285 και επαναλαμβάνεται τόσο στον Κώδικα του Ιουστινιανού όσο και στα Βασιλικά, θα πρέπει να αναζητηθεί στον φόβο των αυτοκρατόρων για μεθόδευση συνωμοσιών κατά της κεντρικής εξουσίας, αλλά και για συγκάλυψη ομοφυλοφιλικών σχέσεων.⁵⁵ Ταυτόχρονα, δεν αναγνωρίζεται ούτε δικαίωμα πατροθεσίας, δηλαδή δυνατότητα κάποιου να αποκτά με σύμβαση πατέρα.^{56, 57}

Στην αρχαϊκή, λοιπόν, Ρωμαϊκή κοινωνία ο θεσμός της υιοθεσίας συνεχίζει να προσβλέπει στην παραμυθία του άτεκνου, άκληρου και εύπορου υιοθετούντος, καθώς και στην εξασφάλιση της εξ αρρενογονίας διαδοχής του (*adgnatio* ή *agnatio*) με σκοπό τη μεταβίβαση του πλούτου και της κοινωνικής θέσης.⁵⁸ Αναμφίβολα, ο θεσμός αυτός κατέχει στο πεδίο του Ρωμαϊκού δικαίου δεσπόζουσα θέση, καθώς πιστοποιεί την *Roman patria potestas*, την απόλυτη και αδιαμφισβήτητη εξουσία του αρχηγού (*pater familias* ετυμολογικά σημαίνει «ο Θεός της οικογένειας»),⁵⁹ στα υπόλοιπα μέλη της οικογένειάς του και το απορρέον εξ αυτής έννομο δικαίωμά του - *vitae necisque potestas* - να καθορίζει ο ίδιος την τύχη των γυναικών της οικίας, των αρσενικών και θηλέων απογόνων του, καθώς και των δούλων του. Συνεπώς, η Ρωμαϊκή οικογένεια δομείται κατά κύριο λόγο με την έννομη σχέση της «υπεξουσιότητας», με την έννοια, ότι τα απαρτίζοντα την οικογένεια πρόσωπα είναι όλα υπεξούσια του αυτεξούσιου αρχηγού τους εντελώς στερημένα από οποιοδήποτε νομικό δικαίωμα αυτόβουλης δράσης⁶⁰. Αξίζει να επισημανθεί, ότι αρχηγός της οικογένειας δεν είναι κατ' ανάγκη ο πατέρας. Μπορεί κάλλιστα να διαθέτει την πατρική εξουσία ο γηραιότερος του οίκου, δηλαδή ο παππούς, στον οποίο καταφάσκει εξίσου δικαίωμα υιοθεσίας όχι μόνο επί αλλότριου σε θέση τέκνου

⁵⁵ Κιουσοπούλου, Α., 1990: 162

⁵⁶ Μπορεί, βέβαια, η αδελφοποιία να απαγορεύεται κατά τον 3ο αιώνα με το αιτιολογικό, ότι δεν είναι δυνατόν να μιμηθεί, όπως η υιοθεσία, τη φύση, στην πραγματικότητα, όμως, υποκρύπτει κατά τους ερευνητές μία προσπάθεια των αυτοκρατόρων, ιδιαίτερα κατά τους πρώτους αιώνες, να υποστείουν τη δυνατότητα ανάπτυξης σύμπνοιας και αλληλεγγυοτήτων, που μπορεί να ενισχύσουν τις συνωμοσίες στον αυλικό χώρο (Κιουσοπούλου, Α., 1990: 162).

⁵⁷ Handman, M. – E., 1993: 194, Ράλλης, Κ., 1891: 41

⁵⁸ Garnesey, P., & Saller, R., 1995: 175

⁵⁹ Dagenais, D., 2004: 376. Με τον όρο *paterfamilias* εννοείται συνήθως ο πρεσβύτερος εν ζωή άρρεν πρόγονος

⁶⁰ Τζωρτζακάκη – Τζαρίδου, Σ., 2008: 26, Εισαγωγή, η οποία υπογραμμίζει, ότι όλα τα μέλη της οικογένειας δεν είναι απαραίτητα ομοαίματοι συγγενείς.

πρόσωπου, αλλά και επί βιολογικού (όπως για παράδειγμα εκτός γάμου γεννηθέντος).⁶¹

Για την ακρίβεια, το παιδί δεν εισέρχεται αυτοδικαίως στη Roman Familian αμέσως μετά τη γέννησή του, αλλά μόνο με την αναγνώρισή του από τον *pater familias*. Η αποδοχή ενός νεογνού από τον πατέρα του δηλώνεται με ένα συμβολικό τελετουργικό εναπόθεσής του στο δάπεδο του οίκου κι έπειτα ανύψωσής του. Σε περίπτωση, που αμφισβητείται η πατρότητά του ή αν δεν είναι επιθυμητό (λόγω χαμηλού κοινωνικού και οικονομικού status της οικογένειας ή λόγω φύλου, καθώς πρακτικά εκτίθενται μόνο τα κορίτσια φτωχών οικογενειών), ο Ρωμαίος Πατριάρχης αποφασίζει την έκθεσή του σε ένα ερημικό σημείο αδιαφορώντας για την κατάληξή του, που τις περισσότερες φορές είναι ο θάνατος ή η υποδούλωση. Η μητέρα δεν έχει το δικαίωμα να διαμαρτυρηθεί ένδικα για τη νόμιμη αυτή μορφή παιδοκτονίας⁶², καθώς ως υπεξούσια στερείται παντός είδους γονεικού δικαιώματος επί των τέκνων της.⁶³

Όπως και στην αρχαία Αθήνα της αποστέρησης οποιουδήποτε κοινωνικού και νομικού δικαιώματος από τα παιδιά (και γενικότερα από τις ευάλωτες ομάδες), αλλά και του αδιαίρετου της περιουσίας, η νομιμοποιητική βάση και η αναγκαιότητα της υιοθεσίας, τοποθετούμενη στο συγκεκριμένο ιστορικό πλαίσιο δεν έγκειται στην απουσία τέκνων ή στην περίθαλψη έκθετων παιδιών, αλλά κυρίως στην έλλειψη άρρενος διαδόχου. Η τέλεσή της συνεφέλκεται οικονομικά, κυρίως, οφέλη υπέρ του θετού αυτεξούσιου *pater familias*, όπως είναι η προστασία και η ακεραιότητα της οικογενειακής περιουσίας, έστω κι αν αυτή μεταβιβάζεται σε «θέσει» και όχι «φύσει» απογόνους.

Είναι προφανές, λοιπόν, ότι στην πατριαρχική Ρωμαϊκή κοινωνία αποδίδεται έμφαση στα κοινωνικοοικονομικά και πολιτικά συμφέροντα της εύπορης θετής οικογένειας, η οποία οπλίζεται μ' ένα ακόμη χρήσιμο νομικό εργαλείο για τη διασφάλιση της έγγειας ιδιοκτησίας και την ενίσχυση των πολιτικών δεσμών. Η ένταξη νέου μέλους εντός της αγνατικής οικογένειας, το οποίο συνδέεται προς αυτή με την εξ αρρενογονίας συγγένεια (*adgnatio* ή *agnatio*),⁶⁴ συνθέτει μία τακτική

⁶¹ Ρήγας, Κ., 1891: 1, Τζωρτζακάκη – Τζαρίδου, Σ., 2008: 28, Εισαγωγή

⁶² Καρζής, Θ., 1997: 213, Saller, R., 1994: 102, Τζωρτζακάκη – Τζαρίδου, Σ., 2008: 91, Borneman, E., 2001: 481, 548-9, Dixon, S., 1992: 47, 122, Garnesey, P., & Saller, R., 1995: 176-177, 192

⁶³ Lefkowitz, M., & Fant, M., 1992: 100

⁶⁴ Διακρίνονται δύο ειδών συγγένειες κατά το Ρωμαϊκό Δίκαιο, η εξ αρρενογονίας και η εξ αίματος. Η Ρωμαϊκή οικογένεια δε συνδέεται, δηλαδή, μόνο με δεσμούς αίματος, αλλά και αγχιστείας ή υιοθεσίας. Η εξ αρρενογονίας συγγένεια (*adgnatio* ή *agnatio*) αναφέρεται στους αγνατικούς συγγενείς, οι οποίοι

αρκετά προσφιλή στα ανώτερα κοινωνικά στρώματα δεδομένου και του πολύ υψηλού ποσοστού παιδικής θνησιμότητας. Σκοπός της υιοθεσίας είναι η μέσω αυτής διαχείριση και αποφυγή κατάτμησης της ακίνητης (κτηματικής) περιουσίας,⁶⁵ αλλά και η διατήρηση του καθεστώτος γαιοκτησίας, αφού ο θετός υιός εξασφαλίζει την *domus ac perpetuitas*, τη συνέχιση δηλαδή της οικογένειας.⁶⁶

Παρεκκλίσεις από τους συνήθεις σκοπούς της υιοθεσίας μαρτυρούνται κυρίως, την περίοδο της Δημοκρατίας, οι οποίες συνάπτονται εικονικά και στοχεύουν στην κάρπωση προσωπικής ωφέλειας διά της καταδολίευσης του νόμου. Συγκεκριμένα, ο θεσμός της *adrogatio* εφαρμόζεται με ιδιαίτερη συχνότητα μετά την εποχή του Σύλλα κυρίως ως μοχλός κοινωνικής ανόδου και μονοπωλιακής ανάληψης αξιωμάτων, όπως αποτελεί ο ταξικός προβιβασμός πληβείων σε πατρίκιους⁶⁷ και η σύναψη πολιτικών συμμαχιών μεταξύ οικογενειών, που ανήκουν στην ολιγαρχία. Με τον τρόπο αυτό εξασφαλίζονται νόμιμοι κατιόντες, στους οποίους μεταβιβάζεται η πολιτική εξουσία και η αυτοκρατορική δυναστεία.

Την πρακτική αυτή της παγίωσης του μονοπωλίου των αξιωμάτων εγκολπώνονται αρκετοί Ρωμαίοι και Βυζαντινοί αυτοκράτορες υιοθετώντας τέκνα, στα οποία εμπιστεύονται τη συνέχιση της «επίσημης γραμμής» του θρόνου και τη διακυβέρνηση της απέραντης αυτοκρατορίας. Ο οίκος των θετών αυτοκρατόρων του 1^{ου} και 2^{ου} αιώνα μ.Χ περιλαμβάνει πάμπολλα παραδείγματα τέλεσης πολιτικών υιοθεσιών, όπως στην περίπτωση του Οκταβιανού, που υιοθετήθηκε από τον θείο του, Ιούλιο Καίσαρα, του Νέρωνα, που διαδέχτηκε τον θετό του πατέρα, Τιβέριο Κλαύδιο Καίσαρα ως τελευταίου συνεχιστή της δυναστείας των Ιουλίων-Κλαυδίων, του Αντωνίνου Πίου το 138 μΧ-161 μΧ, του Λουκίου Βέρου και του Μάρκου Αυρήλιου θετοί συναυτοκράτορες το 161 μΧ-180 μΧ, εκπρόσωποι της δυναστείας των Αντωνίνων. Η εξαιρετική απήχηση του θεσμού στην άρχουσα τάξη της Δημοκρατικής περιόδου υποδηλώνει εναργώς την προσπάθεια πρόληψης των εμφύλιων διαμαχών για τον σφετερισμό της εξουσίας και την κατάληψη της ηγεμονίας μετά τον θάνατο των αυτοκρατόρων.

είναι: 1) τα πρόσωπα που είναι μεταξύ τους εξ αίματος συγγενείς (*cognati*) και προέρχονται αποκλειστικά από αρρενογονία και όχι π.χ. από χειραφασία, υιοθεσία ή γάμο, καθώς και 2) τα πρόσωπα, που δεν είναι μεταξύ τους εξ αίματος συγγενείς, αλλά εισέρχονται στην οικογένεια με τεχνητό τρόπο λόγω γάμου ή μέσω υιοθεσίας από τον *pater familias* (Τζωρτζακάκη – Τζαρίδου, Σ., 2008: 16).

⁶⁵ Kathleen Benet 1976: 14

⁶⁶ Saller, R., 1994: 80, Hafton, O., 2003: 75, Saller, R., 1994: 162, Fantham, E., et al, 2004: 293, Aries, P., 1990: 281, Dixon, S., 1992: 112

⁶⁷ deCrescenzo, N., 1892: 195

Παράλληλα, η δημοτικότητα της υιοθεσίας στα άκληρα ζευγάρια οπωσδήποτε θα πρέπει να αναζητηθεί και στην προσπάθεια αποφυγής της σε βάρος τους δυσμενούς νομοθεσίας.⁶⁸ Η θέσπιση ποινής κατά των άτεκνων οικογενειών, μολονότι αποτελεί δείγμα διάκρισης και ελέγχου της ιδιωτικής συμπεριφοράς από την Πολιτεία, εξηγείται από το γεγονός, ότι η στειρότητα συμπυκνώνει ήδη από την αρχή της ιστορίας της Ρώμης συνεκφορές όχι μόνο οικογενειακής αλλά και εθνικής συμφοράς.⁶⁹ Η αυστηρή νομοθεσία του Αυγούστου τον 1ο αιώνα π.Χ. (18 π.Χ.), που καθιερώνει την τιμωρία της αγαμίας και ατεκνίας στην *Lex Papia Poppaea* με την επιβολή χρηματικών ποινών και κυρώσεων αποκλεισμού από αξιώματα, ενώ ταυτόχρονα δικαιολογεί τη διάζευξη για λόγους στειρότητας⁷⁰, έχει ως *ratio* τη θέσπιση κινήτρων για την αύξηση της γεννητικότητας ή την ενθάρρυνση της υιοθεσίας εκθέτων ή εκτός γάμου τέκνων, που άλλως θα πέθαιναν από αστία.^{71, 72} Η απόκτηση κληρονόμων έστω και μέσω της υιοθεσίας επιβάλλεται διά του νόμου όχι τόσο για λόγους αγάπης προς τα παιδιά, αλλά για τη διεύρυνση των μελών των προνομιούχων τάξεων, που εκείνη την περίοδο συρρικνώνονται.⁷³ Ωστόσο, η αρκετά προσφιλής στη συγκλητική αριστοκρατία πρακτική των εικονικών υιοθεσιών θορυβεί τον αυτοκράτορα, που εισηγείται αργότερα την κατάργησή της.

Κατά την περίοδο, λοιπόν, της Δημοκρατίας ο σκοπός της υιοθεσίας (τόσο της εισποίησης-*adrogatio* όσο και της υιοθεσίας υπεξούσιου-*adoptio*) συνίσταται στην «κατά μίμηση της φυσικής τεκνοποιίας διαδοχή του ονόματος, της περιουσίας και των οικογενειακών *sacra* του υιοθετούντος, με άλλα λόγια στην επιβίωση εκείνης της οικογένειας, που στερείται *heredes sui* και οδεύει προς εξαφάνιση».⁷⁴

Γενικότερα, η Ρωμαϊκή Πατριαρχία επιδιώκει με κάθε τρόπο την επέκταση του δικαιώματος της υιοθεσίας αναγνωρίζοντας στον *pater familias* την εξουσία να

⁶⁸ Τζωρτακάκη – Τζαρίδου ο.α., Garnesey, P., & Saller, R., 1995: 200-201

⁶⁹ Η κοινωνική πίεση, που ασκείται στις ύπανδρες γυναίκες της πρώιμης προδημοκρατικής περιόδου για απόκτηση τέκνου είναι τόσο, ώστε προσφέρουν το σώμα τους για μαστίγωμα στα Λουπερκάλια, γιορτή προς τιμή της Λουκίνης – θεάς του τοκετού και της γονιμότητας, από τους Λουπέρκους. (Fantham, E., et al, 2004: 293).

⁷⁰ Ήδη από το 235 π.Χ. ο *Spurius Carvilius Ruga* θα καταγραφεί ως ο πρώτος Ρωμαίος άνδρας, που χωρίζει τη σύζυγό του λόγω αδυναμίας τεκνοποίησης (Lefkowitz, M., & Fant, M., 1992: 96-7)

⁷¹ Πρόκειται για μέτρο, το οποίο εξηγείται από τα κοινωνικά και πολιτικά συμφραζόμενα της εποχής: οι πόλεμοι και ιδιαίτερα οι εμφύλιες διαμάχες μειώνουν σημαντικά τον αριθμό των Ρωμαίων ανδρών, ενώ παράλληλα έχει προχωρήσει και η διαφθορά των ηθών. Ο Αύγουστος ενόψει αυτής της τραγικής κατάστασης λαμβάνει μέτρα για την ενδυνάμωση του θεσμού της οικογένειας και τη μετατροπή του σε ακρογωνιαίο λίθο της ρωμαϊκής κοινωνίας (Hupperts, Ch., 2008: 53) υποστηρίζοντας ένθερμα τη σύναψη γάμου και την τεκνοποίηση (“Men must marry” Lefkowitz, M., & Fant, M., 1992: 103).

⁷² Borneman, E., 2001: 550, Dixon, S., 1992: 120

⁷³ Boswell, J., 1998: 58

⁷⁴ Τζωρτακάκη – Τζαρίδου, Σ., 2008: 181

κηρύξει νόμιμο παιδί ή κληρονόμο του ένα πρόσωπο, που δεν κατάγεται από αυτόν⁷⁵. Η κλασική Ρωμαϊκή νομοθεσία δεν επιβάλλει περιορισμούς ούτε και ως προς την υιοθεσία των εκτός γάμου γεννηθέντων τέκνων (*liberi naturales*) από τον βιολογικό τους πατέρα, μία πρακτική, όμως, που θα καταργηθεί κατά τη μετακλασική περίοδο (519 μ.Χ.) από τον Ιουστίνο λόγω καταχρηστικής νομιμοποίησης τέκνων προερχόμενων από παλλακεία.⁷⁶ Φυσικά, το δικαίωμα της υιοθεσίας εξακολουθεί να παραμένει προνόμιο μόνο του ανδρικού φύλου αιτιολογώντας το με το προφανές επιχείρημα, ότι εφόσον οι γυναίκες δεν έχουν υπό την κηδεμονία τους τα φυσικά τους τέκνα, πολύ περισσότερο δεν είναι δυνατόν να ασκήσουν *ius potestatis* επί θετών τέκνων (ούτε φυσικά και επί των θετών τέκνων του συζύγου).⁷⁷

Θεμελιώδης, ωστόσο, τομή του Ρωμαϊκού Δικαίου στο κεφάλαιο της υιοθεσίας συντελείται την περίοδο της βασιλείας του Διοκλητιανού, όπου με ειδική αυτοκρατορική διάταξη το έτος 291 μ.Χ. αίρεται για πρώτη φορά η απαγόρευση της υιοθεσίας θήλεος τέκνου και σύννομα πλέον δύναται να υιοθετείται τέκνο ανεξαρτήτως φύλου. Παρά, όμως, το πρωτοπόρο θεσμικό πλαίσιο καμία ιστορική πηγή δεν επιβεβαιώνει πράξη υιοθεσίας σε θέση θυγατέρας για την περίοδο της Δημοκρατίας, ενώ κατά τον 1^ο αιώνα μαρτυρούνται συνολικά τέσσερις περιπτώσεις υιοθεσίας γυναικών σε επιγραφές.⁷⁸ Η αποδυνάμωση και αχρησία του σχετικού δικαιώματος οφείλεται κυρίως στο γεγονός, ότι ούτε το οικογενειακό όνομα, ούτε οι «αγνατικοί δεσμοί»⁷⁹ της οικογένειας, είναι δυνατό να διατηρηθούν και ως εκ τούτου δεν εξυπηρετείται ο σκοπός, για τον οποίο συνήθως οι Ρωμαίοι υιοθετούν.

Όσπου την περίοδο αυτή αρχίζει να διαδίδεται - αρχικά στα λαϊκά στρώματα - η διδασκαλία του Χριστού, η οποία βρίσκει εύφορο έδαφος στην παγανιστική Δημοκρατία του 1^{ου} αιώνα μ.Χ. Κάτω από τον αστερισμό και την ορμή της νέας θρησκείας θα αναγεννηθεί στην Ανατολή η νεότερη Ρωμαϊκή αυτοκρατορία και θα διεκδικήσει το σκήπτρο της μακροβιότερης αυτοκρατορίας, του μοναδικού κράτους, που διατήρησε πάνω από χίλια χρόνια κραταιά κυριαρχία επί των εδαφών του. Κάτω από τη γόνιμη επίδραση της χριστιανικής σκέψης τόσο η σύναψη γάμου όσο και η τεκνογονία νοσηματοδοτούνται με θρησκευτικούς και πολιτειακούς όρους αποτελώντας εθνικό – φυλετικό πρόταγμα για τη Βυζαντινή οικογένεια και

⁷⁵ Borneman, E., 2001: 482

⁷⁶ Τζωρτακάκη – Τζαρίδου, Σ., 2008: 203

⁷⁷ Τζωρτακάκη – Τζαρίδου, Σ., 2008: 50

⁷⁸ Watson, A., 1984: 89, Lefkowitz, M., & Fant, M., 1992: 99

⁷⁹ δηλαδή η εξ αρρενογονίας συγγένεια, στην οποία στηρίζεται η κληρονομική διαδοχή (Τζωρτζακάκη – Τζαρίδου, Σ., 2008: 69)

παράλληλα πράξη αγάπης, φιλοπατρίας, αλλά και ευλογίας από τον Θεό. Την περίοδο αυτή ο γάμος χαίρει καθολικής αποδοχής και θεωρείται δείκτης γοήτρου και κοινωνικής υπόληψης. Μάλιστα, η σύνδεση του γάμου με την κοινωνική ένταξη είναι τόσο καθοριστική, ώστε μόνο τα περιθωριακά άτομα να παραμένουν εργένηδες.⁸⁰

Ο σκοπός, άλλωστε, του γάμου, ο οποίος πρέπει να έχει ιερολογηθεί, για να διασφαλιστεί η εγκυρότητα και η νομική του υπόσταση⁸¹ δεν είναι άλλος από την απόκτηση νόμιμων, γνήσιων και αναμφισβήτητων κατιόντων, που συμπληρώνουν την οικογενειακή ευτυχία, αποτελούν το στήριγμα των ηλικιωμένων γονέων και εξασφαλίζουν τη συνέχεια του οίκου και του κράτους.⁸² Ακόμη, συνεισφέρει στη διεύρυνση των κοινωνικών σχέσεων είτε με την επαγγελματική καταξίωση των τέκνων είτε με επωφελείς γάμους.⁸³ Δεν πρέπει, βέβαια, να παροράται, ότι η κύρια αποστολή του γάμου δεν είναι απλώς η γέννηση απογόνων, αλλά η νομιμοποίηση αυτών. Το τεκμήριο της πατρότητας καλύπτει μόνο τα παιδιά, που γεννιούνται εντός του κυρίαρχου μοντέλου της οικογένειας και όχι εκείνα, που έρχονται στον κόσμο εκτός του συζυγικού πλαισίου.⁸⁴

Συνακόλουθα και κατά τη βυζαντινή κοινωνία, η ατεκνία ισοδυναμεί με αποτυχία του γάμου, καθώς στερεί από την οικογένεια όχι μόνο την κοινωνική αλλά και την οικονομική συνέχεια, αφού ως παραγωγική μονάδα πρέπει να εξοπλίζεται με μέλη, τα οποία μοχθούν για την επιβίωσή της.⁸⁵ Η στειρότητα, λοιπόν, θεμελιώνει, όπως και στο παρελθόν, λόγο εκδιώξεως της συζύγου και αιτία διάλυσης της συγκλήρωσης βίου.⁸⁶ Ταυτόχρονα, η ατεκνία προσεγγίζεται από τα αγιολογικά κείμενα της εποχής ως «συμφορά» υπό την έννοια της ηθικής αποδοκιμασίας του άκληρου ζευγαριού, όχι μόνο γιατί δεν έχει γευθεί τη χαρά και τα οφέλη της τεκνοποίησης, αλλά κυρίως γιατί αποτελεί απόδειξη Θεϊκής τιμωρίας λόγω προγενέστερου αμαρτήματος. Κατ' επέκταση, μέσω της θρησκευτικής της διάστασης η μητρότητα αναδεικνύεται ως ο ιερότερος και ύψιστος ρόλος της γυναίκας εντός της πατριαρχικής κοινωνίας, που αυτή την περίοδο εν αντιθέσει με το παρελθόν εγκολπώνει «το ηθικό οπλοστάσιο του Χριστιανισμού».⁸⁷ Πλέον, η ιδεολογική και

⁸⁰ Segalen, M., 1986: 115

⁸¹ Κιουσοπούλου, Α., 1990: 89,131

⁸² Νικολάου, Κ., 2005: 26, Fantham, E., et al, 2004: 294, Κιουσοπούλου, Α., 1990: 74

⁸³ Cadden, J., 1993: 234

⁸⁴ Coltrane, Sc., & Collins, R., 2011: 51

⁸⁵ Νικολάου, Κ., 2005: 26

⁸⁶ Καρζής, Θ., 2008: 66, Fantham, E., and al, 2004: 294

⁸⁷ Αντωνοπούλου, Χ., 1999: 60

κοινωνική ιδιότητα της μητρότητας συγχωνεύονται και αποτελούν μία νέα μορφή γονεϊκότητας, που υιοθετεί το βυζαντινό κράτος και ουσιαστικά επιβάλλει μέσω νομικών και θρησκευτικών επιταγών.

Θεσμικά, η υιοθεσία ως μία νομικά αναγνωρισμένη πράξη, που σμιλεύει κατά πλάσμα δικαίου γονική σχέση, είναι γνωστή στην πρώιμη Βυζαντινή κοινωνία μέσω του Ιουστινιάνειου Κώδικα.⁸⁸ Ο Βυζαντινός αυτοκράτορας (το όνομα του οποίου δηλώνει, ότι είχε υιοθετηθεί από τον θείο του Ιουστίνου Α) τροποποιεί τον θεσμό της υιοθεσίας συνενώνοντας επίσημα τα δύο είδη της Ρωμαϊκής Υιοθεσίας (*adrogatio* και *adoptio*) σε έναν ενιαίο θεσμό, δίδοντας, ωστόσο, έμφαση στην υιοθεσία του υπεξούσιου ανήλικου προσώπου. Ταυτόχρονα, όμως, αυστηροποιεί υπερβολικά το νομικό πλαίσιο της *stricto sensu* υιοθεσίας με τη θεσμοθέτηση πολλών τυπικών κωλυμάτων ως προς τα κριτήρια τέλεσής της.

Τον ίδιο αιώνα η υιοθεσία εντάσσεται και στους κόλπους της Εκκλησίας, αφού καθιερώνεται για πρώτη φορά η ιερολογία ως απαραίτητη προϋπόθεση της εγκυρότητάς της. Με τον τρόπο αυτό συστήνεται σχέση πνευματικής συγγένειας μεταξύ του υιοθετούντος και του υιοθετούμενου, ενώ τίθενται οι βάσεις για τη διάπλαση της έννοιας του συμφέροντος του τέκνου. Όπως υπερθεματίζει και ο Βαλσαμών⁸⁹ η σχέση αυτή είναι άλυτη και επιφέρει τις ίδιες έννομες συνέπειες «κατά τε τους γαμικούς βαθμούς και τη των γονέων κληρονομίαν» με τη βιολογική συγγένεια.

Μέρος των αυστηρών περιορισμών, που ορίζει η Ιουστινιάνεια Κωδικοποίηση, αλλά και της εννοιολόγησης της υιοθεσίας ως τρόπου κατοχύρωσης και διαιώνισης της πατρικής εξουσίας, θα απαλειφθούν κατά τη μεσοβυζαντινή περίοδο σε μία προσπάθεια ακόμη πιο ευνοϊκής μεταρρύθμισης της υιοθεσίας. Ειδικότερα, στις *Νεαρές 26-27* του αυτοκράτορα από τη Δυναστεία των Μακεδόνων Λέοντος ΣΤ΄ Σοφού (886-912 μ.Χ.) αναγνωρίζεται επίσημα και στην άγαμη γυναίκα η δυνατότητα άσκησης γονικής μέριμνας μέσω της υιοθεσίας.⁹⁰ Οι ρηξικέλευθες

⁸⁸ *Institutiones*, 533 μΧ

⁸⁹ Βαλσαμών, *Σύνταγμα*, τ. Δ, 136, όπως αναφέρεται στην Κιουσοπούλου, Α., 1990: 159

⁹⁰ Το αρχαιότερο Ρωμαϊκό Δίκαιο συνδέει τη δυνατότητα υιοθεσίας με την κτήση πατρικής εξουσίας. Ως εκ τούτου, δεν προβλέπεται δικαίωμα υιοθεσίας στις γυναίκες ως ανίκανες προς κτήση τέτοιας. Κατ' εξαίρεση, όμως, γίνεται νομίμως αποδεκτό το αίτημα γυναίκας να υιοθετήσει τον προγονό της, δηλαδή το τέκνο του συζύγου της, στην εποχή του Μαξιμιανού και Διοκλητιανού μόνο «για λόγους παραμυθίας διά τα απωλεσθέντα βιολογικά της τέκνα». Ράλλης, Κ., 1891: 110. Συνεπώς, κατά το δίκαιο, που εισάγεται το έτος 291 από τους αυτοκράτορες Διοκλητιανό και Μαξιμιανό, ως τυπικές προϋποθέσεις τέλεσης της από γυναίκα υιοθεσίας είναι α) η απόκτηση βιολογικών τέκνων και εν συνεχεία η απώλειά τους (δεδομένου ότι ο σκοπός της προδρομικής αυτής υιοθεσίας είναι η

αυτές διατάξεις θα εισαχθούν στα Βασιλικά του 905 μΧ, με την επέκταση του δικαιώματος υιοθεσίας τέκνου, όπως μνημονεύεται χαρακτηριστικά, ακόμη και σε άτομα, που «*προτίμησαν την παρθενία*». Παράλληλα, επιτρέπεται η υιοθεσία και στους ευνούχους ως ιδιαίτερη έκφραση της αρχής της ισότητας, καθώς «*τούτους η ελπίς του πάθους απαλλαγέντας δύνασθαι παιδοποιείν*»⁹¹, αλλά και στις γυναίκες, που έχουν ήδη βιολογικά παιδιά, πράγμα που δεν ήταν νομικά εφικτό ούτε στην Ρωμαϊκή ούτε στην Ιουστινιάνεια Κωδικοποίηση.⁹²

Αναμφίβολα, πρόκειται για μία επαναστατική καινοτομία, που διευρύνει τον ορίζοντα της γονικής εξουσίας αναγνωρίζοντας σχετικό έννομο δικαίωμα τόσο στη γυναίκα (χωρίς να διακρίνει αν αυτή είναι άτεκνη ή αν ήδη απολαμβάνει την μητρότητα), όσο και στον στείρο άνδρα. Η υιοθεσία δε συνυφαίνει πια αποκλειστική έννομη σχέση πατρός και τέκνου⁹³, στο οποίο προσπορίζει τη θέση νόμιμου κατιόντος, αλλά συνιστά τρόπο διάπλασης (μονο)γονεϊκότητας.⁹⁴ Πιθανή αιτία θέσπισης της πρωτοποριακής αυτής παραγράφου εκτιμάται η ανάγκη μόνιμης και άμεσης αποκατάστασης των ορφανών, των οποίων η ανατροφή κρίνεται ωφελιμότερο να τεθεί σε ευνούχους και άγαμους παρά στο ίδρυμα, αλλά και η ρύθμιση των μετέωρων ζητημάτων, που σχετίζονται με τη μεταβίβαση της κληρονομιαίας περιουσίας των προσώπων αυτών.⁹⁵

Παρά την προοδευτικότητα, που αποπνέουν οι μεταρρυθμίσεις του Βυζαντινού νομοθέτη στο χώρο της υιοθεσίας, νόμιμες πράξεις παιδικής διακίνησης κατά την περίοδο αυτή διαγράφονται αχνά από τα ιστορικά κείμενα, ενώ αντίθετα περιγράφεται με μελανότερα χρώματα η πρακτική των εικονικών τοκετών. Η συμπεριφορά αυτή, όσο αποδοκιμαστέα και αν είναι από τα χρηστά ήθη της εποχής, υπαγορεύεται από το γεγονός, ότι «*ανέκαθεν η υπόληψη της γυναίκας είναι*

παραμυθία της θετής μητέρας για τα τεθνεώτα φυσικά τέκνα της) και β) ο υιοθετούμενος να είναι πρόγονός της. Κατά τον Ιουστινιάνειο Κώδικα διασώζεται η πρώτη θετική προϋπόθεση για το υιοθετείν από γυναίκα, διευρύνεται όμως το επιτρεπτό της υιοθεσίας ως προς το πρόσωπο του υιοθετούμενου, καθώς πλέον δύναται να είναι οποιοδήποτε παιδί και όχι μόνο ο πρόγονος αυτής. Η πρώτη προϋπόθεση καταργείται κατά την τροποποιηθείσα νομοθεσία, που θεσπίζεται στη Νεαρά 27, καθώς η υιοθετούσα δεν απαιτείται να είχε αποκτήσει τέκνα, τα οποία αργότερα απώλεσε. Δικαίωμα, επομένως, υιοθεσίας αναγνωρίζεται τόσο στην έγγαμη άτεκνη γυναίκα όσο και στην άγαμη. Ωστόσο, δεν επιτρέπεται η υιοθεσία στις γυναίκες, που είχαν ήδη αποκτήσει γνήσια τέκνα.

⁹¹ Κιουσοπούλου, Α., 1990: 159, Τρωιάνος, Σ., 2007: 111-119, Φανάρας, Β., 2005: 85

⁹² Αρμενόπουλος Π, Η, 1 και 4

⁹³ Γυιόκας, Π.Κ., 1982: 15

⁹⁴ Η αστική αυτή διάταξη προκαλεί εντύπωση ιδιαίτερα στις μέρες μας, καθώς η άδεια να υιοθετούν οι ευνούχοι και οι άγαμες γυναίκες παραλληλίζεται –τηρουμένων των αναλογιών– με το δικαίωμα των ομοφυλόφιλων και των μοναχικών ατόμων στην υιοθεσία.

⁹⁵ Φανάρας, Β., 2005: 63

συνδεδεμένη με την αναπαραγωγική της ικανότητα», αλλά και από την υπερβολική εξύψωση της οικογενειακής πληρότητας μέσω της δημιουργίας απογόνων.⁹⁶

Αναμφίβολα και η αναδοχή τέκνου από ευαγείς οίκους αποτελεί λυσιτελή διέξοδο στο πρόβλημα της υπογονιμότητας, αν και ελάχιστα γίνεται χρήση αυτής. Περισσότερο μία τέτοια πράξη τελείται μέσα στα πλαίσια εκδήλωσης της ιδιωτικής φιλανθρωπίας και της έμπρακτης αγάπης προς τον συνάνθρωπο παρά ως τρόπος επίλυσης της ατεκνίας. Την περίοδο αυτή, άλλωστε, η θεσμοθετημένη άσκηση της χριστιανικής αγάπης σε κοινωνικά στερημένες ομάδες υλοποιείται κυρίως από τον βασικό μηχανισμό του κράτους, την Εκκλησία, στα αστικά και μοναστικά κέντρα.⁹⁷ Ειδικότερα, λαμβάνεται κρατική μέριμνα για την περίθαλψη των έκθετων και των ορφανών με την ίδρυση ορφανοτροφείων, τα οποία συντηρεί αποκλειστικά η αυτοκρατορική «ευεργεσία». Σε αντίθεση με τους τυφλούς, λεπρούς και ανάπηρους, που το κράτος δεν προσδοκά να αποκομίσει κάποια οικονομική ωφέλεια λόγω υπέρβασης του ορίου ηλικίας ή λόγω σοβαρής και χρόνιας πάθησης, για τα ορφανά η πρόσληψη παραμάνων και ο αγώνας για την επιβίωσή τους σχετίζεται με τη «μελλοντική ανταπόδοση της βασιλικής γενναιοδωρίας μέσω της παροχής έμψυχου εργασιακού δυναμικού».⁹⁸ Η θρησκευτική κατήχηση των απροστάτευτων παιδιών, καθώς και η ηθική, σωματική και πνευματική εκπαίδευσή τους με σκοπό την πλήρη και επιτυχή ένταξή τους στη βυζαντινή κοινωνία αποτελεί μείζονος σημασίας κρατικό μέλημα, όπως αποδεικνύεται και από το ότι το αξίωμα του ορφανοτρόφου αναλαμβάνουν μόνο επιφανή πρόσωπα με εργασιακή εμπειρία σε υψηλές θέσεις.⁹⁹

Η κρατική ευθύνη για τη φροντίδα των ορφανών, όπως και η αύξηση των εικονικών τοκετών και της μυστικής αναδοχής τέκνου πιθανόν να ερείδονται στη μείωση της δημοτικότητας της επίσημης υιοθεσίας και στη φθίνουσα πορεία προοδευτικής εξασθένησης του θεσμού κατά την ύστερη βυζαντινή περίοδο. Με την πτώση της Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας η αριστοκρατία των Γερμανικών, Γοθικών και Σλαβικών φύλων, που αυτή την περίοδο κυριαρχούν στη φεουδαρχική Ευρώπη, επιβάλλει το δικό της ηθικό σύστημα και δικαϊκό πολιτισμό, που αποδίδει ελάχιστη βαρύτητα στη δημιουργία τεχνητής οικογένειας δίχως γενετική ταυτότητα. Για την ακρίβεια, στη μεσαιωνική κοινωνία οι δεσμοί αίματος ισχυροποιούνται τόσο, ώστε η τακτική της ανατροφής ξένων τέκνων και της ένεκα αυτών «νόθευσης» της

⁹⁶ Aries, Ph., 1990: 284, Duby, G., & Perrot, M., 1992: 80

⁹⁷ Φανάρας, Β., 2005: 63

⁹⁸ Μαυρομμάτης, Λ., 1989: 151, Κωνσταντέλος, Δ., 1994: 87, 1990: 48.

⁹⁹ Κωνσταντέλος, Δ., 1994: 153

γενεαλογικής σειράς να στηλιτεύεται από τις αξιακές νόρμες της εποχής και σταδιακά να οδηγείται σε πλήρη αχρησία.

Σε συνάρτηση με το κλίμα της εποχής ο Γερμανικός Κώδικας αποτιμά τόσο θετικά την ολοκληρωμένη βιολογική οικογένεια, ώστε να δικαιολογεί και να διευκολύνει τη διάζευξη από μέρους του συζύγου σε περίπτωση στειρότητας της συζύγου του και να δικαιολογεί ακόμη και τον δημόσιο διασυρμό της.¹⁰⁰ Η σημασία της αιματοσυγγένειας είναι τόσο ηγεμονική και ουσιώδης και για τη συντηρητική ανώτερη αγγλική τάξη, ώστε να απαγορεύσει επίσημα την τέλεση της υιοθεσίας έως και το 1926 με το αιτιολογικό, ότι αντιτίθεται στους φυσικούς κανόνες της κληρονομικότητας και της διαγενεακής μεταβίβασης των χρωμοσωμάτων.

Η Α. Fine σε άρθρο της σχετικό με την υιοθεσία στη Γαλλία¹⁰¹ επιχειρεί να αναλύσει τους λόγους της απροκάλυπτης αποστροφής του δυτικού μεσαιωνικού κόσμου στις πρακτικές της υιοθεσίας ως μία εμπαθούς προπαγάνδας για τη διαφύλαξη της εξ αίματος καταγωγής:

Τα εμπόδια στην υιοθεσία δεν οφείλονται αποκλειστικά στις ελλείψεις της νομοθεσίας ή στις πολιτικές διαχείρισης των ιδρυμάτων από τη μεριά της εκκλησίας ή του κράτους. Αυτές είναι στη βάση τους εκφράσεις ενός πολιτισμού εξαιρετικά εχθρικού στην οικογενειακή ενσωμάτωση των ως προς το αίμα ξένων ατόμων.

Με μία βαθύτερη επεξεργασία, αυτή η μεσαιωνική εμμονή στη βιολογική συγγένεια ερμηνεύεται από την εποχή του Durkheim μέχρι και του Heritier κατά κύριο λόγο *«στη σφαίρα του κοινωνικού, υπό την έννοια ότι οι πολιτισμικές αναπαραστάσεις του ρόλου του αίματος στην ανθρώπινη αναπαραγωγή δε σχετίζονται με τη βιολογία, αλλά με την ιδεολογία»*.¹⁰²

Τον 14^ο και 15^ο αιώνα ο θεσμός της υιοθεσίας αναζωπυρώνεται και μεταλλάσσεται, ενδεδυμένος, κυρίως, τη μορφή της μαζικής «παραχώρησης» της γονικής μέριμνας των έκθετων βρεφών σε μοναστήρια και Εκκλησίες. Τα στατιστικά στοιχεία, που καταγράφονται από τους ιερείς των ενοριών, παρουσιάζουν μία κλιμακούμενη αύξηση του αριθμού των απατόρων τέκνων, αλλά και των ορφανών, που εγκαταλείπονται στα χέρια του Θεού, γεγονός, που καταδεικνύει τη βαθμιαία κοινωνική αποδοχή της πρακτικής αυτής. Οι γονείς ή τις περισσότερες φορές μόνο η μητέρα τους τα εναποθέτουν μπροστά στην είσοδο των ναών ρίχνοντας ανάμεσα στα

¹⁰⁰ Duby, G., & Perrot, M., 1992: 176

¹⁰¹ Fine, A., 1998: 69

¹⁰² Τουνταςάκη, Ε., 2008: 58-59

ρούχα τους λίγο αλάτι, για να συμβολίσουν τη μεταβίβαση της ευθύνης της ανατροφής τους στην Εκκλησία και συγχρόνως να δηλώσουν τη βάπτισή τους.¹⁰³

Η έκθεση των νεογνών στα σκαλιά του ιερατείου, αν και αρχικά προκαλεί την αντίδραση του κλήρου, που αξιώνει από την κυβέρνηση την άμεση λήψη μέτρων, οδηγεί σταδιακά στην καθιέρωση ενός καινοτόμου Εκκλησιαστικού θεσμού: στην αφιέρωση των έκθετων παιδιών στον Θεό και στη μοναστική ζωή. Για πρώτη φορά στην Ευρωπαϊκή Ιστορία η εγκατάλειψη των παιδιών δε συνεπάγεται για τα ίδια νομικό, κοινωνικό ή ηθικό στιγματισμό, πολλά εκ των οποίων ασπάζονται το μοναστικό σχήμα και διακονούν την Εκκλησία ως οιονεί γονέα.¹⁰⁴ Η στέρηση της βιολογικής γονεϊκότητας αναπληρώνεται από την πνευματική πατρότητα, που προσφέρει ο οίκος του Θεού και διαδραματίζει το ρόλο της θετής οικογένειας. Η στρατηγική αυτή, που προωθείται από τους ιερατικούς φορείς, μπορεί βέβαια να υποκαθιστά τη σχεδόν ανύπαρκτη κρατική πρόνοια, ταυτόχρονα όμως εξυπηρετεί και τους ίδιους, καθώς μέσω αυτής «στρατολογείται» πλήθος αφοσιωμένων υπηρετών στο λόγο και στο έργο του Θεού.

Ο κοινωνικός ανθρωπολόγος Jack Goody αναζητά στο πεδίο της συστηματικής αυτής υιοθέτησης παιδιών από την Εκκλησία τη βαθύτερη αιτία για τη νομική κατάργηση της κλασικής και σύμφωνης με τις παραδοσιακές έξεις υιοθεσίας. Όπως ο ίδιος διατείνεται, ο εξοστρακισμός ενός θεσμού καταξιωμένου στο ρωμαϊκό δίκαιο οφείλεται στις θρησκευτικές επιταγές της Καθολικής Εκκλησίας, η οποία ήδη από τον 5^ο αιώνα προασπίζεται το κύρος της νόμιμης οικογένειας, που δομείται μέσα στα πλαίσια του θρησκευτικού γάμου. Παράλληλα, ο κλήρος «καυτηριάζει» όλες εκείνες τις τακτικές, που αποσκοπούν στην απόκτηση κληρονόμων και δεν προέρχονται από τη νόμιμη και εξαγνισμένη γενετήσια πράξη: την παλλακεία, την αναγνώριση των εξώγαμων τέκνων, το σοροράτο ή το λεβιράτο και την υιοθεσία. Η Εκκλησία - κατά τον Goody - έχει κάθε λόγο να υπεραμύνεται της ιδρύσεως οικογένειας μόνο διά της γεννήσεως βιολογικών απογόνων, καθώς καθίσταται αποκλειστική κληρονόμος των άτεκνων ζευγαριών, τα οποία σε μία ύστατη κίνηση λυτρωτικής εξιλέωσης και ψυχικής σωτηρίας μεταβιβάζουν την περιουσία τους στον κλήρο. Μάλιστα χάρη στις δωρεές, τις αγαθοεργίες, τις κληρονομίες και τις φιλανθρωπίες κάθε είδους η παντοδύναμη παπική Εκκλησία -ούσα φορέας κοσμικής

¹⁰³ Γιαντσή, Ν., 2011: 219

¹⁰⁴ Boswell, J., 1998: 184

και θεολογικής εξουσίας- φτάνει να ελέγχει το ένα τρίτο της γης μέσα σε διάστημα λίγων αιώνων.¹⁰⁵

Η θεωρία αυτή παρά τον αυστηρό αντίλογο, που συναντά τόσο από νομικούς ερευνητές,¹⁰⁶ οι οποίοι επικαλούνται τις διαδοχικές τάξεις σε περίπτωση ατεκνίας ανάλογα με τον βαθμό της συγγενικής εγγύτητας (σύμφωνα με τις οποίες κληρονόμοι εγκαθίστανται εν πρώτοις γονείς και αδέρφια των αποθανόντων), όσο και από ανθρωπολόγους, που επιμένουν, ότι η κατάργηση της υιοθεσίας αποτελεί «έκφραση ενός πολιτισμού εξαιρετικά εχθρικού στην οικογενειακή ενσωμάτωση των ως προς το αίμα ξένων ατόμων», δεν είναι ολωσδιόλου αβάσιμη και ανακριβής. Η Εκκλησία κατά τον Μεσαίωνα ρυθμίζει και χειραγωγεί απόλυτα τη ζωή των ανθρώπων σε όλες τις εκφάνσεις της. Το έντονο θρησκευτικό συναίσθημα, που διακατέχει τον μεσαιωνικό άνθρωπο (όχι μόνο τον χωρικό και τον υποτελή, αλλά και τον «δυνατό», τον ευγενή, τον δικαστή και το νομοθέτη) και η απαράβατη προσήλωση στις αρχές της πίστης αναπόφευκτα αντανακλάται τόσο στις πτυχές της ζωής του, όσο και στο νομικό του σύστημα.

Λόγω των πυκνών ιστορικών πηγών, που αναφέρονται στην κοινωνία της Γαλλίας και της Βρετανίας κατά την προβιομηχανική περίοδο¹⁰⁷ αντλούνται σαφείς πληροφορίες για το τοπίο των συγγενικών δεσμών και οικογενειακών σχέσεων, που διαμορφώνονται στη δυτική Ευρώπη την περίοδο αυτή. Ειδικότερα, ο θεσμός της υιοθεσίας απουσιάζει και από τις αστικές διατάξεις του Γαλλικού Δικαίου μέχρι και την Επανάσταση,¹⁰⁸ παρόλο που σε κάποιες γαλλικές πόλεις προς τα τέλη του Παλαιού Καθεστώτος τα έκθετα παιδιά αποτελούν περίπου το δεκαεπτά τοις εκατό (17%) των παιδιών, που γεννιούνται το διάστημα αυτό. Πολλά από αυτά δεν είναι καρποί εφήμερων σχέσεων, αλλά ζευγαριών με χαμηλά εισοδήματα, που είτε αδυνατούν να θρέψουν τα παιδιά τους είτε τελούν σε καθεστώς ελεύθερης συμβίωσης.¹⁰⁹ Στη Βρετανική πάλι κοινωνία του ύστερου 16^{ου} αιώνα σύμφωνα με τα στατιστικά στοιχεία της εποχής (1572-1591) καταγράφεται αύξηση στις γεννήσεις «παράνομων»¹¹⁰ παιδιών, που αγγίζει περίπου το δεκατέσσερα τοις εκατό (14%) επί του συνολικού αριθμού γεννήσεων.¹¹¹

¹⁰⁵ Μπρούσκου, Α., 2002: 124

¹⁰⁶ Bonfield, 1991, Sheenan, 1991

¹⁰⁷ Παπαταξιάρχης, Ε., 1993: 44

¹⁰⁸ Ρήγας, Κ., 1821: 4

¹⁰⁹ Χάφτον, Ο., 2003: 162, Flandin, J.-L., 1979: 182, Kamen, H., 2002: 44-55

¹¹⁰ Όπως αποκαλούνται τα παιδιά, που γεννιούνται εκτός της έγγαμης συμβίωσης

¹¹¹ Blaikie, A., 1993: 10, Sholder, E., 2009: 98-101

Το φαινόμενο της εγκατάλειψης των βρεφών, που παρατηρείται στον ευρωπαϊκό χώρο και οξύνεται από τον 16^ο έως και τον 18^ο αιώνα, σχετίζεται με τη νοθογένεια, με οικονομικά και δημογραφικά αίτια, ψυχολογικά, αλλά και θεσμικά.¹¹² Αναμφίβολα, η κοινωνική απόρριψη των εκτός γάμου παιδιών και η περιθωριοποίηση της άγαμης μητέρας δεν αφήνουν πολλά περιθώρια προσωπικής επιλογής και διαπραγματεύσεως. Υπό το κλίμα των άκαμπτων ηθικών παραδόσεων και αυστηρών χριστιανικών ηθών μία ανεπιθύμητη εγκυμοσύνη αποτελεί επονείδιστο γεγονός για τη νεαρή μητέρα, καθώς αποκαλύπτει μία κοινωνικά κατακριτέα συμπεριφορά, που αναπτύχθηκε εκτός του κανονικού πλαισίου και χαρακτηρίζεται ως πορνεία.¹¹³ Ως εκ τούτου, η γέννηση παιδιού εκτός γάμου στην ύστερη μεσαιωνική εποχή αποτελεί δυστύχημα τόσο για τη μητέρα όσο και για το ίδιο το βρέφος, του οποίου η τύχη, αλλά και η επιβίωση είναι εξαιρετικά αμφίβολη. Η αισχύνη ωθεί αυτές τις άγαμες κυοφόρους να εγκαταλείπουν τον τόπο τους για την ανωνυμία των πόλεων με την ελπίδα της διάσωσης από το κοινωνικό στίγμα. Η απελπισία των άγαμων εγκύων, που στην πλειονότητά τους είναι φτωχές υπηρέτριες από την επαρχία, ηλικίας είκοσι με εικοσιπέντε ετών,¹¹⁴ διαφαίνεται στην πιο ακραιφνή της μορφή από την εξέταση των αρχείων των κακουργιοδικείων, τα οποία δικάζουν υποθέσεις βρεφοκτονίας. Στα μέσα του 16^{ου} αιώνα στη Γαλλία και περίπου εβδομήντα χρόνια αργότερα στην Αγγλία θεσπίζεται αυστηρότατη νομοθεσία κατά της παιδοκτονίας, ενώ σε όλες τις κοινωνίες της Βορειοδυτικής Ευρώπης είτε ενισχύονται είτε επικαιροποιούνται αυστηροί νόμοι συνεπεία της αύξησης του αριθμού των βρεφοκτονιών.¹¹⁵

Για την ακρίβεια, μία ανύπαντρη επίτοκος έχει στη διάθεσή της τρεις επιλογές κατά τα ιστορικά συγκείμενα εκείνης της περιόδου: ή να αποκαλύψει την ταυτότητα του πατέρα του παιδιού της, ώστε να επιφορτιστεί ο ίδιος την ανατροφή του¹¹⁶ ή συνηθέστερα να εγκαταλείψει το παιδί είτε στην Εκκλησία είτε σε βρεφοκομείο ή ακόμη (κατά τα εγκληματολογικά αρχεία της εποχής) να το θανατώσει -δεδομένου ότι η δολοφονία ενός νεογέννητου είναι πολύ δύσκολο να εξιχνιαστεί και να

¹¹² Μπρούσκου, Α., 2002: 90

¹¹³ Παρασκευόπουλος, Ν., 2011: 44

¹¹⁴ Blaikie, A., 1993: 11, Segalen, M., 1986: 131

¹¹⁵ Χάφτον, Ο., 2003: 317, Flandrin, J-L., 1979: 184

¹¹⁶ Η περίπτωση αυτή αποτελεί πιο ευόιωνο σενάριο, αλλά ταυτόχρονα και το πιο σπάνιο, καθώς πολλές φορές οι μητέρες δε γνώριζαν την πραγματική ταυτότητα του πατέρα του παιδιού τους ή αν τη γνώριζαν, αυτός αμφισβητούσε την πατρότητα του παιδιού κατηγορώντας ταυτόχρονα τη μητέρα για ερωτική ασυδοσία. Ο πατέρας, άλλωστε, που είχε σκοπό να αναγνωρίσει το παιδί του, παντρευόταν τη μητέρα και δεν την εγκατέλειπε.

αποδειχθεί λόγω της υψηλής πρόωρης θνησιμότητας από ασθένειες ή υποσιτισμό.¹¹⁷ Η παιδοκτονία, δηλαδή, παρόλο που στοιχειοθετεί έγκλημα κακουργηματικής μορφής και τιμωρείται με την εσχάτη των ποινών, είναι «ανεκτή» με το πρόσχημα του ατυχήματος και εξαιρετικά «δεδλεαστική» μέχρι και τον 17^ο αιώνα.¹¹⁸

Ο φιλόσοφος Καντ αμφιβάλλει ακόμη και ως προς το αν η θανάτωση ενός νεογνού από την άγαμη μητέρα του θα έπρεπε να τιμωρείται με την άλλως αρμόζουσα ποινή του θανάτου: «Η νομοθεσία δεν έχει τη δύναμη να απαλείψει το όνειδος ενός ανομιμοποίητου τοκετού (...). Το παιδί, που έρχεται στον κόσμο χωρίς γάμο, γεννιέται εκτός νόμου (διότι νόμος σημαίνει γάμος) και συνεπώς εκτός της προστασίας του νόμου. Έχει εισαχθεί ως κλοπιμαίο στην πολιτεία (όπως τα λαθραία εμπορεύματα) και η τελευταία δύναται να αγνοήσει την ύπαρξή του (εφόσον δεν ήταν νόμιμο να έλθει στην ύπαρξη μ' αυτό τον τρόπο), αλλά και την εξαφάνισή του».¹¹⁹

Για τον λόγο αυτό, εξάλλου, ο Γάλλος νομοθέτης, θορυβημένος από τις ανησυχητικές διαστάσεις του απεχθούς φαινομένου της βρεφοκτονίας, επιβάλλει σε όλες τις άγαμες εγκύους να δηλώνουν πάραυτα την κύηση και ταυτόχρονα να αποκαλύπτουν το όνομα του φερόμενου πατέρα. Ο σκοπός της καινοτόμας διάταξης είναι, προφανώς, διττός: αφενός μεν να διασφαλίσει την επωνυμία του πατέρα του άτυχου νεογνού και αφετέρου να το προστατεύσει από τον κίνδυνο της θανάτωσής του. Η επιμονή της απόκρυψης της εγκυμοσύνης και στη συνέχεια η γέννηση νεκρού -κατά δήλωση της μητέρας- τέκνου αποτελεί μαχητό τεκμήριο παιδοκτονίας, που επισύρει την ποινή του θανάτου. Στην Αγγλία μόλις το 1624 θεσπίζεται τελικά ο *Νόμος για την αποτροπή της δολοφονίας των νόθων παιδιών*, ο οποίος θα παραμείνει σε ισχύ έως και το 1803, διανύοντας περιόδους αυστηρότατης εφαρμογής έως επιεικέστερης αντιμετώπισης των κατηγορουμένων μητέρων.

Παράλληλα, λόγω της κατηγορηματικής απαγόρευσης των αμβλώσεων και του απόλυτου ελέγχου των γεννήσεων από την Καθολική Εκκλησία, δεν είναι σπάνιες οι περιπτώσεις της γέννησης ενός ανεπιθύμητου παιδιού και εντός του πλαισίου του γάμου.¹²⁰ Η εγκατάλειψη των «νόμιμων» βρεφών συνήθως αφορά τέκνα πολυμελών οικογενειών προερχόμενων από ασθενέστερες τάξεις, τρίτα ή τέταρτα κατά σειρά γέννησης. Δοθέντος, μάλιστα, ότι η υιοθεσία έχει -θεσμικά τουλάχιστον- διαγραφεί από τον ευρωπαϊκό δικαιοκόσμο μέχρι και τις πρώτες δεκαετίες του εικοστού αιώνα, παγιώνεται στην κοινωνική συνείδηση ο μηχανισμός της εναπόθεσης

¹¹⁷ Standish, M., 1980: 10-11

¹¹⁸ Ρηγίνος, Μ., 1995: 12

¹¹⁹ Stuart M. Brown, Jr. Has Kant a Philosophy of Law? *Philosophical Review* 71, 1962: 38

¹²⁰ Μπρούσκου, Α., 2002: 88

των ανεπιθύμητων παιδιών σε εκκλησιαστικές και κρατικές δομές παρά τις ελάχιστες πιθανότητες επιβίωσης. Ιδρύματα για την περίθαλψη απροστάτευτων παιδιών (νοσοκομεία και ορφανοτροφεία) συναντώνονται ήδη από τον 15^ο αιώνα σε πόλεις της Ιταλίας, Ισπανίας και Πορτογαλίας, τον 17^ο αιώνα στο Παρίσι και την Αγγλία και από τον 18^ο αιώνα σε κάποιες πόλεις της Γερμανίας και Σκανδιναβίας.¹²¹

Τα ψήγματα, λοιπόν, μίας εν τοις πράγμασι υιοθεσίας εμπεριέχονται ευκρινέστερα από τον 17^ο μέχρι και το πρώτο μισό του 18ου αιώνα¹²² σε μορφές άτυπων συμφωνιών υποκατάστατης παιδικής φροντίδας¹²³ και αφορούν στην εγκατάλειψη των βρεφών σε κρατικές δομές. Η εμφάνιση ιδρυμάτων παιδικής προστασίας ως ένα πρώτο δείγμα κοινωνικής πολιτικής επιβάλλεται, προφανώς από τις συνθήκες ζωής των αστικών πληθυσμών, όπως διαμορφώνονται από τα υψηλά ποσοστά των εξώγαμων κυήσεων, την έλλειψη ενδοοικογενειακής στήριξης και οικογενειακού προγραμματισμού, αλλά και την εξασθένηση των δικτύων αλληλεγγύης. Με άλλα λόγια, η ίδρυση των κρατικών προνοιακών δομών ερείδεται στην προσπάθεια της Πολιτείας να αναχαιτίσει τις πρακτικές εκείνες, που θα εμπόδιζαν τα ανεπιθύμητα βρέφη να έρθουν ή να διατηρηθούν στη ζωή, ήτοι την έκτρωση και τη βρεφοκτονία. Η άμεση γενίκευση του θεσμού των βρεφοκομείων, όπως και η κοινωνική αποδοχή τους, παράγει στις δυτικές κοινωνίες και ιδιαίτερα στην Αγγλία και τη Γαλλία, μια νέα διακριτή ταξινομική κατηγορία, αυτή των έκθετων βρεφών, τα οποία εγκαταλείπονται όχι πλέον στους κόλπους της κοινότητας, αλλά σε ειδικά διαμορφωμένους γι' αυτό τον σκοπό κρατικούς χώρους.

Η λειτουργία βρεφοκομείων στα τέλη του δυτικού Μεσαίωνα εμβαθύνει σύμφωνα με τον Boswell το χάσμα ανάμεσα στον αρχαίο κόσμο και την Αναγέννηση αναφορικά με τη διαχείριση των μη αποδεκτών βρεφών-νόμιμων και παράνομων,¹²⁴ που πλέον αποτελεί αρμοδιότητα και ευθύνη της Πολιτείας. Στην πραγματικότητα, όμως, το κόστος της φροντίδας για την ανατροφή και την κοινωνική ένταξη των παιδιών αυτών δεν απασχόλησε ποτέ ιδιαίτερα τους κρατικούς φορείς λόγω του σχεδόν βέβαιου θανάτου τους πριν ακόμη συμπληρώσουν την πρώτη δεκαετία της ζωής τους. Οι Bardet και Faron¹²⁵ παρουσιάζουν μία ακόμη πιο απογοητευτική εικόνα αναφορικά με τις πιθανότητες επιβίωσης των τροφίμων των βρεφοκομείων:

¹²¹ Χάφτον, Ο., 2003: 246

¹²² Riley, N.&Van Vleet, K., 2012: 38

¹²³ “substitute care arrangements” Zelizer 1995, όπως αναφέρεται στο Riley, N., & Van Vleet, K., 2012: 38, Duby, G., & P, M., 1992: 228

¹²⁴ Μπρούσκου, Α., 2000: 92

¹²⁵ Bardet & Faron, 1998: 139, όπως αναφέρεται στη Μπρούσκου, Α., 2000: 94

από τα χίλια τριακόσια δεκατέσσερα (1.314) έκθετα, που περισυλλέχθηκαν το 1811 στο Παρίσι, επιζούν μόλις τα εβδομήντα ένα (71) κατά τη συμπλήρωση των 15^{ων} γενεθλίων τους. Για τον λόγο αυτό, άλλωστε, τα ιδρύματα της περιόδου αυτής χαρακτηρίζονται ως «*χώροι νόμιμης βρεφοκτονίας*».¹²⁶

Προκειμένου να χαράξουμε συνοπτικά την πορεία της ζωής τους, θα λέγαμε, πως όσα νεογνά εγκαταλείπονται στα βρεφοκομεία, τοποθετούνται σε μισθωμένες τροφούς μέχρι τον απογαλακτισμό τους και όσα από αυτά επιζούν κάτω από τις δυσμενείς συνθήκες διαβίωσης επιστρέφουν στο ίδρυμα στην ηλικία των έξι (6) με επτά (7) ετών. Κάποια από αυτά επανέρχονται στην οικογένειά τους, καθώς το ποσοστό διεκδίκησης των «νόμιμων» παιδιών από τους γονείς τους, όταν φτάνουν σε ηλικία εργασιακής απασχόλησης είναι αυξημένο, σε αντίθεση με τα «παράνομα» παιδιά, που σχεδόν σπάνια αναζητώνται από τη φυσική τους μητέρα.¹²⁷ Τα παιδιά αυτά εν συνεχεία προωθούνται ως υπηρέτες σε αγροκτήματα ή στη συντήρηση του νοικοκυριού. Η οδύσσειά τους τελειώνει τη στιγμή, που θα μπορέσουν μία μέρα να δημιουργήσουν τη δική τους οικογένεια ως ενήλικες, αυτεξούσιες οντότητες.¹²⁸

Η ανάθεση της επιμέλειας του απροστάτευτου έκθετου παιδιού στις υποτυπώδεις προνοιακές δομές του 17^{ου} αιώνα δεν αποτελεί τη μοναδική (αν και ομολογουμένως τη συνηθέστερη) πολιτική διακίνησης παιδιών. Δε λείπουν και οι περιπτώσεις ανατροφής ορφανών ανηλίκων από το στενό συγγενικό τους περιβάλλον, καθώς ο κίνδυνος να στερηθεί ένα παιδί τους γεννήτορες του ή κάποιον από τους δύο γονείς του (και σ' αυτή την περίπτωση θεωρείται ορφανό) και κυρίως τη μητέρα του κατά τη διαδικασία του τοκετού είναι μέχρι και την εποχή αυτή ιδιαίτερα αυξημένος.¹²⁹ Η πιθανότητα της *de facto* ανάληψης της γονικής φροντίδας από άλλα

¹²⁶ Λόγω του υψηλότερου ποσοστού θνησιμότητας, που αγγίζει μέχρι και το 85% του πληθυσμού των βρεφοκομείων, οι χώροι αυτοί περιθάλψης των έκθετων χαρακτηρίζονται ως «μικρά νεκροταφεία» και η τακτική της προστασίας των έκθετων από αυτά ως «σφαγή των αθώων». Μπρούσκου, Α., 2002: 88

¹²⁷ Χάφτον, Ο., 2003: 246-47

¹²⁸ Σύμφωνα με τον Aries (Aries, Ph., 1990: 24, 59-60), «οι έννοιες παιδί, γιος και αγόρι αποτελούσαν όροι ενός λεξιλογίου, που υποδήλωνε τις φεουδαλικές σχέσεις εξάρτησης. Οι λέξεις αυτές θα εξακολουθήσουν να υποδηλώνουν άτομα, που βρίσκονται στο χαμηλότερο επίπεδο της ιεραρχίας, δηλαδή τους μαθητευόμενους τεχνίτες, τους υπηρέτες, τους στρατιώτες. Κάποιος ενηλικιωνόταν, όταν έβγαινε από την κατάσταση της εξάρτησης ή τουλάχιστον από τις κατώτερες βαθμίδες της».

¹²⁹ Στη Βρετανία του 16^{ου} και του 17^{ου} αιώνα περίπου εικοσιπέντε (25) στις χίλιες (1000) γυναίκες άφηναν την τελευταία τους πνοή κατά την διάρκεια ενός δύσκολου τοκετού. Στη Γαλλία το αντίστοιχο ποσοστό ήταν μερικές φορές υψηλότερο, αγγίζοντας και τις σαράντα (40) στις χίλιες (1000) γυναίκες. Οι πρακτικές μαίες της εποχής μπορούσαν να συνδράμουν στη γέννηση του παιδιού μόνο όταν ο τοκετός ήταν φυσιολογικός. Σε περίπτωση, ωστόσο, επιπλοκών και κυρίως ισχιακής προβολής του εμβρύου ήταν σχεδόν βέβαιος ο θάνατος του νεογνού και της μητέρας. Τα πράγματα δε βελτιώθηκαν ούτε τον επόμενο αιώνα. Υπολογίζεται ότι στα τέλη του 18 αι. στην Αγγλία καισαρική τομή εφαρμοζόταν σε μία (1) ανά τρεις χιλιάδες τετρακόσιες σαράντα πέντε (3.445) γεννήσεις με μοιραία πάντα κατάληξη (Χάφτον, Ο., 2003: 218-224).

μέλη της ευρύτερης οικογένειας στα πλαίσια των εσωτερικών συγγενικών διευθετήσεων επιβάλλεται από λόγους προστασίας της οικογενειακής ενότητας.

Αναμφίβολα, η υιοθέτηση του ορφανού παιδιού από τον πλησιέστερο συγγενή του και η ανατροφή του εντός του κόλπου της οικογένειας αποτελεί την ιδεατή και την πιο ανώδυνη μορφή παιδικής διακίνησης, η οποία τελείται συχνά και για έναν ακόμη λόγο: οι συνεχείς εμφύλιες διαμάχες της περιόδου αυτής πολλές φορές οδηγούν στην απομάκρυνση ακόμη και των αριστοκρατών γονέων από τα παιδιά τους. Ο θεσμός, ωστόσο, της αναδοχής ή της de facto υιοθεσίας από το συγγενικό δίκτυο απαντάται προεχόντως στα ανώτερα κοινωνικά στρώματα σε αντίθεση με τις χαμηλότερες κοινωνικοοικονομικές τάξεις, όπου η παιδική εγκατάλειψη φαίνεται να αποτελεί τον κανόνα.

Από τα τέλη, ωστόσο, του 18^{ου} αιώνα και υπό το φως της νεωτερικής εποχής, συντελούνται πνευματικές ζυμώσεις, που θα αλλάξουν τον τρόπο δόμησης και λειτουργίας των οικογενειακών σχέσεων στην Ευρώπη: είναι «η περίοδος του εκκοσμηκευμένου κινήματος του Διαφωτισμού και της εξάπλωσης της βιομηχανικής επανάστασης, που οργανώνει την κοινωνική ζωή με όρους αναγνώρισης των κοινωνικών δικαιωμάτων».¹³⁰ Μέσα στο πλαίσιο αυτό το 1804 δημοσιεύεται ο Γαλλικός Αστικός Κώδικας, ο οποίος επανακυκλοφορεί τρία χρόνια αργότερα και μετονομάζεται σε «Ναπολεόντειος Κώδικας». Κύριο χαρακτηριστικό του γνώρισμα αποτελεί η προσπάθεια συμβιβασμού του Παλαιού Καθεστώτος και των αρχών της Γαλλικής Επανάστασης, με αποτέλεσμα άλλοτε να εκφράζει την ιδεολογία της Επανάστασης και άλλοτε να αναδίδει μία αίσθηση οπισθοδρόμησης και αναχρονισμού. Επηρεασμένος από το ρεύμα της εποχής του ο Γάλλος νομοθέτης, μολονότι επαναφέρει την τεχνητή συγγένεια στο δικαίκο πεδίο, εντούτοις αποβλέπει στην αναβίωση των σκοπών της αρχαίας ελληνικής και ρωμαϊκής υιοθεσίας και όχι στην προστασία της έκθετης ανηλικότητας. Οι διατάξεις του Γαλλικού Κώδικα του 1804, οι οποίες θα επηρεάζουν για αρκετά χρόνια την έννομη τάξη των δυτικότερων ευρωπαϊκών κρατών, αποκλείουν εντελώς την υιοθεσία ανηλίκων επιτρέποντας μόνο την υιοθεσία ενηλίκων κάτω από πολύ αυστηρές προϋποθέσεις.¹³¹

¹³⁰ Giddens, A., 2001: 89

¹³¹ Επιτρέπεται η υιοθεσία μόνο των ενηλίκων αποκλειστικά από ζευγάρια άνω των 50 ετών, τα οποία κατά τον χρόνο τέλεσης της υιοθεσίας, δεν έχουν γιους ή νόμιμους κατιόντες και απέχουν ηλικιακά από τους υιοθετούμενους τουλάχιστον δεκαπέντε χρόνια [άρθρο 343, Codice di Napoleone il grande (1812) Βιβλίο 1, Τίτλος VIII, Κεφάλαιο 1].

Γενικότερα, στον κλάδο του οικογενειακού δικαίου ο Αστικός Κώδικας θα προσπαθήσει να ανασυστήσει την παραδοσιακή αυταρχική εξουσία του πατέρα, ο οποίος αποκτά εκ νέου το δικαίωμα να σωφρονίζει το παιδί του αξιώνοντας ακόμη και τη φυλάκισή του έως την ηλικία των 16 ετών.¹³² Ωστόσο, οι ύστατες προσπάθειες οπισθοδρομικών στοχαστών, που εκδηλώνονται σε όλη την Ευρώπη – όχι μόνο στη Γαλλία - και απεργάζονται την επαναφορά των προνομίων των πρωτοτόκων, αποτυγχάνουν στις αρχές του 19^{ου} αιώνα λόγω της έντονης κοινωνικής αποστροφής: ελάχιστοι πατέρες, ακόμη και ευγενείς, αξιοποιούν το δικαίωμα, που τους παρέχει ο Νόμος, να ευνοήσουν το πρώτο από τα άρρενα τέκνα τους.¹³³

Η ευαισθητοποίηση της κοινωνίας για την προστασία των παιδιών, οπωσδήποτε, οφείλεται και στο σοσιαλιστικό κίνημα, που οργανώνεται δειλά από τους επιστημονικούς κύκλους την περίοδο αυτή και εμφορείται από ένα συναίσθημα ουμανισμού, αγάπης και φροντίδας για τις εύλωτες κοινωνικά ομάδες. Στην πραγματικότητα, παρά τις δυσοίωνες προβλέψεις κάποιων θεωρητικών οπαδών του μεσαιωνικού οίκου για το τέλος της οικογένειας, ο σεβασμός των ίσων δικαιωμάτων των ανηλίκων προαναγγέλλει την εξέλιξή της προς τη συναισθηματική θεώρηση της οικογένειας του σύγχρονου πολιτισμού. Η εγκατάλειψη των παλαιών φεουδαρχικών αντιλήψεων ως προς το αδιαίρετο της έγγιας ιδιοκτησίας και της κληροδότησής της στο πρεσβύτερο άρρεν τέκνο (η λεγόμενη «οικογένεια – κορμός» ή «οικογένεια – στέλεχος», της οποίας η αρχή οργάνωσης και λειτουργίας βασίζεται στην προνομιακή μεταχείριση ενός κληρονόμου κατά κανόνα άρρενος)¹³⁴ συντείνει στον εμποτισμό της οικογένειας από ένα σύστημα αναφορών και αξιών.

Ενώ στην παραδοσιακή κοινωνία, οι δεσμοί μεταξύ των μελών της οικογένειας είναι πιο χαλαροί και εύθραυστοι¹³⁵ στη σύγχρονη εποχή οι άνθρωποι

¹³² Μπάλιας, Σ., 2012: 479

¹³³ Μπάλιας, Σ., 2012: 479

¹³⁴ Τουντασάκη, Ε., 2008: 174, 188-189

¹³⁵ Ως προς την ποιότητα της γονεϊκής φροντίδας και την αναπαράσταση της παιδικής ηλικίας κατά τον Μεσαίωνα έχουν διατυπωθεί αρκετές θεωρίες: Ορισμένοι μελετητές, υποστηρίζουν, ότι στις παραδοσιακές κοινωνίες δεν απουσιάζουν εκδηλώσεις μητρικής και οικογενειακής στοργής, ενώ αποδίδουν την πολλές φορές θανατηφόρα παραμέληση των παιδιών στη φτώχεια, Wilson, S., 1984: 181-198. Άλλοι ιστορικοί επιμένουν, ότι η υψηλή βρεφική θνησιμότητα απέτρεπε τη σφυρηλάτηση ισχυρών δεσμών στοργής ανάμεσα στους γονείς και τα παιδιά, όπως και τη συναισθηματική επένδυση των πρώτων στα δεύτερα, Bradley, 1986: 220, όπως αναφέρεται στους Garnesey, P., & Saller, R., 1995: 194. Ο de Mause, αντίθετα, υπογραμμίζει, ότι το παιδί απογυμνώνεται από οποιοδήποτε δικαίωμα και μεταβάλλεται σε έρμαιο των γονέων του «[...] Όσο πιο πίσω στην ιστορία πάει κανείς, τόσο πιο χαμηλό είναι το επίπεδο της φροντίδας των παιδιών και τόσο πιο πιθανόν φαίνεται ότι τα παιδιά δολοφονούνταν, εγκαταλείπονταν, ξυλοκοπούνταν, τρομοκρατούνταν και διαφθείρονταν σεξουαλικά (DeMause, L., 1977, εισαγωγή). Οπωσδήποτε, κατά τη μεσαιωνική εποχή οι συναισθηματικοί δεσμοί των γονέων με τα τέκνα τους αναπτύσσονται όχι από τη γέννηση αλλά στο

αποδίδουν μία νέα σημασιολογία στη στοργική σχέση μεταξύ γονέων και τέκνων χαρακτηρίζοντάς την ως την πεμπουσία της νεωτερικής οικογένειας. Στον αντίποδα του μεσαιωνικού οικογενειακού σχηματισμού της «οικογένειας – κορμού», «η νεωτερική οικογένεια επιδιώκει να συμφιλιώσει τη δύναμη της παντοτινής θεσμικής της λειτουργίας με τον θεμέλιο λίθο της αγάπης, της συναισθηματικότητας, της ιδιωτικότητας και της ισότητας ανάμεσα στα μέλη της, που αποτυπώνεται και στην κληρονομική διαδοχή με την αρχή της πλήρους ισομοιρίας όλων των απογόνων ανεξαρτήτως φύλου».¹³⁶

Χάρη στη θετική επιρροή των νέων πνευματικών αντιλήψεων διαμορφώνεται η κοινωνική αναπαράσταση της «καλής μητέρας»¹³⁷, ολότελα διαφορετικής από εκείνη των προηγούμενων αιώνων. Ο ρόλος της μητέρας δεν εγκλωβίζεται στο βιολογικό φαινόμενο της αναπαραγωγής και της γέννησης τέκνου,¹³⁸ αλλά αφορά κυρίως στο επίπονο έργο της ανατροφής του παιδιού από τη γυναίκα εκείνη, που με αυτοθυσία μεγαλώνει το παιδί της αναδιατάσσοντας τις προτεραιότητες στη ζωή της.

1.2.3. Η σταδιακή μεταστροφή των φορέων και του περιεχομένου της προστασίας: από το συμφέρον των υιοθετούντων στο συμφέρον των υιοθετούμενων του 20^{ου} αιώνα.

Όπως προλογήθηκε, η εμφάνιση του παιδιού ως αυθύπαρκτης οντότητας και υποκειμένου δικαιωμάτων κατά τον 18^ο αιώνα συμπορεύεται με τη σταδιακή επικράτηση της αστικής τάξης και του νέου συστήματος αξιών, καθώς επίσης και με την ανάδυση της στενότερης οικογένειας.¹³⁹ Την περίοδο αυτή πλειάδα κοινωνικών εξελίξεων συνθέτουν ένα νέο κοινωνικό πλαίσιο, μέσα στο οποίο μορφώνεται η έννοια του παιδιού και το καθεστώς προστασίας του: τα ποσοστά πρόωρης

στάδιο της ενηλικίωσης. Η εξήγηση της ψυχικής αυτής απόστασης δεν μπορεί να αποδοθεί σε αναληγσία των γονέων, ούτε και ίσως στην υψηλή παιδική θνησιμότητα ή την ένδεια, αλλά μάλλον στην αδυναμία των ανθρώπων να υπερβούν την παράσταση της εποχής τους για τον κόσμο και τα πράγματα.

¹³⁶ Πρόκειται για τον ορισμό της «νεωτερικής οικογένειας», όπως τον ενστερνίζεται ο Ντ. Νταζεναί στο έργο του *La fin de la famille modern*, PUR, Ρεν 1999, ο οποίος αναφέρεται στο Gauchet, M., 2004: 240, Aries, P., 1990: 309, Kamen, H., 2002: 38, Coltrane, Sc., & Collins, R., 2001:111-122, Giddens, A., 2002: 211, Καλπουρτζή, Ε., 2001: 25, Τσαούσης, Δ., 1985: 449

¹³⁷ Παπαζήση, Θ., 1999: 167

¹³⁸ Αντιρρήσεις ως προς τη θέση αυτή εκφράζει η Polloc, η οποία αντλώντας από πλούσια πηγή πρωτογενών πηγών (ημερολογίων) της περιόδου 1500-1900 υποστηρίζει, ότι η γονεϊκή φροντίδα, η αγάπη και η στοργή δεν ήταν αποκλειστικές πτυχές της μητρότητας του 18^{ου} αιώνα συνεπεία της βιομηχανικής επανάστασης. Ανακαλύπτοντας εκφράσεις αγάπης και προστασίας προς τα παιδιά, διατείνεται, ότι και κατά τους αιώνες, που διερευνά, οι γονείς αγαπούν και φροντίζουν τα παιδιά τους (Μακρυνιώτη, Δ., 1986: 23-24).

¹³⁹ Ρηγίνος, Μ., 1995: 13

θνησιμότητας ελαττώνονται, η ποιότητα της φροντίδας και σίτισης του παιδιού βελτιώνεται, η υποχρεωτική σχολική εκπαίδευση αντικαθιστά τη μαθητεία. Η βιομηχανική επανάσταση αλλάζει άρδην το τοπίο της οικονομικής, πολιτικής και κοινωνικής ζωής επαναπροσδιορίζοντας τη θέση του παιδιού μέσα σε αυτήν.¹⁴⁰

Οι συνθήκες διαμόρφωσης της παιδικής, αλλά και της γυναικείας χειραφέτησης ωριμάζουν κατά τις τελευταίες δεκαετίες του 19^{ου} αιώνα, όπου η εδραίωση της βιομηχανικής επανάστασης συνδυάζεται με τη διαρκώς αυξανόμενη ανάγκη σε εργατικό δυναμικό. Την περίοδο αυτή αγρότες από την επαρχία (άνδρες, γυναίκες και παιδιά) εισρέουν στα μεγάλα βιομηχανικά αστικά κέντρα με την ελπίδα μίας καλύτερης ζωής. Η γυναίκα πλέον απασχολείται εκτός του στενού οικιακού της χώρου, ενώ ταυτόχρονα ευνοείται η επικράτηση του φαινομένου της σκληρής παιδικής βιομηχανικής εργασίας.¹⁴¹

Κάτω από αυτές τις νέες παγκόσμιες κοινωνικές και οικονομικές ανακατατάξεις, η αρχαία ελληνορωμαϊκή υιοθεσία τροποποιείται ως προς τους λόγους αναγκαιότητας και σκοπιμότητας. Η μετάβαση στην πόλη κι η έναντι αμοιβής απασχόληση της γυναίκας στη βιομηχανική παραγωγή συνεφέλκεται τη βαθμιαία ενδυνάμωση του «ασθενέστερου φύλου», την απελευθέρωση των ηθών και τις εξωγαμικές σχέσεις. Οι άθλιες συνθήκες εργασίες, η καπιταλιστική οικονομία, η ελλιπής κοινωνική προστασία και ανύπαρκτη ασφάλιση αναγκάζουν το φθινό εργατικό δυναμικό να συγκροτήσει περισσότερο συναισθηματικές διαπροσωπικές σχέσεις υπό τους όρους της αμοιβαιότητας, ισότητας και συνεργασίας.¹⁴²

Ταυτόχρονα με τη «βιομηχανική» οσμώνεται στην Κεντρική Ευρώπη και η λεγόμενη «αγροτική επανάσταση», που κατηγορείται εξίσου για την αύξηση των εκτός γάμου γεννήσεων. Στα πλαίσια της τεχνικής προόδου η γεωργία εντατικοποιείται και η αγροτική παραγωγή συστηματοποιείται χωρίς ωστόσο να εκμηχανιστεί σε ανάλογο βαθμό. Ειδικά σε περιοχές κτηνοτροφικές, όπως εκείνες του ανατολικού αλπικού χώρου, εντείνεται η ανάγκη της αγροτικής οικονομίας για αδιάκοπη χειρονακτική εργασία, επειδή η φροντίδα των ζώων απαιτεί την απασχόληση μόνιμου προσωπικού. Οι υποταγμένοι αγροτικοί υπηρέτες δεν έχουν τη δυνατότητα ούτε και το δικαίωμα να νυμφευθούν καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής

¹⁴⁰ Μακρυνιώτη, Δ., 1986: 25

¹⁴¹ Jassens, A., 1993: 40, Πρεσβέλου, Κ., Ρήγα, Α.-Β., 2013: 78

¹⁴² Geetha, V., 2007: 32, Jassens A., 1993: 194, Βασιλειάδου, Δ., 2015: 193-194

τους». ¹⁴³, ¹⁴⁴ Ως επακόλουθο του νέου τρόπου ζωής, αλλά και των ραγδαίων πολιτιστικών, οικονομικών και κοινωνικών μεταβολών είναι η άνοδος του ρυθμού των εκτός γάμου γεννήσεων. ¹⁴⁵

Την περίοδο αυτή η μέριμνα για την επιβίωση του παιδιού αποτυπώνεται και στο πεδίο της κοινωνικής πρόνοιας. Στο πλαίσιο μίας εξορθολογισμένης πολιτικής προστασίας των εγκαταλελειμμένων παιδιών, των εξώγαμων νεογνών και των εγκύων οι κυβερνήσεις των δυτικών χωρών δίνουν έμφαση στην ιδρυματική περίθαλψη. Μέσω ενός κρατικού μηχανισμού ενθάρρυνσης της έκθεσης των νεογνών σε κοινωνικές υπηρεσίες, η προοπτική της εγκατάλειψης των εξώγαμων παιδιών σε ιδρύματα αποτιμάται θετικά και χαιρετίζεται από τους αρμόδιους κοινωνικούς λειτουργούς υπό την προϋπόθεση, ότι διενεργείται από τη μητέρα με σκοπό την αποφυγή του ταπεινωτικού στίγματος τόσο για εκείνη (σαν παράνομη μητέρα), όσο και για το παιδί της (σαν καρπός παράνομου έρωτα). Αντίθετα, η πρόταξη άλλων αιτιογενών παραγόντων της εγκατάλειψης, όπως η οικονομική λιτότητα ή η αδυναμία φροντίδας του τέκνου επικρίνονται ως ανεπαρκείς και ακατάλληλοι λόγοι για την παραίτηση από το γονικό λειτούργημα. ¹⁴⁶ Οι άγαμες, λοιπόν, νεαρές μητέρες εξωθούνται στην εγκατάλειψη των παιδιών τους προφανώς πεισμένες από το στίγμα της ανηθικότητας, που αποκλείει την προοπτική συζυγικής αποκατάστασης, αλλά και ανατροφής του παιδιού λόγω οικονομικής δυσπραγίας. *«Για τις γυναίκες αυτές το να κουβαλάνε ένα παιδί είναι σαν να κουβαλάνε ένα ανυπόφορο βάρος πόνου και δυστυχίας [...] υπό αυτές τις συνθήκες ο πόνος και η μητρότητα είναι αναπόφευκτα συνδεδεμένες [...]»*. ¹⁴⁷

Την ευθύνη τόσο για την ανατροφή, όσο και για την επιλογή του κατάλληλου οικογενειακού περιβάλλοντος τοποθέτησης του παιδιού αναλαμβάνει πλέον το βρεφοκομείο, στο οποίο διαμένει προσωρινά σε άθλιες τις περισσότερες φορές συνθήκες. Το ίδιο, δηλαδή, το ίδρυμα παιδικής προστασίας μεριμνά εν συνεχεία για

¹⁴³ Από τα μέσα του 18^{ου} αιώνα και μετά θεσπίζονται στο γερμανόφωνο χώρο αστικές διατάξεις, που επιτρέπουν την τέλεση γάμου μόνο υπό την προϋπόθεση της έγκρισης και χορήγησης άδειας από την κοινότητα, στην οποία ανήκουν οι μελλόνυμφοι. Κάλυμμα για τη σύναψη του γάμου αποτελεί η απορία. Στόχος είναι η αποτροπή γάμων μεταξύ φτωχών, ώστε σε περίπτωση ανάγκης να μην επιβαρύνεται η κοινότητα την περίθαλψη του οικονομικά αδύναμου ζευγαριού και των παιδιών του. Ακόμη όμως και μετά την κατάργηση του νόμου αυτού στις αρχές του 20^{ου} αιώνα με την ανάδυση του κράτους πρόνοιας, εξακολουθεί να ασκείται ηθική πίεση στη χαμηλότερη κοινωνική τάξη να μην προχωρά σε τέλεση γάμου.

¹⁴⁴ Παπαθανασίου, Μ., 2002: 333

¹⁴⁵ Segalen, M., 1986: 131, Jassens, A., 1993: 42, Kamen, H., 2002: 62

¹⁴⁶ Melosh, B., 2002: 123

¹⁴⁷ Standish, M., 1980: 3, Flandrin, J-L., 1979: 184

την εύρεση και άτυπη υιοθέτηση των περιθαλπτόμενων παιδιών από ευπόληπτες οικογένειες χωρίς τη τήρηση άλλων δικονομικών προϋποθέσεων ή μίας συγκεκριμένης νομικής διαδικασίας. Μόνο η οικονομική επιφάνεια της θετής οικογένειας λαμβάνεται υπόψη, η οποία αποτελεί μείζον κριτήριο επιλογής και εχέγγυο διασφάλισης του συμφέροντος του παιδιού.

Καθώς, λοιπόν, η έννοια της ιδρυματικής περίθαλψης¹⁴⁸ τυγχάνει ολοένα και θερμότερης κοινωνικής αποδοχής λόγω της συστηματικής κρατικής προπαγάνδας, αυξάνεται ο αριθμός των παιδιών, που εγκαταλείπονται σε ορφανοτροφεία¹⁴⁹ (ως επί το πλείστον από ανύπαντρες μητέρες, οι οποίες χαρακτηρίζονται ατιμωτικά ως “fallen women”)¹⁵⁰ με την προσδοκία μίας καλύτερης μελλοντικής ζωής, ίσως και της άμεσης αποκατάστασής τους σε εύπορες οικογένειες.¹⁵¹ Στην πράξη, ωστόσο, σπάνια τα παιδιά αυτά απολαμβάνουν τη θαλπωρή ενός στοργικού οικογενειακού περιβάλλοντος, δεδομένου ότι ακόμη κι όταν επιβιώσουν από τον αυξημένο κίνδυνο βρεφικής θνησιμότητας (που αγγίζει το ποσοστό 80%)¹⁵² εξαιτίας της ασιτίας και της ελλιπούς επίβλεψης από τις επαγγελματίες τροφούς, δεν αντιμετωπίζονται ποτέ ισότιμα με τους γνήσιους κατιόντες. Το μέλλον τους, λοιπόν, ακόμη και σε περίπτωση αναδοχής τους, προδιαγράφεται εξ αρχής ζοφερό: τα άρρενα τέκνα προορίζονται να μαθητεύσουν δίπλα σ’ έναν τεχνίτη προσφέροντας τις υπηρεσίες

¹⁴⁸ Riley, N.&Van Vleet, K., 2012: 38

¹⁴⁹ ‘baby farms’, όπως ονομάζονται στο πνευματικό εκπόνημα του G. Walker, που δημοσιεύτηκε το 1914 υπό τον τίτλο “The Traffic in babies”. Τα ιδρύματα αυτά, που συνήθως διοικούνται από δύο ενήλικες γυναίκες, αναλαμβάνουν έναντι μικρής αμοιβής να τοποθετήσουν τα «ανεπιθύμητα» βρέφη σε οικογενειακό περιβάλλον. Ωστόσο, καθώς δε σιτίζονται επαρκώς από τις τροφούς ή με το υποκατάστατο γάλα, σπάνια επιβιώνουν από την ασιτία και τις απαράδεκτες συνθήκες υγιεινής (Herman 2008, Zelizer, 1995, Van Vleet, K., 2012: 39, Melosh, B., 2002: 15, Sholder, E., 2009: 196). Τα διαθέσιμα τεχνητά υποκατάστατα μητρικού γάλακτος εκείνης της εποχής δεν είναι άλλα παρά αμυλούχοι πολτοί από βρασμένο κριθάρι ή σιτάρι, που κάποιες φορές πρόσθεταν για γεύση ζάχαρη ή μέλι. Στο μωρό έδιναν να πιπιλίσει ένα κομμάτι ύφασμα βουτηγμένο στον πολτό (Χάφτον, Ο., 2003: 233). Οι τροφοί θήλαζαν τα νεογνά έναντι αμοιβής και όπως είναι αναμενόμενο ενδιαφέρονταν περισσότερο να παράσχουν επιμελώς τις υπηρεσίες τους σε παιδιά εύπορων οικογενειών και όχι σε έκθετα. Αναφέρονται τραγικές ιστορίες εγκατάλειψης και παραμέλησης σε μία σχεδόν γενοκτονική διαδικασία. Η μέγιστη θνησιμότητα των βρεφών άγγιζε τους καλοκαιρινούς μήνες, καθώς οι θηλάστριες εργάζονταν παράλληλα στα χωράφια και ο βαθμός της εγκατάλειψης αυξανόταν.

¹⁵⁰ Melosh, B., 2002: 17

¹⁵¹ Οι ανύπαντρες μητέρες ενθαρρύνονταν να εγκαταλείψουν το παιδί τους στο ίδρυμα ως μοναδική διέξοδο στο πρόβλημα της μονογονεϊκότητας. Ακόμη κι όταν η μητέρα αντιδρούσε στην ιδέα της γονικής παραίτησης επικαλούμενη αρωγή από το οικογενειακό της περιβάλλον, οι αρμόδιοι φορείς επέπλητταν τη συμπεριφορά αυτή ως κατάχρηση της καλοσύνης των γονέων της (Melosh, B., 2002: 14).

¹⁵² Το ποσοστό παιδικής θνησιμότητας είναι ιδιαίτερα αυξημένο στα νεογνά, τα οποία αποχωρίζονται τις μητέρες τους κατά τις πρώτες ημέρες της γέννησης λόγω ασιτίας, καθώς το υποκατάστατο γάλα είναι την εποχή αυτή πολύ φτωχό σε θρεπτικές ουσίες (Melosh, B., 2002: 18, Frandrin, J-L., 1979: 204).

τους αφιλοκερδώς, ενώ τα θήλαα αποκαθίστανται με τη σύναψη γάμου υπό την αιγίδα του ιδρύματος.¹⁵³

Η υιοθεσία, λοιπόν, μολονότι επανέρχεται στο κοινωνικό προσκήνιο, ωστόσο υποβαθμίζεται σ' έναν μηχανισμό οικονομικής εκμετάλλευσης των ορφανών παιδιών, ο οποίος εξυπηρετεί κοινωνικές σκοπιμότητες παρέχοντας φθινό εργατικό δυναμικό επ' ωφελεία της «θετής» οικογένειας και όχι μόνιμης ανάληψης της γονικής ευθύνης. Αυτό, άλλωστε, επιβεβαιώνεται και από το γεγονός ότι το ενδιαφέρον των θετών γονέων (μέχρι και το 1870) εστιάζεται στα μεγαλύτερα σε ηλικία παιδιά,¹⁵⁴ καθώς και στην επιστροφή της σορού του θετού τέκνου στο ίδρυμα για ταφή σε περίπτωση αποβιώσεώς του.¹⁵⁵ Κίνητρο, λοιπόν, της υιοθεσίας την περίοδο αυτή είναι η εξασφάλιση επιπλέον εργατικών χεριών, όταν η ανάδοχη οικογένεια τα στερείται ή γηροκόμου, όταν η περίθαλψη των ηλικιωμένων θετών γονέων δεν μπορεί να ανατεθεί σε συγγενείς, η οποία συνοδεύεται και από την υποχρέωση του υιοθετούμενου να διεκπεραιώσει μετά τον θάνατό τους την κήδευση και τις ειδικές τελετουργικές ιεροπραξίες (μνημόσυνα και προσευχές) για την ανάπαυση της ψυχής.¹⁵⁶ Το σύστημα αυτό της μαθητείας και της άτυπης «αναδοχής» παιδιών παρά τις καταστρατηγήσεις του θεσμού χαρακτηρίζεται σήμερα ως ο πρόδρομος της σύγχρονης υιοθεσίας και το μεταβατικό στάδιο στην εξελικτική της διαδρομή προς την προστασία των θετών τέκνων.

Στην εξυγίανση, όμως, της υιοθεσίας, οπωσδήποτε, συμβάλλει και η ανθρωπιστική διάθεση των ακτιβιστών της κοινωνικής πρόνοιας για την αναχαίτιση της κακοποίησης και εκμετάλλευσης των θετών παιδιών και για τη θέσπιση νόμων κατά της παιδικής εμπορίας (που δειλά δειλά κάνουν την εμφάνισή τους ήδη από το 1852¹⁵⁷). Υπό το βάρος της ευαισθητοποιημένης πια σε θέματα παιδικής προστασίας κοινής γνώμης, τα βρεφοκομεία αρχίζουν πλέον να προωθούν και να εγκρίνουν την τέλεση της υιοθεσίας με κριτήριο το ευγενές συναίσθημα,¹⁵⁸ αρνούμενα εφεξής να συναινέσουν στη συντήρηση μίας ανήθικης πρακτικής, που περιάγει τα θετά τέκνα σε θύματα καταναγκαστικής παιδικής εργασίας, σωματικής και πολλές φορές σεξουαλικής κακοποίησης. Στο πλαίσιο της προνοιακής πολιτικής, που εφαρμόζουν,

¹⁵³ Boswell, J., 1998: 420, Melosh, B., 2002: 15, Χάφτον, Ο., 2003: 133, Sholder, E., 2009: 196-217, Hall, St., & Gieben, Br., 2003: 263

¹⁵⁴ Riley, N., & Van Vleet, K., 2012: 39, Handman, M.-E., 1993: 196

¹⁵⁵ Boswell, J., 1998: 421

¹⁵⁶ Handman, M.-E., 1993: 196, Καλπουρτζή, Ε., 2001: 16

¹⁵⁷ Riley, N., & Van Vleet, K., 2012: 39

¹⁵⁸ Porter, S., 2002: 29, Kertzer, D., 1993: 168-169

τα παιδιά εγκαθίστανται στις νέες οικογένειες ύστερα από δέσμευση των τελευταίων, ότι θα αναπτυχθεί γονεϊκός δεσμός και όχι σχέση μαθητείας.¹⁵⁹

Ήδη κατά τον ύστερο 19^ο αιώνα διαπιστώνεται εντονότερη και πληρέστερη η κρατική εποπτεία στην παιδική μέριμνα «ως έκφραση μίας ευρύτερης στροφής της κοινωνικής πολιτικής από τη φιλελεύθερη αντίληψη της φιλανθρωπίας σε ποικίλες μορφές κρατικού πατερναλισμού».¹⁶⁰ Κατά το τελευταίο τέταρτο του 19^{ου} αιώνα και στις αρχές του 20^{ου} οι κυβερνήσεις αρχίζουν να εκδηλώνουν μεγαλύτερο και έμπρακτο ενδιαφέρον για τους απροστάτευτους ανήλικους¹⁶¹ σε τέτοιο βαθμό, ώστε να θεωρείται, ότι κύριο χαρακτηριστικό της περιόδου 1880-1914 είναι «οι έντονες προσπάθειες για τη σωτηρία του παιδιού».¹⁶² Πρωτεύον μέλημα της θεσμοθετημένης παρέμβασης αποτελεί η περίθαλψη των βρεφών, που λόγω νοθογένειας εγκαταλείπονται σε δημόσια βρεφοκομεία και η αρωγή της επίτοκου μητέρας. Ο φορέας της κοινωνικής πρόνοιας ενεργοποιείται από τη στιγμή που η νεαρή, άγαμη μητέρα διανύει τη τελική φάση της «παράνομης» κήσεως. Καταφύγιο γι' αυτές αποτελούν ειδικά διαμορφωμένα κτιριακά συγκροτήματα, τα οποία κατασκευάζονται εκτός των τειχών της κοινωνίας, ώστε να αποφεύγουν τις επιθεωρήσεις, στη ζώνη του *λυκόφωτος*. Είναι τα επονομαζόμενα κατ' ευφημισμό “maternity homes”, οιονεί, δηλαδή, μαιευτήρια, των οποίων αποστολή είναι η προετοιμασία των εγκύων για τον τοκετό, αλλά και η διεκπεραίωση των σχετικών εγγράφων υιοθεσίας, ώστε να επιστρέψουν ελεύθερες στην κοινωνία.¹⁶³

Οι δομές αυτές, που λειτουργούν στην Αγγλία, όπως και στην Αμερική,¹⁶⁴ (αλλά και στην ορθόδοξη κοινότητα της Κωνσταντινούπολης προς τα τέλη του 19^{ου} αιώνα¹⁶⁵) διαθέτουν ανεξάρτητες, ξεχωριστές εγκαταστάσεις για τις επίτοκες και για τις επίλοχες. Στους χώρους αυτούς τηρούνται με ευλάβεια αυστηροί κανόνες ιατρικής δεοντολογίας και εχεμύθειας, προκειμένου να προστατευθεί η ανωνυμία της μητέρας και του προς υιοθεσία τέκνου της, αλλά και για να περιβληθεί με κύρος η διαδικασία

¹⁵⁹ Melosh, B., 2002: 24

¹⁶⁰ Χασιώτης, Λ., 2013: 25

¹⁶¹ Σύμφωνα με τον Χασιώτη (2013: 25) το ενδιαφέρον αυτό θα πρέπει να αναζητηθεί τόσο στους δημογραφικούς λόγους όσο και στην αύξηση της εργατικής δύναμης, που απαιτεί η δεύτερη βιομηχανική επανάσταση. Χωρίς να παραβλέπει τις αιτιάσεις αυτές, η Μακρυνιώτη (1986: 29) αναγνωρίζει, ότι η στάση αυτή των κυβερνήσεων οφείλεται οπωσδήποτε «και στην πρακτική εφαρμογή της αντίληψης, σύμφωνα με την οποία η παιδική ηλικία βρίσκεται στον πυρήνα κάθε κοινωνικής αλλαγής».

¹⁶² Platt, 1969, όπως αναφέρεται στην Μακρυνιώτη, Δ., 1986: 29

¹⁶³ Είναι η διαδικασία απαλλαγής από το στίγμα, το λεγόμενο «ξεγλίστρημα» κατά τον Goffman. Goffman, E., 2001: 147

¹⁶⁴ Χάφτον, Ο., 2003: 320

¹⁶⁵ Κάννερ, Ε., 2004: 288-291

και να ενισχυθεί η εμπιστοσύνη των μελλουσών μητέρων, ώστε να αποφεύγονται οι αμβλώσεις, αλλά και οι βρεφοκτονίες.¹⁶⁶ Συστήνεται αυστηρό ημερήσιο διαιτολόγιο προς τις επίλοχες, ώστε τάχιστα να επανέλθουν στην προτέρα κατάσταση απαλλαγμένες από σημάδια κήσεως και τοκετού, με ποινή αποπομπής για όσες αρνούνται να συμμορφωθούν προς τους κανόνες. Εάν η ιδανική θετή οικογένεια υπηρετούσε το πρότυπο “*as if begotten*” η εκτός γάμου κύηση ήταν σαν να είχε ξεχασθεί “*as if forgotten*”.¹⁶⁷

Οι ανύπαντρες μητέρες κατευθύνονται, επομένως, συστηματικά μέσα από τις κρατικές δομές και την κοινωνική προπαγάνδα να εγκαταλείψουν τα παιδιά τους εντελώς αποενοχοποιημένες, διατηρώντας την πεποίθηση, ότι πράττουν συνετά και υπεύθυνα, λαμβάνοντας υπόψη τόσο το συμφέρον του τέκνου τους όσο και το δικό τους.¹⁶⁸ Σύμφωνα με τη Μπρούσκου¹⁶⁹ αυτή η θεσμοποίηση της εγκατάλειψης των εκτός γάμου γεννηθέντων παιδιών προς το κράτος, «η επιβεβλημένη -στην ουσία- εκθετοποίησή» τους απεικονίζει «*μία μακρόχρονη πολιτισμική και κοινωνική εμπειρία των κοινωνιών αυτών, που εξαναγκάζει τις ανύπαντρες μητέρες στη μαζική έκθεση των ανεπιθύμητων παιδιών σαν τη μοναδική νόμιμη λύση και την ανάληψη [...] της εν γένει μοίρας τους από τις προνοιακές κρατικές δομές*». Η αφετηρία της πρακτικής αυτής, που συστηματικά και μεθοδικά υλοποιείται από την Πολιτεία, θα πρέπει -κατά τον Χασιώτη- να αναζητηθεί στη ριζική μεταστροφή του τρόπου θεώρησης του παιδιού: ο ανήλικος αποτελεί εθνική περιουσία και ως εκ τούτου ο ρόλος της ηγεσίας του έθνους στην ανατροφή του κρίνεται ζωτικής σημασίας. Η ανατροφή ενός παιδιού και δη ενός εκτός γάμου γεννηθέντος δε νοσηματοδοτείται ως ένα πλαίσιο φροντίδας και γαλούχησης από τη μητέρα του με αγάπη και αφοσίωση, αλλά ως ανάληψη της ευθύνης να το παραδώσει στην πολιτεία σωστό, αξιόπιστο και νομοταγή πολίτη. Καθώς οι ανύπαντρες μητέρες θεωρούνται εκ προοιμίου ακατάλληλες γι’ αυτό τον ρόλο, προκρίνεται η ιδρυματοποίηση των παιδιών τους και εν συνεχεία η μετάθεση της ευθύνης της ανατροφής τους σε εύπορες και κοινωνικά καταξιωμένες θετές οικογένειες.¹⁷⁰

Μέσα σε αυτό το κλίμα σφυρηλατείται η σύγχρονη μορφή της Υιοθεσίας, που αναδύεται για πρώτη φορά στις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής το 1851 με τη

¹⁶⁶ Sholder, E., 2009: 107, Κάννερ, E., 2004: 288

¹⁶⁷ Melosh, B., 2002: 135

¹⁶⁸ Melosh, B., 2002: 136

¹⁶⁹ Μπρούσκου, Α., 2002: 127

¹⁷⁰ Χασιώτης, Λ., 2013: 34-35.

θέσπιση της “Massachusetts Adoption of children act”. Σύμφωνα με το πρωτοπόρο αυτό νομοθετικό κείμενο η ρύθμιση του συμπλέγματος σχέσεων μεταξύ απροστάτευτων παιδιών και των οικογενειών εισδοχής δομείται πάνω στη γνωστή πλέον ρήτρα «το καλύτερο συμφέρον του παιδιού (best interests of the child). Παρά την πρόθεση, όμως, του νομοθέτη το πλαίσιο υιοθεσίας και η μεταχείριση των διακινούμενων παιδιών ελάχιστα βελτιώνονται, όπως θα διαφανεί λίγα έτη αργότερα στις ΗΠΑ.

Ειδικότερα, η ανεξέλεγκτη εισροή οικονομικών αλλοεθνών στην Αμερική εκκολάπτει ορδές απροστάτευτων και άπορων ανήλικων παιδιών, που περιφέρονται άσκοπα και χαρακτηρίζονται ως δυνάμει εστίες εγκληματογένεσης. Για τους εξαθλιωμένους αυτούς άστεγους ανηλικούς η Κοινωνική Πρόνοια των ΗΠΑ εφαρμόζει μία ιδιότυπη κρατική προστασία: Βάσει του προγράμματος παιδικής μέριμνας, του οποίου πρωτεργάτης και ιδρυτής είναι ο ανθρωπολόγος Charles Loring Brace,¹⁷¹ περισσότερα από διακόσιες χιλιάδες ανήλικα,¹⁷² πολλά εκ των οποίων είναι Ιρλανδοί μετανάστες πρώτης γενιάς, συγκεντρώνονται και μεταφέρονται μέσω των μυθικών “orphan trains” από τις παράκτιες πόλεις των ανατολικών ΗΠΑ στις αγροτικές Μεσοδυτικές Πολιτείες. Σκοπός τους είναι να προσελκύσουν υποψήφιους γονείς, που αναζητούν τις περισσότερες φορές απλώς συμφέρουσα εργατική δύναμη για τις αυξημένες ανάγκες της αγροτικής οικονομίας.¹⁷³

Η εντεινόμενη ζήτηση πειθαρχημένου και φθηνού εργατικού δυναμικού στην επαρχία και η χαοτική κατάσταση των υδροκέφαλων αστικών κέντρων αιτιολογεί τη λήψη κρατικών πρωτοβουλιών για την αναγκαστική μαζική κινητικότητα χιλιάδων άπορων παιδιών, που αποχωρίζονται ακούσια τουλάχιστον έναν γονέα, αδελφό ή αδελφή.¹⁷⁴ Ο θρύλος των καταίσχυτων αυτών τρένων, που θα παραμείνει στην ιστορία ως συνώνυμο του παιδικού δουλεμπορίου αμαυρώνοντας ιδιαίτερα την περίοδο από το 1854 – 1929, θα συντηρηθεί για πολλά ακόμη έτη, μέχρις ότου θεσμικά και κοινωνικά εμπεδωθεί η ανάγκη ουσιαστικής προστασίας της παιδικής ηλικίας. Την περίοδο αυτή θα σημειωθεί η πρώτη αξιόλογη προσπάθεια νομοθετικής παρέμβασης για την αποτροπή φαινομένων παιδικής κακοποίησης σε συνθήκες υιοθεσίας στη Minnesota. Το 1917 θεσπίζεται νόμος για την υιοθεσία, που θέτει τις βάσεις της σύγχρονης παιδοκεντρικής διάστασης του θεσμού, όπου το συμφέρον του

¹⁷¹ Brace, Ch., 1859: 5-7, 1893: 31.

¹⁷² Warren, A., 2001: 4-5

¹⁷³ Riley, N., & Van Vleet, K., 2012: 40, Travell, R., 2010: 3, 98, Irvin Holt, M., 1992: 3

¹⁷⁴ Irvin Holt, M., 1992: 4

παιδιού (best interests of the child) αποτελεί θεμελιώδους σημασίας κριτήριο για την επικύρωση αυτής.

Ανάλογες είναι και οι κοινωνικές μεταβολές, που διαμορφώνονται στον ευρωπαϊκό χώρο και αποκρυσταλλώνουν το τοπίο της ιδιωτικής διακίνησης των απροστάτευτων ανηλίκων. Μετά τον Β΄ παγκόσμιο πόλεμο ο αριθμός των εκτός γάμου γεννήσεων αυξάνεται πάλι στον Αγγλοσαξονικό κόσμο και στη Σκανδιναβία, κυρίως λόγω της ευρωστίας των γυναικών και συνεπακόλουθα της αυξημένης τους γονιμότητας χάρη στη σωστή διατροφή.¹⁷⁵ Το διάστημα αυτό τα διαθέσιμα προς υιοθεσία παιδιά πληθαίνουν ανεξέλεγκτα προφανώς ένεκα της εμπόλεμης κατάστασης, του κοινωνικού αναβρασμού και της απόλυτης ένδειας. Η κατάσταση αυτή ωθεί και τις Ευρωπαϊκές χώρες -κατά αντιστοιχία με τις ΗΠΑ- να λάβουν μέτρα περιστολής του φαινομένου και αποκατάστασης των άτυχων παιδιών, όπως συμβαίνει με την επιχείρηση μαζικής διακίνησης του ευάλωτου παιδικού πληθυσμού, που μεθοδεύει το Βρετανικό κράτος, από τα πάτρια εδάφη στο εξωτερικό. Προκειμένου να βελτιωθεί το πλαίσιο μετακίνησης και υιοθεσίας των παιδιών αυτών, πολλά από τα οποία αποβιώνουν λόγω ασιτίας κατά τη θαλάσσια μεταφορά τους ή ένεκα κακομεταχείρισης κατά την εγκατάστασή τους στο νέο οικιακό περιβάλλον¹⁷⁶ η Αγγλία -συμπλέοντας προς την Αμερικανική προσέγγιση της υιοθεσίας- θεσπίζει για πρώτη φορά το 1926 νόμο για τη σύσταση της υιοθεσίας στους πυλώνες του «συμφέροντος του παιδιού». Σύντομα, θα εντάξουν την έννοια αυτή στο θεσμικό τους οπλοστάσιο και οι έννομες τάξεις των υπόλοιπων ευρωπαϊκών κρατών σε θέματα οικογενειακής φύσεως συμβάλλοντας στην καθιέρωση της σύγχρονης παιδοκεντρικής φυσιολογίας της υιοθεσίας.

Κλείνοντας το κεφάλαιο αυτό θα λέγαμε, ότι μέσα από την περιοδολόγηση στις ιστορικές της καταβολές, αναφύεται η υιοθεσία ως ένα φαινόμενο με πολλαπλές σημάνσεις ανάλογα με τις ανάγκες της κοινωνίας, που καλείται κάθε φορά να εξυπηρετήσει. Άλλοτε προστατευμένη από τον αστικό κώδικα και άλλοτε εξοβελισμένη από το δικαϊκό σύστημα, η υιοθεσία αποτελεί εργαλείο προσέγγισης και κατανόησης του πλέγματος διαπροσωπικών σχέσεων, που δομούνται εντός της οικογένειας και της κοινωνίας γενικότερα, ενσαρκώνοντας ενίοτε τη σωτήρια λύση για πολλούς απέλπιδες γονείς, μόνες μητέρες και δύστυχα παιδιά. Δεν απουσιάζουν, ωστόσο, οι στρεβλώσεις και οι καταχρήσεις του θεσμού, που μετέτρεψαν τους

¹⁷⁵ Sholder, E., 2009: 102

¹⁷⁶ Χασιώτης, Λ., 2013: 28

υιοθετούμενους σε εύκολους στόχους για την ικανοποίηση πολιτικών, κρατικών, εκκλησιαστικών ή κοινωνικών σκοπιμοτήτων.

1.2.4. Η διαμόρφωση του εγκληματικού στερεοτύπου του θετού τέκνου και η επίδραση αυτού στην κοινωνική αναπαράσταση της Υιοθεσίας.

Το παιδί εμφανίζεται πάντοτε με ένα διαφορούμενο και δισυπόστατο ρόλο: ενσαρκώνει «ένα σύμβολο προόδου και απελευθέρωσης, αλλά και ένα έμβλημα παρακμής και κατάπτωσης».¹⁷⁷ Ίσως είναι δύσκολο να εμπεδωθεί η έκταση της αλήθειας και της ορθότητας του παράδοξου αυτού επιστημονικού λόγου ιδιαίτερα στις μέρες μας, όπου η παιδική ηλικία προστατεύεται αυστηρά και απόλυτα. Στην πραγματικότητα, όμως, η κοινωνική θέση του παιδιού και η εμπειρία της παιδικής αθωότητας έχουν μεταβληθεί ριζικά μόλις τις τελευταίες δεκαετίες. Ως τότε επικρατεί και υφέρπει (ίσως σποραδικά ακόμη και στις μέρες μας) η νοοτροπία, ότι το απειλούμενο και χρήζον προστασίας παιδί συνυπάρχει με το επικίνδυνο και απειλητικό παιδί: η αγνότητα του παιδιού συγχέεται με τη μορφή του ανηλίκου, που εγκληματεί.¹⁷⁸ Κατά συνέπεια, η ανηλικότητα ως μία δισυπόστατη και αντιφατική έννοια είναι απαραίτητο να τεθεί υπό την προστασία της πολιτείας, ιδιαίτερα μάλιστα στην περίπτωση, όπου η οικογένεια ως σημαντικός φορέας κοινωνικοποίησης και ένταξης του παιδιού στον κοινωνικό ιστό αδυνατεί να εκπληρώσει τον σκοπό της. Για τον λόγο αυτό η Κάννερ εξηγεί, ότι «*Η αναγκαιότητα της φροντίδας, πρωταρχικός άξονας προσέγγισης και προστασίας σε κοινωνικό επίπεδο του ευάλωτου και ατελούς της παιδικής ηλικίας, στοιχίζεται με θεσμοποιημένες υπολανθάνουσες στρατηγικές, που στοχεύουν στη διαφύλαξη της ενήλικης τάξης πραγμάτων*».¹⁷⁹ Μέσω μίας διεισδυτικής θεώρησης του έργου της φιλανθρωπίας και του τρόπου άσκησης της, η Κάννερ περιγράφει την προστασία της ανηλικότητας ως έκφανση του μηχανισμού κοινωνικού ελέγχου:

Εκείνο, που πρωτίστως ενδιαφέρει, είναι η καταστολή των συνηθειών, που παραπέμπουν στο αταίριαστο για την παιδική ηλικία αίσθημα της ενηλικιότητας και ελευθερίας, καθώς και της σεξουαλικότητας, που στον κανονιστικό λόγο ταυτίζονται με τη ρυπαρότητα και την κοινωνική αταξία. Επιτηρούνται, συνεπώς, οι στιγμές εκείνες, όπου υπάρχει φόβος, ότι τα ένστικτα αυτά θα έρθουν στην επιφάνεια.¹⁸⁰

¹⁷⁷ Μακρυνιώτη, Δ., 2003: 25

¹⁷⁸ Δασκαλάκης, Δ., 2012: 34

¹⁷⁹ Stephens, St., 1995: 11-13

¹⁸⁰ Κάννερ, Ε., 2004: 312

Και η Κορασίδου συντάσσεται απόλυτα με το πνεύμα και την αιτιολόγηση της προστασίας των εκθέτων, αφού και η ίδια υπαινίσσεται την εξυπηρέτηση δια αυτής απώτερων πολιτικών και κοινωνικών συμφερόντων:

Η περίθαλψη των ορφανών και η εκπαίδευσή τους στοχεύει στην πρόληψη μίας ενδεχόμενης διατάραξης της δημόσιας ασφάλειας και τάξης. Το φιλανθρωπικό έργο συνίσταται στην εμφύσηση κοινωνικών αισθημάτων στα απροστάτευτα παιδιά, προκειμένου να διασωθεί το κοινωνικό συμφέρον των ανώτερων κοινωνικών στρωμάτων. Έτσι, η φιλανθρωπική δράση [...] μετατρέπει τους εν δυνάμει εχθρούς της κοινωνίας σε χρήσιμους πολίτες, που δεν αντιτάσσονται στην κοινωνική πρόοδο, αλλά αντίθετα θα προσφέρουν τις δυνάμεις τους στην υπηρεσία της. Η στρατηγική απόπειρα της δραστηριότητας αυτής αποβλέπει στην εξουδετέρωση των κοινωνικών κινδύνων, στην ενίσχυση της κοινωνικής συνοχής και την διατήρηση έτσι των κοινωνικο-οικονομικών ισορροπιών». ¹⁸¹

Το καθεστώς αυτό κηδεμονίας για τη διαχείριση της προεγκληματικής επικινδυνότητας εισάγεται με τον εγκλεισμό των κοινωνικά αποκλεισμένων παιδιών σε ιδρυματικές υπηρεσίες. ¹⁸² Στις κοινωνίες, δηλαδή, των ενηλίκων παρατηρείται το εξής οξύμωρο και αντιφατικό σχήμα: από τη μία (ανα)παραγάγουν συνθήκες επικινδυνότητας για τα παιδιά – όπως είναι η κατάσταση εξαιρετικής φτώχειας, οικονομικής εκμετάλλευσης, χρόνιας παραμονής παιδιών σε «ιδρύματα – φρούρια», ελλιπούς κοινωνικής πρόνοιας και ανεπαρκούς σχολικής εκπαίδευσης – και από την άλλη τα «αεροποιούν» και νομοθετώντας στοχεύουν στην παρούσα και μελλοντική ευημερία τους. ¹⁸³ Και αυτό, διότι, η απροστάτευτη και ανεπιτήρητη κατηγορία των ενδεών παιδιών διερμηνεύεται όχι μόνο ως πολιτικός, αλλά και ως κοινωνικός κίνδυνος για το κατεστημένο, με αποτέλεσμα να προβάλλεται ως αναγκαία λύση η χάραξη μίας κάθετης διαχωριστικής γραμμής ανάμεσα σ' αυτά και την υπόλοιπη κοινωνία μέσω της ιδρυματοποίησής τους.

Στα χρόνια, βέβαια, του ύστερου Μεσαίωνα δεν αναδεικνύεται καμία ανάγκη εξάλειψης ή έστω επικάλυψης της κοινωνικής φοβίας, που προκαλούν, κυρίως, τα ανεπιθύμητα και εκτός γάμου γεννηθέντα παιδιά. Όπως, ήδη μνημονεύτηκε, από τα τέλη του 16^{ου} αιώνα μέχρι τα μισά περίπου του 18^{ου} η γέννηση παιδιών εκτός του πλαισίου του γάμου αντιμετωπίζεται ως ποινικό αδίκημα με τις συνεκδοχές της αμαρτίας και του ηθικού παραπτώματος, το οποίο στιγματίζει τη μητέρα, το παιδί, αλλά και τον πατέρα, αν τα προσωπικά του στοιχεία αποκαλυφθούν. Ένα αυστηρό σύστημα ποινικής καταστολής της προγαμιαίας (ή εξώγαμης) ερωτικής ζωής και

¹⁸¹ Κορασίδου, Μ., 2000: 136

¹⁸² Πανούσης, Γ., 2008: 77

¹⁸³ Ο'Neil, 1995 στο Μακρυνιώτη, Δ., 2003: 25, Αργυρόπουλος, Χ., 2003: 95

κατά συνέπεια ελέγχου των γεννήσεων «παράνομων» παιδιών νομιμοποιείται χάρη στις επιρροές των δυτικών δογμάτων του χριστιανισμού (καθολικισμού και προτεσταντισμού),¹⁸⁴ που εξαναγκάζει πολλές απελπισμένες μητέρες ακόμη και στη βρεφοκτονία.¹⁸⁵

Σε μια προσπάθεια υποστολής των βρεφοκτονιών εισάγεται από τον 15^ο αιώνα ο θεσμός του ιδρυματισμού, που λειτουργεί έξω από το κοινωνικό πλαίσιο. Η από γεννήσεως ή από νηπιακής ηλικίας περιθωριοποίηση των παιδιών αυτών αποκλείει άπαξ και διά παντός την αφομοίωσή τους από τον κοινωνικό ιστό. Το έργο της εγκατάλειψης των παιδιών διευκολύνεται από ένα απλοϊκό στη σύνθεση εφεύρημα, τη βρεφοδόχο, η οποία εγγυάται την ανωνυμία της μητέρας, ενώ ταυτόχρονα προφυλάσσει τον πατέρα από την ανάληψη της ευθύνης ανατροφής του εξώγαμου τέκνου του.¹⁸⁶ Η λειτουργία της βρεφοδόχου σκοπεί στην πλήρη και ολοκληρωτική απόσυρση των έκθετων βρεφών από τον έξω κόσμο: αυτά εξ ορισμού αποβληθέντα από το κοινωνικό σώμα ως εξώγαμα απεκδύουν μέσω της βρεφοδόχου την κοινωνική τους υπόσταση, έτσι ώστε να «μην αποτελούν κίνδυνο, μίasma για την κοινωνική ταξινόμηση και περνούν με μία περιστροφική και μη αναστρέψιμη κίνηση στον εσωτερικό κόσμο του βρεφοκομείου. Στην ουσία η βρεφοδόχος αποτελεί το όριο της μετάβασης από τον έναν κόσμο στον άλλο και τη διασφάλιση της μη επικοινωνίας τους: μόνο τα ανώνυμα μωρά περνούν μέσα από αυτήν».¹⁸⁷

Στην εχθρική αυτή στάση της δυτικής Εκκλησίας, αλλά και της Πολιτείας, η οποία άγει στον κοινωνικό και διαγενεακό αποκλεισμό των «παρανομούντων», εμφανίζεται η προσπάθεια καταστολής των μη ιερολογημένων σχέσεων. Η περιθωριοποίηση αυτή, έχοντας αναμφισβήτητα και ιδεολογικό υπόβαθρο, πλήττει τα πιο ευάλωτα μέλη της κοινωνίας, τις γυναίκες και τα παιδιά, ώστε να είναι ακόμη πιο αποτελεσματικό μέσο τιμωρίας και καταστολής. Ο ανώτερος κλήρος, εκφραστής ή και υποβολέας των νόμων, που ρυθμίζουν την οικογενειακή ζωή, επιχειρεί να εγχαράξει στη συνείδηση και τη νοοτροπία των πιστών της, ότι τα όρια της οικογένειας πρέπει να γίνονται σεβαστά από όλους. Έτσι, λοιπόν, κατά την Μ. Κιουσοπούλου «τα νόθα παιδιά, όντας εξ ορισμού έξω από τον αυστηρά περιχαρακωμένο κύκλο της οικογένειας και τον έλεγχο της Εκκλησίας, ανατρέπουν

¹⁸⁴ Παρασκευόπουλος, Ν., 2011: 45

¹⁸⁵ Coltrane, Sc., & Collins, R., 2001: 318

¹⁸⁶ Kertzer, D., 1993: 57-60

¹⁸⁷ Μπρούσκου, Α., 2000: 93

αυτά ακριβώς τα όρια και διασαλεύουν την οικογενειακή τάξη, χωρίς να είναι δυνατή η άσκηση του επιζητούμενου ελέγχου».¹⁸⁸

Η επίδραση του Χριστιανισμού στην κατίσχυση του κλασικού οικογενειακού σχήματος αρχίζει να αποδυναμώνεται ιστορικά κατά τη φάση του αναγεννησιακού ουμανισμού και κυρίως κατά την εποχή του διαφωτισμού. Η διακήρυξη της ισότητας του ανθρώπου από τους Διαφωτιστές και η επιρροή του Φυσικού Δικαίου θα συμβάλει στους ύστερους χρόνους του 18^{ου} αιώνα στην αποποινικοποίηση των γεννήσεων των «εξώγαμων» παιδιών, επιχειρώντας να βελτιώσει την κοινωνική κατάσταση των ατόμων αυτών και να άρει τη σε βάρος τους κοινωνική, νομοθετική και πολιτική προκατάληψη.¹⁸⁹

Εντούτοις, εξακολουθούν να αντιμετωπίζονται ωςάν «παιδιά ενός κατώτερου Θεού», που όχι μόνο δεν απολαύουν καμίας προνομιάς θέσεως εντός της κοινωνίας, αλλά αντίθετα εμπνέουν απειλή για την κοινωνική ευταξία. Και αυτό διότι, οι ανήλικοι, που στερούνται τους φυσικούς τους γονείς και κυρίως τη βιολογική τους μητέρα, είναι συνήθως «καρποί των εφήμερων σχέσεων φτωχών υπηρετριών ευάλωτων στους πειρασμούς των μεγαλουπόλεων και έρμαιων των διαφθορών».¹⁹⁰ Η ενοχοποίηση της εκτός γάμου σεξουαλικής πράξης ως «κουλτούρας του όχλου», δηλαδή της ανηθικότητας,¹⁹¹ αλλά και ο αποκλεισμός των «προϊόντων» αυτής, είναι τόσο βαθιά εμπεδωμένες στις επικρατούσες νοοτροπίες, ώστε είναι δύσκολο να αποδομηθούν και να αποφορτιστούν χάρη σε μία προοδευτική μεν, αλυσιτελή δε, νομοθετική κίνηση. Οι αρχές της ηθικής και των εθών της εποχής αποτελούν αφ'εαυτών ένα σύνολο ιδιόμορφων, άγραφων επιταγών, που η κοινωνική συνείδηση πολλές φορές αξιολογεί βαρύτερα από το ίδιο το θετό δίκαιο. Το ισχυρό αυτό άτυπο κανονιστικό σύστημα, που η κοινότητα κατασκευάζει και συντηρεί,¹⁹² για να «αυτολογοποιήσει την “κατωτερότητα” των στιγματισμένων παιδιών και τον κίνδυνο, που αντιπροσωπεύουν»,¹⁹³ ορίζει και διαμορφώνει τις συνθήκες διαβίωσής τους.

¹⁸⁸ Κιουσοπούλου, Μ., 1990: 89

¹⁸⁹ Παπαθανασίου, Μ., 2002: 336, Τσιγκάνου, Ι., 2002: 59

¹⁹⁰ Κάννερ, Ε., 2004: 287

¹⁹¹ Κάννερ, Ε., ο.α.

¹⁹² Ο Μοντεσκιέ, ένας από τους κύριους εκπροσώπους του Γαλλικού Διαφωτισμού, αναφέρει σχετικά: «όταν θέλει κανείς να αλλάξει τα ήθη και τις συνήθειες, δεν πρέπει να τα αλλάξει με νόμους. Καλύτερο είναι να τα αλλάξει με νέα ήθη και νέες συνθήκες» (Ληξουριώτης, Γ., 1986: 20).

¹⁹³ Goffman, E., 2001: 67. Ο J.E. Goffman (1963) εξηγεί χαρακτηριστικά για ποιο λόγο οι ευάλωτες κοινωνικά ομάδες είναι δεκτικές στην τυπική και άτυπη κοινωνική αντίδραση: «Τα υιοθετημένα άτομα, οι ανάπηροι, τα παιδιά στις ανάδοχες οικογένειες μπορεί συλλήβδην να θεωρούνται ως “κατώτεροι ή όχι

Ο προσβλητικός, άλλωστε, χαρακτηρισμός, που τούς αποδίδεται είναι ενδεικτικός του ρατσισμού και του κοινωνικού μειονεκτήματος, που τα περιβάλλει: μπάσταρδα, εξώγαμα, νόθα, μούλικά, παιδιά της αμαρτίας.¹⁹⁴ Έρχονται, λοιπόν, στον κόσμο ήδη καταφρονεμένα και στοχοποιημένα από μια εχθρική κοινωνική προδιάθεση, η οποία ενισχύεται λόγω της απόρριψής τους από τον πατέρα και της εγκατάλειψής τους από τη μητέρα. Έτσι, μορφώνεται ένας φαύλος κύκλος κοινωνικού αποκλεισμού, κατά τον οποίο τα στερημένα και ανεπιθύμητα παιδιά μεταλλάσσονται στα αδικημένα παιδιά, που εν συνεχεία μετακυλύουν στην τάξη των παιδιών σε κίνδυνο και των δυνάμει εγκληματιών.¹⁹⁵

Η αναζήτηση των εκλυτικών παραγόντων για το αυξανόμενο ποσοστό των εκτός γάμου παιδιών αποτελεί το φλέγον θέμα συζήτησης μίας διευρυμένης επιστημονικής ομάδας στη Βικτωριανή Αγγλία, η οποία δεν κρύβει την ανησυχία της μπροστά στους ορατούς κινδύνους της συνεχώς διογκούμενης νοθογένειας.¹⁹⁶ Ένας από τους ανησυχούντες λόγιους αναμορφωτές σημαίνει τον κοινωνικό συναγερμό: *«Σήμερα με αυτό τον ρυθμό γεννήσεως δέκα χιλιάδων (10.000) μπάσταρδων ετησίως, σε δέκα χρόνια θα έχουμε περίπου εκατό χιλιάδες (100.000) μπάσταρδα ή έναν πληθυσμό από αυτά ίσο με εκείνον των μεγαλύτερων πόλεων μας. Ένα αποτέλεσμα αρκετά αναπάντεχο και πολύ ισχυρό, για να αφυπνίσει όλες τις τάξεις των ηθικών και κοινωνικών μεταρρυθμίσεων»*. Δια της αυστηρής αυτής επισήμανσης ορθώνεται ως απαραίτητος ο κρατικός έλεγχος των «επικίνδυνων» ατόμων για χάρη της δημόσιας τάξης «νομιμοποιώντας» κατ' αυτό τον τρόπο παρεμβατικούς μηχανισμούς κοινωνικής άμυνας και προστασίας.¹⁹⁷

Και στην Ελλάδα τα έκθετα παιδιά δαιμονοποιούνται ενσαρκώνοντας μολυσματικές εστίες για την ισορροπία της κοινωνίας. Αναφερόμενοι σ' αυτά, οι διοικούντες των κοινωνικών δομών δε φείδονται σκληρής κι ανάλγητης κριτικής: οι ανήλικοι αυτοί, *«στερούμενοι ηθικής και θρησκευτικής αγωγής διαφθείρονται και*

σωστοί άνθρωποι», διότι αποτυγχάνουν στα πρότυπα προσδοκιών της κοινωνίας και αυτό έχει άμεση επίπτωση στη ψυχολογική ακεραιότητά τους». Περαιτέρω, τούς κατατάσσει στον σκληρό πυρήνα των «κοινωνικών παρεκκλινόντων» μεταξύ των ναρκομανών, ιερόδουλων, εγκληματιών, μουσικών της τζαζ, μποέμ, τσιγγάνων, ομοφυλόφιλων και των φτωχών των πόλεων. Ο τρόπος ζωής τους ως επίδειξη αποσκίρτησης από τα κυρίαρχα κοινωνικά πρότυπα ανάγεται σε ένα είδος συλλογικής άρνησης της κοινωνικής τάξης και αδυναμίας προσαρμογής στο σύστημα κινήτρων της κοινωνίας. (Goffman, E., 2001: 67).

¹⁹⁴ Flandrin, J-L., 1979: 184, Heritier F., 2012: 66.

¹⁹⁵ Πανούσης, Γ., 2008: 76, Ταταρίδου, Χ., 2002: 369-370

¹⁹⁶ Blaikie, A., 1993: 34

¹⁹⁷ Blaikie, A., 1993: 34

*αποτελούσι μόλυσμα φθοροποιόν, όπερ μεταδιδόμενον κατ' ολίγον παράγει γενικήν τινά και ολέθριον νόσον της κοινωνίας».*¹⁹⁸

Αναμφίβολα, ο ηθικός αμοραλισμός, που συνοδεύει τη βιομηχανική επανάσταση του 18^{ου} αιώνα, επιφέρει αλλαγές στο οικογενειακό σχήμα, καθώς πολλά παιδιά γεννιούνται χωρίς γάμο των γονέων τους. Τα τέκνα αυτών υποφέρουν από ένα είδος κοινωνικής ανυποληψίας, η οποία συνδέεται με το γεγονός, ότι η γέννησή τους δεν υλοποιεί τη θεμελιώδη συμφωνία μεταξύ των συζύγων, δεν προέρχονται δηλαδή μέσα από το κοινωνικά κυρίαρχο, επίσημο και νόμιμο σχήμα του γάμου, αλλά από μία επιλήψιμη σεξουαλική συμπεριφορά.

Δεν είναι, άλλωστε τυχαίο, ότι ο κοινωνικός αποκλεισμός των έκθετων παιδιών «μεθοδεύεται» και δρομολογείται ήδη από τους κοινωνικούς λειτουργούς, οι οποίοι εφιστούν την προσοχή στους υποψήφιους θετούς γονείς για το κατώτερο κληρονομικό τους υπόβαθρο και την πιθανή εκδήλωση παραβατικής εκ μέρους τους συμπεριφοράς.¹⁹⁹ Μόνο μετά από σταθερή επιμονή των αιτούντων ακολουθεί η εύρεση από την κοινωνική υπηρεσία του κατάλληλου παιδιού. Η επιλογή καθορίζεται με κριτήριο την εξωτερική ομοιότητα, έτσι ώστε τα φυσικά χαρακτηριστικά γνωρίσματα των θετών γονέων να προσιδιάζουν με εκείνα του υιοθετούμενου με στόχο την επίτευξη μία ορατής, ίσως και ηθικής, ομοιογένειας μεταξύ της νέας οικογένειας (“as if begotten”). Τα θετά, συνεπώς, τέκνα τοποθετούνται στις οικογένειες, που θα ταίριαζαν εμφανισιακά, θρησκευτικά και πνευματικά (fit) σαν να ήταν βιολογικά τους παιδιά.²⁰⁰ Η υιοθεσία, λοιπόν, αποτελεί τον θεσμό εκείνο, που στοχεύει στην ανάπλαση της εικόνας μίας οιονεί φυσικής οικογένειας, όπως άλλωστε επιβεβαιώνεται από την έκφραση “what nature has denied adoption can achieve”.

Η πρακτική αυτή καταδεικνύει, κατά την ανθρωπολόγο Judith S. Modell, «την υποβαθμισμένη θέση της υιοθεσίας στη δόμηση της οικογενειακής ζωής και την απόκτηση απογόνων έναντι της αυθεντικής βιολογικής καταγωγής και των δεσμών αίματος».²⁰¹ Η υιοθεσία, λοιπόν, τρόπο τινά, αντιμετωπίζεται ως μία υποκατάστατη λύση για τα άκληρα ζευγάρια, που αναζητούν μεταξύ των διαθέσιμων προς υιοθεσία παιδιών εκείνο, που θα μπορούσαν λόγω των εξωτερικών του χαρακτηριστικών να είχαν γεννήσει.

¹⁹⁸ Κορασίδου, Μ., 2000: 135

¹⁹⁹ Melosh, B., 2002: 45

²⁰⁰ Riley, N., & Van Vleet, K., 2012: 45

²⁰¹ Melosh, B., 2002: 52

Η κοινωνική αναπαράσταση της υιοθεσίας ως εμπεριέχουσας το στοιχείο της επικινδυνότητας αποδεικνύεται επιπρόσθετα και από το γεγονός, ότι η πλειονότητα των υποψήφιων θετών ζευγαριών αιτείται την υιοθέτηση θυγατέρας και όχι υιού, όπως αντίθετα συμβαίνει στη φυσική αναπαραγωγή. Η σταθερή προτίμηση θήλεος βρέφους, παρά τη μακρόχρονη αναμονή (κατά μέσο όρο δύο χρόνια στα κορίτσια λόγω υπερβολικής ζήτησης και ενός έτους στα αγόρια)²⁰² εξηγείται από την στερεοτυπική εικόνα του ήρεμου, μελίχιου, χαριτωμένου κοριτσιού με έμφυτη διάθεση συντροφικότητας, υπακοής και πειθαρχίας στους γονείς. Η άσκηση της γονικής μέριμνας θεωρείται ευκολότερη στην περίπτωση θηλέων τέκνων, τα οποία ως επί το πλείστον τείνουν να επιδεικνύουν περισσότερο ευπρεπή και κόσμια συμπεριφορά και να αναπτύσσουν ταχύτερα και αβίαστα στενούς δεσμούς με τους θετούς γονείς τους και με περισσότερες πιθανότητες να τους γηροκομήσουν. Αντίθετα, τα άρρενα παιδιά δεν προσελκύουν το ενδιαφέρον των άκληρων ζευγαριών και για έναν ακόμη λόγο: αιτιώνται για διολίσθηση προς την εγκληματικότητα και ροπή προς την αντικοινωνική και παραβατική συμπεριφορά. Μέσα, λοιπόν, από αυτή την οπτική η συλλογική αναπαράσταση μιας δυνάμει επικίνδυνης για τη δημόσια τάξη κατηγορίας είναι έμφυλη και αρσενικού γένους²⁰³.

Οι υποψήφιοι θετοί γονείς προσφεύγουν διστακτικά στην υιοθέτηση ενός παιδιού (και ιδίως άρρενος) από ορφανοτροφείο και για ένα ακόμη λόγο: την εποχή αυτή επικρατεί μία δυσμενής προκατάληψη σε βάρος των έκθετων παιδιών, για την οποία ευθύνεται και η ιατρική κοινότητα. Προς το τέλος του 19^{ου} αιώνα αναπτύσσεται μία ιδιάζουσα θεωρία για τον πληθυσμό των εγκληματικών τάξεων, που εκφράζεται με δαρβινικούς όρους και προσδιορίζεται από φυσικό και ηθικό εκφυλισμό. Υπό την επίδραση του κοινωνικού δαρβινισμού διαμορφώνεται η πεποίθηση, ότι *«οι λιγότεροι ικανοί να προσαρμοστούν θα πρέπει να αποκλείονται από το κοινωνικό σώμα»*.²⁰⁴

Έτσι, οι κοινωνικοί αναλυτές την περίοδο αυτή αναζητώντας μεθόδους για τον περιορισμό της εμφάνισης και παραγωγής εγκληματικών καταστάσεων προσανατολίζονται στη μείωση του αντίστοιχου τμήματος του πληθυσμού, που εκδηλώνει «έμφυτη ροπή» προς αυτές. Η επιστημονική έρευνα εστιάζει περαιτέρω

²⁰² Marilyn Irvin Holt, *The Orphan Trains: Placing out in America* (Lincoln: University of Nebraska Press, 1992), and Stephen O'Connor, *Orphan Trains: The Story of Charles Loring Brance and the Children He Saved and Failed* (Boston: Houghton Mifflin, 2001).

²⁰³ Δασκαλάκης, Δ., 2013: 158-163

²⁰⁴ Φαρσεδάκης, Ι., 1991: 130, Ταταρίδου, Χ., 2002: 380

στον προσδιορισμό των παραγόντων, που επιδρούν στην ανθρώπινη συμπεριφορά με απώτερο σκοπό την αξιοποίηση των αποτελεσμάτων για τη βελτίωση της ανθρώπινης φυλής και την μείωση των επικίνδυνων τάξεων, «που συγκροτούνται από πνευματικά, φυσικά και ηθικά κατώτερα όντα».²⁰⁵ Το κίνημα της ευγονικής, όπως ονομάστηκε, αποτελεί σύλληψη του Βρετανού επιστήμονα, Francis Galton (16 Φεβρουαρίου 1822 – 17 Ιανουαρίου 1911), ο οποίος - επηρεασμένος από τον κοινωνικό δαρβινισμό και τη θεωρία του εκφυλισμού - ανάλωσε σχεδόν ολόκληρη τη ζωή του στο πεδίο της έρευνας γύρω από τα αίτια της πολλαπλότητας της ανθρώπινης συμπεριφοράς. Ο ίδιος υποστηρίζει, ότι δύο ετερογενείς παράγοντες διαμορφώνουν την ανθρώπινη ιδιοσυγκρασία, που δεν είναι άλλοι από τη φύση (nature), δηλαδή την κληρονομική μεταβίβαση των χρωμοσωμάτων από τους γονείς στα παιδιά και από την ανατροφή (nurture), δηλαδή οτιδήποτε μεταλαμπαδεύεται μέσω της κουλτούρας, της γαλούχησης και των περιβαλλοντικών παραγόντων στα παιδιά (nature versus nurture, όπως δηλώνει ο ίδιος).

Ο Galton αξιοποιώντας εμπειρικές μελέτες για την οικογένεια, τη λεγόμενη «μέθοδο των μονοζυγωτικών διδύμων» και στατιστικά δεδομένα, υποστηρίζει με σθένος, ότι η φύση επιδρά περισσότερο στη διαμόρφωση του χαρακτήρα σε σχέση με την ανατροφή και τους περιβαλλοντικούς παράγοντες.²⁰⁶ Υπό το πρίσμα της συλλογιστικής του για τη διάπραξη των εγκλημάτων ευθύνεται «η κακή κληρονομικότητα», η οποία θα μπορούσε να περιορισθεί με την αποτροπή της συμμετοχής των εγκληματιών στην αναπαραγωγή.²⁰⁷ Ο ίδιος ο Galton παραμένει πιστός στις ιδεολογικές του πεποιθήσεις, καθώς, μολονότι δεν καταφέρνει να αποκτήσει παιδιά, δεν προβαίνει ποτέ σε πράξη υιοθεσίας.

Για την ακρίβεια, οι προτάσεις, που αφορούν στην καθιέρωση ευγονικής πολιτικής ως μίας προσπάθειας ελέγχου και υποστολής της εξαθλίωσης και εγκληματικότητας, προέρχονται και από περιοχές εκτός της Ευρωπαϊκής ηπείρου και προηγούνται της καθιέρωσης του όρου «ευγονική» το 1883 από τον Galton. Μάλιστα, προκαλεί εντύπωση, που διατυπώνονται από άτομα, τα οποία ασχολούνται με τα κοινά και δραστηριοποιούνται στον ευρύτερο χώρο της κοινωνικής αλληλεγγύης. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η περίπτωση της Φιλανθρωπικής Επιτροπής της Νέας Υόρκης και συγκεκριμένα η Josephine Shaw Lowell, η οποία

²⁰⁵ Morris, L., 1994: 24

²⁰⁶ Cadoret, R., 1990: 25

²⁰⁷ Βλάχου, Β., 2017: 120

διατελεί μέλος της.²⁰⁸ Η Επιτροπή αυτή, που καλείται το 1873 να διερευνήσει τους παράγοντες αύξησης της εγκληματικότητας, της ένδειας²⁰⁹ και της παραφροσύνης, καταλήγει έπειτα από ενδελεχή μελέτη στο συμπέρασμα, ότι μεταξύ των πλέον επικίνδυνων γενεσιουργών αιτιών συμπεριλαμβάνεται και η υπέρμετρη ελευθερία των γυναικών, που διαβιούν σε συνθήκες αθλιότητας. Προτείνει, δε, τη λήψη μέτρων από την πλευρά της Πολιτείας, που στοχεύουν στην ηθική αναμόρφωση των γυναικών ακόμη και τον ισόβιο εγκλεισμό τους σε περίπτωση γέννησης δεύτερου εκτός γάμου παιδιού για την προστασία των χρηστών ηθών και της δημόσιας τάξης.²¹⁰ Αναμφίβολα, οι προτάσεις αυτές αποδίδουν ιδιαίτερη βαρύτητα στη συμβολή της γυναίκας στην εμφάνιση παθολογικών χαρακτηριστικών και στη διαγενεακή μεταβίβασή τους ενσαρκώνοντας βαθιά ριζωμένα ιδεολογικά στερεότυπα για τη θέση της γυναίκας στην κοινωνία.

Η θεωρία του Galton και των προγενέστερων ερευνών τυγχάνουν επισταμένης μελέτης από την επιστημονική κοινότητα, η οποία αντλώντας από τα διαθέσιμα επιστημονικά ευρήματα (σύμφωνα με τα οποία η γενετική προδιάθεση του ατόμου και οι κληρονομικές του καταβολές καθορίζουν τη μετέπειτα εξέλιξή του ανεξάρτητα από το περιβάλλον εντός του οποίου αναπτύσσεται) βάλλεται κατά των παιδιών, που φέρουν «ύποπτο» γεννητικό υλικό. Οι γενετικοί νόμοι, όπως υποστηρίζουν οι ρατσιστές επιστήμονες, είναι αυτοί, που καθορίζουν το μέλλον της ανθρώπινης φυλής. Για τον λόγο αυτό, η μόνη επιλογή των υπεύθυνων πολιτικών είναι ή να αξιοποιήσουν τις γνώσεις της γενετικής για τη βελτίωση της ανθρώπινης φυλής ή να μην επιτρέψουν τον γενετικό εκφυλισμό, που θα κατέστρεφε τον λαό.²¹¹

Χειραγωγούμενοι από τα κηρύγματα της ευγονικής και θορυβημένοι από την ανεξέλεγκτη αύξηση των γεννήσεων παιδιών εκτός γάμου από άτομα αμφίβολης ηθικής, οι κοινωνικοί μεταρρυθμιστές πείθουν κάποιες κυβερνήσεις να λάβουν δραστικά μέτρα ενάντια στο ανησυχητικό (κατά τις ιδεολογικές και επιστημονικές τους πεποιθήσεις) φαινόμενο της τεκνογονίας από «κατώτερους» γονείς. Η κοινωνική πρόνοια προς τα ορφανά, τις αδύναμες μητέρες και τους φτωχούς θα πρέπει να ανασταλεί, διότι σύμφωνα με τους υπέρμαχους του ευγονισμού «*δεν κάνει τίποτ' άλλο παρά να καλλιεργεί ακόμη περισσότερο το έδαφος για μία επικείμενη κοινωνική αταξία,*

²⁰⁸ Rafter, N., 2009: 245

²⁰⁹ Ως ένδεια την εξεταζόμενη χρονική περίοδο νοείται μία μακροχρόνια κατάσταση φτώχειας, η οποία γίνεται αντιληπτή ως μία μορφή «αναπηρίας» κληρονομικά μεταβιβάσιμης. Rafter, N., 2009: 245

²¹⁰ Rafter, N., 2009: 245-248

²¹¹ Koontz, C., 1985: 150

ανηθικότητα, κληρονομικό εκφυλισμό, αλλά και σημαντική επιβάρυνση του δημόσιου ταμείου». ²¹² Για τον λόγο αυτό, τονίζουν, θα πρέπει να επιβάλλεται ακούσια ατεκνία στα άτομα με παρεκκλίνουσα συμπεριφορά και γενικότερα σ' εκείνα, που δεν ήταν «άξια της ανθρώπινης ζωής».

Η αναγκαστική στείρωση, όμως, δεν εφαρμόζεται μόνο σε εγκληματίες, διανοητικά υστερημένους ή άπορους, αλλά και σε κορίτσια, που λόγω της σύναψης εκτός γάμου ερωτικών σχέσεων θεωρούνται «σεξουαλικοί εγκληματίες» (sex delinquents). ²¹³ Τα ανωτέρω άτομα, σύμφωνα με τη θέση της ευγονικής «παρουσιάζουν αποκλίσεις από τον κανονικό τύπο ανθρώπου τόσο σε επίπεδο φυσικής κατασκευής όσο και υγείας και κατά συνέπεια θα πρέπει ένεκα του εγγενούς εκφυλισμού τους να εξαιρεθούν από την κοινωνία». ²¹⁴

Ο ευγονισμός, αναμφισβήτητα, προσφέρει επιστημονική επισφράγιση και πνευματικό μανδύα στον κοινωνικό φόβο, τον ηθικό πανικό, αλλά και την πλημμελή ή απύσχα κοινωνική πολιτική. Στοχοποιεί, δε, κυρίως τα έκθετα παιδιά, τα περισσότερα από τα οποία δεν έχουν συλληφθεί από παραδεκτή «νόμιμη» σχέση, αλλά προέρχονται, όπως προαναφέρθηκε, από «παράνομη», εκτός γάμου ερωτική συνάφεια και από μητέρες, που κατά τεκμήριο θεωρούνται πόρνες. Καθώς, λοιπόν, υποστηρίζεται από τους αναμορφωτές, ότι η ηθική προσωπικότητα ενός παιδιού συνδέεται με τους βιολογικούς του γονείς, τα παιδιά του ορφανοτροφείου εντάσσονται a priori σε μία «υπολειμματική κατηγορία» ή στις «επικίνδυνες τάξεις», που δεν αξίζουν την κρατική μέριμνα. ²¹⁵ Όπως εξηγεί η Morris, σύμφωνα με τα ιστορικά συμφραζόμενα του 19^{ου} αιώνα «οι εκάστοτε εικόνες των επικίνδυνων φτωχών και τα σιωπηρά μηνύματά τους είναι άρρηκτα συνδεδεμένα με θέματα κοινωνικής πολιτικής, που αφορούν τη φροντίδα των φτωχών και τον βαθμό κοινωνικής ευθύνης, που η κοινωνία κάθε φορά επικαλείται και θεωρεί ανεκτό». ²¹⁶

Μέσα στα πλαίσια αυτά, τον επόμενο αιώνα επιχειρείται από προοδευτικούς επιστήμονες η ανασκευή του επιχειρήματος, ότι τα απροστάτευτα παιδιά αποτελούν «καρπό αμαρτίας» και ως εκ τούτου είναι «κοινωνικά απόβλητα». Όπως αντιτείνονται, τα παιδιά αυτά δε φέρουν κανένα εκ γενετής στίγμα, εφόσον δεν ευθύνονται τα ίδια για την κοινωνική κατάστασή τους. Προς επίρρωση της θεωρίας

²¹² Ταταρίδου, Χ., 2002: 381

²¹³ Coltrane, Sc., & Collins, R., 2001: 327-28

²¹⁴ Βλάχου, Β., 2017: 123

²¹⁵ Riley, N., Riley, N., & Van Vleet, K., 2012: 25.

²¹⁶ Morris, L., 1994: 33

αυτής, αντιπαραβάλλονται πολλά υιοθετημένα παιδιά από αξιοπρεπείς οικογένειες, που στο μέλλον καθίστανται εξίσου έντιμοι πολίτες, με εκείνα τα κακομαθημένα βιολογικά τέκνα εύπορων οικογενειών, των οποίων η ανατροφή έχει αναταθεί σε ανήθικους παιδαγωγούς λόγω της αδιαφορίας των γονέων.²¹⁷

Κρίνεται, λοιπόν, επιβεβλημένη την περίοδο αυτή η θεσμοθέτηση μέτρων για την προστασία των ορφανών παιδιών και την αντιστροφή του δυσμενούς σε βάρος τους κλίματος εξαιτίας της εξάπλωσης της ευγονικής. Ωστόσο, η προσπάθεια ένταξης των έκθετων ανηλίκων σε πυρηνικές οικογένειες από το 1909 στις ΗΠΑ,²¹⁸ δεν παράγει ουσιαστικά έννομα αποτελέσματα, αφού το 1923 μόλις το 2% αυτών των παιδιών έχει υιοθετηθεί με το υπόλοιπο ποσοστό να παραμένει σε ανάδοχες οικογένειες και ιδρύματα. Τα στοιχεία συνεχίζουν να είναι αποκαρδιωτικά και μετά την παρέλευση σαράντα ετών, καθώς μόνο το ένα τρίτο των παιδιών έχει υιοθετηθεί,²¹⁹ γεγονός, που αποδίδεται στην κοινωνική αποδοχή της ευγονικής θεωρίας περί κληρονομικής μεταβίβασης της παθογένειας και της νοσηρότητας.²²⁰

Μόλις την περίοδο 1945-1974 ο θεσμός της υιοθεσίας αποκαθίσταται σταδιακά στη συνείδηση των άτεκνων, αλλά ακόμη διστακτικών ζευγαριών αποδυναμώνοντας τη θεωρία περί «κακής σποράς και ελαττωματικής κληρονομικότητας».²²¹ Η προσφυγή στην υιοθεσία για την οικοδόμηση μίας οικογένειας προσφέρει μοναδική διέξοδο στις άγαμες και αδύναμες μητέρες, που τη δεκαετία του 40 κηλιδώνονται από το στίγμα της σεξουαλικής παρανομίας, στις άτεκνες γυναίκες, που αξιολογούν ως μειονέκτημα την ατεκνία, αλλά και στα παιδιά, που στερούνται γονικής αγάπης και φροντίδας.²²²

Αναμφισβήτητα, η θεωρία του ευγονισμού είναι απολύτως αποδοκιμαστέα από τον σύγχρονο πολιτισμό, καθώς καταλύει θεμελιώδη ανθρώπινα δικαιώματα και δη την αρχή της ανθρώπινης αξιοπρέπειας, του σεβασμού στην ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας και την αρχή της ισότητας. Παράλληλα, αναπαραγάγει τα κοινωνικά στερεότυπα, ενισχύει τον ρατσισμό και προωθεί τη ρητορική μίσους αυθαίρετα και αδιάκριτα. Ωστόσο, παρά την παρέλευση δύο περίπου αιώνων από τη

²¹⁷ Κάννερ, Ε., 2004: 283

²¹⁸ Στις Ηνωμένες πολιτείες η πρώτη νομοθετική προσπάθεια ρύθμισης της υιοθεσίας σημειώνεται δευτέρα το 1851 στην Μασαχουσέτη. Έχουν προηγηθεί κι άλλες μεταβατικές διατάξεις, που αποκλίνουν από τον κανόνα της φυσικής κληρονομικής διαδοχής, ωστόσο ρητά προστατεύονται οι βιολογικοί κληρονόμοι και τα γνήσια τέκνα (Melosh, Β., 2002: 15).

²¹⁹ Barr, Α., 1992: 32

²²⁰ Melosh, Β., 2002: 40, Riley, Ν., & Van Vleet, Κ., 2012: 42

²²¹ Melosh 2002: 40

²²² Melosh 2002: 16, 39, 105-107, Riley, Ν., & Van Vleet, Κ., 2012: 43

διατύπωση της ευγονικής εξακολουθούν και σήμερα οι υιοθετούμενοι να είναι πολλές φορές «δέσμοι των αρνητικών προκαταλήψεων [...] της κοινωνίας, στην οποία διαβιούν».²²³ Ακόμη και οι ίδιοι οι θετοί γονείς έστω και υποσυνείδητα ενοχοποιούν τις γενετικές καταβολές των θετών παιδιών τους για την επίδειξη ανάγωγης και προπετούς συμπεριφοράς ιδιαίτερα κατά τη διάρκεια της εφηβικής ηλικίας, όταν παρουσιάζουν μαθησιακές διαταραχές ή στην περίπτωση μίας δύσκολης γονικής σχέσης.²²⁴

Για την εξάλειψη, λοιπόν, των κοινωνικών διακρίσεων δεν αρκεί μόνο η κατάρριψη του δαρβινισμού και της ευγονικής, αλλά και η σωστή ενημέρωση και πληροφόρηση σχετικά με τον ρόλο της κοινωνικοποίησης στη διαμόρφωση της ανθρώπινης συμπεριφοράς. Η ανησυχία για την άγνωστη κληρονομικότητα μπορεί να αποδυναμωθεί και ως ένα σημείο να εξορθολογιστεί, αν σύμφωνα με την Κωνσταντέλια οι δυνάμει υιοθετούντες είναι συνειδητοποιημένοι και επαρκώς ενημερωμένοι για την ανατροφή ενός θετού παιδιού.²²⁵ Για την ανάπτυξη ενός υγιούς, λειτουργικού και ισόρροπου δεσμού είναι αναγκαίο η γονεϊκή καθοδήγηση και διαπαιδαγώγηση του υιοθετούμενου να γίνεται με σεβασμό στην προσωπικότητά του, στις ρίζες του και στο κληρονομικό δυναμικό, που μεταφέρει.²²⁶

2. Η Υιοθεσία στην Ελλάδα

2.1.1. Το Κοινωνικό και Πολιτισμικό Υπόβαθρο της Υιοθεσίας στην Ελληνική Κοινωνία.

Η παιδική ηλικία ως τα τέλη του 18^{ου} αιώνα είναι αδιάφορη για το ελληνικό κοινωνικό, δικαίκο και ιστορικό περιβάλλον και ως εκ τούτου δεν αποτελεί αυτοτελές αντικείμενο ειδικών ιστορικών μελετών. Η ιστορική έρευνα ως την περίοδο αυτή κατευθύνεται στην εξέταση της ενήλικης ζωής, αφού οι ενήλικοι ως υποκείμενα δικαίου με πλήρη ικανότητα δικαιοπραξίας και καταλογισμού πράττουν με ώριμη συνείδηση και ευθύνη. Αντίθετα, οι ανήλικοι και ιδιαίτερα τα παιδιά δε διεγείρουν το επιστημονικό ενδιαφέρον λόγω της βιολογικής, ψυχοσθητικής και κοινωνικής τους υστέρησης, όπως και της ατελούς τους εικόνας, ενώ μελετώνται

²²³ Πωλομαρκάκη, Ε., 2000: 59

²²⁴ Κωνσταντέλια, Σ., 2000: 70

²²⁵ Κωνσταντέλια, Σ., 2000: 71, Μπέκα-Μηλιοπούλου, Α., 2006: 112

²²⁶ Μπέκα-Μηλιοπούλου, Α., 2006: 112. Η στάση αυτή των γονέων είναι ιδιαίτερος απαραίτητη στην περίπτωση που ο υιοθετούμενος κατάγεται από πληθυσμιακή ομάδα, που δεν εμπίπτει στις «κοινωνικά αποδεκτές» (Κωνσταντέλια, Σ., 2000: 70).

μόνο σε σχέση με τους γονείς τους.²²⁷ Τεκμηριωμένες, λοιπόν, πληροφορίες για την ευαίσθητη παιδική ηλικία και κυρίως για την κοινωνική ταυτότητα των έκθετων παιδιών αντλούνται συγκυριακά και μέσα από το ρεϊθρο της φιλολογικής διερεύνησης των ενήλικων υποκειμένων ή από το περιορισμένο αρχαιακό υλικό αναφορικά με την υποτυπώδη κρατική πρόνοια του νεοπαγούς ελληνικού κράτους.

Μολονότι, λοιπόν, η εγχώρια ιστοριογραφική παραγωγή κάθε άλλο παρά πλούσια και εξαντλητική είναι,²²⁸ σε αντίθεση με την πολυσέλιδη αγγλόφωνη, εντούτοις μάς εξασφαλίζει σαφείς πληροφορίες, ότι καταγεγραμμένες πράξεις υιοθεσίας μέσα από επίσημες κρατικές δομές φέρεται να τελούνται σε διάφορες περιοχές του ορθόδοξου Οθωμανικού και κατόπιν του Ελλαδικού χώρου. Από τις λιγοστές διασωθείσες πηγές του μεταβυζαντινού δίκαιου στην περιοχή Τρίκερι Μαγνησίας πληροφορούμαστε για ένα ιδιότυπο καθεστώς πλασματικής συγγένειας σε περίπτωση στειρότητας της συζύγου. Λόγω της κοινωνικής συνοχής, που φαίνεται να διακρίνει τους κατοίκους, αλλά και των ιδιότυπων εθίμων της εποχής, η έγγαμη γυναίκα, που διαπιστώνει αδυναμία απόκτησης παιδιού, παραχωρεί τη θέση της σε μία νεότερη, χωρίς η ίδια να αποβάλλεται από την οικογένεια, αν και διαφοροποιείται εντελώς ο ρόλος της μέσα σ' αυτή. Η γυναίκα αυτή, που δεν ευτυχεί να φέρει στον κόσμο παιδιά, προβαίνει εκούσα άκουσα σε πράξη υιοθεσίας ως ακολούθως: είτε υιοθετώντας με διαθήκη τον πρώην σύζυγό της σε θέση μητρός απέναντί του, είτε υιοθετώντας τη νέα του σύζυγο, την οποία μάλιστα προικίζει ως θετή μητέρα αυτής.²²⁹ Ανάλογες μαρτυρίες στη Μάνη κάνουν λόγο για τη νύμφευση και δεύτερης συζύγου («συγκία») από τον ίδιο άνδρα με αμιγώς αναπαραγωγικούς σκοπούς.²³⁰

Εκτός από διάσπαρτες αναφορές για ενδοοικογενειακές στρατηγικές επίλυσης της ατεκνίας πυκνότερες είναι οι ιστορικές πληροφορίες σχετικά με την αντιμετώπιση της νοθογένειας κατά τον 16^ο αι. στην τουρκοκρατούμενη Χίο και Νάξο και έναν αιώνα αργότερα στα υπό ενετική κατοχή Επτάνησα, όπου ιδρύονται τα πρώτα βρεφοκομεία για την προστασία των ανεπιθύμητων βρεφών. Η σχετική ελευθερία, που απολαμβάνουν οι Επτανήσιοι, η οικονομική ευμάρεια και οι πολιτιστικές σχέσεις με την όμορη, «μητροπολιτική» Ιταλία, αντανακλούν στον τρόπο σκέψης και στη

²²⁷ Μακρυνιώτη, Δ., 2003: 11, Κιουσοπούλου, Α., 1990: 138-139, Δασκαλάκης, Δ., 2012: 16.

²²⁸ Παπαταξιάρχης, Ε., 1993: 44-45.

²²⁹ «... Εγώ η Ουρανία Χατζηγεωργάκη δίδω το ελεύθερον του πρώην ανήρ μου, Νικολό Νταλικά να υπανδρευτεί με το να είμεσθεν άκληροι ... και εις το εξήν τον καταστένω ψυχοθιόν μου εις όλα τα υποστατικά, μητρικά μου και πατρικά μου, κινητά και ακίνητα, ίδιον εξουσιαστή ...» Πανταζόπουλος, Ν.Ι., 1996: 535, υποσημ. 106.

²³⁰ Αλεξιάκης, Α., 1994: 51-83, Δασκαλάκης, Α., 1974: 24

ζύμωση κοινωνικών και ανθρωπιστικών ιδανικών. Οι ιταλοκρατούμενες περιοχές αναλαμβάνουν τη στεγαστική και υποτυπώδη μέριμνα των ορφανών κατά τα αντίστοιχα δυτικά πρότυπα της εποχής.²³¹

Η ανάθεση της ανατροφής των έκθετων βρεφών σε επαγγελματίες θηλάστριες στη Δυτική Ευρώπη δίνει το ερέθισμα και στον ελλαδικό χώρο για αντίστοιχες καλές πρακτικές. Ωστόσο, τόσο το υψηλό ποσοστό θνησιμότητας σε συνδυασμό με την ευπάθεια των παιδιών αυτών όσο και η πλημμελής προστασία τους μάς επιτρέπουν να εικάσουμε, ότι εντέλει λίγα παιδιά κατορθώνουν να επιβιώσουν και να υπερβούν τα πρώτα δύσκολα έτη της ζωής τους. Ακόμη όμως και αυτά, που διαφεύγουν τον άμεσο κίνδυνο, δεν μπορούν να ελπίζουν σε μία ευτυχισμένη και άνετη ζωή, καθώς τα περισσότερα απασχολούνται ως εργατικό δυναμικό σε πλούσιες οικίες και ελάχιστα - έστω και άτυπα- υιοθετούνται.

Τον 19^ο αιώνα έγκυρες ιστορικές μελέτες αναδεικνύουν τη σημασία των φιλανθρωπικών συλλόγων στις ελληνορθόδοξες κοινότητες της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας ή των παροικιών ως φορέων, που υποκαθιστούν το κράτος στα πεδία της κοινωνικής πολιτικής και δη της παιδικής προστασίας. Ειδικότερα, στους ορθόδοξους πληθυσμούς της Κωνσταντινούπολης την ευθύνη των έκθετων παιδιών αναλαμβάνει ο κάθε ενοριακός ναός, όπως κατ' αντίστιξη συμβαίνει στη μεσαιωνική καθολική εκκλησία. Τα έκθετα βρέφη της Πόλης, που συγκροτούν ένα σύνθετο και οξύ κοινωνικό πρόβλημα, ανήκουν κατά κανόνα σε Ρωμιές, όπως αποκαλύπτει το έγγραφο στα σπάργανα του παιδιού. Οι μητέρες τους είναι άγαμες νεαρές γυναίκες ή ακόμη και έγγαμες, αλλά οικονομικά αδύναμες, που μετοικούν στην πρωτεύουσα, για να εργαστούν.²³² Ο γαλακτισμός των νεογνών ανατίθεται από την Υπηρεσία των Εκθέτων αναγκαστικά σε τροφούς παρά τις γνωστές αδυναμίες της πρακτικής αυτής και τη συχνή ανεπάρκεια, όπως και την εγκληματική αμέλεια των «ανάδοχων γονέων».

Το 1875 η «Φιλόπτωχος Αδελφότης Κυριών Σταυροδρομίου» σχεδιάζει την ίδρυση εκθετοτροφείου, του οποίου η λειτουργία θα ανασταλεί μέχρι και τις πρώτες δεκαετίες του 20^{ου} αιώνα στην Κωνσταντινούπολη. Η καθυστέρηση αυτή οφείλεται στις σθεναρές αντιδράσεις των συντηρητικών κύκλων, που διαδίδουν, ότι η ύπαρξη των βρεφοκομείων ενθαρρύνει τη διαφθορά.²³³ Εντέλει, το 1887 συστήνεται η

²³¹ Μπρούσκου, Α., 2015: 117

²³² Μπόζη, Σ., 2002: 175

²³³ Κάννερ, Ε., 2004: 281

Ιατρική Υπηρεσία των Εκθέτων του ναού των Εισοδίων της Θεοτόκου του Πέραν, από την εύπορη ελληνική αστική κοινότητα του Σταυροδρομίου. Έργο της υπηρεσίας είναι η περισυλλογή των εκθέτων (που το 1918 περιθάλλει 1.666 βρέφη), η ανάθεσή τους σε παιδοκόμους και η ιατρική τους παρακολούθηση, μέχρι να δοθούν για υιοθεσία.²³⁴

Η υπερίσχυση της «αναδοχής» των εκθέτων έναντι της περίθαλψής τους στα βρεφοκομεία επιβάλλεται σύμφωνα με το υπαλληλικό προσωπικό της επιτροπής λόγω των υψηλών ποσοστών θνησιμότητας στα βρεφοκομεία της Ιταλίας, της Αγγλίας και της όμορης Ελλάδας, αλλά και του κοινωνικού στιγματισμού των παιδιών, που επιφέρει η κατηγοριοποίησή τους ως νόθα. Τα κακώς κείμενα και οι καταδολιεύσεις της υιοθεσίας στις χώρες της Δυτικής Ευρώπης συσσωρεύουν βαρύ ιστορικό και ιδεολογικό φορτίο ενισχύοντας το επιχείρημα: *«εις την Δυτικήν Ευρώπην, την οποία πάντες ως παράδειγμα έχουσιν [...] η κατάσταση του λαού είναι τόσον αγρία και βάρβαρος, ώστε προς διάσωσιν των βρεφών εδέησε να επέμβη η κυβέρνησις. [...] εν ταις χώραις της πεπολιτισμένης Ευρώπης ενεργείται η παιδεμπορία, ο εξ αγρίων ενστίκτων πηγάζων βασανισμός των παιδων, τον οποίον διάφορα φιλανθρωπικά σωματεία προσπαθούν να περιορίσουν».*²³⁵

Οι κοινωνικοί και πολιτικοί κραδασμοί, που συντελούνται στο Ευρωπαϊκό κατεστημένο στο πρώτο μισό του 19ου αιώνα, δεν αφήνουν ανεπηρέαστο το νεοσύστατο και αδύναμο ακόμη Ελληνικό κράτος πάνω σε θέματα ουσιαστικής μέριμνας και φροντίδας των ολοένα αυξανόμενων έκθετων παιδιών. Ο υψηλός αριθμός των ορφανών του πολέμου, που περιφέρονται ανά τη χώρα ή κατατάσσονται με την ιδιότητα του ψυχογιού στα στρατιωτικά σώματα, αποτελεί μείζον κοινωνικό πρόβλημα, που απαιτεί άμεση και αποφασιστική θεσμική λύση. Η κοινωνική ένταξη επιχειρείται αρχικά μέσω του εγκλεισμού σε κλειστού τύπου προνοιακές δομές, όπως ακριβώς προβλέπεται για ψυχικά πάσχοντα άτομα. Έτσι, το πρώτο ορφανοτροφείο ανοίγει τις πύλες του στους απροστάτευτους ανήλικους στον Πόρο δύο σχεδόν μήνες μετά την εγκατάσταση του Καποδίστρια με το αξίωμα του πρώτου κυβερνήτη.²³⁶

Το ευαγές αυτό ίδρυμα συστεγάζεται προσωρινά στα κτίρια της εντεύθεν μονής μέχρις ότου περατωθούν οι εργασίες του γνωστού ορφανοτροφείου της Αίγινας. Είναι η πρώτη φορά, που σχεδιάζεται οργανωμένη πολιτική για τα ορφανά

²³⁴ Μπόζη, Σ., 2002: 176

²³⁵ Κάννερ, Ε., 2004: 283

²³⁶ Ληξουριώτης, Γ., 1986: 140

της Ελληνικής Επανάστασης, τα οποία περιθάλπονται στο ορφανοτροφείο αυτό από τον Ιούνιο του 1829.²³⁷ Παρά την ίδρυση των κοινωφελών αυτών καταστημάτων, που αποτελούν τα πρώτα δείγματα προνοιακής πολιτικής ενός ισχνού και υποτυπώδους κοινωνικού κράτους, είναι αδύνατο να αντιμετωπισθεί ικανοποιητικά το έντονο πρόβλημα της αποκατάστασης των απόρων και ορφανών παιδιών, που περιφέρονται μαζικά στους δρόμους.

Την περίοδο της βασιλείας το ορφανοτροφείο της Αίγινας ατονεί παραδίδοντας τη σκυτάλη της κοινωνικής πρόνοιας στο Βασιλικό Ορφανοτροφείο του Ναυπλίου, το οποίο διαλύεται κάτω από άγνωστες συνθήκες στις 16 Οκτωβρίου του 1844. Ήδη, όμως, τον επόμενο χρόνο τελούνται τα εγκαίνια του ορφανοτροφείου στην Άνδρο από τον Νεοέλληνα διαφωτιστή και κληρικό Θεόφιλο Καΐρη²³⁸, το οποίο όμως δε θα καταφέρει να ανταποκριθεί στο όραμα του νεωτεριστή φιλόσοφου και θα διακόψει οριστικά τη λειτουργία του μετά τη φυλάκιση του ιδρυτή του.

Από το διάστημα αυτό μέχρι και το 1850 καμιά ιστορική ένδειξη δεν επιβεβαιώνει τη λειτουργία των Ορφανοτροφείων τόσο στην επαρχία όσο και στην περιοχή της πρωτεύουσας. Τα ορφανά και απροστάτευτα παιδιά, που στερημένα από κάθε μέσο επιβίωσης διαβιούν σε συνθήκες εξαιρετικής φτώχειας, συλλέγονται σε περιστασιακή βάση από τις Υπηρεσίες του Δήμου και τοποθετούνται έναντι πληρωμής σε εξαθλιωμένες οικογένειες. Μολονότι η πρακτική αυτή δεν αποτελεί δόκιμη και ικανοποιητική λύση για την κοινωνική παθογένεια της εποχής και επιπλέον εξομοιώνει τα παιδιά με αδέσποτα ζώα, ο δήμος Αθηναίων εμμένει στην αναδοχή των ορφανών παιδιών από τροφούς, που αναλαμβάνουν προσωρινά και επ' αμοιβή τον ρόλο της μητέρας. Παρόλη την προβληματική έλλειψη ποσοτικών δεδομένων, είναι σχεδόν βέβαιο, ότι οι θηλάστριες αυτές –οι κυνικά αποκαλούμενες «νοθοτροφοί»-, που αναλαμβάνουν τη φροντίδα έκθετων βρεφών και νηπίων με κίνητρο τα χρήματα, σπάνια ανταποκρίνονται με επάρκεια στο λειτούργημά τους.²³⁹

Η μέθοδος αυτή δεν εισφέρει ουσιαστικά στην τελέσφορη και οριστική επίλυση του κοινωνικού προβλήματος και για έναν άλλο πρόσθετο λόγο: εκτός του ότι τα βρέφη αυτά απειλούνται, όπως και στη δυτική μεσαιωνική Ευρώπη,²⁴⁰ από αυξημένη θνησιμότητα (που αγγίζει και το 94% των βρεφών, πριν ακόμη κλείσουν το

²³⁷ Κορασίδου, Μ., 2000: 81

²³⁸ Ληξουριώτης, Γ., 1986: 147, Κυριάκος, Δ., 1971: 82

²³⁹ Κορασίδου, Μ., 2000: 110

²⁴⁰ Συγκεκριμένα τα έτη 1849-1858 η θνησιμότητα ανέρχεται σε ποσοστό της τάξεως του 94%. Μεγάλος αριθμός των παιδιών αποβιώνει πριν ακόμη συμπληρώσει το πρώτο έτος ζωής και όσα καταφέρνουν να επιβιώσουν περιφέρονται ρακένδυτα ζώντας από την ελεημοσύνη των περαστικών.

πρώτο έτος της ζωής τους) λόγω των κακουχιών,²⁴¹ όσα εξ αυτών κατορθώνουν να επιβιώσουν καταλήγουν εκ νέου άστεγα, καθώς δεν προβλέπεται κρατική μέριμνα μετά το πέρας της βρεφικής ή νηπιακής ηλικίας.²⁴²

Η παντελής έλλειψη κοινωνικής προστασίας των εμπειριστάτων παιδιών έχει ως αποτέλεσμα τη συσσώρευσή τους στο κέντρο της Αθήνας, όπου περιφέρονται ρακένδυτα διαβιώντας από την ελεημοσύνη των περαστικών. Τις τελευταίες δεκαετίες του 19ου αιώνα στην Αθηναϊκή κοινωνία, οι ευάριθμα μόνοι ανήλικοι συγκροτούν μια νέα ιδιαίτερη τάξη, στους κόλπους της οποίας εγγράφονται παιδιά, που στερούνται τη γονική προστασία μετά τη θανατηφόρα επιδημία χολέρας (1854), ή εισρέουν στην πρωτεύουσα με την ελπίδα μίας καλύτερης ζωής. Τα περισσότερα εργάζονται για λογαριασμό των «εργολάβων της φτώχειας», καταφεύγοντας έπειτα από καθοδήγηση των τελευταίων στην κατ' επάγγελμα επαιτεία.²⁴³

Αξιοσημείωτη είναι, βέβαια και η ιδιωτική πρωτοβουλία, που εκδηλώνεται πολλές φορές μέσα από συλλογικές δράσεις και υποκαθιστά την Πολιτεία σε θέματα κοινωνικής πολιτικής και προστασίας των μόνων παιδιών. Την περίοδο μεταξύ 1853 και 1855 ιδρύονται και λειτουργούν στην Αθήνα το Ορφανοτροφείο «Γεωργίου και Αικατερίνης Χατζηκώνστα», για την περίθαλψη, ανατροφή και εκπαίδευση άπορων αγοριών ηλικίας 6 έως 18 ετών, καθώς και το Ορφανοτροφείο Θηλέων. Το τελευταίο κατασκευάζεται χάρη στη φιλανθρωπική δράση κυριών της Αθηναϊκής αστικής τάξης και την υποστήριξη της βασιλίσσης Αμαλίας, προς τιμήν της οποίας μετονομάζεται σε «Αμαλίειον».²⁴⁴

Τέσσερα χρόνια αργότερα (το 1859) ιδρύεται από τον Δήμο Αθηναίων το πρώτο Δημοτικό Βρεφοκομείο, στο οποίο περιθάλπονται αποκλειστικά εγκαταλελειμμένα βρέφη ή νήπια (τα οποία κατά τη διάρκεια της λειτουργίας του υπερβαίνουν τις 50 χιλιάδες) και παράλληλα παρέχεται προστασία στην έγγαμη ή άγαμη μητέρα. Η νόμιμη διαδικασία, που ακολουθείται από τη στιγμή του εντοπισμού ενός έκθετου νεογνού -συνηθέστερα στην είσοδο εκκλησιών και οικιών-

²⁴¹ Τα νεογνά είναι περισσότερο ευπαθή στις διαταραχές του γαστρεντερικού σωλήνα και στην ατροφία, καθώς η σίτισή τους ανατίθεται αποκλειστικά στις μισθωμένες τροφούς, οι οποίες παράλληλα με το έκθετο παιδί έχουν να θηλάσουν και το δικό τους παιδί. Καθώς, λοιπόν, το γάλα δεν επαρκεί για τις διατροφικές ανάγκες δύο παιδιών, προσφέρεται στα βρέφη από τον δεύτερο κιόλας μήνα της ζωής τους ως συμπληρωματική τροφή «αθάρας εξ ορύζης λειοτετριμμένης...ή όπερ κοινότερον, εκ χόνδρου συνήθως μεν μετ' ελαίου, σπανιώτερον δε μετ' βουτύρου παρασκευασμένας» (Κορασίδου, Μ., 2002: 193-197).

²⁴² Αμπού, Ε., 1854. Η Ελλάδα του Όθωνος. Η σύγχρονη Ελλάδα. Μτφ. Σπήλιου, Α, σελ: 149, όπως αναφέρεται στην Κορασίδου, Μ., 2000: 110

²⁴³ Κορασίδου, Μ., 2000: 253

²⁴⁴ Ληξουριώτης, Γ., 1986: 152

έως την περίθαλψη του από το προσωπικό του Βρεφοκομείου είναι η εξής: το έκθετο βρέφος μεταφέρεται αρχικά από τους αστυνομικούς υπαλλήλους, τους κλητήρες ή τους ιδιώτες στο Δημαρχείο, για να δηλωθεί η γέννησή του σύμφωνα με το νόμο και κατόπιν στο ίδρυμα. Ωστόσο, η πολύωρη αναμονή, η ταλαιπωρία του άτυχου νεογνού ηλικίας μόλις λίγων 24ώρων σε συνδυασμό με την προηγηθείσα έκθεσή του και τον χρόνο, που μεσολαβεί μέχρι τον εντοπισμό του, αποδεικνύονται συχνά εξαιρετικά επιβλαβείς παράγοντες για την εύθραυστη υγεία του αν όχι θανατηφόροι.²⁴⁵

Προκειμένου, λοιπόν, να συντηηθεί το χρονικό διάστημα από την εγκατάλειψη του βρέφους μέχρι την εισαγωγή του στην κοινωνική δομή και κατά συνέπεια να αμβλυνθεί ο κίνδυνος θανάτου του, αποφασίζεται το 1866 η κατασκευή και λειτουργία της «βρεφοδόχου» κατά τα αντίστοιχα δυτικά πρότυπα.²⁴⁶ Η μέθοδος συλλογής των έκθετων νεογνών διά της βρεφοδόχου,²⁴⁷ η οποία λειτουργεί για πρώτη φορά το 1198 με διαταγή του Πάπα Ινοκέντιου III στη Ρώμη (και καταργείται επισήμως από τον Μουσολίνι το 1923), αντιμετωπίζεται στην Ελλάδα με δισταγμό και καχυποψία. Αρκετές είναι οι αντιρρήσεις, που εκφράζονται ως προς τη χρηστικότητα μιας τέτοιας κατασκευής, καθώς είναι διάχυτος ο φόβος, ότι η πρακτική αυτή θα ευνοήσει την εγκατάλειψη βρεφών, αφού την εποχή αυτή η κύρια αιτία της έκθεσης δεν είναι ο ηθικός στιγματισμός της μητέρας αλλά η οικονομική εξαθλίωση των γονέων. Στη διαπίστωση αυτή καταλήγουν οι ιθύνοντες, δεδομένου ότι πολλές μητέρες, αφού προηγουμένως εγκαταλείψουν τα παιδιά τους, εν συνεχεία προσέρχονται ως επαγγελματίες θηλάστριες, για να αναλάβουν τη σίτισή τους έναντι αμοιβής.²⁴⁸

Σε αντίθεση, πάντως, με τις δυτικότροπες κοινωνικές δομές, όπου, όπως προαναφέρθηκε, ενθαρρύνεται και επικροτείται η εγκατάλειψη των κοινωνικά αποκλεισμένων παιδιών και η αποενοχοποίηση των μητέρων, στην Ελλάδα καταβάλλεται κάθε προσπάθεια για το αντίθετο. Η κυριότερη εξ αυτών συνίσταται στην ποινική αντιμετώπιση της εγκατάλειψης του νεογνού με αποτέλεσμα η μητέρα, που συλλαμβάνεται επ' αυτοφώρω να θέτει το παιδί της στη βρεφοδόχο να

²⁴⁵ Κορασίδου, Μ., 2000: 115-118

²⁴⁶ Αθανασοπούλου, Μ. Δρακοπούλου, Μ., 2010

²⁴⁷ Η βρεφοδόχος, όπως μαρτυρά και το όνομά της, αποτελεί μία εγκατάσταση στο εξωτερικό του κτιρίου, εντός της οποίας τοποθετούνται τα βρέφη, χωρίς να αποκαλύπτεται η ταυτότητα των γεννητόρων τους. Στην ουσία πρόκειται για μία κοιτίδα χωρητικότητας μέχρι και δύο βρεφών, η οποία επικοινωνεί με το εσωτερικό της δομής μέσω ηλεκτρικού κουδουνιού για την έγκαιρη ειδοποίηση του προσωπικού του βρεφοκομείου.

²⁴⁸ Κορασίδου, Μ., 2000: 129

κατηγορείται με το αδίκημα της κακουργηματικής μορφής έκθεσης ανηλίκου.²⁴⁹ Εντέλει, μετά από 17 έτη έντονων πολιτικών και κοινωνικών αντιπαραθέσεων η λειτουργία της βρεφοδόχου εγκρίνεται το 1883 διατρέχοντας ένα διάστημα οκτώ περίπου δεκαετιών, ώσπου να καταργηθεί οριστικά το 1972.

Γενικά, το Βρεφοκομείο Αθηνών καταβάλλει φιλότιμες προσπάθειες σύμφωνα και με τα διαθέσιμα μέσα της εποχής για την περίθαλψη και τη διάσωση των έκθετων νεογνών, από τα οποία τα περισσότερα πεθαίνουν από διάρροια και ασυτία.²⁵⁰ Ενόψει του υψηλού κινδύνου πρόωρης θνησιμότητας λόγω της ακατάλληλης για την ηλικία σίτισής τους και της έλλειψης φαρμάκων αποτελεί προτεραιότητα υψίστης σημασίας η εύρεση και η άμεση τοποθέτησή τους σε φιλόξενο οικογενειακό περιβάλλον. Από τη σύστασή του, δηλαδή από το 1859 έως το 1866, οι υιοθεσίες αγγίζουν το 25% του συνολικού αριθμού των περιθαλπτόμενων βρεφών.

Το παράδειγμα του Δημοτικού Βρεφοκομείου Αθηνών ακολουθούν και άλλες πόλεις της χώρας προλαμβάνοντας φαινόμενα εγκατάλειψης νεογνών και μεριμνώντας για την κοινωνική τους αποκατάσταση κυρίως μέσω της υιοθεσίας ή της αναδοχής. Στη Σύρο εγκαινιάζεται ένα χρόνο μετά την επιδημία της χολέρας, το 1855, το Ορφανοτροφείο αρρένων. Το 1874 συστήνεται το Ορφανοτροφείο Θηλέων, ενώ την ίδια χρονιά λειτουργεί και η Σχολή Άπορων Παιδών Ερμούπολεως.²⁵¹ Από τα γνωστότερα ιδρύματα, που κατασκευάζονται χάρη στην ιδιωτική οικονομική ενίσχυση είναι το «Χατζηκυριάκειο» και το «Παπάφειο Ορφανοτροφείο Αρρένων».

Εντύπωση, πάντως, προκαλεί, ότι, καίτοι η διάρρηξη του οικογενειακού δεσμού και η λύση του γάμου είναι πολύ συχνή σε περίπτωση ατεκνίας,²⁵² ωστόσο σύμφωνα με τα επίσημα στοιχεία της εποχής, σπάνια τα ζευγάρια προχωρούν σε αίτηση για υιοθεσία τέκνου μέσω των κρατικών δομών. Κατά τη Σταματογιαννοπούλου σε σύνολο εκατόν σαράντα (140) αγωγών διαζυγίου, που εκκρεμούν ενώπιον των Εκκλησιαστικών Δικαστηρίων στη Λέσβο του 19^{ου} αιώνα, οι εβδομήντα επτά (77) από αυτές επικαλούνται ισχυρό κλονισμό του γάμου από εύλογη αιτία, που σχετίζεται με την απουσία τέκνων.²⁵³ Στην ίδια έρευνα αποτυπώνεται και η τακτική της εποχής να ανατίθεται η φροντίδα του βρέφους σε τροφό. Σύμφωνα με τη

²⁴⁹ Μπρούσκου, Α., 2000: 96

²⁵⁰ Κορασίδου, Μ., 2002: 193-195

²⁵¹ Λούκος, Χρ., 2000: 158-159

²⁵² Κοτζάμπαση, Α., 2011: 58

²⁵³ Σταματογιαννοπούλου, Μ., 1994: 118

μαρτυρία μίας μητέρας, η οποία εξαναγκάζεται από τον σύζυγό της να εμπιστευτεί την ανατροφή του παιδιού της αμέσως μετά τη γέννησή του σε «ξένη γυναίκα» (όπως αυτολεξεί χαρακτηρίζεται η τροφός), εκείνο μετά από τρεις μήνες απεβίωσε, χωρίς ποτέ να αναζητηθούν τα αίτια του θανάτου του.²⁵⁴ Η πρωτογενής αυτή πληροφορία διά στόματος της ίδιας της παθούσης μητρός, όπως αναβιώνει μέσα από τα δικαστηριακά έγγραφα και δικόγραφα, επαληθεύει την εγκληματική ολιγορία των θηλαστριών καθιστώντας τη λύση αυτή ως μία σχεδόν βέβαιη θανατική καταδίκη του βρέφους.

Η είσοδος στον 20ό αιώνα συνοδεύεται από μεταβολή στον τρόπο περίθαλψης των έκθετων στην Ελλάδα, καθώς σταδιακά βελτιώνεται η θέση του παιδιού στην κοινωνία.²⁵⁵ Το κρατικό ενδιαφέρον για την προστασία της ανυπεράσπιστης ανηλικότητας εντείνεται αναγκαστικά και λόγω των κοινωνικοπολιτικών συγκυριών, που επικρατούν εκείνο το διάστημα στον ελληνικό χώρο. Η εμπλοκή της χώρας σε συνεχείς πολέμους και κυρίως η μικρασιατική καταστροφή αποτελούν γενεσιουργούς παράγοντες όξυνσης του ήδη ανησυχητικού προβλήματος των εγκαταλελειμμένων παιδιών. Κατ' αντιστοιχία με τα φημισμένα τρένα ("orphan trains") των χιλιάδων ανήλικων ορφανών, που κατακλύζουν τις επαρχιακές πόλεις της Αμερικής με την ελπίδα της αποκατάστασης σε ένα μόνιμο οικογενειακό περιβάλλον, μπορούμε να φανταστούμε εκείνο το διάστημα τις ορδές των προσφύγων και των ασυνόδευτων ανηλικών από τη Μικρά Ασία, που εισρέουν στη φτωχή Ελλάδα ανήμπορα και απροστάτευτα. Η περίοδος του μεσοπολέμου, ο δεύτερος παγκόσμιος πόλεμος και εν συνεχεία ο εμφύλιος σπαραγμός πολλαπλασιάζουν τον αριθμό των άστεγων και πενήτων παιδιών, που στερούνται γονικής φροντίδας και αγάπης.

Δέον, όμως, να επισημάνουμε, ότι την περίοδο αυτή παρατηρείται συχνά αντί της εγκατάλειψης των παιδιών σε ιδρυματικές δομές η εκχώρηση της γονικής μέριμνάς τους από τους γονείς στο συγγενικό περιβάλλον. Ουσιαστικά, πρόκειται κατά τον Αλεξάκη για *«μία εκ των έσω διευθέτηση και αναδιανομή συγγενών στο πλαίσιο των ευρύτερων οικογενειακών δικτύων, που σκοπό έχει να απαλλάξει αφενός το άκληρο ζευγάρι από το στίγμα της ατεκνίας και αφετέρου την ίδια την πολύτεκνη μητέρα από το οικονομικό βάρος της ανατροφής»*.²⁵⁶ Η μετακίνηση του παιδιού από την πολυμελή οικογένεια στον άκληρο συγγενή προσλαμβάνει πολλές φορές τον

²⁵⁴ Σταματογιαννοπούλου, Μ., 1994: 129

²⁵⁵ Μακρυνιώτη, Δ., 1986: 28

²⁵⁶ Handman, M.-E., 1993: 203-207, Παπαθανασίου, Μ., 2002: 338

χαρακτήρα της αναδοχής, αν και δεν εκλείπουν και περιπτώσεις επίσημης σύναψης υιοθεσίας. Το φύλο του παιδιού, που υιοθετείται, είναι μάλλον αδιάφορο, μία, όμως, ελαφρά προτίμηση και υπεροχή απολαμβάνουν τα αγόρια.²⁵⁷ Ενδιαφέρον, πάντως, παρουσιάζει το γεγονός ότι οι δεσμοί αίματος και επικοινωνίας του υιοθετούμενου με τους βιολογικούς γονείς δε διαρρηγνύονται εξαιτίας της πράξης της διακίνησης καταγράφοντας συμπαγή, θαυμάσια παραδείγματα ανοικτής υιοθεσίας και στην χώρα μας.

Την ίδια, ωστόσο, περίοδο υπό το άγος του Ψυχρού πολέμου ο θεσμός της ελληνικής υιοθεσίας αμαυρώνεται από τον βίαιο εκπατρισμό χιλιάδων ορφανών Ελληνόπαιδων ή ακόμη και απαγωγών παιδιών χωρίς τη συγκατάθεση των γονέων τους στο εξωτερικό από τον Δημοκρατικό Στρατό υπό το πρόσχημα (ή όχι) της διάσωσής τους από τους βομβαρδισμούς και τις εμφύλιες συρράξεις. Το «παιδομάζωμα»,²⁵⁸ όπως ονομάστηκε και η προσπάθεια επαναπατρισμού των παιδιών, «παιδοσώσιμο», θα λήξει οριστικά στα τέλη του 1950 με σοβαρές, όμως, απώλειες σε έμπνηχο δυναμικό για τη μεταπολεμική Ελλάδα.²⁵⁹

Στα τέλη, λοιπόν, του 20ού αιώνα αριθμώντας ισχυρές ανακατατάξεις και αντιμετωπίζοντας τις νέες κοινωνικές προκλήσεις και πολιτισμικές ωσμώσεις, τόσο το περιεχόμενο όσο και η αποστολή της υιοθεσίας θ' αλλάξουν ριζικά: αλλαγές, που αφενός μεν αντανακλώνται πλήρως στον σκοπό και τη φύση της σύγχρονης υιοθεσίας, αφετέρου προλειαίνουν το έδαφος για μια ουσιαστική μεταρρύθμιση του θεσμού, της οποίας φαίνεται ν' αποτελούν τη βαθύτερη αιτία: Οι νέες οικονομικές και κοινωνικές συνθήκες, που διαμορφώνονται με την ανάπτυξη της ελληνικής βιομηχανίας σε συνδυασμό και με τον ολοένα αυξανόμενο αριθμό των παιδιών, που στερούνται γονικής προστασίας, επιτάσσουν την αναπροσαρμογή του θεσμού με γνώμονα την προστασία του συμφέροντος του «πάσχοντος» παιδιού και όχι πλέον των θετών του γονέων.

Παρόλ' αυτά, η απουσία ενός αυστηρού θεσμικού πλαισίου για το καθεστώς της υιοθεσίας επιτρέπει τη χρήση παράτυπων μεθόδων ίδρυσης τεχνικής συγγένειας, που δε συμβαδίζουν πάντα με την ευημερία του τέκνου. Η υιοθεσία στην περίπτωση αυτή προσλαμβάνει συγγενείς μορφές, όπως της αναδοχής, της επιτροπείας, του

²⁵⁷ Αλεξιάκης, Ε., 1996: 186

²⁵⁸ Σημειώνονται τρία προσφυγικά κύματα παιδιών από την Ελλάδα στη Γιουγκοσλαβία: το πρώτο από Ιανουάριο έως Ιούλιο του 1945, το δεύτερο εκδηλώνεται μετά τις εκλογές της 31^{ης} Μαρτίου 1946 και το τρίτο την περίοδο 1948-49. Μιχαηλίδης, Ι., 2012: 87-88.

²⁵⁹ Χασιώτης, Λ., 2013: 139-165, Λαγάνη, Ε., 2012: 61-82.

ψυχοπαιδιού και σφυρηλατεί στην ουσία μία de facto οικογενειακή σχέση ανιόντος με κατίοντα χωρίς το περίβλημα του πανηγυρικού τύπου.

Ο θεσμός της υιοθεσίας κηλιδώνεται για άλλη μία φορά τη δεκαετία κυρίως του 60, καθώς χιλιάδες βρέφη από ιδρύματα, όπου τοποθετούνται προσωρινά ή από μαιευτήρια αποχωρίζονται βίαια τους φυσικούς τους γονείς, απάγονται και ανατρέφονται από ξένες οικογένειες στις ΗΠΑ. Πρόκειται για μία σκοτεινή περίοδο στην ιστορική διαδρομή της υιοθεσίας, η οποία στιγματίζεται από έκνομες ενέργειες, όπως ψευδείς δηλώσεις προς τους φυσικούς γονείς αιφνίδιου θανάτου καθόλα υγιών νεογνών, αρπαγής και εν συνεχεία διάθεσής τους σε άκληρα ζευγάρια μέσω διαφυλετικών και διακρατικών μετακινήσεων. Οι πράξεις αυτές υιοθεσίας, ούσες ποινικά και ηθικά κολάσιμες, περιβάλλονται από απόλυτη μυστικότητα και απροθυμία τόσο από την πλευρά των αρμόδιων αρχών όσο και των θετών γονέων να παράσχουν στοιχεία στους υιοθετούμενους για τη βιολογική τους καταγωγή.

Σε γενικές γραμμές, οι κοινωνικοί λειτουργοί εκείνης της περιόδου προσπαθούν να κρατήσουν κρυφά τα στοιχεία των φυσικών γονέων για χάρη κυρίως των υιοθετούντων και τη διαφύλαξη του κύρους και του θέλγητρου της διαδικασίας. Η παραποίηση, ωστόσο, του πιστοποιητικού γέννησης του θετού παιδιού και η χάλκευση οποιουδήποτε στοιχείου, που θα μπορούσε να διευκολύνει την αμφίδρομη αναζήτηση φυσικών γονέων και τέκνου, κρίνεται ως «ύβρις για την ανθρώπινη αξιοπρέπεια»²⁶⁰ και ως κατάφωρη παραβίαση της συνταγματικής αρχής της ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας σε βάρος του ίδιου του υιοθετούμενου. Η διαπίστωση αυτή σε συνδυασμό με τα πορίσματα κοινωνικών ερευνών τόσο σε εγχώριο όσο και διεθνές επίπεδο θα μεταβάλλουν τη φυσιγνωμία της υιοθεσίας εγκαινιάζοντας την παιδοκεντρικότητα του θεσμού.

Εν κατακλείδι, θα λέγαμε, ότι σ' όλη τη μακραίωνη πορεία του ο θεσμός της υιοθεσίας δε δομείται σ' ένα στεγανό, στατικό πλαίσιο, αλλά διαρκώς εξελίσσεται και μεταλλάσσεται ανάλογα με τα κρατούντα κοινωνικά και πολιτικά δεδομένα κάθε εποχής, τα οποία δε δικαιολογούν συχνά τον χαρακτηρισμό του ως προνοιακό. Αναμφίβολα, η ιστορία της υιοθεσίας έχει σπλωθεί με ταξικές διακρίσεις, που απολήγουν σχεδόν πάντοτε επ' ωφελεία των πλούσιων θετών γονέων, οι οποίοι απολαμβάνουν όλα τα προνόμια της κοινωνικής του θέσης, ακόμη και του προβαδίσματος στην τέλεση υιοθεσίας. Η οξεία κριτική, που έχει, επομένως, ασκηθεί

²⁶⁰ Παπαγιαννοπούλου-Σπέντζα, Ε., 2000: 135

κατά του θεσμού ανά τους αιώνες, οφείλεται στην υποβάθμιση του δυνάμει υιοθετούμενου σε αντικείμενο αγοραπωλησίας ως μία μορφή δουλείας ή ως νόμιμος τρόπος είσπραξης κοινωνικών επιδομάτων ή ακόμη και ως πρακτική νομιμοποίησης παράνομων σχέσεων μέσω της υιοθεσίας ενηλίκων.

Οι πάμπολλες καταστρατηγήσεις των διατάξεων της υιοθεσίας σε βάρος των υιοθετούμενων και η διεθνής νομοθετική κίνηση για την κατοχύρωση των δικαιωμάτων του παιδιού (και δη του παιδιού, που ζει σ' ένα ιδιάζον καθεστώς αποκομμένο από τη βιολογική του οικογένεια) ενεργοποιούν τον Έλληνα νομοθέτη να θεσπίσει αυστηρά μέτρα υπέρ της προστασίας της ανήλικης νεότητας εισάγοντας πολύ υψηλά κριτήρια στην επιλογή της θετής οικογένειας. Η επιλεκτικότητα, όμως, αυτή, όπως προβάλλεται και υλοποιείται από τους αρμόδιους φορείς της κρατικής παιδικής διακίνησης, εσωτερικεύεται από τους υποψηφίους θετούς γονείς ως μία εξαιρετικά επώδυνη και απωθητική διαδικασία, γεγονός που επιτρέπει στην ιδιωτική τοποθέτηση να κερδίζει διαρκώς έδαφος.

2.1.2. Τα Είδη της Υιοθεσίας στον Ελληνικό χώρο

Η υιοθεσία λαμβάνει μία πολυσχιδή μορφή ανάλογα, βέβαια, με τα κριτήρια προσέγγισης και ανάλυσής της. Έτσι, μπορούν να διακριθούν οι ακόλουθοι τύποι:

➤ Ως προς τον φορέα υλοποίησης της Υιοθεσίας

▪ Κρατική/Ίδρυματική Υιοθεσία:

Προφανώς, ο νομοθέτης συγκλίνει υπέρ της εξ αίματος συγγένειας και της βιολογικής καταγωγής, καθώς η ανατροφή του παιδιού εντός του φυσικού οικογενειακού του περιβάλλοντος αποτελεί κατ' αρχήν εχέγγυο για την ομαλή ψυχοκοινωνική, νοητική και συναισθηματική ανάπτυξή του. Ωστόσο, σε κάποιες περιπτώσεις η θεσμοθετημένη παρέμβαση του κράτους κρίνεται αναγκαία για λόγους διαφύλαξης της ασφάλειας του ανηλικού και προστασίας του συμφέροντός του. Δυσλειτουργικές ενδοοικογενειακές σχέσεις, συστηματική κακοποίηση και παραμέληση του παιδιού, κοινωνικός αποκλεισμός, χαμηλό κοινωνικο-οικονομικό περιβάλλον, εξάρτηση από αλκοολισμό ή τοξικομανία, διανοητικές ή ψυχικές διαταραχές των γονέων ή του παιδιού, υποσκάπτουν την προσήκουσα και ενδεδειγμένη άσκηση του γονεϊκού λειτουργήματος εντός ενός πλαισίου ευθύνης, εμπιστοσύνης και αγάπης.

Η απομάκρυνση του παιδιού από το κακοποιητικό περιβάλλον ή η εγκατάλειψή του συνοδεύεται από την ταυτόχρονη σχεδόν τοποθέτησή του εντός μίας κλειστής προνοιακής δομής με απώτερο σκοπό τη μόνιμη αποκατάστασή του σε ένα νέο οικιακό χώρο. Για τον λόγο αυτό, η υιοθεσία ερμηνεύεται κατά την Κουσίδου «ως μία υπηρεσία και όχι πράξη παιδικής προστασίας, που επιβάλλεται να παρέχεται μόνο μέσα στα πλαίσια κοινωνικών οργανώσεων εξειδικευμένων και έμπειρων με το αντικείμενο αυτό, από διεπιστημονική ομάδα ειδικών κοινωνικών λειτουργών, ψυχολόγων, ψυχιάτρων, παιδιάτρων, παιδαγωγών κ.α.». ²⁶¹ Στην Ελλάδα έχουν ιδρυθεί για τον σκοπό αυτό και λειτουργούν τέσσερα κέντρα – Νομικά Πρόσωπα Δημοσίου Δικαίου- από τα οποία μπορεί κάποιο ζευγάρι να υιοθετήσει νόμιμα ή να φιλοξενήσει παιδί για ορισμένο χρονικό διάστημα. Πρόκειται για το κέντρο βρεφών «Η ΜΗΤΕΡΑ», το Δημοτικό Βρεφοκομείο Θεσσαλονίκης «ΑΓΙΟΣ ΣΤΥΛΙΑΝΟΣ», την Παιδόπολη «ΑΓΙΟΣ ΑΝΔΡΕΑΣ» και το Αναρρωτήριο Πεντέλης, πρώην ΠΙΚΠΑ.

Με τον όρο, λοιπόν, της «κρατικής» ή άλλως «ιδρυματικής υιοθεσίας» ανηλίκου εννοούμε «το πλαίσιο διακίνησης με δικαστική απόφαση παιδιού, που περιθάλπεται σε ίδρυμα ή βρίσκεται υπό την επίβλεψή του και που η κοινωνική υπηρεσία επιλέγει τους υποψήφιους θετούς γονείς για το συγκεκριμένο παιδί από έναν κατάλογο όσων έχουν υποβάλλει αίτηση υιοθεσίας». ²⁶² Συνεπώς, ένα παιδί, που προστατεύεται από ίδρυμα, διατίθεται για υιοθεσία, «όταν δεν υπάρχουν γονείς ή δεν ενδιαφέρονται ή έχουν εγκαταλείψει τον ανήλικο ή όταν έχει οριστικά αποκλεισθεί η εκδοχή της επιστροφής του στο φυσικό οικογενειακό περιβάλλον». ²⁶³ Ως εκ τούτου, η τέλεση κρατικής υιοθεσίας, η οποία τίθεται υπό τον πλήρη έλεγχο της Πολιτείας, πραγματοποιείται, εφόσον συντρέχουν οι προβλεπόμενες από το νόμο προϋποθέσεις: στις περιπτώσεις ακούσιας απομάκρυνσης του ανηλίκου τελεσίδικη δικαστική απόφαση αφαίρεσης από τους γονείς της επιμέλειάς του (και ανάθεση της επιτροπείας του ανηλίκου στο ίδρυμα) ή στις περιπτώσεις εκούσιας εγκατάλειψης γενική εξουσιοδότηση των γονέων προς το ίδρυμα για υιοθεσία του τέκνου (και συναίνεσή τους ενώπιον του αρμόδιου δικαστηρίου ή δικαστική αναπλήρωση αυτής) ή ανυπαρξία/αδιαφορία των γονέων επί μακρό χρονικό διάστημα (και στη συνέχεια δικαστική αναπλήρωση της συναίνεσής τους).

²⁶¹ Κογκίδου, Δ., 1995: 524

²⁶² Φουντεδάκη, Κ., 2010: 66

²⁶³ Γεώργαρου, Ε., 2016: 133

Μεταξύ των θετικών χαρακτηριστικών της ιδρυματικής υιοθεσίας συγκαταλέγονται η σχετικά ανέξοδη διαδικασία,²⁶⁴ η διαφάνεια και η νομιμότητα της τοποθέτησης, η επίγνωση από την πλευρά του παιδιού, ότι δεν ανήκει βιολογικά στη θετή του οικογένεια και συνεπώς η αποφυγή διατάραξης της συναισθηματικής του ισορροπίας, η εκμείευση από τους κοινωνικούς λειτουργούς της συναίνεσης ή όχι του παιδιού (ανάλογα με την ηλικιακή του ωριμότητα) να προσχωρήσει στον συγκεκριμένο οικογενειακό χώρο, η τήρηση της μυστικότητας και η αποφυγή εκβιασμού των θετών γονέων, όπως επίσης και η αρωγή στην αναζήτηση της βιολογικής καταγωγής.

Στον αντίποδα, όμως, της επιλογής αυτής παρίσταται ο υψηλός μέσος όρος αναμονής, που για την υιοθεσία ενός ανηλίκου κυμαίνεται γύρω στα πέντε χρόνια. Επίσης, είναι εξαιρετικά σπάνια έως απίθανη η περίπτωση υιοθέτησης νεογνού ή βρέφους, τα οποία δεν είναι άμεσα διαθέσιμα και έτοιμα προς υιοθεσία, ενώ είναι πιο συνήθης η ανάληψη ενός νηπίου ή παιδιού.²⁶⁵ Παράλληλα, η κρατική υιοθεσία υποστηρίζει έστω έμμεσα τις κοινωνικές ανισότητες και τις ταξικές διακρίσεις, καθώς προκρίνει και πριμοδοτεί τους περισσότερο οικονομικοκοινωνικά ευνοημένους και ετερόφυλους έγγαμους αιτούντες. Η προτίμηση αυτή είναι επιστημονικά και θεσμικά δικαιολογημένη (από την πλευρά του κράτους και των κοινωνικών λειτουργών), καθώς η μεγάλη έλλειψη διαθέσιμων παιδιών για υιοθεσία, η οποία οφείλεται στην υπογεννητικότητα, αλλά και στη βελτιωμένη πρόσβαση στον έλεγχο των γεννήσεων με τη μέθοδο της αντισύλληψης και της άμβλωσης²⁶⁶ ευνοεί τη θέσπιση αυστηρών κριτηρίων και την πρόβλεψη διαδικασιών διήθησης των περισσότερων ικανών για υιοθεσία.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι διατάξεις των άρθρων 1543 και 1545, που προβλέπουν τις ουσιαστικές προποθέσεις τέλεσης έγκυρης υιοθεσίας με αναφορά στο πρόσωπο του υιοθετούντος. Ο νόμος δεν απαγορεύει σε μεμονωμένα άτομα να αιτηθούν υιοθεσία. Μολονότι στην εισηγητική έκθεση της προπαρασκευαστικής

²⁶⁴ Coltrane, Sc., & Collins, R., 2001: 348

²⁶⁵ Λόγω της τήρησης των νόμιμων διαδικασιών ο ανήλικος στην καλύτερη περίπτωση πρέπει να παραμείνει στι ίδρυμα έξι έως δεκαοκτώ μήνες (Θώδα-Δημοπούλου, Α., 2006: 116)

²⁶⁶ Στην Ελλάδα η συχνότητα της διακοπής ομαλής κύησης με τη συναίνεση της εγκύου αγγίζει τα υψηλότερα ποσοστά της Ευρώπης, γεγονός που μας επιτρέπει να συμπεράνουμε, ότι η άμβλωση χρησιμοποιείται εσφαλμένα ως αντισυλληπτική μέθοδος ή επιβεβαίωσης του γονιμοποιητικού δυναμικού της γυναίκας (Τζαβάρας, Θ., 2012: 215,217). Είναι αναμφισβήτητο, ότι μετά την άρση του άδικου χαρακτήρα της άμβλωσης υπό προϋποθέσεις το 1983, οι γυναίκες καταφεύγουν ευκολότερα σε εκούσια αποβολή του ανεπιθύμητου εμβρύου παρά στη γέννησή του και την παραχώρησή του για υιοθεσία. Οι παράγοντες αυτοί έχουν συμβάλει, ώστε να περιοριστούν κατά πολύ τα διαθέσιμα ημεδαπά παιδιά προς εσωτερική υιοθεσία.

επιτροπής προκλήθηκε έντονος προβληματισμός έπειτα από την πρόταση του Υπουργείου Υγείας και Πρόνοιας να αναγνωρίζεται δικαίωμα υιοθεσίας μόνο σε ζευγάρια, που έχουν μάλιστα συμπληρώσει τριετή έγγαμη συμβίωση, εντέλει επικράτησε η άποψη να μην εξαιρεθούν από το σύστημα της υιοθεσίας άγαμα άτομα. Η Επιτροπή έκρινε περισσότερο σκόπιμο να μη συμπεριλάβει μία τέτοια διάταξη στο Σχέδιο με το αιτιολογικό, ότι το συμφέρον του παιδιού πρέπει να αξιολογείται κατά περίπτωση από τις Κοινωνικές Υπηρεσίες και την τελική κρίση του δικαστηρίου και όχι με τον *a priori* αποκλεισμό των άγαμων ατόμων.²⁶⁷

Παρά την αρκετά φιλελεύθερη *ratio* της μη θεσμοθέτησης κωλύματος τριετούς γάμου μεταξύ των αιτούντων υιοθεσίας, καμία αίτηση για κρατική υιοθεσία από άγαμο άτομο δεν έχει κατατεθεί έως τώρα. Οι ενδιαφερόμενοι μάλλον δυσπιστούν ως προς την έκβαση της αιτήσεώς τους και αποθαρρύνονται από τις μακροχρόνιες, γραφειοκρατικές και αυστηρά προσκολλημένες στο πρότυπο της πυρηνικής οικογένειας διαδικασίες. Οι Κοινωνικές Υπηρεσίες με γνώμονα το συμφέρον του παιδιού να τοποθετηθεί σε μία ολοκληρωμένη οικογένεια,²⁶⁸ δίνουν πάντοτε προβάδισμα στα ζευγάρια εκείνα, που κατά κύριο λόγο δε διαθέτουν δικά τους παιδιά.²⁶⁹

Με άλλα λόγια, οι κοινωνικοί λειτουργοί, οι οποίοι αξιολογούν τους αιτούντες, έχουν ως άξονα καθοδήγησης το παραδοσιακό οικογενειακό μοντέλο σαν το ιδεατό για την υγιή ψυχονοητική ανάπτυξη ενός παιδιού. Ως φορείς και εκφραστές παραδοσιακών αξιών, αναζητούν και τα δύο πρότυπα γονέα για τη διασφάλιση της ιδανικής οικογένειας εντός της οποίας θα ενταχθεί το ανήλικο τέκνο. Επομένως, είναι τις περισσότερες φορές δυσμενώς διακείμενοι σε μόνες οικογένειες²⁷⁰ με το επιχείρημα ότι αφενός μεν βλάπτεται η ομαλή ψυχοκοινωνική ευημερία του παιδιού με την παρουσία ενός μόνο γονικού προτύπου, αφετέρου εισέρχονται σπάνια στην ουσιαστική διερεύνηση των προϋποθέσεων έγκρισης μεμονωμένων ατόμων από τη στιγμή που άμπολλες είναι οι αιτήσεις έγγαμων ζευγαριών, τα οποία πληρούν καθόλα τα κριτήρια υιοθεσίας. Στην περίπτωση αυτή, όμως, η πυρηνική οικογένεια, που επί χρόνια αποτέλεσε τον μοναδικό καταναλωτή του θεσμού της υιοθεσίας, εξακολουθεί να ευνοείται από το δημόσιο σύστημα χωρίς ωστόσο ισχυρές αιτιάσεις.

²⁶⁷ Σπυριδάκη, Ι., 1997: 18

²⁶⁸ Ως ολοκληρωμένη νοείται μόνο η πυρηνική οικογένεια

²⁶⁹ Coltrane, Sc., & Collins, R., 2001: 348

²⁷⁰ Ενδεικτικό της πρόληψης της μονογονεϊκής οικογένειας ως μίας μορφής προβληματικής οικογένειας είναι ο χαρακτηρισμός τους κατά τη Μουσούρου ως ελλιπής συζυγικής (Μουσούρου, Λ., 1988: 22).

Σχηματικά, λοιπόν, θα λέγαμε ότι το σύστημα αξιολόγησης της καταλληλότητας των υποψήφιων υιοθετούντων για υιοθεσία προσομοιάζεται με μία πυραμοειδή κλίμακα, στην κορυφή της οποίας τοποθετούνται τα νέα, ευτυχή και εύπορα έγγαμα ζεύγη, στη μέση κατατάσσονται ζευγάρια, που δεν ανταποκρίνονται επαρκώς στα κριτήρια του νόμου και στη βάση ταξινομούνται τα άτομα με ιδιαίτερο χαρακτήρα και σεξουαλικό προσανατολισμό, αλλά και χαμηλά εισοδήματα, τα οποία στην ουσία αποκλείονται εξ ολοκλήρου. Σύμφωνα με την Shelley Park «τα ζευγάρια της πρώτης κατηγορίας στο φαντασιακό ιδεώδες της οικογενειακής ζωής παρέχουν στα παιδιά τόσο τα προνόμια της οικονομικοκοινωνικής τους κλάσης, όσο και τα προνόμια της ετεροσεξουαλικής τους ζωής με διακριτούς ανδρικούς και γυναικείους ρόλους».²⁷¹

Η μονομερής αυτή κατάταξη δε στερείται, βέβαια, δικαιολογημένου και εύστοχου αντίλογου, καθώς η συνύπαρξη αμφοτέρων των φύλων και ο γαμικός δεσμός δεν αποτελούν εκ προοιμίου ασφαλή δείκτη συζυγικής ευτυχίας και αρμονικής συγκλήρωσης βίου. Ιδιαίτερα στην εποχή της μετανεωτερικότητας, όπου η δομή και λειτουργία του φυσικού οικογενειακού δεσμού έχει απομακρυνθεί από το παραδοσιακό μοντέλο, η εμμονή σ' αυτό και ως εκ τούτου η εξ ορισμού απόρριψη ατόμων, που έχουν ταλαιπωρηθεί για την απόκτηση ενός παιδιού, είναι μία θέση αναχρονιστική, άδικη, ταξική και ρατσιστική. Πλέον, πολλά ζευγάρια ακόμη και όταν ξεκίνησαν την κοινή τους πορεία με τις καλύτερες και ευοίωνες συνθήκες ενός ευτυχούς βίου, αναγκάστηκαν να διασπάσουν την έγγαμη συμβίωση και να ακολουθήσουν διαφορετικές κατευθύνσεις ζωής.

Μέχρι πρόσφατα το διαζύγιο αποτελούσε τεκμήριο οικογενειακής αστάθειας, κοινωνικής και ατομικής κρίσης, δομικής δυσλειτουργίας, αλλά και τιμωρίας του ζευγαριού, των παιδιών και ολόκληρης της κοινωνίας.²⁷² Σήμερα, όμως, η λύση ενός γάμου δε θεωρείται σπάνιο και κοινωνικά επιλήψιμο γεγονός, αλλά αντίθετα ένας μηχανισμός εξυγίανσης μίας ανώμαλης οικογενειακής κατάστασης προς όφελος των συζύγων και των παιδιών. Τα ανήλικα τέκνα τείνουν να ανατρέφονται στην πλειονότητα των περιπτώσεων αυτών χωρίς τον πατέρα τους, ο οποίος πολλές φορές περιορίζεται στον παθητικό ρόλο ενός οργάνου καταβολής του ποσού της διατροφής επ' απειλή ποινικών κυρώσεων.²⁷³ Επομένως, όσο εξονυχιστική και αν είναι η έρευνα

²⁷¹ Park 2006:209, όπως αναφέρεται στην Παπαδάκη, Ε., 2013: 189

²⁷² Segalen, M., 1986: 151

²⁷³ Αγοραστάκης, Μ., 1994: 295

των κοινωνικών λειτουργιών σχετικά με την καταλληλότητα των θετών γονέων, το ενδεχόμενο να ασκείται η επιμέλεια του θετού παιδιού από έναν γονέα είναι ορατό.

Εκτός από την ταξινόμηση των δυνάμει υιοθετούντων, κατατάσσονται σε διαστρωμάτωση και τα προς υιοθεσία παιδιά, με τα υγιή ημεδαπά βρέφη να καταλαμβάνουν, όπως είναι προφανές, την ανώτερη βαθμίδα. Οι πιθανότητες απόκτησης παιδιού αυξάνονται κατακόρυφα, αν το ενδιαφέρον των υιοθετούντων εστιάζεται σε παιδιά, που κατά την αγγλική ορολογία ανήκουν στην κατηγορία *hard to place* και τα οποία εντοπίζονται στη μέση και στο βάθρο της νοερής πυραμίδας. Οι ανήλικοι αυτοί, που δύσκολα προσελκύουν ενδιαφερόμενους και ακόμη πιο δύσκολα απολαμβάνουν τελικά τη θαλπωρή ενός οικογενειακού περιβάλλοντος είναι ή μεγάλα σε ηλικία παιδιά, ή πάσχουν από ψυχική, σωματική ή διανοητική διαταραχή, ή έχουν διαφυλετική καταγωγή ή αντιμετώπισαν προβλήματα προσαρμογής σε προηγούμενες τοποθετήσεις.²⁷⁴ Εξαιτίας, όμως, αυτής της σπανιότητας των διαθέσιμων υγιών ημεδαπών βρεφών, οι κοινωνικές υπηρεσίες «επωφελούνται», ώστε να προωθήσουν σε υιοθεσία τις κατηγορίες «άτυχων και ασθενέστερων» παιδιών, που πριν μερικά χρόνια κρίνονταν εντελώς ακατάλληλα προς διακίνηση.²⁷⁵ Μάλιστα, αυτή η προώθηση γίνεται κατά τρόπο σχεδόν ψυχαναγκαστικό για τους υποψήφιους θετούς γονείς, έτσι ώστε -σύμφωνα με τη Μπρούσκου- «να χρεώνονται την ανάγκη αποϊδρυματοποίησης και κοινωνικής ένταξης αυτών των παιδιών, μολονότι δεν ήταν καθόλου στις αρχικές προθέσεις τους».²⁷⁶

Ο εξαναγκασμός για την ανάληψη της ευθύνης ανατροφής παιδιών, που εμφανίζουν κάποια «μειονεξία», διαφαίνεται τόσο από το αυστηρό σύστημα αξιολόγησης των κινήτρων των αιτούντων υιοθεσία, όσο και από τη δυσμενή μεταχείριση και παραγκώνιση των δυνητικά υιοθετούντων, που έχουν ήδη δικά τους παιδιά. Στην Ελλάδα εκείνοι, οι οποίοι έχουν αποκτήσει βιολογικά τέκνα, γνωρίζουν καλά, ότι δεν μπορούν να ελπίζουν στην υιοθεσία ενός υγιούς παιδιού, πολλώ δε μάλλον νεογνού. Τα παιδιά αυτά προορίζονται, όπως προειπώθηκε, για τα άτεκνα ζευγάρια ανώτερης κοινωνικής, οικονομικής και μορφωτικής βαθμίδας, καθώς πληρούν όλα εκείνα τα κριτήρια, που θέτει ο Νόμος και ενστερνίζονται οι κοινωνικοί λειτουργοί και οι δικαστές. Οι οικογένειες με τέκνα μπορούν να υιοθετήσουν μονάχα, αν και ομολογουμένως μέσα σε σύντομο χρονικό διάστημα, παιδί με πρόβλημα

²⁷⁴ Lewin, E., 1993: 50

²⁷⁵ Κουσίδου, Τ., 1998: 61

²⁷⁶ Μπρούσκου, Α., 2002: 144

υγείας, μολονότι η ανατροφή του είναι πολύ πιο απαιτητική, οικονομικά επιβαρυνμένη και στρεσογόνα.

Στην πραγματικότητα, όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται, οι διαδικασίες επιλογής του κατάλληλου οικογενειακού περιβάλλοντος λειτουργούν «ως ένα νέο είδος ευγονικής, η οποία δεν κατασκευάζει πια τους σωστούς γόνους, αλλά τους σωστούς γονείς». ²⁷⁷ Η τακτική, που ακολουθείται από τις κοινωνικές υπηρεσίες μέσα στα πλαίσια της κοινωνικής αποστολής της σύγχρονης υιοθεσίας, δεν είναι πλέον να προσφέρει οικογένεια στα παιδιά, που την στερούνται, αλλά «να προσφέρει μία καλή και κατάλληλη οικογένεια σε ένα καλό και κατάλληλο παιδί». ²⁷⁸ Υπό το πρίσμα της παιδοκεντρικής προσέγγισης του θεσμού η νέα ratio της υιοθεσίας διαφοροποιείται από εκείνη της μετακλασικής ρωμαϊκής περιόδου «προς παραμυθίαν απαιδίας» ²⁷⁹ και σκοπεί πλέον στην εξεύρεση του οικογενειακού περιβάλλοντος, που εξυπηρετεί καλύτερα το συμφέρον του υιοθετούμενου ανήλικου. Η προσήλωση, που επιδεικνύουν οι κοινωνικοί λειτουργοί στον στόχο αυτό σε συνάρτηση με την αργή διαδικασία της υιοθεσίας έχουν συμβάλει στο να καλλιεργείται η εντύπωση, ότι στην Ελλάδα, η υιοθεσία διά της κρατικής οδού είναι σχεδόν ακατόρθωτη για τον μέσο πολίτη. «Είναι πολύ δύσκολο [να υιοθετήσεις]», ομολογεί με πικρία μια γυναίκα, «τόσο δύσκολο, που είναι σαν να σου έτυχε ο πρώτος λαχνός του λαχείου». ²⁸⁰

▪ **Ιδιωτική Υιοθεσία**

Με την έννοια «ιδιωτική» χαρακτηρίζεται η υιοθεσία, κατά την οποία «οι υποψήφιοι θετοί γονείς και οι φυσικοί γονείς του ανηλίκου έρχονται σε επαφή με σκοπό την υιοθεσία χωρίς τη μεσολάβηση των κοινωνικών υπηρεσιών, χωρίς δηλαδή να απευθυνθούν σε κάποια κοινωνική υπηρεσία ή οργάνωση, που αναγνωρίζεται ως εξειδικευμένη στην υιοθεσία, για να υιοθετήσουν ένα από τα παιδιά, που αυτή περιθάλπει ή έχει υπό την προστασία της και γενικά χωρίς να υπάρχει αποφασιστική παρέμβαση της κοινωνικής υπηρεσίας στο ζήτημα της επιλογής των θετών γονέων για το συγκεκριμένο παιδί». ²⁸¹ Ο ορισμός, επομένως, της ιδιωτικής υιοθεσίας συγκροτείται μέσα από την αφαιρετική νοηματοδότηση της κρατικής και ουσιαστικά αναφέρεται στη δυνατότητα υιοθέτησης τέκνου δυνάμει ιδιωτικής συμφωνίας είτε με

²⁷⁷ Μπρούσκου, Α., 2002: 144

²⁷⁸ Τζαβάρας, Θ., 2012: 217, White, D., 1998: 37

²⁷⁹ Τζωρτακάκη-Τζαρίδου, Σ., 2008: 254

²⁸⁰ Παπαδάκη, Ε., 2013: 180

²⁸¹ Φουντεδάκη, Κ., 2010: 66

απευθείας συνεννόηση με τους φυσικούς γονείς είτε με τη μεσολάβηση τρίτου προσώπου. Με άλλα λόγια, πρόκειται για εκείνες τις υιοθεσίες, όπου «οι βιολογικοί γονείς επιλέγουν οι ίδιοι τους θετούς γονείς αρνούμενοι να εμπιστευτούν το παιδί σε κάποιο εξειδικευμένο πλαίσιο με σκοπό την υιοθεσία του. Τα κριτήρια της επιλογής συνήθως είναι συναισθηματικά (συγγενικά ή φιλικά ζευγάρια) ή οικονομικά (οικονομική επιφάνεια των θετών γονέων)».²⁸²

Στην ημεδαπή έννομη τάξη η ιδιωτική υιοθεσία δεν καταργήθηκε με την τροποποίηση του Οικογενειακού Δικαίου, μολονότι αποτέλεσε το σημαντικότερο ίσως θέμα, που απασχόλησε τη Νομοπαρασκευαστική επιτροπή ενόψει της μεταρύθμισης του 1996. Ο λόγος της διατήρησής της από τον εσωτερικό νομοθέτη, παρά τη συνεχή αντιπαράθεση και την έντονη διαφωνία μελών της επιτροπής για ενδυνάμωση και διευκόλυνση της εμπορίας βρεφών, αφορούσε στην αποτροπή μίας ακόμη πιο αποκρουστικής μορφής παράνομης διακίνησης παιδιών, αυτής των εικονικών κηρίσεων και τοκετών.²⁸³

Η προπαρασκευαστική επιτροπή (αν και με ελάχιστες μόνο ψήφους υπέρ) δεν επέτρεψε τελικά στο κράτος να αποκτήσει τον απόλυτο έλεγχο διακίνησης των προς υιοθεσία ανηλίκων επικαλούμενη την ελληνική νομική παράδοση, αλλά και την αρχή του σεβασμού της προσωπικότητας: οι βιολογικοί γονείς και ειδικά η μητέρα δεν θα πρέπει να εξαναγκάζεται στην εγκατάλειψη του παιδιού της σε ιδρυματικές δομές προστασίας της ανηλικότητας, καθώς αυτό «αποτελεί βαρύτατο πλήγμα στον συναισθηματικό της κόσμο και άρα προσβολή της προσωπικότητάς της και της αξιοπρέπειάς της».²⁸⁴ Παράλληλα, ο πρόεδρος της επιτροπής υπεραμύνθηκε της απόψεως, ότι δεν θα πρέπει να περιορίζεται η ελευθερία των γονέων όσον αφορά την επιλογή των προσώπων, που θα υιοθετήσουν το παιδί τους^{285, 286}.

Ωστόσο, η πρόταση υπέρ της ιδιωτικής υιοθεσίας, η οποία τελικά επικράτησε, αποδεικνύεται στην πράξη εντελώς ανεδαφική, καθώς ούτε η πρακτική των εικονικών

²⁸² Κοντογιάννη, Χ., 2000: 110

²⁸³ Κουνουγέρη – Μανωλεδάκη, Ε., 2008: 413, Κουσίδου, Τ., 2000: 45-46, Σπυριδάκης, Ι., 1997: 19, Φουντεδάκη, Κ., 2010: 65-70

²⁸⁴ Δεληγιάννης, Ι., 1996: 662, Σπυριδάκης, Ι., 1997: 19, Φουντεδάκη, Κ., 2010: 65-70

²⁸⁵ Σύμφωνα με την Κουσίδου το δικαίωμα του φυσικού γονέα να επιλέγει το θετό οικογενειακό περιβάλλον, όπου θα μεγαλώσει το προς υιοθεσία τέκνο του, θα μπορούσε να περιχαρακωθεί και με την πλήρη κατάργηση της ιδιωτικής υιοθεσίας βάσει μίας απλής πρόβλεψης του νομοθέτη. Σύμφωνα με αυτή ο φυσικός γονέας ή ο επίτροπος του παιδιού θα μπορεί να δηλώνει την επιθυμία του προς την Κοινωνική Υπηρεσία και κατόπιν ο αρμόδιος κοινωνικός λειτουργός θα υποχρεούται να διεξάγει κοινωνική έρευνα σχετικά με την καταλληλότητα της επιθυμητής θετής οικογένειας και σε περίπτωση καταφατικής έκθεσης να γνωμοδοτεί θετικά προς το Δικαστήριο τέλεσης της υιοθεσίας (Κουσίδου, Τ., 2000: 46-47).

²⁸⁶ Μπρούσκου, Α., 2002: 142

τοκετών ελαττώθηκε, αλλά ούτε και τα δικαιώματα της φυσικής μητέρας προστατεύθηκαν. Τουναντίον μάλιστα: η αναγνώριση της ιδιωτικής υιοθεσίας ως νόμιμης μορφής απόκτησης τέκνου, παντελώς στερούμενη ενός πλέγματος νομικών δικλείδων ασφαλείας²⁸⁷, καταστρατηγήθηκε, όπως ήταν εξάλλου αναμενόμενο, από παράνομα και σκοτεινά δίκτυα εκμετάλλευσης νεαρών εγκύων και άπορων γυναικών, κυρίως από τη Βουλγαρία, Αλβανία ή άλλες Βαλκανικές χώρες, σε τέτοια έκταση και ένταση, ώστε να καταστεί συνώνυμο της ειδικού εμπορίας βρεφών.²⁸⁸

Για την ακρίβεια, οι αδυναμίες και οι στρεβλώσεις στη διαδικασία υλοποίησης της δημόσιας υιοθεσίας υπέθαλψαν την ανάπτυξη και γιγάντωση μίας εγκληματικής οργάνωσης αγοραπωλησίας βρεφών, που με κίνητρο το αθέμιτο παράνομο όφελος, εκπληρώνει το όνειρο κάθε άτεκνου γονέα στην απόκτηση ενός ανήλικου τέκνου, συνήθως αμέσως μετά τη γέννησή του. Όπως σε κάθε εμπορική συναλλαγή ο νόμος της προσφοράς και ζήτησης μπορεί να τύχει και εδώ εφαρμογής. Απελπισμένα ζευγάρια αγωνιώντας να αποκτήσουν ταχύτερα, ευκολότερα και μετά βεβαιότητας ένα παιδί, πρόθυμα συμβάλλονται οικονομικά συμμετέχοντας άθελά τους σε μία από τις μεγαλύτερες πληγές του αιώνα μας, την παράνομη διακίνηση νεογνών.

Κάτω από αυτές τις συνθήκες, το παιδί μετατρέπεται σε αντικείμενο διαπραγμάτευσης υπό οικονομικούς όρους και αποκτά τη μορφή αυθεντικού καταναλωτικού προϊόντος, το οποίο φέρει μία συγκεκριμένη τιμή, όπως κάθε φορά κοστολογείται από τους γεννήτορες του και κυρίως τους μεσολαβητές. Για τους φυσικούς γονείς, οι οποίοι στην πλειονότητά τους διαθέτουν πολυμελείς οικογένειες στα όρια του κοινωνικού αποκλεισμού και της απόλυτης ένδειας, αποτελεί μία ευκαιρία ελάχιστου πλουτισμού, ενώ για τους άτεκνους, οικονομικά ευκατάστατους, θετούς γονείς ενσωματώνει μία ανεκτίμητη υπεραξία και όνειρο ζωής. Για τις οργανώσεις εμπορίας παιδιών η διαμεσολάβηση για την πραγματοποίηση της υιοθεσίας αποτελεί μέσο ενθυλάκωσης τεράστιων χρηματικών ποσών, εκ των οποίων ελάχιστα τελικά αποδίδονται στους γεννήτορες ή σε μόνες, έφηβες και απροστάτευτες μητέρες. Οι τελευταίες προσεγγίζονται εύκολα από τα κανάλια του

²⁸⁷ Μολονότι στο σχέδιο νόμου προβλέπεται κρατικός έλεγχος των ιδιωτικών υιοθεσιών με τη θέσπιση υποχρέωσης τόσο των βιολογικών γονέων όσο και των δυνάμει υιοθετούντων να δηλώνουν τη σχετική πρόθεση υιοθεσίας στην αρμόδια κοινωνική υπηρεσία πριν από την παραλαβή του παιδιού ή μέσα σε εύλογο χρονικό διάστημα (άρθρο 7 παρ. 2 Σχ.) και με την αυστηρότερη τιμωρία όσων εμπλέκονται στις υιοθεσίες με σκοπό την αποκόμιση αθέμιτου όφελους (άρθρ. 10 Σχ.), ωστόσο στην πράξη μάλλον ατόνησαν οι διατάξεις αυτές.

²⁸⁸ Χριστοδούλου, Α., 2008: 319-321, Triseliotis, J., 2000: 10

παιδικού trafficking και πείθονται να παραδώσουν το παιδί τους έχοντας την πεποίθηση, πως έκαναν ό,τι καλύτερο μπορούσαν γι' αυτό.²⁸⁹

Στην ακόμη πιο απεχθή μορφή της η παράνομη μετακίνηση βρεφών σχετίζεται με υποθέσεις αρπαγής νεογνών ή βρεφών, που χωρίς τη συναίνεση των γονέων, παραδίδονται για υιοθεσία. Η κλοπή του νεογνού συνήθως συντελείται ήδη από το μαιευτήριο υποχθόνια και συγκαλυμμένα ύστερα από τη ψευδή βεβαίωση των ιατρών για τον αιφνίδια θάνατο του τέκνου ή διά της βίας μέσα από την αγκαλιά της μητέρας του. Άλλες πάλι φορές τα διεθνή κυκλώματα εμπορίας και εκμετάλλευσης παιδιών πλησιάζουν ευάλωτες μητέρες, στην πλειονότητά τους Ρομά από την πόλη Μπουργκάς στη Βουλγαρία και από την Αλβανία και προσπαθούν διά της πειθούς ή με δέλεαρ κάποιο ευτελές οικονομικό αντάλλαγμα να τους αποσπάσουν το παιδί.²⁹⁰

Προκειμένου οι γυναίκες αυτές να θυματοποιηθούν ακόμη περισσότερο, τους παραχωρούνται δάνεια με επαχθείς όρους και πολύ υψηλά επιτόκια, τα οποία εκ των πραγμάτων αδυνατούν να αποπληρώσουν. Έπειτα από αφόρητη πίεση των πιστωτών τους, αναγκάζονται να κυοφορούν παιδιά, τα οποία εκ των προτέρων γνωρίζουν, ότι θα δοθούν ως «δότηση αντί καταβολής» για την εξόφληση του δανείου. Ουσιαστικά, υποβάλλονται εν αγνοία τους σε ένα ιδιότυπο καθεστώς «μισθωμένης δουλείας» («δουλεία χρέους»), κατά το οποίο υποχρεούνται να γεννήσουν και να παραδώσουν το παιδί, προκειμένου να αποπληρώσουν τις οφειλές τους.

Σε άλλες περιπτώσεις το κύκλωμα πείθει άγαμες και άπορες εγκύους να εγκαταλείψουν την πατρίδα τους και να εγκατασταθούν στην Ελλάδα, με την υπόσχεση της εξασφάλισης μίας ικανοποιητικής θέσης εργασίας. Οι ευήθεις και ανυπεράσπιστες μητέρες έρχονται στην Ελλάδα, όπου τις παραλαμβάνουν μέλη του δικτύου διακίνησης παιδιών, Έλληνες και Βούλγαροι και τις υποβάλλουν σε καθεστώς ομηρίας, εκφοβισμού και σωματικής κακοποίησης. Μετά τον τοκετό, το παιδί παραδίδεται αμέσως στους θετούς γονείς και η φυσική μητέρα επιστρέφει διά της βίας στη Βουλγαρία με μία χρηματική προκαταβολή. Μετά από τρεις μήνες έρχεται πάλι στην Ελλάδα, προκειμένου να συναινέσει («ακούσια» ωστόσο) στην υιοθεσία ενώπιον του αρμόδιου Μονομελούς Πρωτοδικείου και να παραλάβει το υπόλοιπο χρηματικό ποσό.²⁹¹

²⁸⁹ Coltrane, Sc., & Collins, R., 2001: 349

²⁹⁰ Triseliotis, J., 2000: 10. Κοντογιάννη, Χ. 2000: 110.

²⁹¹ Χριστοδούλου, Α., 2008: 319-321, Triseliotis, J., 2000: 10

Τα ποσοστά υιοθεσίας μέσω της ιδιωτικής οδού είναι ανησυχητικά. Σύμφωνα με τα στατιστικά στοιχεία από το αρχείο υιοθεσιών του κέντρου ΜΗΤΕΡΑ στην Ελλάδα υιοθετούνται περίπου πεντακόσια (500) παιδιά ετησίως. Από αυτά μόλις το 1/5 αφορά σε παιδιά, που προστατεύονται σε ιδρύματα. Τα υπόλοιπα, όπως γίνεται αντιληπτό, τοποθετούνται σε οικογένειες μέσω της ιδιωτικής υιοθεσίας. Το κόστος για την απόκτηση ενός βρέφους υπολογίζεται, ότι κυμαίνεται από τις δέκα χιλιάδες ευρώ (10.000,00€) έως τις τριάντα χιλιάδες (30.000,00€).²⁹²

Από την άλλη, η ιδιωτική ή ανεξάρτητη υιοθεσία ενθαρρύνει την «καλυμμένη ενηλικο-κεντρική αντίληψη, ότι κάθε άτεκνο ζευγάρι δικαιούται να έχει ένα παιδί»²⁹³, καθώς η επιθυμία ενός υγιούς, πολυπόθητου και σε χαμηλή διαθεσιμότητα Καυκάσιου βρέφους είναι αδύνατο να ικανοποιηθεί άμεσα και μετά βεβαιότητας διά της κρατικής υιοθεσίας. Ο κατάλογος αναμονής είναι εξαντλητικός με μικρή ελπίδα επιτυχίας, η διαδικασία χρονοφόρα και υπερβολικά αυστηρή, η γραφειοκρατία και οι επισκέψεις των κοινωνικών λειτουργών αποτελούν ακανθώδεις φραγμούς, που δοκιμάζουν τις αντοχές ενός επίδοξου γονέα. Πόσο μάλλον όταν αυτή η πολυετής διαδικασία και η προσμονή μπορεί να τερματιστεί χωρίς την εγγύηση μίας αίσιας κατάληξης.²⁹⁴ Μερίδα, εξάλλου, των αιτούντων υιοθεσία έχει προηγουμένως απορριφθεί από το κέντρο κρατικής προστασίας και στη συνέχεια προσανατολίζεται ιδιωτικά.

Η ιδιωτική υιοθεσία (ή ιδιωτική διεθνής όταν ο υιοθετούμενος κατάγεται από αλλοδαπούς γονείς) είναι, επίσης, μονόδρομος και για τα μόνα άτομα, που επιθυμούν να δομήσουν το δικό τους οικογενειακό σχήμα, χωρίς να συνθέτουν το ιδανικό κυριαρχικό ιδεώδες της δισυζυγικής έγγαμης συμβίωσης. Η υιοθεσία απευθείας από τη βιολογική μητέρα αποτελεί τη μοναδική επιλογή και για ομόφυλα άτομα, τα οποία δικαιοπρακτούν εν προκειμένω κατά μόνας. Υπό διαφορετικές προϋποθέσεις, ακόμη και αν ήθελαν να ακολουθήσουν εξ αρχής τη διαδικασία μέσω ιδρύματος, η αίτησή τους πιθανότατα δεν θα έφτανε ποτέ στην κρίση του δικαστή. Κάποια άλλη «καθόλα νόμιμη και κοινωνικά αποδεκτή» συζυγική δυάδα θα αξιολογούταν ως καταλληλότερη οικογένεια να υποδεχθεί το διαθέσιμο προς υιοθεσία παιδί.

Στην περίπτωση της ιδιωτικής οδού, η παράδοση του θετού τέκνου, το οποίο είναι νεογνό (και όχι νήπιο ή παιδί μεγαλύτερης ηλικίας, όπως συμβαίνει στις κρατικές

²⁹² Knox & Schact, 1994 στο Coltrane, Sc., & Collins, R., 2001: 348

²⁹³ Triseliotis, J., 2000: 10

²⁹⁴ Παπαδάκη, Ε., 2013: 175

υιοθεσίες) θα διεκπεραιωθεί χωρίς τη μεσολάβηση εξουσιοδοτημένου κρατικού ιδρύματος ή κοινωνικής υπηρεσίας, αλλά απευθείας από τους βιολογικούς γονείς, όπως άλλωστε νομίμως προβλέπεται από το άρθρο 7 παρ.2 του ν. 2447/1996. Την ενορχήστρωση της διαδικασίας αναλαμβάνει συνήθως κάποιος δικηγόρος, που είναι γνώστης του αντικειμένου και ο γυναικολόγος - μαιευτήρας ιατρός της βιολογικής μητέρας. Σύμφωνα με την ελληνική νομοθεσία απαγορεύεται αυστηρά - επ' απειλή σοβαρότατων ποινικών κυρώσεων - η λήψη αθέμιτου οικονομικού ανταλλάγματος για την τέλεση της υιοθεσίας, ωστόσο στην πράξη παραμένει μάλλον ελεύθερη η εμπορία βρεφών, αφού ελάχιστες είναι οι περιπτώσεις, που έφτασαν στις αίθουσες των δικαστηρίων και απασχόλησαν την Ελληνική Ποινική Δικαιοσύνη. Η περιορισμένη αποτελεσματικότητα του κρατικού μηχανισμού για την πάταξη του ειδεχθούς αυτού οργανωμένου εγκλήματος αιτιολογείται στη δυσκολία απόδειξης της ενοχής των αυτουργών -ηθικών και φυσικών-, καθώς θα πρέπει να καταληφθούν επ' αυτοφώρω να καταβάλλουν το χρηματικό αντίτιμο οι μεν στους δε. Συνήθης πρακτική για την αντικειμενική και υποκειμενική στοιχειοθέτηση του εν λόγω ιδιώνυμου αδικήματος είναι δύο αστυνομικοί υπάλληλοι να προσποιηθούν το δυνάμει θετό ζευγάρι (agent provocateur) και η καταβολή του οικονομικού ανταλλάγματος να πραγματοποιηθεί με προσημειωμένα χαρτονομίσματα.

Μέσα, λοιπόν, σε συνθήκες απόλυτης μυστικότητας και προσοχής οι υιοθετούντες παραλαμβάνουν το παιδί είτε αυτοπροσώπως από τον μεσολαβητή είτε χρησιμοποιώντας τρίτο πρόσωπο (τις περισσότερες φορές συγγενή) από τους γεννήτορες. Εν συνεχεία, θα χρειαστεί να υποβάλουν τη σχετική αίτηση για υιοθεσία στο αρμόδιο δικαστήριο, αφού προηγηθεί επαφή με την κοινωνική υπηρεσία σύμφωνα με τα άρθρα 7παρ.3 εδαφ. 1 ν. 2447 και 2 παρ.1 π.δ. 226/1999. Ο νόμος, προκειμένου να περιορίσει τα φαινόμενα παράνομης διακίνησης βρεφών και με το σκεπτικό, ότι η κοινωνική υπηρεσία σπάνια εκφέρεται αρνητικά σε παγιωμένες καταστάσεις (όταν, δηλαδή, το βρέφος έχει προσαρμοστεί στο νέο του περιβάλλον και έχει εγκλιματιστεί με τους θετούς γονείς, το οποίο άλλωστε δεν έχει γνωρίσει άλλους γονείς), συνιστά στους δυνάμει υιοθετούντες να καταθέσουν τη σχετική αίτηση στην αρμόδια κοινωνική υπηρεσία πριν την παραλαβή του βρέφους. Κατά την παρασκευαστική της διατύπωση, βέβαια, η σχετική αίτηση θα πρέπει να υποβληθεί στην αρμόδια κοινωνική υπηρεσία επί ποινή απαραδέκτου και ακυρώσεως της υιοθεσίας πριν την τοποθέτηση του παιδιού, ώστε να διενεργηθεί έγκαιρα η κοινωνική έρευνα για την καταλληλότητα των υποψήφιων θετών γονέων. Όμως, η

τελική διατύπωση του άρθρου 7 αρκείται στην απλή ειδοποίηση της κοινωνικής υπηρεσίας από τους αιτούντες εντός ευλόγου χρονικού διαστήματος, χωρίς να προβλέπεται κάποια κύρωση. Έτσι, λοιπόν, αφού η νέα αυτή ρύθμιση έχει ενδοτικό και όχι δεσμευτικό χαρακτήρα και λαμβάνει τη μορφή παραινέσεως, είναι αμφίβολο, αν ποτέ υλοποιήθηκε στην πράξη.²⁹⁵

Χωρίς να παροράται ότι στο πεδίο των ιδιωτικών υιοθεσιών εμπίπτουν και οι συγγενικές μετακινήσεις παιδιών, εντούτοις θα πρέπει να παραδεχτούμε, ότι στην πλειονότητά τους οι ιδιωτικές υιοθεσίες τελούνται χωρίς γνωριμία των συμβαλλόμενων μερών. Σύμφωνα με την Κοντογιάννη οι ιδιωτικές αυτές μετακινήσεις ονομάζονται “de facto” υιοθεσίες, δηλαδή εν τοις πράγμασι, προφανώς λόγω του ελαττωματικού τους σκέλους και των ιδιαίτερων συνθηκών τέλεσής τους κατά το στάδιο παράδοσης του παιδιού.

Εν κατακλείδι, θα λέγαμε, ότι οι ιδιωτικές υιοθεσίες φέρουν στερεοτυπικά το στίγμα της οικονομικής ανταλλαγής και της ανηθικότητας με μοναδική ίσως εξαίρεση την υιοθεσία ανηλικού από συγγενικό πρόσωπο. Η καχυποψία, που βαραίνει όχι μόνο τον κοινωνικό περίγυρο, αλλά και το ίδιο το θετό παιδί σχετικά με το πλαίσιο υιοθεσίας του είναι δυσβάσταχτη και πιθανόν να το επηρεάζει αρνητικά σε όλη την μελλοντική του πορεία και εξέλιξη. Οι περιπτώσεις αυτές των παράνομων υιοθεσιών, που ελαύνονται από καθαρά οικονομικά οφέλη των φυσικών γονέων και των διακινητών, μονάχα στο αληθές συμφέρον των θετών τέκνων δεν αποβλέπουν. Πρόκειται για ένα νομοθετικό παράδοξο, που μόνο η έδρασή του στην πρόληψη των εικονικών τοκετών δεν είναι εντέλει επαρκής για τη διατήρησή του.

▪ Διακρατική/Διεθνής - Διαφυλετική Υιοθεσία

Η διακρατική υιοθεσία (interstate adoption) εμφανίζεται για πρώτη φορά στο προσκήνιο μετά τον Α΄ Παγκόσμιο πόλεμο, εντείνεται, όμως, μετά τον Β΄ παγκόσμιο πόλεμο και κυρίως μετά τον πόλεμο της Κορέας. Η πρακτική της διακρατικής υιοθεσίας αναδύεται ως μία πράξη φιλανθρωπίας,²⁹⁶ που σκοπό έχει την αποκατάσταση όσο το δυνατόν περισσότερων εξαθλιωμένων παιδιών του πολέμου, των τοπικών συρράξεων, των φυσικών καταστροφών, αλλά και της απόλυτης φτώχειας.

²⁹⁵ Φουντεδάκη, Κ., 2002: 160

²⁹⁶ Όπως χαρακτηριστικά υπογραμμίζεται, η διακρατική υιοθεσία τελείται για τη «σωτηρία παιδιών από τον πόνο» (Αλαμάνου, Αν., 2000: 117)

Ως διακρατική νοείται εκείνη η διεθνής υιοθεσία, που έχει ως αντικείμενο «τη μετακίνηση του προς υιοθεσία παιδιού από ένα κράτος σε ένα άλλο, καθώς τόσο ο υιοθετών όσο και ο υιοθετούμενος έχουν τη συνήθη διαμονή τους σε διαφορετικά κράτη».²⁹⁷ Διεθνής είναι η υιοθεσία παιδιού, που προέρχεται από κράτος διαφορετικό από εκείνο της ιθαγένειας των θετών του γονέων χωρίς όμως να μεσολαβεί διασυνοριακή μετακίνηση.²⁹⁸ Συνεπώς, «η διακρατική υιοθεσία δε συνδέεται αποκλειστικά με μία έννομη τάξη, άλλα εμπεριέχει κάποιο στοιχείο αλλοδαπότητας, όπως για παράδειγμα όταν ο θετός γονέας ή το θετό παιδί έχουν διαφορετική ιθαγένεια ή κατοικούν ή διαμένουν απλώς σε διαφορετικά κράτη».²⁹⁹

Διαφυλετική Υιοθεσία είναι η υιοθεσία παιδιών, που κατάγονται από φυλή διαφορετική από εκείνη των θετών γονέων. Εξυπακούεται, πως μία διαφυλετική υιοθεσία μπορεί ταυτόχρονα να χαρακτηρίζεται και ως διεθνής υιοθεσία, όταν το διακινούμενο παιδί όχι μόνο ανήκει σε διαφορετική φυλή, αλλά έχει και διαφορετική ιθαγένεια από εκείνη των κοινωνικών του γονέων.³⁰⁰ Παράλληλα, μία διαφυλετική υιοθεσία ενδέχεται να είναι και διακρατική, όταν ο υιοθετούμενος δεν κατάγεται μόνο από άλλη φυλή αλλά διαμένει και σε άλλο κράτος από εκείνο των θετών του γονέων.

Οι διακρατικές υιοθεσίες είναι ιδιαίτερα συνήθεις στην Αμερική. Υπολογίζεται, ότι από το 1999 περισσότερες από είκοσι χιλιάδες (20.000) οικογένειες διασχίζουν τα σύνορα του τόπου τους προς αναζήτηση του επιγόνου τους.³⁰¹ Οι αριθμοί αυτοί αποδεικνύουν, ότι οι ΗΠΑ αποτελούν τη μεγαλύτερη χώρα υποδοχής των θετών τέκνων, που κατάγονται από φτωχά υποανάπτυκτα ή σε εμπόλεμη κατάσταση κράτη, όπως τα κράτη της Ασίας, της Αφρικής, της Λατινικής Αμερικής και πρόσφατα του πρώην Ανατολικού μπλοκ της Ευρώπης, αλλά και της Ελλάδας την περίοδο του μεσοπολέμου. Η διακίνηση παιδιών από την Κίνα προς τις ΗΠΑ, που δρομολογείται από τις αρχές του 1990, κλιμακώνεται τα τελευταία έτη, αγγίζοντας περισσότερες από πέντε χιλιάδες (5.000) εκτοπίσεις ετησίως. Τα θήλαα βρέφη συνιστούν το υψηλότερο ποσοστό μετακίνησης παιδιών από την Κίνα προς το εξωτερικό.³⁰² Καθώς μάλιστα τα πρακτορεία υιοθεσίας στην Κίνα προτιμούν να μη συμβάλλονται απευθείας με τους υποψηφίους θετούς γονείς, έχει συσταθεί ένα οργανωμένο δίκτυο διεκπεραίωσης των δικαιολογητικών στις Ηνωμένες Πολιτείες.

²⁹⁷ Παπασιώπη – Πασιά, Ζ., 2003: 158

²⁹⁸ Κοντογιάννη, Χρ., 2000: 108

²⁹⁹ Φουντεδάκη, Κ., 2002: 166

³⁰⁰ Κοντογιάννη, Χρ., 2000: 108

³⁰¹ Coltrane, Sc., & Collins, R., 2001: 348

³⁰² Yuval-Davis, N., 2013: 81

Στην Κίνα παιδιά μπορούν να υιοθετηθούν τόσο από ζευγάρια, που έχουν ή όχι τέκνα, όσο και από ομόφυλα ζευγάρια ή μόνους γονείς, δίνοντας έτσι τη δυνατότητα να μορφώσουν οικογενειακές δομές άτομα, που εκ φύσεως δεν θα μπορούσαν.³⁰³

Οι αιτιολογικοί παράγοντες αύξησης του ενδιαφέροντος των υποψήφιων υιοθετούντων για την υιοθέτηση παιδιών από διαφορετική φυλή ή με διαφορετική ιθαγένεια συνοψίζονται στη μείωση έως και ελαχιστοποίηση των εθνικών υιοθεσιών κυρίως μετά τη δεκαετία του 1960. Το φαινόμενο του περιορισμού των εγχώριων τοποθετήσεων οφείλεται κατά κύριο λόγο στην έλλειψη διαθέσιμων και νομικά ελεύθερων ημεδαπών ανηλίκων λόγω του συστηματικού και λυσιτελούς ελέγχου των εκτός γάμου γεννήσεων (χρήση αντισυλληπτικών μεθόδων, αμβλώσεων κλπ), αλλά και της οικονομικής και ψυχολογικής ενίσχυσης της άγαμης μητρότητας και της άμβλυνσης του κοινωνικού στίγματος.³⁰⁴

Καθώς, λοιπόν, οι χώρες υποδοχής των διακινούμενων παιδιών πληθαίνουν τις τελευταίες δεκαετίες, μεταξύ των οποίων συγκαταλέγονται η Γερμανία, Γαλλία, Ιταλία, Ολλανδία, αλλά και η Ελλάδα, προέκυψε η ανάγκη της θέσπισης ενός διεθνούς νομικού συστήματος για τις διακρατικές υιοθεσίες. Το νομικό πλαίσιο τέλεσης της διεθνούς υιοθεσίας ρυθμίζεται από τη Σύμβαση της Χάγης του 1993. Πριν από κάποια χρόνια (το 2012), έστω και καθυστερημένα, η χώρα μας κύρωσε, όπως αρκετές χώρες στον κόσμο, τη Συμφωνία της Χάγης, βάσει της οποίας ένα ζευγάρι μπορεί να καταθέσει νομότυπα αίτηση στον κεντρικό φορέα της χώρας του (στη Διεύθυνση Δημόσιας Υγείας και Κοινωνικής Μέριμνας-Τμήμα Κοινωνικής Αλληλεγγύης στην Περιφέρεια, όπου ανήκει) και να ζητήσει την υιοθεσία ενός ανήλικου παιδιού από άλλο κράτος.

Η κύρωση της Συνθήκης συνοδεύτηκε αρχικά από μία υποφώσκουσα, ευέλπιδα εκτίμηση για τον περιορισμό των ιδιωτικών υιοθεσιών και την υπερκέραση των κρατικών, αφού η διαδικασία δια της νομίμου διεθνούς οδού -ούσα σύντομη και με περισσότερες προοπτικές επιτυχίας- εξοβέλιζε τα συνήθη μειονεκτήματα της εσωτερικής³⁰⁵ και ιδιωτικής υιοθεσίας.³⁰⁶ Χρειάστηκαν, όμως, μόλις μερικοί μήνες, για να κάνουν την εμφάνισή τους δεκάδες νομικά και διοικητικά προβλήματα, τα οποία καθιστούν και πάλι τη νέα διαδικασία πολύπλοκη, χρονοβόρα και ακραιφνώς γραφειοκρατική.

³⁰³ Yngvesson, B., 2004: 145

³⁰⁴ Αλαμάνου, Α., 2000: 117

³⁰⁵ Τυπολατρία, πολυετή αναμονή και αυστηρό σύστημα αξιολόγησης των αιτούντων

³⁰⁶ Κυρίως δεν είχε στιγματιστεί με την υπόνοια του χρηματισμού

Συγκεκριμένα, τα βήματα, που απαιτείται να ακολουθήσουν οι υποψήφιοι θετοί γονείς, είναι να απευθυνθούν αρχικά στην κοινωνική υπηρεσία της περιοχής τους, να καταθέσουν αίτηση και τα προαπαιτούμενα δικαιολογητικά στην αρμόδια κοινωνική υπηρεσία για τις διακρατικές υιοθεσίες και στη συνέχεια να αναμένουν τη διαδικασία της αξιολόγησης, που αφορά και στο πιο επίπονο και χρονοβόρο στάδιο. Και στην περίπτωση αυτή, λοιπόν, η διαδικασία είναι εξίσου τυποκρατική και αποθαρρυντική όσο και στην κρατική υιοθεσία με τον χρόνο αναμονής να πλησιάζει πάλι τα πέντε έτη. Συν τοις άλλοις, οι θετοί γονείς επιβαρύνονται και με την καταβολή της νόμιμης αμοιβής του κράτους προέλευσης του παιδιού, το ύψος της οποίας καθορίζεται κάθε φορά ανάλογα με τη χώρα. Αντίστοιχη διαδικασία εκτελεί και η Διεθνής Κοινωνική Υπηρεσία, η οποία συμβάλλεται με χώρες, που δεν ανήκουν στο Σύμφωνο της Χάγης, όπως είναι για παράδειγμα η Αιθιοπία. Πλεονεκτήματα της αυτής διακρατικής υιοθεσίας είναι η μείωση του μέσου χρόνου αναμονής, που πλησιάζει μόλις το ένα περίπου έτος. Και εδώ, όμως, συντρέχει το ζήτημα της νόμιμης αμοιβής προς το κράτος καταγωγής του παιδιού.

➤ **Ανάλογα με τη δυνατότητα επικοινωνίας των υποκειμένων της υιοθεσίας:**

▪ **Ανοικτή Υιοθεσία**

Η «ανοικτή» υιοθεσία είναι μία μορφή υιοθεσίας, που φιλοδοξεί να γεφυρώσει το χάσμα ανάμεσα στους φυσικούς και τους θετούς γονείς, επιτρέποντας ένα διάυλο επικοινωνίας και συμμετοχής τους στην ανατροφή του παιδιού. Με τον όρο «ανοικτή υιοθεσία» εννοούμε *«την αμοιβαία πληροφόρηση και μερικές φορές την επικοινωνία μεταξύ του βιολογικού γονέα (ή γονέων) και του υιοθετούντος (ή υιοθετούντων) πριν από τη γέννηση του παιδιού, κατά την έναρξη της τοποθέτησης και/ή κατά την διάρκεια της ζωής του παιδιού»*.³⁰⁷

Το φάσμα της επικοινωνίας είναι αρκετά ευρύ και κυμαίνεται από τη δυνατότητα απλών τηλεφωνικών επαφών ανάμεσα στις δύο κατηγορίες γονέων, επισκέψεων μέχρι και την άσκηση στενού ελέγχου και παρεμβατικής τακτικής των φυσικών γονέων επί της υιοθεσίας. Γι' αυτό, άλλωστε και διακρίνεται στην ανοικτού τύπου υιοθεσία (open adoption), όπου οι ίδιοι οι φυσικοί γονείς επιλέγουν τους θετούς, επικοινωνούν μαζί τους, παρεμβαίνουν και συνεργάζονται για την ανατροφή του παιδιού και στην ημι-ανοικτή υιοθεσία (semi-open adoption) ή υιοθεσία με

³⁰⁷ Triseliotis, J., 2000: 16

επικοινωνία (adoption with contact), όπου διατηρούνται οι δεσμοί με τα μέλη της οικογένειας καταγωγής, χωρίς ωστόσο να είναι ασφυκτικοί.³⁰⁸

Το μοντέλο της ανοικτής υιοθεσίας και της υιοθεσίας με επικοινωνία εφαρμόζεται στη Βρετανία, στη Νέα Ζηλανδία, στη Βόρεια Αμερική και την Αυστραλία. Στα πλεονεκτήματα της ανοικτής υιοθεσίας συγκαταλέγεται η δυνατότητα των φυσικών γονέων να επιλέγουν οι ίδιοι το καταλληλότερο γι' αυτούς οικογενειακό περιβάλλον, εντός του οποίου θα επιθυμούσαν να μεγαλώσει το παιδί τους. Επιπλέον, μειώνεται ο πόνος του αποχωρισμού, που βιώνει η φυσική μητέρα κατά την απώλεια του παιδιού της, ενώ από την άλλη εμπεδώνεται η υιοθεσία στα θετά τέκνα ως μία διαφανής διαδικασία. Πλήθος ερευνών έχουν καταδείξει τη σημασία της διατήρησης της επαφής ανάμεσα στους βιολογικούς γονείς και το παιδί *«ως το θεμελιώδες συστατικό της επίγνωσης του εαυτού, της προσωπικής αξίας και της αίσθησης της ταυτότητας»*.³⁰⁹ Τέλος, στην ανοικτή υιοθεσία αποφεύγονται οι αιφνίδιες αποκαλύψεις του γεγονότος της διακίνησης, καθώς και οι τάσεις των θετών γονέων για απόκρυψη και παραποίηση των στοιχείων της βιολογικής οικογένειας.

▪ **Μυστική Υιοθεσία**

«Μυστική υιοθεσία» καλείται εκείνη η υιοθεσία, κατά την οποία οι φυσικοί γονείς δε γνωρίζουν το πλαίσιο τοποθέτησης του παιδιού τους, ούτε υπάρχει και η δυνατότητα πληροφόρησης. Σε αντίθεση με την ανοικτή υιοθεσία, οι διαδικασίες της μυστικής, όπως άλλωστε υποδηλώνει και ο όρος της, κινούνται και ολοκληρώνονται κάτω από την αχλή της απόλυτης εχεμύθειας. Το δικαίωμα της ενημέρωσης για τα στοιχεία των γεννητόρων του στερείται και το υιοθετημένο τέκνο. Η αποσιώπηση της ταυτότητας των εμπλεκόμενων μερών (πλην φυσικά των θετών γονέων, που δύνανται να πληροφορούνται τα στοιχεία των φυσικών γονέων από τον φάκελο της δικογραφίας) αποβαίνει προς όφελος των υιοθετούντων, καθώς μ' αυτό τον τρόπο μπορούν να λησμονήσουν:

1) τη διαφορετική βιολογική προέλευση του παιδιού τους. Ο κίνδυνος εμφάνισης και εισβολής των φυσικών γονέων στη ζωή του τέκνου τους ατονεί λόγω της μειωμένης πρόσβασης στα αρχεία των υιοθεσιών.

2) την προσωπική τους «αποτυχία» να ανταποκριθούν στον βιολογικό τους σκοπό.

³⁰⁸ Triseliotis, J., 1991: 217-218

³⁰⁹ Cantos, A., et al, 1997, όπως αναφέρεται στην Καλλινικάκη, Θ., 2002: 196-197

3) την απώλεια του δικού τους βιολογικού απογόνου.³¹⁰

Στην κλειστή ή άλλως εμπιστευτική ή μυστική υιοθεσία οι υιοθετούντες και οι γεννήτορες του προς υιοθεσία παιδιού ούτε γνωρίζονται ούτε ποτέ θα συναντηθούν στο μέλλον. Στις περιπτώσεις αυτές η υιοθεσία διευθετείται και εποπτεύεται από κοινωνικούς φορείς ή από δικηγόρο και μαιευτήρα γυναικολόγο, οι οποίοι αναλαμβάνουν να διεκπεραιώσουν τη μετακίνηση του παιδιού χωρίς να παράσχουν πληροφορίες σε κανένα από τα υποκείμενα του τριγώνου της υιοθεσίας. Η ταυτότητα τόσο των φυσικών όσο και των κοινωνικών γονέων δεν αποκαλύπτεται ποτέ ούτε στους μεν ούτε στους δε, ενώ ο υιοθετούμενος, ακόμη και όταν λάβει γνώση της πράξης υιοθεσίας του, σπάνια ανακαλύπτει τις κληρονομικές του ρίζες λόγω του αυστηρού και άκαμπτου απόρρητου της διαδικασίας.

Η μυστικότητα της υιοθεσίας, που εισάγεται στην ελληνική έννομη τάξη, κυρίως, από την αγγλική νομοθεσία και νομολογία, δικαιολογείται από λόγους προστασίας τόσο των άγαμων μητέρων, όσο και των εκτός γάμου γεννηθέντων τέκνων τους από υπερβολικό κοινωνικό στιγματισμό. Παράλληλα, θεωρείται, ότι η απόλυτη εμπιστευτικότητα ωφελεί και τα άκληρα ζευγάρια, καθώς *«αποφεύγουν το εξίσου καταπιεστικό 'μίασμα' της στειρότητας»*, ενώ ταυτόχρονα εκλαμβάνεται ως εχέγγυο της οικογενειακής ενότητας με την αποφυγή ανάμειξης των φυσικών γονέων.³¹¹ Συνεπώς, το απόρρητο της υιοθεσίας ανηλίκων, που διασφαλίζεται με δικαστική απόφαση (η οποία καθορίζει τα ενδεικνύμενα μέτρα μυστικότητας) θεωρείται ως μέσο προστασίας των συμφερόντων των θετών γονέων και των τέκνων, αλλά και ενίσχυσης του ίδιου του θεσμού της υιοθεσίας.³¹²

Σε έρευνα, που διεξάγεται τη δεκαετία του 1980 στον ελληνικό χώρο από τα χίλια διακόσια εξήντα δύο (1262) παιδιά του δείγματος (κάτω των έξι ετών), μόλις τα τρία δηλώνονται ως θετά.³¹³ Σύμφωνα με τη Μουσούρου η ελάχιστη αυτή ποσόστωση ερμηνεύεται διφυώς και καταδεικνύει είτε την αποστροφή των Ελλήνων ζευγαριών προς τη στρατηγική της υιοθεσίας είτε – το πιθανότερο – την παγιωμένη νοοτροπία προς την απόκρυψη της πράξης της υιοθεσίας.

Οι θετοί γονείς αποκρύπτοντας τη θετή ιδιότητα του τέκνου τους επιδιώκουν, να προστατεύσουν τόσο τους ίδιους όσο και το παιδί τους από τα κακεντρεχή σχόλια

³¹⁰ Παπαγιαννοπούλου-Σπέντζα, Ε., 2000: 131

³¹¹ Triseliotis, J. 1991:217, White, D., 1998: 47

³¹² Δεληγιάννης, Ι. & Κούσουλα, Χρ., 1984: 149

³¹³ Μουσούρου, Λ., 1988: 62

του κοινωνικού περίγυρου,³¹⁴ τα οποία είναι πολύ πιθανό να προκαλέσουν λειτουργική αποδιοργάνωση της οικογένειας. Παρά την καλοπροαίρετη αιτίαση, η αυστηρή απαγόρευση της προσβασιμότητας στο αρχαιακό υλικό των υιοθεσιών, καθώς και η κατηγορηματική άρνηση των αρμόδιων φορέων για παροχή στοιχείων προς τους υιοθετούμενους συνιστά κατάφωρη παραβίαση θεμελιακών ατομικών δικαιωμάτων για γνώση της βιολογικής ταυτότητας και φυσικής καταγωγής. Η διαρκής παρεμπόδιση του θετού τέκνου, που γνωρίζει την υιοθεσία του και διακατέχεται από την αγωνία ανεύρεσης της προέλευσής του, αντιστρατεύεται το άρθρο 5 παρ. 1 του Συντάγματος, το οποίο εγγυάται την ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας του πολίτη από επεμβάσεις της κρατικής εξουσίας.

Εξάλλου, πορίσματα έγκυρων κοινωνιολογικών ερευνών, που διεξήχθησαν κυρίως στις ΗΠΑ και στη Δ. Ευρώπη, επιβεβαιώνουν το θεσμικό αστόχημα αυτής της αυστηρής και ανάλγητης μυστικότητας, που ουσιαστικά εκδικείται τους εξ αίματος γονείς και τιμωρεί το διακινούμενο τέκνο. Ειδικότερα, επισημαίνεται στις εν λόγω έρευνες ότι, η διατήρηση των στοιχείων των φυσικών γονέων κρυφών από τον υιοθετούμενο σχετίζεται με την αυξημένη επιρρέπεια των βιολογικών μητέρων προς την κατάθλιψη, όπως και με την πρόκληση συναισθημάτων απομόνωσης και απελπισίας στον υιοθετούμενο.³¹⁵ Απεναντίας, παρατηρείται «ελάφρυνση του συναισθηματικού άχθους στις περιπτώσεις των ανοικτών υιοθεσιών».³¹⁶

Υπό το φως, λοιπόν, των διεθνών εξελίξεων για την ανάγκη πληροφόρησης των θετών παιδιών και των γεννητόρων τους ως προς τη μετακίνησή τους,³¹⁷ η ελληνική νομοθεσία αρχίζει σταδιακά να αφομοιώνει τις σύγχρονες τάσεις και να ευθυγραμμίζεται με το ευρύτερο θεσμικό πλαίσιο προς μία κατεύθυνση ανοικτής υπό προϋποθέσεις υιοθεσίας.

Η αμείλικτη αρνητικότητα των κοινωνικών υπηρεσιών απέναντι στο εύλογο και αγωνιώδες αίτημα των υιοθετημένων για πληροφόρηση αρχίζει να κάμπτεται στο τέλος της δεκαετίας του 1970. Μόλις τότε γίνεται κατανοητό, ότι η ανοικτή συζήτηση γύρω από τις συνθήκες τέλεσης της υιοθεσίας και τα προσωπικά στοιχεία της φυσικής μητέρας διευκολύνει την αντιμετώπιση της διακίνησης παιδιών όχι ως κάτι το παράνομο και ως εκ τούτου απόκρυφο, αλλά ως μία πράξη, που υλοποιείται με τη συναίνεση των ενδιαφερόμενων μερών. Παράλληλα, ενοχοποιητικά αισθήματα, που

³¹⁴ Pfeffer and Woollett, 1983 στο White, D., ο.α

³¹⁵ Lifton, J., 1999: 14-15

³¹⁶ Triseliotis, J., Shireman, J., & Hundleby, M., 1997: 89-97

³¹⁷ Modell, J., 2001: 248-249

τυχόν βιώνουν τα θετά τέκνα λόγω της εγκατάλειψής τους, απαλύνονται έπειτα από τη γνωριμία και την επανασύνδεση με τους φυσικούς τους γονείς, χωρίς, ωστόσο, να διαταραχθεί η σχέση τους με τη θετή οικογένεια.

Σήμερα, είμαστε πλέον σε θέση να τεκμηριώσουμε, ότι η γνώση της καταγωγής διαδραματίζει έναν αναμφισβήτητα καταλυτικό ρόλο στη διαδικασία κοινωνικοποίησης του τέκνου³¹⁸, διότι μέσω αυτής ορίζονται οι δεσμοί οικειότητας με τον ευρύτερο κύκλο των συγγενών. Ταυτόχρονα, συγκροτείται η προσωπικότητα όχι ως αφηρημένη έννοια αλλά ως έκφραση μίας αδιάκοπτης συνέχειας με το προγονικό παρελθόν, το παρόν και το απώτερο μέλλον. Η διαμόρφωση της ταυτότητας και της συνείδησης κάθε ανθρώπου ως ζωτικού μέλους μίας κοινότητας προσώπων με τη δική τους ιστορία και διαδρομή στο παρόν και στο μέλλον και όχι ως μίας αποκομμένης από το χωροχρονικό πλαίσιο φυσικής οντότητας, συνιστά ένα σημαντικό και απαραβίαστο έννομο συμφέρον του ατόμου κάθε ηλικίας.³¹⁹

Αναγνωρίζοντας, λοιπόν, τα οφέλη μίας ανοικτής υιοθεσίας για την υγιή ψυχοπνευματική ανάπτυξη του υιοθετούμενου μέσω της σύνδεσής του με το προγονικό και πολιτισμικό περιβάλλον και της εμπεδωμένης συναίσθησης ως κρίκου μίας γενεολογικής αλυσίδας, ο Έλληνας νομοθέτης το 1996 προτάσσει τη θέσπιση ενδιάμεσης λύσης, τη μερικώς κλειστή υιοθεσία.

▪ **Μερικώς Κλειστή Υιοθεσία**

Η επιλογή της κλειστής υιοθεσίας σήμερα διασπάται από τη νομοθετική θέσπιση της **μερικώς κλειστής υιοθεσίας** (ν. 2447/1996) λόγω του γενικότερου πνεύματος προάσπισης του συμφέροντος του υιοθετούμενου. Έτσι, διατηρείται η αρχή της μυστικότητας της υιοθεσίας προς τους τρίτους και προς τους φυσικούς γονείς, ενώ για τον υιοθετούμενο κατοχυρώνεται αυτοτελές δικαίωμα να πληροφορείται την ταυτότητα των φυσικών του γονέων αμέσως μετά την ενηλικίωσή του από τις αρμόδιες υπηρεσίες και τους θετούς γονείς του.³²⁰ Για τους λόγους αυτούς, ήδη από το 1983 λειτουργεί ειδικό τμήμα Συμβουλευτικής και Αναζήτησης Ριζών, το οποίο στέκεται αρωγός στην προσπάθεια διαλεύκανσης της καταγωγής του υιοθετούμενου. Μέχρι το καταληκτικό γεγονός της συμπλήρωσης των 18^{ων} ετών του

³¹⁸ Βιδάλης, Τ., 2003: 145, Καράση, Μ.Δ., 582

³¹⁹ Καλλινακάκη, Θ., 2010: 139

³²⁰ Βαθρακοκοίλης, Β., 2004: 1154

θετού τέκνου, η προσβασιμότητα στο αρχείο της υιοθεσίας του αναστέλλεται.³²¹ Ως ενήλικο και ώριμο πλέον άτομο δικαιούται να αποκαταστήσει τη συνέχεια της ζωής του διαμέσου της επαφής και γνωριμίας του με το παρελθόν. Όπως, άλλωστε, χαρακτηριστικά δηλώνει ο ανθρωπολόγος Mansees *«η μοναδικότητα του ανθρώπου και η συνείδησή της εντοπίζεται στον πυρήνα κάθε ανθρώπινης ύπαρξης, απορρέει από την ίδια τη φύση του ανθρώπου και την αποκλειστικότητα της γονιδιακής του δομής»*.³²² Κατά συνέπεια, είναι απαραίτητο οι θετοί γονείς να βοηθήσουν το παιδί ήδη από τα πρώτα χρόνια της ζωής του να εμπεριέξει στην προσωπικότητά του ομαλά και τη βιολογική του καταγωγή, με τρόπο που να μην καλλιεργεί στον υιοθετούμενο άρνηση ή αποστροφή προς τις φυσικές του καταβολές, αλλά και ούτε και ενοχές απέναντι στους γονείς, που το μεγάλωσαν.^{323 324}

➤ Ως προς την ηλικία του θετού τέκνου

▪ Υιοθεσία Ενηλίκου

Η σύγχρονη θεώρηση του θεσμού της Υιοθεσίας ως μέσο προστασίας της ανυπεράσπιστης παιδικής ηλικίας δεν αφήνει πολλά περιθώρια για την εξυπηρέτηση άλλων σκοπών πλην αυτού. Χαρακτηριστική, ωστόσο, περίπτωση παρέκκλισης από το πρότυπο της υιοθεσίας – πρόνοιας αποτελεί η υιοθεσία ενήλικου προσώπου, που λόγω της ηλικίας του υιοθετούμενου, συνδέεται περισσότερο με ικανοποίηση ιδιωτικών συμφερόντων. Κατά την εσωτερική έννομη τάξη η υιοθεσία ενήλικου δεν αντιμετωπίζεται πάντοτε εχθρικά, αλλά απεναντίας μέχρι και το 1983 επιτρέπεται ελεύθερα ως ένα δικαίωμα κατάλοιπο του κλασικού Ρωμαϊκού Δικαίου. Έντονες αντιρρήσεις σχετικά με την αναγκαιότητα του θεσμού αυτού διατυπώνονται στην προπαρασκευαστική επιτροπή και σχετίζονται όχι μόνο με την ενηλικίωση του υιοθετούμενου, ο οποίος πλέον δε χρίζει ειδικής προστασίας, αλλά κυρίως επειδή ο

³²¹ ΑΚ 1559

³²² Mansees, N., 1998: 2984-87

³²³ Γεωργιάκη, Α., 2000: 99

³²⁴ Αντλώντας το δικαίωμα αυτό από συγκεκριμένη αστική διάταξη (ΑΚ 1559), ο υιοθετούμενος μπορεί να το αντιτάξει (τόσο ο ίδιος όσο και οι κατιόντες του) όχι μόνο έναντι των θετών γονέων του, αλλά και έναντι των αρμοδίων αρχών και υπηρεσιών. Τυχόν άρνηση των φορέων της σχετικής υποχρέωσης να πληροφορήσουν τον υιοθετούμενο πλέον ενήλικο, αποτελεί «μη εκπλήρωση αξίωσης προς νόμιμη ενέργεια» (Δασκαρόλης Γ., 2001: 190), με συνέπεια τη γέννηση αξίωσης του υιοθετούμενου προς εκπλήρωση αυτής. Δεν αποκλείεται και δυνατότητα αποζημίωσης κατά τους όρους των αδικπραξιών, εφόσον συντρέχουν οι σχετικές προϋποθέσεις του νόμου (υπαίτια και παράνομη συμπεριφορά βλαπτική προς τον υιοθετούμενο, Βαθρακοκοίλης, Β., 2004: 1155).

ίδιος ο θεσμός αυτός προσβάλλει τα χρηστά ήθη και τη δημόσια τάξη λόγω της καταχρηστικής άσκησης του.

Η υιοθεσία ενηλίκου αποτελεί, δηλαδή, περίπτωση, που εκλαμβάνεται ως αντίθετη στα χρηστά ήθη ή εικονική, καθώς τις περισσότερες φορές η πρακτική αυτή υποκινούνταν από λόγους συγκάλυψης ερωτικών σχέσεων, κτήσης ελληνικής ιθαγένειας, καταστρατήγησης στρατολογικής ή φορολογικής νομοθεσίας, μη καταβολής υψηλού φόρου κληρονομίας, γηροκόμησης κ.α. Με άλλα λόγια, η πρόθεση των προσώπων, που συνέπρατταν στην κατάρτιση υιοθεσίας, δεν ήταν η ίδρυση τεχνητής συγγένειας καθαυτή, αλλά η εξυπηρέτηση σκοπών τελείως διαφορετικών της υιοθεσίας.³²⁵

Παρά το αρνητικό πρόσημο, με το οποίο επιβαρύνεται η υιοθεσία ενηλίκου, διασώζεται εντέλει οριακά, με αυστηρές ωστόσο προϋποθέσεις³²⁶. Συνοδευόμενη από αιχμηρό αντίλογο η υιοθεσία ενηλίκου, αν και δεν εξοβελίζεται πλήρως από το οικογενειακό δίκαιο, επιτρέπεται, όμως, μόνο κατ' εξαίρεση, όταν ο υιοθετούμενος είναι συγγενής ως και τον τέταρτο βαθμό εξ αίματος ή εξ αγχιστείας αυτού που υιοθετεί. Η εν λόγω διάταξη, που εισήχθη με τον ν. 2915/2001 αρ. 25 παρ.5 είναι ευρύτερη της προισχύουσας, σύμφωνα με την οποία υιοθεσία ενηλίκου επιτρεπόταν μόνο στην περίπτωση υιοθεσίας του τέκνου του συζύγου αυτού που υιοθετεί. Η τέλεση, επομένως, υιοθεσίας ενηλίκου επιτρέπεται από συγγενείς του υιοθετούμενου έως και τον τέταρτο βαθμό, εφόσον βέβαια συντρέχουν σωρευτικά και οι λοιπές προϋποθέσεις, που θέτει ο Νόμος.

▪ **Υιοθεσία ανηλίκου.**

Ο εσωτερικός νομοθέτης επικεντρώνεται και ενδιαφέρεται μόνο για την υιοθεσία ανηλίκου, του παιδιού δηλαδή εκείνου, που δεν έχει συμπληρώσει το 18^ο έτος της ηλικίας του και δεν μπορεί να ανατραφεί εντός του οικογενειακού του περιβάλλοντος. Οι καταδολιευτικές υιοθεσίες ενηλίκων, που διαβρώθηκαν από ευτελή και ενάντια στα χρηστά ήθη κίνητρα, αλλά και η καθιέρωση του συμφέροντος του παιδιού ως πρωταρχικού σκοπού της υιοθεσίας τροποποίησαν το περιεχόμενο της σύγχρονης υιοθεσίας. Σήμερα, ο θεσμός έχει περιφρουρηθεί από αυστηρές νομοθετικές ρυθμίσεις, απότοκες τόσο των εθνικών όσο και των διεθνών εξελίξεων με στόχο την προστασία του θετού παιδιού.

³²⁵ Φουντεδάκη, Κ., 2010: 58-64, Σπυριδάκης, Ι., 1997: 14-15, Βαθρακοκούλης, Β., 2004: 1203

³²⁶ ΑΚ 1579. βλ. και στο κεφ.3

➤ **Ως προς τους φορείς του δικαιώματος υιοθεσίας**

- **Κοινή Υιοθεσία (Ταυτόχρονη ή Διαδοχική) – Μεμονωμένη/Μονογονεϊκή/Ατομική Υιοθεσία**

Σύμφωνα με το ελληνικό δίκαιο, δικαίωμα υποβολής αίτησης για υιοθεσία ανηλίκου έχουν τόσο τα άγαμα άτομα όσο και τα έγγαμα ζευγάρια με την ίδια πράξη υιοθεσίας (κοινή ταυτόχρονη) ή διαδοχικά, όταν ο ένας σύζυγος υιοθετεί το θετό τέκνο του άλλου συζύγου.³²⁷ Ο νόμος επιτρέπει τη μεμονωμένη υιοθεσία, δηλαδή αυτή που τελείται από ένα μόνο άτομο. Η Νομοπαρασκευαστική Επιτροπή, όμως, του αστικού κεφαλαίου της υιοθεσίας δεν κατέληξε αβίαστα στην ελευθεριότητα της ατομικής υιοθεσίας, αλλά αντίθετα εξέτασε με πολλή κατανόηση την προβληματική, που αναπτύχθηκε, βάσει της οποίας οι αποκαταστάσεις αυτές θα έπρεπε να απαγορεύονται για χάρη της εξυπηρέτησης του συμφέροντος του παιδιού να τοποθετηθεί σε μία ολοκληρωμένη οικογένεια, όπου θα συνδέεται με έναν ποιοτικά αναβαθμισμένο συγγενικό δεσμό. Ωστόσο, έκρινε σκοπιμότερο η τελική έκβαση της αίτησης να αφεθεί στην εκτίμηση της ωφέλειας του εκάστοτε παιδιού εξατομικευμένα και προσωπικά, στην πρακτική των Κοινωνικών Υπηρεσιών και την τελική κρίση του Δικαστηρίου.³²⁸

➤ **Ως προς τις έννομες συνέπειες της Υιοθεσίας**

- **Ατελής Υιοθεσία**

Η Υιοθεσία ως ένας κοινωνικός θεσμός, που εξυπηρετούσε πρωτίστως τη θετή οικογένεια μέχρι πρόσφατα παρήγαγε περιορισμένα έννομα αποτελέσματα προς όφελος του θετού τέκνου. Έτσι, μέσω αυτής ιδρύονταν ένα ιδιότυπο νομικό status για τον υιοθετούμενο, ο οποίος εθεωρείτο γνήσιος μόνο από τους θετούς γονείς του, όχι όμως και από το συγγενικό περιβάλλον τους, διατηρώντας παράλληλα δεσμούς νομικά κατοχυρωμένους με τους βιολογικούς του συγγενείς, με άτομα δηλαδή που πιθανόν να μη γνώριζε καν την ύπαρξή τους.³²⁹ Σήμερα, οι περιορισμένες έννομες συνέπειες της ατελούς υιοθεσίας διατηρούνται στην υιοθεσία ενήλικου κατιόντος,

³²⁷ ΑΚ 1543, 1545 επ.

³²⁸ Δεληγιάννης, Ι., 2000: 31-32

³²⁹ Βάσει των αποτελεσμάτων της ιδρυθείσας ατελούς υιοθεσίας, ο ανήλικος κατά το προηγούμενο δίκαιο εξακολουθούσε και μετά την επικύρωση της υιοθεσίας να έχει ως παππούδες τους ανιόντες των γεννητόρων του και αδέρφια τα παιδιά αυτών, όπως δηλαδή θα συνέβαινε και χωρίς την τέλεση της υιοθεσίας. Κουνουγέρη – Μανωλεδάκη, Ε., 2008: 437

βάσει της οποίας εγκαθιδρύεται γονική σχέση μόνο με τον υιοθετούντα και όχι με τους λοιπούς συγγενείς αυτού.³³⁰

▪ Πλήρης Υιοθεσία

Το ιδιαίζον καθεστώς, που ιδρύεται μέσω της υιοθεσίας, αποκαθίσταται με τη μεταρρυθμιστική προσπάθεια του 1996 και την καθιέρωση της πλήρους και διαρκούς υιοθεσίας. Ως Υιοθεσία ορίζεται πλέον η σύνθετη νομική πράξη, η εμπεριέχουσα συμβατικά και δικαιοδοτικά στοιχεία, που τελείται με δικαστική απόφαση και διαπλάθει τεχνητή γονική σχέση κατά το πρότυπο της βιολογικής. Επομένως, δυνάμει της σύστασης και απαγγελίας της υιοθεσίας, επέρχεται ολοκληρωτική ρήξη των δεσμών του τέκνου με τους γεννήτορές του και πλήρης ένταξη στη θετή οικογένεια.

2.1.3. Διάκριση της Υιοθεσίας από συγγενείς μορφές παιδικής προστασίας

Η στρατηγική της τεχνητής εκσυγγένευσης εγκολπώνει στον Ελληνικό χώρο ένα ευρύτατο πλέγμα πρακτικών και θεσμών, που επιτελούν τον ίδιο ή παραπλήσιο σκοπό: υιοθεσίες «διά διαθήκης», εγκαταλείψεις και αναδοχές παιδιών, επιτροπεία, άτυπη ανατροφή παιδιού, ψυχοπαίδια κ.α. Είναι, λοιπόν, απαραίτητη έστω και ακροθιγώς η αναφορά στα ουσιώδη στοιχεία της υιοθεσίας και ο νοηματικός διαχωρισμός της από συναφείς μορφές κοινωνικής πολιτικής. Διαμέσου της χαρτογράφησης της ελληνικής βιβλιογραφίας επιχειρούμε να αναδείξουμε τις νέες κατευθύνσεις, που ακολουθεί ο θεσμός της Ελληνικής Υιοθεσίας, αλλά και να τον οριοθετησούμε μέσα από τη συνοπτική αντιπαραβολή με άλλους παρεμφερείς προστατευτικούς θεσμούς της παιδικής ηλικίας.

2.1.3.1. Η ανάδοχη Οικογένεια

Η αναδοχή ανηλίκων είναι ένας κοινωνικός θεσμός προστασίας παιδιών ηλικίας 0-18 ετών, αναγνωρισμένος από το κράτος. Ρυθμίζεται από τον κλάδο του οικογενειακού δικαίου και ειδικότερα από τις διατάξεις της αναδοχής³³¹ και συγκαταλέγεται στους αναπληρωματικούς θεσμούς της οικογένειας μαζί με την επιτροπεία.³³² Δεν οδηγεί σε πλήρη, ολοκληρωτική και δια βίου αποξένωση του ανηλίκου από τους βιολογικούς του γονείς, αλλά παράγει προσωρινά έννομα

³³⁰ ΑΚ 1579, 1585

³³¹ άρθρο 1655 ΑΚ και επ

³³² Παναγόπουλος, Κ., 1992: 178

αποτελέσματα. Η σκοπιμότητα του θεσμού έγκειται στην τοποθέτηση του παιδιού, του οποίου οι γονείς παρουσιάζουν παροδική αδυναμία άσκησης γονικής μέριμνας, όχι σε ιδρυματικές δομές, αλλά εντός πραγματικής οικογένειας, έως ότου οι συνθήκες της ζωής τους βελτιωθούν. Για τον λόγο αυτό, σύμφωνα με το άρθρο 1 του Π.Δ. 86/2009 «*κατάλληλοι να γίνουν ανάδοχοι είναι οικογένειες αποτελούμενες από συζύγους με ή χωρίς παιδιά ή σε εξαιρετικές περιπτώσεις μεμονωμένα άτομα*».³³³

Ο θεσμός, επομένως, της αναδοχής συμβάλλει στην ενσωμάτωση του αναδεχόμενου παιδιού (ή ενηλίκου) στον κοινωνικό ιστό εξασφαλίζοντας συνθήκες και προϋποθέσεις ζωής εντός γονεϊκού πλαισίου. Βασιζόμενος στο μοντέλο της οικογενειοκεντρικής φροντίδας, ο θεσμός της αναδοχής θεωρείται εν δυνάμει περισσότερο αποδοτικός για την κάλυψη των αναγκών του ανηλίκου, του οποίου η οικογένεια αδυνατεί να ανταπεξέλθει στο γονεϊκό λειτουργήμα. Υπό την έννοια αυτή, αναδοχή είναι «*η ανάθεση της πραγματικής φροντίδας και ανατροφής του παιδιού από αυτόν, που έχει την υποχρέωση να την ασκεί βάσει νόμου (γονέας-επίτροπος) ή από αυτόν, που είναι αρμόδιος από την Πολιτεία να διασφαλίσει το συμφέρον του παιδιού (εισαγγελικός και δικαστικός λειτουργός) σε τρίτα φυσικά πρόσωπα (ανάδοχος γονέας – ανάδοχη οικογένεια) με τρόπο, που δε μεταβάλλει τις έννομες σχέσεις μεταξύ του ανήλικου και των φυσικών γονέων ή του επιτρόπου του*».³³⁴

Κατά συνέπεια στην αναδοχή ανηλίκου δεν αποσβέννυνται τα δικαιώματα και οι υποχρεώσεις των γονέων ή του επιτρόπου του παιδιού ως προς την άσκηση της γονικής μέριμνας ή της επιμέλειάς του. Ήδη, λοιπόν, από τις εννοιολογικές προσεγγίσεις της υιοθεσίας και της αναδοχής διαφαίνεται η απόκλιση των δύο θεσμών ως προς το περιεχόμενο, τη σύσταση και τη δομή τους. Η σαφής πρόθεση του νομοθέτη να διαχωρίσει το υπόβαθρο των δύο αυτών εννοιών υποδηλώνεται με την επιλογή στην περίπτωση της αναδοχής του κοινωνιολογικού όρου «φροντίδα» αντί του νομικού «επιμέλεια ή γονική μέριμνα».³³⁵ Ως προς τους φορείς, τέλος, του δικαιώματος της αναδοχής η Κουσίδου παρατηρεί, ότι ο θεσμός αυτός προσήλκυε πάντοτε το ενδιαφέρον των χαμηλών κοινωνικών στρωμάτων (λόγω της προβλεπόμενης οικονομικής ενίσχυσης), ενώ αντίθετα η υιοθεσία ήταν περισσότερο δημοφιλής στις ανώτερες κοινωνικοοικονομικές τάξεις.³³⁶ Κοινό, ωστόσο, σημείο

³³³ Γεώργαρου, Ε., 2016: 81

³³⁴ Γεώργαρου, Ε., 2016: 6

³³⁵ Παναγόπουλος, Κ., 1992: 208

³³⁶ Κουσίδου, Τ., 1992: 9-10

σύγκλισης και των δύο αποτελεί το γεγονός, ότι η ευθύνη της ανατροφής του παιδιού ανατίθεται σε πρόσωπα διαφορετικά από τους γονείς ή τον επίτροπό του.

Η αναδοχή παιδιού δεν αποτελεί σύγχρονο θεσμό προνοιακής φροντίδας της ευάλωτης ανηλικότητας. Εμπειρίες αναδοχής συναντώνται ανέκαθεν στις κοινωνίες και υπαγορεύονται ιδιαίτερα μεταξύ συγγενών, όταν ένα παιδί για λόγους αντικειμενικούς, οικονομικούς, κοινωνικούς (ιδίως μετά από πολέμους, θεομηνίες, μεταναστεύσεις) δεν μπορεί να ανατραφεί από την οικογένειά του.³³⁷ Στην Ελλάδα η αναδοχή παιδιών υπό την έννοια της προσωρινής φροντίδας σε οικιακό περιβάλλον πλην του οικογενειακού υλοποιείται συστηματικά από το Δημοτικό Βρεφοκομείο Αθηνών στα πλαίσια τοποθέτησης των βρεφών σε θηλάστριες.³³⁸ Με αυστηρά, όμως, τυπικούς όρους και με έμφαση στη ψυχοπνευματική ανάπτυξη του απροστάτευτου παιδιού η αναδοχή εφαρμόζεται από το ΠΙΚΠΑ για πρώτη φορά το 1932.³³⁹ Σήμερα ο φορέας αυτός εξακολουθεί να υποστηρίζει το πρόγραμμα της αναδοχής περισσότερο από οποιαδήποτε άλλη κοινωνική οργάνωση αντιμετωπίζοντας, ωστόσο, δυσκολίες υλοποίησης. Είναι αλήθεια, ότι η δημοτικότητα της υιοθεσίας έναντι της αναδοχής δεν επέτρεψε τη συγκρότηση ενός συμπαγούς νομικού πλαισίου και ενός θεμελίου εμπειρίας, που να χαιρετίζει τον θεραπευτικό σκοπό της αναδοχής συνεπικουρώντας ουσιαστικά την πάσχουσα οικογένεια.

2.1.3.1.1. Η έννοια της Αναδοχής μέσα από το Ελληνικό Δίκαιο

Στην Ελληνική νομοθεσία ο θεσμός της αναδοχής ρυθμίζεται από τις διατάξεις 1655-1665 του Αστικού Κώδικα, οι οποίες περιλαμβάνονται στο Κεφάλαιο «Αναδοχή Ανηλίκου» και του άρθρου 12 του ν. 2447/1996 (ΦΕΚ 278 Α) Κύρωση ως Κώδικα του σχεδίου Νόμου «Υιοθεσία, Επιτροπεία και αναδοχή ανηλίκου, κλπ», καθώς και του Π.Δ. 86/09 (ΦΕΚ 114 Α) με τίτλο «Οργάνωση και λειτουργία του θεσμού της αναδοχής ανηλίκων». Κατά το άρθρο 9 παρ. 4 του ν. 2082/1992 προσδιορίζεται η ανάδοχη οικογένεια, σύμφωνα με τον οποίο *«ανάδοχη οικογένεια είναι κάθε οικογένεια, που αποτελείται από συζύγους με ή χωρίς παιδιά και έχει αναγνωρισθεί [...]ως κατάλληλη να αναλαμβάνει προσωρινά τη φροντίδα, ανατροφή, διαπαιδαγώγηση και προστασία των προσώπων [...]. Δε χρειάζεται η ειδική αναγνώριση, όταν το δικαστήριο ανέθεσε τη φροντίδα ή και την επιμέλεια του*

³³⁷ Γεώργαρου, Ε., 2016: 5-6

³³⁸ Όπως ήδη προαναφέρθηκε στο οικείο κεφάλαιο

³³⁹ Κάκουρος, Ε., 1996: 250, Κουσίδου, Τ., 1992: 6

προσώπου του ανηλίκου σε κατάλληλη οικογένεια, συγγενική ή μη, με υπόδειξη αυτών, που ζήτησαν τη λήψη του μέτρου ή όταν συγγενική ή άλλη κατάλληλη οικογένεια είναι πρόθυμη [...] να αναλάβει αυτά τα έργα. Σε εξαιρετικές περιπτώσεις, τα έργα της ανάδοχης οικογένειας μπορούν να ανατίθενται και σε μεμονωμένα άτομα με ή χωρίς παιδιά».

Βάσει των ανωτέρω διατάξεων του ΑΚ, η αναδοχή μπορεί να ιδωθεί ως «η ανάληψη της πραγματικής φροντίδας ενός ανηλίκου από τρίτους (ανάδοχους γονείς), η οποία, εφόσον δεν ορίζεται διαφορετικά από τον νόμο, δε συνεπάγεται μεταβολή στις έννομες σχέσεις μεταξύ του ανηλίκου και της φυσικής οικογένειας ή του επιτρόπου του». ³⁴⁰ Κύρια χαρακτηριστικά της αναδοχής, επομένως, είναι η ανάληψη της ανατροφής του παιδιού και όχι της επιμέλειάς του, καθώς και ο συμπληρωματικός και προσωρινός χαρακτήρας της προς τη γονική μέριμνα ή την επιτροπεία— και κατ' επέκταση ο βοηθητικός ρόλος των ανάδοχων γονέων στο πλευρό των φυσικών γονέων ή του επιτρόπου. ³⁴¹

Το Π.Δ. 86/09 ορίζει μεταξύ άλλων τα κριτήρια για την καταλληλότητα των ανάδοχων γονέων (άρθρο 1), καθώς και τις προϋποθέσεις και τη διαδικασία εγκατάστασης ενός ανηλίκου σε ανάδοχη οικογένεια (άρθρα 2 και 3). Ειδικότερα, προβλέπεται, ότι για την υλοποίηση της αναδοχής απαιτείται η κατάρτιση σύμβασης μεταξύ των φυσικών γονέων ή του φυσικού ή νομικού προσώπου, που έχει οριστεί ως επίτροπος του ανηλίκου ή με δικαστική απόφαση. Στην επιλογή των ανάδοχων γονέων προηγούνται οι συγγενείς του ανηλίκου (συγγενική αναδοχή), λαμβάνοντας υπόψη, όμως και τη γνώμη του παιδιού ανάλογα με την ωριμότητά του, το συμφέρον του και την προοπτική μελλοντικής άσκησης των δικαιωμάτων του.

Από τον ανωτέρω ορισμό καθίσταται σαφές, ότι ο νόμος είναι ιδιαίτερα ελαστικός στον θεσμό της αναδοχής, προφανώς λόγω του παροδικού χαρακτήρα της. Φορείς του δικαίωματος άσκησης αναδοχής είναι είτε η συζυγική οικογένεια είτε η πυρηνική, ακόμη και μεμονωμένα άτομα με ή χωρίς παιδιά. Επομένως, το έργο της αναδοχής ανατίθεται είτε σε μόνα άτομα χωρίς σύντροφο, είτε σε μονογονεϊκές οικογένειες ή οικογένειες σε καθεστώς ελεύθερης συμβίωσης.

Κώλυμα στο πρόσωπο του φορέα της αναδοχής δεν αποτελεί ούτε η ηλικία του, ούτε η περιουσιακή του κατάσταση, ούτε καν η οικογενειακή του ζωή. Ωστόσο, εφαρμόζονται και εδώ αναλογικά οι γενικές διατάξεις του αστικού δικαίου, που

³⁴⁰ Φουντεδάκη, Κ., 2002: 152, Κουνουγέρη – Μανωλεδάκη, Ε., 2008: 524

³⁴¹ Παπαιωάννου, Κ., 1993: 108-109

ισχύουν σε κάθε είδους δικαιοπραξία. Έτσι και στη σύναψη σχέσεως αναδοχής απαιτείται να μην είναι ανήλικοι, να έχουν δικαιοπρακτική ικανότητα, αλλά και να έχουν επιπλέον, όπως είναι ευνόητο, καλή σωματική και ψυχική υγεία, όπως και το ανάλογο ήθος.³⁴² Ειδικότερα, το άρθρο 8 αρ. 2 του π.δ. 86/2009 υπογραμμίζει, ότι «ανάδοχοι γονείς δεν μπορούν να γίνουν μόνο όσοι έχουν εκπέσει από τη γονική μέριμνα» επικαλούμενο το προφανές επιχείρημα της γονεϊκής ακαταλληλότητας. Κρίνεται, ωστόσο, ορθότερη η διασταλτική ερμηνεία της διάταξης αυτής, που σύμφωνα με την Κοτζάμπαση θα πρέπει να συμπεριλάβει «όχι μόνο όσους έχουν καταδικασθεί τελεσίδικα σε ποινή φυλάκισης ενός μηνός σε βάρος του τέκνου τους, αλλά και κάθε πρόσωπο εναντίον του οποίου εκκρεμεί ποινική δίωξη για ενδοοικογενειακή βία».³⁴³

Στον πολύ απαιτητικό ρόλο τους οι ανάδοχοι γονείς λαμβάνουν μία επιδότηση, η οποία όμως έχει συμβολικό χαρακτήρα και σε καμία περίπτωση δεν καλύπτει τις ανάγκες του παιδιού, ούτε τον μόχθο ανατροφής από την πλευρά των αναδόχων. Συγκεκριμένα, σύμφωνα με το άρθρο 4 του ως άνω Π.Δ. προβλέπεται η παροχή οικονομικής ενίσχυσης στους αναδόχους για την κάλυψη των τρεχουσών αναγκών του ανήλικου με δικαστική απόφαση ή σύμβαση για όσο χρόνο διαρκεί η αναδοχή. Το ύψος της οικονομικής ενίσχυσης στους ανήλικους ρυθμίζεται στην Υπουργική Απόφαση Π1α/Γ.Π.οικ 92798/ΦΕΚ 1163/28-08-06 τεύχος Β και ανέρχεται σήμερα στο ποσό των διακοσίων εξήντα ευρώ (260,00€) για ένα υγιές παιδί, στο ποσό των τριακοσίων σαράντα ευρώ (340,00€) για ένα παιδί με ελαφρές αναπηρίες ή προβλήματα ψυχικής υγείας ή παρεκκλίνουσα συμπεριφορά και μαθησιακές δυσκολίες. Το ποσό των τετρακοσίων πενήντα ευρώ (450,00€) λαμβάνει μία ανάδοχη οικογένεια, αν φροντίζει ένα παιδί με βαριές αναπηρίες και οκτακοσίων πενήντα ευρώ (850,00€), αν αυτό πάσχει από ειδικά νοσήματα και λοιμώξεις. Τα παιδιά, που τοποθετούνται σε ανάδοχες οικογένειες, μπορεί βέβαια να στερούνται προσωρινά τις βιολογικές τους οικογένειες διατηρούν ωστόσο την ελπίδα της σύζευξης και της επιστροφής τους στο οικογενειακό τους περιβάλλον. Παράλληλα, δέχονται τη θαλπωρή και την αληθινή στοργή εκτός ιδρυματικού πλαισίου, από ανθρώπους, που έχουν τη διάθεση και την περίσσεια ψυχική αγάπη να τα αγκαλιάσουν και να τα υποδεχτούν ως δικά τους παιδιά.

³⁴² Κουνουγέρη – Μανωλεδάκη, Ε., 2008: 527-530

³⁴³ Κοτζάμπαση, Α., 2012: 29

Ως προς την εκτίμηση της καταλληλότητας των υποψήφιων ανάδοχων γονέων εφαρμόζονται αναλογικά οι διατάξεις της υιοθεσίας, όπερ σημαίνει, ότι για την έκθεση της κοινωνικής υπηρεσίας απαραίτητη είναι η διένεργεια μίας σειράς συνεντεύξεων, που αφορούν στην προσωπικότητα των υποψήφιων αναδόχων, το οικογενειακό και συγγενικό περιβάλλον τους, την περιουσιακή τους κατάσταση και κυρίως το κίνητρο της αναδοχής.³⁴⁴

2.1.3.1.2. Τα Είδη της Αναδοχής

❖ Ως προς τη διάρκεια της αναδοχής και τους αναδόχους

Η αναδοχή ανάλογα με τον χρόνο και τα πρόσωπα, που αναλαμβάνουν τη φροντίδα του ανηλίκου διακρίνεται στις ακόλουθες κατηγορίες:³⁴⁵

- Συγγενική αναδοχή: όπως υποδηλώνει και ο όρος, πρόκειται για εκείνη την αναδοχή, όπου την προστασία του ανάδοχου παιδιού αναλαμβάνει το οικείο, συγγενικό του περιβάλλον (θείοι, παππούς, γιαγιά, νονός).
- Βραχυχρόνια ή Βραχυπρόθεσμη αναδοχή: η αναδοχή αυτή μπορεί να διαρκέσει από μία νύκτα μέχρι και μερικούς μήνες και προσφέρει σταθερή οικογενειακή στέγη για εκείνο το παιδί, του οποίου οι γονείς δεν μπορούν να το επιμεληθούν προσωρινά. Η φροντίδα αυτού του τύπου συστήνεται και για το παιδί, που προορίζεται για υιοθεσία.
- Μακροπρόθεσμη αναδοχή: ο τύπος αυτός ενδείκνυται για εκείνες τις περιπτώσεις, όπου το παιδί δεν προβλέπεται να επιστρέψει στη φυσική του οικογένεια. Η αναδοχή αυτή επιτρέπει στο παιδί να μεγαλώσει σε ένα υγιές και ασφαλές υποστηρικτικό περιβάλλον, διατηρώντας ταυτόχρονα την επαφή με την οικογένειά του.
- Αναδοχή φιλοξενίας: Αφορά κυρίως στην φιλοξενία παιδιών, που ζουν σε κλειστή δομή, για να περάσουν ευχάριστα τις γιορτές, τα καλοκαίρια ή τα Σαββατοκύριακα σε ανάδοχες οικογένειες.
- Επείγουσα ή Έκτακτη αναδοχή: Αναφέρεται στις περιπτώσεις εκείνες, όπου οι γονείς τελούν υπό κράτηση για σύντομο διάστημα ή χρειάζεται να νοσηλευτούν άμεσα ή στις περιπτώσεις, όπου το παιδί επιβάλλεται να

³⁴⁴ Σίνδρον, Μ., 1994: 568

³⁴⁵ Γεώργαρου, Ε., 2016: 99-103, Κουσίδου, Τ., 1002: 7

μετακινηθεί ταχύτατα από την οικογένειά του λόγω συγκεκριμένης κατάστασης.

- Ημερήσια Αναδοχή/Αναδοχή ανακούφισης: Για ενίσχυση της λειτουργικότητας της οικογένειας και για να προληφθεί μια πιο μόνιμη μετακίνηση του παιδιού, επιλέγεται αυτός ο τύπος, κατά τον οποίο το παιδί φροντίζεται από ανάδοχη οικογένεια σε καθορισμένες ώρες ανάλογα με τις ανάγκες του κατά τη διάρκεια της ημέρας ή τη νύχτα. Αφορά κυρίως παιδιά με ειδικές ανάγκες.

Σύμφωνα με την Elliot τα χρονικά όρια της αναδοχής προσδιορίζονται στη βραχυπρόθεσμη αναδοχή μέχρι τους 3-4 μήνες, τη μεσοπρόθεσμη έως και τα τρία έτη και στη μακροπρόθεσμη περισσότερο από τρία έτη.³⁴⁶

❖ Ως προς τον βαθμό συνεργασίας της φυσικής οικογένειας

Η βιολογική οικογένεια άλλοτε συνεργάζεται με την ανάδοχη για την ομαλή ψυχοσωματική ανάπτυξη του παιδιού και άλλοτε όχι.

- Εγκλείουσα: οι ανάδοχοι και οι φυσικοί γονείς συνεργάζονται (κατόπιν προθυμίας των πρώτων)
- Αποκλείουσα: οι ανάδοχοι γονείς δεν συμπεριλαμβάνουν στο πλαίσιο συνεργασίας τους φυσικούς γονείς.

❖ Ως προς την ηλικία του υπό αναδοχή προσώπου

Παράλληλα, ανάλογα με την ηλικία του υπό αναδοχή μπορούμε να διακρίνουμε στην:

- Αναδοχή ανηλίκου
- Αναδοχή ενηλίκου.

Ο αστικός κώδικας ενδιαφέρεται να ρυθμίσει μόνο την αναδοχή του ανηλίκου. Αν πρόκειται για ενήλικο υπό αναδοχή άτομο, εφαρμόζονται οι διατάξεις του νόμου 2082/1992, άρθρο 9 παρ. 3.³⁴⁷

❖ Ως προς τον τρόπο δόμησης της αναδοχής

Με βάση το κριτήριο του τρόπου ιδρύσεως της σχέσεως αναδοχής, μπορεί να διακριθεί σε:

³⁴⁶ Elliot, D., (1991). Substitute family care for children in Britain, Social Service Review, December 564-581, όπως αναφέρεται στον Κάκουρο, Ε., 1996: 250

³⁴⁷ Γεωργιακάκη, Ε., 2007: 7

- Συμβατική αναδοχή.
- Δικαστική αναδοχή.

Στην αναδοχή με στενή έννοια ανατίθεται στους ανάδοχους γονείς μόνο η πραγματική φροντίδα, ενώ στην αναδοχή σε ευρεία έννοια ανατίθεται και η επιμέλεια του προσώπου. Φυσικά στην περίπτωση αυτή, προηγείται δικαστική απόφαση, βάσει της οποίας αφαιρείται η επιμέλεια του προσώπου του ανηλίκου από τους βιολογικούς γονείς του και ανατίθεται στον ανάδοχο γονέα.

❖ Ως προς τα γνωρίσματα της αναδοχής

Σύμφωνα, άλλωστε, με το άρθρο 1655ΑΚ, χαρακτηριστικά της αναδοχής είναι:

- Η συμπληρωματική προς την γονική μέριμνα ή την επιτροπεία λειτουργία της.
- Η ένταξη του υπό αναδοχή στην ανάδοχη οικογένεια.
- Η προσωρινότητα της εντάξεως.
- Το περιορισμένο περιεχόμενο των αρμοδιοτήτων των ανάδοχων γονέων.

❖ Ως προς την ιδιότητα του ανάδοχου γονέα

- Συγγενική: Όταν ο ανάδοχος γονέας είναι συγγενής εξ αίματος ή εξ αγχιστείας με τον ανήλικο.
 - Εξειδικευμένη ή επαγγελματική: Όταν τα πρόσωπα των ανάδοχων γονέων επιλέγονται με κριτήριο την επιστημονική τους κατάρτιση και εμπειρία, προκειμένου να αναλάβουν τα λεγόμενα «δύσκολα παιδιά», δηλαδή εκείνα που παρουσιάζουν πνευματικές ή ψυχικές διαταραχές, επανειλημμένη παραβατική συμπεριφορά, αναπηρίες ή άλλες ειδικές ανάγκες.

2.1.3.1.3. Τα τρωτά σημεία της Αναδοχής

Αδυναμίες του θεσμού αυτού είναι η έλλειψη πανελλαδικής εμβέλειας λόγω ασθενούς υποδομής και στελέχωσης σε εθνικό επίπεδο με αποτέλεσμα τη μετακίνηση του παιδιού από τον τόπο κατοικίας του.³⁴⁸ Υποφώσκει, επίσης, ο κίνδυνος της πρόκλησης συναισθηματικών αντιφάσεων και στα τρία μέρη, ανταγωνιστικότητας

³⁴⁸ Γεώργαρου, Ε., 2016: 205

μεταξύ των βιολογικών γονέων και των ανάδοχων και συγχύσεως στο παιδί.³⁴⁹ Παράλληλα, είναι πάντα ορατός ο φόβος της αδυναμίας ανταπόκρισης της ανάδοχης οικογένειας στον κατάλληλο χειρισμό του παιδιού και στην αποτυχία δημιουργίας κλίματος εμπιστοσύνης. Οι υποψήφιοι ανάδοχοι γονείς αμφιταλαντεύονται, αν θα μπορέσουν να περατώσουν με επάρκεια το δύσκολο αυτό έργο χωρίς να βλάψουν το παιδί και χωρίς να κλονίσουν τις σχέσεις του με τους φυσικούς του γονείς. Καθώς, μάλιστα, με τη σχέση της αναδοχής δε μεταβάλλεται το νομικό status του αναδεχόμενου ανηλίκου είναι εύλογο να προκύψουν διλήμματα ως προς την ικανότητα διαχείρισης του ευμετάβλητου και ρευστού χαρακτήρα του θεσμού αυτού.

Κατά την Κογκίδου³⁵⁰ ο θεσμός της ανάδοχης οικογένειας, παρά τη σπουδαιότητά του δεν αναπτύχθηκε όσο θα έπρεπε και δεν έγινε ευρέως αποδεκτός στην ελληνική κοινωνία, η δε ποιότητα και αποδοτικότητά του θεωρείται αμφίβολη. Μολονότι κατά την καταγραφή αυτής της κοινωνικής πραγματικότητας στο θέμα της αναδοχής έχει παρέλθει μία εικοσαετία, ελάχιστες βελτιώσεις έχουν σημειωθεί μέχρι σήμερα κυρίως στο πλαίσιο της ανάθεσης και θεσμικής παρακολούθησης της αναδοχής.³⁵¹ Η οικονομική, εξάλλου, κρίση που πλήττει την Ελλάδα την τελευταία πενταετία, συνέβαλε στο να οξυνθούν ακόμη περισσότερο τα τρωτά σημεία του θεσμού. Ο εθελοντισμός στη χώρα μας δε γνωρίζει έντονη κοινωνική απήχηση, ανάλογη μ' εκείνη της Ευρώπης ούτε καν σε απλές κρατικές ενέργειες, πόσο μάλλον στην ανάληψη του λειτουργήματος της φροντίδας και διαπαιδαγώγησης ενός ξένου παιδιού. Όχι σπάνια αμφισβητούνται ακόμη και τα κίνητρα της αναδοχής λόγω της χαμηλής αμοιβής, που εισπράττουν οι ανάδοχες οικογένειες ως αντάλλαγμα για την πολύτιμη προσφορά τους. Παράλληλα, η αναδοχή ως ένας τύπος προσωρινής οικογενειακής αποκατάστασης είναι δυνατόν να διαταράξει τον εσωτερικό κόσμο του παιδιού, το οποίο εξακολουθεί να βρίσκεται υπό την επίβλεψη του κράτους, έως ότου αποφασίσει η οικογένειά του την επιστροφή του σ' αυτήν. Μέχρι τότε παραμένει «παιδί της Πρόνοιας», αφού η Πολιτεία έχει την ευθύνη της φροντίδας και ανάτροφής του.³⁵²

Στις στρεβλώσεις του θεσμού συγκαταλέγεται η ευρέως διαδομένη στη χώρα μας αντίληψη για την αναδοχή ως προοίμιο ή υποκατάστατο της υιοθεσίας, που

³⁴⁹ Σίνδρου, Μ., 1994: 568, Παπαιωάννου, Κ., 1993: 108-109

³⁵⁰ Κογκίδου, Δ., 1995: 197

³⁵¹ Γεώργαρου, Ε., 2016: 207

³⁵² Σαχινίδη, Μ., 2000: 103

συνεπάγεται τη βαθμιαία και ολοκληρωτική απομάκρυνση των φυσικών γονέων από τη ζωή του υπό αναδοχή ανηλίκου.³⁵³

Από τα παραπάνω συνάγεται, ότι η αναδοχή είναι ένας θεσμός περίπλοκος, αμφίσημος, προβληματικός, που ακροβατεί σε επικίνδυνες ισορροπίες, καθώς διαμορφώνει στην ουσία «οιονεί» οικογενειακές σχέσεις, δομημένες απλώς κατά το πρότυπο των κατά κυριολεξία οικογενειακών δεσμών.³⁵⁴ Αυτό σημαίνει, ότι το αναδεχόμενο παιδί μεταφέρεται σε ένα νέο οικογενειακό περιβάλλον έχοντας συναίσθηση της παροδικότητας της κατάστασης αυτής, κάτι, που, όμως, δε φαίνεται να αποτρέπει τη σύσφιξη σχέσεων και την ανάδυση γονεϊκών συναισθημάτων.

Για τους λόγους αυτούς, η αναδοχή, ως «οικογενειοκεντρική» μορφή προστασίας και φροντίδας του παιδιού, που απομακρύνεται από τη φυσική του οικογένεια, είναι υποβαθμισμένη και εφαρμόζεται διστακτικά στην πράξη, ενώ αντίθετα προτιμάται η εισαγωγή και η μακρόχρονη, πολλές φορές, παραμονή ενός παιδιού σε ίδρυμα, σύμφωνα με την έκθεση αξιολόγησης του παιδιού το 2012 από τον Συνήγορο του Πολίτη.

2.1.3.2. Επιτροπεία Ανηλίκου

Η επιτροπεία ανηλίκου είναι ο θεσμός εκείνος του οικογενειακού δικαίου, που έχει ως σκοπό την προστασία ανηλίκου, του οποίου οι γονείς δεν ασκούν τη γονική του μέριμνα. Η επιτροπεία αποτελεί θεσμό με ενεργή παρουσία κατά το προϊσχύον οικογενειακό δίκαιο, πριν δηλαδή τη ριζική τροποποίηση του 1983 και την εφαρμογή της αρχής της ισότητας και ισονομίας.

Ειδικότερα, πριν την έναρξη ισχύος του ν. 1329/1983 τα ανήλικα γνήσια τέκνα υπάγονταν αποκλειστικά στην πατρική εξουσία. Το δικαίωμα της γονικής μέριμνας, το οποίο επιμερίζεται ισότιμα στους δύο γονείς βάσει του σύγχρονου Οικογενειακού Δικαίου, αντικατέστησε την πατρική εξουσία, η οποία, όπως υποδηλώνει και ο όρος, ανήκε αποκλειστικά στον πατέρα. Σε περίπτωση απουσίας της πατρικής εξουσίας (πχ θάνατο του πατέρα) το παιδί υπαγόταν σε καθεστώς επιτροπείας, ακόμη και αν φορέας αυτής ήταν η μητέρα.³⁵⁵

³⁵³ Συνήγορος του Πολίτη 2012: 4 και Μόσχος, Γ., 2015: 2

³⁵⁴ Κουνουγέρη – Μανωλεδάκη, Ε., 2003: 1

³⁵⁵ Σπυριδάκης, Ι., 2007: 1, ΑΚ 1501 του προϊσχυοντος Οικογενειακού Δικαίου

Κατά το ισχύον οικογενειακό δίκαιο η επιτροπεία ανηλίκου στοχεύει στη δικαστική υποκατάσταση της φυσικής του οικογένειας και ρυθμίζεται από τις διατάξεις 1589-1654 του 14^{ου} κεφαλαίου του Αστικού Κώδικα.

Ο ανήλικος τίθεται σε καθεστώς επιτροπείας, όταν συντρέχει μία από τις ακόλουθες περιπτώσεις:

α) Όταν απουσιάζει παντελώς η γονική μέριμνα, είτε γιατί οι γονείς είναι άγνωστοι, είτε γιατί έχει πάψει το λειτούργημα της γονικής μέριμνας και ως προς τους δύο γονείς. Η παύση της γονικής μέριμνας επέρχεται στις περιπτώσεις θανάτου, κήρυξης σε αφάνεια ή έκπτωσης των δύο γονέων, της παύσης της γονικής μέριμνας των θετών γονέων – αφού αυτή δεν επανέρχεται στους φυσικούς γονείς και της λύσης ή ακύρωσης της υιοθεσίας, όταν δεν ανευρίσκονται οι φυσικοί γονείς, για να επανέλθει σ' αυτούς η γονική μέριμνα του θετού τέκνου. Το Δικαστήριο, επίσης, δύναται να διατάζει να τεθεί ο ανήλικος σε καθεστώς επιτροπείας, όταν μετά τη λύση της υιοθεσίας κρίνει, ότι η επιστροφή στη βιολογική οικογένεια αντίκειται στο συμφέρον του.³⁵⁶

β) όταν η γονική μέριμνα αδρανεύει και για τους δύο γονείς. Πρόκειται για τις περιπτώσεις αδυναμίας άσκησης της γονικής μέριμνας και των δύο γονέων ή της αφαίρεσης της άσκησης της γονικής μέριμνας και από τους δύο γονείς.

γ) Όταν η γονική μέριμνα έχει πάψει ως προς τον έναν γονέα και αδρανεύει ως προς τον άλλο.³⁵⁷

Η αρχή της δοτής επιτροπείας διατρέχει τον θεσμό και τον ομοιογενεί με εκείνον της υιοθεσίας. Η επιτροπεία διατάσσεται πάντοτε με δικαστική απόφαση, η οποία εκδίδεται έπειτα από αίτηση ή αυτεπάγγελτα. Η αίτηση υποβάλλεται από οποιοδήποτε δικαιολογεί έννομο συμφέρον, ο οποίος ως επί το πλείστον είναι συγγενής του υπό επιτροπεία ανηλίκου. Αξιοσημείωτο παραμένει, ότι ως φορέας του δικαίωματος επιτροπείας αναγνωρίζεται και νομικό πρόσωπο, συνήθως το ίδρυμα, που προστατεύει τον ανήλικο. Ο νόμος προβλέπει σειρά των προσώπων, που δύνανται να διοριστούν επίτροποι, από την οποία επιλέγει το δικαστήριο κατά προτίμηση τον επίτροπο. Στην κατάταξη αυτή περιλαμβάνονται: α) ο ενήλικος σύζυγος του ανηλίκου, β) το φυσικό ή νομικό πρόσωπο, που ορίστηκε με διαθήκη ή με δήλωση στον ειρηνοδίκη ή στον συμβολαιογράφο από όποιον ασκούσε την γονική μέριμνα κατά τον χρόνο της δήλωσης και τον θάνατό του και τέλος, γ) το κατά την

³⁵⁶ ΑΚ 1575 παρ. 2

³⁵⁷ Γεωργιακάκη, Ε., 2007: 30

κρίση του δικαστηρίου καταλληλότερο πρόσωπο με προτίμηση προς τους πλησιέστερους συγγενείς του ανηλίκου.³⁵⁸

Τα όργανα της επιτροπείας είναι τρία: ο επίτροπος, το εποπτικό συμβούλιο και το δικαστήριο.

Ως προς την επιμέλεια του προσώπου του ανηλίκου, ο επίτροπος έχει ευρύτατες αρμοδιότητες, ανάλογες μ' αυτές των φορέων της γονικής μέριμνας.³⁵⁹ Κατά το άρθρο 1603, λοιπόν, το περιεχόμενο του λειτουργικού δικαιώματος της επιτροπείας ταυτίζεται με εκείνο της γονικής μέριμνας. Η επιτροπεία, επομένως, περιλαμβάνει την επιμέλεια του προσώπου του ανηλίκου, τη διοίκηση της περιουσίας του και την εκπροσώπησή του σε κάθε δικαιοπραξία ή δίκη, που αφορά το πρόσωπο ή την περιουσία του. Η εξουσία, όμως, του επιτρόπου δεν ασκείται ανεξέλεγκτα, όπως συμβαίνει τρόπο τινά στους γονείς, αλλά πριν τη λήψη κάποιας απόφασης απαιτείται ο εφοδιασμός με άδεια από το εποπτικό συμβούλιο και το δικαστήριο της επιτροπείας πάντοτε για την πληρέστερη και σφαιρικότερη προστασία του ανηλίκου.³⁶⁰

Το άρθρο 1631 προβλέπει δυνατότητα καταβολής και αμοιβής για την απασχόληση του επιτρόπου ανάλογη με τους κόπους και το μέγεθος της περιουσίας, που διαχειρίζεται. Η διάταξη αυτή ανακαλεί αυτόματα συνειρμούς με τον θεσμό της αναδοχής, αν και το πλαίσιο λειτουργίας των δύο αυτών θεσμών ως προς την παραγωγή έννομων συνεπειών διαφοροποιείται αισθητά.

2.1.3.3. Ψυχοπαίδια

Ο ελληνικός όρος «ψυχοπαίδι» δεν εντάσσεται τυπικά σε έναν επίσημο θεσμό, αλλά εκφράζει έννοια του άγραφου κυρίως δικαίου των εθίμων³⁶¹, που επιχειρεί να νοηματοδοτήσει μία ιδιαίτερα ρευστή και πολύσημη συνθήκη πρακτικών ανατροφής ξένων γενετικά παιδιών. Ωστόσο, κατέληξε -τουλάχιστον στην κοινωνική συνείδηση- να ενσαρκώνει τις περισσότερες φορές ένα δυσάρεστο κράμα των στρεβλών στοιχείων της υιοθεσίας και της αναδοχής των προηγούμενων αιώνων. Ο ψυχογιός ή η ψυχοκόρη αποτελεί μία έννοια, που συναντάται αρκετά συχνά στον ελλαδικό χώρο σε μία διαδρομή τουλάχιστον τριών αιώνων, από τον 17^ο αιώνα έως και τις αρχές του 20ού, όμως χρωματίζεται αρνητικά λόγω της εκμετάλλευσης και

³⁵⁸ Φουντεδάκη, Κ., 2008: 473

³⁵⁹ Γεωργιακάκη, Ε., 2007: 41

³⁶⁰ Βαθρακοκοίλης, Β., 2004: 1251, Κουνουγέρη-Μανωλεδάκη, Ε., 2008: 488-489

³⁶¹ Βαθρακοκοίλης, Β., 2004: 1073

της κακοποίησης του παιδιού, που λαμβάνεται ως ψυχοπαίδι υπό την αιγίδα κυρίως της αστής και κοινωνικοοικονομικά εύρωστης οικογένειας.

Ετυμολογικά, η λέξη αυτή είναι δηλωτική του περιεχομένου της και ερμηνεύεται ως «παιδί που υιοθετείται από ψυχικό, από οίκτο και συμπόνια, δηλαδή από ψυχοπονιά», καθώς ως υπέρτατη μορφή ψυχικού («διά την ψυχή») υπό την έννοια της κοινωνικής ευεργεσίας, η οποία όμως συμπορεύεται και με τη ψυχική σωτηρία του ψυχογονέα, αγοράζεται η ανατροφή ενός κοινωνικά αποκλεισμένου παιδιού. Η αναφορά στη ψυχή εγκλείει, ακόμη, την ηθική, θρησκευτική, πνευματική ή και φιλοσοφική στάση των απαρτιζόντων μελών της σχέσης αυτής και ιδίως του ψυχοπατέρα.³⁶² Οι πράξεις, λοιπόν, αυτές εισδοχής ενός ασύνδετου βιολογικά παιδιού σε κάποιο οικιακό χώρο εμποτίζονται με μια μορφή θρησκευτικότητας και πνευματικής ανάτασης, καθώς συνυφαίνονται με την αποκατάσταση της ηθικής συνείδησης μέσω της αποφόρτισης, απόσβεσης και συγχώρεσης των χριστιανικών παραπτωμάτων και αμαρτιών, που διαπράχθηκαν στον παρελθόντα χρόνο και αποβλέπουν προπαντός στον εξαγνισμό της ψυχής.

Ταυτόχρονα, όμως, δεν θα ήταν παράτολμο να εικάσουμε, ότι σκοπός των μετακινήσεων αυτών δεν είναι μόνο η σωτηρία της ψυχής, αλλά -έστω και δευτερευόντως- η ωφέλεια του ίδιου του ευεργετούντος: ο άτεκνος γονέας αναλαμβάνει την προστασία, την ανατροφή και την οικονομική αποκατάσταση ενός άπορου παιδιού μέσω της εγκατάστασής του ως κληρονόμου επί της κληρονομιαιίας του περιουσίας, προσδοκώντας όχι μόνο την ανταπόδοση της καλοσύνης στο παρόν αλλά και στο μέλλον. Μέσω, δηλαδή, της πρόσληψης ψυχοπαιδιού μεριμνά τόσο για τη γηροκόμησή του στην παρούσα ζωή, όσο και στη μεταθανάτια με τη λατρεία της ψυχής (τέλεση θρησκευτικών ακολουθιών, μνημοσύνων και δεήσεων προς ανάπαυση του νεκρού). Επιδιώκει, δηλαδή, έστω και ασυνείδητα, να υπερβεί τη «λήθη, που συνεπάγεται ο θάνατος, προεκτείνοντας την παρουσία του στο μέλλον».³⁶³

Μολονότι, δεν μπορούμε να υποτιμήσουμε συλλήβδην τις αγνές προθέσεις των ψυχογονέων να στερξουν τα οιονεί τέκνα τους, καθώς τις περισσότερες φορές εκφράζουν μέσω της κληροδοσίας τρυφερά συναισθήματα, εντούτοις, ο όρος αυτός χρησιμοποιείται πολλές φορές κατ' ευφημισμό, αφού η ελληνική βιβλιογραφική

³⁶² Ζέπος, Π.Ι., 1981: 8

³⁶³ Λούκος, Χρ., 2000: 103. Χριστιανικές πηγές αναφέρουν, ότι το 1771 η ηλικιωμένη Μαγδαληνή υιοθετεί κάποιον Γ.Π. ψυχογιό και την ανιψιά της Κυράτζα «ψυχοθυγατέρα» διανέμοντας όλη την περιουσία της σε αυτούς με τον όρο «να με κοιτάζουνε και εμένα έως να απουθάνω και να κάμνουν και τα ψυχικά μου...». Ζέπος, Γ.Ι., 1981: 22.

έρευνα αποκαλύπτει αρκετές περιπτώσεις απροστάτευτων, ορφανών ή φτωχών παιδιών, που υπηρετούν αμισθί σε εύπορες οικογένειες κάτω από δυσχερείς συνθήκες διαβίωσης. Πράγματι, η ανθρωπολόγος Εύα Καλπουρτζή, στα πλαίσια εκπόνησης της ποιοτικής μελέτης της για την ανάλυση των συγγενικών σχέσεων και των στρατηγικών ανταλλαγών στη Νάξο τον 17^ο αιώνα εξηγεί, ότι «η ακριβής αποσαφήνιση του όρου “ψυχοπαίδι” είναι αδύνατη έως προβληματική, καθώς το status των ατόμων, που αποκαλούνται ψυχοπαίδια, μπορεί να κυμαίνεται από την υιοθεσία έως την προσφορά εργασίας, ήτοι από θετό παιδί έως υπηρέτη».³⁶⁴

Τα σημαντικά ποιοτικά ευρήματα της ανθρωπολογικής της έρευνας υποδεικνύουν, ότι τουλάχιστον στην υπό Οθωμανική κυριαρχία Νάξο του 17^{ου} αιώνα τα ψυχοπαίδια δεν κατατάσσονται σε μία μόνο κατηγορία: ορισμένες φορές ως ψυχοπαίδια χαρακτηρίζονται τα αναδεκτά (βαφτιστήρια), ενώ άλλες φορές νοούνται εκείνα, που άτυπα εγκαθίστανται σε μία ξένη οικογένεια. Επομένως, η σημασιολόγηση του όρου αυτού είναι αρκετά ευρεία και περιλαμβάνει τόσο τα παιδιά, που έχουν απλώς βαπτιστεί από τον πνευματικό τους πατέρα (ανάδοχο, νονό), όσο και και εκείνα, που εισέρχονται στο νοικοκυριό του χωρίς την παρεμβολή του μυστηρίου της βάπτισης.³⁶⁵ Τα παιδιά αυτά ενδέχεται να ανήκουν στο κοινωνικό περιβάλλον του ψυχογονέα ή να είναι συγγενείς αυτού. Στο πλαίσιο της παραδοσιακής οικογενειακής αλληλεγγύης και εσωτερικής διακίνησης είναι ιδιαίτερα σύνηθες να ανατρέφονται και να κληροδοτούνται εκ πλαγίου ανήλικοι συγγενείς από άτεκνα ζευγάρια.³⁶⁶

Όμως, οι επιστημονικές πηγές, που θα μπορούσαν να αξιοποιηθούν ως πλούσιο τεκμηριωτικό υλικό, σπανίζουν, καθώς η παιδική ηλικία μέχρι και τις αρχές του εικοστού αιώνα προσεγγίζεται μόνο αποσπασματικά και επ’ ευκαιρία μίας γενικότερης έρευνας για τη συγγένεια και την ενήλικη ζωή.³⁶⁷ Ελλείψει επαρκούς ιστορικού και εθνογραφικού αρχείου, απ’ όπου θα μπορούσαμε να αντλήσουμε αξιόπιστα ανθρωπολογικά δεδομένα, προσφεύγουμε αναγκαστικά σε μία άλλη πηγή, η οποία εισφέρει πολύτιμη γνώση για τον αμφίσημο θεσμό των ψυχοπαιδιών. Μέσα από τα ηθογραφικά διηγήματα του 19^{ου} αιώνα, όπου επιχειρείται η περιγραφή και απόδοση των ηθών, εθίμων, της ιδεολογίας και της ψυχοσύνθεσης ενός λαού, όπως αυτά διαμορφώνονται υπό την επίδραση του φυσικού περιβάλλοντος και των

³⁶⁴ Καλπουρτζή, Ε., 2001: 148-158, 185

³⁶⁵ Καλπουρτζή, Ε., 2001: 185

³⁶⁶ Κάννερ, Ε., 2004: 322

³⁶⁷ Μακρυγιάννη, Δ., 1986: 21

ιστορικών και κοινωνικών συνθηκών, αλιεύονται σαφείς και ακριβείς πληροφορίες λαογραφικού χαρακτήρος σχετικά με το υπό διερεύνηση ζήτημα.

Η ηθογραφία αντλεί τα θέματά της τόσο από την αγροτική κοινωνία της υπαίθρου όσο και από το κοσμικό περιβάλλον της αστικής συνοικίας και αποτελεί μία από τις προσφορότερες πηγές πληροφοριών-μαρτυριών για τη νεοελληνική κοινωνία του 19^{ου} αιώνα.³⁶⁸ Χάρη σ' αυτή προσλαμβάνουμε αναπαραστάσεις της κοινωνικής ζωής και συνεπακόλουθα των πρακτικών υιοθεσίας, οι οποίες στον ελληνικό χώρο μέχρι και το 1970 δεν εμπίπτουν αποκλειστικά στη δικαστική δικαιοδοσία, αλλά επαφίενται στις άτυπες διαπροσωπικές συμφωνίες μεταξύ των ενδιαφερομένων, γνωστών ή όχι ή ακόμη και στη γενναιοδωρία του διαθέτη (στις υιοθεσίες «διά διαθήκης»). Στα φιλολογικά κείμενα το ψυχοπαίδι περιγράφεται άλλοτε ως ένα φτωχό και ανυπεράσπιστο παιδί εκτεθειμένο στα χέρια ανάλγητων ψυχογονέων και άλλοτε απασχολούμενο σε οικιακές εργασίες ή ως γηροκόμο με πενιχρό οικονομικό αντίτιμο.³⁶⁹ Στις ελάχιστες περιπτώσεις διακίνησης παιδιών «διά διαθήκης» που γνωρίζουμε, (καθώς είναι δύσκολη η ανεύρεση συμβολαίων, που να τις αποδεικνύουν) δίδεται η εντύπωση, ότι αυτές αφορμώνται από οικονομικές συνιστώσες και αφορούν μάλλον σε σύμβαση εργασίας παρά σε πράξη αναδοχής ή υιοθεσίας.

Αναμφίβολα, δεν εκλείπουν και οι περιπτώσεις ψυχοπαιδιών νεογνικής κυρίως ηλικίας, που ευτύχησαν σε θέση γνήσιων τέκνων στους κόλπους ευσυνειδητών θετών οικογενειών. Όσα από τα διακινούμενα βρέφη δεν ανήκουν στο εγγύτερο συγγενικό περιβάλλον των υιοθετούντων είναι τις περισσότερες φορές καρποί άνομων σχέσεων και εκτίθενται στο κατώφλι ενός άκληρου ζευγαριού. Πρόκειται για μία στρατηγική, που παρέχει στο παιδί αυξημένες προοπτικές επιβίωσης και επιτυχούς αποκατάστασης, καθώς οι άτεκνοι γονείς βάσει ενός εθιμικού κανόνα συμπεριφοράς «εξαναγκάζονται» να το κρατήσουν και να το μεγαλώσουν σαν δικό τους παιδί. Η αποδοχή και φροντίδα ενός έκθετου παιδιού από το άτεκνο ζευγάρι αποτελούν εκφάνσεις μίας κοινωνικά αποδεκτής συμπεριφοράς με χριστιανικές συνεκφορές, όπως η αγάπη, η θυσία και η εξιλέωση, που συνδέονται με το κύρος και την κοινωνική καταξίωση του ζευγαριού.

³⁶⁸ Πολίτου - Μαρμαρινού, Ε., 1991: 159-161

³⁶⁹ «Στην Αρναία υιοθετούσε κανείς όχι για το συμφέρον του παιδιού [...] αλλά γιατί τα νοικοκυριά χρειάζονταν εργατικά χέρια, οι ηλικιωμένοι υλικές φροντίδες, οι πεθαμένοι πνευματικές. Οι άνθρωποι ήθελαν απογόνους, στους οποίους θα μεταβίβαζαν το όνομα και τα αγαθά τους». Handman, M-E., 1993: 196.

Σύμφωνα με την Handman η εγκατάλειψη του παιδιού στα σκαλιά της οικίας της στείρας γυναίκας ερμηνεύεται ως «ένδειξη θείας πρόνοιας, που της επιτρέπει να εξαγοράσει τη στειρότητά της ανατρέφοντας ένα ξένο παιδί από ψυχικό και ηθικό εξαγνισμό».³⁷⁰ Γι' αυτό, εξάλλου, η απόρριψη του απροστάτευτου νεογνού από το άκληρο ζευγάρι πυροδοτεί έντονη κοινωνική αποδοκιμασία, όπως επιβεβαιώνει η περίπτωση μίας γυναίκας στην Αρναία τον 19^ο αιώνα, η οποία «οδήγησε το έκθετο παιδί στη Μητρόπολη δηλώνοντας, ότι δεν επιθυμούσε να το υιοθετήσει. Οι χωριανοί της παραξενεύτηκαν απ' αυτή τη συμπεριφορά. Το θεώρησαν μεγαλύτερο αμάρτημα απ' αυτό της ανύπαντρης κοπέλας, που έφερε στον κόσμο το παιδί. Αρνούμενη να εξαγοράσει τα σφάλματα, που οδήγησαν στη στειρότητά της, επιβάρυνε τη θέση της. Τελικά εκείνη εγκατάλειψε το χωριό μαζί με τον άνδρα της, πράγμα ασυμβίβαστο με την ανδροτοπική κοινωνία, γεγονός, όμως, που ανακούφισε τα πεθερικά της».³⁷¹ Η αποποίηση της εν δυνάμει γονεϊκής ευθύνης αποτελεί επίμπεμπτη συμπεριφορά, διότι δεν τοποθετείται στα πλαίσια της ατομικής επιλογής αλλά ερμηνεύεται ως παράβαση τόσο των χριστιανικών όσο και των κοινωνικών αξιών και ως ένδειξη αχαριστίας απέναντι στην προσφορά του θείου αυτού δώρου.

Κατ' επέκταση, η διαμόρφωση του εννοιολογικού περιεχομένου των ψυχοπαιδιών κάτω από την επίδραση των θρησκευτικών πεποιθήσεων φαίνεται, ότι προκαλεί πολύ περισσότερες αντανάκλασεις στην κοινωνική ζωή των λαϊκών συνοικιών και των απλών ανθρώπων απ' ότι στις εύπορες αστικές οικογένειες της πρωτεύουσας, όπου το ιδιοτελές συμφέρον προσδίδει διαφορετική διάσταση στον όρο «ψυχοπαίδι».

Οι επίσημες υιοθεσίες των ψυχοπαιδιών διαφοροποιούνται από εκείνες των απλών αναδοχών όχι μόνο ως προς τα έννομα αποτελέσματά τους, αλλά και ως προς τη διαδικασία τέλεσής τους. Μέσω φιλολογικών και λαογραφικών πηγών αναβιώνουν τα τελετουργικά της εισχώρησης του ξένου παιδιού στο υποκατάστατο οικογενειακό περιβάλλον, αλλά και γενικότερα οι τρόποι δόμησης πλασματικών συγγενικών σχέσεων. Συχνά η πράξη της υιοθεσίας, όπως εικονογραφείται και αντανάκλαται στα ηθογραφήματα, πραγματώνεται μέσα από μία θρησκευτική ιεροτελεστία, που τελείται στην Εκκλησία με την ειδική «εις υιοθεσίαν» ακολουθία, όπως ακριβώς συνέβαινε στη βυζαντινή κοινωνία.³⁷² Αναπαράσταση της παραδοσιακής αυτής μορφής

³⁷⁰ Handman, M-E., 1993: 200-201

³⁷¹ Handman, M-E., 1993: 201

³⁷² Ρήγας, Κ., 1891: 19

ελληνικής υιοθεσίας αντλούμε μέσα από το διήγημα του Γεωργίου Βιζυηνού *Το αμάρτημα της μητρός μου*. Το τελετουργικό της υιοθεσίας ιδιαίτερα τον περασμένο αιώνα αποκτά βαρύνουσα σημασία για το υποστατό αυτής, καθώς εξυπηρετεί στις συμβολικές του διαστάσεις την ανάγκη για τη «μίμηση της φύσης». Απουσία ενός νομοθετικού πλαισίου ως το 1946 (έτος εισαγωγής του αστικού κώδικα), η υιοθεσία αναγκαστικά «νομιμοποιείται» από την Εκκλησία και όχι από τα θεσμικά όργανα του κράτους.³⁷³ Όταν, όμως, η εκκλησιαστική τελετή ελλείπει, η νοερή ανάπλαση της φύσης μετατρέπεται σε υλική μίμηση, όπως πχ στην πρόσδεση του υιοθετούμενου στο μανίκι του θετού πατέρα ή στην ειδικά προορισμένη γι' αυτό τον σκοπό πουκαμίσια της θετής μητέρας εν είδει μίας δημόσιας γέννησης, το φτύσιμο (ο τρόπος αυτός οπωσδήποτε συνδέεται με την έκφραση «φτυστός ο πατέρας του») του θετού πατέρα στο στόμα του παιδιού σε μία συμβολική πάλι μετάγγιση της ουσίας του,³⁷⁴ η ένδυση χιτώνα στον υιοθετούμενο από τον υιοθετούντα, ένα έθιμο, που συναντάται στην Τρίπολη και αναμφίβολα υποδηλώνει τη νέα σχέση γονεϊκότητας, η οποία αγκαλιάζει το νέο μέλος.³⁷⁵

Το στοιχείο, όμως, που με μεγαλύτερη ασφάλεια, διαχωρίζει -κατά την Καλπουρτζή- το ψυχοπαιδί ως υιοθετούμενο τέκνο από εκείνο, που υπόκειται σε σχέση εξαρτημένης εργασίας με τους ψυχογονείς είναι η «κληρονομική διαδοχή»³⁷⁶. Αν η παραμονή του στον οικιακό χώρο του ψυχοπατέρα διακόπτεται, τότε η όλη σχέση μεταπίπτει αυτομάτως σε σχέση υπαλληλικής προσφοράς εντός του πλαισίου της μισθωτής οικιακής εργασίας σε αντίθεση με τη σχέση πλασματικής υιότητας, που διαρκεί εφ' όρου ζωής. Η αναγνώριση, λοιπόν, κληρονομικών δικαιωμάτων στο ψυχοπαιδί συνιστά το ασφαλέστερο κριτήριο αξιολόγησης του ιδρυθέντος δεσμού μεταξύ του ανήλικου ατόμου και της οικογένειας, από την οποία δεν κατάγεται βιολογικά.³⁷⁷

Συνοψίζοντας, θα λέγαμε ότι ο θεσμός του ψυχοπαιδιού παράγει χαλαρότερο από αυτόν της υιοθεσίας νομικό δεσμό, *«η δημιουργουμένη δε νομική σχέση δε φέρει καν τα χαρακτηριστικά της κοινής συμβάσεως εργασίας, αλλά είναι ιδιότυπος*

³⁷³ Παπαδάκη, Ε., 2013: 171

³⁷⁴ Μπρούσκου, Α., 2002: 132

³⁷⁵ Ρήγας, Κ., 1891: 20

³⁷⁶ Και σε αυτή την περίπτωση, όμως, ο ψυχοπατέρας δεν εξοπλίζεται με πατρική εξουσία ούτε και με επιτροπεία, αλλά ασκεί την επιμέλεια του τέκνου (Βαθρακοκοίλης, Β., 2004: 1073). Η μεταβίβαση μάλιστα περιουσιακών στοιχείων στο ψυχοπαιδί επιχειρείται στα πλαίσια της δωρεάς.

³⁷⁷ Καλπουρτζή, Ε., 2001: 187

οικογενειακή σχέση με έντονον ηθικό χαρακτήρα». ³⁷⁸ Καθώς, μάλιστα, ο ηθικός χαρακτήρας είναι εμφανέστερος στο έθιμο του ψυχοπαιδιού, κατά ορισμένους θεωρείται ως αγνότερη και σαφέστερη πρακτική παιδικής προστασίας, διότι «προέχει το ηθικό υπόβαθρο της δημιουργουμένης οικογενειακής σχέσεως χάρη στη σωτηρία της ψυχής, ενώ στην υιοθεσία προέχει ο αυστηρότερος νομικός δεσμός χάριν συνεχίσεως της γονής». ³⁷⁹

2.1.4. Νομοθετική και Ουσιαστική Σύγχυση στα όρια της υιοθεσίας και της παρένθετης μητρότητας.

Μέχρι τα τέλη της δεκαετίας του 1990 ισχύει ο νομικός και απαράβατος παλαιός ρωμαϊκός κανόνας θεμελίωσης της μητρότητας μέσω του τοκετού. Σύμφωνα με το άρθρο 1463 προ ν. 3089/2002 «η συγγένεια του προσώπου με τη μητέρα του ιδρύεται με μόνη τη γέννηση...». Η αδιαμφισβήτητη συναγωγή της μητρότητας από τη γέννηση του τέκνου ³⁸⁰ φέρνει στο φως ένα βαθύ νομοθετικό κενό, το οποίο θα κληθούν να καλύψουν οι δικαστές. Το αξίωμα του Paulus “mater semper certa est” έχει μεν υπερκεραστεί από τις προηγμένες μεθόδους της υποβοηθούμενης αναπαραγωγής με δανεισμό της μήτρας, όμως εξακολουθεί να ρυθμίζει θεσμικά τις οικογενειακές σχέσεις.

ι) Η απόκτηση παιδιού μέσω παρένθετη μητέρας:

Στην Ελλάδα η παρένθετη μητρότητα θα τεθεί στη δικαστική βάση το 1999 έπειτα από την αίτηση ενός ζευγαριού για την υιοθεσία δίδυμων τέκνων. Το παράδοξο της υπόθεσης έγκειται στο, ότι οι αιτούντες είναι βιολογικοί γονείς των δίδυμων πλην, όμως, δε γεννήθηκαν από την αιτούσα, αλλά από τρίτη γυναίκα. Στο νομικό συλλογισμό της απόφασης ³⁸¹-κατ’ αντανάκλαση του αγγλικού δικαίου- ³⁸² επαναλαμβάνεται, ότι απόλυτο έρεισμα της μητρότητας είναι ο τοκετός, συνεπώς τα δίδυμα θεωρούνται γνήσια τέκνα της τεκούσας μητέρας. Αφού, λοιπόν, η μοναδική,

³⁷⁸ Ζέπος, Π.Ι., 1981: 8

³⁷⁹ Ζέπος, Π.Ι., 1981: 9

³⁸⁰ Κοτζάμπαση, Α., 2011: 109

³⁸¹ Πολ. Πρωτ. Ηρακλείου 31/1999

³⁸² Στην Αγγλία εξακολουθεί να ισχύει το τεκμήριο της μητρότητας μέσω του τοκετού. Συνεπώς, μία γυναίκα δύναται να καταφύγει στην παρένθετη μητρότητα, όμως το παιδί που θα γεννηθεί από τη φέρουσα μητέρα δεν θα θεωρείται αυτομάτως δικό της βάσει δικαστικής απόφασης, αλλά θα χρειαστεί να το υιοθετήσει. Με άλλα λόγια, η παρένθετη μητέρα είναι νομικά η μητέρα του τέκνου και επαφίεται στην κρίση και τη βούλησή της η παραχώρηση του παιδιού στην κοινωνική μητέρα του μέσω της υιοθεσίας.

γνήσια και αληθινή μητέρα των παιδιών είναι εκείνη, που τα κυοφόρησε και τα έφερε στη ζωή, η γενετική γυναίκα μπορεί να ζητήσει να αναγνωριστεί μόνο ως η θετή τους μητέρα. Το Πολυμελές Πρωτοδικείο δέχεται την αίτηση υιοθεσίας, επειδή οι δυνάμεις θετοί γονείς πληρούν όχι μόνο τις τυπικές προϋποθέσεις του νόμου για τη σύναψη της υιοθεσίας, αλλά και γιατί η συνδρομή του βιολογικού δεσμού αποτελεί ένα επιπλέον εχέγγυο απεριόριστης αγάπης και φροντίδας προς αυτά.³⁸³

Ωστόσο, το άτοπο της λύσης αυτής είναι ορατό από το νομοθέτη, ο οποίος καλείται να εκσυγχρονίσει τις διατάξεις του οικογενειακού δικαίου με βάση τα νέα ιατρικά δεδομένα στο πεδίο της αναπαραγωγής. Η υιοθεσία σε καμία περίπτωση δεν αποτελεί δόκιμη επιλογή για τα παιδιά, που ναι μεν γεννήθηκαν από άλλη γυναίκα, όμως κατάγονται βιολογικά από τους θετούς γονείς τους. Και αυτό διότι οι υιοθετούντες ιδρύουν μέσω της υιοθεσίας οιονεί συγγένεια, κατά πλάσμα μόνο δικαίου όμοια με την εξ αίματος. Η φέρουσα, επομένως, μητέρα, που δε συνδέεται γενετικά με το παιδί «...θα εξακολουθήσει να είναι η φυσική μητέρα του και μετά την υιοθεσία, ενώ η θετή (γενετική) μητέρα συνδέεται με το παιδί με τεχνητή συγγένεια και θα είναι αναγκασμένη να συνυπάρχει και μετά την υιοθεσία με τη φυσική μητέρα...».³⁸⁴ Άλλωστε, στην υιοθεσία, η κοινωνικο-συγγενική σχέση μπορεί να λυθεί και να αναβιώσουν οι δεσμοί του τέκνου με τη φυσική του οικογένεια.³⁸⁵ Κατά συνέπεια, κρίθηκε ως επιτακτική ανάγκη η τροποποίηση του οικογενειακού δικαίου στον τομέα της υποβοηθούμενης αναπαραγωγής με την ένταξη της παρένθετης μητρότητας – άλλως δανεισμού μήτρας - στις ιατρογενετικές μεθόδους απόκτησης φύσει και όχι θέσει κατιόντος.³⁸⁶

ii) Η απόκτηση παιδιού με δωρεά εμβρύου ή γαμετών

Η υιοθεσία ως θεσμός ίδρυσης τεχνητής οικογενειακής συγγένειας με παιδί βιολογικά ξένο προς τους γονείς του προσομοιάζει και με την απόκτηση παιδιού μετά από επιτυχημένη ετερόλογη εξωσωματική γονιμοποίηση, ήτοι με δωρεά γαμετών ή υπεράριθμων εμβρύων.³⁸⁷ Στην περίπτωση, που οι γονείς λόγω διπλής

³⁸³ Τσουκαλά, Ο., 2013: 152-157

³⁸⁴ Κουνουγέρη-Μανωλεδάκη, Ε., 2005: 235

³⁸⁵ Τσουκαλά, Ο., 2013: 152-167, Μουσούρου, Λ., 1996: 112-114

³⁸⁶ ΑΚ 1459, 1460, άρθρο 8 ν. 3089/2002, άρθρο 13 ν. 3305/2005

³⁸⁷ DeParseval, G.D., 2013: 94-97. Ετερόλογη ονομάζεται η τεχνητή γονιμοποίηση, όπου η δημιουργία ζυγωτού (εμβρύου) προϋποθέτει τη χρήση ξένου γεννητικού υλικού (σπέρμα, ωάριο ή γονιμοποιημένο ωάριο) κατ' αντιδιαστολή με την ομόλογη, που αφορά στη χρησιμοποίηση γεννητικού υλικού από τους συζύγους. Στις μεθόδους υποβοηθούμενης αναπαραγωγής περιλαμβάνεται και η παρένθετη μητρότητα, όπως και η μεταθανάτια γονιμοποίηση (Κοτζάμπαση, Α., 2011: 111-112).

υπογονιμότητας (ωοθηκικής ανεπάρκειας και ολιγοσπερμίας) υποδέχονται γεννητικό υλικό τρίτου³⁸⁸ ή «υιοθετούν» κρυοσυντηρημένο, πλεονάζον και αναξιοποίητο αναπαραγωγικό υλικό σε μορφή ζυγωτού ή βλαστοκύστης, καταλήγουν στην κυοφορία εμβρύου ολότελα ασύμβατου προς τη δική τους γενετική ταυτότητα. Στην περίπτωση αυτή ιδρύεται κατά τον Γεωργιάδη και τη Μανωλεδάκη η λεγόμενη «κοινωνικοσυναισθηματική συγγένεια»³⁸⁹, «κατά την οποία ανταμείβεται η βούληση του προσώπου, που επιθυμεί να αποκτήσει την ιδιότητα του γονέα και όχι του προσώπου, που συμβάλλει στην αναπαραγωγή».³⁹⁰ Με άλλα λόγια, η αναπτυχθείσα μεταξύ των μελών της οικογένειας συγγένεια «σε περιπτώσεις τεχνητής γονιμοποίησης αναγνωρίζεται ως υπάρχουσα για λόγους κοινωνικούς και συναισθηματικούς και όχι λόγω βιολογικής καταγωγής».³⁹¹ Αντίθετα, κατά την Κοτζάμπαση, η συγγένεια, που θεμελιώνεται στην ετερόλογη τεχνητή γονιμοποίηση, δε θα πρέπει να ιδωθεί ούτε ως μία αμιγώς κοινωνικοσυναισθηματική σχέση, παρόλο που, όπως και στην υιοθεσία εδράζεται στην ιδιωτική βούληση, ούτε και ως ακραιφνώς βιολογική, παρόλο που κατ' αντιστοιχία με τη φυσική καταγωγή προαπαιτείται κυοφορία και τοκετός. Όπως υπογραμμίζει η ίδια «Υπό αυτό το πρίσμα, η τεχνητή αναπαραγωγή είναι μία πραγματική σχέση αμφίβια, η οποία μετέχει τόσο της τεχνητής συγγένειας της υιοθεσίας, αφού θεμελιώνεται στην ιδιωτική βούληση σε ένα προγενέστερο της σύλληψης στάδιο, όσο και της φυσικής συγγένειας, αφού σε κάθε περίπτωση τεχνητής αναπαραγωγής μεσολαβεί η κυοφορία από τη γυναίκα».³⁹²

Η διστάμενη νομική θεωρία ως προς τη νοηματοδότηση της ιδρυόμενης έννομης σχέσης (αν θεμελιώνεται δηλαδή κοινωνικοσυναισθηματική συγγένεια, οιονεί βιολογική ή μεικτή) καταδεικνύει, ότι με τη μέθοδο της ετερόλογης γονιμοποίησης (βάσει της οποίας αποκλείεται η μεταβίβαση του dna των γονέων στο δικό τους παιδί), τα όρια μεταξύ της υιοθεσίας και της τεχνητής γονιμοποίησης είναι δυσδιάκριτα. Και στις δύο περιπτώσεις το παιδί «αποκόπτεται» από τον βιολογικό του κορμό και «παραδίδεται» σε μία τεχνητή σχέση, στην οποία προέχει το βουλευτικό στοιχείο του συναισθηματικού-κοινωνικού δεσμού και όχι της γονιδιακής σύνδεσης.

³⁸⁸ Στο λεγόμενο «γεννητικό υλικό» ανήκουν τα αναπαραγωγικά κύτταρα, ωάριο και σπερματοζωάριο, ενώ ως «γενετικό υλικό» αποκαλείται το dna. Ωστόσο, επειδή είναι λεπτή η γλωσσική διαφορά, ενδεχομένως να χρησιμοποιηθούν ως ταυτόσημες έννοιες στο κείμενο.

³⁸⁹ Γεωργιάδης, Απ., 2014: 14, Καράσης, Δ.Μ., 2012: 176, Κουνουγέρη-Μανωλεδάκη, Ε., 2008: 371

³⁹⁰ Γεωργιάδης, Απ., 2014: 14

³⁹¹ Λέκκας, Γ., 2012: 43

³⁹² Κοτζάμπαση, Α., 2003: 44-45

Το ιδιότυπο αυτό έννομο καθεστώς διχάζει την επιστημονική κοινότητα στα τέλη του 20^{ου} αιώνα. Ο Δανέζης σημειώνει ανήσυχος το 1986 για τα παιδιά υψηλής τεχνολογίας, όπως τα ονομάζει: «η σύμπραξη του ενδιαφερόμενου ζευγαριού και των επιλεγμένων δοτών έχει σαν αποτέλεσμα τη γέννηση παιδιών με περισσότερους από δύο γονείς, που άλλοτε μπορεί να είναι τρεις και άλλοτε τέσσερις. Είναι φανερό, ότι βαδίζουμε στη δημιουργία νέων βιογενετικών προτύπων με άγνωστες ακόμα επιπτώσεις στην οικογένεια και την κοινωνία».³⁹³ Λιγότερο θορυβημένος από τις εξελίξεις στον τομέα της υποβοηθούμενης αναπαραγωγής, ο καθηγητής Θεολογίας του Α.Π.Θ. Μαντζαρίδης διαβλέπει μέσω του δανεισμού από άτεκνα ζευγάρια βλαστοκυστών, που πρόκειται να καταστραφούν έπειτα από μακρά διάρκεια κατάψυξης, μία ακόμη περίπτωση κοινής υιοθεσίας. Συγκεκριμένα, επισημαίνει με παρρησία:

Στην περίπτωση μάλιστα των καταψυγμένων εμβρύων η υιοθεσία καλύπτει και την εμβρυική περίοδο της ζωής του υιοθετούμενου. Τα όποια ηθικά ή και βιολογικά προβλήματα, τα οποία υπάρχουν ως τον σχηματισμό και την κατάψυξη του εμβρύου, σχετίζονται με αυτούς που το υιοθετούν τόσο, όσο και σε κάθε άλλη υιοθεσία. Αυτονόητο είναι ότι εδώ το ζεύγος δε συνεργεί στη δημιουργία καταψυγμένου εμβρύου, αλλά αντιθέτως συμβάλλει στη μη καταστροφή του ήδη υπάρχοντος. Ως ένα περεταίρω βήμα θα μπορούσε να θεωρηθεί και η υιοθέτηση καταψυγμένων εμβρύων με τη μεσολάβηση φέρουσας μητέρας, όταν αυτή που επιθυμεί την υιοθεσία αδυνατεί να κυοφορήσει. Εδώ βέβαια υπάρχουν περισσότερα προβλήματα.³⁹⁴

Σε κάθε περίπτωση η κυοφορία του γενετικά ασύνδετου δανεικού εμβρύου από τη «θετή» του μητέρα είναι εκείνη, που το νομιμοποιεί στην κοινωνική συνείδηση και προάγει μία συναισθηματική σχέση, βασισμένη τόσο στο βουλευτικό στοιχείο όσο και στο τεκμήριο της μητρότητας. Στην περίπτωση αυτή, η απόκτηση παιδιού, το οποίο απέχει από τις κληρονομικές καταβολές των γονέων του, μπορεί να συγκριθεί με την υιοθεσία, ίσως ακόμη και με τον εικονικό τοκετό³⁹⁵. Ανεξάρτητα, όμως, από αυτό, η ασυδοσία στη χρήση της εμπορευματοποιημένης ιατρικής τεχνολογίας και η περιορισμένη θεσμική εποπτεία του κράτους στις μεθόδους της τεχνητής αναπαραγωγής δεν παύει να εγείρει βιοηθικά διλήμματα ως προς το δικαίωμα του κάθε ανθρώπου να φέρνει στον κόσμο παιδιά, που σε αντίθεση με τους

³⁹³ Δανέζης, Ι.Μ., 1996: 392

³⁹⁴ Μαντζαρίδης, Γ., 2000: 107

³⁹⁵ Παρά τις αρνητικές σημάνσεις του εικονικού τοκετού λόγω της εγκληματικής του φύσεως, η χρήση αυτού –ίσως και καταχρηστικά- ως «ανάλογου» της ομόλογης εξωσωματικής γονιμοποίησης δικαιολογείται λόγω της αυτόματης εγγραφής της πράξης της γέννησης του παιδιού στο ληξιαρχείο χωρίς τη μεσολάβηση διαπλαστικής δικαστικής απόφασης, όπως στην υιοθεσία.

κανόνες της υιοθεσίας, δε θα γνωρίσουν ποτέ τους βιολογικούς τους γονείς.³⁹⁶ Η άνευ όρων δυνατότητα τεκνοποίησης χάρη στις σύγχρονες μεθόδους υποβοήθησης ή υποκατάστασης της φυσικής αναπαραγωγής εξυπνοεί τη γέννηση τέκνων βιολογικά άσχετων με τους γονείς τους ωσάν εμπορεύματα κατά παραγγελία, που περίμεναν καρτερικά στην κατάψυξη κάποιον να τα «υιοθετήσει» έναντι αμοιβής. Και παρόλο που, όπως και στην υιοθεσία, συστήνεται η αποκάλυψη της αλήθειας στο παιδί σύμφωνα με τις συνταγματικές επιταγές των άρ. 2, 4 και 5³⁹⁷, ότι γενετικά δηλαδή δεν κατάγεται από τον ένα ή και τους δύο γονείς του, ωστόσο δεν μπορεί να αγνοηθεί, ότι η αναζήτηση των ριζών, που τόσο στην υιοθεσία ενθαρρύνεται και προωθείται, στην ετερόλογη γονιμοποίηση αποκλείεται αυστηρά από το ιατρικό πρωτόκολλο. Πόσο, λοιπόν, ψυχικά διαχειρίσιμη θα ήταν η γνώση από το παιδί, ότι οι γονείς του δεν είναι οι γεννήτορές του, στων οποίων όμως τα στοιχεία απαγορεύεται η πρόσβαση;

3. Οι επιδιωκόμενοι διά της Υιοθεσίας σκοποί και οι σχετικές παρεκκλίσεις

Εισαγωγικά

Η υιοθεσία ενός παιδιού είναι μια βουλητική πράξη στην πορεία ενός ετερόφυλου ζεύγους, πιθανόν και ενός άγαμου ατόμου και σε κάποιες χώρες και από ζεύγος ατόμων του ιδίου φύλου. Η σύσταση της υιοθεσίας επαναπροσδιορίζει το μέλλον του υιοθετούμενου, αλλά και των θετών του γονέων, καθώς «ένα παιδί αποτελεί τον ιστό σύσφιξης της συζυγικής οικογένειας».³⁹⁸ Για τον λόγο αυτό, η υποβολή της αίτησης υιοθεσίας ανήλικου τέκνου προϋποθέτει συνειδητή και υπεύθυνη απόφαση, επίγνωση των αντιξοοτήτων, δυσκολιών αλλά και προσδοκιών, καθώς και ακλόνητη πεποίθηση απόκτησης ενός ξένου γενετικά παιδιού.³⁹⁹

Πρώτιστο κίνητρο, λοιπόν, της υιοθεσίας είναι η έλλειψη του βιολογικού απογόνου, που συνεπάγεται σχεδόν αυτόματα την ασίγαστη λαχτάρα ενός τέκνου, προφανώς ενδυναμωμένη από την πίεση, που ασκείται στο ζευγάρι όχι μόνο από το οικείο του περιβάλλον αλλά και από τον κοινωνικό του περίγυρο. Το ένστικτο, μάλιστα, της αναπαραγωγής στον άνθρωπο είναι τόσο ισχυρό, ώστε ολόκληρη η ζωή του να κυριαρχείται από δύο μοτίβα: αυτό της σωματικής προσπάθειας και εκείνο της

³⁹⁶ Snowden et al, 1993 όπως αναφέρεται στο Haime, E., & Weiner, K., 2000: 479, Παπαληγούρα, Ζ., 2015: 65

³⁹⁷ Κοτζάμπαση, Α., 2003: 47, deParseval, G.D., 2013: 14

³⁹⁸ Gauchet, M., 2004: 240

³⁹⁹ Κωνσταντέλια, Σ., 2000: 71, Μπέκα-Μηλιοπούλου, Α., 2006: 112

αναπαραγωγικής.⁴⁰⁰ Τόσο ο αγώνας της επιβίωσης όσο και η διαιώνιση του είδους αποτελούν δύο θεμελιώδη κεφάλαια στον κύκλο ζωής ενός ατόμου, που επιδρούν δυναμικά στην εξέλιξή του. Η τεκνοποίηση ως μία έννοια, που εσωκλείει τη σύλληψη και τη δημιουργία και όχι μόνο την ανατροφή, είναι απόλυτα συνυφασμένη με την ανάγκη της βιολογικής συνέχισης και την πρόταξη του γενετικού δεσμού έναντι του κοινωνικοσυναισθηματικού.

Πράγματι, οι σχετικές με την υπογονιμότητα μελέτες καταδεικνύουν, ότι τα ζευγάρια, που επιθυμούν παιδί, προσπαθούν αρχικά με κάθε διαθέσιμο μέσο να τεκνοποιήσουν πριν προσφύγουν στην υιοθεσία.⁴⁰¹ Η υιοθεσία επιλέγεται ως έσχατη λύση στο πρόβλημα της ατεκνίας, μόνο εφόσον εξαντληθούν όλες οι προσπάθειες επίτευξης βιολογικής τεκνογονίας με φυσικό ή τεχνητό τρόπο. Ως εκ τούτου, οι υποψήφιοι θετοί γονείς, που αρχίζουν πλέον να σκέφτονται σοβαρά το ενδεχόμενο της υιοθέτησης τέκνου, έχουν ήδη διανύσει μία μακρά διαδρομή μέσα από τις διαδικασίες μεταβίβασης του γενετικού δυναμικού. Η λήψη της ώριμης και σταθερής απόφασης για υιοθεσία συνδέεται με έναν ατέρμονο ψυχικό και οικονομικό αγώνα αποτυχημένων προσπαθειών για απόκτηση τέκνου. Οι μάταιες αυτές απόπειρες συνοδεύονται από αλληπάλληλες εναλλαγές συναισθημάτων, όπου η ελπίδα και η λαχτάρα της κύησης μετουσιώνεται σε αγωνία και αργότερα εκφυλίζεται σε απογοήτευση, ματαίωση, θυμό, θλίψη και άρνηση.⁴⁰²

Για τα υπογόνιμα ζευγάρια το σημανόμενο της γενετικής συνέχειας και της βιολογικής κληρονομιάς δε θεμελιώνεται μόνο στο συναισθηματικό υπόβαθρο των μεθόδων υποστήριξης της αναπαραγωγής. Δεν περικλείει, δηλαδή μόνο ένα βαρύ συναισθηματικό και ηθικό φορτίο. Παράλληλα, σημασιολογείται και με οικονομικές αναφορές λόγω του υψηλού κόστους των μεθόδων της υποβοηθούμενης αναπαραγωγής. Για την ακρίβεια, η πρόσβαση στις εξελιγμένες αυτές διεργασίες επίτευξης κύησης προϋποθέτει την καταβολή ενός χρηματικού ποσού, απρόσιτου για μεγάλη μερίδα υπογόνιμων ατόμων. Η ένταση, επομένως, της επιθυμίας του βιολογικού απογόνου αποτελεί συνάρτηση τόσο των ψυχικών όσο και των οικονομικών τους δυνάμεων. Η ακούσια ατεκνία ως αποτέλεσμα της σωματικής

⁴⁰⁰ Kenrick, D., Trost, M., & Sundie, J., 2004: 68

⁴⁰¹ Becker 2000, Bonacorso 2008, Clarke 2009, Edwards 2000, Franklin 1997, Konrad 2005, Thompson 2005, όπως αναφέρονται στην Παπαδάκη, Ε., 2013: 175. Σύμφωνα με την έρευνα, που εκπονήθηκε από τους Berry et al.(1996) σε δείγμα 2.587 θετών γονέων στην Καλιφόρνια, περίπου τα 2/3 εξ αυτών (69%) παραδέχτηκαν, ότι είχαν υιοθετήσει, επειδή δεν μπορούσαν να αποκτήσουν ένα δικό τους παιδί (Fisher, A., 2003: 338).

⁴⁰² Παπαγιαννακοπούλου- Σπέντζα, Ε., 1994: 560, Μπέκα-Μηλιοπούλου, Α., 2006: 112

ανικανότητας αλλά και της αδυναμίας συνέχισης εφαρμογής της βιοτεχνολογίας προλειώνει το έδαφος για την αποδοχή της πλασματικής τεκνοποίησης.

Κατά το στάδιο αυτό τα άτεκνα ζευγάρια βιώνουν την ανικανότητα παιδοποίησης με τη μορφή πένθους για την απώλεια του βιολογικού απογόνου, που θα μετέφερε τα χαρακτηριστικά τους εις το διηνεκές. Τα συναισθήματα, λοιπόν, πριν την οριστικοποίηση της απόφασης για υιοθεσία είναι ανάμεικτα και αμφίρροπα. Η προοπτική της ανατροφής ενός ξένου παιδιού ανακινεί χαρά, αλλά και αγωνία λόγω της ιδιαιτερότητας της σχέσης αυτής. Η υιοθεσία εδράζεται μόνο στον υγιή και ακλόνητο συναισθηματικό δεσμό μεταξύ γονέα και παιδιού, γεγονός που προκαλεί δικαιολογημένη ανησυχία στους υιοθετούντες, αν θα μπορέσουν να υφάνουν ένα τόσο ισχυρό δέσιμο. Προβαίνοντας, όμως, στη διεκπεραίωση των διαδικασιών της υιοθεσίας, το ζευγάρι τεκμαίρεται συναισθηματικά προετοιμασμένο και έτοιμο για την απόκτηση ενός άγνωστου παιδιού, που θα εξελιχθεί όμως στο δικό τους παιδί, το ονομαζόμενο «παιδί της καρδιάς».⁴⁰³

Χωρίς διάθεση υποτίμησης των ανθρωπιστικών κινήτρων της υιοθεσίας, στην παρούσα διατριβή η ίδρυση τεχνητής συγγένειας εξετάζεται κυρίως υπό το πρίσμα της έλλειψης βιολογικού απογόνου. Προς την κατεύθυνση αυτή οδηγούμαστε, γιατί πράγματι τα άτεκνα ζευγάρια απαρτίζουν το μεγαλύτερο ποσοστό των αιτούντων υιοθεσία. Δέον, βέβαια, να υπομνησθεί, για άλλη μία φορά, ότι σύναψη γονεϊκών σχέσεων επιτυγχάνεται όχι μόνο για λόγους τεκνοποίησης αλλά και ανθρωπισμού με σκοπό την παροχή ανυστερόβουλης αγάπης σε λιγότερα ευνοημένα παιδιά προερχόμενα κυρίως από χώρες του τρίτου κόσμου.

3.1. Η ανάγκη απόκτησης τέκνου

Η επιθυμία τεκνοποίησης αποτελεί μία περίπλοκη και ενστικτώδη βιολογική λειτουργία, καθώς ενεργοποιείται από συνειδητά και ασυνείδητα κίνητρα, που εξυπηρετούν γονιδιακές ή επίκτητες ανάγκες και ωθούν τους ανθρώπους να αναπαράγονται ακόμη και κάτω από πολύ αντίξοες συνθήκες. Ο Ίρβινγκ Γιάλομ έχει επανειλημμένα αναφερθεί στα χαρακτηριστικά της γονεϊκότητας, επισημαίνοντας, ότι *«πολλές φορές τα παιδιά αντιπροσωπεύουν ένα εγχείρημα της δικής τους αθανασίας»*.⁴⁰⁴ Η απόκτηση παιδιών αποτελεί «συνώνυμο της ενηλικίωσης»,⁴⁰⁵ αλλά

⁴⁰³ Howell, 2006: 70, όπως αναφέρεται στην Παπαδάκη, Ε., 2013:183

⁴⁰⁴ Yalom, I., 2008: 37, Παρασκευόπουλος, Ν., 2011: 82

⁴⁰⁵ Salmon, 1985, Woollett, 1991 στο Thorpe, K., & Elliot, S., 1998: 108, Paxson, H., 2013: 285

και πηγή ευτυχίας, καθώς η ύπαρξη των γονέων νοηματοδοτείται δια της αναπαραγωγής και της δημιουργίας οικογένειας. Παράλληλα, μέσω της γονεικότητας διασφαλίζεται η γενετική συνέχεια, διασώζεται το οικογενειακό όνομα ή η επαγγελματική δραστηριότητα, εξυπηρετούνται ανάγκες συντροφικότητας ακόμη και γηροκομίας. Τέλος, ικανοποιείται *«η ματαιότητα του ανθρώπου μέσα από τη νίκη του θανάτου, αφού η μνήμη του θα παραμείνει ζωντανή τουλάχιστον μεταξύ των μελών της οικογένειάς του και των απογόνων του»*.⁴⁰⁶ Σύμφωνα με την Sholder η εγγενής ανάγκη αναπαραγωγής δεν μπορεί να αποκωδικοποιηθεί παρά μόνο με όρους ψυχοσυναισθηματικούς δίδοντας έμφαση στο γενεαλογικό δεσμό και τη βιολογική καταγωγή. Κατά την ίδια *«η γενεαλογική σειρά αποτελεί μία αμοιβαία οικειοποίηση των επιθυμιών, η οποία σφυρηλατεί τον οικογενειακό δεσμό εκ των έσω: το παιδί αντιπροσωπεύει ένα ενδόμυχο τμήμα του γονέα του, το οποίο και διαγωνίζεται, ενώ ο γονέας μεταμοσχεύει στο παιδί μέρος του ίδιου του εαυτού, το οποίο θα αποτελέσει τη βάση της μελλοντικής του ταυτότητας»*.⁴⁰⁷

Η γέννηση ενός παιδιού ως η απόληξη μίας συνειδητής σεξουαλικής συμπεριφοράς επισφραγίζει την ερωτική ταυτότητα του ζευγαριού, επιβεβαιώνει τη σωματική του υγεία και αρτιότητα, μορφώνει ένα νέο κοινωνικό και νομικό σχήμα, την οικογένεια και, τέλος, συμβάλλει στην κοινωνική του ένταξη.⁴⁰⁸ Στην Ελλάδα η μητρότητα ενσαρκώνει έναν εξόχως σημαίνοντα κοινωνικό θεσμό,⁴⁰⁹ ο οποίος αντλείται μέσα από την κρατούσα ιδεολογία για τον γάμο και την οικογένεια.⁴¹⁰ Ως προς τις επιμέρους πτυχές της, η μητρότητα εξυφαίνει έναν ιδιαίτερα ισχυρό ρόλο ανάλογο με αυτό της συζύγου με ατομικές, κοινωνικές και πολιτικές προεκτάσεις. Πράγματι, η Πολιτεία ενθαρρύνει την τεκνοποίηση με την παροχή οικονομικών ή εργασιακών κινήτρων στους πολύτεκνους, με τη διαγραφή των αντισυλληπτικών δισκίων από τη λίστα της δωρεάν παροχής φαρμάκων, από την πλημμελή ενημέρωση του γόνιμου πληθυσμού σχετικά με τις μεθόδους αντισύλληψης και από την εν μέρει κάλυψη των εξόδων της τεχνητής γονιμοποίησης από το δημόσιο ταμείο.⁴¹¹ Συνεπώς, η τεκνογονία δε συνιστά μόνο προσωπική επιλογή αμιγώς συνδεδεμένη με ατομικά

⁴⁰⁶ Sholder, E., 2009: 25

⁴⁰⁷ Flavigny, C., 2005: 705

⁴⁰⁸ Canning, K., 1992: 86, Woollett, A., & Nicolson, P., 1997: 88

⁴⁰⁹ Rushton, L., 1992: 151

⁴¹⁰ Κοτσάμπαση, Α., 2003: 17

⁴¹¹ Niven, C., Walker, A., 1995: 12

κριτήρια και εσωτερικές διεργασίες⁴¹², αλλά και εναρμόνιση με τους κυρίαρχους κοινωνικούς και πολιτικούς κανόνες.⁴¹³

Αυτό σημαίνει, ότι η διαιώνιση του είδους δεν καθοδηγείται μόνο από το ένστικτο της εξελικτικής διαδικασίας. Στην πραγματικότητα, ενδυναμώνεται από τους εθιμικούς και νομικούς κανόνες, όπως κατασκευάζεται και καλλιεργείται από τις κοινωνικές αναπαραστάσεις κάθε εποχής.⁴¹⁴ Ακόμη, λοιπόν και αν η μητρότητα συνδηλώνεται ως ηθικό καθήκον και ως βιολογικός προορισμός, δεν παύει να συνιστά «εργαλείο άσκησης ελέγχου και εξουσίας».⁴¹⁵ Από το αρχαίο μέχρι το πρόσφατο παρελθόν (ή και παρόν της), η γυναίκα στα πλαίσια δόμησης και εμπέδωσης της έμφυλης κοινωνικής υποκειμενικότητας εμποτίζεται με την ιδέα της τεκνοποίησης σαν να είναι ο μοναδικός σκοπός της ζωής της:

[...] Η γυναίκα διαδέχεται τις φάσεις της ζωής ως παιδί, έφηβη, λογοδοσμένη κοπέλα, νύφη, μητέρα και γιαγιά. Μετά τη μητρότητα γερνάει γρήγορα, καθώς ο κύκλος της ζωής της συνοψίζεται στην αναπαραγωγική διαδικασία. Αν η γυναίκα απεικονίζεται να εργάζεται, τότε ράβει ή κεντάει δίπλα σε μία κούνια, σαν μία και μοναδική εικόνα της οικογενειακής της ζωής. Ο άνδρας έχει απείρως πιο ποικίλους ρόλους [...].⁴¹⁶

3.1.1. Τα εμπόδια στην απόκτηση τέκνου: Η Υπογονιμότητα και οι νέες συνθήκες ζωής της μετανεωτερικής κοινωνίας.

3.1.2. Έννοια και Αίτια Υπογονιμότητας

Η υπογονιμότητα αποτελεί ένα από τα πιο σύνθετα προβλήματα της εποχής μας και τη μεγαλύτερη πρόκληση του τεχνολογικού πολιτισμού μας. Η επιστήμη είναι, πλέον, σε θέση να αφουγκραστεί την ανάγκη της μητέρας για τεκνοποίηση και να την υλοποιήσει, ακόμη και όταν η φύση δεν τής το επιτρέπει. Η αναπαραγωγή εφ' εξής είναι απότοκη μιας ελεγχόμενης και βουλητικής διαδικασίας.

⁴¹² Ολόκληρη η ανθρώπινη ύπαρξη επηρεάζεται από την αναπαραγωγική διαδικασία και οριοθετείται σε τέσσερις φάσεις: Η πρώτη αφορά καθ' εαυτού στη δραστηριότητα της τεκνοποίησης και περιλαμβάνει την κύηση και τον τοκετό. Η δεύτερη αναφέρεται στο δυναμικό γονιμότητας κάθε ανθρώπου, στη δυνατότητα, δηλαδή, να συλλάβει και ως τέτοια περιλαμβάνει την εφηβεία, την έμμηνο ρύση και την εμμηνόπαυση. Στην τρίτη φάση εμπεριέχονται πράξεις ελέγχου της γονιμότητας, δηλαδή μέσα περιορισμού των γεννήσεων και της απόκτησης του επιθυμητού αριθμού παιδιών και η τέταρτη συνδέεται με τις συνέπειες της αναπαραγωγικής δραστηριότητας, δηλαδή με τη γονεϊκότητα και την άσκηση της γονικής μέριμνας (Niven, C., Walker, A., 1995: 11).

⁴¹³ Το δικαίωμα της μητρότητας μέσα από τη χρήση της εξωσωματικής γονιμοποίησης ανάγεται από ιδιωτικό ζήτημα σε δημόσιο και άρα σε πολιτικό ζήτημα (Κοτζάμπαση, Α., 2003: 10).

⁴¹⁴ Chodorow, 1978, Woollett, 1975, όπως αναφέρεται στο Woollett, A., Nicolson, 1998: 1

⁴¹⁵ Paxson, H., 2004: 18, Καντσά, Β., 2006: 363.

⁴¹⁶ Χάφτον, Ο., 2003: 78

Η μείωση της γονιμότητας αποτελεί αναμφίβολα διάσταση της κοινωνικο-οικονομικής ανάπτυξης και αποδίδεται σε κοινωνικο-πολιτισμικούς λόγους.⁴¹⁷ Οι σύγχρονοι ρυθμοί ζωής, η παρατεταμένη σχολική ζωή, η καθυστερημένη επαγγελματική αποκατάσταση, η αβεβαιότητα για το μέλλον, καθώς και η συρρίκνωση του κράτους πρόνοιας επηρεάζουν την αναπαραγωγική συμπεριφορά και σκιαγραφούν ένα νέο κοινωνικό πορτρέτο της οικογένειας υπό το πρίσμα της ηλικιακής ταυτότητας. Η προοπτική του γάμου φθίνει, καθώς πλέον δεν εξασφαλίζει κανένα κοινωνικό καθεστώς, ούτε αποτελεί δημόσιο σύμβολο γοήτρου. Κατά συνέπεια, έχοντας απολέσει την αίγλη των προηγούμενων αιώνων η σύμβαση γάμου δε συνιστά πια αυτοσκοπό των γυναικών.

Σήμερα, η γυναίκα αναζητά την ατομικοκοινωνική της υπόσταση στο εργασιακό πεδίο, καθώς η οικογενειακή εστία δεν αποτελεί χώρο άντλησης κύρους, αλλά μια ιδιωτική κατάσταση, πιθανόν ευμετάβλητη, που δε διαμορφώνει κοινωνικό status.⁴¹⁸ Η μαζική είσοδος των γυναικών στην παραγωγική διαδικασία και η διεκδίκηση κατά τον 20^ο αιώνα ανώτατων θέσεων εργασίας, που προϋποθέτουν υψηλά τυπικά προσόντα, σταδιακά υποβαθμίζουν την έννοια της γαμηλιότητας και γονεϊκότητας. Οι γυναίκες αξιώνουν ίσα δικαιώματα στην εργασία, στην οικονομική ανεξαρτησία, την κοινωνική ένταξη και την πολιτική ζωή, με άλλα λόγια διεκδικούν αναγνώριση και σεβασμό στα πλαίσια της ισονομίας και ισοπολιτείας.⁴¹⁹ Ο φυσικός προορισμός τους δεν εκπληρώνεται πλέον μόνο μέσα στα στενά όρια του γάμου, ούτε και αναλώνεται στην αποκλειστική φροντίδα των παιδιών και του νοικοκυριού. Η εικόνα της γυναίκας δημοσιοποιείται, καθώς ο ρόλος της επεκτείνεται και σε άλλους χώρους πλην του οικιακού, όπου η ταυτότητά της δομείται σε πολιτικά, εργασιακά, νομικά και κοινωνικά δεδομένα.

Η «γυναικεία απελευθέρωση» δεν ενσαρκώνει, ασφαλώς, μία συλλογική δράση ανεξάρτητη από τις κοσμοϊστορικές εξελίξεις της οικογενειακής ζωής. Το φεμινιστικό κίνημα αντλείται μέσα από τα κοινωνικά συμφραζόμενα: κατά τη μετάβαση από την παραδοσιακή - προνεωτερική οικογένεια, όπου η γυναίκα περιορίζεται αδιαμαρτύρητα σε έναν δευτερεύοντα - σχεδόν ανύπαρκτο- ρόλο υπηρετήσης των υπόλοιπων μελών, στην πυρηνική, όπου αναδύεται η αίσθηση της αλληλεγγύης ανάμεσα στα μέλη της και της οικιακότητας, μίας ακόμη έκφανσης της

⁴¹⁷ Μουσουρού, Λ., 1985: 124, Weeks, J., 1981: 126, Passas, N., 2003: 1087-1091

⁴¹⁸ Gauchet, M., 2004: 248

⁴¹⁹ Παπαταξιάρχης, Ε., 1992: 15, Κραβαρίτου, Γ., 1996: 84-91

αναβάθμισης του συναισθήματος, που θα οδηγήσει τελικά στην αγαπημένη και συγκροτημένη οικογένεια. Η κοινωνική υπόσταση της γυναίκας συνυφασμένη πλέον με το αποκλειστικό σχεδόν καθήκον της κοινωνικοποίησης των παιδιών ουσιαστικά πραγματώνεται εντός του οικιακού χώρου. Η ιδιωτικότητα, που αναφύεται στα τέλη του 18^{ου} αιώνα, αποκτά γενικευμένη αξία για τη γυναικεία αυτονομία, καθώς εξασθενούν οι κοινοτικοί έλεγχοι, γεγονός που επιτρέπει στις γυναίκες να αντιληφθούν την παραδοσιακή καταπιεστική κουλτούρα των προηγούμενων αιώνων.⁴²⁰

Αυτή η συνειδητοποίηση θα εξωτερικευθεί στα τέλη της δεκαετίας του 1960 και θα προαναγγείλει την άφιξη της μετανεωτερικής οικογένειας, τη χαλάρωση του συναισθηματικού δεσμού μεταξύ των μελών της, τη διάσπαση και ανασύνδεση της συνοχής της. Είναι η εποχή, όπου το φεμινιστικό κίνημα θα στιγματίσει και θα εγκαλέσει τον χώρο του σπιτιού και της οικογένειας ως πρωταρχικό τόπο (ανα)παραγωγής της γυναικείας καταπίεσης και ως το μοναδικό σύμβολο της κυριαρχίας της, αφού η προσοχή και η απασχόληση της γυναίκας-μητέρας αναλώνεται μόνο στην ανατροφή των παιδιών, στη φροντίδα του συζύγου και του νοικοκυριού.⁴²¹

Η αφοσίωση των γυναικών στην οικογένεια κρίνεται ως το κυριότερο εμπόδιο της γυναικείας χειραφέτησης. Η μητρότητα για πρώτη φορά εκλαμβάνεται ως ένα αρνητικό σημαινόμενο στην αρχή των ίσων ευκαιριών στην εργασία και στη ζωή,⁴²² αφού η συνεισφορά του πατέρα εντός του κόλπου της οικογένειας είναι αμφίλογη και ασαφής. Φυσικά τον προηγούμενο αιώνα οι έμφυλοι ρόλοι είναι πιο διακριτοί: Η ανατροφή των παιδιών (έγνοια, προστασία, θαλπωρή, αυτοθυσία, ασχολία, ντάντεμα κ.α.) αποτελεί σχεδόν αποκλειστική ευθύνη της μητέρας, συνδέεται δηλαδή κατά τρόπο «φυσικό» με τη γυναίκα⁴²³ προσδιορίζοντας τη δραστηριότητά της στα πλαίσια της οικιακότητας. Αντίθετα, ο άνδρας είναι εκείνος, που εφοδιάζει το νοικοκυριό με τα αναγκαία υλικά αγαθά για την επιβίωσή του.⁴²⁴ Ωστόσο, χάρη στους συνεχείς και αδιάκοπους αγώνες των γυναικών, το σεξιστικό αυτό στερεότυπο δεν θα αργήσει να καταρριφθεί, όχι όμως «αναίμακτα», καθώς αναπόφευκτα προκαλεί σύγχυση και στην ανδρική και στη γυναικεία ταυτότητα.

⁴²⁰ Shorter, E., 2009: 220-282, Κοτζάμπαση, Α., 2011: 39

⁴²¹ Tilly, L., "Women's History and Family History" σελ: 303-304, όπως αναφέρεται στην Βασιλειάδου, Δ., 2015: 190, Sinclair, K., 2001:192, Χαντζαρούλα, Π., 2003: 9

⁴²² Everingham, C., 1994: 1,121, Weeks, J., Heaphy, B., & Donovan, C., 2001: 159

⁴²³ Κοτζάμπαση, Α., 2003: 26

⁴²⁴ Τεπέρογλου, Α., 2002: 132

Η γυναικεία απελευθέρωση και η κατοχύρωση και άλλων κοινωνικών ρόλων πλην του γονεϊκού συνεπάγεται αλλαγές στον οικογενειακό προγραμματισμό και την αναπαραγωγική λειτουργία.⁴²⁵ Ολοένα και μεγαλύτερο ποσοστό γυναικών, μολονότι δεν αρνείται τη μητρότητα, ωστόσο αποφασίζει να τεκνοποιήσει γύρω στα τριάντα πέντε (35) έτη. Το γεγονός αυτό αποδεικνύει, ότι η ζωή των γυναικών σήμερα ακροβολίζεται ανάμεσα σε πολλά μοντέλα και πολυποίκιλους ρόλους, τους οποίους αδυνατούν να διαχειριστούν κατά μία λογική χρονική προτεραιότητα.

Έρευνες, που πραγματοποιήθηκαν στην Ευρώπη και την Αυστραλία σχετικά με τον χρόνο απόκτησης παιδιού, καταδεικνύουν, ότι οι γεννήσεις παιδιών από μητέρες ηλικίας τριάντα πέντε (35) ετών και άνω αυξάνονται κατακόρυφα: από 5-6% επί του συνολικού αριθμού γεννήσεων το έτος 1983, εκτοξεύτηκε στο 14% την διετία 1989-1991, αγγίζοντας το 20% το 1995.⁴²⁶ Στον Ελληνικό χώρο ανάλογη ποσοτική έρευνα, που διεξήχθη το 1980, κατέδειξε ότι το έτος αυτό η μέση ηλικία των μητέρων κατά τη γέννηση του πρώτου τους παιδιού ήταν 23,4, ενώ το 1988 τα 24,7 έτη, γεγονός που μαρτυρά την ανακατανομή των προτεραιοτήτων των Ελληνίδων.⁴²⁷ Το 2004 σύμφωνα με τον στιγμιαίο δείκτη αναπαραγωγής η μέση ηλικία των Ελληνίδων μητέρων κατά τη γέννηση του πρωτότοκου τέκνου τους είναι γύρω στα 29,5 έτη⁴²⁸, ενώ το ποσοστό των πρώτων γεννήσεων από μητέρες ηλικίας άνω των τριάντα (30) ετών από 24,4%, που ήταν το 1980, άγγιξε το 33,2% το 1998.⁴²⁹ Με βάση τα ποσοτικά και ποιοτικά δεδομένα ανάλογων ερευνών είναι εμφανής η συσχέτιση ανάμεσα στο μορφωτικό επίπεδο του πληθυσμού και στο επίπεδο γονιμότητάς του.⁴³⁰ Από το 1983 η γονιμότητα στην Ελλάδα μειώνεται σε επίπεδο κάτω του 2,1, δηλαδή υπό του ορίου, που θεωρείται απαραίτητο για την αναπλήρωση των γενεών, ενώ το 2002 ισοδυναμεί με μόλις 1,25 παιδιά ανά γυναίκα.⁴³¹ Σήμερα, πανθομολογουμένως, τα ζευγάρια τείνουν να τεκνοποιούν σε μεγαλύτερες ηλικίες με την αναμενόμενη επενέργεια της απόκτησης ακόμη λιγότερων παιδιών.

⁴²⁵ Kuchner, J., & Porcino, J., 1988: 261-263

⁴²⁶ Berryman, J.& Windridge, K., 1996: 62

⁴²⁷ Μουσούρου, Λ., 1988: 30-31, Κογκίδου, Δ., 2004: 57

⁴²⁸ Κοτζαμάνης, Ανδρουλάκη και Σοφianoπούλου, 2004, όπως αναφέρεται στη Γεωργιάδη, Κ., 2013:69, Συμεωνίδου, Χ., 2002: 27

⁴²⁹ Κογκίδου, Δ., 2004:57, Συμεωνίδου, Χ., 2009: 188

⁴³⁰ Κογκίδου, Δ, 2004: 56. Αντιρρήσεις ως προς τη συσχέτιση της γυναικείας απασχόλησης με τη γονιμότητα εκφράζει η Συμεωνίδου επικαλούμενη το παράδειγμα των Σκανδιναβικών κρατών, στα οποία οι γυναίκες, παρόλο που εργάζονται σχεδόν πανψηφεί, αποκτάνε περισσότερα παιδιά από ό,τι οι Ελληνίδες.

⁴³¹ Συμεωνίδου, Χ., 2009: 177

Η συνειδητή, λοιπόν, αν όχι ψυχαναγκαστική, αναβολή της τεκνογονίας σε λιγότερα γόνιμα έτη στην πορεία ζωής ενός ανθρώπου ως επίπτωση του σύγχρονου πολιτισμού, αλλά και η αύξηση των κύκλων της οικογενειακής ζωής (δεύτερων και τρίτων γάμων) έχει πολλαπλασιάσει τις περιπτώσεις ζευγαριών, που αδυνατούν να τεκνοποιήσουν, αν και έχουν ελεύθερες και στοχευμένες επαφές. Η «πρωτογενής υπογονιμότητα», που οφείλεται κατά κύριο λόγο «στην εκφύλιση του αναπαραγωγικού συστήματος» λόγω ηλικίας ή η «δευτερογενής» αδυναμία τεκνοποίησης λόγω πολλαπλών εκτρώσεων ή αλόγιστης χρήσης αντισυλληπτικών μεθόδων απασχολούν ολοένα και μεγαλύτερο πληθυσμό, όπως τονίζει ο Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας. Ακόμη, όμως, και αν καταφέρουν να συλλάβουν οι γυναίκες αυτές, δεν έχουν πάντοτε μια ανέφελη, ομαλή και τελειόμηνη εγκυμοσύνη, καθώς ελλοχεύει υψηλότερος ο κίνδυνος της αποβολής ή της ύπαρξης γενετικών ανωμαλιών στο κυοφορούμενο.⁴³²

Το φαινόμενο αυτό της καθυστερημένης τεκνοποίησης δεν είναι, βέβαια, πρωτόγνωρο: και κατά τους περασμένους αιώνες του μακρινού μεσαιωνικού κόσμου, η μεγάλη σύμφωνα με το προσδόκιμο ζωής ηλικία των 27-28 ετών για τους άνδρες και 26 ετών για τις γυναίκες ήταν η ιδανική για τη σύναψη γάμο, προκειμένου να μειωθεί η αναπαραγωγική τους ικανότητα και ο αριθμός των τέκνων τους.⁴³³ Κατά το παρελθόν, δηλαδή, η ηλικία στον πρώτο γάμο εξαρτάται, όπως και το ποσοστό των γάμων, από τις διακυμάνσεις της οικονομίας.⁴³⁴ Η ίδια συσχέτιση εντοπίζεται και ανάμεσα στις μεταβλητές της οικονομίας και του αριθμού των παιδιών. Η πρακτική αυτή (αγαμία και γάμος σε μεγαλύτερη ηλικία) ερμηνεύεται έως και τον 19^ο αιώνα ως μέσο αναστολής της γονιμότητας ιδιαίτερα σε περιόδους σιτοδείας, καθώς η χρήση της αντισύλληψης ήταν ακόμη άγνωστη ή σχεδόν αλυσιτελής.⁴³⁵ Σε κάθε περίπτωση, πάντως, στηλιτεύονται οι υπερβολές: τόσο η πολύ μικρή ηλικία της μητέρας, όσο και η πολύ μεγάλη αποτελούν συμπτώματα προβληματικών καταστάσεων.

Πάντως, από τα μισά του περασμένου αιώνα το μέγεθος της οικογένειας συρρικνώνεται ως αποτέλεσμα της γυναικείας απελευθέρωσης, γεγονός που επεξηγεί και την άνοδο της μέσης ηλικίας κατά τη νύμφευση, αφού πλέον ο γάμος δεν αποτελεί κοινωνική προσδοκία. Η φεμινιστική επανάσταση ενάντια στην καταπίεση και την αδικία, καθώς και η συλλογική διεκδίκηση ατομικών δικαιωμάτων, όπως

⁴³² Berryman, J., & Windridge, K., 1996: 67, Γεωργιάδη, Κ., 2013: 75, Μπάγκαβος, Χρ., 2004: 36-38

⁴³³ Segalen, M., 1986: 116, Berryman, J., & Windridge, K., 1998: 63, Michel, A., 2000: 198

⁴³⁴ Michel, A., 2000: 176,

⁴³⁵ Michel, A., 2000: 198

ισότητα, δικαίωμα στη μόρφωση, τη ψήφο, την εργασία και την ισομισθία, μειώνουν τη δημοτικότητα παραδοσιακών λαϊκών γυναικείων συνδρόμων, όπως εκείνου της «σταχτοπούτας», της εξασφάλισης δηλαδή μιας προνομιάς κοινωνικής θέσης μέσα από έναν επιτυχημένο γάμο. Η απώλεια του γοήτρου του γάμου σε συνδυασμό με τη δυσπιστία των λογίων γυναικών προς έναν θεσμό, που τις τοποθετεί σε θέση υποτέλειας, έχει αυτόχρονα επιπτώσεις στη δημογραφική σύνθεση του πληθυσμού, στην ηλικία γάμου και στην απόκτηση τέκνων. Ποτέ άλλοτε η γυναίκα δεν τεκνοποιούσε για πρώτη φορά στην ηλικία των τριάντα (30) ετών και άνω, αλλά και ποτέ άλλοτε η γυναίκα δεν πιεζόταν τόσο πολύ να αποκτήσει παιδί, μολονότι αντιμετώπιζε κάποιο πρόβλημα υπογονιμότητας.

Κατά τον κοινωνιολόγο Greil, ως υπογονιμότητα χαρακτηρίζεται η ιδιάζουσα κατάσταση μεταξύ ικανότητας και ανικανότητας για αναπαραγωγή: ονομάζεται σχηματικά «όχι ακόμη έγκυος» (“not yet pregnant”).⁴³⁶ Πρόκειται για εκείνη την κατάσταση, την οποία βιώνει το ζευγάρι και κυρίως η γυναίκα, όσο τελεί σε στάδιο αναμονής κύησης, όπου ακόμη η ελπίδα της τεκνοποιίας τροφοδοτείται από τον έμμηνο κύκλο. Από καθαρά, βέβαια, ιατρική σκοπιά ο όρος «υπογονιμότητα» αποτελεί νεολογισμό, που επινοείται, για να αντικαταστήσει στη σύγχρονη βιβλιογραφία την ιδιαίτερος αρνητικά φορτισμένη και απογυμνωμένη από κάθε πιθανότητα γονιμοποιητικής λειτουργίας έννοια της «στειρότητας». Πρακτικά, πάντως, κατά τις συνήθεις συμβουλές των γυναικολόγων ιατρών δικαιολογούνται φόβοι και ανησυχίες για υπογονιμότητα έπειτα από «αποτυχία σύλληψης παιδιού μετά το πέρας ενός έτους ελεύθερων και τακτικών σεξουαλικών επαφών».⁴³⁷

Συνεπώς, η στεριότητα κυρίως στις δυτικές, μεταβιομηχανικές κοινωνίες σημασιολογείται υπό τους όρους και τα κριτήρια της γυναικολογίας, με άλλα λόγια «ιατρικοποιείται» και θεραπεύεται.⁴³⁸ «*Η ασθένεια πλέον αποκτά νέα ονόματα και φυσιογνωμίες, το ίδιο και η αναζήτηση της υγείας*», όπως διευκρινίζει ο Μελούτσι. Και συνεχίζει «*στις πιο κοινές εμπειρίες της καθημερινότητας (στο πεδίο της σεξουαλικότητας και της αναπαραγωγής, για παράδειγμα) ό,τι εμφανιζόταν ως βιολογικό δεδομένο ή ως μία φυσική αναγκαιότητα γίνεται τώρα ο χώρος για μια συνειδητή παρέμβαση*».⁴³⁹ Η συρρίκνωση της γονιμότητας μπορεί, βέβαια, να

⁴³⁶ Greil, 1991, όπως αναφέρεται στο Sandelowski, M., & Sheryl de Lacey, 2002: 35

⁴³⁷ Greil, A., 2002: 101, Coltrane, Sc., & Collins, R., 2001: 344, Σταματόπουλος, X., 2012: 820

⁴³⁸ Greil, 1991, 2002. Becker and Nachtigall, 1992, Sandelowski and de Lacey, 2002, όπως αναφέρεται στη Culley, L., & Hudson, N., 2009: 106, Κοτζάμπαση, A., 2011: 58, 109-112.

⁴³⁹ Ψημίτης, M., 2002: 58

ενδιαφέρει την ιατρική κοινότητα για την αποκατάσταση του οικογενειακού προγραμματισμού, δεν παύει όμως να κεντρίζει και το κοινωνιολογικό και θρησκευτικό πεδίο. Ιδιαίτερα μάλιστα στον εκκλησιαστικό χώρο συντηρούνται με μεγαλύτερη ευκολία κάποια κατάλοιπα παλαιότερων μεσαιωνικών πεποιθήσεων, που συνδέουν την υπογονιμότητα με θεία τιμωρία, ατυχία ή κατάρα.⁴⁴⁰ Κατ' αυτό τον τρόπο η θεική πραγμάτωση της τεκνοποιίας εξακολουθεί να αναπαράγεται έστω στο θυμικό των σύγχρονων κοινωνιών νοηματοδοτώντας και διαφυλάττοντας το θαύμα της δημιουργίας της ζωής μακριά από την αλαζονική και ναρκισσιστική φύση του ανθρώπου.

3.1.3. Οι επιπτώσεις της υπογονιμότητας στο άτομο και την κοινωνία

Η ελληνική κοινωνική πραγματικότητα στο λευκαυγές του 21^{ου} αιώνα ευθυγραμμίζεται με εκείνη της προοδευτικής Δυτικής Ευρώπης διαφοροποιούμενη από αυτή των παλαιότερων εποχών: ⁴⁴¹ η συστηματική χρήση της χημικής αντισύλληψης, η πρώιμη ενεργή σεξουαλική δραστηριότητα, ο αυξημένος αριθμός των νόμιμων πλέον αμβλώσεων ⁴⁴² σε συνδυασμό με την αγχώδη ζωή των γυναικών έχουν αυξήσει τα ποσοστά της γυναικείας υπογονιμότητας.

Ο έλεγχος των γεννήσεων (birth control) ⁴⁴³ μέσω της αποτελεσματικής και ευρύτατα διαδεδομένης χρήσης αντισύλληψης, η οποία ανακαλύφθηκε μόλις το 1950 και νομιμοποιήθηκε τη δεκαετία 1965-75, ⁴⁴⁴ ενισχύει την εγωπαθή διάθεση των ατόμων, που βαυκαλίζονται με την ιδέα, ότι καθορίζουν οι ίδιοι την επιθυμία, τον

⁴⁴⁰ Inhorn, 1994, όπως αναφέρεται στη Culley, L., & Hudson, N., 2009: 106.

⁴⁴¹ Segalen, M., 1986: 165-172, Michel, A., 1993: 181-183, 287

⁴⁴² Στην ελληνική έννομη τάξη η διακοπή της κύησης χωρίς τη συναίνεση της εγκύου στοιχειοθετεί, όπως είναι φυσικό, κακουργηματική παράβαση. Εντούτοις και η διακοπή της κύησης με τη συναίνεση της εγκύου συνιστά κατ' αρχήν ποινικό αδίκημα τυποποιημένο στο άρθρο 304 του ΠΚ, του οποίου ο άδικος χαρακτήρας αίρεται, εφόσον συντρέχουν λόγοι ιατρικοί, ηθικοί και ευγονικοί ή ελεύθερα υπό την προϋπόθεση, ότι η ηλικία της κύησης είναι μέχρι 12 εβδομάδων. Η τελευταία αυτή περίπτωση αποτελεί νομοθετική επιλογή έπειτα από τη σύγκρουση δύο συνταγματικά κατοχυρωμένων κανόνων δικαίου: αφενός της ζωής του εμβρύου, που υπάγεται στον κανόνα 2,1 Σ για την προστασία της ανθρώπινης αξιοπρέπειας και αφετέρου του άρθρου 5,1 Σ, που περιφρουρεί την ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας της εγκύου και της αυτοδιάθεσης του σώματός της. Καθώς η γέννηση ενός παιδιού συνεπάγεται για τη μητέρα δια βίου ανάληψη του λειτουργήματος της άσκησης της γονικής μέριμνας, ο Έλληνας Νομοθέτης με τον υπ' αριθμ. 1609 της 3^{ης} Ιουλίου του 1986 Νόμο επιτρέπει στη μητέρα τη διακοπή μίας αδιατάρακτου ενδομητρίου κύησης. Ωστόσο, μετά τη συμπλήρωση των 12 εβδομάδων κύησης, η προστασία της ζωής του εμβρύου υπερισχύει της αυτοδιάθεσης του σώματος της εγκύου και ως εκ τούτου η άμβλωση κατ' αρχήν απαγορεύεται.

⁴⁴³ Ο όρος αυτός καθιερώνεται για πρώτη φορά από τη Margaret Sanger το 1917 στις ΗΠΑ. Η εκστρατεία υπέρ της αντισύλληψης και η πληρέστερη ενημέρωση των γυναικών πυροδοτήθηκε έπειτα από τον θάνατο μίας νεαρής γυναίκας το 1909, η οποία είχε υποβληθεί σε παράνομη άμβλωση. Η ίδια η Margaret ήταν μητέρα επτά παιδιών (Coltrane, Sc., & Collins, R., 2001: 326-27).

⁴⁴⁴ Lowry, I., 1992: 102, Gauchet, M., 2004: 242

χρόνο τεκνοποίησης και το μέγεθος της οικογένειάς τους. Η «απελευθέρωση» από την κοινωνική ανάγκη απόκτησης παιδιού αποτελεί κινητήριο μοχλό της γυναικείας επανάστασης ενάντια στους πατριαρχικούς δεσμούς και χαρακτηρίζεται ως η «πύρρειος νίκη» του φεμινιστικού κινήματος κατά της ανδροκρατικής θεωρίας περί της γυναικείας υποτέλειας λόγω του αποκλειστικού της προορισμού ως μητέρας.⁴⁴⁵ Η «ιδεολογία της μητρότητας»⁴⁴⁶ διαπλάθεται μέσα σε ένα κοινωνικό και εργασιακό πεδίο, όπου οι βιολογικές διαφορές ανάμεσα στα δύο φύλα και κυρίως η ικανότητα της γυναίκας να τίκτει είχαν χρησιμοποιηθεί καταχρηστικά ως άλλοθι των ανδρών για την επιβολή και «νομιμοποίηση» της σεξιστικής καταπίεσης και χειραγώγησης.⁴⁴⁷

Στις μέρες μας, βέβαια, το άλλοτε γυναικείο πρόταγμα των αναπαραγωγικών δικαιωμάτων «Παιδιά, εάν θελήσω και όποτε τα θελήσω»⁴⁴⁸ βρίσκει απήχηση όχι μόνο στις ανεξάρτητες, αυτόνομες γυναίκες, αλλά ακόμη και στους φιλόδοξους άνδρες, που δεν είναι διατιθέμενοι να θυσιάζουν την επαγγελματική τους σταδιοδρομία και ανέλιξη για χάρη ενός παιδιού. Ο ίδιος ο Φρόντ στην ανατολή του 20ού αιώνα διατυπώνει εν είδει φαντασιακής ονειροπόλησης: *«Θα αποτελούσε θεωρητικά έναν από τους μεγαλύτερους θριάμβους της ανθρωπότητας (...) εάν επιτυχάναμε, κάποια στιγμή, να αναγάγουμε τη διεργασία της αναπαραγωγής από τη τάξη της ευθύνης στην τάξη της βουλήσεως και της προθέσεως»*.⁴⁴⁹

Η φροϋδική θεώρηση της τεκνοποιίας ως απότοκης της βουλήσεως και της αμιγούς επιθυμίας του ανθρώπου είναι γεγονός: πλέον τα παιδιά γεννώνται ύστερα από προγραμματισμό. Η γονεϊκότητα αποτελεί υπόθεση χρονικής επιλογής, που τελεί σε άμεση συνάρτηση με παράγοντες οικονομικούς, εργασιακούς, κοινωνικούς και διαπροσωπικούς. Το οξύμωρο, βέβαια, της συνθήκης αυτής δεν θα μπορούσε να διαφύγει της προσοχής κανενός: Οι γυναίκες χρησιμοποιούν προηγμένες τεχνικές αντισύλληψης ή ακόμη και την άμβλωση ως έκφραση του δικαιώματος αυτοδιάθεσης του σώματός τους, όταν η προοπτική της μητρότητας δεν είναι επιθυμητή, ενώ είναι

⁴⁴⁵ Phode, D., 1990: 4, Μακρυνιώτη, Δ., 30-31, 138

⁴⁴⁶ Με το ζήτημα της «ιδεολογίας της μητρότητας», που στόχο έχει τον ικανοποιητικότερο συνδυασμό εργασιακών και οικογενειακών υποχρεώσεων από τη γυναίκα, ασχολείται η Haterry, 2001, όπως αναφέρεται στη Μουσούρου, Λ., 2004: 85.

⁴⁴⁷ Gagnier, R., 1990: 22, Κοτζάμπαση, Α., 2011: 18.

⁴⁴⁸ Badinter, E., (1981). *L' amour en plus. Histoire de l' amour maternelle*. Paris: Flammarion στο Σαμαρτζή, Κ., & Παπαχριστόπουλος, Η., 2012: 598.

⁴⁴⁹ Σαμαρτζή, Κ., & Παπαχριστόπουλος, Η., 2012: 593

οι ίδιες γυναίκες, που σε δεύτερο χρόνο επιδιώκοντας διακαώς την απόκτηση ενός παιδιού προβαίνουν σε ιατρικές πράξεις ενίσχυσης της γονιμότητας.⁴⁵⁰

Η αμφίρροπη αυτή στάση εξηγείται, όπως χαρακτηριστικά αναφέρει η Συμεωνίδου,⁴⁵¹ επειδή μόνο ένα μικρό ποσοστό των Ελληνίδων εκούσια και εμπρόθετα επιλέγει την ατεκνία ως συνειδητή φιλοσοφία ζωής. Αντίθετα, η πλειονότητα των γυναικών λόγω των νέων κοινωνικοοικονομικών συνθηκών ή της απουσίας συντρόφου, μολονότι δεν αποποιείται τη μητρότητα, ωστόσο την καθυστερεί εθελοτυφλώντας στον κίνδυνο αδυναμίας τεκνοποίησης. Μόνο όταν οι προσδοκίες κυοφορίας αποδειχτούν μάταιες αναγνωρίζει το κόστος της όψιμης επιθυμίας για απόκτηση τέκνου. Τότε, όμως, βιώνει εντονότερα, αφ' ενός, «την έλλειψη του παιδιού και, αφ' ετέρου, την αδυναμία του σώματός της να ανταποκριθεί σε αυτό, που θεωρούσε βέβαιο, ότι θα συνέβαινε με τη διακοπή της αντισύλληψης».⁴⁵² Η ιδέα της απόκτησης ενός παιδιού αποτελεί πλέον άσβεστο, ασίγαστο πόθο, που εντείνεται περισσότερο με τη δυσκολία της σύλληψής του.

Η ακούσια ατεκνία, παρά την αναβλητικότητα της σύγχρονης γυναίκας ως προς την απόκτηση παιδιού ή κατόπιν ανασύστασης της οικογένειας μέσω ενός άλλου γάμου, δεν έπαψε ποτέ να αποτελεί αιτία δυστυχίας και κατάθλιψης.⁴⁵³ Η στειρότητα αποτελεί έννοια με κοινωνικά βαρύνουσα σημασιολόγηση περισσότερο για το γυναικείο φύλο, το οποίο υφίσταται το άχθος «της ντροπής»,⁴⁵⁴ καθώς η μητρότητα, παρά την κατάκτηση νέων ρόλων, εξακολουθεί να αντιπροσωπεύει τον πρωτεύοντα ρόλο και τον τυπικό κύκλο ζωής της γυναίκας.⁴⁵⁵ Η ταυτότητά της κλυδωνίζεται και γίνεται προβληματική από τη στιγμή, που δέχεται επιρροές από ένα κοινωνικό περιβάλλον πολύπλοκο, πολυμορφικό και αβέβαιο.⁴⁵⁶

Η ίδια έχει την τάση να αυτοκατηγορείται αισθανόμενη χαμηλή αυτοπεποίθηση, που μειώνει ακόμη περισσότερο την αναπαραγωγική της ικανότητα, αλλά και τη συμβιβαστική της διάθεση απέναντι στην ατεκνία ένεκα της υπερεκτίμησης της

⁴⁵⁰ Το παράδοξο αυτό και αντιφατικό της γυναικείας συμπεριφοράς αναλύεται στην Κοτζάμπαση, Α., 2003: 16, 18.

⁴⁵¹ 2000,2002, όπως αναφέρεται στην Γεωργιάδη, Κ., 2013: 75

⁴⁵² Παπαληγούρα, Ζ., 2000: 89-90, Μπάγκαβος, Χρ., 2004: 58-59

⁴⁵³ Thompson, C., 2002: 52, Coltrane, Sc., & Collins, R., 2001: 343-44

⁴⁵⁴ Culley, L., & Hudson, N., 2009: 104

⁴⁵⁵ Μουσούρου, Λ., 1985: 38

⁴⁵⁶ Ψημίτης, Μ., 2002: 22. Όπως διευκρινίζει ο Ψημίτης «η λειτουργία της ατομικής ταυτότητας αναφέρεται σε μία εμπειρική τάση για εσωτερική ενότητα του υποκειμένου με τον εαυτό του (ακόμη και όταν υιοθετεί συμπεριφορές εκ πρώτης όψεως αντιφατικές μεταξύ τους), αφετέρου ως διαφορετικό από τα άλλα υποκείμενα (ακόμη και όταν υιοθετεί εκ πρώτης όψεως παρόμοιες με τις συμπεριφορές των άλλων), Ψημίτης, Μ., 1996: 28.

γέννησης και της ανατροφής ενός παιδιού, που θα επιβεβαιώσει την ανθρωπινή της υπόσταση και θα τονώσει τη γυναικεία της φύση.⁴⁵⁷ Πώς, άλλωστε, να αποφύγει τις ενοχές, όταν ολόκληρο το κοινωνικό, ατομικό και βιολογικό δράμα της αναπαραγωγικής δυσλειτουργίας εκτυλίσσεται στο γυναικείο σώμα; Και αυτό, γιατί ανεξάρτητα από το ποιος αντιμετωπίζει προβλήματα δυσλειτουργίας, είναι η γυναίκα, που αποτυγχάνει να κυφορήσει. Είναι στο δικό της σώμα, που σε κάθε έμμηνο κύκλο ενεργοποιείται ένας ολόκληρος μηχανισμός με σκοπό την επίτευξη κήσεως, που αναπερνάει τις ελπίδες της και που στο τέλος του κύκλου την απογοητεύει.⁴⁵⁸

Υπό αυτά τα δεδομένα, η εννοιολόγηση του σώματος ως οντότητας όχι μόνο βιολογικής αλλά και κοινωνικής⁴⁵⁹ ανάγεται σε βασικό στοιχείο «της μετανεωτερικής αίσθησης της ταυτότητας» και κατ' επέκταση απαραίτητο δομικό υλικό για τη «συγκρότηση της υποκειμενικότητας».⁴⁶⁰ Ένα δηλαδή βιολογικό χαρακτηριστικό, το οποίο έχει προσλάβει αυθύπαρκτο χαρακτήρα και αποτελεί το κριτήριο διαχωρισμού του κοινωνικού φύλου, αδρανεύει, με αποτέλεσμα να εκφυλίζεται η γυναικεία ταυτότητα και κατ' επέκταση η ατομική και οικογενειακή ευτυχία. Η γονιμότητα λοιπόν, δεν ερμηνεύεται, απλώς, ως μια λειτουργία του οργανισμού, όπως τόσες άλλες, αλλά συνιστά μέτρο και δείκτη οικογενειακής και κοινωνικής αξίας.⁴⁶¹

Η αδυναμία τεκνογονίας δεν έχει μόνο ατομική διάσταση, αλλά και κοινωνικές προεκτάσεις, καθώς τα ακουσίως άτεκνα ζευγάρια στιγματίζονται ως μειονεκτικές οντότητες, υφίστανται τον έντονο και ανυπόφορο παρεμβατισμό του οικογενειακού ή ακόμη και του κοινωνικού περιγύρου, ενώ δεν τους αποδίδεται καν ο όρος «οικογένεια». Για τα υπογόνιμα άτομα είναι πολύ δύσκολο να ενταχθούν μέσα σ' έναν κόσμο, όπου όλοι αποκτούν σχετικά εύκολα παιδιά και για τον λόγο αυτό χαρακτηρίζονται σαν ασθενείς, συναισθηματικά διαταραγμένοι, κοινωνικά ανεπαρκείς, ελλειπείς καταναλωτές,⁴⁶² πολιτιστικά υποδεέστεροι,⁴⁶³ πολίτες δεύτερης κατηγορίας⁴⁶⁴ αντιμετωπίζοντας ένα είδος κοινωνικού αποκλεισμού.⁴⁶⁵

⁴⁵⁷ Balen van Frank, 2002: 90, Σταματόπουλος, Χ., 2012: 822

⁴⁵⁸ Greil, A., 2002: 101

⁴⁵⁹ Shilling, 1993, όπως αναφέρεται στην Παπαρούση, Μ., 2012: 20

⁴⁶⁰ Giddens, 1991, Shilling, 1993, όπως αναφέρεται στην Παπαρούση, Μ., 2012: 20

⁴⁶¹ Geetha, V., 2007: 133

⁴⁶² Η επιθυμία για ένα παιδί στην περίπτωση αυτή συγκρίνεται με την επιθυμία απόκτησης πολύτιμων αγαθών. Κατά τη στερεοτυπική κοινωνική αναπαράσταση το υπογόνιμο πλην κοινωνικά, οικονομικά, πολιτιστικά και πνευματικά ανώτερο ζευγάρι (άλλωστε η επιδίωξη της κοινωνικής και επαγγελματικής καταξίωσης οδήγησε στην καθυστερημένη επιδίωξη εγκυμοσύνης και κατά συνέπεια στην υπογονιμότητα) εμφανίζεται ως καταναλωτής μίας βιομηχανίας, όπου η δημιουργία ζωής, η γέννηση και το εμπόριο είναι αλληλένδετες έννοιες (Hollinger, 1995, Chesler 1988, Gibbs, 1989, Quindlen, 1987 όπως αναφέρονται στο Inhorn, M., & Balen F., 2002: 41)

Η ατεκνία, λοιπόν, αναπόφευκτα βιώνεται ως ένα βαθύ και απότομο ναρκισσιστικό τραύμα, που κλονίζει τη ψυχική υγεία και τη συναισθηματική ισορροπία του ατόμου, αλλά και του ζευγαριού.⁴⁶⁶ Προκαλεί, ταυτόχρονα, το συναίσθημα του γελοίου, καθώς και του χαμένου χρόνου, αφού τόσο η χρήση αντισυλληπτικών μεθόδων όσο και έντονοι φόβοι κατά το παρελθόν ανεπιθύμητης κήσεως ήταν εντελώς μάταιοι, εφόσον δεν ελλόχευε εξ αρχής κανένας κίνδυνος εγκυμοσύνης.⁴⁶⁷ Στις «σοφές» και «ψυχαναγκαστικές» δυτικές κοινωνίες, αυτό το ναρκισσιστικό πλήγμα ερμηνεύεται και εμπεδώνεται ως μειονεξία, όχι τόσο σε κοινωνικό επίπεδο (περιθωριοποίηση), όπως κατά τον αρχαίο και Μεσαιωνικό κόσμο⁴⁶⁸, όσο σε ατομικό, λανθάνον επίπεδο, στο επίπεδο του σώματος.

Στο πεδίο της υπογονιμότητας η ισχύς του σώματος «ως κοινωνικού και φυσικού συμβόλου» αποδυναμώνεται.⁴⁶⁹ Το σώμα αξιολογείται θετικά (και συγχρόνως εξιδανικευτικά) μόνο σε σχέση με την αναπαραγωγική διαδικασία. Αντίθετα, εκμηδενίζεται και αχρηστεύεται σε περίπτωση αδυναμίας εκπλήρωσης του φυσικού του προορισμού. Σε αυτό συμβάλλει και η ορολογία της ιατρικής επιστήμης για τη διάγνωση της στειρότητας. Σύμφωνα με τη Paxson⁴⁷⁰ η χρήση του όρου «εξωσωματική» είναι εντελώς άστοχη, γιατί υποτιμά τη συνδρομή του σώματος στη διαδικασία της τεκνογονίας, παρόλο που μόνο η πράξη της γονιμοποίησης λαμβάνει χώρα στο εργαστήριο. Η εμφύτευση, όμως, του ζυγωτού ή της βλαστοκύστης, όπως και η εγκυμοσύνη, μπορεί να πραγματοποιηθεί αποκλειστικά εντός του γυναικείου σώματος. Δεν είναι, όμως, μονάχα ο όρος «εξωσωματική», που απαξιώνει την αρωγή του σώματος στην κυοφορία και τη διάπλαση της νέας ζωής. Μια σειρά από ιατρικές γνωματεύσεις καταγράφουν ένα βιογενετικό έλλειμμα, που δίνει την αίσθηση της ανεπάρκειας στο ζευγάρι: Τα σπερματοζωάρια χαρακτηρίζονται ως φτωχά, αδύναμα, νωθρά και ανεπαρκή, τα ωοκύτταρα δε διαθέτουν το δυναμικό να μετεξελιχθούν σε

⁴⁶³ Sandelowski, M., & Sheryl de Lacey, 2002: 36

⁴⁶⁴ Κατά την Paxson, 2004 (Paxson, H., 2004: 18) οι άτεκνες γυναίκες στην Ελλάδα μπορούν ακόμη και σήμερα να αντιμετωπισθούν ως άτομα δεύτερης κατηγορίας, επειδή δεν εκπλήρωσαν το κοινωνικό τους καθήκον.

⁴⁶⁵ Oakley, 1981, Berryman, 1993, στο Thorpe, K., & Elliott, S., 1998: 108

⁴⁶⁶ Σταματόπουλος, X., 2012: 823, Παπαληγούρα, Z., 2000: 89

⁴⁶⁷ Delaisi de Parseval, 1983

⁴⁶⁸ Όπως προαναφέρθηκε κατά την ιστορική διαδρομή: το στίγμα της ατεκνίας αποδίδεται στη γυναίκα και αποτελεί αιτία διάζευξης και κοινωνικής απόρριψης.

⁴⁶⁹ Οι θεωρητικές προσεγγίσεις του σώματος αποτυπώνονται από τη Μακρυνιώτη στην Εισαγωγή του βιβλίου «Στίγμα» του Goffman (2001), στις οποίες μεταξύ άλλων διαλαμβάνεται η άμεση σχέση του σώματος με την τεχνολογία (Featherstone & Burrows, 1995, όπως αναφέρεται στην Μακρυνιώτη, Δ., 2001: 34). Τους θριάμβους και τις μικρότητες του σώματος θίγει και ο Μελούτσι στο βιβλίο «Κουλτούρες στο παιχνίδι: Διαφορές για να επιβιώσουμε», Ψημίτης, Μ., 2002: 194-202.

⁴⁷⁰ 2004: 224, όπως αναφέρεται στην Παπαδάκη, Ε., 2013: 183

βλαστοκύστες, οι σάλπιγγες έχουν πρόβλημα διαβατότητας, τα οιστρογόνα είναι χαμηλά, η προγεστερόνη ελλιπής κοκ. Σε κάθε μια από τις παραπάνω διαγνώσεις τα υπογόνιμα άτομα αντιλαμβάνονται, ότι υστερούν σε κάτι πολύτιμο και αναγκαίο, που χωρίς αυτό η απόκτηση παιδιού φαντάζει αδύνατη.

Παράλληλα, η λαθεμένη σύγχυση της γονιμότητας με τον ανδρισμό για τους άνδρες ή αντίστοιχα με τη θηλυκότητα για τις γυναίκες οδηγεί τα υπογόνιμα άτομα να βιώνουν μια ψυχοσεξουαλική κρίση. Οι αναπαραγωγικές λειτουργίες του ανθρώπινου σώματος φαίνεται να ασκούν μία καταλυτική επίδραση τόσο στη συμβολική αναπαράσταση της σεξουαλικότητας όσο και στη δυναμική της σχέσης ανδρών και γυναικών.⁴⁷¹

Κοντολογίς, θα λέγαμε, πως τα υπογόνιμα ζευγάρια απαρτίζουν μια ομάδα ανθρώπων, οι οποίοι, χωρίς να εμφανίζουν μια σωματική ασθένεια, υποφέρουν συναισθηματικά από τη συχνά μακράς διάρκειας κατηγοριοποίησή τους στους άτεκνους. Ειδικά για τις γυναίκες η απουσία της μητρότητας συνεπάγεται στέρηση της ίδιας τους της φύσης, καθώς αποτελεί την «πιο βαρυσήμαντη, σπουδαία και συναισθηματικά ικανοποιητική εμπειρία».⁴⁷² Η κατηγοριοποίηση αυτή κυριαρχεί στη σκέψη τους και καθορίζει τις αποφάσεις τους για το μέλλον. Η ακούσια ατεκνία, πέραν πάσης αμφιβολίας, απειλεί κάθε πλευρά της ζωής τους: την ταυτότητά τους, τα συναισθήματα αυτοεκτίμησής τους, το ρόλο τους ως γονέα, τις προσδοκίες τους για το μέλλον, τη σχέση τους με τους άλλους, την κοινωνική και ίσως και επαγγελματική τους υπόσταση.

Οργανωμένες έρευνες για το μέγεθος της υπογονιμότητας βλέπουν το φως της δημοσιότητας μόλις στις αρχές του εικοστού πρώτου (21^{ου}) αιώνα, όπου η έκταση του φαινομένου αρχίζει να προβληματίζει τον επιστημονικό κόσμο κι όχι μόνο τους ίδιους τους πάσχοντες. Το 1949 ένα επιστημονικό εκπόνημα με τίτλο “Report of an Enquiry into Family Limitation” (έκθεση μιας έρευνας σχετικά με τον περιορισμό της οικογένειας) προσδίδει ανησυχητικές διαστάσεις στο πρόβλημα της υπογονιμότητας, καθώς ένα στα οκτώ ζευγάρια, που συμμετείχαν στην έρευνα, ήταν ανεξήγητα υπογόνιμα,⁴⁷³ δεν παρουσίαζαν δηλαδή κάποιο προφανές κώλυμα επίτευξης

⁴⁷¹ Eisenstein, 1984: 24-26, όπως αναφέρεται στο Παπαταξιάρχης, Ε., 1992: 33

⁴⁷² Weaver and Ussher, 1997, Wetherell, 1995 στο Woollett, A., Nicolson, 1998: 2

⁴⁷³ Τρία χρόνια νωρίτερα οι ιατροί Ροκ και Μένκεν στις Ηνωμένες Πολιτείες επιχειρούν την πρώτη τεχνητή γονιμοποίηση για λογαριασμό άτεκνου ζευγαριού, χωρίς ωστόσο επιτυχία (Σαμαρτζή, Κ., 2012: 220). Η πορεία, βέβαια, για την αναπλήρωση της φύσης στον τομέα της αναπαραγωγής είναι μακρά με αφετηρία περίπου το 1677 στην Ολλανδία, όταν ο Α. φαν Λέβενχουκ έρχεται για πρώτη φορά αντιμέτωπος με τα άγνωστα σ’ αυτόν, «χαριτωμένα και υπερκινητικά ζώφια» των σωματικών

εγκυμοσύνης. Η υπογονιμότητα αυτή ονομάζεται «ψυχογενής», δεν μπορεί, δηλαδή, να εξηγηθεί από αυστηρούς ιατρικούς όρους, με αποτέλεσμα να αποδίδεται στο άγχος και την αγωνία, που βιώνει το ζευγάρι μέχρι την επίτευξη της εγκυμοσύνης. Στην περίπτωση αυτή αίτιο και αιτιατό συγχωνεύονται και τροφοδοτούν έναν φαύλο κύκλο στειρότητας, όπου η έντονη εσωτερική επιθυμία για παιδί μεταφράζεται από το σώμα ως κίνδυνος και λόγος απειθαρχίας. Η ασυνείδητη παρεμπόδιση της εγκυμοσύνης έρχεται σε ευθεία αντίθεση με τη συνειδητή εμπρόθετη ανάγκη απόκτησης ενός παιδιού.⁴⁷⁴

3.1.4. Η αποτυχία της εξωσωματικής γονιμοποίησης πρελούδιο της υιοθεσίας (;)

Οι συνεχείς αποτυχημένες προσπάθειες απόκτησης τέκνου ωθούν τα περισσότερα από τα υπογόνιμα ζευγάρια στην υιοθεσία,⁴⁷⁵ καθώς μέχρι και το 1950 καμία μέθοδος υποβοηθούμενης αναπαραγωγής δεν είχε ακόμη τελειοποιηθεί τόσο, ώστε να υποκαταστήσει τη φύση (εκτός ίσως από την τεχνητή σπερματέγχυση με δότη σπέρματος).⁴⁷⁶ Έτσι, λοιπόν, η «θεραπεία» της υπογονιμότητας έως τα μισά του 20^{ου} αιώνα σχετίζεται άμεσα και αποκλειστικά με την υιοθεσία, καθώς σηματοδοτεί την έναρξη της γονεϊκότητας. Λίγο, όμως, πριν τη δεκαετία του 1980 σημειώνεται κάτι το συνταρακτικό στον τομέα της επιστήμης και της αναπαραγωγής, που θα ανατρέψει άρδην το τοπίο της τεκνογονίας και θα προσφέρει νέες προοπτικές στο δικαίωμα της οικογενειοποίησης: το 1979 γεννιέται στο Λονδίνο το πρώτο «παιδί του σωλήνα» μετά από επιτυχή εφαρμογή προηγμένων μεθόδων εξωσωματικής γονιμοποίησης, η Louise Brown. Οι συνέπειες θα είναι καθοριστικές για την αναπαραγωγή του ανθρώπινου είδους μαζικής κλίμακας και παγκόσμιας εμβέλειας.

Από τη στιγμή αυτή, όπως χαρακτηριστικά επισημαίνει ο Gauchet Marchel⁴⁷⁷, «η αναπαραγωγή αποσυνδέεται από την αντικειμενική και σωματική σεξουαλικότητα, μια σεξουαλικότητα, που άπτεται της σύμφωνης με τη βιολογική διαδικασία αναπαραγωγής -την οποία αποζητούμε να ελέγχουμε- από την υποκειμενική σεξουαλικότητα, η οποία αποτελεί ίδιον της ανθρώπινης φύσης και σε σημαντικό βαθμό θεωρείται μοναδική αναφορικά με την ευχαρίστηση στη βάση διαπροσωπικών αναπαραστάσεων και

υγρών του άνδρα. Το 1803 εφαρμόζεται για πρώτη φορά η γονιμοποίηση του ωαρίου με το σπερματοζώαριο, που είχε πειραματικά δοκιμαστεί σε θηλαστικά ζώα το 1780 από τον Ιταλό Λ. Σπαλάντζι (Σαμαρτζή, Κ., 2012: 220).

⁴⁷⁴ Παπαληγούρα, Ζ., 2000: 91-92

⁴⁷⁵ Roberts, E., 1995: 82

⁴⁷⁶ Frank Van Balen 2002: 79

⁴⁷⁷ Gauchet, M., 2004: 240

διακυβευμάτων». Η ιατρικώς υποβοηθούμενη αναπαραγωγή, λοιπόν, απομονώνοντας τη γονιμοποίηση από την ερωτική συνέυρεση και τη σύλληψη από την κυοφορία, καθιστά τη φύση μία τεχνητή φαντασίωση και ως εκ τούτου ένα ενδεχομένως εμπόδιο, που μπορεί να υπερκεραστεί. Οι γυναίκες, όμως, που συμμετέχουν σε προγράμματα εξωσωματικής γονιμοποίησης, σημασιολογούν αρνητικά το γεγονός αυτό αναφέροντας στην πλειονότητά τους τους θλίψη για την *in vitro* σύλληψη του παιδιού τους.

Η πιο δύσκολη, όμως, φάση του προγράμματος είναι εκείνη, που εκτείνεται από την εμβρυομεταφορά μέχρι την ημέρα της διαπίστωσης της εγκυμοσύνης. Σε αυτό το διάστημα, όπου ουσιαστικά σηματοδοτείται η έναρξη της κύησης, πολλές γυναίκες αισθάνονται ήδη έγκυοι, πριν ακόμη βεβαιωθούν, ότι επετεύχθη η εμφύτευση των εμβρύων στην κοιλότητα της μήτρας. Οι επιπτώσεις αυτής της διάψευσης των προσδοκιών γίνονται κατανοητές, όταν αναλογισθεί κανείς, ότι τα ποσοστά επιτυχίας της εξωσωματικής γονιμοποίησης είναι ακόμη χαμηλά.⁴⁷⁸

Η συναισθηματική φόρτιση των ατόμων, που επιλέγουν τις διαδικασίες της εξωσωματικής γονιμοποίησης, είναι έντονη, καθώς η εκπλήρωση του πολυπόθητου στόχου είναι συνήθως ζήτημα πολλών ετών και έντονων προσπαθειών, των οποίων η κατάληξη δεν είναι πάντα η ευκαΐα.⁴⁷⁹ Τα ζευγάρια αυτά ενδέχεται να βιώσουν διαδοχικούς κύκλους ελπίδας και πένθους.⁴⁸⁰ Ελπίδας στην πρώτη φάση του έμμηνου κύκλου, όπου ακολουθείται η θεραπεία και πένθος στη δεύτερη φάση, όταν αποτυγχάνει η θεραπεία και επανέρχεται η περίοδος. Η αποτυχία επίτευξης εγκυμοσύνης έχει ονομασθεί μηνιαίο πένθος, γιατί εντυπώνεται σαν τον θάνατο ενός βρέφους. Τα ζευγάρια, που καταφεύγουν σε κάποια μέθοδο υποβοηθούμενης αναπαραγωγής, είναι εκείνα που έχουν το ισχυρότερο κίνητρο να αποκτήσουν παιδιά και για τον λόγο αυτό, ίσως, είναι περισσότερο ψυχολογικά ευάλωτα στην αποτυχία της υποβοηθούμενης αναπαραγωγής.⁴⁸¹

Οι μέθοδοι, όμως, της τεχνητής αναπαραγωγής δεν τυγχάνουν εφαρμογής μόνο σε υπογόνιμα ζευγάρια. Καθώς η δυνατότητα της ιατρικής υποβοήθησης δεν αφορά μόνο περιπτώσεις υπογονιμότητας λόγω απόφραξης των σαλπίγγων, αλλά επεκτείνεται και στην ανεξήγητη όπως και στην ανδρική υπογονιμότητα⁴⁸²,

⁴⁷⁸ Woollett, A., Nicolson, 1998: 4, McMahon, C., & Ungerer, J., 1998: 2

⁴⁷⁹ Golombok, 1992, Kentenich, 2002, Menning, 1980, Moller & Fallstrom, 1991

⁴⁸⁰ Μπέκα-Μηλιοπούλου, Α., 2006: 112

⁴⁸¹ Newton & Hearn, 1990, όπως αναφέρεται στην Παπαληγούρα, Ζ., 2000: 94

⁴⁸² Frank Van Balen 2002: 79

προσδοκία απόκτησης τέκνων μέσω της τεχνητής γονιμοποίησης έχουν και τα ομόφυλα ζευγάρια, τα μόνα άτομα χωρίς σύντροφο, σε προχωρημένη ηλικία ή ακόμη και στην περίπτωση του τεθνεώτος βιολογικού γονιού. Η εμπορευματοποίηση της άνευ όρων και ορίων επιθυμίας ενός παιδιού αποτρέπει τους εξωσωματικούς ιατρούς να θέσουν ηθικά διλήμματα υπέρ εκείνων, που θα έλθουν στον κόσμο⁴⁸³, όπως ο Νόμος ρητώς εντέλλεται.⁴⁸⁴

Η διάδοση και η κοινωνική απήχηση της υποβοήθησης στην αναπαραγωγή έχει συμβάλει στην καθιέρωση μίας ιδιαίτερης μορφής κατανάλωσης, που ενσαρκώνει το λεγόμενο σύνδρομο «*παιδί με οποιοδήποτε κόστος*». Αυτή η «*σταυροφορία ενάντια στη στειρότητα*», η οποία επενδύεται από την ιατρική κοινότητα με συναισθηματικές και ηθικές αξιολογήσεις⁴⁸⁵, οδηγεί σε μία σημαίνουσα παραφορά αναφορικά με το «*πάθος για παιδί*».⁴⁸⁶ Η ιδεολογική φόρτιση των γυναικών να βιώσουν τη μητρότητα είναι τόσο ισχυρή, που μπορεί να συγκριθεί με τα επίπεδα άγχους σε γυναίκες με καρκίνο, AIDS και καρδιοπάθειες. Η νοσηρή εμμονή προς τις μεθόδους της υποβοηθούμενης αναπαραγωγής για την απόκτηση παιδιού, που άγει τα υπογόνιμα άτομα σε οικονομική, συναισθηματική και ψυχολογική αφαίμαξη, όταν η φαντασίωση της γονεϊκότητας δεν πραγματοποιείται, επιβεβαιώνει και την υπερίσχυση της εξ αίματος συγγένειας έναντι της κοινωνικής. Τα άτεκνα άτομα προσφεύγουν ευκολότερα στη χρήση της εξωσωματικής γονιμοποίησης παρά στην υιοθεσία ενός γενετικά ανόμοιου παιδιού, παρόλο που η διαδρομή για την επίτευξη του στόχου είναι εξ ορισμού, ίσως και εξίσου (με την υιοθεσία) δύσβατη και επισφαλής, αλλά και επιπλέον σωματικά και ψυχικά επίπονη. Αυτό συμβαίνει, διότι, σύμφωνα με την Παπαγαρουφάλη, «*[...] το αίμα είναι ένα κεντρικό φυσικό σύμβολο*⁴⁸⁷ *ή μια κεντρική μεταφορά και μετωνυμία στην ελληνική κοινωνία, που χρησιμοποιείται από τους πολίτες, το κράτος και την Εκκλησία, τόσο για να ταυτίσουν*

⁴⁸³ Briole, G., 2009: 590

⁴⁸⁴ Το άρθρο 1 του Ν. 3305/2005, ο οποίος φέρει τον τίτλο «Εφαρμογή της ιατρικώς υποβοηθούμενης αναπαραγωγής» ορίζει ότι: «Οι μέθοδοι της ιατρικώς υποβοηθούμενης αναπαραγωγής εφαρμόζονται με τρόπο, που εξασφαλίζει τον σεβασμό της ελευθερίας του ατόμου και του δικαιώματος της προσωπικότητας και την ικανοποίηση της επιθυμίας για απόκτηση απογόνων με βάση τα δεδομένα της ιατρικής και της βιολογίας καθώς και τις αρχές της βιοηθικής». Στην παρ.2 του ίδιου άρθρου δίδονται σαφείς οδηγίες για τον τρόπο υλοποίησης της υποβοηθούμενης αναπαραγωγής: «Κατά την εφαρμογή των παραπάνω μεθόδων πρέπει να λαμβάνεται κυρίως υπόψη το συμφέρον του παιδιού, που θα γεννηθεί».

⁴⁸⁵ Γίνεται λόγος σχετικά με τα οφέλη της βιολογικής καταγωγής και της διασφάλισης της γονοδιακής ταυτότητας

⁴⁸⁶ Gavarni, L., (2001). *La passion de l' enfant. Filiation, procreation et education a l' aube du XXI siècle*. Paris: Denoel στο Gauchet, M., 2004: 260.

⁴⁸⁷ Douglas 1973

και να αξιολογήσουν θετικά τις σχέσεις τους με ορισμένες κατηγορίες ατόμων, τους αληθινούς συγγενείς εξ αίματος, όσο και για να διαφοροποιήσουν ίσως και να αποκλείσουν τις σχέσεις τους με άλλες κατηγορίες[...].⁴⁸⁸

Η αναγωγή της βιολογικής μητρότητας σε ύψιστη και αδιαμφισβήτητη μορφή γονεϊκότητας αποδυναμώνει την αξία της κοινωνικοσυναισθηματικής μητρότητας, η οποία θεμελιώνεται μέσω της υιοθεσίας και την κατατάσσει σε μία κατηγορία δεύτερης, υποδεέστερης και αναγκαστικής επιλογής. Η Susanne Lundin⁴⁸⁹ εδραιώνει τη σταθερή προτίμηση των άτεκνων ζευγαριών στην υποβοηθούμενη αναπαραγωγή και σε έναν ακόμη λόγο: σε αντίθεση με τη μητρότητα, η πατρότητα δύσκολα εμποδώνεται ως ένα έμφυτο γονεϊκό φίλτρο, που αναπτύσσεται αυτόματα μέσω της εικόνας ενός παιδιού. Η πατρότητα χαρακτηρίζεται από ανασφάλεια και έχει ανάγκη από διαρκή επιβεβαίωση, την οποία εγγυάται ο γενετικός δεσμός με το παιδί. Οι άνδρες, δηλαδή, ζητάνε «ένα παιδί δικό τους, που να τους μοιάζει», ώστε σταδιακά και βαθμιαία να εσωτερικεύσουν τη γονική τους ταυτότητα και να συνδεθούν ψυχικά με το παιδί.

Αναμφίβολα, βέβαια, η στάση απέναντι στην εξωσωματική γονιμοποίηση δεν είναι πάντοτε εμμονική. Η υιοθεσία εξακολουθεί να θεωρείται ως η δεύτερη καλύτερη λύση για την αντιμετώπιση της υπογονιμότητας, η οποία προϋποθέτει αφενός άτεκνα ζευγάρια και αφετέρου μητέρες, που επέλεξαν την εγκατάλειψη αντί της εκούσιας διακοπής μίας ανεπιθύμητης ή άλλως προβληματικής εγκυμοσύνης. Τα υπογόνιμα ζευγάρια προσφέρουν καταφύγιο και παρέχουν μόνιμη οικογενειακή θαλπωρή στην πιο ευάλωτη κοινωνική ομάδα, τα απροστάτευτα παιδιά. Η άλλη λύση είναι η αποδοχή πλέον της στειρότητας, η παραίτηση από την ελπίδα της ανατροφής τέκνου και η διαβίωση χωρίς παιδιά.⁴⁹⁰

Η υιοθέτηση, επομένως, ενός παιδιού, αποτελεί προοπτική κατά κύριο λόγο για εκείνα τα άτομα, που παρά τις αλλεπάλληλες προσπάθειες τεχνητής αναπαραγωγής, εξακολουθούν να είναι άτεκνα. Άγνωστο παραμένει το ποσοστό των ανθρώπων στον ελληνικό χώρο, που θα προσφύγουν στην υιοθεσία έπειτα από τη διάψευση των ελπίδων τους για βιολογική τεκνοποίηση. Στην Αμερική, όπου η κυριαρχία της γενετικής καταγωγής και της αιματοσυγγένειας δεν είναι τόσο ισχυρή όσο στη χώρα

⁴⁸⁸ Παπαγαρουφάλη, Ε., 2002: 175

⁴⁸⁹ Lundin, S., 2001: 148

⁴⁹⁰ Sandelowski, M., & de Lacey, S., 2002: 40

μας, περίπου το 40% των ανθρώπων, που είναι σε λίστα αναμονής για εξωσωματική γονιμοποίηση, έχουν ήδη υποβάλει αίτηση υιοθεσίας.⁴⁹¹

Αντίθετα, στην Ελλάδα η βούληση για ίδρυση κοινωνικής συγγένειας έπεται των αποτυχημένων προσπαθειών απόκτησης βιολογικού απογόνου. Μόνο τότε οι αρχικές επιφυλάξεις και η απροθυμία των υποψήφιων θετών γονέων κάμπτονται υπό την πίεση ενός κοπιώδους αλλά μάταιου αγώνα γενετικής συνέχειας. Στην περίπτωση, όμως, αυτή, όπου η αποδέσμευση από τα βιολογικά δεδομένα και η αποδοχή της υιοθεσίας δεν είναι αμιγώς ελεύθερη επιλογή, αλλά μία απόφαση-μονόδρομο, που λαμβάνεται εξαναγκαστικά, είναι απαραίτητο να παρεμβληθεί ένας λεπτός χειρισμός από τα ζευγάρια, που ακόμη υποφέρουν από τη θλίψη της απώλειας του δικού τους φαντασιακού μωρού (“grieving the child that never died”). Πράγματι, πλειάδα ερευνών έχει επιστημονικά επικυρώσει, αυτό που ερείδεται στην κοινή λογική, ότι δηλαδή το άτομο, που βιώνει τον χαμό προσώπου ή πράγματος, δεν μπορεί να αποδεχτεί ή να αγαπήσει ειλικρινά το υποκατάστατο, παρά μόνο όταν συμβιβαστεί με την απώλεια αυτού, που παράγει τη συναισθηματική φόρτιση και οδύνη.⁴⁹²

Για τον λόγο αυτό, κρίνεται σκόπιμη η παρέλευση μιας περιόδου αδράνειας και διαχείρισης του πένθους μετά τις ανεπιτυχείς διεργασίες υποβοηθούμενης αναπαραγωγής, που θα συμβάλει στην αποκατάσταση της ψυχικής και συναισθηματικής ισορροπίας των «κατ’ ανάγκη» αιτούντων υιοθεσία, προκειμένου να διασφαλιστεί η ομαλή είσοδος του υιοθετημένου παιδιού στη θετή οικογένεια.⁴⁹³ Πρόκειται για εκείνο το μεταιχμιακό διάστημα, όπου η «νομική υιοθεσία» αντιπαραβάλλεται και μάχεται τη «συναισθηματική υιοθεσία» (“legal adoption versus emotional adoption”) υπό την έννοια ότι οι δυνάμει θετοί γονείς δεν έχουν ακόμη τη ψυχική ωριμότητα να υποδεχτούν το θετό τέκνο αποδομώντας τις προσωπικές τους ανασφάλειες και φοβίες.

Καταλήγοντας, θα ήταν χρήσιμο να διευκρινίσουμε, ότι η αναφορά στην υποβοηθούμενη αναπαραγωγή και τις μεθόδους της αποτελεί σημαίνον κεφάλαιο και στο πεδίο της υιοθεσίας. Σύμφωνα με τη Marit Melhuus και τη Signe Howell τόσο η υποβοηθούμενη αναπαραγωγή όσο και η υιοθεσία εντάσσονται «στον κόσμο της μη φυσικής αναπαραγωγής» και η αμοιβαία εξέτασή τους μάς επιτρέπει να προσεγγίσουμε τα όρια των ανθρώπων σχετικά με το τι είναι φυσικό και κανονικό,

⁴⁹¹ Hazeltine & Mazure, 1985

⁴⁹² Kent, K., & Richie, J., 1976: 517

⁴⁹³ Παπαληγούρα, Ζ., 2000: 94

ποιο είναι το νόημα της οικογένειας και με ποιο τρόπο εμπεδώνουν τη συγγένεια και τις μετατοπίσεις των κοινωνικών και βιολογικών δεσμών.⁴⁹⁴

3.1.5. Τα δρώντα υποκείμενα της Υιοθεσίας

Τα μέρη, που άμεσα συμβάλλονται για τη σύσταση της Υιοθεσίας – γεννήτορες, παιδί, θετοί γονείς, παρουσιάζονται σχηματικά ως οι πλευρές ενός τριγώνου⁴⁹⁵, που η καθεμία συνδέεται άρρηκτα με τις άλλες δύο. Φανερά ή λάθρα, αληθινά ή νοερά, ο δεσμός των τριών αυτών αλληλένδετων μερών παραμένει αρραγής καθόλη τη διάρκεια της ζωής τους.⁴⁹⁶

- Δυνάμενοι να υιοθετήσουν

Σε γενικές γραμμές οι υποψήφιοι θετοί γονείς είναι δυνατόν να ενταχθούν σε τέσσερις κατηγορίες:

A) Το άτεκνο ετερόφυλο ζευγάρι, το οποίο ζητά να επωμιστεί το λειτουργικό δικαίωμα της μέριμνας, της επιμέλειας και της ανατροφής ενός παιδιού, για να ανταποκριθεί στο γονεϊκό πρότυπο και να συνθέσει μία οικογένεια, «μία δομική τριάδα», όπως αναπαριστάται στερεοτυπικά η ολοκληρωμένη και ευτυχισμένη οικογένεια: πατέρας, μητέρα, παιδί.⁴⁹⁷ Το ζευγάρι αυτό με τα αδιάθετα περισσεύματα αγάπης και στοργής αιτείται μέσω της υιοθεσίας του δικαιώματος να αναγνωριστεί ως η κοινωνική οικογένεια ενός βιολογικά ξένου παιδιού. Από ψυχολογική σκοπιά η αγάπη των υιοθετούντων προς το θετό παιδί είναι ακόμη πιο αξιοθαύμαστη και ανιδιοτελής, καθώς καλούνται εν γνώσει τους να μεγαλώσουν ένα παιδί, που δεν αποτελεί τη φυσική τους συνέχεια. Περιθωριοποιείται, με άλλα λόγια η γενετική εξέλιξη για χάρη της κοινωνικής συνέχειας του ζευγαριού. Με έμφαση στο βουλητικό στοιχείο, που θεμελιώνει τη τεχνητή συγγένεια, η γονεϊκή ταυτότητα δε δομείται μέσω της άφιξης του παιδιού από τον γενετικό σωλήνα (με άλλα λόγια μέσω του τοκετού) αλλά μέσω της διά βίου ανάληψης της ευθύνης της διατροφής και της φροντίδας του.⁴⁹⁸

⁴⁹⁴ Melhuus, M., Howell, S., 2009: 145, όπως αναφέρεται στην Παπαδάκη, Ε., 2013: 176

⁴⁹⁵ Σύμφωνα με τη Μπρούσκου (2002: 145) η απεικόνιση της υιοθεσίας ως τριγώνου, του οποίου οι πλευρές αναπαριστούν τους τρεις εμπλεκόμενους στη διαδικασία της παιδικής κινητικότητας αναπαραγάγει τη λειψή αντίληψη της υιοθεσίας, όπου ο καταλυτικός ρόλος των κοινωνικών λειτουργιών παραγκωνίζεται ή υποτιμάται. Στο συγκεκριμένο, όμως, υποκεφάλαιο η αναφορά στο γράφημα αυτό έχει ως στόχο την ανάλυση του προφίλ των ατόμων, που συνδέονται με σχέσεις αλληλεξάρτησης δίδοντας έμφαση στο αίτιο και το αιτιατό αυτής της μετακίνησης.

⁴⁹⁶ Παπαγιαννακοπούλου – Σπέντζα, Ε., 1994: 559

⁴⁹⁷ Ρήγα, Α. – Β., 2012: 221

⁴⁹⁸ Galvin, K-L., 2000: 116

Β) Το ετερόφυλο ζευγάρι, που μολονότι έχει ήδη αποκτήσει δικά του, βιολογικά τέκνα, επιθυμεί να υιοθετήσει ένα ή περισσότερα παιδιά υποκινούμενο από κίνητρα ανυστερόβουλης αγάπης και φιλοτεκνίας. Με πνεύμα ειλικρινούς φιλευσπλαχνίας, ευεργετικής διάθεσης και συμπόνιας επιζητά να προσφέρει τρυφερότητα και θαλπωρή στα παιδιά εκείνα, που στερούνται τη γονεϊκή προστασία. Στην κατηγορία αυτή υπάγονται και οι μεικτές/ανασυσταμένες οικογένειες, στις οποίες οι σύζυγοι διαθέτουν είτε ο ένας είτε και οι δύο τέκνα από προηγούμενες σχέσεις. Στις περιπτώσεις αυτές προκύπτει ενδιαφέρον συγγενικής κυρίως υιοθεσίας ή ακόμη και μη συγγενικής, όταν ο ένας από τους δύο συζύγους είναι άτεκνος.

Γ) Το άτομο, το οποίο ήδη συνδέεται με στενούς εξ αίματος ή εξ αγχιστείας δεσμούς με το προς υιοθεσία τέκνο. Κινητήριοι μοχλός για τη μετακίνηση του ανηλίκου είναι η απουσία του κατάλληλου οικογενειακού περιβάλλοντος και η προυπάρχουσα συγγενική σχέση του παιδιού (πχ εγγονού ή ανιψιού) με τον δυνάμει υιοθετούντα. Εκτός από τους συγγενικούς συχνά υφαίνονται και οιονεί γονεϊκοί δεσμοί με το υιοθετούμενο παιδί πριν από την επικύρωση της υιοθεσίας. Η περίπτωση αυτή είναι εναργής στους μεικτούς γάμους, όπου ο-η σύζυγος υπεισέρχεται στον ρόλο του πατριού ή της μητριάς και επιθυμεί να κατοχυρώσει και νομικά γονεϊκά δικαιώματα. Εξυπακούεται, βέβαια, ότι το παιδί θα πρέπει να μην είναι αναγνωρισμένο από τον γεννήτορά του ούτε και να έχει εκδηλωθεί ποτέ διάθεση εκ μέρους του τελευταίου διεκδίκησης του τέκνου. Στην αντίθετη περίπτωση (αν δηλαδή το παιδί δεν είναι «αγνώστου πατρός» και πιθανόν ο βιολογικός πατέρας να μη συναινεί στην υιοθεσία του ανηλίκου) η «ιδιότυπη»⁴⁹⁹ αυτή υιοθεσία μπορεί να τελεστεί κάτω από πολύ αυστηρές προϋποθέσεις και εφόσον συντρέχει σπουδαίος λόγος υπό την προϋπόθεση, ότι εξυπηρετείται το συμφέρον του παιδιού καλύτερα από τον κοινωνικό του γονέα αντί από τον φυσικό του.⁵⁰⁰ Συνιστά δε τη μοναδική φορά, που ο υιοθετούμενος αποκόπτεται μόνο από τον έναν γεννήτορα, στη θέση του οποίου υπεισέρχεται ο υιοθετών-σύζυγος του άλλου βιολογικού γονέα.

Η κατηγορία αυτή καίτοι συνήθης στην Ελλάδα δεν έλκει την κοινωνιολογική προσοχή. Όπως επισημαίνουν οι Cherlin & Furstenberg η έλλειψη της σε βάθος έρευνας για τις συγγενικές υιοθεσίες, όπως αποκαλούνται οι υιοθεσίες παιδιών από συγγενείς ή προγονών από πατριούς ή μητριάς, αποτελεί ένα σημαντικό

⁴⁹⁹ Όπως ονομάζεται αυτή η περίπτωση υιοθεσίας από την Κοτζάμπαση τόσο λόγω της ειδικής αναφοράς της στο Κεφάλαιο της Υιοθεσίας του ΑΚ όσο και λόγω της δόμησης έννομης σχέσης με έναν φυσικό και έναν θετό γονέα (Κοτζάμπαση, Α., 2006: 94).

⁵⁰⁰ Κοτζάμπαση, Α., 2006: 97-98

βιβλιογραφικό κενό και θα πρέπει να καλυφθεί⁵⁰¹ ρίχνοντας φως στα συμπλέγματα σχέσεων, που δομούνται έπειτα από την ανακατάταξη των ρόλων.

Δ) Μοναχικά άτομα, τα οποία αδυνατώντας να αντέξουν τη μοναξιά, αναζητούν παρηγοριά και συντροφικότητα σ' ένα παιδί⁵⁰² ή περιπτώσεις, που δεν ταξινομούνται στις προηγούμενες ομάδες, όπως τα ομόφυλα ζευγάρια.

Το μεγαλύτερο ποσοστό των ατόμων, που υιοθετούν παιδιά ανήκει στα υπογόνιμα ζευγάρια.⁵⁰³ Η υψηλή ποσοστωση των άτεκνων ζευγαριών οπωσδήποτε οφείλεται και στην εύνοια, που επιδεικνύει το κρατικό σύστημα απέναντί τους. Εκείνο που χρήζει, ωστόσο, επισημάνσεως είναι ότι η θετική ανταπόκριση στον γονεϊκό ρόλο και κατά συνέπεια η επιτυχία της υιοθεσίας είναι αποτέλεσμα πολλών και ετερόκλητων παραγόντων και όχι απλά της ετεροφυλίας, του γάμου ή της υλικής ευμάρειας. Τα υπογόνιμα ζευγάρια, όπως αναλύσαμε προηγουμένως, εισέρχονται στη σύνθεση της νέας οικογένειας *«μεταφέροντας ένα χαμηλό ψυχοσυναισθηματικό δυναμικό λόγω της ματαιωμένης φυσιολογικής ναρκισσιστικής επιθυμίας τους γι' απόκτηση ενός δικού τους βιολογικού απογόνου»*.⁵⁰⁴ Είναι, συνήθως, άτομα ταλαιπωρημένα από πολυάριθμες προσπάθειες εξωσωματικής γονιμοποίησης, που πιθανόν να μην έχουν αποδεχτεί ακόμη τη φυσική αναπαραγωγική τους αδυναμία και να ελπίζουν. Η ανάγκη της απόκτησης και ανατροφής ενός φαντασιακού και ιδεατού παιδιού, έστω και βιολογικά ξένου, η οποία καλλιεργείται και οξύνεται μέσα από τις δυσκολίες και τις αποτυχίες, δεν συνεπάγεται αυτόματα και ικανότητα ανταπόκρισης στο γονικό λειτούργημα.

Για τον λόγο αυτό, είναι απαραίτητη η καθοδήγηση και προετοιμασία των θετών γονέων να υποδεχτούν το νέο μέλος της οικογένειας με την παρακολούθηση ειδικών συνεδρίων και τη διάδραση με κλινικούς επιστήμονες, έτσι ώστε να μπορέσουν να αναπτύξουν μία ειλικρινή και υγιή γονεϊκή σχέση.⁵⁰⁵ Ζητούμενο εν προκειμένω δεν είναι να αγγίζουν, όπως πιστεύουν, το πρότυπο του ιδανικού γονέα ή να υποκατατήσουν τους «αδύναμους και αποτυχημένους ή αντικοινωνικούς και ψυχικά διαταραγμένους βιολογικούς γονείς και να λειτουργήσουν διορθωτικά»⁵⁰⁶. Σε μία τέτοια περίπτωση, εξηγεί η Καλλινικάκη, «οργανώνουν μία καρικατούρα μητρότητας και πατρότητας ισοδύναμης με εκείνη της άγονης, ανολοκλήρωτης βιολογικής

⁵⁰¹ Cherlin & Furstenberg (1994), όπως αναφέρεται στο Fisher, A., 2003: 338

⁵⁰² Hamand, 1990, όπως αναφέρεται στο Ρήγα, Α. – Β., 2012: 221

⁵⁰³ Coltrane, Sc., & Collins, R., 2001: 348

⁵⁰⁴ Γεωργάκη, Α., 2000: 96

⁵⁰⁵ Μπέκα-Μηλιοπούλου, Α., 2006: 112-113,

⁵⁰⁶ Καλλινικάκη, Θ., 2000: 147

γονεϊκότητας».⁵⁰⁷ Είναι, λοιπόν, αναγκαία η ψυχοκοινωνική υποστήριξη και η ενημέρωση των θετών γονέων ως προς τη διάκριση των συναισθηματικών καταστάσεων και την αποσαφήνιση των όρων και των ορίων του ρόλου τους⁵⁰⁸ όχι μόνο κατά το στάδιο συμφιλίωσης με την προοπτική της υιοθεσίας αλλά κυρίως μετά την τέλεση αυτής.

Εν κατακλείδι, θα λέγαμε πως οι θετοί γονείς, μόνο επειδή είναι ετερόφυλοι και έγγαμοι, δε σημαίνει απαραίτητα, πως θα σταθούν στέρεα στις υψηλές απαιτήσεις της ανατροφής ενός τέκνου, αν δεν έχουν προετοιμαστεί επαρκώς για την υιοθεσία. Ως εκ τούτου, δεν υπάρχουν εκ των προτέρων κατάλληλοι και ικανοί γονείς να μεγαλώσουν ένα παιδί, που έχει βιώσει τον γονεϊκό αποχωρισμό και την εγκατάλειψη, αλλά γονείς περισσότερο ή λιγότερο ευαισθητοποιημένοι ως προς τη συναισθηματική αποδοχή του παιδιού και τη φροντίδα του. Η σεξουαλική, ταξική ή επαγγελματική ταυτότητα των γονέων διαδραματίζει ασήμαντο ή έστω δευτερεύοντα ρόλο σε σύγκριση με το μεγαλείο της ψυχής, της προσφοράς και της ολοκληρωτικής δοτικότητας και αφοσίωσης. Η ειλικρινής και απροσχημάτιστη διάθεση εναγκαλισμού του παιδιού δε συναρτάται τελικά με το φύλο, την κοινωνική προέλευση και την οικονομική κατάσταση των αιτούντων υιοθεσία αλλά από τη ψυχοσυναισθηματική ωριμότητά τους, όπως αντανακλάται στα κίνητρα της υιοθεσίας και στις προσδοκίες από αυτή.

Οι βιολογικοί γονείς – η φυσική μητέρα

Πρωταγωνιστής του δράματος της εγκατάλειψης ενός παιδιού, που τις περισσότερες φορές μόλις ήρθε στον κόσμο, είναι ασφαλώς η εξ αίματος μητέρα. Είναι εκείνη, που εννέα μήνες τού πρόσφερε τη θαλπωρή και το γόνιμο περιβάλλον, εντός του οποίου αναπτύχθηκε, εξελίχθηκε και ωρίμασε. Και που τώρα για διάφορους λόγους εγκλωβισμένη σε ένα δίκτυο περίπλοκων και δυσχερών κοινωνικών και ατομικών περιστάσεων αποφασίζει να το αποχωριστεί⁵⁰⁹ χωρίς καν να γνωρίζει ποια θα είναι η διαδρομή της ζωής του.

Ο ισόβιος αποχωρισμός από το παιδί δεν είναι μία εύκολη και ανώδυνη απόφαση, που λαμβάνεται αβασάνιστα και υλοποιείται ασυνείδητα. Η αποστέρηση του παιδιού προκαλεί στη μητέρα μια βαθιά πληγή στο «εγώ» της. Η ιδέα ότι μπορεί να ενσαρκώνει το ρόλο της «κακής» και άκαρδης μητέρας τη βυθίζει σε βαθιά θλίψη

⁵⁰⁷ Καλλινικάκη, Θ., ο.α.

⁵⁰⁸ Triseliotis, J., 2000: 74-75

⁵⁰⁹ Hamand, 1990, όπως αναφέρεται στο Ρήγα, Α. – Β., 2012: 221

και δυστυχία.⁵¹⁰ Στα έντονα αυτά συναισθήματα ματαιώσης, θυμού, ενοχής, αποξένωσης και πένθους,⁵¹¹ οπωσδήποτε συμβάλλει και ο μύθος του εγγενούς φυσικού μητρικού ενστίκτου, σύμφωνα με τον οποίο μόνο η βιολογική μητέρα είναι ικανή να ασχοληθεί με το νεογέννητο, να το περιποιηθεί και να το φροντίσει επαρκώς με όρους απόλυτης αφοσίωσης και ανυστεροβουλίας.⁵¹²

Ήδη από την προηγηθείσα ιστορική αναδίφηση αναδεικνύεται το προφίλ της βιολογικής μητέρας των προηγούμενων αιώνων: Την είδαμε να περιπλανάται σε δρόμους των μεγαλουπόλεων ανήμπορη, μόνη και δυστυχισμένη, να αντιμετωπίζει τον κοινωνικό ρατσισμό, να λοιδορείται και να στιγματίζεται ως ανήθικη και το τέκνο της σαν προϊόν αμαρτίας και παρεκκλίνουσας συμπεριφοράς. Τη συναντήσαμε να αποχωρίζεται το μωρό της σε βρεφοκομεία χωρίς καμία εγγύηση ασφαλούς τοποθέτησης ή έστω επιβίωσής του. Την είδαμε ακόμη και στο έδρανο του κατηγορουμένου να δικάζεται για το αδίκημα της παιδοκτονίας. Και αυτό διότι, όπως καταγγέλλει πριν από εξήντα περίπου χρόνια η Simone de Beauvoir⁵¹³, «*Η παράνομη μητρότητα είναι μία προκατάληψη, ένα κοινωνικό στίγμα, τόσο τρομερό, που πολλές μητέρες προτιμούν την αυτοκτονία ή την παιδοκτονία από το να γίνουν ανύπαντρες μητέρες, δηλαδή καμία ποινική συνέπεια δεν θα τις έκανε να μη θυσιάσουν το παιδί τους*».

Η έντονη κοινωνική αποδοκιμασία, που δέχτηκε η ανύπαντρη μητέρα τους προηγούμενους αιώνες για τη γέννηση του «νόθου» παιδιού της, έχει κατά πολύ μετριαστεί στην εποχή της τεχνολογικής εξέλιξης και της επιστημονικής ανάπτυξης. Η εισαγωγή κατά τη δεκαετία του 1980 της κατηγορίας των «μονογονεϊκών οικογενειών» ως μία αποκλίνουσα μορφή οικογενειακού σχηματισμού από εκείνου της κλασικής – πυρηνικής οικογένειας συνέβαλε στην άμβλυνση του κοινωνικού στίγματος, δεδομένου ότι πλέον ο όρος παραπέμπει μάλλον στην «κοινότητα των προβλημάτων», που αντιμετωπίζουν, παρά στην «αξιοπρέπεια ή όχι του τρόπου σύστασής τους», όπως οικοδομήθηκε κατά το παρελθόν.⁵¹⁴ Σήμερα, η άγαμη μητέρα δεν είναι η κοινωνικά αποκλεισμένη γυναίκα, που αναγκάζεται να αυτοεξοριστεί από τη γενέτειρά της και να εγκαταλείψει το παιδί της, προκειμένου να προστατεύσει τον εαυτό της και εκείνο από μία άθλια ζωή. Υπό το πρίσμα των νέων κοινωνικών

⁵¹⁰ Ramzi – Geadah, 1986, όπως αναφέρεται στο Ρήγα Ανασ – Βαλ., 2012: 225

⁵¹¹ Καλλινικάκη, Θ., 2002: 200-201

⁵¹² Badinter, E., 1994: 91

⁵¹³ Απόσπασμα από το πρωτοποριακό για την εποχή του βιβλίο της «Το Δεύτερο Φύλο» (1949), όπως αναφέρεται στο Ανδρούτσου, Β., 1994: 310.

⁵¹⁴ deSingly, Fr., 1996: 50

δεδομένων ολοένα και περισσότερες γυναίκες κάθε ηλικίας αποφασίζουν να γεννήσουν και να αναθρέψουν ένα παιδί εκτός γάμου, συγκροτώντας μια διαφορετική οικογενειακή πραγματικότητα.

Ποια, λοιπόν, είναι η φυσική μητέρα, που ενσαρκώνει τον πρώτο από τους κρίκους της τρισδιάστατης υιοθεσίας; Παρόλο που σήμερα το παιδί εκτός γάμου δεν αντιμετωπίζεται ως «μιάσμα» ή «καρπός μίας παράνομης σχέσης», εντούτοις δεν παύει να συνεπάγεται την εξ ολοκλήρου ανάληψη του λειτουργήματος της γονικής μέριμνας από ένα μόνο άτομο. Ασφαλώς, η αποκλειστική ευθύνη της διαπαιδαγώγησης, ανατροφής, κοινωνικοποίησης και κάλυψης των οικονομικών αναγκών ενός παιδιού χωρίς υποστηρικτικό περιβάλλον αποτελεί οικογενειακό βάρος, που δεν έχουν όλες οι μητέρες την ίδια ικανότητα να αντέξουν. Η εκτός γάμου μητρότητα δεν επιφέρει τις ίδιες συνδηλώσεις και νοηματοδοτήσεις σε άπασες τις γυναίκες και ιδιαίτερα σε εκείνες από τα λιγότερο ευνοημένα κοινωνικά στρώματα. Η λογική, που εδράζεται στην έλλειψη ενός πλέγματος προστασίας και ασφάλειας υπερισχύει της αδιαμφισβήτητης, αλλά άγουρης ακόμη γονεϊκής αγάπης.

Οι κοινωνικοί παράγοντες, ίσως περισσότερο εν μέσω οικονομικής κρίσης και αποδόμησης του κοινωνικού κράτους, να ενισχύουν το φαινόμενο της εγκατάλειψης. Η μονογονεϊκή οικογενειακή εστία, η οποία αποτελείται από τη γυναίκα αρχηγό και το εκτός γάμου γεννηθέν παιδί της απειλείται περισσότερο από τις υπόλοιπες μορφές μονογονεϊκότητας (διαζευγμένη γυναίκα με παιδιά ή χήρα μητέρα) από κοινωνικό αποκλεισμό, καθώς διατελεί σε ένα καθεστώς διαρκούς κοινωνικής και οικονομικής επισφάλειας. Άλλωστε, στις μέρες μας γίνεται λόγος –και όχι άδικα- για «εκθήλυνση της φτώχειας» εννοώντας φυσικά ότι λόγω της έμφυλης λειτουργίας της αγοράς εργασίας, οι γυναίκες – πόσο μάλλον οι μόνες μητέρες με παιδί - αντιμετωπίζουν αυξημένο κίνδυνο διολίσθησης στον κύκλο της ένδειας με περιορισμένες δυνατότητες εξόδου.⁵¹⁵ Η προσήλωση σε αυστηρά παραδοσιακά σχήματα, το χαμηλό μορφωτικό επίπεδο και η έλλειψη οικονομικών πόρων, απόντα ή ελλιπή υποστηρικτικά δίκτυα αποτελούν γενεσιουργές αιτίες της σύγχρονης εγκατάλειψης παιδιού και χαρακτηριστικά γνωρίσματα, που συγκεντρώνονται σε μεγάλο ποσοστό σε αλλοδαπές γυναίκες προερχόμενες κυρίως από Βαλκανικές χώρες.⁵¹⁶

Δεν είναι, όμως, πάντα ο παράγοντας της έλλειψης υλικών πόρων *per se* αρκετός για την παραίτηση του γονεϊκού λειτουργήματος. Σύμφωνα με την

⁵¹⁵ Κογκίδου, Δ., 1998: 566

⁵¹⁶ Βλ. ιδιωτική υιοθεσία.

προϊσταμένη της κοινωνικής υπηρεσίας του νοσοκομείου «Αλεξάνδρα» η τοξική εξάρτηση σε συνάρτηση με την οικονομική ανέχεια ευθύνεται για πολλές περιπτώσεις εγκατάλειψης των παιδιών στα μαιευτήρια. Ένα μικρό ποσοστό έκθετων νεογνών προέρχεται από εκτός γάμου κύηση, ενώ το μεγαλύτερο ποσοστό αφορά σε βρέφη ΑΜΕΑ. Κατά την ίδια, οι γονείς των παιδιών και κυρίως η νεαρή μητέρα δεν είναι σε θέση να συναισθανθεί το μητρικό της ρόλο και να εξοικειωθεί με αυτόν είτε λόγω προβλημάτων, που αφορούν την ίδια (τοξικομανία, χαμηλή νοημοσύνη ή νοητική υστέρηση, ψυχική νόσος) είτε λόγω σοβαρών παθήσεων του παιδιού.

Η μητέρα, λοιπόν, που αποφασίζει τελικά να εγκαταλείψει το παιδί της, είναι μία γυναίκα ανήμπορη, δυστυχισμένη και μόνη. Η γέννηση του παιδιού της δεν της προκαλεί χαρά, παρά μόνο θλίψη εξαιτίας της αδυναμίας της να το μεγαλώσει και να του προσφέρει την προσήκουσα φροντίδα και αγάπη. Η πράξη, ωστόσο, της εφ' όρου ζωής αποξένωσης από το παιδί της -όσο συνειδητή και αν είναι- δεν μπορεί παρά να καλλιεργεί δυσάρεστα συναισθήματα πόνου, ενοχής και αποτυχίας.

Στην πραγματικότητα, η ψυχοκοινωνική εξέλιξη της μητέρας, που εγκαταλείπει το παιδί της, δεν απασχολεί ιδιαίτερα το επιστημονικό πεδίο. Στα κλασικά αγγλοσαξονικά παιδοψυχιατρικά εγχειρίδια δε συναντάμε ούτε μία έμμεση αναφορά στο φαινόμενο της εγκατάλειψης.⁵¹⁷ Οι αρνητικές πτυχές της μητρότητας, η ατροφία του μητρικού φίλτρου και η παραβίαση της φυσικής αποστολής μίας μητέρας συνυφασμένες με εκφάνσεις ανώριμης και αντικοινωνικής συμπεριφοράς, επικαλύπτονται από τον θεσμό της Υιοθεσίας και δε χρήζουν, ως φαίνεται, περαιτέρω επιστημονικής προσοχής. Πιθανόν και ο ίδιος ο ερευνητής να εμφορείται από διάθεση απαξίωσης και αποστροφής για τη γυναίκα, που έφερε μεν στον κόσμο ένα παιδί, αλλά δε στάθηκε ικανή να γίνει μητέρα, γιατί δεν κατάφερε να εξυφάνει τον αναγκαίο συνδετικό δεσμό ανάμεσα σ' αυτή και το παιδί της. Εκείνο, που τελικά υπογραμμίζεται, είναι ότι μέσα από την (ή χάρη στην) «εγωιστική» απόρριψη του βιολογικού της τέκνου αναδεικνύεται η φιλόστοργη και «ανιδιοτελής» εικόνα του θετού γονέα, που επωμίζεται ασμένως τον γονεϊκό ρόλο με όρους κοινωνικής προσφοράς και φιλανθρωπίας. *«Η σύνδεση εγκατάλειψης – υιοθεσίας μετουσιώνει τη ριζική άρνηση σε κατάφαση, ενσαρκώνει αυτόματα την έννοια της οικογένειας, εκεί όπου η οικογένεια αποδομείται εν τω γεννάσθαι».*⁵¹⁸

⁵¹⁷ Rutter, Taylor & Herson 1994, Graham, Turk & Verhulst, 1999 στο Αμπατζόγλου, Γρ., 2002: 100

⁵¹⁸ Αμπατζόγλου, Γρ., 2002: 100

Ο Αμπατζόγλου επισημαίνει την αναγκαιότητα μίας επισταμένης και ενδεδειγμένης έρευνας γύρω από τα αίτια και τις συνθήκες της παραίτησης από το γονικό λειτούργημα. Η βίαιη αποκοπή του παιδιού από τους γονεϊκούς και δη από τους μητρικούς δεσμούς μπορεί να ερμηνευθεί ως μία ακραία και έσχατη μητρική πράξη, καθώς αντιμάχεται την εγγενή τάση κάθε μητέρας να φροντίσει το νεογνό της. Συνεπώς, ο αποχωρισμός δε θα πρέπει να σημασιολογείται στα πλαίσια μίας ατομικής απόφασης ως αποτέλεσμα ελεύθερης, αυτόβουλης επιλογής, αλλά αντίθετα θα πρέπει να προσεγγίζεται «ως μία σύνθετη δυναμική πορεία με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της κάθε φορά». Ο ίδιος, τέλος, διακρίνει πίσω από την αδιαφορία προς το πρόσωπο της εγκαταλείπουσας μητέρας κοινωνική ή πολιτική σκοπιμότητα, που ευνοεί το καθεστώς της υιοθεσίας: *«Η κάθε εγκατάλειψη είναι μοναδική, αρκεί να μπούμε στον κόπο να αντιληφθούμε αυτή της την διάσταση. Η μονοσήμαντη ανάγνωσή της αποτελεί μια κοινωνική κατασκευή, που συμμετέχει στη διαμόρφωση μίας πολιτικής της υιοθεσίας – και ίσως και γενικότερα μίας πολιτικής ως προς το παιδί»*.⁵¹⁹

Θα πρέπει, ωστόσο, στο σημείο αυτό να υπογραμπίσουμε, ότι οι λόγοι της γονεϊκής αποξένωσης θα πρέπει να αναζητηθούν και στη σφαίρα της κρατικής παρέμβασης, όταν το παιδί απομακρύνεται με εισαγγελική παραγγελία για λόγους προστασίας του συμφέροντός του. Στην περίπτωση αυτή, δε γίνεται λόγος για εγκατάλειψη του παιδιού αλλά για αφαίρεση της επιμέλειας του τέκνου με δικαστική απόφαση.

- Το έκ-θετο παιδί

Το παιδί ενσαρκώνει τον κύριο κορμό της διαδικασίας της υιοθεσίας, είναι το έμψυχο υλικό του θεσμού. Χωρίς παιδί καμία υιοθεσία δεν μπορεί να πραγματοποιηθεί. Είναι εκείνο, όμως, το παιδί, που περιγράφεται στο μυθιστόρημα του Έκτορος Μαλώ με τίτλο «Χωρίς Οικογένεια» να βιώνει την πλήρη δυστυχία τού να έχει στερηθεί τη γονεϊκή αγάπη και αποδοχή, την ανατροφή εντός του οικογενειακού ιστού και την κοινωνική ταυτότητα. Η αδικία τού να γεννιέται κανείς χωρίς οικογένεια και η επίγνωση, ότι η γέννησή του δεν εμπνέει αρκετά σε ποσότητα και ποιότητα συναισθήματα αγάπης, ώστε να γαλουχηθεί από τη φυσική του μητέρα διαμορφώνουν την προσωπικότητα του παιδιού «χωρίς οικογένεια». Η δεύτερη

⁵¹⁹ Αμπατζόγλου, Γρ., 2002: 111

εγκατάλειψη ανάγεται στη συμβολική τάξη αφαιρώντας από το παιδί όνομα, ρίζες, καταγωγή και γενεαλογική σειρά.⁵²⁰

Η αίσθηση της απώλειας της βιολογικής καταγωγής και του «χαμένου γονιδίου» προκαλεί με τη σειρά της αγωνία και άγχος στο παιδί, εξαιτίας των οποίων γίνεται πιο ευάλωτο και επιρρεπές σε συναισθηματικά και συμπεριφοριστικά προβλήματα.⁵²¹ Μολονότι στο παρελθόν οι ψυχικές διακυμάνσεις είχαν συνδεθεί με μεγαλύτερα σε ηλικία παιδιά, σήμερα είμαστε σε θέση να γνωρίζουμε, πως ακόμη και εκείνα, που υιοθετήθηκαν ήδη από τη βρεφική τους ηλικία, βιώνουν εσωτερικές συγκρούσεις σε κάποια φάση της ζωής τους, όταν πληροφορούνται το γεγονός της υιοθεσίας τους. Η κρίση της ταυτότητας δεν πηγάζει μόνο από την έλλειψη των βιολογικών γονέων και του συγγενικού περιβάλλοντος, αλλά και από την αναπόφευκτη διατάραξη των σχέσεων του με τους θετούς του γονείς.⁵²² Ταυτόχρονα, επηρεάζεται και η αυτοεικόνα του, δηλαδή ο τρόπος με τον οποίο αυτοπροσδιορίζεται. Τα προβλήματα αυτοκαθορισμού, αλλά και κλονισμού της εμπιστοσύνης επιτείνονται λόγω της ενδεχόμενης άρνησης των θετών γονέων ή των αρμόδιων φορέων να παράσχουν πληροφορίες και απαντήσεις στα ερωτήματα του θετού τέκνου σχετικά με τους γεννήτορές του, τους λόγους της εγκατάλειψης και τις συνθήκες υιοθεσίας του.

Αναμφίβολα, κάθε θετό τέκνο δε βιώνει με τον ίδιο τρόπο και την ίδια συναισθηματική ένταση το γεγονός της ανατροφής του από μία βιολογικά ξένη οικογένεια. Κλινικές μελέτες αποδεικνύουν, ότι παιδιά με χαμηλή αυτοεκτίμηση, αυτονομία και αυτοελέγχο τείνουν να αξιολογούν την εμπειρία της διακίνησής τους πιο αρνητικά και να εμφανίζουν περισσότερες αδυναμίες προσαρμογής. Επίσης, άλλοτε αυτοενοχοποιούνται για το γεγονός της εγκατάλειψής τους και άλλοτε επιρρίπτουν την ευθύνη στους φυσικούς ή τους θετούς γονείς εκδηλώνοντας επιθετικότητα, θυμό, άγχος και παρεκκλίνουσα συμπεριφορά.⁵²³

Στη μεσαιωνική Δυτική Ευρώπη, όπως προλέχθηκε, τα υποψήφια προς υιοθεσία παιδιά προέρχονται κατά κύριο λόγο από προγαμιαίες διαπροσωπικές σχέσεις. Είναι ο καρπός ενός άτυχου έρωτα, ο οποίος αναπτύχθηκε έξω από τα συμβατά κοινωνικά πλαίσια. Είναι θύματα ρατσισμού και προκατάληψης κατά των

⁵²⁰ Brodzinsky, D., 1990: 5

⁵²¹ Brodzinsky, D., 1997, όπως αναφέρεται στο Brodzinsky, D., 1990: 6

⁵²² Brinich, 1980, Brodzinsky, 1997, Nickman, 1987, όπως αναφέρεται στο Brodzinsky, D., 1990: 7, Triseliotis, J., 2000: 23

⁵²³ Brodzinsky, D., 1990: 14

μητέρων τους, των ασθενών έως ανύπαρκτων κρατικών δομών, αλλά και της οικονομικής ανέχειας. Η άγαμη μητέρα εισπράττει χλεύη και κοινωνική απομόνωση, γεγονός που δεν της αφήνει καμία άλλη επιλογή πλην της αποστέρησης του παιδιού της.

Η γέννηση εκτός γάμου παιδιών αποτελεί έκφραση ενός κοινωνικού – δημογραφικού φαινομένου, το οποίο απασχολεί έντονα τους ιστορικούς της νεότερης ευρωπαϊκής κοινωνίας: τη δεκαετία του 1970 μια σειρά ιστορικών μελετών καταδεικνύει, ότι ο αριθμός των γεννήσεων παιδιών εκτός γάμου αυξάνεται αλματωδώς πρώτα στον δυτικοευρωπαϊκό και στη συνέχεια στον κεντροευρωπαϊκό χώρο από το δεύτερο μισό του 18^{ου} αιώνα, προπάντων όμως κατά το πρώτο μισό του 19^{ου} αιώνα. Ακόμη τα στατιστικά στοιχεία αποκαλύπτουν, ότι σε όσες χώρες τα ποσοστά εξώγαμων γεννήσεων ήταν ιδιαίτερα αυξημένα, όπως στην Αυστρία, ένα πολύ σημαντικό ποσοστό παιδιών εξακολουθούσαν να έρχονται στη ζωή εκτός γάμου σε όλη τη διάρκεια του 19^{ου} αιώνα και στο πρώτο μισό του 20^{ου}.⁵²⁴

Μια άλλη μεγάλη μερίδα των διαθέσιμων προς υιοθεσία παιδιών τουλάχιστον του προηγούμενου αιώνα είναι τα ορφανά, εκείνα δηλαδή που λόγω του θανάτου του ενός γονέα αδυνατούν να μεγαλώσουν με τον άλλο ιδιαίτερα σε πολυμελή, άπορα νοικοκυριά. Ο θάνατος του πατέρα ή της μητέρας ήταν συνήθης κατά το παρελθόν είτε λόγω συχνών πολεμικών συγκρούσεων, είτε λόγω κακουχιών ή επιπλοκών κατά τον τοκετό. Δεν ήταν, επομένως, σπάνιο φαινόμενο η χηρεία, αλλά και η επανίδρυση οικογένειας με σύναψη δεύτερου γάμου. Στις περιπτώσεις αυτές η συναίνεση του εναπομείνοντος βιολογικού γονέα για την υιοθεσία κάποιου από τα παιδιά του ήταν αναμενόμενη.⁵²⁵

Σήμερα, η κοινωνική πραγματικότητα έχει διαφοροποιηθεί αρκετά από το μακρινό παρελθόν της. Η χρήση της αντισυλληπτικής μεθόδου και κυρίως τα υψηλά ποσοστά εκτρώσεων έχουν, αναμφίβολα, ελαττώσει τις πιθανότητες έκθεσης των νεαρών κυρίως γυναικών ενώπιον του τραγικού διλήμματος εγκατάλειψης ή όχι του παιδιού τους. Τα ποσοτικά ευρήματα της έρευνας των Καδά, Μαύρου, Δανέζου, Ζαβιτσάνου και Τριχοπούλου, όσο αναχρονιστικά και αν είναι, προσφέρουν έστω και μία ακροθιγή εικόνα σχετικά με την κλιμακώμενη προσφυγή των εγκύων στην άμβλωση: το 1978 είκοσι επτά χιλιάδες (27.000) γυναίκες υποβλήθηκαν σε εκούσια

⁵²⁴ Laslett, P., 1980: 1-64

⁵²⁵ Handman, M., -E., 1993: 200

αποβολή του κνήματος.⁵²⁶ Το ποσοστό αυτό είναι ιδιαίτερα αποκαλυπτικό της αποδοχής της μεθόδου αυτής, αν συνυπολογίσει κανείς, ότι οι συνθήκες τέλεσης αμβλώσεως την περίοδο αυτή ήταν ιδιαίτερα επισφαλείς λόγω της ποινικοποιημένης ακόμη διαδικασίας. Σαράντα χρόνια αργότερα η κοινωνική πραγματικότητα διαγράφεται ακόμη πιο ζοφερή. Η εξασθένηση του κοινωνικού στιγματισμού της εκτός γάμου μητρότητας ελάχιστα επιδρά στην ανάσχεση των ολοένα αυξανόμενων ποσοστών διακοπής ομαλών κνήσεων. Μπορεί, άλλωστε, η κοινωνική αποδοκιμασία να έχει περιοριστεί ως ένα σημείο, ωστόσο, μία κεκαλυμμένη αρνητική προδιάθεση της κοινωνίας εξακολουθεί να υφέρπει.⁵²⁷

Έτσι, λοιπόν, τα παιδιά, που διατίθενται για υιοθεσία, διαφέρουν ως προς το προφίλ από εκείνα των προηγούμενων αιώνων· σήμερα κατά το μεγαλύτερο ποσοστό προέρχονται κυρίως από γονείς άλλης φυλής ή ιθαγένειας, που αδυνατούν να ανταποκριθούν στο γονικό τους ρόλο. Παιδιά λιγότερο επιθυμητά λόγω σοβαρών παθήσεων εγκαταλείπονται στα μαιευτήρια, ενώ άλλα φέρουν βεβαρυμένο κληρονομικό ιστορικό λόγω τοξικομανίας της μητέρας.⁵²⁸ Τέλος, στην κατηγορία αυτή υπάγονται και τα παιδιά γονέων, που τους αφαιρέθηκε η γονική μέριμνα κατόπιν παρέμβασης της Πολιτείας.⁵²⁹

Ανεξάρτητα από τα ιδιαίτερα ατομικά χαρακτηριστικά του παιδιού, που εγκαταλείπεται, η ψυχοσύνθεση κάθε υιοθετούμενου ανηλίκου φαίνεται να είναι κοινή: Το θετό παιδί φέρει μέσα του εμπεδωμένη την προσωπική του διαφορετικότητα. Η γνώση ότι οι γονείς του δεν είναι οι ίδιοι άνθρωποι, που το έφεραν στην ζωή, προκαλεί αμφίσημα, ανάμεικτα συναισθήματα, τα οποία βιώνονται ως μία μορφή πένθους. Ο ακούσιος αποχωρισμός από τους φυσικούς του γονείς και κυρίως από τη μητέρα του εντυπώνεται ως ηθελημένη και συνειδητή απόρριψη με διάθεση εγκατάλειψης της γονικής μέριμνας χωρίς την πρόθεση επανάκτησης αυτής. Η αδιαφορία για το μέλλον του και η υπερίσχυση εγωιστικών ενστίκτων αντί της αυτοθυσίας, που ως γνωστόν, εμποτίζει τη ψυχοσύνθεση του γονέα, εκλαμβάνεται ως αποτυχία του ίδιου του παιδιού να εμπνεύσει τέτοια συναισθήματα. Η αρνητική φόρτιση του παιδιού είναι δύσκολο να ατονήσει, αν δε συνδράμουν σ' αυτό οι θετοί του γονείς. Η αρωγή τους είναι πολύτιμη και καθοριστική, προκειμένου το παιδί να κατανοήσει το πλαίσιο της μετακίνησής του. Ο τραυματισμός του από τη στέρηση

⁵²⁶ Michel, A., 1993: 288

⁵²⁷ Παπαγιαννακοπούλου – Σπέντζα, Ε., 1994: 559

⁵²⁸ Κωνσταντέλια, Σ., 2000: 70

⁵²⁹ Όπως αναλύθηκε ήδη στο οικείο κεφάλαιο της κρατικής, ιδιωτικής και διακρατικής υιοθεσίας.

της γονεϊκής αγάπης μπορεί να θεραπευθεί μόνο και χάρη στην ειλικρινή και απροσχημάτιστη βοήθεια των θετών του γονέων.⁵³⁰

Συμπερασματικές παρατηρήσεις:

Από την ανάλυση των τριών μερών μπορούμε να αναγνώσουμε ορισμένα κοινά γνωρίσματα, που διατρέχουν τη ζωή όλων των προσώπων, τα οποία επιχειρεί να καλύψει ο θεσμός της Υιοθεσίας. Τα άτομα αυτά μέσα από το προσωπικό τους δράμα βιώνουν την αδυναμία τους να συμμορφωθούν στις κοινωνικές συμβάσεις και να ανταποκριθούν στα κοινωνικά πρότυπα: οι βιολογικοί γονείς και κυρίως η φυσική μητέρα γεννώντας ένα παιδί εκτός γάμου ή ένα παιδί που δεν μπορεί να αναθρέψει ως οφείλει, το παιδί, που αισθάνεται ανεπιθύμητο και εγκαταλελειμμένο και οι θετοί γονείς, που αδυνατούν να αποκτήσουν ένα δικό τους βιολογικό τέκνο και να ολοκληρώσουν την οικογενειακή τους ευτυχία. Αυτό το ουσιώδες σημείο σύγκλισης των συμφερόντων και των τριών πλευρών αποτελεί το γεγονός της υιοθεσίας, της μετακίνησης δηλαδή του παιδιού, από περιβάλλον στο οποίο δεν είναι επιθυμητό σε ένα χώρο αποδοχής και αγάπης. Ο θεσμός αυτός της παιδικής κινητικότητας επικαλύπτει και αλληλοσυμπληρώνει τα κενά και την τρωτότητα των εμπλεκομένων ατόμων προτάσσοντας πάντοτε το συμφέρον του παιδιού ως θεμελιώδη πυλώνα για τη μετάβαση από τη βιολογική στην τεχνητή συγγένεια.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2ο:

ΝΟΜΙΚΕΣ ΠΑΡΑΜΕΤΡΟΙ ΤΗΣ ΥΙΟΘΕΣΙΑΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ, ΣΤΗΝ ΑΓΓΛΙΑ ΚΑΙ ΣΤΗ ΣΟΥΗΔΙΑ: Μια συγκριτική μελέτη

1. Το Νομοθετικό Πλαίσιο στην Ελλάδα

1.1. Εισαγωγικά

Σκοπός της Υιοθεσίας είναι η ανάπλαση σχέσης γονέα και τέκνου κατ' εικόνα και καθ' ομοίωση της φυσικής γονεϊκής σχέσης. Η σύνθεση, όμως, αυτής της τεχνικής συγγένειας δεν αποτελεί αυτοσκοπό, αλλά επιδιώκεται στα πλαίσια του κοινωνικού ρόλου της υιοθεσίας ως μίας εναλλακτικής μορφής παιδικής προστασίας, που

⁵³⁰ Καλλινικάκη, Θ., 2000: 140

στοχεύει στην κάλυψη της ανάγκης του παιδιού να αναπτυχθεί ψυχοκοινωνικά και πνευματικά μέσα σε ένα σταθερό και μόνιμο οικογενειακό περιβάλλον (και όχι απαραίτητα η ικανοποίηση του αιτήματος άτεκνων ζευγαριών ή άγαμων ατόμων να αποκτήσουν παιδί).⁵³¹ Η επιτυχία αυτού του κοινωνικού ρόλου δε διασφαλίζεται, όμως, μόνο από την ίδρυση της πλασματικής συγγένειας κατά το πρότυπο της βιολογικής γονικής σχέσης, γιατί στη σχέση υιοθεσίας απουσιάζει ο δεσμός αίματος, που τεκμαίρει ipso facto τη σωστή άσκηση γονικής μέριμνας. Το τεκμήριο αυτό, όμως, το οποίο εκλείπει από τους δυνάμει θετούς γονείς, τείνει επιστημονικά να αμφισβητηθεί. Το γεγονός, ότι μία γυναίκα κυοφορεί ένα παιδί, αποτελεί ίσως δείκτη ανάπτυξης του μητρικού συναισθήματος, όχι όμως απόδειξη της ύπαρξής του. Αν και η σωματική αίσθηση εξυφαίνει, καθώς λέγεται, τον μητρικό δεσμό, ωστόσο δεν τον εγγυάται: η εγκατάλειψη, άλλωστε, του παιδιού από τις γονείς του καταδεικνύει, ότι τίποτα δεν είναι αυτοματοποιημένο και εγγενές σ' αυτή την τόσο ιδιότυπη διεργασία.⁵³²

Θεσμοθετείται, έτσι, ο προληπτικός έλεγχος για την καταλληλότητα του υποψήφιου θετού γονέα, την προσφορότητα των συνθηκών της οικογενειακής ζωής, καθώς επίσης και τη λήψη μέτρων για τη διασφάλιση της καλής λειτουργίας της υιοθεσίας και της προστασίας του τέκνου. Η αξιολόγηση, άλλωστε, του συμφέροντος του παιδιού αποτελεί εκδήλωση της κεφαλαιώδους, οικουμενικής αρχής περί προστασίας των Δικαιωμάτων του παιδιού, η οποία κατοχυρώνεται στο άρθρο 3 της Διεθνούς Σύμβασης για τα δικαιώματα του παιδιού (ν. 2101/1992) και στο άρθρο 24 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η αρχή αυτή, εξάλλου, διατρέχει ολόκληρο το Δίκαιο των Ανηλίκων στην ελληνική έννομη τάξη και δεσμεύει ως κριτήριο το Δικαστήριο, που καλείται να κρίνει και κατ' επέκταση να επιτρέψει ή να απορρίψει την τέλεση της Υιοθεσίας.

Η Υιοθεσία, λοιπόν, ως θεσμός υπάγεται κατά κύριο λόγο στον τομέα του αστικού δικαίου, ενώ ρυθμίζεται στην αρχαία ελληνική και ρωμαϊκή παράδοση από τον κλάδο του κληρονομικού και συναλλακτικού δικαίου και μόνο στους νεότερους χρόνους του οικογενειακού. Ως μία επιμέρους ενότητα του οικογενειακού θεσμού χαίρει και συνταγματικής προστασίας από την αυξημένης τυπικής ισχύος διάταξη του άρθρου 21 Σ, σύμφωνα με την οποία «η οικογένεια ως θεμέλιο της συντήρησης και

⁵³¹ Διάσταση της κοινωνικής αποστολής της σύγχρονης υιοθεσίας από εκείνης της ρωμαϊκής (βλ. ιστορική αναδρομή).

⁵³² Flavigny, C., 2005: 704

προαγωγής του Έθνους, καθώς και ο γάμος, η μητρότητα και η παιδική ηλικία τελούν υπό την προστασία του Κράτους». Στην παράγραφο 2 του ίδιου άρθρου κατοχυρώνεται δικαίωμα ειδικής φροντίδας από το κράτος στις πολύτεκνες οικογένειες, καθώς και στις χήρες και στα ορφανά εκείνων, που έπεσαν ηρωικά στο πεδίο της μάχης. Τέλος, στην παρ.5 αναγγέλλεται λιτά, αλλά περιεκτικά, ότι «ο σχεδιασμός και η εφαρμογή δημογραφικής πολιτικής, καθώς και η λήψη όλων των αναγκαίων μέτρων αποτελεί υποχρέωση του Κράτους».

Κυρίαρχης θέσης, επίσης, για τον θεσμό της οικογένειας, του γάμου και συνακόλουθα της υιοθεσίας κατέχουν τα άρθρα 4,2 και 5,1 του Συντάγματος. Η τυπική ισότητα, που θεμελιώνεται στο πρώτο εξ αυτών, τελεί σε συνάρτηση με την ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας του άρθρου 5,1. Το δικαίωμα της αναπαραγωγής ερείδεται στη διάταξη αυτή, την οποία επικαλείται και η κοινότητα των LGBTQI ατόμων κατά την προάσπιση των δικαιωμάτων τους για ίδρυση και νομική κατοχύρωση της οικογενειακής ζωής.

1.2. Η εξέλιξη του νομικού πεδίου της Υιοθεσίας

Η υιοθεσία, εν στενή έννοια, όπως προλογήθηκε, είναι η νομική διαδικασία, κατά την οποία το παιδί, που δεν μπορεί να ανατραφεί από τη δική του βιολογική οικογένεια, καθίσταται μόνιμο μέλος της οικογένειας, που το υιοθετεί, ωσάν να είχε γεννηθεί σ' αυτή. Οι υιοθετούντες αποτελούν πλέον τους γονείς του, που δε διαφοροποιούνται νομικά από τους γεννήτορές του. Με άλλα λόγια, «η νομική φύση της υιοθεσίας έγκειται στην υπαγωγή της συστατικής της πράξης ως νομικής κατηγορίας στο όλο σύστημα του δικαίου με βάση τα στοιχεία, που τη συνθέτουν και τις αρχές, που διέπουν την προσβολή της».⁵³³

Ως εκ τούτου, υπάγεται στις έννομες οικογενειακές σχέσεις, οι οποίες είναι διαρκείς και ρυθμίζονται από αναγκαστικού δικαίου αστικές διατάξεις.⁵³⁴ Με τον ίδιο όρο υποδηλώνεται και η πραγματική σχέση γονέα και τέκνου (εν ευρεία έννοια υιοθεσία), που διαπλάθεται με τη νομική πράξη της υιοθεσίας⁵³⁵ με γνώμονα πάντοτε το συμφέρον του υιοθετούμενου. Διαρκής σημαίνει, ότι είναι κατ' αρχήν αμετάκλητη (πλην μερικών εξαιρέσεων, που θα αναφερθούν παρακάτω) και δεν αποδυναμώνεται, ακόμη και όταν δεν εκπληρώνονται οι αμοιβαίες υποχρεώσεις θετού γονέα και θετού

⁵³³ Φουντεδάκη, Κ., 1993: 11

⁵³⁴ Κουνουγέρη – Μανωλεδάκη, Ε., 2003: 2

⁵³⁵ Γεωργιακάκη, Ε., 2007: 54, Δεληγιάννης, Ι., & Κούσουλα, Χρ., 1984: 89, Γεωργιάδης, Απ., 2014: 685

τέκνου. Τα κυριότερα, λοιπόν, έννομα αποτελέσματά της είναι η ρήξη των δεσμών του τέκνου με τους βιολογικούς γονείς του και η πλήρης ένταξή του στη θετή του οικογένεια. Πλήρης ένταξη, σημαίνει, τέλος, την ίδρυση συγγενικού δεσμού του θετού τέκνου με καθέναν από τους εξ αίματος του θετού γονέα συγγενείς και όχι μόνο με αυτόν, όπως αντίθετα συνέβαινε στην προϊσχύουσα ατελή υιοθεσία και σήμερα εξακολουθεί να εφαρμόζεται μόνο στην υιοθεσία ενηλίκου.⁵³⁶

Ανά τους αιώνες ο νομοθέτης ή η άρχουσα τάξη επικεντρώνεται και προασπίζει διαφορετικά κάθε φορά συμφέροντα, αποβλέποντας άλλοτε στην ικανοποίηση του συμφέροντος του άτεκνου ή άνευ άρρενων τέκνων ζευγαριού, άλλοτε της δύστηνης, άγαμης και άπορης μητέρας και μόλις τον περασμένο αιώνα (μετά τον Ά Παγκόσμιο Πόλεμο) η πλάστιγγα αρχίζει να κλίνει υπέρ του συμφέροντος του ανήλικου τέκνου.⁵³⁷ Στο σημείο αυτό θα πρέπει να διευκρινιστεί, ότι στην έννοια του συμφέροντος του τέκνου δεν ανήκει μόνο και αποκλειστικά η βελτίωση της περιουσιακής ή κοινωνικής του κατάστασης. Διαφορετικά υπό αυτή την σημασιολόγηση, θα μπορούσε να αντιταχθεί, ότι τόσο η αρχαία «εισποίησις» όσο και η ρωμαϊκή “*adrogatio*” ωφελούσε -άμεσα κιόλας- τον υιοθετούμενο ενήλικο, καθώς μέσω της υιοθεσίας αναρριχούταν αυτόματα στην κοινωνική και πολιτική κλίμακα απολαμβάνοντας ανώτερα πολιτειακά αξιώματα, κύρος και τα πλούτη της θετής οικογένειας. Το όφελος, δηλαδή, του προς υιοθεσία ατόμου δεν ήταν ασύμβατο με εκείνο της θετής οικογένειας, καθώς αμφοτέρωθεν εκπλήρωναν στόχους, επιθυμίες και φιλοδοξίες, που διαφορετικά δε θα εδύναντο.

Ωστόσο, η σύγχρονη εννοιολόγηση του συμφέροντος του τέκνου παρουσιάζει μία ειδοποιό διαφορά σε σχέση με αυτή του παρελθόντος: η ωφέλεια του παιδιού δεν τεκμαίρεται μόνο από την ευπορία της θετής οικογένειας και από το πλεονέκτημα της οικονομικής του εξασφάλισης, ούτε και εξυπηρετείται μέσα από μία επιτυχημένη συναλλαγή, η οποία μάλιστα τελεί υπό τη διαλυτική αίρεση της μη λύσης της υιοθεσίας. Σήμερα, προβάλλεται η ανάγκη διασφάλισης της ψυχοπνευματικής ανάπτυξης του θετού παιδιού, την οποία εγγυάται μόνο η πλήρης εξίσωση των θετών με τα γνήσια τέκνα, αλλά και η σχεδόν απαγορευτική ανατροπή των έννομων αποτελεσμάτων της υιοθεσίας.

Πράγματι, στην παραδοσιακή μορφή της, η υιοθεσία μπορούσε να ακυρωθεί με την ίδια ευκολία, με την οποία τελούταν, σε βάρος πολλές φορές του συμφέροντος

⁵³⁶ Άρθρο 1585 ΑΚ

⁵³⁷ Handman, M. – E., 1993: 196

του υιοθετούμενου. Προς τη θετική εξέλιξη του θεσμού συνέβαλαν αγώνες ενάντια στην παιδική εργασία και καταπίεση, που καταγράφονται στη δυτική Ευρώπη και Αμερική και προλειαίνουν το έδαφος για μια ουσιαστική μεταρρυθμιστική κίνηση. Έτσι, υπό την πίεση της ευαισθητοποιημένης κοινής γνώμης, αλλά και της κλιμακούμενης υπεράσπισης των δικαιωμάτων του παιδιού ψηφίζεται το 1851 στην Μασαχουσέτη των Ηνωμένων Πολιτειών νομική διάταξη για την προστασία των θετών τέκνων. Για πρώτη φορά εισάγεται επίσημα η νομική έννοια «το συμφέρον του τέκνου» (“the best interests of the child”)⁵³⁸, ως λυδία λίθος για την τέλεση μίας υιοθεσίας. Εχέγγυο για την προστασία του τέκνου από αυθαιρεσίες και καταχρήσεις αποτελεί η αξιολόγηση των υποψηφίων θετών γονέων από δικαστή, καθώς και η έγγραφη συναίνεση των γεννητόρων. Η διαδικασία της υιοθεσίας περιφρουρείται και επικυρώνεται από την κρατική εξουσία μειώνοντας τον κίνδυνο ολίσθησης του θεσμού σε εγκληματικές πράξεις σε βάρος της απροστάτευτης ευαίσθητης παιδικής ηλικίας.

Στην εσωτερική έννομη τάξη η υιοθεσία ρυθμίζεται από την ίδρυση του ανεξάρτητου ελληνικού κράτους μέχρι και την εισαγωγή του Αστικού Κώδικα το 1946⁵³⁹ από το μεταβυζαντινό δίκαιο,⁵⁴⁰ κατά το οποίο η υιοθέτηση ενήλικων προσώπων διατηρεί το προβάδισμα έναντι των ανηλίκων. Από το 1946 μέχρι και το 1966, οπότε και εκδίδεται το ν.δ. 4532/1966, κωδικοποιείται η υιοθεσία των ανηλίκων και ενήλικων υιοθετούμενων σε ένα νομικό κείμενο και ρυθμίζεται ενιαία από τις διατάξεις των άρθρων 1568-1588 του ΑΚ. Ο Έλληνας νομοθέτης ως την περίοδο αυτή ανέχεται και συντηρεί τους παραδοσιακούς σκοπούς της υιοθεσίας, που δεν είναι άλλοι από την επιβίωση της οικονομικής και κοινωνικής μονάδας της οικογένειας και μετά τον θάνατο των θετών γονέων, καθώς και τη συνέχιση του γονεϊκού ονόματος και της οικογενειακής λατρείας⁵⁴¹. Για τον λόγο αυτό, προφανώς επηρεασμένος και από τη βυζαντινορωμαϊκή παράδοση, επιτρέπει ελεύθερα την υιοθεσία ενήλικων χωρίς κανέναν περιορισμό ως προς την ηλικία του υιοθετούμενου.⁵⁴² Κατ’ αντιστοιχία με το ύστερο Ρωμαϊκό δίκαιο διατηρούνται και οι δύο αυστηρές τυπικές προϋποθέσεις, που θα πρέπει να συντρέχουν σωρευτικά στο

⁵³⁸ Van Vleet, K., 2012: 40

⁵³⁹ Ο Αστικός Κώδικας εισήχθη στην ελληνική νομοθεσία μαζί με το Οικογενειακό Δίκαιο το 1941, αλλά η εφαρμογή του ανεστάλη λόγω Κατοχής, Παπαντωνίου, Ν., 1983: 70.

⁵⁴⁰ Το μεταβυζαντινό δίκαιο, που αποτελεί εξέλιξη του ρωμαϊκού και του βυζαντινού, κωδικοποιείται κατά τον 14^ο αιώνα στην Εξάβιβλο του Αρμενόπουλου, στον Η τόμο με τίτλο «Περί υιοθεσίας».

⁵⁴¹ Δεληγιάννης, Ι., Κούσουλας, Χ., 1984: 89-90

⁵⁴² Δεληγιάννης, Ι., Κούσουλας, Χ., ο.α.

πρόσωπο του υιοθετούντος για την έγκυρη σύσταση της υιοθεσίας: η συμπλήρωση του πεντηκοστού έτους της ηλικίας του και η έλλειψη γνήσιων κατιόντων (1568 ΑΚ).

543

Η πρώτη προϋπόθεση προκαλεί δικαιολογημένα εντύπωση, καθώς για την τέλεση νόμιμης υιοθεσίας απαιτείται ως ελάχιστη ηλικία εκείνου που υιοθετεί το 50ό έτος, μια ηλικία δηλαδή που παρεκκλίνει κατά πολύ από τα πρότυπα της φυσικής τεκνοποιίας. Ο ανωτέρω απόλυτος και άκαμπτος κανόνας δικαίου, που ισχύει από το 1941 μέχρι και το 1966, κατά την εφαρμογή του προσκρούει στην αντίδραση των ενδιαφερομένων, αφού διαπιστώνεται, ότι ευνοεί τις υιοθεσίες ελληνοπαίδων από αλλοδαπούς και ως φορέας συγκεκριμένης ιστορικότητας *«προσιδιάζει περισσότερο σε υιοθεσίες ενηλίκων παρά σε υιοθεσίες ανηλίκων και ιδίως βρεφών»*.⁵⁴⁴

Κάθε άλλο, δηλαδή, παρά αποσκοπεί στο συμφέρον του ανήλικου θετού τέκνου, του οποίου η προστασία προέχει έναντι όλων των άλλων ηλικιών. Εξαιτίας της δριμείας κριτικής, που επιδέχεται, αλλά και των προβλημάτων που προκαλεί, η διάταξη αυτή δεν επαναλαμβάνεται ούτε στο ν.δ. 4532/1966 (άρθρα 2 παρ.2 και 3) ούτε και στο 610/1970, το οποίο προβλέπει, ότι ο υιοθετών αρκεί να έχει συμπληρώσει το 30^ο έτος της ηλικίας του. Επίσης, εισάγεται κατ' εξαίρεση νόμιμη τέλεση υιοθεσίας και από μικρότερο πρόσωπο, εφόσον όμως το δικαστήριο το επιτρέψει και εφόσον συντρέχει σπουδαίος λόγος.

Η δεύτερη προϋπόθεση, δηλαδή η απουσία βιολογικών απογόνων (ακόμη και κυοφορούμενων) του υιοθετούντος δε συνθέτει κώλυμα ούτε στην αρχαιοελληνική και ρωμαϊκή νομοθεσία, αλλά ούτε και στη σύγχρονη. Την περίοδο αυτή, όμως, είναι αποφασιστικής σημασίας για το κύρος και το υποστατό της υιοθεσίας η έλλειψη κατιόντων κατά τον χρόνο υποβολής της αίτησης. Η εκ των υστέρων εμφάνιση γνήσιου κατιόντος θα μπορούσε να οδηγήσει ακόμη και σε ακυρότητα της υιοθεσίας.⁵⁴⁵

Επιπλέον, αξίζει να σημειωθεί, ότι ικανοί για τέλεση υιοθεσίας δεν είναι μόνο όσοι έχουν δικαιοπρακτική ικανότητα, αλλά ακόμη και εκείνοι, που βρίσκονται σε καθεστώς μερικούς ή και πλήρους δικαστικής συμπαράστασης ή άλλως δικαστικής αντίληψης κατά την τότε νομική ορολογία. Ο αποκλεισμός ατόμων, που βρίσκονται

⁵⁴³ Οι αυστηρές αυτές προϋποθέσεις διατηρούνται και στο Ναπολεόντειο Κώδικα, αλλά και στο Βρετανικό Δίκαιο ως εχέγγυα διασφάλισης του ανθρωπιστικού σκοπού του θεσμού της Υιοθεσίας και αποτροπής περιπτώσεων καταστρατηγήσεώς του.

⁵⁴⁴ Δεληγιάννης, Ι., & Κούσουλα, Χρ., 1984: 111

⁵⁴⁵ Δεληγιάννης, Ι. & Κούσουλα, Χρ., 1984: 105

στην τότε νόμιμη απαγόρευση (δηλαδή είναι ανίκανοι προς σύναψη οποιασδήποτε δικαιοπραξίας) κρίνεται ως ανεπιεικής και αδικαιολόγητος με το επιχείρημα, ότι εφόσον τα άτομα αυτά μπορούν να συνάπτουν γάμο, να τεκνοποιούν και να αναγνωρίζουν εκουσίως τα εκτός γάμου γεννηθέντα τέκνα τους, συνακόλουθα μπορούν και να υιοθετούν. Η αντίθετη, έλλογη και σύμφωνη με τη σύγχρονη ελληνική νομοθεσία άποψη, ότι δηλαδή μία υιοθεσία από πρόσωπο, που είναι δικαιοπρακτικά ανίκανο, δεν μπορεί να συμφέρει στον υιοθετούμενο, στερείται τότε πειστικής δύναμης, καθώς *«αναφέρεται σε άλλη προϋπόθεση της υιοθεσίας και συγκεκριμένα στο συμφέρον του υιοθετούμενου, τη συνδρομή του οποίου μόνο αρμόδιο να κρίνει είναι το δικαστήριο»*.⁵⁴⁶

Παράλληλα, από το άρθρο 1587 ΑΚ αρδεύεται η δυνατότητα λύσης της υιοθεσίας λόγω αχαριστίας του θετού τέκνου απέναντι στον θετό γονέα του, ένα λόγος που παραπέμπει περισσότερο στην ανάκληση της δωρεάς, παρά της υιοθεσίας. Ως αποτέλεσμα της τέλεσης της υιοθεσίας είναι η δόμηση πλήρους τεχνητού συγγενικού δεσμού μεταξύ των θετών γονέων και του θετού τέκνου, ο οποίος επεκτείνεται μόνο στους κατιόντες του, που έτσι κι αλλιώς συνδέονται με τον υιοθετούμενο με συγγένεια αίματος.⁵⁴⁷ Εκείνο, που χρήζει επισήμανσης, είναι, ότι η υιοθεσία δεν παράγει καμία άλλη συγγενική σχέση ανάμεσα στο θετό τέκνο και τους κατιόντες του με τους συγγενείς του θετού γονέα. Για παράδειγμα, οι ανιόντες του υιοθετούντος, δηλαδή οι γονείς του θετού γονέα, δεν αποκαλούν -νομικά τουλάχιστον- ως εγγόνι τους τον υιοθετούμενο.

Είναι, λοιπόν, σαφές, ότι η κοινωνική σημασία της υιοθεσίας και ιδιαίτερα η προστασία του υιοθετούμενου, αν και δεν παραγνωρίζονται στο ΑΚ του 1966, δεν αποτελούν όμως τη βασική κατευθυντήρια ιδέα στη δομή του δικαίου της Υιοθεσίας.⁵⁴⁸ Οι διατάξεις της τότε Υιοθεσίας καρκινοβατούν ανάμεσα στο απώτερο ιστορικό παρελθόν της και στις σύγχρονες τάσεις της μετανεωτερικής εποχής αποπνέοντας άλλοτε προοδευτισμό και άλλοτε απόλυτο συντηρητικό πνεύμα.

1.3. Η Υιοθεσία ως πεδίο σύγκρουσης του τύπου και της ουσίας

Η Ελλάδα συστοιχίζεται με το Αμερικανικό και Αγγλικό Δίκαιο αναφορικά με τον σκοπό της Υιοθεσίας μόλις το 1970, οπότε εισάγεται ως αναγκαία προϋπόθεση

⁵⁴⁶ Δεληγιάννης, Ι. & Κούσουλα, Χρ., 1984: 121

⁵⁴⁷ Κουνουγέρη – Μανωλεδάκη, Ε., 2008: 437

⁵⁴⁸ Δεληγιάννης, Ι. & Κούσουλα, Χρ., 1984: 90

για την τέλεσή της η προστασία του συμφέροντος του ανήλικου τέκνου.⁵⁴⁹ Για πρώτη φορά αναγνωρίζεται ρητώς και κατηγορηματικώς, ότι προέχει η διασφάλιση του συμφέροντος του υιοθετούμενου και όχι του υιοθετούντος.

Οι δυσχέρειες από την ενιαία αντιμετώπιση δύο κατηγοριών ίδρυσης τεχνητής συγγένειας με διαφορετική λειτουργία και λογική (υιοθεσία ανηλίκων και ενηλίκων), καθώς και η ανάγκη συμπόρευσης του εσωτερικού δικαίου με το ρεύμα του ολοένα εντεινόμενου παιδοκεντρισμού της υιοθεσίας σε διεθνές επίπεδο, οδηγούν τον Έλληνα νομοθέτη στη μεταρρύθμιση του δικαίου της υιοθεσίας με γνώμονα την προστασία του συμφέροντος του ανήλικου τέκνου.⁵⁵⁰ Έτσι, λοιπόν, ο θεσμός της Υιοθεσίας προβλέπεται και ρυθμίζεται την περίοδο αυτή από τον Αστικό Κώδικα στα άρθρα 1568-1588 (ν.δ. 4532/1966), στο ν.δ. 610/1970 «περί υιοθεσίας των μέχρις ηλικίας δεκαοκτώ ετών ανηλίκων τέκνων» και στην Ευρωπαϊκή Σύμβαση του 1967 «περί υιοθεσίας ανηλίκων» (κάτω των 18 ετών, που δεν είναι ούτε υπήρξαν έγγαμοι), η οποία επικυρώνεται από την Ελλάδα με το ν. 1049/1980.

Από κοινωνικοπολιτική άποψη οι διατάξεις του Δικαίου της Υιοθεσίας, όπως ανευρίσκονται διάσπαρτες στα τρία νομοθετικά κείμενα παρά την εκσυγχρονιστική διάθεση του νομοθέτη, αδυνατούν να ανταποκριθούν στις ενεστώσες κοινωνικές και νομικές εξελίξεις. Άλλωστε, οι τροποποιητικές παρεμβάσεις εντοπίζονται κυρίως στο πεδίο των προϋποθέσεων και λιγότερο στο διαδικαστικό σκέλος της υιοθεσίας, που συνεχίζει να ρυθμίζεται από τον αναχρονιστικό Αστικό Κώδικα του 1966. Τα προβλήματα από την εφαρμογή τριών νομοθετικών κειμένων δεν αργούν να κάνουν την εμφάνισή τους: Οι καταστρατηγήσεις του θεσμού, κυρίως, με την υιοθεσία ενηλίκων, που τελείται τις περισσότερες φορές με σκοπό τη νομιμοποίηση παράνομων σχέσεων, η απόλυτη και απαράβατη μυστικότητα των διαδικασιών, η υιοθεσία τέκνου εκτός γάμου από τον βιολογικό του γονέα, η ευρεία δυνατότητα δικαστικής λύσης της υιοθεσίας, τα ατελή έννομα αποτελέσματα αυτής, το κάλυμμα της υιοθεσίας τέκνου από τον δυνάμει θετό γονέα, ο οποίος ήδη έχει γνήσιο κατιόντα,⁵⁵¹ επιβάλλουν τη συντονισμένη αναθεώρηση του θεσμού με βάση τις τρέχουσες κοινωνικές ανάγκες και τις νεότερες αντιλήψεις επιτάσσοντας παράλληλα την κωδικοποίησή του σε ένα ενιαίο νομικό κείμενο.

⁵⁴⁹ «[...] Η Υιοθεσία επιτρέπεται οσάκις αυτή είναι προς το συμφέρον του υιοθετούμενου [...]». Νομοθετικό Διάταγμα, άρθρο 2, παρ.1.

⁵⁵⁰ Φουντεδάκη, Κ., 1993: 18

⁵⁵¹ Σπυριδάκης, Ι., 1997: 14-15

Στόχος, λοιπόν, της νέας μεταρρυθμιστικής προσπάθειας, που σημειώνεται στις αρχές της δεκαετίας του 80, είναι η ουσιαστική προστασία των υιοθετούμενων ανηλίκων από συγκαλυμμένες προσπάθειες καταδολίευσης του θεσμού προς το συμφέρον τρίτων. Για πολλούς αιώνες, πράγματι, ο θεσμός της υιοθεσίας λειτουργεί ως κολυμπήθρα του Σιλβάμ για έκνομες πράξεις, που ανθούν γύρω από την παιδική δυστυχία και αμαυρώνουν τον παιδοκεντρικό του ρόλο.

Παρά τις φιλότιμες μεταρρυθμιστικές προσπάθειες με τον εξοβελισμό των προβληματικών διατάξεων, παρέμεινε το καθεστώς της ιδιωτικής υιοθεσίας, μολονότι έχει συνδεθεί με παράνομα και καλά οργανωμένα κυκλώματα εμπορίας βρεφών. Η διατήρηση εν τέλει του θεσμού των ιδιωτικών υιοθεσιών υπαγορεύτηκε από το επιχείρημα, ότι στην αντίθετη περίπτωση όχι μόνο δε θα περιοριζόταν η παράνομη διακίνηση νεογνών, αλλά, αντίθετα, ενέδρευε ο κίνδυνος ν' αυξηθούν οι εικονικοί τοκετοί.⁵⁵² Είναι, πάντως, ζητούμενο, όπως προαναφέρθηκε, αν στην πράξη η δυνατότητα προσφυγής στην ιδιωτική υιοθεσία μείωσε σε ένταση και έκταση το ήδη οξυμένο πρόβλημα του σύγχρονου trafficking, όπως ευαγγελιζόταν η σχετική έκθεση της νομοθετικής επιτροπής για την υιοθεσία.

Η διάθεση, πάντως, του νομοθέτη για αναθεώρηση του θεσμού αποκλειστικά προς το συμφέρον του τέκνου μέσω της πάταξης των σοβαρότερων καταχρήσεων, παρά τις όποιες αμφιγνώμιες, αποτυπώνεται στο νέο οικογενειακό δίκαιο με το ν. 1329/1983. Οι αδυναμίες του νόμου αυτού προσπαθούν να υπερκεραστούν με τον νεότερο 2447/1996,⁵⁵³ ο οποίος καταργεί όλες τις διάσπαρτες διατάξεις για την υιοθεσία και ρυθμίζει τον θεσμό ολιστικά, αλλά και αυτός υφίσταται καινοτόμες τροποποιήσεις με τους μεταγενέστερους νόμους ήτοι τον ν. 2479/1997, 2521/1997, 2721/1999 και 2915/2001 (άρθρο 25,5), όπως θα αναλυθούν παρακάτω. Η ανανεωτική αυτή πνοή στο τοπίο της Υιοθεσίας, οφείλεται, αναμφίβολα και στις διεθνείς νομοθετικές τάσεις για την προστασία του παιδιού, όπως εκδηλώνονται με την κατάρτιση και ψήφιση της «Διεθνούς Σύμβασης περί Υιοθεσίας ανηλίκων» από τα μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης το 1967, της Σύμβασης για τα Δικαιώματα του παιδιού –Ο.Η.Ε. 1989- (στην Ελλάδα η σύμβαση αυτή κυρώθηκε με το ν. 2101/ 1992, όπως επίσης και τα δύο προαιρετικά της πρωτόκολλα) και του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων του ανθρώπου.

⁵⁵² Σπυριδάκης, Ι., 1997: 19, Φουντεδάκη, Κ., 2010: 62

⁵⁵³ ΦΕΚ Α 278/30.12.1996

Είναι, όμως, αναπόφευκτη η εκτίμηση, ότι η μέχρι σήμερα πορεία του ν. 2447/1996 υπήρξε μάλλον ατυχής, αφού δεν κατάφερε να υλοποιήσει τους νομοθετικούς και δικαιοπολιτικούς του στόχους, παρά τις φιλόδοξες προσπάθειες του εθνικού νομοθέτη. Ως σημαντική τροχοπέδη της αποτυχημένης αυτής διαδρομής οπωσδήποτε χαρακτηρίζεται η μη εφαρμογή συνολικά των διατάξεων, που αφορούν στην ίδρυση των τμημάτων Οικογενειακού Δικαίου και στην πλαισίωση τους από την αρμόδια Κοινωνική Υπηρεσία. Για την αχρησία αυτών των ρυθμίσεων ευθύνεται το γεγονός, ότι δεν εκδόθηκαν τα αναγκαία Προεδρικά Διατάγματα, καθώς δεν εκδηλώθηκε ποτέ πολιτική βούληση για την εφαρμογή τους. Προς την αλλοίωση του θεσμού της υιοθεσίας οπωσδήποτε συνέβαλαν –κατά τη Φουντεδάκη- εκτός από την πολιτική ατολμία για ρηξικέλευθες ρυθμίσεις και μια σειρά από *«αποσπασματικές και ενδεχομένως φωτογραφικές πρωτοβουλίες του νομοθέτη, που νόθευσαν ανεπίτρεπτα το σύστημα των ουσιαστικών προϋποθέσεων της υιοθεσίας, προς την κατεύθυνση της σχεδόν με κάθε τρόπο διευκόλυνσης των προσώπων, που επιθυμούν να υιοθετήσουν»*.⁵⁵⁴

Ανεξάρτητα από την κριτική, που δέχεται ο νόμος στις επιμέρους διατάξεις του, το επιστημονικό του υπόβαθρο παραμένει άρτιο και οι περισσότερες ρυθμίσεις του επιτυχείς, καθώς ελέγχονται από τη γενική ρήτρα του 1542 εδ. 2. Ηγεμονική, λοιπόν, θέση και όχι άδικα στο Δίκαιο της Υιοθεσίας καταλαμβάνει η διάταξη αυτή, σύμφωνα με την οποία *«Η υιοθεσία πρέπει να αποβλέπει στο συμφέρον του υιοθετούμενου»*. Η συστηματική θέση του άρθρου αυτού στην προμετωπίδα του περί υιοθεσίας κεφαλαίου του αστικού κώδικα, *«έχει τη σαφή έννοια, όχι μόνο μίας γενικής ρήτρας προγραμματικού χαρακτήρα, αλλά κυρίως, ότι οι ακολουθούσες ρυθμίσεις του κεφαλαίου αυτού θα πρέπει να συντονίζονται και να ερμηνεύονται στο πνεύμα, που αυτή η αόριστη νομική έννοια επιβάλλει»*.⁵⁵⁵

Η κομβικής σημασίας για το Αστικό Δίκαιο αρχή της προστασίας του συμφέροντος του τέκνου, όπως αντανακλάται στα διεθνή νομοθετικά κείμενα, διαβρέχει το σύνολο των οικογενειακών σχέσεων και στην ελληνική έννομη τάξη. Κατά την εξέταση μίας αίτησης από το αρμόδιο καθ' ύλην και κατά τόπο Δικαστήριο οι επιμέρους συνιστώσες του συμφέροντος του τέκνου, όπως αυτές εξειδικεύονται και στο οικείο κεφάλαιο της ρύθμισης των σχέσεων γονέων και τέκνων και δη της ανάθεσης της επιμέλειας στον έναν γονέα, τυγχάνουν αναλογικής εφαρμογής στις

⁵⁵⁴ Φουντεδάκη, Κ., 2002: 155

⁵⁵⁵ Παπαβασιλείου, Α., 2006: 69

διατάξεις της υιοθεσίας. Ο νόμιμος δικαστής καλείται, δηλαδή, πριν από τη θετική έκβαση της αίτησης, να ανατρέξει και να εφαρμόσει αναλογικά τα άρθρα 1543 και επ., που καθορίζουν την ταυτότητα του καταλληλότερου γονέα να αναλάβει τη γονική επιμέλεια σε περιπτώσεις διάζευξης και δη: (1) τη δυνατότητα και ικανότητα του γονέα να καλύψει τις βασικές ανάγκες του παιδιού (φαγητό, ένδυση, στέγη), (2) την ικανότητα του γονέα να προστατεύει το παιδί από σημαντική βλάβη ή κίνδυνο, (3) την ικανότητα του γονέα να αναγνωρίζει και να ανταποκρίνεται στις συναισθηματικές ανάγκες του παιδιού, (4) την ικανότητά του να παρέχει ερεθίσματα και εκπαίδευση, (5) την ικανότητα του γονέα να θέτει κανόνες και όρια στη συμπεριφορά του παιδιού, (6) να παρέχει σταθερό περιβάλλον, που θα διακρίνεται από συνέπεια, (7) την ικανότητα του γονέα να στηρίζει το παιδί στην αυτονόμηση-ανεξαρτησία, και τέλος (8) τη ψυχική υγεία του γονέα. Οι υποψήφιοι γονείς για υιοθεσία ή αναδοχή θα πρέπει να πληρούν *mutatis mutandis* όλα τα παραπάνω επιμέρους κριτήρια.

Κατά την εξειδίκευση του συμφέροντος του ανηλίκου ο φυσικός δικαστής καλείται εν είδει πατέρα να διαγνώσει, αν η ιδρυόμενη σχέση γονεικότητας συμφέρει τον ανήλικο όχι μόνο στο παρόν, αλλά και στο μέλλον. Οφείλει, δηλαδή, με ευρύτητα πνεύματος να ερμηνεύσει τη διάταξη αυτή κατά τρόπο, που να εναρμονίζεται με την προνοιακή αποστολή του θεσμού και την παιδοκεντρική του ουσία: *«Γιατί εδώ το διακύβευμα δεν είναι περιουσιακό, η δικαστική κρίση δεν εξαντλείται σε ορισμό καταψηφιστικών διατάξεων, αλλά αγγίζει την πιο ευαίσθητη έκφραση της ανθρώπινης ύπαρξης, το παιδί, και μάλιστα, αυτό που είχε την ατυχία να γεννηθεί έξω από τους κόλπους μιας οικογένειας»*.⁵⁵⁶

1.4. Ουσιαστικές Προϋποθέσεις και Κωλύματα στην τέλεση έγκυρης Υιοθεσίας.

Στο ισχύον Οικογενειακό Δίκαιο, το οποίο περιλαμβάνει τις διατάξεις της Υιοθεσίας στα άρθρα 1542-1588, θεσπίζονται ειδικότερα πέντε τυπικές, θετικές προϋποθέσεις και μία αρνητική, δηλαδή, ένα κώλυμα:

α) Τυπικές Θετικές Προϋποθέσεις

αα) όρια ηλικίας αυτού που υιοθετεί και αυτού που υιοθετείται

⁵⁵⁶ Παπαβασιλείου, Α., 2006: 69

Ο υιοθετών πρέπει να έχει συμπληρώσει το τριακοστό (30ο), αλλά να μην έχει υπερβεί το εξηκοστό (60ο) έτος της ηλικίας του, σύμφωνα με τη ρύθμιση του άρθρου 1543 ΑΚ. Ο καθορισμός κατώτερου και ανώτερου ορίου ηλικίας βασίζεται στο σκεπτικό, ότι ο υιοθετών θα πρέπει να είναι ώριμος και να έχει καταλήξει σε μία συνειδητή απόφαση, αποκλείοντας το ενδεχόμενο απόκτησης βιολογικών τέκνων ή σύναψης ερωτικών σχέσεων με τον υιοθετούμενο, αλλά από την άλλη δεν θα πρέπει να βρίσκεται σε ηλικία, που είναι εκ φύσεως ασυμβίβαστη με τις αυξημένες απαιτήσεις ανατροφής ενός μικρού παιδιού.⁵⁵⁷ Η αιτιολόγηση, βέβαια, του κατώτερου ορίου ηλικίας στην πιθανολογούμενη μειωμένη περίπτωση γέννησης φυσικών παιδιών είναι αναχρονιστική, αφού η έλλειψη γνήσιων κατιόντων δεν αποτελεί πλέον αρνητική προϋπόθεση τέλεσης της υιοθεσίας, όπως συνέβαινε στον πρώτο Αστικό Κώδικα. Πάντως, η ηλικία αυτή επ' ουδενί δεν μπορεί να εξαιρεθεί επιτρέποντας την υιοθεσία σε νεότερο των τριάντα ετών πρόσωπο, δεδομένου ότι ακόμη και όταν πάσχει από υπογονιμότητα μπορεί να προσφύγει στις μεθόδους υποβοήθησης της αναπαραγωγής με εξαιρετικά ποσοστά επιτυχίας.⁵⁵⁸

Για τον υιοθετούμενο, μολονότι ο νόμος δε διακρίνει, συνάγεται ότι δεν μπορεί να υιοθετηθεί τέκνο μικρότερο των τριών μηνών (πολλώ δε μάλλον του κυοφορούμενου)⁵⁵⁹ και μεγαλύτερο των δεκαοκτώ (18) ετών. Σε εξαιρετικές μόνο περιπτώσεις επιτρέπεται η υιοθεσία προσώπου, που έχει υπερβεί το 18^ο έτος της ηλικίας του, αν συντρέχουν οι ειδικές περιπτώσεις για την υιοθεσία ενηλίκου κατ' άρθρο ΑΚ 1579⁵⁶⁰, ή πρόκειται για ανασύσταση υιοθεσίας, οπότε η ηλικία του υιοθετούμενου δε λαμβάνεται υπόψη (ΑΚ 1578^Α εδ.β). Η ανηλικότητα διαπιστώνεται κατά τον χρόνο υποβολής της αίτησης υιοθεσίας.⁵⁶¹

ββ) Διαφορά ηλικίας μεταξύ του υιοθετούντος και του υιοθετούμενου

Με το άρθρο 1544 ΑΚ καθιερώνεται ως ελάχιστη διαφορά ηλικίας μεταξύ θετού γονέα και θετού τέκνου τα δεκαοκτώ (18) χρόνια, αλλά και ως ανώτατη τα πενήντα (50) χρόνια. Η αιτιολόγηση της ρύθμισης αυτής είναι η ίδια όπως της προηγούμενης: η ωριμότητα του θετού γονέα, η αποφυγή κινδύνων ηθικής τάξης και

⁵⁵⁷ Σπυριδάκης, Ι., 1997: 14-15

⁵⁵⁸ Κουνουγέρι – Μανωλεδάκη, Ε., 2008: 376

⁵⁵⁹ Ο νόμος δεν επιτρέπει να δοθεί η συναίνεση των γονέων για υιοθεσία πριν συμπληρωθούν τρεις μήνες από την γέννηση του τέκνου τους (αρ. 1551 ΑΚ).

⁵⁶⁰ ΑΚ 1542 εδ.α, όταν δηλαδή συμφέρει στον υιοθετούμενο, ο οποίος θα πρέπει να είναι έως και τον τέταρτο βαθμό εξ αίματος ή εξ αγχιστείας του υιοθετούντος.

⁵⁶¹ Γεωργιάδης, Απ., 2014: 686, αντιθ. Λέκκας, Γ., 2012: 34: Κρίσιμος είναι ο χρόνος συζήτησης της αίτησης.

η εξασφάλιση ενός σωματικά και διανοητικά ακμαίου θετού γονέα. Πρόκειται, ασφαλώς, για μία θετική καινοτομία του Νόμου, που αποσκοπεί προφανώς στον περιορισμό των πράξεων υιοθεσίας των ανηλίκων και δη των βρεφών από γονείς προχωρημένης ηλικίας, οι οποίες ήταν αρκετά συνήθεις ιδιαίτερα στον χώρο των ιδιωτικών τοποθετήσεων.⁵⁶²

Εξαιρέσεις προβλέπονται στις εξής περιπτώσεις:

1. σε ταυτόχρονη ή διαδοχική υιοθεσία ανηλίκου από συζύγους, αρκεί η προϋπόθεση της διαφοράς ηλικίας να συντρέχει στο πρόσωπο ενός εκ των συζύγων (άρθρο 1544 εδ.β' ΑΚ),
2. σε υιοθεσία φυσικού τέκνου του συζύγου, η ελάχιστη διαφορά ηλικίας περιορίζεται στα δεκαπέντε (15) έτη (άρθρο 1544 εδ.γ') και
3. εφόσον συντρέχει σπουδαίος λόγος, κατά παρέκκλιση από τη βασική ρύθμιση, η ελάχιστη διαφορά ηλικίας μπορεί να περιοριστεί στα δεκαπέντε (15) έτη (άρθρο 1544 εδ. τελ ΑΚ).

Με την εισαγωγή των ανωτέρω εξαιρέσεων, μολονότι η απολυτότητα του νόμου κάμπτεται σε περιπτώσεις έγγαμης συμβίωσης και ανατροφής του τέκνου με τον/την σύζυγο του γονέα του, ωστόσο ο καθηγητής Δεληγιάννης υποστηρίζει ότι «η φιλοσοφία του νόμου νοθεύτηκε και μάλιστα επικίνδυνα», καθώς το συμφέρον του παιδιού ικανοποιείται, όταν οι γονείς του είναι σχετικά μικροί σε ηλικία και όχι υπερήλικες.⁵⁶³

γ) Δικαιοπρακτική ικανότητα του υιοθετούντος

Το άρθρο 1543 ΑΚ αναφέρεται στην ύπαρξη δικαιοπρακτικής ικανότητας στο πρόσωπο του θετού γονέα. Η διάταξη αυτή εγγυάται την προστασία του συμφέροντος του υιοθετούμενου να έχει γονέα με καλή σωματική και ψυχοδιανοητική κατάσταση. Θεωρητικά μπορούν να υιοθετήσουν και όσοι βρίσκονται σε επικουρική δικαστική συμπαράσταση, πλήρη ή μερική, που περιλαμβάνει και την υιοθεσία με την συναίνεση του δικαστικού συμπαραστάτη τους.⁵⁶⁴ Ωστόσο, στην πράξη, η τέλεση μιας τέτοιας υιοθεσίας θα συνιστούσε απόκλιση από την γενική και αυστηρή ρήτρα του συμφέροντος του θετού τέκνου, όπως την οραματίστηκε ο νομοθέτης και όπως έχει νομολογηθεί από τις δικαστικές αποφάσεις.

⁵⁶² Κουσίδου, Τ., 2000: 36, Κουνουγέρη – Μανωλεδάκη, Ε., 2008: 376, Φουντεδάκη, Κ., 2010: 92

⁵⁶³ Δεληγιάννης, Ι., 1998: 5, όπως αναφέρεται στην Κουσίδου, Τ., 2000: 36

⁵⁶⁴ Κουνουγέρη – Μανωλεδάκη, Ε., 2008: 381

δδ) Συναινέσεις των μερών [και συναίνεση του δωδεκάχρονου (και άνω των 12 ετών) υιοθετούμενου ή κάτω του 12 ετών συνεκτίμηση της γνώμης του].

1. Για την τέλεση της Υιοθεσίας απαιτείται και η συναίνεση των ενδιαφερόμενων μερών, δηλαδή αφενός του υιοθετούντος και αφετέρου των προσώπων, που εκπροσωπούν το ανήλικο παιδί, δηλαδή των φυσικών του γονέων ή του επιτρόπου του. Η συναίνεση του υιοθετούντος δηλώνεται αυτοπροσώπως ενώπιον του δικαστηρίου, που τελεί την υιοθεσία σε ιδιαίτερο γραφείο χωρίς δημοσιότητα.⁵⁶⁵ Οι φυσικοί γονείς κατά κανόνα συναινούν, αφού έχει παρέλθει τουλάχιστον ένα τρίμηνο από τη γέννηση του υπό υιοθεσία παιδιού και έχουν πλέον σταθεροποιηθεί ψυχολογικά. Η πάροδος του χρονικού αυτού διαστήματος είναι απαραίτητη ιδιαίτερα για τη μητέρα, που έπειτα από τον τοκετό βρίσκεται σε σύγχυση του λογικού της και αδυνατεί να λάβει μια ώριμη και μη συναισθηματικά φορτισμένη απόφαση.⁵⁶⁶ Αν ο ανήλικος, που υιοθετείται, έχει συμπληρώσει το δωδέκατο έτος της ηλικίας του, θα πρέπει να συναινέσει και αυτός για την υιοθεσία του, εκτός και αν βρίσκεται σε κατάσταση ψυχικής ή διανοητικής διαταραχής, που περιορίζει αποφασιστικά τη λειτουργία της βούλησής του⁵⁶⁷.

Η αυτοπρόσωπη δήλωση όλων των συναινέσεων ενώπιον του Δικαστηρίου κρίθηκε απαραίτητη, καθώς διασφαλίζει τη σοβαρότητα και την ωριμότητα της συγκατάθεσης. Μόνο σε εξαιρετικές περιπτώσεις, ρητά προβλεπόμενες από το νόμο, αναπληρώνεται η ελλείπουσα συναίνεση, ώστε να αποτρέπεται η παρακώληση της υιοθεσίας, όταν επιβάλλεται από το υπέρτερο συμφέρον του παιδιού.

2. Η ακρόαση του υιοθετούμενου από τον φυσικό Δικαστή αποτελεί μία θετική διάταξη του Νόμου μέσα στα πλαίσια της σύγχρονης νομικής αντίληψης, που ανυψώνει το παιδί από αντικείμενο προστασίας σε υποκείμενο δικαιωμάτων, συμπεριλαμβανομένου και του έννομου δικαιώματος να συμμετέχει καθοριστικά στις αποφάσεις για την ζωή του. Ωστόσο, είναι απαραίτητη η θέσπιση πλέγματος προστατευτικών δικλείδων, ώστε η συναίνεση του παιδιού να είναι προϊόν ελεύθερης βούλησης και να μην εξωτερικεύεται σε μία μόνο συνάντηση με τον δικαστή. Η ακρόαση αυτή, συνεπώς, προκειμένου να είναι τόσο χρηστική και αποδοτική όσο και η τελολογική χροιά της διάταξης, δεν θα πρέπει να εξαντλείται άπαξ, καθώς το παιδί μπορεί να είναι διστακτικό και εσωστρεφές, με αποτέλεσμα να μην εκφράσει αυτό,

⁵⁶⁵ ΑΚ 1537, ΚΠολΔ 800 παρ. 2 εδ.α και β σε συνδυασμό με 739 και 740 παρ. 1 εδ. α.

⁵⁶⁶ Φουντεδάκη, Κ., 2010: 226, 234

⁵⁶⁷ ΑΚ 1555 παρ. 1

που πραγματικά νιώθει λόγω ανάμεικτων συναισθημάτων άγχους, φόβου, ανασφάλειας και αβεβαιότητας για το μέλλον.⁵⁶⁸

3. Δικαστική αναπλήρωση της συναίνεσης.

Η δυνατότητα δικαστικής αναπλήρωσης της συναίνεσης των φυσικών γονέων, των οποίων η διαμονή είναι άγνωστη, αποτελεί μία ευνοϊκή διάταξη νόμου για την επίτευξη των διαδικασιών της υιοθεσίας προς όφελος του υιοθετούμενου. Η επί μακρόν απουσία των φυσικών γονέων και η εγκατάλειψη του παιδιού τους σε κοινωνικές υπηρεσίες στερεί από το παιδί τα οφέλη μίας υιοθεσίας και το καταδικάζει σε εγκλεισμό και ιδρυματοποίηση. Στις περιπτώσεις αυτές και εφόσον εξαντληθούν όλα τα περιθώρια εντοπισμού των φυσικών γονέων, εναπόκειται στην κρίση του Δικαστηρίου να ελέγξει τα στοιχεία της δικογραφίας και να παρακάμψει το κώλυμα της μη φυσικής παρουσίας των γονέων για τη χορήγηση της συναίνεσής τους.⁵⁶⁹

Το άρθρο 1552 ΑΚ τυγχάνει εφαρμογής μεταξύ άλλων και στις όχι σπάνιες περιπτώσεις καταχρηστικής άρνησης των γονέων να συναινέσουν στην υιοθεσία του παιδιού τους, το οποίο προστατεύεται από αναγνωρισμένη κοινωνική οργάνωση, εφόσον όμως έχει προηγουμένως αφαιρεθεί από τους γονείς η άσκηση της επιμέλειας.

εε) Συναίνεση του συζύγου αυτού που υιοθετεί ή υιοθετείται (και γνώμη των παιδιών του υιοθετούντος).

Η προϋπόθεση της συναίνεσης του άλλου συζύγου είναι προδήλως απαραίτητη για την τέλεση της υιοθεσίας, αφού καλύπτει δύο συμφέροντα: τόσο το συμφέρον του συζύγου, που δεν θα ήταν σωστό να συγκατοικεί μαζί με ένα παιδί και να ασκεί τη γονική του μέριμνα, χωρίς να έχει προηγουμένως τοποθετηθεί πάνω στο θέμα αυτό, όσο και κυρίως το συμφέρον του ίδιου του παιδιού, που δεν θα έπρεπε να εξαναγκαστεί να ανατραφεί από ένα πρόσωπο, που είναι αρνητικά διακείμενο απέναντί του.⁵⁷⁰

β) Τυπικές Αρνητικές Προϋποθέσεις (κωλύματα)

αα) Τα καταργηθέντα κωλύματα του προηγούμενου δικαίου και η δικαιολόγηση της κατάργησής τους.

⁵⁶⁸ Κουσίδου, Γ., 2000: 38

⁵⁶⁹ ΑΚ 1552, Φουντεδάκη, Κ., 2010: 229-239, Κουνουγέρη – Μανωλεδάκη, Ε., 2008: 389

⁵⁷⁰ Κουνουγέρη – Μανωλεδάκη, Ε., 2008: 394

Κατά το προηγούμενο δίκαιο πριν την εισαγωγή του ν. 2447, όπως προαναφέρθηκε, κώλυμα στην υιοθεσία ανηλίκων προκαλούσε η ύπαρξη βιολογικών κατιόντων, η ύπαρξη και άλλου θετού γονέα και η ύπαρξη σχέσης επιτροπείας. Από αυτά το πρώτο και το τρίτο καταργήθηκαν και διατηρήθηκε μόνο η ύπαρξη και άλλου θετού γονέα. Το νομικό εμπόδιο της ύπαρξης βιολογικών παιδιών του υιοθετούντος ήταν τόσο ισχυρό, ώστε σε μόνο μία περίπτωση μπορούσε να διασπασθεί: ο δυνάμει θετός γονέας, που διέθετε απόγονο, εδύνατο να προβεί σε έγκυρη τέλεση υιοθεσίας, μόνο αν το παιδί του έπασχε από ανίατο νόσημα ή συνέτρεχε άλλος σπουδαίος λόγος.⁵⁷¹ Η ένταξη ενός θετού τέκνου σε οικογένεια, που διαθέτει ήδη δικά της παιδιά, αποτιμάται πλέον προς όφελος του θετού τέκνου να ανατραφεί από γονείς με ανάλογη εμπειρία και να αναπτύξει αδελφικούς δεσμούς με τα φυσικά παιδιά τους (αρκεί βέβαια αυτά να εκφέρουν θετική γνώμη στην πράξη της υιοθεσίας).⁵⁷²

Η κατάργηση του κωλύματος από τη σχέση της επιτροπείας εξηγείται διττώς: αφενός μεν έχει καταργηθεί η σχέση της επιτροπείας ως κώλυμα γάμου και αφετέρου η προστασία του επιτροπευόμενου παιδιού απέναντι στον επίτροπό του – που θα σκεφτόταν να συγκαλύψει τις τυχόν ανωμαλίες της διαχείρισης της περιουσίας του επιτροπευόμενου υιοθετώντας τον – μπορεί να επιτευχθεί και μέσα από την έρευνα σχετικά με το αν η υιοθεσία συμφέρει ή όχι τον υιοθετούμενο.⁵⁷³

Υπό το ισχύον, λοιπόν, δίκαιο διατηρήθηκε μία και μόνη αρνητική ουσιαστική προϋπόθεση για την υιοθεσία ανηλίκων. Το ανήλικο τέκνο δεν μπορεί να υιοθετηθεί ταυτόχρονα ή διαδοχικά από περισσότερους, εκτός εάν πρόκειται για συζύγους (άρθρο 1545 ΑΚ). Πρόκειται για τη λεγόμενη «κοινή» ή «διαδοχική» υιοθεσία, όπου δικαίωμα αίτησης αναγνωρίζεται μόνο στα ετερόφυλα έγγαμα ζευγάρια.

Σύμφωνα με το άρθρο 1579 ΑΚ *«η υιοθεσία ενηλίκου επιτρέπεται μόνο στην περίπτωση, που ο υιοθετούμενος είναι συγγενής έως και τον τέταρτο βαθμό συγγένειας εξ αίματος ή εξ αγχιστείας αυτού που υιοθετεί»*. Με την αυστηρή αυτή ρύθμιση, ουσιαστικά, καταργείται η δυνατότητα υιοθεσίας ενηλίκου, η οποία ήταν εξαιρετικά συχνή μέχρι και τις αρχές του 20^{ου} αιώνα. Είναι εμφανής η καχυποψία του νομοθέτη για όλες τις περιπτώσεις τέλεσης υιοθεσίας ενηλίκου πλην μίας, η οποία διέφυγε τον

⁵⁷¹ Κουνουγέρη – Μανωλεδάκη, Ε., 2008: 396

⁵⁷² ΑΚ 1556

⁵⁷³ Κουνουγέρη – Μανωλεδάκη, Ε., 2008: 398

γενικό απαγορευτικό κανόνα με οριακή κι αυτή πλειοψηφία.⁵⁷⁴ Σύμφωνα με τον Βαθρακοκοίλη οι αυστηρές επικρίσεις, που προσάπτονται στο θεσμό αυτό, είναι βέβαια δικαιολογημένες, όμως ως ένα βαθμό υπερβολικές, καθώς στην πράξη αποκλείονται περιπτώσεις ειλικρινούς γονικής αγάπης, οι οποίες θα μπορούσαν να τεθούν στην κριτική βάση των Δικαστηρίων και των κοινωνικών υπηρεσιών με την αξιολόγηση των κινήτρων της υιοθεσίας.⁵⁷⁵ Ανάλογες αντιρρήσεις εκφράζονται και από τη Φουντεδάκη ως προς την κατάργηση σχεδόν της υιοθεσίας ενηλίκου.⁵⁷⁶

Στο νέο δίκαιο δεν προβλέπεται κανένα κώλυμα αναφορικά με την αγαμία ή τη συγγένεια του υιοθετούμενου. Έτσι, νομίμως, μπορούν να υιοθετήσουν άτομα μόνα ή πρόσωπα, που είναι φυσικοί συγγενείς του θετού τέκνου (εκτός βέβαια από τον γονέα του υιοθετούμενου). Οφείλουμε, ωστόσο, να παραδεχτούμε τη διάσταση μεταξύ θεωρίας και πράξης, καθώς ιδιαίτερα η αίτηση ενός άγαμου και μόνου ατόμου για υιοθεσία ενδεχομένως να απορριφθεί από το δικαστήριο ή να παραγκωνισθεί από τις κοινωνικές υπηρεσίες.

γ) Οι Ουσιαστικές προϋποθέσεις, που λαμβάνονται υπόψη από την κοινωνική έρευνα και προσμετρούνται θετικά από το Δικαστήριο, είναι:

α) τα στοιχεία της προσωπικότητας του υποψήφιου θετού γονέα (χαρακτήρας, ήθος, λευκό ποινικό μητρώο, φιλανθρωπική δράση, κοινωνικές δραστηριότητες, κίνητρα υιοθεσίας, φιλοσοφία ζωής, κοσμοθεωρία κ.α.)

β) η αμοιβαία ικανότητα προσαρμογής αυτού που υιοθετεί και αυτού, που υιοθετείται, καθώς και

γ) η περιουσιακή του κατάσταση, η οποία πρέπει να είναι ικανή να εξασφαλίσει μία άνετη διαβίωση για το παιδί (επαγγελματική αποκατάσταση, εισοδήματα, περιουσιακά στοιχεία).

Η καταλληλότητα, επομένως, δεν προκύπτει μόνο από τα τυπικά στοιχεία των αιτούντων, αλλά και από τα στοιχεία της προσωπικότητάς τους, των μεταξύ τους σχέσεων (σε περίπτωση εγγάμων), των βαθύτερων κινήτρων για την υιοθεσία, της ικανότητάς τους ν' αναλάβουν γονεϊκό ρόλο, αλλά και να χειριστούν τα ειδικά θέματα της υιοθεσίας, όπως πληροφόρηση του παιδιού για την υιοθεσία, συνδρομή στην αναζήτηση των φυσικών του γονέων, ψυχοσυναισθηματική συμπαράσταση κλπ.

⁵⁷⁴ Σπυριδάκη, Ι., 1997: 15

⁵⁷⁵ Βαθρακοκοίλης, Β., 2004: 1203

⁵⁷⁶ Φουντεδάκη, Κ., 2010: 59-60

Παράλληλα, η κοινωνική έρευνα θα πρέπει να εστιάζει και στην κατάσταση των φυσικών γονέων, τους λόγους, που τους ώθησαν να αποχωριστούν το παιδί τους, τις τυχόν δυνατότητες να το κρατήσουν, τη στάση τους απέναντι στην υιοθεσία και οποιαδήποτε άλλη πληροφορία κρίνεται σκόπιμη να συμπεριληφθεί. Φυσικά, δεν μπορεί να μη γίνει ειδική μνεία στη στάση του ίδιου του υιοθετούμενου πάνω στο θέμα της τοποθέτησής του, την εικόνα, που έχει για τους φυσικούς και τους θετούς του γονείς και γενικά σε όλα εκείνα τα στοιχεία, που συνηγορούν στη θετική ή αρνητική έκβαση της υιοθεσίας.⁵⁷⁷

1.5. Η διαδικασία για την τέλεση της Υιοθεσίας

Η υιοθεσία είναι μία νομική πράξη, που παράγει σπουδαιότατα έννομα αποτελέσματα, τα οποία εκτείνονται σε τρεις κατευθύνσεις. Είναι, λοιπόν, προφανές, ότι ο νομοθέτης θα απαιτούσε για τη σύστασή της δικαστική απόφαση και όχι απλώς τον πανηγυρικό τύπο του συμβολαιογραφικού εγγράφου ή της ληξιαρχικής πράξης. Αρμόδιο δικαστήριο είναι σύμφωνα με το άρθρο 117 του ν. 4446/2016⁵⁷⁸ κάθε Μονομελές Πρωτοδικείο της Επικράτειας. Η υιοθεσία τελείται με τελεσίδικη διαπλαστική απόφαση, η οποία εκδίδεται κατά τη διαδικασία της εκουσίας δικαιοδοσίας, πριν από την ολοκλήρωση της οποίας διεξάγεται από την κοινωνική υπηρεσία επισταμένη κοινωνική έρευνα σχετικά με τις συνθήκες διαβίωσης των θετών γονέων, την οικονομική τους κατάσταση, την αρμονία εντός του οίκου, καθώς και την προδιάθεσή τους απέναντι στο μελλοντικό τους παιδί. Σχετική έκθεση της εν λόγω υπηρεσίας κατατίθεται στο δικαστήριο, στην οποία αιτιολογείται, αν με βάση τα στοιχεία της έρευνας, η υιοθεσία συμφέρει ή όχι τον υιοθετούμενο.

Η αρχή της μυστικότητας της υιοθεσίας, η οποία στο προηγούμενο νομοθέτημα αποτέλεσε πεδίο έντονων διενέξεων και παραβίασης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, δεν είναι πλέον άκαμπτη και ανεξάιρετη, αλλά αντιμετωπίζεται σε ρεαλιστικότερη βάση. Κατά το πρόσφατο παρελθόν η πλήρης υιοθεσία «δε συνιστούσε απλώς ένα σύστημα διαμόρφωσης της γενεαλογικής σειράς, αλλά και ένα σύστημα απόλυτης

⁵⁷⁷ Κουσίδου, Τ., 2000: 43

⁵⁷⁸ Στο άρθρο 117 του νόμου 4446/2016 που δημοσιεύθηκε στο ΦΕΚ 240/Α/22-12-2016 επαναφέρεται η καθ' ύλην αρμοδιότητα του Μονομελούς Πρωτοδικείου στις υποθέσεις υιοθεσίας με τροποποιήσεις στον Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας. Η αρμοδιότητα επί των συγκεκριμένων υποθέσεων μεταφέρθηκε, αρχικώς, με το άρθρο 20 του ν. 4055/2012, από τα Πολυμελή Πρωτοδικεία στα Ειρηνοδικεία, για λόγους επιτάχυνσης απονομής της Δικαιοσύνης, πλην όμως, με το άρθρο 9 του ν. 4138/2013 εξαιρέθηκαν από την εν λόγω αρμοδιότητα και μεταφέρθηκαν στην αρμοδιότητα των Μονομελών Πρωτοδικείων, διότι η υπαγωγή τους σε δικαστήρια μικρών δήμων, με έδρα πολλές φορές χωριά της επαρχίας, καταστρατηγεί τις διατάξεις, που διασφαλίζουν τη μυστικότητα της υιοθεσίας.

διαγραφής: μονομερούς και αμετάκλητης νομικής κατάργησης της γεννήσεως». Το υιοθετημένο παιδί ήταν σαν να είχε γεννηθεί από τους θετούς του γονείς και από κανέναν άλλο.⁵⁷⁹ Η αυστηρή και απαραβίαστη τήρηση της εχεμύθειας του προγενέστερων νομικών διατάξεων ισχύει και στο παρόν θεσμικό πλαίσιο για όσο διάστημα, όμως, το θετό τέκνο παραμένει ανήλικο. Μετά την ενηλικίωσή του, το καθεστώς της μυστικής υιοθεσίας υποχωρεί και αντικαθίσταται από εκείνο της ανοικτής υιοθεσίας προς όφελος του συμφέροντος του υιοθετούμενου. Με τη συμπλήρωση, λοιπόν, των 18 του ετών, δικαιούται να λαμβάνει πληροφορίες σχετικά με τη βιολογική του οικογένεια, καθώς η γνώση των γενετικών του καταβολών αποτελεί αναφαίρετο και θεμελιώδες δικαίωμα του κάθε ανθρώπου να μη στερηθεί την ίδια του την ιστορία και τη φυσική του προέλευση.⁵⁸⁰

1.6. Τα έννομα αποτελέσματα της Υιοθεσίας: Η ατελής και πλήρης Υιοθεσία

Κατά το προηγούμενο δίκαιο, δηλαδή κατά τον πρώτο αστικό κώδικα, το ν.δ. 610/1970 και κατά την Ευρωπαϊκή Σύμβαση «Περί Υιοθεσίας ανηλίκων» η υιοθεσία έχει ως αποτέλεσμα τη δημιουργία πλήρους και διαρκούς νομικής συγγένειας μόνο ανάμεσα στον θετό γονέα και τον υιοθετούμενο, καθώς και τους κατιόντες αυτού. Η υιοθεσία, όμως, δεν παράγει καταρχήν καμία άλλη συγγενική σχέση ανάμεσα στο θετό τέκνο ή τους κατιόντες του με τους συγγενείς του θετού γονέα (μόνο δημιουργεί κάλυμα γάμου λόγω υιοθεσίας).⁵⁸¹ Η ατελής αυτή υιοθεσία οδηγεί στη μόρφωση μίας ιδιόμορφης σχέσης, κατά την οποία το θετό τέκνο (όπως και οι εξ αίματος κατιόντες αυτού) έχει ως γονείς τους θετούς και όχι τους γεννήτορές του, αλλά ως παππούδες ή αδέρφια πχ τους γονείς και τα παιδιά των φυσικών του γονέων αντίστοιχα. Το ίδιο ισχύει και για τους συγγενείς 3^{ου} ή 4^{ου} βαθμού των φυσικών γονέων. Συνεπώς, το θετό τέκνο προσδέεται και κληρονομεί μόνο τους θετούς του γονείς, ενώ νομικά δε συγγενεύει με κανένα άλλο πρόσωπο της θετής του οικογένειας.

Το παράδοξο αυτό του προϊσχύοντος νομοθετήματος, που ήταν αποδοκιμαστέο τόσο από πρακτική άποψη όσο και για λόγους σύγκρουσης με το συμφέρον του παιδιού, καταργείται στις παρούσες διατάξεις του αστικού δικαίου. Σημαντικότερη, λοιπόν, καινοτομία του ν. 2447/1996 αποτελεί η καθιέρωση της πλήρους υιοθεσίας, όπως ρυθμίζεται στα άρθρα 1560 έως 1568 του Αστικού Κώδικα

⁵⁷⁹ They, I., 2005: 699

⁵⁸⁰ Σαμαρτζή, Κ., 2012: 230, Modell, J., 2001: 252-253

⁵⁸¹ Δεληγιάννης, Ι., & Κούσουλας, Χ., 1984: 154

και συνεπάγεται την πλήρη αποκοπή του ανηλίκου από τη φυσική του οικογένεια και την ολοκληρωτική ένταξή του ως συγγενούς στην οικογένεια των θετών του γονέων. Ο υιοθετούμενος ενσωματώνεται στη θετή οικογένεια, φέρει το επώνυμο του θετού του γονέα ή ακόμη και ένα δεύτερο όνομα κατά τη βούληση του υιοθετούντος. Υπόχρεοι διατροφής απέναντι στο θετό παιδί είναι πια μόνο οι θετοί του γονείς, ενώ το συγγενικό του περιβάλλον αποτελείται από τους συγγενείς των υιοθετούντων. Το θετό παιδί απολαμβάνει πλέον όλα τα δικαιώματα του γνήσιου βιολογικού τέκνου, χωρίς να διαφέρει επ' ουδενί από αυτό. Κατά συνέπεια, κληρονομεί και κληρονομείται από τη θετή του οικογένεια αναπτύσσοντας πλήρη νομικό δεσμό, ενώ παράλληλα συντρέχει και το κώλυμα γάμου. Τα έννομα αυτά αποτελέσματα παράγονται από την τελεσιδικία της απόφασης και όχι από την έκδοσή της, όπως προέβλεπε ο ν. 610/1970. Λόγω της σοβαρότητας των αποτελεσμάτων της υιοθεσίας κρίνεται σκοπιμότερο να μην επέρχεται καθόλου η διάπλαση, αν προηγουμένως δεν εξαντληθεί το περιθώριο ανατροπής της οριστικής απόφασης με έφεση.⁵⁸²

1.7. Η λύση της υιοθεσίας

Αυτοδίκαιη Λύση

Η λύση της υιοθεσίας διακρίνεται σε αυτοδίκαιη λύση λόγω επιγενόμενου γάμου μεταξύ του υιοθετούντος και υιοθετούμενου και στη λύση με δικαστική απόφαση. Η υιοθεσία λύεται αυτοδικαίως και αίρεται αναδρομικά η σχέση, που απορρέει από αυτήν, αν ο θετός γονέας με το θετό τέκνο τέλεσαν γάμο, κατά παράβαση του νόμου. Η νομική αποδοκιμασία της πράξεως αυτής καταφαίνεται στην περίπτωση ακύρωσης του γάμου, όπου από τη σχέση υιοθεσίας αναβιώνουν και διατηρούνται μόνο τα περιουσιακά δικαιώματα του θετού τέκνου.⁵⁸³ Εξυπακούεται, βέβαια, πως ο θάνατος του θετού τέκνου ή του θετού γονέα δεν επιφέρει λύση της τεχνητής συγγένειας, όπως ακριβώς συμβαίνει δηλαδή και με τη βιολογική.

Λύση με δικαστική απόφαση

Η δικαστική λύση της υιοθεσίας διακρίνεται σε λύση με αντιδικία και σε συναινετική λύση. Η δυνατότητα να λυθεί με αντιδικία η υιοθεσία, για τους λόγους, που ορίζονται στο νόμο (έκπτωση του θετού γονέα από την γονική μέριμνα, αφαίρεση της γονικής μέριμνας, αποκλήρωση του θετού τέκνου),⁵⁸⁴ περιορίζεται

⁵⁸² Κουνουγέρη – Μανωλεδάκη, Ε., 2008: 443

⁵⁸³ ΑΚ 1576

⁵⁸⁴ ΑΚ 1571

μόνο στην περίπτωση, που όλες οι κυρώσεις των γενικών διατάξεων κρίνονται ελλιπείς για την αντιμετώπιση της κρίσης, που έχει δηλητηριάσει τη σχέση υιοθετούντος και υιοθετούμενου.⁵⁸⁵ Η δικαστική λύση της υιοθεσίας δέον να λειτουργεί ως *ultima ratio*⁵⁸⁶.

1. Μονομερής λύση

Το δικαστήριο μπορεί να διατάξει τη λύση της υιοθεσίας, αν συντρέχουν οι λόγοι της αποκλήρωσης παραπέμποντας ρητά στο άρθρο 1840 περίπτ. 1, 2 και 3, ήτοι:

α) αν ο θετός γονέας εκπέσει από τη γονική μέριμνα ή αν του αφαιρεθεί η άσκηση της,

β) αν συντρέχει λόγος αποκλήρωσης του θετού τέκνου, επειδή επιβουλεύτηκε τη ζωή του θετού γονέα ή του συζύγου ή άλλου κατιόντος του θετού γονέα, ή είχε προκαλέσει με πρόθεση σωματικές κακώσεις στο θετό γονέα ή στο σύζυγό του, ή έγινε με πρόθεση απέναντι στο θετό γονέα ή στο σύζυγο του θετού γονέα ένοχος κακουργήματος ή σοβαρού πλημμελήματος. Στις ως άνω περιπτώσεις, αν οι Ισυνέπειες της αποκλήρωσης κρίνονται ανεπαρκείς, το δικαστήριο μπορεί να διατάσσει λόγω της βαρύτητας της περίπτωσης ακόμη και τη λύση της υιοθεσίας.

Με την αμετάκλητη δικαστική απόφαση, που λύνει την υιοθεσία, η υιοθεσία αίρεται για το μέλλον, παύει η σχέση συγγένειας του θετού τέκνου και των κατιόντων του με αυτόν, που το υιοθέτησε και τους έως τότε συγγενείς του και αναβιώνουν οι δεσμοί με τη φυσική οικογένεια. Το δικαστήριο, όμως, μπορεί να αναθέτει σ' αυτήν την περίπτωση, την άσκηση της γονικής μέριμνας του θετού τέκνου, εφόσον είναι ανήλικο, σε τρίτον, αν το επιβάλλει το συμφέρον του.

2. Συναινετική λύση

Η σημαντικότερη καινοτομία του ν. 2447/1996 στο θέμα της λύσης της υιοθεσίας είναι η εισαγωγή στο ελληνικό δίκαιο και «κατά διεθνή πρωτοτυπία»⁵⁸⁷ της συναινετικής λύσης της υιοθεσίας στο άρθρο 1573 του ΑΚ.

Η διάταξη αυτή ορίζει, ότι όταν ο θετός γονέας και το θετό τέκνο, μετά την ενηλικίωσή του συμφωνούν να λυθεί η υιοθεσία, μπορούν να το ζητήσουν από το δικαστήριο με κοινή αίτησή τους, που δικάζεται κατά τη διαδικασία της εκούσιας δικαιοδοσίας. Για να λυθεί συναινετικά η υιοθεσία, πρέπει να έχει διαρκέσει τουλάχιστον ένα χρόνο πριν από την κατάθεση της αίτησης και η συμφωνία των

⁵⁸⁵ Φουντεδάκη, Κ., 2010: 106

⁵⁸⁶ Φουντεδάκη, Κ., 2010: 392

⁵⁸⁷ Κουνουγέρη, Μανωλεδάκη, Ε., 2008: 452

μερών να δηλωθεί στο δικαστήριο αυτοπροσώπως σε δυο συνεδριάσεις, που να απέχουν μεταξύ τους τουλάχιστον έξι μήνες. Εφόσον από την πρώτη συνεδρίαση παρήλθαν δυο χρόνια, η δήλωση της συμφωνίας παύει να ισχύει.

Η καινοτόμα διάταξη του άρθρου αυτού κρίθηκε από τη νομοπαρασκευαστική επιτροπή⁵⁸⁸ ως η πλέον ενδεδειγμένη διέξοδος για την περίπτωση, που η σχέση γονέα και τέκνου στο πλαίσιο τεχνητής εκσυγγένευσης έχει ανεπανόρθωτα κλονιστεί, με αποτέλεσμα να μη συμφωνούν στην περαιτέρω διατήρησή της. Είναι προφανές, ότι όχι μόνο η ρύθμιση αλλά και η ratio legis αρθρώνονται με πρότυπο το συναινετικό διαζύγιο κατά τη διαδικασία προ του τροποποιητικού νόμου 4055/2012. Υποστηρίζεται, ωστόσο, δικαιολογημένα, ότι η υιοθεσία ενόψει τόσο της σύγχρονης κοινωνικής αποστολής της όσο και της ειδικής ρύθμισής της στις διάφορες νομοθεσίες δε μπορεί να στοιχίζεται με τις διατάξεις του γάμου. Κατά συνέπεια, η άντληση μίας μεμονωμένης ρύθμισης από το νομικό πλαίσιο του γάμου και η μεταφορά της στην υιοθεσία δέον να γίνεται με προσοχή και φειδώ, ώστε να μην αλλοιώνεται η δικαιοπολιτική θεώρηση και η ουσιαστική λειτουργία της υιοθεσίας.⁵⁸⁹

Με τη λύση της υιοθεσίας συναρτάται και η επίσης διεθνώς πρωτότυπη ειδική πρόβλεψη για την ανασύσταση της υιοθεσίας στο άρθρο 1578 ΑΚ, σε περίπτωση, που εκλείψει ο λόγος της λύσης ή μεσολαβήσει συγγνώμη του υπαίτιου. Αν και η ανασύσταση κατά βάση αποσκοπεί στη δυνατότητα να τελεστεί εκ νέου η υιοθεσία χωρίς τους περιορισμούς των άρθρων 1579 ή 1543-1544 ΑΚ, εντούτοις ουσιαστικά υποβαθμίζει έτι περισσότερο τον θεσμό με νομικά τεχνάσματα, που τον ιδρύουν και τον καταλύουν ανάλογα με τη βούληση των δικαιοπρακτούντων.⁵⁹⁰

2. Συγκριτική Αντιπαραβολή της θεσμικά κατοχυρωμένης υιοθεσίας στην Ελλάδα με εκείνη της Αγγλίας και της Σουηδίας.

2.1. Η αναγκαιότητα της συγκριτικής μελέτης των τριών Ευρωπαϊκών χωρών και οι λόγοι επιλογής του Βρετανικού και Σουηδικού θεσμικού πλαισίου.

Η προσπάθεια παράλληλης εξέτασης του θεσμικού πλαισίου της Υιοθεσίας με άλλα προηγμένα Ευρωπαϊκά κράτη φιλοδοξεί να αναδείξει τις κοινωνικές και πολιτικές αγκυλώσεις του ελληνικού θεσμού, καθώς και τις αδυναμίες ή τα γραφειοκρατικά προσκόμματα στην υλοποίησή του, που διευρύνουν το χάσμα μεταξύ

⁵⁸⁸ Κουνουγέρη, Μανωλεδάκη, Ε., 2008: 452

⁵⁸⁹ Φουντεδάκη, Κ., 2010: 108

⁵⁹⁰ Φουντεδάκη, Κ., 2010: 111

της τυπικής και ουσιαστικής διάστασης του δικαίου. Η συγκριτική προσέγγιση των τριών θεσμικών πλαισίων αποτυπώνει τα όρια σύγκλισης και απομάκρυνσης της εσωτερικής και διεθνούς έννομης τάξης υπογραμμίζοντας συγχρόνως τα τρωτά σημεία, που χρήζουν νομοθετικής παρέμβασης και αναπροσαρμογής. Κρίνεται, λοιπόν, σκόπιμη έως και αναγκαία η σύνδεση της στάσης του εσωτερικού νομοθέτη απέναντι σε έναν θεσμό κοινωνικής πρόνοιας με της αντίστοιχης των ομολόγων του στην Αγγλία και τη Σουηδία.

Η επιλογή των χωρών αυτών δεν είναι τυχαία. Η επίκληση του Βρετανικού τρόπου οικοδόμησης της τεχνικής συγγένειας επιχειρείται κατ' επανάληψη στην παρούσα μελέτη ήδη από την ιστορική προσέγγιση της υιοθεσίας παρουσιάζοντας εναργώς τη μεταστροφή της συντηρητικής ιδεολογικά και δυσμενώς διακείμενης Αγγλικής εξουσίας στην ολοκληρωτική αποδοχή του θεσμού. Είναι πράγματι εντυπωσιακό πώς μία χώρα, που διέπεται από παραδοσιακές ιδεολογικές αρχές σε θέματα βιολογικής συγγένειας, μπορεί να επιδείξει τέτοιο φιλελευθερισμό στον 20^ο αιώνα. Για τον λόγο αυτό, άλλωστε, σπάνια εγκαλείται και στο ΕΔΔΑ για παραβίαση ανθρωπίνων δικαιωμάτων, πόσο μάλλον στο ζήτημα της διακίνησης παιδιών. Και η Σουηδία, όμως, είναι ένα κράτος γνωστό για την προνοιακή του πολιτική και κυρίως για τον αυστηρά παιδοκεντρικό χαρακτήρα των οικογενειακών θεσμών του.

Η ιδιαίτερη νομική και κοινωνική σημασία του, η οποία έγκειται προφανώς στη διασφάλιση και την προστασία του συμφέροντος των παιδιών, που στερούνται τους βιολογικούς τους γονείς, αποτελεί το γνωστικό εφαλτήριο για μία επιστημονική - κοινωνιολογική και νομική - προσέγγιση του θεσμού μέσω της συγκριτικής του παραβολής με άλλα κράτη - μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης και της ανάδειξης των αναχρονιστικών διατάξεων, που χρήζουν επικαιροποίησης. Με όσο το δυνατόν σαφέστερη ανάλυση των νομικών διατάξεων στο κεφάλαιο της υιοθεσίας θα επιχειρήσουμε να προσεγγίσουμε εξωστρεφώς το ζήτημα υπό το πρίσμα της εκτίμησης του υπέρτατου συμφέροντος του παιδιού και της στάθμισης των δικαιωμάτων του.

2.2. Το Θεσμικό πλαίσιο της Υιοθεσίας στην Αγγλία

Η υιοθεσία είναι μία σχετικά πρόσφατη έννοια του αγγλοσαξονικού δικαίου, καθώς, όπως προαναφέρθηκε ήδη κατά την ιστορική επισκόπηση, ο Άγγλος νομοθέτης αντιμετώπιζε πάντα με δυσμένεια και καχυποψία την παράδοση αυτή κατασκευή πλασματικής συγγένειας. Προτάσσοντας παραδοσιακές αρχές

υπογράμμισε με έμφαση το θεμελιώδες πρότυπο της οικογένειας ως βασικής ανθρώπινης ομάδας με συνεκτικό κρίκο τη βιολογική καταγωγή στα πλαίσια του γάμου. Στο αστικό δίκαιο του Ηνωμένου Βασιλείου η Υιοθεσία έχει πλήρως εξοβελιστεί κατά τον Μεσαίωνα, ενώ εγκαινιάζεται νομοθετικά μόλις το 1926 με τη θέσπιση της “Adoption of Children Act”.⁵⁹¹ Οι κοινωνικές ζυμώσεις, που συντελούνται τον προηγούμενο αιώνα προετοιμάζουν το έδαφος για τη θεσμική ανάκαμψή της. Ήδη από τον 19^ο αιώνα τα πρώτα ψήγματα της υιοθεσίας εντοπίζονται σε πράξεις άτυπης παιδικής κινητικότητας, που λαμβάνουν χώρα στη Βρετανία, ερείδονται όμως σε ad hoc ιδιωτικές συμφωνίες, που ελάχιστα προστατεύουν τα δικαιώματα τόσο του υιοθετούμενου όσο και των υιοθετούντων. Λόγω της ύφανσης οιονεί γονεικών δεσμών χωρίς την κρατική επισφράγιση είναι πάντοτε ορατός ο κίνδυνος επανεμφάνισης των βιολογικών γονέων και διεκδίκησης του τέκνου τους.⁵⁹² Παράλληλα, το καθεστώς φροντίδας των παιδιών αυτών υστερεί από εκείνο των βιολογικών οικογενειών και πολλές φορές ολισθαίνει στα όρια της κακοποίησης και οικονομικής εκμετάλλευσης.⁵⁹³

Με την έκρηξη του Α΄ Παγκοσμίου πολέμου η κοινωνική πραγματικότητα της Αγγλίας συντίθεται από την πολυάριθμη τάξη των ορφανών και δύστυχων παιδιών, των οποίων η προστασία επαφίεται στην ατομική φιλανθρωπική δράση και πρωτοβουλία. Η συχνότητα του φαινομένου των ανεπίσημων υιοθεσιών σε συνδυασμό με την όξυνση του κοινωνικού προβλήματος των απροστάτευτων παιδιών αφυπνίζει την κοινωνική συνείδηση για την αποτελεσματική περιφρούρηση του παιδιού μέσω της νομικής κατοχύρωσης των οιονεί γονικών σχέσεων. Για τον σκοπό αυτό συστήνονται τρεις ανθρωπιστικές οργανώσεις το 1917-1918 (Η Εθνική Επιτροπή Υιοθεσίας Ανηλίκου, η Εθνική Κοινωνία Υιοθεσίας και το Εθνικό Συμβούλιο για την Άγαμη Μητέρα και το Παιδί της), που διακηρύττουν την αναγκαιότητα της μόνιμης και σταθερής αποκατάστασης των απροστάτευτων ανηλίκων σε αξιοπρεπείς οικογένειες και την επιβολή δικαίων κανόνων για την επισημοποίηση των σχέσεων αυτών. Στις αρχές του 1920 το αίτημα για θέσπιση νομικού πλαισίου με σκοπό την προστασία του συμφέροντος των έκθετων παιδιών προβάλλεται εντονότερα, παρόλο που η αγγλική κυβέρνηση δεν έχει ακόμη πεισθεί για τη σκοπιμότητα ενός τέτοιου νομοθέτηματος. Έπειτα από ισχυρές κοινωνικές

⁵⁹¹ Φουντεδάκη, Κ., 1993: 12

⁵⁹² Holden, K., 2007: 145-147

⁵⁹³ Davin, A., 1996: 3,5, 27, Sleight, S., 2016: 14-15

πιέσεις το 1926 απρόθυμα η κυβέρνηση δέχεται να θεσμοθετήσει διατάξεις για την υιοθεσία με πεδίο εφαρμογής την Αγγλία και την Ουαλία.⁵⁹⁴

Έκτοτε το δίκαιο της Υιοθεσίας υφίσταται μία σειρά από τροποποιητικές πράξεις εισαχθείσες το 1958, το 1960, το 1964, το 1968, το 1974 και το 1976, το 2002 και 2006. Μετά το 1926 αρχίζει να φθίνει η δημόδης απεικόνιση της παραδοσιακής υιοθεσίας, που εξομοιώνει τη θετή οικογένεια με τη φυσική μέσω της απόκτησης υγιούς, λευκού βρέφους από άτεκνο ετερόφυλο έγγαμο ζευγάρι. Με τη λήξη του Β΄ Παγκοσμίου πολέμου η αύξηση όχι μόνο των εσωτερικών υιοθεσιών, αλλά και των διακρατικών με την αποστολή χιλιάδων παιδιών εκτός των συνόρων της Αγγλίας κάτω από επισφαλείς συνθήκες και χωρίς επίβλεψη επιτάσσει την αναθεώρηση της υιοθεσίας με στόχο την πληρέστερη προστασία του υιοθετούμενου. Εκτός από τις διακρατικές υιοθεσίες, που ανθούν αυτό το διάστημα, στις οποίες η Αγγλία (όπως και άλλες ευρωπαϊκές χώρες μεταξύ των οποίων και η Ελλάδα) είναι η χώρα αποστολής παιδιών, δεν απουσιάζουν και οι συγγενικές στα πλαίσια των μεικτών γάμων ή της εσωτερικής ανακατανομής συγγενών. Το 1968 οι μετακινήσεις ανηλίκων φτάνουν στο απόγειο τους, ενώ την ίδια περίοδο γίνεται προσπάθεια προώθησης παιδιών “hard to place” ήτοι έγχρωμων, μεικτής φυλής και παιδιών με προβλήματα υγείας. Η μεταστροφή ως προς το προφίλ του διακινούμενου παιδιού είναι περισσότερο εμφανής τη δεκαετία του 80 λόγω της αισθητής μείωσης του αριθμού των διαθέσιμων βρεφών⁵⁹⁵.

Τα επόμενα έτη ο παραδοσιακός χαρακτήρας της υιοθεσίας αναγκαστικά τροποποιείται και αντικαθίσταται από τον παιδοκεντρικό-προνοιακό λόγω της έλλειψης των ημεδαπών νεογνών και του ισχνού αριθμού διακρατικών υιοθεσιών (τουλάχιστον ως τη ρουμανική επανάσταση).⁵⁹⁶ Οι εξελίξεις στον τομέα της υποβοήθησης της αναπαραγωγής, στην εμβρυολογία, αλλά και στην αναγνώριση της θεσμοθετημένης ομόφυλης συμβίωσης μεταβάλλουν την οπτική του θεσμού και τον τρόπο άσκησης του. Μέσα στα πλαίσια αυτά οι διακινήσεις βρεφών ελαττώνονται βαθμιαία μέχρι την πλήρη σχεδόν εξάλειψή τους. Το κέντρο βάρους του ενδιαφέροντος των κοινωνικών λειτουργών μετατίθεται εφεξής στην αποκατάσταση των παιδιών με συναισθηματικές δυσκολίες ή συμπεριφοριστικές διαταραχές, με

⁵⁹⁴ Behlmer, G., 1998: 280-292, Sleight, S., 2016: 37

⁵⁹⁵ Το 1980 οι υιοθεσίες βρεφών αφορά σε ποσοστό 24% επί του συνολικού αριθμού των υιοθεσιών. Το 1998 το ποσοστό έφτασε στο 4%, ενώ το 2011 το ποσοστό στο 2%.

⁵⁹⁶ Triseliotis, J., 2000: 8

σωματικές ή νοητικές μειονεξίες, αλλά και εκείνων, που έχουν δεχτεί σοβαρή κακοποίηση ή είναι φορείς HIV.⁵⁹⁷

Μέσω της αυστηρής απαγόρευσης των ιδιωτικών υιοθεσιών -με μοναδική εξαίρεση τη συγγενική υιοθεσία⁵⁹⁸- και της παροχής κινήτρων (οικονομική και ψυχολογική ενίσχυση των θετών γονέων, προνομιά μεταχείριση από το κράτος), στάθηκε εφικτή η παγίωση της αγγλικής υιοθεσίας ως αμιγώς προνοιακού θεσμού, που στόχο έχει την προσφορά οικογενειακής στέγης στα στερημένα παιδιά και όχι την εύρεση υγιών βρεφών για άτεκνα ζευγάρια.

Υπό το πρίσμα της νέας φιλοσοφίας της υιοθεσίας, όπου το επίκεντρο της προσοχής στρέφεται στη διακίνηση των «μη υιοθετήσιμων» παιδιών και στη βελτίωση της θέσης τους εντός οικογενειακού πλαισίου και όχι σε κλειστού τύπου δόμες, προωθείται και η λεγόμενη “forced adoption”.⁵⁹⁹ Η «εξαναγκαστική υιοθεσία» περιλαμβάνει εκείνες τις περιπτώσεις, που, όπως υποδηλώνει και ο όρος, η κινητικότητα πραγματώνεται χωρίς τη συγκατάθεση των βιολογικών γονέων για λόγους αυστηρά εξυπηρέτησης του επωφελούς του παιδιού⁶⁰⁰. Η πρακτική αυτή τροφοδοτεί ευρεία συζήτηση έως και δυσμενή κριτική σχετικά με τα επιτρεπτά όρια της κρατικής παρέμβασης δηλαδή της θεμιτής παρεμβολής και όχι της κατάχρησης της εν λόγω διάταξης. Η Αγγλική Κυβέρνηση προασπίζοντας με σθεναρότητα τα δικαιώματα των παιδιών υποστηρίζει διαπρυσίως, ότι μόνο το συμφέρον του παιδιού είναι εκείνο, που υποκινεί τη διαδικασία, όπως αυτό αξιολογείται από τον δικαστή μέσα από ακραιφνώς επιστημονικά κριτήρια.⁶⁰¹ Την ίδια στιγμή εφαρμόζεται και ο τύπος της «ανοικτής υιοθεσίας», όπως και της «υιοθεσίας με επικοινωνία»⁶⁰², όπου η νομική μετακίνηση του παιδιού δε συνεπάγεται την πλήρη διάρρηξη των διαπροσωπικών σχέσεων με τους φυσικούς γονείς.

⁵⁹⁷ Triseliotis, J., 2000: 8

⁵⁹⁸ Triseliotis, J., 2000: 9

⁵⁹⁹ Section 31 of the Adoption Act 1989, διαθέσιμο στο <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2002/38/contents>, ημερ. πρόσβασης 22-01-2017

⁶⁰⁰ Στο άρθρο 31 παρ. 9 της Adoption Act 1989 γίνεται ανάλυση των όρων σχετικά με την ταυτότητα των «εξουσιοδοτημένων αρχών», της «βλάβης» με την έννοια της κακοποίησης (σεξουαλικής-σωματικής και λεκτικής) ή κακομεταχείρισης, της «ανάπτυξης» συμπεριλαμβανομένης της φυσικής, πνευματικής, συναισθηματικής, κοινωνικής ή συμπεριφοριστικής, της «υγείας», δηλαδή της σωματικής και διανοητικής υγείας.

⁶⁰¹ The Report of the Parliamentary Assembly of the Council of Europe March 2015, διαθέσιμο στο <http://semanticpace.net/tools/pdf.aspx?doc=aHR0cDovL2Fzc2VtYmx5LmNvZS5pbmQvbnNveG1sL1hSZWYvWDJILURXLWV4dHluYXNwP2ZpbGVpZD0yMTU2NyZsYW5nPUVO&xsl=aHR0cDovL3NlbWFudGljcGFjZS5uZXQvWHNsdC9QZGYvWFJiZi1XRC1BVCIYTUwyUERGLnhzbA==&xsltparams=ZmlsZWlkPTIxNTY3>

⁶⁰² Triseliotis, J., 2000: 8

2.2.1. Προϋποθέσεις τέλεσης της Υιοθεσίας

Οι θετικές προϋποθέσεις, που προβλέπονται από το Αγγλοσαξονικό Δίκαιο του νόμου 2006⁶⁰³, για τη σύσταση της υιοθεσίας είναι οι εξής:

1. Ικανός να υιοθετηθεί είναι ο ανήλικος κάτω των 18 ετών εκτός και εάν έχει συνάψει ήδη γάμο. Ρητά απαγορεύεται η τέλεση οποιασδήποτε υιοθεσίας με άδεια του δικαστηρίου, αν το νεογνό δεν έχει συμπληρώσει τουλάχιστον 19 εβδομάδες ζωής.⁶⁰⁴ Αξίζει να επισημανθεί, ότι κατά το Αγγλικό Δίκαιο προβλέπεται μόνο η υιοθεσία ανηλίκου.

2. Η ηλικία του θετού γονέα πρέπει να είναι κατ' αρχήν τουλάχιστον 21 ετών (άρθρο 49). Φορείς του δικαιώματος υιοθεσίας είναι τόσο ζευγάρια όσο και άτομα. Ικανοί, λοιπόν, να υιοθετήσουν -εφόσον πληρούν το ηλικιακό όριο- είναι:

α. οι σύζυγοι, μόνο υπό την προϋπόθεση της αμφοτέρων συναινετικής δήλωσης για την πράξη της υιοθεσίας (joint adoption). Σε περίπτωση κοινής υιοθεσίας από έγγαμο ζευγάρι, αρκεί να πληρούνται οι προϋποθέσεις στο πρόσωπο του ενός, έστω και αν ο άλλος είναι 18 (άρθρο 14).

β. Μεμονωμένα άτομα. Στο ίδιο άρθρο (51 παρ. 2) αναγνωρίζεται δικαίωμα υιοθεσίας και σε μόνα άτομα, όπως και σε άτομα, που διατηρούν ελεύθερη σχέση και επιθυμούν να υιοθετήσουν το βιολογικό παιδί του/της συντρόφου τους. Παράλληλα, δυνατότητα υιοθεσίας έχουν ακόμη και άτομα, που βρίσκονται σε διάσταση με τον/την σύζυγο τους ή στην περίπτωση που ο/η σύζυγος είναι αγνώστου διαμονής ή τελεί σε καθεστώς πλήρους ή μερικής στερητικής συμπαράστασης.

Το Αγγλικό δίκαιο δε θέτει άλλες προϋποθέσεις αναφορικά με την ηλικία του υιοθετούντος. Έμφαση αποδίδεται στην καλή ψυχική και σωματική υγεία του υιοθετούντος, που τεκμαίρεται, ότι υπάρχει λόγω του νεαρού της ηλικίας. Δεν προβλέπεται ανώτατο όριο ηλικίας, όμως είναι απαραίτητο για τη τέλεση υιοθεσίας ο αιτών να διαθέτει σωματικές και πνευματικές δυνάμεις για να ανταποκριθεί στο γονεϊκό λειτούργημα.⁶⁰⁵

3. Ο αιτών πρέπει να έχει την αγγλική ιθαγένεια και να μην τελεί σε βάρος του ποινική καταδίκη.⁶⁰⁶

⁶⁰³ Children and Adoption Act 2006, όπως τροποποιεί σε ορισμένα κεφάλαια την Adoption Act 2002

⁶⁰⁴ Section 13 (1) of the Adoption Act 1976

⁶⁰⁵ Section 51 of the Adoption and Children Act 2002

⁶⁰⁶ Section 46-50 of the Adoption and Children Act 2002, διαθέσιμο στο <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2002/38/contents>, ημερ. Πρόσβασης 22-01-2017

Ο αιτών θα πρέπει να αποδεικνύει, ότι πληροί τις τυπικές και ουσιαστικές προϋποθέσεις, ότι δηλαδή διαθέτει τη νόμιμη ηλικία, την Αγγλική ιθαγένεια και λευκό ποινικό μητρώο. Νομικό κώλυμα για την υποβολή αιτήσεως υιοθεσίας δεν αποτελεί ο σεξουαλικός προσανατολισμός ή η οικογενειακή κατάσταση. Δικαίωμα υιοθεσίας κατ' αρχήν κατοχυρώνεται και στις περιπτώσεις διάσπασης της έγγαμης συμβίωσης (πριν τη λύση του γάμου), όταν ο ένας σύζυγος είναι αγνώστου διαμονής ή σε καθεστώς πλήρους ή στερητικής δικαστικής συμπαράστασης. Ο αιτών νομιμοποιείται να υποβάλλει την αίτηση υιοθεσίας ατομικά χωρίς να δεσμεύεται από την έλλειψη συναίνεσης του ετέρου συζύγου, όταν δηλαδή για λόγους υποκειμενικούς ή αντικειμενικούς δεν μπορεί να κατατεθεί κοινή αίτηση.

Για την επικύρωση της υιοθεσίας είναι απαραίτητο να αποδεικνύεται, ότι η συγκεκριμένη διακίνηση θα αποβεί προς το συμφέρον του ανηλίκου.⁶⁰⁷ Για τον λόγο αυτό, η αποδοχή της σχετικής αίτησης από το δικαστήριο προϋποθέτει τη θετική έκθεση γονεϊκής καταλληλότητας από την αρμόδια κοινωνική υπηρεσία. Κατά την αξιολόγηση του αιτούντος λαμβάνονται υπόψη κριτήρια, όπως ηλικία, υγεία, σωματική και διανοητική κατάσταση, οικονομική κατάσταση, θρήσκευμα, εθνοτική καταγωγή, ύπαρξη βιολογικών παιδιών. Ωστόσο, κατά την εκτίμηση της προσωπικότητας και της γονεϊκής επάρκειας η γενετήσια ταυτότητα δεν επιμετράται δυσμενώς. Κατά συνέπεια αίτηση υιοθεσίας μπορούν να υποβάλλουν τόσο ετερόφυλα άτομα ή ζευγάρια όσο και ομόφυλα.⁶⁰⁸

Ο φιλελεύθερος χαρακτήρας του Άγγλου νομοθέτη ως προς το σημείο αυτό δεν καθιστά την “Adoption Act” ατυχή ούτε και το συμφέρον του παιδιού εκτεθειμένο. Τουναντίον μάλιστα ο χαρακτήρας της αγγλικής υιοθεσίας ως αμιγώς παιδοκεντρικού θεσμού καταδεικνύεται και από το γεγονός, ότι αφορά αποκλειστικά σε ανήλικους υιοθετούμενους και στην αδιάρρηκτη σχέση τεχνητής γονεϊκότητας. Παράλληλα, η αναγνώριση δικαιώματος υιοθεσίας στο μεγαλύτερο μέρος του βρετανικού πληθυσμού λόγω έλλειψης αυστηρών προϋποθέσεων και νομικών κωλυμάτων δε συνεπάγεται αυτόματα και γονεϊκή καταλληλότητα για υιοθεσία (adoption order). Οι δύο έννοιες φαίνεται να είναι κατά το Αγγλικό Δίκαιο απολύτως διακριτές και σαφείς δίνοντας την αίσθηση, ότι ο μηχανισμός της Αγγλοσαξονικής υιοθεσίας είναι αρκετά διευρυντικός στα αρχικά στάδια και ιδιαίτερα στενός κατά την

⁶⁰⁷ Section 43 of the Adoption and Children Act 2002, Section 7 of the Adoption Act 1976

⁶⁰⁸ Δικαίωμα υιοθεσίας αναγνωρίζεται στα ομόφυλα ζευγάρια από το 2005

απόληξη. Μέσα από συνεχείς διεργασίες δύλισης⁶⁰⁹ οι αιτούντες υιοθεσία δε σημαίνει απαραίτητα, ότι θα καταλήξουν και θετοί γονείς.

Αλλωστε, το παιδί δε μένει αμέτοχο στη ρύθμιση της τύχης και της μελλοντικής του ζωής. Ο ίδιος ο νόμος τού παρέχει το δικαίωμα να εκφράζει ελεύθερα τη θέση του σχετικά με την επιλογή της κοινωνικής του οικογένειας δεσμεύοντας τον δικαστή στη συνεκτίμηση της γνώμης του ανάλογα με την ωριμότητά του. Ήδη από το πρώτο εισαγωγικό κεφάλαιο υπογραμμίζεται ο κεντρικός ρόλος του παιδιού στη διαδικασία της μετακίνησής του. Η ακρόαση του ανήλικου αποτελεί απόρροια της ύψιστης θέσης του Best Interests of the Child στο πλαίσιο της Υιοθεσίας. Προμετωπίδα της διασφάλισης της ευημερίας (welfare) του παιδιού αποτελεί τόσο η εκτίμηση της γνώμης του ανάλογα με την ωριμότητά του όσο και η εξειδίκευση του συμφέροντός του από αρμόδιους φορείς ανάλογα με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά γνωρίσματα του ίδιου και των δυνάμει θετών του γονέων.

2.2.2. Η διαδικασία της επιλογής

Πριν την τοποθέτηση του παιδιού η κοινωνική υπηρεσία (adoption agency) οφείλει να ακολουθήσει τη διαδικασία του συνταιριάσματος, σύμφωνα με την οποία το παιδί εισέρχεται σε οικογένεια, που συνάδει με τις ανάγκες, τα χαρακτηριστικά και τις εμπειρίες του στοχεύοντας στην καλύτερη και αμεσότερη εναρμόνισή του με το νέο τρόπο ζωής. Για τον λόγο αυτό, λαμβάνει υπόψη της τις θρησκευτικές πεποιθήσεις, το εθνικό υπόβαθρο, τη γλώσσα και την κουλτούρα του προς υιοθεσία παιδιού, όπως και την προηγούμενη τυχόν οικογενειακή του εμπειρία.

Για την ασφαλέστερη προστασία του συμφέροντος του παιδιού προβλέπεται η πάροδος μίας δοκιμαστικής περιόδου, κατά την οποία ο υιοθετούμενος τοποθετείται στους δυνάμει θετούς του γονείς, ώστε η κοινωνική υπηρεσία να ελέγξει την προσαρμοστικότητά του στο νέο του περιβάλλον, πριν υποβάλει τον σχετικό φάκελο στο αρμόδιο Δικαστήριο για την επικύρωση της υιοθεσίας. Το υποψήφιο, δηλαδή, θετό τέκνο διαβιεί προσωρινά με τη θετή του οικογένεια, έτσι ώστε το δικαστήριο να μορφώσει ακλόνητη δικανική πεποίθηση, ότι το παιδί έχει εγκλιματιστεί στον οικιακό χώρο και έχει αποδεχτεί τους νέους του γονείς.⁶¹⁰

⁶⁰⁹ Κεφάλαιο 3 της Adoption and Children Act 2002

⁶¹⁰ Κεφάλαιο 3, Άρθρα 18-29 της Adoption Act 2002

Αξίζει να επισημανθεί για ακόμη μία φορά, ότι το Αγγλοσαξονικό Δίκαιο, μολονότι δε διαθέτει ιστορική παράδοση στην υιοθεσία,⁶¹¹ εντούτοις διακρίνεται από φιλελευθερισμό και προοδευτικότητα. Οι διατάξεις του λιτές και σύντομες δίχως περιπλέξεις και νομικές ασάφειες ευνοούν την καλλιέργεια ενός πνεύματος ισότητας μεταξύ των αιτούντων υιοθεσία και ενός κλίματος προστασίας του ευάλωτου παιδιού. Η λακωνικότητα του νόμου ουσιαστικά καταλείπει ευρύ πεδίο δράσης στην κοινωνική υπηρεσία και στον δικαστή για τη συγκεκριμενοποίηση των κριτηρίων γονεϊκής καταλληλότητας, τα οποία κρίνονται εξατομικευμένα και με βάση τα δεδομένα κάθε υποθέσης.

2.3. Το νομικό πλαίσιο της Υιοθεσίας στη Σουηδία

Ο θεσμός της Υιοθεσίας στη Σουηδία χρησιμοποιείται ως μέτρο σύγκρισης με εκείνον στον Ελληνικό χώρο, καθώς η εν λόγω χώρα αποτελεί πρότυπο μοντέλο κράτους πρόνοιας, κοινωνικής πολιτικής και παιδικής φροντίδας. Το Σουηδικό κράτος Πρόνοιας συχνά αποκαλείται ως το πιο γενναιόδωρο κράτος πρόνοιας παγκοσμίως, το οποίο επιδρασιλεύει αφειδώς κοινωνικές παροχές όχι μόνο στις πιο ευάλωτες κοινωνικές ομάδες, αλλά σε όλους σχεδόν ανεξαιρέτως τους πολίτες, προσφέροντας υψηλό σύστημα παιδείας, υγειονομικής περίθαλψης και οικονομικής ασφάλειας. Με πολλά στοιχεία σοσιαλδημοκρατικής προσέγγισης να εμπεριέχονται στο σουηδικό κοινωνικό κράτος, θα μπορούσε να συναχθεί, ότι κεντρικός πυρήνας του συστήματος αποτελεί η βασική οικονομική εξασφάλιση απάντων ανεξαιρέτως των πολιτών σε όλες τις φάσεις της ζωής τους.

Ο πρώτος νόμος περί υιοθεσίας στο Σουηδικό κράτος ψηφίστηκε σχετικά πρόσφατα, μόλις το 1917-18.⁶¹² Τα αρχικά ευρωπαϊκά νομοθετήματα για τη ρύθμιση της υιοθεσίας συμβαδίζουν με τις ιστορικές παρακαταθήκες, όπου βαρύτητα δίδεται στο άτεκνο συζυγικό ζεύγος και στην πυρηνική οικογένεια. Αντίθετα, κατά το Αμερικανικό πρότυπο υιοθεσίας της ίδιας περιόδου, το συμφέρον του τέκνου αποτελεί μείζονος σημασίας κριτήριο για τη σύσταση της υιοθεσίας. Η Σουηδική νομοθεσία προσπαθεί να συγκεράσει τη ratio των δύο αυτών νομοθετημάτων και να συνδυάσει στοιχεία της δυτικότερης Ευρωπαϊκής και της Αμερικανικής νομικής κουλτούρας.

⁶¹¹ Katz, L., 1995: 285

⁶¹² de Geer, B., 1990: 26

Η όψιμη θεσμοποίηση της υιοθεσίας εξηγείται από τη συμπόρευση της Σουηδίας με τη γραμμή των όμορων ευρωπαϊκών κρατών απέναντι στη βιολογική συγγένεια και την προάσπιση των γενετικών δεσμών. Η μεσαιωνική Σουηδική αγροτική κοινωνία αξιολογεί τη στειρότητα στη βάση των πατριαρχικών αντιλήψεων της εποχής στιγματίζοντας τη γυναίκα ως υπαίτια της ακληρίας. Η άτεκνη γυναίκα, ανεξάρτητα από το αν όντως ευθύνεται η ίδια για την αποδιδόμενη στειρότητα, αποπέμπεται από τον οίκο με περιφρόνηση.⁶¹³

Στις αρχές του 20^{ου} αιώνα τα έκθετα παιδιά διατίθενται προς πώληση σε δημόσιους πλειστηριασμούς⁶¹⁴, μία τακτική, που, όπως προαναφέρθηκε, είναι αρκετά γνωστή και στην αμερικανική ήπειρο μέσω των “orphan trains”. Η κατάργηση των σύγχρονων αυτών σκλαβοπάζαρων το 1917 συμπίπτει με τη θεσμοθέτηση της υιοθεσίας στη Σουηδία, όπου πλέον η παιδική διακίνηση επιτρέπεται, υπό την προϋπόθεση, ότι «ωφελεί (benefit) το παιδί». Οι ερμηνείες, που αποδίδουν οι κοινωνικές υπηρεσίες ως προς την έννοια «όφελος» (benefit) είναι ρευστές και μεταβαλλόμενες ανάλογα με τις ανάγκες κάθε εποχής. Την περίοδο αυτή ο παραδοσιακός σκοπός της υιοθεσίας ικανοποιείται μέσα από την ανάγκη αποκατάστασης των πολυάριθμων, απροστάτευτων και εκτός γάμου παιδιών, ενώ προτεραιοποιούνται οι αιτούντες με χαρακτηριστικά, όπως σωματική και πνευματική υγεία, οικονομική ευρωστία και συγγενική εγγύτητα.

Μετά τον Β΄ Παγκόσμιο πόλεμο η διαρκώς ογκούμενη μάζα των ορφανών παιδιών σε πανευρωπαϊκό επίπεδο μεταβάλλει το προφίλ των υιοθετούμενων. Εντούτοις, η υιοθεσία εξακολουθεί να έχει την έννοια της επανόρθωσης και της αποκατάστασης των άκληρων ζευγαριών. Για το λόγο αυτό, άλλωστε, δεν αναγνωρίζεται δικαίωμα υιοθεσίας σε όσες οικογένειες έχουν αποκτήσει ήδη δικά τους βιολογικά τέκνα. Φορέας του δικαιώματος υιοθεσίας είναι το άτομο, που έχει συμπληρώσει το 25^ο έτος της ηλικίας του και παρέχει τις εγγυήσεις εξασφάλισης ενός κατάλληλου και αρμονικού περιβάλλοντος για το παιδί. Παράλληλα, προβλέπεται και η λύση της υιοθεσίας σε περίπτωση ανίατης ή μεταδοτικής ασθένειας του θετού τέκνου, την οποία αγνοούσαν οι θετοί γονείς.⁶¹⁵

Το διάστημα αυτό (Β Παγκόσμιος πόλεμος) οριοθετείται ως στάθμος για τον θεσμό της παιδικής διακίνησης στη Σουηδία, καθώς τίθενται οι βάσεις της

⁶¹³ Lundin, S., 2001: 147

⁶¹⁴ Cooper, G., et al, 2007: 129

⁶¹⁵ de Geer, B., 1990: 28

διακρατικής υιοθεσίας. Τα ορφανά «παιδιά του πολέμου» προωθούνται στη Σκανδιναβία, όπου αποκαθίστανται σε Σουηδικές Οικογένειες μέσα σε πνεύμα φιλανθρωπίας και παιδοκεντρισμού. Η Σουηδία έχει πλέον αποκτήσει τη φήμη της χώρας υποδοχής και υιοθεσίας παιδιών *hard to place*. Είναι τα «αζήτητα και δεύτερης διαλογής παιδιά», που υποφέρουν από ασθένειες ή αναπηρίες, για τα οποία, όμως, εκδηλώνεται ενδιαφέρον υιοθεσίας από τις βόρειες ευρωπαϊκές χώρες κυρίως από τη δεκαετία του 1960. Το 1970 η ελληνικής καταγωγής Σοφία, ένα «ανεπιθύμητο» παιδάκι λόγω σωματικής αναπηρίας (έχει ένα μόνο χέρι) υιοθετείται από μία Σκανδιναβική οικογένεια και επιστρέφει στην Ελλάδα ενήλικη πλέον και αρτιμελής (έπειτα από επιτυχημένες χειρουργικές επεμβάσεις, στις οποίες υποβάλλεται χάρη στο υποστηρικτικό οικογενειακό της περιβάλλον). Οι Σουηδοί θετοί γονείς διαθέτουν υψηλά αποθέματα ενέργειας, δύναμης και αγάπης για πολλά άτυχα παιδιά, σαν τη μικρή Σοφία.

Από το 1970 καταργείται η δυνατότητα λύσης της υιοθεσίας και επιστροφής του παιδιού στη χώρα καταγωγής του, δεδομένου ότι στη Σουηδία οι περισσότερες υιοθεσίες αφορούν στη διασυνοριακή μετακίνηση αλλοδαπών παιδιών. Πράγματι, η χώρα αυτή κατέχει τον μεγαλύτερο ανά κεφαλή αριθμό διακρατικών υιοθεσιών. Υπολογίζεται, ότι στα πενήντα (50) περίπου παιδιά το ένα είναι υιοθετημένο⁶¹⁶. Η ραγδαία αύξηση των διακρατικών υιοθεσιών εξηγείται από την κατακόρυφη πτώση των διαθέσιμων ημεδαπών παιδιών για εσωτερική υιοθεσία. Με την εδραίωση του εξελιγμένου Σουηδικού κοινωνικού κράτους, οι ανύπαντρες μητέρες όχι μόνο δεν υφίστανται τον κοινωνικό αποκλεισμό των προηγούμενων αιώνων, αλλά αντίθετα επωφελούνται από προγράμματα παιδικής προστασίας και υποστήριξης της μονογονεϊκότητας. Η παροχή πλείστων χρηματικών βοηθημάτων και κοινωνικών παροχών τις ενθαρρύνει να κρατήσουν το παιδί και να ασχοληθούν παράλληλα με την επαγγελματική τους δραστηριότητα. Η διόλου αυτή ευκαταφρόνητη οικονομική ενίσχυση, αλλά και η λειτουργία κοινωνικών δομών, που στέκονται αρωγοί στην ανατροφή του παιδιού, έχει συνδράμει σημαντικά στην άσκηση του γονεϊκού ρόλου από τους μόνους βιολογικούς γονείς.

Από το 1997 η Σύμβαση της Χάγης, η οποία έχει ενσωματωθεί στο Σουηδικό δίκαιο, ορίζει, ότι η προστασία του συμφέροντος του υιοθετημένου παιδιού αξιολογείται ως πρωταρχικής σημασίας ρήτρα για τη σύναψη της υιοθεσίας.

⁶¹⁶ Overview of Sweden Adoption Law, διαθέσιμο στο <http://www.adoptionpolicy.org/pdf/eu-sweden.pdf>, ημ. Προσβασης 27-01-2017

Σύμφωνα με το ισχύον νομικό πλαίσιο της Σουηδίας η Υιοθεσία νοηματοδοτείται ως «μία διαδικασία, όπου διάφοροι πρωταγωνιστές και φορείς λαμβάνουν μέρος, τόσο ιδιωτικά όσο και δημόσια, κατά την οποία η σπουδαιότητα της οικογένειας, της γονικής μέριμνας και του “συμφέροντος του τέκνου” καθίσταται αντικείμενο διαπραγμάτευσης. Εντάσσεται σε ένα κοινωνικό πεδίο, που χαρακτηρίζεται από πολιτικές αποφάσεις, επιστημονικές οπτικές και πολιτισμικά εδραιωμένες αντιλήψεις για τα παιδιά, την οικογένεια και τη γονική μέριμνα».⁶¹⁷

Στο εσωτερικό Δίκαιο της Σουηδίας ισχύουν έξι νομοθετικές ρυθμίσεις, οι οποίες καθορίζουν τη διαδικασία και τις προϋποθέσεις τέλεσης υιοθεσίας:

- Πράξη Κοινωνικών Υπηρεσιών.⁶¹⁸
- Πράξη για τους διεθνείς νομικούς κανόνες αναφορικά με την υιοθεσία.⁶¹⁹
- Πράξη για τη διεθνή διαμεσολάβηση για υιοθεσία.⁶²⁰
- Η Σύμβαση της Χάγης το 1993 για την προστασία του παιδιού και τη Συνεργασία για τον σεβασμό των διεθνών υιοθεσιών.⁶²¹
- Κώδικας Γονεϊκότητας και Κηδεμονίας (Code of Parenthood and Guardianship).
- Οδηγίες από άλλα κράτη, που έχουν εγκριθεί και στο Σουηδικό κράτος (Foreign Adoption Orders).⁶²²

2.3.1. Προϋποθέσεις τέλεσης της Υιοθεσίας

Οι προϋποθέσεις της σύγχρονης υιοθεσίας κατά τη Σουηδική νομοθεσία περιέχονται στον Κώδικα Παιδιών και Γονέων και προσδιορίζονται ως εξής:

Δυνάμενοι να υιοθετήσουν είναι:

- Κάθε υποψήφιος-α θετός-ή γονέας πρέπει να έχει συμπληρώσει τουλάχιστον το 25^ο έτος της ηλικίας του-της. Αίτηση υιοθεσίας νομιμοποιείται να υποβάλει και άτομο, που δεν έχει συμπληρώσει το 25^ο έτος της ηλικίας του, θα πρέπει, όμως, να έχει ενηλικιωθεί και να συντρέχει σπουδαίος λόγος, όπως στην περίπτωση της υιοθεσίας παιδιού του/της συζύγου. Ανώτατο όριο ηλικίας δεν προβλέπεται από τον Σουηδικό Κώδικα και για τον λόγο αυτό ο αιτών, αν

⁶¹⁷ Harvey, J., 2009: 11.

⁶¹⁸ Social Services Act, 2001: 453

⁶¹⁹ Act on International Legal Regulations concerning adoption, 1971: 192

⁶²⁰ Intercountry Adoption Intermediation Act, 1997: 192

⁶²¹ 1993 Hague Convention on Protection of Children and Co- operation in Respect of Intercountry Adoption, 1997: 191

⁶²² Approval Ordinance, 1976: 834

υπερβαίνει τα 45 έτη και πλέον, θα πρέπει να αποδεικνύει την καταλληλότητά του (ψυχική, πνευματική και σωματική υγεία, αντοχή, υπομονή) ως γονέας ανήλικου τέκνου.

- Κατά τον προηγούμενο αιώνα οι αρμόδιοι φορείς για την τέλεση της υιοθεσίας, επηρεασμένοι από το αξίωμα, ότι τα θετά παιδιά θα πρέπει να ταιριάζουν εμφανισιακά (fix) με τους θετούς γονείς, είχαν να αντιμετωπίσουν το εξής οξύμωρο: καθώς οι περισσότερες υιοθεσίες αφορούσαν παιδιά από τη Ν. Κορέα, την Ινδία και την Κολομβία, υπήρχε μία αισθητή διαφορά ανάμεσα στα σκουρόχρωμα τέκνα και τους ανοιχτόχρωμους θετούς γονείς, με αποτέλεσμα να διστάζουν να προχωρήσουν στην ολοκλήρωση της υιοθεσίας. Πλέον, η αρχή αυτή δεν ισχύει και δεν αποτελεί ζητούμενο για τη σύσταση μίας υιοθεσίας η φυσική ομοιότητα ανάμεσα στα υποψήφια θετά παιδιά και τους γονείς.
- Οι βιολογικοί γονείς του υπό υιοθεσία τέκνου (ή ο εκλεγμένος κηδεμόνας του) πρέπει να συναινέσουν για τη τέλεση της υιοθεσίας.
- Ένα έγγαμο ζευγάρι μπορεί να υιοθετήσει από κοινού το θετό τέκνο. Εντούτοις, ένας σύζυγος μπορεί να υιοθετήσει μόνος του, αν ο άλλος σύζυγος είναι αγνώστου διαμονής ή αν πάσχει από νόσο, που επιφέρει διατάραξη των πνευματικών του λειτουργιών. Ο ένας σύζυγος δύναται να υιοθετήσει το παιδί του άλλου συζύγου ύστερα από τη συναίνεσή του (άρθρο 3).
- Δύο άτομα του ίδιου φίλου δύναται, επίσης, να υιοθετήσουν από κοινού μόνο εφόσον έχουν προχωρήσει σε σύμφωνο συμβίωσης και έχουν δημιουργήσει μία θεσμικά αναγνωρισμένη ένωση. Στην περίπτωση αυτή έχουν δικαίωμα υιοθεσίας παιδιού τόσο μέσω της κρατικής όσο και της διεθνούς διαδικασίας (Η πράξη Συντροφικότητας και Υιοθεσίας νομοθετήθηκε την 1^η Φεβρουαρίου του 2003).
- Ένα μόνο αδέσμευτο άτομο μπορεί επίσης να υιοθετήσει παιδί.

Σύμφωνα, λοιπόν, με τη Σουηδική έννομη τάξη οι φορείς του δικαιώματος υιοθεσίας, εφόσον πληρούν το ηλικιακό κριτήριο, εντάσσονται σε τρεις κατηγορίες: α) Ετερόφυλα ζευγάρια, που διαβιούν σε καθεστώς έγγαμης συμβίωσης. Πρόκειται για την καταλληλότερη οικογενειακή κοιτίδα, εντός της οποίας το συμφέρον του θετού τέκνου καλύπτεται στο μέγιστο βαθμό ευνοώντας την ομαλή ψυχοπνευματική του ανάπτυξη. β) Στη δεύτερη ομάδα κατηγοριοποιούνται τα μόνα άτομα, τα οποία

εκπροσωπούν τον αρχηγό και προστάτη της μονογονεϊκής οικογένειας. Τα άτομα αυτά θα πρέπει να πλαισιώνονται και από άλλα άτομα από το ευρύ οικογενειακό περιβάλλον κατά την ανατροφή του παιδιού, έτσι ώστε το τελευταίο να λαμβάνει επιρροές κατά την ανάπτυξη της ταυτότητάς του με ενήλικα «μοντέλα ρόλων» και των δύο φύλων. γ) Στην τρίτη κατηγορία ανήκουν ομόφυλα ζευγάρια, που έχουν υπογράψει το σύμφωνο συμβίωσης και που δύνανται να υιοθετήσουν ήδη από το 2003. Στη σουηδική κοινωνία τα ομοφυλόφιλα άτομα, που έχουν επισημοποιήσει τη σχέση τους και έχουν οργανώσει μία μόνιμη συμβίωση υπό τους όρους της αμοιβαιότητας και της συντροφικότητας, ενσωματώνονται πλήρως, χωρίς να υφίστανται διακριτική μεταχείριση και προκατάληψη εξαιτίας της γενετήσιας ταυτότητάς τους. Μέχρι στιγμής, όμως, οι χώρες που συνεργάζονται με το σουηδικό κράτος στο πλαίσιο των διακρατικών υιοθεσιών δεν έχουν συμφωνήσει και παρακωλύουν την υιοθεσία παιδιού από ομοφυλόφιλα άτομα ή ζευγάρια.

Δυνάμενοι να υιοθετηθούν είναι:

Οι ανήλικοι, που δεν έχουν συμπληρώσει το 18^ο έτος της ηλικίας τους. Η παιδοκεντρική Σουηδία προσδιορίζει και το κατώτερο όριο ηλικίας ενός βρέφους, σύμφωνα με το οποίο νεογνό δεν μπορεί να υιοθετηθεί επίσημα, εάν δεν έχει συμπληρώσει έξι εβδομάδες από τη γέννησή του, ούτε και να τοποθετηθεί προσωρινά στη δυνάμει θετή του οικογένεια, εάν πρώτα δεν έχει συμπληρώσει τέσσερις εβδομάδες ζωής, ενώ η αίτηση για την υιοθεσία θα πρέπει να έχει υποβληθεί τουλάχιστον τρεις μήνες νωρίτερα.⁶²³ Όπως και κατά την Αγγλική νομοθεσία δεν προβλέπεται η υιοθεσία ενηλίκου ατόμου.

Πριν τη μετάβαση στο κράτος καταγωγής του θετού παιδιού, οι αιτούντες θα πρέπει να πληρούν τις προϋποθέσεις, που θέτει το εσωτερικό δίκαιο. Όπως και στο Βρετανικό δίκαιο παρέχεται η δυνατότητα προσωρινής διαβίωσης του υπό υιοθεσία παιδιού με τους δυνητικά θετούς γονείς, χωρίς αυτό το προστάδιο να επιδρά και να επηρεάζει την οριστική έκβαση της υιοθεσίας.

Στη Σουηδία λειτουργεί από το 1973 το Εθνικό Συμβούλιο για τις Διεθνείς Υιοθεσίες (NIA), το οποίο αποτελεί τον κεντρικό δημόσιο φορέα διαχείρισης και ολοκλήρωσης υιοθεσιών με στοιχεία αλλοδαπότητας. Το εν λόγω Συμβούλιο έχει εκτελεστικό ρόλο και υπάγεται στο Υπουργείο Υγείας και Κοινωνικών Υποθέσεων. Το 2004 το NIA μετεξελίχτηκε στον Σουηδικό Οργανισμό για τις Διεθνείς Υιοθεσίες

⁶²³ Adoption Act 1974, άρθρο 15, διαθέσιμο στο <https://www.loc.gov/law/help/guide/nations/sweden.php>, ημ. Πρόσβασης 15-01-2017

της Σουηδίας (ΜΙΑ) με αυξημένες αρμοδιότητες. Σήμερα, αποτελεί την κεντρική διοικητική εξουσία υπεύθυνη σε θέματα διαμεσολάβησης στις διεθνικές υιοθεσίες στη Σουηδία.

Το κίνητρο της υιοθεσίας διαδραματίζει καταλυτικό ρόλο στην πορεία της αίτησης και τίθεται υπό διερεύνηση πριν από την έναρξη της διαδικασίας. Ο αρμόδιος φορέας ελέγχει τον σκοπό της υιοθεσίας καθώς και την ακλόνητη βούληση και των δύο συζύγων (εάν πρόκειται για ζευγάρι). Ως το πιο κοινό ελατήριο υιοθεσίας εμφανίζεται η ανικανότητα τεκνοποιίας, η οποία διαπιστώνεται τις περισσότερες φορές έπειτα από επίμονες και πολυετείς αποτυχημένες προσπάθειες γονιμοποίησης με φυσικό ή τεχνητό τρόπο και με ιατρική γνωμάτευση. Άλλα κίνητρα, αν και με περιορισμένη συχνότητα, προβάλλονται η εκούσια ατεκνία, η «αναπλήρωση» ενός αδικοχαμένου παιδιού, αλλά και ανθρωπιστικά, όπως η ανυστερόβουλη παροχή αγάπης, φροντίδας και στοργής σε παιδιά, που υποφέρουν.

2.3.2. Η διαδικασία της επιλογής

Στις διεθνείς υιοθεσίες η διαδικασία που προβλέπεται για την ολοκλήρωση της υιοθεσίας είναι η ακόλουθη:

1. Ο ενδιαφερόμενος πρέπει να συμμετάσχει στις προπαρασκευαστικές διαλέξεις για τους υποψήφιους γονείς, που πραγματοποιούνται από την κοινωνική υπηρεσία στον Δήμο του τόπου κατοικίας του και επιπλέον να λάβει την έγκριση της γονεικής καταλληλότητας. Τότε μόνο το αρμόδιο τμήμα του Δήμου θα του χορηγήσει επίσημη σχετική άδεια για την υιοθεσία.
2. Κατόπιν, η άδεια αυτή θα σταλεί υπερποντίως μέσω ενός από τους εξουσιοδοτημένους οργανισμούς για την υιοθεσία. Σε ειδικές περιπτώσεις, όπου η αίτηση αποστέλλεται χωρίς τη μεσολάβηση των εξουσιοδοτημένων οργανισμών, οφείλει να φέρει την επίσημη συναίνεση του ΜΙΑ (Σουηδικός Οργανισμός Διακρατικών Υιοθεσιών).
3. Στη χώρα καταγωγής του υποψήφιου θετού τέκνου, οι αρμόδιοι φορείς ελέγχουν τις αιτήσεις και επιλέγουν ποιες από αυτές εξυπηρετούν καλύτερα και πληρέστερα το συμφέρον του παιδιού. Εντέλει, καταλήγουν διαμέσου της αξιολόγησης αυτής στο άτομο ή στην οικογένεια, που θα το υιοθετήσει.
4. Οι πιθανοί γονείς (ή γονέας) ενημερώνονται για το παιδί, που θα υιοθετήσουν. Τότε, επισκέπτονται την χώρα αυτή, προκειμένου να συναντήσουν το υποψήφιο θετό τέκνο και να αναλάβουν την επιμέλειά του.

5. Μετά την έκδοση δικαστικής απόφασης, οι γονείς επιστρέφουν στην οικία τους με το παιδί, το οποίο πρέπει να εξεταστεί ιατρικά.

6. Στις περισσότερες χώρες καταγωγής με τη βοήθεια του τοπικού δημοτικού συμβουλίου Κοινωνικής Πρόνοιας συντάσσεται το λιγότερο μία φορά έκθεση παρακολούθησης προόδου αναφορικά με την ένταξη του παιδιού και την προσαρμογή του στο νέο του οικογενειακό και κοινωνικό περιβάλλον.

Η υιοθεσία στη Σουηδία περιέχει ως επί το πλείστον στοιχεία αλλοδαπότητας και διασυνοριακής μετατόπισης. Η απουσία διαθέσιμων ημεδαπών παιδιών έχει αλλάξει το τοπίο της μετακίνησης ωθώντας τους δυνάμει θετούς γονείς σε αναζήτηση εκτός των συνόρων της χώρας τους. Όπως και στο Αγγλικό Δίκαιο οι προϋποθέσεις αίτησης υιοθεσίας *de lege lata* είναι πολύ λιτές, ενώ αντίθετα είναι ιδιαίτερα πυκνές οι ρυθμίσεις για τη γονεϊκή καταλληλότητα.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΙΚΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

Ως γενική αποτύπωση από τη μελέτη του θεσμού της υιοθεσίας στην Αγγλία και τη Σουηδία, μπορεί να επισημανθεί, ότι το σύστημα πλασματικής συγγένειας στις δύο ευρωπαϊκές χώρες είναι αρκετά προοδευτικό και φαίνεται ότι διαπνέεται από σεβασμό για τα δικαιώματα του μετακινούμενου παιδιού. Ιδιαίτερης μνείας αξίζει η προσπάθεια των κρατών να εφαρμόσουν τη φιλοσοφία της σύγχρονης υιοθεσίας, δηλαδή τη μόνιμη αποκατάσταση των λιγότερο επιθυμητών παιδιών και την καλλιέργεια ανάλογης νοοτροπίας στους υποψήφιους υιοθετούντες. Μέσα στο κλίμα αυτό εντάσσεται και η έμφαση του Σουηδού νομοθέτη στη διακρατική-διαφυλετική υιοθεσία, όπως και η πρόβλεψη ενός δοκιμαστικού χρονικού διαστήματος εντός της υποψήφιας θετής οικογένειας πριν την οριστική τοποθέτηση του παιδιού στα πλαίσια της εσωτερικής υιοθεσίας στην Αγγλία.

Στην Ελλάδα, αντίθετα, παρατηρείται προσήλωση στις αρχές της παραδοσιακής φυσιογνωμίας της υιοθεσίας, που αποσκοπεί στην ανάπλαση της οικογενειακότητας μέσω της υποκατάστασης της βιολογικής συγγένειας με την τεχνητή. Η νεογνική ηλικία, όπως και η σωματική και πνευματική υγεία του ανηλίκου εξακολουθούν να αποτελούν χαρακτηριστικά στοιχεία των περισσότερων ελληνικών υιοθεσιών, κάτι που, όπως φαίνεται, δεν ισχύει στην Αγγλία και τη Σουηδία. Παράλληλα, οι Έλληνες υιοθετούντες δεν είναι τόσο δεκτικοί στην υιοθέτηση *hard to place* παιδιών ούτε και στις διακρατικές-διαφυλετικές υιοθεσίες. Τέλος, ενώ το αλλοδαπό δικαίωμα σύστημα είναι αρκετά ευρύ ως προς τις προϋποθέσεις των

υιοθετούντων, μόνο οι κατάλληλοι τελικά υιοθετούν μέσω από αυστηρές διεργασίες επιλογής και μέσα από το στάδιο παρακολούθησης. Η προσαρμοστικότητα δεν αποτελεί έναν δείκτη αυθαίρετο, αλλά μία αξιολογική έννοια, που προκύπτει από τη δοκιμαστική περίοδο πριν την τοποθέτηση ή την περίοδο μεταπαρακολούθησης της υιοθεσίας (follow up) χωρίς τη συνδρομή φυλετικού, κοινωνικού ή γενετήσιου περιορισμού ως προς το πρόσωπο των αιτούντων.

Μέσω της συγκριτικής επισκόπησης των δύο αλλοδαπών δικαίων με την εγχώρια έννομη τάξη είναι εμφανείς οι αποκλίσεις των σχετικών νομοθετημάτων, μολονότι αποβλέπουν αμφότερα στην αρτιότερη προστασία του επωφελούς του ανήλικου υιοθετούμενου. Στις επιμέρους νομικές διατάξεις, χρήζει επισημάνσεως η μη πρόβλεψη ανώτατου ορίου ηλικίας του υιοθετούντος τόσο στο Αγγλικό όσο και στο Σουηδικό Οικογενειακό Δίκαιο. Αντίθετα, στο Ελληνικό προβλέπεται για τον υιοθετούντα τόσο η ανώτατη ηλικία των 60 ετών όσο και η διαφορά ηλικίας με τον υιοθετούμενο (18 – 50 έτη). Η θέσπιση ανώτατου ορίου ηλικίας κατά το ιθαγενές δίκαιο, μολονότι διέπεται από τον ίδιο ρυθμιστικό κανόνα του συμφέροντος τέκνου, δεν καταλήγει πάντοτε επ'ωφελεία του παιδιού, όπως συμβαίνει με το Αγγλικό και Σουηδικό Δίκαιο, που, αν και δεν προβλέπουν ρητά ανώτατη ηλικία, ωστόσο απαγορεύουν την τέλεση υιοθεσίας από άτομο, που δε διαθέτει καλή σωματική και πνευματική κατάσταση. Παράλληλα, με την εισαγωγή στο Ελληνικό Δίκαιο πολλών εξαιρέσεων και ρήτρων ευελιξίας, ουσιαστικά καταποντίζεται ο κανόνας της καταλληλότητας του ακμαίου σωματικά και πνευματικά υιοθετούντος.

Δεύτερο σημείο αναφοράς στις ρυθμίσεις της υιοθεσίας των τριών κρατών είναι η διαφοροποίηση του Ελληνικού Δικαίου ως προς την ίδρυση μη μόνιμης γονεϊκής σχέσης, αφού υπό προϋποθέσεις η υιοθεσία δύναται να λυθεί. Δυνατότητα λύσης της υιοθεσίας δεν προβλέπεται ούτε στο Αγγλικό ούτε και στο Σουηδικό Δίκαιο, καθώς μία τέτοια διάταξη αντικρούει τον βασικό κανόνα του αρραγούς και ανεξίτηλου χαρακτήρος του γονεϊκού δεσμού. Το βουλευτικό στοιχείο, που θεμελιώνει την ίδρυση της κοινωνικοσυναισθηματικής συγγένειας, είναι το ίδιο, που στο τέλος την ακυρώνει. Κατά τον τρόπο αυτό, όμως, η τεχνητή συγγένεια παράγει έννομα αποτελέσματα, που ουσιαστικά τελούν υπό την αναβλητική αίρεση της μη λύσης. Αντίθετα, στην Αγγλία και στη Σουηδία η αποκοπή των δεσμών του τέκνου με τους βιολογικούς γονείς είναι οριστική με την κατάγνωση της υιοθεσίας και δεν καθιερώνεται δυνατότητα ανασύστασης της βιολογικής συγγένειας, όπως συμβαίνει στην Ελλάδα σε περίπτωση λύσης της υιοθεσίας.

Ακόμη, η παιδοκεντρική θεώρηση της υιοθεσίας δεν υπολείπεται του στόχου της με την πρόβλεψη τριών μόνο θετικών προϋποθέσεων στα αλλοδαπά οικογενειακά δίκαια. Σημαίνοντα ρόλο για την αξιολόγηση του συμφέροντος του παιδιού διαδραματίζει η κοινωνική υπηρεσία, η οποία συγκεκριμενοποιεί το συμφέρον εκάστου υιοθετούμενου με βάση τις ιδιαίτερες ανάγκες και τα ατομικά του χαρακτηριστικά γνωρίσματα. Χωρίς να αποκλείεται καμία κοινωνική κατηγορία εκ των προτέρων, η νομοθετική σύλληψη του θεσμού της υιοθεσίας είναι σύμφυτη με τις αρχές της ισότητας και της ισοπολιτείας.

3. Ευρωπαϊκό Θεσμικό Πλαίσιο για την Υιοθεσία.

Εισαγωγικές Παρατηρήσεις

Η Ελλάδα μετά την προσχώρηση στην Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ, τέως ΕΟΚ) δεν αποτελεί πλέον μία εσωστρεφή χώρα αποκομμένη από την υπόλοιπη Ευρώπη και διεπόμενη μόνο από εσωτερικούς κανόνες δικαίου, αλλά εντάσσεται σε ένα ευρύτερο θεσμικό, πολιτικό, οικονομικό και κοινοτικό τοπίο. «Η χώρα δεσμεύεται να συμμετάσχει στις διαδικασίες διεύρυνσης και εμβάθυνσης της Ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης»,⁶²⁴ ακολουθώντας «τους γενικά αναγνωρισμένους κανόνες του διεθνούς δικαίου και επιδιώκοντας την εμπέδωση της ειρήνης, της δικαιοσύνης καθώς και την ανάπτυξη των φιλικών σχέσεων μεταξύ των λαών και κρατών».⁶²⁵

Η Ευρωπαϊκή Ένωση περιγράφεται χαρακτηριστικά από τον Ζώρα ως «μία αρένα, όπου η τυπική κυριαρχία μπορεί να ανταλλάγει με την πραγματική ισχύ, οι εθνικοί πολιτισμοί μπορούν να αναπτυχθούν και η οικονομική επιτυχία μπορεί να βελτιωθεί».⁶²⁶ Εναρμονισμένος προς την παραπάνω αλληγορική διατύπωση ο σκοπός της σύγχρονης ευρωπαϊκής κοινωνίας υλοποιείται μέσα από «τη σταθεροποίηση των δομών του κράτους δικαίου», «διά της ιεράρχησης των κανόνων ρύθμισης της συμπεριφοράς του κράτους, της διάκρισης των εξουσιών και της προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων του ανθρώπου».⁶²⁷ Ωστόσο, όπως είναι εύλογο, η πραγμάτωση ενός τόσο φιλόδοξου στόχου δεν είναι μία εύκολη διαδικασία. Σύμφωνα με τον Γρηγορίου «η κοινωνική συνοχή του Ευρωπαϊκού χώρου διέρχεται μετά το 1990 μία σοβαρή κρίση, η οποία αποδίδεται κυρίως στις κοινωνικές ανισότητες, στην

⁶²⁴ Ζώρας, Κ., & Γκίκας, Β., 2002: 15-17

⁶²⁵ Άρθρο 2, παρ.2 του Σ.

⁶²⁶ Ζώρας, Κ., 2009: 34

⁶²⁷ Γρηγορίου, Π., 2002: 12

αύξηση της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού, στις δημογραφικές και οικογενειακές μεταβολές». ⁶²⁸

Με στόχο, λοιπόν, την πραγμάτωση μίας υπερεθνικής ομοιογένειας και ενός κοινού νομικού πολιτισμού, η Ευρωπαϊκή Ένωση διέγνωσε σύντομα την ανάγκη κατάρτισης ενός δεσμευτικού καταλόγου θεμελιωδών δικαιωμάτων οικουμενικής εμβέλειας. Η πρώτη νομοθετική προσπάθεια αποτυπώνεται στην κατάστρωση του «Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Νίκαιας», που ψηφίστηκε το 2000. Οι νομοτεχνικές ατέλειες του Χάρτη αυτού όπως και η έλλειψη δεσμευτικής ενέργειας προοιωνίζουν την εμφάνιση ενός δεύτερου νομοθετήματος αναμφισβήτητης ισχύος και καθολικού βεληνεκούς. Η αρτιότερη προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων σε ευρωπαϊκό επίπεδο επιτυγχάνεται μέσω της «Ευρωπαϊκής Σύμβασης για την Προστασία των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών» (εφεξής ΕΣΔΑ), αλλά και του μεταγενέστερου «Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων του 2007». Το κείμενο της ΕΣΔΑ, που τυγχάνει ευρύτερης αποδοχής και αποτελεί εξελικτική διαμόρφωση του προηγούμενου νομοθετήματος, απαρτίζεται από τον βασικό κορμό των πενήντα εννιά (59) άρθρων, τα οποία συμπληρώνονται από πρόσθετα πρωτόκολλα. ⁶²⁹ Όπως τονίζει το ίδιο το ΕΔΔΑ, για την ελληνική έννομη τάξη η ΕΣΔΑ «αποτελεί αναπόσπαστο τμήμα του ελληνικού νομικού συστήματος και υπερισχύει οποιασδήποτε αντίθετης διάταξης του εσωτερικού δικαίου». Οι εσωτερικοί κανόνες δικαίου, που προασπίζουν τα ανθρώπινα δικαιώματα και εξαλείφουν τις διακρίσεις προάγοντας τις οικουμενικές πανανθρώπινες αξίες, αντλούνται από τον Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Τα θεσμικά όργανα της ΕΕ, που είναι αρμόδια για την καταπολέμηση των διακρίσεων ⁶³⁰ είναι το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο, η Επιτροπή, το Δικαστήριο και ο Οργανισμός Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ.

Εκτός, όμως, από την ΕΕ, η προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων και της αρχής της ισότητας και της ίσης μεταχείρισης κατοχυρώνεται και υλοποιείται και σε διεθνές επίπεδο. Στον τομέα αυτό είναι κεφαλαιώδους σημασίας τόσο ο ρόλος του Συμβουλίου της Ευρώπης, όσο και του ΟΗΕ. Στο Συμβούλιο της Ευρώπης

⁶²⁸ Γρηγορίου, Π., 2002: 67

⁶²⁹ Σαχπεκίδου, Ε., 2013: 135

⁶³⁰ Άρθρο 21 του Χάρτη: «1. Απαγορεύεται κάθε διάκριση ιδίως λόγω φύλου, φυλής, χρώματος, εθνοτικής καταγωγής ή κοινωνικής προέλευσης, γενετικών χαρακτηριστικών, γλώσσας, θρησκείας ή πεποιθήσεων, πολιτικών φρονημάτων ή κάθε άλλης γνώμης, ιδιότητας μέλους εθνικής μειονότητας, περιουσίας, γέννησης, αναπηρίας ηλικίας ή γενετήσιου προσανατολισμού.
2. Απαγορεύεται κάθε διάκριση λόγω ιθαγένειας εντός του πεδίου εφαρμογής της Συνθήκης...»

δραστηριοποιούνται όργανα ειδικά επιφορτισμένα με την προάσπιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Ιδιαίτερα γνωστά είναι: α) το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (ΕΔΑΔ ή δοκιμότερα ΕΔΔΑ), που επιβλέπει την εφαρμογή της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για την Προστασία των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών (ΕΣΔΑ), β) ο Επίτροπος για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, γ) η Ευρωπαϊκή Επιτροπή Κοινωνικών Δικαιωμάτων, δ) η Συμβουλευτική Επιτροπή για προστασία εθνικών μειονοτήτων και ε) η Ευρωπαϊκή Επιτροπή κατά του ρατσισμού και της μισαλλοδοξίας.

Ειδικά, το ΕΔΔΑ συνιστά τον μηχανισμό διασφάλισης και εφαρμογής των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στα κράτη του Συμβουλίου της Ευρώπης. Χάρη μάλιστα στη λειτουργία του Δικαστηρίου αυτού οι διατάξεις της ΕΣΔΑ δε στερούνται ουσιαστικής σημασίας, ούτε και παραγκωνίζονται από τον εσωτερικό δικαστή. Στο σημείο αυτό εντοπίζεται τόσο η ισχύς της ΕΣΔΑ όσο και η εγκυρότητα των αποφάσεων του ΕΔΔΑ σε σχέση με τα υπόλοιπα ευρωπαϊκά νομικά κείμενα. Χωρίς υπερβολή η σημαντικότερη διαφορά μεταξύ της προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων, που διακηρύσσει η ΕΣΔΑ και των υπόλοιπων διεθνών κειμένων, οφείλεται στην παρουσία αυτού του υπερεθνικού Δικαστηρίου, του Δικαστηρίου της ΕΣΔΑ, γνωστού και ως «Δικαστηρίου του Στρασβούργου», λόγω της λειτουργίας του στην έδρα του Συμβουλίου της Ευρώπης. Το ΕΔΔΑ ερμηνεύει την ΕΣΔΑ δίνοντας έμφαση στον τεολογικό σκοπό και το αληθές περιεχόμενο των διατάξεων, χωρίς να προσκολλάται στην τυπική έννοια των όρων. Μέσω των αποφάσεών του επικαιροποιείται η Σύμβαση καταλαμβάνοντας ένα ευρύ εξελισσόμενο πλαίσιο νοηματοδότησης ως “living instrument” σε μία προσπάθεια συγκερασμού τόσο των επιμέρους ιδιαιτεροτήτων των συμβαλλόμενων κρατών, όσο και των αναγκαίων εξελίξεων στον τομέα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.⁶³¹

Μέσα σ’ αυτό το πνεύμα αλληλεγγύης, διάδρασης και συλλογικής προσπάθειας για την εδραίωση ενός συστήματος ασφάλειας, διεθνούς νομιμότητας και εγγύησης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, η Ελλάδα οφείλει να υπακούει και να σέβεται τις αποφάσεις της ΕΕ. Ειδικότερα, για την προστασία της Υιοθεσίας σε διεθνές επίπεδο έχουν συναφθεί οι κάτωθι συμφωνίες:

3.1. Διεθνείς Συμφωνίες, που προηγούνται της Σύμβασης της Χάγης του 1993 και σχετικοί μηχανισμοί προστασίας.

⁶³¹ Σαχπεκίδου, Ε., 2013: 136

Η «Διεθνής Ένωση Προστασίας των Ανηλίκων» (Union internationale de protection de l' enfance) είχε δημοσιεύσει ήδη από το 1923 τον «Χάρτη» (υπό τον τύπο Διακηρύξεως των δικαιωμάτων του ανηλίκου) της Γενεύης (Declaration des droits de l' enfance) σύμφωνα με τον οποίο: «Οι άνδρες και οι γυναίκες όλων των εθνών αναγνωρίζουν μεταξύ άλλων το καθήκον της ανθρωπότητας προς προστασία και συμπαράσταση του ανηλίκου, κατά τρόπο ώστε ο πάσχων να θεραπεύεται, ο καθυστερημένος να τυγχάνει βοήθειας, ο απροσάρμοστος να αναμορφώνεται, ο ορφανός και εγκαταλελειμμένος να βρίσκει περίθαλψη».

Οι σημαντικότερες, όμως, σύγχρονες συμβάσεις για τα Δικαιώματα του Παιδιού είναι αυτές του Συμβουλίου της Ευρώπης του 1979 και του Ο.Η.Ε. του 1989. Η πρώτη, ωστόσο, σύμβαση είναι περιορισμένης τυπικής ισχύος και λαμβάνει μέτρα για τη διασφάλιση των βασικότερων δικαιωμάτων. Αντίθετα, η δεύτερη έχει παγκόσμιο κύρος, είναι αρκετά λεπτομερειακή και γι' αυτό αποκαλείται η “magna charta του παιδιού”. Αποτελεί το επιστέγασμα της προσπάθειας του ΟΗΕ για την προστασία των ανηλίκων και κρίνεται ως το πιο αξιόλογο από οποιοδήποτε άλλο για τα ανθρώπινα δικαιώματα του παιδιού διεθνές νομικό δεσμευτικό κείμενο. Όπως υπογραμμίζεται σχετικά, «η Σύμβαση προσπαθεί να προχωρήσει πέρα από τις υπάρχουσες ήδη διεθνείς πράξεις ζητώντας να ισορροπήσει τα δικαιώματα του παιδιού με τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις των γονιών [...] δίδοντας στο παιδί το δικαίωμα να συμμετέχει σε αποφάσεις, που επηρεάζουν τόσο το παρόν όσο και το μέλλον του».⁶³²

Σύμφωνα με τη Νάσκου – Περράκη⁶³³ δύο μόνο δικαιώματα του παιδιού μπορούν να χαρακτηριστούν ως νέα: η προάσπιση της ταυτότητας του παιδιού και η περιφρούρηση της υιοθεσίας. Ειδικά για την τελευταία θα μορφοθούν νέα αυτοτελή νομικά κείμενα και κυρίως η σύμβαση της Χάγης.

Η Συνθήκη της Χάγης του 1965: Η πρώτη διεθνής απόπειρα να ενοποιηθεί η διαδικασία της διακρατικής υιοθεσίας πραγματοποιείται το 1965. Στα πλαίσια της Συνδιάσκεψης της Χάγης υπογράφεται η Συνθήκη αναφορικά με τη δικαιοδοσία, το εφαρμοστέο δίκαιο και την αναγνώριση αποφάσεων σχετικά με την υιοθεσία, προκειμένου να καθιερωθούν κοινές διαδικασίες και ομοιόμορφοι δικαιοδοτικοί κανόνες για τη ρύθμιση των ζητημάτων συναίνεσης και εγκατάλειψης. Εντούτοις, η Σύμβαση αυτή αποτυγχάνει να υλοποιήσει τον φιλόδοξο στόχο της να

⁶³² Νάσκου – Περράκη, Π., 1992: 512, Βουγιούκας, Κ., 2003: 1508

⁶³³ Νάσκου – Περράκη, Π., 1992: 512

ομοιογενοποιήσει τη διακρατική υιοθεσία. Για τον λόγο αυτό, άλλωστε, κυρώνεται μόνο από τρία κράτη, την Αυστρία, τη Σουηδία και την Αγγλία.

Η επόμενη νομοθετική προσπάθεια σε διεθνές επίπεδο υλοποιείται το 1967, αποκύημα της οποίας αποτελεί η Σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης περί υιοθεσίας ανηλίκων, την οποία η Ελλάδα κυρώνει με τον ν. 1049/1980. Η σύμβαση αυτή έχει τον ίδιο στόχο με τη Σύμβαση της Χάγης του 1965 και ουσιαστικά την ίδια έννομη επιρροή. Διακηρύττει, ότι η αναγνώριση κοινών αρχών και ρυθμίσεων μεταξύ των εσωτερικών δικαίων των κρατών μελών για την υιοθεσία παιδιών θα επιταχύνει τις διαδικασίες υιοθεσίας και θα περιφρουρήσει την ευημερία των προς υιοθεσία παιδιών. Παρά τις φερέλπιδες εξαγγελίες, στην πράξη αποδείχτηκε ανεπαρκής ως προς την προστασία των δικαιωμάτων των παιδιών και των βιολογικών γονέων ιδιαίτερα σε ζητήματα συναίνεσης. Παράλληλα, δεν προβαίνει σε καμία ουσιαστική ρύθμιση για την αμοιβαία αναγνώριση των πράξεων υιοθεσίας μεταξύ των συμβαλλόμενων κρατών. Προβληματικό είναι κυρίως το άρθρο 5 λόγω της ανεπιτυχούς διατύπωσής του, καθώς να μεν ομνύει στην απαραίτητη συναίνεση των φυσικών γονέων, δεν προνοεί, όμως, για τις περιπτώσεις απουσίας των γεννητόρων, του επιτρόπου ή αναδόχου καθιστώντας αδύνατη τη διασυνοριακή μετακίνηση σε αρκετές υποθέσεις. Η ισχύς της Σύμβασης αυτής δεν είναι οικουμενική, αλλά αρκετά περιορισμένη, καθώς εκτείνεται μόνο στα συμβαλλόμενα ευρωπαϊκά κράτη.

Σημαντική νομοθετική κίνηση για την εξυπηρέτηση του συμφέροντος του παιδιού μέσω της διεθνούς/διακρατικής συνεργασίας αποτελεί η Σύμβαση της Χάγης του 1980, που ρυθμίζει κυρίως τα αστικά ζητήματα της διεθνούς απαγωγής παιδιών. Η Ελλάδα κυρώνει τη Σύμβαση αυτή δώδεκα χρόνια αργότερα με τον ν. 2102/1992. Η εν λόγω Σύμβαση επιδιώκει να οργανώσει αποτελεσματική προστασία στον διεθνή χώρο κατά της απαγωγής παιδιών, στοχεύοντας στην άμεση και ταχεία επιστροφή του παιδιού στο πρόσωπο, που νομιμοποιείται να ασκεί την επιμέλειά του. Η Σύμβαση προβλέπει την ίδρυση και λειτουργία Κεντρικών Αρχών στα διάφορα κράτη ως όργανα διεθνούς Συνεργασίας μεταξύ των κρατών, νομοθετώντας κατά κύριο λόγο κανόνες ουσιαστικού δικαίου, μία ρύθμιση που υιοθετεί αργότερα και η Σύμβαση της Χάγης του 1993.

Το 1986 τα Ηνωμένα Έθνη υιοθετούν τη Διακήρυξη για τις κοινωνικές και νομικές αρχές σχετικά με την προστασία και την ευημερία των παιδιών όσον αφορά στο ζήτημα της υιοθεσίας και της αναδοχής σε εθνικό και διεθνές επίπεδο. Στη Διακήρυξη εκφράζεται η ανησυχία για το μέλλον όλων εκείνων των παιδιών, που

ζουν σε ευάλωτη κατάσταση λόγω εγκατάλειψης, βίας, εσωτερικών διαταραχών και συγκρούσεων, ενώ παράλληλα προτάσσεται η εσωτερική υιοθεσία έναντι της διακρατικής, η οποία δεν να επιλέγεται ως *ultimo ratio*, μόνο δηλαδή αν τα παιδιά αυτά δεν υιοθετηθούν στη χώρα καταγωγής τους. Αυτή η προσκόλληση στην κρατική υιοθεσία τυγχάνει έντονης αποδοκιμασίας, αφού όχι απλά δε διευκολύνει τις διακρατικές υιοθεσίες, αλλά αντίθετα ενισχύει το καθεστώς ιδρυματοποίησης των παιδιών εκείνων, που πρέπει να αναμένουν έως ότου εξαντληθούν όλα τα περιθώρια εσωτερικής τοποθέτησης. Επιπλέον, η Διακήρυξη του ΟΗΕ χαρακτηρίζεται από αοριστία στις αρχές της και αποτυγχάνει να καθορίσει τα μέτρα προστασίας και το νομικό πλαίσιο μέσα στο οποίο θα δράσουν οι αρμόδιες αρχές σε μία διακρατική υιοθεσία, όπως και να αποτρέψει το ανάρμοστο οικονομικό όφελος.

Λίγα χρόνια αργότερα (το 1989) τα Ηνωμένα Έθνη ψηφίζουν τη Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού (Convention on the Rights of the Child), η οποία συνιστά το πρώτο διεθνές κείμενο, που χαίρει παγκόσμιας αποδοχής και κυρώνεται ταχύτατα από την πλειοψηφία των κρατών μελών του ΟΗΕ. Σήμερα, η Διεθνής Σύμβαση αποτελεί την πιο ευρέως αποδεκτή συνθήκη δικαιωμάτων ανά την υφήλιο έχοντας επικυρωθεί από αριθμό χωρών μεγαλύτερο από οποιαδήποτε άλλη σύμβαση, που αφορά ανθρώπινα δικαιώματα.⁶³⁴ Για τον λόγο αυτό, χαρακτηρίζεται ως «η ναυαρχίδα των θεσμικών κειμένων για τα δικαιώματα του παιδιού» και αποτελεί την κορύφωση της κοπιώδους πολυετούς προσπάθειας για τη διατύπωση ενός νομικά δεσμευτικού κώδικα δικαιωμάτων του παιδιού με οικουμενικό χαρακτήρα.⁶³⁵

Η Σύμβαση αυτή τίθεται σε ισχύ στις 2 Σεπτεμβρίου 1990 και κυρώνεται από την Ελλάδα με τον ν. 2101/1992, όπως επίσης και τα δύο προαιρετικά της πρωτόκολλα και έχει αυξημένη τυπική ισχύ. Στα πενήντα τέσσερα (54) άρθρα της συμπεκνώνεται μια ευρεία κλίμακα δικαιωμάτων των παιδιών αστικής, πολιτικής, οικονομικής, κοινωνικής και πολιτιστικής φύσης. Τα δικαιώματα αυτά διαχωρίζονται ως προς το περιεχόμενο και τον σκοπό τους στις ακόλουθες τέσσερις βασικές θεματικές ενότητες, οι οποίες θα πρέπει να λαμβάνονται υπόψη ως καθοδηγητικοί άξονες για την εφαρμογή όλων των υπόλοιπων άρθρων:

- **Απαγόρευση Διακρίσεων** (άρθρο 2): «Όλα τα παιδιά είναι ίσα. Έχουν δικαίωμα να αντιμετωπίζονται ισότιμα, δηλαδή ούτε ευμενώς αλλά ούτε και δυσμενώς λόγω της

⁶³⁴ Σήμερα, 193 χώρες έχουν επικυρώσει τη Σύμβαση. Στην πραγματικότητα, μόνο δύο χώρες στον κόσμο - Η Σομαλία και οι Ηνωμένες Πολιτείες - δεν έχουν δώσει στη Σύμβαση νομική ισχύ, αν και οι δύο την έχουν υπογράψει.

⁶³⁵ Δασκαλάκης, Δ., 2013: 75

φυλής, του χρώματος, του φύλου, της γλώσσας, της θρησκείας, ή της εθνικής, κοινωνικής ή εθνοτικής καταγωγής, ή εξαιτίας οποιασδήποτε πολιτικής ή άλλης θέσης, εξαιτίας της κοινωνικής τους θέσης ή της περιουσίας ή της οικογένειάς τους».

- **Το Καλύτερο Συμφέρον του Παιδιού** (άρθρο 3): Στο άρθρο 3 παρ.1 προστατεύεται η αρχή της διασφάλισης του συμφέροντος του παιδιού. Η αρχή αυτή προβλέπει, ότι «όλες οι πράξεις, που αφορούν στα παιδιά, είτε λαμβάνονται από δημόσιους ή ιδιωτικούς οργανισμούς κοινωνικής προστασίας είτε από τα δικαστήρια, τις διοικητικές αρχές ή από τα νομοθετικά όργανα, θα πρέπει να εξυπηρετούν πρωτίστως το συμφέρον το παιδιού (the best interests of the child shall be the primary consideration)».
- **Επιβίωση, Ανάπτυξη και Προστασία** (άρθρο 6): «Οι αρχές της κάθε χώρας πρέπει να προστατεύουν και να βοηθούν τα παιδιά, ώστε να εξασφαλισθεί η ολοκληρωμένη ανάπτυξή τους - φυσική, πνευματική, ηθική και κοινωνική». Στο άρθρο 6 ορίζεται, ότι το παιδί «έχει έμφυτο δικαίωμα στη ζωή» και είναι υποχρεωμένα τα κράτη μέλη να εξασφαλίσουν την επιβίωση και την ανάπτυξή του. Σε περίπτωση, λοιπόν, απουσίας γονεϊκής φροντίδας, το κράτος οφείλει να μεριμνήσει, για να τοποθετηθεί το παιδί εντός κατάλληλου οικογενειακού περιβάλλοντος. Η αρχή αυτή, άλλωστε, επαναλαμβάνεται τόσο στον πρόλογο όσο και στο άρθρο 20 της Συνθήκης.
- **Συμμετοχή** (άρθρο 12): «Τα παιδιά έχουν το δικαίωμα να εκφράζουν τη γνώμη τους για τις αποφάσεις, που αφορούν τη ζωή τους και οι απόψεις τους πρέπει να λαμβάνονται υπόψη».

Ειδικότερα, η Σύμβαση εξάγει ήδη από το προοίμιο τον καταλυτικό ρόλο της οικογένειας στην ανατροφή του παιδιού. «*Η οικογένεια είναι η θεμελιώδης μονάδα της κοινωνίας και το φυσικό περιβάλλον για την ανάπτυξη και την ευημερία όλων των μελών της και ιδιαίτερα των παιδιών*», καθώς και «*το παιδί για την αρμονική ανάπτυξη της προσωπικότητάς του πρέπει να μεγαλώνει μέσα στο οικογενειακό περιβάλλον, σ' ένα κλίμα ευτυχίας, αγάπης και κατανόησης*». Στο άρθρο 7, η Σύμβαση προτάσσει τη βιολογική οικογένειά έναντι της θετής υπογραμμίζοντας, ότι το συμφέρον του παιδιού εξυπηρετείται καλύτερα εντός της οικογένειάς του. Ταυτόχρονα, επιχαιρεί την καταβολή κάθε δυνατής προσπάθειας, έτσι ώστε το παιδί να μην απομακρύνεται από τη φυσική του οικογένεια, αλλά αντίθετα να παραμένει υπό την επιμέλεια της οικογένειας καταγωγής του.

Για τον λόγο αυτό, η Επιτροπή των Ηνωμένων Εθνών επισημαίνει την υποχρέωση του κράτους να παράσχει αρωγή στην οικογένεια τόσο υλική όσο και ψυχοσυναισθηματική (με την παροχή υπηρεσιών συμβουλευτικής), προκειμένου να μπορέσει να ανταποκριθεί με επάρκεια στο ρόλο της φροντίδας του παιδιού. Συγχρόνως, δεν παραλείπει να τονίσει και την ευθύνη της Πολιτείας ως προς τη λήψη όλων των αναγκαίων μέτρων, ώστε να αποτρέπεται ο αποχωρισμός του παιδιού από την οικογένεια καταγωγής του (family of origin). Συμπληρώνει, ότι ζήτημα υιοθεσίας του παιδιού μπορεί να τεθεί, μόνο στην έσχατη περίπτωση αποτυχίας των προληπτικών αυτών μέτρων ή έκπτωσης των γονέων από την άσκηση της γονικής μέριμνας.⁶³⁶

Στο άρθρο 9 παρ.1 περιγράφεται διεξοδικά και επιμελώς το διαδικαστικό σκέλος της υιοθεσίας εστιάζοντας στην απαραίτητη συναίνεση των φυσικών γονέων και στη μεσολάβηση των εξουσιοδοτημένων φορέων (δικαστικών και διοικητικών αρχών). Η υποχρέωση διασφάλισης του υπέρτατου συμφέροντος του παιδιού μέσω της υιοθεσίας ή της παραμονής του στη βιολογική οικογένεια υπαγορεύουν την ανάγκη να έχει το Κράτος - άμεσα ή έμμεσα - την εποπτεία και τον έλεγχο κάθε πράξης υιοθεσίας μέσα στα πλαίσια μίας συντονισμένης παρέμβασης.

Σύμφωνα με τη Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού, η διακρατική υιοθεσία δύναται να επιτραπεί θεσμικά υπό την προϋπόθεση, ότι εξυπηρετεί το συμφέρον του ανηλίκου και εφόσον η διατήρηση των γονεϊκών δεσμών αντιστρατεύεται το καλό του παιδιού. Στο στάδιο αυτό – και με γνώμονα πάντοτε το επωφελές του παιδιού βάσει των ιδιαίτερων αναγκών του - αναζητείται η κατάλληλη οικογένεια. Η διαδικασία αυτή γνωστή ως matching/ταίριασμα προϋποθέτει μία αυστηρά επιστημονική προσέγγιση, μέσα από την οποία εξετάζεται, αν μια οικογένεια είναι δυνατόν να καλύψει τις συγκεκριμένες ανάγκες ενός παιδιού, αλλά και αν αυτό το παιδί είναι δυνατόν να ανταποκριθεί στις ανάγκες της οικογένειας, όπως αυτές εκατέρωθεν προσδιορίζονται κάθε φορά εξατομικευμένα. Η υιοθεσία συνεπάγεται την οριστική ρήξη της σχέσης του παιδιού με τη φυσική του οικογένεια.

Το άρθρο 21 τελεί σε άμεση συνάρτηση με τη γενικότερη αρχή, που εισάγει το άρθρο 3. Στο άρθρο 21 «η Σύμβαση δεσμεύει τα κράτη-μέλη, που αναγνωρίζουν και/ή επιτρέπουν την υιοθεσία, να διασφαλίζουν, ότι το υπέρτατο συμφέρον του παιδιού θα είναι το ύψιστο κριτήριο για την ολοκλήρωσή της (paramount

⁶³⁶ Committee on the Rights of the Child, Day of General Discussion, Fortieth session, Geneva, 12 - 30 September 2005

consideration)». Η επιλογή της ασυγκρίτως ανώτερης νομικής έκφρασης “paramount consideration” αντί της ασθενέστερης ορολογίας “primary consideration” του άρθρου 3 υποδηλώνει την έντονη βουλευτική διάθεση του νομοθέτη στην προστασία του συμφέροντος του τέκνου κατά την έγκριση και τέλεση της υιοθεσίας. Κατά συνέπεια τυχόν δικαιώματα άλλων μερών της εμπλεκόμενης τριάδας, όπως των βιολογικών γονέων ή των αιτούντων την υιοθεσία, λαμβάνονται υπόψη στο βαθμό και στο μέτρο, που συμβαδίζουν και ικανοποιούν το καλό του θετού τέκνου.⁶³⁷

Στη βάση μιας άλλης δικαιοδοτικής θεώρησης, αυτής της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, η υιοθεσία παραβιάζει την κανονιστική επιταγή (normative imperative) της μη παραβίασης της ιδιωτικής ζωής της οικογένειας, όπως αυτή ορίζεται από το άρθρο 8 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης. Σημειώνεται, ότι το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων δέχεται το προβάδισμα της βιολογικής οικογένειας έναντι της θετής, όπερ σημαίνει, ότι η όποια απόφαση υιοθεσίας μπορεί να ληφθεί μόνο στην περίπτωση, που καταβλήθηκε – χωρίς επιτυχία- κάθε δυνατή προσπάθεια ανάπτυξης μίας υγιούς και λειτουργικής σχέσεως του παιδιού με τη βιολογική του οικογένεια.⁶³⁸ Για τον λόγο αυτό, το άρθρο 21 (α) της Σύμβασης θέτει ως βασική προϋπόθεση για την έναρξη κάθε διαδικασίας υιοθεσίας, την πρότερη σχετική απόφαση των αρμόδιων αρχών βάσει αξιόπιστων πληροφοριών για την κατάσταση του παιδιού, σε σχέση με τον πατέρα και τη μητέρα του, τους συγγενείς του και τους νόμιμους εκπροσώπους του.

Αναποτελεσματική, ωστόσο, κρίνεται η ρύθμιση του άρθρου 21 (δ) σε συνδυασμό με τα άρθρα 35-36, τα οποία ορίζουν μεταξύ άλλων, ότι πρέπει να λαμβάνονται μέτρα για να αποτραπεί το αθέμιτο οικονομικό όφελος, η απαγωγή, η πώληση ή η εμπορία ανθρώπων. Η επιταγή αυτή, ωστόσο, στερείται πραγματικού αντικρύσματος και ουσιαστικής ισχύος, επειδή η υλοποίησή της επαφίεται στον εθνικό νομοθέτη, χωρίς να εφαρμόζεται ένας ομοιόμορφος δεσμευτικός κανόνας. Σύμφωνα με τους Hill και Tisdall η μη επιβολή της Σύμβασης αποτελεί τη σημαντικότερη αστοχία του νομοθετήματος, καθώς αναπτύσσει δεσμευτική ενέργεια μόνο με την ενσωμάτωσή της στην εθνική νομοθεσία του κράτους και όχι με την επικύρωσή της.⁶³⁹ Εντέλει, η ίδια η Σύμβαση κατοχυρώνοντας ένα ελάχιστο όριο προστασίας του διακινούμενου παιδιού και εναποθέτοντας κυρίως την πρωτοβουλία

⁶³⁷ Δασκαλάκης, Δ., 2013: 81

⁶³⁸ Harris - Short, S., 2008: 36

⁶³⁹ Hill, M. & Tisdall, K., (1997). Children and Society, Prentice Hall, London, pp 33, όπως αναφέρεται στην Αλεξοπούλου, Ε-Σ., 2011

στα ίδια τα συμβαλλόμενα κράτη να συνάψουν διμερείς συμφωνίες ρύθμισης των επιμέρους θεμάτων, ουσιαστικά προαναγγέλλει τη διαμόρφωση ενός νέου νομικού κειμένου.

Πράγματι, η Συνδιάσκεψη της Χάγης συνέρχεται για ακόμη μία φορά, προκειμένου να προετοιμάσει μία καινούρια Σύμβαση. Η ανεπάρκεια των ισχυόντων διεθνών νομοθετημάτων καθιστά αναγκαία τη σύνταξη ενός διεθνούς νομοθετικού κειμένου, που να θέτει δεσμευτικούς κανόνες και διαδικασίες με στόχο τη συνεργασία των κρατών με γνώμονα πάντα το συμφέρον του τέκνου.⁶⁴⁰

3.2. Οι προετοιμασίες και η Σύναψη της Συνθήκης της Χάγης του 1993

Κατά τη Συνδιάσκεψη της Χάγης επιδιώκεται η συμμετοχή πολλών κρατών, ώστε να αποφευχθεί ο κίνδυνος χαμηλής δεσμευτικότητας και αποτελεσματικότητας, από την οποία έπασχαν οι προηγούμενες συμφωνίες. Μέλη της Συνδιάσκεψης είναι κυρίως τα δυτικά αναπτυγμένα κράτη, οι χώρες, δηλαδή υποδοχής των μετακινούμενων παιδιών και όχι οι χώρες καταγωγής. Τελικά, οι εξήντα έξι (66) εθνικές αντιπροσωπείες, που λαμβάνουν μέρος, προέρχονται από όλα τα σημαντικά κράτη εκείνης της περιόδου ως προς τη διακρατική υιοθεσία και εξασφαλίζουν τη μεγαλύτερη συμμετοχή για την κατάστρωση μίας συνθήκης από οποιαδήποτε άλλη στα πλαίσια της Συνδιάσκεψης της Χάγης.⁶⁴¹

Μετά από πολύμηνες διαπραγματεύσεις για τον συγκερασμό των αντιμαχόμενων νομικών επιχειρημάτων, που φαίνεται να πρυτανεύουν στις συζητήσεις και αφορούν αφενός μεν στην ανεπιφύλακτη αποδοχή των προτάσεων για τη διακρατική υιοθεσία και αφετέρου στον φόβο διευκόλυνσης της εμπορίας και των παράνομων υιοθεσιών, στις 29 Μαΐου 1993 η 17^η Σύνοδος της Διάσκεψης τερματίζει τις εργασίες της και το κείμενο της Σύμβασης της Χάγης τίθεται προς υπογραφή. Οι συντάκτες του λαμβάνουν κάθε επιμέλεια για τη διατύπωση του κειμένου προσέχοντας ακόμη και τον τίτλο, που θα φέρει, όπως αποκαλύπτεται από την επεξηγηματική έκθεση, που επισυνάπτεται στο τελικό κείμενο.⁶⁴² Σκοπός της Σύμβασης είναι, όπως και στα προηγούμενα νομοθετικά πονήματα, η καθιέρωση εγγυήσεων προς εξασφάλιση, ότι οι διακρατικές υιοθεσίες πραγματοποιούνται για την εξυπηρέτηση του καλύτερου συμφέροντος του παιδιού και με σεβασμό προς τα

⁶⁴⁰ Sargent, S., 2004: 353-355

⁶⁴¹ Παπασιώπη – Πασιά, Ζ., 2003: 15-16

⁶⁴² Παπασιώπη- Πασιά, Ζ., 2003:23-26

θεμελιώδη δικαιώματά του, όπως αυτά αναγνωρίζονται από το διεθνές δίκαιο (άρθρο 1). Παράλληλα, θεσμοθετείται και ένα σύστημα συνεργασίας μεταξύ των συμβαλλόμενων κρατών, το οποίο ευνοεί τις διακρατικές υιοθεσίες και ταυτόχρονα παρακαλύπει την εμπορία παιδιών.

Η Ελληνική Βουλή με αρκετή καθυστέρηση κυρώνει την εν λόγω συνθήκη με το ν. 3765/2009 ορίζοντας ως ημερομηνία έναρξης της ισχύος της την 1^η Ιανουαρίου 2010. Ωστόσο, μόλις την 1^η Μαρτίου 2012 συστήνεται βάσει του ν.4052/2012 (άρθρο 30Γ) στο Υπουργείο Υγείας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης ως αυτοτελές Τμήμα η «Κεντρική Αρχή Διακρατικών Υιοθεσιών», που υπάγεται στο Γενικό Γραμματέα Πρόνοιας, με αποστολή την «επίτευξη των στόχων της Σύμβασης για την προστασία των παιδιών και τη συνεργασία σχετικά με τη διακρατική υιοθεσία».

Από το σκοπό αυτό σε συνδυασμό και με το περιεχόμενο της Σύμβασης συνάγονται οι ακόλουθες βασικές αρχές:

3.3. Οι Γενικές Αρχές της Συνθήκης της Χάγης

✓ Δικαίωμα του παιδιού για οικογενειακή ζωή

Ήδη από το προοίμιο της Σύμβασης αναγνωρίζεται και περιφρουρείται το δικαίωμα του παιδιού να μεγαλώσει εντός ενός υγιούς οικογενειακού περιβάλλοντος σε ένα κλίμα ευτυχίας, αγάπης και κατανόησης. Ο κοινωνικός θεσμός της οικογένειας προστατεύεται απερίφραστα, καθώς ανάγεται σε καθοριστικό παράγοντα διαμόρφωσης της ψυχοσύνθεσης και της προσωπικότητας ενός παιδιού και για τον λόγο αυτό κατοχυρώνεται από τη Σύμβαση. Όπως, άλλωστε, επισημαίνεται στο άρθρο 2 παρ.2, η σύμβαση καλύπτει μόνο υιοθεσίες, που εξυφαίνουν μόνιμη σχέση γονέα παιδιού και προσφέρουν το πλεονέκτημα μίας αδιάβλητης οικογενειακής σύνδεσης. Προτεραιότητα, συνεπώς, δίδεται στην υιοθεσία έναντι των άλλων εναλλακτικών μορφών παιδικής προστασίας, όπως αναδοχή, επιτροπεία, τοποθέτηση σε ίδρυμα, αφού παρέχουν μόνο παροδική λύση και πρόσκαιρη στέγη. Ως εκ τούτου, συνιστούν μία λιγότερο επιθυμητή θεσμική επιλογή έναντι της υιοθεσίας, ακόμη και της διακρατικής, όπου οι θετοί γονείς δεν έχουν όμοιο πολιτιστικό υπόβαθρο με το παιδί. Το καθοριστικό αυτό στοιχείο της Σύμβασης της Χάγης αποτελεί την ειδοποιό διαφορά ανάμεσα σ' αυτή και τη Σύμβαση για τα Δικαιώματα του παιδιού του 1989.

✓ Αρχή της Επικουρικότητας

Η αρχή της επικουρικότητας εκπορεύεται ήδη από την εισαγωγή – προοίμιο της σύμβασης, σύμφωνα με την οποία *«κάθε κράτος θα πρέπει κατά προτεραιότητα να λαμβάνει κατάλληλα μέτρα, ώστε να παραμένει το παιδί στη φροντίδα της οικογένειας, από την οποία προέρχεται»*. Εν συνεχεία, διευκρινίζεται στο άρθρο 4 παρ. 2, ότι *«η υιοθεσία δεν μπορεί να λάβει χώρα, παρά μόνο εάν οι αρμόδιες αρχές του κράτους προέλευσης έχουν διαπιστώσει, αφού εξετάσουν δεόντως τις δυνατότητες τοποθέτησης του παιδιού μέσα στο κράτος προέλευσης του, ότι μια διεθνής υιοθεσία είναι προς το συμφέρον του παιδιού»*. Σύμφωνα, λοιπόν, με την αρχή της επικουρικότητας, η διακρατική υιοθεσία εγκρίνεται και τελείται ως ύστατη λύση προστασίας του συμφέροντος του παιδιού, το οποίο κατά πρώτον αδυνατεί να ανατραφεί εντός του βιολογικού του πλαισίου και κατά δεύτερον δεν μπορεί να υιοθετηθεί ενδοκρατικά. Ο δικαιολογητικός λόγος της θέσπισης της αρχής αυτής είναι προφανής: καθώς τα παιδιά τις περισσότερες φορές είναι μεγάλα, είναι ήδη φορείς μίας συγκεκριμένης πολιτισμικής ταυτότητας, κουλτούρας και γλώσσας. Συνεπώς, είναι προς το συμφέρον τους να παραμείνουν στον τόπο της γέννησής τους και να ανατραφούν από πρόσωπα κοινής ιθαγένειας. Η αρχή της παραμονής στον τόπο καταγωγής τους υποχωρεί μόνο στην περίπτωση, που δεν ανευρίσκονται θετοί γονείς να τους παράσχουν μία μόνιμη στέγη, ή όταν οι ημεδαποί θετοί γονείς δεν ανταποκρίνονται στα κριτήρια που θέτει ο Νόμος.

✓ Το Συμφέρον του παιδιού.

Το Συμφέρον του παιδιού αποτελεί μία βασική διεθνής αρχή, που διέπει όλες τις υιοθεσίες και απολαύει προνομιούχας θέσεως στη Σύμβαση της Χάγης. Ήδη από το προοίμιο της Σύμβασης διακηρύσσεται ως γενική επιταγή, ότι *«είναι αναγκαίο να ληφθούν μέτρα, που να εξασφαλίζουν, ότι οι διεθνείς υιοθεσίες τελούνται προς το συμφέρον του παιδιού και με σεβασμό προς τα θεμελιώδη δικαιώματά του»*. Η αρχή αυτή διατρέχει, βέβαια, ολόκληρο το κείμενο και λειτουργεί ως μία κατευθυντήρια γραμμή και ως βασικός άξονας κάθε φορά, που ανακύπτει ζήτημα σχετικά με την υιοθεσία. Και στη διεθνή κοινότητα η ασαφής και αόριστη έννοια «συμφέρον του παιδιού» καλείται να προσδιοριστεί εξατομικευμένα από τα αρμόδια όργανα, που επιλαμβάνονται μίας συγκεκριμένης υιοθεσίας κατόπιν προσεκτικής στάθμισης των εκάστοτε πραγματικών συνθηκών. Μολονότι το συμφέρον του παιδιού επιτάσσει να βρεθεί άμεσα μόνιμη οικογενειακή στέγη ως απαραίτητη προϋπόθεση για την αρμονική του εξέλιξη και να αποφευχθεί το καθεστώς ιδρυματοποίησης, ωστόσο

πρέπει κατ' αρχάς να εξαντλούνται όλες οι πιθανότητες εγχώριας τοποθέτησης του παιδιού, ώστε να μην αποκόπτεται από τις πολιτισμικές και εθνικές του ρίζες.⁶⁴³

✓ **Παρεμπόδιση αρπαγής, πώλησης ή παράνομης διακίνησης του παιδιού.**

Η αρχή αυτή αντλείται ήδη από το προοίμιο της Συνθήκης, όμως επαναλαμβάνεται και κατόπιν τόσο στο άρθρο 1 παρ. β, όσο και στο άρθρο 8 και αποτελεί δικλείδα ασφαλείας για την αποτροπή φαινομένων παράνομης διακίνησης παιδιών. Η υιοθεσία αποτελεί σε κάποιες περιπτώσεις αδιαφανής τρόπος μετακίνησης παιδιού, που υποκρύπτει παράνομες πράξεις εμπορίας παιδιών, οικονομικής εκμετάλλευσης φυσικών γονέων, εκβίασης υιοθετούντων ακόμη και σεξουαλικής κακοποίησης ή εκμετάλλευσης παιδιών. Εξεταζόμενη υπό τα κίνητρα αυτά η υιοθεσία είναι εικονική και συνιστά απλώς το νομιμοφανές μέσο για τη διακίνηση του παιδιού σε άλλη χώρα με σκοπό το παράνομο οικονομικό όφελος.⁶⁴⁴ Η θέσπιση αναγκαστικού δικαίου διατάξεων κρίνεται αναγκαία για την περιφρούρηση του συμφέροντος του παιδιού, το οποίο είναι περισσότερο ευάλωτο στην περίπτωση της διακρατικής μετακίνησης εκτός της χώρας καταγωγής ή συνήθους διαμονής του. Προς την κατεύθυνση πληρέστερης προστασίας του παιδιού τα κράτη μέλη οφείλουν να συνεργάζονται και να παρέχουν πληροφορίες ως προς τις συνθήκες διαβίωσης και εξέλιξης των υιοθετούμενων ανηλίκων.

Γενικές παρατηρήσεις

Είναι προφανές, ότι η αύξηση των διακρατικών υιοθεσιών λόγω της χαμηλής διαθεσιμότητας των ημεδαπών παιδιών από τα προηγμένα κράτη μέλη και την προσφορά παιδιών από τις λιγότερο αναπτυγμένες χώρες ενεργοποιεί τη διεθνή κοινότητα για τη θέσπιση νομικών κειμένων αυξημένης τυπικής ισχύος με σκοπό τη διαφύλαξη του συμφέροντος του διακινούμενου παιδιού. Οι νομοθετικές αυτές πράξεις παγκόσμιας εμβέλειας υποκινούνται από την ολοένα κλιμακώμενη ζήτηση υιοθετούμενων ανηλίκων με διασυνοριακές μετακινήσεις μέσα στα πλαίσια της οικουμενικότητας. Στα διεθνή αυτά νομοθετήματα, που προσυπογράφονται και επικυρώνονται από τα συμβαλλόμενα μέλη, διαφαίνεται η ιδιαίτερος απαιτητική και κοπιώδης προσπάθεια κατοχύρωσης ρήτρων ασφαλείας, ώστε οι πράξεις υιοθεσίας να

⁶⁴³ Κοντογιάννη, Χρ., 2000: 109-110

⁶⁴⁴ Hubing, Br., 2001:665, Bartholet, E., 2016: 182-190

αποβαίνουν πράγματι προς το συμφέρον του παιδιού και να αποτρέπονται τυχόν καταδολιεύσεις του νόμου.

Η Σύμβαση της Χάγης αντιπροσωπεύει το πιο φιλόδοξο, ώριμο και άρτιο κείμενο έννομης προστασίας του συμφέροντος του παιδιού, που η διεθνής νομοθεσία έχει να επιδείξει στον τομέα της διακρατικής υιοθεσίας. Αναμφισβήτητα, η Σύμβαση απερίφραστα καταδικάζει φαινόμενα καταχρηστικής άσκησης του δικαιώματος ίδρυσης τεχνητής συγγένειας και μέσω καινοτόμων διατάξεων θωρακίζει το συμφέρον του παιδιού, που αποκόπτεται από τις εθνικές και γενετικές του καταβολές, εκριζώνεται και τοποθετείται σε αλλότριο γεωγραφικό, πολιτιστικό και κοινωνικό περιβάλλον. Όμως, παρά τη δυναμική της η απουσία σαφήνειας των βασικών σημείων της διαδικασίας της υπερεθνικής υιοθεσίας καθιστούν αναγκαία την τροποποίησή της με σκοπό τη θεσμοθέτηση ομοιόμορφων κανόνων εφαρμοστέου δικαίου και την κατά το δυνατόν ενοποίηση των νομικών συστημάτων κάθε κράτους-μέλους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3ο.

Η σύνθεση και ανάπτυξη νέων οικογενειακών μορφωμάτων και οι διεκδικήσεις τους στην αυγή της παγκοσμιοποίησης

1. Η «κρίση» της παραδοσιακής πυρηνικής οικογένειας και η αντίδραση των μηχανισμών προστασίας της απέναντι στην κατοχύρωση νέων τύπων γονεϊκότητας.

Εισαγωγικά

Ο θεσμός της οικογένειας αποτελεί εν πολλοίς κοινωνικό κατασκεύασμα, που καλείται να εξυπηρετήσει ατομικές και συλλογικές ανάγκες στον άξονα της φροντίδας, ανατροφής και πρωτογενούς κοινωνικοποίησης των παιδιών αναπληρώνοντας και υποκαθιστώντας την Πολιτεία σε ζητήματα κοινωνικής πολιτικής και προστασίας των ανηλίκων. Ο καθοριστικός ρόλος της ως πηγή τροφοδότησης της κοινωνίας με ανθρώπινο δυναμικό τίθεται πάντοτε στο επίκεντρο της προσοχής του κράτους και κάτω από τη σκέπη του νόμου ιδιαίτερα σε εποχές, που χαρακτηρίζονται από έντονες κοινωνικές αλλαγές, κρίσεις, ανακατατάξεις και μεταρρυθμίσεις.

Η οικογένεια πάντοτε διεγείρει το κοινωνιολογικό ενδιαφέρον και αποτελεί αντικείμενο έρευνας, μελέτης και προβληματισμού, στο βαθμό που οι κοινωνικές εξελίξεις επηρεάζουν τη δομή, τη σύνθεση, τη μορφή και τη δυναμική της. Και αυτό δεν είναι τυχαίο ούτε και ανεξήγητο, καθώς μέσα στο γενικό πλαίσιο αμφισβήτησης και αναδιαμόρφωσης θεσμών και αξιών, δεν θα μπορούσε να μείνει αλώβητη ως μία εύαλωτη μικρή κοινωνική μονάδα.

Κατά την Κλειώ Πρεσβέλου «η οικογένεια δε χρήζει ελέγχου, μόνο εφόσον ο πλούτος, τον οποίο περιέχει, οι αξίες, τις οποίες έχει υιοθετήσει, οι δεσμοί, που την συνδέουν με την κοινωνία, καθώς και η στρατηγική θέση, που κατέχει εντός του κοινωνικοπολιτιστικού συνόλου, τής επιτρέπουν να προσαρμόζεται σε συνεχώς μεταβαλλόμενες καταστάσεις».⁶⁴⁵ Ζητούμενο, επομένως, αποτελεί, αν η οικογένεια, ως ένας κυρίαρχος τρόπος κοινωνικής οργάνωσης, που εσωκλείει στους κόλπους της και τον έξω κόσμο με δυναμική και όχι στατική ενέργεια, αναπτύσσει τάσεις προσαρμογής στα σύγχρονα πολιτιστικά δρώμενα και αφομοίωσης των νέων κοινωνικών τάσεων, έτσι ώστε να μπορεί να αυτομεταρρυθμίζεται και κατά συνέπεια να μη χρήζει περαιτέρω έρευνας.

1.1. Η καταγωγή και εξέλιξη της Οικογένειας και η συσχέτισή της με τους συγγενικούς δεσμούς

Αναμφίβολα, η οικογένεια και η συγγένεια συνιστούν τους σπουδαιότερους κοινωνικούς θεσμούς, καθώς «αποτελούν μία από τις κύριες μορφές οργάνωσης του συλλογικής ζωής του ανθρώπου».⁶⁴⁶ Η παρουσία τους είναι διαρκής και αδιάκοπη σε όλες τις κοινωνίες συνοδεύοντας τα στάδια εξέλιξης του ανθρώπινου είδους, καθώς συνδέονται ευθέως με τους όρους της αναπαραγωγής και διαίωσής τους. Σύμφωνα με τον Rene Konig «η οικογένεια είναι τόσο παλιά, όσο και ο ανθρώπινος πολιτισμός. Μπορούμε μάλιστα να ισχυριστούμε, ότι χρονολογείται και πρωθύστερα, διότι, όπως φαίνεται, ο άνθρωπος κληρονόμησε την οικογένεια από κάποια είδη ανώτερων θηλαστικών».⁶⁴⁷

Ο Μόργκαν, στη συνέχεια, διακρίνει κλιμακωτά διάφορα είδη συγγένειας, που εμφανίζονται από την πρωτόγονη εποχή ως την πιο πολιτισμένη: στην πρώτη βαθμίδα

⁶⁴⁵ Πρεσβέλου, Κ., «Ο θεσμός της οικογένειας στην Ελλάδα», Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών, Νο 13, Ιούλιος – Σεπτέμβριος 1972 στο Γκιζέλης, Γ., κ.α. 1984: 134

⁶⁴⁶ Γσαούσης, Δ.Γ., 1985: 435

⁶⁴⁷ Konig, R., 1978: 9, Die Familie der Gegenwart, C.H.Beck, Munchen, όπως αναφέρεται στο Δαμάσκος, Π., 2005: 77

κατατάσσει την ομοαίματη οικογένεια, εκείνη δηλαδή, που δομείται αποκλειστικά στη συγγένεια εξ αίματος, ακολουθεί η πουναλουανή οικογένεια, που συναντάται κυρίως στη Χαβάη και υπακούει σε πρωτόγονους κανόνες ενοποίησης, έπεται η ζευγαρωτή οικογένεια, που διαμορφώνεται κατά το στάδιο της βαρβαρότητας, ενώ, τέλος, κατά τον πολιτισμό διαπλάθεται η γνωστή μονογαμική οικογένεια τόσο στην εκτεταμένη όσο και στην πυρηνική μορφή της.⁶⁴⁸ Συνεπώς, η οικογένεια και η συγγένεια είναι πολυλειτουργικοί και πολυσκοπικοί κοινωνικοί θεσμοί, που εξασφαλίζουν τη βιολογική και την κοινωνική αναπαραγωγή της κοινωνίας (γέννηση και ανατροφή τέκνων), ενώ παράλληλα εγγυώνται την αμοιβαία προστασία και συνεργασία μεταξύ των προσώπων, που συνδέονται με συγγενικούς δεσμούς.⁶⁴⁹ Ως εκ τούτου, πρόκειται για πανάρχαιες, σύμφυτες, αλληλοεξαρτώμενες έννοιες, που άλλοτε σχεδόν συμπλέκονται και ταυτίζονται και άλλοτε αποκλίνουν και δίστανται.

Σήμερα, όπως υποστηρίζεται, η συμβατική οικογένεια κλυδωνίζεται και υφίσταται δονήσεις, που διασπούν τον αρραγή πυρήνα της. Ωστόσο, η «κρίση» αυτή, δε θα πρέπει κατά τη Μουσούρου να αποτιμάται αρνητικά, αλλά να σημασιολογείται ως πτυχή μίας ευρύτερης αναδιάρθρωσης σχέσεων και καταστάσεων επιβαλλόμενης από τις κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες, όπως συνέβη και κατά το μακραίωνα παρελθόν της. Η ίδια μάλιστα εξηγεί, ότι «σε όλες τις μεταβατικές κοινωνίες τα παραδοσιακά οικογενειακά σχήματα φαίνεται να απειλούνται, αν όχι και να ανατρέπονται».⁶⁵⁰ Ο οικογενειακός πλουραλισμός διαφέρει, όμως, από εκείνον του παρελθόντος ως προς τον αιτιολογικό του πυρήνα. Είναι αποκύημα μιας βαθιάς μεταβολής των δεσμών ανάμεσα στα φύλα και στις γενιές, καθώς και της ανάδυσης μίας νέας ισορροπίας μεταξύ της ατομικής αυτονομίας και της οικογενειακής συσπείρωσης. Οι αξίες, που εμποτίζουν τους νέους τρόπους σύνθεσης του οικογενειακού βίου, υποδηλώνουν «μία μεταλλακτική διαδρομή σε όλα τα επίπεδα οικογενειακής οργάνωσης και συγγένειας».⁶⁵¹

Είναι προφανές, λοιπόν, ότι η οικογένεια δε συνιστά έναν αμετάβλητο και άκαμπτο θεσμό, αναλλοίωτο στον χρόνο, αλλά απεναντίας μία πολιτιστική κατηγορία, που διακρίνεται από ρευστότητα και ευελιξία. Έτσι, δύναται να εμφανίζει παραλλαγές στη μορφή της,⁶⁵² επιβεβλημένες όσο προχωράνε τα πράγματα και όχι

⁶⁴⁸ Engels, F., 2013: 35-90

⁶⁴⁹ Τσαούσης, Δ.Γ., 1989: 192

⁶⁵⁰ Μουσούρου, 1998, όπως αναφέρεται στην Κογκίδου, Δ., 2004: 64

⁶⁵¹ Dechaux, J.-H., 2008: 42-43

⁶⁵² Weston, K., 1991: 199

απαραίτητα ζημιογόνες και επιβλαβείς για την κοινωνία. Όπως εξηγεί ο Μόργκαν, «η οικογένεια είναι το ενεργό στοιχείο, δεν είναι ποτέ στάσιμη, αλλά προχωράει από μια κατώτερη σε μια ανώτερη μορφή, στο βαθμό που η κοινωνία εξελίσσεται από μια κατώτερη σε μια ανώτερη βαθμίδα». ⁶⁵³ Αν, λοιπόν, δεχθούμε αξιωματικά, ότι η κοινωνία εξελίσσεται, τότε υποχρεωτικά παραδεχόμαστε, ότι η οικογενειακή ζωή αγόμενη από αυτήν συμπαρασύρεται και ακολουθεί την πορεία της κοινότητας, εντός της οποίας ευδαιμονεί.

Ήδη, λοιπόν, από τα μέσα του προηγούμενου αιώνα κάτω από την πίεση της σεξουαλικής και γυναικείας απελευθέρωσης, η οικογένεια απορροφά ισχυρούς κοινωνικούς τριγμούς, που φαίνεται να επιδρούν στον τύπο και τη δομή της. Το παραδοσιακό μοντέλο της πυρηνικής οικογένειας ή της περισσότερο εκτεταμένης μορφής της δυναμιτίζεται από τους ολοένα και αυξανόμενους αριθμούς διαζυγίων, μονογονεϊκών, μεικτών/ανασυσταμένων οικογενειών ή αγγλιστί “patchwork families”, νέων μορφών συντροφικότητας και διαβίωσης (ελεύθερων ετερόφυλων και ομόφυλων σχέσεων), «χωλαίνει» από την απασχόληση των γυναικών σε εξωοικιακές εργασίες και εκφυλίζεται βιολογικά από την ετερόλογη υποβοηθούμενη αναπαραγωγή. ⁶⁵⁴ Και αυτός ο μετασχηματισμός προς τη νεωτερική πολυμορφική οικογένεια, αναγκαίος και επιβαλλόμενος από τις «εξουσιαστικές κοινωνικές αναδιαρθρώσεις», θα πρέπει να αξιολογείται θετικά παρά τις όποιες αντιδράσεις, απαισιόδοξες προβλέψεις και δυσοίωνες προφητείες. Διότι «παρά τα συνεχώς μεταβαλλόμενα και ελεύθερα πλέγματα σχέσεων, οι οικογενειακοί συναισθηματικοί δεσμοί ποτέ δεν είχαν μεγαλύτερη διάρκεια απ’ όση έχουν σήμερα». ⁶⁵⁵

Σε αντίθεση, όμως, με την οικογένεια, τα συστήματα συγγένειας, κατά τον Μόργκαν, είναι παθητικά και στατικά. «Μονάχα σε μεγάλα διαστήματα καταγράφουν τις προόδους, που σημείωσε η οικογένεια στο κύλισμα του χρόνου και αλλάζουν ριζικά τότε μονάχα, όταν έχει αλλάξει ριζικά η οικογένεια». ⁶⁵⁶ Κατά απόλυτη σύμπνοια, ο Engels επαυξάνει τον αρχικό συλλογισμό του Morgan τονίζοντας τη διάσταση της οικογένειας και των στρατηγικών εκσυγγένευσης: «[...] Ενώ η οικογένεια ζει και εξελίσσεται, το σύστημα συγγένειας αποστεώνεται και ενώ το σύστημα συγγένειας εξακολουθεί να υπάρχει με τη δύναμη της συνήθειας, η οικογένεια αναπτύσσεται και ξεφεύγει από τα πλαίσια του [...]».

⁶⁵³ Engels, F., 2003: 37

⁶⁵⁴ Κογκίδου, Δ., 2004: 63, Κογκίδου, Δ., 2005: 118

⁶⁵⁵ Χέλμουτ, Φ., 1990: 189-191

⁶⁵⁶ Engels, F., 2013: 37

1.2. Τα δομικά στοιχεία της Οικογένειας

Η Οικογένεια ως κοινότητα και θεσμός αποτελεί ενδιάμεση βαθμίδα μεταξύ ατόμου και συνόλου.⁶⁵⁷ Η εννοιολόγηση της οικογένειας ως ομάδας συμβίωσης με σχέσεις αμοιβαίας αγάπης, στοργής και αφοσίωσης προτάσσει περισσότερο τα ατομικοκοινωνικά της χαρακτηριστικά παρά τη νομική της φύση. Είναι, δηλαδή, στην ουσία ένα κοινωνικό και εμπειρικό φαινόμενο και λιγότερο μία νομικά τυποποιημένη σύνθεση. Γι' αυτό, εξάλλου, απουσιάζει σκόπιμα από το Οικογενειακό Δίκαιο νομοθετικός ορισμός της οικογένειας, της οποίας το περιεχόμενο όντας ελαστικό και ευέλικτο διαπλάθεται ανάλογα με τις εκάστοτε προσωπικές και κοινωνικές ανάγκες, καθώς και τις επικρατούσες πολιτισμικές αξίες και αντιλήψεις.⁶⁵⁸ Η άτυπη νοηματοδότηση της οικογένειας τελεί, επιπλέον, σε αρμονία τόσο με τη συνταγματική αρχή της ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας όσο και με την προαγωγή του έθνους μέσω της απόκτησης και ανατροφής των παιδιών ανεξάρτητα από το σχήμα, που μπορεί να ενδυθεί.⁶⁵⁹

Είναι, όμως, η τεκνογονία και η δι αυτής ιδρυθείσα εξ αίματος συγγένεια απαραίτητη προϋπόθεση για τη σύσταση οικογένειας; Ο γάμος είναι το αναγκαίο νομικό συστατικό της οικογένειας; Τα θετά τέκνα, η ετεροφυλία των προσώπων, η κατάσταση και η χρονική διάρκεια της συμβίωσης ή η συναισθηματική δέσμευση είναι εκείνα τα ουσιώδη *sine qua non* στοιχεία δόμησης μίας οικογένειας και όχι ενός νοικοκυριού;

Συνεπακόλουθα, εγείρεται άμεσα και συνδυαστικά το επερώτημα, αν τα ομόφυλα ζευγάρια και τα τέκνα, που ανατρέφουν από κοινού, εμπίπτουν στον όρο της οικογένειας ή όχι.

Α. Η ύπαρξη τέκνων: Διχογνωμία επικρατεί ως προς το αν η απόκτηση παιδιών αποτελεί εκ των ων ουκ άνευ χαρακτηριστικό της οικογένειας. Θα μπορούσε εξίσου ορθά να τεκμηριωθούν και οι δύο απόψεις ερειδόμενες από τη μία στο άρθρο 21, 1 του Σ., βάσει του οποίου σκοπείται η συντήρηση και προαγωγή του έθνους και από την άλλη στην αρχή της «αυτοκτησίας» και της «ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας», ήτοι στα άρθρα 9 παρ.1 και 5,1 του Σ., που απαγορεύει να αντιμετωπίζονται τα πρόσωπα ως «οιονεί αντικείμενα αναπαραγωγής». Άλλωστε,

⁶⁵⁷ Δαγτόγλου, Π., 1998: 402

⁶⁵⁸ Γεωργιάδης, Απ. 2014: 8

⁶⁵⁹ Βιδάλης, Τ., 1996: 98-100

τόσο η συζυγική (δηλαδή η άτεκνη οικογένεια) όσο και η μονογονεϊκή οικογένεια αναγνωρίζονται και συγκαταλέγονται στο σχήμα της οικογένειας.⁶⁶⁰

Β. Γάμος και οικογένεια: Ο θεσμός του γάμου ήταν κατά παράδοση ο ακρογωνιαίος λίθος της οικογένειας και της συγγένειας από τον πρώιμο Μεσαίωνα,⁶⁶¹ που εγγυόταν την πατρότητα και τη νομιμοποίηση των απογόνων, αλλά και σηματοδοτούσε τη μετάβαση στην ενήλικη ζωή. Σήμερα, πλέον, η θεσμική αναγκαιότητα του γάμου τείνει να αμφισβητείται όχι μόνο από την αυξανόμενη κοινωνική αποδοχή της ελεύθερης συμβίωσης, αλλά και από το γεγονός ότι η συγκρότηση της οικογένειας προηγείται ή ανεξαρτοποιείται από την επίσημη αναγνώριση των γονέων ως ζευγάρι.⁶⁶²

Ταυτόχρονα, ο ίδιος ο νομοθέτης κατοχύρωσε εναλλακτικά - προς την έγγαμη συμβίωση - σχήματα οργάνωσης του ιδιωτικού βίου, ώστε να μπορούμε να ισχυριστούμε, ότι η ποικιλομορφία της συζυγικής ζωής θεσμοποιήθηκε.⁶⁶³ Αντλώντας, όμως και από τις συνταγματικές διατάξεις ο γάμος δεν αποτελεί θεμελιώδες συστατικό της οικογένειας. Σύμφωνα με τον Βιδάλη, ενώ η οικογένεια έχει ως συνταγματικό σκοπό τη συντήρηση και την προαγωγή του έθνους, δηλαδή συνδέεται με την τεκνοποιία ή την υιοθεσία και την ανατροφή των απογόνων, ο γάμος δεν έχει κανένα συνταγματικά προστατευόμενο σκοπό. Για την ακρίβεια, ως τυπική σύμβαση διεπόμενη από αναγκαστικού μάλιστα δικαίου διατάξεις δεν κατισχύει της οικογένειας, που διαλαμβάνει ένα ευρύ λειτουργικό και εμπειρικό πεδίο.⁶⁶⁴ Πράγματι, ο γάμος είναι ένας συντηρητικός χώρος κατεξοχήν ετεροφυλικός, επενδυμένος κυρίως με θρησκευτικές και ιδεολογικές σημασιολογήσεις, ενώ αντίθετα η οικογένεια παρακαλουθεί τις κοινωνικές μεταβολές και προσαρμόζεται στις σύγχρονες αντιλήψεις.

Κατά συνέπεια διά της προσέγγισης της οικογένειας ως κοινότητας ζευγαριού με παιδιά ή άνευ, η απουσία του γάμου και η ταυτότητα του φύλου των συντρόφων δεν επιτρέπεται να δικαιολογήσει διαφορετική και άνιση μεταχείριση υπό το φως της προστασίας της έμφυλης ισότητας και της οικογενειακής ζωής.

⁶⁶⁰ Παναγόπουλος, Κ., 1998: 3, Βαθρακοκοίλης, Β., 2004: 55

⁶⁶¹ Dechaux, J-H., 2008: 45

⁶⁶² Πρεσβέλου, Κ., Ρήγα, Α-Β., 2013: 391-392

⁶⁶³ Η θεσμική κατοχύρωση κι άλλων σχημάτων οργάνωσης της οικογενειακής ζωής συντελέστηκε στην Ελλάδα τόσο με το σύμφωνο συμβίωσης του 2008 όσο και με εκείνο του 2015.

⁶⁶⁴ Βιδάλης, Τ., 1996: 99

Συνοψίζοντας θα παραθέσουμε έναν λακωνικό, μα ταυτόχρονα μεστό, σύγχρονο και πλήρη περιεχομένου ορισμό της οικογένειας από την Κουνουγέρη – Μανωλεδάκη: «Οικογένεια είναι η βασική κοινωνική μονάδα, που αποτελείται από άτομα, τα οποία συνδέονται μεταξύ τους είτε με γάμο είτε με σύμφωνο συμβίωσης, είτε με τη γέννηση ή την υιοθεσία».⁶⁶⁵

1.3. Η ανάπτυξη νέων σχημάτων οικογενειακής μονάδας στο κατώφλι του 21^{ου} αιώνα

Η δομή του οικογενειακού σχήματος δε στηρίζεται, λοιπόν, αποκλειστικά στη βιολογική καταγωγή, που τυγχάνει και ο ισχυρότερος και ανθεκτικότερος στον χρόνο τρόπος ίδρυσης συγγένειας. Δε θα ήταν άστοχο να ισχυριστούμε, ότι η παρούσα χρονική στιγμή οριοθετεί την έναρξη μιας νέας οικιακής μονάδας κατοχυρωμένης και αναγνωρισμένης τόσο από την ελληνική όσο και από την πανευρωπαϊκή έννομη τάξη, που αποκλίνει από τη φυσική δόμηση συγγένειας. Κάτω από αυτά τα νέα κοινωνικά δρώμενα, που απορρυθμίζουν την κλασική, *de jure* οικογένεια και προοιωνίζουν την άφιξη μίας νέας μορφής οικογένειας, οι πολιτικές της συγγένειας (βιολογικής και πλασματικής) χρήζουν ριζικής αλλαγής. Ειδικότερα, το κεφάλαιο της υιοθεσίας ως φορέας συγκεκριμένης ιστορικότητας αντανακλά την πρόθεση του νομοθέτη να ρυθμίσει ζητήματα του χρονικού πλαισίου αναφοράς. Οι διαρκώς, ωστόσο, μεταβαλλόμενες κοινωνικές συνθήκες και ανάγκες διαμορφώνουν ιδιαίτερα στο χώρο της υιοθεσίας νέα δεδομένα και ως εκ τούτου καινούρια ζητούμενα. Και αυτό, διότι η σύγχρονη θεώρηση της υιοθεσίας στις δυτικές κοινωνίες πηγάζει, κυρίως, από τα ιδιοσυγκρασιακά χαρακτηριστικά του πολιτισμού μας: α) την ανάπτυξη των ατομικών δικαιωμάτων, β) τη χαλαρότητα του θεσμού του γάμου και γ) την υπογεννητικότητα.⁶⁶⁶

Στο κεφάλαιο αυτό θα προσπαθήσουμε να προσεγγίσουμε την υιοθεσία ως μια πράξη γονεοποίησης, που δέχεται επιρροές από τα τρία αυτά κοινωνικά γνωρίσματα της σύγχρονης μετανεωτερικής εποχής και που συγκλίνει στην όσο το δυνατόν πιο άρτια εξυπηρέτηση του συμφέροντος του υιοθετούμενου. Το θέμα της δυνατότητας των ομοφυλοφίλων να υιοθετήσουν ή να αποκτήσουν μέσω τεχνητής γονιμοποίησης παιδιά έρχεται για πρώτη φορά στην επικαιρότητα, όταν τον Δεκέμβριο του 1975 μια ομοφυλόφιλη διαζευγμένη γυναίκα ηττάται του δικαστικού

⁶⁶⁵ Κουνουγέρη- Μανωλεδάκη, Ε., 2008: 18

⁶⁶⁶ Τζαβάρας, Θ., 2012: 211

αγώνος για την επιμέλεια του εννιάχρονου υιού της μετά από την εναντίον της κατάθεση του μεγαλύτερου παιδιού της, αλλά και του πρώην συζύγου της. Θα επακολουθήσει πλειάδα καταδικαστικών αποφάσεων αφαίρεσης επιμέλειας τέκνων σε βάρος διαζευγμένων (τέως έγγαμων και ετερόφυλων) γυναικών, που μετά τον χωρισμό τους εκδηλώνουν ομοερωτική συμπεριφορά, την οποία (επιμέλεια), για να ξανακερδίσουν, θα πρέπει να απεκδυθούν την «ιδιαιτερότητά» τους. Η ανάγκη αυτή προκύπτει, καθώς στο λυκόφως του εικοστού αιώνα η ανώτατη εξουσία της προοδευτικής Αμερικής είναι ακόμη διστακτική ως προς την αποδοχή αρχικά της ομόφυλης σχέσης και κατ' επέκταση της ικανότητας ανατροφής τέκνου. Βάσει του σκεπτικού των δικαστικών αποφάσεων είναι εμφανής η σύγχυση της θηλυκότητας/γυναικείας φύσης και της μητρότητας ως λειτουργικού δικαιώματος άσκησης της γονικής μέριμνας.⁶⁶⁷

Στις περιπτώσεις αυτές ανάθεσης της επιμέλειας του τέκνου στον πατέρα για λόγους, που εδράζονται αποκλειστικά στον σεξουαλικό προσανατολισμό της μητέρας, η μητρότητα προσδιορίζεται κάτω από νέους συσχετισμούς: δεν περικλείει πλέον την καθημερινή φροντίδα των παιδιών, η οποία εκπορεύει από ένα σύστημα ηθικών αξιών διαποτισμένο από πλούσια συναισθήματα προσφοράς, ανιδιοτέλειας και αυτοθυσίας προς το παιδί, αλλά συγχέεται με τη νοσηρότητα, την ανωμαλία και την παθογένεια, που εκείνο το διάστημα συναπάγεται η ομοφυλοφιλία. Ως εκ τούτου, η αυθυπαίτια ανωριμότητα και ανηθικότητα της μητέρας -σύμφωνα με την οπτική θέασης των δικαστικών αρχών- ενισχύει την εκδικητική και μισαλλόδοξη στάση τους και δικαιολογεί ακόμη και την έκπτωση από τον μητρικό ρόλο αδιάφορα από την πραγματική γονική συμπεριφορά.

Την ίδια στιγμή, όμως, τα υψηλά ποσοστά ομοφυλόφιλων γονέων, που αναλαμβάνουν έστω και συγκαλυμμένα την ανατροφή των παιδιών τους στην Αμερική κάνει ολοένα και πιο ορατή την ανάγκη αναγνώρισης του δικαιώματος κάθε ανθρώπου ανεξάρτητα από τη σεξουαλική του ζωή να μπορεί να ασκεί χωρίς αιδώ τα γονικά του καθήκοντα. Οι συνεχώς διογκωμένοι αριθμοί, άλλωστε, των γονέων, που ζουν κάτω από αυτό το ιδιόρρυθμο καθεστώς, δεν μπορούν να αγνοηθούν: το 1976 οι ομοφυλόφιλοι γονείς συμποσούνται στις τριακόσιες χιλιάδες με πεντακόσιες χιλιάδες (300.000-500.000). Το 1990 έξι έως δεκατέσσερα εκατομμύρια (6.000.000-14.000.000) παιδιά έχουν γονείς με ομοερωτική επιθυμία. Και οκτώ με δέκα

⁶⁶⁷ Lewin, E., 1993: 5

εκατομμύρια (8.000.000-10.000.000) παιδιά ανατρέφονται αποκλειστικά σε ομοφυλόφιλα νοικοκυριά. Το 1997 υπολογίζεται, ότι το 20% των διακινούμενων παιδιών είχε τεθεί σε θετά νοικοκυριά, εκ των οποίων το 10% ήταν ομοφυλόφιλα. Πληρέστερο αρχειακό υλικό του 1999 στις ΗΠΑ κάνει λόγο για περίπου πεντακόσιες σαράντα επτά χιλιάδες (547.000) παιδιά να βρίσκονται σε καθεστώς ανάδοχης φροντίδας, από τα οποία τα εκατόν δεκαεπτά χιλιάδες (117.000) να είναι παιδιά ελεύθερα προς υιοθεσία.

Εντούτοις, παρά την αλματώδη αύξηση των ομοφυλόφιλων γονέων, οι επιστήμονες είναι ακόμη επιφυλακτικοί έως και απρόθυμοι να συναινέσουν στην ανατροφή παιδιών από ομόφυλα θετά ζευγάρια. Ανησυχούν, μήπως η τοποθέτηση αυτή δεν είναι συμβατή με το συμφέρον των υιοθετούμενων, έτσι όπως εξειδικεύεται από τον νόμο αλλά και από την παγιωμένη τακτική των κοινωνικών λειτουργών να προτιμούν ετερόφυλα, κοινωνικά, οικονομικά και επαγγελματικά προνομιούχα, έγγαμα ζευγάρια. Ηθικά διλήμματα σχετικά με σχολικό εκφοβισμό, ρατσισμό και κοινωνικό αποκλεισμό, που ενδεχομένως να βιώσουν τα παιδιά αυτά λόγω των ομόφυλων γονέων τους, ορθώνονται ως ακατάρριπτα επιχειρήματα,⁶⁶⁸ κάθε φορά που η ομόφυλη κοινότητα διεκδικεί ισονομία και ισοπολιτεία σε όλους τους τομείς.

1.4. Σεξουαλική ταυτότητα και Υιοθεσία: Η έννοια της ετερογένειας/ ετερότητας στο δικαίωμα ανατροφής παιδιού.

Η θέση υπέρ ή κατά του δικαιώματος των ομόφυλων ζευγαριών στην υιοθεσία είναι ανεπαρκώς τεκμηριωμένη, καθώς τόσο η ομοφυλική κοινότητα όσο και οι αξιώσεις αυτής έχουν ελάχιστα διερευνηθεί ως και τα τέλη του 20^{ου} αιώνα. Η σεξουαλικότητα, που παρεκκλίνει από τα καθιερωμένα και συμβατά κανονιστικά πρότυπα της εποχής, θεωρείται, ότι στερείται επιστημονικού κύρους προφανώς λόγω των αναπόφευκτα συνειρμικών συνδέσεων με την ερωτική ζωή.

Ο επιστημονικός ερευνητής αμφιταλαντεύεται μέχρι και τη δεκαετία του 1970 να εντυφλήσει σε συμπεριφορές, που στιγματίζονται ως διαστροφή,⁶⁶⁹ αφενός μεν

⁶⁶⁸ Πρόκειται για μία επιχειρηματολογία πρωτίστως «συναισθηματική», υπό την έννοια ότι επικαλείται τον συναισθηματισμό και την ευαισθησία όλων των γονέων, που ασφαλώς θα ήθελαν να διαφυλάξουν τα παιδιά από αυτή την σχεδόν εγκληματική έκθεση σε κίνδυνο ζωής εξαιτίας της διαβίωσής τους σε ομόφυλο περιβάλλον.

⁶⁶⁹ Στις πρώτες επιστημονικές ταξινομήσεις και στο πλαίσιο της «φυσιοκρατικής» οπτικής των σεξουαλικών συμπεριφορών η ομοφυλοφιλία εντάσσεται στα σύνδρομα σεξουαλικής διαστροφής ή ανωμαλίας (Mathieu, N-CI, 2006: 322). Όμως, στον αντίποδα αυτής της λογικής οι ομοφυλόφιλοι υποστηρίζουν, ότι ακόμη και στη φύση παρατηρείται ομοφυλοφιλική συμπεριφορά, όπως στα ζώα. Σήμερα, παρ' ότι στις ταξινομήσεις του DSM-IV και του ICD-10 δεν κατηγοριοποιείται στις

διότι η μελέτη του εκ προοιμίου θα επισύρει δυσμενείς κριτικές έως χλευασμό και δε θα τύχει της δέουσας εκτιμήσεως, αφετέρου μπορεί να αποβεί ζημιογόνα για την επαγγελματική του σταδιοδρομία. Άλλωστε, μία έρευνα προσηνής σε άτομα με ομοερωτικές επιλογές είναι βέβαιο, ότι θα κινήσει υποψίες και για την ίδια τη σεξουαλική ταυτότητα του μελετητή, προκαλώντας του μια δικαιολογημένη αμηχανία και ανάγκη για απολογία.^{670, 671} Παρόλ' αυτά, ο δισταγμός των κοινωνικών παρατηρητών αρχίζει να κάμπτεται από τα μέσα της δεκαετίας του 1970 και μαζικότερα το 1980 λόγω τόσο της δυναμικής του ομοφυλόφιλου κινήματος και της ερωτικής απελευθέρωσης της προηγούμενης δεκαετίας όσο και της ίδιας της φύσης της ανθρωπολογίας ως ανεκτικής και απροκατάληπτης επιστήμης.⁶⁷² Τα επόμενα έτη οι ανθρωπολόγοι θα επικεντρωθούν στην εξέταση της μητρότητας, όπως αναπτύσσεται στις ομόφυλες σχέσεις θέλοντας να αποκρυπτογραφήσουν τη συσχέτιση της γονεϊκότητας με το κυρίαρχο πρότυπο της υποχρεωτικής ετεροσεξουαλικότητας.⁶⁷³

Το ερώτημα αν η αρρενωπότητα ή η θηλυκότητα είναι βιολογικό δεδομένο ή ιδεολογικό κατασκεύασμα θα φέρει αντιμέτωπους τους οπαδούς του βιολογικού «ντετερμινισμού» με τους «κουλτουραλιστές», που στις Ηνωμένες Πολιτείες ονομάζονται «κονστρουκτιβιστές».⁶⁷⁴ Στις κονστρουκτιβιστικές μελέτες, των οποίων η επιστημονική τεκμηρίωση θεμελιώνεται στο έργο του Φουκώ, στις φεμινιστικές θεωρίες, την κοινωνική ανθρωπολογία και εν μέρει στον Γκόφμαν, αμφισβητείται η «ουσιοκρατία», δηλαδή η θεωρία σύμφωνα με την οποία η σεξουαλικότητα αποτελεί μία αναλλοίωτη, εγγενή ανθρώπινη ουσία και διακηρύσσεται ο απόλυτος δυισμός των δύο φύλων. Αντίθετα, οι θιασώτες της «ουσιοκρατίας» ή άλλως της «νατουραλιστικής προσέγγισης του σώματος» πρεσβεύουν στην παντοδυναμία της Φύσης και στην ανάγκη διατήρησης των φύλων για χάρη της συνέχισης της κοινωνίας. Κατά συνέπεια, οι ουσιοκράτες υπογραμμίζουν, ότι είναι απαραίτητος ο

διαστροφές και αυτό όχι χάρη στη μεταστροφή των αντιλήψεων των κλινικών άλλα των διεκδικήσεων των ομοφυλόφιλων, «η ομοφυλοφιλία συνεχίζει να αποτελεί πεδίο ιδιαίτερων κοινωνικών νοσηματοδοτήσεων» (Πενταράκη, Μ., Κανδειράκη, Μ-Ν., Παναγιώτου, Σ., 2012: 742).

⁶⁷⁰ Οι υποψίες αυτές στηρίζονται κατά κύριο λόγο στο γεγονός, ότι τα ομοφυλόφιλα άτομα εκείνης της περιόδου δεδομένου και του έντονου κοινωνικού στιγματισμού δύσκολα παραχωρούν συνεντεύξεις σε ετερόφιλους ερευνητές (Weston, K., 2001: 13-15).

⁶⁷¹ Γιαννακόπουλος, Κ., 2006: 18, Alanen, L., 2003: 67

⁶⁷² Newton, 2000, όπως αναφέρεται στο Γιαννακόπουλος, Κ., 2006: 19, Coltrane, Sc., & Collins, R., 2001: 301, Weston, K., 2001: 21

⁶⁷³ Weston 1991, Lewin 1993, Hayder 1995, Mamo 2007, Levine 2008, Bonaccorso 2009, Ryan-Flood 2009, όπως αναφέρονται στην Καντσά, Β., 2013: 21

⁶⁷⁴ Badinter, E., 1994: 40, Μακρυγιώτη, Δ., 2001: 26-29 (Εισαγωγή στο βιβλίο Στίγμα του Goffman, 2001).

εξοστρακισμός της ομοφυλοφιλίας από την κοινωνική και πολιτική ζωή ή «έστω η ανοχή της στο περιθώριο ως μία ατομική παθολογία, που χρήζει θεραπείας και σε περίπτωση αποτυχίας συμπόνια».⁶⁷⁵ Κάτω από αυτές τις συνθήκες αρχίζει να προωθείται από τους κονστρουκτιβιστές η ιδέα της κοινωνικής κατασκευής στο φάσμα της σεξουαλικότητας, δηλαδή της επιβολής ενός ετερομορφισμού των κοινωνικών συμπεριφορών. Η θεωρία αυτή αναπτύσσει την επιχειρηματολογία της μέσω από τη διερεύνηση του τρόπου, με τον οποίο χρωματίζονται ιδεολογικά οι ερωτικές συμπεριφορές ανάλογα με τα ιστορικά και πολιτισμικά συμφραζόμενα.

Στο πλαίσιο επεξήγησης της συσχέτισης του σεξουαλικού προσανατολισμού του ατόμου με την κοινωνική απόρριψη, είναι καταλυτική η ερμηνεία του Bauman και του Bourdieu για τον ρόλο, που διαδραματίζει η κοινωνική ταυτότητα στο ίδιο το στιγματισμένο υποκείμενο. Όπως τονίζει ο πρώτος, «όλες οι κοινωνίες κατασκευάζουν μία δεξαμενή πολιτισμικών παραδόσεων, συλλογικών αναμνήσεων και κοινής λογικής, εντός των οποίων αλιεύεται η εικόνα των “άλλων” και οι κανόνες του πώς θα πρέπει να μεταχειρίζονται αυτούς τους άλλους».⁶⁷⁶ Και ο γάλλος κοινωνιολόγος επιμένει, αναφερόμενος στα κοινά συστήματα ταξινόμησης των υποκειμένων, όπως αυτά δομούνται εντός του κοινωνικού ιστού, ότι «η κοινωνική ταυτότητα είναι το διακύβευμα μίας πάλης, κατά την οποία το στιγματισμένο άτομο [...] δεν μπορεί να αντικρούσει τη μερική αντίληψη, που το περιχαράκωνει σε μία από τις ιδιότητές του, [...] αν δεν προβάλει την καλύτερη του ιδιότητα [...]». Και συνεχίζει πως «αυτή η ταξινομητική διάκριση παγιώνει μία κατάσταση συσχετισμού δυνάμεων, την οποία επιδιώκει να διαιωνίσει μέσω της διάρρησης και της κωδικοποίησης».⁶⁷⁷

Οι αποκλίσεις στη (σεξουαλική και κοινωνική) συμπεριφορά των ανδρών και των γυναικών αναπτύσσονται και δικαιολογούνται κυρίως με την κοινωνική μετάδοση της γυναικείας και της ανδρικής ταυτότητας, της θηλυκότητας και της αρρενωπότητας,⁶⁷⁸ δηλαδή πώς είναι κοινωνικά αναμενόμενοι και κατά συνέπεια αποδεκτοί οι έμφυλοι ρόλοι. Αυτή, άλλωστε, η ποικιλία των συμπεριφορών διαψεύδει κατηγορηματικά την ίδια την υπεροχή του βιολογικού παράγοντα.

Η θεωρία του γένους αργεί να κεντρίσει το ενδιαφέρον των ανθρωπολόγων και παραμένει για πολλά έτη τρίτη επιλογή στις προτιμήσεις των ερευνητών μετά τη

⁶⁷⁵ Thery, I., 2005: 682

⁶⁷⁶ Yuval-Davis, N., 2013: 105

⁶⁷⁷ Bourdieu, P., 2006: 504-505, 509

⁶⁷⁸ Giddens, A., 2002: 154

φυλετική καταγωγή και την κοινωνική τάξη.⁶⁷⁹ Η αδιαφορία αυτή, που αμβλύνεται μόλις τη δεκαετία του 1980,⁶⁸⁰ επεξηγείται λόγω της κρατούσας αντίληψης, ότι το φύλο αποτελεί ένα δεδομένο της φύσης με την έννοια των βιολογικών ή ανατομικών διαφορών μεταξύ ανδρών και γυναικών και το οποίο δεν εγείρει καμία αμφισβήτηση. Κυριαρχεί, με άλλα λόγια, η θεωρία μόνο του γενετήσιου φύλου, σύμφωνα με την οποία το φύλο ως βιολογικό χαρακτηριστικό διαφοροποιεί πάραυτα το αρσενικό από το θηλυκό. Μέσω της αποσύνδεσης του γένους από το βιολογικό φύλο, «αναδύεται το κοινωνικό φύλο ως μία διακριτή οντότητα, που δεν προσδιορίζεται από γενετικά δεδομένα [...] αλλά από την πολιτισμική νοηματοδότηση των βιολογικών τους διαφορών».⁶⁸¹

Χάρη στην εμπέδωση της θεωρίας αυτής ολοκληρώνεται η αποδόμηση του αξιώματος για το φύλο ως δεδομένο της φύσης, το οποίο και συνδέεται με τους κοινωνικούς και πολιτικούς αγώνες στο πεδίο της ταυτότητας.⁶⁸² Όπως υπερθεματίζει η Σιμόν ντε Μποβουάρ δίδοντας έμφαση στην αξία του κοινωνικού φύλου και στην προσπάθεια διαχωρισμού του από το βιολογικό «Γυναίκα γίνεσαι, δεν γεννιέσαι».⁶⁸³ Υπό τη σημασιολόγηση αυτή, κανένας δεν γεννιέται άνδρας ή γυναίκα, αλλά αναγκάζεται να ανταποκριθεί στον ρόλο, που παράγει το βιολογικό του φύλο λόγω πολιτισμικής καταπίεσης.⁶⁸⁴ Υιοθετώντας τη θεωρία αυτή, η Butler αναλύει περαιτέρω, ότι «το βιολογικό φύλο δεν μπορεί, επομένως, να θεωρηθεί προλογοθετική ανατομική γεγονικότητα, που ετεροκαθορίζει τα άτομα από συγκεκριμένα βιολογικά γνωρίσματα». Γι' αυτό, άλλωστε, η κατασκευή του φύλου δεν θα πρέπει να ερείδεται άμεσα στην πρόσληψη του σώματος και να συγχέει ακόμη περισσότερο τα όρια ανάμεσα στο κοινωνικό (gender) και το βιολογικό φύλο (sex).

Η ανακάλυψη, επομένως, του κοινωνικού φύλου, η διαπίστωση, δηλαδή, ότι «το κοινωνικό φύλο είναι κοινωνική σχέση και πολιτισμικό σύμβολο» και όχι χαρακτηριστικό της φύσης πηγάζει από τη ρήξη με τη δυτική παράδοση του φυσικού προορισμού και του προφανούς διαχωρισμού των ανθρώπων. Μάλιστα, η απόδοση

⁶⁷⁹ Sinclair, K., 2001: 191

⁶⁸⁰ Χαντζαρούλα, Π., 2003: 11

⁶⁸¹ Χαντζαρούλα, Π., 2003: 23

⁶⁸² Η Σέρι Ορτνερ και η Χάριετ Γουαίτχεντ το 1975 υποστηρίζουν, ότι «όσα συναπαρτίζουν το κοινωνικό φύλο, όσα είναι οι άνδρες και οι γυναίκες [...] δεν αντανακλούν απλώς, ούτε επεξεργάζονται βιολογικά δεδομένα, αλλά ως επί το πλείστον είναι προϊόντα κοινωνικών και πολιτισμικών διαφορών» (Laquer, Th., 2003: 46). Το φύλο, εξάλλου, είναι πρωταρχικός τρόπος νοηματοδότησης των σχέσεων εξουσίας, αποτελεί δηλαδή το πεδίο μέσα στο οποίο ή μέσω του οποίου αρθρώνεται η εξουσία (Χαντζαρούλα, Π., 2003: 13).

⁶⁸³ De Beauvoir, S., 1979: 40

⁶⁸⁴ Butler, J., 2012: 33

της έννοιας του φύλου αποτελεί «κοινωνική κατασκευή με ιστορική διάσταση», καθώς διαμορφώνεται και συντηρείται «από ένα πλέγμα σχέσεων τόσο ανάμεσα στα φύλα όσο και στο εσωτερικό των φύλων».⁶⁸⁵ Πιο απτά θα λέγαμε, πως το κοινωνικό φύλο παραπέμπει στον τρόπο, που κοινωνικοποιείται και προσδιορίζεται το άτομο ως προς το φύλο του εσωτερικεύοντας την «ταυτότητα φύλου», η οποία σχετίζεται με την αυτοαντίληψη του ατόμου, αν είναι άνδρας ή γυναίκα. Η ταυτότητα φύλου, συνεπώς, είναι η εσωτερική εμπειρία του φυλετικού φύλου.

Ο όρος «κοινωνικό φύλο» (gender) χρησιμοποιείται για πρώτη φορά από τη φεμινιστική επιστήμη με στόχο να επισημάνει το γεγονός, πως «η φυλετική ασυμμετρία είναι φαινόμενο κοινωνικό, μεταβαλλόμενο ανάλογα με τις ισχύουσες σε κάθε ιστορική στιγμή κοινωνικές, οικονομικές, πολιτισμικές συνθήκες και κατά συνέπεια δεν μπορεί να θεωρηθεί ούτε αιώνιο ούτε απαρασάλευτο».⁶⁸⁶ Το γένος-κοινωνικό φύλο, με άλλα λόγια, δεν αναγιγνώσκεται αυτόματα, αλλά διαμορφώνεται και συναρτάται από την τη τάξη, την κουλτούρα, τη φυλή και την εθνότητα.⁶⁸⁷ Το κοινωνικό φύλο ως κοινωνική κατασκευή αποτελεί «δομή εξουσίας» και ως τέτοιο δε συγγέεται με το βιολογικό, καθώς παραπέμπει στις κοινωνικές, συναισθηματικές, ψυχολογικές και πολιτιστικές διαφορές μεταξύ ανδρών και γυναικών.⁶⁸⁸ Ομοίως και κατά την They ⁶⁸⁹ το δίπολο αρσενικό-θηλυκό δεν αποτελεί βιολογικό φαινόμενο αλλά «κοινωνική κατασκευή εξ ολοκλήρου τεχνητή, του οποίου η μοναδική λειτουργία είναι η νομιμοποίηση και η αναπαραγωγή της καταπίεσης της ομοφυλοφιλίας. Η έννοια του «ετεροσεξισμού», όπως το υποδηλώνει η ονομασία του, το αποδεικνύει περίτρανα».

Ο διαχωρισμός, λοιπόν, του βιολογικού και κοινωνικού φύλου είναι εν προκειμένω καθοριστικός για την κατάδειξη της αμφίσημης αντίληψης της κοινωνίας πάνω σε θέματα ομοφυλοφιλίας και ομοφοβίας. Το ζητούμενο, όμως, εδώ δεν είναι η επιβεβαίωση ή η αμφισβήτηση της εγγενούς ταυτότητας του ομοφυλόφιλου,⁶⁹⁰ αλλά ο τρόπος με τον οποίο προσεγγίζονται οι ως άνω όροι (κοινωνικό-βιολογικό φύλο)

⁶⁸⁵ Αβδελά, Ε., 2010: 76, Ιγγλέση, Χ., 2003: 6

⁶⁸⁶ Παπαταξιάρχης, Ε., & Παραδέλλης, Θ., 1992: 24

⁶⁸⁷ Κραβαρίτου, Γ., 1998: 172

⁶⁸⁸ Giddens, A., 2002: 153, Mathieu, N-Cl., 2006: 317, Coltrane, Sc., & Collins, R., 2001: 282

⁶⁸⁹ They, I., 2005: 676

⁶⁹⁰ Οι όροι «ομόφυλος» και «ομοφυλόφιλος» δεν είναι συνώνυμοι. Ομοφυλόφιλο είναι το πρόσωπο, που έχει συναισθήματα και ερωτική συνήθως προτίμηση/αγάπη/φιλία σε άτομα του ίδιου φύλου. Ομόφυλος είναι εκείνος που αναφέρεται σε άτομα του ίδιου φύλου. Λέμε πχ ομόφυλη κοινότητα και όχι ομοφυλοφιλική, διότι η κοινότητα δεν έχει δική της προτίμηση/συναίσθημα ή φιλία, αλλά τα άτομα που την απαρτίζουν.

από την κοινωνία και αν η επίκληση αυτών εξυπηρετεί υπογείως και άλλα λανθάνοντα συμφέροντα, δεδομένου ότι όλες οι κοινωνίες διέπονται από σεξουαλικούς κανόνες, που εγκρίνουν κάποιες πρακτικές και καταδικάζουν άλλες.

Μια τέτοια περίπτωση αποτελούσε ανέκαθεν και η ομοφυλοφιλία, η οποία σε άλλους μεν πολιτισμούς γίνεται αποδεκτή ή τουλάχιστον ανεκτή, σε άλλους δε, αφορίζεται ως ανήθικη, νοσηρή ή ακόμα και ως εγκληματική.⁶⁹¹ Είναι προφανές, πως σε μία ετερόφυλη κοινωνία, όπως στη δική μας, (τουλάχιστον ως τα τέλη του προηγούμενου αιώνα) η ομοφυλοφιλική ταυτότητα δεν αντιμετωπίζεται μέσα στα όρια του φυσιολογικού, αλλά αντίθετα επικρίνεται αυστηρά ως εκμαυλιστική συμπεριφορά. Μάλιστα, οι τάσεις φυσικοποίησης της ετεροφυλίας και δαιμονοποίησης της ομοφυλοφιλίας γίνονται σαφέστερες, αν πλαισιωθούν με τις διαδικασίες κατασκευής ηθικού πανικού, τις οποίες συνήθως υποκινούν φορείς συντηρητισμού ή πολιτικής προπαγάνδας, όπως η Εκκλησία και τα ΜΜΕ αντίστοιχα.

Αντλώντας από το έργο του Φουκώ, ο Thompson εξηγεί, ότι ο «ηθικός πανικός» αναφορικά με τη σεξουαλικότητα είναι στην ουσία «αγώνας εξουσίας για τη ρύθμιση της ηθικής».⁶⁹² Τη δεκαετία του 1980 η ανάλυση της μελέτης του Φουκώ αποδίδει την εμφάνιση των νέων κατηγοριοποιήσεων των σεξουαλικών ταυτοτήτων ως μέρος των στρατηγικών άσκησης της νεωτερικής πειθαρχικής βιοεξουσίας. Στόχος της εξουσίας αυτής είναι ο απεμπολισμός όλων των μορφών σεξουαλικότητας, που δε συνάδουν με την αναπαραγωγή. Κατά τον Φουκώ η διαμόρφωση ενός κώδικα αποτίμησης της σεξουαλικότητας αποτελεί «μία κατ' εξοχήν κοινωνική συνθήκη, στον βαθμό που η καταπίεση της σεξουαλικότητας συνιστά μία αμιγώς πολιτισμική λειτουργία».⁶⁹³

Οι Beck και Giddens καταδεικνύουν τη λειτουργία του ηθικού πανικού ως απαραίτητου εργαλείου για τη τροφοδοσία ενός κοινωνικού μηχανισμού αποκλεισμού κοινωνικών ομάδων.

⁶⁹¹ Κατά τον Giddens, A., (Giddens, A., 2002: 171) το γεγονός ότι η ομοφυλοφιλία τιμωρείται μέχρι και τον 19^ο αιώνα με την αυστηρότερη των ποινών, δηλαδή τον θάνατο και ότι μόλις πριν από λίγα χρόνια καταργήθηκε ως έγκλημα του κοινού ποινικού κώδικα εξηγεί την εμπεδωμένη κοινωνική πεποίθηση περί εγκληματικής συμπεριφοράς και την αμείωτη εχθρότητα. Η συμπεριφορά αυτή έρχεται σε πλήρη και εκ διαμέτρου αντίθεση με την ευγενική θεώρηση της ομοφυλοφιλίας την εποχή του Σόλωνα, ο οποίος φθάνει στο σημείο να την απαγορεύσει στην τάξη των ανάξιων και χαμερπών δούλων. Όπως μας πληροφορεί ο Michel Foucault: «*Η ερωτική σχέση με αγόρια ήταν εντελώς ελεύθερη... όχι μόνο επιτρεπόμενη από τους νόμους, αλλά και παραδεκτή από την κοινή γνώμη.... Ακόμη καλύτερα, έβρισκε ισχυρά ερείσματα στους διάφορους θεσμούς (στρατιωτικούς ή παιδαγωγικούς).... ήταν μια πράξη πολιτιστικά καταξιωμένη*» (Badinter, E., 1994: 108).

⁶⁹² Thompson, K., 1998: 26

⁶⁹³ Φουκώ, Μ., 1978

Στην ύστερη νεωτερικότητα οι κοινωνίες παράγουν όλο και περισσότερο συνθήκες επικινδυνότητας ή διακινδύνευσης για τα μέλη τους, τα οποία αποκτούν όλο και μεγαλύτερη επίγνωση του κινδύνου αυτού. Η υπερβολή και η παραποίηση ως βασικά γνωρίσματα του ηθικού πανικού αξιοποιούνται από τα μέσα ενημέρωσης, με στόχο να αφυπνίσουν τα μέλη μιας κοινωνίας στα σημάδια της επερχόμενης απειλής, αφού πρώτα χαρακτηρίσουν κάποια ομάδα ως απειλούμενη ή απειλητική.⁶⁹⁴

Στην τελευταία περίπτωση η απειλητική (για την ίδια την επιβίωση της οικογένειας και της κοινωνίας) ομάδα περιθωριοποιείται και μετατρέπεται σε δέκτη αρνητικών ή εχθρικών συναισθημάτων και αντιδράσεων. «Γεγονότα και περιστατικά, που συνιστούν ηθικό πανικό, συχνά συμβάλλουν στην προώθηση συντηρητικών μορφών πολιτικής και στη λήψη ισχυρότερων μέτρων ελέγχου και επιτήρησης».⁶⁹⁵ Και επειδή ακριβώς ό,τι απειλείται δεν αφορά μόνο ηθικές αξίες αλλά και θεσμούς, η αναχρονιστική ιδεολογική συζήτηση ως προς τα όρια του ηθικού, του δίκαιου, του φυσιολογικού και του ομαλού τροφοδοτείται και αναζωπυρώνεται με μεγαλύτερη ένταση τα τελευταία έτη.⁶⁹⁶

Η ομοφυλοφιλία ως σεξουαλική επιλογή, αλλά και ως στάση ζωής περιβάλλεται, λοιπόν, με ηθική απαξία και εξωθείται εκτός των τειχών της κοινωνίας. Αιτία ή ορθότερα αφορμή για την επίρρωση της κοινωνικής απομόνωσης των ομοφυλόφιλων είναι πιθανότατα η σύνδεση της ομόφυλης ζωής με τον αμοραλισμό, τη συναισθηματική αστάθεια, την ανωριμότητα και επιπολαιότητα, αλλά κυρίως με την απόρριψη της οικογένειας, της τεκνοποίησης και της συγγένειας εξ αίματος.⁶⁹⁷ Πρόκειται, ωστόσο, για κοινωνικό μύθευμα, που αναπαράγεται εσκεμμένα, καθώς η ομοφυλοφιλία δεν είναι κατ' ανάγκη και εξ ορισμού αποκομμένη από τη γονεϊκότητα, ούτε και η επιλογή της ομοερωτικής ζωής ταυτίζεται με την εκούσια ατεκνία.⁶⁹⁸ Ήδη ομόφυλες γυναίκες και άνδρες αποκτούν, αν και με αρκετές δυσκολίες, τέκνα μέσω της υιοθεσίας ή της τεχνητής γονιμοποίησης με δότη σπέρματος ή παρένθετη μητέρα (με κίνδυνο ζωής λόγω της έκθεσής τους σε σεξουαλικά μεταδιδόμενες ασθένειες)⁶⁹⁹ ή έπειτα από περιστασιακή σχέση με μοναδικό σκοπό την αναπαραγωγή. Στατιστικά στοιχεία, που δημοσιεύονται στα τέλη

⁶⁹⁴ Thompson, K., 1998: 33

⁶⁹⁵ Thompson, K., 1998: 85-87

⁶⁹⁶ Ομοφοβικά συνθήματα «Σώστε την Οικογένεια» και «Σώστε τα παιδιά» ή πρωτοσέλιδα εφημερίδων με τίτλο «Οι ασθένειες των ομοφυλόφιλων απειλούν την οικογένεια» διασπείρουν τον ηθικό πανικό και ηχούν από άκρη σε άκρη των πόλεων (Weston, K., 2001: 23).

⁶⁹⁷ Weston, K., 2001: 22, Foucault, 1978

⁶⁹⁸ Weston, K., 2001: 200

⁶⁹⁹ Macaulay, Kitzinger, Green, et al., 1995 στο White, D., 1998: 42, Lundin, S., 2001: 140

της δεκαετίας του '90, αναγνωρίζουν, ότι μία στις τρεις λεσβίες είναι μητέρα και ένας στους δέκα γκέι είναι πατέρας, χωρίς ωστόσο οι οικογένειές τους να χαίρουν κοινωνικής αποδοχής ή οικογενειακής υποστήριξης.⁷⁰⁰

Κατά την Αγγλοαμερικανική ορολογία, αυτού του τύπου οι οικογένειες ορίζονται ως οικογένειες ουράνιου τόξου (rainbow families)⁷⁰¹ ή ως LGBTIQ (από τα αρχικά των Lesbian-Gay-Bisexual-Transgender-Intersex-Queer Families, ελληνιστί ΛΟΑΤΚΙ) και εννοιολογούνται ως «οικογένειες λεσβίων γυναικών και ομοφυλόφιλων ανδρών, οι οποίες προσδιορίζονται από την παρουσία δύο ή περισσότερων ανθρώπων με κοινό σεξουαλικό προσανατολισμό (πχ ένα ζευγάρι) ή από την παρουσία μίας ενήλικης λεσβίας μητέρας ή ενός ενήλικα ομοφυλόφιλου άνδρα, που ανατρέφει παιδί».⁷⁰² Κατά την αλλαγή της δεκαετίας του 1960 για πρώτη φορά γίνεται λόγος για το *lesbian baby boom* και τη θεατότητα των λεσβίων μητέρων.⁷⁰³ Οι παραδοσιακές αντιλήψεις τόσο για την οικογένεια, όσο και για την αναπαραγωγική διαδικασία δοκιμάζονται από την ολοένα και αυξανόμενη συχνότητα εμφάνισης της γονεϊκότητας στην ομόφυλη κοινότητα. Σε αρκετές περιπτώσεις ετερόφυλα ζευγάρια διασπύουν την έγγαμη συμβίωση, διότι ανακαλύπτουν ότι ελκύονται περισσότερο από άτομα του ίδιου φύλου.⁷⁰⁴ Αυτόματα, λοιπόν, τίθεται ζήτημα επιμέλειας των παιδιών, που ναι μεν γεννήθηκαν εντός μίας επίσημης ετερόφυλης σχέσης, έρχονται, όμως, σε δεύτερο χρόνο να συμβιώσουν με τον έναν από τους δύο γονείς, ο οποίος είναι ομοφυλόφιλος. Η διαμάχη ανάμεσα στους δύο πρώην συζύγους για το ποιος είναι ο καταλληλότερος να αναλάβει τη γονική επιμέλεια επιλύεται συνήθως μετά από μακροχρόνιους δικαστικούς αγώνες, απόκρυψης της ομοφυλοφιλικής σχέσης ή έκπτωσης του ομοφυλόφιλου διαδίκου από τη γονική μέριμνα με το αιτιολογικό της νοητικής διαταραχής ή γονεϊκής ανικανότητας.⁷⁰⁵ Διανύουμε, φυσικά, την περίοδο της συντηρητικής ακόμη μετανεωτερικότητας, όπου οι έμφυλοι ρόλοι είναι ιδιαίτερα οξυμένοι, με την ομοφοβία να υπερισχύει της ομοφυλοφιλίας και την ετερογονεϊκότητα να αποτελεί κυρίαρχο και κατά συνέπεια προνομιούχο πρότυπο ανατροφής τέκνων.

Αντίστοιχο φαινόμενο αποσιώπησης της σεξουαλικής ταυτότητας συναντάμε και στις αιτήσεις για υιοθεσία ανήλικου τέκνου. Ο υποψήφιος θετός γονέας από τη

⁷⁰⁰ Coltrane, Sc., & Collins, R., 2001: 57, Patterson, C.J., 2013: 666

⁷⁰¹ Lick, D.J., Schmidt, K.M., & Patterson, C.J., 2011: 222

⁷⁰² Berkowitz, D., & Marsiglio, W., 2007: 369

⁷⁰³ Lewin, E., 1993: 19,187

⁷⁰⁴ Lewin, E., 1993: 19

⁷⁰⁵ Patterson, C.J., 2013: 664

στιγμή, που θα βρεθεί η προσωπική και κοινωνική του ζωή στο μικροσκόπιο, προκείμενου το δικαστήριο σε συνεργασία με τις κοινωνικές υπηρεσίες να μορφώσει δικανική πεποίθηση, προβάλλει αναγκαστικά μία εικόνα του εαυτού του απόλυτα συμβατή με την κοινωνικά και ιδεολογικά κυρίαρχη αναπαράσταση του γονέα. Έτσι, ο σεξουαλικός προσανατολισμός θα πρέπει να υποκρυφθεί, διαφορετικά η αίτηση για υιοθεσία θα απορριφθεί πιθανότατα, με το σκεπτικό ότι δε συμφέρει στον υιοθετούμενο.⁷⁰⁶ Ενδιαφέρον στο σημείο αυτό παρουσιάζει η πρακτική, που εφαρμόζεται σε κάποιες Πολιτείες των ΗΠΑ την ίδια περίοδο (τέλη της δεκαετίας του 1960 και τις αρχές της δεκαετίας του 1970) από τις υπηρεσίες κοινωνικής πρόνοιας, οι οποίες τοποθετούν άστεγους ομοφυλόφιλους εφήβους σε ομόφυλα ζευγάρια ανδρών. Η πολιτική αυτή, όμως, διακόπτεται απότομα, κυρίως, λόγω της αντίδρασης της κοινής γνώμης.⁷⁰⁷

Η ενσυνείδητη και έπειτα από ώριμη σκέψη απόκτηση ενός παιδιού σε αντίθεση με την τυχαία σύλληψη (που πολλές φορές συμβαίνει στα ετερόφυλα ζευγάρια) συναντάται ολοένα και συχνότερα στην ομόφυλη κοινότητα,⁷⁰⁸ καθώς οι ευκαιρίες για φυσική ίδρυση οικογένειας είναι εν τοις πράγμασι πολύ περιορισμένες.⁷⁰⁹ Όπως, δηλαδή και στην ετερόφυλη, ομοίως και στην ομόφυλη σχέση αναδύεται η επιθυμία απόκτησης ενός παιδιού ως καρπού της σχέσης αυτής. Η προσδοκία, όμως, ενός παιδιού όσο ειλικρινής και αν είναι, ταυτόχρονα χαρακτηρίζεται από πολυπλοκότητα και αντιφατικότητα στα ομόφυλα ζευγάρια, καθώς στην ουσία δύσκολα μπορεί να πραγματοποιηθεί. Κατά τους ομοφυλόφιλους, όμως, ακριβώς λόγω των δυσχερειών η ανάληψη της ευθύνης της ανατροφής ενός παιδιού είναι χαρακτηριστικό υπεύθυνης στάσης: δρομολογεί τη μετάβαση στην ενηλικίωση.⁷¹⁰ Η εκούσια ατεκνία επικρίνεται ως ένδειξη ανωριμότητας, εγωκεντρικής και επιπόλαιας συμπεριφοράς.⁷¹¹ Η τοποθέτηση υπέρ της πλήρους νομικής αναγνώρισης της ομογονεικότητας προκαλεί το κοινό αίσθημα, που ακόμη αμφιταλαντεύεται ανάμεσα στο δικαίωμα της ισότητας υπό προϋποθέσεις και στο λειτούργημα της γονικής μέριμνας.

⁷⁰⁶ Richetts & Achtenberg, 1987 in Lewin, E., 1993: 62,72

⁷⁰⁷ Giddens, A., 2002: 244

⁷⁰⁸ Lewin, E., 1993: 48

⁷⁰⁹ White, D., 1998: 42

⁷¹⁰ Salmon, 1985, Woollet, 1991, στο Thorpe, K., & Elliot, S., 1998: 108

⁷¹¹ Lewin, E., 1993: 117, Stewart and Robinson, 1989, Woollet, 1991, στο Thorpe, K., & Elliot, S., 1998: 108

Την ίδια περίοδο η κοινωνική συνείδηση εξεγείρεται, όταν στον Καναδά το ανώτατο δικαστήριο της χώρας καλείται να τελεσιδικήσει και επομένως να νομολογήσει σχετικά με το αν ο γάμος ετεροφυλόφιλων παράγει διακρίσεις, αν δηλαδή είναι αντίθετος με τον καναδικό καταστατικό χάρτη των δικαιωμάτων και των ελευθεριών του ατόμου. Το Κεμπέκ αναγνωρίζει τη δυνατότητα δύο γυναικών να είναι από κοινού μητέρες ενός παιδιού, *«ανατρέποντας έτσι εξ ολοκλήρου τα συμβολικά σημεία αναφοράς της γενεαλογικής σειράς»*.⁷¹² Τα ζητήματα, που προβάλλονται με την ανάδυση ενός νέου τρόπου οικογενειακής συμβίωσης, διευρύνουν όσο ποτέ άλλοτε την έννοια του φύλου και ενισχύουν τη θέση του εντός του κοινωνικού.

Το δικαίωμα στην υιοθεσία ή στην αναδοχή ενός παιδιού αποτελεί το κεντρικό μανιφέστο της ομόφυλης κοινότητας εδώ και αρκετές δεκαετίες. Το δικαίωμα αυτό συναρθρώνεται και πηγάζει από μια πρωταρχική διεκδίκηση: τον γάμο, από έναν «χώρο δηλαδή θεμελιακά ετεροσεξιστικό».⁷¹³ Κατά την κοινωνιολογική προσέγγιση, «ο γάμος είναι η νομική και επίσημη επικύρωση μιας ιδιωτικής υποθέσεως, η οποία στη βάση της αγάπης και της έλξης, την οποία νιώθει ο ένας για τον άλλον, ενώνει δύο άτομα, που συγκροτούν το ζευγάρι».⁷¹⁴ Κατά ένα πληρέστερο ορισμό ο γάμος εννοιολογείται ως «μία σταθερή ένωση ανάμεσα σε έναν άνδρα και μία γυναίκα, η οποία είναι κοινωνικώς αναγνωρισμένη από τον περίγυρο και η οποία ενδεχομένως επικυρώνεται ποικιλοτρόπως από θρησκευτικές ή πολιτικές αρχές και από δημόσιες εκδηλώσεις. Η δημόσια επίσημη και θρησκευτική αναγνώριση του γάμου πιστοποιεί πρωτίστως τη νομιμότητα της καταγωγής, την κοινωνική δηλαδή εγγραφή των μελλοντικών παιδιών»,⁷¹⁵ καθώς εγγυάται τη συναισθηματική ασφάλεια και μονογαμία. Εκτός, όμως, από τη ψυχική δέσμευση, ασφάλεια και σταθερότητα, ο έγκυρος και νόμιμος γάμος παράγει και κάποιες άλλες έννομες συνέπειες (όπως το δικαίωμα να λαμβάνει ο ένας σύζυγος αποφάσεις ζωής και θανάτου σε περίπτωση νοσηλείας του άλλου συντρόφου ή να προβαίνει σε διοικητικού χαρακτήρα πράξεις για λογαριασμό του συντρόφου του, να εισπράττει οικονομικές παροχές ή μέρος της σύνταξης, να διατηρεί ελεύθερο δικαίωμα επίσκεψης στα νοσοκομεία ή σε καταστήματα κράτησης και να έχει κληρονομικές αξιώσεις επί της περιουσίας του τεθνεώτος συντρόφου), τις οποίες στερούνται τα

⁷¹² Dagenais, D., 2000: 387

⁷¹³ Hekma, G., 2008: 360

⁷¹⁴ Heritier F., 2012: 57

⁷¹⁵ Heritier F., 2012: 59

ομόφυλα ζευγάρια, μολονότι η συμβίωσή τους μπορεί να είναι μακροχρόνια και αδιάσπαστη.⁷¹⁶

Οπωσδήποτε, σκοπός του γάμου είναι η απόκτηση τέκνων. Όμως, η ελληνική έννομη τάξη αναγνωρίζει ως συζυγικές οικογενειακές μονάδες ακόμη και εκείνες τις έγγαμες ενώσεις ατόμων, που δεν έχουν τεκνοποιήσει⁷¹⁷. Επομένως, δεν προχωράνε όλοι οι άνθρωποι σε γάμο μόνο γιατί επιθυμούν να αποκτήσουν παιδιά, αλλά ούτε και όσοι επιθυμούν παιδιά ενώνονται με τα δεσμά του γάμου. Ο γάμος δεν είναι αφ'εαυτού ιερός μόνο, γιατί αποσκοπεί στην αναπαραγωγή και στην αυτοδίκαιη νομιμοποίηση των γεννηθέντων εντός αυτού παιδιών. Αποτελεί πεδίο εκδήλωσης συναισθημάτων, κοινής ζωής, στήριξης, ασφάλειας και αλληλοβοήθειας, που μπορεί να συνυπάρξει κάλλιστα και στην ομοφυλική και ετεροφυλική εκδοχή του.⁷¹⁸ Ανεξαρτητοποιημένος από την κατ' αποκλειστικότητα αναπαραγωγική λειτουργία ενσαρκώνει έναν ιδιάζοντα θεσμό, ο οποίος δεν ταυτίζεται ούτε με τη διαφοροποίηση των φύλων ούτε με τη γονεϊκότητα.⁷¹⁹

Καθολικό, λοιπόν, αίτημα αποτελεί η αναγνώριση του δικαιώματος γάμου μεταξύ ατόμων του ίδιου φύλου και κατ' επέκταση του δικαιώματος στη γονεϊκή και οικογενειακή ιδιότητα μέσω της υιοθεσίας ή της υποβοηθούμενης αναπαραγωγής. Έμφαση, λοιπόν, αποδίδεται στις περιπτώσεις αυτές στην αναπαράσταση του ανδρικού και γυναικείου ρόλου από το πραγματικό φύλο των συντρόφων, στην οικονομική συνεισφορά, στην αλληλεγγύη, στον καταμερισμό ευθυνών και καθηκόντων, στη διευκόλυνση διοικητικών πράξεων.

Παρόλ' αυτά, όμως, η δυνατότητα απόκτησης του γονεϊκού ρόλου μέσω της υιοθεσίας ή της τεχνητής γονιμοποίησης είναι κοινωνικά ελεγχόμενη, καθώς είναι διαθέσιμη μόνο σ' εκείνους, που ανταποκρίνονται στο κοινωνικό πρότυπο του καλού συμβατού γονέα,⁷²⁰ δηλαδή στα ετερόφυλα ζευγάρια, τους έγγαμους ή αυτούς που βρίσκονται επί μακρόν σε σταθερές σχέσεις και δεν είναι πολύ μεγάλοι ηλικιακά. Η διεκδίκηση της ομογονεϊκότητας εντάσσεται και ερμηνεύεται από τους πιο συντηρητικούς υπέρμαχους της παραδοσιακής ετερόφυλης οικογένειας ως έκφραση του ναρκισσιστικού ατομικισμού, ο οποίος είναι συνυφασμένος με την αναγνώριση

⁷¹⁶ Weston, K., 1991: 5

⁷¹⁷ Όπως υπομνήσκεται σχετικώς στην αρχή του κεφαλαίου

⁷¹⁸ Heritier F., 2012: 67

⁷¹⁹ They, I., 2005: 687

⁷²⁰ Haines, E., 1989: 48, Lundin, S., 2001: 140

του ατομικού δικαιώματος για απόκτηση του παιδιού. Κατά τον Dagenais⁷²¹ «το ζήτημα δεν είναι να αποταθούμε, εάν οι ομοφυλόφιλοι γίνονται καλοί γονείς, εάν τα παιδιά, τα οποία ανατρέφουν, τους αγαπούν ή εάν η ταυτότητα του φύλου τους θα προκαλούσε σύγχυση. Σήμερα είμαστε σε θέση να απαρνούμεθα πλήρως την ομοφυλοφιλική γονεϊκότητα στη βάση των ορίων της ατομικιστικής αρχής».

Όπως ο ίδιος εξηγεί, η ιδέα της απόκτησης και ανατροφής ενός παιδιού από ομόφυλους γονείς είναι εξίσου αποκρουστική με τη διάθεση ορισμένων γυναικών να αποκτήσουν παιδί χωρίς σύντροφο. Και οι δύο αυτές περιπτώσεις ομοιάζουν ως προς την εξέλιξή τους, καθώς εκτυλίσσονται εκτός ενός «φυσιολογικού» νομικού πλαισίου με σκοπό τη δημιουργία μίας έννομης σχέσεως, η οποία είναι θεμελιωδώς εγωπαθής. Η απόκτηση παιδιών ως αυτοσκοπός αποτελεί μία επικίνδυνη ατομικιστική συμπεριφορά με ποικίλες κοινωνικές και ηθικές προεκτάσεις, όπου το «παιδί με όποιο κόστος» θα εκπληρώνεται με παρένθετη μητρότητα, με δανεικά ωάρια και σπερματοζωάρια, με ιδιωτική υιοθεσία, προσλαμβάνοντας την πιο ωμή της εκδοχή.

Κι, όμως, σήμερα η ελεύθερη σχεδόν (αν και ταξική) πρόσβαση στις δυνατότητες της υποβοηθούμενης αναπαραγωγής έχει διευκολύνει κατά πολύ τη γονεϊκότητα σε μόνα άτομα, ομόφυλα ή ετερόφυλα. Η υποκριτική, λοιπόν, άρνηση στους ομοφυλόφιλους του δικαιώματος ή έστω της δυνατότητας απόκτησης τέκνων εκρέει από μία ευρύτερη άρνηση: από εκείνη της άρνησης της ύπαρξης και της αποδοχής τους ως οντότητες με όμοια και ίσα ανθρώπινα δικαιώματα.⁷²² Η ομοφυλοφοβία, η οποία αναμφισβήτητα υποβόσκει κάτω από αληθοφανή επιχειρήματα συντηρητισμού και οπισθοδρομικότητας, άπτεται ενός συστήματος κοινωνικού ελέγχου της ερωτικής ζωής βάσει των στερεοτύπων σεξουαλικής ορθότητας.⁷²³ Στην αναπαραγωγική διεκυστίδα τα ετερόφυλα έγγαμα ζευγάρια βρίσκονται πάντα σε θέση ισχύος έναντι των ομοφυλόφιλων: Καθοδηγούμενα, όπως μας εξηγεί η Αθανασίου, «από μια υποτιθέμενα φυσική επιθυμία εκτελούν το αιώνιο σχέδιο της φύσης», ενώ αντίθετα τα gay ζευγάρια, σύμφωνα με την κοινή πεποίθηση «υποκινούμενα από μια ανώμαλη εκκεντρικότητα» εισάγουν με τη «θρασύτατη» επιθυμία τους για παιδί «ένα τερατολογικό μπόι στο σώμα της φυσικής δημιουργίας».⁷²⁴

⁷²¹ Dagenais, D., 2000: 388-89

⁷²² Griffin, K., & Mulholland, L., 1997, όπως αναφέρεται στο Weeks, J., Heaphy, B., & Donovan, C., 2001: 158

⁷²³ Παρασκευόπουλος, Ν., 2011: 37

⁷²⁴ Αθανασίου, Α., 2013: 54

Παλαιότερα, όταν η ομόφυλη σεξουαλική συμπεριφορά στοιχειοθετούσε αντικειμενικά ποινικό αδίκημα, υπαγόταν άμεσα στον μηχανισμό του θεσμοθετημένου κοινωνικού ελέγχου.⁷²⁵ Ο κόσμος της «σεξουαλικής παρέκκλισης» και ανηθικότητας πάντοτε βρισκόταν στο στόχαστρο της ποινικής καταστολής. Άλλωστε, όπως πρώτος επεσήμανε ο Michel Foucault οι έννοιες «σεξ» και «σεξουαλικότητα» «συγκροτήθηκαν από λογοθετικά συστήματα γνώσης και εξουσίας τον 18^ο αιώνα και συνοδεύτηκαν από την κατασκευή μηχανισμών με στόχο τον έλεγχο της σεξουαλικής ζωής και την προάσπιση του ετεροφυλικού μονοπωλίου στις σχέσεις και τον έρωτα».⁷²⁶ Έτσι εξηγείται η διάπλαση και στήριξη με μέσα κοινωνικού και ποινικού ελέγχου στερεοτύπων κανονικότητας στη σεξουαλική ζωή, τα οποία διευκολύνουν τις παρεμβάσεις για τον στιγματισμό των αποκλίσεων. Ταυτόχρονα, κωδικοποιούνται και χρωματίζονται αρνητικά με απαξιωτικές φράσεις και χαρακτηρισμούς, καθώς συνδέουν ατυχώς τον γενετήσιο προσανατολισμό με τη συμπεριφοριστική και βιολογική αναπαράσταση των δύο φύλων.⁷²⁷

Ο συνειρμός των αξιών της ερωτικής ζωής με έννοιες, όπως ηθικότητα, ιερότητα του γάμου, σεμνοπρέπεια και αξιοπρέπεια, είναι επίσης αρχαίος και καθοριστικός μέσα στη διαδρομή του ιστορικού χρόνου. Πρότυπα συμπεριφοράς, όπως η εκτός γάμου μητρότητα και η σοδομία (που κατά τον Foucault αποτελεί μία «εντελώς συγκεχυμένη κατηγορία»),⁷²⁸ ολότελα καταδικαστέα, αποτελούν «δείγματα ιστορικής βαρύτητας κρατικού παρεμβατισμού στις σεξουαλικές σχέσεις».

Στην Ελλάδα η αποποινικοποίηση της ανδρικής ομοφυλοφιλίας πραγματοποιείται το 1950, πολύ νωρίτερα από τις περισσότερες χώρες της Ευρώπης, ερείδεται όμως σε αιτιολόγηση, που ελάχιστα συνεισφέρει στην εξάλειψη του κοινωνικού ρατσισμού. Η αναθεώρηση του ποινικού κώδικα την περίοδο αυτή, κατά την οποία η οικειοθελής σεξουαλική δραστηριότητα μεταξύ ενήλικων ανδρών δεν αποτελεί ποινικό αδίκημα,⁷²⁹ δεν εδράζεται στις φιλελεύθερες αντιλήψεις του νομοθέτη, αλλά στην αντιμετώπισή της ως ψυχοπνευματικής ασθένειας.⁷³⁰ Η κατάργηση, άλλωστε, του ποινικού νόμου κατά της σοδομίας⁷³¹ έπεται των διεθνών

⁷²⁵ Cantor, D., 2006: 12

⁷²⁶ Γιαννιτσιώτης, Γ., 2015: 236

⁷²⁷ Senelick, L., 1992: 290

⁷²⁸ Senelick, L., 1992: 287

⁷²⁹ Παρά μόνο στις συγκεκριμένες τρεις περιπτώσεις: α) εκμετάλλευση σχέσης εξάρτησης, β) αποπλάνηση ανηλίκου κάτω των 17 ετών, γ) σεξουαλική δραστηριότητα με σκοπό το κέρδος

⁷³⁰ Πενταράκη, Μ., Κανδειράκη, Μ-Ν., Παναγιώτου, Σ., 2012: 744, Aldrich, R., 2008: 8

⁷³¹ Η ομόφυλη συμπεριφορά και γενικά η σεξουαλική συμπεριφορά, που δεν αποσκοπεί στην τεκνοποίηση, ούτε είναι δυνατό να πετύχει αναπαραγωγή, χαρακτηριζόταν κατά το παρελθόν με τον

επιστημονικών συζητήσεων, που διαμορφώνουν την ομοφυλοφιλία ως μία κοινωνικά διακριτή ταυτότητα και εγκαθιδρύουν το ηγεμονικό δίπολο ετεροφυλόφιλος-ομοφυλόφιλος στο δεύτερο μισό του 20ού αιώνα.

Οπωσδήποτε, στην καθιέρωση της ομοφυλοφιλίας έστω και ως μορφής ψυχοπαθολογίας συνδράμουν οι έρευνες στον χώρο της ιατρικής, της ψυχιατρικής, της σεξολογίας και της νομικής επιστήμης, οι οποίες πλέον επικεντρώνονται στη ψυχή και δεν αντιμετωπίζουν, όπως οι πρώτες θεωρίες, την ομοφυλοφιλία ως μια κληροδοτημένη ανωμαλία και ως ελάττωμα στη φύση.⁷³²

Παρά την τροποποίηση του θεσμικού πλαισίου αναφορικά με την ομοφυλοφιλία και τη θετική αντιμετώπισή της από τον επιστημονικό δημόσιο διάλογο, η ομόφυλη κοινότητα εξακολουθεί να δαιμονοποιείται και να διαβιβεί στα όρια του αποκλεισμού και της κοινωνικής απέχθειας. Ο εξεβολισμός των ΛΟΑΤΚΙ ατόμων από τον κοινωνικό ιστό του Δυτικού κόσμου δρομολογείται με ιατρικά και θεολογικά επιχειρήματα, καθώς η ομοερωτική συμπεριφορά αντιμετωπίζεται από την ψυχιατρική ως παθογένεια και από την Εκκλησία ως αμαρτία, που άγει κατευθείαν στην Κόλαση.⁷³³, ⁷³⁴ Η μειονότητα αυτή θα δεχθεί διακρίσεις και διωγμούς ιδιαίτερα την εποχή της δικτατορίας, που θα οξυνθούν έπειτα από την εξάπλωση του ιού του AIDS. Σήμερα, με βάση τα νέα επιστημονικά δεδομένα, η ομοφυλοφιλία εξετάζεται ως μία απόλυτα φυσιολογική ερωτική ποικιλία -όπως ακριβώς και η ετεροφυλία- που δεν απορρέει από μία ιδιαίτερη κοινωνική ομάδα, αλλά είναι μάλλον μια βασική μορφή της ανθρώπινης σεξουαλικότητας, η οποία

όρο «σοδομία», «σοδομισμός», «αρσενοκοιτία» ή «παρά φύση ασέλγεια». Παράλληλα, ο όρος σοδομία συμπλέκεται και με την παιδεραστία – ιδίως μετά το 1730 - με συνέπεια ο ομοφυλόφιλος να θεωρείται εξ' ορισμού και παιδεραστής και να διώκεται ακόμη πιο άγρια (Rey, M., 1992: 188, Badinter, E., 1994: 132).

⁷³² Γιαννιτσιώτης, Γ., 2015: 240, Γιαννέλου, Β., 2000: 10, Cantor, D., 2006: 14

⁷³³ Σε βάθος δύο σχεδόν χιλιετιών δυτικού πολιτισμού ως και τον 19^ο αιώνα ο σοδομισμός τιμωρείται ως μία ακραία και ειδική πράξη. Οι ομοφυλόφιλοι μαστιγώνονται, βασανίζονται και θανατώνονται λόγω του σεξουαλικού προσανατολισμού τους. Από το 1565 έως το 1640 καταδικάζονται ως ένοχοι για το κακούργημα του σοδομισμού και της ομοφυλοφιλικής παιδεραστίας και εκτελούνται στο Παρίσι εβδομήντα επτά άνδρες (Trumbach, R., 1992: 389, συνηθέστερα τιμωρούνται με καύση στην πυρά, Badinter, E., 1994: 131).

Με την εξάπλωση του Χριστιανισμού οι ομοφυλόφιλοι εισπράττουν ακόμη μεγαλύτερη περιφρόνηση και δαιμονοποίηση. Στον Μεσαίωνα κατηγορούνται ως υπεύθυνοι και για καταστροφικά φυσικά φαινόμενα, όπως λοιμούς, ασθένειες (πανώλη), πλημμύρες και σεισμούς. Ο Θ. Ακινάτης προπαγάνδιζε, ότι άνθρωποι με σεξουαλικές προτιμήσεις του ίδιου φύλου έχουν ελαττωματική φύση, εμφανίζονται δηλαδή ως μολυσματικά και εγγενώς αμαρτωλά πλάσματα (Candor, E., 2006: 24-26). Μάλιστα, ο σοδομισμός συχνά αντιμετωπιζόταν ως η έσχατη και πιο ευκαταφρόνητη πράξη ενός ανθρώπου σεξουαλικά αμαρτωλού μετά από τον βιασμό, τη μοιχεία, την ασέλγεια, την πνευματική και σαρκική αιμομιξία και την αμοιβαία θωπεία (Trumbach, R., 1992: 389, Badinter, E., 1994: 131).

⁷³⁴ Cantor, E., 2006: 23, Badinter, E., 1994: 135

εκφράζεται σε όλους τους πολιτισμούς.⁷³⁵ Παρ' όλα αυτά, όμως, εξακολουθεί να έλκει κοινωνικό στιγματισμό και χλεύη λόγω των βαθιά ριζωμένων κοινωνικών εννοιολογήσεων.⁷³⁶

1.5. Το Σύμφωνο Ελεύθερης Συμβίωσης: Από τον ν. 3719/2008 στον ν. 4356/2015

1) Ν. 3719/2008

Η θεσμοθέτηση μίας κατοχυρωμένης συντροφικής σχέσης κατό το πρότυπο του γάμου αποτελεί καθολική διεκδίκηση της ομόφυλης κοινότητας στα πλαίσια των διεθνών κανόνων δικαίου για την περιφρούρηση των θεμελιωδών ανθρωπίνων δικαιωμάτων, την εξάλειψη των διακρίσεων και άρση του κοινωνικού στίγματος επί τη βάση του σεξουαλικού προσανατολισμού. Ήδη από τα τέλη της δεκαετίας του 1960 με την «έκρηξη» της σεξουαλικής επανάστασης το κίνημα για τα δικαιώματα των ΛΟΑΤΚΙ πετυχαίνει την κατάργηση των πιο συντηρητικών νομοθετικών ρυθμίσεων και την απάλειψη της ομοφυλοφιλίας από τον κατάλογο των ψυχιατρικών νοσημάτων προσφέροντας μεγαλύτερη αναγνωρισιμότητα στους ομοφυλόφιλους στο ευρύτερο πεδίο της δημόσιας ζωής.

Η καλπάζουσα, όμως, εξάπλωση των σεξουαλικά μεταδιδόμενων ασθενειών και ιδίως του AIDS μεταξύ της Queer⁷³⁷ κοινότητας τη δεκαετία του 1980 ανακόπτει σε σημαντικό βαθμό τη δυναμική του κινήματος και θέτει υπό αμφισβήτηση την κυρίαρχη κουλτούρα της σεξουαλικής απόλαυσης. Η θανατηφόρα επιδημία εντείνει τον ηθικό πανικό, που καλλιεργείται από τα μέσα επικοινωνίας και από τους φανατικούς χριστιανούς, οι οποίοι συνδέουν την ασθένεια με θεϊκή τιμωρία κατά των αμαρτωλών.⁷³⁸ Η κυβέρνηση των ΗΠΑ, απ' όπου εφορμά η νόσος, αντιδρά ομοφοβικά λαμβάνοντας ισχυρά κατασταλτικά μέτρα. Μολονότι την επόμενη δεκαετία το κίνημα καταφέρνει να ανασυνταχθεί, αδυνατεί να θέσει ένα τέλος στη διακριτική μεταχείριση και ν' αλλάξει σημαντικά την επικρατούσα ιδεολογία της ετεροκανονικότητας.

Έτσι, οι ομοφυλόφιλοι εξακολουθούν να υφίστανται τη βία της δημόσιας και της νομικής εξάλειψης. Περιθωριοποιούνται αποκάλυπτα παρά τις αντιδράσεις τους.

⁷³⁵ Badinter, E., 1994: 139

⁷³⁶ Τζαμαλούκα, Γ., 2000: 115

⁷³⁷ Queer (Questioning) ονομάζονται εκείνοι, που έχουν ερωτηματικά ως προς το φύλο και τη σεξουαλικότητά τους. Με άλλα λόγια, αυτοί, που αμφισβητούν τους αυστηρούς κοινωνικά κατασκευασμένους ρόλους του φύλου και της σεξουαλικότητας.

⁷³⁸ Hekma, G., 2008: 342

Δέχονται κοινωνικό αποκλεισμό, χλευασμό, θρησκευτικό αφορισμό, ρατσισμό και προκατάληψη με συνέπεια η δημόσια παρουσία τους να είναι αμυδρή. Παρόλο που δε διαθέτουμε αξιόπιστα στατιστικά στοιχεία όσον αφορά τα περιστατικά δυσμενούς μεταχείρισης και άσκησης βίας εναντίον των ομοφυλόφιλων,⁷³⁹ είναι αναμφίβολο, ότι υφίστανται σε σημαντικό βαθμό λεκτική και σωματική κακοποίηση, στοχοποίηση και απόρριψη. *«Η υποχρεωτική ετεροφυλία αυτοπροβάλλεται σαν το πρωτότυπο, το αληθινό, το αυθεντικό. Οι κανόνες, που καθορίζουν τα όρια του πραγματικού συνεπάγονται, ότι το να είσαι λεσβία είναι πάντα ένα είδος μιμικής, μια μάταιη προσπάθεια συμμετοχής στη φαντασματική πληρότητα της φυσικοποιημένης ετεροφυλίας, προσπάθεια, που είναι καταδικασμένη πάντα και μόνο να αποτυγχάνει».*⁷⁴⁰

Χρειάστηκε να μεσολαβήσουν αρκετές δεκαετίες, ώστε οι ομοφυλόφιλοι να μην αντιμετωπίζονται ως ανήθικα σεξουαλικά όντα, που επιδιώκουν μόνο την εφήμερη απόλαυση, τη σεξουαλική ποικιλία και τη συχνή εναλλαγή ερωτικών συντρόφων, αλλά ως άνθρωποι, που διατηρούν μακροχρόνιες σχέσεις συντροφικότητας. Οι διεκδικήσεις της ομόφυλης κοινότητας ηχούν εντονότερα έπειτα από την εμφάνιση του AIDS, καθώς εξαιτίας της ανίατης νόσου αναδεικνύονται μία σειρά από πρακτικά ζητήματα με αφορμή τους ασθενείς και τους συντρόφους τους· εκτός από το δικαίωμα επίσκεψης του συντρόφου του ασθενούς στο νοσολευτικό ίδρυμα, τίθενται προς συζήτηση θέματα ασφάλισης, συνταξιοδότησης, κληρονομικής διαδοχής και δωρεών, τα οποία παραμένουν μετέωρα. Κάτω από αυτές τις κοινωνικές εξελίξεις, οι ιδιαίτερες ανάγκες των ομόφυλων ζευγαριών μετουσιώνονται σε πολιτικό ζήτημα κι αυτό με τη σειρά του εγκαινιάζει ζωνήρη συζήτηση πάνω στο θέμα του γάμου μεταξύ ομοφυλοφίλων.⁷⁴¹

Το Σύμφωνο Συμβίωσης αποτελεί έναν ιδιαίτερο θεσμό, ο οποίος πρωτοεμφανίζεται στις Σκανδιναβικές χώρες και συνιστά μία πρωταρχική μορφή άρσης των νομικών διακρίσεων στο πλέγμα των ομόφυλων σχέσεων. Το Σύμφωνο δε διαχωρίζει τα ζευγάρια σε ετερόφυλα και ομόφυλα, καθώς επιφυλάσσει ίσα

⁷³⁹ Προσπάθεια καταγραφής περιστατικών ρατσιστικής βίας αναλαμβάνουν τόσο ιδιωτικοί φορείς όσο και η πολιτεία. Ωστόσο, κρούσματα κακοποίησης αποκαλύπτονται και από τα ίδια τα θεσμικά όργανα και κυρίως από την Αστυνομία (Χαμτζούδης, Ν., 2015: 23-28).

⁷⁴⁰ Butler, J., 2006: 232

⁷⁴¹ Hekma, G., 2008: 346

δικαιώματα σε όλους τους πολίτες ανεξαρτήτως σεξουαλικού προσανατολισμού, εφόσον διατηρούν μία μόνιμη σχέση και συμβιών υπό την ίδια στέγη.⁷⁴²

Η δημόσια συζήτηση γύρω από το σύμφωνο ελεύθερης συμβίωσης εγείρεται περίπου το έτος 2004. Έναυσμα για την προώθηση του επίσημου διαλόγου αποτελεί η διεθνής νομολογία, που τάσσεται βαθμιαία μεν, σταθερά δε, υπέρ της νομικής κατοχύρωσης του δεσμού των ομόφυλων ζευγαριών. Νομοθετικές Επιτροπές, που συστήνονται τον επόμενο χρόνο με πρωτοβουλία της Ελληνικής Ένωσης για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, διενεργούν προπαρασκευαστικές ενέργειες με στόχο τη σύναψη του συμφώνου ελεύθερης συμβίωσης για πρόσωπα του ίδιου ή διαφορετικού φύλου. Την έντονη και απροσχημάτιστη αντίδρασή της εκφράζει άμεσα η Ορθόδοξη Εκκλησία χαρακτηρίζοντας την ομοφυλοφιλία πορνεία και το σύμφωνο συμβίωσης απειλή κατά της χριστιανικής οικογένειας.⁷⁴³ Η Εκκλησία φανατίζει την κοινωνική συνείδηση ενάντια στις ομοφυλοφιλικές διεκδικήσεις κάτω από ένα ιδεολογικό και θρησκευτικό επίχρισμα, το οποίο συμπυκνώνεται στην ανάγκη θωράκισης της τυπικής μορφής της οικογένειας και της χριστιανικής πίστης.

Υπό την πίεση της κοινής γνώμης η Κυβέρνηση απρόθυμα υποχωρεί σε βάρος των ομόφυλων ζευγαριών διατηρώντας ωστόσο την πεποίθηση ότι η αναγνώριση ίσων δικαιωμάτων στους ομοφυλόφιλους αποτελεί έκφανση ενός φιλελεύθερου και δημοκρατικού νομικού συστήματος, που σέβεται την ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας και την οικογενειακή ζωή κάθε ατόμου. Οι πολιτικοί γάμοι δύο ομόφυλων ζευγαριών στη Δήλο το 2008, προκαλούν την άμεση επέμβαση του Εισαγγελέως του Αρείου Πάγου, ο οποίος δίνει εντολή στον Εισαγγελέα Πρωτοδικών Ρόδου να ασκήσει ακυρωτική αγωγή και τελικά αναγνωρίζονται ως ανυπόστατοι.⁷⁴⁴ Ο τότε Δήμαρχος Τήλου κατηγορείται και καταδικάζεται ως φυσικός αυτουργός για το αδίκημα της παράβασης καθήκοντος και τα δύο ζευγάρια ως ηθικοί αυτουργοί. Μέσα σ' αυτό το δυσμενές κλίμα οι ομοφυλόφιλοι ακτιβιστές αξιώνουν από την τότε Κυβέρνηση να συμμορφωθεί με την οδηγία της ΕΕ και να προσδώσει θεσμικό κύρος στη συμβίωση ομόφυλων ζευγαριών. Παρά τον ορατό κίνδυνο προσαγωγής της χώρας στο Δικαστήριο του Στρασβούργου λόγω αγνόησης της Οδηγίας, η Κυβέρνηση αρνείται ενόψει της κοινωνικής αντίδρασης, αν και υπόσχεται στη

⁷⁴² Πενταράκη, Μ., Κανδειράκη, Μ-Ν., Παναγιώτου, Σ., 2012: 747

⁷⁴³ Γκότσης, Κ., 2012: 625-629

⁷⁴⁴ Αποφάσεις 114 και 115/2009 του Πολυμελούς Πρωτοδικείου Ρόδου. Η έφεση των ηττηθέντων διαδικών απορρίφθηκε με την υπ' αριθμ. 83/2011 από το Εφετείο Δωδεκανήσων (Φουντεδάκη, Κ., 2015: 59)

θιγόμενη πλευρά, ότι το σύμφωνο θα συνταχθεί κατά τρόπο, που να δίνει τη δυνατότητα στους ομοφυλόφιλους να προσφύγουν στο ΕΔΔΑ.⁷⁴⁵ Τελικώς, στη ψήφιση του νόμου 3719/2008 (ΦΕΚ 241^Α/28-11-2008) αναγγέλλεται, ότι το σύμφωνο συμβίωσης αφορά «στη συμφωνία δύο ενήλικων ετερόφυλων προσώπων, με την οποία οργανώνουν τη συμβίωσή τους».⁷⁴⁶

Αξίζει να σημειωθεί, ότι δε μνημονεύεται δικαίωμα υιοθεσίας για τα ετερόφυλα ζευγάρια, που δομούν τη σχέση τους κάτω από το ιδιότυπο αυτό καθεστώς. Ερμηνεύοντας, συνεπώς, το ακριβές γράμμα του νόμου, δεν θα πρέπει να δεχθούμε την ανάλογη εφαρμογή του Οικογενειακού Δικαίου στο σύμφωνο συμβίωσης. Στην πράξη, όμως, η αυστηρή τήρηση των διατάξεων του συμφώνου άγει σε προβληματικές καταστάσεις, που υποσκάπτουν την οικογενειακή συνοχή και ευημερία. Έτσι, λοιπόν, το θετό τέκνο του ενός συμβίου δεν αποτελεί θετό παιδί και του άλλου, ούτε και δύναται εκ των υστέρων να εγερθεί αίτηση υιοθεσίας από αυτόν (όπως στην περίπτωση της διαδοχικής υιοθεσίας μεταξύ των συζύγων). Αντίθετα, τα παιδιά, που γεννιούνται εντός του συμφώνου, έχουν γονείς τους συμβίους. Η νομική αυτή διάκριση μεταξύ θετών και βιολογικών τέκνων θα μπορούσε να οδηγήσει στο άτοπο και παράδοξο εντός της ίδιας οικογένειας να υπάρχουν γνήσιοι κατιόντες με γονείς και τους δύο συμβίους και υιοθετούμενοι με γονέα τον έναν μόνο συμβίο. Δέον, λοιπόν, να συναχθεί *ad hoc* παρά τη σιωπή του νόμου, ότι οι ρυθμίσεις του ΑΚ περί υιοθεσίας επεκτείνονται και στο σύμφωνο συμβίωσης.⁷⁴⁷

Η επιλογή του νομοθέτη να μη προβλέψει ρητώς τη δυνατότητα κοινής υιοθεσίας των συμβίων οφείλεται μάλλον στην πρόνοια αποφυγής δυσχερών μελλοντικών διλημάτων, καθώς κατ' εξοχήν φορείς του δικαιώματος σύναψης συμφώνου συμβίωσης είναι τα ομόφυλα ζευγάρια. Έχοντας επίγνωση, ότι ο ν. 3719/2008 θα προκαλούσε πολύ περισσότερα προβλήματα, από εκείνα που ενδεχομένως θα έλυνε, λόγω της διαφοροποιητικής αντιμετώπισης των ετερόφυλων και ομόφυλων ζευγών ο νομοθέτης σκόπιμα αποφεύγει να θεσπίσει μία ρήτρα, που έπειτα δε θα μπορεί να καταργήσει.

Η εσωστρέφεια, που διακρίνει τον Έλληνα νομοθέτη, εκπορεύεται από το γενικότερο κοινωνικό κλίμα της εποχής. Είναι προφανές, ότι κατά την ανατολή του 21^{ου} αιώνα η ομοφυλοφιλία εξακολουθεί (τουλάχιστον στη χώρα μας) ν' αφορά τη

⁷⁴⁵ Βαλλιανάτος, Γρ., 2015: 18-19

⁷⁴⁶ Γκότσης, Κ., 2012: 650

⁷⁴⁷ Γεωργιάδης, Απ., 2014: 705

μειοψηφία παρά την ορατότητα του ομόφυλου τρόπου ζωής σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Άλλωστε, εκείνο το διάστημα δεν έχει ακόμη κοινωνικά εμπεδωθεί η αναγκαιότητα της θεσμικής κατοχύρωσης του ομόφυλου δεσμού, αφού μόνο η ετερόφυλη σχέση αναγνωρίζεται ως άξια συνταγματικής προστασίας και η ΛΟΑΤΚΙ κοινότητα εξακολουθεί να εκτοπίζεται από τον δημόσιο-πολιτικό βίο. Για τον λόγο αυτό ο Ντ. Μπορίλλο, ο πρώτος νομικός, που τάχθηκε υπέρ του γάμου των ομοφυλόφιλων διατείνεται, ότι ο γάμος, όπως είναι σήμερα, αποδεικνύει, ότι «η ετεροφυλοφιλία εδραιώνει την κυριαρχία της διά της φαλκίδευσης των δικαιωμάτων του ανθρώπου. [...] Έχοντας έννομη ισχύ μόνο για τα ετερόφυλα ζευγάρια, στην πραγματικότητα συνιστά κατάχρηση της εξουσίας της κυρίαρχης ετεροφυλοφιλίας, η οποία αποσκοπεί στον αποκλεισμό των ομοφυλόφιλων από ένα θεμελιώδες δικαίωμα του ατόμου». Με την απόρριψη του ομόφυλου βίου διαμορφώνονται οι κρατούσες αντιλήψεις και η κυρίαρχη κουλτούρα. Ο ορισμός του ανδρισμού επικαλύπτει και ευτελίζει την έννοια της ομοφυλοφιλίας.⁷⁴⁸

2) Ν. 4356/2015

Η ψήφιση του ν. 3719/2008 συνοδεύεται από μία περίοδο νομικών και κοινωνικών ζυμώσεων· η queer κοινότητα θορυβείται από τη διάταξη αυτή, που ουσιαστικά καταδικάζει τα ομόφυλα ζευγάρια στη νομική αφάνεια. Η δυνατότητα, όμως, προσφυγής στο Δικαστήριο του Στρασβούργου αποδυναμώνεται, καθώς θεσμικά προβλέπεται προτεραιότητα του εθνικού ελέγχου έναντι της διεθνούς εποπτείας. Αυτό σημαίνει, ότι θα πρέπει να εξαντληθούν πρώτα όλα τα ένδικα μέσα της εγχώριας έννομης τάξης πριν ο παραπονούμενος άμεση διάκριση προσφύγει στο ΕΔΔΑ. Όμως, εκείνο το διάστημα δεν εκδίδεται απορριπτική δικαστική απόφαση, που θα ενεργοποιούσε στην Ελλάδα τη δικονομική διαδικασία, δεδομένου ότι το σύμφωνο συντάσσεται ενώπιον συμβολαιογραφικής αρχής. Παρά την έλλειψη αυτής της διαδικαστικής προϋπόθεσης, που απειλεί το υποστατό της προσφυγής, άγεται προς εκδίκαση ενώπιον του Δικαστηρίου η υπόθεση «Βαλλιανάτος κλπ κατά Ελλάδας» (υπόθεση, που αναλύεται στο ερευνητικό μέρος), η οποία ευδοκιμεί.⁷⁴⁹

Μετά την καταδίκη της χώρας μας από το ΕΔΔΑ (Τμήμα Ευρείας Σύνθεσης) στην υπόθεση αυτή για διακριτική μεταχείριση σε βάρος των ομόφυλων ζευγαριών στις 7 Νοεμβρίου 2013, δυναμιτίζεται περισσότερο η πολιτική συζήτηση γύρω από το

⁷⁴⁸ Lancaster, R., 2006: 554

⁷⁴⁹ Βαλλιανάτος, Γρ. 2015: 19

σύμφωνο συμβίωσης, όπως και η ανάγκη επέκτασης του πεδίου εφαρμογής του και στα ομοφυλόφιλα άτομα, για τα οποία είχε κατ' αρχάς συνταχθεί. Αυτό, άλλωστε, επιβεβαιώνεται και από τα στατιστικά στοιχεία, που αποκαλύπτουν ότι ο θεσμός δεν είναι ιδιαίτερα δημοφιλής μεταξύ των ετεροφυλόφιλων: Το τελευταίο εξάμηνο του 2013 τα σύμφωνα συμβίωσης είναι λιγότερα από 1% σε σύγκριση με τους τελούμενους γάμους κατά το ίδιο διάστημα.

Η εμπέλεια, πάντως, της απόφασης αυτής δεν περιορίζεται στη δικαίωση των προσφευγόντων, αλλά αντίθετα υποχρεώνει το Ελληνικό Κράτος να εναρμονίσει τη νομοθεσία του προς αυτή, έτσι ώστε να αρθεί η δυσμενής διάκριση εις βάρος των ομόφυλων ζευγαριών. Στην ελληνική κοινωνία εκείνη την εποχή επικρατούν δύο τάσεις αναφορικά με το δικαίωμα οργάνωσης του ιδιωτικού βίου από ομόφυλα ζευγάρια: αφενός των συντηρητικών κύκλων, που αντιδρούν στην ιδέα αυτή και αφετέρου των προοδευτικών, που σέβονται την προσωπική ζωή οποιουδήποτε ανθρώπου, δηλαδή φορέα δικαιωμάτων και υποχρεώσεων.⁷⁵⁰ Ο νομοθέτης, εντέλει προχωρά σ' ένα ρηξικέλευθο βήμα, το οποίο είχε ήδη καθυστερήσει και ψηφίζει το νέο νόμο 4356/24-12-2015, δυνάμει του οποίου το νέο σύμφωνο συμβίωσης καταρτίζεται με κοινή συμφωνία δύο ενήλικων προσώπων ανεξαρτήτως φύλου ενώπιον του συμβολαιογράφου. Εν πολλοίς, πρόκειται για μία επαναδιατύπωση του πρωθύστερου συμφώνου συμβίωσης, χωρίς ιδιαίτερες φραστικές μεταβολές. Εκείνο, ασφαλώς, που συνιστά την ειδοποιό διαφορά μεταξύ των δύο νομοθετικών κειμένων είναι η απουσία έμφυλων διακρίσεων και σεξουαλικού προσανατολισμού στους δικαιοπρακτούντες.

Ωστόσο, όπως και στο προηγούμενο, ενώ μεταβάλλεται η οικογενειακή κατάσταση των εμπλεκόμενων προσώπων, αφού το σύμφωνο συμβίωσης εγγράφεται σε ειδικό βιβλίο του ληξιαρχείου, εντούτοις δεν προβλέπεται δυνατότητα υιοθεσίας μεταξύ των συμβίων είτε ετερόφυλων είτε ομόφυλων. Σύμφωνα με την εγχώρια έννομη τάξη η κοινή υιοθεσία επιτρέπεται μόνο από συζύγους και όχι από συμβιούντες. Αφού, λοιπόν, δε δύνανται να υιοθετήσουν ούτε και οι ετερόφυλοι σύντροφοι, υποστηρίζεται, ότι ο αποκλεισμός των ομόφυλων ζευγαριών από το δικαίωμα υιοθεσίας δεν παραβιάζει τις διατάξεις της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου (ΕΣΔΑ) πάνω στη βάση της σεξουαλικής ταυτότητας.

⁷⁵⁰ Κωστοπούλου, Α-Μ., 2015: 57-58

Σε κάθε περίπτωση και παρά τη νομική αναγνώριση της κοινότητας βίου των ομόφυλων ζευγαριών, η κοινωνία εξακολουθεί να διχάζεται απέναντι στην ομοερωτική σχέση οικειότητας, πολλώ δε μάλλον στο αμφισβητούμενο δικαίωμα υιοθεσίας. Με νομικό εφαλτήριο, όμως, την ιστορική αυτή απόφαση του ΕΔΔΑ δρομολογούνται δικαυκές εξελίξεις στη βάση της ισότητας και της δικαιοσύνης. Με αργά βήματα επιτυγχάνεται η μεταστροφή της κοινωνίας στη νέα τάξη πραγμάτων, όπου ο γάμος και η κυρίαρχη σεξουαλική ζωή δε θα έχουν την πρωτοκαθεδρία.

Η πλήρης και αναμφισβήτητη αποδοχή της ετερότητας με την αναγνώριση του δικαιώματος ομογονεικότητας και εν συνεχεία υιοθεσίας δεν είναι βέβαιο πότε θα επέλθει. Ένα, όμως, είναι σίγουρο· η εξάλειψη των κοινωνικών προκαταλήψεων δεν εγκολπώνει διεργασίες και κοινωνικές μεταβολές, που απέχουν από την προσωπική υπέρβαση και τη δυναμική διαδικασία συγκρότησης του «εαυτού». Όπως σχετικά υπογραμμίζει ο Μελούτσι,⁷⁵¹ η συνάντηση με τον «άλλο» προϋποθέτει την ουσιαστική αναμέτρηση με το «εγώ»:

[...] Δεν μπορούμε να επικοινωνούμε ή να σχετιζόμαστε με τις διαφορές παραμένοντας απλώς ο εαυτός μας. Η δυνατότητα της συμβίωσης απαιτεί κάποια ικανότητα και βούληση να συναντήσουμε τον «άλλο» και έχει μια βαθιά ηθική συνεπαγωγή: την αναγκαιότητα να διατηρήσουμε και να χάσουμε, να μετρηθούμε με τους φόβους και τις αντιστάσεις, αλλά επίσης και να υπερβούμε τις ήδη δοσμένες ταυτότητές μας [...].

Η αναγνώριση του διαφορετικού και του ξένου ως ισότιμου με εμάς μέλους της κοινωνίας μπορεί να αποτελέσει το κομβικό σημείο τομής του «εμείς» με τους «άλλους», που θα οδηγήσει στη συμπόρευση και τη συμβίωση.⁷⁵²

[...] Υπάρχει σε όλες τις ταυτότητες, που κατασκευάζονται και ανακατασκευάζονται, μια αναλογία έλλειψης και καρτερίας, που μπορεί να αποτελέσει ένα ισχυρό μοχλό για την ενδεχόμενη συμβίωση: το να αναγνωρίσουμε, ότι οι άλλοι μας λείπουν σημαίνει να μάθουμε να περιορίζουμε τις αξιώσεις της διαφοράς μας. Αυτή η ικανότητα αυτοπεριορισμού θα έπρεπε να αποτελεί μία από τις κεντρικές βάσεις της «πολυπολιτισμικής» εκπαίδευσης· επειδή αυτό που μάς λείπει και οι άλλοι έχουν για εμάς είναι αυτή τη στιγμή ένα από τα απαραίτητα κλειδιά, για να θεμελιώσουμε την αναγνώριση της συμβίωσης [...].

1.6. Η Ομογονεικότητα μέσα από σύγχρονα εμπειρικά δεδομένα

Σε αντίθεση με τις ετερόφυλες οικογένειες, το ομόφυλο πορτραίτο της οικογένειας είναι ακόμη δέκτης κοινωνικής προκατάληψης και αποκλεισμού, που διαιώνίζεται παρά τα αντίθετα ευρήματα της σύγχρονης εμπειρικής έρευνας ή τις

⁷⁵¹ Ψημίτης, Μ., 2002: 119

⁷⁵² Ψημίτης, Μ., 2002: 135

αξιόλογες θετικές κινήσεις για την καταπολέμηση του ρατσισμού, της βίας και των διακρίσεων σε διεθνές νομικό επίπεδο. Το εγχώριο θεσμικό πλαίσιο από τον δικαστή ως τον καθηγητή και τον δικηγόρο, από τον κοινωνικό λειτουργό ως τον απλό πολίτη εμφορείται ίσως - ακόμη και υποσυνείδητα - από συντηρητικές αντιλήψεις περί της ετεροκανονικότητας,⁷⁵³ που απολήγουν σε βάρος των δικαιωμάτων των ΛΟΑΤΚΙ, όπως αφαίρεση της επιμέλειας του παιδιού από τον ομοφυλόφιλο γονέα, περιορισμό στο δικαίωμα επικοινωνίας και απαγόρευση υιοθεσίας.⁷⁵⁴

Η πρόσφατη αναγνώριση και από τη χώρα μας του δικαιώματος των ομόφυλων ζευγαριών στη θεσμική επισημοποίηση της σχέσης τους δεν αίρει αυτόματα τον κοινωνικό αποκλεισμό ούτε και μονομιάς αποδομεί τη σε βάρος τους προκατάληψη, που ως κοινωνικά φαινόμενα αποφορτίζονται περισσότερο μέσω της εκπαίδευσης και λιγότερο μέσω της νομοθεσίας. Άλλωστε, οι αξιώσεις της Queer κοινότητας δεν εξικνούνται απλώς στη σύναψη του συμφώνου συμβίωσης, αλλά στη μέσω αυτού υπερπήδηση του κωλύματος γάμου για την υιοθεσία τέκνου στην πλήρη δηλαδή εξίσωση -ως προς τα έννομα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις- όλων των ζευγαριών, ετερόφυλων και ομόφυλων. Το δικαίωμα, ωστόσο, της υιοθεσίας αφορά σε ένα αίτημα, που διχάζει πολύ περισσότερο την κοινωνία και προκαλεί αμηχανία και διστακτικότητα ακόμη και στη πιο προοδευτική μερίδα της. Η επίκληση του δικαιώματος της υιοθεσίας από τους ομοφυλόφιλους ως καθολικό δικαίωμα, που κρίνεται εκλογικευμένα και εξατομικευμένα στη βάση της γονεϊκής ικανότητας και όχι της σεξουαλικής ταυτότητας του αιτούντος ζευγαριού, οξύνει την κοινωνική πόλωση και επιτείνει την αντίδραση των συντηρητικών διαφωνούντων, αλλά και εκείνων, που πρεσβεύουν πιο φιλελεύθερες ιδέες.

Οι οπισθοδρομικοί ηθικολόγοι κηρύττουν διαπρυσίως, ότι η ομοερωτική κοινότητα δε δικαιούται να αξιώνει δικαιώματα επί της απόκτησης και ανατροφής παιδιών με το επιχείρημα, ότι το πρότυπο δύο ομόφυλων γονέων δεν ανταποκρίνεται στο φυσιολογικό μοντέλο του αρσενικού και του θηλυκού.⁷⁵⁵ Κατά την Melanie Phillips δεν μπορεί να εγερθεί ζήτημα γονικής μέριμνας στα ομόφυλα ζευγάρια με το

⁷⁵³ Ετεροκανονικότητα είναι η αντίληψη, ότι η ετεροφυλοφιλία είναι ο μοναδικός «φυσιολογικός» σεξουαλικός προσανατολισμός. Προϋποθέτει, ότι υπάρχουν μόνο δύο βιολογικά και κοινωνικά φύλα και αναφέρεται στην τρόπο τινά θεσμοθέτηση της ετεροφυλοφιλίας σε μία κοινωνία, όπου οι αποκλίσεις από τον ετεροφυλοφιλικό προσανατολισμό περιθωριοποιούνται ή καταπιέζονται από τις κοινωνικές πρακτικές, απόψεις και πολιτικές.

⁷⁵⁴ Appell, 2003, Patterson, Fulcher, & Wainright, 2002

⁷⁵⁵ Δαμάσκος, Π., 2005: 78, Tasker, F. L., & Golombok, S., 1991: 184-187, Tasker, F. L., & Golombok, S., 1997: 105-113

σκεπτικό, ότι η εκπροσώπηση και των δύο φύλων στο οικογενειακό πλαίσιο είναι σημαντική «για την ισορροπία της ταυτότητας γένους, που τα παιδιά έχουν ανάγκη».⁷⁵⁶ Σύμφωνα, λοιπόν, με την ίδια ηθική συλλογιστική, τα παιδιά των ομόφυλων γονέων αναμένεται να έχουν σύγχυση στην ανάπτυξη της ταυτότητας του φύλου τους και κατά συνέπεια στην εξωτερίκευση αυτής της αμφίσημης εικόνας του εαυτού τους.^{757 758}

Όπως έχουμε, όμως, ήδη επισημάνει επανειλημμένα, η πρακτική της φροντίδας παιδιών από ομοφυλόφιλα άτομα συναντάται συχνά στις μέρες μας τόσο στις προοδευτικές κοινωνίες της Δύσης όσο και στις πιο παραδοσιακές, όπως στη χώρα μας. Στις εν λόγω οικογενειακές σχέσεις, που αφορούν σε περιπτώσεις θετών παιδιών από ομοφυλόφιλα άτομα ή γεννηθέντων εντός γάμου (που εν συνεχεία διαλύθηκε) ή από προηγούμενη ετερόφυλη σχέση ή με τη χρήση υποβοηθούμενης αναπαραγωγής από τον έναν γονέα, ο οποίος συζεί με τον ομοφυλόφιλο σύντροφό του ή ακόμη και με ετερόλογη τεχνητή γονιμοποίηση,⁷⁵⁹ δε διαπιστώθηκε παραβατική συμπεριφορά των γονέων. Αντίθετα, όπως υποστηρίζουν οι Farr και Patterson, τα ομόφυλα ζευγάρια συμμετέχουν εξίσου, με την ίδια δοτικότητα και ευλάβεια, στην ανατροφή των παιδιών, ενώ αντίθετα στα ετερόφυλα ζευγάρια τη μεγαλύτερη ευθύνη αναλαμβάνει η μητέρα.⁷⁶⁰

Για την ακρίβεια, ένα LGBT άτομο μπορεί ήδη να υιοθετήσει παιδί κατά μόνας, αφού στο κείμενο του αστικού κώδικα δεν αναγράφεται κανένα κώλυμα ως προς τον σεξουαλικό προσανατολισμό του αιτούντος.⁷⁶¹ Συνεπώς, ένα ομοφυλόφιλο άτομο ως προς το δικαίωμά του αυτό γνωρίζει κατ' αρχήν ίση μεταχείριση με τους ετεροφυλόφιλους από τον συνταγματικό νομοθέτη. Στην πραγματικότητα, όμως, η αίτηση υιοθεσίας θα τύχει ευνοϊκής κατάληξης, μόνο αν η ομοφυλοφιλική στάση ζωής δε γίνει γνωστή. Διαφορετικά, ο αιτών θα πρέπει να αγωνιστεί ενάντια στην προκατάληψη της κοινωνικής υπηρεσίας και του δικαστή. Πράξεις, όμως, υιοθεσίας από ομοφυλόφιλους έχουν ήδη πραγματοποιηθεί κατά το παρελθόν με παιδιά ΑΜΕΑ

⁷⁵⁶ Weeks, J., Heaphy, B., & Donovan, C., 2001: 157

⁷⁵⁷ Κατά τη διάρκεια των δεκαετιών 1980 και 1990 σημειώνονται συστηματικές προσπάθειες αποκλεισμού των ομοφυλόφιλων από την υιοθέτηση ή την αναδοχή παιδιού στην Αμερική και την Αγγλία. Το Υπουργείο Υγείας το 1990, για παράδειγμα, με μία ειδική αναφορά στα ομόφυλα ζευγάρια, αιτιολογεί πώς «ο τρόπος ζωής, που επιλέγουν κάποιοι ενήλικοι μπορεί να σημαίνει, ότι δεν μπορούν να προσφέρουν ένα κατάλληλο περιβάλλον φροντίδας και ανατροφής σ' ένα παιδί» (Hicks, S., & McDermott, J., 1998: 234).

⁷⁵⁸ Weeks, J., Heaphy, B., & Donovan, C., 2001: 157-158

⁷⁵⁹ Γιαννέλου, Β., 2000: 11

⁷⁶⁰ Farr, R.H., & Patterson, C.J., 2013: 2, 8

⁷⁶¹ ΑΚ 1543

ή θύματα πολέμου και ορφανά, με παιδιά δηλαδή, που ήταν δύσκολο ν' αποκατασταθούν και παρέμειναν έγκλειστα σε ιδρύματα.

Οι περιπτώσεις αυτές αντλούμενες από την καθημερινότητα αποδεικνύουν, ότι η τερπνότητα της γονεϊκής αγάπης δε γνωρίζει φύλο, ηλικία ή φυλή, ούτε και ανακαλεί χυδαίους συνειρμούς ως προς την ομογονεϊκότητα και τη σύγχυση της συμπεριφοράς λόγω της μη εκπροσώπησης των δύο φύλων. Η έκφραση φόβων για την ατελή ή δυσλειτουργική διαμόρφωση της ταυτότητας γένους των παιδιών, που ανατρέφονται από ομοερωτικούς γονείς, δεν επιβεβαιώνεται από καμία επιστημονική μελέτη, παρά το εύρος και τη χρονική διάρκεια (τουλάχιστον επί δύο συνεχόμενες δεκαετίες) των ερευνών και την ποικιλία των ερευνητικών στόχων.⁷⁶² Οι κοινωνικοί λειτουργοί Green, Mandel, Hotvedt, Gray και Smith (1986)⁷⁶³ χρησιμοποιώντας ως ποιοτικά μεθοδολογικά εργαλεία προσωπικές συνεντεύξεις και τεχνικές προβολής σε παιδιά μεταξύ 5 και 14 ετών καταλήγουν στο συμπέρασμα, ότι τα παιδιά των ως άνω ηλικιακών κατηγοριών δήλωναν ταύτιση και όχι δυσφορία με το βιολογικό τους φύλο έχοντας πλήρως εναρμονιστεί με την έμφυλη τους ταυτότητα. Σε χρονικά διάφορες εμπειρικές διερευνήσεις με αντίστοιχα ευρήματα ανατρέχει και η Patterson, προκειμένου να τεκμηριώσει, ότι η διαμόρφωση του κοινωνικού φύλου σε παιδιά και εφήβους ομοφυλόφιλων μητέρων βασίζεται στο τυπικό πρότυπο, συνάδει δηλαδή με το βιολογικό φύλο.⁷⁶⁴

Ανάλογης εκτίμησης αποτελέσματα επικαλείται και η Cantor έπειτα από έρευνες, που διεξήχθησαν μεταξύ ομόφυλων και ετερόφυλων οικογενειών. Τα παιδιά των ομόφυλων ζευγαριών είναι εξίσου καλά προσαρμοσμένα στο οικογενειακό τους περιβάλλον, όπως και οι συμμαθητές τους, που ανατρέφονται σε ετερόφυλες οικογένειες. Η ίδια διατείνεται κατηγορηματικά την απουσία οποιασδήποτε εμπειρικής μελέτης ή έρευνας, που να καταδεικνύει, ότι τα παιδιά, που γεννήθηκαν ή ανατράφηκαν από ομόφυλα ζευγάρια απειλούνται από κοινωνικές, συναισθηματικές, γνωστικές ή σεξουαλικές δυσλειτουργίες.⁷⁶⁵

⁷⁶² Bos, Balen, & Boom 2004, Brooks, & Goldberg 2001, Chan, Brooks, & Patterson 1998, Goldberg 2007, MacCallum, & Colombok 2004, Patterson 2006, Stacey, & Biblarz 2001, Tasker, & Golombok 1997, όπως αναφέρονται στους Lick, D.J., Schimidt, K.M., & Patterson, C.J., 2011: 223.

⁷⁶³ Green, R., Mandel, J.B., Hotvedt, M. E., Gray, J. & Smith, L., (1986). Lesbian mothers and their children: A comparison with solo parent heterosexual mothers and their children. Archives of Sexual Behavior, 15, 167-184, όπως αναφέρεται στο Δαμάσκος, Π., 2005: 80.

⁷⁶⁴ Green 1978, Green, Mandel, Hotvedt, Gray, & Smith 1986, Kirkpatrick et al 1981, Golombok et al 1983, Farr et al 2010, Bos & Sandfort 2010, όπως αναφέρονται στην Patterson, C.J., 2013: 669

⁷⁶⁵ 2. Cantor, E., 2006: 57-75

Το ζήτημα της ανατροφής παιδιών από ομόφυλα ζευγάρια απασχόλησε έντονα και τον Αμερικανικό Σύλλογο Ψυχολόγων, ο οποίος επιδόθηκε σε αρκετές εμπειρικές διερευνήσεις, πριν αποφανθεί, ότι δεν υπάρχει καμία αρνητική συσχέτιση ανάμεσα στον σεξουαλικό προσανατολισμό των γονέων και τη ψυχοσυναισθηματική ανάπτυξη των παιδιών ή αργότερα στην επιλογή του ερωτικού τους συντρόφου. Ειδικότερα, συγκριτική έρευνα μεταξύ δεκαπέντε ομόφυλων γυναικείων ζευγαριών με τα τρίχρονα έως εννιάχρονα παιδιά τους (τα οποία αποκτήθηκαν με τεχνητή γονιμοποίηση με δότη σπέρματος) και αντίστοιχου αριθμού ετερόφυλων οικογενειών, η οποία επικεντρώθηκε στη συναισθηματική προσαρμογή των παιδιών αυτών εντός του οικογενειακού τους πλαισίου, αλλά και της ψυχοπνευματικής τους ανάπτυξης, δεν ανέδειξε κάποια σημαντική διαφορά ανάμεσα στις δύο ομάδες παιδιών. Επιπλέον, καμία αξιολογη διακύμανση δεν παρατηρήθηκε ως προς τη διαπροσωπική σχέση μεταξύ των δύο ειδών ζευγαριών. Αντίθετα, διαπιστώθηκε σημαντική απόκλιση ως προς τον τρόπο άσκησης της γονικής μέριμνας: τα ομόφυλα ζευγάρια, που αποτελούνταν από δύο γυναίκες, επέδειξαν μεγαλύτερη ψυχική εγρήγορση και γονικές ικανότητες από τα ετερόφυλα ζευγάρια.⁷⁶⁶

Και ο James Black, έμπειρος ψυχίατρος με ειδίκευση στο χώρο της επιμέλειας και τοποθέτησης του παιδιού στα πλαίσια ρύθμισης γονικής μέριμνας έπειτα από διάσπαση της έγγαμης συμβίωσης, διαβεβαιώνει, ότι τα παιδιά, που γεννιούνται ή/και μεγαλώνουν από δύο μητέρες ή πατέρες αναπτύσσονται εξίσου ομαλά και υγιή με εκείνα των ετερόφυλων γονέων.⁷⁶⁷

Η ορθότητα των επιστημονικών αυτών πορισμάτων επιβεβαιώνεται και από μεταγενέστερες ερευνητικές προσπάθειες, που λαμβάνουν χώρα κυρίως στην Αμερική λόγω του αυξημένου ποσοστού των ομογονεϊκών οικογενειών. Με βάση την Αμερικανική Ακαδημία Παιδιάτρων η ομοφυλοφιλική ταυτότητα των γονέων δεν επηρεάζει την αρμονική ανατροφή των παιδιών. Τα παιδιά, που μεγαλώνουν σε ένα ομόφυλο οικογενειακό περιβάλλον έχουν αντίστοιχη συναισθηματική, πνευματική, κοινωνική και σεξουαλική κάλυψη με τα παιδιά, που ανατρέφονται από ετερόφυλους γονείς.⁷⁶⁸

Επίσης, οι συντηρητικοί κύκλοι εκφράζουν αντιρρήσεις ως προς το δικαίωμα της υιοθεσίας επικαλούμενοι την ομοσεξουαλική διαπαιδαγώγηση των θετών τέκνων από

⁷⁶⁶ Flaks, D., Ficher, I., Masterpasqua, F., Joseph, Gr., 1995:105-114), Patterson, C.J., & Riskind, R., 2011: 2-3

⁷⁶⁷ Black, J., 2006: 81-100

⁷⁶⁸ Χατζηαθανασίου, Λ., 2005: 55

τα ομόφυλα ζευγάρια. Ωστόσο, πρόκειται για ένα αβάσιμο και ανίσχυρο επιχείρημα, καθώς η ομοφυλοφιλική ή ετεροφυλική συμπεριφορά δε σχετίζεται με τη διαπαιδαγώγηση και την καθοδήγηση, αλλά αφορά μία εγγενή τάση του ίδιου του ατόμου.⁷⁶⁹ Πώς, άλλωστε, θα μπορούσε να ερμηνευθεί η ύπαρξη των ομοφυλόφιλων, οι οποίοι στο σύνολό τους ανατράφηκαν και γαλουχήθηκαν από ετερόφυλους γονείς;

Όπως, μάλιστα, υποστηρίζεται με βάση τα μέχρι σήμερα επιστημονικά και εμπειρικά δεδομένα οι σεξουαλικές προτιμήσεις των γονέων δεν αποτελούν αναγκαστικό πρότυπο για ανάλογες προτιμήσεις των παιδιών. Αντίθετα, καθοριστικός παράγοντας για την ομαλή ανάπτυξή τους είναι η αγάπη στο οικογενειακό περιβάλλον και η συναισθηματική ασφάλεια και σταθερότητα.⁷⁷⁰ Η έλλειψη παρεμβατικής συμπεριφοράς του ομοφυλόφιλου γονέα κατά την ανατροφή του παιδιού του καταδεικνύεται το 1979 από τον Rees, ο οποίος αξιοποίησε κατά την έρευνά του σε είκοσι τέσσερις (24) εφήβους έναν βαθμολογικό πίνακα αρρενωπότητας και θηλυκότητας, αλλά και ανδρογυνισμού υπό την έννοια της συγκεκριμένης αναλογίας των αρσενικών και θηλυκών στοιχείων, τον αποκαλούμενο Bem Sex Role Inventory. Το δείγμα της εν λόγω έρευνας αποτελούσαν δώδεκα (12) έφηβοι, που προέρχονταν από διαζευγμένες λεσβίες μητέρες και ισάριθμοι έφηβοι από χωρισμένες ετερόφυλες μητέρες. Δεν παρατηρήθηκε καμία διαφορά στα παιδιά τόσο των ομοφυλόφιλων όσο και των ετεροφυλόφιλων μητέρων όσον αφορά στη ψυχολογική βίωση της αρρενωπότητας ή του ανδρογυνισμού. Αντίθετα, τα παιδιά των λεσβίων μητέρων φάνηκε να διακατέχονται από περισσότερα ψυχολογικά στοιχεία θηλυκότητας σε σύγκριση με εκείνα, που ανατρέφονταν από ετεροφυλόφιλες μητέρες.⁷⁷¹ Και η Patterson αξιοποιώντας ικανό αριθμό εμπειρικών μελετών καταλήγει πειστικά, ότι η πλειονότητα των παιδιών, που μεγαλώνουν σε ομόφυλες οικογένειες, αυτοπροσδιορίζονται ως ετεροφυλόφιλα άτομα και ότι η πιθανότητα εκδήλωσης ομοερωτικής συμπεριφοράς αγγίζει τα ίδια ποσοστά τόσο στους απογόνους των ομόφυλων ζευγαριών όσο και των ετερόφυλων.⁷⁷²

⁷⁶⁹ Balthazart, J., 2016: 2

⁷⁷⁰ Παπαζήση, Θ., 2000: 51

⁷⁷¹ Δαμάσκος, Π., 2005: 81

⁷⁷² Bailey, Bobrow, Wolfe, & MiKach 1995, Bozett 1980, 1987, 1989, Golombok & Tasker 1996, Miller 1979, Paul 1986, Rees 1979, Tasker & Golombok 1997, όπως αναφέρονται στην Patterson, C.J., 2013: 669. Ενδεικτικά γίνεται μνεία της έρευνας, που εκπονήθηκε από τον Huggins το 1989. Υποκείμενα της έρευνας αποτελούσαν 36 έφηβοι, εκ των οποίων οι μισοί είχαν ομοφυλόφιλες μητέρες και οι άλλοι μισοί ετερόφυλες. Κανένα παιδί των ομοφυλόφιλων μητέρων δεν αυτοχαρακτηρίστηκε ως ομοφυλόφιλο σε αντίθεση με ένα παιδί με ετεροφυλόφιλη μητέρα. Η διαφορά αυτή δεν κρίθηκε στατιστικά σημαντική.

Ταυτόχρονα, έχει πολλές φορές διατυπωθεί, ότι σημαντική τροχοπέδη στο δικαίωμα υιοθεσίας παιδιών από ομοφυλόφιλους αποτελεί το λεγόμενο *bulling*, που ενδεχομένως να υποστούν τα θετά τέκνα ομόφυλων ζευγαριών σε όλη τη διάρκεια της ζωής τους, κυρίως όμως από τους συμμαθητές ή τους συνομήλικούς τους.⁷⁷³ Δεν πρέπει, ωστόσο, να παροράται ο γενικός κανόνας, ότι το «παιδί της επιθυμίας», όπως χαρακτηρίζεται το θετό τέκνο, είναι δυνατό να βιώσει ανάμεικτα, αμφίσημα συναισθήματα ως προς την πράξη της υιοθεσίας, καθώς επίσης και σχολική βία ανεξάρτητα από τον σεξουαλικό προσανατολισμό των θετών του γονέων. Για τον λόγο αυτό, άλλωστε, η επιμέλεια ενός θετού παιδιού είναι εξίσου αγχωτική και για τους θετούς ετερόφυλους γονείς. Επιστημονικές μελέτες επισημαίνουν, ότι τα 2/3 των θετών μητέρων, αλλά και των παιδιών αντιμετωπίζουν κοινωνικό ρατσισμό λόγω της κοινωνικής προκατάληψης για την «κατωτερότητα της θετής μητρότητας»,⁷⁷⁴ ένα γεγονός, εντούτοις, που δε φαίνεται να εμποδίζει τα ετερόφυλα ζευγάρια να αιτηθούν την υιοθεσία ενός τέκνου, αλλά ούτε και τους αρμόδιους φορείς να εγκρίνουν την υιοθεσία. Μάλιστα κατά το πρόσφατο παρελθόν η πράξη της υιοθεσίας παρέμεινε επτασφράγιστο μυστικό από τους εύπορους θετούς γονείς εξαιτίας της ανησυχίας τους, ότι το θετό τους τέκνο μετά την αποκάλυψη της υιοθεσίας θα απολέσει αυτόματα το κύρος της κοινωνικής του τάξης και την αποδοχή του από τους ευγενείς κύκλους ως μη ισότιμο μέλος τους.

Πέρα από το γεγονός, ότι οποιοδήποτε παιδί είναι εν δυνάμει θύμα του σχολικού εκφοβισμού, της περιθωριοποίησης και της απομόνωσης από τους συμμαθητές του και ότι η συμπεριφορά αυτή δε συνδέεται με τον σεξουαλικό προσανατολισμό των γονέων του, αλλά με την έλλειψη σωστής διαπαιδαγώγησης, παιδείας και πνευματικής καλλιέργειας, δεν μπορεί να υποστηριχθεί μετά βεβαιότητας, ότι το παιδί των ομόφυλων γονέων δε θα δεχθεί παρενόχληση και στιγματισμό. Διχγνωμία ως προς το θέμα αυτό επικρατεί στα πορίσματα κοινωνιολογικές έρευνων, βάσει των οποίων από τη μία (Patterson, Golbombok και Green) γίνεται λόγος για κανονική ανάπτυξη των κοινωνικών σχέσεων μεταξύ των παιδιών,⁷⁷⁵ ενώ από την άλλη υποστηρίζεται, ότι όντως τα παιδιά ομόφυλων οικογενειών έχουν δεχτεί χλευασμό και «πείραγμα» από συνομήλικούς τους. Ωστόσο,

⁷⁷³ Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου, Α., 2015: 22

⁷⁷⁴ White, D., 1998: 38

⁷⁷⁵ Δαμάσκος, Π., 2005: 83

η αυτοπεποίθησή τους δεν υπολείπεται σε σχέση με τα παιδιά των ετερόφυλων γονέων.⁷⁷⁶

Αναφορικά με τον ισχυρισμό της σεξουαλικής παρενόχλησης των παιδιών από γονείς ή άλλους οικείους ενήλικες, φαίνεται ότι η πιθανότητα κινδύνου, που διατρέχουν τα τέκνα των ετερόφυλων ζευγαριών είναι πολύ πιο αυξημένη από την αντίστοιχη των παιδιών ομόφυλων ζευγαριών. Η μεγαλύτερη πλειοψηφία ενηλίκων, που έχουν κριθεί ένοχοι για σεξουαλική κακοποίηση παιδιών είναι άνδρες με θύματα κορίτσια. Δεν υπάρχει κανένα στοιχείο, που να αποδεικνύει, ότι ομοφυλόφιλοι άνδρες έχουν μεγαλύτερη ροπή προς τέλεση τέτοιου αδικήματος απ' ό,τι οι ετεροφυλόφιλοι.⁷⁷⁷ Οι φόβοι, λοιπόν, αυτοί δεν τεκμηριώνονται επιστημονικά και ως εκ τούτου δεν μπορούν να προβληθούν ως ορθολογικό επιχείρημα.

Τέλος, οι ομοφυλοφιλικές σχέσεις έχουν εντυπωθεί στη συνείδηση των οπισθοδρομικών κύκλων ως επιπόλαιες και εύθραυστες. Η gay κουλτούρα συνοψίζει γι' αυτούς την ερωτική ασυδοσία και την έλλειψη σοβαρότητας και μετροπρέπειας. Η συναισθηματική ζωή των ομοφυλόφιλων έχει χαρακτηριστεί ως διάστικτη από σύντομες ερωτικές περιπέτειες, αμαρτωλές ιστορίες και έκφυλες πράξεις. Ως εκ τούτου, κατηγορούνται για έλλειψη σταθερότητας, μονιμότητας και συναισθηματικής ασφάλειας στις διαπροσωπικές τους σχέσεις, με αποτέλεσμα τα παιδιά τους να εκτίθενται στον κίνδυνο κακοποίησης, παραμέλησης της εποπτείας τους και κακής ανατροφής.^{778, 779}

Ωστόσο, η αναπαράσταση και ενίοτε η γελοιοποίηση του τρόπου ζωής των ομοφυλόφιλων, η οποία ενισχύεται και από τα ΜΜΕ, αντανακλά την κοινωνική σεβάρους τους προκατάληψη, καθώς οι σχέσεις οικειότητας, που αναπτύσσονται ανάμεσα στα ομόφυλα ζεύγη, είναι εξίσου ισχυρές και σταθερές, όπως και στα ετερόφυλα.⁷⁸⁰ Δυνάμει, όμως, αυτής της στερεοτυπικής αναπαράστασης, τα ομόφυλα

⁷⁷⁶ Huggins, S.L. (1989). A comparative study of Self-Esteem of Adolescent Children of Divorced Lesbian mothers and Divorced Hereosexual Mothers. *Journal of Homosexuality*, 18(1/2), 123-125, όπως αναφέρεται στην Χατζηαναθανασίου, Λ., 2000: 59

⁷⁷⁷ Χατζηαναθανασίου, Λ., 2000: 58-59

⁷⁷⁸ Κατά τη διάρκεια των δεκαετιών 1980 και 1990 σημειώνονται συστηματικές προσπάθειες αποκλεισμού των ομοφυλόφιλων από την υιοθέτηση ή την αναδοχή παιδιού στην Αμερική και την Αγγλία. Το Υπουργείο Υγείας το 1990, για παράδειγμα, με μία ειδική αναφορά στα ομόφυλα ζευγάρια, αιτιολογεί πώς «ο τρόπος ζωής, που επιλέγουν κάποιοι ενήλικοι μπορεί να σημαίνει, ότι δεν μπορούν να προσφέρουν ένα κατάλληλο περιβάλλον φροντίδας και ανατροφής σ' ένα παιδί» (Hicks, S., & McDermott, J., 1998: 234).

⁷⁷⁹ Weeks, J., Heaphy, B., & Donovan, C., 2001: 157-158

⁷⁸⁰ D' Augelli, Rendina, Sinclair, & Crossman, 2006/2007, όπως αναφέρεται στην Patterson, C.J., 2013: 659

ζευγάρια κρίνονται ως εκ των προτέρων ανίκανα ν' αναλάβουν διά βίου την ευθύνη της ανατροφής ενός παιδιού.

Παρόλ' αυτά σήμερα είμαστε σε θέση να υπεραμυνθούμε του δικαιώματος των ομόφυλων ζευγαριών για υιοθέτηση τέκνου βασιζόμενοι στα πορίσματα όχι μόνο ποιοτικών ερευνών, αλλά και ποσοτικών δεδομένων. Κάνοντας χρήση των στατιστικών στοιχείων, που επικαλείται στη μελέτη της η Στογιαννίδου, στις ΗΠΑ διαβιούσαν το 1996 έξι με δεκατέσσερα εκατομμύρια (6.000.000-14.000.000) παιδιά σε οικογένειες με ομοφυλόφιλο έναν από τους δύο γονείς, μολονότι κάποιοι επιμένουν, ότι ο αριθμός αυτός είναι εξαιρετικά υψηλός.⁷⁸¹ Σύμφωνα με το επίσημο αρχείο της απογραφής του 2000 στην Αμερική αναφέρθηκαν εξακόσιες μία χιλιάδες διακόσιες εννιά (601.209) οικογένειες με γονείς του ίδιου φύλου, από τις οποίες οι τριακόσιες τέσσερις χιλιάδες εκατόν σαράντα οκτώ (304.148) οικογένειες απαρτιζόνταν από γονείς γκέι, ενώ οι διακόσιες ενενήντα επτά χιλιάδες εξήντα μία (297.061) από λεσβίες γονείς.⁷⁸² Κατά την ασφαλή εκτίμηση των Stacey & Biblarz ένα περίπου εκατομμύριο παιδιά κάτω από την ηλικία των 19 ετών, δηλαδή περίπου το 1% όλων των παιδιών, είχαν τουλάχιστον έναν ομοφυλόφιλο γονέα. Οι εμπειρικές έρευνες επί του δείγματος αυτού απέδειξαν ότι:

- Τα παιδιά αυτά δεν παρουσιάζουν μεγαλύτερες στατιστικά πιθανότητες από συνηθισμένες οικογένειες να εκδηλώσουν ομοφυλόφιλη συμπεριφορά.
- Εκδηλώνουν προβλήματα συμπεριφοράς, μόνο όταν έχουν βιώσει συγκρούσεις στο γάμο των γονιών τους, όπως συμβαίνει στα παιδιά διαζευγμένων οικογενειών.
- Απειλούνται κατά την εφηβεία από αρνητικές στάσεις και αναπτύσσουν αμυντικούς μηχανισμούς, όχι πάντοτε αποτελεσματικούς.
- Είναι πιο εύκολο να αντιμετωπίσουν τα παραπάνω προβλήματα, αν πληροφορηθούν τη σεξουαλική ταυτότητα των γονιών τους κατά την παιδική ηλικία και όχι κατά την εφηβεία.
- Είναι σημαντική η αξία ενός υποστηρικτού περιβάλλοντος, όπου ο σεξουαλικός προσανατολισμός των γονιών είναι αποδεκτός από τους ενήλικες, με τους οποίους έρχονται σε επαφή.

Εντούτοις, παρά την αντίκρουση των επιχειρημάτων ενάντια στο δικαίωμα ανατροφής παιδιού, πόσο μάλλον της υιοθεσίας, από ομόφυλα ζεύγη, εξακολουθούν

⁷⁸¹ Stacey, J., & Biblarz, T., 2001: 165

⁷⁸² Smith, D.M. & Gates, G.T., 2001

να διατυπώνονται αιχμηρές αντιρρήσεις ως προς την ορθότητα, την εγκυρότητα και την έκταση των εμπειρικών ερευνών. Την ίδια στιγμή διακρίνεται και πολιτική σκοπιμότητα στην αποφόρτιση της ομόφυλης οικογένειας, καθώς εκφράζονται υποψίες, ότι τα πορίσματα των ερευνών αυτών σχετίζονται με νομική και πολιτική πρόθεση (στην Αμερική) να παρουσιασθεί έξωθεν μία ευτυχισμένη και υγιής λεσβιακή οικογένεια. Στο στόχαστρο της κοινωνιολογικής αντιπαράθεσης βρίσκεται και η ερευνήτρια Charlotte Patterson, στις μελέτες της οποίας βασίζονται τα περισσότερα εμπειρικά δεδομένα για την ομόφυλη κοινότητα. Η ίδια στοχοποιείται με το επιχείρημα, ότι ως ακτιβίστρια των LGBT ατόμων είναι θετικά διακείμενη και μεροληπτική υπέρ της ομόφυλης κοινότητας. Κατά συνέπεια, οι ποιοτικές διερευνήσεις της χαρακτηρίζονται από τους αντιπάλους της ως ακατάλληλες προς αξιολόγηση και γενίκευση, διότι, όπως υποστηρίζεται, το δείγμα της έρευνας αποτελούσαν υποκείμενα από το φιλικό της περιβάλλον.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΙΚΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

Εντέλει, εκείνο που πρέπει να τονισθεί, είναι ότι τα περισσότερα επιχειρήματα, που εκφράζονται από συντηρητικά πνεύματα, είναι προϊόν μίας ομοφοβικής συμπεριφοράς και προκατάληψης, που δε στηρίζεται σε επιστημονική τεκμηρίωση αλλά περισσότερο σε συναισθηματικού τύπου θεμελιώσεις. Η Ομοφοβία αποτελεί μία κατάσταση και στάση ζωής των ανθρώπων εκείνων, που διακατέχονται και από άλλες φοβίες, όπως εκείνης της ισότητας των δύο φύλων και δεν εδράζεται σε έλλογες αιτιάσεις.⁷⁸³ Ωστόσο, καθώς η έρευνα, που αφορά σε ομόφυλα ζευγάρια είναι σχετικά νέα και ως επί το πλείστον διεξαχθείσα στην Αμερική, θα χρειαστεί ακόμη αρκετό χρονικό διάστημα, ώστε η κοινωνία να πεισθεί για την ορθότητα των επιστημονικών πορισμάτων, να δεχτεί τη διαφορετικότητα και συμβιβαστεί με την απόκλιση από το κυρίαρχο πρότυπο συμπεριφοράς.

Η αναγνώριση του συμφώνου συμβίωσης των ομόφυλων ζευγαριών όπως και της ταυτότητας φύλου και στην Ελλάδα ενδεχομένως να διευρύνει τους ατομικούς μηχανισμούς πρόσληψης ως προς το τι σημαίνει δικαίωμα οργάνωσης του ιδιωτικού βίου και ίδρυσης της γονεικότητας (βιολογικής-κοινωνικοσυναισθηματικής). Σε κάθε, πάντως, περίπτωση η κοινωνική πραγματικότητα, όπως θα εξελιχτεί τα επόμενα έτη στο έδαφος της σύγχρονης θεώρησης της ομοφυλοφιλίας και των θεσμικών

⁷⁸³ Lehne, Gr, Homophobia among men στο Men's Lives σελ 416-429, όπως αναφέρεται στο Badinter, E., 1994: 153

μεταβολών, αναμένεται να αποτελέσει πρόκληση και πεδίο επιστημονικής και ηθικής αναμέτρησης τόσο για τους νέους ερευνητές, όσο και για τους υπέρμαχους του παραδοσιακού μοτίβου οικογένειας.

ΜΕΡΟΣ 2^ο

ΕΡΕΥΝΑ ΠΕΔΙΟΥ

1. Η ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

1.1. Ο Μεθοδολογικός σχεδιασμός της εμπειρικής έρευνας: Συγκριτική αντιπαραβολή των δύο ερευνητικών μεθόδων

Η επιστημονική κοινωνική έρευνα αποσκοπεί στην «κατανόηση και αναπαράσταση των όψεων της κοινωνικής πραγματικότητας μέσω της συστηματικής και μεθοδικά ελεγχόμενης συλλογής, ανάλυσης και ερμηνείας εμπειρικών δεδομένων». ⁷⁸⁴ Αυτό, μάλιστα, που περιβάλλει με εγκυρότητα και νομιμοποιητική ισχύ την επιστημονικώς παραγόμενη γνώση, ταυτόχρονα δε τη διαφοροποιεί από άλλα εγχειρήματα αναπαράστασης του κόσμου, είναι η αυστηρότητα στην επιλογή των μεθόδων, που επιλέγει ο ερευνητής. ⁷⁸⁵ Η αυστηρότητα αυτή διέπει το σύνολο της εφαρμογής των ερευνητικών διαδικασιών, τεχνικών και αναλύσεων, τον μεθοδολογικό έλεγχο τους, καθώς και την υποβολή των ευρημάτων κάθε έρευνας στην κριτική της κοινότητας των ερευνητών και επιστημόνων. ⁷⁸⁶

Πριν, λοιπόν, από τη διεξαγωγή μίας επιστημονικής έρευνας ο ερευνητής καλείται να επιλέξει το κατάλληλο μεθοδολογικό εργαλείο, που συνάδει με τη φύση του ερευνώμενου θέματος. Οι ερευνητικές μέθοδοι διακρίνονται σε ποιοτικές και ποσοτικές με κύρια διαφορά, ότι «οι μεν ποσοτικές αναλύουν την ποσότητα εμφάνισης του υπό εξέταση φαινομένου, οι δε ποιοτικές αναφέρονται στο είδος και στο συγκεκριμένο χαρακτήρα του φαινομένου». ⁷⁸⁷ Και οι δύο μέθοδοι παρέχουν, βέβαια, τη δυνατότητα στον ερευνητή να προσεγγίσει ένα ερευνητικό πεδίο εξίσου καλά και να επικεντρωθεί σε αυτό. Γι' αυτό, άλλωστε, ο προβληματισμός, όπως αναφέρει ο Trochim (2002), γύρω από την επιλογή της λυσιτελέστερης μεθόδου απασχολεί τους κοινωνικούς ερευνητές περισσότερο από οποιοδήποτε άλλο ζήτημα.

⁷⁸⁴ Mertens, D., 2011: 30, Creswell, J., 2011: 23

⁷⁸⁵ Phillips, L., & Jorgensen, M., 2002/2009: 54

⁷⁸⁶ Τσιώλης, Γ., 2015: 473

⁷⁸⁷ Kvale, St., 1996: 67

Αν και η ποιοτική και ποσοτική συζήτηση γύρω από τα χαρακτηριστικά εκάστης μεθόδου αποτελεί αντικείμενο ποικίλων, εκτενών και σοβαρών αντιπαραθέσεων, ωστόσο απλουστευμένα και εκλαϊκευμένα θα μπορούσαμε να καταλήξουμε, ότι η ποσοτική προσέγγιση απαντά στο ερευνητικό ερώτημα «*Τι συμβαίνει;*», ενώ η ποιοτική επιχειρεί να εξηγήσει «*γιατί και πώς συμβαίνει, υπό ποιες συνθήκες και με ποιες επιπτώσεις*».

Με άλλα λόγια, οι ποιοτικές προσεγγίσεις είναι πρόσφορες για την αυθεντική και ολιστική περιγραφή και κατανόηση ενός αθέρατου, ενιαίου κοινωνικού φαινομένου ή συμβάντος.⁷⁸⁸ Εφαρμόζονται, δηλαδή, «*σε ερευνητικά επιχειρήματα, που έχουν ως βασικό στόχο τη διερεύνηση κοινωνικών ποιοτήτων [...] (ήτοι) την αποκάλυψη σχέσεων ή συσχετίσεων ανάμεσα σε κοινωνικά υποκείμενα και κοινωνικές ομάδες, την περιγραφή, ανάλυση και κατανόηση κοινωνικών διαδικασιών, την διατύπωση ή αναδιατύπωση υποθέσεων και θεωρητικών θέσεων για το κοινωνικό γίνεσθαι και την διακρίβωση κοινωνικών σχέσεων, θέσεων και ρόλων...*».⁷⁸⁹

Επιδίωξη, επομένως, της ποιοτικής μεθόδου ανεξάρτητα από το επιστημονικό πεδίο εφαρμογής της (Κοινωνική Ανθρωπολογία, Κοινωνιολογία, Ψυχολογία κλπ) είναι «*ν' ανακαλύψει τις απόψεις του ερευνώμενου πληθυσμού εστιάζοντας στις οπτικές γωνίες υπό τις οποίες βιώνουν και αισθάνονται τα γεγονότα*».⁷⁹⁰ Σημαίνοντα στοιχεία, που χαρακτηρίζουν την εν λόγω μέθοδο και για το λόγο αυτό την κάνουν πιο ελκυστική στον ερευνητή, είναι το γεγονός, ότι διαθέτει μια φυσιολογική ροή και κατά ένα μεγάλο βαθμό δεν είναι κατευθυνόμενη από τον ερευνητή.

Οι Lincoln και Guba δηλώνουν περιγραφικά, ότι οι ποιοτικές μέθοδοι επικεντρώνονται «*στη νατουραλιστική φύση των πραγμάτων, υπό την έννοια ότι δε θα πρέπει να αμφισβητείται η αλήθεια των δεδομένων, που συλλέγονται από το πεδίο της έρευνας, ούτε και η αξιοπιστία και η ειλικρίνεια των υποκειμένων, αρκεί, όμως, να μην καθοδηγούνται, χειραγωγούνται και ελέγχονται από τον ερευνητή*».⁷⁹¹ Μόνο όταν αποδεσμευτεί από προσωπικές σκέψεις και στάσεις μπορεί ο ερευνητής να διεισδύσει στην προσωπικότητα των υποκειμένων και να αντιληφθεί τις κοινωνικές επιρροές, που έχουν δεχτεί.⁷⁹²

⁷⁸⁸ Πουρκός, Μ. & Δαφέρμος, Μ., 2010: 17

⁷⁸⁹ Ιωσηφίδης, Θ., 2003:153

⁷⁹⁰ Bird et al 1999: 320

⁷⁹¹ Lincoln, Y. S., & Guba, E. G., 1985: 108-110

⁷⁹² Παπαγεωργίου, Γ., 1998: 9-10

Για την κατάστρωση της έρευνας αναγκαίο αφητηριακό σημείο αποτελεί προφανώς το θεωρητικό υπόβαθρο αυτής. Η βιβλιογραφική μελέτη, όπως αντλείται από το θεωρητικό μέρος, σκιαγραφεί το πλαίσιο, εντός του οποίου διαμορφώνεται ο ερευνητικός σχεδιασμός, επιλέγονται τα ερευνητικά και μεθοδολογικά μέσα και διατυπώνονται τα ερευνητικά ερωτήματα, που αξίζει να τεθούν, ώστε να επιτευχθεί η σύνδεση θεωρίας και πράξης.⁷⁹³

Μετά από τον προσδιορισμό του αντικειμένου μελέτης και της επιλογής της μεθοδολογίας, οφείλουμε να εισηγηθούμε και μία συγκεκριμένη μέθοδο για τη διερεύνησή του. Η ποιοτική προσέγγιση δίνει έμφαση στην «εμπειρία των ατόμων και τα υποκειμενικά νοήματα, που τη συγκροτούν, εστιάζοντας πάντα στο ευρύτερο κοινωνικό και πολιτισμικό (αξιακό και ιδεολογικό) πλαίσιο (context), στο οποίο εγγράφεται». Στην κοινωνική έρευνα μελετώνται με άλλα λόγια τόσο τα δεδομένα, που προέρχονται από την αφήγηση μίας προσωπικής ιστορίας («παρελθούσες εμπειρίες, γεγονότα, πρόσωπα, δράσεις, θεωρίες, σχέδια, που συνιστούν το πραγματολογικό υλικό») όσο και ο ίδιος ο τρόπος της έκφρασης και νοηματοδότησής τους. Χαρακτηριστικά της ποιοτικής μεθόδου είναι το μικρό δείγμα συμμετεχόντων, η ανάλυση λόγου ή/και κειμένων, η αξιοπιστία, η γενικευσιμότητα και η εγκυρότητα των αποτελεσμάτων.

Από την άλλη, η ποσοτική ανάλυση αναφέρεται στη συστηματική διερεύνηση φαινομένων με στατιστικές μεθόδους, μαθηματικά μοντέλα και αριθμητικά δεδομένα. Σκοπός της είναι να ανακαλύψει τις αιτίες της αλλαγής των κοινωνικών φαινομένων μέσω αντικειμενικής μέτρησης και αριθμητικής επεξεργασίας. Χρησιμοποιείται, συνήθως, αντιπροσωπευτικό δείγμα παρατηρήσεων και επιδιώκεται γενίκευση σε ένα ευρύτερο πληθυσμό. Η συλλογή δεδομένων πραγματοποιείται με δομημένα πρωτόκολλα, όπως ερωτηματολόγια, κλίμακες και δοκίμια επιτευγμάτων. Χαρακτηριστικά της ποσοτικής μεθόδου είναι η σταθερή και δύσκαμπτη μορφή, η σύνδεση δύο ή περισσότερων στοιχείων για εκτενή αριθμό περιπτώσεων, η ανάδειξη γενικών τάσεων, η έρευνα σε μεγάλο δείγμα του πληθυσμού (αντιπροσωπευτικό), ο αυστηρότερος και εγκυρότερος έλεγχος των θεωρητικών υποθέσεων, η δόμηση σε πλέγμα μεταβλητών και, τέλος, η επαλήθευση των θεωρητικών υποθέσεων/ερωτημάτων. Συνηθέστερο μεθοδολογικό εργαλείο της αποτελεί το τυποποιημένο ερωτηματολόγιο.

⁷⁹³ Sakind, 1990: 31-33, όπως αναφέρεται στο Πουρκός, Μ. & Δαφέρμος, Μ., 2010: 63.

Στο πλαίσιο της ποιοτικής έρευνας, αντίθετα, τα βασικότερα μεθοδολογικά εργαλεία παραγωγής γνώσης από το ερευνητικό πεδίο είναι η συμμετοχική παρατήρηση, η συνέντευξη έρευνας, η βιογραφική ανάλυση, η ιστορική συγκριτική μέθοδος, η ανάλυση περιεχομένου λόγου ή ερμηνείας, οι μελέτες περίπτωσης κ.α. Η χρήση των μεθοδολογιών αυτών είναι δυνατόν να γίνεται μεμονωμένα ή και σε συνδυασμό ανάλογα με το είδος και τη φύση του ερευνητικού προβλήματος.⁷⁹⁴ Κατά την πληρέστερη και μεστότερη οριοθέτηση της ποιοτικής έρευνας, που προτείνουν οι Denzin και Lincoln,⁷⁹⁵ σε μία προσπάθεια συμπύκνωσης όλων των χαρακτηριστικών της είναι η εξής:

«Η ποιοτική έρευνα είναι μία πλαισιοθετημένη δραστηριότητα (situated activity), η οποία τοποθετεί τον παρατηρητή στον κόσμο. Αυτή συνιστάται σε ένα σύνολο ερμηνευτικών και υλικών πρακτικών, οι οποίες κάνουν τον κόσμο ορατό. Αυτές οι πρακτικές μετασχηματίζουν τον κόσμο. Μετατρέπουν τον κόσμο σε μία σειρά από αναπαραστάσεις του εαυτού, συμπεριλαμβανομένων των σημειώσεων πεδίου, των συνεντεύξεων, των συνομιλιών, των φωτογραφιών, των μαγνητοφωνήσεων και των σημειώσεων σε ημερολόγια. Σε αυτό το επίπεδο, η ποιοτική έρευνα περιλαμβάνει μία ερμηνευτική, νατουραλιστική προσέγγιση στον κόσμο. Αυτό σημαίνει, ότι οι ποιοτικοί ερευνητές μελετούν τα πράγματα στο φυσικό τους πλαίσιο επιχειρώντας να δώσουν νόημα ή να ερμηνεύσουν τα φαινόμενα με όρους των νοημάτων που οι άνθρωποι δίνουν σ' αυτά».

1.2. Καθορισμός του τύπου της παρούσας έρευνας

1.2.1. Εισαγωγικές Παρατηρήσεις – Σύνοψη της Θεωρίας

Βάσει της θεωρητικής επισκόπησης, που προηγήθηκε, παρατηρείται στον ελληνικό χώρο τις τελευταίες δεκαετίες μία βαθμιαία ελάττωση του αριθμού των παιδιών, που κρίνονται «νομικά ελεύθερα» για υιοθεσία και ειδικότερα των υγιών καυκάσιων βρεφών και νηπίων, σε αντίθεση με τη συγκριτικά αυξημένη ζήτηση παιδιών για υιοθεσία. Η αποθάρρυνση πολλών άτεκνων ζευγαριών εξαιτίας του επισταμένου ελέγχου τους από τις αρμόδιες κοινωνικές υπηρεσίες, της πολύχρονης αναμονής, της ατέρμονης γραφειοκρατικής τυπολατρίας, αλλά και του επισφαλούς αποτελέσματος της ιδρυματικής υιοθεσίας οδηγεί στην επικράτηση της πλασματικής συγγένειας μέσω της ιδιωτικής οδού. Χωρίς κρατική εποπτεία κατά το στάδιο των

⁷⁹⁴ Ιωσιφίδης, Ι., 2003: 24

⁷⁹⁵ Denzin, N.K., & Lincoln, Y.S., 2005: 5

διαπραγματεύσεων μεταξύ των δύο πλευρών και τις περισσότερες φορές με τη βοήθεια τρίτου προσώπου εκατοντάδες βρέφη αποχωρίζονται τους βιολογικούς τους γονείς και ανατρέφονται από τη θετή οικογένεια χωρίς επαρκή επιμέλεια τήρησης των προβλεπόμενων νόμιμων διαδικασιών.

Ο θεσμός, λοιπόν, της υιοθεσίας κατά τον τρόπο, που υφίσταται και λειτουργεί σήμερα στην Ελλάδα, εξακολουθεί να παρουσιάζει αρκετές εμφανείς αδυναμίες: η δημόσια υιοθεσία ως μία αδικαιολόγητα χρονοβόρα και επισφαλή διαδικασία υποβάλλει τα παιδιά στη ψυχοφθόρα διεργασία της ασυλοποίησης μέσω της πολυετούς στέρησης ενός σταθερού οικογενειακού περιβάλλοντος και της παράλληλης ύφανσης συναισθηματικών δεσμών μόνο με το προσωπικό του ιδρύματος. Για την αποσόβηση του κινδύνου αυτού προκρίνεται σε κάποιες περιπτώσεις η αναδοχή παιδιών (αν και στην Ελλάδα δεν έχει αξιοποιηθεί ούτε στο ελάχιστο ο θεσμός αυτός), η οποία, όμως, *«αποτελεί πολλές φορές τον προθάλαμο της υιοθεσίας, χωρίς να τηρούνται οι απαραίτητες εγγυήσεις προς το συμφέρον του παιδιού»*.⁷⁹⁶

Από την άλλη, ο θεσμός της ιδιωτικής υιοθεσίας λειτουργεί μεν αντισταθμιστικά στις αδυναμίες της κρατικής υιοθεσίας, προσφέροντας το πλεονέκτημα της ταχύτερης έκβασης στη διεκπεραίωση της ένταξης του παιδιού στη θετή οικογένεια και της ομαλότερης προσαρμογής (λόγω της νεογνικής συνήθως ηλικίας του υιοθετούμενου), αλλά *«υποκρύπτει σε πολλές περιπτώσεις οικονομικές συναλλαγές, που ευνοούν την ανάπτυξη της εμπορίας βρεφών»*.⁷⁹⁷ Ακριβώς λόγω αυτής της παραμέτρου είναι αυξημένος ο κίνδυνος εκβιασμού των θετών γονέων από τη βιολογική οικογένεια (ή των μεσολαβητών) ή άρνησης συναίνεσης στην υιοθεσία, καθώς το υιοθετούμενο παιδί τοποθετείται στο νέο του οικογενειακό περιβάλλον χωρίς να έχει μεταβληθεί το νομικό καθεστώς με τους γεννήτορές του. Αντίθετα, στην υιοθεσία παιδιού από κέντρο παιδικής προστασίας ο υιοθετούμενος ανήλικος είναι διαθέσιμος προς μόνιμη αποκατάσταση και οι θετοί γονείς ούτε γνωρίζουν την ταυτότητα των βιολογικών γονέων ούτε και έρχονται σε επαφή με αυτούς.

Η δυνατότητα της διακρατικής υιοθεσίας ως μία ενδιάμεση λύση δεν έχει υποστηριχθεί ακόμα επαρκώς από ένα οργανωμένο δίκτυο υπηρεσιών και από ένα αυστηρό θεσμικό πλαίσιο, γεγονός που οφείλεται μάλλον στην αδιαφορία της

⁷⁹⁶ Συνήγορος του πολίτη, 2012: 13

⁷⁹⁷ Συνήγορος του πολίτη, 2012: 13, Ελληνική Επιτροπή της UNICEF, 2012: 20

Πολιτείας παρά στη σχετικά πρόσφατη κύρωση της Διεθνούς Συνθήκης της Χάγης από την Ελλάδα.⁷⁹⁸

Κρίνεται, λοιπόν, ως άμεση ανάγκη να ληφθεί μέριμνα για την προστασία, κυρίως, των υιοθετούμενων ανηλίκων, που υποφέρουν τόσο από ακατάλληλες συνθήκες διαβίωσης, από ιδρυματοποίηση ή από τον αυξημένο κίνδυνο θυματοποίησής τους από κυκλώματα παράνομης παιδικής εμπορίας λόγω της ανεξέλεγκτης εφαρμογής της ιδιωτικής υιοθεσίας στην χώρα μας.

Για τη σταχυολόγηση επαρκών βιβλιογραφικών πηγών ήταν απαραίτητη η πρόσβαση και στα διεθνή ιστορικά δεδομένα, καθώς ο αριθμός των ελληνικών πηγών ήταν αρκετά περιορισμένος. Διότι, μπορεί η υπόψη μελέτη να επικεντρώνεται σ' ένα διαχρονικό θεσμό κοινωνικής πρόνοιας, αρκετά γνωστό και οικείο στην ελληνική κοινωνία ήδη από τη μυκηναϊκή εποχή, παραδόξως όμως δεν έχει τύχει ανάλογης επιστημονικής προσοχής στο πεδίο της εγχώριας έρευνας συγκριτικά με τις ΗΠΑ και τον Καναδά⁷⁹⁹ και τις άλλες δυτικές χώρες της Ευρώπης. Η υιοθεσία, όντως, αποτελεί το κατεξοχήν προσφιλές αντικείμενο της Αμερικανικής κοινωνιολογικής μελέτης για τουλάχιστον τέσσερις λόγους:

α. Λόγω της έμφασης που αποδίδεται στη μελέτη της οικογένειας και των νέων σχηματισμών οικογενειακής ζωής κυρίως με την αύξηση των μονογονεϊκών οικογενειών, των μεικτών γάμων και των ομόφυλων σχέσεων. Κατά τον Berebitsky η νομότυπη διακίνηση παιδιών μπορεί να διαφύγει τις στενωπούς της κοινωνικά κυρίαρχης μορφής δόμησης οικογένειας μόνο μέσω του εναγκαλισμού των εναλλακτικών τύπων σχηματισμού της οικογενειακής ζωής: *«Επιδοκιμάζοντας την δημιουργία οικογενειών χωρίς φραγμούς στη σεξουαλικότητα, η υιοθεσία μπορεί να συντρίψει το αμφιλεγόμενο θεσμό της φυλετικά ομοιογενούς και ετεροφυλόφιλης πυρηνικής μονάδας»*.⁸⁰⁰

β. Οι οικογένειες σύμφωνα με τους κοινωνιολόγους δεν αποτελούν απλώς προϊόν σχέσεων εξ αίματος, αλλά μία «κοινωνική κατασκευή», που απορρέει από απώτερες καταβολές, οι οποίες επηρεάζουν μερικώς την ελεύθερη σκέψη και τις

⁷⁹⁸ Την 1η Μαρτίου 2012 με το Ν.4052/2012 (άρθρο 30Γ) συστάθηκε στο Υπουργείο Υγείας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης ως αυτοτελές Τμήμα η «Κεντρική Αρχή Διακρατικών Υιοθεσιών», που υπάγεται στο Γενικό Γραμματέα Πρόνοιας, με αποστολή την «επίτευξη των στόχων της Σύμβασης για την προστασία των παιδιών και τη συνεργασία σχετικά με τη διακρατική υιοθεσία, που υπογράφηκε στη Χάγη στις 29.5.1993 και κυρώθηκε με το ν. 3765/2009» (παρ. 1).

⁷⁹⁹ Τόσο οι ΗΠΑ όσο και ο Καναδάς αναφέρονται εκτενώς στην παρούσα διατριβή λόγω της «δυτικοευρωπαϊκής τους προέλευσης και κουλτούρας» (Πρεσβέλου, Κ., & Ρήγα, Β-Α., 2013: 30)

⁸⁰⁰ Berebitsky, J., 2000: 176

επιλογές. Η ενδεδειγμένη μελέτη των θετών οικογενειών παράσχει ανεκτίμητη αρωγή στην κοινωνιολογική και ανθρωπολογική επιστήμη για την απάντηση θεμελιωδών ερωτημάτων, όπως ποιος είναι εκείνος ο καταλυτικός παράγοντας, που εκτός από τους γενετικούς δεσμούς μορφώνει μία ομάδα ανθρώπων σε οικογένεια.

γ. Η υιοθεσία εγείρει εύλογους προβληματισμούς σχετικά με την επίδραση της φυλετικής καταγωγής, της εθνικότητας, της κοινωνικής τάξης και του κοινωνικού φύλου στον τρόπο με τον οποίο συγκροτούνται οι οικογένειες και λειτουργούν. Αυτοί οι παράγοντες έχουν πρωτεύουσα σημασία στην κοινωνιολογία⁸⁰¹ και επηρεάζουν προφανώς την έκβαση της διακίνησης του παιδιού. Ερωτήματα σχετικά με το αν τα παιδιά, που υιοθετούνται από άτομα διαφορετικής καταγωγής και εθνικότητας, αντιμετωπίζουν προβλήματα σύγχυσης ταυτότητας ή αν η υιοθεσία εκμεταλλεύεται γυναίκες χαμηλότερης κοινωνικής τάξης προς όφελος των υπογόνιμων μεσαίων και ανώτερων κοινωνικά οικογενειών, καταλαμβάνουν κεντρική θέση στην επιστημονική έρευνα και ανάλυση.

δ. Η υιοθεσία επηρεάζει τις ζωές εκατομμυρίων ανθρώπων, που άμεσα ή έμμεσα αποτελούν μέρη αυτού του ιδιόμορφου τριγώνου. Επίσης και τις ζωές εκείνων, που, ενώ αρχικά εκδηλώνουν ενδιαφέρον να υιοθετήσουν ένα παιδί, εν τέλει αναιρούν την αρχική τους απόφαση. Η αναζήτηση των αιτιών αυτής της βουλητικής μεταστροφής ενδεχομένως να αποκαλύψει αδυναμίες της υιοθεσίας ή τυχόν προσωπικά διλήμματα ως προς τον θεσμό αυτό.⁸⁰²

Αυτές οι εύστοχες ανησυχίες, που διανθίζουν με πλουραλιστικούς και αναστοχαστικούς προσανατολισμούς την επιστημονική σκέψη και γνώση, θα διατρέξουν και την παρούσα κοινωνιολογική έρευνα αποτελώντας συνιστώσες για την εξειδίκευση του αληθινού συμφέροντος του ανήλικου προς υιοθεσία τέκνου, αλλά και του τρόπου, που εμπλέκονται τα ενήλικα υποκείμενα στο ζήτημα της τεχνητής γονεϊκότητας.

⁸⁰¹ Anderson and Collins, 2001, όπως αναφέρεται στο Fisher, A., 2003: 337

⁸⁰² National Adoption Attitudes Survey 2002, Bachrach et al, 1991 όπως αναφέρεται στο Fisher, A., 2003: 338

1.2.2. Επιλογή του θέματος και καθορισμός του αντικειμένου της ερευνητικής αναζήτησης: Αποσαφήνιση του σκοπού της έρευνας και των ερευνητικών επιδιώξεων

Ο βασικός προβληματισμός, λοιπόν, που κέντρισε το ενδιαφέρον και συνέβαλε στην επιλογή του ερευνητικού αυτού εγχειρήματος, συνίσταται στο ότι, ο θεσμός της υιοθεσίας τόσο εν στενή όσο και εν ευρεία έννοια αφορά σ' ένα πλαίσιο δόμησης και ρύθμισης διαπροσωπικών και ευρύτερων συγγενικών σχέσεων, μέσα από το οποίο αναφύεται το αξιακό και ηθικοκρατικό σύστημα της εκάστοτε κοινωνίας. Διαθέτει, δηλαδή, μία κοινωνική δυναμική, υπό την έννοια, ότι διαμορφώνει (και διαμορφώνεται από) την θεσμική εξέλιξη και σχετίζεται με την κοινωνική μεταβολή.

Αναμφίβολα, ο δικαϊκός πολιτισμός και η νομική κουλτούρα, που χαρακτηρίζει τον 21ο αιώνα διεθνώς σε συνδυασμό και με την αυξημένη προστασία των δικαιωμάτων του παιδιού, προσδίδει στην υιοθεσία το κύρος και την αίγλη, που στερήθηκε τις προηγούμενες δεκαετίες. Πλέον, ως πρωταρχικός σκοπός της υιοθεσίας αποτελεί *«η βελτίωση της θέσης των υιοθετούμενων παιδιών, η παροχή της νομικής δυνατότητας ομαλής ψυχοπνευματικής ανάπτυξης σ' ένα υγιές κοινωνικό περιβάλλον με πλήρως διασφαλισμένα τα δικαιώματα και τα συμφέροντα, αλλά και η ενσωμάτωσή τους σε μία οικογένεια, η οποία από άποψη έννομων συνεπειών δε διαφέρει από την πραγματική οικογένεια, στην αποκατάσταση της οποίας αποβλέπει»*.⁸⁰³ Παρά τη διασφάλιση, όμως, των δικαιωμάτων του παιδιού στο παγκόσμιο θεσμικό στερέωμα, που αποδεικνύουν, ότι το βλέμμα της Διεθνούς Κοινότητας είναι στραμμένο στην ευαίσθητη παιδική ηλικία, εντούτοις πολλά παιδιά -δεδομένης και της οξυμένης οικονομικής κρίσης- διαβιούν σε ακραίες συνθήκες φτώχειας, υφίστανται κακομεταχείριση ή εγκληματικής μορφής παραμέληση. Το οξύμωρο της θλιβερούς αυτής κατάστασης δε διαλάθει της προσοχής κανενός: τα κακοποιημένα, βασανισμένα ή εγκαταλειμμένα παιδιά ιδρυματοποιούνται σε κάποια μονάδα κοινωνικής πρόνοιας αναμένοντας επί σειρά ετών την αποκατάστασή τους σε ένα ευτυχισμένο οικογενειακό περιβάλλον και από την άλλη υποψήφιοι θετοί γονείς με αδιάθετα περισσεύματα αγάπης και αφοσίωσης περιμένουν στωικά ένα τηλεφώνημα και μία ειδοποίηση, που θα τους επιτρέψει να βιώσουν τη γονεϊκότητα.

⁸⁰³ ΠΠρ Αγρινίου 5/2017

Παράλληλα, με την αναγνώριση του δικαιώματος σύναψης συμφώνου συμβίωσης σε όλα ανεξαιρέτως τα ζευγάρια, πλέον και οι ομόφυλοι σύντροφοι απολαύουν έννομων δικαιωμάτων, που μέχρι σήμερα στερούνταν, επιζητούν δε το πιο θεμελιώδες, το δικαίωμα στην οικογενειακή ζωή και τον σεβασμό στην αρχή της ίσης μεταχείρισης ανεξαρτήτως σεξουαλικού προσανατολισμού.

Συνεπεία της ανωτέρω θεωρητικής επισκόπησης προκύπτει αντανακλαστικά το ερώτημα, πώς ακριβώς ο θεσμός της νομότυπης διακίνησης παιδιών, που εμφανίζεται τόσο συντηρητικός και φιλύποπτος σε συμβατικά ζευγάρια, θ' αντιδράσει σε ομόφυλα ζεύγη, που διατηρούν μόνιμο συναισθηματικό δεσμό και διεκδικούν το δικαίωμα ίδρυσης οικογένειας;

Επιτρέπεται από την ελληνική και την ενσωματωμένη στην εσωτερική έννομη τάξη διεθνή νομοθεσία να νομιμοποιούνται εξαιρέσεις και να αποκλείονται πολίτες από το δικαίωμα της υιοθεσίας εξαιτίας της γενετήσιας ταυτότητάς τους; Ή μήπως η διάκριση αυτή προστατεύει το παιδί από το ενδεχόμενο μίας αποτυχημένης υιοθεσίας (adoption disruption); Ποιοι είναι εκείνοι οι μηχανισμοί κοινωνικής κατασκευής νοήματος, ταυτότητας και σημασιολογίας στην έννοια του γένους και την επίδραση στη ψυχονοητική ανάπτυξη του παιδιού;

Η υιοθεσία, εν τέλει, αποτελεί δικαίωμα στη μητρότητα και ίαση της ετερόφυλης ατεκνίας ή μήπως δικαίωμα στην ανατροφή μέσα από μία ψυχοσυναισθηματική, κοινωνική αλληλεπίδραση και ανιδιοτελή δοτικότητα, που δεν έχει στεγανά ρατσιστικού, έμφυλου και φαλλοκρατικού χαρακτήρα;

Η ουσία, επομένως, της ερευνητικής αναζήτησης δεν είναι άλλη από το να αφουγκραστούμε μέσα από τις προσωπικές μαρτυρίες των υποκειμένων τις δυσκολίες της ελληνικής υιοθεσίας και τους υποβόσκοντες μοχλούς κατασκευής του κυρίαρχου μοντέλου οικογενειακότητας τη στιγμή, μάλιστα, που η θεσμική επισημοποίηση της σχέσης ομόφυλων ζευγαριών έχει πυροδοτήσει τον δημόσιο διάλογο με ισχυρά επιχειρήματα υπέρ ή κατά της υιοθεσίας από αυτά. Πρόθεσή μας, δηλαδή, δεν είναι να επαναλάβουμε για πολλοστή φορά μία έρευνα, που οπωσδήποτε δε θα κομίσει γλαύκα, αλλά να προσπαθήσουμε να δια φωτίσουμε τις εξελίξεις, τις οποίες έχει δρομολογήσει η αναγνώριση νέων τύπων οικογενειακών σχηματισμών στα θέματα οικογενειακότητας. Παράλληλα, θα αποπειραθούμε να προσεγγίσουμε και να εκθέσουμε τη διεθνή νομική πραγματικότητα, όπως αποτυπώνεται στη νομολογιακή στάση του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου.

Συνεπώς, φιλοδοξία της παρούσης είναι η διύλιση και αναμόχλευση της υιοθεσίας λόγω της σημαίνουσας θέσης της στους σύγχρονους προνοιακούς παιδοκεντρικούς θεσμούς, με σκοπό την ανάδειξη των τρωτών και των άδικων του φαινομένου: οι άστοχες υιοθεσίες, που παρά τις εγγυήσεις της έγγαμης συμβίωσης, της ηθικής και κοινωνικής υπόστασης των υιοθετούντων, της βεβαιότητας των μεταβλητών προς υιοθεσία, της αμεροληψίας των επιστημόνων, που αποφάνθηκαν θετικά, απέτυχαν να εκπληρώσουν τον σκοπό, για τον οποίο τελέστηκαν σε βάρος πρωτίστως του θετού τέκνου.

1.2.3. Επιλογή της καταλληλότερης εμπειρικής μεθόδου και του προσφορότερου μεθοδολογικού εργαλείου

Όπως ήδη αναφέρθηκε, οι ποιοτικές μέθοδοι και τεχνικές αποτελούν αναγκαία εργαλεία στην ερμηνεία κοινωνικών φαινομένων, στην ανάλυση ποιοτικών στοιχείων και στη διατύπωση νέων υποθέσεων. Με άλλα λόγια, επικεντρώνονται στη σημασία, που αποδίδεται στο ιστορικό συγκείμενο, στις διαδικασίες δηλαδή μέσα από τις οποίες διαμορφώνονται συγκεκριμένες κοινωνικές καταστάσεις. Προκειμένου να αναδείξει τα πλεονεκτήματα της ποιοτικής προσέγγισης, εύγλωττα και λυρικά ο Gergen (1989)⁸⁰⁴ επισημαίνει *«Αν και κάποιες μέθοδοι μπορεί να έχουν τη λάμψη των μεγάλων δειγμάτων, άλλες μπορεί να είναι ελκυστικές λόγω της ευαισθησίας τους στον υπαινιγμό ή την ικανότητά τους να διερευνούν εις βάθος»*.

Στο πλαίσιο διεξαγωγής και μεθόδευσης της παρούσας ερευνητικής διεργασίας αναμένεται να αναδειχθούν ζητήματα αιτιολογικών παραγόντων, που άγουν στην υιοθεσία: αναζητούνται, επομένως, οι διαστάσεις και οι πτυχές του θεσμού, οι οποίες δεν εξηγούνται ποσοτικά, αλλά ερείδονται σε περίπλοκες διαδικασίες κοινωνικής διάδρασης, μη προβλέψιμες και μετρήσιμες.⁸⁰⁵

Για την ακρίβεια, η αποκατάσταση των απροστάτευτων παιδιών αποτελεί, πρωτίστως, ένα κοινωνικό φαινόμενο με θεσμική χροιά λόγω του ενδιαφέροντος του νομοθέτη στη ρύθμιση των διαπροσωπικών σχέσεων και της πολυσχιδούς ανθρώπινης συμπεριφοράς με επίκεντρο το συμφέρον του παιδιού. Δεδομένης, λοιπόν, της σπουδαιότητας του θεσμού αυτού στην κοινωνική και οικογενειακή ζωή και με άξονα τα γενικά χαρακτηριστικά γνωρίσματα των κοινωνιολογικών μεθόδων καταλήγουμε αναπόφευκτα στην επιλογή της ποιοτικής κοινωνικής προσέγγισης,

⁸⁰⁴ Όπως αναφέρεται στο Ίσαρη, Φ., & Πουρκός, Μ., 2015: 8

⁸⁰⁵ Glesne & Peskin, 1992, στην Πετράκου, Η., 2006:325, Πουρκός, Μ. & Δαφέρμος, Μ., 2010: 30-32.

καθώς η μεθοδολογία αυτή προκρίνεται ως η πλέον κατάλληλη και ενδεδειγμένη «για τη μελέτη κοινωνικών φαινομένων στην ολότητά τους».⁸⁰⁶ Και αυτό, διότι η ποιοτική έρευνα εδράζεται εξ ορισμού στην πεποίθηση, ότι η γνώση για τους ανθρώπους είναι αδύνατη χωρίς την περιγραφή της ανθρώπινης εμπειρίας, όπως αυτή βιώνεται, εμπεδώνεται και περιγράφεται από τους ίδιους τους πρωταγωνιστές.⁸⁰⁷ Αποτελεί, δηλαδή, το εργαλείο, για να ακροαστούμε τις «φωνές» των ομιλούντων υποκειμένων και να εμβαθύνουμε στις πρακτικές τους ελαχιστοποιώντας συγχρόνως σε όλα τα στάδια της έρευνας τις σχέσεις εξουσίας, που συνήθως, αναφύονται σ' αυτά τα ζητήματα.⁸⁰⁸ Επιπλέον, είναι περισσότερο δόκιμη για θέματα, που η διαθέσιμη γνώση είναι πενιχρή ή αμφίσημη, αποτελώντας μοχλό ανάπτυξης θεωριών σε φαινόμενα, για τα οποία δεν έχουμε επαρκείς πληροφορίες και αφορούν κυρίως συγκεκριμένους πληθυσμούς ή ομάδες.⁸⁰⁹

Ζητήματα, που καθίστανται μέρος της ερευνητικής προσπάθειας, αποτελούν οι νομοθετικές διαστάσεις του θέματος τόσο στο διεθνές όσο και στο εθνικό γίγνεσθαι, αλλά και οι κοινωνικές αντιλήψεις κλειστών και ανοιχτών κοινωνιών, οι στερεότυπες «ηθικές» απαγορεύσεις, που σχετίζονται με τον θεσμό της υιοθεσίας, όπως λόγου χάρη η αναπηρία, η διαφυλικότητα, η ένδεια, η ύπαρξη βιολογικών παιδιών εντός της δύναμει θετής οικογένειας.

Καίριο αντικείμενο του ερευνητικού πεδίου είναι η αναζήτηση των προϋποθέσεων τέλεσης της υιοθεσίας σε ευρωπαϊκό επίπεδο, οι ενδιάμεσες υπηρεσίες που μεσολαβούν για την υιοθεσία και η πληρότητά τους, οι δομές που φιλοξενούν παιδιά προς υιοθεσία και ο συγκεντρωτισμός τους, οι προσπάθειες αποιδρυματοποίησης, η σύζευξη της νομικής και κοινωνικής επιστήμης κ.α.

Εκκινώντας, λοιπόν, από την προβληματική, που τροφοδοτείται και αναπαράγεται μέσω της εκτενούς βιβλιογραφικής έρευνας, θα αποπειραθούμε μία συνολική παρουσίαση του εν λόγω θέματος με την έκθεση αρχικά των διεθνών εξελίξεων σε υποθέσεις ομογονεικότητας και υιοθεσίας και έπειτα με την ανάλυση των βιωμένων εμπειριών, νοημάτων και αναπαραστάσεων, που αποδίδουν τα ίδια τα υποκείμενα στο κοινωνικό αυτό φαινόμενο. Εν ολίγοις, γίνεται προσπάθεια να αποσαφηνιστεί μέσα από την παράθεση της πάγιας νομολογίας των ευρωπαϊκών δικαστηρίων το οικουμενικό νομικό πλαίσιο και οι διεθνείς σύγχρονες αντιλήψεις

⁸⁰⁶ Λυδάκη, Α., 2010: 58

⁸⁰⁷ Σαχίνη-Καρδάση, Α., 2004: 218

⁸⁰⁸ Ίσαρη, Φ., & Πουρκός, Μ., 2015: 8

⁸⁰⁹ Ίσαρη, Φ., & Πουρκός, Μ., 2015: 8

γύρω από τον χώρο της υιοθεσίας λόγω της πολυτοπικής της διάστασης, αλλά και της εκχώρησης μέρους της δικαστηριακής αυτοτέλειας της χώρας μας στο ανώτατο πανευρωπαϊκό δικαστήριο έπειτα από την είσοδο της Ελλάδας στην ΕΕ.

Παράλληλα, οι προφορικές μαρτυρίες των πρωταγωνιστών της υιοθεσίας, κυρίως των δυνάμει θετών ετερόφυλων γονέων, οι διεκδικήσεις των ομόφυλων ζευγαριών, αλλά και η αποτύπωση των προσωπικών στάσεων και αντιλήψεων των αρμόδιων φορέων (κοινωνικής υπηρεσίας και δικαστηρίου μέσω διαθέσιμων δικαστικών αποφάσεων) είναι εξαιρετικά πολύτιμες για τη διάθλαση των πρακτικών εκσυγγένευσης. Η βιωματική γνώση, η αυτοβιογραφική, δηλαδή, απεικόνιση της υιοθεσίας, αναδεικνύει τα ποιοτικά χαρακτηριστικά του δείγματος και υπογραμμίζει τις καταχρήσεις, υπερβολές και τις αδυναμίες του θεσμού, που χρήζουν μεταρρύθμισης. Ταυτόχρονα, δίδεται «φωνή» και σε κοινωνικές ομάδες, όπως οι ομόφυλες οικογένειες, των οποίων ο λόγος ήταν αποκλεισμένος ή αποσιωπημένος - από την ελληνική τουλάχιστον- δημόσια ή θεσμική αφήγηση.

Έτσι, μέσω του τοπικού και διατοπικού χωροχρονικού πλαισίου «οι υποκειμενικές αναπαραστάσεις δε θεωρούνται πλέον ως τα καθοριστικά συστατικά στοιχεία της κοινωνικής πραγματικότητας ή [...] ως η μόνη και πάντα ατελώς προσεγγίσιμη κοινωνική πραγματικότητα, αλλά ως παραγόμενες νοηματοδοτήσεις σε διαλεκτική σχέση με συγκεκριμένα δομημένα κοινωνικά πλαίσια και συστήματα κοινωνικής ιεραρχίας».⁸¹⁰

Επιδίωξη, λοιπόν, της παρούσης διδακτορικής διατριβής είναι να διαφωτίσει τις στρεβλώσεις της ελληνικής νομοθεσίας στα ζητήματα οικογενειακού δικαίου αντλώντας μέσα από το διεθνές δίκαιο και την τοποθέτηση του ΕΔΔΑ σε κριθείσες υποθέσεις ρύθμισης ενδοοικογενειακών σχέσεων με στοιχεία ομοιογενεικότητας. Εν συνεχεία, θα κληθούμε να τις ελέγξουμε στο πεδίο της επιτόπιας έρευνας διά της διαδικασίας της σε βάθος εξομολόγησης και της βιωματικής διαδρομής. Παράλληλα, αν κριθεί απαραίτητο, θα ανατρέξουμε και σε αποφάσεις του εσωτερικού δικαστή, που αποτυπώνουν τη στάση του ως εφαρμοστή και ερμηνευτή του Δικαίου απέναντι στην πρακτική εξειδίκευση του συμφέροντος του προς υιοθεσία τέκνου. Στόχος μας, λοιπόν, είναι η ανάδειξη των ποιοτικών, μη μετρήσιμων χαρακτηριστικών της παιδικής διακίνησης, που θα εισφέρει στην ερμηνεία, την ανάπτυξη, την επιβεβαίωση, την τροποποίηση ή τη διάψευση της θεωρίας, καθώς και την

⁸¹⁰ Ιωσιφίδης, Θ., 2003: 46

αποκάλυψη των αιτιακών σχέσεων⁸¹¹ με απώτερο σκοπό τη βελτίωση της πρακτικής εφαρμογής του θεσμού στην Ελλάδα.

Το μεθοδολογικό εργαλείο, που αξιολογείται ως το καταλληλότερο για την παρούσα ποιοτική έρευνα, είναι η πολυμεθοδολογική προσέγγιση, ο συνδυασμός, δηλαδή, δύο μεθοδολογικών εργαλείων, τα οποία κρίνονται πρόσφορα μέσα από τη συμπληρωματικότητά τους στην ικανοποίηση του αρχικού σχεδιασμού και στην ευχερή απάντηση των ερευνητικών ερωτημάτων.⁸¹² Για τη συγκέντρωση στοιχείων θα ανατρέξουμε τόσο στο πλούσιο υλικό του ΕΔΔΑ, όσο και στο πεδίο της διαδραστικής έρευνας. Η αξιοποίηση διαφορετικών μεθόδων και κατά συνέπεια η παραγωγή διαφορετικού τύπου δεδομένων είναι ιδιαίτερα προσφιλής στις ποιοτικές έρευνες, διότι επιτρέπει την προσέγγιση του υπό μελέτη φαινομένου σφαιρικά και ολιστικά. Παράλληλα, μέσω της πολλαπλής μεθόδου θα προσπαθήσουμε να καλύψουμε τις αδυναμίες εκάστης εξ αυτών χρησιμοποιώντας στο έπακρο τα πλεονεκτήματά τους.

Εστιάζοντας στα χαρακτηριστικά της συγκεκριμένης έρευνας θεωρούμε περισσότερο χρηστική την αξιοποίηση της συνέντευξης σε βάθος (in depth interview) λόγω της αμεσότητας, που προσφέρει ανάμεσα στον ερευνητή - συνεντευκτή και τον ερωτώμενο και της ανάλυσης περιεχομένου (content analysis) λόγω της καταλληλότητάς της για την αποσαφήνιση του περιεχομένου των ευρωπαϊκών δικαστηριακών αποφάσεων, όπως και των ελληνικών. Μέσα από τη μεικτή προσέγγιση των βιωματικών εμπειριών και της νομολογίας του ΕΔΔΑ μπορεί να επιτευχθεί προσφύως η σύνδεση και ενδεχομένως η απόκλιση της ελληνικής κοινωνικής και θεσμικής πραγματικότητας με τις διεθνείς τάσεις και πρακτικές. Η σύγκριση των ομοιοτήτων και διαφορών ανάμεσα στα δεδομένα, που αλιεύονται από διαφορετικές πηγές, θα συμβάλει τελικά στη σύνθεση και ολοκλήρωση του ψηφιδωτού σχετικά με την ύπαρξη ή όχι «απόστασης» ανάμεσα στο νόμο και τη λειτουργία των συγγενικών δεσμών.

Στη συγκεκριμένη περίπτωση η χρήση του γραπτού υλικού και δη της νομολογίας των διεθνών δικαστηρίων δεν αποτελεί μία στείρα, κενή και άκαμπτη γνώση, τη στιγμή μάλιστα που πολλές φορές τα εγχώρια δικαστήρια αδιαφορούν για τη δεσμευτική ενέργεια των ευρωπαϊκών αποφάσεων. Αντίθετα, το γραπτό τεκμήριο αξιοποιείται παράλληλα με άλλες μεθόδους παραγωγής δεδομένων, ώστε «να

⁸¹¹ Ιωσιφίδης, Ι., 2003: 22

⁸¹² Ιωσιφίδης, Θ., 2003: 31

επιβεβαιώσει, να αποσαφηνίσει ή να τοποθετήσει στο αρχικό τους πλαίσιο άλλες μορφές πληροφοριών, που προκύπτουν από τις συνεντεύξεις».⁸¹³

Θα πρέπει στο σημείο αυτό να υπογραμμιστεί, ότι η παρούσα έρευνα μπορεί, βέβαια, -θεωρητικά τουλάχιστον- να αποτελεί τη συνισταμένη σύγκλισης δύο μεθόδων διαφορετικής προσέγγισης και άντλησης δεδομένων, ωστόσο η συνδυαστική τους παρουσία δεν είναι απλή υπόθεση ούτε από πρακτικής ούτε και από νοητικής απόψεως. Η χρήση δύο μεθόδων ποιοτικής έρευνας θα αποφέρει πλούσιο όγκο δεδομένων πολυσχιδούς χαρακτήρα, ιδιαίτερα πυκνά και σύνθετα, τα οποία θα πρέπει να επεξεργαστούν και να ταξινομηθούν κατάλληλα, με εσωτερική συνοχή και οργανωτική εποπτεία. Η σύζευξη, δηλαδή, των δυο μεθόδων θα πρέπει να γίνει κατά τρόπο βατό, ομαλό και αλληλένδετο, έτσι ώστε να μην παράξει ασάφειες, άσκοπες επαναλήψεις και περιπλέξεις. Επιπλέον, η ενορχήστρωση, η συρραφή και η έκθεση των αποτελεσμάτων δε θα πρέπει να δημιουργεί κενά ή αμφισημίες, αλλά, αντίθετα, να εξυπηρετεί τους αρχικούς στόχους και να ικανοποιεί τα ερευνητικά ερωτήματα. Τούτων δοθέντων και πάντοτε με γνώμονα το ότι η λυσιτελής χρήση ποιοτικού υλικού μέσω της διεξαγωγής των συνεντεύξεων εξαρτάται απόλυτα και άμεσα από την ανάλυση των δεδομένων, που συλλέχτηκαν από τον γραπτό λόγο, κρίνουμε ορθότερο να προηγηθεί η ανάλυση περιεχομένου.

Η άντληση δεδομένων διά της αρχειακής έρευνας στη νομολογία του ΕΔΔΑ είναι εφικτή με το μεθοδολογικό εργαλείο της ανάλυσης περιεχομένου. Το εν λόγω εργαλείο, που αναφέρεται σε τεκμήρια, κυρίως, γραπτής επικοινωνίας, έχει προταθεί και καθιερωθεί ως μία εκ των καλύτερων τεχνικών έρευνας στους κόλπους των κοινωνικών και ανθρωπολογικών επιστημών, εφόσον στοχεύει «στην αντικειμενική, συστηματική και ποσοτική περιγραφή του προφανούς περιεχομένου της επικοινωνίας»,⁸¹⁴ με τελική επιδίωξη την ερμηνεία. Ταυτόχρονα, επιτρέπει την επαναληπτικότητα και την έγκυρη εξαγωγή συμπερασμάτων για το περιεχόμενο των υπό μελέτη στοιχείων.⁸¹⁵

Αφ' ης στιγμής η ανάλυση περιεχομένου είναι ένας τρόπος ταξινόμησης λεκτικών ή συμπεριφορικών στοιχείων, απαιτεί σαφή αναλυτική σκέψη και δημιουργικότητα από τον ερευνητή για την ορθή ερμηνεία του υλικού. Η ανάγνωση των τεκμηρίων, που έχουν ως βάση το γραπτό κείμενο, δεν πρέπει να γίνεται μόνο

⁸¹³ Mason, J., 2003: 162

⁸¹⁴ Σαμαρίδης, 2012

⁸¹⁵ Σαπουντζή – Κρέπια, 2005

υπό την κυριολεκτική τους σημασία, τέτοια που να τα θεωρεί αυτά καθαυτά ερευνητικά δεδομένα.⁸¹⁶ Οι δύο σύγχρονοι τύποι ανάλυσης, που αξιοποιούνται στην εμπειρική έρευνα, είναι: α) η σημασιολογική ανάλυση περιεχομένου (semantic content analysis) και β) η συμπερασματική ανάλυση περιεχομένου (inferred content analysis). Η πρώτη περίπτωση εξετάζει το γραπτό κείμενο στο «πρόδηλο επίπεδο» και η δεύτερη στο «λανθάνον (άδηλο) επίπεδο».⁸¹⁷ Η «σημασιολογική ανάλυση», που απλώς κωδικοποιεί τις απαντήσεις, είναι ένα παράδειγμα ανάλυσης στο πρόδηλο επίπεδο, ενώ η «συμπερασματική ανάλυση» λαμβάνει χώρα στο λανθάνον επίπεδο, καθώς ο ερευνητής δεν εστιάζει στη λεκτική επιφάνεια του κειμένου, αλλά στο νοηματικό του υπόστρωμα. Δεν είναι απαραίτητο να υπομνησθεί, ότι στην εν λόγω έρευνα θα αξιοποιήσουμε, ει δυνατόν, και τα δύο είδη ανάλυσης δίδοντας έμφαση κάθε φορά στον τύπο, που ενδείκνυται από το ίδιο το γραπτό κείμενο, που χρησιμοποιείται ως ερευνητικό υλικό.

Η αντιπαροβολή της εσωτερικής έννομης τάξης με εκείνη της ευρωπαϊκής κρίνεται αναγκαία έπειτα από τους νέους νομικούς ορίζοντες γονεϊκότητας, που εγκαινίασε ο ν. 4356/2015 και που πιθανολογείται, ότι θα διχάσουν την ελληνική κοινωνία. Το βάρος, όμως, του ερμηνευτικού δεδικασμένου της νομολογίας του ΕΔΔΑ αντανakλάται και στο ημεδαπό δίκαιο, το οποίο οφείλει να εναρμονιστεί προς αυτό, μολονότι καταλείπεται καταρχήν ευρεία διακριτική ευχέρεια στα κράτη μέλη εφαρμογής των σχετικών αποφάσεων.

Οι όποιες νομολογιακές εξελίξεις θα συζητηθούν, θα σχολιαστούν κριτικά και θα κωδικοποιηθούν στην ευρωπαϊκή δικαιοσύνη προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Σκοπός μας είναι εν τέλει να καταδείξουμε την πηγή της κακοδαιμονίας και να προτείνουμε μέτρα άρσης αυτής είτε στο επίπεδο του νομικού καθεστώτος είτε των πρακτικών των αρχών, που ακολουθούνται.

1.2.4. Προσδιορισμός των ερευνητικών ερωτημάτων

Σε κάθε θεμελιωμένη ποιοτική έρευνα κεντρική σημασία για την εξέλιξη της αποτελεί μία σειρά ερευνητικών ερωτημάτων (research questions), τα οποία «συνδέονται άμεσα μεταξύ τους και εξειδικεύουν τον ευρύτερο ερευνητικό στόχο ή – καλύτερα- αποσκοπούν στη λύση του εκάστοτε νοητικού γρίφου».⁸¹⁸ Μέσα από τα

⁸¹⁶ Mason, J., 2003: 170

⁸¹⁷ Κυριαζή, Ν., 2013: 290

⁸¹⁸ Mason, J., 2003: 50

ερευνητικά ερωτήματα προσδοκούμε να προσεγγίσουμε το θέμα πολύπλευρα και φαινομενολογικά, λεπτομερειακά και σε βάθος, αποφεύγοντας αναστολές, στείρες ηθικοπλαστικές αντιλήψεις και αναχρονιστικές απαγορεύσεις.

Τα ερωτήματα, λοιπόν, που εγείρονται από τη διστάμενη διεθνή βιβλιογραφία σε θέματα ομογονεϊκότητας, αλλά και από την υπάρχουσα κατάσταση της υιοθεσίας στην Ελλάδα και αποτελούν την πηγή του ερευνητικού μας ενδιαφέροντος και τους κεντρικούς ερευνητικούς στόχους,⁸¹⁹ συνίστανται στα εξής:

1) Το μείζον συμφέρον του παιδιού ως μία έννοια διαπραγματεύσιμη και αόριστη και ως μία νομική κατασκευή δυσχερώς επαληθεύσιμη εξασφαλίζει ευρύτατο πεδίο διακριτικής ευχέρειας στις αρμόδιες αρχές (προνοιακές και δικαστικές) να κρίνουν και να αξιολογούν αιτήσεις κρατικής υιοθεσίας με ταξικά, φυλετικά, κοινωνικά και έμφυλα κριτήρια;

2) Η επικύρωση της αίτησης υιοθεσίας μέσω της ιδιωτικής οδού από τα δικαστήρια «νομιμοποιεί» τη σύσταση και ακώλυτη λειτουργία εγκληματικών οργανώσεων με αντικείμενο την εμπορία βρεφών και ουσιαστικά καταποντίζει τα άλλα δύο είδη υιοθεσίας;

3) Η γονική επάρκεια συσχετίζεται με τη σεξουαλική ταυτότητα των γονέων σε υποθέσεις υιοθεσίας; Με άλλα λόγια, α) ο σεξουαλικός προσανατολισμός αποτελεί κριτήριο ακαταλληλότητας και διακριτικής μεταχείρισης; Επηρεάζει δηλαδή, τη σεξουαλική ταυτότητα του παιδιού, την ταυτότητα του κοινωνικού φύλου (γένους), την τυπική συμπεριφορά, που συνάδει με το φύλο, τον σεξουαλικό προσανατολισμό και την ανάπτυξη της προσωπικότητας του παιδιού; β) το συμφέρον οποιουδήποτε παιδιού χρήζει επισταμένης κοινωνικής και δικαστηριακής διερεύνησης και μελέτης ή μόνο του ανοιχτόχρωμου, υγιούς, αρτιμελούς και ηλικιακά μικρού παιδιού;

4) Το πρότυπο της ιδανικής θετής οικογένειας για την ευημερία του θετού παιδιού τεκμαίρεται από τις δικαστικές και κοινωνικές υπηρεσίες από συγκεκριμένα χαρακτηριστικά των θετών γονέων και όχι από την ανάγκη καθοδήγησης και υποστήριξης τους κατά την άσκηση του λειτουργικού δικαιώματος της γονικής μέριμνας;

⁸¹⁹ Iosifides, 1997, όπως αναφέρεται στο Ιωσιφίδης, Θ., 2006: 26

Το δικαίωμα ίδρυσης τεχνητής συγγένειας μέσω της υιοθεσίας τελικά αποτελεί προνόμιο λίγων, σπουδαιών, δημοφιλών, πλούσιων και πρωτίστως ετερόφυλων; Και πώς το υπέρτατο συμφέρον του παιδιού, όπως διασφαλίζεται από διατάξεις συνταγματικής περιοχής, μπορεί να επαφίεται στην κρίση ενός συντηρητικού δικαστή ή μίας δημόσιας κοινωνικής υπηρεσίας, που οφείλει ν' υπακούει στους νόμους του κράτους, στο οποίο υπάγεται; Θεωρητικά, ο θεσμός της υιοθεσίας δεν αποβλέπει μόνο στο συμφέρον του παιδιού, αλλά και της κοινωνίας ολόκληρης, μέσα στους κόλπους της οποίας έχει δικαίωμα να μεγαλώσει από εκείνους τους ανθρώπους, που το αγαπάνε αληθινά και ανυστερόβουλα. Μόνο η επίκληση της φύσης αποτελεί επαρκή δικαιολογητική βάση για τον αποκλεισμό των ομόφυλων ζευγαριών από τον θεσμό της υιοθεσίας ή της αναδοχής;

Αρχικά, θα προσπαθήσουμε να προσεγγίσουμε τα ερωτήματα αυτά χάρη στην ανάλυση περιεχομένου της νομολογίας της ΕΔΔΑ. Καθώς όμως οι αποφάσεις, που αποτελούν τις πηγές της έρευνας, είναι «στοιχεία δευτερογενούς μορφής, δηλαδή υπάρχουν ανεξάρτητα από το θέμα της έρευνας», είναι βέβαιο πως θα κριθούν ανεπαρκή για την απάντηση όλων των ερευνητικών ερωτημάτων.⁸²⁰ Για τον λόγο αυτό, η ανάλυση συνιστά μία συμπληρωματική και όχι αποκλειστική πηγή δεδομένων, που παράλληλα και επικουρικά με τις συνεντεύξεις απεικονίζει πληρέστερα την πολυεπίπεδη και σύνθετη κοινωνική πραγματικότητα.

1.2.5. ΑΝΑΛΥΣΗ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ

1.2.5.1. Η ποιοτική έρευνα στη Νομολογία του ΕΔΔΑ με βάση την ανάλυση περιεχομένου

Η ανάλυση περιεχομένου είναι μία απλοποιημένη, σχηματοποιημένη, εύκολη και γρήγορη μέθοδος, καθώς εστιάζει λιγότερο στο ύφος του κειμένου και περισσότερο στις εκφραζόμενες έννοιες. Όπως, όμως, κάθε ερευνητικό εργαλείο, πρέπει να εφαρμόζει κάποιους κανόνες με σκοπό την ταξινόμηση, κωδικοποίηση και ανάλυση δεδομένων. Ειδικότερα:

1. Η ροή της επικοινωνίας διωλίζεται σε διαδοχικά χρονικά διαστήματα και ταξινομείται στο ίδιο σύστημα κατηγοριών, επιτρέποντας την αντικειμενική καταγραφή των χαρακτηριστικών των μηνυμάτων σε διάφορες χρονικές περιόδους.

⁸²⁰ Κυριαζή, Ν., 2013: 298

Έτσι, αποτυπώνεται η εξέλιξη της σκέψης, των αξιών και των προτύπων, που αποδέχεται κάθε πομπός και ομάδα αποδεκτών.⁸²¹

Μέσω του μεθοδολογικού εργαλείου της ανάλυσης γραπτού υλικού και της κωδικοποίησης των νομολογιακών δεδομένων θα προσπαθήσουμε να καταδείξουμε τη διαφορετική πλέον μελέτη και ερμηνεία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στη βάση του σεξουαλικού προσανατολισμού. Θα συνεκτιμηθεί τόσο το έκδηλο περιεχόμενο των αποφάσεων, όσο και το λανθάνον, όπου αυτό υποκρύπτεται. Οι δικαστικές αποφάσεις του Στρασβούργου, μολονότι σχετίζονται με συγκεκριμένες ατομικές προσφυγές, ωστόσο βαθμιαία σφυρηλατούν ένα κοινό ευρωπαϊκό δικαϊκό πεδίο προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων από όλα τα κράτη μέλη.

Πριν, ωστόσο, προχωρήσουμε στην εξέταση κάθε υπόθεσης είναι απαραίτητη η εν συντομία επεξήγηση της λειτουργίας του ΕΔΔΑ. Το Δικαστήριο του Στρασβούργου αποτελείται από τόσους δικαστές, όσο και τα κράτη μέλη (άρθρο 20 ΕΣΔΑ), οι οποίοι εκλέγονται από την Κοινοβουλευτική Συνέλευση βάσει συγκεκριμένων προσόντων αποκλειστικά για μία θητεία, που διαρκεί εννέα έτη (άρθρα 22-23 ΕΣΔΑ). Αρμοδιότητα του ΕΔΔΑ είναι η εξέταση προσφυγών, που στρέφονται μόνο κατά των συμβαλλομένων στην ΕΣΔΑ κρατών και αφορούν στις παραβάσεις της ΕΣΔΑ ή των πρωτοκόλλων της. Οι προσφυγές αυτές ασκούνται είτε από τα υπόλοιπα συμβαλλόμενα στην ΕΣΔΑ κράτη είτε από ιδιώτες, φυσικά πρόσωπα, ΜΚΟ ή ομάδες ατόμων (ατομικές προσφυγές του άρθρου 34 ΕΣΔΑ).

Η ατομική προσφυγή, που επιτρέπει στον πολίτη να στραφεί κατά του κράτους του ή άλλου κράτους ενώπιον υπερεθνικού αδιάβλητου δικαιοδοτικού οργάνου για παραβάσεις θεμελιωδών του δικαιωμάτων, ισχυροποιεί το αίσθημα της δικαιοσύνης προσδίδοντάς της χαρακτήρα οικουμενικό. Το άτομο απεγκλωβίζεται από τα στενά δικαιοδοτικά όρια της εγχώριας έννομης τάξης χάρη στη διεύρυνση του ορίζοντας της δικαιοκρίσης σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Δεν παύει, πάντως, επί ποινή απαραδέκτου η ατομική προσφυγή να εξαρτάται από την υποχρεωτική εξάντληση των ένδικων μέσων στο εθνικό δίκαιο (άρθρο 35 ΕΣΔΑ).⁸²² Βάσει της διάταξης αυτής συνάγεται η αρχή της επικουρικότητας της Σύμβασης ως προς την προστασία των δικαιωμάτων, που κατοχυρώνονται σ' αυτή. Με άλλα λόγια, τα κράτη μέλη έχουν την υποχρέωση να διασφαλίζουν την εφαρμογή των δικαιωμάτων, που προβλέπονται από

⁸²¹ Τρούλης, Γ.Μ., 1984, Γεωργούσης, Π.Ν., 1982

⁸²² Κατ' εξαίρεση στην υπόθεση «Βαλλιανάτος και λοιποί κατά Ελλάδα» το ΕΔΔΑ έκρινε παρά την έλλειψη δικαστικής απόφασης και εξάντλησης των ένδικων μέσων.

τη Σύμβαση εντός του εσωτερικού νομικού τους συστήματος. Ο επικουρικός, άλλωστε, χαρακτήρας της ΕΣΔΑ επιβεβαιώνεται και από τη φύση του ΕΔΔΑ ως «ελεγκτικού αποκλειστικά δικαστηρίου και όχι ως Δικαστηρίου “τέταρτου” βαθμού δικαιοδοσίας». ⁸²³ Σε περίπτωση ευδοκίμησης της προσφυγής ο ενδιαφερόμενος δικαιούται αποζημίωσης και το ΕΔΔΑ έπειτα από την υποβολή σχετικού αίτηματος καταδικάζει το ηττηθέν κράτος να καταβάλλει δίκαιη χρηματική ικανοποίηση στον θιγόμενο πολίτη (άρθρο 41 ΕΣΔΑ). Οι αποφάσεις του ΕΔΔΑ έχουν δεσμευτική ισχύ και εκτελεστότητα, όπερ σημαίνει, ότι τα κράτη-μέλη πρέπει να συμμορφώνονται προς το διατακτικό τους, διότι σε αντίθετη περίπτωση κινδυνεύουν να εναχθούν ξανά και να καταδικασθούν εκ νέου σε αποζημίωση. Η Επιτροπή Υπουργών εποπτεύει την εκτέλεση των αποφάσεων του ΕΔΔΑ και την πειθαρχία των συμβαλλόμενων κρατών. ⁸²⁴

Το ΕΔΔΑ κατά την εξέταση κάθε υπόθεσης, που φέρεται προς συζήτηση ενώπιόν του, είναι υποχρεωμένο να εφαρμόσει την *αρχή της αναλογικότητας*, δηλαδή πρέπει να ελέγξει, αν οι περιορισμοί στην άσκηση των δικαιωμάτων της Σύμβασης α) «είναι σύμφωνοι με το νόμο» (άρθρο 8) ή «προβλέπονται από τον νόμο» (άρθρα 9-11), β) *στοχεύουν σε ένα νόμιμο σκοπό* και γ) *είναι αναγκαίοι σε μία δημοκρατική κοινωνία*. Σε περίπτωση υπέρβρεως νομοθετικού ερείσματος, ο έλεγχος συνεχίζεται στην *αναζήτηση συνδρομής ή μη θεμιτού σκοπού*, που να δικαιολογεί την επέμβαση (άρθρα 8-11 της Σύμβασης). Αυτό σημαίνει, ότι το Δικαστήριο αρχικά καλείται να εξετάσει, *αν συντρέχουν λόγοι βαρύνοντες και επαρκείς*, δια των οποίων στοιχειοθετείται, ότι έχει συντρέξει μια πραγματική κατάσταση τέτοια, που να δικαιολογεί εκ μέρους των κρατικών αρχών δράση προς επιδίωξη θεμιτού σκοπού. Ακολούθως, το Δικαστήριο ελέγχει, αν τα μέσα, που χρησιμοποίησε το κράτος μέλος ήταν *πρόσφορα προς την επίτευξη του στόχου και επαρκή*. Αν δεν ήταν πρόσφορα και επαρκή, τότε η επέμβαση του κράτους στο δικαίωμα κρίνεται αδικαιολόγητη και παράνομη από το Δικαστήριο. Περαιτέρω, θα πρέπει τα μέτρα να είναι αναγκαία σε μία δημοκρατική κοινωνία, *τουτέστιν οι περιορισμοί του δικαιώματος να δικαιολογούνται για λόγους προστασίας της δημόσιας ασφάλειας, της οικονομίας της χώρας, της δημόσιας υγείας και ηθικής, των δικαιωμάτων και ελευθεριών των άλλων, της δημόσιας τάξεως ή της αποτροπής εγκληματικών ενεργειών*.

⁸²³ Greer, S., 2000: 19

⁸²⁴ Σαχπεκίδου, Ε., 2013: 136-138

Ένα μέτρο, που είναι μεν πρόσφορο και επαρκές προς επίτευξη του θεμιτού σκοπού ενδέχεται να είναι αντίθετο προς τη Σύμβαση σε περίπτωση, που θεωρούμενο συνολικά, εκτιμάται, ότι θα αναπτύξει συνέπειες, αν ενδεχομένως γενικευθεί η εφαρμογή του, που θα θέσουν υπό διακινδύνευση τη δημοκρατική κοινωνία. Με άλλα λόγια, «η κατάγνωση σχέσεως αναλογικότητας ανάμεσα στη διακριτική μεταχείριση και τον επιδιωκόμενο σκοπό προϋποθέτει α) ότι ελλείπει οποιαδήποτε άλλο μέσο για την επίτευξη του σκοπού, το οποίο θίγει λιγότερο το δικαίωμα στην ίση μεταχείριση. Αλλιώς, η μειονεκτική θέση, στην οποία περιέχονται τα άτομα είναι το χαμηλότερο δυνατό επίπεδο βλάβης, που απαιτείται για την επίτευξη του επιδιωκόμενου σκοπού, β) ο προς επίτευξη στόχος είναι επαρκώς σημαντικός, ώστε να αιτιολογεί αυτό το επίπεδο παραβίασης».⁸²⁵ Συνεπώς, η νομολογία απαιτεί, όπως θα δούμε και κατά την ανάλυση των υποθέσεων, τυχόν εξαιρέσεις ή διακρίσεις να δικαιολογούνται θετικά και πραγματικά από «λόγους γενικότερου δημοσίου ή κοινωνικού συμφέροντος», ώστε να μην πλήττεται παράνομα η αρχή της ισότητας.

Αυτολεξεί το ΕΔΔΑ υπογραμμίζει, ότι «[...] διαφορετική μεταχείριση ατόμων, που βρίσκονται σε σχετικά όμοιες καταστάσεις [...] μπορεί να θεωρηθεί διάκριση, εάν στερείται αντικειμενικής και εύλογης αιτιολογίας, με άλλα λόγια εάν δεν επιδιώκει την επίτευξη ενός θεμιτού σκοπού ή εάν δεν υπάρχει εύλογη σχέση αναλογικότητας μεταξύ των χρησιμοποιούμενων μέσων και του σκοπού, που επιδιώκεται να επιτευχθεί».⁸²⁶ Ανάλογη φραστική διατύπωση χρησιμοποιείται και στις οδηγίες της ΕΕ για την καταπολέμηση των έμμεσων διακρίσεων. Ειδικότερα, «συντρέχει έμμεση διάκριση, όταν μία εκ πρώτης όψεως ουδέτερη διάκριση μπορεί να θέσει πρόσωπα [...] σε μειονεκτική θέση συγκριτικά με άλλα πρόσωπα, εκτός εάν η διάταξη, το κριτήριο ή η πρακτική αυτή δικαιολογείται αντικειμενικά από ένα θεμιτό σκοπό και τα μέσα επίτευξης αυτού του σκοπού είναι πρόσφορα και αναγκαία».

1.2.5.2. Οι Υποθέσεις Υιοθεσίας ενώπιον του ΕΔΔΑ

Δυνάμει της σταχυολόγησης των κατωτέρω αποφάσεων γύρω από το θέμα των οικογενειακών δικαιωμάτων των ομοφυλόφιλων, που ιδρύονται κυρίως μέσω της υιοθεσίας, θα προσπαθήσουμε ν' αποτυπώσουμε τη μετάβαση στα διάφορα στάδια εξέλιξης της νομολογίας με την αναφορά στους κυριότερους σταθμούς της διαδρομής

⁸²⁵ Κωστοπούλου, Μ-Α., 2015: 55-57

⁸²⁶ ΕΔΔΑ, Burden κατά Ηνωμένου Βασιλείου [Τμήμα Ευρείας Σύνθεσης]. Αριθμός 13378/05, 29 Απριλίου 2008, παρ. 60.

αυτής. Οι υποθέσεις αυτές, που αποτελούν αντικείμενο της ανάλυσης περιεχομένου⁸²⁷, κατηγοριοποιούνται ανάλογα με το αίτημα της προσφυγής και κατατάσσονται στις ακόλουθες θεματικές ενότητες: οι πρώτες αφορούν στο δικαίωμα ή όχι υιοθεσίας είτε ενός ομοφυλόφιλου ατόμου είτε από τη σύντροφο της βιολογικής μητέρας. Η παρουσίαση κάθε υπόθεσης διαρθρώνεται σε τρία επίπεδα, όπως ακριβώς τηρείται και στην έκδοση των αποφάσεων του ΕΔΔΑ, ως ακολούθως:

α) Τα πραγματικά περιστατικά: Αυτά συνθέτουν το ιστορικό της απόφασης σε γενικές γραμμές και τους λόγους, που οδήγησαν τα διάδικα μέρη ενώπιον του ΕΔΔΑ. Θεωρείται ορθότερο να παρουσιασθούν πρώτα, καθώς εισάγουν στην προβληματική της υπόθεσης, βοηθούν στην κατανόηση του πλαισίου, πάνω στο οποίο δομήθηκε η προσφυγή και τέλος αποκαλύπτουν τη φύση και το είδος των διαφορών, που άγονται προς επίλυση ενώπιον του ΕΔΔΑ.

β) Το κύριο ή τα κύρια ζητήματα: Εδώ εντοπίζονται τα κεντρικά στοιχεία, που απασχόλησαν το Δικαστήριο και αποτυπώνουν τον βαθμό δυσκολίας τους, αλλά και οι λύσεις, που επιλέγονται κατά τον δικανικό συλλογισμό.

γ) Η απόφαση: Στο τμήμα αυτό παρατίθεται το κείμενο της απόφασης, που ενδιαφέρει κάθε φορά. Οι περισσότερες αποφάσεις είναι θεμελιώδεις, με την έννοια ότι αποτελούν σταθμό στη νομολογία του ΕΔΔΑ, διότι είτε εγκαινίασαν μία αρχή του ευρωπαϊκού δικαίου είτε επέλυσαν προβλήματα, που εμπόδιζαν την πλήρη και ισότιμη μεταχείριση όλων των Ευρωπαίων πολιτών. Εντούτοις, δεν είναι όλες οι αποφάσεις «θεμελιώδεις» με την ως άνω σημασιοδότηση· παρατίθενται, όμως, χωρίς να απολύουν διόλου την αξία τους, καθώς αποτέλεσαν τον θεμέλιο λίθο στις νομολογιακές εξελίξεις.

δ) Σχολιασμός της απόφασης: Ο συνοπτικός σχολιασμός της απόφασης κρίνεται απαραίτητος στην ανάλυση περιεχομένου, αφού εδώ εκτυλίσσεται η συλλογιστική του ΕΔΔΑ κατά την υιοθέτηση της μίας ή της άλλης θέσης.

⁸²⁷ Οι υποθέσεις αυτές αντλήθηκαν από την επίσημη ιστοσελίδα του ΕΔΔΑ και είναι διαθέσιμες στο <http://echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=home>, ημ. Προσβασης 30/06/2016.

Στο σημείο αυτό χρήζει ιδιαίτερης υπόμνησης, ότι η υιοθεσία από ομοφυλόφιλους⁸²⁸ δε λαμβάνει μία και μόνο μορφή, αλλά κατατάσσεται ανάλογα με τη φυσιογνωμία και τα χαρακτηριστικά της σε τρεις διακριτές ομάδες: πρώτον, ένα μεμονωμένο άτομο έχει έννομο δικαίωμα να καταθέσει αίτηση υιοθεσίας σε ένα Κράτος μέλος, όπου επιτρέπεται η υιοθεσία κατά μόνας, όπως στην προηγούμενη υπόθεση (έστω και κατ' εξαίρεσιν). Στην περίπτωση αυτή, ακόμη και αν το αιτούμενο πρόσωπο έχει σύντροφο, ο τελευταίος δεν αποκτά δικαιώματα γονέα (ατομική/μονογονεϊκή υιοθεσία/ individual adoption)· δεύτερον, ένα μέλος ομόφυλου ζευγαριού μπορεί να καταθέσει αίτηση, για να υιοθετήσει το παιδί του άλλου συντρόφου, έτσι ώστε και οι δύο να ασκούν κοινή γονική μέριμνα ως προς το παιδί (υιοθεσία του δεύτερου γονέα/second parent adoption)· και τέλος, τα δύο μέλη ενός ομόφυλου ζευγαριού μπορεί να ζητήσουν από κοινού να υιοθετήσουν ένα βιολογικά ξένο παιδί (και ως προς τους δύο αιτούντες), έτσι ώστε αμφότεροι να αποκτήσουν ταυτοχρόνως γονικά δικαιώματα ως προς το παιδί (κοινή υιοθεσία/joint adoption). Κάθε φορά θα γίνεται μνεία σε ποια από τις τρεις κατηγορίες υιοθεσίας αφορά η συγκεκριμένη απόφαση του ΕΔΔΑ.

Όλες οι υποθέσεις υιοθεσίας, που παρατίθενται ακολούθως, έχουν -για την ευχέρεια της κατάταξής τους- μέσα στη συλλογή έναν αύξοντα αριθμό (πχ Αρ. 10). Κατόπιν, αναγράφεται η «κωδική» ονομασία της υπόθεσης, η οποία συνιστά τον αριθμό της προσφυγής. Οι δύο πρώτες υποθέσεις (Fretté v France και E.B. v France) υπάγονται στην πρώτη υποομάδα της ατομικής/μονογονεϊκής υιοθεσίας και οι άλλες δύο (Gas et Dubois v. France και X and others v. Austria) στην περίπτωση υιοθεσίας από τον δεύτερο σύντροφο – co-parenting. Για την τρίτη ομάδα της κοινούς υιοθεσίας δεν έχει μέχρι σήμερα εκδοθεί απόφαση από το Δικαστήριο, καθώς ανάλογη υπόθεση δεν έχει έλθει προς συζήτηση ενώπιόν του.

Οι περισσότερες υποθέσεις κάνουν λόγο για λάθος εκτίμηση των πραγματικών περιστατικών από τις εγχώριες θεσμικές αρχές και υποβάλλονται στη δικαιοδοσία του ΕΔΔΑ για παραβίαση των άρθρων 8 και ακολούθως 14 της ΕΣΔΑ στον άξονα της άνισης μεταχείρισης. Ωστόσο, σε κάποιες εξ αυτών, όπως θα αναλύσουμε παρακάτω, το ΕΔΔΑ δεν εισέρχεται στην ουσία της υπόθεσης, αν δηλαδή, το καθ' ου η προσφυγή κράτος προέβη σε πράξη, που συνιστά παραβίαση

⁸²⁸ Το ΕΔΔΑ στην απόφασή του “X et al v Austria” αναφέρει στην μείζονα πρόταση του δικανικού σουολογισμού (παρ. 100) τα ως άνω είδη τεχνητής συγγένειας, που μορφώνονται στα πλαίσια απόκτησης θετού τέκνου από ομοφυλόφιλους.

των ανωτέρω άρθρων, καθώς αναγνωρίζει ευρύ περιθώριο εκτίμησης των πραγματικών περιστατικών και της εφαρμογής του συναφούς κανόνα δικαίου στις εθνικές αρχές των συμβαλλόμενων κρατών. Αυτό συμβαίνει, διότι τα κράτη μέλη δεν έχουν εκχωρήσει εκτεταμένες νομοθετικές εξουσίες στην ΕΕ. Το ΕΔΔΑ δηλαδή πριν τη λήψη απόφασης προβαίνει σε συγκριτική επισκόπηση των σχετικών έννομων ρυθμίσεων σε πανευρωπαϊκό επίπεδο και εξετάζει την υπέρβαση ή όχι της Ευρωπαϊκής Συναίνεσης (European Consensus). Όσο ευρύτερη είναι η Ευρωπαϊκή Συναίνεση τόσο στενότερο είναι το περιθώριο εκτίμησης των κρατών μελών ως προς τη ρύθμιση των σχετικών έννομων σχέσεων και την επιβολή τυχόν περιορισμών στην άσκηση των ατομικών δικαιωμάτων.⁸²⁹

Εν προκειμένω, το άρθρο 14 διασφαλίζει την ισότητα αναφορικά με τη χρήση των δικαιωμάτων και ελευθεριών, που κατοχυρώνει η Σύμβαση και συνοδεύεται πάντοτε με κάποιο ειδικότερο άρθρο. Σε ζητήματα υιοθεσίας εφαρμόζεται αναλογικά και σε συνδυασμό με το άρθρο 14 η διάταξη του άρθρου 8. Μόνο όταν οι προσφυγές έχουν ως αντικείμενο την παραβίαση ενός από τα προστατευόμενα αγαθά και δικαιώματα της Σύμβασης εμπίπτουν στην αρμοδιότητα του ΕΔΔΑ. Οι διακρίσεις λόγω γενετήσιου προσανατολισμού, μολονότι δεν εντάσσονται ρητώς στο άρθρο 14, εντούτοις το ΕΔΔΑ πολλές φορές συμπτωματικά και εξ αφορμής κάποιων αντίστοιχων υποθέσεων, έκρινε ότι εμπίπτουν στην «άλλη κατάσταση», που περιγράφει το εν λόγω άρθρο.⁸³⁰ Έμμεσα, παράλληλα και επικουρικά με τη διεκδίκηση στον οικογενειακό βίο, οι κάτωθι αιτούντες προβάλλουν ως δευτερεύον αίτημα την περιφρούρηση του δικαιώματος της υπόληψης της ιδιωτικής τους ζωής, καθώς η νομική θεωρία ανάγει το δικαίωμα αυτό στο ευρύτερο περιεχόμενο του άρθρου 8.⁸³¹ Πραγματικά, η κατοχύρωση της αξιοπρέπειας κάθε ανθρώπου, που συνιστά τον θεμέλιο πυλώνα κάθε συστήματος ανθρωπίνων δικαιωμάτων συνεφέλκεται την απαγόρευση προσβολών κατά της ανθρώπινης αξιοπρέπειας και τιμής ως ιδιαίτερες εκφάνσεις της προσωπικότητας.

Ως «γενετήσιος προσανατολισμός» νοείται «η ικανότητα κάθε ανθρώπου να αισθάνεται βαθιά συναισθηματική, στοργική και σεξουαλική έλξη για πρόσωπα διαφορετικού ή του ίδιου φύλου ή περισσότερων του ενός φύλων και να συνάπτει

⁸²⁹ Κωστοπούλου, Μ-Α., 2015: 46.

⁸³⁰ ΕΔΔΑ, Fretté κατά Γαλλίας (αριθ. 36515/97), 26 Φεβρουαρίου 2002, παρ. 32.

⁸³¹ Λουκαΐδης, Λ., 2003: 827-828

στενές προσωπικές σχέσεις μαζί τους».⁸³² Σκόπιμο, λοιπόν, κρίνεται να παραθέσουμε εδώ το κείμενο των εν λόγω διατάξεων προς αποφυγή πλεοναστικών επαναλήψεων κατά την εξέταση κάθε υποθέσεως.

Άρθρο 8

1. Παν πρόσωπον δικαιούται εις τον σεβασμό από μόνα άτομα της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής του, της κατοικίας του και της αλληλογραφίας του.

2. Δεν επιτρέπεται να υπάρξει επέμβασις δημοσίας αρχής εν τη ασκήσει του δικαιώματος τούτου, εκτός εάν η επέμβασις αυτή προβλέπεται υπό του νόμου και αποτελεί μέτρον, το οποίον εις μίαν δημοκρατικήν κοινωνίαν, είναι αναγκαίον διά την εθνικήν ασφάλειαν, την δημόσιαν ασφάλειαν, την οικονομικήν ευημερίαν της χώρας, την προάσπισιν της τάξεως και την πρόληψιν ποινικών παραβάσεων, την προστασίαν της υγείας ή της ηθικής, ή την προστασίαν των δικαιωμάτων και ελευθεριών άλλων.

Άρθρο 14

Η χρήσις των αναγνωριζομένων εν τη παρούση Συμβάσει δικαιωμάτων και ελευθεριών δέον να εξασφαλισθεί ασχέτως διακρίσεως φύλου, φυλής, χρώματος, γλώσσης, θρησκείας, πολιτικών ή άλλων πεποιθήσεων, εθνικής ή κοινωνικής προελεύσεως, συμμετοχής εις εθνικήν μειονότητα, περιουσίας, γεννήσεως ή άλλης καταστάσεως.

Αρ. 1

✓ **Υπόθεση Fretté κατά Γαλλίας (Case of Fretté v. France. Application no. 36515/97).**

Πρόκειται για την πρώτη ατομική προσφυγή, που άγεται ενώπιον του ΕΔΔΑ και αφορά στο ζήτημα της υιοθεσίας από ομοφυλόφιλο άτομο. Το ΕΔΔΑ δημοσίευσε στις 26-02-2002 την απόφασή του για την υπόθεση αυτή κρίνοντας μόλις με οριακή πλειοψηφία (τέσσερις ψήφους υπέρ έναντι τριών κατά), ότι:

⁸³² Ο εν λόγω ευρέως αποδεκτός ορισμός προέρχεται από τις «Yogyakarta Principles on the Application of International Human Rights law in Relation to Sexual Orientation and Gender Identity» [Αρχές Yogyakarta σχετικά με την εφαρμογή του διεθνούς δικαίου των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στον γενετήσιο προσανατολισμό και στην ταυτότητα του φύλου], Μάρτιος 2007

- δε συνέτρεξε παραβίαση του άρθρου της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων σε συνδυασμό με το άρθρο 8 (δικαίωμα σεβασμού στην ιδιωτική και οικογενειακή ζωή), και
- ομόφωνα, ότι παραβιάστηκε το άρθρο 6 της Σύμβασης (αρχή του δικαιώματος ακρόασης).

- ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΑ ΠΕΡΙΣΤΑΤΙΚΑ

Ο αιτών, Philippe Fretté, ο οποίος είναι Γάλλος υπήκοος, γεννήθηκε το 1954 και κατοικεί στο Παρίσι. Ο Fretté υπέβαλε αίτημα στο αρμόδιο τμήμα κοινωνικών υπηρεσιών του Παρισιού για χορήγηση άδειας, προκειμένου να υιοθετήσει ένα παιδί. Κατά τη διάρκεια συνέντευξης με ψυχολόγο, ο αιτών αποκάλυψε τον σεξουαλικό του προσανατολισμό. Επί του αιτήματός του έλαβε αρνητική απάντηση την 3η Μαΐου 1993 και για τον λόγο αυτό άσκησε την από 21-05-1993 έφεση ενώπιον του αρμόδιου Δικαστηρίου. Η έφεση, όμως, απορρίφθηκε την 15^η Οκτωβρίου 1993 με το αιτιολογικό, ότι «η επιλογή ενός τρόπου ζωής από τον ενάγοντα, που δε συμβαδίζει με τα κοινωνικά δεδομένα, δεν παρέχει επαρκείς εγγυήσεις προστασίας του καλύτερου συμφέροντος του υπό υιοθεσία τέκνου».

Η προσφυγή, που άσκησε προς το Ανώτατο Δικαστήριο του Παρισιού (Conseil d'Etat), ευδοκίμησε σύμφωνα με την από 25-01-1995 απόφαση, η οποία ακύρωσε την προηγούμενη απορριπτική απόφαση. Το σκεπτικό της εν λόγω απόφασης στηρίζεται στην εξής αιτιολογική βάση *«δεν υπάρχουν καθόλου αποδεικτικά στοιχεία, που να θεμελιώνουν ή έστω να τεκμαίρουν, ότι ο τρόπος ζωής του κ. Fretté διακρίνεται από έλλειψη ηθικής αυστηρότητας ή συναισθηματικής σταθερότητας ή ότι θα καταχραστεί την πράξη της υιοθεσίας ή ότι θα εκδηλώσει οποιαδήποτε άλλη συμπεριφορά, που να υποδεικνύει, ότι ο λόγος για τον οποίο επιθυμεί την υιοθεσία μπορεί να θέσει σε κίνδυνο το θετό παιδί»*.

Κατόπιν ασκήσεως εφέσεως κατά της πιο πάνω απόφασης από το αρμόδιο νομικό τμήμα Κοινωνικών Υπηρεσιών του Παρισιού ενώπιον του ανώτατου Δικαστηρίου της Γαλλίας, του Συμβουλίου της Επικρατείας (Conseil d'Etat), εκδόθηκε απόφαση, που αναίρεσε την απόφαση του Διοικητικού Δικαστηρίου και επικύρωσε την αρχική απορριπτική απόφαση. Το Δικαστήριο έκρινε, ότι ο εναγόμενος παρά τις αναμφισβήτητες προσωπικές του ικανότητες για την ανατροφή ενός παιδιού, ο τρόπος ζωής του δεν παρείχε τις απαιτούμενες εγγυήσεις προστασίας της ψυχοπνευματικής ευημερίας του θετού τέκνου.

Ο Fretté προσέφυγε στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων την 1η Απριλίου 1997 και κατόπιν στο ΕΔΔΑ την 1η Νοεμβρίου 1998. Η προσφυγή αναφέρθηκε ως μερικώς παραδεκτή στις 12 Ιουνίου 2001, ενώ άσκησε το δικαίωμα ακρόασης την 2η Οκτωβρίου 2001.

- ΚΥΡΙΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ

Ο Fretté απευθυνόμενος στο Δικαστήριο του Στρασβούργου στρέφεται κατά της Γαλλίας παραπονούμενος για παραβίαση των ατομικών του δικαιωμάτων, επειδή κατά δήλωσή του δεν του χορηγήθηκε άδεια για υιοθέτηση τέκνου ένεκα του ομοερωτικού τρόπου ζωής του.

- ΑΠΟΦΑΣΗ του ΕΔΔΑ

Καλούμενο να αποφανθεί σχετικά με την παραβίαση της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων σε βάρος του Γάλλου υπηκόου από το εσωτερικό έννομο σύστημα της πατρίδας του, αναλύει στη μείζονα πρόταση του δικανικού του συλλογισμού την ερμηνεία των άρθρων 14 και 8 της εν λόγω σύμβασης.

Το Δικαστήριο παρατηρεί, ότι το δικαίωμα σεβασμού στην οικογενειακή ζωή προστατεύει βέβαια κατ' αρχήν την ίδρυση οικογένειας, όμως το άρθρο 8 δε στοχεύει στη διασφάλιση της επιθυμίας για δόμηση οικογενειακής ζωής. Ωστόσο, λαμβάνοντας υπόψη του, ότι ο εσωτερικός νομοθέτης επιτρέπει σε οποιοδήποτε άγαμο πολίτη να αιτηθεί υιοθεσία, η απόρριψη ανάλογου αιτήματος εκ μέρους του Fretté, μολοντί δε δηλώνεται ρητά, ωστόσο τεκμηριώνεται εμμέσως στη βάση του σεξουαλικού του προσανατολισμού.

Εξετάζοντας την ουσία της υπόθεσης σύμφωνα με τα άρθρα 8-11 της Σύμβασης, το ΕΔΔΑ διαπίστωσε σε πρώτη φάση, ότι η απόρριψη της αίτησης εξυπηρετεί πράγματι θεμιτό σκοπό, δηλαδή την προστασία του συμφέροντος του υιοθετούμενου ανηλίκου. Στη συνέχεια, αναγνώρισε, ότι τα κράτη μέλη κατά την εφαρμογή του εσωτερικού τους δικαίου απολαμβάνουν ένα ελάχιστο περιθώριο εκτιμήσεως κατά πόσον συνιστά παραβίαση της ισότητας η άνιση μεταχείριση ανόμοιων καταστάσεων. Εν προκειμένω, τα δύσκολα ζητήματα, που τέθηκαν διά της προσφυγής, δεν μπορούσαν –κατά το σκεπτικό της απόφασης- να αξιολογηθούν από το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο ορθότερα από το ίδιο το Γαλλικό Δικαστήριο, διότι

αφορούν σε τομείς, που οι αρχές του κάθε κράτους είναι αρμοδιότερες να κρίνουν με βάση τις τοπικές ανάγκες και συνθήκες.

Έκρινε, ωστόσο, ότι υπήρξε παραβίαση του δικαιώματος ακρόασης (άρθρο 6 της Σύμβασης), καθώς ο προσφεύγων απεδείχθη, ότι είχε πολλές φορές τηλεφωνήσει στο Συμβούλιο της Επικρατείας, για να πληροφορηθεί την ακριβή ημερομηνία συζήτησης της υπόθεσής του χωρίς να λάβει μία σαφή απάντηση.

• ΣΧΟΛΙΑΣΜΟΣ ΤΗΣ ΑΠΟΦΑΣΗΣ

Στην υπόθεση Fretté κατά Γαλλίας, η οποία είναι και η πρώτη, που εγείρει θέματα ομογονεικότητας και συσχετίζει τις μεταβλητές του σεξουαλικού προσανατολισμού και συμφέροντος τέκνου, το ΕΔΔΑ κρίνει εαυτώ αναρμόδιο να υπεισέλθει σε ζητήματα εγχώριου δικαίου. Παρόλο που πρόκειται για μία προφανή παραβίαση των δικαιωμάτων στη βάση της γενετήσιας ταυτότητας, εντούτοις το Δικαστήριο με οριακή μόλις πλειοψηφία αποφεύγει να τοποθετηθεί επ' αυτού με τρόπο σαφή και απροσχημάτιστο. Το περιθώριο εκτίμησης (the margin of appreciation/discretion), που επικαλείται στην απόφασή του, ουσιαστικά αναγνωρίζει ένα ευρύ πεδίο διακριτικής ευχέρειας στη Γαλλία, αλλά και στα υπόλοιπα κράτη μέλη να αποφασίζουν σε τοπικό επίπεδο για υποθέσεις ιδιωτικής φύσεως ανάλογα με τις ιδιαίτερες πολιτισμικές αξίες και κοινωνικές ανάγκες. Ζητήματα, δηλαδή, που αφορούν τον προσωπικό βίο, δεν κρίνονται από το ΕΔΔΑ (ως τότε τουλάχιστον) τόσο θεμελιώδη, ώστε ν' απαιτείται η ομοιόμορφη αντιμετώπισή τους ανεξάρτητα από τις παραδόσεις και τις πολιτισμικές διαφορές εκάστου μέλους. Άλλωστε, η αρχή της αναλογικότητας, που θα επέτρεπε στο Δικαστήριο να αποφανθεί επί της υποθέσεως λόγω της Ευρωπαϊκής Συναινέσεως, υποχωρεί, διότι η όποια παραβίαση της ΕΣΔΑ από το εσωτερικό νομικό σύστημα υπηρετεί «έννομο σκοπό» χωρίς να προσβάλλει τη δημοκρατική κοινωνία.

Το Δικαστήριο του Στρασβούργου θεμελίωσε, επίσης, την αρνητική του απόφαση τόσο στην έλλειψη συναίνεσης από τα κράτη μέλη ως προς τη δυνατότητα υιοθεσίας από άγαμα, ομοφυλόφιλα άτομα, όσο και στα αμφίρροπα και διφορούμενα πορίσματα της επιστημονικής κοινότητας αναφορικά με την επίδραση της ομογονεικότητας στην προσωπικότητα του παιδιού. Δέον, όμως, να μνημονευθεί και η μειωθηφούσα γνώμη των τριών δικαστών, που επισήμαναν, ότι η δυνατότητα υιοθεσίας από μόνα άτομα κατά το γαλλικό μηχανισμό έννομης προστασίας θα

πρέπει να οδηγεί ευθέως σε έγκριση της αίτησης υιοθεσίας και από ομοφυλόφιλα άτομα.

Αναμφισβήτητα, η απόρριψη της αιτήσεως τόσο από τον εγχώριο μηχανισμό νομικής προστασίας όσο και από τον υπερεθνικό βασίζεται και αντανακλά τη στερεοτυπική ομοφοβία, που εμπνέουν οι σεξουαλικές επιλογές του Fretté κατατάσσοντας τον σε μία ομάδα, που μπορεί να μην εξωτερικεύει, ενδεχομένως όμως να υποκρύπτει φθοροποιά στοιχεία για την ανάπτυξη ενός παιδιού. Η γονική καταλληλότητα, συνεπώς, αξιολογείται με αόριστα τυπικά κριτήρια και απαράδεκτες γενικεύσεις εκρέουσες μόνο από τη σεξουαλικότητα του προσφεύγοντος. Το γεγονός, ότι αναγνωρίστηκε η παραβίαση της αρχής της ακρόασης φαίνεται να είναι δευτερευούσης σημασίας στοιχείο όσον αφορά στη νομολογιακή προσέγγιση του δικαιώματος υιοθεσίας από ομοφυλόφιλα άτομα.

Οπωσδήποτε, η απόφαση αυτή αποτελεί κόλαφο για τα δικαιώματα της ομόφυλης κοινότητας και αποδεικνύει τη διστακτικότητα του πρώτου σε διεθνές επίπεδο δικαστικού μηχανισμού προστασίας ανθρωπίνων δικαιωμάτων να παρέμβει στην εσωτερική έννομη τάξη ενός κράτους μέλους. Βεβαίως, τόσο το οριακό προβάδισμα των δικαστών, που ψήφισαν υπέρ της απόρριψης της προσφυγής αναφορικά με το πρώτο σκέλος της απόφασης, όσο και η ομόφωνη παραδοχή της παραβίασης του δικαιώματος της ακρόασης στο δεύτερο σκέλος υποδηλώνει μία συνειδησιακή μεταβολή απέναντι στην αντιμετώπιση των ομοφυλόφιλων. Θα πρέπει, άλλωστε, να συνυπολογίσουμε, ότι η απόφαση αυτή ελήφθη μόλις στην ανατολή της νέας χιλιετίας και η όποια κοινωνική αναγνωσιμότητα της ομόφυλης κοινότητας δεν έχει ακόμη καταφέρει να υπονομεύσει τα θεμέλια της δυτικής ιδεολογίας περί σεξουαλικότητας.

Αρ. 2

- ✓ **Υπόθεση E.B. κατά Γαλλίας (CASE OF E.B. v. FRANCE. Application no. 43546/02).**⁸³³

Στην υπόθεση «E.B. κατά Γαλλίας» το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων με ευρεία σύνθεση αποφασίζει την 22-01-2008, ότι μία ομοφυλόφιλη γυναίκα έχει έννομο δικαίωμα υιοθεσίας ανηλίκου. Η απόφαση αυτή, η οποία ελήφθη

⁸³³ *E.B. v. France*, 43546/02, Council of Europe: European Court of Human Rights, <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22appno%22:%5B%2243546/02%22%7D>, ημερ. Πρόσβασης 20/06/2016

με 10 ψήφους υπέρ και 7 κατά, αποτελεί ορόσημο στη διασφάλιση της ισότητας σχετικά με το δικαίωμα ίδρυσης οικογένειας. Το Δικαστήριο επισημαίνει, ότι η Σύμβαση, μολονότι καταστρώθηκε το 1950, τυγχάνει ζωντανό νομοθέτημα (“living instrument”), που πρέπει να ερμηνεύεται υπό το φως των συνθηκών της σύγχρονης ζωής και των κοινωνικών εξελίξεων. Με τη διακήρυξη αυτή επισφραγίζεται η διαχρονική εφαρμογή της Σύμβασης, αφού το ΕΔΔΑ φροντίζει να ερμηνεύει τις διατάξεις της με τέτοιο τρόπο, ώστε να προσαρμόζει το περιεχόμενό τους στις μεταβολές, που επιφέρει ο χρόνος, η πρόοδος της κοινωνίας και η εξέλιξη του πολιτισμού.

• ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΑ ΠΕΡΙΣΤΑΤΙΚΑ

Η Ε.Β. είναι - κατά τον χρόνο άσκησης της προσφυγής - μία 45χρονη καθηγήτρια νοσηλευτικής σχολής, που συμβιεί με τη ψυχολόγο, R., από το 1990. Τον Φεβρουάριο του 1998 η Ε.Β. υπέβαλε αίτηση υιοθεσίας στο αρμόδιο νομικό τμήμα Κοινωνικών Υπηρεσιών ενημερώνοντας παράλληλα τους υπεύθυνους για την ομοερωτική της σχέση με την R. Απέβλεπε σε διεθνή υιοθεσία κυρίως από την Ασία, τη Ν. Αφρική ή τη Μαδαγασκάρη. Στην από 11 Αυγούστου 1998 έκθεση αξιολόγησης της αίτησης, η βοηθός κοινωνικός – εκπαιδευτικός λειτουργός και παιδίατρος κατέληξε σε αρνητικό συμπέρασμα έπειτα από στάθμιση του τρόπου ζωής της «[...] ότι δεν μπορούμε να αποτιμήσουμε τη δυνατότητά της να παρέχει στο παιδί μια οικογενειακή εικόνα, που περιστρέφεται γύρω από ένα γονεϊκό ζεύγος, έτσι ώστε να εγγυάται τη σταθερή και ορθή ανάπτυξη του παιδιού. Επιφύλαξη ως προς την αναγνώριση δικαιώματος για υιοθεσία παιδιού». Στις 28 Αυγούστου 1998, έπειτα από συζήτηση με την Ε.Β. και αφού εξέτασε την αίτησή της, ο ψυχολόγος εισηγήθηκε την απόρριψη της αναγνώρισης δικαιώματος για υιοθεσία λόγω της ομόφυλης σχέσης της και της έλλειψης πατρικού προτύπου.

Κατόπιν των ανωτέρω δυσμενών γνωματεύσεων, τον Μάρτιο του 1999 ο πρόεδρος του Συμβουλίου του νομικού τμήματος Κοινωνικών Υπηρεσιών απέρριψε το αίτημα υιοθεσίας επικυρώνοντας την πρωθύστερη καταψηφιστική απόφαση του Συμβουλίου. Εν συνεχεία, η Ε.Β. άσκησε προσφυγή ενώπιον του Εθνικού Συμβουλίου της Επικρατείας παραπονούμενη άνιση μεταχείριση στη βάση του γενετήσιου προσανατολισμού, η οποία, όμως, δεν έγινε δεκτή με την από 05-06-2002 απορριπτική απόφαση του ως άνω αρμοδίου δικαστηρίου. Κατά το σκεπτικό της εν λόγω απόφασης, καίτοι η Ε.Β. νομιμοποιούταν να αιτηθεί ατομική υιοθεσία σύμφωνα

με το Γαλλικό Οικογενειακό Δίκαιο, η αίτηση ορθώς απερρίφθη, διότι από την οικογενειακή της εστία απουσίαζε το πατρικό πρότυπο.

Η Ε.Β. προσέφυγε στο ΕΔΔΑ εκθέτοντας τα ως άνω πραγματικά περιστατικά και ζητώντας να της αναγνωριστεί το δικαίωμα της υιοθεσίας με βάση την αρχή της ισότητας. Παραπονέθηκε, ότι οι Γαλλικές αρχές ήταν αρνητικά διακείμενες ένεκα της σεξουαλικής της ταυτότητας και ότι είχε παραβιαστεί το δικαίωμά της για σεβασμό της ιδιωτικής της ζωής κατ' επίκληση του άρθρου 8 και 14 της Σύμβασης.

- ΤΑ ΚΥΡΙΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ

Οι ισχυρισμοί των διαδίκων:

Από το ιστορικό της ως άνω υπόθεσης προέκυψε, ότι η Ε.Β. υπέβαλε νόμιμα αίτηση υιοθέτησης παιδιού στην αρμόδια κοινωνική υπηρεσία για λήψη άδειας, η οποία αποτελούσε απαραίτητη προϋπόθεση για εσωτερική ή διακρατική υιοθεσία παιδιού. Η προσφεύγουσα είχε καταθέσει μεμονωμένα αίτηση υιοθεσίας ανηλίκου (που είναι η απλούστερη νομική επιλογή) σύμφωνα με την εγχώρια έννομη τάξη, κατά την οποία επιτρέπεται η υιοθεσία από άγαμα άτομα με σκοπό τη σύνθεση μονογονεϊκής οικογένειας. Η Ε.Β., λοιπόν, ζήτησε να αναλάβει τη φροντίδα ενός παιδιού ενεργώντας αυτοτελώς μέσα στα όρια της νομιμότητας χωρίς τη σύμπραξη της συντρόφου της, R. Εφαρμόζοντας αυστηρά το πλαίσιο νόμου, η αίτησή της θα έπρεπε να αξιολογηθεί στον πυρήνα της προσωπικότητας της Ε.Β. και της δυνατότητάς της να εξασφαλίσει ένα ασφαλές και κατάλληλο οικογενειακό περιβάλλον για την ομαλή ψυχοπνευματική ανάπτυξη του υιοθετούμενου ανηλίκου. Αντίθετα, σύμφωνα με τους ισχυρισμούς της Ε.Β. η αίτησή της απορρίφθηκε από το ανώτατο εθνικό δικαστήριο της Γαλλίας λόγω του σεξουαλικού της προσανατολισμού, που *a priori* και αυθαίρετα την καθιστά άτομο ανίκανο να αναλάβει γονικά καθήκοντα.

Από την άλλη, η Γαλλική κυβέρνηση ισχυρίστηκε, ότι η προσφυγή ήταν απαράδεκτη, καθώς δεν ενέπιπτε στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 8 της Σύμβασης και στη συνέχεια στο άρθρο 14. Σε κάθε περίπτωση, σε αντίθεση με την υπόθεση *Fretté*,⁸³⁴ η άρνηση χορήγησης άδειας στην προσφεύγουσα δεν είχε βασιστεί, ρητώς ή σιωπηρώς, στον σεξουαλικό προσανατολισμό της και γι' αυτό δεν μπορούσε να οδηγήσει σε άμεση ή έμμεση διάκριση λόγω της ομοφυλοφιλίας της. Ειδικότερα, επικαλέστηκε, ότι η απορριπτική απόφαση του *Conseil d'Etat* είχε εδραθεί

⁸³⁴ *Fretté κατά Γαλλίας* αρ. 36515/97, § 32, ECHR 2002-I, όπως αναφέρεται παραπάνω

αποκλειστικά στη βάση του συμφέροντος του παιδιού, ήτοι στην έλλειψη πατρικής αναφοράς, αλλά και στην αμφιβολία ως προς την ενεργή συμμετοχή της συντρόφου της προσφεύγουσας στο σχέδιο υιοθεσίας. Η Γαλλική πλευρά υπογράμμισε τον ρόλο του πατρικού μοντέλου αναφοράς ως μείζονος σημασίας για την ανάπτυξη του παιδιού αντλώντας αποφάσεις των ημεδαπών δικαστηρίων, που είχαν απορρίψει αιτήσεις ετεροφυλόφιλων με το αιτιολογικό, ότι ο έμμεσος κύκλος ή η οικογένεια και οι φίλοι τους δεν αριθμούσαν έστω ένα μέλος του αντίθετου φύλου. Ταυτόχρονα, η άρνηση της συντρόφου της προσφεύγουσας να συναποδεχθεί την υιοθεσία ενός τέκνου καθιστούσε προβληματική την αίτηση λόγω έλλειψης ομοψυχίας και σύμπνοιας. Επιπρόσθετα, τόνισε, ότι ο μικρός αριθμός διαθέσιμων παιδιών προς υιοθεσία αναγκάζει τις υπηρεσίες κοινωνικής προστασίας να επιλέγουν τους υποψήφιους γονείς στη βάση της καταλληλότητας του προσφερόμενου οικογενειακού περιβάλλοντος.

- Η ΑΠΟΦΑΣΗ του ΕΔΔΑ

Μετά από την προσφυγή, που άσκησε η Ε.Β. κατά της Γαλλίας, επιλήφθηκε το ΕΔΑΔ, για να κρίνει τη νομιμότητα της εκδοθείσας απόφασης του Συμβουλίου της Επικρατείας. Εξετάζοντας τα πραγματικά περιστατικά και προχωρώντας στην ουσία της υπόθεσης, το ΕΔΔΑ υποστήριξε για πρώτη φορά, ότι η απόρριψη της αίτησης της προσφεύγουσας στη βάση της σεξουαλικής της ταυτότητας φαλκιδεύει τα ατομικά της δικαιώματα. Στο σκεπτικό της απόφασης, το Δικαστήριο τόνισε, ότι το Γαλλικό νομικό σύστημα έχοντας επεκτείνει το δικαίωμα υιοθεσίας σε μόνα άτομα, δεν επιτρέπεται κατά την εφαρμογή του νόμου να λάβει μέτρα, που εισάγουν διακρίσεις. Παράλληλα, αναγνώρισε, ότι οι ανεπαρκείς αιτιάσεις της απορριπτικής απόφασης υπέκρυπταν παράνομη διακρίνουσα μεταχείριση σε βάρος της Ε.Β. ένεκα της σεξουαλικής της επιλογής.

Ειδικότερα, όσον αφορά τον ισχυρισμό των ημεδαπών αρχών για την απουσία πατρικού ή μητρικού προτύπου αναφοράς στο οικιακό πλαίσιο της αιτούσας, το Δικαστήριο έκρινε, ότι δε συνιστά ισχυρή αιτίαση για την απόρριψη της αίτησης. Απέρριψε, δε, ως απαράδεκτο τον ισχυρισμό αυτό, καθώς άγει στη νομικά αβάσιμη αξίωση προς την αιτούσα να διασφαλίσει την ύπαρξη αντίθετου φύλου στον άμεσο κύκλο της οικογένειας και των φίλων της, θέτοντας έτσι σε κίνδυνο αποδυνάμωσης το δικαίωμα μεμονωμένων προσώπων να υποβάλλουν αίτηση για άδεια υιοθεσίας. Κατά τη δικανική πεποίθηση του Δικαστηρίου, αυτός ο λόγος θα μπορούσε να

οδηγήσει σε καταχρηστική εφαρμογή και να λειτουργήσει ως πρόκριμα για την απόρριψη της αίτησης της προσφεύγουσας λόγω της ομοφυλοφιλίας της. Το Δικαστήριο παρατήρησε, περαιτέρω, ότι η Κυβέρνηση, η οποία φέρει το βάρος της απόδειξης,⁸³⁵ δεν προσκόμισε αρκούντα αποδεικτικά στοιχεία, που να επιβεβαιώνουν αφενός τη βασιμότητα του ισχυρισμού αυτού και αφετέρου την απουσία διακριτικής μεταχείρισης, όταν χρησιμοποιείται ως λόγος απόρριψης.

Κατά την κρίση του ΕΔΔΑ, ο δεύτερος λόγος, που επικαλούνταν οι ημεδαπές αρχές, σχετίζεται με τη συμπεριφορά της συντρόφου της προσφεύγουσας. Μολονότι οι δύο γυναίκες είχαν μία σταθερή, μόνιμη και επίσημη σχέση, η R. δεν αισθανόταν δεσμευμένη από την αίτηση της E.B. για υιοθεσία. Οι γαλλικές αρχές, ρητά και αιτιολογημένα συμπέραναν, ότι η προσφεύγουσα δεν παρείχε τις κατάλληλες εγγυήσεις για να υιοθετήσει ένα παιδί λόγω της αδιάφορης στάσης της συμβίας της. Εν προκειμένω, το Δικαστήριο επεσήμανε κατ' αρχήν, ότι σε αντίθεση με τους ισχυρισμούς της προσφεύγουσας, η διάθεση της R ως προς το ζήτημα της υιοθεσίας δεν ήταν άσχετη με την αξιολόγηση της αίτησής της. Ειδικότερα, υπογράμμισε, ότι, όταν κάποιο άτομο-ανεξαρτήτως φύλου- αιτείται υιοθεσία μόνο του, παρόλο που έχει ήδη ιδρύσει οικιακή μονάδα με έναν σύντροφο, η φιλοσοφία και οι απόψεις του τελευταίου θα πρέπει να αποτελούν αντικείμενο πλήρους εξέτασης στον άξονα εξειδίκευσης του συμφέροντος του παιδιού, δεδομένου ότι η πράξη της υιοθεσίας αναμένεται να επηρεάσει τη ζωή τόσο του υιοθετούμενου όσο και του ίδιου. Κατά την κρίση, λοιπόν, του Δικαστηρίου, δεν αποδεικνύεται, ότι ο συγκεκριμένος λόγος απόρριψης εδράζεται εν πρώτοις στον σεξουαλικό προσανατολισμό της προσφεύγουσας. Εκ των ανωτέρω, δεν παρέπεται, ότι η προσφεύγουσα υπέστη διακριτική μεταχείριση λόγω των σεξουαλικών της επιλογών ως προς αυτό το θέμα.

Πάντως, οι ως άνω δύο κύριες νομικές αιτιάσεις αποτελούν μέρος της γενικής αξιολόγησης της κατάστασης της αιτούσας. Γι' αυτό, το Δικαστήριο θεώρησε, ότι δεν πρέπει να κριθούν συνδυαστικά αλλά αυτοτελώς. Κατ' επέκταση, η έλλειψη νομικού ερείσματος σ' έναν από τους λόγους απόρριψης συνεπάγεται την ακύρωση συνολικά της απόφασης.

⁸³⁵ Η νομοθεσία της ΕΕ αναγνωρίζοντας την αυξημένη δυσκολία του θύματος να αποδείξει την σε βάρος του πολλές φορές τεχνηέντως συγκαλυμμένη διακριτική μεταχείριση σε κάποιο προστατευόμενο χαρακτηριστικό, επιμερίζει και αντιστρέφει το Βάρος Απόδειξης. Έτσι, όταν ο προσφεύγων είναι σε θέση να παρουσιάσει πραγματικά περιστατικά, από τα οποία τεκμαίρεται δυσμενής διάκριση (μαχητό τεκμήριο διακριτικής μεταχείρισης), τότε το Β.Α. μετατοπίζεται στον καθ' ου η προσφυγή, ο οποίος πρέπει να αντικρούσει πειστικά τις κατηγορίες.

Εν πρώτοις, το γεγονός ότι η γενετήσια ταυτότητα της προσφεύγουσας προβλήθηκε εκτεταμένα στην αιτιολογία των ημεδαπών αρχών, αποτελεί – κατά την κρίση του ΕΔΔΑ- λανθάνον στοιχείο μεροληπτικής συμπεριφοράς. Σε όλους τους βαθμούς δικαιοδοσίας των δικαστηριακών αρχών αποφασιστικό ρόλο στο σκεπτικό των αποφάσεων είχαν διαδραματίσει οι εκθέσεις των κοινωνικών λειτουργών. Παρατήρησε, δε, ότι μία προσεκτικότερη μελέτη της εκφοράς του λόγου στις γνωμοδοτήσεις αποκαλύπτει, ότι η ομοφυλοφιλία της αιτούσας επιβάρυνε καταλυτικά την έκβαση της αίτησης. Εν συνεχεία, κατά τον συλλογισμό του Δικαστηρίου κάποιες φορές επιμετρήθηκε ως λόγος απόρριψης της αιτήσεως το ότι η προσφεύγουσα αιτήθηκε αυτοτελώς την υιοθεσία, καίτοι ο νόμος προβλέπει ρητά το δικαίωμα μεμονωμένων ατόμων να ζητήσουν αδειοδότηση ως προαπαιτούμενο για την τέλεση της υιοθεσίας. Η δυσμενής διάθεση του ψυχολόγου απέναντι στην Ε.Β. αποδεικνύεται εναργώς στο συμπέρασμα της εισηγήσεώς του, σύμφωνα με το οποίο «όλες οι μελέτες για τους γονείς δείχνουν ότι ένα παιδί έχει ανάγκη και τους δύο γονείς». Ακόμη, στις 28 Οκτωβρίου 1998 ο εκπρόσωπος του συμβουλίου υιοθεσιών από το Οικογενειακό Συμβούλιο για την ένωση των παιδιών, που βρίσκονταν ή βρίσκονται υπό κρατική φροντίδα, πρότεινε την απόρριψη της αιτήσεως, επειδή μια θετή οικογένεια πρέπει να αποτελείται «από ένα μικτό ζευγάρι (άνδρας και γυναίκα)».

Σχετικά με τη συστηματική αναφορά στην έλλειψη «πατρικής αναφοράς» και του διπόλου των φύλων το Δικαστήριο δεν αμφισβήτησε την αξία του έτερου προτύπου κατά τη δόμηση του γονικού δεσμού, αλλά αποδοκίμασε την υπερβολική έμφαση, που προσδίδουν σ' αυτό τα ημεδαπά δικαστήρια στο πλαίσιο της υιοθεσίας από ένα μεμονωμένο άτομο.

Το Δικαστήριο έκρινε, ότι η αναφορά στις ομοερωτικές προτιμήσεις της προσφεύγουσας ήταν, αν όχι ρητή, τουλάχιστον έμμεση και συγκαλυμμένη. Η επίδραση της δηλωμένης ομοφυλοφιλίας της ενάγουσας στην αξιολόγηση της αίτησής της αποδείχτηκε, ότι αποτέλεσε κριτήριο βαρύνουσας σημασίας στην απόφαση για την άρνηση χορήγησης της άδειας υιοθεσίας. Γι' αυτούς τους λόγους, η προσφεύγουσα υπέστη διακριτική μεταχείριση από το γαλλικό κράτος και χρήζει περαιτέρω διερεύνησης, αν ο σκοπός αυτής της διακριτικής μεταχείρισης ήταν νόμιμος και αν η διακριτική μεταχείριση ήταν δικαιολογημένη και συγγνωστή.

Το ΕΔΔΑ επαναλαμβάνει, ότι σύμφωνα με την τελολογική ερμηνεία του Άρθρου 14 και κατ' εφαρμογή της αρχής της αναλογικότητας (όπως εκτέθηκε

παραπάνω) μια διαφορετική μεταχείριση συνιστά αθέμιτη διάκριση, αν δε δικαιολογείται αντικειμενικά και εύλογα, δεν αποβλέπει, δηλαδή, σε έναν «νόμιμο σκοπό» ή απουσιάζει «η λογική αναλογία μεταξύ των επιστρατευόμενων μέσων και του επιδιωκόμενου σκοπού». Όταν, μάλιστα τίθεται ζήτημα διάκρισης λόγω σεξουαλικής συμπεριφοράς, απαιτούνται ιδιαιτέρως πειστικοί και ισόρροποι λόγοι, για να δικαιολογηθεί η διαφορετική μεταχείριση κατ' απόκλιση του Άρθρου 8. Εν προκειμένω, το γαλλικό δίκαιο αναγνωρίζει δικαίωμα υιοθεσίας σε μεμονωμένα πρόσωπα επιτρέποντας συνακόλουθα και την υποβολή αιτήσεως από μόνο ομοφυλόφιλο. Κατ' επέκταση, οι ισχυρισμοί της Γαλλικής Κυβέρνησης δεν εκτιμώνται ιδιαιτέρως πειστικοί και πρόσφοροι, ώστε να δικαιολογήσουν την απόρριψη της χορήγησης άδειας στην προσφεύγουσα.

Τέλος, το ΕΔΔΑ -αναφερόμενο στην ένσταση της Γαλλίας περί νομικής αβασιμότητας της προσφυγής διότι ερείδεται στο άρθρο 8, που δεν ιδρύει δικαίωμα υιοθεσίας- αν και παραδέχτηκε, ότι το συγκεκριμένο άρθρο δε θεμελιώνει αυτοτελές δικαίωμα υιοθεσίας, ωστόσο έκρινε, ότι εμπίπτει στη σφαίρα προστασίας της ΕΣΔΑ. Άλλωστε, το Δικαστήριο έχει καθορίσει το ευρύ πεδίο εφαρμογής του επίδικου άρθρου 8, παραπέμποντας σε παλαιότερη νομολογία: «[...] η έννοια της «ιδιωτικής ζωής» σύμφωνα με το άρθρο 8 της ΕΣΔΑ είναι ευρεία έννοια, που περιλαμβάνει μεταξύ άλλων το δικαίωμα στη σύναψη και την ανάπτυξη σχέσεων με άλλους ανθρώπους [...] το δικαίωμα στην «προσωπική εξέλιξη» [...] ή το δικαίωμα στην αυτοδιάθεση. Περιλαμβάνει στοιχεία, όπως ονόματα [...] καθορισμό φύλου, γενετήσιο προσανατολισμό και προσωπική ζωή, που εμπίπτουν στη σφαίρα της «προσωπικής ζωής», η οποία προστατεύεται από το άρθρο 8 [...] και το δικαίωμα του σεβασμού της απόφασης αμφοτέρων των συντρόφων να κάνουν ή να μη κάνουν παιδιά».⁸³⁶

Για τους λόγους αυτούς το Δικαστήριο κατέληξε, ότι απορρίπτοντας την αίτηση της προσφεύγουσας για άδεια υιοθεσίας, οι ημεδαπές αρχές προέβησαν σε διάκριση, που βασίζεται στον σεξουαλικό προσανατολισμό της και που δεν είναι ανεκτή σύμφωνα με τη Σύμβαση. Επομένως, το Δικαστήριο κρίνει, ότι η επίδικη απόφαση είναι ασύμβατη προς τις διατάξεις του Άρθρου 14, σε συνδυασμό με το Άρθρο 8.

⁸³⁶ ΕΔΔΑ, Ε.Β. κατά Γαλλίας, [Τμήμα Ευρείας Σύνθεσης] (αριθ. 43546/02), 22 Ιανουαρίου 2008, παρ. 43.

- ΣΧΟΛΙΑΣΜΟΣ ΤΗΣ ΑΠΟΦΑΣΗΣ

Το Δικαστήριο του Στρασβούργου ακυρώνοντας την απόφαση του εθνικού Γαλλικού Δικαστηρίου διακηρύττει πανηγυρικά, ότι οι διαδικασίες της υιοθεσίας δέον να παρέχουν εγγυήσεις δίκαιης μεταχείρισης όχι μόνο σε ετερόφυλα άτομα, που αιτούνται μεμονωμένα αλλά και στα ομοφυλόφιλα πρόσωπα. Ανάμεσα στα ενδιαφέροντα σημεία, που αναδεικνύονται από την υπόθεση και χρήζουν σχολιασμού, είναι ότι η υιοθεσία είναι μεν «δικαίωμα», αλλά η αίτηση χορήγησης άδειας υιοθεσίας εμπίπτει στην έννοια του «σεβασμού της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής», οπότε κρίνεται υπό το φως των διατάξεων της ΕΣΔΑ.

Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο ορμώμενο από το επιχείρημα της Γαλλικής Κυβέρνησης περί του απαραδέκτου της προσφυγής λόγω έλλειψης νομοθετικού ερείσματος στο άρθρο 8 και ακολούθως στο 14 τονίζει για άλλη μία φορά, ότι οι διατάξεις της Σύμβασης έχουν δυναμικό και συνεχώς μεταβαλλόμενο χαρακτήρα. Με έμφαση στην τελολογική συνοχή και στον αντικειμενικό σκοπό των επίδικων διατάξεων υπογραμμίζει, ότι το κείμενο της ΕΣΔΑ αποτελεί «ζωντανό όργανο», το οποίο αναπροσαρμόζεται στις κοινωνικές μεταβολές και ερμηνεύεται με βάση τις ανάγκες της σύγχρονης ζωής παρά τον χρόνο που έχει μεσολαβήσει από τη σύνταξή του. Αναγνωρίζει, ότι η προσήλωση στην αυστηρή γραμματική ερμηνεία της «ιδιωτικής ζωής» στερεί από το πεδίο εφαρμογής της τη *ratio legis*, που δεν είναι άλλη από την προστασία οικογενειακών μορφωμάτων μη ορατών από τον ιστορικό νομοθέτη του 1950.

Παράλληλα, τοποθετείται και επί της έλλειψης αντίθετου γονεϊκού προτύπου ως λόγου για την απόρριψη αιτήσεως υιοθεσίας από ομοφυλόφιλο άτομο. Δεδομένου ότι όταν τίθεται *«ζήτημα διάκρισης λόγω σεξουαλικής συμπεριφοράς, απαιτούνται ιδιαίτερος πειστικοί και ισόρροποι λόγοι, για να δικαιολογηθεί η διαφορετική μεταχείριση κατ' απόκλιση του Άρθρου 8»*⁸³⁷ το ΕΔΔΑ δεν αξιολογεί ως βαρύνουσα και εύλογη αιτίαση για τον περιορισμό του δικαιώματος υιοθεσίας της ΕΒ την απουσία δευτέρου γονεϊκού μοντέλου στον οικιακό της χώρο, καθώς στην αντίθετη περίπτωση θα καθιστούσε ουτοπική και άνευ περιεχομένου τη μονογονεϊκή υιοθεσία. Μολονότι δεν υποτιμά την αξία της ύπαρξης των δύο αντίθετων φύλων σε ένα οικογενειακό περιβάλλον, εντούτοις καταλήγει, ότι η έμφαση στα δύο γονεϊκά πρότυπα συνεπάγεται αποδύναμωση ή απόσβεση του δικαιώματος υιοθεσίας από

⁸³⁷ Όπως υπομινύσεται σχετικώς στην ανωτέρω απόφαση

μόνα άτομα. Παρατηρεί, μάλιστα, ότι στη βάση του επιχειρήματος αυτού υποκρύπτεται διακριτική μεταχείριση σε βάρος της προσφεύγουσας στο έδαφος του γενετήσιου προσανατολισμού της, καθώς, καίτοι η Γαλλική Κυβέρνηση είχε επικαλεστεί ότι και αιτήσεις υιοθεσίας ετεροφυλόφιλων ατόμων είχαν απορριστεί για τον ίδιο λόγο (απουσία αντίθετου φύλου αναφοράς στο οικογενειακό τους δίκτυο), εντούτοις δεν προσκόμισε -ως όφειλε καμία- τέτοια απόφαση, που να αποδεικνύει τον ισχυρισμό της περί αμεροληψίας.

Η απόφαση αυτή αναμφισβήτητα είναι θεμελιώδης, αποτελεί, δηλαδή, σταθμό στη νομολογία των Ευρωπαϊκών Δικαστηρίων, καθώς αντανάκλα μία διαφοροποιημένη και σύμφωνη με τις σύγχρονες εξελίξεις αντιμετώπιση της ομοερωτικότητας. Έπειτα από τη συντηρητική στάση του ΕΔΔΑ στη μόλις προηγούμενη υπόθεση «Fretté κατά Γαλλίας» το 2002, όπου στο όνομα του συμφέροντος του παιδιού καταδίκασε ανοικτά και απερίφραστα την ομοφυλόφιλη συμπεριφορά αναγνωρίζοντας ευρύ περιθώριο εκτίμησης στα κράτη μέλη να αποφασίζουν για θέματα, που άπτονται της ιδιωτικής ζωής, έρχεται έξι χρόνια αργότερα να καταρρίψει την κυρίαρχη ετεροσεξιστική ιδεολογία. Είναι η πρώτη απόφαση, που εμπνέει θετικά συναισθήματα προς μία κατεύθυνση άρσης των προκαταλήψεων και ουσιαστικής καταπολέμησης των διακρίσεων σε έννομο επίπεδο, καθώς ευθέως καταδικάζει συγκαλυμμένα επιχειρήματα κατά του ομοφυλοφικού σεξουαλικού προσανατολισμού, που καταλύουν το ατομικό δικαίωμα ίδρυσης ιδιωτικής ζωής. Δόκιμα, λοιπόν, η απόφαση σηματοδοτεί την αλλαγή πλευσης στη νομολογιακή τοποθέτηση του ΕΔΔΑ.

Παρά, όμως, την πρωτοποριακή διακήρυξη του ΕΔΔΑ περί δίκαιης και επί ίσοις όροις αξιολόγησης των αιτήσεων υιοθεσίας, που υποβάλλονται από μόνα άτομα ανεξάρτητα από τη σεξουαλική τους ζωή, η απόφαση αυτή δεν αποφαίνεται για το δικαίωμα των ομοφυλόφιλων ατόμων να ζητήσουν την υιοθεσία του τέκνου του εταίρου τους.

Επί του ζητήματος αυτού το ΕΔΔΑ θα τοποθετηθεί το 2012.

Αρ. 3

Δικαιωμάτων (δικαίωμα σεβασμού στην ιδιωτική και οικογενειακή ζωή) και του άρθρου 14 (δικαίωμα απαγόρευσης διακρίσεων στην απόλαυση των έννομων δικαιωμάτων και ελευθεριών).

Η καθ' ής γαλλική κυβέρνηση απέκρουσε την εναντίον της ασκηθείσα προσφυγή ως νόμω αβάσιμη, ισχυριζόμενη, ότι το άρθρο 8 δεν μπορεί να τύχει εφαρμογής στην αυτή περίπτωση, καθώς δε διασφαλίζει στο περιεχόμενό του έννομο δικαίωμα υιοθεσίας ή ανατροφής τέκνου. Ακόμη, η προσφυγή δεν εμπίπτει ούτε στο κανονιστικό περιεχόμενο του άρθρου 14, δεδομένου ότι η διάταξη αυτή έχει επικουρικό χαρακτήρα και αδυνατεί να στηρίξει αυτοτελή αξίωση. Το ΕΔΑΔ, ωστόσο, έκρινε στην ελάχιστονα πρόταση, ότι η εν λόγω υπόθεση υπάγεται στο πλαίσιο εφαρμογής του άρθρου 8, δηλαδή στην οικογενειακή ζωή και ότι ο σεξουαλικός προσανατολισμός αποτελεί έκφραση αυτής. Ακολούθως, ορθά η αίτηση ερείδεται στο άρθρο 8 της Σύμβασης των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων.

Από την πλευρά τους οι προσφεύγουσες Gas και Dubois υποστήριξαν, ότι «οι ανεπιθύμητες έννομες συνέπειες» του άρθρου 365 του εθνικού αστικού κώδικα πλήττουν μόνο τα ομόφυλα ζευγάρια, αφού ο εγχώριος νομοθέτης δεν αναγνωρίζει στην επισημοποίηση της σχέσης τους το κύρος της πλήρους θεσμικής κατοχύρωσης ανάλογης με εκείνης του γάμου και της συμβατικής οικογένειας. Συνεπώς, εκ των πραγμάτων δεν μπορεί να εφαρμοσθεί σ' αυτές η ευνοϊκή εξαίρεση του εν λόγω άρθρου.

Η αντίδικος πλευρά αρνήθηκε τον ισχυρισμό των ανωτέρω, ότι το άρθρο 365 νομιμοποιεί τη διακρίνουσα μεταχείριση σε βάρος των ομόφυλων ζευγαριών, καθώς κατά τους ισχυρισμούς της τυγχάνει εφαρμογής σε όλα τα άγαμα ζευγάρια και όχι μόνο στα ομόφυλα. Η εξαίρεση των συζύγων κρίθηκε απαραίτητη από το νομοθέτη για χάρη του συμφέροντος του παιδιού, του οποίου τα δικαιώματα προστατεύονται πληρέστερα και μεστότερα σε ένα σταθερό έγγαμο οικογενειακό περιβάλλον παρά σε οποιοδήποτε άλλο τύπο συμβίωσης. Αντίθετα, οι δεσμοί, που παράγονται από το σύμφωνο συμβίωσης, είναι πιο χαλαροί και διαρρηγνύονται ευκολότερα. Εν τέλει, καταλήξε η Γαλλική Κυβέρνηση, αν το εν λόγω άρθρο υποθάλπει μία προβληματική ως προς την αρχή της ισότητας και της δίκαιης μεταχείρισης ρύθμιση, τότε είναι αρμοδιότητα μόνο του εγχώριου νομοθέτη να κρίνει επ' αυτού ακολουθώντας τη νομική διαδικασία.

- Η ΑΠΟΦΑΣΗ του ΕΔΑΔ:

Υπαγωγή της ελάσσονος πρότασης στην μείζονα πρόταση, νομικός χαρακτηρισμός των πραγματικών περιστατικών και αιτιολόγηση της απόφασης.

Το ΕΔΑΔ αξιοποιώντας το δεδικασμένο, που παρήχθη από την υπόθεση *Schalkand and Kopf v Austria* (n. 30141/04)⁸⁴⁰ επανέλαβε, ότι το άρθρο 12 (δικαίωμα στο γάμο και στην ίδρυση οικογένειας) δεν υποχρεώνει τα κράτη μέλη να θεσμοθετήσουν τον γάμο μεταξύ ομόφυλων ζευγαριών και το Άρθρο 8 σε συνδυασμό με το άρθρο 14 (απαγόρευση διακρίσεων) δεν υποδεικνύει το αντίθετο. Όταν τα κράτη μέλη προσφέρουν στα ομόφυλα ζευγάρια μία εναλλακτική μορφή νομικής αναγνώρισης της ιδιωτικής τους σχέσης (όπως το σύμφωνο της συμβίωσης ή το αποδιδόμενο στα γαλλικά ως PACS), αυτά δύνανται να απολαύσουν μία ελάχιστη θεσμική κατοχύρωση ως προς το ζήτημα αυτό ανάλογα με την ακριβή φύση της αναγνώρισης. Ο γάμος εκλαμβάνεται ως μία τυπική σύμβαση, που πιστοποιεί το ανώτατο επίπεδο δέσμευσης, ικανοποίησης από τη σχέση και αμοιβαίας αφοσίωσης ανεξάρτητα από τη σύνθεση και τη δομή της σχέσης.

Εν προκειμένω, το Δικαστήριο έκρινε, ότι το οικογενειακό σχήμα, που είχε μορφωθεί βάσει του συμφώνου συμβίωσης των προσφευγουσών, στερείται της θεσμικής πληρότητας του γάμου. Συνεπώς, νομικά δεν τελούν σε αναλογία με εκείνα τα ετερόφυλα έγγαμα ζευγάρια, που επιθυμούν να υιοθετήσουν. Το ΕΔΑΔ ενστερνιζόμενο το μέσο άμυνας, που είχε επικαλεστεί πρωθύστερα η Γαλλική Κυβέρνηση, επεσήμανε για άλλη μία φορά, ότι η επίδικη διάταξη του 365 δεν παραβιάζει τα δικαιώματα των ομοφυλόφιλων, καθώς αποκλείει εξίσου από το δικαίωμα της υιοθεσίας και τα ελεύθερα ετερόφυλα ζευγάρια.

Στο αντεπιχείρημα των προσφευγουσών, ότι σε αντίθεση με τα άγαμα ετερόφυλα ζευγάρια, που μπορούν οιαδήποτε στιγμή να συνάψουν γάμο, τα ομόφυλα ζεύγη στερούνται του δικαιώματος αυτού, το ΕΔΑΔ διαφώνησε υπάγοντας την ένσταση αυτή στο ρυθμιστικό περιεχόμενο του κανόνα δικαίου 12. Σύμφωνα μ' αυτό τα κράτη μέλη δεν είναι υποχρεωμένα να αναγνωρίσουν δικαίωμα γάμου και στους ομοφυλόφιλους με το ίδιο θεσμικό περιεχόμενο όπως στους ετερόφυλους (παράγραφοι 64-68). Ορθά, λοιπόν, επεσήμανε η γαλλική πλευρά, κατά το συλλογισμό του Δικαστηρίου, ότι μόνο το γαλλικό νομοθετικό σώμα είναι αρμόδιο

⁸⁴⁰ Κατά το δικανικό συλλογισμό, που αναπτύχθηκε στην υπόθεση αυτή, τα συμβαλλόμενα κράτη δεν υπέχουν θετική υποχρέωση από το άρθρο 12 της ΕΣΔΑ για θέσπιση γάμου υπέρ των ομόφυλων ζευγαριών. βλ. και Ακτύπης, Σ-Η., 2015: 36, Κωστοπούλου, Μ-Α., 2015: 45

να αναγνωρίσει δικαίωμα γάμου και στα ομόφυλα ζευγάρια δυνάμει του άρθρου 12 της ΕΣΔΑ.

Το ΕΔΔΑ απέρριψε την προσφυγή με ευρύτατη-επιφανειακά- πλειοψηφία (6 ψήφους υπέρ και 1 κατά), επικυρώνοντας την απόφαση του Γαλλικού Δικαστηρίου.

- ΣΧΟΛΙΑΣΜΟΣ ΤΗΣ ΑΠΟΦΑΣΗΣ

Οι σύγχρονες μέθοδοι υποβοηθουμένης αναπαραγωγής σε συνδυασμό με τη *de jure* πλέον αναγνώριση νέων οικογενειακών σχημάτων από ομόφυλα ζευγάρια εισάγουν ξανά στο νομικό προσκήνιο μία σειρά ζητημάτων οικογενειακού δικαίου, τα οποία χρήζουν εξέτασης υπό το πρίσμα των δικαιωμάτων του ανθρώπου. Στην υπόθεση «*Gas και Dubois κατά Γαλλίας*» το ΕΔΔΑ έρχεται για πρώτη φορά αντιμέτωπο με το ακανθώδες και υπερεκχυλίζον κοινωνικών προκαταλήψεων ζήτημα υιοθεσίας του βιολογικού τέκνου από το δεύτερο ομόφυλο γονέα-σύντροφο του βιολογικού,⁸⁴¹ αποφεύγοντας, ωστόσο, να εκδόσει μία δίκαιη και σύμφυτη με την κοινωνική πραγματικότητα δικανική κρίση.

Και αυτό, διότι το ΕΔΔΑ εκτίμησε, ότι η γαλλική νομοθεσία δεν αντιμετωπίζει δυσμενώς τα ομόφυλα ζευγάρια, εφόσον επιφυλάσσει την ίδια μεταχείριση τόσο στα ομόφυλα όσο και στα ετερόφυλα ζεύγη, που δεν έχουν συνάψει γάμο. Ο σχετικός νόμος εισήγαγε ευμενή εξαίρεση υπέρ των έγγαμων ζευγαριών, χωρίς αυτού του είδους η διάκριση να συνιστά παραβίαση του άρθρου 12 της ΕΣΔΑ, δεδομένου, ότι τα κράτη μέλη δεν υποχρεούνται να διευρύνουν τον θεσμό του γάμου και στους ομοφυλόφιλους με την πλήρη εξίσωση του όρου. Στο ζήτημα αυτό, για το οποίο το Δικαστήριο δε διαθέτει την Ευρωπαϊκή Συναίνεση, τα κράτη απολαύουν ευρέως περιθωρίου εκτίμησης και εναπόκειται στον εθνικό νομοθέτη να αποφασίσει, αν θα θεσμοθετήσει τον ομόφυλο γάμο ή όχι. Η συνδρομή της Ευρωπαϊκής Συναίνεσης, δηλαδή της προστασίας από τα περισσότερα κράτη μέλη των επίδικων δικαιωμάτων, συρρικνώνει κατά πολύ το πεδίο ελεύθερης εκτίμησης του Δικαστηρίου για τη διασφάλιση ή τον περιορισμό των δικαιωμάτων αυτών. Κατά συνέπεια, το ΕΔΔΑ διευκρινίζει, ότι σε περίπτωση, που εκλείπει η κοινή ευρωπαϊκή γραμμή ως προς την επίλυση ευαίσθητων ζητημάτων, αναγνωρίζεται ευρύ περιθώριο

⁸⁴¹ Υιοθεσία του τέκνου του ενός συντρόφου από τον άλλο σύντροφο

εκτίμησης στα κράτη, καθώς τελούν σε καλύτερη θέση να εκτιμήσουν τις τοπικές συνθήκες και ανάγκες.⁸⁴²

Το Δικαστήριο περιορίστηκε να εξετάσει, αν συνέτρεξε ή όχι διάκριση στο έδαφος της σεξουαλικής επιλογής, ενεργώντας ουσιαστικά εκτός των αντικειμενικών ορίων, που είχαν θέσει οι διάδικοι με την προσφυγή. Η απόφαση, δηλαδή, του Δικαστηρίου αφορούσε κάτι, το οποίο δεν αμφισβητήθηκε, ούτε άλλωστε είχε οριστεί ως εσφαλμένη εκτίμηση με την προσφυγή, παρακάμπτοντας τον ουσιαστικό ισχυρισμό για έμμεση διάκριση. Το παράπονο του ομόφυλου ζευγαριού ήταν, δηλαδή, ότι, σε αντίθεση με τα ετερόφυλα ζευγάρια, υφίστατο αποκλεισμό από τη δυνατότητα υιοθεσίας με κοινή γονική μέριμνα, αφού στη Γαλλία δεν επιτρέπεται ο γάμος ομοφύλων με την παραδοσιακή εννοιολόγηση του θεσμού αυτού, που αποτελεί προαπαιτούμενο της κοινής ή διαδοχικής υιοθεσίας.

Με άλλα λόγια, η τέλεση έγκυρου γάμου ως απαραίτητη θετική προϋπόθεση για την πραγματοποίηση της συγκεκριμένης υιοθεσίας υποθάλλει έμμεση μορφή μειονεκτικής διάκρισης σε βάρος τους, η οποία σχετίζεται αποκλειστικά με την ομόφυλή τους σχέση, καθώς ο ίδιος ο νόμος αξιώνει για την τέλεση υιοθεσίας την ύπαρξη γάμου και από την άλλη απαγορεύει μόνο στα ομόφυλα ζευγάρια τη σύναψή του. Έτσι, η μη τέλεση γάμου δεν είναι προσωπική επιλογή και προϊόν ελεύθερης βούλησης αλλά νομικής αδυναμίας πρόσβασης σ' αυτόν. Αυτό, λοιπόν, που ζητούσαν οι δύο προσφεύγουσες, ήταν να τους αναγνωρισθεί, ότι η οργάνωση του ιδιωτικού τους βίου ήταν ανάλογη με αυτή ενός ζευγαριού σε γάμο και όχι με αυτή ενός ετερόφυλου ζεύγους σε καθεστώς συμβίωσης. Σε επίπεδο δέσμευσης το Σύμφωνο Συμβίωσης ήταν για τις αιτούσες ό,τι και ο γάμος για τα ετερόφυλα ζευγάρια.

Η απαγόρευση υιοθεσίας στην περίπτωση αυτή ουσιαστικά συνεπάγεται σε βάρος των προσφευγουσών διακρίτική μεταχείριση σε τρία επίπεδα: πρώτον στη βάση της οικογενειακής κατάστασης, καθώς δικαίωμα υιοθεσίας ανηλίκου επιτρέπεται μόνο σε έγγαμους και όχι σε συντρόφους με θεσμικά αναγνωρισμένη μόνιμη και σταθερή σχέση (κατ' αναλογία με την έγγαμη συμβίωση), δεύτερον στη βάση του φύλου, αφού δικαίωμα σύναψης γάμου έχουν μόνο τα ετεροφυλόφιλα άτομα και τρίτον στη βάση της ερωτικής ζωής, εφόσον μόνο ετερόφυλα ζευγάρια νομιμοποιούνται να συνάψουν γάμο. Τέτοιου είδους διακρίσεις είναι ανεκτές σύμφωνα με τη νομολογία του ΕΔΔΑ μόνο όταν δικαιολογούνται από «ιδιαιτέρως

⁸⁴² Φουντεδάκη, Κ., 2015: 55

στέρεους και πειστικούς λόγους»⁸⁴³, όπως εν προκειμένω αποτελεί το συμφέρον του παιδιού⁸⁴⁴. Αντίθετα, η απόφαση του ΕΔΔΑ συνιστά αρνησιδικία, καθώς αποφεύγει να τοποθετηθεί επί του αιτήματος των προσφευγουσών αναγνωρίζοντας ευρύ περιθώριο εκτίμησης των γαλλικών αρχών να ρυθμίζουν θέματα ιδιωτικής ζωής σύμφωνα με τις εθνικές ανάγκες και συνθήκες, αν απουσιάζει η σαφής συναίνεση των κρατών μελών ως προς τα επίδικα αυτά ζητήματα.⁸⁴⁵

Ωστόσο, το ΕΔΔΑ οφείλει να ερμηνεύει με ευρύτητα πνεύματος το έννομο δικαίωμα στην οικογενειακή ζωή, του οποίου φορείς να είναι όλοι οι πολίτες, ανεξαρτήτως σεξουαλικού προσανατολισμού. Η δυνατότητα συγκρότησης διαπροσωπικών σχέσεων ανάλογα με τις ανάγκες και τις επιθυμίες τους θα πρέπει να ανταποκρίνεται σε όλα τα στάδια κλιμάκωσης, που θέτει ο νόμος όσον αφορά τα όρια δέσμευσης και αφοσίωσης. Στην αντίθετη περίπτωση νομιμοποιείται και αναγνωρίζεται ως θεμιτή μία έμμεση διάκριση σε βάρος των ομόφυλων ζευγαριών, που αποκλείονται από τη σύναψη γάμου και κατά συνέπεια από το δικαίωμα υιοθεσίας χωρίς επαρκείς και πρόσφορους λόγους. Κατ' αντιστοιχία με την απόφαση «Frette κατά Γαλλίας» το Δικαστήριο αρνείται να κρίνει τα ουσιαστικά ζητήματα της προσφυγής επικαλούμενο το περιθώριο εκτίμησης, που απολαύουν τα κράτη μέλη λόγω απουσίας κοινής γραμμής. Στην περίπτωση, όμως, της Gas et Dubois η νομική κατάσταση του παιδιού της Dubois ως αγνώστου πατρός, το οποίο επιμελείται η Gas από κοινού με τη βιολογική μητέρα εξακολουθεί να παραμένει μετέωρη.

Πρόκειται για μία μάλλον απογοητευτική για την ομόφυλη κοινότητα απόφαση, η οποία, όμως, εν μέρει θα ανατραπεί τον επόμενο χρόνο με την προοδευτική απόφαση του ΕΔΔΑ επί της υποθέσεως «*X and Others v Austria*».

Αρ. 4

- ✓ **Υπόθεση X και λοιποί κατά Αυστρίας (X and Others v Austria. Application no. 1901/07).**⁸⁴⁶
- ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΑ ΠΕΡΙΣΤΑΤΙΚΑ

⁸⁴³ Ακτύπης, Σ-Η., 2015: 25

⁸⁴⁴ Παπαδοπούλου, Λ., 2009: 2

⁸⁴⁵ Βλ. και απόφαση «X και λοιποί κατά Αυστρίας».

⁸⁴⁶ X and Others v Austria, 1901/07, Council of Europe: European Court of Human Rights <https://hudoc.echr.coe.int/eng-press#%7B%22itemid%22:%5B%22001-116735%22%7D>, ημ. Πρόσβασης 30/06/2016

Η υπόθεση αυτή αφορά στο αμφισβητούμενο από την Αυστριακή έννομη τάξη δικαίωμα δύο λεσβίων συντρόφων στην υιοθεσία του βιολογικού τέκνου της μίας από την άλλη. Οι αιτούντες εκπροσωπούν στην έννομη αυτή διεκδίκηση και τα τρία πρόσωπα της υιοθεσίας, δηλαδή τη δυνάμει θετή μητέρα, τη βιολογική μητέρα, (αμφότερες γεννηθείσες το 1967) όπως και το προς υιοθεσία τέκνο γεννηθέν το 1995. Το άρρεν τέκνο της μίας εξ αυτών γεννήθηκε εκτός γάμου και εν συνεχεία αναγνωρίστηκε εκούσια από τον φυσικό του πατέρα. Η βιολογική του μητέρα (τρίτη εκ των αιτούντων) είχε την αποκλειστική επιμέλεια και γονική μέριμνά του. Οι τρεις αιτούντες συμβιών κάτω από κοινή οικογενειακή στέγη αφότου το παιδί ήταν 5 ετών, το οποίο απολαύει της προσοχής, αγάπης και φροντίδας τόσο της βιολογικής του μητέρας όσο και της συντρόφου της.

Την 5^η Φεβρουαρίου 2005 η πρώτη εκ των προσφεύγοντων και ο δεύτερος, δηλαδή το ανήλικο παιδί, το οποίο εκπροσωπείται από τη μητέρα του-τρίτη στη σειρά, συμφώνησαν να υιοθετηθεί ο δεύτερος από την πρώτη με σκοπό τη δημιουργία μίας ολοκληρωμένης και νομικά διασφαλισμένης οικογένειας. Οι προσφεύγοντες έχοντας επίγνωση, ότι η διατύπωση του άρθρου 182 παρ.2 του αυστριακού αστικού κώδικα θα μπορούσε να οδηγήσει σε στέρηση του δικαιώματος υιοθεσίας του βιολογικού παιδιού του ενός ομοφυλόφιλου συντρόφου από τον άλλο ζήτησαν από το Συνταγματικό Δικαστήριο να κηρύξει αντισυνταγματική την εν λόγω διάταξη ως φορέα διακριτικής μεταχείρισης σε βάρος ομόφυλων ζευγαριών.

Στις 14 Ιουνίου του 2005 το Συνταγματικό Δικαστήριο απέρριψε την αίτηση ως απαράδεκτη σύμφωνα με το άρθρο 140 του Ομοσπονδιακού Συντάγματος, επειδή δεν ακολουθήθηκε η προβλεπόμενη από το νόμο διαδικασία. Ειδικότερα, σημείωσε, ότι το αρμόδιο καθ' ύλην και κατά τόπο Δικαστήριο, προκειμένου να εξετάσει, αν η συμφωνία υιοθεσίας μεταξύ των αιτούντων είναι σύννομη, έγκυρη και δεσμευτική, θα πρέπει να ελέγξει ως πρόκριμμα, αν η διάταξη του άρθρου 182, παρ. 2 επιτρέπει την υιοθεσία του βιολογικού παιδιού του ενός συντρόφου από τον άλλο στα ομόφυλα ζευγάρια. Σε περίπτωση που ο φυσικός δικαστής απορρίψει ως ανυπόστατη την έγγραφη συμφωνία υιοθεσίας, τότε προβλέπεται δυνατότητα άσκησης έφεσης από τους αιτούντες ενώπιον του αρμόδιου εφετείου, το οποίο και υπό την προϋπόθεση της αποδοχής της αίτησης είναι το μόνο αρμόδιο να φέρει το θέμα στο Συνταγματικό Δικαστήριο.

Στις 26 Σεπτεμβρίου του 2005 κατατέθηκε η αίτηση των τριών στο αρμόδιο τοπικό Δικαστήριο ζητώντας την έγκριση της υιοθεσίας του δεύτερου από την πρώτη

με το αιτιολογικό, ότι αυτή συμφέρει στον υιοθετούμενο, καθώς έχουν αναπτύξει ισχυρούς συναισθηματικούς δεσμούς, ενώ παράλληλα έχει ατονήσει ο δεσμός του παιδιού με τον φυσικό του πατέρα. Σκοπός της εν λόγω υιοθεσίας ήταν η νομική αναγνώριση της εν τοις πράγμασι οικογενειακής τους σχέσης. Ταυτόχρονα, δεν απέκρυψαν το γεγονός, ότι ο βιολογικός πατέρας του δευτέρου, ο οποίος το είχε νομικά αναγνωρίσει, είχε αρνηθεί να συναινέσει στην υιοθεσία, μολονότι δεν είχε διευκρινίσει τον λόγο της διαφωνίας του.

Την 10^η Οκτωβρίου του 2005 το Δικαστήριο απέρριψε την αίτηση κρίνοντας ότι η διάταξη 182,2 του ΑΚ ήταν αρνητική στην παραγωγή του επιθυμητού αποτελέσματος προς τους αιτούντες. Στο σκεπτικό του δικανικού συλλογισμού αναφέρεται, ότι κατά το άρθρο 179 του ΑΚ επιτρέπεται η υιοθεσία από μόνο άτομο ή από έγγαμο ζευγάρι. Μόνο κάτω από αυστηρές και σαφείς νομικές προϋποθέσεις δύναται μονογονεϊκά ένα έγγαμο άτομο να υιοθετήσει παιδί. Σύμφωνα με τη δεύτερη παράγραφο του άρθρου 182 του ΑΚ η έννομη σχέση στο Οικογενειακό Δίκαιο ανεξάρτητα από την ύπαρξη νομικής συγγένειας παύει σε σχέση με τον βιολογικό πατέρα ή τη μητέρα μόνο αν υιοθετηθεί από άνδρα ή γυναίκα αντίστοιχα.

Οι αιτούντες άσκησαν έφεση ενώπιον του Αυστριακού Εφετείου ζητώντας την ακύρωση της απόφασης του πρωτοβάθμιου Δικαστηρίου παραπονούμενοι για σφάλμα στην ερμηνεία του άρθρου 182,2 του ΑΚ. Μετά από την απόρριψη της έφεσής τους, προσέφυγαν στο ΕΔΑΔ επικαλούμενοι διακριτική μεταχείριση σε βάρος τους κατ' επίκληση των άρθρων 8 και 14 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων. Ωστόσο, το παράπονο, που διατυπώνεται στην υπόθεση αυτή είναι διαφορετικό από εκείνο των δύο προηγούμενων υποθέσεων, που αναλύσαμε ήδη. Εν προκειμένω, σύμφωνα με τον Αυστριακό Αστικό Κώδικα η υιοθεσία του βιολογικού τέκνου του ενός συντρόφου από τον άλλο επιτρέπεται τόσο στα έγγαμα ετερόφυλα ζευγάρια όσο και στα άγαμα. Όμως, απαγορεύεται στα ομόφυλα ζευγάρια εξαιτίας της 182 παρ.2, η οποία προϋποθέτει, ότι οι δυνάμει θετοί γονείς θα πρέπει να ανήκουν στο αντίθετο φύλο, εφόσον αιτούνται από κοινού την υιοθεσία παιδιού ή ο ένας την υιοθέτηση του παιδιού του ετέρου. Η νομική βάση της παρούσας έφεσης στηριζόταν στον αποκλεισμό της δυνάμει υιοθετούσας του βιολογικού τέκνου της συντρόφου της, ενώ αντίθετα δεν αναγνωρίζεται στην αυστριακή έννομη τάξη αντίστοιχο κώλυμα τόσο στα έγγαμα όσο και στα άγαμα ετερόφυλα ζευγάρια.

- ΤΑ ΚΥΡΙΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ

Το ΕΔΔΑ κλήθηκε να απαντήσει για το αν η διάταξη του άρθρου 182,2 του Αυστριακού Αστικού Κώδικα είναι αντίθετη στο άρθρο 8 και 14 της Σύμβασης, αν δηλαδή αναπαραγάγει διακρίσεις στο έδαφος του σεξουαλικού προσανατολισμού. Το Δικαστήριο σκέφτηκε κατά το νόμο, ότι οι αιτούντες βρίσκονταν σε ανάλογη θέση με τα άγαμα ετερόφυλα ζευγάρια, καθώς η σχέση των δύο γυναικών στερούταν το νομικό περίβλημα του γάμου. Συνεπώς, η ισχύουσα νομοθεσία καλλιεργούσε διακρίσεις σε βάρος των ομόφυλων ζευγαριών στην αναγνώριση του δικαιώματος υιοθεσίας εδραζόμενες αποκλειστικά και μόνο στην ομοερωτική συμπεριφορά των αιτούντων.

- ΑΠΟΦΑΣΗ του ΕΔΔΑ.

Το Δικαστήριο επισήμανε αρχικά, ότι ο σεξουαλικός προσανατολισμός εμπίπτει στο πλαίσιο εφαρμογής του άρθρου 8 της ΕΣΔΑ. Με αναφορά στην απόφαση “Gas et Dubois v France” εντάσσει την de facto οικογενειακή σχέση των προσφευγόντων στο πεδίο της ιδιωτικής ζωής, που προστατεύει το ανωτέρω άρθρο. Αναγνώρισε, ότι η πρώτη και η τρίτη των προσφυγόντων συγκροτούν μία σταθερή ομόφυλη διάδα, καθώς συμβιούν για πολλά έτη, ενώ ο δεύτερος προσφεύγων απολαύει της φροντίδας και της προσοχής τόσο της βιολογικής του μητέρας όσο και της συντρόφου της. Στο σημείο αυτό τόνισε ότι 1. διαφορές με βάση τον σεξουαλικό προσανατολισμό απαιτούν ιδιαίτερα σοβαρούς λόγους για να αιτιολογηθούν, 2. Όταν η διαφορετική μεταχείριση βασίζεται στο φύλο ή στον σεξουαλικό προσανατολισμό, το περιθώριο εκτίμησης είναι στενό, 3. Οι διαφορές, που βασίζονται αποκλειστικά σε λόγους γενετήσιου προσανατολισμού είναι απαράδεκτες στο πλαίσιο της Σύμβασης.

Το Δικαστήριο επανέλαβε αρχικά, ότι σύμφωνα με το άρθρο 12 της Σύμβασης δεν μπορούν να υποχρεωθούν τα κράτη μέλη να αναγνωρίσουν δικαίωμα γάμου στα ομόφυλα ζευγάρια. Τόνισε, δε, ότι τα εθνικά νομικά συστήματα απολαύουν ενός ευρύτερου περιθωρίου εκτιμήσεως για τη θέσπιση νομοθεσίας, όταν δε συντρέχει σαφής συναίνεση μεταξύ των κρατών μελών ως προς το επίδικο θέμα. Υπό το φως του νομικού αυτού συλλογισμού δεν επιλόγησε διακριτική μεταχείριση κατά το άρθρο 14 της ΕΣΔΑ, όπως προηγουμένως είχε κρίνει στην υπόθεση “Gas et Dubois v France”.

Ωστόσο, η νομοθεσία της Αυστρίας αναγνωρίζει έννομο δικαίωμα υιοθεσίας ανηλικού τόσο σε έγγαμο ζευγάρι όσο και σε άγαμο ετερόφυλο. Αντίθετα, στα ομόφυλα ζεύγη δεν αναγνωρίζεται αντίστοιχο δικαίωμα. Εν συνεχεία, το Δικαστήριο δέχτηκε, ότι οι προσφεύγουσες, οι οποίες επιθυμούσαν να ιδρύσουν μια επίσημη γονεϊκή σχέση μεταξύ της πρώτης και του δεύτερου, βρίσκονταν σε εφάμιλλη κατάσταση με ένα ετερόφυλο ζευγάρι, στο οποίο ο ένας σύντροφος επιθυμούσε να υιοθετήσει το παιδί του άλλου. Το Δικαστήριο παρατήρησε, ότι η διακριτική αυτή μεταχείριση εδράζεται στη βάση του σεξουαλικού προσανατολισμού, καθώς η αυστριακή νομοθεσία επιτρέπει σε ένα άγαμο άτομο να υιοθετήσει το παιδί του συντρόφου του, κάτι που δε συμβαίνει στα ομόφυλα ζευγάρια. Κατέληξε, λοιπόν, ότι η εφαρμοστέα νομοθεσία της Αυστρίας οδηγεί σε διάκριση μεταξύ άγαμων ετερόφυλων ζευγαριών και άγαμων ζευγαριών ίδιου φύλου όσον αφορά το δικαίωμα υιοθεσίας ανήλικου τέκνου του ενός από τον άλλο. Σύμφωνα με το ισχύον αυστριακό δίκαιο, η υιοθεσία από δεύτερο γονέα ήταν αδύνατη στην περίπτωση των αιτούντων. Αυτό θα συνέβαινε ακόμη και αν ο βιολογικός πατέρας του δεύτερου προσφεύγοντος ήταν νεκρός ή αγνώστου διαμονής ή αν υπήρχαν λόγοι να απαγορευτεί η άρνησή του να συναινέσει στην υιοθεσία. Θα ήταν ακόμη αδύνατο αν ο πατέρας του δεύτερου ήταν πρόθυμος να δώσει τη συναίνεσή του για την υιοθεσία.

Βάσει του ανωτέρω δικανικού συλλογισμού το Δικαστήριο την 19^η Φεβρουαρίου του 2013 έκρινε κατά πλειοψηφία (10 υπέρ και 7 κατά), ότι υπήρξε παραβίαση του άρθρου 14 σε συνδυασμό με το άρθρο 8 της σύμβασης εξαιτίας της διαφορετικής μεταχείρισης των αιτούντων σε σχέση με τα άγαμα ζευγάρια αντίθετου φύλου, όταν το ένα ταίρι επιθυμεί να υιοθετήσει το βιολογικό τέκνο του συντρόφου του. Όπως υπογράμμισε, *«αν η γυναίκα που είχε αιτηθεί την υιοθεσία του ανήλικου υιού της φίλης της ήταν άνδρας, η τέλεση της υιοθεσίας θα ήταν νόμιμη και έγκυρη κατά το αυστριακό δικαιοσύστημα. Κατά συνέπεια θα πρέπει να είναι σύννομη, έγκυρη και υποστατή και στην περίπτωση της αιτούσας, καίτοι δεν ανήκει στο αρρεν φύλο, σύμφωνα με την αρχή της απαγόρευσης διακρίσεων βάσει του σεξουαλικού προσανατολισμού».*

Ομόφωνα, πάντως, το ΕΔΔΑ έκρινε, ότι δεν υπήρξε παραβίαση του άρθρου 14 σε συνδυασμό με το άρθρο 8, όταν η κατάσταση των αιτούντων συγκριθεί με εκείνη ενός έγγαμου ζευγαριού.

ΣΧΟΛΙΑΣΜΟΣ ΤΗΣ ΑΠΟΦΑΣΗΣ:

Το τμήμα μείζονος Συνθέσεως του Δικαστηρίου επανέλαβε και στην απόφαση αυτή, όπως και στις προηγούμενες αναλυθείσες, την πάγια νομολογία του, ότι διαφορετική μεταχείριση ατόμων, που βρίσκονται σε σχετικά ισοτελή κατάσταση, δικαιολογείται μόνο αν θεμελιώνεται σε επαρκή και νόμιμη αιτιολογία ή άλλως αν υπάρχει σχέση αναλογικότητας μεταξύ χρησιμοποιούμενου μέσου και σκοπού.

Το Δικαστήριο εκδικάζοντας την ουσία της υπόθεσης αναγνώρισε, ότι σε αντίθεση με τη Γαλλία, η έννομη τάξη της Αυστρίας χορηγεί δικαίωμα υιοθεσίας στον σύντροφο του παιδιού της μητέρας, αρκεί αυτός να είναι διαφορετικού φύλου. Ταυτόχρονα, επισήμανε, ότι η αυστριακή κυβέρνηση παραδέχεται, ότι είναι προς το συμφέρον του παιδιού να υιοθετηθεί από τον *de facto* γονέα του και πάλι, όμως, υπό την προϋπόθεση ότι ανήκει στο αντίθετο φύλο, ενώ και η μητέρα έχει δικαίωμα να μεγαλώνει το παιδί της από κοινού με τον σύντροφό της, αρκεί να είναι ετερόφυλο ζευγάρι. Η διάταξη, λοιπόν, 182 παρ. 2 του Αυστριακού Κώδικα εισάγει μια προφανή και ευθεία παραβίαση του άρθρου 8 σε συνδυασμό με το άρθρο 14 της ΕΣΔΑ. Εντύπωση, βέβαια, προκαλεί και η απορία της μειοψηφίας για το αν πράγματι συνέτρεξε διακριτική μεταχείριση στην ανωτέρω περίπτωση:

Η πρώτη προσφεύγουσα, σύντροφος της μητέρας, δεν μπορούσε να επικαλεστεί κάποιο δικαίωμα στην υιοθεσία του τέκνου της τελευταίας. Ούτε ο δεύτερος εκ των προσφευγόντων, [το παιδί] ακόμη κι αν υποθέσουμε ότι επιθυμούσε να υιοθετηθεί, μπορούσε να αξιώσει σχετικό δικαίωμα. Επιπρόσθετα, είχε ήδη και πατέρα και μητέρα. Τα δικαιώματα της τρίτης προσφεύγουσας, μητέρας του παιδιού, δεν παραβιάστηκαν κατ' ουδένα τρόπο.

Γεγονός, που καταδεικνύει, πόσο στενά μπορεί να ερμηνευτεί το δικαίωμα σεβασμού της οικογενειακής ζωής, που κατοχυρώνει το άρθρο 8 της Σύμβασης. Τέλος, μολονότι το Δικαστήριο υπογράμμισε για άλλη μία φορά, ότι βάσει του άρθρου 12 της ΕΣΔΑ τα κράτη μέλη δεν υποχρεούνται να επεκτείνουν την προσβασιμότητα στον γαμο και στα ομόφυλα ζεύγη επικαλούμενο και την απόφαση «Gas και Dubois κατά Γαλλίας», δεν παρέλειψε να δηλώσει, ότι οποιαδήποτε διακριτική μεταχείριση για λόγους σεξουαλικού προσανατολισμού δεν είναι ανεκτή από τη Σύμβαση και κατ' επέκταση από το ίδιο. Ομόφωνα, πάντως, διακήρυξε για ακόμη μία φορά ότι, η οικογενειακή κατάσταση των αιτούντων δεν μπορεί να συγκριθεί με εκείνη ενός έγγαμου ζευγαριού υπαινισσόμενο τη θεσμική ανωτερότητα της έγγαμης συμβίωσης και των απορρέοντων από αυτή δικαιωμάτων.

Παρόλ' αυτά η απόφαση του ΕΔΑΔ στην υπόθεση «X και ΛΟΙΠΟΙ κατά Αυστρίας» δεν απολύει ούτε στο ελάχιστο τη σπουδαιότητά της και τον θεμελιώδη

χαρακτήρα της. Αποτελεί μία απόφαση σταθμό στην αρχή της απαγόρευσης των διακρίσεων στη βάση του γενετήσιου προσανατολισμού όσον αφορά το δικαίωμα ίδρυσης οικογενειακής ζωής.

Εκτός από τις παραπάνω αποφάσεις έχουν εκδοθεί στο μεταξύ πλείστες άλλες από το ΕΔΑΔ σε ζητήματα ρύθμισης σχέσεων ομόφυλων ζευγαριών, που αποδεικνύουν τη σαφή αναγνώριση της ομόφυλης συμπεριφοράς μέσα στα πλαίσια της κανονικότητας και του φυσιολογικού. Καθώς δεν αφορούν άμεσα τον θεσμό της υιοθεσίας, θα αρκεστούμε στην αδρομερή ανάλυσή τους χωρίς να επεκταθούμε στα επιμέρους στοιχεία της δικογραφίας. Ωστόσο, κρίνεται σκόπιμη η παρουσία τους στην παρούσα ανάλυση, γιατί συμβάλλει στο να αντιληφθούμε τη διαλλακτική στάση του Δικαστηρίου απέναντι στην κοινότητα των LGBT ατόμων. Οι κάτωθι αποφάσεις αναπλάθουν μία εικόνα της ομοφυλοφιλικής ζωής χωρίς τις αρνητικές συνδηλώσεις, που συνεπαγόταν η δημοσιοποίησή της στις έννομες και κοινωνικές προεκτάσεις της. Οι υποθέσεις αυτές σε συνδυασμό και με τις προηγούμενες εμπνέουν μία αίσθηση δικαίου, καθώς και τη συγγνωστή προσδοκία αναγνώρισης πλήρους νομικού δικαιώματος υιοθεσίας των ομόφυλων ζευγαριών (τρίτη περίπτωση υιοθεσίας σε βιολογικά ασύνδετο παιδί και από τους δύο γονείς-η επονομαζόμενη «κοινή υιοθεσία»).

1.2.5.3. Οι Υποθέσεις για τη ρύθμιση ομόφυλων οικογενειακών σχέσεων

Αρ. 5

Υπόθεση *Salgueiro da Silva Mouta* κατά της Πορτογαλίας (Case of *Salgueiro da Silva Mouta v. Portugal*. Application, no. 33290/96).⁸⁴⁷

- ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΑ ΠΕΡΙΣΤΑΤΙΚΑ

Ο προσφεύγων, ένας ομοφυλόφιλος άνδρας, που συγκατοικεί με τον σύντροφό του, παρεμποδίστηκε από την πρώην σύζυγό του να επισκεφτεί την κόρη του, με το αιτιολογικό ότι παραβίασε όρο της συμφωνίας, που είχαν συνάψει κατά την υπογραφή του διαζυγίου τους. Απευθύνθηκε στον μηχανισμό προστασίας της Σύμβασης παραπονούμενος για παράνομη και αδικαιολόγητη παρέμβαση στο δικαίωμα σεβασμού της προσωπικής και οικογενειακής του ζωής, όπως εγγυάται το

⁸⁴⁷ *Salgueiro da Silva Mouta v. Portugal*, 33290/96, Council of Europe: European Court of Human Rights, 21 December 1999, available at: <http://www.refworld.org/cases,ECHR,51e6b80c4.html> [accessed 27 January 2016]

άρθρο 8 της ΕΣΔΑ και ανεπίτρεπτη διάκριση, αντίθετη με το άρθρο 14 της ΕΣΔΑ. Παράλληλα, πρόσθεσε, ότι το Εφετείο της Πορτογαλίας, του επέτρεψε να επισκέπτεται τη θυγατέρα του υπό την προϋπόθεση, ότι θα απέκρυπτε τη σεξουαλική του ταυτότητα.

- ΑΠΟΦΑΣΗ 741/21-12-1999 του Τμήματος Μείζονος Συνθέσεως

Το Δικαστήριο του Στρασβούργου αποφάσισε, ότι πράγματι υπήρξε παραβίαση των εν λόγω άρθρων της ΕΣΔΑ, καθώς ο εγχώριος φυσικός δικαστής σχημάτισε τη δικανική του πεποίθηση βασιζόμενος κατά πολύ στο γεγονός, ότι ο ενάγων ήταν ομοφυλόφιλος, ενώ το παιδί του *«θα έπρεπε να ανατραφεί από μία παραδοσιακή πορτογαλική οικογένεια [...] και όχι υπό τη σκιά μίας ανώμαλης κατάστασης»*. Αυτή η διάκριση, τόσο ευθεία, σαφής και αναχρονιστική, ήταν ανεπίτρεπτη από τη Σύμβαση Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων και συν τοις άλλοις δεν μπορούσε να δικαιολογηθεί από το σκοπό προστασίας των συμφερόντων του παιδιού.

Αρ.6

- ✓ **Υπόθεση Vallianatos και λοιποί κατά της Ελλάδας (Vallianatos and Others v. Greece. Applications, nos. 29381/09, 32684/09).**

Αναφορικά με την αναγνώριση του συμφώνου συμβίωσης, που μόλις πρόσφατα θεσμοθετήθηκε στη χώρα μας, είχε τοποθετηθεί επ' αυτού το ΕΔΑΔ έπειτα από προσφυγή Έλληνα υπηκόου κατά της Ελλάδας και φυσικά πλείστοι άλλοι.

- ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΑ ΠΕΡΙΣΤΑΤΙΚΑ

Στην υπόθεση αυτή οι Γρηγόρης Βαλλιανάτος και Νικόλαος Μυλωνάς, που συμβιούν ως ζευγάρι, κατέθεσαν την πρώτη προσφυγή με αριθμό 29381/09, ενώ η δεύτερη με αριθμό 32684/09 κατατέθηκε από έξι Έλληνες (που επιθυμούν ανωνυμία) άπαντες παραπονούμενοι, ότι το σύμφωνο συμβίωσης, που νομοθετήθηκε το 2008 με αριθμό 3719, αφορούσε μόνο τα ετερόφυλα ζευγάρια αποκλείοντας κατά παράβαση των άρθρων 14 και 8 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης τα ομόφυλα.

- ΑΠΟΦΑΣΗ 329/7-11-2013 του Τμήματος Μείζονος Συνθέσεως

Το Δικαστήριο έλαβε υπόψη, ότι οι προσφεύγοντες δε ζητούσαν από την Ελλάδα τη θεσμοθέτηση ενός πλαισίου επίσημης αναγνώρισης της πολυετούς,

μόνιμης και σταθερής συμβίωσής τους κατ' αναλογία με τον γάμο, αλλά την καταδίκη της χώρας λόγω παράνομης διάκρισης σε βάρος των ομόφυλων ζευγαριών. Σε περίπτωση, που η προσφυγή είχε ως αντικείμενο αίτημα θεσμικής κατοχύρωσης της ομόφυλης σχέσης, το ΕΔΔΑ δε θα μπορούσε να γνωματεύσει θετικά, διότι επαφίεται στη διακριτική ευχέρεια του εσωτερικού νομοθέτη η ρύθμιση ιδιωτικών θεμάτων βάσει του άρθρου 12 της ΕΣΔΑ (όπως αναπτύχθηκε στην απόφαση “Gas et Dubois v. France” και «X και λοιποί κατά Αυστρίας»). Γι' αυτό, άλλωστε, το οικογενειακό δίκαιο χαρακτηρίζεται ως «εθνικό» δίκαιο, αφού συνδέεται με τις εθνικές παραδόσεις και αρχές.⁸⁴⁸

Εξετάζοντας το παράπονο άμεσης διάκρισης λόγω παρεμπόδισης των ομόφυλων ζευγαριών να συνάψουν σύμφωνο συμβίωσης το Δικαστήριο διέγνωσε κατά πλειοψηφία, δικαιώνοντας τους προσφεύγοντες, ότι πράγματι η θέσπιση του εν λόγω Συμφώνου οδηγούσε σε παραβίαση των άρθρων 14 και 8 της ΕΣΔΑ. Ταυτόχρονα, υπογράμμισε, ότι από τα 19 κράτη μέλη της Σύμβασης μόνο η Λιθουανία και η Ελλάδα δεν αναγνώρισαν θεσμικά τη συμβίωση των ομοφυλόφιλων, χωρίς να έχουν παράσχει επαρκή αιτιολογία γι' αυτό. Προχώρησε, επομένως, σε αποδοχή της προσφυγής χάρη στη Ευρωπαϊκή Συναίνεση, στο γεγονός, δηλαδή ότι η πλειοψηφία των κρατών μελών κατοχυρώνει τα δικαιώματα ομόφυλων ζευγαριών, που συμβιώνουν μόνιμα σε μία σχέση.

Αξιοσημείωτο είναι το ότι η προσφυγή κατατέθηκε στο Δικαστήριο παρά την απουσία ελληνικής δικαστικής απόφασης, που να στρέφεται εναντίον της επισημοποίησης της ομόφυλης σχέσης. Ωστόσο, το Στρασβούργο προτίμησε να εισέλθει στην ουσία της υπόθεσης και να δικαιώσει τους προσφεύγοντες, έχοντας προηγουμένως εξοπλιστεί με τη ρητή συναίνεση των κρατών μελών επί του επίδικου ζητήματος.

Αρ. 7

- ✓ **Υπόθεση Oliari και λοιποί κατά Ιταλίας (Case of Oliari and Others v. Italy. Applications, nos. 18766/11, 36030/11)**
- ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΑ ΠΕΡΙΣΤΑΤΙΚΑ

Στην ελ λόγω υπόθεση τρία ομόφυλα ζευγάρια απευθύνθηκαν στο ΕΔΑΔ προκειμένου να διαμαρτυρηθούν για ανεπίτρεπτο περιορισμό των δικαιωμάτων τους

⁸⁴⁸ Γεωργιάδης, Απ., 2014: 6

στην ιδιωτική και οικογενειακή ζωή (άρθρο 12) και μη σεβασμού της προσωπικότητάς τους (άρθρο 8) κατά της Ιταλίας, επειδή τους στερεί τη δυνατότητα να συνάψουν γάμο ή κάποιο ισάξιο τύπο οικογενειακής κατάστασης.

- ΑΠΟΦΑΣΗ του Τμήματος Μείζονος σημασίας 254/21-07-2015

Όπως και στην προηγούμενη υπόθεση «Βαλιανάτος και λοιποί κατά Ελλάδας» το Δικαστήριο διέγνωσε παραβίαση του άρθρου 8 λόγω αποκλεισμού των ομόφυλων ζευγαριών από τη δυνατότητα θεσμικής αναγνώρισης της μόνιμης και σταθερής τους σχέσης.

1.2.5.4. Εκκρεμείς Υποθέσεις σε ζητήματα ομογονεϊκότητας

Υποθέσεις, που βρίσκονται σε εξέλιξη, είναι δηλαδή σε στάδιο εκκρεμοδικίας, για τις οποίες αναμένεται με μεγάλο ενδιαφέρον η δικαιοδοτική κρίση του ΕΔΑΔ, καθώς συνάδουν με το αντικείμενο της παρούσας έρευνας, είναι οι ακόλουθες:

Αρ. 8

- ✓ **Υπόθεση Francine Bonnaud και Patricia Lecoq κατά Γαλλίας (Case of Francine Bonnaud and Patricia Lecoq v. France. Application. No. 6190/11)**

Οι δύο Γαλλίδες προσέφυγαν στο ΕΔΑΔ επικαλούμενες τη σε βάρος τους παραβίαση των άρθρων 8 και 14 της ΕΣΔΑ από το Γαλλικό Δικαστήριο, επειδή αρνήθηκε να τους χορηγήσει άδεια να ασκούν μητρικά καθήκοντα η μία στο παιδί της άλλης. Οι δύο γυναίκες, οι οποίες διατηρούν μόνιμη σχέση αρκετά χρόνια, έχουν αποκτήσει έκαστη από ένα παιδί με την αρωγή της εξωσωματικής γονιμοποίησης. Ουσιαστικά, εκείνο, που αιτήθηκαν στις αρμόδιες γαλλικές αρχές και που δεν έγινε δεκτό, είναι η μία να υιοθετήσει το παιδί της άλλης.

Το Δικαστήριο του Στρασβούργου εξετάζοντας την υπόθεση ζήτησε την 30^η Μαΐου 2011 από τη Γαλλική Κυβέρνηση να εκθέσει τις απόψεις της και δυο χρόνια αργότερα, τον Μάιο του 2013 να υποβάλει, αν επιθυμεί, προσθήκη στις αρχικές της ενστάσεις κάτω από το βάρος της ευρωπαϊκής νομολογίας στις υποθέσεις «Gas και Dubois v. France» και «X και λοιποί κατά Αυστρίας».

Η απόφαση του Δικαστηρίου αναμένεται με μεγάλη προσμονή λόγω της θεμελιώδους σημασίας της στη ρύθμιση ομογονεϊκών σχέσεων. Δε γνωρίζουμε, αν το

δεδικασμένο από την υπόθεση «X και ΛΟΙΠΟΙ κατά της Αυστρίας» θα επηρεάσει θετικά την έκβαση της προσφυγής, καίτοι οι δυο προσφεύγουσες διατηρούν το πλεονέκτημα, ότι απέκτησαν τα τέκνα τους με δωρεά σπέρματος, ενώ αντίθετα το παιδί της X είχε αναγνωριστεί από τον φυσικό του πατέρα, ο οποίος μάλιστα δε συναινούσε στην υιοθεσία του⁸⁴⁹. Όμως, από την άλλη η προδήλως δυσμενής απέναντι στα ομόφυλα ζεύγη νομοθεσία της Αυστρίας διευκόλυνε το ΕΔΔΑ στη λήψη της ως άνω απόφασης (αναγνώριση δικαιώματος υιοθεσίας του βιολογικού παιδιού του ενός συντρόφου από τον άλλο σύντροφο μόνο εφόσον επρόκειτο για ετερόφυλο ζευγάρι), κάτι που δε συμβαίνει στη γαλλική έννομη τάξη και που οδήγησε σε απόρριψη της ανάλογης με την παρούσα προσφυγής της Gas et Dubois. Πάντως, οφείλουμε να αναγνωρίσουμε, ότι παρά τις όποιες επιμέρους διαφορές στις δύο έννομες τάξεις (Γαλλίας – Αυστρίας) αμφότερες οι υποθέσεις αφορούν στο δικαίωμα υιοθεσίας του ενός βιολογικού τέκνου του συντρόφου από τον άλλο σύντροφο, ο οποίος ασκεί de facto γονικά καθήκοντα ήδη από τη γέννηση του παιδιού. Το Δικαστήριο καλείται απλώς σε δεύτερο χρόνο να επισημοποιήσει μία ήδη ιδρυθείσα γονική σχέση και να ενισχύσει στην υπόθεση Francine Bonnaud and Patricia Lecoq v. Γαλλίας τους αδελφικούς δεσμούς, που έχουν αναπτυχθεί ανάμεσα στα παιδιά των δύο συντρόφων.

Ωστόσο, αξίζει να επισημανθεί, ότι ανεξάρτητα από την όποια απόφαση του ΕΔΔΑ στη υπόθεση αυτή, η γαλλική έννομη τάξη έχει ήδη από το 2013 θεσπίσει τον όμοφυλο πολιτικό γάμο και πλέον τα LGBTQI ζευγάρια έχουν πρόσβαση τόσο στη σύμβαση του γάμου όσο και στην τέλεση υιοθεσίας. Παρατηρείται, δηλαδή, ότι μία συνητηρητική νομοθεσία, η οποία μάλιστα τροφοδοτεί κατ' επανάληψη με προσφυγές το ΕΔΔΑ, εκσυγχρονίζεται ως προς τον τρόπο θέασης και αντιμετώπισης της συντροφικότητας και ομογονικότητας.

Αρ. 9

✓ Υπόθεση D. και B. κατά Αυστρίας (case D. and B. v. Austria. Application no. 40597/12).

Ανάλογο είναι και το περιεχόμενο της παρούσης προσφυγής, η οποία υπεβλήθη στο ΕΔΑΔ την 28^η Ιουνίου του 2012 από δύο γυναίκες με αυστριακή υπηκοότητα κατά της χώρας καταγωγής τους έπειτα από άρνηση του Αυστριακού

⁸⁴⁹ Επιχείρημα, στο οποίο στήριξε την απόρριψη της προσφυγής η μειοψηφία των δικαστών.

Δικαστηρίου χορήγησης άδειας άσκησης της γονικής μέριμνας του βιολογικού τέκνου της μίας εξ αυτών από την άλλη.

- ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΑ ΠΕΡΙΣΤΑΤΙΚΑ

Οι δύο προσφεύγουσες είναι ζευγάρι και συγκατοικούν ήδη από το 2004. Το 2008-2009 αποφάσισαν να αποκτήσουν παιδί και η κα D υπεβλήθη σε επιτυχή εξωσωματική γονιμοποίηση με δότη σπέρματος στη Δανία, καθώς στην Αυστρία απαγορεύεται σε ομόφυλα ζευγάρια να τεκνοποιήσουν με τη βοήθεια της εξωσωματικής γονιμοποίησης. Η κα D απέκτησε έναν γιο, τον N., στις 20 Ιανουαρίου του 2010, ο οποίος έχει εγγραφεί στο μητρώο αρρένων της Αυστρίας μόνο με τα στοιχεία της βιολογικής του μητέρας, η οποία ασκεί νομικά τη γονική μέριμνα του γιου της. Η «κοινωνική» του μητέρα, κα B., επιμελείται de facto του ανήλικου παιδιού της συντρόφου της και για τον λόγο αυτό οι δύο γυναίκες συμφώνησαν την από κοινού άσκηση της γονικής μέριμνας του N υπογράφοντας το σχετικό ιδιωτικό συμφωνητικό.

Εν συνέχεια, ζήτησαν από το καθ' ύλην και κατά τόπο αρμόδιο Δικαστήριο την νομική επικύρωση της εγγραφής συμφωνίας τους και την αναγνώριση της B ως δεύτερου γονέα του N. Ωστόσο, το Δικαστήριο απέρριψε το αίτημα των δύο γυναικών τονίζοντας, ότι η αίτηση είναι νόμω αβάσιμη, καθώς προσκρούει στα άρθρα 186^α και 187 επ. του ΑΚ και τη νομολογία του Ανώτερου Δικαστηρίου. Άλλωστε, υπογράμμισε, ότι δεν είναι απαραίτητη η νομική κατοχύρωση της B., καθώς ήδη ασκεί εν τοις πράγμασι την επιμέλεια του N. και από κοινού με τη βιολογική του μητέρα. Συμπλήρωσε, δε, ότι η έννομη τάξη της Αυστρίας δεν επιφυλάσσει τα ίδια δικαιώματα στους ομοφυλόφιλους και ετερόφυλους ανάδοχους γονείς (με την έννοια των πατριών ή μητριών) σε θέματα επιμέλειας, χωρίς ωστόσο να διακρίνει ανάμεσα στα άγαμα ετερόφυλα ζευγάρια και στα ομόφυλα.

Μετά από άσκηση όλων των νόμιμων ένδικων μέσων κατά των αρμόδιων δικαστηρίων της Αυστρίας, οι δύο προσφεύγουσες απευθύνθηκαν στο ΕΔΑΔ παραπονούμενες για διακριτική μεταχείριση και για παραβίαση των άρθρων 8 και 14 της ΕΣΔΑ. Το Δικαστήριο κοινοποίησε την προσφυγή στην Αυστρία στις 23 Μαΐου 2015 ζητώντας να εκθέσει τα επιχειρήματά της επ' αυτού.

Αν και ακόμα η δικαιοδοτική κρίση του ΕΔΑΔ δεν έχει δημοσιευθεί, ωστόσο είναι εξαιρετικά απίθανο να μη γίνει δεκτή η προσφυγή λόγω του προηγούμενου δεδικοσμένου. Κατ' αναλογική εφαρμογή της απόφασης στην υπόθεση «X και λοιποί

κατά Αυστρίας», πλέον παρέχεται η δυνατότητα στα ομόφυλα ζεύγη τουλάχιστον της Αυστρίας να διεκδικήσουν με επιτυχία το δικαίωμα στη θετή ομογονεικότητα.

Βέβαια δέον να υπομνησθεί στο σημείο αυτό, ότι και η Αυστρία έχει πλέον κατοχυρώσει νομικά τόσο τον γάμο μεταξύ των ομόφυλων ζευγαριών όσο και την υιοθεσία τέκνου από αυτά. Ήδη από το 2013 επιτρέπεται σύννομα η υιοθεσία του τέκνου του συντρόφου από τον άλλο σύντροφο, ενώ από το 2016 η κοινή υιοθεσία ενός ξένου βιολογικά τέκνου από ομόφυλα ζευγάρια εντάσσεται και στην αυστριακή έννομη τάξη. Όπως διαπιστώνεται, λοιπόν, τα τελευταία έτη σημειώνονται ραγδαίες εξελίξεις ως προς τον τρόπο προσέγγισης του δικαιώματος ίδρυσης οικογενειακής ζωής, το οποίο ερμηνεύεται κάτω από νέες κοινωνικές και νομικές εννοιολογήσεις. Η Ευρωπαϊκή Συναίνεση διευρύνεται ολοένα και περισσότερο με την πάροδο του χρόνου, γεγονός που θα συνεπιφέρει ριζικές αλλαγές στο δικανικό σκεπτικό και κατ' επέκταση στα νομολογιακά δεδομένα του ΕΔΔΑ.

Αρ. 10

ΥΠΟΘΕΣΗ Hallier και Lucas κατά Γαλλίας (Case of Hallier and Lucas v. France. Application, no. 46386/10).

Οι προσφεύγουσες, δύο γυναίκες που ζουν μαζί για οκτώ έτη έχοντας συνάψει σύμφωνο συμβίωσης το 2004, στρέφονται κατά της Γαλλίας παραπονούμενες διακριτική μεταχείριση λόγω της ομοερωτικής συμπεριφοράς τους, επειδή το ανώτατο Γαλλικό Δικαστήριο αρνήθηκε να αναγνωρίσει το δικαίωμα της γονικής άδειας στην Lucas ύστερα από τη γέννηση του τέκνου της συντρόφου της, Hallier. Η προσφυγή κοινοποιήθηκε στην Γαλλική κυβέρνηση στις 6 Απριλίου 2011 και ακόμη αναμένεται η κατάθεση των απόψεών της.

Είναι προφανές ότι τη θεμελιώδη απόφαση του Δικαστηρίου επί της προσφυγής «X και ΛΟΠΟΙ κατά της Αυστρίας» θα διαδεχθούν πολλές ακόμη ιστορικές αποφάσεις κατά των εναγόμενων κρατών, που αρνούνται να αναγνωρίσουν τα δικαιώματα των ομοφυλόφιλων σε ζητήματα οικογενειακής συνοχής και αρμονίας. Η ratio της κατοχύρωσης του δικαιώματος της υιοθεσίας του παιδιού από τον σύζυγο του βιολογικού γονέα δεν αναιρείται, ούτε και αποδυναμώνεται στην περίπτωση ανατροφής του βιολογικού κατιόντα από γονείς του ίδιου φύλου.

1.2.5.5. Αποτελέσματα Ανάλυσης Περιεχομένου – Κριτικές επισημάνσεις

Διά της μεθόδου της συνεχούς σύγκρισης των ποιοτικών δεδομένων επιτυγχάνεται η γενική κατηγοριοποίηση του πρωτογενούς υλικού και μέσω αυτής η παραγωγή θεωρίας. Έτσι, λοιπόν, η συνοπτική ανασκόπηση μέρους της νομολογίας των Ευρωπαϊκών Δικαστηρίων και ιδίως του ΕΔΔΑ, καταδεικνύει ένα βαθμιαίο, αλλά ταυτόχρονα δυναμικό εκσυγχρονισμό του τρόπου κατανόησης της οικογένειας και της ιδιωτικής ζωής. Μελετώντας τις αποφάσεις του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου, καθώς και τη νομοθεσία των περισσότερων ευρωπαϊκών κρατών, παρατηρείται αφενός μεν μια κλιμακώμενη μεταστροφή στην εξέλιξη των αντιλήψεων στο πεδίο της «οικογένειας», αφετέρου δε μια κινητικότητα ως προς την άρση των διακρίσεων εις βάρος των ομόφυλων ζευγαριών.

Αναμφίβολα, η προσπάθεια προστασίας θεμελιωδών δικαιωμάτων και ιδίως του σεξουαλικού προσανατολισμού δεν είναι τόσο εμφανής σε θέματα ομογενεικότητας και υιοθεσίας τέκνου. Η αμήχανη θέση των δικαστών και ιδιαίτερα εκείνων, που εκπροσωπούν κράτη με συντηρητικό νομικό πλαίσιο, συνυφαίνεται με την επίκληση της αναγκαιότητας και του θεμιτού σκοπού, σε περιπτώσεις με ηθικές και δεοντολογικές πτυχές ή σε υποθέσεις χωρίς ομοφωνία των κρατών μελών. Η έννοια της αναγκαιότητας και του περιθωρίου εκτίμησης των κρατών μελών απαντούν σε κάποια παρούσα κοινωνική ανάγκη. Ωστόσο, η αποτελεσματική θεσμική κατοχύρωση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και η διασφάλιση της αρχής της μη διάκρισης αποτελούν διαρκή πρόκληση για το Δικαστήριο στον άξονα της καθολικής εφαρμογής τους και της άμβλυνσης ακόμη και των προσωπικών προκαταλήψεων. Και ανθρώπινα δικαιώματα οικουμενικής σημασίας δεν αποτελούν μόνο η ζωή, η ελευθερία, η αξιοπρέπεια, η ισότητα, αλλά και το δικαίωμα στην οικογενειακή ζωή.

Εν προκειμένω, η προάσπιση της γονεϊκότητας -ανεξάρτητα από τον σεξουαλικό προσανατολισμό του γονέα- αποτελεί ζήτημα, που έχει απασχολήσει κατά κόρον τα τελευταία χρόνια το Δικαστήριο λόγω της θεσμικής πλέον ορατότητας των ομόφυλων ζευγαριών. Αναλύοντας ανά κατηγορία τις αποφάσεις διαπιστώνουμε μία αντιφατικότητα ως προς την εννοιολογική συλλογιστική του ΕΔΔΑ στο ίδιο θέμα: άλλοτε να υπερισχύει η απροθυμία του Δικαστηρίου να υπεισέλθει σε ακανθώδη θέματα ιδιωτικού βίου αξιοποιώντας το νομικό εργαλείο του περιθωρίου της εκτίμησης (υπόθεση Fretté κατά Γαλλίας, Gas και Dubois κατά Γαλλίας) και

άλλοτε να λαμβάνει –έστω και διστακτικά – σαφή θέση απέναντι σ’ αυτά εφαρμόζοντας την αρχή της αναλογικότητας (υποθέσεις E.B. κατά Γαλλίας, X και λοιποί κατά Αυστρίας, Salgueiro da Silva Mouta κατά της Πορτογαλίας, Vallianatos και λοιποί κατά της Ελλάδας, Oliari και λοιποί κατά Ιταλίας). Οι διχασμός του Δικαστηρίου αποτυπώνεται όχι μόνο στις αντικρουόμενες αποφάσεις, αλλά και στην ίδια τη σύνθεση του ΕΔΔΑ, που φαίνεται ως σώμα να εμφορείται από εκδιαμέτρου διστάμενες απόψεις. Φυσικά, η καινοτόμα στάση κάποιων μελών του Δικαστηρίου αποτελεί έκφραση μίας βαθύτερης κοινωνικής μεταβολής, που τείνει να αγκαλιάσει τη διαφορετικότητα με όρους ισότητας και ισονομίας, μεταβάλλοντας άρδην το τοπίο της ομοιογενικότητας.

Οι ρηξικέλευθες ιδέες, που αποτυπώνονται είτε στην άποψη της μειοψηφίας ή ακόμη και στο ίδιο το σκεπτικό της απόφασης κυρίως στις τελευταίες υποθέσεις αποδεικνύουν, ότι τίποτα δεν αποτελεί δικαστικό δεδικασμένο, τέτοιο που να αποτρέπει τους ομοφυλόφιλους να διεκδικούν δικαιώματα, τα οποία απολαμβάνουν οι ετερόφυλοι συνάνθρωποί τους. Ο κόσμος αλλάζει συμπαρασύροντας και την κυρίαρχη ετεροσεξιστική ιδεολογία. Πρωτοστατώντας το ίδιο το Δικαστήριο στη διεργασία της κοινωνικής μεταστροφής, διακηρύττει ασμένως τον σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στην προσωπική σφαίρα και δη στη σύνθεση της οικογενειακής ζωής επωφελούμενο από τις προσφυγές, που άγονται προς εκδίκαση ενώπιόν του.

Οι προσφεύγοντες επικαλούνται άμεση διάκριση από το εγχώριο σύστημα ελέγχου, υπό την έννοια ότι τούς επιφυλάχθηκε δυσμενής μεταχείριση σε σύγκριση με αυτήν, της οποίας έτυχε, τυγχάνει ή θα ετύγχανε ένα άλλο πρόσωπο, που βρίσκεται σε όμοια κατάσταση, λόγω κάποιου ιδιαίτερου χαρακτηριστικού τους, το οποίο όμως περιφρουρείται (προστατευόμενο χαρακτηριστικό). Σύμφωνα με τη διατύπωση, που χρησιμοποιεί το ΕΔΔΑ, πρέπει να υπάρχει «διαφορά στη μεταχείριση ατόμων, που βρίσκονται σε ανάλογες ή σχετικά όμοιες καταστάσεις», η οποία να «βασίζεται σε κάποιο αναγνωρίσιμο χαρακτηριστικό».⁸⁵⁰ Αντλώντας από τη νοηματοδότηση αυτή, προστατευόμενα χαρακτηριστικά είναι εκείνα τα

⁸⁵⁰ ΕΔΔΑ, Carson και λοιποί κατά Ηνωμένου Βασιλείου, [Τμήμα Ευρείας Σύνθεσης] (αριθ. 42184/05), 16 Μαρτίου 2010, παρ. 61. Ομοίως, ΕΔΔΑ, D.H. και λοιποί κατά Τσεχικής Δημοκρατίας [Τμήμα Ευρείας Σύνθεσης] (αριθ. 57325/00), 13 Νοεμβρίου 2007, παρ. 175, και ΕΔΔΑ, Burden κατά Ηνωμένου Βασιλείου [Τμήμα Ευρείας Σύνθεσης] (αριθ. 13378/05), 29 Απριλίου 2008, παρ. 60.

χαρακτηριστικά των προσώπων, τα οποία δεν πρέπει να σχετίζονται με τη διαφορετική μεταχείριση ή με την απόλαυση συγκεκριμένου πλεονεκτήματος.

Ως προστατευόμενα έννομα αγαθά αναγνωρίζονται από την ευρωπαϊκή νομοθεσία η ζωή, η ελευθερία, η πρόσβαση στη δικαιοσύνη, το φύλο, ο γενετήσιος προσανατολισμός, η φυλή, η εθνοτική καταγωγή, η εθνική προέλευση και η θρησκεία ή οι πεποιθήσεις (άρθρα 2, 5, 8, 9, 10, 11, 12, 14). Η κατάγνωση της δυσμενούς μεταχείρισης και κατά συνέπεια της άμεσης διάκρισης προϋποθέτει την ανάγκη ύπαρξης αιτιώδους συνάφειας ανάμεσα στην λιγότερο ευνοϊκή μεταχείριση και στο προστατευόμενο χαρακτηριστικό. Οι προσφεύγοντες, λοιπόν, θα πρέπει να αποδείξουν δυσμενή μεταχείριση σε σύγκριση με τη μεταχείριση κάποιου άλλου προσώπου, που βρίσκεται σε όμοια κατάσταση. Στις προηγούμενες υποθέσεις ως μέτρο σύγκρισης λαμβάνονται τα ετερόφυλα ζευγάρια ή μόνα ετερόφυλα άτομα.

Όπως ήδη έχουμε επισημάνει, η στοιχειοθέτηση άμεσης διάκρισης δε συνεπάγεται κατ' ανάγκη και ευδοκίμηση της προσφυγής, καθώς το Δικαστήριο θα πρέπει να ελέγξει αν συντρέχει περίπτωση εφαρμογής του γενικού κριτηρίου δικαιολόγησης των διακρίσεων από την πλευρά των εγχώριων αρχών κατ' εφαρμογή της αρχής της αναλογικότητας. Έτσι, λοιπόν, στην υπόθεση *Fretté κατά Γαλλίας*, ο αιτών υιοθεσία, ο οποίος είχε αποκαλύψει τη σεξουαλική του ταυτότητα στις αρμόδιες γαλλικές αρχές, αποκλείστηκε από το νόμιμο δικαίωμα, που έχουν μόνα άτομα να υιοθετούν. Για το λόγο αυτό, κατήγγειλε, ότι η απόρριψη της αίτησής του συνιστά άμεση διάκριση σε βάρος του. Το ΕΔΔΑ διαπίστωσε ενδεχόμενη ύπαρξη σε βάρος του δυσμενούς μεταχείρισης, εκτός και αν καθίστατο δυνατό να δικαιολογηθεί η διαφορά στην απόλαυση του δικαιώματος ως αναγκαία σε μία δημοκρατική κοινωνία. Για να είναι αιτιολογημένη, έπρεπε οι γαλλικές αρχές να αποδείξουν, ότι τα μέσα, που επέλεξαν, ανταποκρίνονται σε πραγματική ανάγκη και ότι είναι πρόσφορα και αναγκαία για την επίτευξη του επιδιωχθέντος στόχου. Η Γαλλική κυβέρνηση προέβαλε, ότι το συμφέρον του παιδιού δεν εξυπηρετείται από την υιοθεσία του από ομοφυλόφιλο άτομο, στηρίζοντας το επιχείρημα αυτό στα αμφιλεγόμενα και ασαφή πορίσματα ερευνών σε θέματα ομογονεικότητας. Το ΕΔΔΑ απεφάνθη, ότι ο λόγος αυτός μπορούσε να αποτελέσει θεμιτό σκοπό. Δεν απάντησε, όμως, στο ερώτημα, αν ο αποκλεισμός του Fretté εξυπηρετούσε τον εν λόγω σκοπό, τη στιγμή μάλιστα που η προσωπικότητά του, περιείχε εκείνα τα ηθικά στοιχεία, που επιβραβεύονται στα ετερόφυλα άτομα.

Η αρχή της αναγκαιότητας των ληφθέντων μέτρων συντρέχει, όταν δεν υπάρχει εύλογο εναλλακτικό μέσο, το οποίο θα έθιγε λιγότερο την αρχή της ίσης μεταχείρισης (όπως παρακολούθηση – follow up- της υιοθεσίας). Τελικά, η εφαρμογή της νομοθεσίας επί των πραγματικών περιστατικών της υπόθεσης αφέθηκε στο εθνικό δικαστήριο αναγνωρίζοντας ευρύ περιθώριο διακριτικής εκτίμησης. Το Δικαστήριο διέγνωσε, επομένως, ότι η Γαλλία είχε κατά τρόπο νόμιμο και εύλογο την αρμοδιότητα να αξιολογήσει, ότι το δικαίωμα ικανότητας προς υιοθεσία υφίστατο θεμιτούς περιορισμούς για χάρη εξυπηρέτησης του συμφέροντος του θετού παιδιού.

Στην επόμενη, όμως, περίπτωση της *E.B. κατά Γαλλίας*, αν και το Δικαστήριο έκρινε εν πρώτοις, ότι η απόρριψη της αίτησης υιοθεσίας της προσφεύγουσας από τις Γαλλικές αρχές εξυπηρετεί θεμιτό σκοπό, ωστόσο ακολούθησε εν συνεχεία μία αυστηρότερη εννοιολογική προσέγγιση αναφορικά με την ερμηνεία των κριτηρίων δικαιολόγησης της άμεσης διάκρισης. Η γραμμή αυτή υποδηλώνει, ότι οι εξαιρέσεις από τον γενικό κανόνα της ατομικής υιοθεσίας (που ισχύει και στο γαλλικό οικογενειακό δίκαιο) θα πρέπει να αιτιολογούνται επαρκώς και να στηρίζονται σε συγκεκριμένους λόγους, που επιβάλλουν τη λήψη τους. Οι γενικεύσεις περί γονεϊκής ακαταλληλότητας του αιτούντος υιοθεσία λόγω ταυτότητας φύλου αφ' εαυτές δεν αρκούν πλέον.

Στο πλαίσιο της υπόθεσης *Gas και Dubois κατά Γαλλίας* επανέρχεται το ζήτημα της υιοθεσίας από ομόφυλα ζευγάρια. Ειδικότερα, το ΕΔΔΑ καλείται να εξετάσει την καταγγελία μίας ομοφυλόφιλης γυναίκας, ότι υπέστη διακριτική μεταχείριση από το γαλλικό κράτος, όταν ζήτησε να υιοθετήσει το παιδί της συντρόφου της, το οποίο ήδη ανέτρεφε από κοινού με τη βιολογική του μητέρα. Η άρνηση των γαλλικών δικαστηρίων κρίθηκε, ότι δεν παραβιάζει το δικαίωμα στην ιδιωτική ζωή (άρθρο 8), ούτε συνιστά αρνητική διάκριση κατ' άρθρο 14, καθώς ο αποκλεισμός από το δικαίωμα υιοθεσίας ισχύει τόσο για τα ετερόφυλα άγαμα ζευγάρια όσο και για τα ομόφυλα, έστω κι αν έχουν εντάξει τη σχέση τους σε ένα καταχωρημένο πλαίσιο συμβίωσης. Η ένσταση ότι στα τελευταία δεν παραχωρείται η δυνατότητα σύναψης συμβατικού γάμου παρά μόνο αυτή η εναλλακτική μορφή θεσμικής κατοχύρωσης από την εγχώρια νομοθεσία δε συνιστά έμμεση διάκριση, αφού σύμφωνα με το άρθρο 12 της Σύμβασης στα κράτη μέλη αναγνωρίζεται ευρύ περιθώριο δικαστικής ευχέρειας για τη ρύθμιση των εν λόγω ζητημάτων.

Στην υπόθεση αυτή χρήζει ιδιαίτερης μνείας η διαφωνούσα γνώμη του Δικαστή Villiger, ο οποίος δεν ερμηνεύει με στενή νομική προσέγγιση την εγχώρια

και διεθνή νομοθεσία, αλλά τολμά να υποστηρίξει, ότι το συμφέρον του συγκεκριμένου παιδιού, το οποίο ήδη ανατρέφεται εντός ενός de facto ομογονεϊκού περιβάλλοντος, επιτάσσει και την de jure αναγνώριση της οικογένειάς του.

Το θέμα της ομογονεϊκότητας και της διγονεϊκής υιοθεσίας άγεται και πάλι προς συζήτηση από τους προσφεύγοντες *X κ.α. κατά Αυστρίας*. Στην περίπτωση αυτή, όπως και στην *E.B. κατά Γαλλίας*, το Δικαστήριο αποφαινεται, ότι διαθέτει την Ευρωπαϊκή Consensus, ώστε να αποφανθεί, αν συνέτρεξε άμεση διάκριση σε βάρος των αιτούντων λόγω ταυτότητας φύλου και αν η δυσμενής αυτή μεταχείριση δικαιολογείται από ιδιαιτέρως πειστικούς και βαρύνοντες λόγους.⁸⁵¹ Συγκεκριμένα, το ΕΔΔΑ αποφασίζει την αποδοχή της προσφυγής και την καταδίκηση της Αυστρίας λόγω της άμεσης διάκρισης σε βάρος των ομόφυλων ζευγαριών, που θεσπίζει το θεσμικό πλαίσιο της χώρας και που η Αυστριακή Κυβέρνηση δεν αιτολόγησε επαρκώς. Διευκρίνισε, τέλος, ότι η διαφοροποίησή του από την υπόθεση *Gas και Dubois* εναντίον Γαλλίας ήταν επιβεβλημένη, καθώς το γαλλικό δίκαιο δεν επέτρεπε καθολικά την υιοθεσία μεταξύ άγαμων ζευγαριών ανεξαρτήτως σεξουαλικού προσανατολισμού.

Επιχειρώντας μία συγκριτική ανάγνωση των ανωτέρω αποφάσεων διαπιστώνουμε, ότι το Δικαστήριο μεταστρέφει προοδευτικά τη νομολογιακή του τοποθέτηση υπέρ των οικογενειακών δικαιωμάτων των ομόφυλων ζευγαριών την τελευταία δεκαετία, προφανώς χάρη στη ραγδαία εξέλιξη των κοινωνικών συνθηκών. Αναγνωρίζοντας, ότι είναι πλέον προσχηματική και άτοπη η μέχρι τώρα προσέγγιση του ότι ένα ομόφυλο ζευγάρι δεν μπορεί να απολαμβάνει οικογενειακή ζωή, υπαγάγει την de facto σταθερή συζυγική σχέση μεταξύ ομοφυλοφίλων τόσο στο πεδίο προστασίας της «οικογενειακής ζωής» όσο και της «ιδιωτικής ζωής» του άρθρου 8. Έτσι, το Δικαστήριο προβαίνει στην ανεπιφύλακτη διαπίστωση, ότι τα ομόφυλα ζευγάρια είναι το ίδιο ικανά όπως και τα ετερόφυλα να συνάπτουν σταθερές και πιστές συναισθηματικές σχέσεις: επομένως, ευρίσκονται σε όμοια κατάσταση με τα ετερόφυλα ζευγάρια αναφορικά με την ανάγκη τους για νομική αναγνώριση και προστασία της σχέσης τους.

Η θεσμική αναγνώριση του δικαιώματος οικογενειακής ζωής μεταξύ ομοφυλοφίλων συμπλέκεται αυτομάτως με τη δυνατότητα ίδρυσης συγγένειας μέσω της απόκτησης απογόνων. Το δικαίωμα στην υιοθεσία παιδιών αποτελεί ειδικότερη,

⁸⁵¹ Χαμτζούδης, Ν., 2015: 91-92

επομένως, έκφραση της οικογενειακής ζωής, που πλέον καταφάσκει στα ομοφυλόφιλα άτομα και υπό όρους στα ομόφυλα ζευγάρια. Αξιοποιώντας αυστηρά νομικά κριτήρια, οι σχολιασθείσες προσφυγές θα έπρεπε να είχαν ανεξαιρέτως ευδοκιμήσει βασιζόμενες στην προφανώς άνιση μεταχείριση των φύλων και στην απουσία αποχρώντων λόγων δικαιολόγησής της. Ωστόσο, η υιοθεσία ιδωμένη πρωτίστως από την πλευρά του παιδιού εγείρει εντονότερη προβληματική από οποιοδήποτε άλλο ενδεχομένως δικαίωμα του ανθρώπου, καθώς υποσκελίζεται από το δικαίωμα πληρέστερης εξυπηρέτησης του συμφέροντος του μετακινούμενου ανηλίκου. Αρχικά, το Δικαστήριο εκμεταλλεζόμενο το νομικό του οπλοστάσιο αποφεύγει να λάβει θέση πάνω σ' αυτό το διακαές κοινωνικό ζήτημα παρά την ισχυρή και σαφή αποκλίνουσα άποψη της μειοψηφίας. Η προσήλωση στις επιμέρους ηθικοκοινωνικές αποκλίσεις εμπίπτουν στο «περιθώριο εκτίμησης» κάθε κράτους μέλους, γεγονός που επικαλύπτει προσχηματικά την απροθυμία του ΕΔΔΑ να τοποθετηθεί επί του νομικού status των ομόφυλων κοινωνικών γονέων.

Την επόμενη, όμως, πενταετία ενόψει του υψηλότερου βαθμού εξέλιξης των κοινωνικών αντιλήψεων αναγνωρίζει δικαίωμα στους ομοφυλόφιλους ατομικής υιοθεσίας και υιοθεσίας του βιολογικού παιδιού του συντρόφου. Παρά το γεγονός, ότι ακόμη δεν έχει αποφανθεί επί του δικαιώματος κοινής υιοθεσίας ενός γενετικά ανοίκειου παιδιού με το ομόφυλο ζευγάρι, ωστόσο η εξέταση της προσφυγής υπό τη σφαίρα της διακριτικής μεταχείρισης και όχι αυτής καθεαυτής της ικανότητας για υιοθεσία είναι εξίσου τολμηρή. Ο συλλογισμός αυτός δίδει άμεση απάντηση στο πρώτο και τρίτο ερευνητικό ερώτημα. Αρκούντως νεωτερικός και ανατρεπτικός, ώστε να επαναπροσδιορίσει την έννοια της οικογένειας και του περιεχομένου του συμφέροντος τέκνου, αλλά και να ενσωματώσει τις κοινωνικές εξελίξεις στο χώρο του διεθνούς Δικαίου. Το ΕΔΔΑ με την απόφασή του επί της υποθέσεως «*X και λοιποί κατά Αυστρίας*» στην ουσία καλεί τα κράτη μέλη να εκσυγχρονίσουν το εγχώριο νομικό τους σύστημα και να επικαιροποιήσουν τη θέση τους απέναντι στην ομοερωτική οικογένεια και επί του νομικού καθορισμού της γονικής σχέσης. Η πρόθεση αυτή θα έχει άραγε αντίκτυπο στην ελληνική κοινωνία και η απόφαση θα λειτουργήσει εντέλει παιδαγωγικά και στην Ελλάδα; Απάντηση στα ερωτήματα αυτά θα επιχειρήσουμε να δώσουμε από το πεδίο της ποιοτικής έρευνας με τη μέθοδο της συνέντευξης.

1.2.6. ΠΕΔΙΟ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Με αφετηριακό σημείο την τελευταία αυτή απόφαση του ΕΔΔΑ και εν αναμονή εξελίξεων επί εκκρεμών υποθέσεων συναφούς αντικειμένου, οι οποίες θα μπορούν να δεχθούν περαιτέρω θεωρητικές προσεγγίσεις, κατηγοριοποιήσεις και επεξηγήσεις, ξεκινάμε τη διαδρομή μας στο ελληνικό πεδίο της έρευνας. Θα προσπαθήσουμε να καλύψουμε τα θεωρητικά ερωτήματα, που θα αποτελούν καθ' όλη τη διάρκεια της πορείας οδηγοί και καθοδηγητές μας. Η «Χ και λοιποί κατά Αυστρίας» τυγχάνει κατευθυντήριοι άξονας στην προσπάθεια δόμησης κοινών θεσμικών πλαισίων και συνιστά θεωρητική πρόκληση, ώστε να διευρυνθεί η Ευρωπαϊκή consensus και στην Ελλάδα.

Στο παρόν στάδιο οφείλουμε να επαναλάβουμε, ότι οι μέθοδοι, τεχνικές και οι διαδικασίες ανάλυσης και επεξεργασίας των ποιοτικών δεδομένων δεν επαφίενται, όπως στο παρελθόν, στην εγγενή επινοητική δεινότητα του ερευνητή, η οποία είναι δύσκολο να ελεγχθεί στα επιμέρους της βήματα. Ο Τσιώλης κατονομάζει τη «διεργασία ανάλυσης του παραχθέντος ποιοτικού υλικού ως “camera obscura” της ερευνητικής διαδικασίας».⁸⁵² Ακολουθώντας, θα προβάλλουμε τα διλήμματα με τα οποία έρχεται αντιμέτωπος ο ερευνητής σε κάθε στάδιο της ποιοτικής μεθοδολογίας και έρευνας και την εναλλακτική οδό, που δύναται να ακολουθήσει, ώστε να αποφύγει αστοχίες και λάθη κατά τη συναγωγή συμπερασμάτων.

1.2.6.1. Η επιλογή του μεθοδολογικού εργαλείου της συνέντευξης

Ο μελετητής, που επιλέγει την ποιοτική έρευνα ως την καταλληλότερη μέθοδο προσέγγισης του διερευνώμενου ζητήματος, αξιολογεί θετικά τον ανακατασκευαστικό χαρακτήρα της. Αυτό σημαίνει, ότι αναγνωρίζει εκ των προτέρων, ότι κάθε κοινωνικό φαινόμενο, που καλείται να εξετάσει, είναι προδιαμορφωμένο και προερμηνευμένο από τα δρώντα υποκείμενα, καθώς ήδη μέσα από το προσωπικό βίωμα έχουν εμπεδώσει τη σημασία και τον αντίκτυπο στη ζωή τους. Επιφορτίζεται, επομένως, με την ευθύνη να διεισδύσει και να εμπεδώσει τους τρόπους, με τους οποίους «οι συμμετέχοντες εντυπώνουν την κοινωνική τους κατάσταση, νοηματοδοτούν και οργανώνουν τις ενέργειές τους, κατανοούν τον κοινωνικό κόσμο και τη θέση τους εντός αυτού». Η ποιοτική κοινωνική έρευνα διέρχεται, λοιπόν, από μία ανακατασκευαστική διαδικασία, «στο βαθμό, που οι

⁸⁵² Τσιώλης, Γ., 2015: 478

*ερμηνείες του ερευνητή για την κοινωνική πραγματικότητα είναι δευτερογενείς (ή δευτέρας τάξης) τυποποιήσεις, οι οποίες βασίζονται στις πρωτογενείς τυποποιήσεις των υποκειμένων της έρευνας».*⁸⁵³

Για την ακριβέστερη ανάλυση της έννοιας, η Dausien⁸⁵⁴ επιχειρεί μία αποσαφήνιση του όρου ως εξής: *«ανακατασκευή δε σημαίνει αναπαραγωγή, δηλαδή μία απλή κατανόηση και επικύρωση των καθημερινών ταξινομητικών κατηγοριών και νοηματικών δομών, αλλά μία στοχαστική, κριτική αναλυτική ανακατασκευή των διαδικασιών κατασκευής πρώτου βαθμού καθώς και των προϋποθέσεων υπό τις οποίες οι διαδικασίες αυτές λαμβάνουν χώρα, παραλείπονται ή ενδεχομένως μεταβάλλονται».*

Για να μπορέσει, όμως, ο ερευνητής να ανακατασκευάσει τα ποιοτικά δεδομένα, θα πρέπει να εμβαθύνει στοχαστικά στις πτυχές της καθημερινότητας των υποκειμένων της έρευνας αποφεύγοντας τον κίνδυνο της επιδερμικής προσέγγισης. Για τον λόγο αυτό, είναι αναγκαία η δόμηση επικοινωνιακών σχέσεων μαζί τους και η παροχή της δυνατότητας συμμετοχής στην ερευνητική διεργασία με το δικό τους σύστημα αναφοράς και έκφρασης.⁸⁵⁵ Για την εκπλήρωση, επομένως, του σκοπού αυτού, δέον να προτιμηθεί το μεθοδολογικό εκείνο εργαλείο, που θα διασφαλίζει ένα ανοικτό πεδίο αφήγησης και επιχειρηματολογίας του δείγματος.

Πράγματι, λοιπόν, συγκλίνοντας προς τη συνέντευξη, ικανοποιούμε τα ως άνω κριτήρια, καθώς η συνέντευξη εμφανίζει «το πλεονέκτημα της εγρήγορσης» έναντι των άλλων ποιοτικών εργαλείων. Χάρη στον διαδραστικό της χαρακτήρα είναι δυνατή η αλληλεπίδραση μεταξύ του ερευνητή και του συμμετέχοντα, η κατανόηση των προσωπικών τοποθετήσεων και η αποφυγή παρερμηνείας, που είναι θεμελιώδεις αρχές για την τελική έκβαση κάθε ποιοτικής έρευνας.⁸⁵⁶ Αξιοποιώντας την αυξημένη διαντίδραση, τη μέθεξη και την εμπλοκή του ερευνητή στη διαδικασία, είναι δυνατή η σε βάθος περιγραφή και ανάλυση των ζητούμενων στοιχείων με σκοπό την κατάδειξη των «μηχανισμών και των διαδικασιών παραγωγής συγκεκριμένων νοηματικών και κοινωνικών-πολιτισμικών πλαισίων κοινωνικής δράσης». Με τη μέθοδο αυτή επιτυγχάνεται, ουσιαστικά, «ο επιδιωκόμενος διάλογος ανάμεσα στις υπάρχουσες ιδέες για την κοινωνική πραγματικότητα και τα δεδομένα, που την αντιπροσωπεύουν».⁸⁵⁷

⁸⁵³ Τσιώλης, Γ., ο.α.

⁸⁵⁴ Dausien, B., 2000/2013: 225

⁸⁵⁵ Rosenthal, G., 2004: 17

⁸⁵⁶ Σαββάκης, Μ., 2013: 55

⁸⁵⁷ Κυριαζή, Ν., 2002: 56

Η συνέντευξη τυγχάνει στην ουσία μία ημιδομημένη σε βάθος συζήτηση, καθώς το μεγαλύτερο μέρος της θα καθοδηγείται από μία σειρά ερωτήσεων (που σχετίζονται με τα θέματα προς διερεύνηση), οι οποίες έχουν προκαθορισθεί, όχι όμως αυστηρά και απόλυτα, όπως συμβαίνει στη δομημένη συνέντευξη. Το είδος αυτό χαρακτηρίζεται από «πολύ περισσότερη ευελιξία ως προς την σειρά των ερωτήσεων, την τροποποίηση του περιεχομένου τους και ως προς την προσθαφαίρεση ερωτήσεων και θεμάτων».⁸⁵⁸ Με τον τρόπο αυτό αποφεύγεται η εκ των προτέρων τυποποίηση των απαντήσεων, άρα και των δεδομένων της έρευνας.

Λαμβάνοντας υπόψη τα παραπάνω, απαραίτητο εργαλείο συλλογής εμπειρικού υλικού εκτιμώνται οι συνεντεύξεις, που θα πραγματοποιηθούν σε στελέχη υγείας και πρόνοιας ή σε άλλους φορείς και οργανώσεις, που έχουν ασχοληθεί με την υιοθεσία άμεσα ή έμμεσα. Παράλληλα, δίδεται βήμα και στα υποκείμενα του τριγώνου της υιοθεσίας και ειδικότερα στους αιτούντες υιοθεσία και στους δυνάμει αιτούντες εστιάζοντας στις διαφορετικές κοινωνικές τροχιές των υποκειμένων. Ο λόγος, που προκρίνεται το δείγμα των υιοθετούντων (και δυνάμει υιοθετούντων) στην παρούσα διατριβή, παρόλο που θα παρουσίαζε αναμφίβολα ενδιαφέρον και η τοποθέτηση των υιοθετούμενων και των γεννητόρων τους, είναι γιατί η υιοθεσία και το συμφέρον του θετού τέκνου κρίνεται στο πρόσωπο κυρίως των υιοθετούντων. Η επιλογή των θετών γονέων γίνεται μέσα από μία διεργασία αξιολόγησης της γονεϊκής τους καταλληλότητας σε περιπτώσεις, όπου ο βιολογικός δεσμός δεν είναι αφ' εαυτού αρκετός για την ανατροφή του παιδιού. Και είναι από τις σπάνιες φορές, όπου ο νομοθέτης δίνει έμφαση στην κοινωνικοσυναισθηματική συγγένεια και όχι στην βιολογική. Αν και τα αίτια της μετακίνησης του υιοθετούμενου ασκούν ουσιώδη επιρροή στην πορεία της υιοθεσίας, ωστόσο αναλύονται σε δεύτερο βαθμό, ενώ προτάσσεται η διερεύνηση της κατασκευής (ή όχι) ενός μηχανισμού (ανα)παραγωγής της ιδεατής γονικής ταυτότητας.

Βασικός στόχος της ερευνητικής επιλογής του ετερογενούς δείγματος είναι η ταυτόχρονη ανάλυση των δομικών αιτιοτήτων, που διαδραματίζουν πρωτεύοντα ρόλο στην επικύρωση μίας υιοθεσίας, αλλά και των προσωπικών απεικονίσεων αυτής της ίδιας της υιοθεσίας. Οι αναπαραστάσεις, δηλαδή και τα ατομικά νοήματα διερευνώνται παράλληλα και σε άμεση σχέση με τις συγκεκριμένες κοινωνικές δομές

⁸⁵⁸ Ιωσιφίδης, Θ., 2003: 112

και τους μηχανισμούς, που παράγουν ή αναπαράγουν την κοινωνική πραγματικότητα της διακίνησης παιδιών.

Με άλλα λόγια επιχειρείται μία σαφή και οριοθετημένη διάκριση ανάμεσα στο πραγματικό και εμπειρικό στοιχείο της υιοθεσίας, όπως αποτυπώνεται στις ψυχρές, αποστασιοποιημένες και (αληθινά ή φαινομενικά) αντικειμενικές εκθέσεις της κοινωνικής υπηρεσίας και στις δικαστικές αποφάσεις, αλλά και όπως βιώνεται ο αντίκτυπος του πορίσματος αυτού από τους αιτούντες υιοθεσία. Επομένως, το «εμπειρικό επίπεδο αντιστοιχεί στα δεδομένα και τα γεγονότα, που γίνονται αντιληπτά από τις αισθήσεις του δείγματος, καθώς και από τη συνειδησιακή και υποκειμενική πρόσληψη αυτών των γεγονότων, ενώ το πραγματικό επίπεδο παραπέμπει στις δομές, στους μηχανισμούς και στις σχέσεις, που παράγουν τα γεγονότα, όπως αυτά σημασιολογούνται από τα κοινωνικά υποκείμενα».⁸⁵⁹

Ο ανθρώπινος λόγος, που μεσολαβεί ανάμεσα στην πραγματικότητα και τη νόηση, την αντίληψη δηλαδή του περιβάλλοντος, προσλαμβάνεται και αποθηκεύεται στο μαγνητόφωνο και αργότερα μετατρέπεται σε προϊόν επεξεργασίας και ποιοτικής ανάλυσης. Στο στάδιο αυτό έχουν σημασία για τον ερευνητή τα ολισθήματα της γλώσσας⁸⁶⁰, αυτά που λέγονται στη θέση εκείνων των οποίων η αναλυτική σκέψη και η συνομιλία προκρίνουν την εκφορά. Οι λέξεις, που ασυναίσθητα εκστομίζονται κατά τη φυσική ροή του λόγου, δε διαφέρουν σχεδόν ποτέ από τον νοητικό συλλογισμό του αφηγούμενου. Οι αξιολογικές κρίσεις, που αποτυπώνονται και αναδεικνύονται μέσα από τον πλουραλισμό των απόψεων και των στάσεων των ερωτώμενων, θα συνεισφέρουν σε κάποιες γενικεύσεις, όσο ενδεχομένως κοινότυπες και αν φαίνονται.

1.2.6.2. Η στρατηγική της Δειγματοληψίας

Ένα ακόμη σημαντικό βήμα στον σχεδιασμό μίας ποιοτικής μελέτης είναι η επιλογή του δείγματος, από το οποίο θ' αντληθεί το ποιοτικό υλικό, αφορά, δηλαδή, στον τρόπο με τον οποίο ο ερευνητής θα επιλέξει τους χώρους, τα άτομα και τα τεκμήρια, που θα συμπεριληφθούν στη μελέτη. Η δειγματοληψία διακρίνεται στην παρούσα μελέτη σε δύο είδη ανάλογα με τον τύπο της έρευνας, που θ' αξιοποιηθεί κάθε φορά.

Η ποιοτική δειγματοληψία οφείλει να υπακούει σε δύο βασικούς κανόνες: της καταλληλότητας και της επάρκειας. Το δείγμα, δηλαδή, θα πρέπει να είναι το

⁸⁵⁹ Robson, 2002, όπως αναφέρεται στο Ιωσιφίδης, Θ., 2006: 28.

⁸⁶⁰ Φρόντ, Σ., 1992: 81-87

κατάλληλο για την ερμηνεία του φαινομένου και θα πρέπει να είναι επαρκές όχι σε ποσότητα, αλλά σε παροχή ποιοτικών πληροφοριών, ώστε να σχηματισθεί η έννοια του «κορεσμού» αναφορικά με τις πληροφορίες για το υπό έρευνα φαινόμενο.⁸⁶¹ Η αίσθηση⁸⁶² ότι ένα συγκεκριμένο μέγεθος δείγματος είναι επαρκές δικαιολογείται από τη στιγμή που η συμπερίληψη και άλλων συμμετεχόντων στην ερευνητική διαδικασία δεν θα εισφέρει τίποτα από αναλυτικής και θεωρητικής άποψης (*θεωρητικός κορεσμός*).

Επομένως, στην ποιοτική έρευνα το δείγμα είναι μεν θεωρητικό και ο ερευνητής καθορίζει το χρονικό σημείο τερματισμού της δειγματοληπτικής του δραστηριότητας, όμως δεν απαιτείται να είναι ποσοτικά μεγάλο για τη διεξαγωγή έγκυρης έρευνας, αφού ένα «πληθωρικό» δείγμα δεν εξυπηρετεί, ούτε τους σκοπούς, ούτε τους στόχους της έρευνας λόγω των δυσκολιών κατά την ανάλυσή του. Η αντιπροσωπευτικότητα, με άλλα λόγια, επιτυγχάνεται και εξασφαλίζεται από την «ποιοτική σύσταση της ομάδας, που συγκροτεί το δείγμα». Δέον, λοιπόν, οι ερωτώμενοι ν' αποτελούν «χαρακτηριστικές - τυπικές περιπτώσεις», ν' αντιπροσωπεύουν, δηλαδή, τις κυριότερες κατηγορίες του πληθυσμού, που ερευνάται, ώστε να επέλθει ο *πληροφοριακός κορεσμός*, δηλαδή η επαναληψιμότητα των αποτελεσμάτων σε κάθε συνέντευξη. Ταυτόχρονα, να παρέχει τη δυνατότητα της *γενικευσιμότητας των αποτελεσμάτων*. Η γενίκευση αυτή δεν πρέπει να συγχέεται με εκείνη της ποσοτικής έρευνας, καθώς εδώ πρόκειται για αναλυτική ή θεωρητική επαγωγή. Δεδομένου, λοιπόν, ότι η ποιοτική έρευνα επιδιώκει να κατανοήσει τη σημασιολογία ενός φαινομένου από την πλευρά των συμμετεχόντων, είναι απαραίτητο να χρησιμοποιηθεί ένα δείγμα, από το οποίο θα μπορεί να εκμαιευθεί αυτή η πληροφορία. Θα πρέπει, δηλαδή, να περιλαμβάνει εκείνα τα υποκείμενα, που είναι ενεργώς εμπλεγμένα στη διαδικασία της υιοθεσίας και μπορούν με άνεση να απαντήσουν τα ερευνητικά ερωτήματα. Από την άλλη, αποφευκτέα θα πρέπει να είναι η εστιασμένη, μονομερής παρατήρηση δεδομένων, που ενισχύουν τις ενυπάρχουσες, εδραιωμένες κοινωνικές αντιλήψεις. Δεν θα πρέπει, δηλαδή, να απορρίπτεται *ad hoc* η συμμετοχή ενός δείγματος, επειδή δεν επιβεβαιώνει τα θεωρητικά ευρήματα.

Το δείγμα, επίσης, πρέπει να είναι κατάλληλο, δηλαδή, πρέπει να συγκεντρώνει τα στοιχεία εκείνα, που θέλει ο ερευνητής να ερευνήσει, καθώς και τη

⁸⁶¹ Morse 1994, Burnard P., 2004: 174–179

⁸⁶² Merkens, 2004: 168

γνώση και τη θέληση να συμμετάσχει. Αυτό το δείγμα μπορεί να επιτευχθεί μέσω μίας ‘σκοπίμης/στοχευμένης’ (purposive) ή ‘κατευθυνόμενης’ (purposeful) δειγματοληψίας. Η δειγματοληπτική στρατηγική, λοιπόν, που ακολουθείται στην παρούσα ποιοτική έρευνα, είναι εκείνη της «ευκαιρίας» ή άλλως «σκοπίμης» έρευνας, αφού επιλέγονται μόνο οι περιπτώσεις, οι οποίες θεωρούνται τυπικές και πλούσιες σε πληροφορίες βάσει γνωστών τους χαρακτηριστικών, που εξυπηρετούν τους σκοπούς της έρευνας.

Στην παρούσα έρευνα τέτοιες χαρακτηριστικές περιπτώσεις αποτελούν άτομα, που έχουν ήδη αιτηθεί να υιοθετήσουν παιδί δια της δημόσιας ή διακρατικής υιοθεσίας ή έχουν προσφύγει στη διαδικασία της ιδιωτικής υιοθεσίας με απευθείας συνεννόηση με τους βιολογικούς γονείς χωρίς τη μεσολάβηση του κέντρου κρατικής προστασίας. Παράλληλα, ενδιαφέρον παρουσιάζει και η στάση των φορέων δημοσίου ή ιδιωτικού δικαίου, που κινούνται γύρω από τη διαδικασία της υιοθεσίας και της αναδοχής, όπως κοινωνικές υπηρεσίες, ΜΚΟ αναζήτησης ριζών και Κέντρα παιδικής προστασίας, αλλά και οι σύλλογοι ομοφύλων ζευγαριών, ομοφυλόφιλων και γενικότερα της ΛΟΑΤΚΙ κοινότητας, που βιώνουν τη γονεϊκότητα μέσα από το πρίσμα της τεχνητής εκσυγγένευσης.

1.2.6.3. Προβλήματα Εγκυρότητας, Γενικευσιμότητας και Αξιοπιστίας

Η διασφάλιση του κύρους μιας ποιοτικής έρευνας επιτυγχάνεται μέσα από την ικανοποίηση συγκεκριμένων κριτηρίων ερευνητικής συνέπειας και μέσα από την ενδελεχή περιγραφή της ερευνητικής διαδικασίας στον τρίτο, έτσι ώστε να μπορεί να προβαίνει ο ίδιος σε αξιολογική κρίση σε ό,τι αφορά στην εγκυρότητα και αξιοπιστία της συγκεκριμένης έρευνας. Ουσιαστικά «η εγκυρότητα, η γενικευσιμότητα και η αξιοπιστία/φερεγγυότητα δεν είναι παρά διαφορετικά είδη μέτρησης της ποιότητας, της αυστηρότητας και της ευρύτερης δυναμικής της έρευνας, για την επίτευξη των οποίων ακολουθούνται συγκεκριμένες μεθοδολογικές συμβάσεις και αρχές».⁸⁶³

Πιο συγκεκριμένα, η μεταβιβασιμότητα ή γενικευσιμότητα ή και γενικευτική ισχύς (transferability) των ευρημάτων μιας ποιοτικής μελέτης αναφέρεται στον βαθμό που τα συμπεράσματα της μελέτης μπορούν να γενικευτούν σε ευρύτερα σύνολα ομοειδών περιπτώσεων από τον πληθυσμό, όπου προέρχεται το συγκεκριμένο δείγμα.

⁸⁶³ Mason, J., 2003: 59

Αποτελεί, δηλαδή, την εγκυρότητα ή νομιμοποίηση, που μπορούν να προσδώσουν στην έρευνα οι ίδιοι οι αναγνώστες της.

Τα αποτελέσματα της έρευνας, δεν μπορεί να είναι εκ των προτέρων γνωστά, αν και ενδεχομένως να φαίνονται προβλέψιμα. Στην αντίθετη περίπτωση, θα ελλόχευε ο κίνδυνος της προσωπικής παρεμβολής του ερευνητή και του επηρεασμού στον τρόπο θέασης του εμπειρικού υλικού από τις ατομικές αντιλήψεις, στάσεις, ευαισθησίες και προκαταλήψεις. Δεν πρέπει, συνεπώς, τα ευρήματα της έρευνας να παραποιούνται, να χαλκεύονται ή να διαστρεβλώνονται κατά το δοκούν του ερευνητή για λόγους επιτάχυνσης και διευκόλυνσης της ερευνητικής διαδικασίας.⁸⁶⁴

Ωστόσο, θα ήταν τουλάχιστον υποκριτικό και ανειλικρινές να ισχυριστούμε, ότι τα πορίσματα της ποιοτικής έρευνας είναι προϊόν μίας απόλυτα αυστηρής και αντικειμενικής ερμηνείας των δεδομένων δίχως την προσωπική συμμετοχή του ερευνητή. Είναι προφανές, ότι ανάλογα με την οπτική γωνία, που επιλέγει ο συνεντευκτής, να φωτίσει το πρωτογενές υλικό του, καθώς και την επιλογή συγκεκριμένων ευρυμάτων από το παραχθέν υλικό με κριτήριο τις ευαισθησίες και την κουλτούρα του, θα προκύψουν διαφορετικά συμπεράσματα. Οπωσδήποτε, μέσω της προσωπικής νοηματοδότησης η ποιοτική ερμηνεία απηχεί τη φωνή και τον λόγο του ερευνητή, σκιαγραφεί το ψυχογράφημά του και διαφυλάττει εις το διηνεκές την κριτική του σκέψη, που τεχνηέντως υποφώσκει στο τρίτο ενικό ή στο πρώτο πληθυντικό πρόσωπο ή («ο ερευνητής» ή «εμείς»).

Προκειμένου, λοιπόν, να αυξηθεί η πιθανότητα παραγωγής αξιόπιστων πορισμάτων ίσως κριθεί σκόπιμη η διασταύρωση των ευρημάτων από το πεδίο της έρευνας με άλλες πηγές, όπως την εγχώρια νομολογία των δικαστικών αποφάσεων επί αιτήσεων υιοθεσίας. Όπου καταστεί αυτό αναγκαίο για χάρη της αντικειμενικότητας, της αμεροληψίας και της γενικευσιμότητας των αποτελεσμάτων της εμπειρικής έρευνας θα γίνει ειδική μνεία στο οικείο κεφάλαιο.

Σε κάθε περίπτωση και χωρίς να παροράται ο κίνδυνος διολίσθησης σε ερευνητικά ατοπήματα, αναγνωρίζουμε εκ των προτέρων, ότι η αξιοπιστία και η εγκυρότητα της διαδικασίας θα είναι μία ορατή πρόκληση και ένα διαρκές διακύβευμα λόγω της παραγωγής και δύλισης των δεδομένων από ένα μόνο κοινωνικό επιστήμονα. Δεσμευόμαστε, ωστόσο, ότι ο σεβασμός προς τις αρχές διεξαγωγής της ποιοτικής έρευνας και δη της ουδετερότητας θα διατρέχει όλες τις

⁸⁶⁴ Hughes, M., & Kroehler, C., 2007: 111

φάσεις της διαδικασίας, κυρίως της ανάλυσης και της συγγραφής των συμπερασμάτων, περιορίζοντας κατά πολύ την ανάμειξη της ερευνήτριας, τουλάχιστον σε επίπεδο συνειδητό και ηθελημένο.

1.2.6.4. Ζητήματα δεοντολογίας

Τα ζητήματα δεοντολογίας στην ποιοτική έρευνα έχουν ιδιαίτερη βαρύτητα στην ηθική υπόσταση της ερευνητικής διαδικασίας, η οποία θα πρέπει να διέπει κάθε στάδιο, από τη διατύπωση των ερευνητικών ερωτημάτων και τον επιδιωκόμενο σκοπό ως και την ανάλυση και την παρουσίαση των δεδομένων.⁸⁶⁵ Αναμφίβολα, όμως, διαδραματίζει αποφασιστικό ρόλο και στην ίδια την εγκυρότητα και αντιπροσωπευτικότητα της έρευνας, καθώς ελλοχεύει πάντα ο κίνδυνος να αποσιωπηθούν ή να διαστραφούν σκόπιμα οι βιωματικές πτυχές της πραγματικότητας των υποκειμένων λόγω της άμεσης εμπλοκής του ερευνητή ή της σχέσης του με το δείγμα. Η εχεμύθεια και η διατήρηση της ανωνυμίας των συμμετεχόντων θα πρέπει να είναι απολύτως εγγυημένες ιδιαίτερα στις περιπτώσεις ποιοτικών ερευνών, όπως η συγκεκριμένη, όπου τα υποκείμενα εκθέτουν στον ερευνητή απόρρητα στοιχεία της προσωπικής τους ζωής, τα οποία ούτε θα δημοσιοποιούσαν επώνυμα ούτε και θα αποκάλυπταν σε κάποιον τρίτο.

Η εκπλήρωση της δέσμευσης αναφορικά με την εμπιστευτικότητα είναι απαραίτητη ιδιαίτερα στην περίπτωση της ιδιωτικής υιοθεσίας, για την οποία αιωρείται η υποψία του χρηματισμού και του αθέμιτου οικονομικού οφέλους. Πρώτο μέλημα, λοιπόν, του ερευνητή είναι να εμπνεύσει εμπιστοσύνη και ασφάλεια, ούτως ώστε ο συνεντευξιαζόμενος να μην εμφορηθεί από αισχύνη, αμηχανία, ενοχές και διάθεση απόκρυψης. Διότι σκοπός της έρευνας δεν είναι να κατασκευασθεί και να αποτυπωθεί μία ψευδής και αντίθετη στη βιωματική εμπειρία απεικόνιση της υιοθεσίας, αλλά να εμπνεύσει ειλικρίνεια και αξιοπιστία. Από την άλλη, όμως, η διεξαγωγή της συνέντευξης δεν πρέπει να γίνεται με τρόπο, που να υποβάλλει τους συμμετέχοντες σε μία οδυνηρή κατάσταση αυτοεξομολόγησης μέχρι του σημείου να θίγεται η τιμή και η αξιοπρέπειά τους. Για τον λόγο αυτό, η εκμείωση πληροφοριών σχετικά με τα διερευνώμενα ζητήματα θα πρέπει να γίνεται με λεπτότητα και διακριτικότητα και όχι με πνεύμα αμφισβήτησης των υποκειμένων.

⁸⁶⁵ Mason, J., 2003: 360

Εξίσου σημαντικό είναι να τονίζεται στους ερωτώμενους το όφελος της συμμετοχής τους σε μία κοινωνική έρευνα και δη στην υιοθεσία για την αύξηση της γνώσης και της κατανόησης των αδυναμιών αυτής, όπως και τη διαφώτιση των διαστάσεων εκείνων, που η θεωρία απέτυχε να αναδείξει. Η ωφέλεια, που προσπορίζεται από τους ερωτώμενους απέναντι στην πιθανή βλάβη τους λόγω της συμμετοχής τους στη διαδικασία (πχ απώλεια χρόνου, συναισθηματική φόρτιση, πνευματική ταλαιπωρία) είναι τόσο απαραίτητο να προσδιοριστεί όσο και η συναίνεση του δείγματος.⁸⁶⁶

1.2.6.5. Ανάλυση ποιοτικών δεδομένων

Μετά τη συλλογή του ποιοτικού υλικού από το πεδίο της έρευνας ακολουθεί το κρίσιμο και αποφασιστικό στάδιο της ανάλυσης και επεξεργασίας, καθώς από αυτό θα προκύψει η θεωρητικοποίηση, ο έλεγχος τυχόν υποθέσεων, η απάντηση των αρχικών και των μετέπειτα ερευνητικών ερωτημάτων, αλλά και τα ειδικά και γενικά συμπεράσματα του εκάστοτε ερευνητικού εγχειρήματος.⁸⁶⁷ Τα ποιοτικά δεδομένα, που παράγονται στο πεδίο της έρευνας μετασχηματίζονται και παρουσιάζονται υπό τη μορφή κειμένου. Η ανάλυση του ποιοτικού υλικού είναι μία διαδικασία ιδιαίτερα επίπονη και απαιτητική, καθώς εσφαλμένα ταυτίζεται με την αναδιήγηση, την ανακατάταξη πληροφοριών και τον ρηχό σχολιασμό. Στην πραγματικότητα, προϋποθέτει την αποτελεσματική διαχείριση των δεδομένων (data management), δηλαδή τη «συστηματική, μεθοδική και συνεπή εργασία της συλλογής, αποθήκευσης και ανάκτησής του».⁸⁶⁸

Η επεξεργασία των ποιοτικών δεδομένων επιχειρείται μέσω τριών αλληλεξαρτώμενων διαδικασιών: «τον περιορισμό των δεδομένων (data reduction), την παρουσίαση των δεδομένων (data display) και τον έλεγχο και την απόδοση νοήματος στα δεδομένα (conclusion drawing and verification)». Το πρώτο στάδιο αφορά την αξιοποίηση εκείνων μόνο των δεδομένων, που κατά τον ερευνητή κρίνονται προσφορότερα για την προσέγγιση των ερευνητικών ερωτημάτων. Συνεπώς, προϋποθέτει επαρκή μελέτη του υλικού, εξοικείωση με τα δεδομένα και εξάλειψη του υλικού, που κρίνεται άσχετο με τους στόχους της έρευνας. Εν συνεχεία, η παρουσίαση των δεδομένων διαλαμβάνει όλες εκείνες τις εργασίες και τεχνικές,

⁸⁶⁶ Knapik, 2002

⁸⁶⁷ Ιωσιφίδης, Θ., 2003: 169

⁸⁶⁸ Huberman & Miles, 1994, όπως αναφέρεται στο Ιωσιφίδης, Θ., 2003: 17

που στοχεύουν στην οργάνωση και ταξινόμηση της πληροφορίας, ώστε να είναι δυνατή η περαιτέρω αποκωδικοποίηση και ανάλυσή της. Στο τελευταίο στάδιο, που είναι και το κρισιμότερο, ο ερευνητής αποδίδει νόημα στα ποιοτικά δεδομένα, δηλαδή προχωρά στη δόμηση ερευνητικού και θεωρητικού πλαισίου με απώτερο στόχο την τοποθέτηση στα ερευνητικά ερωτήματα.⁸⁶⁹

Η ανάλυση των δεδομένων επιτυγχάνεται και δια της μεθόδου της συνεχούς σύγκρισης, η οποία απαρτίζεται από δύο βασικές διαδικασίες: η πρώτη σχετίζεται με τη συνεχή αντιπαραβολή περιστατικών, ιδεών και απόψεων με σκοπό την ένταξή τους σε διακριτές ομάδες και τη γενική κατηγοριοποίησή τους, ενώ η δεύτερη αφορά στη σύγκριση των περιστατικών, ιδεών και απόψεων με τις διαφορετικές διαστάσεις των κατηγοριών αυτών με στόχο την ενσωμάτωσή τους σε κάποια από αυτές.⁸⁷⁰ Η μέθοδος της συνεχούς σύγκρισης επιδιώκει την παραγωγή θεωρίας, που «βασίζεται στα ποιοτικά δεδομένα και συμβάλλει στην κατανόηση και ερμηνεία του κάθε νοητικού γρίφου της έρευνας».⁸⁷¹

Ειδικότερα, στην εν λόγω έρευνα τα ποιοτικά ευρήματα παρουσιάζονται και ελέγχονται σε τρία επίπεδα: Αρχικά τυγχάνουν λεπτομερούς περιγραφής οι βιωματικές εμπειρίες των υποκειμένων με παράλληλη πυκνή ερμηνεία των δεδομένων της βιβλιογραφίας. Αυτούσια αποσπάσματα από το πεδίο προβάλλονται προκειμένου να επιβεβαιώσουν ή να καταρρίψουν τα βιβλιογραφικά δεδομένα. Παράλληλα, είναι δυνατό να συγκριθούν με άλλες πηγές γνώσης, όπως τη νομολογία των Ελληνικών Δικαστηρίων, προκειμένου να ενισχυθεί ο βαθμός εγκυρότητας και αξιοπιστίας.

Κατά την ανάλυση των δεδομένων ο ερευνητής έχει στη διάθεσή του δύο διαφορετικές οπτικές, που μπορεί να υιοθετήσει σχετικά με τη φύση των «πραγματικοτήτων», τις οποίες προτίθεται να ανιχνεύσει στα δεδομένα του. Κατά την πρώτη, την «ουσιολογική» ή «ρεαλιστική» οπτική (essentialist) ο ερευνητής προσεγγίζει και ερμηνεύει τα δεδομένα προκατειλημμένος από τη θεωρητική γνώση. Σύμφωνα με τον Τσιώλη «τα δεδομένα της ποιοτικής έρευνας μέσω της κατάλληλης αναλυτικής επεξεργασίας παρέχουν γνωστική πρόσβαση σε προϋπάρχουσες και προδιαμορφωμένες οντότητες (εμπειρίες, δράσεις, νοήματα, ταυτότητες), σε στοιχεία ενός

⁸⁶⁹ Ιωσιφίδης, Θ., 2003: 173

⁸⁷⁰ Ιωσιφίδης, Θ., 2006: 214

⁸⁷¹ Ιωσιφίδης, Θ., 2006: 214

*άγνωστου και ανοίκειου σε εμάς κόσμο, που επιχειρούμε να γνωρίσουμε».*⁸⁷²
Σύμφωνα με τη δεύτερη εκδοχή, που χαρακτηρίζεται ως κονστρουκτιβιστική ή κονστρουξιονιστική, ο λόγος που παράγεται κατά την ερευνητική πράξη και αναλύεται στη συνέχεια, δε νοείται ως «πηγή πληροφοριών για κάτι που υπάρχει προδιαμορφωμένο, αλλά ως λογοθετική πρακτική, που κατασκευάζει ταυτότητες».⁸⁷³

Στην παρούσα έρευνα η διαδικασία ανάλυσης των ποιοτικών δεδομένων και ειδικότερα της κωδικοποίησης καθοδηγείται από τη θεωρία και ακολουθείται η από επάνω προς τα κάτω κατεύθυνση. Με άλλα λόγια η διαδικασία ταξινόμησης και εν συνεχεία ερμηνείας του ποιοτικού υλικού εξαρτάται από μία σειρά προεπιλεγμένων εννοιολογικών σχημάτων, θεμάτων ή κατηγοριών, που λειτουργούν ως φόρμες κατηγοριοποίησης και οργάνωσης των δεδομένων.

1.2.7. Γενικά για την παρούσα έρευνα: Ενορχήστρωση και μεθόδευση της έρευνας, αδυναμίες και προβλήματα

Η μελέτη αυτή υλοποιήθηκε την περίοδο 2013 έως και το 2017, ενώ το εμπειρικό της σκέλος διήρκησε από τον Ιανουάριο του 2016 έως και τον Δεκέμβριο του 2017. Η ποιοτική προσέγγιση της παρούσας μελέτης εκπονήθηκε στα πλαίσια της συγγραφής της διδακτορικής διατριβής με αντικείμενο τη διερεύνηση του θεσμού της υιοθεσίας απέναντι στις διεθνείς νομικές και κοινωνικές προκλήσεις του 21^{ου} αιώνα. Μεθοδολογικά, βασίστηκε στην ανάλυση περιεχομένου αποφάσεων τόσο του ΕΔΔΑ όσο και Ελληνικών Δικαστηρίων, καθώς και σε ποιοτικές συνεντεύξεις με άτομα, που σχετίζονται επαγγελματικά ή προσωπικά με το γεγονός της υιοθεσίας. Οι επαγγελματίες ψυχικής υγείας και κυρίως οι κοινωνικοί λειτουργοί είναι οι πλέον αρμόδιοι να διαφωτίσουν με τις γνώσεις και την εξειδικευμένη εμπειρία το διαδικαστικό σκέλος της υιοθεσίας, ενώ οι θετοί γονείς εισφέρουν τη δική τους οπτική για τον θεσμό μέσα από το προσωπικό βίωμα.

Η παρούσα έρευνα έχει ως κέντρο αναφοράς τους γονείς, που απέκτησαν το παιδί τους μέσω της κρατικής, της διακρατικής ή της ιδιωτικής οδού. Φιλοδοξεί, δε, να καλύψει ένα ευρύ χρονικό πεδίο αναφοράς προ της υιοθεσίας, κατά τη διαδικασία τέλεσης της πράξης της υιοθεσίας και μετά από αυτήν. Η περιγραφή των διαφόρων εξελικτικών φάσεων της πλασματικής εκσυγγένευσης επιχειρείται όχι μόνο με σχετικές ερωτήσεις στο κάθε υποκείμενο της έρευνας, αλλά και με λήψη

⁸⁷² Τσιώλης, Γ., 2015: 482

⁸⁷³ Τσιώλης, Γ., ο.α.

συνεντεύξεων από άτομα, που είτε σκοπεύουν να υιοθετήσουν, είτε βρίσκονται στο στάδιο της ανάληψης της φροντίδας του παιδιού, αλλά πριν την απαγγελία της δικαστικής απόφασης ή της τελεσιδικίας αυτής, είτε διανύουν τη φάση της ανατροφής του ανηλίκου ως επίσημα θετοί γονείς του. Δεν κρίθηκε, επομένως, σκόπιμος ο περιορισμός του δείγματος με την επιλογή κάποιων συγκεκριμένων κριτηρίων ως προς την υιοθεσία, όπως για παράδειγμα έμφαση σε κάποιο στάδιο της διαδικασίας «γονεοποίησης», οριοθέτηση ως προς τον χρόνο συμβίωσης με το παιδί, ηλικία του παιδιού, κάποια συγκεκριμένη δεκαετία τέλεσης υιοθεσιών κ.α. Μολονότι αρχικά είχε επιδιωχθεί η εστίαση στη σύγχρονη υιοθεσία κυρίως της τελευταίας δεκαετίας, στην πορεία προέκυψαν νέα ερωτήματα ως προς τη στάση των προσφάτως υιοθετούντων σε σύγκριση με τους ηλικιωμένους πλέον θετούς γονείς, ως προς την εξέλιξη του θεσμού, τη συμπεριφορά των κοινωνικών λειτουργών απέναντι στους αιτούντες κ.α.

Θα ήταν, λοιπόν, χρήσιμος ο πλουραλισμός κοινωνικών αναπαραστάσεων διά της αντιπαράβολής και σύγκρισης των πράξεων υιοθεσίας στο τέλος του προηγούμενου αιώνα με αυτές στις αρχές του 21^{ου}, καθώς θα μας επιτρέψει να διερευνήσουμε χαρακτηριστικά συμπλέγματα ρόλων και σχέσεων, που προσδιορίζουν σε σημαντικό βαθμό το πλαίσιο της τεχνητής εκσυγγένευσης σε κάθε συγκεκριμένη χρονική στιγμή. Από την άλλη, θα μας δοθεί η ευκαιρία να παρακολουθήσουμε την υιοθεσία σε όλη τη διαδρομή της μέχρι και την ενηλικίωση του υιοθετούμενου και συνακόλουθα τη δυνατότητα αναζήτησης των βιολογικών γονέων και την προοπτική επανασύνδεσης με αυτούς.

Από την ομάδα των ετερόφυλων θετών γονέων εξαιρέθηκαν μόνο όσοι προχώρησαν σε συγγενική υιοθεσία, όσοι/ες δηλαδή υιοθέτησαν το βιολογικό παιδί του/της συζύγου τους. Ο λόγος του σκόπιμου αποκλεισμού συνίσταται στη φτωχή⁸⁷⁴ σε ποιοτικά δεδομένα μαρτυρία ενός τέτοιου δείγματος και η μη προσφορότητα του για την απάντηση των ερευνητικών ερωτημάτων, δεδομένου ότι στην περίπτωση αυτή η κοινωνικοσυναισθηματική σχέση θετού γονέα και παιδιού αναπτύσσεται λόγω της προϋπάρχουσας σχέσης του υιοθετούντος με τον/την φυσικό/η γονέα. Εν προκειμένω, λοιπόν, η ανάγκη της γονεικότητας επικαλύπτεται από την ανάγκη νομιμοποίησης ενός de facto γονεικού δεσμού. Τα κίνητρα επομένως, όπως και το

⁸⁷⁴ Η επιλογή του όρου αυτού «φτωχή» δε σημαίνει προφανώς, ότι η έρευνα αυτή θα στερούταν κοινωνιολογικού ενδιαφέροντος, αλλά ότι τα δεδομένα, που θα προέκυπταν δεν θα ανταποκρίνονταν στα ερευνητικά ερωτήματα και δεν θα μπορούσαν να αξιοποιηθούν για την επιβεβαίωση ή απόρριψη των ερωτημάτων-υποθέσεων.

πλαίσιο υιοθέτησης εν γένει, είναι πολύ διαφορετικά από αυτό των μη συγγενικών υιοθεσιών.

Στο δείγμα των συνεντευξιαζόμενων περιλαμβάνονται και οι υποψήφιοι θετοί γονείς, των οποίων η συμμετοχή θεωρήθηκε απαραίτητη, διότι μόνο η φιλοξενία των απόψεων των ήδη θετών γονέων δεν θα ήταν αρκετή, για να φωτίσει τις στρεβλώσεις του θεσμού λόγω της ενδεχόμενης οϊηματικής αμνημοσύνης, που επιφέρει η αίσια έκβαση της αίτησης. Όταν η υιοθεσία επιτευχτεί, οι αντιξοότητες αρχίζουν να διαγράφονται από το θυμικό και περιέρχονται σε λήθη, τα αρνητικά συναισθήματα αποφορτίζονται και υποχωρούν όπως και η επιθυμία εξωτερίκευσής τους. Επιπλέον, είναι πολύ πιο πιθανό το δείγμα των ήδη υιοθετούντων να εξωραΐσει τις διαδικασίες υιοθεσίας και να υποτιμήσει τα όποια προβλήματα για λόγους κοινωνικής ευαρέσκειας ή ακόμη και προστασίας των απόρρητων προσωπικών δεδομένων ένεκα της μυστικότητας της υιοθεσίας και της θεμιτής διαφύλαξης του ιδιωτικού τους βίου. Ίσως, τέλος, τα ίδια τα υποκείμενα να προσπαθήσουν να αποκρύψουν ή να αρνηθούν τις δυσκολίες κατά την ανατροφή του παιδιού τους από φόβο μήπως έτσι αμφισβητήσουν τη γονεϊκή τους επάρκεια και καταλληλότητα.

Στον αντίποδα, όμως, της οικογενειακής εσωστρέφειας, που διακρίνει τους θετούς γονείς, οι αιτούντες υιοθεσία τείνουν να είναι περισσότερο αποκαλυπτικοί, επειδή τη στιγμή αυτή εκφράζουν τους ενδοιασμούς τους στους τρόπους υιοθέτησης και εμφορούνται από τη δικαιολογημένη αγωνία, αν τελικά θα καταφέρουν να αποκτήσουν ένα παιδί. Εκτιμάται, ότι είναι πιο εύκολο να περιγράψουν με ειλικρίνεια και πληθωρικότητα τις διεργασίες πλασματικής γονεϊκότητας και να τοποθετηθούν ευθέως επί ζητημάτων κυρίως της ιδιωτικής διαμεσολάβησης, που αναδείχτηκαν βιβλιογραφικά. Αντίθετα, οι θετοί γονείς νοηματοδοτούν διαφορετικά και από θέση ισχύος το εξεταζόμενο φαινόμενο, έχοντας πλέον αποκτήσει την πολυπόθητη γονική ταυτότητα. Αναμφισβήτητα, ανάλογα με το στάδιο της διαδικασίας της υιοθεσίας, κάθε συνεντευξιαζόμενος ενεργοποιεί διαφορετική συναισθηματική δράση και προκατάληψη έναντι του θεσμού, πράγμα, που μέσα από την ύφανση του λόγου αναμένεται να προβληθεί.

Τέλος, ως ομάδα στόχου επιλέχτηκε και η ομόφυλη οικογένεια, τόσο εκείνη που έχει αποκτήσει παιδιά όσο και εκείνη, που ακόμη είναι άτεκνη, κατ' αντιστοιχία με τη συζυγική ετερόφυλη οικογένεια. Σκοπός είναι η ανάδειξη της στάσης των ομοφυλόφιλων απέναντι στον θεσμό της υιοθεσίας μέσα από το ενδοοικογενειακό βίωμα. Η συγκατάταξη του δείγματος αυτού κρίνεται απαραίτητη, καθώς τα

τελευταία χρόνια οι οικογένειες LGBTQI⁸⁷⁵ έχουν αυξηθεί τόσο σε αριθμό όσο και σε θεατότητα. Καθώς τα ομόφυλα ζευγάρια ήδη προβαίνουν σε πράξεις βιολογικής ή και τεχνητής συγγένειας, οι εμπειρίες γονεϊκότητας, που παρέχονται στην έρευνα, θα πρέπει να είναι συμπεριληπτικές και της δικής τους πραγματικότητας.

Αντί για μια σειρά από υποθέσεις, ο στόχος της έρευνας εντοπίστηκε στην απάντηση και στη σε βάθος ποιοτική προσέγγιση των ερευνητικών θεμάτων – ερωτήσεων, που καταγράφηκαν στο οικείο κεφάλαιο. Για τη διερεύνηση των παραπάνω ερωτημάτων αξιοποιήθηκε η μέθοδος της συνέντευξης με τη χρήση ως βασικού εργαλείου ενός ευέλικτου οδηγού συνέντευξης.⁸⁷⁶ Ο οδηγός αυτός απαρτίζεται σε γενικές γραμμές από τέσσερις κύριους θεματικούς πυλώνες, οι οποίοι αφορούν στα δημογραφικά στοιχεία και την επαγγελματική κατάρτιση του δείγματος, στην κοινωνική του ζωή, στις οικογενειακές σχέσεις και στις σχέσεις με τους θεσμούς της παιδικής προστασίας και κοινωνικής πολιτικής. Ο οδηγός είναι σε πολλά σημεία ευέλικτος και δυναμικός. Ευέλικτος, διότι ο βαθμός δόμησής του, αν και διατηρήθηκε σε κάποια σημεία σταθερός, μολοντούτο διαφοροποιήθηκε από τις αρχικές ερωτήσεις ανάλογα με τις απαντήσεις των συνεντευξιζόμενων και φυσικά δυναμικός λόγω των παρεκτροπών ως αποτέλεσμα της διάδρασης με τους ερωτώμενους.

Κατά τη διεξαγωγή της έρευνας προέκυψαν μια σειρά από σοβαρά μεθοδολογικά και πρακτικά προβλήματα, τα οποία δυσχέραιναν την πρόοδό της και την καθυστέρησαν κυρίως λόγω του βιωματικού προσανατολισμού της. Αρχικά, παρουσιάστηκε το πρόσκομμα του εντοπισμού του πρώτου δείγματος, δηλαδή των ετερόφυλων θετών και δυνάμει θετών γονέων, που επιχειρήθηκε να προσπελαστεί έπειτα από έρευνα σε κοινωνικούς ιστότοπους (forum) με θέμα συζήτησης την υιοθεσία ή μέσα από κοινό κύκλο γνωστών χρησιμοποιώντας τη τεχνική της χιονοστιβάδας (snowballing technique). Η πρόσβαση, όμως, στο πεδίο της έρευνας και η προσέγγιση των υποκειμένων ενείχε υψηλό βαθμό δυσκολίας λόγω της φύσεως του διερευνώμενου φαινομένου. Οι αιτούντες υιοθεσία και πολύ περισσότερο οι ήδη θετοί γονείς εκτός του ότι γενικώς επιθυμούν τη διατήρηση της κοινωνικής τους ανωνυμίας ως προς τον τρόπο απόκτησης του παιδιού και την απόκρυψη της ίδιας της πράξης διακίνησης, δεν αισθάνονται άνετα να αποκαλύπτουν όλες τις πτυχές και

⁸⁷⁵ Ακρωνύμιο των όρων Lesbian, Gay, Bisexual, Trans, Queer, Intersex. Στα ελληνικά ΛΟΑΤΚΙ: Ομοφυλόφιλοι, Αμφιφυλόφιλοι/ες, Τρανς, Κουίρ, Ιντερσεξ. Η έννοια Κουίρ εκφράζει τα άτομα, που αμφισβητούν τους αυστηρούς, κοινωνικά κατασκευασμένους ρόλους των φύλων και της σεξουαλικότητας.

⁸⁷⁶ Interview guide, Denzin, N.K., & Lincoln, Y.S., 1994.

λεπτομέρειες της διαδικασίας, ακόμη και όταν συναινέσουν στη λήψη της συνέντευξης. Η υιοθεσία εξακολουθεί να αποτελεί ιδιαίτερα στις μικρές τοπικές κοινωνίες στιγματιστικό γεγονός για τους υιοθετούντες, που τους θυμίζει τη δική τους «σωματική μειονεξία» και ενδεχομένως τη διαρκή και αιωρούμενη απειλή των φυσικών γονέων ή τη διατάραξη της συναισθηματικής ισορροπίας με το παιδί. Πολλές φορές, η άρνηση συμμετοχής των υποκειμένων στην έρευνα αιτιολογήθηκε από τους ίδιους από την ανάγκη προστασίας του παιδιού, ένα επιχείρημα, όμως, λογικά αδύναμο και ασταθές, γιατί σε καμία περίπτωση δεν θα θιγόταν η ανωνυμία του δείγματος και κατ' επέκταση του υιοθετημένου. Χρειάστηκε η καταβολή μεγάλης προσπάθειας προκειμένου να πειστούν αρχικά να λάβουν μέρος στην έρευνα και έπειτα να πάψουν να είναι λακωνικοί και σύντομοι στις απαντήσεις. Ως εκ τούτου, ήταν πολύ σημαντική η εγκαθίδρυση σχέσεων εμπιστοσύνης και αλληλεγγύης με τους συμμετέχοντες, πράγμα που σε πολλές περιπτώσεις κατέστη δυνατό με τη συνεχή επανάληψη των αρχών της ηθικής και της δεοντολογίας. Επίσης, λόγω του κοινωνικού στίγματος, που συνεχίζει έως και τις μέρες μας να περιστοιχίζει την πράξη της υιοθεσίας και της απροθυμίας των θετών γονέων να αποκαλύψουν την απώλεια της βιολογικής τους συνέχειας, επιλέχθηκε ένα δείγμα που δεν ήταν οικείο στην ερευνήτρια, ούτως ώστε η αφήγηση των ερωτώμενων να είναι ακόμη πιο γνήσια, ειλικρινής και πυκνή σε νόημα.

Ενδεικτικό της δυσκολίας πρόσβασης στο πεδίο της έρευνας είναι ότι στην προσπάθεια προσέγγισης συλλόγου θετών γονέων σε κοινωνικό ιστότοπο ο διαχειριστής του λογαριασμού αυτού αρνήθηκε τη συμμετοχή των μελών του. Και όχι μόνο δε δέχτηκε να συνεισφέρει στην έρευνα, αλλά επιτέθηκε στην ερευνήτρια υποτιμώντας και απαξιώνοντας την ερευνητική της προσπάθεια. Οπωσδήποτε, ήταν μία στιγμή απογοήτευσης και πικρίας, όμως ήταν εξίσου διδακτική και προϋδραστική για τις πολλές ακόμη, που θα ακολουθούσαν. Μιλώντας με αριθμητικά δεδομένα στο δείγμα των ετερόφυλων θετών γονέων, που περιλαμβάνει είκοσι έξι (26) συνεντεύξεις, ιδιαίτερης μνείας τυγχάνουν οι σαράντα τρεις (43) αρνήσεις συμμετοχής υιοθετούντων. Θα πρέπει να διευκρινιστεί, ότι και τα σαράντα τρία (43) «ΟΧΙ» προήλθαν από θετούς γονείς και κυρίως από γονείς, που επέλεξαν την ιδιωτική υιοθεσία.

Πέρα από τη διστακτικότητα των θετών γονέων, η οποία είναι ως ένα βαθμό κατανοητή, την εξέλιξη της έρευνας ανέστειλε απροσδόκητα και η άρνηση των κοινωνικών επιστημόνων να συνδράμουν στη διαδικασία συλλογής υλικού με την

επίκληση υπερβολικού φόρτου εργασίας και έλλειψης διαθέσιμου ελεύθερου χρόνου. Ακόμη, όμως και εκείνοι, που δέχτηκαν να συμμετάσχουν στην έρευνα, ζήτησαν τη λήψη της συνέντευξης εντός του χώρου της εργασίας τους, παρά του ότι είναι γνωστές οι αδυναμίες μίας τέτοιας διεξαγωγής. Η αδιάφορη στάση κάποιων επαγγελματιών ψυχικής υγείας, η απροθυμία και η αναβλητικότητα τους με τη μετάθεση του ραντεβού σε άλλη μέρα και ώρα ήταν ένα πρόβλημα, που επαναλήφθηκε αρκετές φορές καθ' όλη τη διάρκεια της έρευνας.

Έχοντας ήδη, λοιπόν, βιώσει ως ερευνήτρια την άκαμπτη άρνηση πολλών ατόμων να συμμετάσχουν στην παρούσα έρευνα και διακείμενη από προκατάληψη, ότι η LGBT κοινότητα δεν είναι δεκτική σε ποιοτική έρευνα λόγω της καχυποψίας της, ότι η ομοφυλοφιλία στις έρευνες αυτές αντιμετωπίζεται σαν μία παθολογική κατάσταση ή ανωμαλία⁸⁷⁷, η προσέγγιση του δείγματος των ομόφυλων ζευγαριών ήταν ανέλπιστα εύκολη. Μέσω της διαχειρίστριας ενός κοινωνικού ιστότοπου ομόφυλων οικογενειών ήταν δυνατή η επαφή με άτομα της ΛΟΑΤΚΙ ομάδας. Η έρευνα πεδίου κατά το στάδιο αυτό εξελίχτηκε απροσδόκητα ομαλά χάρη στην ευγενή συμμετοχική διάθεση των υποκειμένων και στην αναμφισβήτητη εξοικείωσή τους με τις ερευνητικές διαδικασίες. Αξίζει να υπομνησθεί, ότι πολλά άτομα αυτής της ομάδας στόχου συμμετείχαν παράλληλα και σε άλλες δύο έρευνες στα πλαίσια εκπόνησης διπλωματικής εργασίας, γεγονός, που προκαλεί εντύπωση, αν συγκριθεί με τον υψηλό βαθμό αποστροφής των δύο άλλων ομάδων στόχου της παρούσης (θετοί γονείς και κοινωνικοί λειτουργοί) απέναντι στις ποιοτικές μεθόδους.

Οι περισσότερες συνεντεύξεις ηχογραφήθηκαν με τη συναίνεση των συμμετεχόντων και ο μέσος όρος της διάρκειάς τους ήταν περίπου μία ώρα, πλην ελαχίστων εξαιρέσεων λόγω της αφηγηματικής διάθεσης των υποκειμένων. Οι σκοποί της έρευνας αναλύθηκαν λεπτομερώς στους συνεντευξιζόμενους, στους οποίους δόθηκαν οι αναγκαίες έγγραφες εγγυήσεις για πλήρη ανωνυμία, εχεμύθεια και εμπιστευτικότητα.⁸⁷⁸ Η διαφύλαξη κρυφής της ταυτότητας των υποκειμένων της έρευνας ήταν κριτήριο, που και οι ίδιοι οι ερωτώμενοι έθεσαν και επέμεναν εξαιτίας της φύσεως της έρευνας και του διερευνώμενου αντικειμένου ως ευαίσθητου προσωπικού δεδομένου. Με σεβασμό, λοιπόν, στις αρχές της δεοντολογίας κρίθηκε

⁸⁷⁷ Sang 1989, Walsh – Bowers & Parlour 1992

⁸⁷⁸ Το κείμενο αυτό, η διάθεση του οποίου προηγούταν της συνέντευξης, παρατίθεται στο παράρτημα

σκόπιμη η χρήση ψευδωνύμων, ενώ επιπρόσθετα παρασχέθηκε στις ομάδες πλήρη πρόσβαση στις σχετικές ερευνητικές αναφορές και στα αποτελέσματα.⁸⁷⁹

Η πλειονότητα των συνεντεύξεων έλαβε χώρα στα δύο μεγάλα αστικά κέντρα, ενώ κάποιες από αυτές πραγματοποιήθηκαν στη Μυτιλήνη. Η ερευνητική διαδικασία ολοκληρώθηκε, όταν διαπιστώθηκε ένας σημαντικός βαθμός «κορεσμού» της έρευνας, όταν δηλαδή παρατηρήθηκε προφανή επαναληψιμότητα των διηγήσεων των συμμετεχόντων.⁸⁸⁰

Οι συνεντεύξεις έχουν οργανωθεί σε θεματικές ενότητες, για να διευκολυνθεί η διαδικασία της ανάλυσης και κωδικοποίησης.

i) Ο οδηγός συνέντευξης, που αφορά στους θετούς γονείς, δομείται σε τρεις βασικές ενότητες, ήτοι στο στάδιο πριν, κατή τη διάρκεια και μετά την υιοθεσία ως ακολούθως:

A. Δημογραφικά στοιχεία

B. Μόρφωση

Γ. Οικογενειακή κατάσταση

Δ. Προβλήματα υπογονιμότητας και τρόποι επίλυσης

E. Τα κίνητρα της υιοθεσίας, προβλήματα και έκβαση.

Στ: Η έλευση του παιδιού στο οικιακό περιβάλλον

Z. Στάση απέναντι στη θεσμική αναγνώριση των ομόφυλων ζευγαριών και την ομογονεικότητα μέσω υιοθεσίας

H. Προτάσεις για τη βελτίωση του θεσμού

ii) Ο οδηγός συνέντευξης, που απευθύνεται στους κοινωνικούς λειτουργούς, παρουσιάζει την εξής δομή:

A. Δημογραφικά στοιχεία

B. Επαγγελματική Κατάρτιση.

Γ. Εμπειρία σε υποθέσεις υιοθεσίας

Δ. Ο ρόλος του κοινωνικού λειτουργού στο πλαίσιο ίδρυσης τεχνητής γονεικότητας

E. Η διαδικασία της υιοθεσίας στην Ελλάδα

Στ. Το νομικό πλαίσιο της υιοθεσίας στην Ελλάδα

ΣΤ. Στάση απέναντι στη θεσμική αναγνώριση των ομόφυλων ζευγαριών και την ομογονεικότητα μέσω υιοθεσίας

Z. Προτάσεις για τη βελτίωση του θεσμού

⁸⁷⁹ Hopf, C., 2004: 334-340

⁸⁸⁰ Silverman, D., 2000: 156-171.

iii) Ο οδηγός, που προορίζεται για τα άτομα ΛΟΑΤΚΙ, διαμορφώνεται ως εξής:

A. Δημογραφικά Χαρακτηριστικά.

B. Μόρφωση- Εκπαίδευση

Γ. Οικογενειακή Κατάσταση: αναφορά στην οικογένεια προσανατολισμού⁸⁸¹ και την ατομική.

Δ. Αναφορά στη σεξουαλικότητα και τον σεξουαλικό προσανατολισμό

E. Εμπειρία γονεϊκότητας, αναδοχής ή άτυπης ανατροφής παιδιού

ΣΤ. Στάση απέναντι στη θεσμική αναγνώριση των ομόφυλων ζευγαριών και την ομογονεϊκότητα μέσω υιοθεσίας

Z. Προτάσεις βελτίωσης του θεσμού

Στο πλαίσιο της κατάταξης του υλικού και σύμφωνα με τους σκοπούς της ανάλυσης, πρώτο μέλημα ήταν η μετατροπή του ακουστικού ερευνητικού υλικού σε γραπτή μορφή,⁸⁸² μία διαδικασία αρκετά κοπιώδης και χρονοβόρα.

1.2.7.1. Ανάλυση και Επεξεργασία των συνεντεύξεων του δείγματος:

1.2.7.2. Περιγραφή του Δείγματος

Το προφίλ των θετών και δυνάμει ετεροφυλόφιλων θετών γονέων παρουσιάζει ποικιλομορφία ως προς τα δημογραφικά χαρακτηριστικά, το μορφωτικό επίπεδο και την επαγγελματική σταδιοδρομία. Αντίθετα, το status των υποκειμένων συγκλίνει περισσότερο στην οικογενειακή ζωή (όλα τα υποκείμενα είναι έγγαμα και άτεκνα εκτός από τρία, που βρίσκονται σε ανασυσταμένη οικογενειακή σχέση και έχουν ήδη βιολογικά τέκνα). Ειδικότερα, το δείγμα της πρώτης ομάδας αποτελείται από είκοσι έξι (26) άτομα, τα χαρακτηριστικά των οποίων είναι τα εξής:

Μαρία: Θετή γονέας, οικιακά, 52 ετών (44 ετών κατά την υιοθεσία) Αρ. Συνέντ: 1.

Ελπίδα: Θετή γονέας. Φιλολόγος. 40 ετών. Αρ. Συνεντ: 2.

Σωτηρία: Δυνάμει θετή γονέας. Κοινωνική επιστήμονας, ετών 36. Αρ. Συνέντ: 3.

Ιάκωβος: Θετός γονέας. Απόφοιτος γυμναστικής ακαδημίας με μεταπτυχιακές σπουδές. Ετών 52 (44 ετών κατά την υιοθεσία). Αρ. Συνεντ: 4.

Ευτυχία: Δυνάμει θετή γονέας. Απόφοιτη Διοίκησης Τουριστικών Επιχειρήσεων.

Ελευθέρη επαγγελματίας. Ετών 42. Αρ. Συνεντ: 5.

Ειρήνη: Δυνάμει θετή γονέας, αισθητικός, 34 ετών. Αρ. Συνεντ: 6.

⁸⁸¹ Από αυτήν δηλαδή την οικογένεια, όπου κατάγεται το υποκείμενο.

⁸⁸² Mason, 2009

Νίκη: Δυνάμει θετή γονέας. Δασκάλα, ετών 32. Αρ. Συνεντ: 7.

Αγάπη: Δυνάμει θετή γονέας. Νοσηλεύτρια, ετών 37. Αρ. Συνεντ: 8.

Ελευθερία: Δυνάμει θετή Γονέας. Κομμώτρια, ετών 34. Αρ. Συνεντ: 9.

Σοφία: Θετή μητέρα. Οικιακά. 67 ετών (40 ετών κατά την υιοθεσία). Αρ. Συνεντ: 10

Αναστασία: Δυνάμει θετή γονέας. Διδάκτορας, δημόσιος υπάλληλος, ετών 49. Αρ. Συνεντ: 11.

Αρετή: Ανάδοχος και δυνάμει θετή γονέας. Ελεύθερη επαγγελματίας, ετών 54. Αρ. Συνεντ: 12.

Ελένη: Θετή μητέρα. Δημόσιος υπάλληλος. Ετών 52 (37 ετών κατά την υιοθεσία). Αρ. Συνεντ: 13.

Ευτέρπη: Θετή γονέας. Φοιτήτρια Νομικής Αθηνών. 48 ετών (39 ετών κατά την υιοθεσία). Αρ. Συνεντ: 14.

Κλειώ: Θετή γονέας. Απόφοιτη Λογιστικής. Ετών 47 (42 κατά την υιοθεσία). Αρ. Συνεντ: 15.

Προκοπία: Θετή μητέρα. Συνταξιούχος φιλόλογος. Ετών 66 (46 κατά την υιοθεσία). Αρ. Συνέντευξης: 16.

Άννα: Θετή μητέρα. Δημόσιος Υπάλληλος. Ετών 55 (50 ετών κατά την τοποθέτηση του παιδιού). Αρ. Συνέντ: 17.

Μυρτώ: Ανάδοχος και πλέον θετή γονέας. Ελεύθερη επαγγελματίας. 50 ετών (48 ετών κατά την υιοθεσία). Αρ. Συνεντ: 18.

Μαριάνθη: Θετή μητέρα. Οικιακά. Ετών 70 (34 κατά την τοποθέτηση του παιδιού). Αρ. Συνέντ: 19.

Κατερίνα: Ανάδοχη μητέρα. Ελεύθερη επαγγελματίας. Ετών 67 (Ετών 40 κατά την τοποθέτηση του παιδιού). Αρ. Συνεντ: 20.

Έλλη: Θετή μητέρα. Απόφοιτη Νομικής. Ετών 66 (49 ετών κατά την τοποθέτηση του παιδιού). Αρ. Συνεντ: 21.

Πολυξένη: Θετή μητέρα. Απόφοιτη Νομικής. Ετών 63 (42 ετών κατά την τοποθέτηση του παιδιού). Αρ. Συνέντ: 22.

Δωροθέα: Θετή μητέρα. Ελεύθερη επαγγελματίας. 62 ετών (33 ετών κατά την υιοθεσία). Αρ. Συνεντ: 23.

Δήμητρα: Θετή μητέρα. Πτυχιούχος Οικονομικών. Ετών 43 (33 ετών κατά την τοποθέτηση του παιδιού). Αρ. Συνεντ: 24.

Όλγα: Θετή μητέρα. Οικιακά. 80 ετών (44 ετών κατά την υιοθεσία). Αρ. Συνεντ: 25.

Αρσινόη: Συνταξιούχος δημόσια υπάλληλος. 62 ετών (30 ετών κατά την υιοθεσία).
Αρ. Συνεντ: 26.

Πρέπει να σημειωθεί, ότι οι υιοθετούντες (ή υποψήφιοι υιοθετούντες), που αποτέλεσαν το δείγμα της μελέτης, λογίζονται ως οι τυπικές ετερόφυλες θετές (ή δυνάμει θετές) οικογένειες στην Ελλάδα, καθώς ο τρόπος επιλογής τους επετεύχθη μέσω πληροφοριών προς την ερευνήτρια για την πράξη της υιοθεσίας και δεν αντλήθηκαν από κάποιο συγκεκριμένο επιστημονικό χώρο, όπου προσφεύγουν σε αυτό, όσοι γονείς αντιμετωπίζουν προβλήματα στη σχέση τους με το παιδί. Σε μία τέτοια περίπτωση τα αποτελέσματα της έρευνας πιθανόν να ήταν παραποιημένα λόγω του στοχευμένου δείγματος και μη αντιπροσωπευτικά του γενικότερου πληθυσμού. Κατά συνέπεια, θα ήταν προβληματική η γενίκευση αυτών των προϊόντων σε μία ευρύτερη πραγματικότητα.

Από το δείγμα των ετερόφυλων ζευγαριών δεκαεπτά (17) άτομα ανήκουν στους υιοθετούντες, εννιά (9) στους δυνάμει υιοθετούντες, εκ των οποίων τέσσερα (4) άτομα έχουν εμπειρία αναδοχής. Τα υποκείμενα είναι γυναίκες εκτός από έναν άνδρα. Οι περισσότερες υιοθεσίες τελέστηκαν διά της ιδιωτικής πρωτοβουλίας (10 εκ των 17 ολοκληρωμένων υιοθεσιών) και επτά (7) διά της κρατικής οδού. Δύο (2) άτομα υιοθέτησαν το παιδί τους, αφού προηγουμένως το φρόντιζαν σε καθεστώς αναδοχής ενώ η τρίτη (3) ανάδοχος μητέρα δεν προχώρησε σε υιοθεσία όχι, όμως, από δική της υπαιτιότητα. Οι δεκαεπτά (17) οικογένειες έχουν υιοθετήσει δεκαοκτώ (18) παιδιά, επειδή μία εξ αυτών απέκτησε μέσω της υιοθεσίας δύο αδέρφια ηλικίας δυόμιση (2 ½) και πέντε (5) ετών. Οι υπόλοιποι υιοθέτησαν ένα παιδί. Από τα δεκαοκτώ (18) θετά παιδιά βρίσκονται σήμερα στη ζωή τα δεκαεπτά (17), καθώς στην περίπτωση της Μαριάνθης το υιοθετούμενο κοριτσάκι -λίγων μόλις ημερών κατά τη μετακίνησή του- απεβίωσε τέσσερις μήνες αργότερα. Μετά από την απώλεια του θετού παιδιού της η Μαριάνθη απέκτησε δύο βιολογικά τέκνα.

Τα υποκείμενα της έρευνας, που εκπροσωπούν την ΛΟΑΤΚΙ κοινότητα στην παρούσα, είναι δώδεκα (12), τέσσερις (4) άνδρες και οκτώ (8) γυναίκες.

Άκης: 30 ετών. Κοινωνικός Λειτουργός. Εθελοντής σε Αναρρωτήριο και ανάδοχος γονέας ενός παιδιού ΑΜΕΑ. Αρ. Συνέντευξης: 27

Αλέξανδρος: 41 ετών. Χημικός και Υποψήφιος Διδάκτορας στο αντικείμενο των σπουδών του. Αρ. Συνέντευξης: 28

Αλίκη: 48 ετών. Απόφοιτη Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης. Ελεύθερη επαγγελματίας. Μητέρα δύο βιολογικών αγοριών από προηγούμενο γάμο και κοινωνική μητέρα των βιολογικών θυγατέρων της συντρόφου της. Αρ. Συνέντευξης: 29

Αντωνία: 40 ετών. Δικηγόρος και κάτοχος μεταπτυχιακού τίτλου σπουδών συναφούς αντικειμένου. Αρ. Συνέντευξης: 30

Ασπασία: Θετή μητέρα. 47 ετών. Απόφοιτη του Τμήματος Ιστορίας και Ανθρωπολογίας και κάτοχος διδακτορικού τίτλου σπουδών. Αρ. Συνέντευξης: 31

Έφη: 34 ετών. Απόφοιτη Νομικής και κάτοχος μεταπτυχιακού τίτλου σπουδών. Αρ. Συνέντευξης: 32.

Κάτια: 31 ετών. Νηπιαγωγός ειδικής αγωγής και κάτοχος μεταπτυχιακού τίτλου σπουδών. Ανάδοχη μητέρα ενός παιδιού ΑΜΕΑ. Αρ. Συνέντευξης: 33.

Νίκος: Ετών 40. Κοινωνιολόγος και κάτοχος μεταπτυχιακού τίτλου σπουδών. Αρ. Συνεντ: 34.

Πολύβοια: Ετών 51. Νηπιαγωγός και κάτοχος μεταπτυχιακού προγράμματος σπουδών στην εκπαίδευση. Βιολογική μητέρα δίδυμων αγοριών και κοινωνική μητέρα τριών παιδιών του συντρόφου της. Αρ. Συνέντευξης: 35.

Πρόδρομος: Ετών 35. Πτυχιούχος σχολής Μέσων Επικοινωνίας. Αρ. Συνέντευξης: 36.

Στεφανία: Ετών 43. Δασκάλα. Αρ. Συνεντ: 37.

Χριστίνα: Ετών 33. Εργοθεραπεύτρια και κάτοχος μεταπτυχιακού τίτλου σπουδών. Ανάδοχη μητέρα ενός πεντάχρονου αγοριού ΑΜΕΑ. Αρ. Συνεντ: 38.

Οι ανωτέρω συμμετέχοντες έχουν βιώσει την εμπειρία της ανατροφής παιδιού είτε μέσω της υιοθεσίας ή της αναδοχής είτε φροντίζοντας παιδί του συντρόφου τους ή του άμεσου συγγενικού τους περιβάλλοντος. Το ζήτημα της ανατροφής αλλά και της υιοθεσίας είναι πολύ οικείο σε αυτούς, γεγονός που καταδεικνύει, ότι ο σεξουαλικός προσανατολισμός είναι κατ' αρχήν αδιάφορος με τη γονεϊκότητα τόσο στις βιολογικές όσο και στις κοινωνικοσυναισθηματικές της διαστάσεις. Τα υποκείμενα δίνοντας έμφαση στην ορθή διατύπωση των εννοιών επισημαίνουν, ότι ο όρος υιοθεσία δεν είναι πλέον δόκιμος και αντ' αυτού προτιμούν την τεκνοθεσία λόγω της σημασιολογικής της ακρίβειας.

Τέλος, τα άτομα, που ασχολούνται επαγγελματικά με τη διαδικασία της υιοθεσίας και αποτελούν το αντίστοιχο δείγμα είναι δώδεκα (12): εννέα (9) κοινωνικοί λειτουργοί, που τυγχάνουν μόνιμοι δημόσιοι υπάλληλοι και εργάζονται στις Διευθύνσεις Δημόσιας Υγείας και Κοινωνικής Μέριμνας σε διάφορες

περιφέρειες της Ελλάδος επιφορτισμένοι με το έργο της κοινωνικής έρευνας των αιτούντων υιοθεσία, ο τέως διοικητής ενός εξουσιοδοτημένου κέντρου κοινωνικής προστασίας, η αρμόδια υπάλληλος του τμήματος υιοθεσιών στη Διεύθυνση Δημόσιας Υγείας και Κοινωνικής Μέριμνας της Βόρειας Ελλάδος και μία κοινωνιολόγος σε διευθυντική θέση Μη Κυβερνητικής Οργάνωσης με στόχο την αναζήτηση της βιολογικής καταγωγής των υιοθετούμενων. Στην παρούσα αναφέρονται ως εξής:

Κ.Α.1.: Κοινωνική Λειτουργός ετών 53. Απόφοιτη του ΤΕΙ Κοινωνικής Εργασίας με 15 χρόνια υπηρεσίας. Μητέρα δύο ανήλικων παιδιών. Αρ. Συνεντ: 39.

Κ.Α.2.: Κοινωνική Λειτουργός ετών 42. Απόφοιτη του ΤΕΙ Κοινωνικής Εργασίας με 10 χρόνια υπηρεσίας. Μητέρα δύο ανήλικων παιδιών. Αρ. Συνεντ: 40.

Κ.Α.3.: Κοινωνική Λειτουργός ετών 41. Απόφοιτη του ΤΕΙ Κοινωνικής Εργασίας με 7 χρόνια υπηρεσίας. Μητέρα δύο ανήλικων παιδιών. Αρ. Συνεντ: 41.

Κ.Α.4.: Κοινωνικός Λειτουργός ετών 48. Απόφοιτος του ΤΕΙ Κοινωνικής Εργασίας και κάτοχος μεταπτυχιακού διπλώματος, με 23 χρόνια υπηρεσίας. Πατέρας δύο ανήλικων παιδιών. Αρ. Συνεντ: 42.

Κ.Α.5.: Κοινωνική Λειτουργός ετών 52. Απόφοιτη του ΤΕΙ Κοινωνικής Εργασίας με 25 χρόνια υπηρεσίας. Μητέρα δύο ανήλικων παιδιών. Αρ. Συνεντ: 43.

Κ.Α.6.: Κοινωνική Λειτουργός ετών 50. Απόφοιτη της Παντείου Σχολής στο τμήμα της Κοινωνικής Εργασίας με 29 έτη υπηρεσίας. Μητέρα ενός ενήλικου τέκνου. Αρ. Συνεντ: 44.

Κ.Α.7.: Συνταξιούχος κοινωνική λειτουργός ετών 67. Απόφοιτη του ΤΕΙ Κοινωνικής Εργασίας με 37 έτη υπηρεσίας. Μητέρα τριών ενήλικων τέκνων. Αρ. Συνεντ: 45.

Κ.Α.8.: Κοινωνική Λειτουργός ετών 48. Απόφοιτη του ΤΕΙ Κοινωνικής Εργασίας με 22 χρόνια υπηρεσίας. Άγαμη και άτεκνη. Αρ. Συνεντ: 46.

Δ.Υ.9.: Απόφοιτη Κοινωνιολογίας ετών 54. Εργάζεται επί 11 έτη στη Διεύθυνση Κοινωνικής Μέριμνας και Υγείας της Περιφέρειας Ανατολικής Μακεδονίας. Μητέρα δύο ενήλικων τέκνων. Αρ. Συνεντ: 47.

Κ.Α.10.: Κοινωνική Λειτουργός ετών 51. Απόφοιτη του ΤΕΙ Κοινωνικής Εργασίας και της ΑΣΠΑΙΤΕ, με 27 χρόνια υπηρεσίας. Μητέρα ενός ενήλικου τέκνου. Αρ. Συνεντ: 48.

Δ.Β.: Κοινωνικός Λειτουργός ετών 57 με 33 χρόνια υπηρεσίας. Απόφοιτος του ΤΕΙ Κοινωνικής Εργασίας. Διατέλεσε διοικητής σε ένα από τα κέντρα παιδικής προστασίας. Πατέρας ενός ανήλικου τέκνου. Αρ. Συνεντ: 49.

Μ.Θ.: Απόφοιτη Κοινωνιολογίας ετών 66. Εργάζεται επί δεκαετηνιά (19) έτη σε μία οργάνωση αναζήτησης ριζών. Μητέρα τεσσάρων ενήλικων τέκνων. Αρ. Συνεντ: 50.

Το μορφωτικό επίπεδο της ομάδας αυτής παρουσιάζει σε γενικές γραμμές ομοιότητα με πολύ ελαφρά διακύμανση: Όλοι σχεδόν οι Κοινωνικοί Λειτουργοί (πλην της Κ.Α.6., που έχει σπουδάσει κοινωνική εργασία στην Πάντειο Σχολή) έχουν αποφοιτήσει από το Τεχνικό Επαγγελματικό Ίδρυμα (ΤΕΙ) Κοινωνικής Εργασίας και δεν προχώρησαν σε μεταπτυχιακές σπουδές εκτός από έναν κοινωνικό λειτουργό, που απέκτησε μεταπτυχιακό τίτλο σπουδών στη Νομική και μία ακόμη κοινωνική λειτουργό, που ολοκλήρωσε το πρόγραμμα σπουδών της ΑΣΠΑΙΤΕ. Μόνο η Δ.Υ.9 και η Μ.Θ. είναι απόφοιτες της Σχολής Κοινωνιολογίας. Αναφορικά με τα έτη υπηρεσίας στην εν λόγω Υπηρεσία αντιπροσωπεύτηκαν οι εξής ομάδες 1-15 έτη (4 υποκείμενα), 16-25 έτη (5 υποκείμενα) και από 26 και άνω (3 υποκείμενα). Τέλος, στον κατά προσέγγιση αριθμό υιοθεσιών, που έχει διαχειριστεί το ως άνω δείγμα, η πλειονότητα (8 άτομα) δηλώνει, ότι έχει αναλάβει περισσότερες από είκοσι (20) υποθέσεις υιοθεσίας, ενώ οι υπόλοιποι τέσσερις (4) συμμετέχοντες κάτω από είκοσι (20).

Οι κοινωνικοί λειτουργοί διακρίνονται μεταξύ τους με αριθμολόγηση και όχι με κάποια ψευδώνυμα, έτσι ώστε να αποφευχθεί η σύγχυση λόγω της πληθώρας των ονομάτων των προηγούμενων ομάδων στόχων και επιπλέον δεν ενδιαφέρει η προσωποποίηση του δείγματος αλλά η επιστημονική τοποθέτησή του στα διερευνώμενα ζητήματα. Σε τρεις (3) μόνο περιπτώσεις έχουν χρησιμοποιηθεί ψευδώνυμα, επειδή τα συγκεκριμένα άτομα έχουν αναλάβει διαφορετικά καθήκοντα από αυτά των κοινωνικών λειτουργών. Ο πρώτος εξ αυτών ταυτοποιείται ως Δ.Β. και έχει διατελέσει πρώην διοικητής σ' ένα από τα κέντρα παιδικής προστασίας, η δεύτερη ως Μ.Θ., η οποία διευθύνει μία οργάνωση αναζήτησης ριζών και η τρίτη ως Δ.Υ.9 και είναι η υπεύθυνη διοικητική υπάλληλος στον τομέα των υιοθεσιών στην Διεύθυνση Δημόσιας Υγείας και Κοινωνικής Μέριμνας Βορείου Ελλάδας.

Συνολικά, δηλαδή, ελήφθησαν για τους σκοπούς της έρευνας πενήντα (50) συνεντεύξεις. Κατά τη διάρκεια των συνεντεύξεων η αφηγηματική ροή των συμμετεχόντων δε διακόπηκε, έτσι ώστε το απομαγνητοφωνημένο κείμενο να διαπνέεται από αμεσότητα, λογική αλληλουχία και συνεχή ειρμό. Το δείγμα στο σύνολό του είναι εμφανώς ετερόκλητο, γιατί εκτός του ότι αντικατοπτρίζει διαφορετικές ομάδες στόχου, προέρχεται και από διαφορετικά κοινωνικά, ταξικά, οικονομικά και μορφωτικά status. Αποκτά ως εκ τούτου ιδιαίτερο ενδιαφέρον, ότι

από ένα τόσο πολυσχιδές υλικό από κοινωνικούς δρώντες με ποικιλία συνθηκών ζωής, εμπειριών και κοσμοθεωρίας παρήχθη τελικά ένας πλούσιος όγκος πανομοιότυπων νοημάτων, ιδεών και επιθυμιών με πλέον εμφανές κοινό συνδετικό κρίκο την αγάπη για το παιδί. Η παιδοκεντρικότητα της παρούσας έρευνας είναι αισθητή σε όλες τις συνεντεύξεις, γεγονός που προσδίδει αναμφισβήτητη αξία στα ευρήματα και στις προτάσεις βελτίωσης του θεσμού. Αξίζει να σημειωθεί, ότι η ανάλυση και κατάταξη των δεδομένων επιχειρείται με την οργάνωσή τους σε θεματικές ενότητες, όπου παρατίθενται αποσπάσματα του αφηγηματικού λόγου και των τριών ομάδων στόχων, όταν οι εμπειρίες και τα πλέγματα σχέσεων, που προβάλλονται, επιτρέπουν την ταξινόμησή τους αυτή.

1.2.7.3. Ανάλυση των συνεντεύξεων

1.2.7.3.1. Η ακουσία ατεκνία και οι τρόποι αντιμετώπισής της:

Η υιοθεσία αφορά σε μία σημαντική πτυχή του ανθρώπινου βίου και σχετίζεται άμεσα με ζητήματα γάμου και γενετήσιας ζωής. Το δείγμα των ετεροφυλόφιλων θετών και δυνάμει θετών γονέων περιλαμβάνει άτομα, που έχουν προχωρήσει σε γάμο με τον/τη σύντροφό τους. Ο μέσος όρος γαμηλιότητας είναι γύρω στα τριάντα (30) έτη και αυξάνεται ανάλογα με την επαγγελματική σταδιοδρομία της γυναίκας. Ανεξάρτητα από την ηλικία των υποκειμένων κατά την τέλεση γάμου η τεκνογονία αποτελεί έκφραση μίας συνολικής οικογενειακής διεργασίας. Άπαντες οι συνεντευξιαζόμενοι κατέχονται από έναν γνήσιο σκοπό να γίνουν γονείς, αρχικά επιχειρώντας να συλλάβουν φυσικά, έπειτα διά εξωσωματικής γονιμοποίησης και τελευταία διά αιτήσεως υιοθεσίας. Έχοντας αναλώσει ένα σημαντικό μέρος της ζωής τους κατασκευάζοντας αυτή την οικογενειακή εικόνα της ανατροφής ενός παιδιού με τον σύζυγό τους, τούς είναι αδύνατο να αποδεχτούν την προοπτική της ακουσίας ατεκνίας. Σε όλες τις περιπτώσεις επαναλαμβάνεται το ίδιο κοινωνικό μοτίβο της τελέσεως γάμου, της προσπάθειας τεκνοποίησης με ελεύθερες επαφές, της χρήσης υποβοηθούμενης αναπαραγωγής και της διάψευσης των προσδοκιών για απόκτηση βιολογικού απογόνου. Η γονεϊκότητα γίνεται ανάγκη και η ανάγκη εμμονή.

Η Αναστασία (αρ. συνεντ: 11), ετών 49, έγγαμη ήδη από το 2003 με τον κατά πέντε έτη μεγαλύτερο σύζυγό της αφηγείται για τις δέκα (10) συνολικά προσπάθειες εξωσωματικής γονιμοποίησης:

«Έμεινα έγκυος, αλλά δεν μπορούσα να κρατήσω το κύημα. Είχα αρκετές βιοχημικές κηύσεις και τρεις παλίνδρομες. Κάναμε όλες τις εξετάσεις και καρυότυπο και θρομβολογία συν τις αιματολογικές, γενικά όλες τις ενδεικνυόμενες, αλλά δεν έδειξαν κάτι το παθολογικό. Γι αυτό προχωρήσαμε σε εξωσωματική με την επιλογή άριστων ως επί το πλείστον βλαστοκυστών ή με τις λιγότερες ατέλειες. [...] Έκανα στο σύνολο καμιά δεκαριά εξωσωματικές, αλλά είχα πολλαπλές αποβολές. Σχεδόν σε όλες πλην τριών, αν δεν κάνω λάθος, είχα θετική χοριακή αλλά μετά από λίγο η κήση αυτή οδηγούταν σε αποβολή. [...] Είναι τραυματικό. Και πόσο μάλλον σε εμένα που η θετική χοριακή, ουσιαστικά δηλαδή η επιβεβαίωση της εγκυμοσύνης, δεν ήταν μία ευχάριστη αγγελία. Στο άκουσμα, δηλαδή, ότι ήμουν έγκυος είχα ανάμεικτα συναισθήματα, γιατί ήξερα ότι μπορεί και να μην προχωρήσει. Νιώθω, ότι όλα αυτά τα χρόνια των προσπαθειών ήταν σαν να είχα μπει σε κατάψυξη, σαν όλη μου η ζωή να είχε σταματήσει. Όλοι αυτοί οι μήνες των εξωσωματικών, των ορμονικών θεραπειών, της ωοληψίας, της εμβρυαμεταφοράς, της κρυοσυντήρησης βλαστοκυστών, της αναμονής, της θετικής χοριακής και εν συνεχεία της αποβολής με έκαναν να νιώθω, ότι δεν είμαι άνθρωπος, ότι είμαι μία μηχανή. Και ότι όλα γίνονταν μάταια, τελικά».

Ανάλογη είναι και η περίπτωση της Νίκης (αρ. συνεντ:7), της 32χρονης δασκάλας, η οποία είναι παντρεμένη ήδη από το 2007 με τον 45χρονο σύζυγό της:

«Εγώ δεν είχα πρόβλημα στο να μείνω έγκυος, γονιμοποίηση γινόταν και εμφύτευση της βλαστοκύστης. Η εγκυμοσύνη όμως δεν προχωρούσε. Επτά φορές ήταν οι προσπάθειες της εξωσωματικής και στις επτά έμεινα έγκυος αλλά δυστυχώς μετά από λίγο διάστημα 3-4 εβδομάδων απέβαλα. [...] Παρόλο που ήμουν υποψιασμένη, τόσες φορές είχα μείνει έγκυος αλλά πάντα δεν εξελισσόταν η εγκυμοσύνη ομαλά, ήταν φορές, που πραγματικά έπεφτα πολύ ψυχολογικά. Σε κάποιες εγκυμοσύνες είχαμε δει σάκο και λεκιθικό ασκό, αλλά ήτανε ανεμβρυακές, σε άλλες είχαμε ακούσει και καρδούλα, πάντα όμως δεν κρατούσε η εγκυμοσύνη πάνω από δύο ή τρεις υπέρηχους. Η υγεία μου [...] είχε κλονιστεί, ήταν χειρότερο κατά τη γνώμη μου που έμεινα έγκυος, διπλασιαζόταν ομαλά η χοριακή, ανέβαινε η τιμή της φυσιολογικά και μετά παλινδρομούσε. Ήταν κάτι σαν τιμωρία για μένα. Άλλες κοπέλες που είχαμε ξεκινήσει μαζί τις προσπάθειες, είχαν πλέον παιδιά σε νηπιακή ηλικία και ακόμη εγώ ήμουν στην προσπάθεια».

Η Ελευθερία (αρ. συνεντ: 9), που είναι 34 ετών απόφοιτη Σχολής Κομμωτικής και παντρεμένη με τον 38χρονο σύζυγό της από το 2007, υδραυλικό στο επάγγελμα, ιστορεί:

«Από τότε που παντρευτήκαμε θέλαμε να αποκτήσουμε παιδί. Και επειδή ήμασταν μικροί δεν μπορούσαμε να φανταστούμε, ότι μπορεί και να είχαμε πρόβλημα. Όταν τον πρώτο μήνα προσπαθειών, δεν έμεινα έγκυος, απογοητεύτηκα πολύ. Όταν ούτε μετά από 5-6 μήνες, δεν είχα καταφέρει να μείνω έγκυος, δεν μπορούσα άλλο να περιμένω και πήγα σε γυναικολόγο. Κάναμε όλες τις εξετάσεις, αλλά δεν μας βρήκε τίποτα. Και γι αυτό μας είπε να κάνουμε σπερματέγχυση και ότι σίγουρα θα πετύχαινε. Τελικά κάναμε τέσσερις σπερματεγχύσεις, αλλά καμία δεν πέτυχε. Μεγάλη απογοήτευση. Τότε μού είπε να κάνουμε εξωσωματική, γιατί τα ποσοστά επιτυχίας είναι πολύ πιο υψηλά. (Συνεντ: Πότε κάνατε την εξωσωματική;) Μέσα στο 2008, δεν ήθελα να χάνω ούτε στιγμή, έτσι πίστευα, πως όλα είναι στο χέρι μας. Τότε κιάλας δουλεύαμε και οι δύο και είχαμε κάποια χρήματα στην άκρη για ώρα ανάγκης. Και να που ήρθε η ανάγκη από εκεί που δεν το περιμέναμε».

Και για την 52χρονη Μαρία (αρ. συνεντ: 1), η οποία παντρεύτηκε τον σύζυγό της στα είκοσί της, η απόκτηση βιολογικού απογόνου απεδείχθη μία τραυματική εμπειρία:

«[...] 2-3 χρόνια αφότου παντρεύτηκα αποφασίσαμε με τον σύζυγό μου, ότι είχε φτάσει και για μας ο καιρός να γίνουμε γονείς. Έτσι ξεκινήσαμε πιο στοχευμένα τις προσπάθειες. Έμεινα έγκυος, αλλά δυστυχώς συνήθως μετά από ένα μήνα απέβαλλα. (Συνεντ: Πόσες φορές μείνατε έγκυος; Θυμάστε;) Τουλάχιστον δέκα, είχα συνέχεια αποβολές. [...] Πήγα σε πολλούς γιατρούς, έκανα του κόσμου τις εξετάσεις. Εγώ δεν είχα πρόβλημα, αλλά ο σύζυγος. Είχε κακή ποιότητα σπέρματος. Έτσι μας είπαν τουλάχιστον. Μπορεί να είχα και εγώ κάτι. Ένας γιατρός που εξειδικευόταν σε θέματα υπογονιμότητας μας είπε να κάνουμε εξωσωματική, γιατί είχε στο μεταξύ περάσει και η ηλικία μου. (Συνεντ: Πόσων ετών δηλαδή ήσαστε τότε;) Εγώ ήμουν 40 και ο σύζυγός μου 43. (Συνεντ: Τι έγινε λοιπόν;) Έκανα τέσσερις συνολικά προσπάθειες σε δύο διαφορετικά κέντρα. Πάλι έμεινα έγκυος, αλλά η εγκυμοσύνη δεν προχωρούσε. Γι' αυτό σας είπα, ότι ίσως να είχα και εγώ κάτι. Είδα και απόειδα και δεν ξαναέκανα. Δεν είχα δηλαδή και τα χρήματα. Γιατί αν δεν έχεις λεφτά, δε γίνεται τίποτα [...].»

Ομοίως, για τον Ιάκωβο (αρ. συνέντ: 4) η απόφαση τεκνοποίησης δεν είχε την κατάλληλη, που επιθυμούσαν εκείνος και η σύζυγός του:

«Μόλις παντρευτήκαμε, πριν δηλαδή από δεκατρία χρόνια, (ξεκινήσαμε τις προσπάθειες τεκνοποίησης). Δηλαδή τότε ήμουν 39 και η σύζυγός μου 35. Όπως καταλαβαίνετε, δεν ήταν πολύ εύκολα τα πράγματα. (Συνεντ: Προσπαθούσατε δηλαδή πολύ καιρό μόνοι σας;) Περίπου ένα εξάμηνο. Είχαμε και μία αποβολή στο πρώτο τρίμηνο, το 2004. Αμέσως μετά πήγαμε στον γιατρό να κάνουμε κάποιες

εξετάσεις για να μην αφήνουμε τον χρόνο να περνάει σε βάρος μας και για να δούμε τι έφταιξε και είχαμε αυτή την ατυχία. Ο γυναικολόγος μάς παρέπεμψε σε μικροβιολόγο για έλεγχο. Η σύζυγός μου είχε και μία κύστη και έτσι μπήκαμε στη διαδικασία της αφαίρεσης με λαπαροσκόπηση, κάναμε και κάποιες άλλες πιο εξειδικευμένες εξετάσεις, αλλά δυστυχώς δεν υπήρξε εγκυμοσύνη. Κάναμε και υστεροσκόπηση, αλλά τίποτα. Τότε, ο γιατρός μάς πρότεινε να κάνουμε σπερματέγχυση μήπως και πετύχουμε το επιθυμητό αποτέλεσμα, γιατί δεν ήμασταν και είκοσι χρονών. Χρειαζόμασταν, όπως μας συμβούλεψε, κάποια βοήθεια. Κάναμε, μία, δύο, τρεις αλλά πάλι είχαμε αρνητικό αποτέλεσμα. [...]. Μας είπε πως η μόνη λύση είναι η εξωσωματική γονιμοποίηση, ότι διαφορετικά δύσκολα από μόνοι μας να καταφέρουμε να κάνουμε παιδί. Αυτό έγινε το 2008, δηλαδή εγώ ήμουν 43 ετών και η σύζυγός μου 39. Πάλι, όμως, δεν προέκυψε εγκυμοσύνη. Εγώ, όμως, είχα αρχίσει να κουράζομαι με όλη αυτή την ταλαιπωρία. Από το 2004 που είχαμε την αποβολή και μετά παρόλο που είχαμε προσπαθήσει πολύ και η γυναίκα μου είχε κάνει πολλές επεμβάσεις, είχε πάρει φαρμακευτικές αγωγές, είχε κάνει ορμονοθεραπείες και πάλι τίποτα δεν είχε συμβεί».

Η Ευτέρπη (αρ. συνεντ: 14) είναι 48 ετών και μέσω της ιδιωτικής υιοθεσίας κατάφερε να αποκτήσει τον γιο της. Πριν, όμως, προβεί στην πράξη της υιοθεσίας πάσχισε πολύ να τεκνοποιήσει με τη χρήση υποβοηθούμενης αναπαραγωγής θέτοντας ακόμη σε κίνδυνο και την ίδια της τη ζωή. Περιγράφει με ιδιαίτερες λεπτομέρειες την εμπειρία της στα κέντρα υποβοηθούμενης αναπαραγωγής προσπαθώντας να εξωτερικεύσει καταπιεσμένα συναισθήματα, που μέχρι τότε δεν είχε τολμήσει να φέρει στην επιφάνεια:

«Ε, από τότε που παντρευτήκαμε λέγαμε να κάνουμε ένα παιδί, αλλά τίποτα. Παντρευτήκαμε το 2000 και το 2006 ξεκινήσαμε την εξωσωματική. Προσπαθούσαμε δηλαδή έξι χρόνια αλλά δεν γινόταν τίποτα και τότε αποφασίσαμε να δοκιμάσουμε την υποβοηθούμενη αναπαραγωγή. Και προσπαθήσαμε τρία χρόνια. Εγώ κουράστηκα πάρα πολύ ψυχολογικά. Κάναμε τρεις εξωσωματικές με δικό μου ωάριο, δύο με ξένο ωάριο, έκανα και σπερματεγχύσεις τρεις. (Συνεντ: Καμία όμως προσπάθεια δεν πέτυχε;) Όχι δεν πέτυχε. (...) Κοιτάζτε εγώ ήμουν υπέρβαρη. Πολύ υπέρβαρη. Έφτασα σε σημείο να μην μπορώ να περπατήσω από τα πολλά φάρμακα. Της εξωσωματικής. Πήρα τόσα κιλά γιατί δεν μου είπαν να κόψω και αλάτι και ζάχαρη. Αυτά τα φάρμακα λέει δεν θέλουν ούτε αλάτι ούτε ζάχαρη. Μετά μου το είπαν. Εγώ έτρωγα κανονικά. Μπορώ να πω ότι είχα αυξήσει τα γλυκά. Έτρωγα πολλά γλυκά. Ίσως επειδή δεν μπορούσα να πιάσω παιδί, από τη στενοχώρια μου έτρωγα γλυκά. Και έφτασα 170 κιλά. Αρρώστησα δηλαδή. Σαν αρρώστια ήτανε.

Αρρώστια ήτανε. Ήμουν συνέχεια σε μία πολυθρόνα, δεν μπορούσα να αναπνεύσω, δεν μπορούσα να περπατήσω, να πάω κάπου. Γι αυτό τον λόγο έκανα επέμβαση, έβαλα το δαχτυλίδι στο στομάχι και έχασα 90 κιλά. (Συνεντ: Οπότε όλη αυτή την εμπειρία με τις αποτυχημένες εξωσωματικές τη βιώσατε ως αρρώστια, ως πένθος έχω διαβάσει. Ισχύει;) Πολλή στενοχώρια, σαν θάνατο, ναι, σαν θάνατο. Δηλαδή και που μιλούσα νόμιζες πως κάτι είχα εγώ, είχα καρκίνο. Κάτι είχα. Όταν μιλούσα με ανθρώπους πίστευαν ότι κάτι είχα. Με ρώταγαν αν νιώθω καλά. Γιατί δεν μπορούσα να κάνω τίποτα. Ούτε να περπατήσω, τίποτα. Δεν ήθελα να βγω από το σπίτι. Έπαθα, δηλαδή έπαθα».

Η Ευτέρπη βιώνει το πρόβλημα της υπογονιμότητας με εμφάνιση συμπτωμάτων σοβαρής καταθλιπτικής διαταραχής. Η εικόνα του σώματός της τραυματίζεται πρώτη, καθώς είναι εκείνο, που αδυνατεί να αναταποκριθεί στον βιολογικό προκαθορισμένο του σκοπό.⁸⁸³ Υποσυνείδητα, δηλαδή, η Ευτέρπη «τιμωρεί» το σώμα της μέσω της παραμόρφωσής του αναπτύσσοντας ακραία βουλιμική συμπεριφορά. Πράγματι, οι γυναίκες, που αδυνατούν να τεκνοποιήσουν, κατακλύζονται από αισθήματα χαμηλής αυτοεκτίμησης και υστέρησης. Η γυναικεία αυτοπεποίθηση, που θεμελιώνεται στο αναπαραγωγικό δυναμικό, βαθμιαία ατροφεί. Βιβλιογραφικά τεκμηριώνεται, ότι αυτή η απαξίωση της γυναικείας ταυτότητας συμπορεύεται με νευρωτικές διαταραχές, όπως αυπνία, ανορεξία ή βουλιμία.⁸⁸⁴ Η θλίψη, που συνεπάγεται ο ενταφιασμός των χαμένων ελπίδων για απόκτηση παιδιού, εξομοιώνεται με τον πόνο, που αισθάνεται κάποιος στη διάγνωση της επάρατου νόσου, όπως ομολογεί η Ευτέρπη (Πολλή στενοχώρια, σαν θάνατο, ναι, σαν θάνατο. Δηλαδή και που μιλούσα νόμιζες πως κάτι είχα εγώ, είχα καρκίνο).

Η Σωτηρία (αρ. συνεντ: 3) είναι 36 ετών, έχει σπουδάσει κοινωνικές επιστήμες και αυτή τη στιγμή είναι άνεργη. Με τον σύζυγό της έχει δύο χρόνια διαφορά. Η σχέση τους μετράει ήδη δεκατρία χρόνια. Η Σωτηρία ήταν η περίπτωση με την πιο συγκινητική ιστορία, καθώς ήρθε αντιμέτωπη με τα ηθικά διλήμματα, που άπτονται των εφαρμογών της βιοτεχνολογίας και της ιατρικώς υποβοηθούμενης αναπαραγωγής.

«[...] Εμείς ξεκινήσαμε πολύ νωρίς τις προσπάθειες για παιδί, πολύ πριν παντρευτούμε. Δηλαδή εγώ ήμουν τότε 24 ετών και ο σύζυγός μου 26. Αρχίσαμε, δηλαδή, να έχουμε ελεύθερες επαφές, αλλά για πάνω από ένα χρόνο δεν προέκυπτε

⁸⁸³ Μακρυνιώτη, Δ., 2001: 34). Τους θριάμβους και τις μικρότητες του σώματος θίγει και ο Μελούτσι στο βιβλίο «Κουλτούρες στο παιχνίδι: Διαφορές για να επιβιώσουμε», Ψημίτης, Μ., 2002: 194-202.

⁸⁸⁴ Παπαληγούρα, Ζ., 2000: 90

εγκυμοσύνη. Τότε καταφύγαμε σε έναν γυναικολόγο, ο οποίος μετά από πολλές εξετάσεις και των δυο μας, μάς είπε, ότι εγώ έχω πρόβλημα. Είχα πολυκυστικές ωοθήκες. Με το σύνδρομο αυτό κάνεις ή πάρα πολλά ωάρια χαμηλής ποιότητας ή σχεδόν καθόλου ωάρια. Εγώ ήμουν στη δεύτερη κατηγορία. Δεν είχα ωάρια. (Συνεντ: Σας πρότεινε κάποια θεραπεία;) Ναι, μας είπε να κάνουμε παρακολούθηση ωορρηξίας και μία ήπια διέγερση των ωοθηκών με φάρμακα. Ακολούθησα δηλαδή την αγωγή με τα φάρμακα, ωρίμασαν κάποια ωάρια και είχαμε στοχευμένες επαφές την κατάλληλη στιγμή βάσει του υπερηχογραφήματος. Όμως μετά από κάποιους κύκλους χωρίς αποτέλεσμα, μάς είπε, πως το καλύτερο θα ήταν να προχωρήσουμε σε εξωσωματική. Τότε απευθυνθήκαμε σε έναν πολύ καλό κέντρο εξωσωματικής στην Αθήνα, προκειμένου να μας βοηθήσει. (Συνεντ: Πότε έγινε αυτό;) Ήμουν, δεν ήμουν 26 ετών, δηλαδή γύρω στο 2006. (Συνεντ: Σας βοήθησε;) Ναι, έμεινα έγκυος με την πρώτη προσπάθεια σε δίδυμα, ένα αγόρι και ένα κορίτσι. Όμως, ενώ όλα πήγαιναν μια χαρά, στην 23^η βδομάδα κύησης έπαθα χοριοαμνιονίτιδα, με αποτέλεσμα να γεννήσω πολύ πρόωρα και τα μωρά να μην είναι βιώσιμα. Ήταν πολύ τραγική η στιγμή αυτή και για τους δυο μας και μας πήρε τουλάχιστον ένα έτος για να πενήσουμε και να καταφέρουμε να ηρεμήσουμε έστω και λίγο. Μόλις ηρεμήσαμε κάπως, θελήσαμε να ξαναπροσπαθήσουμε. Πάλι στο ίδιο κέντρο εξωσωματικής με τον ίδιο εξωσωματικό κάναμε και δεύτερη προσπάθεια. Αρνητικό αποτέλεσμα. Ξανακάνουμε και τρίτη προσπάθεια με καταψυγμένα έμβρυα και μένω έγκυος σε τρίδυμα. Από την αρχή ο γιατρός μου μίλησε για τους κινδύνους της τρίδυμης κύησης. (Συνεντ: Δηλαδή σας είχαν εμφανιστεί τρεις βλαστοκύστες;) Όχι, μου είχαν βάλει δύο βλαστοκύστες, απλά το ένα έμβρυο διαιρέθηκε σε δύο και έτσι ήταν δύο ομοζυγωτικά δίδυμα και ένα διζυγωτικό. Όμως, τα μονοζυγωτικά ήταν στον ίδιο σάκο και μοιράζονταν τον ίδιο πλακούντα. Ήταν δηλαδή μονοχοριακά και μονοαμνιακά δίδυμα. Ο γιατρός μου είχε πει πως αυτό είναι πολύ επικίνδυνο λόγω άνισης τροφοδότησης των δύο εμβρύων και μου πρότεινε την αφαίρεση του ενός. Όμως, εγώ δεν δέχτηκα την μείωση. Την 23^η εβδομάδα σταμάτησε η καρδιακή λειτουργία και των δύο ομοζυγωτικών. Νοσηλεύτηκα για περίπου ενάμισι μήνα, γιατί δεν μπορούσε να γίνει ο καθαρισμός και η αφαίρεση των νεκρών εμβρύων. Έπαιρνα αντιβιώσεις για να μπορέσουμε να κρατήσουμε το τρίτο μωρό στη ζωή. Τελικά στην 27^η εβδομάδα είχα ρήξη των αμνιακών υγρών και γέννησα ένα κοριτσάκι. Το 2008. Έζησε μόλις μία μέρα και απεβίωσε, διότι όλο αυτό τον καιρό μεγάλωνε σε όξινο ενδομήτριο περιβάλλον μαζί με τα δύο νεκρά αδελφάκια του και με τόσα φάρμακα. Ήταν ένα γεγονός που μας συγκλόνισε πάρα πολύ και δεν μπορέσαμε να το ξεπεράσουμε εύκολα. Όχι ότι τώρα το έχουμε ξεπεράσει απλά σε επίπεδο να σκεφτούμε αν θα ξαναπροσπαθήσουμε. Δεν ήταν καθόλου εύκολο. Μετά από έξι

χρόνια αποφασίσαμε να πάμε σε ένα κέντρο εξωσωματικής στην Θεσ/νίκη, αλλά εκεί είχαμε δύο αρνητικά αποτελέσματα. Ξαναπροσπαθήσαμε και στην Αλεξανδρούπολη αυτόν τον χρόνο, όμως και εκεί είχαμε άλλη μία αποτυχημένη προσπάθεια. (Συνεντ: Είστε ακόμη φορτισμένη συναισθηματικά, όμως είστε βέβαιη ότι δεν θέλετε να ξαναπροσπαθήσετε;) Ναι, δε θέλω πια να ξαναμπώ σε αυτή τη διαδικασία. Άλλωστε, δεν έχει και νόημα. Είχα πρόβλημα με τον σχεδόν μηδενικό αριθμό ωαρίων και τώρα πια ακόμη και με διέγερση είναι εκφυλισμένα τα ωάρια μου. Νομίζω, ότι μετά από τόσες προσπάθειες και με τέτοια κατάληξη, θα ήταν προτιμότερο να σταματήσω. Άλλωστε, δεν έχω πια ούτε την οικονομική δυνατότητα να το ρισκάρω, αλλά ούτε και την ηλικία, που να μπορεί να μου εγγυηθεί ένα μεγαλύτερο ποσοστό επιτυχίας. Εγώ μόνο μέσω της υιοθεσίας θα μπορέσω να γίνω μητέρα».

Η Πολύξενη (αρ. συνεντ: 22), 63 ετών δικηγόρος, παντρεμένη με τον κατά ένα χρόνο μεγαλύτερό της ιατρό γυναικολόγο, ιστορεί πόσο πολύ ήθελε να αποκτήσει ένα παιδί και πόσο χρονικά «εκπρόθεσμη» ένιωθε:

«Αφού προσπαθούσαμε έξι-επτά μήνες χωρίς αποτέλεσμα, εγώ είχα αρχίσει να αγχώνομαι. Ο άντρας μου προσπαθούσε να είναι πιο ψύχραιμος αλλά η αλήθεια είναι ότι την δεκαετία του 80 το να είσαι 35 ετών και να μην έχεις τεκνοποιήσει έστω μία φορά ήσουν λίγο πολύ η Σάρα. Έτσι τουλάχιστον σε αντιμετώπιζε όχι μόνο η κοινωνία, αλλά και οι γιατροί. Ευτυχώς ο σύζυγός μου ήταν πολύ μεγάλο στήριγμα και ο ίδιος με καθοδήγησε για το ποιες εξετάσεις πρέπει να κάνουμε για να ελέγξουμε τη γονιμότητά μας».

Σε όλες τις συνεντεύξεις προκύπτει ανάγλυφα η λαχτάρα των υποκειμένων να εισέλθουν στον χώρο της γονεϊκότητας, αφού πρώτα έχουν εδραιώσει τον ατομικό κύκλο της οικογενειακής τους ζωής. Η επιθυμία της μητρότητας ως κοινωνικού ρόλου της γυναίκας σφυρηλατείται μέσα στο κυρίαρχο πλαίσιο της έγγαμης ετερόφυλης συμβίωσης.⁸⁸⁵ Πράγματι, η πίεση, που αισθάνονται μετά τον γάμο να γίνουν γονείς ακόμη και στις περιπτώσεις της Σωτηρίας και της Ευτέρπης (που έθεσαν σε κίνδυνο την σωματική τους υγεία και όχι μόνο την ψυχική όπως στις υπόλοιπες περιπτώσεις) κλιμακώνεται και εντείνεται από τις δυσκολίες, που αντιμετωπίζουν. Το εγγενές ένστικτο της βιολογικής αναπαραγωγής συγχέεται με την κοινωνική ανάγκη της δημιουργίας απογόνου. Η ροπή προς την τεκνοποίηση είναι κάτι παραπάνω από βιολογική. Είναι «το βαθύτερα ριζωμένο ιδεολόγημα του δυτικού πολιτισμού, στο οποίο σεξουαλικότητα, γάμος, τεκνοποίηση και αιματοσυγγένεια

⁸⁸⁵ Κοτσάμπαση, Α., 2003: 17

ενσαρκώνονται στο «κανονικό» οικογενειακό σχήμα του ετερόφυλου ζευγαριού».⁸⁸⁶ Σύμφωνα με τη Μπρούσκου «η μετατροπή των βρεφών σε ανθρώπους και των γεννητόρων τους σε γονείς είναι μία πολιτισμική διαδικασία κατασκευής υποστάσεων και σχέσεων, που δεν αφήνει τίποτα στην τύχη, ούτε και στη φύση. Το διακύβευμα είναι ό,τι πιο σημαντικό για τις ανθρώπινες κοινωνίες: η αναπαραγωγή τους».⁸⁸⁷

Η Προκοπία δεν αποδέχεται την καθυστέρηση της μητρότητας στωικά. Προσπαθεί να αντλήσει βοήθεια μετερχόμενη κάθε είδους μέσο, που θα μπορούσε να την απαλλάξει από τη σκιά της ατεκνίας. Η επιθυμία της να αποκτήσει «παιδί πάση θυσία»⁸⁸⁸ είναι τόσο μεγάλη, που καταφεύγει ακόμη και σε μεθόδους με ελάχιστη ή καθόλου επιστημονική εγκυρότητα. Η ίδια δε διστάζει να παραδεχτεί, ότι:

«Είχα πολύ μεγάλο καημό να αποκτήσω ένα παιδάκι. Από το 80 προσπαθούσα εντατικά. Και πού δεν πήγα. Σε όποιον γιατρό μου έλεγαν πήγαινα, ότι χάπια μου έδιναν τα έπινα. Σε καφετζούδες πήγαινα μήπως βρουν στο φλιτζάνι εγκυμοσύνη. Μου είχαν δώσει και κάποιες γυναίκες του χωριού, όπου δίδασκα με μετάθεση, κάτι βότανα, που υποτίθεται ότι βοηθούσαν στη σύλληψη και την εγκυμοσύνη. Τίποτα και αυτά».

Οι μέθοδοι αυτές, που ισχυρίζεται η Προκοπία, ότι εφάρμοσε στην απελπισία της για επίτευξη εγκυμοσύνης, χαρακτηρίζονται από πνευματική οπισθοδρόμηση και χαμηλό επίπεδο παιδείας, γεγονός, που αντιτίθεται στη μόρφωση και την κουλτούρα της. Αποτελεί, λοιπόν, ένδειξη για το μέγεθος του πόθου για παιδί και τον βαθμό της δυστυχίας της, που επιτρέπει στον εαυτό της να βαυκαλίζεται, ότι ίσως επιτύχει το επιθυμητό αποτέλεσμα με πράξεις δεισιδαιμονίας ή αμφίβολης ιατρικής ισχύος. Πράγματι, η άρνηση αποδοχής της ακληρίας είναι γνωστή στον ελλαδικό χώρο μέσα από πρακτικές, που κληρονομούνται διαγενεακά και γίνονται αντικείμενο λαογραφικής μελέτης. Ο Παραδέλλης εξηγεί, ότι «η στειρότητα και η ακληρία δεν αντιμετωπιζόντουσαν [...] ως μη αναστρέψιμη κατάσταση. Μία σειρά από τεχνικές, που συνήθως φέρουν τη σφραγίδα του χρόνου δοκιμάζονται με τη σειρά, προκειμένου να λύσουν το πρόβλημα ή τουλάχιστον να συντηρήσουν την ελπίδα. [...] Τα μέσα για την άρση της ασυλληψίας συνίστανται στην προσφυγή στο α) στο θείο, β) στις γονιμοποιές δυνάμεις της φύσης και γ) στις μαγικοιατρικές πρακτικές. Σε

⁸⁸⁶ Τουνταςάκη, Ε., 2014: 19

⁸⁸⁷ Μπρούσκου, Α., 1998: 146

⁸⁸⁸ deParseval, G.D., 2013: 60

περίπτωση πλήρους αποτυχίας προσέφευγαν σε θεσμικά υποκατάστατα (υιοθεσία)». ⁸⁸⁹

Όπως στην περίπτωση της Προκοπίας έτσι και στην 80χρονη Όλγα η εμπιστοσύνη προς την ιατρική επιστήμη κλονίζεται έπειτα από τις αλλεπάλληλες αποτυχίες τεκνοποίησης και αναπόφευκτα καταλήγει στην υιοθεσία.

«(Μόλις παντρευτήκαμε το 64, αρχίσαμε κατευθείαν τις προσπάθειες για παιδί). Το θέλαμε σαν τρελοί. Όπου μας έλεγαν γιατρό τρέχαμε. Εγώ το είχα ρίξει σαν το τζόγο. Πόνταρα όλα τα λεφτά μας στους γιατρούς, φτάνει να έκανα παιδί. Τίποτ' άλλο δεν είχε σημασία για μένα. Μόνο το παιδί. Ε δυστυχώς το σφάλμα δεν το έβλεπαν; Για εκμετάλλευση μόνο μας ήθελαν; Δε ξέρω. Πάντως, ενώ μας έλεγαν πως θα αποκτήσουμε παιδί, τελικά τίποτα δε γινόταν».

Καθώς τη δεκαετία του 1970-1980 η αντιμετώπιση της υπογονιμότητας με τις πενιχρές ιατρικές γνώσεις δεν ευδοκίμοιζε, η πίστη στο θείο και στη μαγεία ήταν πολύ πιο διαδεδομένη. Σήμερα, όμως, με την αλματώδη πρόοδο της βιοτεχνολογίας, η εμπιστοσύνη προς τις μεθόδους της υποβοηθούμενης αναπαραγωγής έχει εδραιωθεί. Η εξοικείωση, άλλωστε, των συνεντευξιαζόμενων με τις μεθόδους βιοτεχνολογίας αποτυπώνεται στο ιατροτεχνικό λεξιλόγιο, που χρησιμοποιούν. Εξαιρετική εντύπωση προκαλεί η τάση για ερμηνεία και γνώση γύρω από το ζήτημα της αναπαραγωγής με επιστημολογική σημασιодότηση, γεγονός που αποδεικνύει την ένταση της αγωνίας και του πόθου για επίτευξη κύησης και τοκετού. Για τα υπογόνιμα ετερόφυλα ζευγάρια η αναπαραγωγική εμπειρία αποσυνδέεται από τη φυσική διαδικασία και την ερωτική επαφή, ιατροκοποιείται και βιώνεται σε μεγάλο βαθμό με βιομοριακούς όρους. ⁸⁹⁰

Στο σημείο αυτό αποδίδεται ιδιαίτερη έμφαση στο βιολογικό θεμέλιο της γονεϊκότητας, καθώς κατοχυρώνει την «κανονικοποίηση του συζυγικού οικογενειακού σχηματισμού». ⁸⁹¹ Η τεκνοποιία συσφίγγει τους συναισθηματικούς και νομικούς δεσμούς μεταξύ των μελών της οικογένειας, εισάγει το ζευγάρι εντός του συγγενικού και κοινωνικού ιστού μετουσιώνοντας την ατομική υπόσταση σε γονεϊκή. Μάλιστα, η ίδρυση βιολογικής συγγένειας πραγματώνει τη συνέχιση της εξ αίματος καταγωγής και της γενεολογικής σύνδεσης των προγόνων με τα επερχόμενα μέλη διασφαλίζοντας την παρουσία τους εις το διηνεκές. ⁸⁹² Η απόκτηση, λοιπόν,

⁸⁸⁹ Παραδέλλης, Θ., 1993: 53, στο Παπαδάκη, Ε., 2013: 179, Τράκα, Ν., 2013: 334-335

⁸⁹⁰ Τράκας 1990, Georges, 2008 στο Χατζούλη, Α., 2015: 32, Κοτζάμπαση, Α., 2011: 110-11

⁸⁹¹ Τουντουσάκη, Ε., 2014: 37

⁸⁹² Gauchet, M., 2004: 240

βιολογικού απογόνου βιώνεται από τα υποκείμενα με ιδιαίτερη ένταση, καθώς αποσπάται από τα πλαίσια του φυσικού γεγονότος και εντάσσεται στα ιατρικά δεδομένα της υποβοηθούμενης αναπαραγωγής. Η επιλογή της ομόλογης εξωσωματικής γονιμοποίησης προβάλλεται ως μία πρωτεύουσας σημασίας λύση για την «ίαση» της υπογονιμότητας, καθώς «συμβάλλει αφενός μεν στη συγκρότηση της συγγενειακότητας μέσω της βιολογίας, αφετέρου στην αποφυγή του ενδεχομένου της υιοθεσίας, που δεν αναιρεί το στίγμα της ελλειμματικότητας».⁸⁹³

1.2.7.3.2. Μονόδρομος η επιλογή της υιοθεσίας;

Η υιοθεσία φαίνεται, να επιλέγεται αναγκαστικά μετά από μία σειρά αποτυχημένων μεθόδων υποβοηθούμενης αναπαραγωγής ως τελευταία διέξοδος στο πρόβλημα της ατεκνίας.⁸⁹⁴ Ο αριθμός των προσπαθειών εξωσωματικής γονιμοποίησης, στις οποίες προβαίνει το κάθε υποκείμενο της έρευνας, διαφέρει ανάλογα με τις ψυχικές, σωματικές και οικονομικές αντοχές του. Η νοσηματοδότηση της αναπαραγωγικής διαδικασίας ως μία αμιγώς ιατρική πράξη και η αποτίμησή της με οικονομικές συνεκφορές και χρήση φαρμακευτικών αγωγών προκαλεί αμφίσημα συναισθήματα στους συμμετέχοντες ως προς την ορθότητα και αποτελεσματικότητα της μεθόδου αυτής.

Η Αναστασία (αρ. συνεντ: 11) υπογραμμίζει το οικονομικό και ψυχικό άγχος, που συνδέεται με τη χρήση της υποβοηθούμενης αναπαραγωγής. Περισσότερο, όμως, τονίζει τη σωματική αδράνεια και τη ψυχική αποτελμάτωση, στην οποία είχε περιέλθει. Η καθυστέρηση της τεκνοποίησης την καθλώνει στο ίδιο ακριβώς σημείο της οικογενειακής της διαδρομής επί σειρά ετών. Ουσιαστικά, η απόκτηση παιδιού σηματοδοτεί τη μετάβαση από την προγονεϊκή φάση, όπου βρίσκεται, στην πρώτη γονεϊκή φάση,⁸⁹⁵ από την «ανηλικότητα» στην «ενηλικίωση».⁸⁹⁶ Κατά το στάδιο αυτό η αναμονή της τεκνοποίησης καταλαμβάνει το μεγαλύτερο μέρος του ενδιαφέροντος των συζύγων.

«Δεν μπορούσαμε να αντέξουμε ούτε οικονομικά ούτε ψυχικά. Δεν μπορούσαμε να προχωρήσουμε στη ζωή μας, όσο ήμασταν σιδηροδέσμοι των εξωσωματικών. Είχα φτάσει 42-43 και δεν είχα κάνει σχεδόν τίποτα πλην των προσπαθειών τεκνοποίησης.

⁸⁹³ Τουντουσάκη, Ε., 2014: 37

⁸⁹⁴ Roberts, E., 1995: 82

⁸⁹⁵ Τσαούσης, Δ.Γ., 1985: 458

⁸⁹⁶ Η τεκνοποίηση αποτελεί «συνώνυμο της ενηλικίωσης» (Yalom, I., 2008: 37, Παρασκευόπουλος, Ν., 2011: 82)

Δεν ήθελα πια να βλέπω γιατρούς, ιατρικά εργαλεία και μόνιτορς. Δεν ήθελα πια να με βλέπουν, ούτε και να με αγγίζουν».

Και για τη Νίκη (αρ. συνεντ: 7) η υπογονιμότητα υπήρξε η πλέον αποσταθεροποιητική κατάσταση της ζωής της⁸⁹⁷.

«(Ο Γιατρός) μάς παρότρυνε να συνεχίσουμε να ελπίζουμε και να μην σταματήσουμε τις προσπάθειες, γιατί, όπως μας έλεγε, κάθε φορά είναι διαφορετική. Έφτασα, όμως, στο σημείο να χάσω την καθημερινότητά μου, να χάσω τον εαυτό μου, να ζω για να κάνω την επόμενη εξωσωματική. Εργαζόμουν μόνο για να συγκεντρώνω το απαιτούμενο ποσό για την προσπάθεια. Είχα περιορίσει πολύ τις ανάγκες και τα έξοδά μου. Μας φώναζαν φίλοι μου να πάμε για φαγητό ή έστω για καφέ και εγώ σκεφτόμουν τα λεφτά που θα ξοδέψω. Δεν είχα κοινωνική ζωή. Δεν ήθελα να βγαίνω γιατί όλα με ενοχλούσαν, το γέλιο των άλλων, η ξεγνοιασιά, η ευθυμία, η όρεξη για ταξίδια. Δεν συζητάω να βγω με συνάδελφο που εγκυμονούσε! Το χειρότερό μου ήταν να πληροφορηθώ την εγκυμοσύνη μίας γνωστής μου, φίλης μου ή συγγενούς μου. Το περιβάλλον μου ξέροντας πόσο είχα ταλαιπωρηθεί απέφευγε να μου αναφέρει τέτοιο θέμα, όμως, όταν πχ πηγαίναμε σε κάποιο τραπέζι η πεθερά μου μπορεί να ευχόταν να μείνει έγκυος η κουνιάδα μου και από δήθεν τακτ δεν ευχόταν σε εμένα. Ένιωθα ότι ζω σε έναν κόσμο ρατσιστικό, όπου δεν υπάρχει θέση για άτεκνα ζευγάρια. Γενικά θα έλεγα πως όταν δεν μπορείς να τεκνοποιήσεις, ανεβαίνεις έναν Γολγοθά δίχως τέλος. (Συνεντ: Πότε και γιατί αποφασίσατε τελικά, ότι ήταν καιρός να σταματήσετε τις προσπάθειες υποβοηθούμενης αναπαραγωγής;) Τον Μάιο του 2015, όταν μετά από μεγάλη ποσότητα ορμονών, φώναζα στα παιδιά της τάξης μου χωρίς λόγο. Θεωρώ ότι έχω μεγάλη ευθύνη απέναντι στα παιδιά που διδάσκω και η συμπεριφορά μου δεν ήταν σωστή. Είναι αυτό, που σας ξαναείπα, είχα χάσει τον εαυτό μου. Δεν ήμουν εγώ, αλλά μια άλλη, εμμονική με τις εξωσωματικές. Ο οργανισμός μου δεν προλάβαινε να αποβάλει τις ορμόνες από τις προηγούμενες προσπάθειες και δεχόταν και άλλη μεγάλη ποσότητα. Κάποια στιγμή δεν έλεγχα τον εαυτό μου, τα νεύρα μου. Το περιστατικό στο σχολείο ήταν εκείνο, όμως, που με ταρακούνησε, που με αφύπνισε από τον λήθαργο και με έκανε να δω την πραγματικότητα».

Η πρόταξη της βιολογικής συγγένειας για τη δημιουργία οικογένειας αρχίζει μεν να υποχωρεί σταδιακά μετά από κάποιες αποτυχημένες προσπάθειες ΙΥΑ, καταλείπει όμως βαθύ πόνο και οδύνη, που προσομοιάζεται με πένθος. Η αδυναμία τεκνοποίησης αναλύεται και εμπεδώνεται από τα υποκείμενα με έντονες συνδηλώσεις

⁸⁹⁷ Ψυχολογικές μελέτες υποστηρίζουν, ότι για το ήμισυ των γυναικών και το 15% των ανδρών η υπογονιμότητα απορυθμίζει την ζωή τους (Guerra, D., et al., 1998: 1736).

θλίψης για την απώλεια της γενετικής συνέχειας⁸⁹⁸, παρόλο που στο τέλος η βιογενετική σχέση μεταξύ γονιού και τέκνου δεν αξιολογείται ως σημαντικότερη από τη ψυχική και σωματική υγεία των ίδιων των γονέων.

Η Προκοπία (αρ. συνεντ: 16), η 66χρονη συνταξιούχος εκπαιδευτικός διηγείται πώς η αφαίρεση των γεννητικών της οργάνων στιγμάτισε τη ζωή της:

«Στην αρχή, επειδή διέτρεχε κίνδυνο η ζωή μου, πρωτεύον μέλημά μου ήταν να σωθώ εγώ. Όταν, όμως, ξεπέρασα τον κίνδυνο και οι γιατροί μου είπαν, ότι δεν έχω τίποτα πια, γιατί μου είχαν πει, ότι έχω καρκίνο, τότε κατάλαβα τις συνέπειες, που θα είχε αυτή η επέμβαση στην ζωή μου. Ναι, ήμουν ευγνώμων, που ζούσα, όμως ήταν μισή ζωή χωρίς παιδί, χωρίς ένα κοριτσάκι, όπως το είχα φανταστεί. Δεν είχε και πολύ νόημα μια τέτοια ζωή για μένα».

Η Άννα (αρ. συνεντ: 17) 55 ετών εξομολογείται:

«[...] Μόλις σταμάτησα την τελευταία απόπειρα εξωσωματικής, μετά από δύο τρεις μήνες έμεινα έγκυος. Αλλά δυστυχώς απέβαλα στον τέταρτο μήνα. Και εκεί ανεξιχνίαστοι και άγνωστοι οι λόγοι αποβολής, οι αιτίες, γιατί έγινε μετά έλεγχο και σε μένα και στο έμβρυο, ανεξήγητοι οι λόγοι [...]. Μου πήρε πολύ χρόνο να ξεπεράσω αυτή την απώλεια. Ήταν τραγικό. Μπορώ να πω, ότι ανάλογα συναισθήματα έζησα στον θάνατο της μητέρας μου. Τόσο τραγικό. Ένα γιατί, είχα συνέχεια. Μία γεύση αδικίας, πώς να το πω; [...] Σκέφτηκα ότι δεν είχε νόημα να συνεχίζω αυτή τη διαδικασία με τις εξωσωματικές, που ήταν επίπονη ψυχολογικά πρώτα απ' όλα και μετά σωματικά. Σωματικά δεν είναι τίποτα όσο ψυχολογικά. Η φθορά η ψυχική, που μπαίνεις σε όλο αυτό το γρανάζι. Γιατί σκέφτηκα ότι το να κάνω ένα παιδί και μετά από όλα αυτά τα φάρμακα να μην είμαι και υγιής, γιατί τότε ήταν και οι αρχές και δεν είμαι σίγουρη πόσο ακίνδυνα ή επικίνδυνα ήταν, ε, δεν έχει και νόημα να το αφήσω και ορφανό [...]».

Ο Ιάκωβος (αρ. συνεντ: 4) μέσα από την οπτική του φύλου του και αποσυνδεδεμένος από τον πολιτισμικά κατασκευασμένο ρόλο της γυναίκας ως κυοφόρου και μητέρας⁸⁹⁹ αντιλαμβάνεται ταχύτερα από τη σύζυγό του, ότι η επιθυμία για απόκτηση βιολογικού απογόνου θέτει σε κίνδυνο την πνευματική και σωματική υγεία της συζύγου του και κατ' επέκταση της σχέσης τους.

«Η γυναίκα μου, για να είμαι ειλικρινής, ήθελε να ξαναπροσπαθήσουμε, να ξανακάνουμε άλλη μία απόπειρα, να το πω έτσι. Όμως, εγώ δεν ήθελα να ξαναμπεί σε αυτή τη διαδικασία να ξαναπάρει αυτά τα φάρμακα. Είχαν διαταραχτεί πολύ τα νεύρα της μετά την τελευταία αποτυχία της εξωσωματικής. Ήταν σίγουρη πως θα

⁸⁹⁸ Muncie, J., et al., 2008: 248

⁸⁹⁹ Woollett, A., Nicolson, 1998: 2

κάναμε παιδάκι με αυτό τον τρόπο και καταρρακώθηκε, όταν ο μικροβιολόγος τής ανακοίνωσε άλλη μία μηδενική χοριακή. Πάθαινε κρίσεις πανικού, έκλαιγε χωρίς λόγο ειδικά τα βράδια, για ένα διάστημα δεν μπορούσαμε να την αφήσουμε μόνη. Φοβόμασταν μην κάνει κακό στον εαυτό της. Δε θα την άφηνα να το ξαναπεράσει αυτό. Και εγώ αισθανόμουν άσχημα, δεν ήθελα να την βλέπω έτσι. Δεν ήταν έτσι η γυναίκα που αγάπησα. Είχαμε πια χάσει τον εαυτό μας με αυτές τις εξωσωματικές. Ευτυχώς, όσο άτυχοι σταθήκαμε στο θέμα του βιολογικού παιδιού, τόσο τυχεροί σταθήκαμε στην υιοθεσία».

Οι γυναίκες βιώνουν το πένθος της γενετικής κληρονομιάς εντονότερα από τους άνδρες και είναι λιγότερο πρόθυμες να εγκαταλείψουν τις προσπάθειες αβίαστα. Γλαφυρά αναδεικνύεται το αίσθημα υστέρησης, που νιώθουν σε σύγκριση με εκείνες, που καταφέρνουν να τεκνοποιήσουν αποδεικνύοντας τη ναρκισσιστική διάσταση της τεκνογονίας.⁹⁰⁰ Στο συμφραζόμενο της γονεϊκότητας η εγκυμοσύνη ερμηνεύεται με συνδηλώσεις ευτυχίας και χαράς μόνο για τον φορέα αυτής και όχι για το άτομο, που ακόμη δεν έχει καταφέρει να τεκνοποιήσει. Η βαρύνουσα σημασία του μητρικού ρόλου στη διάπλαση της έμφυλης υποκειμενικότητας διαφαίνεται από τη στάση του δείγματος απέναντι στην είδηση της κυοφορίας άλλης γυναίκας. «Η μητρότητα θεωρείται σημαντικό στάδιο στη διαμόρφωση της γυναικείας ταυτότητας, στην πραγματικότητα όχι μόνο την εκφράζει, αλλά βοηθά και στην κατασκευή της».⁹⁰¹ Με άλλα λόγια, το γονεϊκό λειτούργημα προσδίδει αξία και σκοπό στη γυναικεία φύση.⁹⁰² Βιώνοντας την «ατελή» υπόσταση η Προκοπία περιγράφει τη ζωή της μισή («η ζωή είναι μισή χωρίς παιδί»), ενώ η Νίκη δοκιμάζει συναισθήματα φθόνου και μικροπρέπειας στη θέα γυναικών σε κυοφορία. Ομολογεί, πως της είναι αφόρητη όχι μόνο η κοινωνική συναναστροφή με εγκύους ή μητέρες, αλλά και ο απλός υπαινιγμός της κατάστασής τους.

Η μητρότητα, λοιπόν, είναι μία «θηλυκοποιημένη έννοια»⁹⁰³, που διεγείρει εντονότερα το κοινωνικό μειονέκτημα στη γυναίκα-σύζυγο σε περίπτωση ακούσιας ατεκνίας. Τόσο η Νίκη όσο και η Προκοπία σημασιοδοτούν την κοινωνική τους ταυτότητά, όπως αυτή υφάινεται στα πλαίσια του γάμου, μέσα από την εν δυνάμει μητρική τους ιδιότητα. Πράγματι, κατά τον Tajfel «η ταυτότητα ενός ατόμου δε συγκροτείται μόνο από τα χαρακτηριστικά της ιδιοσυγκρασίας του, αλλά και από την

⁹⁰⁰ Σταματόπουλος, Χ., 2012: 823, Παπαληγούρα, Ζ., 2000: 89

⁹⁰¹ McMahon, 1995, όπως αναφέρεται στο Γεωργιάδη, Κ., 2013: 73,

⁹⁰² Ρήγα, Α.-Β., 2012: 65

⁹⁰³ Η εννοιολόγηση της μητρότητας ως ιδιότητας εγγεγραμμένης στο DNA των γυναικών (Τουντασάκη, Ε., 2013: 144)

ένταξή του μέσα από μία ορισμένη κοινωνική κατηγορία ή ομάδα. Η ταύτισή του δηλαδή με την μία ή την άλλη κοινωνική ομάδα σημαίνει αυτοαποδόση αυτών των στερεοτυπικών χαρακτηριστικών, όταν το ίδιο το άτομο νοηματοδοτεί τον εαυτό του». ⁹⁰⁴ Σύμφωνα με τον Ψημίτη «η κοινωνική ταυτότητα δεν είναι τίποτ' άλλο παρά η κοινωνική διάσταση της αυτοσύλληψης του ατόμου». Με άλλα λόγια, ορίζεται ως «το σύνολο των διαδικασιών, που μεσολαβούν στο ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον, προκειμένου το άτομο να ενταχθεί σε μία επιμέρους ομάδα ή/και στο κοινωνικό σύνολο με τη δυναμική της υποκειμενικής οντότητας, δηλαδή ως ιδιαίτερο πλαίσιο ατομικών επιλογών, αναγκών, επιθυμιών και νοηματοδοτήσεων». ⁹⁰⁵

Η στέρηση, λοιπόν, από τα υποκείμενα του γονεϊκού ρόλου σημαίνει αυτόματα νοερή αποπομπή από την κοινωνική ομάδα των εγκύων, των μητέρων και των αφοσιωμένων συζύγων, γεγονός, που εμπεδώνεται με κατακλυσμιαία συναισθήματα ενοχής, ματαιώσης και οδύνης. Ως εκ τούτου, η αδυναμία απόκτησης ενός παιδιού εννοιολογείται και φορτίζεται με τα αρνητικά σημαινόμενα της αποτυχίας και της προσωπικής ήττας.

Για άλλους η διεργασία του πένθους δεν ολοκληρώνεται, διότι η τεκνογονία δε συνδέεται με σωματική ανεπάρκεια αλλά με οικονομική. Είναι εντονότερο το αίσθημα του αποκλεισμού από το πεδίο της ΙΥΑ και η κοινωνική αδικία, που τους στερεί την απόλαυση της γονεϊκότητας, παρά η ατομική κατάσταση της ατεκνίας. Η εμπορευματοποίηση της λαχτάρας για τεκνοποίηση αποτελεί εν πολλοίς τον πρώτο δείκτη ταξικού διαχωρισμού των ατόμων, που θα συνεχίσουν τις προσπάθειες και εκείνων που θα παραιτηθούν από αυτές.

Για την Ελευθερία (αρ. συνεντ.7) η πρόσβαση στις μεθόδους της εξωσωματικής γονιμοποίησης είναι αδύνατη λόγω του υψηλού κόστους τους.

(Συνεντ: Τελικά προσχωρήσατε σε εξωσωματική γονιμοποίηση;) Ναι, αλλά ούτε τότε πέτυχε, δηλαδή πέτυχε, αλλά απέβαλα μετά από δύο εβδομάδες. (Συνεντ: Πώς νιώσατε;) Πάρα πολύ χάλια ήμουν. Γιατί τα χρήματά μας είχαν τελειώσει, δεν είχαμε άλλα λεφτά για να προσπαθήσουμε και ο γιατρός επέμεινε να ξανακάνουμε μια δοκιμή. Το είχε πάλι σχεδόν βέβαιο ότι θα έμεινα έγκυος και αυτή τη φορά θα πήγαιναν όλα καλά. (Συνεντ: Ξαναπροσπαθήσατε;) Όχι, δεν είχαμε λεφτά. Και αυτό ήταν το πιο άσχημο, γιατί αυτός ο γιατρός μάς πατούσε εκεί που πονούσαμε. Μας πίεζε να ξανακάνουμε εξωσωματική γιατί έλεγε πως ήταν βέβαιο το αποτέλεσμα αυτή την φορά. Όμως την προηγούμενη φορά είχαμε δώσει πέντε χιλιάδες ευρώ και

⁹⁰⁴ Παπαστάμου, Σ., Μιούνου, Γκ., 2001:97 στο Κατσάφαρου, Α., 2013: 188

⁹⁰⁵ Ψημίτης, Μ., 2006: 297

δεν είχαμε θετική εξέλιξη. Συν τα 2.000 ευρώ για τις τέσσερις σπερματεγχύσεις. (Συνεντ: Από το 2008 επομένως δεν ξαναπροσπαθήσατε;) Τα οικονομικά μας μάς επέτρεπαν να κάνω μόνο κάποιες εξετάσεις, να επισκέπτομαι άλλους γιατρούς και να κάνω κάποιες θεραπείες με φάρμακα. Μέχρι εκεί, δεν μπορούσαμε να ανταπεξέλθουμε οικονομικά σε μια πιο επιθετική μέθοδο, όπως την εξωσωματική. (Συνεντ: Το γεγονός, ότι εσείς δεν είχατε την οικονομική δυνατότητα να ξαναπροσπαθήσετε για άλλη μια φορά με εξωσωματική γονιμοποίηση πώς σας έκανε να αισθανθείτε;) Πάρα πολύ άσχημα. Εκείνο το διάστημα μάλιστα έμεινε έγκυος με την πρώτη φορά η αδελφή μου η μικρή φυσιολογικά και εγώ δεν μπορούσα να χαρώ με την χαρά της. Ένιωθα απίστευτη ζήλια, μέσα μου ίσως παρακαλούσα να χάσει το παιδί, όπως το έχασα και εγώ. Άλλο που τώρα την αγαπάω την μικρή σαν να είναι δικό μου παιδί και την έχω βαπτίσει. Ένιωθα πολύ αδικημένη, γιατί και ο αδελφός μου έχει δύο παιδιά και η αδελφή μου είναι ξανά έγκυος και τώρα γεννάει. Γιατί εγώ να θέλω και να μην μπορώ; Γιατί να δουλεύω συνέχεια και να μην μπορώ να πάρω τίποτα για μένα αλλά όλα τα λεφτά μας να τα δίνουμε στους γιατρούς για κάτι που έρχεται φυσιολογικά; Με αυτά τα λεφτά σχεδιάζα να πάρω στο μωρό μου ρουχαλάκια, κρεβατάκι, καρτσάκι, να πληρώσω για τον τοκετό. Τελικά, όλα πήγαν χαμένα. Είχα πέσει σε μεγάλη κατάθλιψη εκείνο το διάστημα».

Κατά την αφήγησή της η Ελευθερία προβάλλει τις δύο αναπαραστάσεις της μητρότητας: την απύθμενη ευτυχία, που συνεπάγεται ο ερχομός ενός παιδιού και την αφόρητη θλίψη, που προκαλεί η απουσία του. Μέσα από το συναισθηματικό δίπολο (χαρά-πόνος) αποτυπώνεται εύγλωττα, ότι η ένταση των συναισθημάτων τροφοδοτείται από την αδικία, που βιώνει το κοινωνικό υποκείμενο και την αδυναμία διαχείρισής της. Η ατεκνία ερμηνεύεται με όρους οικονομικής στάθμης, όπου η διαδικασία της αναπαραγωγής αποκόπτεται από το φυσικό συγκείμενο και νοηματοδοτείται ως μία «αδιαίτερη μορφή πολυτελούς κατανάλωσης».⁹⁰⁶

1.2.7.3.3. Υιοθεσία ή ακόμη μία προσπάθεια εξωσωματικής γονιμοποίησης;

Η επιθυμία για την απόκτηση ενός παιδιού φαίνεται να ενισχύεται σκόπιμα από τους εξωσωματικούς ιατρούς, ακόμη και αν έχουν προηγηθεί πολλές απόπειρες *in vitro* αναπαραγωγής. Οι συνεντευξιζόμενοι εγκαλούν τη σε βάρος τους οικονομική εκμετάλλευση και την απουσία ηθικής/δεοντολογικής θεώρησης του προβλήματός τους.

Όπως επισημαίνει η Ευτέρπη (αρ. συνεντ: 14):

⁹⁰⁶ Gavarini, L., 2004: 260

«Σε μία φάση ήταν πολλή εκμετάλλευση. Είχα αλλάξει στο μεταξύ κέντρο εξωσωματικής, είχα πάει σε ένα πολύ γνωστό και ακούω που λέει ο γιατρός όταν πήγαμε να δει στο μηχάνημα τη μήτρα και λέει στον άλλο γιατρό εδώ έχουμε αδυναμία παραγωγής ωαρίων. Η γυναίκα αυτή δεν παράγει ωάρια, δεν ωριμάζουν τα ωάρια, ξέρω γω τι. Μόλις ακούω έτσι, λέω μέσα μου με κοροϊδεύουν. Μου δίνουν φάρμακα για να παίρνουν τα λεφτά και ... δηλαδή το άκουσα αυτό που είπε στον άλλον γιατρό. Βγαίνοντας από εκεί το είπα στην πεθερά μου, που είχε ρθει μαζί μου, γιατί οι γονείς μου έχουν πεθάνει. Και η μόνη που είχα ήταν η πεθερά μου. Τον μόνο δικό μου άνθρωπο και μου λέει και εκείνη: «Ευτέρπη τέρμα, τέρμα ως εδώ. Δεν θα κάνεις παιδί. Τόσοι άνθρωποι δεν έχουν παιδιά». Και κείνη τη στιγμή είπα τέρμα, είχα φτάσει πια στο αμήν».

Την προσπάθεια εκμετάλλευσης της ανάγκης για γονεϊκότητα υπογραμμίζει και η Αναστασία (αρ. συνεντ: 11). Καθώς η ίδια βρίσκεται στο τέλος της αναπαραγωγικής της ζωής, ο γιατρός της προτείνει τη χρήση εξωσωματικής γονιμοποίησης με δωρεά ωαρίου, με το επιχείρημα, ότι τουλάχιστον θα διαφυλαχτεί η βιολογική ουσία και η γενετική συνέχεια του συζύγου της:

«Ο γιατρός σε παροτρύνει να συνεχίσεις για οικονομικούς λόγους, παρόλο που οι πιθανότητες λόγω ηλικίας μπορεί να είναι πολύ μικρές. Ένωθα σαν ποντίκι εργαστηρίου, σαν πειραματόζωο, ο γιατρός έλεγε κάθε φορά «πάμε και βλέπουμε», χωρίς εγγύηση για το αποτέλεσμα. Και για δανεισμό ωαρίων έκανε λόγο. Το χειρότερο σενάριο κάθε γυναίκας, για τον εξωσωματιστή, όμως, είναι κάτι το φυσιολογικό, είναι ένας άσος ακόμη στο μανίκι για θετικό αποτέλεσμα. Μου μιλούσε με παραδείγματα για να με πείσει, ότι η τάδε δεν μπορούσε να τεκνοποιήσει ή δεν προχωρούσε η εγκυμοσύνη, έβαλε ωάρια 23χρονης και σήμερα έκανε εξέταση πρώτης χοριακής και τιμή 600 και ότι σίγουρα τα έχουμε τα δίδυμα».

Τη στάση αυτή των ιατρών εξωσωματικής γονιμοποίησης επιβεβαιώνουν και οι επαγγελματίες, που σχετίζονται με τον θεσμό της υιοθεσίας. Η αδιάκοπη εμπύχωση των άτεκνων ζευγαριών για συνέχιση των προσπαθειών δε διευκολύνει την επεξεργασία του πένθους και τη διαχείριση της βιολογικής αδυναμίας. Η στάση αυτή υποδηλώνει για άλλη μία φορά – αν και περιττό να το επισημάνουμε- τη δύναμη της βιογενετικής καταγωγής στο δικό μας σύστημα συγγένειας:

Η συνταξιούχος κοινωνική λειτουργός Μυτιλήνης (Κ.Λ.7, αρ. συνεντ: 45), ετών 67 επισημαίνει:

«[...] Τα τελευταία χρόνια αυτό που έχουμε παρατηρήσει είναι ότι καταφεύγουν πολλά ζευγάρια στην υιοθεσία μετά από άπειρες εξωσωματικές. Τους κάνει ράκος

και σωματικά και ψυχικά και οικονομικά, στην κυριολεξία ράκος, πίστεψέ το, και όταν έρχονται πια είναι έτσι, πάρα πολύ καταβεβλημένοι και το καταλαβαίνεις από τον τρόπο, που σου μιλάν, που κινούνται, αλλά μετά το βγάζουν και στην πορεία οι ίδιοι. (Συνεντ: Δηλαδή πώς το εκδηλώνουν; Σαν ένα παράπονο, σαν μία ατυχία της ζωής, σαν αδικημένοι, πώς δηλαδή;) Πολλά συναισθήματα, πάρα πολλά και έτσι, όπως λες και μετανιώνουν πάρα πολλές φορές και τα ρίχνουν στους γιατρούς, που τους έλεγαν «κάνε κι άλλη μπορείς, κάνε κι άλλη μπορείς», για να έχουν κι αυτοί κάποιο οικονομικό όφελος. Τώρα τα πράγματα ίσως είναι καλύτερα δεν ξέρω. Από την άλλη ακούω για ετερόλογο γεννητικό υλικό με δανεικά ωάρια, με δανεικά σπερματοζωάρια ακόμη και με παρένθετη μητέρα. Ναι πρόλαβα να τη ζήσω και την παρένθετη μητέρα. Εγώ είμαι κατά της εξωσωματικής γενικότερα και το έχω μεταφέρει και στα παιδιά μου αυτό. Γιατί πιστεύω ότι η απώλεια προκαλεί πένθος. Δηλαδή αν δεν πετύχει, αυτό είναι μία απώλεια και σου φέρνει πένθος, το βιώνεις έτσι, γιατί είχες αυξημένες προσδοκίες από την αρχή [...]

Στην απάντηση του πραγματικού αυτού διλήμματος προβαίνει, λοιπόν, το ίδιο το ζευγάρι, πολλές φορές χωρίς τη σύμφωνη γνώμη του εξωσωματικού ιατρού, ο οποίος πραγματικά προσπαθεί να το ενθαρρύνει να συνεχίσει τις προσπάθειες απόκτησης βιολογικού τέκνου.

Η Μαρία (αρ. συνεντ. 1) ήταν, αντίθετα, περισσότερο θετικά διακείμενη να συνεχίσει τις προσπάθειες υποβοηθούμενης αναπαραγωγής, παρόλο που και αυτή δεν μπορούσε να ανταποκριθεί με άνεση στη δαπανηρή διαδικασία της εξωσωματικής γονιμοποίησης:

«(Συνεντ: Όσο επιχειρούσατε να μείνετε έγκυος με τη μέθοδο της εξωσωματικής γονιμοποίησης είχατε σκεφτεί το ενδεχόμενο της υιοθεσίας; Όχι, για να είμαι ειλικρινής. Κάθε φορά που έμπαινα στη διαδικασία της εξωσωματικής, δηλαδή στα φάρμακα, στη λήψη των ωαρίων, στην εμβρυομεταφορά πίστευα ότι ίσως να ήταν η τυχερή προσπάθεια. Μπορεί να είχα πολλές αποτυχίες, αλλά δε ξέρω γιατί, ήμουν αισιόδοξη. Ήμουν σίγουρη δηλαδή, ότι θα έκανα μωρό. Ακόμη και όταν μετά την τέταρτη αποτυχία, την αποβολή δηλαδή μετά την εξωσωματική, σταμάτησα, τότε δεν είχα πάρει την απόφαση να σταματήσω. Μόλις απέβαλα παρόλο που ήμουν μεγάλη και είχα λίγες πιθανότητες να φέρω σε πέρας την εγκυμοσύνη, εγώ ήθελα να ξαναπροσπαθήσω μόλις θα μάζευα τα λεφτά».

Απόκλιση από την παραπάνω οικογενειακή διαδρομή και ενδεικτική του μετασχηματισμού του ιδιωτικού βίου και των οικιακών σχέσεων αποτελεί η περίπτωση της Ευτυχίας (αρ. συνεντ. 5), η οποία είναι ήδη μητέρα δύο βιολογικών παιδιών από τον πρώτο της γάμο, ενός ενήλικου ηλικίας 20 ετών και ενός ανήλικου

ηλικίας 17 ετών. Η Ευτυχία κατά τον χρόνο λήψης της συνέντευξης αναμένει την απόφαση του δικαστηρίου για τη λύση του γάμου της με τον εν διαστάσει σύζυγό της, προκειμένου να νομιμοποιήσει τη σχέση της με τον νυν σύντροφό της. Εξηγεί, ότι ο σύντροφός της ετών 45, καρδιολόγος στο επάγγελμα, αντιμετωπίζει πρόβλημα υπογονιμότητας. Δηλώνει, ότι επιθυμεί να αποκτήσει με τον σύντροφό της ένα ακόμη παιδί, σπεύδει, όμως, να αποκλείσει τη χρήση ετερόλογης εξωσωματικής γονιμοποίησης με δωρεά σπέρματος. Ο λόγος, που προτάσσεται η επιλογή της υιοθεσίας έναντι της ΙΥΑ, παρόλο που, όπως ισχυρίζεται, λόγω της επαγγελματικής ιδιότητας του συντρόφου της θα είχαν καλύτερη μεταχείριση από τους συναδέλφους του και ευκολότερη πρόσβαση στον χώρο αυτό είναι η εξοικειώσή της με την κρατική υιοθεσία. Η ίδια δεν είναι βιολογικό παιδί των γονιών της, αλλά υιοθετήθηκε από αυτούς από το ίδρυμα ΜΗΤΕΡΑ. Η Ευτυχία αξιολογεί την πράξη της υιοθεσίας της θετικά [«...Η μόνη καλή πράξη που έκαναν για μένα (οι βιολογικοί μου γονείς) είναι που με άφησαν...»], καθώς είχε άριστους δεσμούς με τους θετούς της γονείς, ενώ η προσπάθεια επανασύνδεσης με τους γεννήτορές της κατέληξε σε σχέση εκμετάλλευσης.

«Για μένα γονείς είναι μόνο οι θετοί μου. Τους βιολογικούς μου γονείς δεν τους κατατάσσω ούτε καν στο επίπεδο των μακρινών συγγενών. Μόνο απόρριψη δέχτηκα από αυτούς. Δύο φορές μάλιστα. Την πρώτη φορά, όταν με εγκατέλειψαν στο μαιευτήριο, επειδή είχα προβλήματα υγείας και τη δεύτερη φορά πριν από 6-7 μήνες, όταν με πήραν τηλέφωνο και η βιολογική μου μητέρα μού είπε, ότι κακώς ήμασταν τόσο θετικοί μαζί σου, εσύ είσαι άλλος άνθρωπος, δεν έχεις καμία σχέση με εμάς και δεν θέλουμε να έχουμε επαφή μαζί σου».

Η γενετική εγγύτητα ως πεδίο αναφοράς αποτελεί δείκτη διάκρισης μεταξύ αυτών, που θεωρούν τη βιολογική καταγωγή και την κυοφορία ως ουσιώδες κριτήριο για τη δόμηση συγγενειακών σχέσεων και εκείνων, που υπογραμμίζουν τον ρόλο της ανατροφής ως σημαίνοντα για την εγκαθίδρυση γονεϊκού ρόλου.⁹⁰⁷ Οι τελευταίοι είναι και περισσότερο ανοικτοί στο ενδεχόμενο της υιοθεσίας, καθώς δεν αποτιμούν με την ίδια βαρύτητα την απουσία δεσμών αίματος.

Οι άκαρπες προσπάθειες εξωσωματικής γονιμοποίησης, η έλλειψη των οικονομικών και ψυχικών αποθεμάτων και ο αμείωτος πόθος για την απόκτηση ενός παιδιού προλειαίνουν το έδαφος για τη στροφή προς την υιοθέτηση ενός παιδιού. Η αποτυχία της επεμβατικής υποβοήθησης της αναπαραγωγής συνοδοιπορεί με την

⁹⁰⁷ Χατζούλη, Α., 2015: 34

προσφυγή στην υιοθεσία. Κατά το στάδιο αυτό η υιοθέτηση παιδιού εξετάζεται με αναφορές στις ανθρωπιστικές, ηθικές και χριστιανικές της διαστάσεις.

Η Αγάπη (αρ. συνεντ:8), ετών 34 αφηγείται για την αναπαράσταση της υιοθεσίας μέσα από παιδικές μνήμες:

«Όταν ήμουν μικρή έβλεπα αυτό το παιδικό «η Κάντυ Κάντυ» με το ορφανό εκείνο κοριτσάκι, που το υιοθέτησε μια πλούσια οικογένεια, για να κάνει δουλειές και να το βασανίζει. Και έλεγα πως θα ήθελα κι εγώ να υιοθετήσω ένα κοριτσάκι και να του δώσω όλη την αγάπη, που στερήθηκε. (Συνεντ: Οπότε είχατε μία θετική στάση απέναντι στην πράξη της υιοθεσίας;). Ναι, δε θεωρώ ότι τα βιολογικά παιδιά διαφέρουν από τα υιοθετημένα σε καμία περίπτωση. Γι' αυτό άλλωστε εγώ λέω με πολλή περηφάνια πως η κόρη μου είναι παιδί της καρδιάς. Δεν ντρέπομαι να το πω, παρόλο που θα μπορούσα να το κρύψω, γιατί μένουμε εδώ στην Αθήνα, είμαι πολύ μικρή και μου μοιάζει εμφανισιακά».

Στη φάση αυτή τα υποκείμενα του δείγματος μοιάζουν να αναπροσαρμόζουν τα κριτήρια της γονεϊκότητας και να ιεραρχούν διαφορετικά τις ανάγκες τους. Το ιδεολόγημα της κοινής καταγωγής αποδυναμώνεται δίνοντας το προβάδισμα στην ανάπτυξη της κοινωνικοσυναισθηματικής συγγένειας. Πράγματι, κατά τον M. Foucault «η σημασία του αίματος υποχωρεί στην εποχή της νεωτερικότητας, όποτε και εγκαινιάζεται η μετάβαση από τη “συμβολική του αίματος” στην αναλυτική της “σεξουαλικότητας”».⁹⁰⁸ Το βιογενετικό υλικό ως κληρονομικό κεφάλαιο των ατόμων δεν αποτελεί πλέον σημαντικό αφ' εαυτού παράγοντα για τη δόμηση των συγγενειακών δεσμών.

Το άτομο αμέσως μετά την επιλογή της υιοθεσίας έρχεται αντιμέτωπο με ένα ακόμη δίλημμα: Κρατική Υιοθεσία ή Ιδιωτική; Ή μήπως Διακρατική; Ο διχασμός ως προς το είδος της υιοθεσίας είναι συχνά αναπόφευκτος λόγω των εγγενών αδυναμιών, που ανευρίσκονται σε κάθε μία από αυτές.

1.2.7.3.4. Κρατική Υιοθεσία: Η απόκτηση παιδιού από προστατευμένο κρατικό φορέα

Αξιοσημείωτο εν πρώτοις είναι το γεγονός, ότι όσοι απέκτησαν το παιδί τους μέσω δημοσίου ιδρύματος εκπέμπουν μία αύρα υπερηφάνειας και υπεροχής και είναι περισσότερο δεκτικοί να εκθέσουν την εμπειρία της τεχνητής γονεϊκότητας. Η αναγωγή στην εννοιολόγηση της υιοθεσίας ως προνοιακού θεσμού και η έμφαση στα

⁹⁰⁸ Foucault, M., 1982: 181

αλτρουιστικά ιδεώδη και στο συμφέρον του υιοθετούμενου διαπνέει τη διήγησή τους από άκρη σε άκρη. Δεν αισθάνονται την ανάγκη να αποκρύψουν οποιαδήποτε πληροφορία σχετικά με τη διαδικασία της υιοθεσίας, καθότι η απόκτηση του παιδιού τους αποτελεί επιβράβευση του μόχθου, της αγωνιστικότητας και της προσήλωσής τους στην εξιδανικευμένη πλευρά της υιοθεσίας.

Η κρατική υιοθεσία χαρακτηρίζεται από τα υποκείμενα του δείγματος ως ο νόμιμος τρόπος υιοθέτησης εξυπονώντας ότι η ιδιωτική είναι η παράνομη εκδοχή της. Η Ελπίδα (αρ. συνεντ: 2) σημειώνει, ότι καθοριστικό ρόλο στην επιλογή της κρατικής υιοθεσίας διαδραμάτισε η διαύγεια και νομιμότητα της διαδικασίας και όχι απλώς η απόκτηση ενός παιδιού. Δεν την αποθάρρυνε το γεγονός της πολύχρονης αναμονής ούτε και η επισφάλεια της έκβασής της. Αντίθετα, εκείνη αξιολογεί θετικά τις αντιξοότητες αυτές και τις παραλληλίζει με τις δυσκολίες της βιολογικής μητρότητας:

«Επιλέξαμε συνειδητά την κρατική υιοθεσία, διότι μας φαίνεται η πιο διαφανής και νόμιμη παρ' όλες τις καθυστερήσεις που υπάρχουν. Μέσα μας ίσως να υπήρχε και μία συσχέτιση ανάμεσα στις δυσκολίες που βιώσαμε όταν θέλαμε να μείνω έγκυος. Δε θέλαμε το παιδί μας απλώς ας πούμε να το αγοράσουμε. Θέλαμε να παλέψουμε για να το αποκτήσουμε, αν κρινόμασταν ικανοί να γίνουμε γονείς».

Για τον ίδιο λόγο, ο Ιάκωβος (αρ. συνεντ: 4) και η σύζυγός του προτίμησαν να υιοθετήσουν το παιδί τους από το Δημοτικό Βρεφοκομείο «Άγιος Στυλιανός» στη Θεσσαλονίκη, όπου υπάγονται. Συμπληρώνει, ότι η υιοθεσία παιδιού χωρίς την κρατική παρεμβολή έχει στιγματιστεί λόγω των παράνομων διακινήσεων παιδιών και ο ίδιος δεν αισθανόταν ασφαλής με αυτή τη μέθοδο.

«Ήμασταν κάθετοι στο να υιοθετήσουμε ένα παιδί απευθείας από τη μητέρα. Ε, όχι από τη μητέρα, δεν το είπα σωστά, για μας μητέρα είναι μόνο αυτή που το μεγαλώνει, όχι αυτή που το γέννησε. (Συνεντ: Ήσαστε, δηλαδή, αντίθετοι στην ιδιωτική υιοθεσία;) Ναι, ναι. Εκείνο το διάστημα είχαν αποκαλυφθεί πολλές τέτοιες παράνομες υιοθεσίες και εμείς φοβόμασταν μην ρθεί κανένας και ανατρέψει την υιοθεσία. Δε ξέρω, μόνο το γεγονός ότι έπρεπε να δώσουμε χρήματα για να αγοράσουμε το παιδί μας μάς φαινόταν αποκρουστικό. Και μας είχαν πλησιάσει πολλοί επιτήδριοι [...]».

Η Ευτυχία (αρ. συνεντ: 5) δε φαίνεται να προβληματίζεται ως προς το καταλληλότερο για εκείνη είδος υιοθεσίας, ούτε και αισθάνεται την ανάγκη να αιτιολογήσει την απόφασή της. Ούσα η ίδια θετό παιδί από την κρατική δομή προστασίας βρεφών «ΜΗΤΕΡΑ» σημασιοδοτεί την πράξη της αυτή ως φόρο τιμής

στο περιβάλλον, που την φιλοξένησε τα δύο πρώτα χρόνια της ζωής της. Εκτός φυσικά από τη συναισθηματική εγγύτητα δεν παραλείπει να τονίσει και το νομότυπο της διαδικασίας.

«(Σας υιοθέτησαν από κάποιο ίδρυμα παιδικής προστασίας;) Ναι από το ΜΗΤΕΡΑ με νομότυπες διαδικασίες και με δικαστική απόφαση».

Η Άννα (αρ. 17), που υιοθέτησε την κόρη της από τον ίδιο φορέα, θυμάται πόσο δύσκολα διαχειρίσιμη ήταν η πολύχρονη αναμονή και παραδέχεται, πως ήταν πολύ δελεαστική η ευκολία απόκτησης παιδιού μέσω της ιδιωτικής υιοθεσίας:

«[...] (Συνεντ: Εσείς είχατε σκεφτεί το ενδεχόμενο της ιδιωτικής υιοθεσίας; Το σκέφτηκα εγώ, ο σύζυγος δεν ήθελε επ' ουδενί, γιατί είναι σαν να αγοράζεις το παιδί. Και εμείς δεν θέλαμε να αγοράσουμε παιδί. Βέβαια, όταν καθυστερούσαν να με ειδοποιήσουν από το ίδρυμα και φοβόμουν πως δεν θα βρεθεί για μένα παιδί, το σκέφτηκα, μπήκα στον πειρασμό, ο σύζυγος όμως με σταμάτησε. Ήταν εντελώς κάθετος. (Συνεντ: Εσείς είχατε βρει κάποια άκρη, τότε που σκεφτόσαστε να υιοθετήσετε το παιδί ιδιωτικά; Ξέρατε δηλαδή το άτομο, που θα μπορούσε να σας βοηθήσει;) Ναι είναι εύκολο να βρεις. Ξέρω γνωστή μου που υιοθέτησε μέσω ιδιωτικής υιοθεσίας. Θα μπορούσε να με συνδέσει με το κατάλληλο άνθρωπο, με τον δικηγόρο δηλαδή».

Έμφαση στην τήρηση της νόμιμης διαδικασίας, που διαφυλάσσει το συμφέρον του παιδιού, δίνουν και οι κοινωνικοί λειτουργοί, οι οποίοι υπογραμμίζουν τη θετικά αξιολογημένη έννοια της τεχνητής γονεϊκότητας υπό την προϋπόθεση, ότι αυτή αποβαίνει προς όφελος του απροστάτευτου παιδιού. Χαρακτηριστικές είναι οι απαντήσεις της 42χρονης κοινωνικής λειτουργού (Κ.Λ.2, αρ. συνεντ: 40) και της 53χρονης συναδέλφου της (Κ.Λ.5, αρ. συνεντ: 43):

«Είναι μεγάλη η ταλαιπωρία που χρειάζεται να περάσουν όσοι θέλουν να υιοθετήσουν ένα παιδάκι από ίδρυμα, όμως αυτό είναι και το έπαθλο της κρατικής υιοθεσίας. Αν τελικά εγκριθούν, θα ξέρουν ότι έχουν κριθεί κατάλληλοι να μεγαλώσουν ένα παιδί».

«[...] Για να υιοθετήσεις ένα παιδί από κρατικό φορέα προστασίας πρέπει να περιμένεις πολύ, να είσαι έτοιμος γι αυτό, να έχεις διάθεση να τρέξεις, όμως ξέρεις ότι όταν θα ο πάρεις το παιδί πραγματικά θα το έχεις σώσει. Ενώ στην ιδιωτική υιοθεσία εδώ που τα λέμε έρχεται το παιδί κατά παραγγελία [...]».

Σε όλες, λοιπόν, τις περιπτώσεις της κρατικής υιοθεσίας η βασικότερη δυσκολία, που αντιμετωπίζουν οι αιτούντες είναι το άγχος της ολοκλήρωσης της

πολυεπιπέδης εξεταστικής διαδικασίας. Η διεξαγωγή της υιοθέτησης από κρατικό φορέα περιγράφεται σχηματικά από τον διοικητή του κέντρου παιδικής προστασίας:

«Πρακτικά μόλις γίνει η αίτηση, οι ενδιαφερόμενοι μπαίνουν στη λίστα συνεργασίας. Στο πρώτο στάδιο της αξιολόγησης εξετάζεται αν τηρούνται τα τυπικά κριτήρια, δηλαδή για παράδειγμα η ηλικία, τα ποινικά μητρώα, [...] οικονομική κατάσταση [...]. Κάποιες αιτήσεις μπορεί να απορριφθούν σ' αυτό το στάδιο, αυτές είναι περίπου οι 50-60 από τις 300 αιτήσεις που δέχονται ετησίως. Μετά ακολουθεί το στάδιο της οικογενειακής μελέτης, της ακρόασης, που περιλαμβάνει συνεντεύξεις με κοινωνικό λειτουργό στο γραφείο και στο σπίτι, συνεργασία με το συγγενικό περιβάλλον, συνεργασία με ψυχολόγο ή με άλλο κοινωνικό λειτουργό [...] και διαρκεί περίπου 7 με 8 μήνες. Στο τέλος είναι το στάδιο προετοιμασίας ή ενίοτε συστηματικής εκπαίδευσης. Το περιβάλλον είναι εξίσου σημαντικό με τους υποψήφιους γονείς. Πρέπει και εκείνο να εμπλακεί στη διαδικασία της υιοθεσίας, [...]. Το δεύτερο στάδιο ολοκληρώνεται χρονικά περίπου στα 2 με 3 χρόνια από τη στιγμή της αίτησης. Μετά έρχεται το στάδιο της αναμονής: τότε θα ελευθερωθεί νομικά ένα παιδί για υιοθεσία και τότε θα έρθει η σειρά του ζευγαριού. Θα χρειαστεί, δηλαδή, να περιμένουν έως ότου είναι διαθέσιμο το παιδί που επιθυμούν να υιοθετήσουν. Τα θέλω των αιτούντων είναι εκείνα που καθορίζουν τον χρόνο αναμονής.[...].»

Οι θετοί και δυνάμει θετοί γονείς χαρακτηρίζουν ως ιδιαίτερα ψυχοφθόρα τη φάση της ακρόασης κατά τη διεξαγωγή των συνεντεύξεων. Το στάδιο αυτό προσθέτει περισσότερη αγωνία στην ήδη βεβαρυσμένη κατάστασή τους, γιατί γνωρίζουν, ότι η τελική επιλογή τους θα κριθεί από τη συνολική στάση και την τοποθέτησή τους επί των ερωτήσεων. Προσπαθούν να τεκμηριώνουν τις απαντήσεις τους με ειλικρίνεια και πειστικότητα, αλλά από την άλλη αναρωτιούνται μήπως κάποιες από τις δηλώσεις τους δεν γίνονται αποδεκτές από την κοινωνική υπηρεσία.

Η Αγάπη (αρ. συνεντ: 8) αναφέρει σχετικά:

«[...] Κατέθεσα τον φάκελο με όλα τα προαπαιτούμενα. (Συνεντ: Και τι έγινε μετά;) Μας τηλεφώνησαν μία μέρα ότι την τάδε του μηνός θα δεχτούμε επίσκεψη από την κοινωνική λειτουργό σχετικά με την αίτηση υιοθεσίας που είχαμε κάνει. Και ήρθε τη συμφωνημένη μέρα, για να ελέγξει το σπίτι, όπου μένουμε, να δει εμάς πώς λειτουργούμε ως ζευγάρι, πώς συμπεριφέρεται ο ένας στον άλλον, μας έκανε πάρα πολλές ερωτήσεις για όλα, επιθεώρησε τον χώρο μας και γενικά έμεινε πολλή ώρα μαζί μας. (Συνεντ: Εσείς αισθανθήκατε άβολα ή αμήχανα;) Ναι, ήταν το όλο κλίμα κάπως επιβαρυσμένο. Και αυτή η επίβλεψη μάς δημιούργησε λίγο εκνευρισμό, μάλλον νευρικότητα. Αλλά νομίζω ότι τα πήγαμε καλά. Απαντούσαμε στις ερωτήσεις με ευγένεια, ήμασταν συνεργάσιμοι, περιποητικοί και γενικώς προσπαθήσαμε να

ήμαστε οι εαυτοί μας, να ήμαστε φυσικοί. (Συνεντ: Οι ερωτήσεις σας φάνηκαν αδιάκριτες; Ότι παραβιάζουν την ιδιωτική σας ζωή;) Εννοείται ότι αυτό συμβαίνει. Όμως ξέρετε κάτι, αυτό δεν το θεωρώ αρνητικό. Προσπαθεί να δει αν είναι σωστό το περιβάλλον, στο οποίο θα μεγαλώσει το παιδί. Αν είμαστε ικανοί να του προσφέρουμε αγάπη, κατανόηση, ζεστασιά. Σε αυτό το σημείο καμία αντίρρηση».

Οι αιτήσεις της Δωροθέας (αρ. συνεντ: 23) και της Αρσινόης (αρ. συνεντ: 26) απορρίφθηκαν από το κέντρο παιδικής προστασίας κατά το στάδιο των συνεντεύξεων. Για τη Δωροθέα ο λόγος της απόρριψης ήταν η ασυμφωνία χαρακτήρων ως προς το φύλο του παιδιού, ενώ στην Αρσινόη δεν αποκαλύφθηκε η αιτία της απόρριψης. Η έλλειψη ομοφωνίας του ζευγαριού ως προς το επιθυμητό παιδί αποτελεί ένδειξη ανωριμότητας και δικαιολογεί την απόρριψη της αίτησής του, εξηγεί η κοινωνική λειτουργός της Διεύθυνσης Δημόσιας Υγείας και Κοινωνικής Μέριμνας Χίου. Παράλληλα, όμως, σπεύδει να συμπληρώσει, ότι οι απορριφθέντες από τα κέντρα παιδικής προστασίας δε συνεπάγεται, ότι είναι ανάξιοι γονείς:

«[...] Οι άνθρωποι που απορρίπτονται από το ίδρυμα συνήθως δε σταματάνε να ψάχνουν τη δυνατότητα να υιοθετήσουν και καταφεύγουν στην ιδιωτική υιοθεσία. Και πάλι οι άνθρωποι, που απορρίπτονται από το ίδρυμα, γιατί δεν έχουν συμφωνήσει πώς θέλουν το παιδί, έχουν κάποιες διαφωνίες έντονες ως προς την υιοθεσία και οι κοινωνικοί λειτουργοί διαβλέπουν ότι δεν είναι και πολύ ώριμοι ως προς το να γίνουν γονείς, αυτό δε σημαίνει ότι έχουν κάποιες σοβαρές παθολογίες ή θέματα, απλά υστερούν σε σχέση με άλλα ικανότερα ζευγάρια [...]».

Χωρίς να παροράται ότι ο άρτιος έλεγχος της καταλληλότητας των γονέων είναι απαραίτητος για την ομαλή λειτουργία της υιοθεσίας, εντούτοις η άνευ ουσιαστικού λόγου και επαρκούς αιτιολόγησης απόρριψη ζευγαριών εντείνει τη ζήτηση της ιδιωτικής υιοθεσίας. Διαφαίνεται, λοιπόν, ότι μέσω της ισχύουσας κρατικής διαδικασίας, ευνοείται το καθεστώς των ιδιωτικών υιοθεσιών, καθώς οι απορριφθέντες εν συνεχεία στρέφονται στην ιδιωτική συμφωνία, για να αποκτήσουν παιδί.

Η Δ.Υ.9 (αρ. συνεντ: 47) ενισχύει την υπόνοια αυτή:

«[...] Ένα πολύ σημαντικό που έχω να σας αναφέρω είναι ότι από τα 70 αιτήματα για υιοθεσία από τον Άγιο Στυλιανό από όλη την Περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας τα τελευταία δέκα χρόνια μόνο ένα αίτημα ικανοποιήθηκε και αυτό ήταν παιδί με ειδικές ανάγκες και μεγάλο σε ηλικία. Οι γονείς όμως ήταν πολύ συνειδητοποιημένοι και το ήθελαν. Από εκεί και πέρα βγάλτε τα συμπεράσματά σας. Και κάτι άλλο πολύ σημαντικό θα ήθελα να σας πω, μέχρι τώρα το ίδιο το Υπουργείο δεν έκανε κανέναν

έλεγχο προς τον Άγιο Στυλιανό. Πάρα πολύ σημαντικό και αυτό. Ενώ το ίδιο το Υπουργείο έκανε συχνούς ελέγχους στο ΜΗΤΕΡΑ της Αθήνας, γίνονται έλεγχοι, ζητούν στοιχεία κάθε δεκαπέντε μέρες, το ΜΗΤΕΡΑ στέλνει στατιστικά στοιχεία προς το Υπουργείο. Από τον Άγιο Στυλιανό, δε ζητήθηκε [...]».

Σε κάποια, λοιπόν, κρατικά ιδρύματα η εξέταση των αιτήσεων υιοθεσίας κωλυσιεργεί αδικαιολόγητα. Σε συνδυασμό μάλιστα με τους πλημμελείς κρατικούς ελέγχους, οι μονάδες παιδικής προστασίας πολλές φορές λειτουργούν -χωρίς την προβλεπόμενη εποπτεία της Πολιτείας- με πλήρη αυτονομία ως προς τα πλαίσια αποιδρυματοποίησης των περιθαλπόμενων ανηλίκων.⁹⁰⁹

Η Έφη (αρ. συνεντ: 32) καταγγέλλει την υστερόβουλη απροθυμία των διοικήσεων των φορέων παιδικής προστασίας για τη ταχύτερη διαδικασία απεγκλεισμού των παιδιών συνδέοντάς την με λόγους οικονομικής ωφέλειας:

«[...] Πολλές φορές αναρωτιέμαι αν όλα αυτά τα ιδρύματα δώσουν αυτά τα παιδιά άυριο τι θα έχουν τα ίδια ως λόγο ύπαρξης; Γιατί όπως υπάρχει το συμφέρον του παιδιού έτσι υπάρχει και το συμφέρον του οργανισμού. Να συντηρηθεί [...]».

Τη συλλογιστική της Έφης ασπάζεται και η Αγάπη (αρ. συνεντ: 8), η οποία εστιάζει στην ανάγκη παρακολούθησης του παιδιού μετά τη τοποθέτησή του στη θετή οικογένεια. Δίδοντας έμφαση στην απουσία της κρατικής εποπτείας κατά το στάδιο αυτό, ο λόγος της γίνεται ιδιαίτερα αιχμηρός όσον αφορά τις αδυναμίες του ιδρυματικού συστήματος υιοθεσίας στην Ελλάδα:

«[...] Η κοινωνική υπηρεσία να κάνει καλά τη δουλειά της όχι μόνο πριν την υιοθεσία, αλλά και μετά, να έρχονται και να βλέπουν πώς ζει το παιδί και πώς μπορεί να βελτιωθεί η σχέση μέσα στο σπίτι. Η δουλειά τους δεν τελειώνει με την κοινωνική έκθεση. Και αυτό μονάχα είναι ικανό να σε βάλει σε σκέψεις: Πώς είναι δυνατόν να κρίνουν τα πάντα τόσο σχολαστικά πριν δώσουν το παιδί και άμα τελικά το δώσουν να το αφήνουν στη τύχη του; Και γιατί στην ιδιωτική υιοθεσία δεν κρίνουν εξίσου σχολαστικά; Μήπως, [...] γιατί στην ιδιωτική υιοθεσία δεν απειλείται ο αριθμός των παιδιών στο ίδρυμα, τον οποίο θέλουν να τον κρατάνε υψηλό; (Συνεντ: Πιστεύετε, ότι σκόπιμα το σύστημα κρατικής υιοθεσίας είναι τόσο αυστηρό;) Ναι, αλλιώς δε δικαιολογείται με τίποτα η τόση γραφειοκρατία. Θέλουν να έχουν ένα σταθερό αριθμό παιδιών, διότι είναι δημόσιος φορέας και αυτοί που εργάζονται εκεί είναι δημόσιοι υπάλληλοι και για να συνεχίσει να λειτουργεί αυτό το ίδρυμα από τον προϋπολογισμό του κράτους, θα πρέπει να έχει παιδιά, τουλάχιστον 100 με 150 παιδιά σε κάθε ίδρυμα».

⁹⁰⁹ Γεώργαρου, Ε., 2016: 104

Πράγματι, η αντίληψη αυτή επιβεβαιώνεται στην πράξη και επαυξάνεται από την πολιτική των κρατικών αρχών και των άλλων ιδιωτικών χρηματικών πηγών, ότι ο μεγάλος αριθμός ανηλίκων σε ιδρύματα αποφέρει μεγαλύτερες αναλογικά κρατικές ενισχύσεις, χορηγίες, ευεργεσίες και δωρεές. Μολονότι ο κίνδυνος επηρεασμού της ψυχοπνευματικής ανάπτυξης των ανηλίκων θα έπρεπε να συντόμευε τις διαδικασίες αποιδρυματισμού, εντούτοις δε σημειώνεται καμία σπουδή στην αποκατάσταση των παιδιών σε οικογενειακό περιβάλλον με το επιχείρημα, ότι κάποια παιδιά δεν είναι νομικά ελεύθερα ή δεν είναι επιθυμητά, χωρίς, όμως, να αποκλείονται λόγοι, που συνδέονται με το συμφέρον λειτουργίας των δομών αυτών.⁹¹⁰

1.2.7.3.5. Οι αδυναμίες της Κρατικής Υιοθεσίας

Οι υποψήφιοι θετοί γονείς παραπονιούνται σχετικά με τη χρονοβόρα διαδικασία της υιοθεσίας και την υποστελέχωση των υπηρεσιών. Στην ιδρυματική υιοθεσία η νοηματοδότηση του χρόνου είναι εκ διαμέτρου αντίθετη από εκείνη στην ιδιωτική υιοθεσία. Οι υιοθετούντες μέσω της ιδιωτικής οδού βιώνουν την πυκνότητα του χρόνου συναισθανόμενοι, ότι δεν είναι ένα ουδέτερο μέσο, στο οποίο συμβαίνουν διάφορα γεγονότα.

Η Ευτέρπη (αρ. συνεντ: 14) αναφέρει:

«[...] Εγώ περίμενα τηλέφωνο από τον δικηγόρο. Με παίρνει τηλέφωνο μια Παρασκευή και μου λέει μάλιστα πρέπει να ρθείτε αύριο το μεσημέρι προς απόγευμα να το πάρετε. Αλλιώς λέει θα το δώσω αλλού, έτσι μου είπε».

Η καταλυτική επίδραση του χρόνου στην ανατροπή των δεδομένων της ιδιωτικής υιοθεσίας αποτυπώνεται και στην προσωπική εξομολόγηση της Ελευθερίας (αρ. συνεντ: 9), όπως και της Αναστασίας (αρ. συνεντ: 11):

Ελευθερία: «[...] Ήταν μια γνωστή μου, που είχε τρία παιδιά και τα είχε παρατήσει και αυτά και τον σύζυγό της και είχε φύγει με κάποιον άλλο. Τα παιδιά αυτά τα είχε πάρει το Χαμόγελο του Παιδιού και μετά είχαν πάει στα χωριά SOS. Μετά αυτή ξαναέκανε άλλα δύο παιδιά, που και αυτά τα πήρε το ΧΑΜΟΓΕΛΟ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ. Εγώ πήγα να της πω, ότι θέλω να τα υιοθετήσω και αυτή δεν είχε καμία αντίρρηση, αλλά ήδη ο άντρας της είχε ειδοποιήσει το Χαμόγελο και έτσι δεν πρόλαβα. (Συνεντ: Πόσων ετών ήταν αυτά που θέλατε να υιοθετήσετε;) Ήταν δίδυμα και ήταν 7-8 μηνών, ίσως και μικρότερα, δεν είχε ούτε γάλα να τα ταΐσει. Της δίναμε εμείς όλοι οι συντοπίτες της χρήματα, αλλά ο άντρας της δεν άντεχε άλλο αυτή την κατάσταση και

⁹¹⁰ Γεώργαρου, Ε., 2016: 108, 207

κάλεσε το Χαμόγελο. (Συνεντ: Εσείς πώς νιώσατε όταν καταλάβατε, ότι η μητέρα ήταν πρόθυμη να συναινέσει στην υιοθεσία, αλλά τα παιδιά είχαν δοθεί ήδη στο Χαμόγελο του Παιδιού;) Ένιωσα, όπως όταν απέβαλα. Συνεχώς το σκέφτομαι και λέω, αν πήγαινα νωρίτερα, τώρα θα είχα δύο παιδιά. Δεν μπορώ να το δεχτώ [...].

Αναστασία: «[...] Προέκυψε περίπτωση σε νοσοκομείο να γεννήσει άγαμη μητέρα το παιδί και να μην το θέλει. Ενημερωθήκαμε εμείς και τρέξαμε κατευθείαν να ρθούμε σε επαφή με την μητέρα, αλλά είχε εξαφανιστεί. Βάλαμε μέχρι και ντετέκτιβ να τη βρει, αλλά δυστυχώς δεν μπορέσαμε. (Συνεντ: Πώς δηλαδή εξαφανίστηκε; Μέσα από το νοσοκομείο, όπου νοσηλευόταν στο μαιευτικό τμήμα;) Ναι, προφανώς ντύθηκε και βγήκε έξω. Δεν την αντιλήφθηκε κανείς. Εμείς πήγαμε στο νοσοκομείο την επόμενη της γέννας. Και δεν μπορέσαμε να τη βρούμε [...].»

Και η Μυρτώ (αρ. συνεντ: 18), που αρχικά επιμελήθηκε τη φροντίδα της κόρης της με αναδοχή και κατόπιν διά της υιοθεσίας διηγείται, ούσα όμως ευνοημένη από τη ταχύτητα, που λαμβάνονται ή ανακαλούνται οι συναινέσεις των γεννητόρων στην ιδιωτική διακίνηση:

«Είχαμε μάθει και κάτι ιστορίες με το μωρό μας... (Συνεντ: Δηλαδή τι ιστορίες;) Ότι το μωρό το είχε κρατήσει (η φυσική μητέρα), παρόλο που ήταν πολύ μικρή, δηλαδή 17 χρονών, [...] γιατί είχε συνεννοηθεί, είχε βρει άκρες με μία δικηγόρο από Αθήνα να το πουλήσει το παιδί. Αυτά μας τα είπε η γιαγιά της [...]. Γέννησε στην Αθήνα στο Μαρούσι. Η γιαγιά της μου είπε, ότι με τη δικηγόρο αυτή είχαν συνεννοηθεί να γεννήσει σε συγκεκριμένο μαιευτήριο και μόλις γεννήσει να το δώσει. Μάλλον μετάνιωσε, δεν ξέρω τι έγινε για κάποιο λόγο δε συμφωνούσε να το δώσει και επειδή είχαν συνεννοηθεί την τελευταία μέρα μόλις θα έπαιρνε εξιτήριο να υπογράψει και τα χαρτιά της υιοθεσίας με τη δικηγόρο και να δοθεί το παιδί στη νέα οικογένεια, αυτή πήρε κρυφά το παιδί και έφυγε την προηγούμενη μέρα».

Αντίθετα, στην κρατική υιοθεσία η διαδικασία κινείται με τον συνήθη αργό ρυθμό των δημοσίων υπηρεσιών. Η Αγάπη (αρ. συνεντ: 8) ιστορεί, ότι αναγκάστηκε τρεις φορές να μεταβεί στο ίδρυμα, για να μπορέσει να ενημερωθεί σχετικά με τις διαδικασίες υιοθεσίας, γιατί, όπως δηλώνει αυτολεξεί, «την πρώτη φορά δεν πρόλαβε να μας δει η κοινωνική λειτουργός και την δεύτερη έμεινε στη μέση η συζήτηση». Αναλύει με λεπτομερή τρόπο, την έννοια του χρόνου σε έναν κρατικό φορέα και πόσο μπορεί αυτό να αποθαρρύνει ένα ζευγάρι:

«[...] Το άλλο μεγάλο πρόβλημα του συστήματος της υιοθεσίας στην Ελλάδα είναι η απίστευτη γραφειοκρατία και η αδιαφορία από τους φορείς. Και τι εννοώ με αυτό: Για να πας να καταθέσεις μια αίτηση ή να ενημερωθείς για την υιοθεσία το ίδρυμα δέχεται τους ενδιαφερόμενους μια φορά τον μήνα. Για τόσο κόσμο μια φορά τον

μήνα; Για το ΜΗΤΕΡΑ Αγίων Αναργύρων αν δεν κάνω λάθος δέχονται την πρώτη Τετάρτη κάθε μήνα από τις 11 έως την 1 και είναι διαθέσιμη μία μόνο κοινωνική λειτουργός για να εξυπηρετήσει τόσα ζευγάρια, που ενδιαφέρονται για υιοθεσία. Για την αναδοχή είναι την πρώτη Πέμπτη κάθε μήνα... Όπως καταλαβαίνετε, πού να προλάβει. Δεν έχει και διάθεση τις περισσότερες φορές. Είναι απότομη και από τις τόσες φορές που τα έχει πει και ξαναπει για τις προϋποθέσεις και τα δικαιολογητικά, δεν βγάζει καθόλου συναίσθημα. Εκείνο που τονίζει είναι το οικονομικό. Μπαίναμε με χαμόγελο, όταν ερχόταν επιτέλους η σειρά μας και βγαίναμε μουτρωμένοι».

Εκτός από τη βραδυπορία της διαδικασίας οι αιτούντες γνωρίζουν, ότι το παιδί, που θα αποκτήσουν, δεν θα είναι βρέφος. Η ηλικία του υιοθετούμενου συσχετίζεται με την προοπτική επιτυχίας της υιοθεσίας, καθώς όσο πιο μικρό είναι τόσο πιο ομαλά θα ενταχθεί και θα προσαρμοστεί στην υιοθετούσα οικογένεια.⁹¹¹ Οι περισσότεροι ερωτώμενοι επέμειναν στην υιοθεσία υγιούς βρέφους και γι αυτό τον λόγο ήταν ιδιαίτερα επιφυλακτικοί ως προς την απόκτηση παιδιού από κρατική μονάδα προστασίας.

Η πεποίθηση αυτή των αιτούντων υιοθεσία ενισχύεται και από τους κοινωνικούς λειτουργούς, καθώς, όπως επισημαίνει η Κ.Λ.8 (αρ. συνεντ: 46) τα κρατικά ιδρύματα αναλαμβάνουν κυρίως τη φροντίδα παιδιών ΑΜΕΑ, που έχουν εγκαταλειφθεί ήδη από τη γέννησή τους ή παιδιών, που έχουν αποσπαστεί από το φυσικό οικογενειακό τους περιβάλλον λόγω τοξικομανίας ή κακοποίησης. «Είναι αυτό που λέγανε παλιά ότι στα ιδρύματα δεν φτάνουν τα υγιή παιδιά, τα καλά παιδιά». Η κοινωνική λειτουργός εξηγεί, ότι η κοινωνική υπηρεσία του ιδρύματος αρχικά προσπαθεί να επανασυνδέσει το παιδί με τους βιολογικούς του γονείς προκρίνοντας, ότι το συμφέρον του παιδιού καλύπτεται προεχόντως με την επιστροφή του στη φυσική του οικογένεια. Μόνο όταν απομακρυνθεί το ενδεχόμενο αυτό προωθείται για μόνιμη ή προσωρινή αποκατάσταση. Λόγω, λοιπόν, της υψηλής ζήτησης των υγιών βρεφών και της χαμηλής διαθεσιμότητάς τους στα κρατικά ιδρύματα εξυπηρετούνται κατά προτεραιότητα τα ζευγάρια με τα υψηλότερα τυπικά κριτήρια.

1.2.7.3.6. Ιδιωτική Υιοθεσία

Η συντριπτική πλειονότητα των υιοθεσιών, που τελούνται στην Ελλάδα, είναι ιδιωτικής φύσεως, όπως επιβεβαιώνουν άπαντες οι επαγγελματίες, που ασχολούνται

⁹¹¹ Triseliotis, J., 2010: 15

με τις διαδικασίες νομικής ολοκλήρωσης των πράξεων υιοθεσίας. Όπως εξηγεί η Κ.Λ.3 (αρ. συνεντ. 41): «Οι περισσότερες είναι ιδιωτικές και λόγω της σχετικής ευκολίας και λόγω ότι παρακάμπτουν την κρατική παρέμβαση στην επιλογή των γονέων», αλλά και ο Κ.Λ.4 (αρ. συνεντ. 42): «Μέσω της ιδιωτικής οι περισσότεροι λόγω του ότι είναι ταχύτερη σαν διαδικασία και λόγω του ότι θέλουν να υιοθετήσουν βρέφος».

Στο σημείο αυτό θα πρέπει να υπογραμμιστεί, ότι από το δείγμα της παρούσης τα άτομα, που προχώρησαν σε ιδιωτική υιοθεσία, ήταν έντεκα (δέκα ετεροφυλόφιλες έγγαμες γυναίκες και μία αμφιφυλόφιλη άγαμη γυναίκα, η Ασπασία). Αξιοπρόσεκτο παραμένει το γεγονός, ότι η ερευνητικά ασήμαντη διαφορά μεταξύ των έντεκα (11) υιοθετούντων με ιδιωτική συμφωνία και των επτά (7) με κρατική μεσολάβηση δεν οφείλεται στην υψηλή ποσότητα των κρατικών υιοθεσιών επί του συνόλου των υιοθεσιών, αλλά στη συχνότατη άρνηση συμμετοχής στην εν λόγω έρευνα των ατόμων, που υιοθέτησαν ιδιωτικά.

Παράλληλα, χρήζει επισημάνσεως, ότι στο πλαίσιο διερεύνησης της ιδιωτικής υιοθεσίας η ανασφάλεια και η αμηχανία των συμμετεχόντων ήταν διάχυτες σε όλα τα στάδια της διαδικασίας από τη συναίνεση ή όχι της συμμετοχής τους έως την απόκριση στις ερωτήσεις. Εξαιρετικά διστακτικοί στην αφήγηση οι θετοί γονείς δεν είναι πρόθυμοι να αποκαλύψουν όλες τις πτυχές της διακίνησης του παιδιού. Σε αντίθεση με τους γονείς, που υιοθέτησαν το παιδί από δημόσια δομή, οι υιοθετούντες μέσω της ιδιωτικής πρωτοβουλίας αισθάνονται μία συστολή κατά τη ροή του λόγου τους σαν κάτι να προσπαθούν να κρύψουν. Σαν η ιδιωτική υιοθεσία αφ' εαυτής να είναι τεκμήριο έκνομης μετακίνησης παιδιού. Στην πραγματικότητα, όμως, η ιδιωτική υιοθεσία είναι καθ' όλα νόμιμη και μόνο η χρηματική συναλλαγή είναι εκείνο το θεμελιώδες στοιχείο, που την καθιστά παράνομη και κοινωνικοηθικά αποδοκιμαστέα. Η μεσολάβηση τρίτων προσώπων, συνήθως γυναικολόγων και δικηγόρων, δεν προσδίδει ελαττωματικότητα στην ιδιωτική συμφωνία μεταξύ των μερών, υπό την αίρεση βέβαια, ότι δεν έχει εμφιλοχωρήσει αθέμιτο οικονομικό όφελος.

Η Αναστασία προσπαθεί να υιοθετήσει με απευθείας συνεννόηση με τη φυσική μητέρα, όμως, καίτοι πληροφορήθηκε δύο φορές, ότι σε μαιευτήριο η επίτοκος δεν επιθυμεί να κρατήσει το παιδί της, όταν έφτασε στην κλινική, η μητέρα είχε εξαφανιστεί. Στην αποκάλυψη της πηγής, που την ενημέρωσε σχετικά, η Αναστασία σταματά απότομα την αφήγησή της: Αισθάνεται, ότι ήδη έχει πει πολλά και η φωνή της μόλις που ακούγεται:

«[...] (Συνεντ: ποιος σας πληροφόρησε για τη μητέρα που δεν επιθυμεί να κρατήσει το παιδί της;) Εεεε, διέρρευσε μέσα από το νοσοκομείο. (Συνεντ: Γιατρός από το νοσοκομείο σας ενημέρωσε;) εεεεε, ναι. Αλλά εντάξει μια πληροφορία μάς έδωσε και εννοείται ότι η υιοθεσία θα γινόταν χωρίς συναλλαγή. Όλα νόμιμα. (Συνεντ: η βιολογική μητέρα ήταν αλλοδαπή;) εεεε, ναι. Δεν μπορώ να σας πω άλλα στοιχεία [...]).»

Το δυστύχημα, πάντως, για την Αναστασία (όπως και για την Ελευθερία) έγκειται στο ότι το εγκαταλειμμένο βρέφος μεταφέρθηκε σε ίδρυμα και δεν τοποθετήθηκε απευθείας σε υποκατάστατο οικογενειακό περιβάλλον, όπως θα υπαγόρευε η προστασία του αληθινού συμφέροντός του. Η έλλειψη συναίνεσης από την πλευρά της βιολογικής μητέρας με την αιφνίδια αποχώρησή της έβλαψε τόσο το παιδί της όσο και την ίδια τη δυνητικά υιοθετούσα Αναστασία.

Η επιλογή της ιδιωτικής υιοθεσίας είναι στην πραγματικότητα τις περισσότερες φορές καταναγκαστική. Εκτός από τις υποθέσεις ιδιωτικής συγγενικής υιοθεσίας, όπου ο πατριός ή η μητρυιά υιοθετεί το βιολογικό παιδί του/της συζύγου ή και τις σπάνιες περιπτώσεις, όπου ο θετός γονέας γνωρίζει τον γεννήτορα, σε όλες τις άλλες περιπτώσεις, που αποτελούν και τον κορμό της ιδιωτικής παιδικής μετακίνησης, είναι απαραίτητη η παρουσία τρίτου προσώπου-μεσολαβητή. Σε όλες τις πράξεις υιοθεσίας, που το παιδί αποκτήθηκε χωρίς κρατική διαμεσολάβηση, οι υιοθετούντες επικαλέστηκαν κάποιο ιδιαίτερο λόγο, που τους απομάκρυνε από τη δημόσια υιοθεσία:

Η Αναστασία αιτιολόγησε την προσφυγή της στην ιδιωτική υιοθεσία ως εξής:
«[...] Το 2011 κλείσαμε ραντεβού στο ΜΗΤΕΡΑ για να ενημερωθούμε σχετικά με τις δυνατότητες και τη διαδικασία υιοθεσίας. Όμως, από την πρώτη στιγμή απογοητευτήκαμε. Η αναμονή είναι τουλάχιστον πενταετής, όπως μας είπαν. Αυτό μας πτόησε παρά πολύ και λόγω της κρίσης και της αβεβαιότητας ως προς τις συνθήκες της ζωής μας σε πέντε έτη, αποφασίσαμε εκείνη τη στιγμή να μην κάνουμε κάποια επιπλέον ενέργεια σε κρατικό φορέα. Τώρα, βέβαια, το μετανιώσαμε και έχουμε ήδη κλείσει ραντεβού στον Άγιο Στυλιανό για την 1^η Μαρτίου (του 2017). (Συνεντ: Σας πληροφόρησαν, ότι θα έχετε 5 έτη αναμονή; Είχατε θέσει κάποια κριτήρια ως προς το παιδί;) Ε, ναι, θέλουμε να είναι βρέφος και να μην έχει κάποια ιατρικά προβλήματα. (Συνεντ: Επιδιώξατε να υιοθετήσετε διά της ιδιωτικής οδού;) Ναι, μάθαμε πως τα πράγματα είναι πιο απλά στην ιδιωτική υιοθεσία και ότι μπορεί να βρούμε υιοθετήσουμε από γιατρούς, νοσοκομεία κλπ [...]).»

Η πολύχρονη αναμονή για τη διεκπεραίωση της υιοθεσίας από κρατικό ίδρυμα λειτουργεί αποτρεπτικά για την 49χρονη Αναστασία. Η πίεση λόγω της ηλικίας της, η αβεβαιότητα ως προς την προοπτική της ζωής της σε πέντε έτη, αλλά και τα κριτήριά της ως προς την επιλογή του υιοθετούμενου κάνουν προς στιγμή ελκυστική την ιδέα της ιδιωτικής υιοθεσίας. Όμως, οι αντιξοότητες και οι συνεχείς ματαιώσεις, που εισπράττει και διά της οδού αυτής, την οδηγούν στο να αναθεωρήσει την άποψή της.

Η Κλειώ σταθμίζοντας το επισφαλές της κρατικής υιοθεσίας, την πολυετή εξαντλητική διαδικασία, όπως και την προσωπική της κατάσταση (ανασυσταμένη οικογένεια με δύο παιδιά από τον πρώτο της γάμο, τα οποία επέλεξαν να μην ζήσουν μαζί της), που ενδεχομένως να επηρέαζε αρνητικά τη γνωμάτευση της αρμόδιας κοινωνικής υπηρεσίας, καταλήγει σχεδόν αμέσως στην ιδιωτική υιοθεσία.

«[...] Ξέραμε πως η αναμονή είναι πολύ μεγάλη και εμείς, ε εντάξει, λόγω της ηλικίας μας δεν θέλαμε να περιμένουμε έξι και οκτώ χρόνια για να υιοθετήσουμε. Δηλαδή εγώ τότε ήμουν 42 χρόνων, όταν το αποφασίσαμε σοβαρά ότι θέλουμε να υιοθετήσουμε ένα παιδάκι και ότι θα σταματήσουμε τις εξωσωματικές και όλα αυτά. Και θέλαμε ένα παιδάκι βρέφος αν γίνεται όχι μεγάλο, για να μπορέσουμε να το μεγαλώσουμε εμείς. Κυρίως όμως μας σταματούσε όλη αυτή η αναμονή, που ακούγαμε ότι ισχύει. Λέγαμε και αν κάνουμε όλη αυτή τη διαδικασία και δεν εγκριθούμε; (...) Ε, (παύση) εγώ κιόλας φοβόμουν μήπως έχουμε αρνητική απάντηση, επειδή έχω παιδιά και δε μένουν μαζί μου. Που επέλεξαν δηλαδή να πάνε με τον μπαμπά τους. Φοβόμουν μήπως δεν με θεωρήσουν κατάλληλη μητέρα, επειδή τα παιδιά μου δεν έμειναν μαζί μου. Μόνο κιόλας το ότι είχα παιδιά ήταν μείον γιατί είχα ακούσει πως προτεραιότητα δίνουν στα άτεκνα ζευγάρια. Πόσο μάλλον το ότι την επιμέλεια των παιδιών μου την είχε ο πρώην μου. Δεν ξέρω όλο αυτό με φόβιζε και ότι θα έπρεπε να μιλάω και να ξαναμιλάω για αυτό το θέμα [...]».

Πολλοί είναι και εκείνοι, που προσέφυγαν στη λύση της ιδιωτικής υιοθεσίας, αφού πρώτα απορρίφθηκε η αίτησή τους σε φορέα κλειστής παιδικής προστασίας. Η Δωροθέα εξηγεί, ότι αρχικά εκείνη και ο σύζυγός της απευθύνθηκαν στο ίδρυμα βρεφών ΜΗΤΕΡΑ και αιτήθηκαν την υιοθεσία ενός παιδιού. Όμως, η διχογνωμία με τον σύζυγό της ως προς το φύλο του παιδιού αξιολογήθηκε αρνητικά από την κοινωνική λειτουργό, η οποία «τιμώρησε» τους αιτούντες με απόρριψη της αιτήσεώς τους. Η Δωροθέα εκτιμά, ότι η απόρριψη της αίτησής τους ένεκα ασυμφωνίας χαρακτήρων ήταν προσχηματική και ο πραγματικός λόγος λανθάνει στην

αντικειμενική αδυναμία ικανοποίησής της λόγω της υψηλής ζήτησης των υγιών βρεφών και τη χαμηλή διαθεσιμότητά τους.

«[...] Ξεκινήσαμε από το ΜΗΤΕΡΑ μήπως τα καταφέρουμε και υιοθετήσουμε ένα παιδάκι. Αλλά πολύ δύσκολα και εκεί. Μέχρι και τα δόντια μας ελέγξαν. Ένα σωρό εξετάσεις πάλι και ψυχογραφήματα. (Συνεντ: Θυμάστε πότε υποβάλατε την αίτηση στο ΜΗΤΕΡΑ;) Ήταν γύρω στο 88. Ίσως και πιο νωρίς. Δε θυμάμαι. Πάνε τόσα χρόνια. (Συνεντ: Για ποιο λόγο την απέρριψαν;) Γιατί ήταν πολλά τα ζευγάρια και τα παιδιά λίγα. Αυτό, όμως, με πείσμωνσε πιο πολύ. (Συνεντ: Δεν μπορεί όμως να μην σας είπαν έναν λόγο που δεν κριθήκατε κατάλληλοι για υιοθεσία). Μας πήρε συνέντευξη μια γυναίκα και μετά έφυγε για λίγο και μας είπε να την περιμένουμε. Αυτή και μας έβλεπε και μας άκουγε τι κουβεντιάζουμε. Εγώ είπα στον άντρα μου ότι θέλω αγόρι, εκείνος έλεγε γιατί αγόρι συγκεκριμένα και ας είναι ότι θέλει, αλλά εγώ επέμεινα. (Συνεντ: Γιατί θέλατε αγόρι;) Δεν ξέρω γιατί, απλώς μου άρεσε. Ήθελα αγόρι. Ε, μας έστειλαν μετά ένα γράμμα και έγραφε ότι μας απέρριψαν. Μας είπαν να πάρουμε ένα παιδί προβληματικό, αλλά ούτε εγώ ούτε και ο άντρας μου το ήθελε αυτό. Έβαλα ένα δικηγόρο και πήγαμε στο Υπουργείο Πρόνοιας και αυτός ο δικηγόρος ήταν κολλητός με τον γραμματέα στο Υπουργείο Πρόνοιας. Πήρε λοιπόν αυτός τηλέφωνο στο ΜΗΤΕΡΑ και ζήτησε να μάθει λεπτομέρειες για ποιο λόγο μας απέρριψαν. Και αυτοί απάντησαν ότι είδαν ασυμφωνία χαρακτήρων. Γι αυτό απέρριψαν την αίτηση [...].»

Η αίτηση υιοθεσίας της Αρσινόης, όπως είχε συμβεί ένα χρόνο νωρίτερα με τη Δωροθέα, απορρίπτεται από το ίδιο κέντρο παιδικής προστασίας. Η Αρσινόη δέχεται άλλη μία απογοήτευση, βιώνει άλλη μία απόρριψη στην προσπάθειά της να αποκτήσει παιδί, καθώς μάλιστα η γονεϊκή της «ανεπάρκεια» δεν αιτιολογείται επίσημα και εγγράφως από τον φορέα. Η ίδια περιγράφει τη στροφή της προς την ιδιωτική μετακίνηση ως εξής:

«[...] Είχαμε πάει στο ΜΗΤΕΡΑ αρχικά. Αλλά απορρίφθηκε η αίτησή μας. Εκεί γινόντουσαν πολλές αιτήσεις, γινόταν ένας εξονυχιστικός έλεγχος, δεν ξέρω βασικά και για ποιους λόγους. (Συνεντ: Δηλαδή εσείς είχατε πάει στο ΜΗΤΕΡΑ προσκομίζοντας όλα τα απαιτούμενα δικαιολογητικά έτσι;) Ναι και δώσαμε και κάποιες συνεντεύξεις. (Συνεντ: Και περάσατε και το στάδιο των συνεντεύξεων;) Ναι το περάσαμε αυτό το στάδιο, δώσαμε συνέντευξη σε μία κοινωνική λειτουργό στην Αθήνα. (Συνεντ: Πώς και πότε γνωστοποιήθηκε σε σας η έκβαση της αίτησής σας;) Δεν θυμάμαι καλά. Αν δεν κάνω λάθος δεν άργησε και πολύ. Και δε θυμάμαι αν ήταν με επιστολή ή τηλεφωνικά. Νομίζω τηλεφωνικά. Μας πήραν τηλέφωνο και μας είπαν ότι δεν εγκρίθηκε η αίτησή μας. Παρόλ' αυτά εμείς είχαμε χάσει αν δεν κάνω λάθος

τουλάχιστον ενάμιση με δύο χρόνια που περιμέναμε. Συν το άγχος, η αγωνία, το τρέξιμο να συγκεντρώσουμε όλα τα δικαιολογητικά και αφού περάσαμε το πρώτο στάδιο με τα δικαιολογητικά, μετά μας απέρριψαν στις συνεντεύξεις. (Συνεντ: πώς αισθανθήκατε όταν ενημερωθήκατε για την εξέλιξη της αίτησής σας;) Μεγάλη απογοήτευση σαν να έβγαине αρνητικό τεστ εγκυμοσύνης. Δεν μπορείτε να φανταστείτε. Σαν να πέθανε ένας δικός μου άνθρωπος. Πολύ χάλια. Δηλαδή αυτή η απόρριψη λες και είχα σκοτώσει άνθρωπο και με έκριναν ακατάλληλη μού στοίχισε πολύ. Ο καημός μου μεγάλος. Αρχισα τότε να το συζητώ πιο πολύ ότι θέλω να υιοθετήσω ένα παιδάκι και κάποιος φίλος που ήξερε μία οικογένεια με πολλά παιδάκια μου είπε ότι ήθελαν το δώσουν το τελευταίο για υιοθεσία, γιατί τα βγάζουν δύσκολα πέρα. Ε, προχωρήσαμε, συναντηθήκαμε, μιλήσαμε...»

Η αίτηση της 67χρονης Κατερίνας (αρ. συνεντ: 20) συγκαταλέγεται μεταξύ εκείνων των αιτήσεων, που απορρίφθηκαν κατά το πρώτο κιόλας στάδιο από το ΜΗΤΕΡΑ. Η αίτησή της δεν εγκρίθηκε λόγω σωματικής αναπηρίας του συζύγου της. Η ίδια αναφέρει σχετικά:

«[...] Όταν [...] καταλάβαμε ότι δεν πρόκειται πια να ξαναβρεί το φως του, πήγαμε στο ΜΗΤΕΡΑ και κάναμε τα χαρτιά για να πάρουμε ένα παιδάκι. (Συνεντ; Πότε έγινε αυτό;) Ε, εκεί γύρω στο 90. Πήγαμε εκεί πέρα, κάναμε τα χαρτιά, καταθέσαμε ότι χρειαζόταν αλλά κάποια στιγμή μας ήρθε ένα γράμμα και έλεγε, ότι η αίτησή μας δεν εγκρίθηκε λόγω της αναπηρίας του άντρα μου».

Ιδιαίτερη εντύπωση προκαλεί στην Κατερίνα το γεγονός, ότι η απορριπτική επιστολή στάλθηκε με εξαιρετική ταχύτητα σε πλήρη αντιδιαστολή με το γενικότερο αίσθημα βραδυπορίας της κρατικής υιοθεσίας. Η ίδια ασυνείδητα και με ένα μορφασμό πικρίας παραπονείται, ότι η αίτησή της δεν έτυχε μίας επισταμένης εξέτασης και απορρίφθηκε με συνοπτικές διαδικασίες.

«(Συνεντ: Θυμάστε πότε έγινε αυτό;) Ε, έχουν περάσει τόσα χρόνια αλλά θυμάμαι ότι είχε ρθει πολύ γρήγορα αυτό το γράμμα. Μου είχε κάνει εντύπωση, γιατί όλοι έλεγαν ότι καθυστερούν οι υιοθεσίες αλλά εμάς μας απέρριψαν πολύ γρήγορα [...]».

Η Μαρία (αρ. συνεντ: 1) ανήκει στις πολύ λίγες περιπτώσεις, που η θετή μητέρα γνωρίζει τη φυσική και η συναίνεση της τελευταίας δίδεται αβίαστα λόγω της πολυτεκνίας της και της αδυναμίας της να μεγαλώσει τα έξι της παιδιά. Επισημαίνει, ότι είχε καταθέσει αίτηση στην αρμόδια Διεύθυνση Δήμοσιας Υγείας και Κοινωνικής Μέριμνας (τότε Διεύθυνση Πρόνοιας) στον τόπο κατοικίας της, αλλά είχε αρχίσει να εξαντλείται ψυχικά λόγω της χρονοβόρας διαδικασίας.

«Ευτυχώς βρέθηκε το παιδάκι μας ιδιωτικά και έτσι αποσύραμε την αίτηση. (Συνεντ: Λέτε «ευτυχώς» γιατί;) Γιατί δεν θα άντεχα να περιμένω τόσο πολύ και ξανά πάλι συνεντεύξεις και ξανά συνεντεύξεις. Το πρόβλημα ήταν η αναμονή, η μακροχρόνια αναμονή. (...) Θα το ήθελα πάρα πολύ να έβρισκα ένα παιδάκι εύκολα, όχι όμως μέσα από γιατρούς και δικηγόρους, που ψάχνουν υποψήφιους γονείς συνήθως ευκατάστατους να τους εκμεταλλευτούν. Έλεγα μέσα μου πως μπορεί να βρεθεί καμία κοπέλα που να την ξέρω και να μη θέλει να κρατήσει το παιδί της για οικονομικούς λόγους. Όχι βέβαια πως έτρεφα μεγάλες ελπίδες για το ενδεχόμενο αυτό, αλλά έλεγα μήπως και... Τελικά, όμως, να που μου συνέβη αυτό που ευχόμουν, αλλά δεν το πολυπίστευα. Εγώ είχα ένα ζευγάρι γείτονες με πολλά παιδιά. Ο πατέρας είχε εθισμό στο ποτό και η μητέρα δεν πολυπρόσεχε. Είχε γεννήσει το πέμπτο της παιδί και μου ζήτησε να το βαπτίσω. Εγώ δέχτηκα με πολύ μεγάλη χαρά. Είχαμε μπει στη διαδικασία να πηγαίνουμε στα μαγαζιά να βρούμε βαπτιστικά, σταυρό και όλα αυτά, που χρειάζονται για το μυστήριο και ήρθαμε πιο κοντά με την μητέρα. Της έλεγα πόσο χαρούμενη ήμουν για το βαπτιστήρι μου επειδή δεν είχα παιδιά και ότι αυτό θα ήταν το πνευματικό μου παιδί. Η βάπτιση θα γινόταν τον Ιούλιο και ήδη είχαμε ξεκινήσει τις ετοιμασίες από τον Απρίλιο. Λίγες μέρες πριν από την βάπτιση ήρθε στο σπίτι μου πολύ στενοχωρημένη. Τη ρώτησα τι της συνέβη και μου αποκάλυψε πως ήταν πάλι έγκυος και πως δεν ήθελε με τίποτα να το κρατήσει το μωρό. Έλεγε πως οικονομικά δεν μπορούσε να το θρέψει αλλά ούτε και είχε πια τις αντοχές να μεγαλώσει ακόμη ένα παιδί. Τότε της πρότεινα να το υιοθετήσω και δέχτηκε. Ήταν κιόλας σε κάπως προχωρημένη εγκυμοσύνη και ο γιατρός δε δεχόταν να το ρίξει. Έτσι κι έγινε. Και το παιδάκι της βάπτισα και το έκτο της παιδί το υιοθέτησα. Ουσιαστικά έχω δύο παιδάκια, γιατί και το βαπτιστήρι μου εγώ το φροντίζω. (Συνεντ: Το παιδάκι σας το πήρατε νεογέννητο;) Ναι. Αμέσως μόλις γέννησε η μητέρα μου το έδωσε. Το μωρό ήρθε στο σπίτι μας σαν να ήμουν έγκυος και το γέννησα, δηλαδή αμέσως μετά το μαιευτήριο. Όλα έγιναν νόμιμα».

Μέσα από την αφήγηση των υποκειμένων, που τελικά υιοθέτησαν παιδί με ιδιωτική συμφωνία, αναδύεται το σύστημα της ιδρυματικής υιοθεσίας ως ένα σύστημα πλήρους κρατικού ελέγχου με περιορισμένη προσβασιμότητα. Η λύση της ιδιωτικής υιοθεσίας ουσιαστικά υποδεικνύεται ως η προσφορότερη λόγω της γενικότερης δυσλειτουργίας της δημόσιας υιοθεσίας, δηλαδή των αργών διαδικασιών των κρατικών φορέων, της εύκολης απόρριψης των αιτήσεων και της προώθησης κυρίως των λιγότερο επιθυμητών παιδιών (των λεγόμενων “hard to place”). Η κρατική εποπτεία επικεντρώνεται στην πλήρη της διάσταση μόνο στις μετακινήσεις των παιδιών, που προστατεύονται από κρατικές δομές, ενώ αντίθετα είναι σχεδόν

απούσα στις ιδιωτικές υιοθεσίες κατά το στάδιο των διαπραγματεύσεων και παράδοσης του ανηλίκου.

1.2.7.3.7. Τα τρωτά σημεία της Ιδιωτικής Υιοθεσίας:

Η οικονομική συναλλαγή

Σε αυτό τον θεματικό άξονα αναλύονται ζητήματα, που άπτονται των ιδιαίτερων πτυχών της ιδιωτικής συμφωνίας μεταξύ των δύο οικογενειών, της φυσικής και της θετής. Ο εντοπισμός του υιοθετούμενου ανηλίκου με τα επιθυμητά χαρακτηριστικά δεν είναι πάντα εύκολη υπόθεση. Καθώς σήμερα το προφίλ των βιολογικών γονέων, που θέτουν το παιδί τους σε πρόγραμμα υιοθεσίας, έχει διαφοροποιηθεί εν συγκρίσει με αυτό των προηγούμενων ετών,⁹¹² στις συχνότερες υποθέσεις η ιδιωτική συμφωνία μεταξύ των δύο πλευρών επιτυγχάνεται μέσω τρίτου προσώπου. Η επαφή με τους γεννήτορες γίνεται κατά κύριο λόγο μέσω δικηγόρου ή γυναικολόγου και επομένως η εύρεση του παιδιού ουσιαστικά προϋποθέτει την εύρεση του μεσολαβητή. Η έρευνα πραγματοποιείται από τους δυνάμει θετούς γονείς με διακριτικότητα και επιμονή μέσω κοινών γνωστών, φίλων και συγγενών, που έχουν υιοθετήσει ιδιωτικά.

Δεν είναι, βέβαια και λίγες οι περιπτώσεις, που ο μεσολαβητής αναλαμβάνει αυτοβούλως την προσέγγιση των ενδιαφερόμενων για υιοθεσία ατόμων. Στο γεγονός αυτό, άλλωστε, οφείλεται το ότι όλα τα υποκείμενα του δείγματος ακόμη και αυτά, που υιοθέτησαν μέσω δημοσίου φορέα, είχαν να διηγηθούν μία ανάλογη εμπειρία.

Ο Ιάκωβος (αρ. συνεντ: 4) αναφέρει χαρακτηριστικά:

«[...] Όταν αποφασίσαμε να υιοθετήσουμε, αρχίσαμε να ρωτάμε πληροφορίες από άλλα ζευγάρια που ξέραμε ότι είχαν κι αυτά υιοθετήσει. Ψάχναμε, δηλαδή, να μάθουμε πώς να κινηθούμε, τι να κάνουμε, από που μπορούμε να υιοθετήσουμε. Μιλάγαμε και λέγαμε γι αυτή μας τη βούληση σχεδόν παντού. Κάπως, λοιπόν, μαθεύτηκε αυτό και άρχισαν να μας παίρνουν τηλέφωνο κάποιοι δικηγόροι, που υπόσχονταν, ότι θα μας βρουν σίγουρα παιδί. (Συνεντ: Τους πιστέψατε;) Ρωτήσαμε με ποιο αντάλλαγμα θα μας εύρισκαν παιδί και από πού θα ήταν αυτό. Μας είπαν, ότι θα έπρεπε να δώσουμε κάποια χρήματα για την γυναίκα που θα το γεννήσει, γιατί έχει πολλά στόματα να ταίσει και γιατί θα μας βοηθήσει να γίνουμε γονείς με αυτή της την προσφορά, τα έξοδα τοκετού, αυτόν, δηλαδή τον δικηγόρο που ήθελε μόνο

⁹¹² Γεώργαρου, Ε., 2016: 25

την αμοιβή του για τις διαδικασίες, που θα έκανε μέχρι να τακτοποιήσει το όλο ζήτημα και να γίνει το παιδί επίσημα δικό μας».

Και η Ελένη (αρ. συνεντ: 13), η οποία υιοθέτησε τον γιο της από το ΜΗΤΕΡΑ, καταθέτει τη δική της μαρτυρία:

«Μου είχαν προτείνει να μου δώσουν ένα παιδί, αλλά το φοβόμουν. Φοβόμουν μη πέσω θύμα εκβιασμού. Ερχόντουσαν μερικές και μου έλεγαν μπορείς να πληρώσεις κάποια και να μείνει έγκυος και να το πάρεις εσύ το παιδί, αλλά δε το θέλαμε. Γιατί το φοβόμουν και αν αύριο μεθαύριο μας εκβίαζε; Για το παιδί πάνω από όλα. Τι θα γινόταν αυτό; (Συνεντ: Εδώ στη Μυτιλήνη σας είχαν πλησιάσει ή στην Αθήνα;) Εδώ στη Μυτιλήνη. (Συνεντ: ήταν Ελληνίδες αυτές οι γυναίκες;) Ναι. (Συνεντ: Δηλαδή κάποια Ελληνίδα σας πλησίασε και σας πρότεινε κάποια κοπέλα να μείνει έγκυος και να σας δώσει το παιδί; Για τι ποσό είχε κάνει λόγο;) Δεν είχα ρωτήσει. Αλλά είχα ακούσει γύρω στα 5 με 10 χιλιάδικα. Δεν ήταν όμως τότε ευρώ αλλά δραχμές. Δεν με ενδιέφερε όμως, δεν ήθελα, έλεγα όχι. [...] Στη Μυτιλήνη, που δούλευα μου τα έλεγαν αυτά, όχι εδώ στο χωριό. (Συνεντ: Το λέγατε δηλαδή ότι θέλω να υιοθετήσω και σας προσέγγιζαν κάποιες γυναίκες;) Όχι, ερχόντουσαν μερικές και με ρώταγαν δεν έχεις παιδί ε; δουλεύαμε στο δημόσιο και κάποιες μας άκουγαν που συζητάγαμε... Ξέρεις μαθαίνονται αυτά [...].»

Σε όλες σχεδόν τις περιπτώσεις ιδιωτικής υιοθεσίας η βιολογική και θετή μητέρα δε γνωρίζονται, ώστε να ισχυριστεί κανείς, ότι από αγνά και αλτρουστικά αισθήματα συμπόνιας και συνυπολογίζοντας το καλύτερο δυνατό συμφέρον του τέκνου της παραχώρησε η πρώτη το παιδί της στη δεύτερη. Το γεγονός, ότι οι φυσικοί γονείς δεν επιλέγουν στην πραγματικότητα οι ίδιοι τους υιοθετούντες, αλλά ούτε και τελικά έρχονται σε άμεση επαφή μαζί τους, είναι μία πρώτη ένδειξη ότι ο θεσμός χωλαίνει. Πράγματι, εφόσον οι υιοθεσίες αυτές θεωρητικά τουλάχιστον γίνονται με απευθείας διαπραγμάτευση μεταξύ γεννητόρων και υιοθετούντων⁹¹³ θα ανέμενε κανείς την ανάπτυξη μίας εγγύτερης συναισθηματικής σχέσης ανάμεσα στις δύο πλευρές και όχι την τήρηση απόλυτης μυστικότητας μεταξύ των στοιχείων τους.

Κ.Λ.4. (αρ. συνεντ: 42):

«(Οι ιδιωτικές υιοθεσίες είναι παράνομες) γιατί τα πρόσωπα που εμπλέκονται στην υιοθεσία είναι άγνωστα μεταξύ τους τις περισσότερες φορές. Αυτό υποδηλώνει, ότι για κάποιο λόγο δόθηκε το παιδί στη θετή του οικογένεια. Και αυτός ο λόγος τις περισσότερες φορές είναι οικονομικός. Δεν μπορεί χωρίς κάποιο αντάλλαγμα οικονομικής φύσεως – έτσι,- να αποχωριστεί η μητέρα το παιδί της αμέσως μετά τη

⁹¹³ Κουσουρού, Τ., 2000: 48

γέννηση και να το παραδώσει σε μία τυχαία γυναίκα. Κι αν υποθέσουμε ότι αυτό είναι δυνατόν να συμβεί, για πόσες φορές μπορούμε να μιλάμε; Σίγουρα πάντως όχι για το 80-90% των περιπτώσεων υιοθεσίας, καθώς τόσο φάσμα καταλαμβάνουν οι ιδιωτικές υιοθεσίες».

Κ.Α.10 (αρ. συνεντ: 48):

«(Συνεντ: Στις ιδιωτικές υιοθεσίες οι θετοί γονείς σας αποκαλύπτουν από πού βρήκαν το παιδί;) Συνήθως μας λένε, ότι τυχαία βρεθήκαμε με τη μητέρα, από τους φίλους το μάθαμε κλπ, που βέβαια εμείς δεν πιστεύουμε τίποτα. Δεν μπορεί ένας άνθρωπος, που έχει ένα κοινωνικό Status να βρεθεί με έναν αλλοδαπό τυχαία εδώ, εκεί. Εντάζει αυτά τα λένε κατόπιν καθοδήγησης των δικηγόρων τους [...].»

Μέσω, λοιπόν, ενός τρίτου προσώπου επιτυγχάνεται η συνεννόηση των δύο πλευρών και η υιοθεσία διατηρεί τον μυστικό της χαρακτήρα και στην περίπτωση της ιδιωτικής υιοθεσίας. Με άλλα λόγια, τα στοιχεία της ταυτότητας των θετών γονέων παραμένουν κατ' επιθυμία τους απόρρητα έναντι των φυσικών. Πριν την παραλαβή του παιδιού από τους υιοθετούντες, οι γεννήτορες υπογράφουν συμβολαιογραφική πράξη ανάθεσης της φροντίδας του παιδιού τους σε τρίτους, τους δυνάμει θετούς γονείς και οι τελευταίοι αναλαμβάνουν ασμένως την ανατροφή ως ανάδοχοι. Στον χαρακτηρισμό της άτυπης επιμέλειας ως αναδοχής συνηγορεί το γεγονός, ότι η νομική κατάσταση του παιδιού στο στάδιο αυτό δεν αλλοιώνεται και η τοποθέτηση του παιδιού επιτυγχάνεται συμβατικά.

Η Ευτέρπη διηγείται την ιστορία της απόκτησης του παιδιού της με παρρησία: «[...] Βγαίνοντας από εκεί (από το κέντρο υποβοηθούμενης αναπαραγωγής) ήταν και λίγο σαν να ήταν γραφτό, δεν ξέρω, βλέπω την γυναίκα του αδελφού μου με το μωράκι της. Μου λέει: τι έχεις Ευτέρπη τι σου συνέβη; Της λέω αυτό και αυτό, τέλειωσε, δεν θα το συνεχίσω θα πάθω και τίποτα. Μου λέει μπορώ να σου δώσω το τηλέφωνο μίας φίλης μου που ξέρει. Ξέρει πώς μπορείς να πάρεις ένα παιδί (αυτό το λέει σιγά). Και... πήρα τηλέφωνο μου είπε τον τρόπο. Και το έκανα. Ο μικρός μου είναι ΡΟΜΑ, από την φυλή ΡΟΜΑ. Βούλγαρος. Βουλγαράκι. Οι γονείς του είναι Βούλγαροι. Εγώ δε τους γνώρισα, γιατί μου είπε ο δικηγόρος ότι είναι επικίνδυνο. Να με εκβιάζουν και αυτά. Με βοήθησε η πεθερά μου, όλα τα έκανε η πεθερά μου. Εγώ ήμουν εκεί γιατί πήγαμε στη Ξάνθη, αλλά δεν τους είδα, ούτε ο Γιώργος τους είδε, ο άντρας μου. Η πεθερά μου μίλησε μαζί τους και μάλιστα η μητέρα του μικρού μάς έδωσε και την ευχή της, δηλαδή ήταν πολύ φτωχοί άνθρωποι. Εμείς από δική μας, από δική μας (δίνει έμφαση) πρωτοβουλία τούς δώσαμε κάποια χρήματα, δεν μας ζήτησαν εκείνοι. Και χτίσανε αργότερα, απ' ότι έμαθα, χτίσανε δύο δωμάτια. (Συνεντ: Ο τρόπος για να υιοθετήσετε ένα παιδάκι ποιος ήταν;) Βασικά, ο τρόπος

ήταν να βρούμε τον δικηγόρο που θα μας φέρει σε επαφή με την έγκυο μητέρα. Αυτή δηλαδή η γυναίκα ήταν έγκυος και μόλις γέννησε ειδοποίησε τον δικηγόρο. Και ο δικηγόρος μάς έκανε ένα χαρτί ότι η μητέρα με την θέλησή της μάς το έδωσε. Δηλαδή εκείνη την στιγμή σταμάτησε και η σχέση μας μαζί της. Πήγαν και υπέγραψαν στον δικηγόρο ότι το δίνω με την θέλησή μου το παιδί, ότι εγώ αυτό το παιδί θα το προσέξω σαν παιδί μου, μου έβαλε δηλαδή ο δικηγόρος κάποιες προϋποθέσεις. Το υπέγραψα και εγώ και ο άντρας μου και αυτό ήτανε. Μετά έγιναν τα δικαστήρια. (Συνεντ: Δηλαδή ο δικηγόρος ήξερε τους γονείς;) Ναι, ο δικηγόρος. (Συνεντ: Δηλαδή αυτοί οι φυσικοί γονείς είχαν και άλλα παιδάκια;) Ναι έξι παιδιά. Και μετά από εμένα, πάλι έμεινε έγκυος και πάλι το έδωσε. Δεν μπορούσαν, ήταν πολύ φτωχοί, έκαναν συνέχεια παιδιά, τελospάντων. Δεν ήταν παντρεμένη η μάνα, δεν ήταν παντρεμένη με τον πατέρα. (Συνεντ: Και το δώσαν πάλι σε αυτό τον δικηγόρο, ο οποίος μεσολαβούσε; Είχαν βρει δηλαδή αυτή την άκρη με τον δικηγόρο και όταν έμεινε έγκυος τα έδινε;) Ναι ναι... (Συνεντ: Κατάλαβα. Εσείς δεν είχατε προβλήματα με αυτή την οικογένεια ούτε και σας ξαναενόχλησε έτσι;) Το μόνο πρόβλημα που είχαμε, ήταν ότι δεν ήρθαν στο δικαστήριο ποτέ. Σαν να μην υπήρχε ο μικρός δηλαδή. Δεν ήρθαν ποτέ. Όχι ότι θα κατάφεραν κάτι αν ερχόντουσαν αλλά αδιαφόρησαν [...]]».

Η ιστορία αυτή θα επαναληφθεί πολλές φορές κατά τη διερεύνηση των ιδιωτικών υιοθεσιών. Η Έλλη, μία επιτυχημένη επαγγελματίας, εξηγεί ότι τα χρονικά περιθώρια είχαν αρχίσει να στενεύουν λόγω της ηλικίας της και ότι αν ήθελε να αποκτήσει ένα παιδάκι θα έπρεπε να στραφεί στην ιδιωτική υιοθεσία. Μέσω της γλωσσολογικής αυτής διατύπωσης γίνεται αντιληπτή η ανάγκη αιτιολόγησης της ιδιωτικής υιοθεσίας:

«[...] Στη Βόρεια Ελλάδα είναι πιο εύκολο να υιοθετήσει κανείς με ιδιωτική υιοθεσία. Έτσι το έψαχνα. Ρωτούσα άλλα άτομα, που είχαν υιοθετήσει πώς τα κατάφεραν και έτσι μπόρεσα και εγώ να υιοθετήσω το δικό μου παιδί. (...) Από κλινική στη Βόρεια Ελλάδα και μεσολάβησε μία δικηγόρος, που τακτοποίησε όλη την διαδικασία. Αυτή ήταν φίλη μου και γνώριζε τον γιατρό, που ξεγέννησε την κοπέλα. Η γυναίκα αυτή δεν ήθελε να κρατήσει το παιδί, ήθελε να το δώσει και ενημέρωσε τον γιατρό. Κάπως έτσι το έμαθε και η φίλη μου και μου είπε, ότι υπάρχει μία γυναίκα έγκυος στον τέταρτο μήνα, που δεν επιθυμεί να κρατήσει το μωρό. Το θέλεις; Φυσικά και το ήθελα. Έτσι ξεκίνησε η διαδικασία. Μάθαινα νέα της για το πώς πάει η εγκυμοσύνη μέσω της φίλης μου και όταν μπήκε στον μήνα της, της είπαν ότι την τάδε ημέρα θα γεννήσεις με πρόκληση. Οπότε ήξερα ότι την τάδε ημέρα θα γεννιόταν το μωρό και ότι μετά από τέσσερις ημέρες θα πήγαινα να το παραλάβω. Η

γυναίκα δηλαδή θα έβγαινε από το μαιευτήριο έχοντας υπογράψει τα σχετικά έγγραφα χωρίς το παιδί. Εγώ το μωρό το παρέλαβα από τη φίλη μου».

Οι γυναίκες, που υιοθέτησαν με ιδιωτική συμφωνία, αισθάνονται αμήχανα, όταν έρχονται αντιμέτωπες με τους όρους αυτής και ιδιαίτερα με την καταβολή οικονομικού ανταλλάγματος. Παραδέχονται, ότι εισέφεραν στην άλλη πλευρά ένα ελάχιστο χρηματικό ποσό, το οποίο όμως αναλώθηκε είτε για κάλυψη των εξόδων τοκετού και νοσηλείας είτε για τη βελτίωση των συνθηκών ζωής της υπόλοιπης βιολογικής οικογένειας. Διευκρινίζουν, όμως, ότι παραχωρήθηκε ως δωρεά και ανταπόδοση ευγνωμοσύνης μέσα στα πλαίσια της κοινωνικής αβρότητας.

Χαρακτηριστικές είναι οι απαντήσεις:

Ευτέρπη: Εμείς από δική μας, από δική μας (δίνει έμφαση) πρωτοβουλία τούς δώσαμε κάποια χρήματα, δεν μας ζήτησαν εκείνοι. Και χτίσανε αργότερα, απ' ότι έμαθα, χτίσανε δύο δωμάτια.

Κλειώ: Εμείς επειδή ξέραμε ότι η κόρη μας είχε άλλα δύο αδελφάκια, που ζούσαν σε παράγκα χωρίς ηλεκτρικό ρεύμα και νερό, δώσαμε κάποιο δώρο, για να μπορέσει να τα μεγαλώσει σε πιο ανθρώπινες συνθήκες.

Αρσινόη: Ναι σαν άνθρωποι τους προσφέραμε κάποια μικρή βοήθεια. Ένα ευχαριστώ.

Η Έλλη (αρ. συνεντ: 21) συμπληρώνει, ότι εκτός από το ασήμαντο οικονομικό βοήθημα προς τη φυσική μητέρα («Εεεε, ναι, εντάξει, δε μπορείς να μην δώσεις και τίποτα. Όμως λίγα.. εντάξει...») ανέλαβε με δική της επιβάρυνση τα διαδικαστικά έξοδα για την ολοκλήρωση της υιοθεσίας («Και φυσικά πλήρωσα τη φίλη μου, να τακτοποιήσει το ζήτημα διαδικαστικά, νομικά»). Η ανάληψη της υποχρέωσης αυτής, της πληρωμής δηλαδή της αμοιβής του δικηγόρου για τη νομική τελείωση της υιοθεσίας, όσο αυτονόητη και αν ακούγεται, σχετίζεται με τη δυσκολία τεκμηρίωσης του αθέμιτου χρηματικού οφέλους ως συστατικό της παράνομης ιδιωτικής υιοθεσίας.

Όπως εξηγεί ο τέως διοικητής ενός από τα κέντρα παιδικής προστασίας:

«[...] Η ιδιωτική υιοθεσία εμπεριέχει το στοιχείο της αγοραπωλησίας. Από εκεί και πέρα στην παράνομη υιοθεσία είναι πολλές οι πύλες της νομιμοποίησής της και εάν ο δικηγόρος εισπράξει τα χρήματα για λογαριασμό του, επειδή μεσολάβησε για την υιοθεσία και εκδώσει σχετική απόδειξη η αγορά του παιδιού φαίνεται ως νόμιμη δικηγορική αμοιβή για την παροχή υπηρεσιών. Δεν μπορεί κανείς να τον ρωτήσει γιατί η απόδειξη δείχνει επτά, οκτώ ή δέκα χιλιάδες (7, 8 ή 10.000€) ευρώ. Συνήθως τα λεφτά είτε καταβάλλονται στο γραφείο του για την υιοθεσία είτε σε κάποιο μέρος, που θα υποδείξει ο διακινητής. Ακόμη δηλαδή και επ' αυτοφώρω να συλληφθούν

κατά την καταβολή ο δικηγόρος θα ισχυριστεί ότι πρόκειται για νόμιμη αμοιβή και ούτε γάτα ούτε ζημιά».

Λιγότερο φειδωλοί στις απαντήσεις τους είναι οι υποψήφιοι θετοί γονείς ως προς την περιγραφή των πραγματικών διαστάσεων της ιδιωτικής υιοθεσίας:

Η Αγάπη (αρ. συνεντ: 8) καταθέτει τη δική της εμπειρία νιώθοντας απογοήτευση τόσο από το κρατικό σύστημα υιοθεσίας όσο και από το ιδιωτικό:

«[...] Όταν δεν μπορείς να κάνεις παιδί, υπάρχουν δύο λύσεις: ή να κάνεις αίτηση σε κρατικό φορέα και να υποστείς όλη αυτή τη ταλαιπωρία και την αναμονή 4-5 ετών ή να βρεις μόνος σου ένα μωρό και να υιοθετήσεις. Στην περίπτωση αυτή η ταλαιπωρία είναι διαφορετική. Ή είσαι τυχερός και υιοθετείς από το κοντινό σου οικογενειακό, φιλικό ή κοινωνικό περιβάλλον ή μπλέκεις με κυκλώματα, δίνεις από 10 χιλιάδες μέχρι 20 χιλιάδες και σου βρίσκουνε αυτοί. Μπορεί και να βρεις κ με 5-6 χιλιάδες αλλά συνήθως η ταρίφα είναι πιο υψηλή. (Συνεντ: Εσείς έχετε ίδια πείρα;) Ξέρω δύο φίλες μου που υιοθέτησαν με αυτόν τον τρόπο. (Συνεντ: πώς εντόπισαν το παιδί;) Δεν το βρήκαν αυτές, αλλά ο σύνδεσμος, ο μεσολαβητής. (Συνεντ: τι ιδιότητα έχει ο μεσολαβητής;) Στην περίπτωση της μιας φίλης μου ήταν ο γυναικολόγος της. Δηλαδή ήξερε ότι η φίλη μου έχει πρόβλημα στειρότητας, οπότε της είπε πως μόλις βρει κάποια κοπέλα, που δεν θέλει το παιδί και θέλει να κάνει έκτρωση, θα της προτείνει να μην το ρίξει και μόλις γεννηθεί να της τα δώσει.[...] (Συνεντ: υπήρξε χρηματικό αντάλλαγμα;) Δεν ξέρω, ξέρω μόνο πως πλήρωσε τα νοσήλια, τα έξοδα τοκετού, την αμοιβή του γιατρού. Και να έδωσε κάτι, δεν θα το παραδεχόταν από φόβο. Αυτά τα πράγματα δε λέγονται. (Συνεντ: η άλλη σας φίλη πώς υιοθέτησε το παιδάκι της;) Αυτή ήθελε να υιοθετήσει από ορφανοτροφείο του εξωτερικού, κάπως έμαθαν ότι ενδιαφέρεται να υιοθετήσει και την πήρε τηλέφωνο κάποιος, που έλεγε πως ήταν ο θεός του μωρού, που θα γεννηθεί. Κανόνισαν να ρθει εδώ η μητέρα να γεννήσει, της έδωσε το μωρό, υπέγραψαν και το πληρεξούσιο στον συμβολαιογράφο και έφυγε η μητέρα. Τον σύνδεσμο τον είδε μια φορά. Ούτε στοιχεία κράτησε ούτε τίποτα. Άγχος πολύ μέχρι να ολοκληρωθεί η διαδικασία και να γίνει το μωρό επίσημα με τη βούλα του νόμου δικό της. Άκουγε ειδήσεις ότι συνέλαβαν κύκλωμα υιοθεσίας και αρρώσταινε. Φοβόταν μη δει στις ειδήσεις και το δικό της όνομα. Φυσικά μη της πάρουν και το παιδί. (Συνεντ: εσείς δεν θέλατε να υιοθετήσετε με αυτόν τον τρόπο;) Όχι εγώ τα φοβάμαι όλα αυτά, δε θέλω να μπλέξω. Α πα πα, με τίποτα. Θέλει γερά νεύρα [...].»

Η Ειρήνη θυμάται, ότι, όταν είχε απευθυνθεί σε μονάδα παιδικής προστασίας μέσα στα πλαίσια της διακρατικής υιοθεσίας κάποιος άγνωστος, κατά δήλωσή του Βούλγαρος δικηγόρος, τής τηλεφώνησε και της πρότεινε τη λύση της ιδιωτικής

υιοθεσίας. Η ίδια καταγγέλλει πως μέσα από τις ατραπούς της ιδιωτικής υιοθεσίας «αθώα παιδάκια αλλάζουν γονείς με χρήματα και όλα είναι απολύτως νόμιμα».

Η προσέγγισή της από το μυστηριώδες αυτό άτομο επιχειρήθηκε σύμφωνα με τους ισχυρισμούς της ως εξής:

«[...] Μας πήραν και κάποιοι Βούλγαροι δικηγόροι μόλις ενημερώθηκαν ότι ψάχνουμε παιδί από Βουλγαρία να υιοθετήσουμε απευθείας από τη μητέρα. Μας είχαν πει ότι το μωρό θα το πάρουμε μόλις γεννηθεί, όχι από το ορφανοτροφείο αλλά από τη μητέρα, ότι δεν θα ανακατευθεί το κράτος και άλλα τέτοια. (Συνεντ: Πώς ενημερώθηκαν εσείς πιστεύετε;) Τα τηλεφωνήματα άρχισαν αφότου επισκεφτήκαμε το ορφανοτροφείο της Βουλγαρίας, γι αυτό από την πρώτη στιγμή το μυαλό μου πήγε στο ότι έχουν πρόσβαση στο αρχείο του Βουλγαρικού ορφανοτροφείου. Διότι ξέρανε πολλά προσωπικά μας στοιχεία και κυρίως το κινητό μας. (Συνεντ: Εσείς τους ρωτήσατε;) Εγώ αρχικά νόμιζα πως ήταν ο δικηγόρος του ιδρύματος, όπου είχαμε κάνει τα χαρτιά μας, μετά άρχισα να καταλαβαίνω πως η υιοθεσία, που μου πρότεινε αυτός, δεν θα γινόταν από το ίδρυμα, αλλά ανάμεσα σε μας και τους φυσικούς γονείς. Μετά, όμως, δεν τον ρώτησα. (Συνεντ: Σας ζήτησε λεφτά;) Ναι κάποια στιγμή έφθασε και στο οικονομικό. Μου είχε πει πρώτα πως κανείς δεν θα καταλάβει τίποτα, πως μπορούμε να φέρουμε και τη μητέρα στην Ελλάδα και να πάμε σε ιδιωτικό μαιευτήριο να γεννήσει εκεί η έγκυος και να γραφτεί το παιδί κατευθείαν σε εμάς. Ότι αυτό έχει γίνει πολλές φορές και υπάρχει απόλυτη εμπιστευτικότητα, όλοι οι γιατροί είναι μιλημένοι, απλά θα χρειαστεί να δώσουμε 20 χιλιάδες ευρώ και θα έχουμε στα χέρια μας ό,τι μωρό θέλουμε. (Συνεντ: Δηλαδή;) Ότι το μωρό θα είναι νεογνό, μόλις γεννηθεί θα το πάρουμε εμείς, όλα κανονισμένα και νόμιμα, αν θέλουμε κορίτσι ή αγόρι, αλλά ενδεχομένως να χρειαστεί στην επιλογή του φύλου να περιμένουμε κάπως περισσότερο, ότι θα είναι υγιές.. (Συνεντ: Σας πρότειναν μέχρι και εικονικό τοκετό;) Ναι. Και αν ήταν εικονικός ο τοκετός η επιβάρυνσή μας θα ήταν λίγο μεγαλύτερη, γιατί θα έπρεπε, λέει, να καλύψουν κάποια έξτρα έξοδα, όπως την αμοιβή συγκεκριμένων γιατρών, μεταφορά σε συγκεκριμένο νοσοκομείο και άλλες τέτοιες διαδικαστικές λεπτομέρειες. [...] (Συνεντ: Ήσαστε αρνητική στο να υιοθετήσετε παιδάκι διά της ιδιωτικής οδού;) Ναι, κάθετη ήμουν να υιοθετήσω ένα παιδάκι, που ουσιαστικά πωλείται, δεν υιοθετείται. Δεν θα έπαιρνα ποτέ μέρος σε παζάρια ανθρώπινων ζώων. Οι προσωπικές μου αξίες δεν το επιτρέπουν. Κι αν μη τι άλλο, πως αργότερα θα μιλήσω για την υιοθεσία του στο παιδί μου; Τι θα του πω; Για τους φυσικούς του γονείς; Τι άνθρωποι είναι αυτοί, που δέχονται να πουλήσουν το παιδί τους; Θα προτιμούσα να έμεινα άτεκνη, παρά να πάρω ένα παιδί με αυτό τον τρόπο. (Συνεντ: Είχατε στήριξη από τον σύζυγό σας σε αυτή την επιλογή;) Ναι και ο

σύζυγός μου είχε την ίδια στάση με εμένα. Δεν ήθελε να μπλέξουμε με κυκλώματα. Καταρχάς πώς να τους εμπιστευτούμε; Μας είχαν πει κιόλας πως θα δώσουμε αρχικά μία προκαταβολή και μετά τη γέννα τα υπόλοιπα χρήματα. Τα είχαν δηλαδή όλα κανονισμένα. Ποιος ξέρει πόσες φορές το έχουν κάνει αυτό. Γενικά εγώ είδα ότι υπάρχει μεγάλη παρανομία στο θέμα της υιοθεσίας και το κράτος δεν κάνει τίποτα για αυτό [...]».

Η Αρετή (αρ. συνεντ: 12) έχει ήδη μία ενήλικη κόρη, όταν αναλαμβάνει τη φροντίδα της τετράχρονης Ελενίτσας με το πρόγραμμα της φιλοξενίας. Αναφερόμενη στην ιδιωτική υιοθεσία ανακαλεί στη μνήμη της ένα περιστατικό, που της έκανε ιδιαίτερη εντύπωση:

«[...] Όταν έγινε το δικαστήριο αφαίρεσης της γονικής μέριμνας από τη μητέρα της Ελενίτσας αναφέρθηκαν μόνο τα τέσσερα παιδιά της. Δηλαδή εντάξει καταλαβαίνω ότι η αφαίρεση της μέριμνας δεν αφορούσε και το μικρότερο παιδί, γιατί είχε δοθεί ήδη για υιοθεσία, οπότε ήδη η γονική μέριμνα είχε αφαιρεθεί, όμως δεν έπρεπε να ακουστεί ότι έχει πέντε παιδιά και ότι το μικρότερο έχει δοθεί για υιοθεσία; Ποιος ο λόγος της απόκρυψης; Ειπώθηκε στο δικαστήριο, ότι είχε τέσσερα παιδιά και όχι πέντε. Το άλλο παιδί πώς δόθηκε για υιοθεσία; Και όταν ρώτησα τη δικηγόρο μου για ποιο λόγο δεν ειπώθηκε ο αληθινός αριθμός των παιδιών, μου απάντησε μη το ψάχνεις. Ο δρόμος της υιοθεσίας είναι πολύ σκοτεινός».

Σαφέστατα, «ο δρόμος της υιοθεσίας είναι πολύ σκοτεινός» και επικίνδυνος, συμπληρώνει η Σωτηρία, η οποία παραθέτει πολύ περισσότερες πληροφορίες ως προς το αντίτιμο, που θα χρειαστεί να καταβάλει ανάλογα με τις αξιώσεις της:

«Θέλει πολλά λεφτά για να πάρεις ένα παιδί. Η ταρίφα ξεκινά από 15.000,00 και φτάνει μέχρι και τα 25.000,00. Και εμείς δεν έχουμε τόσα λεφτά με τίποτα. Συν ότι εγώ θέλω να του πω τα πάντα και τι θα του πω ότι σε αγόρασα; (Συνεντ: Κατ' αρχάς ήταν εύκολος ο εντοπισμός αυτών των δικηγόρων;) Όχι καθόλου. Μια γνωστή μου με έφερε σε επαφή. Αυτή υιοθέτησε ένα παιδάκι μέσω του ενός από αυτούς και της τηλεφώνησε και της είπε πως έχει ακόμη ένα διαθέσιμο και άμα θέλει να το υιοθετήσει και αυτό. Όμως εκείνη φτιάχνει τώρα σπίτι, έχει πάρει δάνειο και δεν είχε τα λεφτά. Και μου είπε εμένα άμα ήθελα εγώ να το υιοθετήσω. Αλλά σε καμία περίπτωση δεν έχω τόσα χρήματα. (Συνεντ: Ρωτήσατε τον δικηγόρο αυτό κάποια χαρακτηριστικά του παιδιού; Δηλαδή αν θα είναι Ρομά πχ;) Ναι μου είπε πως όλα τα παιδιά που δίνονται σε ιδιωτική υιοθεσία είναι Ρομά. Από τη Βουλγαρία. Τώρα μου είπε, αν είμαι τυχερή και βρεθεί κανένα ζευγάρι Έλληνες και θέλουν να δώσουν το παιδί τους για κάποιο λόγο ή αν κάποια άγαμη μητέρα θέλει να το δώσει ή κάποια φοιτήτρια, τότε μόνο θα πάρω Ελληνάκι. Αλλά γενικά να μην έχω πολλές ελπίδες για

αυτό. (Συνεντ: Το Ελληνάκι σας είπε ότι θα κοστίσει ακριβότερα;) Δε ξέρω για να είμαι ειλικρινής. Εγώ απ' ό,τι κατάλαβα οι δικηγόροι αυτοί συνεργάζονται με παιδίατρος και από τη στιγμή που γεννηθεί το μωρό, που θα δοθεί σε υιοθεσία ιδιωτικά, το πάνε στον παιδίατρο και το εξετάζει [...].»

Στις δομές επιφάνειας του ανωτέρω χωρίου αποκαλύπτεται, ότι το δικαίωμα στη μητρότητα εξαγοράζεται και η απόκτηση του πολυπόθητου παιδιού δεν ανάγεται ούτε στη φύση ούτε και στη γονεϊκή επάρκεια. Το αίσθημα της ατεκνίας μπορεί εύκολα να υπερκερασθεί μόνο με υλικούς όρους στα πλαίσια μίας «εμπορικής» συναλλαγής. Η πρόσβαση στον κόσμο της πλασματικής γονεικότητας εμπεριέχει ταξικά και μόνο κριτήρια εδραζόμενη σε αμιγώς οικονομικούς συσχετισμούς:

«Και αν είναι υγιές και όσο πιο κοντά στα χρώματά μας ανεβαίνει η τιμή. Και αν είναι κοριτσάκι επίσης ανεβαίνει η τιμή [...] μου είπαν, πως αν θέλω κοριτσάκι, βρέφος, ανοιχτόχρωμο, υγιές, καλά αυτό εξυπακούεται, να υπολογίζω γύρω στα 20 με 25 χιλιάρικα. Αν θέλω αγοράκι γύρω στα 15 με 17-18 χιλιάρικα».

Είναι εμφανής η δηκτικότητα της Σωτηρίας ως προς την αποκλίση της υιοθεσίας από τη δικαιοπολιτική θεώρησή της τόσο σε πρόδηλο επίπεδο, όταν επικαλείται τους λόγους, που η φίλη της αρνήθηκε την απόκτηση και δεύτερου παιδιού [«(Ο δικηγόρος) της τηλεφώνησε και της είπε πως έχει ακόμη ένα διαθέσιμο και άμα θέλει να το υιοθετήσει και αυτό. Όμως εκείνη φτιάχνει τώρα σπίτι, έχει πάρει δάνειο και δεν είχε τα λεφτά»] όσο και σε λανθάνον, όταν υπόρρητα εκφράζει έναν ενδιαθέτο λόγο προσωπικής μειονεξίας ένεκα της οικονομικής της υστέρησης («Και μου είπε εμένα άμα ήθελα εγώ να το υιοθετήσω. Αλλά σε καμία περίπτωση δεν έχω τόσα χρήματα [...].»).

Εντέλει, στην ιδιωτική υιοθεσία η μετακίνηση του παιδιού αποτελεί συνάρτηση ποικίλων παραμέτρων, που άπτονται νομικού ελέγχου και ηθικού προβληματισμού ως προς τη διαφύλαξη του καλύτερου συμφέροντος του παιδιού. Το μυστικό υπόβαθρο της διακίνησης, η μεσολάβηση τρίτου προσώπου –δικηγόρου ή/και γυναικολόγου-, που σχετίζεται με τη διαδικασία της υιοθεσίας ή με τη γέννηση του παιδιού, η μη τήρηση των ασφαλιστικών δικλείδων καθιστά το πλαίσιο της ιδιωτικής υιοθεσίας δυσλειτουργικό στην Ελλάδα.

1.2.7.3.8. Η κοινωνική έρευνα στην ιδιωτική υιοθεσία και οι εγγυήσεις προστασίας του συμφέροντος του παιδιού

Μετά την παραλαβή του παιδιού οι δυνάμει θετοί γονείς υποβάλλουν στην αρμόδια κοινωνική υπηρεσία αίτηση υιοθεσίας, προκειμένου να συνταχθεί η

κοινωνική έκθεση και να επικυρωθεί η πράξη της υιοθεσίας από το δικαστήριο. Ωστόσο, η ιδιωτική τοποθέτηση του παιδιού με σκοπό την υιοθεσία του δυσχεραίνει, όπως τονίζει η κοινωνική υπηρεσία, την αμεροληψία της μεταγενέστερης κοινωνικής έρευνας λόγω του τετελεσμένου γεγονότος της διαβίωσης του παιδιού με τους δυνάμει θετούς γονείς του επί μακρό χρονικό διάστημα. Υπό την πίεση της παγιωμένης πραγματικής κατάστασης ο διενεργών την κοινωνική έρευνα ουσιαστικά υποχρεούται σε θετική γνωμάτευση, καθώς εκ των πραγμάτων αδυνατεί να απομακρύνει το παιδί από το οικιακό περιβάλλον, στο οποίο έχει εγκλιματιστεί, ακόμη και αν διαπιστώσει ακαταλληλότητα των γονέων.

Η Προϊσταμένη στη Διεύθυνση Δημόσιας Υγείας και Κοινωνικής Μέριμνας Β. Ελλάδας (Δ.Υ. 9, αρ. συνεντ: 47) διακρίνει σκοπιμότητα ως προς την τακτική της εκ των υστέρων δήλωσης προς την κοινωνική υπηρεσία της ύπαρξης του παιδιού.

«[...] Ο κοινωνικός λειτουργός σε αυτή την περίπτωση βρίσκεται ενώπιον ενός προτετελεσμένου γεγονότος και αυτό το γνωρίζουν οι θετοί γονείς. Γι αυτό καταφεύγουν στην ιδιωτική υιοθεσία. Και γι αυτό μάλλον. Είναι ουσιαστικά τα χέρια του κοινωνικού λειτουργού δεμένα, ο έλεγχος γίνεται απλά και μόνο για τυπικούς λόγους. Απλά για να υπάρχει η έκθεση, που είναι απαραίτητη για το δικαστήριο. (Συνεντ: Γνωρίζετε κάποια πράξη υιοθεσίας που να μην προχώρησε στο δικαστήριο;) Όχι όχι για όλες τελικά εκδίδεται θετική δικαστική απόφαση, που δέχεται την αίτηση δηλαδή».

Η Κ.Λ.7 (αρ. συνεντ: 45) συντάσσεται απόλυτα με τη γνώμη της συναδέλφου της και επιχειρηματολογεί επ' αυτού διανθίζοντας τον αφηγηματικό της λόγο με περιπτώσεις ακατάλληλων υποψήφιων θετών γονέων κατά τη διάρκεια του επαγγελματικού της βίου:

«[...] Μερικές φορές, η γυναίκα αυτή το δίνει από μόνη της, επιλέγει ένα ζευγάρι και το δίνει. Και αυτό το ζευγάρι, όταν κλείσει το τρίμηνο, γιατί πρέπει να περάσουν τρεις μήνες, για να ξεκινήσει τη διαδικασία, έρχεται στην κοινωνική υπηρεσία και ζητάει τα δικαιολογητικά για την υιοθεσία, συνήθως βέβαια έρχεται ο δικηγόρος. Και πάει η κοινωνική λειτουργός και βρίσκει ένα παιδί τοποθετημένο σε μία οικογένεια, που μπορεί να είναι εντελώς ακατάλληλη, μερικώς ακατάλληλη, δεν ξέρω, στην πορεία βγαίνει αυτό το πράγμα. Τότε τι κάνεις; [...] Γιατί δεν το γνωστοποιούν από πριν τα ζευγάρια στην κοινωνική υπηρεσία, ότι προτίθενται να πάρουν ένα παιδί, ούτως ώστε να ελεγχθούν πριν την τοποθέτηση του παιδιού. Γιατί μετά πώς μπορεί (ο κοινωνικός λειτουργός) να το πάρει (το παιδί) από αυτή την οικογένεια και να το πάει κάπου αλλού. Έτσι δεν είναι; [...] Και τότε λες, πού πάω εγώ εδώ πέρα; Πού θα

το πάω αυτό το μωρό; Και προσπαθείς να βρεις έστω μερικά καλά στοιχεία, κάποια καλά στοιχεία να το ισοφαρίσεις λίγο και να δεις αν μπορεί να μείνει εκεί το παιδί ή να φύγει [...].»

Από τον ίδιο προβληματισμό φαίνεται να κατέχεται και ο φυσικός δικαστής ως προς τον χειρισμό μίας αίτησης υιοθεσίας, που το παιδί μεγαλώνει ήδη με τους δυνάμει θετούς γονείς, αλλά οι τελευταίοι κρίνονται ακατάλληλοι. Στις εξαιρετικά λίγες εκείνες περιπτώσεις, που η κοινωνική υπηρεσία εισηγείται αρνητικά στην έκθεσή της, το δικαστήριο είναι ακόμη πιο διστακτικό να διατάξει την αφαίρεση του παιδιού από αυτούς ως πιο συμφέρουσας λύσης για το ίδιο το παιδί από την παραμονή μαζί τους.

Η Κ.Α.7 δηγείται, ότι μόλις δύο φορές στις «άπειρες» κατά δήλωσή της υιοθεσίες, που είχε διεκπεραιώσει στα 37 έτη υπηρεσίας της, τόλμησε να προβεί σε αρνητική έκθεση επί ιδιωτικών υιοθεσιών. Όμως, η ετυμηγορία του δικαστηρίου ήταν διαφορετική.

«Ναι εγώ έκανα δύο (αρνητικές γνωματεύσεις) αλλά ο δικαστής δεν τις δέχτηκε, τις συνέχισε. (Συνεντ: Για ποιο λόγο είχατε προβεί σε αρνητική γνωμάτευση;) Τι να σου πω τώρα; Ήταν μία ιστορία πολύ πικραμένη. Δεν ήταν αυτοί οι άνθρωποι, δεν ήταν... και λίγο μεγάλοι στην ηλικία, αλλά και ... (Συνεντ: Θυμάστε πόσων ετών ήταν;) Ε, δεν θυμάμαι ακριβώς, να σου πω τώρα την αλήθεια. Σίγουρα ήταν πάνω από 50 ετών ο πατέρας, η μητέρα ήταν λίγο μικρότερη, αλλά το θέμα ήταν ότι δεν ήταν άνθρωποι που μπορούσαν να μεγαλώσουν παιδί. Πήγαινες στο σπίτι και δεν μπορούσες να σταθείς από τη βρωμιά, από τους σκύλους... Να έχεις ζώα μεν αλλά να τα φροντίζεις κιάλας. Απλώς θέλαν ένα παιδί γιατί η κοινωνία λέει και οι αξίες της κοινωνίας λένε, ότι αν δεν έχεις παιδί δεν είσαι τίποτα. Δηλαδή με αυτό το σκεπτικό θέλαν. (Συνεντ: και υιοθέτησαν ιδιωτικά έτσι;) Ναι, το παιδί ήταν μικρό, βρέφος, σχεδόν βρέφος. Αυτή η γυναίκα δεν ήξερε καν να πιάσει ένα παιδί και δεν είχε και διάθεση να μάθει, αλλά το θέμα είναι ότι ο δικαστής το δέχτηκε, παρόλο που εγώ ήμουν αρνητική. Συνήθως, οι εκθέσεις μας δεν είναι δεσμευτικές, αλλά εγώ στα 37 χρόνια που έχω δουλέψει δύο μού τύχανε. (Συνεντ: Και η άλλη περίπτωση τι ήτανε;) Ε λίγο παρόμοια. (Συνεντ: Πάλι ιδιωτική υιοθεσία έτσι;) Ναι, απλά η μητέρα βρήκε την οικογένεια, μένουν εκεί κοντά και επειδή είχε πολλά παιδιά, δεν ήταν δηλαδή εκτός γάμου τα παιδιά. Ήταν παντρεμένη η φυσική μητέρα και της το έδωσε με το σκεπτικό ότι είχαν μία καλή οικονομική κατάσταση και ένα σπίτι και το θεώρησε πώς ήταν προς το συμφέρον του παιδιού η υιοθεσία [...].»

Και η Κ.Λ.8 (αρ. συνεντ: 46) είναι αρκετά σκεπτική ως προς την αλλοίωση του αποτελέσματος της κοινωνικής έρευνας λόγω της διαβίωσης του υιοθετούμενου ανηλίκου από τους υποψήφιους θετούς γονείς. Η ίδια στηριζόμενη στις τυπικές προϋποθέσεις, που θέτει ο νόμος, πολύ δύσκολα θα γνωμοδοτούσε αρνητικά επί της καταλληλότητας των υποψήφιων γονέων, κυρίως σε περιπτώσεις τοξικομανίας, ποινικής καταδίκης ή υπέρβασης των ορίων ηλικίας. Αντίθετα, κατά την Κ.Λ.8. η ανωριμότητα των υιοθετούντων δε συνεπάγεται αυτόματα και ακαταλληλότητα. Η ακαταλληλότητα έχει γι αυτή βαρύνουσα αρνητική χροιά και πολύ μεγαλύτερο σημασιολογικό εύρος:

«Πρέπει ό,τι πω να το στηρίξω στο νόμο, έχω για παράδειγμα στοιχεία σοβαρής ψυχιατρικής διαταραχής; Ή ας πούμε είναι ναρκομανείς, είναι εγκληματίες είναι κάτι τελοσπάντων σοβαρό. Κάτι τέτοιο ας πούμε. Ή αν υπερβαίνει ή παραβαίνει πάρα πολύ το όριο ηλικίας. Όμως πάρα πολύ να ξεφεύγει».

Η Κ.Λ.8 σε μία μόνο αίτηση υιοθεσίας επί των πενήντα τριών (53), που έχει αναλάβει συνολικά, εκτίμησε, ότι οι θετοί γονείς έχουν υπερβεί κατά πολύ τα ηλικιακά όρια του νόμου και ότι η συγκεκριμένη αίτηση δεν θα αποβεί προς το καλύτερο συμφέρον του ανηλίκου. Παρ'όλα αυτά η έκθεσή της δεν ελήφθη υπόψη από το δικαστήριο:

«Σε μία περίπτωση και που το έγγραφο, δεν το έλαβαν υπόψη. Δηλαδή η απόφαση του δικαστηρίου ήταν σαφώς θετική και οκ κιάλας. Είσαι και λάθος που το λες, ας πούμε. Κάπως ξεμπροστιάστηκα κιάλας. Γιατί παρεμβαίνει και ο δικηγόρος και ξέρει ότι τα όρια ηλικίας μπορούν να αποκλίνουν από αυτά που θέτει ο νόμος και έχοντας πάντα ως άξονα αναφοράς ότι το συμφέρον του παιδιού που ήδη μεγαλώνει με τους γονείς αυτούς δεν πρέπει να διαταραχθεί. Αν όμως είχαν αυτοί οι άνθρωποι απευθυνθεί σε ίδρυμα θα τους είχαν απορρίψει από την αρχή και δεν θα είχαν καν πάρει παιδί».

Και σε μία ακόμη περίπτωση επιφυλάχτηκε κρίνοντας ιδιοτελή και εγωκεντρικά τα κίνητρα της υιοθετούσας, αλλά και πάλι οι αμφιβολίες της δεν βρήκαν ευήκοα ώτα:

«Εεε, απ'όσο θυμάμαι όχι, εκτός από αυτή την περίπτωση που σας είπα, που δεν ήταν ακριβώς αρνητική γνώματευση, δεν μπορείς να το κάνεις κιάλας, απλά ότι επιφυλάσσομαι για αυτό, θεωρώ ότι παραβαίνει κάποιο κριτήριο του νόμου. Εξάλλου, το δικαστήριο θα αποφασίσει, αλλά θεωρώ ότι η ηλικία είναι μεγαλύτερη και αυτή η περίπτωση που σας λέω ήταν μονογονέας. Μια χαρά ήταν η γυναίκα, ηθικός άνθρωπος και όλα τα σχετικά, απλά ήταν μία γυναίκα που είχε πεθάνει ο άντρας της και δεν είχαν κάνει παιδιά και αυτή ήταν λίγο πάνω από το όριο, τσιμπούσε πάνω από τα πενήντα και το παιδί ήταν βρέφος, δεν είχε, δεν έχει και δεν

θα έχει καθόλου υποστηρικτικό περιβάλλον, δεν υπήρχαν γονείς, αδέρφια, συγγενείς και αυτή η γυναίκα πήρε το παιδί. Και το προσέχει το παιδί όσο μπορεί και είναι και έξυπνη γυναίκα κλπ. όμως αν κρίνουμε το συμφέρον του ίδιου του παιδιού ικανοποιείται από αυτή την υιοθεσία; Δηλαδή επειδή θέλω κάποιος να με γηροκομήσει ή να έχει μία συντροφιά να πάω να πάρω ένα παιδί; Όπως παίρνω ένα σκύλο;»

Και η Κ.Α.10 υπογραμμίζει την αδυναμία της κοινωνικής υπηρεσίας να συντάξει αρνητική έκθεση στην περίπτωση των ιδιωτικών υιοθεσιών λόγω του αναπτυχθέντος συναισθηματικού δεσμού μεταξύ των μελών της υιοθεσίας. Αμφιβολίες ως προς την ικανοποίηση του συμφέροντος του παιδιού εξέφρασε σε δύο περιπτώσεις ιδιωτικών υιοθεσιών επί των εξήντα έξι (66) συνολικά υιοθεσιών, που διερεύνησε και αφορούσαν:

«στα κίνητρα των θετών γονέων (που) δεν ήταν παιδοκεντρικά. Δηλαδή υπάρχει ένα θέμα σχετικά με την γνώση της αλήθειας. Δηλαδή πολλοί θετοί δε θέλουν να πουν την αλήθεια στα παιδιά. Και εκεί είχαμε ένα θέμα, από τις πληροφορίες που μας έδιναν, από την συνεργασία μαζί τους, ότι το κίνητρό τους είναι για να ικανοποιήσουν τις δικές τους ανάγκες, για να νιώσουν γονείς και όχι το ίδιο το συμφέρον του παιδιού».

Τα υποκείμενα του δείγματος τονίζουν, ότι η κοινωνική έρευνα ως προς την καταλληλότητα των αιτούντων υιοθεσία είναι απλώς διεκπεραιωτική και συντάσσεται με σκοπό την πρόοδο της διαδικασίας. Η καταλληλότητα κρίνεται με πολύ ευνοϊκούς όρους, καθώς απλώς διερευνάται, αν οι οικογενειακές συνθήκες είναι κατάλληλες για τη συνολική ανάπτυξη του παιδιού και αν είναι προφανώς καλύτερες από αυτές που θα υπήρχαν, αν το παιδί παρέμεινε στο βιολογικό του περιβάλλον. Παράλληλα, λαμβάνεται υπόψη, ότι σε περίπτωση απομάκρυνσης του παιδιού λόγω ακαταλληλότητας των γονέων, θα πρέπει να τοποθετηθεί σε κάποιο ίδρυμα. Από την έρευνα αναδείχτηκε, ότι οι κοινωνικοί λειτουργοί πολύ σπάνια στην ιδιωτική υιοθεσία κάνουν χρήση ελεύθερης εκτίμησης των στοιχείων, που ορίζουν την καταλληλότητα των γονέων. Ακόμη και στις ελάχιστες, όμως, περιπτώσεις, που επαρκώς αιτιολογημένα διαφοροποιήθηκαν από τη θετική γνωμάτευση, η σχετική έκθεση δεν αξιολογήθηκε από το δικαστήριο. Λόγω της μείζονος σημασίας του ευρήματος αυτού κρίνεται απαραίτητη η επιπλέον αντιπαραβολή του με δικαστικές αποφάσεις, που έχουν εκδοθεί από ελληνικά δικαστήρια και είναι διαθέσιμες στο πρόγραμμα ΝΟΜΟΣ. Στο εν λόγω πρόγραμμα, όπου έχουν πρόσβαση οι νομικοί, παρέχονται αξιόπιστες πληροφορίες σχετικά με τη ελληνική νομολογία και

σχολιασμένη αρθρογραφία. Αναμένεται, ότι η περιήγηση στον χώρο αυτό θα είναι εξαιρετικά διαφωτιστική λόγω της εγκυρότητας και της ασφάλειας των δεδομένων και λόγω της πυκνότητάς τους. Στόχος μας είναι η απάντηση στα εξής ερωτήματα, που προέκυψαν από την έρευνα: Τελικά, όλες οι ιδιωτικές υιοθεσίες επικυρώνονται από τα δικαστήρια ως συμφέρουσες για το παιδί; Έχει εκδοθεί δικαστική απόφαση από αυτές που έχουν αναρτηθεί στη ΝΟΜΟΣ με επιμέλεια των πληρεξουσίων δικηγόρων των αιτούντων, που να απορρίπτει την αίτηση;

1.2.7.3.9. Νομολογία των Ελληνικών Δικαστηρίων

Ανατρέχοντας στη βάση νομικών δεδομένων ΝΟΜΟΣ, που λόγω του όγκου και της ακρίβειας των πληροφοριών αποτελεί ασφαλής πηγή άντλησης και αντιπαραβολής ποιοτικού υλικού, προκύπτουν τα ακόλουθα:

Στην ανωτέρω ηλεκτρονική πηγή έχουν δημοσιευθεί τριάντα πέντε (35) αποφάσεις Ελληνικών Δικαστηρίων, που αφορούν σε αιτήσεις υποψήφιων θετών γονέων για υιοθεσία ανήλικου τέκνου. Από τις αποφάσεις αυτές οι τριάντα τρεις (33) έχουν εκδοθεί από το Πρωτοβάθμιο Δικαστήριο.⁹¹⁴ Από τις τριάντα τρεις (33) οριστικές αποφάσεις οι είκοσι επτά (27) αποφάσεις είναι θετικές διαπλαστικού χαρακτήρος (δηλαδή το Δικαστήριο δέχεται την αίτηση και κηρύσσει θετό τέκνο το περι ου ο λόγος), επί τεσσάρων (4) αιτήσεων⁹¹⁵ το Δικαστήριο αναβάλλει την έκδοση οριστικής απόφασης και διατάσσει την κλήτευση των φυσικών γονέων με επιμέλεια των αιτούντων προκειμένου να συναινέσουν και μόνο δύο (2) αιτήσεις επί των τριάντα τριών (33) συνολικά δημοσιευμένων αιτήσεων δε γίνονται δεκτές⁹¹⁶. Οι αιτήσεις αυτές απορρίπτονται, γιατί η μεν πρώτη είναι προδήλως αβάσιμη, καθώς συμπεριλαμβάνει αίτημα αναγνώρισης δεδικασμένου από αλλοδαπή δικαστική

⁹¹⁴ Πρόκειται για τις υπ' αριθμ. 4/2014 ΜΠΡ ΘΗΒΩΝ, 8/2013 ΠΠΡ ΣΥΡΟΥ, 16/2013 ΠΠΡ ΑΘ, 1476/2013 ΠΠΡ ΘΕΣΣΑΛ, 2398/2013 ΠΠΡ ΘΕΣΣΑΛ, 5429/2013 ΠΠΡ ΘΕΣΣΑΛ, 6446 ΠΠΡ ΘΕΣΣΑΛ, 6587/2013 ΠΠΡ ΘΕΣΣΑΛ, 7013/2013 ΜΠΡ ΘΕΣΣΑΛ, 14244/2012 ΠΠΡ ΘΕΣΣΑΛ, 33/2010 ΠΠΡ ΘΗΒΩΝ, 10204/2010 ΠΠΡ ΘΕΣΣΑΛ, 13230/2010 ΠΠΡ ΘΕΣΣΑΛ, 817/2008 ΠΠΡ ΑΘ, 385/2007 ΠΠΡ ΠΑΤΡ, 1210/2007 ΠΠΡ ΑΘ, 8320/2007 ΠΠΡ ΘΕΣΣΑΛ, 331/2006 ΠΠΡ ΑΘ, 761/2006 ΠΠΡ ΑΘ, 807/2006 ΠΠΡ ΑΘ, 39/2005 ΠΠΡ ΡΟΔ, 9852/2001 ΠΠΡ ΘΕΣΣΑΛ, 31030 ΠΠΡ ΘΕΣΣΑΛ, 18352/1998 ΠΠΡ ΘΕΣΣΑΛ, 20927/1998 ΠΠΡ ΘΕΣΣΑΛ, 1420/2006 ΠΠΡ ΑΘ, 1313/2006 ΠΠΡ ΑΘ, 1556/2006 ΠΠΡ ΑΘ, 43/2005 ΠΠΡ ΛΑΣΙΘ, 447/2005 ΠΠΡ ΑΘ, 912/2005 ΠΠΡ ΑΘ, 520/2005 ΠΠΡ ΑΘ, 2/2004 ΠΠΡ ΤΡΙΠ, 897/2004 ΠΠΡ ΑΘ.

⁹¹⁵ Αρ. Αποφ., 14244/2012 ΠΠΡ ΘΕΣΣΑΛ, 331/2006 ΠΠΡ ΑΘ, 331/2006 ΠΠΡ ΑΘ, 807/2006 ΠΠΡ ΑΘ.

⁹¹⁶ Αρ. Αποφ. 7013/2013 ΜΠΡ ΘΕΣΣΑΛ, 1420/2006 ΠΠΡ ΑΘ

απόφαση, δυνάμει της οποίας η αιτούσα υιοθέτησε τέσσερα τέκνα γεννηθέντα με γεννητικό υλικό του νεκρού υιού της με τη βοήθεια δύο παρένθετων μητέρων (αντίθεση της απόφασης του αλλοδαπού δικαστηρίου προς την ημεδαπή δημόσια τάξη), η δε δεύτερη δε γίνεται δεκτή ως μη νόμιμη, διότι ο αιτών ζητά να υιοθετήσει το ανήλικό τέκνο του υιού του, δηλαδή αιτείται την υιοθεσία του εγγονού του και το δικαστήριο κρίνει, ότι δεν πληρούται η κοινωνική αποστολή της υιοθεσίας. Υπογραμμίζει, ότι «η υιοθεσία του εγγονού από τον γονέα του γονέα του ανηλίκου δεν έχει νόημα, ούτε και εξυπηρετεί κανέναν άλλο σκοπό, εφόσον καμία μεταβολή δεν επέρχεται ούτε κοινωνική, ούτε και οικονομική, αφού ούτως ή άλλως οι παππούδες προσφέρουν τις ως άνω βοήθειες».

Από τις τριάντα τρεις (33) αιτήσεις, που εκδικάστηκαν σε πρώτο βαθμό στις είκοσι μία (21) οι αιτούντες απέκτησαν το υιοθετούμενο τέκνο με ιδιωτική συμφωνία και στις υπόλοιπες δώδεκα (12) μέσω επίσημου κρατικού φορέα. Στο στάδιο αυτό ενδιαφέρον παρουσιάζει, ότι όλες σχεδόν οι αιτήσεις γίνονται δεκτές (εκτιμάμε, ότι και στις τέσσερις υποθέσεις, που το δικαστήριο διέταξε την επανάληψη της συζήτησης για την κλήτευση των φυσικών γονέων ως αγνώστου διαμονής και την προσκόμιση των επιπρόσθετων αποδείξεων, θα εξέδωσε θετική απόφαση) πλην δύο, οι οποίες ασκήθηκαν καταχρηστικά και καθ' απόκλιση του σκοπού της υιοθεσίας. Προκαλεί εντύπωση, που το δικαστήριο αναβάλλει τη συζήτηση για την κλήτευση των φυσικών γονέων τόσο συχνά, αποκαλύπτοντας μία τακτική μάλλον μεθοδευμένη από το σύστημα της ιδιωτικής υιοθεσίας, όπως υπαινίσσεται η ΜΘ:

«[...] Ένας που έχει στην κατοχή του βρέφος προ τριών μηνών είναι αξιόποινος. Διότι δεν μπορεί να δοθεί η συναίνεση της μάνας πριν τους τρεις πρώτους μήνες. Γι' αυτό και θεωρώ άκυρη την συμβολαιογραφική πράξη προ των τριών μηνών δεν μπορεί να δώσει κανένας συναίνεση. Όμως το κύκλωμα βιάζεται να πάρει τη μάνα και να την εξαφανίσει, έτσι ώστε το ζευγάρι να πάει πρώτη φορά σε δίκη, να αναβληθεί, επειδή δεν εμφανίζεται η μάνα, να ρθει δεύτερη φορά σε δίκη και να πούνε αφού είναι αγνώστου διαμονής να πάμε παρακάτω. Δηλαδή καθαρά όλη αυτή η ιστορία προέρχεται από τους νομικίστικους κύκλους [...]».

Σε όλες τις περιπτώσεις η έκθεση της κοινωνικής υπηρεσίας κατέληγε, ότι η συγκεκριμένη υιοθεσία είναι συμφέρουσα για το υιοθετούμενο τέκνο και μόνο σε μία περίπτωση⁹¹⁷ ιδιωτικής υιοθεσίας, το Δικαστήριο διαφοροποιείται αιτιολογώντας την απόκλιση αυτή στο σκεπτικό του ως εξής: «Η διάταξη του άρ. 1544^α ερμηνεύεται ως

⁹¹⁷ Αρ. Αποφ. 520/2005 ΠΠΡ ΑΘ.

συνεκτιμητέα ένδειξη για το συμφέρον του υιοθετούμενου και όχι ως αυστηρή προϋπόθεση. Η υποψήφια θετή μητέρα άγαμη, υγιής, 52 ετών, καλής οικονομικής κατάστασης και έχουσα ήδη αναπτύξει συναισθηματικό δεσμό με το υιοθετούμενο βρέφος κρίνεται κατάλληλη παρά την αρνητική έκθεση της κοινωνικής υπηρεσίας, η οποία δεν έχει δεσμευτική ισχύ για το δικαστήριο».

Σε δεύτερο βαθμό συναντάμε μόλις δύο (2) αποφάσεις επί αιτήσεων ιδιωτικής υιοθεσίας⁹¹⁸, γεγονός που επικυρώνει το προηγούμενο εύρημα, ότι δηλαδή σπάνια εκδίδονται πρωτόδικα απορριπτικές αποφάσεις, οι οποίες άγονται προς εκδίκαση ενώπιον του Εφετείου έπειτα από άσκηση ένδικου μέσου από τους αιτούντες. Στην πρώτη περίπτωση η αιτούσα ηλικίας 57 ετών (κατά την υποβολή της αίτησης το 2009, γεννηθείσα το 1952) χήρα αιτείται ως μονογονέας την υιοθεσία ενός ανήλικου αβάπτιστου αγοριού γεννηθέντος το 2009, φυσικού τέκνου υπηκόου Βουλγαρίας, την επιμέλεια του οποίου έχει από τις πρώτες ημέρες της ζωής του. Το πρωτοβάθμιο δικαστήριο απέρριψε την αίτησή της ως νόμω αβάσιμη για τον λόγο, ότι η αιτούσα είναι μεγαλύτερη από το υπό υιοθεσία ανήλικο τέκνο περισσότερο από 50 χρόνια (άρθρο 1544 παρ.α). Το δευτεροβάθμιο δικαστήριο εκτιμώντας ότι η αιτούσα έχει τη νόμιμη ηλικία κατά την υποβολή της αίτησης (δεν έχει συμπληρώσει τα εξήντα της χρόνια κατ' άρθρο 1543 ΑΚ), διαθέτει άριστη βιολογική, ηθική, πνευματική, οικονομική και περιουσιακή κατάσταση, έχει αναπτυχθεί ισχυρός ψυχικός δεσμός αγάπης και ο κοινωνικός λειτουργός, που διενήργησε εμπειριστατωμένη κοινωνική έρευνα, εισηγείται την ολοκλήρωσή της, δέχεται την αίτηση και εξαφανίζει την πρωτοβάθμια απόφαση.

Στην απόφαση 536/2009 το Εφετείο κλήθηκε σε δεύτερο βαθμό να αποφανθεί επί ιδιωτικής υιοθεσίας απορριφθείσης από το πρωτοβάθμιο δικαστήριο, επειδή η αίτηση είχε επιδοθεί στη φυσική μητέρα του υιοθετουμένου ως αγνώστου διαμονής, μολονότι δεν αποδείχτηκε η άγνοια του τόπου κατοικίας. Το Εφετείο ανέβαλε την έκδοση της οριστικής απόφασης, ώστε να αποδείξουν οι αιτούντες, ότι δε γνωρίζουν τον τόπο κατοικίας της φυσικής μητέρας.

Τέλος, παρατίθεται μία μόνο απόφαση εκδοθείσα από τον Άρειο Πάγο επί αιτήσεως ιδιωτικής υιοθεσίας,⁹¹⁹ γεγονός που καταδεικνύει την εξαιρετική σπανιότητα μίας τέτοιας υποθέσεως. Τα δύο προηγούμενα δικαστήρια, που είχαν επιληφθεί της υποθέσεως, ήτοι το Πολυμελές/Μονομελές Πρωτοδικείο σε πρώτο βαθμό και το

⁹¹⁸ 543/2013 ΕΦ ΘΕΣΣΑΛ, 536/2009 ΕΦ ΘΕΣΣΑΛ.

⁹¹⁹ ΑΠ 1632/2014

Εφετείο σε δεύτερο, είχαν εκτιμήσει, ότι η συγκεκριμένη υιοθεσία δεν ωφελεί τον υιοθετούμενο το μεν πρώτο δικαστήριο, επειδή οι αιτούντες υποψήφιοι γονείς υπερέβαιναν την ανώτατη ηλικιακή διαφορά των πενήντα ετών, το δε δεύτερο επειδή συνολικά η υιοθεσία δε συνέφερε τον ανήλικο. Τα πραγματικά περιστατικά, που αποδείχτηκαν και εμπεριέχονται στο σώμα της εν λόγω απόφασης, αφορούν εν ολίγοις στα ακόλουθα: οι αιτούντες γεννηθέντες το 1956 και 1951 αντίστοιχα γνωρίστηκαν το 1991 και διατήρησαν ερωτική σχέση με διαστήματα συμβίωσης. Η αιτούσα από το 2011 λαμβάνει προσωρινή σύνταξη, ενώ ο αιτών εργάζεται ως υπάλληλος σε εταιρία. Σε ηλικία 56 ετών η αιτούσα επιχείρησε να αποκτήσει παιδί με τη χρήση υποβοηθούμενης αναπαραγωγής, αλλά απέτυχε, ενώ αργότερα απευθύνθηκε σε δημόσιο ίδρυμα, αλλά απερρίφθη η αίτησή της. Το 2010 ανέλαβαν από κοινού τη φροντίδα ενός άρρενος, φυσικού τέκνου υπηκόου Βουλγαρίας, η οποία λίγες ημέρες μετά τη γέννησή του συναίνεσε στην υιοθεσία του γιου της με συμβολαιογραφική πράξη. Μετά την παραλαβή του παιδιού οι αιτούντες τέλεσαν πολιτικό γάμο και έκτοτε διαμένουν στην ιδιόκτητη οικία της αιτούσης. «Η κοινωνική λειτουργός με την έκθεση της κοινωνικής έρευνας, που συνέταξε, απέφυγε να αναφέρει, όπως έχει υποχρέωση, αν με βάση τα στοιχεία που προέκυψαν, η συγκεκριμένη υιοθεσία συμφέρει ή όχι τον ανήλικο». Ωστόσο, ο ΑΠ εκτιμώντας ότι έχει αναπτυχθεί ισχυρός δεσμός μεταξύ των μελών λόγω της παρόδου μεγάλου χρονικού διαστήματος κατέληξε, ότι *«[...] Όταν το συμφέρον του ανήλικου επιτάσσει επιμήκυνση του ανώτατου ορίου διαφοράς ηλικίας αυτό πρέπει να επιμηκύνεται κατά την ίδια ποσοστιαία αναλογία που μειώνεται το ελάχιστο όριο διαφοράς ηλικίας [...]»*.

Οι αποφάσεις αυτές, είναι χαρακτηριστικό δείγμα της νομολογίας στην Ελλάδα και αποτυπώνουν τη στάση του Δικαστηρίου απέναντι στην ιδιωτική υιοθεσία, η οποία σχεδόν πάντοτε γίνεται δεκτή λόγω του εγκληματισμού του παιδιού και την ανάπτυξη ισχυρών δεσμών με τη θετή οικογένεια. Οι προϋποθέσεις, που τάσσει ο νόμος, κρίνονται δευτερευόντως με περιθώρια ευελιξίας και υπέρβασης, καθώς προέχει η ψυχική ηρεμία του παιδιού και η αποφυγή συναισθηματικής διατάραξής του.

1.2.7.4. Αποτίμηση της ιδιωτικής υιοθεσίας

Η ταχεία και θετική έκβαση της ιδιωτικής διαδικασίας όπως και η υιοθέτηση βρέφους λειτουργούν αντισταθμιστικά στα πλείστα μειονεκτήματα, που δεν είναι

άλλα από τον κίνδυνο εκβίασης των θετών γονέων, την αλλαγή γνώμης και την ανάκληση της συναίνεσης από την πλευρά της μητέρας.

Χαρακτηριστική είναι η τοποθέτηση της Κ.Λ.3 (αρ. συνεντ: 41), η οποία υποστηρίζει, ότι το σύστημα της ιδιωτικής υιοθεσίας συνολικά αντιβαίνει στο συμφέρον του διακινούμενου παιδιού, καθώς *«ο νομοθέτης προσπάθησε να αντιμετωπίσει μία παθογένεια⁹²⁰ προκαλώντας μία άλλη. [...] Ένα παιδί που συλλαμβάνεται κατά παραγγελία, που πωλείται σαν εμπόρευμα, που απομακρύνεται από τους γονείς του και ενδεχομένως και από τα αδελφιά του, που αύριο μεθαύριο θα ανακαλύψει την αλήθεια της καταγωγής του, πώς είναι δυνατόν να προστατεύεται; [...]»*

Η Κ.Λ.7 (αρ. συνεντ: 45) υπήρξε μάρτυρας εκβιασμού και παράνομης είσπραξης οικονομικού οφέλους με αυτουργούς τους φυσικούς γονείς:

«[...] Εγώ πάντα λέω ότι καλύτερα είναι το παιδί να πηγαίνει σε ένα χώρο προστατευμένο και μετά να δίνεται για υιοθεσία. Διότι εγώ έχω αντιμετωπίσει το εξής περιστατικό και ήταν πάρα, πάρα πολύ επώδυνο, να τοποθετηθεί το παιδί στην οικογένεια και στους τρεις μήνες η βιολογική μητέρα να πει ότι εγώ δεν συμφωνώ, το θέλω πίσω. Και μάλιστα έπεσε και σε μία περίπτωση εκβιασμού. Ζητούσε χρήματα, πολλά και διάφορα. Και στο τέλος οι θετοί γονείς, παρόλο που ήταν άνθρωποι χαμηλών τόνων και δεν το περίμενα αυτό από αυτούς, της είπαν ότι «ξέρεις επειδή αυτό το παιδί είχε γεννηθεί πρόωρα και έφυγε Αθήνα και έμεινε σε θερμοκοιτίδα τρεις μήνες, εμείς για το παιδί αυτό δώσαμε αυτά τα χρήματα και έχουμε τις αποδείξεις», γιατί δεν είχε υιοθετηθεί ακόμη. Και τότε της είπαν «έλα πολύ ευχαρίστως να το πάρεις». Και μετά από 10 ημέρες ήρθε πάνω και υπέγραψε σε εμένα. Γιατί είχε ολοκληρωθεί όλη η διαδικασία και έμεινε μόνο να υπογράψει, για να πάει η έκθεση στο Δικαστήριο [...]».

Και η Αρσινόη καταγγέλλει, ότι οι βιολογικοί γονείς προσπάθησαν να της αποσπάσουν χρήματα κατά καιρούς, επειδή προέρχονταν από το ίδιο γεωγραφικό χώρο και δεν ήταν μεταξύ τους άγνωστοι. Όμως, ο σύζυγός της, αστυνομικός υπάλληλος, κατάφερε να τους φοβίσει επικαλούμενος την ιδιότητά του και την πρόσβαση στις δικαστικές αρχές.

«[...] Κάποιες φορές (δεχτήκαμε) ενοχλήσεις [...], (που) αποσκοπούσαν στα χρήματα. Αλλά ίσως το επάγγελμα του συζύγου δεν τους άφηνε και πολλά περιθώρια. Δεν μπορώ να πω ότι ήταν πολλές οι ουσιαστικές ενοχλήσεις. Το ότι τους ξέραμε και μας ήξεραν ήταν ένα μείον γιατί πολλές φορές μας απειλούσαν ότι θα μας πάρουν το παιδί αν δεν τους δώσουμε χρήματα. Και το άγχος και η μεγάλη μου αγωνία ήταν μέχρι να γίνει το δικαστήριο και να γραφτεί το παιδί στο όνομά μας.

⁹²⁰ Υπαινίσσεται τους οικονομικούς τοκετούς και τις στρεβλώσεις της κρατικής υιοθεσίας

Ευτυχώς δεν άργησε και πολύ. Τότε όμως ήμασταν πολύ ευάλωτοι. Μετά την απόφαση δεν μπορούσαν να κάνουν και πολλά. Τότε ήμασταν εμείς που είχαμε δύναμη και τον νόμο με το μέρος μας. Τότε προσπαθούσαν να μας φέρουν στο φιλότιμο, ότι δεν έχουν να φάνε, να πάρουν γάλα στα αδερφάκια του γιου μου και κάτι τέτοια. Άλλες φορές πάλι ενοχλούσαν και έλεγαν ότι θέλουν να δουν το μωρό. Εγώ βέβαια δεν το επέτρεπα, τους έλεγα πρώτα να μεγαλώσει και όταν μεγαλώσει και θέλει να σας γνωρίσει, εγώ δεν θα φέρω καμία αντίρρηση. Και πράγματι τους γνώρισε. Εντάξει [...]».

Η υιοθεσία είναι απόρρητη, όταν τηρείται μυστικότητα αναφορικά είτε με το ίδιο το γεγονός της τέλεσής της είτε με τα στοιχεία της ταυτότητας των εμπλεκόμενων σε αυτή προσώπων (κυρίως των θετών γονέων) είτε και με τα δύο. Η μυστικότητα βασίζεται στην ανάγκη περιφρούρησης της θετής οικογένειας από οχλήσεις, παρεμβάσεις και εκβιασμούς. Ουσιαστικά, δηλαδή, οι θετοί γονείς αξιώνουν σεβασμό και ασφάλεια της προσωπικής τους ζωής, καθώς και της οικογενειακής τους ενότητας για τη διαφύλαξη κυρίως της ψυχικής ισορροπίας του θετού τους τέκνου.⁹²¹ Ωστόσο, η μυστικότητα, που επιβάλλεται προφανώς για λόγους προστασίας της οικογενειακής γαλήνης, τηρείται μόνο κατά την περίοδο της ανηλικότητας του υιοθετούμενου.⁹²²

Γενικότερα, η μετακίνηση του βρέφους λίγων μόλις ημερών διενεργείται κατά παράβαση των διατάξεων του οικογενειακού δικαίου⁹²³, που επιβάλλουν την πάροδο τριμήνου πριν την τοποθέτηση του παιδιού και τη σύνταξη έγγραφης συναίνεσης των βιολογικών γονέων μετά το πέρας του τριμήνου.

Η Μ.Θ. υπεύθυνη του κέντρου αναζήτησης ριζών στηλιτεύει την παράνομη και αντίθετη στο συμφέρον του παιδιού διαδικασία:

«Είναι παράνομο και κακώς το κάνουν με τις ιδιωτικές υιοθεσίες. Αυτό είναι διαφθορά. Η μητέρα είναι υπόχρη, δεν συναινούμε πλέον με συμβολαιογραφικό έγγραφο. Έχει καταργηθεί με το ν. 2447. Η μητέρα είναι υπόχρη να εμφανιστεί στο δικαστήριο, όχι την ώρα του δικαστηρίου, έτσι; Από πριν, να δώσει τη συναίνεσή της και τότε θα προχωρήσει η υιοθεσία. Με συμβολαιογραφικό έγγραφο πλέον δεν δίνεται η συναίνεση. Και αν αυτό το κάνουν σε επαρχιακές πόλεις καταπατούν την υιοθεσία. Διότι το συμβολαιογραφικό έγγραφο, που έχει υπογράψει η μητέρα, δεν δίδεται ποτέ στον υιοθετημένο. Δυστυχώς. Οπότε εκεί έχουμε θέματα».

⁹²¹ Δεληγιάννης, Γ., 1998: 15

⁹²² Φουντεδάκη, Κ., 2010: 302

⁹²³ ΑΚ 1551

Επιπρόσθετα, στη δημόσια υιοθεσία οι φυσικοί γονείς δε γνωρίζουν τους θετούς, ενώ η υιοθεσία πραγματοποιείται, όταν το παιδί είναι νομικά ελεύθερο, κάτι που δεν ισχύει στην ιδιωτική. Πολλές φορές, άλλωστε, δεν πληροφορούνται ούτε το κληρονομικό ιστορικό του παιδιού ούτε και μπορεί να γίνει εκτίμηση της κλινικής κατάστασης του παιδιού, όταν είναι νεογέννητο. Καθώς μάλιστα οι ενδιαφερόμενοι προσφεύγουν στον τρόπο αυτό υιοθέτησης για την απόκτηση ενός υγιούς βρέφους τίθεται και ζήτημα εξαπάτησής τους, όταν οι εγγυήσεις περί σωματικής και πνευματικής υγείας αποδειχτούν κίβδηλες. Όπως αφηγείται η Σωτηρία:

«[...] Από τις ιδιωτικές υιοθεσίες δεν μπορείς να είσαι σίγουρος για το παιδί που θα πάρεις. Μίλαγα πρόσφατα με μία γυναίκα, που υιοθέτησε ένα παιδάκι μέσω ενός δικηγόρου. Της είχαν πει ότι το παιδί και ήταν υγιές και όλα καλά. Αυτό το ζευγάρι το είχε πάρει το παιδί μόλις γεννήθηκε. Όταν πήγε τριών μηνών, άρχισε να παρουσιάζει πολλά προβλήματα υγείας. Όλο ήταν άρρωστο, ανέβαζε πυρετό, όλο είχε κάποιο πρόβλημα, η παιδίατρός τους δεν ήξερε τι να υποθέσει. Και επειδή ήξερε ότι ήταν υιοθετημένο, της είπε να πάει να κάνει στο μωρό εξετάσεις αίματος και βρέθηκε ότι το μωρό είχε προέλθει από αιμομικτική σχέση. [...] Τώρα το παιδί είναι τριών, τεσσάρων χρονών και αναπνέει από τον λαιμό».

Ωστόσο, η επιτυχία της υιοθεσίας συσχετίζεται με την ικανοποίηση των επιθυμιών των υιοθετούντων ως προς το εκλεκτό παιδί. Διαφορετικά, αν δηλαδή ο υιοθετούμενος δεν είναι εκείνος, που είχαν ζητήσει οι θετοί γονείς, τότε η γονεϊκή αυτή σχέση πιθανόν να γίνει δυσλειτουργική σε βάρος προεχόντως του ίδιου του παιδιού.⁹²⁴

Παράλληλα, η τακτική των εικονικών τοκετών, για την αποτροπή της οποίας η ιδιωτική υιοθεσία δεν καταργήθηκε,⁹²⁵ εξακολουθεί να εφαρμόζεται. Λαμβάνοντας υπόψη τις μαρτυρίες δύο εκ των υποκειμένων των δείγματος παρατηρούμε μία αμείωτη στο χρόνο αντοχή της πρακτικής της εύκολης παραποίησης των στοιχείων του παιδιού. Στην περίπτωση, βέβαια, αυτή μεταβάλλεται εκ θεμελίων η δόμηση του γονεϊκού ιστού, καθώς η αλλοίωση του ονόματος της κυοφόρου μητέρας «βιολογικοποιεί» τον συγγενικό δεσμό μεταξύ των μελών της οικογένειας.

Η πράξη του εικονικού τοκετού, στην οποία αναφέρεται η Πολυξένη, χρονολογικά τοποθετείται στις αρχές της δεκαετίας του 90 (αρ. συνεντ: 22):

«[...] Μόλις γέννησε το έδωσε κατευθείαν σε εμάς. Η κοπέλα δεν ήθελε καν να φανεί ότι γέννησε παιδί και ύστερα το έδωσε για υιοθεσία. Δεν ήθελε να το ξέρουν οι

⁹²⁴ Παρασκευόπουλος, Ι., 1971: 43

⁹²⁵ Όπως προαναφέρθηκε ήδη στο οικείο κεφάλαιο του θεωρητικού μέρους

γονείς της ούτε και ο πρώην σύντροφός της. Ήθελε να συνεχίσει τη ζωή της. Ζήτησε από τον άντρα μου να βεβαιώσει ότι το παιδί γεννήθηκε από εμένα και όχι από εκείνη. Έτσι κι έγινε [...]».

Αντίθετα, η Ειρήνη δηλώνει, ότι μόλις πριν από δύο έτη την προσέγγισε άγνωστο σε εκείνη άτομο και της πρότεινε να μεσολαβήσει στην παράδοση παιδιού είτε με ιδιωτική υιοθεσία είτε με εικονική γέννα: (αρ. συνεντ: 6):

«[...] Μου είχε πει πρώτα (δικηγόρος Βουλγαρικής υπηκοότητας) πως κανείς δεν θα καταλάβει τίποτα, πως μπορούμε να φέρουμε και τη μητέρα στην Ελλάδα και να πάμε σε ιδιωτικό μαιευτήριο να γεννήσει εκεί η έγκυος και να γραφτεί το παιδί κατευθείαν σε εμάς. Ότι αυτό έχει γίνει πολλές φορές και υπάρχει απόλυτη εμπιστευτικότητα, όλοι οι γιατροί είναι μισημένοι, απλά θα χρειαστεί να δώσουμε 20 χιλιάδες ευρώ και θα έχουμε στα χέρια μας ό,τι μωρό θέλουμε. [...] Και αν ήταν εικονικός ο τοκετός η επιβάρυνσή μας θα ήταν λίγο μεγαλύτερη, γιατί θα έπρεπε, λέει, να καλύψουν κάποια έξτρα έξοδα, όπως την αμοιβή συγκεκριμένων γιατρών, μεταφορά σε συγκεκριμένο νοσοκομείο και άλλες τέτοιες διαδικαστικές λεπτομέρειες [...]»

Σε κάθε περίπτωση, πάντως, η νομιμότητα της ιδιωτικής υιοθεσίας και η απουσία της κρατικής παρέμβασης ευνοούν την ανάπτυξη συνθηκών εκμετάλλευσης εύάλωτων ατόμων και την εξάπλωση ενός σχεδόν ορατού εμπορίου παράνομης διακίνησης βρεφών. Ο χαμηλός κίνδυνος εξιχνίασης, η δυσκολία νομικής τεκμηρίωσης ίσως και η ίδια η ανεκτικότητα ή η αδράνεια της πολιτείας είναι εκείνοι οι παράγοντες, που υποθάλπουν ένα ακμάζον, στυγερό trafficking νεογνών, τα οποία έρχονται στη ζωή κατά παραγγελία και διατίθενται αμέσως μετά την έξοδό τους από το μαιευτήριο. Τόσο οι κοινωνικοί λειτουργοί όσο και οι αιτούντες υιοθεσία επικρίνουν την παράνομη διακίνηση βρεφών μέσω της νομότυπης ιδιωτικής υιοθεσίας, η οποία επιτρέπει σε ένα οργανωμένο κύκλωμα να δρα ανενόχλητα. Προκαλεί, πάντως, εντύπωση, που όλοι σχεδόν οι κοινωνικοί λειτουργοί –παρότι ιδεολογικά και ηθικά αντίθετοι με τον θεσμό αυτό- επαναλάμβαναν πολύ συχνά κατά την αφήγησή τους, ότι δεν ήθελαν να αναμειχθούν περισσότερο από όσο τους επιτρέπει η τέλεση των καθηκόντων τους.

Η μαρτυρία της Κ.Λ.7. είναι αποκαλυπτική:

«Εμάς μας έτυχαν τέσσερα περιστατικά, αλλά δεν ήθελα να το ψάξω περισσότερο και να ενημερώσω σχετικά τον εισαγγελέα, που παιδιά γεννήθηκαν στον Βόλο και τα πήραν από τη Θεσσαλονίκη. Και μετά από το ιστορικό είδα και τα τέσσερα περιστατικά είχαν αυτή την διαδρομή. (Συνεντ: Από νοσοκομείο;) Όχι από ιδιώτη,

κάποιος έκανε τον μεσάζοντα κατά κάποιον τρόπο. Από διαφορετικούς γονείς τα πήραν, αλλά η διαδρομή ήταν αυτή, από Βόλο – Θεσσαλονίκη – Μυτιλήνη και στις τέσσερις περιπτώσεις ήταν αναμειγμένο το όνομα ενός συγκεκριμένου δικηγόρου. Αλλά με τι στοιχεία να αποδείξεις τώρα την παράνομη υιοθεσία, γιατί προφανώς ήταν παράνομη. [...]

Απερίφραστα και με τόλμη υποστηρίζει, ότι ο νομοθέτης και η πολιτεία μέσω της ατιμωρησίας ευνοούν τη δράση των κυκλωμάτων διακίνησης ανθρώπων. Συμπληρώνει, δε, ότι μολονότι δε δίστασε να γνωστοποιήσει τις βάσιμες υπόνοιές της για τέλεση κακουργήματος σε διωκτική αρχή, εντούτοις δε διερευνήθηκε καν η υπόθεση.

«(Συνεντ: ο νόμος θεωρείτε εσείς, ότι επιτρέπει την τέλεση παράνομων υιοθεσιών;) Ναι, εννοείται, όταν είδα αυτά τα περιστατικά, είπα εδώ πέρα κάτι γίνεται δεν μπορεί να είναι αυτή η γραμμή, ο δρόμος και ένα κοινό όνομα, δεν είναι λογικό. Ακόμη, όμως, και όταν το συζήτησα με έναν εισαγγελέα, όχι τον αρμόδιο εισαγγελέα, μου είπε ότι δύσκολα να παραπεμφθούν στο ακροατήριο, γιατί πρέπει να καταληφθούν επ αυτοφώρω με προσημειωμένα χαρτονομίσματα, συνήθως να προσποιηθούν τους θετούς γονείς αστυνομικοί και όλα αυτά. Γιατί ποιος θετός γονέας που θέλει να πάρει ένα παιδί θα κατέδιδε τον μεσάζοντα; [...]

Η Κ.Λ.8 (αρ. συνεντ: 46) διατύπωσε αρκετές φορές κατά τη συνομιλία, ότι δεν την ενδιέφερε να μάθει περισσότερα. Δεν ήθελε να το ψάξει, όπως τόνιζε χαρακτηριστικά. Τη φαινομενική της, όμως, αδιαφορία υπαγόρευε ίσως το ένστικτο της αυτοπροστασίας από μία ταλαιπωρία, που πιθανόν να μην οδηγούσε στην εξάρθρωση του κυκλώματος trafficking βρεφών και την τιμωρία των ενόχων.

Αξίζει, βέβαια, να επισημάνουμε, ότι ο νόμος εξουσιοδοτεί τον κοινωνικό λειτουργό με το πρόσθετο έργο της καταγγελίας οτιδήποτε υποπέσει στην αντίληψή του κατά τη διενέργεια της κοινωνικής έκθεσης για την καταλληλότητα των υιοθετούντων. Συνεπώς, επιφορτίζεται και με καθήκοντα ανακριτικού υπαλλήλου με σκοπό την πληρέστερη διαφύλαξη του συμφέροντος του παιδιού.

Συνοψίζοντας, οι παιδοκεντρικές νομικές σταθμίσεις είναι καταφανώς πιο χαλαρές και ευλύγιστες στην περίπτωση της ιδιωτικής υιοθεσίας από ότι στη δημόσια. Διότι στην ιδρυματική υιοθεσία το παιδί παραδίδεται στη θετή οικογένεια, μόνο εφόσον εγκριθεί μέσα από πολλαπλές διαδικασίες επιλογής. Αντίθετα, η ιδιωτική διακίνηση φαίνεται να αποκλίνει από τη δικαιοπολιτική θεώρηση της σύγχρονης υιοθεσίας και να μην αποδίδει στην πράξη την ουσία και το πνεύμα της ιδεώδους ρήτρας «το συμφέρον του παιδιού». Όταν τις περισσότερες φορές σκοπός

της τέλεσής της δεν είναι η βελτίωση της ευπαθούς θέσης του υιοθετούμενου αλλά η αποκόμιση παράνομου οφέλους από τρίτους, είναι προφανές ότι όλες οι έννομες σχέσεις, που εκπορεύονται από αυτή την εγκληματική και ανήθικη πράξη, νοθεύονται και μολύνονται εν τω γεννάσθαι.

1.2.7.4.1. Διακρατική Υιοθεσία

Η Διακρατική υιοθεσία δε χαίρει ιδιαίτερης αποδοχής στον ελλαδικό χώρο, καθώς η πλειονότητα των υποψήφιων θετών γονέων στρέφεται σε πιο παραδοσιακές μεθόδους υιοθεσίας. Σε αυτό συμβάλλει η ελλιπής ενημέρωση των ενδιαφερομένων και οι ανεπαρκείς δομές, όπως και η καταβολή υψηλού χρηματικού αντιτίμου για τη διεκπεραίωσή της. Πέραν δηλαδή των άλλων αντικειμενικών αδυναμιών όπως και η ιδιωτική έτσι και η διεθνής ή διακρατική υιοθεσία έχει ταξικό χαρακτήρα.

Στη Βόρεια Ελλάδα, ωστόσο, όπως δηλώνει η προϊσταμένη της Διεύθυνσης Δημόσιας Υγείας και Κοινωνικής Μέριμνας, διεκπεραιώνονται διακρατικές και διεθνείς υιοθεσίες από χώρες της Ασίας και της Αφρικής. Όπως αναφέρει χαρακτηριστικά:

«[...] Το τελευταίο διάστημα οι διακρατικές υιοθεσίες ανθούν, γιατί είναι πολύ πιο εύκολο να πάρουν παιδί οι άνθρωποι από την Ταϊλάνδη ή από την Τυνησία απ' ότι από τον Άγιο Στυλιανό και το ΜΗΤΕΡΑ. (Συνεντ: Στην Β. Ελλάδα γιατί εδώ στα νησιά του Ανατολικού Αιγαίου είδα ότι δεν τελούνται διεθνείς υιοθεσίες γίνονται τέτοιου είδους υιοθεσίες;) Ναι και να σας πω ότι ικανοποιήθηκαν κιόλας. Τα τελευταία δέκα χρόνια είχαμε λάβει 12 με 15 αιτήματα για διακρατικές υιοθεσίες και έχουν όλα ικανοποιηθεί. Παιδιά μέσα από την Τουρκία, την Τυνησία, την Αιθιοπία, από την Ταϊλάνδη [...].»

Οι αδυναμίες της κρατικής και ιδιωτικής υιοθεσίας φαίνεται να ωθούν κάποιους δυνάμει θετούς γονείς να αναζητήσουν το παιδί τους πέρα και έξω από τα γεωγραφικά τους σύνορα. Διάσπαρτες μαρτυρίες για ζευγάρια, που αγκαλιάζουν τη διαφορετικότητα χωρίς το matching (το φυσιογνωμικό συνεταιρίασμα των γονέων με τα υιοθετούμενα παιδιά, που επιδιώκουν οι κοινωνικοί λειτουργοί διά της κρατικής υιοθεσίας) προέκυψαν έμμεσα από τις συνεντεύξεις των υποκειμένων:

Η Σωτηρία (αρ. συνεντ: 3) εμφανώς απογοητευμένη από την ελληνική υιοθεσία μονολογεί:

«Από αυτά που έχω ακούσει έχω αποθαρρυνθεί. Νομίζω ότι είναι χαμένος χρόνος να απευθυνθείς σε ένα ίδρυμα. Εδώ μία φίλη μου δικηγόρος σε πολύ καλή οικονομική

κατάσταση είχε κάνει αίτηση με τον άντρα της και την απορρίψανε. [...] Τελικά προσπαθεί να υιοθετήσει ένα παιδάκι από την Αιθιοπία. Όμως από την Αιθιοπία; Ξέρω και εγώ. Άλλη κουλτούρα, άλλο περιβάλλον. Εγώ δεν ξέρω αν θα τα κατάφερνα να μεγαλώσω ένα παιδί που δεν ταιριάζουμε καθόλου».

Δεν είναι θετικά διακείμενη στην προοπτική μίας διακρατικής/διαφυλετικής υιοθεσίας ακριβώς λόγω των πολιτισμικών και εμφανισιακών διαφορών μεταξύ εκείνης και του υιοθετούμενου παιδιού. Για τη Σωτηρία η υιοθεσία μιμείται και αναπληρώνει τη φύση. Εκείνο, που μάλλον της λείπει είναι ένα παιδί, που θα μπορούσε να ήταν βιολογικό της τέκνο. Η ανάγκη απεμπόλησης της γενετικής ασυμβατότητας μέσα από την εξασφάλιση της εξωτερικής ομοιότητας πηγάζει από την πολιτισμικά κατεστημένη προσδοκία για την απαρέγκλιτη κληρονομική συνέχεια μεταξύ γονιών και παιδιών.⁹²⁶ Η διαδικασία, άλλωστε, της εθνικής υιοθεσίας τής είναι περισσότερο οικεία, όχι μόνο λόγω της γεωγραφικής εγγύτητας των υπηρεσιών, αλλά και της πολιτισμικής ταυτότητας.

Η 34χρονη Έφη (αρ. συνεντ: 32), η οποία βρίσκεται σε σταθερή σχέση με την 36χρονη φίλη της, είναι προβληματισμένη, αν θα τα καταφέρει να υιοθετήσει ένα παιδάκι λόγω του σεξουαλικού τους προσανατολισμού. Αναφέρει, ότι κατευθύνεται στη διεθνή υιοθεσία, χωρίς ίχνος αμφιβολίας. Η Έφη είναι περισσότερο δεκτική σε ένα τέτοιο ενδεχόμενο δίνοντας έμφαση στον ανθρωπιστικό χαρακτήρα της υιοθεσίας.

«[...] Ένα ζευγάρι φίλων μας υιοθέτησε από την Αφρική ένα κοριτσάκι και έζησαν αυτή την διαδικασία και μας την εξήγησαν και αυτό είναι ενδιαφέρον, γιατί είναι λίγο πιο εύκολο να πάρεις ένα παιδάκι από το εξωτερικό, από μία ξένη χώρα. (Συνεντ: Θυμάστε από ποια χώρα υιοθέτησαν οι φίλοι σας;) Νομίζω ότι ήταν Ουγκάντα αλλά δεν είμαι σίγουρη. (Συνεντ: Εκείνοι το πήραν όταν το παιδάκι ήταν νεογνό;) Όχι όχι το γνώρισαν όταν ήταν τριών μηνών και το πήραν στα χέρια τους όταν έγινε εννιά μηνών το παιδάκι. [...] Αυτό που μας ενδιαφέρει είναι τα λιγότερα εμπόδια. Και επίσης σκεπτόμαστε ότι έτσι θα σωθεί ένα παιδάκι, που αυτή τη στιγμή υποφέρει. Για εμάς και το ανθρωπιστικό κομμάτι παίζει ρόλο. Δεν είναι αποξενωμένο από την υιοθεσία [...]».

Η χαμηλή δημοτικότητα της διακρατικής υιοθεσίας στην Ελλάδα θα πρέπει να αναζητηθεί σε μία δέσμη μειονεκτημάτων, όπως είναι η γραφειοκρατία, η μετάβαση στη χώρα καταγωγής του παιδιού, η αναμονή και το υψηλό κόστος της διαδικασίας, που δεν μπορούν να εξισορροπήσουν τα όποια πλεονεκτήματά της (βεβαιότητα

⁹²⁶ Τουνταςάκη, Ε., 2014: 267

απόκτησης παιδιού, μικρότερη αναμονή από την κρατική υιοθεσία και λιγότερο τίμημα από την ιδιωτική υιοθεσία).

Η Ειρήνη περιγράφει τον λόγο, που αυτή η επιλογή δεν ήταν η κατάλληλη γι' αυτούς:

«[...] Πήγαμε σε ορφανοτροφείο στη Βουλγαρία, για να κάνουμε τα χαρτιά μας, αλλά απογοητευτήκαμε. Ζητάγανε πολλά λεφτά και το παιδί, όταν θα το παίρναμε, θα ήταν ενός ή ενάμιση χρονών. Εμείς θέλαμε ένα βρέφος υγιές, για να μπορέσουμε να το μεγαλώσουμε από την αρχή. (Συνεντ: για ποιο λόγο πήγατε στη Βουλγαρία συγκεκριμένα;) Είχαμε ακούσει, πως από εκεί γίνονται οι περισσότερες υιοθεσίες, ότι είναι πιο εύκολα να υιοθετήσεις από εκεί. (Συνεντ: Σας ζήτησαν λεφτά, μου είπατε;) Ναι, δεν θυμάμαι πόσα, τα θέλανε, για να βοηθήσουνε, όπως μας είπανε, τα άλλα παιδάκια του ορφανοτροφείου, να βελτιώσουν δηλαδή τις συνθήκες ζωής τους, να πληρώσουν δικηγόρο να κανονίσει τα διαδικαστικά, να βγει βίζα στο παιδί. Αν δεν κάνω λάθος, μάς ζητήθηκαν περίπου οκτώ με δέκα χιλιάδες ευρώ. Αλλά δεν ήταν μόνο αυτό. Έπρεπε να ανήκεις σε εταιρία, να φαίνεσαι μόνιμος κάτοικος Βουλγαρίας, είχαμε συναντήσει δηλαδή πολλά εμπόδια και τελικά τα παρατήσαμε από αυτή την πλευρά [...].»

Αντίθετα, η Σωτηρία διαπραγματεύεται την υιοθεσία παιδιού από τη Ρουμανία, «γιατί εκεί οι διαδικασίες είναι ταχύτερες»:

«Έτσι όπως το βλέπω μόνη λύση είναι η υιοθεσία από ορφανοτροφείο της Ρουμανίας. Έχω ήδη επικοινωνήσει με το ορφανοτροφείο και μου είπαν ότι η υιοθεσία μπορεί να πάρει το αργότερο μέχρι 1 ½ χρόνο, το πολύ 2. Πρέπει να δώσω μέχρι οκτώ χιλιάδες ευρώ για αμοιβή δικηγόρου, για διαδικαστικά ζητήματα, για την έκδοση βίζας κ.α. όμως θα έχω το μωρό μου».

Ως προς το γραφειοκρατικό σκέλος της διαδικασίας λαμβάνουμε υπόψη τα εξής:

Κ.Λ.4.: «Δεν έχουν αναπτυχθεί επαρκώς οι μηχανισμοί της διακρατικής υιοθεσίας, με αποτέλεσμα τα περισσότερα να χρειάζεται να υλοποιηθούν από τον ίδιο τον υποψήφιο θετό γονέα. Μόνο να σκεφτεί κανείς το πιο απλό πράγμα, την επίσημη μετάφραση των δικαιολογητικών ένθεν και ένθεν, δηλ από τη γλώσσα της χώρας καταγωγής των υποψήφιων γονέων στην γλώσσα της χώρας προέλευσης του παιδιού και τούμπαλιν απαιτείται πολύς κόπος και χρήμα. Αν υπολογίσει κανείς τα ταξίδια, τα οποία πρέπει να πραγματοποιήσουν οι γονείς, θα πρέπει να έχουν οικονομική άνεση και χρόνο γι όλο αυτό. Αναφορές ατόμων, που τόλμησαν την διαδικασία της νόμιμης διακρατικής υιοθεσίας από ευρωπαϊκές χώρες – πολλώ δε μάλλον από Αφρική – δε διαπίστωσαν καμία ευκολία στην διαδικασία. Σε παράνομες διακρατικές

υιοθεσίες τα πράγματα βέβαια είναι πολύ ευκολότερα, γιατί το παιδί έρχεται στους θετούς γονείς και όχι το αντίθετο».

Αναμφίβολα, η διακρατική υιοθεσία, παρά τα όποια μειονεκτήματα, προσφέρει ανακούφιση και ελπίδα σε όσα παιδιά διαβιούν σε κράτη με μικρές πιθανότητες εσωτερικής τοποθέτησης και από την άλλη αποτελεί εναλλακτική λύση σε όσους επιθυμούν να αποκτήσουν παιδί και προσκρούουν στα εμπόδια της κρατικής και ιδιωτικής διακίνησης. Δε θα πρέπει, ωστόσο, να παροράται ότι το βέλτιστο συμφέρον του παιδιού υπαγορεύει την ενδελεχή εκτίμηση των παραγόντων, που εξαναγκάζουν την αποκοπή από το πολιτισμικό και εθνικό του περιβάλλον.⁹²⁷ Αν μία πράξη εσωτερικής υιοθεσίας εμπεριέχει τον κίνδυνο σύγχυσης ταυτότητας του παιδιού, τότε η ψυχοπνευματική ισορροπία του υιοθετούμενου είναι ακόμη πιο επισφαλής στη διακρατική-διαφυλετική υιοθεσία. Είναι απαραίτητη, λοιπόν, η κατάλληλη ενημέρωση των υιοθετούντων σχετικά με το πλαίσιο της διακρατικής υιοθεσίας, τα οφέλη αυτής, όπως και την προσήλωση στο συμφέρον του παιδιού, ώστε να διατηρηθούν οι λεπτές γραμμές, που επιτρέπουν αφενός μεν την πρόσδεση στο οικογενειακό περιβάλλον και αφετέρου τη γνώση για το παρελθόν και τις ρίζες του.

1.2.7.4.2. Αναδοχή

Ένας ιδιάζων τρόπος υιοθέτησης παιδιού, που αναδείχτηκε μέσα από την ερευνητική διαδικασία, είναι η αναδοχή, η οποία είναι ιδιαίτερα μάλλον προσφιλής σε δυνάμει θετούς γονείς παρά τις αδυναμίες, που εμφανίζει. Σε πολλές περιπτώσεις του δείγματος αξιοποιήθηκε κάποια μορφή αναδοχής ως προστάδιο της υιοθεσίας. Μόνο στην περίπτωση της Μυρτώ και της Αρετής αναδύθηκε αστείρευτη και ανιδιοτελής αγάπη για το παιδί αποδεσμευμένης από κίνητρα ικανοποίησης του γονεϊκού ενστίκτου. Και αυτό διότι η Μυρτώ και η Αρετή είχαν ήδη βιολογικά παιδιά και η επαφή τους με τον θεσμό επετεύχθη χωρίς προηγούμενη γνώση γι αυτόν.

Η Μυρτώ (αρ. συνεντ: 18) μία γυναίκα 50 ετών, «μητέρα δύο παιδιών της κοιλιάς και ενός της καρδιάς», όπως τα χαρακτηρίζει, διηγείται:

«[...] Εμάς η δική μας ιστορία ξεκίνησε από το νοσοκομείο. Είχα βρεθεί για την μεγάλη μου κόρη, είχε νοσηλευτεί γιατί το χεράκι της, είχε πρηστεί από νύχι γάτας. Και είχαμε πάει στο παιδιατρικό. (Συνεντ: Πότε έγινε αυτό;) Το 99 τον Σεπτέμβριο. Μέσα στο παιδιατρικό, όπου ήμασταν, στην ακρούλα ήταν ένα κρεβάτι με ένα

⁹²⁷ Κοντογιάννη, Χ., 2000: 109-110, Σύμβαση της Χάγης, Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Παιδιού

μωράκι μέσα, το οποίο το έπιανε η μία νοσηλεύτρια, η άλλη, η μία η μαμά, η άλλη η μαμά. Απόρησα, γιατί το μωράκι ήταν μόνο του και το έπιαναν όλες οι μαμάδες στο θάλαμο, αλλά δική του μαμά δεν είχε εκεί. (Συνεντ: Αυτά εδώ στην Μυτιλήνη έτσι;) Ναι εδώ στο Βοστανείο. (Συνεντ: Πόσο ήταν αυτό το μωράκι;) Εννέα μηνών. [...] Ρωτώντας έμαθα ότι η μαμά του το εγκατέλειψε μέσα στο σπίτι, ναρκομανής 17 ετών, το παράτησε μέσα στο σπίτι μόνο του, το μωρό έκλαιγε, το άκουσε η γειτονιά κάλεσε την αστυνομία, παραβίασαν την πόρτα και σώθηκε το μωρό. (Συνεντ: Πόσο ήταν τότε το μωράκι;) Ε, τόσο εννέα μηνών. 25 Σεπτεμβρίου μπήκε η Μιχαέλα μέσα στο νοσοκομείο, μπέμπα ήταν τότε, δεν της είχαμε δώσει ακόμα όνομα και 26 Σεπτεμβρίου μπήκα εγώ. Ναι. Και η αστυνομία το πήρε και το πήγε για προληπτικούς λόγους στο νοσοκομείο, για να δουν σε τι κατάσταση ήταν το μωρό, γιατί σας λέω το είχε αφήσει μόνο του το μωρό. Και λέω μακάρι να μπορούσα να το μεγαλώσω εγώ αυτό το μωρό. Να μην πάει στο ίδρυμα, γιατί του ετοιμάζαν τα χαρτιά να πάει στο ίδρυμα ΜΗΤΕΡΑ. Το άκουσε μία νοσηλεύτρια, μου λέει «το λες αλήθεια»; Λέω ναι. Μακάρι να μπορούσα να το μεγαλώσω εγώ. Με στείλαν πάνω στην κοινωνική λειτουργό και μου ζήτησαν να φέρω και τον άντρα μου. Πήγαμε πάνω και μας ρώτησαν τι σκοπεύετε να κάνετε γι αυτό το μωρό; Απαντήσαμε ε, ένα μωρό είναι να μη φύγει στο ίδρυμα έτσι, χωρίς να έχει γνωρίσει αγάπη, εγκαταλελειμμένο από την μάνα του, να το μεγαλώσουμε εμείς, να του δώσουμε όλη μας την αγάπη. Τις επόμενες ημέρες κάναμε δικαστήριο και γίναμε ανάδοχη οικογένεια».

Τα αγνά, αλτρουιστικά συναισθήματα της Μυρτώς και η ειλικρινής διάθεση προσφοράς της σε ένα μικρό και ανυπεράσπιστο πλάσμα προκαλούν συγκίνηση μέσα από την απλότητα του αφηγηματικού της λόγου.

«[...] Όταν το πήραμε, 20 Οκτωβρίου το πήραμε, 2 Ιανουαρίου του 2000 το βαπτίσαμε, και ήταν το πρώτο μωρό της χιλιετίας που βαπτίστηκε στον Ταξιάρχη. Κι ο παπάς έβγαλε ομιλία για πολλούς λόγους. Ότι το υιοθετήσαμε, ότι ήταν το πρώτο μωρό, έχουν βγάλει και φωτογραφία της στα γραφεία τους. Τη βγάλαμε Μιχαέλα-Αγάπη. Αγάπη γιατί το πήραμε από αγάπη και το μεγαλώσαμε με αγάπη και Μιχαέλα προς τιμή του Ταξιάρχη. [...] Θεωρώ, ότι ο Ταξιάρχης μου έστειλε το μωρό αυτό σαν θαύμα. Γι αυτό και την ονομάσαμε Μιχαέλα. Ότι ήρθε από τη χάρη του Ταξιάρχη, που πιστεύω πολύ. Εγώ λοιπόν το πήρα για να το μεγαλώσω σαν δικό μου μωρό, δεν το λαμβάνω υπόψη που δε το γέννησα εγώ. Δε το ξεχωρίζω καθόλου από τα άλλα μου τα παιδιά. [...]».

Η ίδια ορμώμενη από ένα μικρό ορεινό χωριό της Λέσβου δε γνωρίζει ακριβώς τα πλαίσια της αναδοχής ούτε και τους κινδύνους, που υπολανθάνουν στην

προσωρινότητα της φροντίδας και στην υποχρεωτική επαφή του παιδιού με τους γονείς του.

«[...] Μας κάλεσαν πάνω στο δικαστήριο, σε κάποια φάση κάλεσαν και τη μαμά, την είδα, με ξυρισμένο κεφάλι, γεμάτη σκουλαρίκια, έπαθα σοκ. Μου έλεγε ο δάσκαλος του χωριού μας, γιατί ήταν και αυτός τότε στο νοσοκομείο, νοσηλευόταν στη διπλανή πτέρυγα η πεθερά του και όταν του το πα «δάσκαλε αυτό σκοπεύω να κάνω, μου απάντησε, δεν θα ξεχάσω τα λόγια του, «Μυρτώ πρόσεχε, γιατί θα πας να κάνεις καλό σε ξένο μωρό και θα βρουν κακό τα δικά σου τα παιδιά». Κι όντως μετά από την αναδοχή, παίρνουμε το μωρό στο σπίτι, ένα μήνα ήμασταν σε ησυχία και μετά άρχισαν οι απειλές. (Συνεντ: Από τη μητέρα;) Ναι [...] Μας απειλούσε ότι θα σκοτώσει τα δικά μου τα παιδιά, ότι θέλει, τότε είχαμε εκατομμύρια, δεν είχαμε ακόμη ευρώ, θέλει δέκα εκατομμύρια, για να μας δώσει το μωρό. Να της δώσουμε λεφτά για να μας αφήσει το μωρό. Είχε βρει έναν φίλο και έλεγε ο Γιάννης το αγαπάει το μωρό και θέλουμε να το πάρουμε εμείς, διάφορα, πολλά. Πάρα πολλοί εκβιασμοί σχεδόν σε καθημερινή βάση. Δεν μπορείτε να φανταστείτε τι περάσαμε».

Η ανάθεση της φροντίδας του παιδιού στη Μυρτώ τελέστηκε με δικαστική απόφαση αμέσως σχεδόν μετά την απομάκρυνσή του από το οικογενειακό περιβάλλον, ενώ στις υπόλοιπες αναδοχές το παιδί μετακινήθηκε διά ιδιωτικής συμβάσεως από κάποιο φορέα κοινωνικής προστασίας, που αποτελεί και τη συνηθέστερη περίπτωση αναδοχής.⁹²⁸

Η ανάδοχη μητέρα και το παιδί «βρίσκονται σε μία δίνη ψευδαίσθησης»⁹²⁹, καθώς δεν είναι διακριτοί και συνειδητοποιημένοι οι ρόλοι των μελών, που απαρτίζουν την ανάδοχη οικογένεια. Η ανάδοχη γονέας μέσα από τον μόχθο της καθημερινής ανατροφής του αναδεχόμενου παιδιού οικειοποιείται την ιδιότητα της μητέρας, γεγονός, που μπορεί να τη φέρει σε ρήξη με τη νομική και φυσική μητέρα. Πράγματι, η αναδοχή είναι ένας θεσμός με διευρυμένο συναισθηματικό πεδίο δράσης, καθώς οι ανάδοχοι θεωρητικά λειτουργούν ως φροντιστές και όχι ως γονείς. Στην πράξη όμως:

Αρετή (αρ. συνεντ: 12):

«Μέχρι τότε εγώ ήμουν υποχρεωμένη να πηγαίνω την Ελενίτσα να τη βλέπει (τη φυσική της μητέρα) κάθε Χριστούγεννα, Πάσχα και κάποιες μέρες το καλοκαίρι. Πάντοτε γινόταν με εποπτεία, βέβαια, με την κοινωνική υπηρεσία, με τον παιδοψυχολόγο, πάντοτε υπήρχε ένα τρίτος άνθρωπος στην επαφή αυτή. Δεν είχε

⁹²⁸ Σύσταση αναδοχής με δικαστική απόφαση – Συμβατική αναδοχή. Βλ. Γεώργαρου, Ε., 2016: 41-43

⁹²⁹ Ρήγα, Α.-β., 2012: 224

ποτέ ελεύθερη προσωπική επικοινωνία, όμως το έβλεπε το παιδί. Ήταν ένας όρος αυτός, που έπρεπε να τηρήσω. Δεν μπορούσα να αντιδράσω. Όμως, το παιδί, όταν επέστρεφε, ήταν θυμωμένο, έβγαζε ένα θυμό εναντίον μου. Δεν μου μίλαγε, μου κρατούσε μούτρα, με κοιτούσε με θυμό και στενοχώρια. Πώς κάνουν τα παιδάκια, όταν είναι θυμωμένα; Εγώ τής έλεγα πώς πέρασες, πώς πήγε η συνάντησή με τη μανούλα, τη ρώταγα ας πούμε: Σου είπα «πόσο μεγάλωσες;», «πόσο ψήλωσες;», «πόσο μάκρυναν τα μαλλάκια σου;», «τι όμορφο φόρεμα φοράς;» και εκείνο με κοιτούσε με ένα κενό, με απορία. Της έλεγα μετά έλα να σε πάρω μια αγκαλίτσα και εκείνη δεν ερχόταν, μου έλεγε «εσύ φταις που πήγα εκεί». [...] Και κάποια στιγμή η κοινωνική υπηρεσία με καλούσε την ίδια ημέρα να μου ανακοινώσει πως η επίσκεψη στη μητέρα της θα γινόταν σε δυο ώρες. Μου έλεγαν ας πούμε ότι 4:30 η ώρα έχει ραντεβού με τη μαμά της και αυτό με ενοχλούσε γιατί έβλεπα ότι το παιδί θέλει μία προετοιμασία, θέλει λίγο χρόνο, γιατί κάθε φορά γινόταν και χειρότερο. Οπότε τους είπα ότι θα μου το λέτε τουλάχιστον μία μέρα νωρίτερα για να προετοιμάζω τη μικρή».

Η Μυρτώ, όμως, βίωσε διαφορετικά τις συναντήσεις της Μιχαέλας με τη βιολογική της μητέρα. Χωρίς προγραμματισμό και την παρεμβολή τρίτου προσώπου, επαγγελματία (κοινωνικού λειτουργού ή παιδοψυχολόγου) η επικοινωνία της φυσικής μητέρας πραγματοποιείται στην οικία της Μυρτώς υπό την εποπτεία της ίδιας.

«[...] Είχε ρθει και μία φορά στο σπίτι να το δει με άλλους, γιατί ήταν μία παρέα με πέντε άτομα στον καναπέ, τέσσερις άνδρες και αυτή. Είχαν ρθει με μία Mercedes απέξω. Η Μιχαέλα καθόταν στην αγκαλιά του μπαμπά και το είχαμε προετοιμάσει το μωρό ότι θα ρθει να σε δει η μαμά. Γιατί δεν ήξερα τι θα πει στο μωρό αυτή. Δεν έδωσε η Μιχαέλα όμως σημασία. Είχε ρθει και είχε πει πάλι τα ίδια πράγματα, ότι να το ξέρετε εγώ αυτό το μωρό θα το πάρω. Και της λέω «άκου να δεις, αυτό το μωρό είναι ένας άνθρωπος. Δεν είναι ένα βάζο, που το πήρα το έθεσα σε μία γωνία και θα ρθεις εσύ να μου το πάρεις. Εμείς αυτό το μωρό το αγαπάμε και θα το μεγαλώσουμε και θα θυσιάσουμε για χάρη του τα πάντα [...]».

Στην πραγματικότητα η Μυρτώ περιγράφει την αποκλείουσα αναδοχή, καθώς δε διαπιστώνεται συνεργασία μεταξύ των δύο πλευρών (βιολογικής μητέρας-ανάδοχης μητέρας). Αυτός ο τύπος αναδοχής συναντάται κυρίως στη μακροχρόνια τοποθέτηση του αναδεχόμενου παιδιού, το οποίο ρεαλιστικά διαθέτει ελάχιστες πιθανότητες επανόδου με τη βιολογική οικογένεια.⁹³⁰ Στην περίπτωση αυτή, το σημαινόμενο της κοινωνικοσυναισθηματικής μητρότητας υπερβαίνει κατά πολύ την

⁹³⁰ Σίνδρου, Μ., 1994: 568

απλή εμπειρία της αναδοχής. Η Μυρτώ αντλεί μητρικά δικαιώματα όχι από το νομικό καθεστώς της Μιχαέλας, το οποίο αποκρυσταλλώνει τον συγγενικό δεσμό με τη βιολογική της μητέρα, αλλά από την ύφανση οιονεί γονεικής σχέσης μεταξύ τους. Στην εν λόγω περίπτωση η επικοινωνία της Μιχαέλας με τη γενετική της μητέρα τόσο από πλευράς συχνότητας όσο και ποιότητας είναι σχεδόν ανύπαρκτη.

Έχει, πράγματι, τεκμηριωθεί από πολλές κοινωνικές έρευνες, ότι το διάστημα παραμονής του παιδιού στην ανάδοχη οικογένεια συσχετίζεται με τη συχνότητα επικοινωνίας του με τους βιολογικούς του γονείς ως αντιστρόφως ανάλογα μεγέθη⁹³¹ και η συχνότητα επικοινωνίας με την προοπτική επανασύνδεσης του παιδιού με τη φυσική του οικογένεια.⁹³² Οπωσδήποτε, τα ευρήματα των εν λόγω ερευνών ερείδονται στη συναισθηματική απομάκρυνση και αποξένωση, που επέρχεται λόγω της έλλειψης επικοινωνίας και που εντέλει οδηγεί στην οριστική διάρρηξη των γονικών δεσμών, όπως συνέβη στην περίπτωση της Μιχαέλας με την υιοθεσία της.

Για τα άτομα της LGBT κοινότητας η αναδοχή είναι ένας τρόπος άμβλυνσης της απόστασης ανάμεσα στη γονεϊκότητα και την υιοθεσία. Μολονότι αποτελεί παρακινδυνευμένος τρόπος απόκτησης τέκνου δεδομένου ότι στόχος της αναδοχής δεν είναι η μόνιμη αποκατάσταση του παιδιού αλλά η παροχή προσωρινής φροντίδας σε ένα πλαίσιο προσφοράς εθελοντικού έργου⁹³³, ωστόσο δε φαίνεται να συνιστά αποθαρρυντικό παράγοντα.

Ως προς τις αδυναμίες της αναδοχής αναφέρει η Πολύβιοι (αρ. συνεντ: 35):

«[...] Η αλήθεια είναι ότι τα παιδιά, που υπάρχουν αυτή την στιγμή για τεκνοθεσία, δεν είναι μεγάλοι αριθμοί. Υπάρχουν πάρα πολλά παιδιά που είναι μέσα με εισαγγελικές, υπάρχουν κάπου οι γονείς και έτσι δεν μπορούν να πάνε στη διαδικασία την επόμενη. Πάνε μόνο ως ανάδοχα. Η αναδοχή είναι ένα πονεμένο πράγμα γιατί και εμένα να με ρωτήσεις δεν ξέρω πόσο εύκολα θα έπαιρνα ένα παιδί ως ανάδοχο γνωρίζοντας ότι ανά πάσα στιγμή αυτή η σχέση μπορεί να διακοπεί, δηλαδή να ξαναπάρει την επιμέλεια ο βιολογικός γονιός, τι αντίκτυπο θα έχει αυτό το πράγμα για το παιδί; Ας ξεχάσουμε τι θα νιώσει ο ανάδοχος, ας το αφήσουμε αυτό, όμως πώς θα νιώσει αυτό το παιδί όταν πάλι θα διαταραχτεί η ισορροπία του [...]»;

Εντούτοις, η ρευστότητα της ιδρυόμενης σχέσης αντισταθμίζεται από την αποκόμιση συναισθηματικής ωφέλειας και πληρότητας. Για τις οικογένειες «ουράνιο

⁹³¹ Bilson and Barker, 1995, όπως αναφέρεται στον Κάκουρο, Ε., 1996: 261

⁹³² Lawder et al, 1986, Fein, E., 1991, όπως αναφέρεται στον Κάκουρο, Ε., 1996: 261

⁹³³ Κάκουρος, Ε., 1996: 250-251

τόξο» η αναδοχή είναι μία πολύ συνειδητοποιημένη απόφαση συνεισφοράς στα «παιδιά δεύτερης κατηγορίας».

Η Αντωνία (αρ. συνεντ: 30), μία ομοφυλόφιλη γυναίκα 40 ετών περιγράφει την εμπειρία της φίλης της αναφορικά με τον θεσμό της αναδοχής:

«Ναι εμένα η πρώην σύντροφός μου [...] είναι ανάδοχος, δεν είναι ακριβώς αναδοχή με τη στενή έννοια του νόμου, είναι ένα ειδικό καθεστώς, που επιβάλλει το συγκεκριμένο ίδρυμα. Λειτουργούν ως οικογένειες φιλοξενίας, επειδή δεν το επιτρέπει το καταστατικό του ιδρύματος και από εκεί και πέρα περνάει ως υιοθεσία από τον ενδιαφερόμενο προς το ίδρυμα μέσω του εισαγγελέα. Κανονικά δεν επιτρέπεται ούτε η υιοθεσία, αλλά κάνουν τα στραβά μάτια, παρακολουθεί στενά τους γονείς, που παίρνουν παιδιά για φιλοξενία. Η σύντροφός μου πέρασε από μία διαδικασία ελέγχου από τη ψυχολόγο του ιδρύματος, από την κοινωνική λειτουργό του ιδρύματος κατ' επανάληψη, από επίσκεψη στο σπίτι προκειμένου να ερευνηθεί το οικιακό περιβάλλον, από έλεγχο της κοινωνικής υπηρεσίας του Δήμου, στον οποίο υπάγεται, προκειμένου να της δοθεί το δικαίωμα όχι της υιοθεσίας, αλλά της διανυκτέρευσης στο σπίτι».

Η ανάπτυξη σχέσεως οικειότητας μέσα από ένα στάδιο δοκιμασίας της αμοιβαίας ικανότητας προσαρμογής λειτουργεί προς όφελος του ίδιου του παιδιού, διότι δεν εισέρχεται απότομα σε ένα άγνωστο οικιακό περιβάλλον, αλλά σταδιακά και μετά από δική του βούληση. Κρίνεται, δε, ως ιδιαίτερο σημαντικό στοιχείο για την τοποθέτησή του η προηγούμενη ακρόαση του υιοθετούμενου.

«[...] Το πρόγραμμα ξεκίνησε με επισκέψεις στο σπίτι, έπειτα με διανυκτέρευση τα Σαββατοκύριακα, με εκδρομές, το καλοκαίρι το παίρναμε διακοπές. Τώρα το παιδί έχει εξοικειωθεί πολύ με την φίλη μου, δηλαδή ήταν ένας δεσμός που αναπτύχθηκε σιγά σιγά, δομήθηκε σωστά, αυτή την στιγμή παιδί νιώθει μαζί της όπως νιώθει κάθε παιδί με την μητέρα του. Γι αυτό και είναι σε φάση να υποβάλλει την αίτηση υιοθεσίας. Και φυσικά το παιδί θα ερωτηθεί από το Δικαστήριο αν συναινεί στην υιοθέτησή του από την φίλη μου. Οπότε στην περίπτωση αυτή λειτουργούν όλα τα εχέγγυα της καλής υιοθεσίας, που δεν είναι άλλα από την ικανοποίηση του συμφέροντος του παιδιού, όπως το ίδιο βιώνει το συμφέρον του και μέσα κιόλας από μία δοκιμασμένη σχέση. Είναι πολύ σημαντικός αυτός ο παράγοντας, γιατί έχουν ήδη προσαρμοστεί στην σχέση αυτή γονεϊκότητας. Δεν είναι κάτι που ξεκινάει από το μηδέν. Δεν είναι εύκολο να προσεγγίσεις ένα παιδί σχεδόν τεσσάρων ετών και να προσπαθήσεις να του εμπνεύσεις εμπιστοσύνη από το πουθενά, ειδικά μάλιστα όταν έχει δυσάρεστες μνήμες κλπ [...]».

Η εμπειρία αναδοχής, που επικαλείται η Αντωνία, αφορά στη φροντίδα ενός παιδιού, που απομακρύνθηκε από το οικογενειακό του περιβάλλον μετά από εισαγγελική παραγγελία. Η απόφαση αφαίρεσης της επιμέλειας του παιδιού από τη βιολογική μητέρα εκδόθηκε λίγους μήνες πριν τη λήψη της συνέντευξης από την Αντωνία. Η ανάδοχη του μητέρα μπορεί πλέον να ελπίζει στην πλήρη υιοθεσία του.

Η Κάτια (αρ. συνεντ: 33), που είναι 31 ετών, νηπιαγωγός στο επάγγελμα και έχει μόνιμο, σταθερό δεσμό με την Άννα, είναι πιο εξοικειωμένη στον θεσμό της αναδοχής. Ιστορεί, ότι προσφέρει οικειοθελή εργασία σε μία μονάδα κλειστής περίθαλψης παιδιών και ότι στα πλαίσια αυτά γνώρισε τον πεντάχρονο Θανάση, ένα παιδί με αναπηρία. Κατά τη λήψη της συνέντευξης είναι ανήσυχη, γιατί σε λίγες ημέρες θα φιλοξενήσει για πρώτη φορά στο σπίτι της τον μικρό Θανάση:

«[...] Εγώ εργαζόμουν τρεις χρονιές πριν και πέρυσι εθελοντικά στο ΠΙΚΠΑ, με γνωρίζει η κοινωνική λειτουργός εκεί, μάλιστα μου είχε κάνει μία κουβέντα για αναδοχή και επειδή το κοίταζα, γενικά εγώ έχω και ένα ιατρικό ιστορικό βεβαρημένο, είχα καρκίνο στα είκοσι, οπότε γενικά με τα ωάρια μου και με τον κύκλο μου έχω ένα θέμα, οπότε όταν το έμαθα είχα αρχίσει να ψάχνω τι γίνεται και σε εναλλακτικές περιπτώσεις το να αποκτήσεις ένα παιδί. Και τότε είχα δει ότι για να γίνεις ανάδοχος πρέπει να είσαι πάνω από τριάντα και εγώ δεν ήμουν την πρώτη χρονιά που πήγα, οπότε δεν το κυνήγησα περισσότερο. Πέρυσι που ήμουν πάλι στο ΠΙΚΠΑ «ερωτεύτηκα» τον Θάνο και έκανα αίτηση στην κοινωνική υπηρεσία να μπορώ να τον παίρνω και στο σπίτι. (Συνεντ: Ο Θανάσης πόσων ετών είναι;) Ο Θανάσης είναι πέντε. (Συνεντ: Ξέρετε στοιχεία για την βιολογική του οικογένεια;) Ξέρω ότι τον παράτησε η μαμά του στο μαιευτήριο. (Συνεντ: Οπότε έχει περάσει όλη του την ζωή σε ιδρύματα έτσι;) Ναι σε ιδρύματα. Τα παιδιά στο ΠΙΚΠΑ πηγαίνουν όταν γίνουν δύο νομίζω, φεύγουν από το ΜΗΤΕΡΑ και πηγαίνουν είτε σε ορφανοτροφεία είτε σε ... Ο Θανάσης έχει σύνδρομο DOWN, γι αυτό είναι στο ΠΙΚΠΑ. Στο ΠΙΚΠΑ πηγαίνουν παιδιά με αναπηρίες. [...] (Συνεντ: Πώς είναι οι σχέσεις σας με το παιδάκι αυτό;) Είναι πάρα πολύ καλές. Το καλοκαίρι το πήρα και πήγαμε για μπάνιο. Και τώρα για να είμαι ειλικρινής έχω ένα άγχος για την Παρασκευή, που θα τον πάρω πρώτη φορά για το Σαββατοκύριακο στο σπίτι. Είμαι όμως αισιόδοξη. [...] (Συνεντ: Το ίδιο γνωρίζει ότι θα ρθει την Παρασκευή στο σπίτι σας;) Ναι το γνωρίζει, καλά το γνωρίζει και η κοινωνική λειτουργός και σήμερα πήρα και ενημέρωσα να το ξέρουν για την Παρασκευή να του ετοιμάσουν τα πραγματάκια του, τη βαλιτσούλα του [...].»

Η Κάτια διακατέχεται από διστακτικότητα και αμφιθυμία στην προοπτική της υιοθεσίας του Θανάση, καθώς όπως ομολογεί, δε θέλει «να κινείται όλη της η ζωή γύρω από την αναπηρία», χωρίς να παραβλέπει την οικονομική και συναισθηματική της επιβάρυνση λόγω της κατάστασής του. Εξαιρετικό ενδιαφέρον παρουσιάζει η στάση της κοινωνικής λειτουργού απέναντι στο ενδεχόμενο της υιοθεσίας: «η κοινωνική λειτουργός με παρακαλάει να το πάρω».

Η παρότρυνση της Κάτιας από την κοινωνική λειτουργό για υιοθέτηση του Θανάση και μάλιστα με σχεδόν ικετευτικό τρόπο («με παρακαλάει») αποτυπώνει ανάγλυφα την ειδοποιό διαφορά μεταξύ των περιζήτητων παιδιών και των ανεπιθύμητων. Στα «μη υιοθετήσιμα» παιδιά το «συμφέρον» αξιολογείται πολύ διαφορετικά από ότι το συμφέρον των πολυπόθητων ανηλίκων. Στην περίπτωση των πρώτων η ευημερία των παιδιών συνίσταται απλώς στην αποιδρυματοποίησή τους, ενώ στην περίπτωση των δεύτερων στην εξασφάλιση του ιδανικού προτύπου οικογένειας. Κεφαλαιώδους σημασίας για την εξήγηση του χάσματος αυτού διαδραματίζει ασφαλώς η προσφορά και ζήτηση των παιδιών αυτών. Προφανώς, η Κάτια είναι η μοναδική γυναίκα, που εξεδήλωσε ενδιαφέρον για την αναδοχή του Θανάση, γεγονός που μείωσε στο ελάχιστο τον ανταγωνισμό της με άλλους υποψήφιους αναδόχους. Η υπόθεση αυτή επιβεβαιώνεται λίγο αργότερα:

«[...] Τα παιδιά με αναπηρία σε μονογονεϊκές οικογένειες δίνονται πολύ πιο εύκολα. Και φυσικά τα μεγαλύτερα παιδιά σε ηλικία. Σκεφτείτε, ότι τον Θανάση, βέβαια με γνωρίζουν στο ΠΙΚΠΑ τρία χρόνια και η κοινωνική λειτουργός με ξέρει τρία χρόνια, όμως μου έκανε εντύπωση που δεν έχει έρθει να δει το σπίτι. Δηλαδή την Παρασκευή δε ξέρουν πού θα το πάω το παιδί, ξέρουν μεν τη διεύθυνση αλλά δε ξέρουν σε τι περιβάλλον θα το πάω. (Συνεντ: Δεν έχει γίνει μία έρευνα ως προς την καταλληλότητά σας και ως προς την στέγαση του παιδιού;) Όχι. Οκ, με γνωρίζουν σαν άνθρωπο και ναι είμαι καλός άνθρωπος αλλά πέρα από αυτό μου έκανε εντύπωση που δε ζήτησε να έρθει στο σπίτι. Δηλαδή εγώ πριν από ένα χρόνο είχα έναν άκρως επιθετικό σκύλο, θα μπορούσα να τον είχα ακόμη και να έτρωγε τον Θανάση, ξέρω εγώ. Δηλαδή φταίει που ο Θανάσης δεν είναι περιζήτητος; Και δεν του δίνουν σημασία; [...]»

Στην εύλογη απορία της Κάτιας η κοινωνική λειτουργός (Κ.Λ.5., αρ. συνεντ: 43) εξηγεί:

«[...] Παρόλο που μας ενδιαφέρει να πάνε σε ζευγάρια τα παιδιά, όμως σε πολλές περιπτώσεις κάποια παιδιά παραμένουν στο ίδρυμα για πολύ καιρό, επειδή δεν ενδιαφέρεται κανείς γι' αυτά. Όλοι θέλουν να υιοθετήσουν, η πλειονότητα

τελοσπάντων, να μην είμαι απόλυτη, υγιή και μικρά σε ηλικία παιδιά. Τα ιδρύματα, όμως, δεν προστατεύουν μόνο αυτά. Κυρίως περιθάλπουν κακοποιημένα παιδιά, παιδιά που ζούσαν σε ένα προβληματικό περιβάλλον και ήρθε η Πολιτεία και τα απομάκρυνε από εκεί. Επειδή, όμως, μπορεί να είναι κάπως μεγάλα ή να αντιμετωπίζουν κάποιο πρόβλημα αδυνατούν να αποκατασταθούν. Αν, λοιπόν, βρεθεί κάποιο άτομο και ενδιαφερθεί, εμείς δεν έχουμε το δικαίωμα να του στερήσουμε ένα μόνιμο οικογενειακό περιβάλλον [...]»

Και ο Άκης (αρ. συνεντ: 27) ο 30χρονος κοινωνικός λειτουργός από το δείγμα των LGBT, διηγείται τη δική του ιστορία:

«[...] Τον Αύγουστο του 2016 μου είπε ένας φίλος μου ότι γίνονταν κάποιες αιτήσεις εθελοντών στο ΠΚΠΑ, για να συνοδέψουν κάποια παιδάκια με ειδικές ανάγκες σε κατασκήνωση. Είχε λήξει η προθεσμία, όταν έλαβα γνώση όμως τελικά επειδή δεν υπήρχε μεγάλη συμμετοχή και είχαν ανάγκη τους εθελοντές συνέχισαν να προσλαμβάνουν, παρόλο που οι αιτήσεις ήταν εκπρόθεσμες. Έτσι βρέθηκα και εγώ να συνοδεύω τον Φίλιππο. Ο Φίλιππος είναι παιδί μεγάλο όμως έχει σοβαρά προβλήματα υγείας [...]».

Σήμερα ο Άκης έχει υποβάλει αίτηση να φιλοξενεί τον Φίλιππο στον οικιακό του χώρο και σκέφτεται να τον υιοθετήσει σε περίπου ένα έτος. Η αίτηση υιοθεσίας έχει πολλές πιθανότητες ευδοκίμησης, καθώς είναι, όπως ο ίδιος δηλώνει, ο μοναδικός άνθρωπος, που τον επισκέπτεται.

Αν και ο νόμος προβλέπει τη δυνατότητα οικονομικής ενίσχυσης του ανάδοχου γονέα για την κάλυψη των αναγκών του αναδεχόμενου παιδιού⁹³⁴ εντούτοις περιορισμένα γίνεται χρήση αυτής είτε λόγω ευθιξίας των ανάδοχων γονέων (η Μυρτώ αντέδρασε στην πρόταση της κοινωνικής υπηρεσίας για χορήγηση επιδόματος λέγοντας «δεν είμαι πληρωμένη μαμά») είτε λόγω αντικειμενικών αδυναμιών (η Κάτια ισχυρίζεται ότι θα λαμβάνει επίδομα τετρακοσίων ευρώ, όχι όμως και το επίδομα αναπηρίας, που θα δικαιούταν ο Θανάσης, αν προερχόταν από χώρα της ΕΕ) είτε λόγω αδιαφορίας ή ανεπάρκειας των κοινωνικών δομών.

Αρετή (αρ. συνεντ: 12):

«Το παράπονο μου είναι ότι από την στιγμή που πήραμε την Ελενίτσα δεν έχουμε δεχτεί ένα τηλέφωνο από το ίδρυμα να μας ρωτήσουν πώς τα πάμε με το παιδί, αν είναι καλά. Ήρθε κάποια στιγμή από τον Δήμο μία κοινωνική λειτουργός και είδε τον χώρο της, το δωμάτιο της, την ντουλάπα της, τα παιχνίδια της, αλλά από εκεί και πέρα τίποτα καμία αρωγή, τίποτα. Και με μια άλλη μητέρα που μιλάγαμε και το υιοθέτησε

⁹³⁴ Γεώργαρου, Ε., 2016: 6

το παιδάκι της μέσα σε 9 μήνες, δεν έδειξαν κανένα ενδιαφέρον και καμία βοήθεια από τη στιγμή που παρέδωσαν το μωρό. Δεν υπάρχει κάποια επικοινωνία, τίποτα».

Στην Κρήτη, ωστόσο, όπως αναφέρει η αρμόδια κοινωνική λειτουργός της Διεύθυνσης Δημόσιας Υγείας και Κοινωνικής Μέριμνας, εφαρμόζεται ο θεσμός της αναδοχής σε κάθε παιδί, που απομακρύνεται από το οικογενειακό του περιβάλλον με εισαγγελική παραγγελία:

«[...] Εμείς εδώ είμαστε μία από τις πρωτοποριακές περιφερειακές ενότητες, που έχουμε λίστα υποψηφίων αναδόχων γονέων, δηλαδή τους ελέγχουμε πριν πάρουν το παιδί και έτσι όταν προκύψει μία εισαγγελική εντολή κάνουμε κατευθείαν την τοποθέτηση στην ανάδοχη και έτσι δεν πάνε καθόλου τα παιδιά στα ιδρύματα. Αυτό είναι εξαιρετικό, γιατί έτσι δεν αποκόπτονται εντελώς και από το γεωγραφικό τους περιβάλλον. Αυτές, λοιπόν, οι αναδοχές όταν δεν υπάρχει περίπτωση να επιστρέψει το παιδί στο σπίτι συνήθως εξελίσσονται σε υιοθεσίες. Άρα έχουμε ένα αρκετά μεγάλο αριθμό τέτοιων υιοθεσιών [...].»

Τη χάλκευση του θεσμού διαβλέπει η Μ.Θ., αρμόδια υπάλληλος του κέντρου αναζήτησης ριζών, η οποία είναι κατηγορηματικά αντίθετη σε πρακτικές εξομοίωσης της αναδοχής με την υιοθεσία ή διευκόλυνσης αυτής. Όπως υποστηρίζει, η αναδοχή ανηλίκου με πρόθεση υιοθεσίας αλλοιώνει την ουσία του κοινωνικού αυτού θεσμού με θεραπευτικό χαρακτήρα σε βάρος τελικά του ίδιου του συμφέροντος του αναδεχόμενου ανηλίκου.

«[...] (Η αναδοχή δεν πρέπει να εφαρμόζεται) ως ένα προστάδιο της υιοθεσίας. Αυτό είναι λάθος, παρόλο που έτσι λειτουργούν τα ιδρύματα, είναι λάθος. Διότι δεν έχουν πάρει την επιμέλεια, έχουν να δουν την μάνα 3-4 χρόνια την ψάχνουνε, εντωμεταξύ το παιδί το προωθούν για αναδοχή με σκοπό την υιοθεσία και μπορεί να μην την βρουν ποτέ την μάνα ή να την βρουν και μπορεί να πει ότι το θέλω. Και τότε τι θα κάνεις; Θα πας και θα πεις στους γονείς, ότι το παιδί που σου υποσχέθηκα το θέλει η μάνα του; [...].»

Σε αυτές τις περιπτώσεις καθίσταται δύσκολος ο αποχωρισμός, αν αυτός χρειαστεί να επιτελεστεί,⁹³⁵ χωρίς να υποτιμάται το συναισθηματικό άλγος, που θα βιώσουν αμφότερες οι πλευρές -και οι ανάδοχοι γονείς και το παιδί-. Στο σημείο αυτό εντοπίζεται το σοβαρό μειονέκτημα της αναδοχής, καθώς εκ του νόμου η ανάδοχη οικογένεια δεν προορίζεται να υποκαταστήσει τον ρόλο και τη θέση της φυσικής ή

⁹³⁵ Hamad, 1990 στο Ρήγα, ο.α.

της θετής οικογένειας του ανηλίκου, αλλά να συνεπικουρεί την οικογένεια, που βρίσκεται σε ανάγκη.⁹³⁶

Θα πρέπει, ωστόσο, να διευκρινίσουμε, ότι σε κάποιες περιπτώσεις προεικάζεται, ότι η αποκοπή από τη βιολογική οικογένεια είναι αναπότρεπτη για λόγους προστασίας του συμφέροντος του παιδιού. Τότε, το παιδί προωθείται στην οικογένεια με μία μορφή αναδοχής, άτυπης δηλαδή φροντίδας του, μέχρι την επίσημη ολοκλήρωση της υιοθεσίας.

Η Άννα (αρ. συνεντ: 17) ιστορεί, ότι μετά από περίπου τέσσερα χρόνια αναμονής από την κατάθεση της αίτησής της σε κρατικό ίδρυμα, επιτέλους γνώρισε την τετράχρονη κόρη της και ανέλαβε την ανατροφή της άμεσα μέσω αναδοχής. Αν και έχουν παρέλθει δύο χρόνια, ακόμη δεν έχει εκδοθεί απόφαση επί της αίτησης υιοθεσίας. Παρόλο που δεν κρύβει την αγανάκτησή της για τις χρονοβόρες διαδικασίες της δικαιοσύνης και δη της κρατικής υιοθεσίας (σε αντίθεση με την ιδιωτική, που οι υποθέσεις αυτές «φεύγουν σαν νερό», όπως αυτολεξεί δηλώνει), ωστόσο ικανοποιείται από το γεγονός, που τουλάχιστον έστω και εν τοις πράγμασι έχει αναλάβει την επιμέλεια του παιδιού της.

Πράγματι, οι διαχωριστικές γραμμές μεταξύ αναδοχής και υιοθεσίας τείνουν σε ορισμένες περιπτώσεις να είναι λιγότερο σαφείς και περισσότερο αμφισβητήσιμες.⁹³⁷ Σε αυτές τις περιπτώσεις καταλυτικό ρόλο στον προσδιορισμό των έννομων σχέσεων διαδραματίζει το προσωπικό βίωμα και λιγότερο η νομοτέλεια της σχέσεως.

1.2.7.4.3. Το προφίλ των θετών γονέων

Τα άτομα, που στρέφονται προς την υιοθεσία είναι, όπως αναλύθηκε λεπτομερώς στην πρώτη υποενότητα του κεφαλαίου αυτού, στην πλειονότητά τους ετερόφυλα ζεύγη, που λόγω αδυναμίας βιολογικής τεκνοποίησης, επιθυμούν να αποκτήσουν ένα απροστάτευτο παιδί. Με άλλα λόγια, η επιλογή της υιοθεσίας ουσιαστικά αποτελεί απότοκο της ατεκνίας συντηρώντας την παραδοσιακή-ήδη από τους ρωμαϊκούς χρόνους- αποστολή «προς παραμυθιαν απαιδία». *«Στις γυναίκες που δεν έχουν τεκνοποιήσει, υπάρχει σημαντικά μεγαλύτερη πιθανότητα να στραφούν στην υιοθεσία από εκείνες, που έχουν γεννήσει μία ή περισσότερες φορές. Αυτό σημαίνει, ότι*

⁹³⁶ Γεώργαρου, Ε., 2016: 7, Μόσχος, Γ., 2015: 2

⁹³⁷ Κουσίδου, Τ., 1992: 9

για τις γυναίκες η υιοθεσία αποτελεί μέσο απόκτησης παιδιού».⁹³⁸ Σήμερα, όμως, οι θετοί γονείς διαφέρουν από εκείνους των προηγούμενων δεκαετιών ως προς την ηλικιακή ομάδα κατάταξής τους, καθώς η πρόοδος της βιοτεχνολογίας έχει αυξήσει τις πιθανότητες τεκνογονίας μέσω πολλαπλών μεθόδων υποβοηθούμενης αναπαραγωγής. Πλέον, εκείνοι που στρέφονται προς την υιοθεσία, υπερβαίνουν τα 40 έτη, όταν δηλαδή οι πιθανότητες τεκνοποίησης ακόμη και με την χρήση IVF έχουν ελαττωθεί κατά πολύ.

Τα χαρακτηριστικά στοιχεία της μεγαλύτερης μερίδας των υιοθετούντων αναλύονται από τους κοινωνικούς λειτουργούς ως ακολούθως:

Κ.Λ.8 (αρ. συνεντ: 46):

«[...] Σίγουρα είναι άνθρωποι πονεμένοι, που έχουν αισθανθεί πένθος γιατί δεν έκαναν δικό τους βιολογικό παιδί, φαίνονται δηλαδή πόσο άσχημα νιώθουν και είναι μεγάλοι σε ηλικία, γιατί έχουν στο ιστορικό τους πολλές αποτυχημένες εξωσωματικές. Δηλαδή εγώ δεν έχω συναντήσει ζευγάρι που να θέλει να υιοθετήσει χωρίς να έχει στο ιστορικό του πολλές εξωσωματικές. Ε, αυτό επιβαρύνει ακόμη περισσότερο την προσωπικότητά τους [...].»

Κ.Λ.10. (αρ. συνεντ: 48):

«[...] Πρόκειται για άτομα, για έγγαμα ζευγάρια, που έχουν περάσει πολλές εξωσωματικές, δηλαδή προσπάθειες εξωσωματικής γονιμοποίησης, που έχουν αποτύχει και μετά προσπαθούν να βρουν έναν τρόπο να αποκτήσουν ένα παιδί. Η ηλικία τους ο μέσος όρος είναι πάνω από 40, από 45 μπορώ να σου πω και πάνω, χωρίς να αποκλείει και μικρότερους που ήδη έχουν ένα πολύ σοβαρό πρόβλημα υγείας, που να τους απαγορεύει να προβούν σε εξωσωματική ή φυσιολογική εγκυμοσύνη [...].»

Θα πρέπει, ωστόσο, στο σημείο αυτό να διευκρινιστεί, ότι και το ίδιο το σύστημα της υιοθεσίας στην Ελλάδα ευνοεί την υιοθεσία ανήλικων τέκνων από άτεκνους θέτοντας σε ήσσονα μοίρα τις λοιπές κατηγορίες. Συνεπώς, δεν είναι μόνο ότι περισσότερο άτεκνοι αιτούνται υιοθεσία, αλλά ότι περισσότερο άτεκνοι κρίνονται ως κατάλληλοι για να υιοθετήσουν.

Εκτός από τα έγγαμα άτεκνα ζευγάρια, που αποτελούν και το μεγαλύτερο ποσοστό του παρόντος δείγματος, δε θα πρέπει να λησμονηθεί και η κατηγορία των ανασυσταμένων -μεικτών οικογενειών (3 περιπτώσεις από τα ετερόφυλα 26 ζευγάρια του δείγματος). Παράλληλα, φορείς του δικαιώματος υιοθεσίας ανήλικου τέκνου

⁹³⁸ Jones, 2008, όπως αναφέρεται στην Clutter, L., 2009: 69

είναι και μεμονωμένα άτομα. Διά της ερευνητικής προσέγγισης διαπιστώσαμε, ότι οι μονογονείς δεν είναι «τα εύπορα και εγωπαθή άτομα από άλλη φυλή ή χώρα, που χαρακτηρίζονται από ναρκισσισμό και εκκεντρικότητα».⁹³⁹ Αντίθετα, είναι άνθρωποι, που, όπως και τα έγγαμα ετερόφυλα ζεύγη, επιθυμούν να υιοθετήσουν ένα παιδί, για να του προσφέρουν αγάπη και θαλπωρή. Στην κατηγορία αυτή υπάγονται και τα άτομα LGBT, τα οποία υποβάλλουν πάντοτε ατομικά την αίτηση υιοθεσίας είτε είναι μόνα είτε σε δεσμό. Η 47χρονη Ασπασία (από την ομάδα των LGBT ατόμων, αρ. συνεντ.31) υιοθέτησε μέσω ιδιωτικής υιοθεσίας τον τρίχρονο γιο της. Συνήθως, οι αιτήσεις έχουν έμφυλο πρόσημο, καθώς η γονεϊκότητα είναι περισσότερο συνδεδεμένη με τη γυναικεία φύση.

Κ.Α.10:

«(Συνεντ: Αιτήσεις από μονογονείς έχετε;) Ναι έχουμε από μονογονεϊκές οικογένειες αρκετές. (Συνεντ: Είναι κυρίως γυναίκες ή άνδρες;) Κυρίες, γυναίκες. Άνδρες δεν έχουμε ακόμη».

Παρόλ' αυτά οι μονομερείς αιτήσεις υιοθεσίας υγιούς, μικρού σε ηλικία παιδιού σπάνια ικανοποιούνται από ίδρυμα, καθώς οι κοινωνικοί λειτουργοί εκτιμούν, ότι το συμφέρον του παιδιού εξυπηρετείται καλύτερα, όταν τοποθετείται σε έγγαμο, ετερόφυλο ζευγάρι. Άπαντες οι κοινωνικοί λειτουργοί εξήραν τα ευεργετήματα της οικογενειακής ενότητας, που συντίθεται από δύο ετερόφυλα άτομα, όπως τυπικά αποτυπώνεται στην απάντηση της ΚΑ.6. (αρ. συνεντ: 44):

«[...] Έχουμε και αιτήσεις από μεμονωμένα άτομα αλλά είναι λίγες. Δεν είναι δηλαδή ο κανόνας. Το σύννηθες είναι ζευγάρι άκληρο να θέλει να υιοθετήσει ένα παιδί. Τώρα ένα άτομα θα ρθει σε εμάς και θα υποβάλει αίτηση μόνο όταν έχει το ίδιο βρει το παιδί μέσω της ιδιωτικής υιοθεσίας. Ή αν το φροντίζει με το πρόγραμμα της αναδοχής και είναι το παιδάκι είτε μεγάλο για υιοθεσία είτε έχει κάποια διανοητικά ή ψυχοκινητικά προβλήματα. Συνήθως είναι μέσω ΠΙΚΠΑ αυτές οι αναδοχές, που καταλήγουν σε υιοθεσία. (Συνεντ: Για ποιο λόγο δεν τελούνται υιοθεσίες από το ΜΗΤΕΡΑ πχ, με ένα παιδάκι υγιές και μικρό σε ηλικία;) Γιατί σε αυτή την περίπτωση θα δούμε ποιο ζευγάρι ή άτομο προηγείται στην κατάταξη. Και θα σας το πω ειλικρινά, τα ζευγάρια πάντα προηγούνται στην κατάταξη. Γιατί εμείς σκεφτόμαστε με βάση το συμφέρον του παιδιού να ενταχθεί σε μία οικογένεια. Και όλα τα παιδιά θέλουν να έχουν οικογένεια, μαμά και μπαμπά. Γιατί, λοιπόν, όταν υπάρχουν τέτοια ζευγάρια και είναι μάλιστα πολλά να το δώσουμε το παιδί σε μία μόνο μαμά; Γιατί ακόμη αίτηση από άνδρα δεν έχουμε λάβει».

⁹³⁹ Φανάρας, Γ., 2005: 63

Τα μεμονωμένα άτομα υιοθετούν, λοιπόν, παιδί είτε μέσω της ιδιωτικής υιοθεσίας είτε από δημόσιο φορέα κλειστής περίθαλψης. Στην τελευταία, όμως, περίπτωση η υιοθεσία αφορά παιδιά, για τα οποία δεν εκδηλώνεται εύκολα ενδιαφέρον. Η Μ.Θ. από το κέντρο αναζήτησης ριζών εξηγεί:

«[...] Έχουν υπάρξει υιοθεσίες παιδιών μεγαλύτερα και πιο τραυματισμένα και έχουν πάει σε μονογονεϊκές οικογένειες και είναι καταπληκτικές. Διότι για εμάς η υιοθεσία είναι η τοποθέτηση ενός παιδιού που βρίσκεται σε ανάγκη. Ήδη έχουμε προωθήσει παιδιά μεγάλα και δέκα ετών σε μονογονεϊκές οικογένειες και πάνε πολύ καλά, διότι και οι δύο πλευρές αναγνωρίζουν το έργο. Ο ένας σέβεται τον άλλον και ο άλλος αποδέχεται, ενώ ξέρει ότι δεν είναι η μάνα του ξεκάθαρα, αποδέχεται μία σταθερή φροντίδα και μία ασφάλεια. Άρα λοιπόν αυτό σημαίνει υιοθεσία [...]».

Οι μονοπρόσωπες οικογένειες συστήνονται μέσω ιδιωτικής υιοθεσίας ή μέσω κρατικής με παιδιά που δεν τυγχάνουν ευρείας αποδοχής. Ενδεικτική της προκατάληψης της μονογονεϊκής υιοθεσίας είναι η περίπτωση της Κατερίνας, της 67χρονης γυναίκας, που προσπάθησε αρχικά να υιοθετήσει ένα παιδί από το ΜΗΤΕΡΑ μαζί με τον σύζυγό της το 1990, αλλά η αίτησή της απορρίφθηκε λόγω σωματικής αναπηρίας του τελευταίου. Λίγα χρόνια αργότερα η Κατερίνα βάπτισε ένα εντεκάχρονο κοριτσάκι αλβανικής υπηκοότητας και ανέλαβε άτυπα την επιμέλειά του ως ανάδοχος αυτού. Το 1995 προσπάθησε να υιοθετήσει την Μαρία, όμως ο δικηγόρος, στον οποίο απευθύνθηκε, την πληροφόρησε, ότι η αίτησή της δεν θα εγκρινόταν από το δικαστήριο λόγω συζυγικής διάστασης. Την ίδια απάντηση έλαβε και όταν αργότερα προσπάθησε να υιοθετήσει την Μαρία ως μονογονεάς.

«[...] Μετά από ένα χρόνο (1994-1995), δύο, προσπάθησα να την υιοθετήσω. Το ήθελε και εκείνη πάρα πολύ. Πήγα στον δικηγόρο και μου λέει θα μου δώσεις εξήντα χιλιάδικα και θα προχωρήσω τις διαδικασίες. Και ενώ είχα πάει όλα τα χαρτιά και ήμουν χαρούμενη ότι θα είχα μία κόρη και τυπικά, με παίρνει μία μέρα τηλέφωνο και μου λέει πως δεν γίνεται γιατί είχα χωρίσει. (Συνεντ: Πότε χωρίσατε;) Εγώ χώρισα το 97. Όμως τότε ήμασταν χωριστά. Δεν μέναμε στο ίδιο σπίτι. Είπα στον δικηγόρο να προσποιηθούμε ότι είμαστε μαζί, μου λέει δεν γίνεται. Εγώ βασίστηκα σε αυτό και δεν το έψαξα περισσότερο. (Συνεντ: Δεν είχατε καταθέσει καν αίτηση στην Πρόνοια;) Όχι τίποτα. Μου είπε έτσι ο δικηγόρος και δεν το συνέχισα. [...] Το προσπάθησα μετά ως μονογονεϊκή οικογένεια γιατί είχα την Μαρία τόσα πολλά χρόνια, πήγα σε έναν άλλο δικηγόρο εδώ αλλά πάλι τίποτα δεν έγινε [...]».

Παρόλο που η Κατερίνα δεν υπέβαλε τελικά αίτηση υιοθεσίας της ενήλικης πλέον θυγατέρας της, η μονογονεϊκή υιοθεσία επιτρέπεται νόμιμα στην Ελλάδα. Οι

συναισθηματικές συνδηλώσεις, που αντλούνται μέσα από το αφηγηματικό απόσπασμα της Κατερίνας, επαναλαμβάνονται αρκετές φορές και στα νοηματικά συμφραζόμενα των ατόμων LGBT. Το επικαλούμενο κώλυμα υιοθεσίας, παρόλο που νομικά δεν ευσταθεί, επιφέρει τις ίδιες ακριβώς έννομες συνέπειες στη ζωή της ίδιας όπως και της κόρης της με εκείνες στη ζωή του Πρόδρομου και του αναδεχόμενου υιού του (αρ. συνεντ: 36). Και οι δύο επιθυμούσαν διά της υιοθεσίας τη μεταβίβαση της ελληνικής ιθαγένειας στο επωφελούμενο τέκνο. Όμως, ο Πρόδρομος δε μπορεί να υιοθετήσει τον υιό του συντρόφου του ούτε ατομικά⁹⁴⁰ αλλά ούτε και δύναται να υιοθετήσει το παιδί ως σύντροφος του βιολογικού πατέρα, δεδομένου ότι το έννομο αυτό δικαίωμα αναγνωρίζεται μόνο στα έγγαμα (και επομένως ετερόφυλα) άτομα.

Επιπλέον, τα ομόφυλα ζευγάρια υφίστανται αποκλεισμό και από το δικαίωμα της από κοινού αίτησης υιοθεσίας. Ωστόσο, ως ατομικές μονάδες, δηλαδή ο ένας από τους δύο μπορεί, κατά τα προρρηθέντα, να υιοθετήσει παιδί και να το μεγαλώσει μαζί με το ταίρι του, όπως συμβαίνει αναλογικά στην περίπτωση της Κάτιας, η οποία συμβιώνει με την Άννα και κάποιες ημέρες της εβδομάδας φροντίζουν από κοινού τον πεντάχρονο Θανάση. Για τα παιδιά με σοβαρές ασθένειες, όπως είναι ο Θανάσης και ο Φίλιππος (τον οποίο επιθυμεί να υιοθετήσει ο Άκης, αρ. συνεντ 27), η έρευνα της κοινωνικής υπηρεσίας υπολείπεται σε έκταση και βάθος από τις συνήθεις έρευνες καταλληλότητας των υιοθετούντων. Η ίδια η εκδήλωση ενδιαφέροντος για αυτά τα παιδιά αποτελεί *ipso factum* επαρκές τεκμήριο γονικής ικανότητας και ανυστεροβουλίας.

1.2.7.4.4. Η ηλικία και η περιουσιακή κατάσταση των υιοθετούντων

Σύμφωνα με το άρθρο 1543 ΑΚ η ηλικία του υιοθετούντος θα πρέπει να κυμαίνεται μεταξύ των τριάντα (30) ετών έως εξήντα (60) κατά την υποβολή της αίτησης, ενώ η ηλικιακή διαφορά του θετού γονέα με τον υιοθετούμενου δεν πρέπει να είναι μικρότερη από δεκαοκτώ (18) έτη, ούτε όμως και να υπερβαίνει τα πενήντα (50). Σύμφωνα με τα ερευνητικά δεδομένα η πλειονότητα των αιτούντων υιοθεσίας βρέφους ανήκουν στην ηλικιακή κατηγορία των 40-45 ετών, λίγο δηλαδή χαμηλότερη από το ηλικιακό όριο. Τι συμβαίνει, όμως, αν καθυστερήσει ο

⁹⁴⁰ Στην περίπτωση που ευδοκίμοιζε η αίτηση υιοθεσίας, θα συνεπαγόταν την ίδρυση μονογονεϊκής οικογένειας στο πρόσωπο του Προδρόμου και κατάργηση της βιολογικής συγγένειας του συντρόφου του. Ο νομικός αυτός ισχυρισμός αναλύθηκε διεξοδικά στην υπόθεση «Gas και Dubois κατά Γαλλίας», όπου το ΕΔΔΑ στο νομικό του συλλογισμό εκτίμησε, ότι η ίδρυση τεχνητής συγγένειας με το ισχύον νομικό πλαίσιο της Γαλλίας δε θα ωφελούσε ούτε τη βιολογική μητέρα ούτε και το τέκνο της.

εντοπισμός του επιθυμητού παιδιού ή αν οι ίδιοι βραδυπορήσουν στην απόφαση της υιοθεσίας;

Όπως ήδη αναφέρθηκε διά της σταχυολόγησης των ελληνικών δικαστικών αποφάσεων η ανώτατη διαφορά ηλικίας μεταξύ του υιοθετούντος και υιοθετούμενου πολύ συχνά καταστρατηγείται με την αιτιολόγηση, ότι η πιστή εφαρμογή της και η συνακόλουθη ματαίωση της υιοθεσίας αντίκεινται στο συμφέρον του παιδιού. Δε χρειάζεται ιδιαίτερης επισημάνσεως, ότι οι προβληματικές περιπτώσεις αφορούν σε ιδιωτικές υιοθεσίες, καθώς στην κρατική υιοθεσία ο αιτών, που δεν πληροί τα τυπικά κριτήρια του νόμου απορρίπτεται από το πρώτο κιόλας στάδιο της διαδικασίας ελέγχου.

Όλοι οι απασχολούμενοι στον χώρο της υιοθεσίας καταγγέλλουν το παράδοξο αυτό φαινόμενο της επιμήκυνσης της ηλικιακής διαφοράς κατά παράβαση του νόμου. Κ.Λ.10 (αρ. συνεντ: 48):

«[...] Είναι απαράδεκτο. Ένα βρέφος να πάει σε έναν 50 ετών, καταλαβαίνετε ούτε τις αντοχές έχει, ούτε τις δυνατότητες και όταν κοιτάζουμε το συμφέρον των παιδιών εννοούμε και για το μέλλον όχι για το τώρα μόνο. Όταν λοιπόν μεγαλώνει με έναν μεσήλικα των πενήντα στα είκοσί του που χρειάζεται βοήθεια ή στα δέκα του αυτός θα είναι παππούς δεν θα είναι μπαμπάς. Εγώ θεωρώ ότι πρέπει να κατέβει το όριο τουλάχιστον μία δεκαετία. Γιατί αν μη τι άλλο, τα όρια αυτά πρέπει να συντρέχουν στο πρόσωπο του ενός θετού, αν υποθέσουμε ότι η γυναίκα είναι 50 πληρούνται οι τυπικές προϋποθέσεις, ακόμη και αν ο σύζυγός της είναι 60 ή εβδομήντα. Δηλαδή ο νόμος θέλει απλώς να έχει έναν γονέα βιώσιμο μέχρι την ενηλικίωσή του. Να είναι κλινικά υγιής κλπ [...]».

Η διάταξη 1544 παρ. α και β περιπλέκει ακόμη περισσότερο το τοπίο του απαιτούμενου ηλικιακού ορίου, καθώς ορίζει, ότι οι προϋποθέσεις του νόμου αρκεί να συντρέχουν στο πρόσωπο του ενός αιτούντος. Το άρθρο αυτό, όπως και η καταχρηστική παράκαμψή του από το Δικαστήριο με την επίκληση σπουδαίου λόγου, που εξυπηρετεί το συμφέρον του ανηλίκου⁹⁴¹ και δεν είναι άλλος από τη συμβίωση του τέκνου με τους αιτούντες, αναιρούν την ratio legis του ανώτατου ηλικιακού ορίου όπως και τη σκοπιμότητά του. Επιπλέον, μέσω της τακτικής αυτής διαπιστώνεται μία αδικαιολόγητη αντιφατική προσέγγιση του ορίου ηλικίας μεταξύ της αυστηρής εφαρμογής του νόμου από την κρατική υπηρεσία στην περίπτωση αιτήσεως

⁹⁴¹ ΑΚ 1544 εδ. γ

ιδρυματικής υιοθεσίας και υπερβολικά επιεικούς αντιμετώπισης των αιτούντων με ιδιωτική τοποθέτηση.

Ουσιώδη επιρροή στην έκβαση της αίτησης υιοθεσίας ασκεί και η οικονομική και περιουσιακή κατάσταση των υποψήφιων θετών γονέων με σκοπό να εξασφαλιστούν οι καλύτερες συνθήκες διαβίωσης του υιοθετούμενου ανήλικου. Εν πρώτοις, ο όρος αυτός δε φαίνεται να είναι αμιγώς ταξικός, διότι εντάσσεται μέσα στο πλαίσιο βελτίωσης της θέσης του υιοθετούμενου παιδιού. Η προϋπόθεση, όμως, αυτή εντέλει αποβαίνει προς όφελος των εύπορων υιοθετούντων, οι οποίοι αξιώνουν μία ιδιαίτερα ευεργετική μεταχείριση λόγω της οικονομικής τους ισχύος. Στη δημόσια υιοθεσία, όπου υφίσταται ανταγωνισμός μεταξύ των υποψηφίων, το προβάδισμα των οικονομικά ευκατάστατων υποθάλπει ένα πεδίο ταξικής πάλης με ηθική χροιά. Η οικονομική ευρωστία επηρεάζει πάντοτε θετικά την εξέλιξη της αίτησης όσον αφορά τη ζήτηση του πλέον επιθυμητού παιδιού, καθώς όλοι οι αρμόδιοι φορείς (από την κοινωνική υπηρεσία ως το Δικαστήριο) δίνουν βαρύτητα στο υλικό συμφέρον του παιδιού. Αναλύοντας τη νομολογιακή κατεύθυνση του Δικαστηρίου ως προς το θέμα αυτό, παρατηρούμε, ότι η οικονομική επιφάνεια των αιτούντων υπογραμμίζεται ιδιαίτερα κατά την αξιολόγηση των συντρεχουσών προϋποθέσεων.

Στον αντίποδα, όμως, της ευνοημένης από το σύστημα αξιολόγησης της κοινωνικοοικονομικής αίγλης, η σχετικά χαμηλή οικονομική κατάσταση αποτελεί λόγο απόρριψης της αίτησης. Πρόκειται, για άλλη μία παράδοξη στρατηγική της κρατικής υιοθεσίας, της μόνης, δηλαδή, σχετικά ανέξοδης διαδικασίας κατασκευής τεχνητής συγγένειας, όπου τελικά –κατά σχήμα οξύμωρο- μόνο οι οικονομικά αδύναμοι αιτούντες δεν έχουν πρόσβαση.

Η Ελευθερία (αρ. συνεντ: 9) απευθύνθηκε σε κέντρο προστασίας βρεφών με την ελπίδα της υιοθεσίας, καθώς η οικονομική της κατάσταση δεν της επέτρεπε να συνεχίσει τις προσπάθειες απόκτησης βιολογικού τέκνου με τη χρήση υποβοηθούμενης αναπαραγωγής:

«[...] Ενώ ήταν ευγενικές οι κοινωνικές λειτουργοί, τουλάχιστον στο τηλέφωνο, όταν κανονίσαμε την ημέρα και πηγα, μου είπαν, ότι αν δεν έχεις σπίτι στο όνομά σου και δεν χρωστάς πουθενά, δεν χρειάζεται καν να κάνεις την αίτηση. Σου το κόβουν από την αρχή. Θα πρέπει, δηλαδή, να έχεις ένα σπίτι στο όνομά σου, το οποίο μετά θα το μεταβιβάσεις στο παιδί, να έχεις ένα μεγάλο χρηματικό ποσό στην άκρη, καλά να είσαι υγιής σωματικά και πνευματικά, να έχεις καθαρό ποινικό μητρώο, να είσαι

παντρεμένος, όλα αυτά, που τελοσπάντων τα έχουν τα περισσότερα ζευγάρια. Όμως όταν μου είπε για το μεγάλο χρηματικό ποσό και μηδενικές οφειλές, εκεί δαγκώθηκα. Υπάρχει άνθρωπος σήμερα που να μην χρωστά πουθενά; Τουλάχιστον εγώ δεν μπορώ να ανταποκριθώ σε αυτά τα κριτήρια [...].»

Η Αγάπη συμπληρώνει, ότι η περιουσιακή κατάσταση είναι καθοριστική για την πορεία της αίτησης υιοθεσίας.

«[...] Τόνισαν το οικονομικό, περιουσιακό κομμάτι της υιοθεσίας. [...] Μου είπαν πως πρέπει να έχουμε κάποιο ακίνητο να γράψουμε στο παιδί και μια καλή οικονομική κατάσταση. Πως αν δεν έχουμε ακίνητα, να μην καταθέσουμε την αίτηση, γιατί δεν θα προχωρήσει. (Συνεντ: Σας το είπαν τόσο κυνικά;) Ναι, τόσο κυνικά. Βέβαια, όταν από το 2009 ξαναπήγα με τον σύζυγό μου να καταθέσουμε αίτηση υιοθεσίας, δεν έκαναν λόγο για ακίνητη περιουσία. Έλεγαν μόνο αν έχουμε χρήματα και σταθερή δουλειά. Εγώ εργάζομαι ως νοσοκόμα στον ιδιωτικό τομέα και ο σύζυγός μου στην οικοδομή. Δεν είναι τα σταθερά επαγγέλματα του δημοσίου με τα οποία δηλώνεις ένα υψηλό εκκαθαριστικό. Με το δικό μας εκκαθαριστικό δεν θα μπορούσε να προχωρήσει η αίτηση [...].»

Πράγματι για την ανάγκη ύπαρξης σταθερής επαγγελματικής δραστηριότητας όπως και μίας καλής οικονομικής κατάστασης έκαναν λόγο και οι κοινωνικοί λειτουργοί:

Κ.Λ.4 (αρ. συνεντ: 42)

«[...] (Η χαμηλή οικονομική κατάσταση) είναι ένας ιδιαίτερα επιβαρυντικός παράγοντας σε όλη την διαδρομή της αίτησης δεδομένου ότι ένας γονέας πρέπει να εγγυάται την επαρκή κάλυψη των βασικών τουλάχιστον βιοτικών αναγκών του παιδιού [...]. Δεν πρέπει να παρασυρόμαστε από συναισθηματικού τύπου ανάγκες και να παραβλέπουμε τις πρακτικές ανάγκες και το γενικότερο συμφέρον του παιδιού».

Κ.Λ.7. (αρ. συνεντ: 45)

«[...] Ένα άλλο που κοιτάμε είναι η οικονομική κατάσταση. Βασικά αυτό που μας ενδιαφέρει είναι η σταθερότητα στην οικονομική κατάσταση. Τώρα βέβαια με την κρίση τι να πεις και τι να κάνεις. Δηλαδή εγώ πάντα πίστευα ότι καλύτερα να είναι λίγα τα χρήματα αλλά σταθερά, δηλαδή να είναι ένας δημόσιος υπάλληλος πχ παρά ένας επιχειρηματίας. Που αυτά τα επαγγέλματα λίγο έως πολύ έχουν ένα ρίσκο. Αν έχεις τα ίδια πράγματα να επιλέξεις και η διαφορά εντοπίζεται μόνο στην περιουσιακή κατάσταση λίγο προβληματιζόμουν. (Συνεντ: Και η ζυγαριά προς τα πού έγερνε;) Ε, εμένα έγερνε λίγο προς τη σταθερότητα, αν και δεν το αντιμετώπισα έτσι. Δεν μπορώ να πω ότι βρέθηκα σε τέτοιο δίλημμα. Μια δυο φορές μου έτυχε και

οποσδήποτε πρέπει να υπάρχει ασφάλιση. Είναι πολύ σημαντικό να υπάρχει ιατροφαρμακευτική περίθαλψη. (Συνεντ: Είναι σημαντικό να υπάρχει και ακίνητη περιουσία;) Ναι, ό,τι άλλα περιουσιακά στοιχεία έχουν πέρα από την σταθερότητα του εισοδήματος είναι και αυτό απαραίτητο. Πιστεύουν κιόλας οι ίδιοι ότι αν έχουν περιουσιακά στοιχεία είναι κάτι που τους βοηθάει [...].»

Το οικονομικό κριτήριο συνδέεται άμεσα με την τελική επικύρωση της υιοθεσίας σε σημαντικότερο ίσως βαθμό στην ιδρυματική υιοθεσία και πάντοτε σε συνάρτηση με το προσδοκώμενο παιδί. Η Αγάπη υποστηρίζει, ότι στο κέντρο προστασίας παιδιών η κοινωνική λειτουργός τής πρότεινε με βάση τα δικαιολογητικά, που προσκόμισε, να υιοθετήσει ένα παιδί ΑΜΕΑ. Η αιτούσα, όμως, γνωρίζει εκ του σύνεγγυς ένα ζευγάρι, που υιοθέτησε ύστερα από επιμονή της κοινωνικής υπηρεσίας ένα παιδάκι με προβλήματα υγείας και τώρα δυσκολεύεται να ανταπεξέλθει οικονομικά στην απαιτούμενη αυξημένη ιατροφαρμακευτική του φροντίδα, ενώ παράλληλα δεν έχει στήριξη από την Πολιτεία. Μέσα από τον αυτόματο αυτό συνειρμό, αναρωτιέται τελικά «αυτά τα παιδιά γιατί δεν τα προωθούν στους πλούσιους, αλλά οι ευκατάστατοι παίρνουν τα υγιή; [...].»

1.2.7.4.5. Τα κίνητρα της υιοθεσίας

Η έρευνα της κοινωνικής υπηρεσίας σχετικά με την καταλληλότητα του ατόμου, που ενδιαφέρεται να υιοθετήσει, επικεντρώνεται στην υγεία, το ήθος, την οικογενειακή κατάσταση και την αμοιβαία ικανότητα προσαρμογής. Στον προληπτικό αυτό έλεγχο ιδιαίτερα βαρύτητα φαίνεται να έχουν τα κίνητρα, που ωθούν το άτομο στην επιλογή της υιοθεσίας. Γιατί *«πιστεύεται, ότι όσο πιο υγιή και παιδοκεντρικά είναι τα κίνητρα, που ωθούν τους γονείς στην υιοθεσία, τόσο μεγαλύτερη είναι η πιθανότητα ίδρυσης μίας ευτυχισμένης οικογένειας και μίας επιτυχημένης υιοθεσίας»*.⁹⁴²

Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο πρώην διοικητής ενός από τα κέντρα παιδικής προστασίας, Δ. Β. (αρ. συνεντ: 49):

«[...] Καταρχάς μάς ενδιαφέρουν τα κίνητρα των θετών γονέων να είναι παιδοκεντρικά και όχι εγωπαθή. Να θέλουν δηλαδή να προσφέρουν στο παιδί για να βελτιώσουν τις συνθήκες ζωής τους και όχι να θέλουν παιδί, για να μην είναι άτεκνοι [...].»

⁹⁴² Παρασκευόπουλος, Ι., 1971: 23

Τα κίνητρα των θετών γονέων, όπως προβλήθηκαν και από τις τρεις ομάδες στόχου, συνοψίζονται στην απόκτηση ενός παιδιού, το οποίο θα ισχυροποιήσει τους οικογενειακούς δεσμούς και θα ικανοποιήσει την ανάγκη τους για αγάπη και φροντίδα. Από τη βιβλιογραφική επισκόπηση, πράγματι, αναδείχθηκε, ότι *«αναμφισβήτητα η δύναμη της θέλησης και της αγάπης για την απόκτηση ενός παιδιού είναι το βασικότερο κίνητρο στην πράξη της υιοθεσίας. Οι θετοί γονείς επιθυμούν να νιώσουν τη χαρά της πατρότητας και της μητρότητας, τη χαρά της εξέλιξης ενός μικρού παιδιού μέσα από τις δικές τους προσπάθειες. [...] Τα τελευταία χρόνια τα κίνητρα των ανθρώπων, που επιθυμούν να υιοθετήσουν έχουν τροποποιηθεί σημαντικά. Σπάνια συναντάμε ζευγάρια, που δηλώνουν, ότι θέλουν να αναλάβουν την ανατροφή ενός παιδιού, για να το έχουν συντροφιά στα γηρατιά τους ή για να του μεταβιβάσουν την περιουσία τους»*.⁹⁴³

Ωστόσο, πίσω από κάθε αίτηση, πολλές φορές, λανθάνουν επικουρικά και άλλα ελατήρια, όπως η κοινωνική αποδοχή και καλύτερη ενσωμάτωση στο κοινωνικό περιβάλλον, η συνέχιση του οικογενειακού ονόματος, η μεταβίβαση μίας εύρωστης επιχείρησης, η γηροκόμηση.

Ο κοινωνικός λειτουργός Κ.Λ.4 (αρ. συνεντ: 42) επισημαίνει, ότι «παράλληλα με την ανάγκη να μεγαλώσει κανείς ένα παιδί [...] (επιδιώκεται) η συνέχεια του ονόματος, του επαγγέλματος ίσως, η γηροκόμηση». Πρόκειται, όμως, για λόγους, που δεν εξωτερικεύονται απροσχημάτιστα, καθώς αξιολογούνται αρνητικά από την κοινωνική υπηρεσία, αν και τις περισσότερες φορές δεν είναι δύσκολο να αποκαλυφθούν.

Η Κ.Λ.7. (αρ. συνεντ: 45) τονίζει ως ιδιαίτερα προβληματική την αίτηση υιοθέτησης παιδιού με σκοπό τη δημιουργία οικογένειας όχι όμως ως συνειδητή απόφαση αλλά ως κάλυψη μίας πολιτισμικά και κοινωνικά κατασκευασμένης ανάγκης,⁹⁴⁴ μία περίπτωση, για την οποία είχε εκφράσει έντονες επιφυλάξεις: *«Απλώς θέλαν ένα παιδί γιατί η κοινωνία λέει και οι αξίες της κοινωνίας λένε, ότι αν δεν έχεις παιδί δεν είσαι τίποτα. Δηλαδή με αυτό το σκεπτικό θέλαν»*. Παράλληλα, συμπληρώνει ως προς τα κίνητρα απόκτησης θετού τέκνου και την προσπάθεια επούλωσης των ψυχικών τραυμάτων, που επιφέρει η απώλεια του μοναδικού βιολογικού παιδιού. Η ίδια υπήρξε μάρτυρας τέτοιων υποθέσεων ιδιωτικής διακίνησης, όπου η υιοθέτηση

⁹⁴³ Κουσίδου, Τ., 2000: 137

⁹⁴⁴ Όπως σχολιάστηκε εκτενώς στην αρχή της ανάλυσης.

του παιδιού έγινε με πρόθεση ικανοποίησης της ψυχικής οδύνης, ενώ άλλες φορές για την αντιμετώπιση της συναισθηματικής/κοινωνικής απομόνωσης και μοναξιάς.

«[...] Τώρα μία κυρία είχε μία οικιακή βοηθό, Βουλγάρα. Και όταν ήταν έγκυος το τρίτο της παιδί της είπε «θες να το δώσεις για υιοθεσία;», απαντάει ναι, έχω ένα ζευγάρι που θέλει να υιοθετήσει. Ε το πήρε, το έδωσε, ε δεν ήταν ζευγάρι τελικά. Ήταν μία μόνη της γυναίκα. Και φοβάσαι μήπως προσπαθεί να καλύψει το πένθος της για μία απώλεια. Όπως είμαστε και πολύ προβληματισμένοι έως αρνητικοί, γιατί είχαμε ένα ζευγάρι, που η γυναίκα έχασε ένα παιδί. Και υιοθέτησε και αυτή, πήρε ένα παιδί, έτσι από μόνη της, για να καλύψει και το είπε δηλαδή «ναι θέλω να καλύψω το θάνατο του παιδιού μου». Ναι δεν σου φταίει όμως το παιδί τώρα».

Άλλοτε πάλι την παιδοκεντρικότητα των κινήτρων των θετών γονέων αμφισβητεί η κοινωνική υπηρεσία, όταν οι υιοθετούντες είναι διστακτικοί ως προς τη μεταβίβαση της παρουσίας τους:

Δ.Β: «Αυτό, βέβαια, αποδεικνύεται στην πράξη κάποιες φορές ως αναληθές, όταν για παράδειγμα αρχίζουν και οι δυο να μας λένε ότι δεν θέλουμε να μεταβιβάσουμε την παρουσία μας στο παιδί, χωρίς να έχουν καταλάβει ότι μετά την τέλεση της υιοθεσίας, το παιδί γίνεται γνήσιος κληρονόμος και δε διαφέρει επ' ουδενί με τους βιολογικούς. Από εκεί εγώ καταλαβαίνω ότι τα κίνητρά τους δεν είναι πράγματι ανθρωπιστικά και γι αυτό τον λόγο η αίτηση θα πρέπει να απορριφθεί [...]

ή ως προς την αποκάλυψη της θετής ιδιότητας του παιδιού τους.

Η Κ.Λ. 10 (αρ. συνεντ: 48) υπογραμμίζει, πόσο καταλυτική είναι στην τελική έκθεση της κοινωνικής υπηρεσίας η επιρροή των κινήτρων και δη η διάθεση αποκάλυψης της βιολογικής καταγωγής στο παιδί. Τόνισε, ότι στην υιοθεσία δεν αποκλείεται να υπεισέρχεται η εγωπαθής διάθεση για επιβεβαίωση του γονεϊκού ενστίκτου σε βάρος του συμφέροντος του παιδιού.

«[...] Ήμουν αρνητική ως προς την καταλληλότητα της συγκεκριμένης οικογένειας, γιατί τα κίνητρα των θετών γονέων δεν ήταν παιδοκεντρικά. Δηλαδή υπάρχει ένα θέμα σχετικά με την γνώση της αλήθειας. Δηλαδή πολλοί θετοί δεν θέλουν να πουν την αλήθεια στα παιδιά. Και εκεί είχαμε ένα θέμα, από τις πληροφορίες που μας έδιναν, από την συνεργασία μαζί τους, ότι το κίνητρό τους είναι για να ικανοποιήσουν τις δικές τους ανάγκες, για να νιώσουν γονείς και όχι το ίδιο το συμφέρον του παιδιού [...]

Κρίσιμο, όμως, για τη θετική έκβαση της υιοθεσίας αποτελεί η διάκριση και η κλιμάκωση των κινήτρων, αφού η παιδοκεντρική διάθεση για μεταλαμπαδευση αγάπης και προσφοράς στο παιδί μπορεί να συνυπάρχει και με τα εγωκεντρικά

ελατήρια.⁹⁴⁵ Η εξισορρόπηση των φαινομενικά αντίθετων κινήτρων αποτελεί την πεμπουσία της αμοιβαίας προσαρμογής και αγάπης, υποστηρίζει ο Δ.Β. Την παρατήρηση αυτή ενισχύει με την επίκληση μίας ιδιαίτερης περίπτωσης, όπου δίδυμα αδέρφια επεστράφησαν στο ίδρυμα, επειδή το ένα εξ αυτών αντιμετώπιζε πρόβλημα υγείας. Καθώς τα δύο αυτά αδέρφια δεν αποκαταστάθηκαν τελικά λόγω της κατάστασης της υγείας του ενός, κρίνει πως είναι προτιμότερο σε κάποιες περιπτώσεις τα αδέρφια να χωρίζουν. Με αφορμή το γεγονός αυτό αναφέρει χαρακτηριστικά για τη σημασία των υγιών κινήτρων στην ολοκλήρωση της υιοθεσίας:

«([...] Συνεντ: το συγκεκριμένο ζευγάρι, που επέστρεψε στο ΜΗΤΕΡΑ τα δίδυμα υπέβαλε ξανά αίτηση για υιοθεσία αλλά απερρίφθη λόγω ανυποληψίας. Συμφωνείτε με αυτό;) Ε, βέβαια. Τι είναι τα παιδιά κούκλες να πηγαίνουμε στα jumbo να αγοράζουμε δύο και μετά να τις επιστρέφουμε, γιατί δεν μας άρεσαν; Εδώ είναι που φαίνονται τα κίνητρα, τα γνήσια, ειλικρινή και αληθινά κίνητρα των γονέων. Αν δηλαδή όπως ισχυρίζονται θέλουν να γίνουν γονείς, πώς είναι δυνατόν να επιστρέφουν τα παιδιά, επειδή το ένα δεν πληρούσε τις προδιαγραφές; Αν ήταν βιολογικό τους τέκνο θα το επέστρεφαν; Και αυτά τα παιδιά δεν τα σκέφτονται, που υφίστανται για δεύτερη φορά απόρριψη; Το πιο τραγικό είναι ότι ακόμη βρίσκονται στο ίδρυμα ενώ η υπόθεση αυτή συνέβη το 2011 [...]».

Τα κίνητρα της υιοθεσίας διαφέρουν ανάλογα με το φύλο, μάς εξηγεί ο πρώην διοικητής Δ.Β. Ισχυρίζεται, ότι οι μητέρες σε σύγκριση με τους πατέρες αισθάνονται πιο έντονα την ανάγκη ικανοποίησης του μητρικού ενστίκτου, ενώ οι σύζυγοι αυτών τις περισσότερες φορές απλώς συναινούν στην υιοθέτηση. Δεν είναι εκείνοι, που λαμβάνουν την πρωτοβουλία της αίτησης υιοθεσίας. Ο Δ.Β. τονίζει την έμφυλη αυτή προσέγγιση των κινήτρων:

«[...] Η μητέρα είναι εκείνη που νιώθει πιο έντονα τον γονεϊκό της ρόλο. Είναι εκείνη που επιθυμεί διακαώς ένα παιδί. [...] Σπάνια δεχόμαστε αιτήσεις από άνδρες, η γυναίκα είναι εκείνη που θέλει να υιοθετήσει. Και στην περίπτωση του ζευγαριού έχω παρατηρήσει ότι η γυναίκα είναι εκείνη που κινεί τα νήματα. Ο άνδρας δίπλα της σέρνεται από εκείνη. Δεν είναι σίγουρος ότι θέλει να υιοθετήσει. Ενώ η γυναίκα είναι συνειδητοποιημένη, έρχεται και απαντάει με σθένος στις ερωτήσεις, υποβάλλει την αίτηση χωρίς αμφιταλάντευση. (Συνεντ: Ισχύει δηλαδή αυτό που αναφέρεται στην βιβλιογραφία, ότι οι άνδρες ως επί το πλείστον επιθυμούν δικά τους βιολογικά παιδιά;) Ναι, απολύτως. Ο άνδρας είναι διστακτικός, διχασμένος έως και απρόθυμος

⁹⁴⁵ Φανάρας, Β., 2005: 119

να υιοθετήσει. Αν δεν ήταν τα θέλω της γυναίκας του τόσο ισχυρά, δε νομίζω ότι θα περνούσε ποτέ το κατώφλι του κέντρου. Πιο πολύ υποβάλλεται σε αυτή την διαδικασία για χάρη της γυναίκας του, ενδεχομένως για να μην ξανά ταλαιπωρηθεί με κάποια άλλη εξωσωματική, να μην αναγκαστεί σε κάποια άλλη επέμβαση, για να την κάνει δηλαδή ευτυχισμένη».

Η Έλλη (αρ. συνεντ: 21) παραδέχεται, ότι ο σύζυγός της ήταν αμέτοχος στη διαδικασία υιοθεσίας της κόρης τους και εξηγεί τον λόγο:

«(Συνεντ: Ο σύζυγός σας ήθελε να υιοθετήσετε το κοριτσάκι σας;) Όχι ήταν πλήρης με τα δικά του παιδιά και δεν είχε χρόνο να διαθέσει για την ανατροφή ενός άλλου παιδιού, που δεν ήταν και δικό του. Όλο το βάρος έπεσε πάνω μου. Εγώ ανέλαβα αποκλειστικά την ανατροφή της».

Η επιμονή των ανδρών στη γενετική καταβολή και στο βιολογικό στοιχείο της πατρότητας είναι ιδιαίτερα εμφανής στις περιπτώσεις υιοθεσίας, όπως καταμαρτυρεί η γενικότερη απροθυμία συνεργασίας τους με τους κρατικούς φορείς.⁹⁴⁶

Η Κ.Α.7. (αρ. συνεντ 45) δεν είναι σίγουρη ότι το μοτίβο αυτό επαναλαμβάνεται αξιωματικά σε κάθε περίπτωση υιοθεσίας από ζευγάρι. Αναφέρει σχετικά:

«(Συνεντ: οι άνδρες είναι αδιάφοροι στην διαδικασία της υιοθεσίας, έχουν αδύναμο κίνητρο σε σχέση με την γυναίκα;) Όχι πάντα. Βέβαια θυμάμαι μια περίπτωση που μετά από κάποια χρόνια από την τέλεση της υιοθεσίας ένας πατέρας μου είπε ότι σύρθηκε από τη γυναίκα του, αλλά τελικά δεν το μετάνιωσε στην πορεία. Καμιά φορά, όμως, συμβαίνει και το αντίθετο, δηλαδή ο πατέρας σέρνει και την μητέρα [...]».

Πράγματι, ο Ιάκωβος, όπως υποστήριξε, ήταν θετικά προσκείμενος στην ιδέα της υιοθεσίας ως την καταλληλότερη μέθοδο απόκτησης τέκνου, προκειμένου να αποκατασταθεί η ψυχική υγεία της συζύγου του, που είχε διαταραχτεί από τις αλληπαλλήλες ανεπιτυχείς προσπάθειες εξωσωματικής γονιμοποίησης. Και ήταν εκείνος, που προσπάθησε να την πείσει:

«[...] Η γυναίκα μου, για να είμαι ειλικρινής, ήθελε να ξαναπροσπαθήσουμε, να ξανακάνουμε άλλη μία απόπειρα, να το πω έτσι. Όμως, εγώ δεν ήθελα να ξαναμπεί σε αυτή την διαδικασία να ξαναπάρει αυτά τα φάρμακα. Είχαν διαταραχτεί πολύ τα νεύρα της μετά την τελευταία αποτυχία της εξωσωματικής. [...] Φοβόμασταν μην κάνει κακό στον εαυτό της. Δε θα την άφηνα να το ξαναπεράσει αυτό [...]».

⁹⁴⁶ Τουντουσάκη, Ε., 2014: 235, Lundin, S., 2002: 175

Και η Όλγα επιβεβαιώνει τον διαφορετικό τρόπο πρόσληψης της γονεϊκότητας μεταξύ των δύο συζύγων, από την μία παρουσιάζοντας τον εαυτό της δυστυχισμένο λόγω της απουσίας ενός παιδιού από τη ζωή της και από την άλλη χαρακτηρίζοντας τον σύζυγό της εξίσου λυπημένο ένεκα της δικής της κατάστασης:

«[...] Ο σύζυγός μου δεν έλεγε τίποτα. Ήθελε μόνο να ικανοποιήσει εμένα που με έβλεπε μέρα νύχτα να κλαίω. Δε σταματούσα. Κατεβαίναμε στην Θεσσαλονίκη, όταν ακόμη προσπαθούσαμε να κάνουμε παιδί για να ψωνίσουμε. Τύχαινε να περάσουμε από βιτρίνα που είχε παιδικά; Πίσω! Στο σπίτι! Κλάμα δεν περιγράφεται! [...]»

Η 43χρονη Δήμητρα παραδέχτηκε, ότι σκοπός της ήταν να αποκτήσει ένα παιδί αφενός μεν για να ολοκληρώσει την οικογενειακή της ευτυχία, αλλά και για να μη στερήσει τη γονεϊκότητα από τον σύζυγό της:

«[...] Αν μπορούσαμε να υιοθετήσουμε παιδί τότε θα μπορούσα να παντρευτώ με τον σημερινό άντρα μου και να μην τον χάσω. Κι από την άλλη δε θα ήμουν άτεκνη. Θα είχαμε παιδί με το όνομά μας, στο σπίτι μας, να μπουσουλάει, να παίζει να γελάει. Άρχισα να νιώθω σα να ξαναγεννιέμαι. Να το ψάχνω [...]».

Στο σημείο αυτό θα πρέπει να διευκρινίσουμε, ότι παρόλο που ο κινητήριος μοχλός για την επιλογή της υιοθεσίας ήταν η αποτυχία βιολογικής τεκνοποίησης δε συνιστά αιτία διαφοροποιημένης στάσης απέναντι στο παιδί, ισχυρίζεται η Αρσινόη, η 62χρονη συνταξιούχος προϊσταμένη σε δημόσια υπηρεσία:

«[...] Η θέση μου ήταν απόλυτη από την αρχή. Το παιδάκι αυτό δεν είχε καμία διαφορά για μένα, ήταν σαν, όχι σαν, ήταν το δικό μου παιδί.. Ήταν το παιδί της καρδιάς μας. [...] Δεν ήταν παιδί του έρωτά μας, ήταν παιδί της καρδιάς μας. Και ίσως γιατί όχι και του έρωτά μας και της αγάπης που έτρεφε ο ένας για τον άλλο. Αυτό το παιδί μας έδεσε, μας έκανε οικογένεια [...]».

Όλες οι συνεντευξιαζόμενες δεν εξέφρασαν κάποιο προβληματισμό, ούτε ήταν σκεπτικές απέναντι στην υιοθεσία. Η αδιάπτωτη λαχτάρα για παιδί υπερβαίνει τις όποιες ανησυχίες σχετικά με την άγνωστη κληρονομικότητα, που πιθανό να διακατέχονταν, αν είχαν ήδη βιολογικούς απογόνους.

Μόνο η πεθερά της Ελευθερίας είναι ιδιαίτερα θορυβημένη με την ιδέα της υιοθεσίας:

«Στην υιοθεσία (τα πεθερικά μου) δεν ήταν καθόλου χαρούμενοι. Άρχισαν να μας λένε και πού ξέρουμε τους γονείς του και δεν ξέρουμε τι θα μας βγει και μετά άρχισαν τα παραδείγματα, ότι οι τάδε είχαν υιοθετήσει ένα παιδί και τους έφαγε όλη την περιουσία και τους πήγε τους γονείς στο ίδρυμα κοκ. Μετά από λίγο καιρό,

όμως, άρχισε να το δέχεται και να μας λέει η πεθερά μου να βρούμε ένα βρέφος και όχι μεγάλο παιδί από ιδρύματα».

Η μητέρα του συζύγου της Ελευθερίας προβάλλει τη στερεοτυπική αναπαράσταση της υιοθεσίας της δεκαετίας του 70. Η υιοθεσία εκείνη την περίοδο αποβλέπει μεταξύ άλλων και στη γηροκόμηση των θετών γονέων, ενώ ιδιαίτερη μνεία γίνεται και στην ευγνωμοσύνη, που θα έπρεπε να αισθάνονται οι υιοθετούμενοι για την καλοσύνη των θετών τους γονέων, καθώς και στην ανταπόδοσή της. Στη φιλοσοφία αυτή αποδίδει τις αιτίες της αποτυχημένης υιοθεσίας η κοινωνική λειτουργός από το Ηράκλειο της Κρήτης (Κ.Λ.10.), επειδή τα κίνητρα των θετών γονέων είναι μάλλον υστερόβουλα.

«[...] Δηλαδή υπάρχει ένα θέμα σχετικά με την γνώση της αλήθειας. Δηλαδή πολλοί θετοί δεν θέλουν να πουν την αλήθεια στα παιδιά. Και εκεί είχαμε ένα θέμα, από τις πληροφορίες που μας έδιναν, από την συνεργασία μαζί τους, ότι το κίνητρό τους είναι για να ικανοποιήσουν τις δικές τους ανάγκες, για να νιώσουν γονείς και όχι το ίδιο το συμφέρον του παιδιού[...].»

Σε κάθε περίπτωση θα πρέπει να αναγνωρίσουμε, ότι καμία ανθρώπινη ενέργεια δεν είναι ανεξάρτητη από την εξυπηρέτηση κάποιων συγκεκριμένων ιδιοτελών προσδοκιών, όπως άλλωστε και η ίδια η ίδρυση βιολογικής συγγένειας. Σύμφωνα μάλιστα με την Κωνσταντέλια θα ήταν προβληματική η επίκληση μόνο ανθρωπιστικών ελατηρίων από την πλευρά των αιτούντων υιοθεσία. Αντλώντας από τα πορίσματα της έρευνας της Jane Rowe, όπως αποτυπώνονται στο βιβλίο της “Yours by choice” τονίζει, ότι «τα ζευγάρια, που επιμένουν στην υιοθεσία μόνο για να βοηθήσουν ή να σώσουν ένα παιδί» θα πρέπει ακριβώς γι αυτό το λόγο να αξιολογούνται ως ανίκανα για υιοθεσία.⁹⁴⁷ Θα ήταν, λοιπόν, υπερβολικό να αξιωθεί από τους υιοθετούντες απόλυτη ανυστεροβουλία στην απόφαση της υιοθεσίας. Στην περίπτωση, μάλιστα, αυτή η μεγαλύτερη μερίδα των αιτούντων θα κρινόταν ακατάλληλη για υιοθεσία.

Για τη Μ.Θ, τη διευθύντρια του κέντρου αναζήτησης ριζών, η εξισορρόπηση των εγωιστικών και παιδοκεντρικών ενστίκτων αποτελεί δείκτη επιτυχίας μίας υιοθεσίας:

«[...] Κατάλληλος γονιός είναι αυτός ο οποίος θέλει να μεγαλώσει ένα παιδί και καταλαβαίνει τα δικαιώματα του παιδιού και όχι τα δικαιώματα τα δικά του. Δηλαδή αν μπορεί να κλάψει ο ίδιος ότι δεν μπορεί ο ίδιος να γεννήσει ένα παιδί, είτε είναι

⁹⁴⁷ Rowe, J., (1982). Yours by choice. A guide for adoptive parents. London: Routledge & Kegan Paul, όπως αναφέρεται στην Κωνσταντέλια, Σ., 2000: 69

γυναίκα είτε είναι άντρας τότε η υιοθεσία θα είναι σχεδόν επιτυχημένη. Λέω σχεδόν, διότι απόλυτα δεν υπάρχει. Υιοθεσία όπου ένα παιδί ξεριζώνεται από ένα φυσικό περιβάλλον, όποιο και αν είναι αυτό και πηγαίνει κάπου αλλού, λογικό είναι ότι είσαι ξένος ανάμεσα στους ξένους. Δηλαδή αυτό ισχύει. Η Υιοθεσία είναι ένας γάμος ή κολλάς ή δεν κολλάς καθόλου. Ή το ανέχεσαι [...]».

Αμιγώς ανιδιοτελή ίσως να είναι τα κίνητρα των ανάδοχων γονέων, οι οποίοι φιλοξενούν στο οικιακό τους περιβάλλον ένα παιδί χωρίς να αισθάνονται την πολιτισμική πίεση της απόκτησης ενός παιδιού. Σκοπός τους είναι να μεταλαμπαδεύσουν στο παιδί την αγάπη, που στερήθηκε στη μέχρι τότε διαδρομή της ζωής του. Όπως προαναφέρθηκε στην περίπτωση της Μυρτώς και της Αρετής, όπου η γονεϊκή ταυτότητα είχε αποκτηθεί με την παραγωγή βιολογικών απογόνων, η αναδοχή δε συσχετιζόταν με την οικογενειακή ευτυχία και πληρότητα, αλλά με την παροχή αγνής και άδολης στοργής σε ένα παιδί, που τη στερήθηκε. Είναι αξιοθαύμαστο, που διακινδύνευσαν διαμορφωμένες συνθήκες ζωής, εξήλθαν από τη ρουτίνα και την ησυχία τους, μετέβαλαν τη ροή της ζωής τους, ρίσκαραν την ασφάλεια της οικογένειάς τους, επιβαρύνθηκαν οικονομικά χωρίς να αποβλέπουν σε κάποιο είδος υλικής ανταμοιβής. Δίκαια, λοιπόν, τα κίνητρά τους, χαρακτηρίζονται αμιγώς ανθρωποκεντρικά δεδομένης της απουσίας οποιουδήποτε ατομικού οφέλους.

1.2.7.4.6. Το επιθυμητό παιδί και τα κριτήρια εκλογής του

Εκείνο, που επηρεάζει καθοριστικά τον χρόνο αναμονής στην κρατική υιοθεσία, είναι τα κριτήρια των υποψήφιων θετών γονέων ως προς τον υιοθετούμενο. Είναι προφανές, ότι οι προς υιοθεσία ανήλικοι διαχωρίζονται σε δύο κατηγορίες, τους περιζήτητους και τους μη επιθυμητούς ή «μη υιοθετήσιμους» (κατά την αγγλική ορολογία χρησιμοποιείται η φράση “hard to place”). Η τάξη των επιθυμητών παιδιών λόγω της υψηλής ζήτησης αυξάνει κατακόρυφα τον ανταγωνισμό ως προς την επιλογή των αιτούντων υιοθεσία. Αντίθετα, τα λιγότερο ή καθόλου επιθυμητά παιδιά, γι’ αυτά δηλαδή, που λιγότερο συχνά εκδηλώνεται ενδιαφέρον υιοθέτησης, είναι άμεσα διαθέσιμα προς τοποθέτηση.

Η πλειονότητα των υιοθετούντων επιθυμεί ένα υγιές βρέφος συνήθως νεογνικής ηλικίας. Δεν είναι τυχαίο άλλωστε, ότι, όσοι από το δείγμα των ετερόφυλων θετών γονέων υιοθέτησαν με ιδιωτική συμφωνία, επιθυμούσαν ένα παιδί λίγων ημερών. Η ηλικιακή αυτή προτίμηση αιτιολογείται λόγω του εύπλαστου και ατελούς χαρακτήρα του μικρού παιδιού. Παράλληλα, η ψυχική σύνδεση του παιδιού

με τους γονείς του επιτυγχάνεται καλύτερα, όταν αυτό είναι βρέφος σε αντίθεση με τα μεγαλύτερα παιδιά, που αναμένεται να εκδηλώσουν δυσκολία προσαρμογής λόγω της μνήμης από το προηγούμενο περιβάλλον τους και της διαμορφωμένης προσωπικότητάς τους. Οι υιοθετούμενοι ανήλικοι, που δεν αντιμετωπίζουν επομένως πρόβλημα μόνιμης αποκατάστασης, είναι τα ανοιχτόχρωμα, υγιή νεογέννητα.

Η Κ.Λ.8 (αρ. συνεντ: 46) περιγράφει ως εξής το εκλεκτό παιδί:

«[...] Έρχονται εδώ (οι αιτούντες) και αρχίζουν που να μην είναι τσιγγανάκια, που να μην είναι αλλοδαπάκια, που να είναι ανοιχτόχρωμα, που να είναι υγιέστατα, που να είναι όμορφα, που να είναι ξανθά με μπουκλίτσες. Και κολλάνε και κολλάνε πολύ στα θέλω τους και δεν υποχωρούν με τίποτα. Ή δεν έχει τις ηλικίες που θέλουν, άλλοι θέλουν βρέφη. Μα για να διεκπεραιωθεί όλο αυτό το κομμάτι το νομικό δεν μπορεί να είναι βρέφος το παιδί [...].»

Οι υιοθετούντες συμβιβάζονται με ένα παιδί διαφορετικής εθνοτικής προέλευσης, αλλά προτιμούν να είναι λευκής φυλής. Θα πρέπει, ωστόσο, να παραδεχτούμε, ότι η προσφυγή στην υιοθεσία μέσω κρατικού φορέα σημαίνει, ότι οι υιοθετούντες αποδέχονται σχεδόν αυτόματα, ότι το τέκνο τους δεν θα είναι νεογνό. Η αγάπη για το παιδί, συνεπώς, υπερισχύει της δικής τους έμφυτης ανάγκης για απόκτηση ενός βρέφους λίγων μόλις ημερών ή μηνών.

Οι κοινωνικοί λειτουργοί των κέντρων προστασίας εκθέτουν στους υποψήφιους θετούς γονείς το ενδεχόμενο της επιλογής ενός παιδιού με χαμηλότερη ζήτηση (“hard to place”), όμως οι αιτούντες, που έχουν υψηλές πιθανότητες να υιοθετήσουν ένα παιδί της αρεσκείας τους, δε συμβιβάζονται με την απόκτηση ενός παιδιού με μειονεξία.

Ο Δ.Β. εξηγεί:

«[...] Μέσα σε ένα έτος ο αιτών έχει ελεγχθεί και η γνωμάτευση του κοινωνικού λειτουργού είναι ήδη έτοιμη. Από εκεί και πέρα ο χρόνος αναμονής εξαρτάται από τα θέλω των θετών γονέων. Όσο πιο πολλά είναι αυτά τόσο μεγαλύτερη θα είναι η αναμονή. Γιατί δεν με ρωτάτε καλύτερα πόσος είναι ο χρόνος αναμονής των παιδιών μέχρι να αποκατασταθούν; Το υγιές και ελεύθερο προς υιοθεσία βρέφος ζήτημα αν περιμένει ένα εξάμηνο. Αντίθετα τα μη επιθυμητά παιδιά περιμένουν 3-4 ή και 5 χρόνια και όσο μεγαλώνουν τόσο λιγοστεύουν οι πιθανότητες αποκατάστασης [...].»

Οι θετοί γονείς ιστορούν, ότι αισθάνθηκαν πίεση από τους κοινωνικούς λειτουργούς, να αιτηθούν την υιοθεσία ενός παιδιού με κάποιο πρόβλημα υγείας:

Χαρακτηριστικές είναι οι εξής απαντήσεις:

Δωροθέα (αρ. συνεντ: 23): «Μας είπαν να πάρουμε ένα παιδί προβληματικό αλλά ούτε εγώ ούτε και ο άντρας μου το ήθελε αυτό».

Αρσινόη (αρ. συνεντ: 26):

«[...] (Συνεντ: Σας πρότειναν να πάρετε κάποιο παιδάκι με μειονεξία αν θέλετε να υιοθετήσετε άμεσα;) Ναι μας το πρότειναν από την αρχή, ότι η υιοθεσία είναι πολύ πιο γρήγορη στην περίπτωση αυτή, γιατί είναι πολύ πιο απλή. Ο καθένας όμως ξέρει τις αντοχές του. Και εγώ δεν ήθελα. Έλεγα από την αρχή ότι ήθελα ένα γερό παιδάκι».

Η Αγάπη (αρ. συνεντ: 8) περιγράφει την εμπειρία της ως εξής:

«Μας ρώτησαν στο ΜΗΤΕΡΑ που πήγαμε και το εξής: Γιατί δεν παίρνετε ένα παιδί από τους πολέμους ή ένα παιδί ΑΜΕΑ. Μα πώς να πάρω ένα τέτοιο παιδί, όταν εγώ δεν ξέρω πώς να το στηρίξω και να του σταθώ; Ξέρω περίπτωση ζευγαριού που μετά από επιμονή των κοινωνικών λειτουργών πήρε ένα παιδάκι ΑΜΕΑ, το έχουν υιοθετήσει εδώ και 7-8 χρόνια και αντιμετωπίζουν συνέχεια προβλήματα και δεν ξέρουν πώς να φερθούν οι άνθρωποι και πώς να τα βγάλουν πέρα. Και δεν έχουν καμία βοήθεια από πουθενά ούτε και από τον φορέα, που τον υιοθέτησαν. Γιατί το να σηκώσεις το τηλέφωνο και να ρωτήσεις πώς πάει το παιδί δεν είναι αυτό βοήθεια. Οι άνθρωποι αυτοί τρέχουν όλη μέρα στους γιατρούς και δεν έχουν και λεφτά πια να ξοδέψουν. Αυτά τα παιδιά γιατί δεν τα προωθούν στους πλούσιους, αλλά οι ευκατάστατοι παίρνουν τα υγιή; Δεν αρνούμαι, δηλαδή, να υιοθετήσω ένα παιδί με κάποιο μη ιάσιμο πρόβλημα ή με τραυματική εμπειρία και ψυχολογικά προβλήματα, όμως αναρωτιέμαι θα έχω αρκετή δύναμη να αντέξω αυτή την κατάσταση; Γιατί, λοιπόν, σε αυτές τις περιπτώσεις δεν εξετάζουν εξονυχιστικά τα ζευγάρια, αλλά σε ένα εξάμηνο έχεις πάρει κιόλας το παιδί;»

Στην αφήγηση της Αγάπης προκύπτει ανάγλυφα, ότι η υιοθεσία ενός παιδιού με κάποια μειονεξία δεν τυγχάνει κοινωνικής αποδοχής, όσο και αν η επιθυμία των θετών γονέων να αποκτήσουν ένα παιδί είναι φορτική. Με μία δεύτερη ανάγνωση αντιλαμβανόμαστε τη συσχέτιση μεταξύ της ικανοποίησης των επιθυμιών των αιτούντων και της επιτυχούς υιοθεσίας. Αν ο υποψήφιος θετός γονέας δεν είναι συνειδητοποιημένος και δεν αποφασίζει υπεύθυνα τόσο την πράξη της υιοθεσίας όσο και τα χαρακτηριστικά του υιοθετούμενου είναι πιθανό να εκδηλωθούν δυσκολίες προσαρμογής.

Η Νίκη (αρ. συνεντ: 7), η 32χρονη εκπαιδευτικός και ο σύζυγός της, αιτήθηκαν από μονάδα κοινωνικής φροντίδας (ΠΚΠΑ) της περιοχής τους την υιοθεσία τριών αδελφών. Οι λιγοστές απαιτήσεις τους ως προς το προφίλ των

επιθυμητών παιδιών και κυρίως ο αριθμός τους (τρία παιδιά) τούς κατατάσσει ψηλά στον κατάλογο των ζευγαριών, που θα ικανοποιηθούν άμεσα.

«Το μόνο που ζητήσαμε είναι να έχουν αντιμετωπίσιμα προβλήματα υγείας και να είναι έως τεσσάρων ετών το μικρότερο, για να μπορέσω εγώ ως εκπαιδευτικός να πάρω την αδεία μητρότητας και να μπορέσω να τους σταθώ και να περάσω μαζί τους το πρώτο διάστημα της προσαρμογής».

Τα κίνητρα της Νίκης θα μπορούσαν να αξιολογηθούν ως παιδοκεντρικά. Είναι έκδηλη η αγάπη της για τα παιδιά, καθώς η ικανοποίηση του μητρικού της ενστίκτου θα μπορούσε να προέλθει και από την υιοθεσία ενός μόνο παιδιού. Η εξυπηρέτηση της ανάγκης για ψυχική ικανοποίηση και οικογενειακή ολοκλήρωση, όπως αποτυπώνεται σε όλες τις συνεντεύξεις, στην περίπτωση της Νίκης εξασθενεί, ενώ παράλληλα προβάλλεται εναργώς ο χαρακτήρας της συνεισφοράς και της αυτοθυσίας.

Εκτός από τη Νίκη, που αιτείται τρία παιδιά και τη συγκινητική περίπτωση της Ευτυχίας, που αν και αιτήθηκε ένα παιδί από το ΜΗΤΕΡΑ δε δίστασε να αγκαλιάσει με αισθήματα άδολης μητρικής στοργής και το αδελφάκι του, οι υπόλοιποι συμμετέχοντες επιθυμούν παιδί με αντιμετωπίσιμα προβλήματα υγείας, αν ο υιοθετούμενος προστατεύεται από κοινωνική οργάνωση και στην περίπτωση της ιδιωτικής υιοθεσίας νεογνό, υγιές και λευκό.

Τα παιδιά μεγαλύτερης ηλικίας, με κάποια σωματική ή πνευματική πάθηση ή με βαρύ κληρονομικό ιστορικό είναι δύσκολο να υιοθετηθούν λόγω της περιορισμένης ζήτησής τους.⁹⁴⁸ Οι φορείς, που ασχολούνται με τη διαδικασία της υιοθεσίας, επιβεβαιώνουν, ότι οι Έλληνες δεν είναι δεκτικοί στην υιοθέτηση ενός παιδιού, όπως τα ανωτέρω.

Η Κ.Λ.7. περιγράφει τα χαρακτηριστικά του επιθυμητού παιδιού μέσα από την 37χρονη εμπειρία της ως κοινωνικού λειτουργού αρμόδιας για τη διεκπεραίωση υιοθεσιών:

«[...] Εδώ πέρα στην Ελλάδα τα ΑΜΕΑ δεν τα θέλουν καθόλου. Και μάλιστα τους λες ότι αυτή η πάθηση είναι θεραπεύσιμη, ιάσιμη και μπορεί να τύχει και σε σένα, να γεννήσεις ένα παιδί με στραβισμό. Και μένα η κόρη μου είχε παλινδρόμηση ούρων. Μπορεί η κατάσταση αυτή να έχει μία ταλαιπωρία, δε λέω, αλλά εντάξει φτιάχνει. (Συνεντ. Και σε αυτές τις ελαφριές παθήσεις είναι αρνητικοί;) Και σε αυτές ναι.

⁹⁴⁸ Φανάρας, Γ., 2005: 63

Παλιότερα επιλέγανε και το φύλο, αγόρι, κορίτσι. Δεν θέλαν απλώς ένα παιδί, θέλαν και το συγκεκριμένο φύλο [...]

Πράγματι, ο παράγοντας του φύλου κατά την επιλογή του παιδιού φαίνεται να ήταν τις προηγούμενες δεκαετίες μείζονος βαρύτητας. Σήμερα, το φύλο του παιδιού δεν αξιολογείται ως σημαίνον κριτήριο της υιοθεσίας. Στο παρελθόν, όμως, διαδραμάτιζε κεντρικό ρόλο κατά την κατασκευή του επιθυμητού παιδιού. Η κοινωνική αναπαράσταση του βιολογικού φύλου συσχετιζόταν με την επιλογή των υιοθετούμενων. Χαρακτηριστικά, όπως βρεφική ηλικία, σωματική και πνευματική υγεία, εθνοτική καταγωγή, κληρονομικό ιστορικό, υπερτερούσαν, συνέπλεαν ή μειονεκτούσαν σε σχέση με τη βιολογική ταυτότητα του παιδιού.

Σε κάποιες περιπτώσεις, οι μητέρες (κυρίως) εντυπώνουν τις επιθυμίες τους και τις προβολές τους προς το δυνάμει θετό τέκνο μέσα από τον ευκολότερο γονικό έλεγχο και την πειθάρχηση του παιδιού τους σύμφωνα με τη στερεοτυπική απεικόνιση του γενετικού φύλου τους.

Η Μαριάνθη ετών 70 (αρ. συνεντ: 19) αφηγείται, ότι επιθυμούσε κορίτσι, γιατί τείνει να είναι πιο υπάκουο και λιγότερο αντιδραστικό, ενώ η Ελένη ετών 50 (αρ. συνεντ: 13) ήταν θετικά διακείμενη στην υιοθεσία θήλεος τέκνου λόγω της προκατάληψής της για την ύφανση εγγύτερου συναισθηματικού δεσμού με κορίτσι:

Μαριάνθη: «Εγώ ήθελα κορίτσι, δεν ήθελα αγόρι. Και ο θεός μου έλεγε πως το κορίτσι και αν κάνει ένα σφάλμα, θα του δώσεις ένα μπάτσο, θα κάτσει στην άκρη, το αγόρι όμως θα ανοίξει την πόρτα και θα φύγει. Δε το θέλω το αγόρι».

Ελένη: «(Εγώ ήθελα κορίτσι) γιατί πίστευα ότι τα κορίτσια είναι πιο κοντά στις μαμάδες. Βέβαια τώρα όπως έχουν γίνει τα πράγματα, αυτό πια δεν ισχύει. Εγώ βλέπω κορίτσια που ο γιος είναι χίλιες φορές καλύτερος. Απλά σαν κορίτσια τα θέλουμε για να τα ντύνουμε καλύτερα, κάτι τέτοια χαζά».

Η Προκοπία (αρ. συνεντ: 16) περιγράφει ως εξής το ιδανικό για εκείνη θετό παιδί:

«Εγώ ήθελα κορίτσι, ήθελα κοριτσάκι, σε κάποια στιγμή που έβλεπα ότι είναι πολύ δύσκολο, έλεγα ό,τι να τύχει ας πούμε, αρκεί να είναι ένα υγιές παιδί και να μην είναι μαυράκι. Δεν ήθελε με τίποτα ο άντρας μου. Δεν ήθελε γυφτάκι (μιλάει πιο σιγά σαν να το λέει εμπιστευτικά). Έχω μια τρομερή αδυναμία στα κορίτσια».

Με την πάροδο των ετών και υπό το πρίσμα της προνοιακής θεώρησης διαφαίνεται μία τάση βελτίωσης του θεσμού ως προς τις αξιώσεις των θετών γονέων για το επιθυμητό παιδί. Όμως, την εικοσαετία 1960-1980 οι δυνάμει υιοθετούντες δίνουν έμφαση στο φύλο του θετού τέκνου επιλέγοντας να υιοθετήσουν μόνο

κορίτσια. Είναι τόσο μάλιστα περιζήτητα τα κορίτσια, που η κ. Όλγα χρειάστηκε να περιμένει επτά συναπτά έτη προκειμένου να αγκαλιάσει την αγαπημένη της θυγατέρα. Ενδιαφέρον παρουσιάζει η επιμονή των υιοθετούντων στην προτίμηση θήλεων βρεφών, που δεν υποχωρεί ούτε με τη διαθεσιμότητα των αγοριών ούτε και με την καθυστέρηση της εξυπηρέτησής τους.

Όλγα (αρ. συνεντ: 26):

«Αν θέλετε αγόρι έχουμε, κορίτσι θα πρέπει να περιμένετε», έτσι μας είπαν. (Συνεντ: Εσείς θέλατε κορίτσι;) Ναι. (Συνεντ: Για ποιο λόγο θέλατε κορίτσι;) Ε, το ήθελα κοριτσάκι. Τα αγόρια και τώρα που τα βλέπω τα αγαπώ. Μωρά δώσ' μου και πάρε την ψυχή μου. Αλλά το κοριτσάκι το ήθελα να το στολίσω, έχει άλλη χάρη (η φωνή της γίνεται απότομα πιο γλυκιά όταν αναφέρεται στα κορίτσια) (Συνεντ: Δηλαδή αγόρια είχε διαθέσιμα αλλά εσείς αρνηθήκατε να πάρετε;) Ναι. Ήθελα κορίτσι, δεν ήθελα αγόρι. Μου είπαν να πάρω αγόρι, μα δεν ήθελα και γι αυτό μου είπαν να περιμένω».

Αρκετές έρευνες έχουν αναδείξει την παράδοξη αυτή έμφυλη διάσταση της υιοθεσίας, όπου τα υιοθετούμενα κορίτσια διατηρούν ένα στατιστικά σημαντικό προβάδισμα έναντι των αγοριών. Οι Schechter (1970) and Kirk (1964) στην προσπάθειά τους να εξηγήσουν τους λόγους της αδιαπραγμάτευτης εκλογής των κοριτσιών διατυπώνουν μία θεωρία, που σχετίζεται περισσότερο με την αδυναμία αποδοχής της έλλειψης βιολογικού υιού παρά με τη στερεοτυπική αναπαράσταση της βιολογικής συμπεριφοράς. Όπως διατείνονται, ελάχιστοι γονείς δεν αντιμετωπίζουν δυσκολίες στη διαχείριση του ναρκισσιστικού τραύματος, ότι δε θα αποκτήσουν αρσενικό διάδοχο να συνεχίσει τη γραμμή αίματος της οικογένειας. Οι γυναίκες με σεβασμό στο πένθος, που βιώνουν οι σύζυγοί τους, συμβιβάζονται με την υιοθεσία κοριτσιών.⁹⁴⁹ Στην αιτιολογική αυτή βάση μπορεί να θεμελιωθεί η προτίμηση άρρενος τέκνου κατά τη βιολογική συγγένεια σε αντίθεση με την τεχνητή. Για άλλους πάλι υιοθετούντες η επιλογή θήλεος τέκνου συνδέεται με την εξεικόνιση του κοριτσιού ως εγγενώς πιο εσωστρεφούς, πράου και λιγότερο επικίνδυνου⁹⁵⁰, χωρίς να παραβλέπεται και η συναισθηματική εξάρτηση από τους γονείς του.⁹⁵¹

Σήμερα, οι αιτούντες υιοθεσία δίνουν έμφαση στην υγεία του παιδιού και στην ηλικία του:

⁹⁴⁹ Kent, K., & Richie, J., 1976: 517.

⁹⁵⁰ Φρειδερίκου, Α., & Φολέρου, Φ., 2004:30, Οικονομοπούλου, Γ., 2013: 161

⁹⁵¹ Melosh, B., 2002: 52

Αναστασία (αρ. συνεντ:11): «Ε, ναι, θέλουμε να είναι βρέφος και να μην έχει κάποια ιατρικά προβλήματα».

Νίκη (αρ. συνεντ: 7): «Εμείς αιτηθήκαμε την υιοθεσία τριών αδελφιών από το ΠΙΚΠΑ. Το μόνο που ζητήσαμε είναι να έχουν αντιμετωπίσιμα προβλήματα υγείας και να είναι έως τεσσάρων ετών το μικρότερο».

Αγάπη (αρ. συνεντ: 8):

«Εμείς θέλουμε ένα μωράκι να υιοθετήσουμε, δε μας πειράζει αν έχει κάποια προβλήματα υγείας αρκεί να είναι αντιμετωπίσιμα. (Συνεντ: Όταν λέτε μωράκι, μέχρι πόσων ετών ή μηνών θα θέλατε να είναι;) Δε θέλω να είναι πολύ μεγάλο, δηλαδή το ανώτερο μέχρι ενάμιση ετών, όχι παραπάνω. Γιατί φανταστείτε ένα μεγάλο παιδί με εμπειρίες από το ίδρυμα, από την ζωή του με τους φυσικούς γονείς, εγώ σας λέω σαν νοσηλεύτρια, δεν είναι εύκολο να προσαρμοστεί ούτε αυτό ούτε οι θετοί γονείς. Θα έχει ξεσπάσματα ή θα είναι κλειστό, εσωστρεφές. Δεν ξέρω με τρομάζουν αυτές οι καταστάσεις. Δεν είναι εύκολο δηλαδή να βάλεις όρια, το παιδί να πειθαρχήσει και να γίνει η σχέση αυτή λειτουργική».

Ελευθερία (αρ. συνεντ: 9):

«Η αλήθεια είναι ότι δεν μπορώ να μεγαλώσω ένα παιδί, που δεν είναι υγιές, που έχει ως πούμε κάποια ψυχοκινητικά προβλήματα ή κάποια πνευματικά προβλήματα. Γιατί δεν έχω την οικονομική άνεση, ούτε και τις αντοχές να τρέχω, ούτε και να πληρώνω γιατρούς για περίθαλψη. Έχω αγάπη να προσφέρω και να καλύψω κάποιες βασικές ανάγκες, που έχουν όλα τα παιδιά. Ούτε και η αδελφή μου είναι πλούσια, αλλά τώρα θα έχει δύο παιδιά. Τα βγάζει πέρα με στερήσεις. Στα παιδάκια, όμως, που έχουν κάποια προβλήματα, δεν είναι τόσο απλά τα πράγματα. Θέλει ιδιαίτερη ψυχική και σωματική και οικονομική δύναμη για να μπορέσεις να τα βγάλεις πέρα και εγώ δεν είμαι σίγουρη, ότι την έχω».

Ειρήνη (αρ. συνεντ: 6):

«Εμείς θέλαμε ένα βρέφος υγιές, για να μπορέσουμε να το μεγαλώσουμε από την αρχή».

Αρσινόη (αρ. συνεντ: 26):

«Ένα υγιές βρέφος, τίποτ' άλλο, ούτε φύλο ούτε τίποτα. Μόνο μικρό, όσο γινόταν πιο μικρό, να μην έχει μνήμες».

Όπως τονίζει ο κοινωνικός λειτουργός Δ.Β., οι προσδοκίες των ενδιαφερόμενων στρέφονται γύρω από τα «[...]τα υγιή βρέφη χωρίς νομικά προβλήματα και επιβάρυνση στο ιστορικό τους. Χωρίς νομικά προβλήματα εννοώ να έχουν παραχωρήσει οι γονείς γενική εξουσιοδότηση προς το ίδρυμα για να προχωρήσει σε υιοθεσία. Και όπως είπα να μην έχουν βεβαρυσμένο κληρονομικό παρελθόν. [...] Ένα ζευγάρι 38 ετών

αιτήθηκαν και σε 8 μήνες υιοθέτησαν. Γιατί το παιδάκι είχε λυκόστομα και δεν ήθελε να το υιοθετήσει κανείς. Όλα τα ζευγάρια, που ερχόντουσαν, με το που το αντίκριζαν, τρομάζανε. Μπορείτε να φανταστείτε από ποιους; Από ζευγάρι που ήταν οδοντίατροι και γνώριζαν, ότι το πρόβλημα αυτό διορθώνεται».

Η σταθερή προτίμηση του υγιούς και βρεφικής ηλικίας παιδιού αναπαριστά τον παραδοσιακό τρόπο θέασης της υιοθεσίας ανηλίκου από την πλευρά των θετών γονέων. Μολονότι έχει εκσυγχρονιστεί ως προς την ουσία και τον χαρακτήρα της σε σημείο που η Κουσίδου να κάνει λόγο για «υπηρεσία παιδικής προστασίας», εντούτοις οι αιτούντες επιμένουν στην πρόσληψη και νοηματοδότηση του θεσμού των προηγούμενων αιώνων. Πρόκειται τελικά για ένα θεσμό, με βαθύτατες ιστορικές και πολιτισμικές καταβολές, καθώς και θρησκευτικές, ανθρωπιστικές ή ωφελμιστικές σημασιολογήσεις ανάλογα με την οπτική γωνία των ενδιαφερομένων. Το συμφέρον, τελικά, του υιοθετούμενου επιδέχεται πολλαπλές ερμηνείες μέσα στα ατομικά ή συλλογικά συμφαζόμενα του υποκειμένου, που καλείται να το προσδιορίσει.

1.2.7.4.7. Το προφίλ των βιολογικών γονέων

Η εκτός γάμου απόκτηση παιδιού ήταν κατά το παρελθόν μία αρνητικά φορτισμένη διαδικασία και ισοδυναμούσε με παραβίαση των κοινωνικών κανόνων.⁹⁵² Η άγαμη μητέρα, που παρέκκλινε από τα συμβατά ήθη, αναγκαζόταν από το θεσμικό και κοινωνικό κατεστημένο στην εγκατάλειψη του παιδιού της.⁹⁵³ Πολλές ήταν και οι περιπτώσεις υιοθεσίας νεογνών λόγω ορφάνιας⁹⁵⁴, όπως στην περίπτωση του θετού τέκνου της Μαριάνθης.⁹⁵⁵ Σήμερα, πάντως, η μόνη μητέρα δεν αντιμετωπίζει περιθωριοποίηση και ρατσισμό ούτε και εξωθείται στον αποχωρισμό του παιδιού της για λόγους κοινωνικής επανένταξης ή οικονομικής αδυναμίας. Η τεκνοποιία αποτελεί πλέον μία συνειδητή επιλογή χάρη στον έλεγχο των γεννήσεων και τις κοινωνικές πολιτικές. Τα ιδρύματα δε διαθέτουν πια βρεφοδόχο, ούτε και ενθαρρύνουν τις μητέρες να εγκαταλείψουν τα παιδιά τους.

Σύμφωνα με την Κ.Λ.8 (αρ. συνεντ: 46):

«[...] Τα ιδρύματα κρατάνε όλο το νομικό κομμάτι σωστά. Το νόμιμο. Θέλω να πω αν είναι μία μητέρα μόνη θα προσπαθήσουν να την υποστηρίξουν να κρατήσει το

⁹⁵² Bernstein, R., 1963: 22

⁹⁵³ Παπαγιαννακοπούλου – Σπέντζα, Ε., 1997: 141

⁹⁵⁴ Blaikie, A., 1993: 23

⁹⁵⁵ Η βιολογική μητέρα έχασε αιφνίδια τον σύζυγό της σε εργατικό ατύχημα και έμεινε μόνη με πέντε παιδιά.

παιδί. Ή αν δεν μπορεί να το θρέψει δεν θα της πούνε έλα μωρέ, δώστο για υιοθεσία. Δεν θα την πίεςουν να αφήσει το παιδί. Γιατί αν η μητέρα δεν μπορεί να κρατήσει προσωρινά το παιδί της και το αφήνει σε μία κοινωνική δομή, δε σημαίνει ότι αυτό το παιδί θα πρέπει να αποχωριστεί τη φυσική του μητέρα. Αντίθετα, η δομή αυτή θα πρέπει να στηρίζει την μητέρα όσο διάστημα θα προσπαθήσει αυτή να τακτοποιηθεί. Βαρύτητα δηλαδή δίνεται στην βιολογική συγγένεια και μόνο όταν αυτή δεν επαρκεί για πάρα πολύ σοβαρούς λόγους τότε το παιδί θα δοθεί για υιοθεσία. Έτσι δεν υπάρχουν πολλά παιδιά για υιοθεσία. Είναι αυτό που λέγανε παλιά ότι στα ιδρύματα δεν φτάνουν τα υγιή παιδιά, τα καλά παιδιά [...].

Καθώς πλέον ούτε και τα ορφανά παιδιά του πολέμου τροφοδοτούν με έμψυχο υλικό τον μηχανισμό της υιοθεσίας, οι ανήλικοι, που καταλήγουν σε κέντρο κοινωνικής προστασίας είναι παιδιά, που έχουν στερηθεί την οικογένειά τους πραγματικά ή λειτουργικά, με τη συναίνεση των φυσικών τους γονέων ή κατόπιν εισαγγελικής παραγγελίας.

Ο Δ.Β. (αρ. συνεντ: 49) συγκεκριμενοποιεί την κατηγορία των φυσικών μητέρων, που σήμερα παραιτούνται από την άσκηση της γονικής μέριμνας των παιδιών τους.

«[...] Μόνο το 15% των παιδιών στα κέντρα προστασίας έχουν στοιχεία εγκατάλειψης κυρίως επειδή γεννήθηκαν με κάποια αναπηρία ή από μόνη μητέρα αλλοδαπή. Τα υπόλοιπα είναι παιδιά γονέων, που η Πολιτεία τούς έχει αφαιρέσει τον γονεϊκό ρόλο. Είτε γιατί η μόνη μητέρα είναι βαθιά χρήστρια ναρκωτικών ουσιών και δεν μπορεί να ανταπεξέλθει στον γονεϊκό της ρόλο, είτε γιατί έχει ψυχική πάθηση ή νοητικά ζητήματα και δεν αντιλαμβάνεται την γονεϊκή της ιδιότητα. Σε αυτές τις περιπτώσεις έπειτα από εισήγηση της κοινωνικής υπηρεσίας στον εισαγγελέα δίδεται εισαγγελική παραγγελία για την τοποθέτηση των παιδιών αυτών σε ίδρυμα. Από αυτά τα παιδιά το 42% επιστρέφει στη φυσική του οικογένεια ή στην ευρύτερη οικογένεια. Γιατί οι κοινωνικές υπηρεσίες έχουν φροντίσει να ελέγξουν το ευρύτερο συγγενικό περιβάλλον της μητέρας και αν η ίδια αποποιηθεί τη γονική μέριμνα, τότε το παιδί δίδεται στον πλησιέστερο συγγενή, που έχει κριθεί κατάλληλος να μεγαλώσει το παιδί αυτό [...].»

Στο ιδιάζον καθεστώς των ιδιωτικών υιοθεσιών οι γεννήτορες είναι ως επί το πλείστον «αλλοδαποί. Μόνες μητέρες αλλοδαπές κατά κύριο λόγο από Βουλγαρία», όπως χαρακτηριστικά τονίζει η Κ.Α.10. Η Χριστίνα, η οποία είναι εργοθεραπεύτρια από το δείγμα των LGBT ατόμων, αναφέρει ότι «πάρα πολλές φυσικές μητέρες είναι ή Ρομά ή από Βουλγαρία. Κάποιες από αυτές ανήκουν σε ευάλωτες, αναλφάβητες ομάδες

και κάποιες το κάνουν και επάγγελμα». Και η Σωτηρία επιβεβαιώνει τα ως άνω επικαλούμενη τη συζήτηση, που είχε με δικηγόρο σχετικά με την ιδιωτική υιοθεσία:

«[...] Μου είπε πως όλα τα παιδιά που δίνονται σε ιδιωτική υιοθεσία είναι Ρομά. Από τη Βουλγαρία. Τώρα μου είπε αν είμαι τυχερή και βρεθεί κανένα ζευγάρι Έλληνες και θέλουν να δώσουν το παιδί τους για κάποιο λόγο ή αν κάποια άγαμη μητέρα θέλει να το δώσει ή κάποια φοιτήτρια, τότε μόνο θα πάρω Ελληνάκι. Αλλά γενικά να μην έχω πολλές ελπίδες γι αυτό [...]».

Η Έλλη περιγράφει ως εξής τη βιολογική μητέρα της κόρης της:

«[...] Κάποια στιγμή όταν ψάξαμε, μάθαμε, ότι μένει στη διπλανή μας πόλη έξω σε ένα χωριό, είναι από άλλη φυλή και ζει στην ανέχεια. Κάποια στιγμή μας είπαν κιόλας, ότι έδωσε για υιοθεσία ακόμη ένα μωρό της. Μετά από την κόρη μου απέκτησε ένα αγοράκι, που το έδωσε και αυτό αμέσως. Το έκανε για να πάρει λεφτά [...]».

Ανάλογη είναι και η περίπτωση της Ευτέρπης, η οποία εξηγεί, ότι η βιολογική μητέρα Βουλγαρικής υπηκοότητας εισήχθη σε μαιευτήριο της Ξάνθης για τον τοκετό. Αμέσως μετά τη γέννα και την παράδοση του παιδιού εγκατέλειψε την Ελλάδα. Ιστορεί, ότι είχε έξι παιδιά.

«Και μετά από εμένα, πάλι έμεινε έγκυος και πάλι το έδωσε. Δεν μπορούσαν, ήταν πολύ φτωχοί, έκαναν συνέχεια παιδιά, τελοσπάντων. Δεν ήταν παντρεμένη η μάνα, δεν ήταν παντρεμένη με τον πατέρα [...]».

Το προφίλ, επομένως, των γεννητόρων δε συνάδει με τα κοινωνικοοικονομικά χαρακτηριστικά της φυσικής οικογένειας του προηγούμενου αιώνα. Πλέον, οι περιπτώσεις, όπου το βιολογικό περιβάλλον διακρίνεται από πολυγονία και οικονομική ανέχεια και ως εκ τούτου είναι πρόθυμο να συναινέσει στην υιοθεσία έχει χαρακτηριστικά αλλοδαπότητας και συναντάται κυρίως στις ιδιωτικές μετακινήσεις. Στα κέντρα κρατικής προστασίας τα περισσότερα παιδιά φιλοξενούνται έπειτα από εντολή του αρμόδιου εισαγγελέα ανηλίκων, χωρίς δηλαδή τη συναίνεση των γονέων τους. Τέλος, προστατεύονται και παιδιά, όπου οι φυσικοί γονείς τα εγκατέλειψαν λόγω κάποιας βαριάς αναπηρίας.

1.2.7.4.8. Η κοινωνική έρευνα

Βασικός σκοπός της κοινωνικής έρευνας σχετικά με τη γονεϊκή ικανότητα των αιτούντων είναι η υποβοήθηση του δικαστηρίου, ώστε αυτό να αποφανθεί, αν η συγκεκριμένη υιοθεσία εξυπηρετεί το συμφέρον του ανηλίκου. Είναι, λοιπόν, προφανές, ότι η κοινωνική έρευνα διαδραματίζει πρωτεύοντα ρόλο στην τελική

έκβαση της αιτήσεως υιοθεσίας. Θα πρέπει να έχουμε υπόψη, ότι σε κάθε υπόθεση υιοθεσίας συγκρούονται τα εξής συμφέροντα: α) Το συμφέρον του υιοθετούμενου ανηλίκου, β) Το συμφέρον του υιοθετούντος ενηλίκου και γ) Το συμφέρον του κράτους. Ο αρμόδιος κοινωνικός λειτουργός προσπαθεί μέσα από τη διερεύνηση των πτυχών της κάθε αίτησης να εξακριβώσει, αν ικανοποιείται το συμφέρον του υιοθετούμενου και σε δεύτερο βαθμό αν συγκλίνουν μεταξύ τους τα συμφέροντα των τριών μερών. Η διερεύνηση αυτή προκύπτει μέσα από τον έλεγχο της καταλληλότητας των υποψήφιων γονέων βάσει των προϋποθέσεων, που τάσσει ο νόμος 2447/1996. Οι θετικές προϋποθέσεις της υιοθεσίας στοχεύουν παραδοσιακά αλλά και σύμφωνα με το πνεύμα του νόμου στη λειτουργία και την εξασφάλιση της επιτυχίας της ιδρυόμενης γονικής σχέσης μέσα από τη σωματική και πνευματική υγεία, τα γνήσια ελατήρια, την περιουσιακή και οικονομική κατάσταση, τη διαφορά ηλικίας.

Οι συμμετέχοντες κοινωνικοί λειτουργοί οριοθετούν τον ρόλο τους ως εξής:

Κ.Λ.4.:

«(Ποιος είναι ο ρόλος του Κ.Λ. σε μία υπόθεση υιοθεσίας;) Επίσκεψη κατ' οίκον. Η διενέργεια κοινωνικής έρευνας, δηλαδή εξετάζει οικονομική κατάσταση, ενδοοικογενειακές σχέσεις, κατάσταση οικίας, προσπάθεια τεκνοποίησης, ιατρικό ιστορικό, δηλαδή βλέπει αν ο αιτών ή το υποψήφιο ζευγάρι είχε προβλήματα υγείας, κάποια ψύχωση, αν λαμβάνει κάποια επιδόματα, τις σχέσεις μέσα στο ευρύτερο συγγενικό περιβάλλον, καταβολές κουλτούρας, πεποιθήσεις, αξίες. Επίσης, ενδιαφέρονται να μάθουν για τον σεξουαλικό προσανατολισμό, τις απόψεις τους για τις διαφυλικές σχέσεις, για τις έμφυλες γενικά σχέσεις, για τη στάση ζωής τους. Θέλουν δηλαδή να πεισθούν ότι το παιδί δε θα ζει σε ένα διαταρακτικό περιβάλλον, γι αυτό πρέπει να γνωρίζουν αν οι αιτούντες έχουν λευκό ποινικό μητρώο, αν είναι χρήστες ουσιών, κληρονομικότητα και άλλους εκλυτικούς παράγοντες».

Ο κοινωνικός λειτουργός έχοντας ως γνώμονα πάντοτε το συμφέρον του τέκνου εξετάζει, αν συντρέχουν στο πρόσωπο του αιτούντος οι θετικές προϋποθέσεις του νόμου, αν δηλαδή διαθέτει ακμαία σωματική, πνευματική και ψυχική υγεία, την κατάλληλη ηλικία, το άρτιο ήθος, καλή οικογενειακή, περιουσιακή και οικονομική κατάσταση και αν έχει την ωριμότητα να μεγαλώσει ένα παιδί. Πέραν των τυπικών προϋποθέσεων, που τάσσουν οι σχετικές διατάξεις της υιοθεσίας, η αρμόδια κοινωνική υπηρεσία επιβαρύνεται να αξιολογήσει και τους λόγους, για τους οποίους το άτομο ή το ζευγάρι έχει καταλήξει στην υιοθεσία καθώς και την αμοιβαία ικανότητα προσαρμογής.

Κ.Α.10 (αρ. συνεντ: 48):

«Κρίνουμε πρώτα απ' όλα τα κίνητρα των υποψηφίων, να είναι παιδοκεντρικά, να έχουν δηλαδή ως στόχο την βελτίωση των συνθηκών ζωής του παιδιού, εξετάζουμε την ηλικία, την σωματική και την πνευματική τους κατάσταση. Γιατί το συμφέρον του παιδιού είναι να έχει αρτιμελείς γονείς με σωματικές και ψυχικές αντοχές, να είναι μορφωμένο όσο το δυνατόν για να δώσει πνευματικά ερεθίσματα στο παιδί, να έχει μία περιουσιακή κατάσταση επαρκή και ένα σταθερό εισόδημα».

Ο εξονυχιστικός έλεγχος της καταλληλότητας των υποψηφίων εμπεδώνεται από τους ίδιους τους δέκτες ως επίπονος και ψυχοφθόρος. Οι υποψήφιοι θετοί γονείς εγκαλούν τους κοινωνικούς λειτουργούς ως ιδιαίτερα ψυχρούς και απόμακρους. Σε συνδυασμό μάλιστα με τις πολύ προσωπικές ερωτήσεις, που υποβάλλονται στους ερωτώμενους, βιώνουν τη διαδικασία αυτή ως μία ψυχική απογύμνωση.

Η Αρσινόη (αρ. συνεντ: 26) περιγράφει λεπτομερώς τα συναισθήματά της κατά τις ιδιαίτερα απαιτητικές «εξετάσεις γονεϊκότητας»:

«Στο ΜΗΤΕΡΑ [...] περιμέναμε έξω τη σειρά μας για τη συνέντευξη και ένιωθα λες και πήγαινα να δώσω εξετάσεις, λες και κρινόταν η ζωή μου από αυτό. Δε θυμάμαι να ένιωσα περισσότερο καρδιοχτύπι. Αισθανόμουν ότι περνούσα από μία εξεταστική επιτροπή. Και ούτε ένα χαμόγελο για εμψύχωση. Λες και ήμασταν εγκληματίες, μας εξέταζαν γιατί αυτό γιατί εκείνο. Και ένιωθα ότι ήταν αδιάκριτοι. [...] Θα έπρεπε να είναι πιο ανθρώπινοι και να βλέπουν με περισσότερο ευαισθησία τους ανθρώπους που θέλουν να υιοθετήσουν. Γιατί είναι άνθρωποι ταλαιπωρημένοι. Καταλαβαίνω ότι αγωνίζονται για το καλό των παιδιών που φροντίζουν, όμως αν γίνουν λίγο πιο ανθρώπινοι, αν χαμογελούν έστω και λίγο, δεν θα διακινδυνεύσει το καλό των παιδιών έτσι;».

Ο κοινωνικός λειτουργός Δ.Β. παραδέχεται, ότι ενδεχομένως οι υπάλληλοι της κοινωνικής υπηρεσίας να μην είναι φιλικοί κατά την έρευνα, όμως εξηγεί:

«[...] Ένας κοινωνικός λειτουργός πρέπει να έχει πολλά πρόσωπα, για να κρίνει τις αντοχές του ζευγαριού. Αν με την πρώτη, όμως, δυσκολία τα παρατάνε αυτό σημαίνει πως δεν είναι ικανοί να μεγαλώσουν ένα παιδί. Καταλαβαίνω πως θέλουν να ακούσουν έναν καλό λόγο, αλλά ο κοινωνικός λειτουργός είναι ένας άνθρωπος που κρίνει πρώτα απ' όλα το συμφέρον του παιδιού και όχι των υποψηφίων γονέων [...]»

Στον προληπτικό αυτό έλεγχο η κοινωνική υπηρεσία λειτουργεί δικαιοκριτικά και απολαύει ελευθερίας εκτιμήσεως των προσόντων των υποψηφίων θετών γονέων. Η επισταμένη και διεξοδική έρευνα από τη μία και η υποκειμενικότητα των

αποτελεσμάτων από την άλλη συμβάλλουν στο να θεωρείται το στάδιο αυτό ως το κρισιμότερο της όλης διαδικασίας.

Ο Δ.Β. (αρ. συνεντ: 49) με ειλικρίνεια επιβεβαιώνει τη θεωρία:

«(Συνεντ: Υπάρχει η πιθανότητα ο συγκεκριμένος κοινωνικός λειτουργός να είναι ανεπαρκής και η αίτηση να μην τύχει δίκαιης εξέτασης;) Φυσικά, η εμπειρία παίζει πολύ σημαντικό ρόλο, ουσιαστικά είναι η εξειδίκευση που πρέπει να έχει, για να μπορέσει να κρίνει αντικειμενικά και αμερόληπτα και να μην παρασυρθεί από υποκειμενικές αντιλήψεις ή προσωπικά πιστεύω. Είναι τεράστιο θέμα η εμπειρία, τεράστιο προσόν. Και μη ξεχνάτε ότι η υιοθεσία είναι ένας συνδυασμός κοινωνικών και νομικών ζητημάτων και οπωσδήποτε απαιτείται η γνώμη ενός νομικού συμβούλου, ενός νομικού συνεργάτη δηλαδή που θα έχει γνωμοδοτικό ρόλο. (Συνεντ: Οι δυσκολίες, που αντιμετωπίζει ένας κοινωνικός λειτουργός εκτός από αυτές που αναφέρατε δηλαδή την έλλειψη επιστημονικού συμβουλίου, που θα συνδράμει στην κοινωνική έκθεση, την εμπειρία, την κατάρτιση και την υποστελέχωση, πηγάζουν και από νομοθετικά κενά ή τεχνικά κενά;) Ναι ασφαλώς εκτός από τις ελλείψεις στην εκτελεστική εξουσία υπάρχουν ελλείψεις και στη δικαστική εξουσία. Δεν υπάρχει το δικαστήριο οικογενειακού δικαίου. Δεν υπάρχει ο δικαστής με ειδίκευση στο οικογενειακό δίκαιο και με κοινωνιολογική εκπαίδευση, ώστε να μπορεί να κρίνει ποιο είναι το συμφέρον του παιδιού και να μην στηρίζεται αποκλειστικά και τυφλά στην γνωμάτευση του κοινωνικού λειτουργού [...]».

Η διαδικασία της κοινωνικής έρευνας συντομεύεται, ωστόσο, στην περίπτωση της ιδιωτικής υιοθεσίας, όπως και στην περίπτωση των ανεπιθύμητων παιδιών. Εκτιμώντας τις ιδιαίτερες συνθήκες της κάθε υπόθεσης, ήτοι στη μεν ιδιωτική υιοθεσία την ένταξη του παιδιού στην οικογένεια, στη δε αίτηση υιοθεσίας ενός «αδικημένου» παιδιού την έλλειψη ενδιαφέροντος, ο κοινωνικός λειτουργός σταθμίζει το συμφέρον του παιδιού ανάμεσα στην ιδρυματοποίηση και το οικογενειακό πλαίσιο, προτιμώντας το δεύτερο, ακόμη και αν δεν ανταποκρίνεται στο ιδεατό πρότυπο κατά τους υπολογισμούς του.

Ο Άκης (αρ. συνεντ: 27), ο ομοφυλόφιλος 30χρονος περιγράφει συνοπτικά την πραγματική ζωή εντός ιδρύματος:

«(Συνεντ: Γιατί είπατε προηγουμένως, ότι όσες νοσηλεύτριες αγαπάνε πραγματικά τα παιδιά με συμβουλεύουν να το υιοθετήσω) [...] Δεν θα έκρινα ποτέ την δουλειά τους εκεί μέσα, γιατί και εγώ ο ίδιος αν δούλευα, δεν ξέρω πώς θα ήμουν αν θα έπρεπε να τρέξω για είκοσι παιδιά. (Συνεντ: Έχει πράγματι είκοσι παιδιά ο κάθε θάλαμος ή το λέτε έτσι σχηματικά;) Ναι σε έναν θάλαμο πρέπει να έχει είκοσι παιδιά. Και οι

νοσηλεύτριες πρέπει να είναι από δύο μέχρι τρεις. Αν είναι δύο σκεφτείτε ότι πρέπει να τρέξουν για δέκα παιδιά με προβλήματα [...].»

Και η Έφη (αρ. συνεντ: 32) η 34χρονη νομικός από την ίδια ομάδα επιβεβαιώνει τον ισχυρισμό του Άκη:

«[...] Και εγώ που πήγα στο ΠΙΚΠΑ και είδα αυτά τα παιδιά, γιατί πήγα δύο τρεις φορές, ήταν πολύ παραμελημένα αυτά τα παιδιά. Οι δημόσιοι υπάλληλοι έκαναν τσιγάρο λίγο παραπέρα και ήμασταν εμείς μία χούφτα εθελοντές και ψαχνόμασταν με το τι θα κάνουμε με όλα αυτά τα μωρά. Ήταν πολύ παραμελημένα και πολλές φορές αναρωτιέμαι αν όλα αυτά τα ιδρύματα δώσουν αυτά τα παιδιά αύριο τι θα έχουν τα ίδια ως λόγο ύπαρξης; Γιατί όπως υπάρχει το συμφέρον του παιδιού έτσι υπάρχει και το συμφέρον του οργανισμού. Να συντηρηθεί [...].»

Η ανάμειξη κρατικών υπηρεσιών, που εποπτεύονται από το κράτος, πρωταρχική αποστολή έχει την προστασία του βέλτιστου συμφέροντος του υιοθετούμενου. Σκοπός της κρατικής ανάμειξης είναι η τοποθέτηση του διακινούμενου παιδιού σε σταθερό οικιακό περιβάλλον, το οποίο θα λειτουργεί ομαλά και σύμφυτα με την κοινωνική αποστολή της οικογένειας. Η διαδικασία υιοθέτησης από δημόσιο φορέα είναι ιδιαίτερος επίπονη και εξαντλητική, απαραίτητη όμως κατά την κοινωνική υπηρεσία για τη διασφάλιση της νομιμότητας και της ευημερίας του διακινούμενου περιζήτητου παιδιού. Αντίθετα, ο έλεγχος της καταλληλότητας των γονέων χαλαρώνει, όταν το προς υιοθεσία τέκνο είναι το λιγότερο επιθυμητό παιδί.

1.2.7.4.9. Η αναζήτηση της βιολογικής καταγωγής

Η ίδρυση οικογένειας μέσω της υιοθεσίας κατά μίμηση της φύσης και η πλήρης εξομοίωση του θετού τέκνου με γνήσιο κατιόντα περιβάλλεται με εγγυήσεις διαφύλαξης του δεσμού αυτού. Προς τον σκοπό αυτό κρίθηκε, ότι εναρμονίζονται περισσότερο και οι πρακτικές μυστικότητας της υιοθεσίας, ούτως ώστε να μην διαταράσσεται η ψυχική ισορροπία του υιοθετούμενου και γενικότερα της υιοθετούσας οικογένειας. Παράλληλα, οι υιοθετούντες νιώθουν, ότι πολύ πιο εύκολα θα μπορέσουν να διαχειριστούν την προοπτική της αναζήτησης της βιολογικής καταγωγής και θα μπορέσουν να συνδράμουν σε αυτό το παιδί τους, αν η υιοθεσία είναι κρατική.

Για τη Νίκη (αρ. συνεντ: 7) η υιοθεσία από κέντρο παιδικής προστασίας αποτελεί πρώτιστο μέλημά της ακριβώς λόγω αυτού του τελευταίου παράγοντα:

«Στραφήκαμε απευθείας σε κρατικό ίδρυμα. Από την αρχή είχαμε αποφασίσει πως θα ακολουθήσουμε τη νόμιμη οδό σύμφωνα με το γράμμα του νόμου και δεν θα επιτρέψουμε σε κανέναν ούτε να εκμεταλλευτεί την αδυναμία μας ούτε και να εκμεταλλευτούμε εμείς την αδυναμία του φυσικού γονέα. Γιατί είτε το θέλουμε είτε όχι το παιδί έχει βιολογικούς γονείς, δεν μπορώ να το ακυρώσω αυτό, ούτε και να το παραβλέψω. Διότι ακόμη κι αν εγώ εθελουφλώ, αυτοί δεν θα πάσουν να υπάρχουν. (Συνεντ: Είχατε συνεπώς απορρίψει την λύση της ιδιωτικής υιοθεσίας από την αρχή, σωστά;) Ναι, επειδή θέλαμε μεγαλώνοντας το παιδί, να μπορέσει να βρει τους βιολογικούς του γονείς αν το θελήσει, έχοντας να στραφεί σε κάποιο σοβαρό φορέα».

Το θέμα της βιολογικής αλήθειας είναι εξαιρετικά ευαίσθητο για τους θετούς γονείς και διεγείρει ανάμεικτα συναισθήματα φόβου, αγωνίας, θλίψης και θυμού. Οι υιοθετούντες παρά το γεγονός ότι αντιλαμβάνονται την αναγκαιότητα αποκάλυψης της προέλευσης στο τέκνο τους, η εικόνα των φυσικών γονέων δεν παύει να τους είναι δυσάρεστη έως απειλητική. Σε όλες σχεδόν τις συνεντεύξεις οι ερωτήσεις, που αφορούσαν το προφίλ της φυσικής μητέρας, δεν απαντήθηκαν με το αιτιολογικό (ίσως και πρόφαση) ότι αφορούν μυστικές και απόρρητες πληροφορίες. Ωστόσο, δε γίνεται αντιληπτό πώς και με ποιο τρόπο οι γενικόλογες αυτές πληροφορίες σχετικά με τα δημογραφικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά των γεννητόρων, όπως η ηλικία, το μορφωτικό επίπεδο, το κοινωνικό status, το επάγγελμα και οι λόγοι αποχωρισμού, θα πρόδιδαν την ταυτότητά τους. Πίσω από την κατηγορηματική άρνηση και την αμυντική στάση αναμφίβολα λανθάνει μία εσκεμμένη προσπάθεια απεμπολισμού της ύπαρξής τους.

Και οι επαγγελματίες, που ειδικεύονται στις υιοθεσίες, επιβεβαιώνουν, ότι οι θετοί γονείς αποφεύγουν να μιλήσουν στο θετό τέκνο τους για την καταγωγή του.

Κ.Α.3 (αρ. συνεντ: 41):

«[...] Εκεί ακόμη αντιμετωπίζουμε προβλήματα. Ενώ τους λέμε, ότι είναι αναγκαίο, απαραίτητο να το λένε, το αναβάλλουν ή δεν το λένε όπως θα έπρεπε [...].»

Μ.Θ. (αρ. συνεντ: 50):

«[...] Δεν είναι ανοικτοί οι θετοί γονείς ιδιαίτερα, μπορεί να λένε «ναι είσαι υιοθετημένος» ας πούμε αλλά μετά δεν είναι ιδιαίτερα ανοικτοί [...].»

Η Χριστίνα (αρ. συνεντ: 38), η 33χρονη εργοθεραπεύτρια, επικαλείται από την επαγγελματική της εμπειρία ένα περιστατικό ψυχολογικής διαταραχής ενός πεντάχρονου υιοθετούμενου κοριτσιού, επειδή η μητέρα του τού αποκάλυψε σε αυτή την ηλικία τη θετή του ιδιότητα.

«[...] Το αρνητικό της ιδιωτικής υιοθεσίας ήταν ότι δεν πλαισίωσε κάποιος την μαμά κάποιος κοινωνικός λειτουργός ή κάποιος ψυχολόγος να της εξηγήσει πώς πρέπει να χειριστεί την κατάσταση με το παιδί. Οπότε εκείνη έπραξε έτσι όπως πίστευε με αποτέλεσμα να δημιουργήσει αντίθετα αποτελέσματα. Όταν γίνεται μία πράξη υιοθεσίας αυτό που συμβουλευόμαστε είναι είτε το λες πάρα πολύ μικρό σε ηλικία δύο δυόμισι ετών είτε πάρα πολύ μεγάλο, να ξέρεις ότι θα μπορέσει συναισθηματικά να διαχειριστεί μία τέτοια ακραία κατάσταση [...]».

Το πρόσωπο της βιολογικής μητέρας αναμοχλεύει δυσάρεστα συναισθήματα στους θετούς γονείς. Αντιλαμβάνονται τη γενετική σύνδεση μεταξύ του παιδιού τους και των φυσικών γονέων ως μία αναπόφευκτη και εξαναγκαστική παρουσία στον οικογενειακό τους βίο και γι' αυτό προσπαθούν με κάθε τρόπο να την αποβάλλουν από τη ζωή τους. Οι συνεντευξιαζόμενοι πολλές φορές ανέφεραν, ότι έχουν ξεχάσει, ότι το παιδί τους είναι θετό. Παράλληλα, δεν έκρυβαν την απαρέσκειά τους, όταν η αναφορά στα βιολογικά υποκείμενα γινόταν με τον όρο «φυσικοί γονείς» και όχι «γεννήτορες», όπως έσπευδαν να διορθώσουν (Ιάκωβος, αρ. συνεντ: 4, Ασπασία, αρ. συνεντ: 31). Αυτή η εμπρόθετη διαγραφή της βιολογικής προέλευσης του τέκνου τους δεν επιχειρείται μόνο διά της απαξίωσης της γενετικής ταυτότητας ή διά της σιωπής.

Η Μ.Θ. (αρ. συνεντ: 50) μέσα από την επαγγελματική της διαδρομή στο χώρο αναζήτησης των ριζών μαρτυρά, ότι πολλές φορές οι υιοθετούντες βάλλονται κατά της προσωπικότητας των γεννητόρων. Οι αρνητικές αυτές σημασιολογήσεις τροφοδοτούμενες από τον φόβο και την ανασφάλεια βλάπτουν τελικά την ίδια την σημαντικότητα των σχέσεων με τους θετούς γονείς, όπως και τη δόμηση μίας υγιούς ταυτότητας του παιδιού:

«[...] Ο εγωισμός των θετών γονέων είναι μία άλλη ιστορία. Τώρα αν είναι Ρομά, αυτό ισχύει και για τους Έλληνες Ρομά εννοώ, δυστυχώς και αυτό έγκειται και στο τι τους έχουν πει οι γονείς, διότι εγώ έχω δει άνθρωπο που έλεγε σιχαίνομαι τους παλιόγυφτους, διότι έτσι μεγάλωσα. Διότι στο σπίτι μέσα η λέξη παλιόγυφτος και παλιόγυφτος έπεφτε. Και όταν μετά αποκαλύφτηκε, ότι ήταν Ρομά, δεν ήξερε τι να κάνει. Ας πούμε ότι έχει πάει στο ψυχίατρο. Έχω κοπέλα, η οποία είπε, ότι αν είμαι Ρομά, εγώ θα χωρίσω. Διότι, αν μάθουν ότι τα πεθερικά μου είμαι Ρομά, θα με διώξουν. Άλλη ήρθε με την υπόνοια ότι μπορεί να είναι Ρομά, γιατί δε φαίνονται όλοι στο χρώμα, υπάρχουν και πολύ άσπροι άνθρωποι Ρομά, διότι το χρώμα τους δεν παραπέμπει όλων σε Ρομά και μου είπε μόνο ένα μη μου πείτε ότι είμαι Ρομά.

(Συνεντ: Και τελικά ήταν Ρομά;) Ναι. (Συνεντ: Και τι έγινε;) Φύγανε με σκοπό να το σκεφτούνε, δεν ήρθαν ούτε καν στη συμβουλευτική και δεν τους ξαναείδα [...].»

Η πρακτική, επομένως, της μυστικότητας, της συσκοτίσις ή ακόμη και της άρνησης της γενεαλογικής καταγωγής δέχεται έντονη αμφισβήτηση, καθώς «θεωρείται ύβρις για την ανθρώπινη αξιοπρέπεια». ⁹⁵⁶ Αντίθετα, μία ανοικτή στάση προς το γεγονός της υιοθεσίας, που παρέχει έμπρακτα τη δυνατότητα στον υιοθετούμενο να γνωρίσει τους βιολογικούς γονείς, δε ζημιώνει και δε μεταβάλλει τη φύση και την ποιότητα του κοινωνικοσυναισθηματικού γονεϊκού δεσμού. Η 80χρονη Όλγα (αρ. συνεντ: 25), παρόλο που ήταν ανήσυχη σχετικά με την επιθυμία της κόρης της να αναζητήσει τη φυσική της μητέρα, επέδειξε εγκράτεια και λογική. Προείχε, όπως δηλώνει, η ευτυχία της Μαγδαληνής:

«[...] Ναι, ήμουν ανήσυχη αλλά έλεγα μέσα μου φτάνει να είναι ευτυχισμένο το παιδί μου. Μόνο αυτό θέλω. Να είναι καλά. Εγώ την μεγάλωσα, την έκανα κοπέλα, τώρα ν' ανοίξει μόνη της τα φτερά της και να πετάξει. Η σχέση μας δε θα χαλάσει, ότι και να γίνει [...].»

Η Μαγδαληνή εξηγεί τον λόγο αναζήτησης της καταγωγής της στη μητέρα της:

«Μαμά δεν σε αφήνω εγώ εσένα, αλλά θέλω να μάθω το γιατί με έδωσε. Μόνο για αυτό το γιατί θέλω να την βρω».

Το θετό τέκνο καλείται να διαμορφώσει μία ενιαία και σταθερή εσωτερική εικόνα για τον εαυτό του ως πρόσωπο. Σύμφωνα με την έρευνα της Ταυλαρίδου – Καλούτση το 1970 επί υιοθετημένων παιδιών, το πρόβλημα που αντιμετωπίζουν είναι βασικά η αναζήτηση μίας ταυτότητας, η οποία διακρίνεται σε σωματική και κοινωνική. ⁹⁵⁷ Όπως εξηγεί η Παπαγιαννακοπούλου-Σπέντζα πολλά θετά παιδιά σε κάποια στιγμή της ζωής τους αισθάνονται την ανάγκη να γνωρίσουν τους βιολογικούς τους γονείς, γεγονός που μπορεί να ερμηνευτεί από τη θετή οικογένεια ως έλλειψη αγαπής προς αυτήν ή ως αποτυχία στο γονεϊκό ρόλο. ⁹⁵⁸

Στην προοπτική, ωστόσο, συνάντησης της θετής της κόρης με τη βιολογική της μητέρα η Όλγα όχι μόνο δεν προσπαθεί να αποτρέψει τη γνωριμία, αλλά αντίθετα προσφέρει αξιοθαύμαστη αρωγή στη Μαγδαληνή. Απευθύνθηκε μαζί με την κόρη της στον κρατικό φορέα για την αναζήτηση της βιολογικής της μητέρας. Η προσέγγιση των δύο πλευρών επετεύχθη τελικά με την αυστηρή τήρηση του πρωτοκόλλου. Η

⁹⁵⁶ Παπαγιανοπούλου – Σπέντζα, Ε., 2000: 134-135, Selman, P., 1993: 14-19

⁹⁵⁷ Ταυλαρίδου – Καλούτση, Α., 1970: 35

⁹⁵⁸ Παπαγιανοπούλου – Σπέντζα, Ε., 1994: 562

Όλγα δεν ήταν παρούσα στη συνάντηση, όμως είχε φροντίσει να απαλλάξει την κόρη της από όποια αισθήματα ενοχής προς εκείνη:

«[...] Όταν ήταν να φύγει να πάει να την βρει, ήρθε και με αγκάλιασε και μου είπε να μην ανησυχώ και εγώ της είπα όπου σου αρέσει να καθίσεις, μη φοβάσαι για μένα. Για μένα θα είσαι πάντα παιδί μου. Και αυτή η πόρτα, που τώρα περνάς, θα είναι πάντα ανοιχτή για σένα [...]».

Η Όλγα καταλήγει, ότι η γνωριμία της Μαγδαληνής με τη φυσική της μητέρα δεν κατήργησε ούτε έπληξε τη δική τους σχέση.

Η απειλή της φυσικής οικογένειας είναι τις περισσότερες φορές φανταστική. Ο γνήσιος γονικός δεσμός, που αναπτύσσεται μεταξύ της θετής οικογένειας με αγάπη, ειλικρίνεια και αφοσίωση, δε διαρρηγνύεται με την ανακάλυψη και τη συνάντηση με τους βιολογικούς γονείς. Τα υποκείμενα της παρούσης, που ήρθαν σε επαφή με τους γεννήτορές τους, ανέφεραν ψυχική απόσταση και αδυναμία ανάκτησης του χαμένου χρόνου (Ευτυχία, αρ. συνεντ: 5, Όλγα: αρ. συνεντ: 30).

Αντίθετα, στην περίπτωση του θετού τέκνου της Σοφίας (αρ. συνεντ: 10), της Προκοπίας, (αρ. συνεντ: 16) και της Ελένης (αρ. συνεντ: 13)⁹⁵⁹ δεν εκδηλώθηκε ανάλογη ανάγκη αναζήτησης των βιολογικών γονέων. Η άρνηση αυτή δεν υποδηλώνει αδιαφορία για την ανακάλυψη των γενετικών ριζών αλλά συμπλέγματα φόβου και ανησυχίας για την άγνωστη πτυχή της γονιδιακής ταυτότητας και αναστολών απέναντι στη θετή οικογένεια. Οι υιοθετούμενοι βιώνουν συναισθήματα προδοσίας απέναντι στους θετούς γονείς νοσηματοδοτώντας την επαφή με τους γεννήτορες ως μία πράξη αγνωμοσύνης. Οι υποκειμενικές, όμως, αυτές εννοιολογήσεις ηθικής αξιολόγησης εμποδίζουν και αναστέλλουν τη διαμόρφωση μίας ολοκληρωμένης προσωπικότητας μέσα από την επεξεργασία και την αποκατάσταση της συνέχειας στη ζωή τους.⁹⁶⁰ Διότι μόνο έτσι η ατελής εικόνα του «εγώ» δύναται να ανακατασκευασθεί εξοβελίζοντας τη χρόνια αίσθηση αδικίας και δομώντας μία ουσιαστική σύνδεση με το παρελθόν, το παρόν και το μέλλον.

1.2.7.5. Αποτυχημένες υιοθεσίες

Ο θεματικός αυτός άξονας επικεντρώνεται στην αξιολόγηση της πράξης της υιοθεσίας μετά την ολοκλήρωσή της. Είναι αλήθεια, ότι στην Ελλάδα το ακανθώδες αυτό ζήτημα δεν έχει τύχει μίας εις βάθος ερευνητικής προσέγγισης. Αλλά και στο

⁹⁵⁹ Καθώς και άλλων υιοθετούμενων, οι περιπτώσεις των οποίων αντλούνται από τις βιοματικές εμπειρίες των κοινωνικών λειτουργών, όπως της Κ.Λ.7.

⁹⁶⁰ Παπαγιαννοπούλου – Σπέντζα, Ε., 2000: 136, Cole, E., 1988: 112, Pincus, L. & Dare, C., 1978: 85.

θεωρητικό επίπεδο η βιβλιογραφική έρευνα είναι πενιχρή και ανεπαρκής. Εν προκειμένω πληροφορίες για την αρνητική εξέλιξη των υιοθεσιών λαμβάνουμε γνώση από ένα μόνο υποκείμενο του δείγματος και έμμεσα από άτομα, που εργάζονται σε κοινωνικές δομές. Η περίπτωση αυτή λόγω της μοναδικότητάς της αναλύεται ξεχωριστά στο παρόν κεφάλαιο.

Η συσχέτιση της καταλληλότητας των θετών γονέων και των κινήτρων της υιοθεσίας είναι περισσότερο εμφανής στην αποτυχημένη υιοθεσία. Δεν είναι σπάνιες οι περιπτώσεις προβληματικών υιοθεσιών, οι οποίες κατάληξαν πολύ άδοξα και σε βάρος κυρίως του θετού τέκνου, η ευημερία του οποίου επιδιώκεται να καλυφθεί διά της συστάσεως της υιοθεσίας. Μολονότι είναι πολύ δύσκολη η παραδοχή εκ μέρους του θετού γονέα, ότι η πορεία της υιοθεσίας δεν ήταν η προσδοκώμενη, καθώς η ευθύνη της αρμονικής οικογενειακής ζωής βαρύνει πρωτίστως εκείνον, στο δείγμα των υιοθετούντων προβάλλεται η περίπτωση της Έλλης. Ένωθε δυσφορία στην αφήγηση της προσωπικής της εμπειρίας όχι μόνο λόγω του γενικότερου συναισθηματικού της φορτίου, αλλά και γιατί η κατάστασή της είχε επιβαρυνθεί εκείνο το διάστημα μετά τις τελευταίες εξελίξεις. Αναζητώντας λύση στο πρόβλημά της είχε απευθυνθεί στον εισαγγελέα του τόπου κατοικίας της και είχε ζητήσει την ακούσια νοσηλεία της κόρης της σε κάποιο θεραπευτικό κατάστημα. Ένα αίτημα, που απορρίφθηκε από τον εισαγγελέα, επειδή εκτίμησε, ότι μία τέτοια κίνηση δεν θα ευνοούσε το καλό του παιδιού της. Την περίοδο, που λήφθηκε η συνέντευξη (Ιούλιος του 2017), διαδραματιζόνταν τα ως άνω πραγματικά περιστατικά.

ΕΛΛΗ:

Η Έλλη βιώνει ανάμεικτα συναισθήματα σχετικά με τη θετή της κόρη, από την οποία απουσιάζει η γονεϊκή εγγύτητα και η εκδήλωση θετικών αισθημάτων.

Η Έλλη προσπαθεί να κατανοήσει τον λόγο της ψυχικής της απομάκρυνσης και αφηγείται σχετικά:

«[...] Τώρα που το σκέφτομαι και το έχω συζητήσει και με ειδικούς αλλά και με πολύ κοντινές μου φίλες, ήταν και είναι ένα πάρα πολύ δύσκολο και ατίθασο παιδί. Γιατί όταν δεν έχεις και άλλες εμπειρίες είναι δύσκολο να συγκρίνεις και όταν είναι μωρό είναι δύσκολο να καταλάβεις. Το σφάλμα μου ήταν ότι έδωσα τα πάντα, τα πάντα, δηλαδή ήμουν εγώ και το παιδί, κανένας άλλος. Μου έλεγαν οι αδελφές μου δεν είναι δυνατόν να μη μαλώσεις, να μην επιπλήξεις το παιδί. Τώρα από αυτά που σκέφτομαι και από διάφορα γεγονότα από μικρό, αυτό το παιδί ήταν πάντα αντιδραστικό. Τώρα εγώ παρασύρθηκα επειδή ήταν υπερκινητικό, γρήγορα μιλούσε,

δεν συγκεντρωνόταν να διαβάσει, ήταν τσαπατσούλικο και κάποια άλλα σημάδια, νόμιζα συμβουλευόμενη και ψυχολόγους πως όλα τα συμπτώματα έκλειναν προς το ΔΕΠΥ, δηλαδή διάσπαση προσοχής. Δεν ήταν όμως αυτό γιατί τώρα που κάναμε κάποιες επιπλέον εξετάσεις, μας είπαν ότι έχει διαταραχή προσωπικότητας [...]».

Η Έλλη είναι τόσο απελπισμένη, που αρχίζει να σκέφτεται, αν θα ήταν προτιμότερο να μην είχε αποκτήσει παιδί. Η λαχτάρα της για παιδί φαίνεται πως την πρόδωσε. Έχει πλέον επιφυλάξεις για το αν η ιδιωτική υιοθεσία με τη σπουδή, που διοργανώνεται και την έλλειψη δικλίδων ασφαλείας, αποτελεί ενδεδειγμένο τρόπο υιοθέτησης:

«[...] Εγώ ήμουν κάπως μεγάλη, για να υποβάλω αίτηση σε ιδρύματα και να περιμένω τόσα χρόνια, ώσπου να υιοθετήσω παιδί. Στην Βόρεια Ελλάδα είναι πιο εύκολο να υιοθετήσει κανείς με ιδιωτική υιοθεσία. Έτσι το έψαχνα. Ρωτούσα άλλα άτομα, που είχαν υιοθετήσει πώς τα κατάφεραν και έτσι μπόρεσα και εγώ να υιοθετήσω το δικό μου παιδί. Από κει και πέρα, όμως, να τα αποτελέσματα, αν δεν ψάχνεις, αν δεν ελέγχεις, αν δεν ξέρεις και αν παίρνεις ένα παιδί χωρίς να γνωρίζεις τίποτα για το ιστορικό του μπορεί να βρεθείς σε πολύ δύσκολη κατάσταση, όπως εγώ τώρα. Αυτό είναι το τίμημα».

Η Έλλη επιθυμούσε να αποκτήσει ένα υγιές παιδί. Υιοθετώντας, όμως, ένα νεογνό δεν μπορούσε να αξιολογηθεί με ασφάλεια η κλινική του κατάσταση. Αισθάνεται, ότι εξαπατήθηκε, γιατί τελικά δεν ενημερώθηκε καθόλου για το κληρονομικό ιστορικό της κόρης της, ούτε και για τυχόν παθογένειες.

Η λύπη της Έλλης κλιμακώνεται, καθώς αφηγείται την εξέλιξη της γονεϊκής σχέσης. Η θλίψη της καταλήγει σε απελπισία:

«[...] Η κόρη μου έμπλεξε σε ουσίες. Ποιος; η κόρη μου! Που εμείς δεν είχαμε ποτέ καμία ανάμειξη με τέτοια θέματα. Της λέγαμε να ξεκόψει από αυτές τις παρέες, που συναναστρεφόταν και εκείνη μάζευε τα πράγματά της και έφευγε από το σπίτι. Και ύστερα τρέχαμε να τη βρούμε και την παρακαλάγαμε να γυρίσει. [...] Μία μέρα ήρθε και είχε ξυρίσει το μισό κεφάλι. [...] Στο σχολείο της ποτέ δεν άκουσα μία καλή κουβέντα για τις επιδόσεις της. Με φώναζαν οι καθηγητές, για να μου κάνουν παρατήρηση, ότι δε διαβάζει, δε συμμετέχει, δεν ακούει, δεν κάθεται φρόνιμα, είναι συνεχώς αφηρημένη. Έφευγα με δάκρυα στα μάτια. [...] Δεν μας ήθελε για γονείς της. Το καταλαβαίνετε αυτό; Έφτασα σε σημείο να εύχομαι πια να φύγει. Να φύγει, να φύγει, δεν θέλω πια άλλο, έχω κουραστεί [...]».

Ανάλογη περίπτωση προβληματικής υιοθεσίας διηγείται η Μ.Θ. (αρ. συνεντ: 50). Ιδιαίτερη έμφαση αποδίδει στην ηλικιακή διαφορά των γονέων με το παιδί βάσει

ιδιωτικής υιοθεσίας και το χάσμα των γενεών, όπως αποτυπώνεται καθόλη τη διαδρομή του επικαλούμενου περιστατικού (δυσλειτουργική οικογενειακή σχέση, έλλειψη επικοινωνίας, αδιαφορία προς το παιδί, χρήση ναρκωτικών ουσιών, γονεϊκή απόρριψη και λύση της υιοθεσίας):

«Λύση υιοθεσίας είχαμε από κάποιους θετούς γονείς, που πήραν ένα παιδί επτά ημερών, το μεγάλωσαν και μόλις πήγε αυτό δεκαεπτά, υπέργηροι με ιδιωτική υιοθεσία, δυστυχώς, το παιδί ήταν χρήστης, χρήστρια για την ακρίβεια, κοπέλα, αντί να την βοηθήσουν, δεν την βοήθησαν καθόλου, προσέφυγαν σε λύση της υιοθεσίας, το δέχτηκε δικαστήριο επαρχιακής πόλης. Κάναμε εμείς ολόκληρη φασαρία, γιατί το μάθαμε από τους επιμελητές ανηλίκων, το ίδιο και οι επιμελητές, με τη διαφορά, ότι δεν μπορέσαμε να βρούμε το κορίτσι μετά, γιατί το είχε αρπάξει ήδη η ΜΑΦΙΑ ας πούμε της χρήσης. Οπότε έχουμε αυτή την στιγμή ήδη ένα θύμα και αιωρείται κάπου και δε ξέρουμε πού είναι [...]».

Και η 33χρονη εργοθεραπεύτρια (Χριστίνα, αρ. συνεντ: 33) επισημαίνει τις αδυναμίες της ιδιωτικής συμφωνίας και την επίδρασή τους στην αποτυχημένη υιοθεσία:

« [...] Πάντοτε ελλοχεύει ένας κίνδυνος στην ιδιωτική υιοθεσία το παιδί να παρουσιάσει προβλήματα, που να μην είναι ορατά στη νεογονική ηλικία, όπου υιοθετείται και εν συνεχεία να μην είναι επιθυμητό και το ζήτημα είναι μία βαριά διαταραχή σε αυτή την περίπτωση ενισχύεται απευθείας, γιατί βιώνει την απόρριψη. (Συνεντ: Αυτό το παιδί τι πρόβλημα είχε θυμάστε καθόλου;) ΔΕΠΥ, πολύ βαριά ΔΕΠΥ. Είναι διάσπαση, ελλειμματική προσοχή και υπερκινητικότητα, αλλά σε πολύ έντονη μορφή και μάλιστα στη δεύτερη περίπτωση, γιατί μου έτυχε άλλη μία τέτοια περίπτωση, η μητέρα τελικά το έδωσε σε ίδρυμα [...]»

Η υιοθεσία ενός παιδιού με την προοπτική της επιτυχούς ένταξης δε θα πρέπει να επαφίεται στην αγαθή προαίρεση του θετού γονέα ούτε και στην προσωπικότητα του παιδιού. Ο υιοθετών τις περισσότερες φορές αντιμετωπίζει την υιοθεσία ως εργαλείο για την απόκτηση του ιδανικού μωρού αγνοώντας πολλές από τις προκλήσεις, που θα κληθεί να αντιμετωπίσει. Το εύρος, όμως, των δυσκολιών που συμπεριλαμβάνει η ανατροφή ενός παιδιού και που πιστεύει, εκ των προτέρων ότι μπορεί να ανταπεξέλθει χωρίς προηγούμενη εκπαίδευση, οδηγεί κάποιες φορές στην προβληματική υιοθεσία, όπου τα συναισθήματα ματαιώσης και απογοήτευσης αναπτύσσονται αμφίδρομα. Στην περίπτωση αυτή θα πρέπει να διαφυλαχθεί πρωτίστως το συμφέρον του παιδιού, που κινδυνεύει να δεχτεί δεύτερη απόρριψη. Για τον λόγο αυτό η θετή οικογένεια δέον να συνεπικουρείται από τις κοινωνικές

υπηρεσίες μετά την υιοθέτηση, ούτως ώστε με τους κατάλληλους χειρισμούς και τον χρόνο να επανέλθει σε κανονική τροχιά.

1.2.7.5.1. Το δικαίωμα στην οικογενειακή ζωή και η δυνατότητα ίδρυσης οικογένειας μέσω της υιοθεσίας

Η συγκεκριμένα έρευνα επικεντρώθηκε τόσο σε άτομα, που ανήκουν στις «οικογένειες ουράνιο τόξο» ή άλλως LGBTIQ, όσο και στις δύο άλλες ομάδες στόχου, ήτοι στα ετεροφυλόφιλα υποκείμενα και στους κοινωνικούς λειτουργούς. Σκοπός της έρευνας ήταν να επιχειρηθεί μία συστηματική χαρτογράφηση της εσωτερικής δυναμικής της ετερό/ομόφυλης οικογενειακής ζωής όπως και της στάσης των συμμετεχόντων απέναντι στη γονεϊκότητα και τη δυνατότητα ίδρυσης πλασματικής συγγένειας.

Από το δείγμα των ομόφυλων ζευγαριών μόνο σε μία περίπτωση υιοθετήθηκε τέκνο μέσω της ιδιωτικής υιοθεσίας. Η Ασπασία (αρ. συνεντ: 31), η οποία αυτοπροσδιορίζεται ως αμφιφυλόφιλη και αυτή τη στιγμή δε βρίσκεται σε σχέση, υιοθέτησε ως μονογονέας το παιδί της. Οι υπόλοιπες περιπτώσεις αυτού του δείγματος αφορούν σε ανάπτυξη γονικού ρόλου μέσω της αναδοχής, της φιλοξενίας και της χρήσης υποβοηθούμενης αναπαραγωγής. Εξαιρετικό ενδιαφέρον παρουσιάζει στα ομόφυλα άτομα και η συγγενική υιοθεσία (second parent adoption, co-parenting), δηλαδή η υιοθέτηση του βιολογικού παιδιού του ενός συντρόφου από τον άλλο. Μια περίπτωση, που είχε αποκλειστεί από την ομάδα στόχου των ετερόφυλων ζευγαριών λόγω της ήσσονος ερευνητικής της αξίας μέσα στο πλαίσιο της ετεροφυλίας. Όπως, όμως, θα καταδείξουμε στη συνέχεια, μία γονεϊκή σχέση, που θεωρείται δεδομένη και αυτονόητη στη συμβατική μορφή οικογένειας, αποτελεί ακόμη ζητούμενο για τον νεωτερικό εναλλακτικό σχηματισμό οικογενειακού βίου.

Ως προς τα κοινωνικά χαρακτηριστικά του δείγματος των LGBT, διαπιστώνεται μία ποικιλομορφία με ταξικό και κοινωνικό συμβολισμό. Η ομάδα στόχου περιλαμβάνει άτομα, που προέρχονται από χαμηλές μικροαστικές κοινωνικές τάξεις μέχρι ανώτερες αστικές.⁹⁶¹ Το μορφωτικό επίπεδο των ερωτώμενων

⁹⁶¹ Η επαγγελματική δραστηριότητα των γονέων των ερωτώμενων είναι η εξής: Άκης: Ο πατέρας είναι ελεύθερος επαγγελματίας και η μητέρα εργάζεται στην καθαριότητα. Αλέξανδρος: Και οι δύο είναι συνταξιούχοι δημόσιοι υπάλληλοι της ΔΕΗ. Αλίκη: Και οι δύο γονείς είναι αγρότες. Αντωνία: Και οι δύο γονείς είναι συνταξιούχοι δημόσιοι υπάλληλοι. Έφη: Ο πατέρας της και η μητέρα της ήταν δημόσιοι υπάλληλοι. Κάτια: Η μητέρα της είναι δικηγόρος και ο πατέρας της έμπορος εντύπων. Νίκος: Ο πατέρας του είναι συνταξιούχος οικοδόμος και η μητέρα του καθαρίστρια. Πολύβια: Ο πατέρας της

διακυμαίνεται από μέτριο (η Αλίκη είναι απόφοιτη δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης) έως πολύ υψηλό, καθώς όλοι (πλην της ανωτέρω περίπτωσης) έχουν ολοκληρώσει πανεπιστημιακές σπουδές, πέντε (5) εξ αυτών έχουν αποκτήσει μεταπτυχιακό τίτλο σπουδών (Αντωνία, Έφη, Κάτια, Νίκος, Πολύβοια), ένας είναι υποψήφιος διδάκτορας (Αλέξανδρος), ενώ μία γυναίκα έχει ολοκληρώσει τη συγγραφή της διδακτορικής της διατριβής (Ασπασία).

Από το δείγμα των δώδεκα (12) υποκειμένων τέσσερις (4) γυναίκες (Έφη, Πολύβοια, Αντωνία και Ασπασία) αυτοπροσδιορίζονται ως αμφιφυλόφιλες, ενώ οι υπόλοιποι ως αμιγώς ομοφυλόφιλοι. Η Αλίκη, παρόλο που είχε τελέσει στο παρελθόν ετερόφυλο γάμο, από τον οποίο απέκτησε δύο (2) βιολογικά τέκνα, αυτοχαρακτηρίζεται ως λεσβία. Εξηγεί, ότι αναγκάστηκε ουσιαστικά να συμβιβαστεί με τον γάμο αυτό λόγω κοινωνικών πιέσεων και δυσκολίας αποδοχής της αληθινής σεξουαλικής της φύσης.

Οι συνεντευξιαζόμενοι ανταποκρίνονται ως προς τον γενετήσιο προσανατολισμό τους στην κλίμακα του Kinsey, σύμφωνα με την οποία οι άνδρες τείνουν να είναι αυστηρά ομοφυλόφιλοι/ετεροφυλόφιλοι, ενώ στις γυναίκες η διάκριση είναι πιο λεπτή.⁹⁶²

Η παιδική ηλικία των περισσότερων υποκειμένων διαμορφώνεται μέσα σε ένα τυπικό οικογενειακό πλαίσιο δυσζυγικής έγγαμης συμβίωσης. Η δομή της οικογένειας των ερωτώμενων συντίθεται από δύο ετεροφυλόφιλους γονείς και παιδιά. «Ο αριθμός των τέκνων διαφοροποιεί το σχήμα της συμβατικής οικογένειας-πυρήνα»⁹⁶³, αλλά δεν το μεταβάλλει σημαντικά. Έτσι, οι πατρικές οικογένειες επτά (7) συμμετεχόντων αποτελούνται από δύο παιδιά⁹⁶⁴ και δυο (2) συμμετεχόντων από τρία παιδιά⁹⁶⁵. Η Πολύβοια, όπως και η Ασπασία είναι μοναχοπαίδια, ενώ η οικογένεια της Χριστίνας αποκλίνει από το ως άνω συμβατικό σχήμα και εγκολπώνει εκείνο, που δημιουργήθηκε από τον δεύτερο γάμο της μητέρας της και τον πρώτο του πατέρα της. Η μητέρα της, η οποία έχει δύο (2) βιολογικά παιδιά από τον πρώτο της γάμο, που ζουν με τον τέως σύζυγό της, ήλθε σε γάμο κοινωνία με τον πατέρα της και

εργαζόταν στον τομέα της καθαριότητας στον Δήμο και η μητέρα της σε βιοτεχνία. Πρόδρομος: Και οι δύο γονείς γεωργοί.

⁹⁶² Balthazart, J., 2016: 26

⁹⁶³ Μουσούρου, Λ., 2006: 17

⁹⁶⁴ ο Αλέξανδρος έχει έναν μικρότερο αδελφό, η Αλίκη, η Ασπασία, η Έφη και η Κάτια έχουν μία μικρότερη αδελφή, η Αντωνία έχει έναν μεγαλύτερο αδελφό και η Στεφανία μία μεγαλύτερη αδελφή

⁹⁶⁵ ο Άκης όπως και ο Νίκος έχουν δύο μεγαλύτερες αδελφές, ενώ ο Πρόδρομος έχει έναν μεγαλύτερο αδελφό και μία μικρότερη αδελφή

απέκτησαν εκείνη. Αργότερα, όμως, η έγγαμη συμβίωση των γονέων της διαλύθηκε και ο πατέρας της απέκτησε άλλα δύο (2) φυσικά τέκνα από τον δεύτερο γάμο του. Συνολικά, η Χριστίνα έχει τέσσερα (4) ετεροθαλή αδέρφια μέσα από τη λεγόμενη ανασυσταμένη (μεικτή ή άλλως patchwork) οικογένειά της. Η Κάτια, που είναι και αυτή παιδί χωρισμένων γονιών, αναφέρει, ότι ο γάμος των γονέων της λύθηκε εξαιτίας της διπολικής συμπεριφοράς του πατέρα της. Η οικογένεια της Έφης ήταν πυρηνική μέχρι τα δέκα της χρόνια, όταν η μητέρα της αποβίωσε. Ο πατέρα της ετύγχανε αρχηγός της μονογονεϊκής του οικογένειας λόγω χηρείας. Με την κοινωνική της μητέρα τέλεσε γάμο πολλά χρόνια αργότερα. Τέλος, η Στεφανία αφηγείται, ότι, καίτοι οι γονείς της προχώρησαν σε λύση του γάμου τους, δεν αποχωρίστηκε ούτε η ίδια ούτε η αδελφή της τους δύο γονείς τους. Τόσο ο πατέρας της όσο και η μητέρα της εξακολουθούσαν να ασκούν από κοινού και επί της ουσίας τη γονική μέριμνα των τέκνων τους μειώνοντας στο ελάχιστο τις βλαπτικές συνέπειες ενός διαζυγίου.

Όλοι οι συμμετέχοντες υποστηρίζουν, ότι τα αδέρφια τους είναι ετεροφυλόφιλα, ενώ αξιολογούν τις σχέσεις με τους γονείς τους σε γενικές γραμμές αρμονικές (στην περίπτωση της Έφης, όμως, η σχέση με τον πατέρα της διαταράχτηκε μετά την αποκάλυψη της γενετήσιας ταυτότητας). Το οικογενειακό περιβάλλον των ερωτώμενων παρουσιάζει μία ποικιλία δυναμικής από συντηρητικό έως προοδευτικό. Τα υποκείμενα, πλην του Άκη, έχουν εξωτερικεύσει τη σεξουαλική τους ταυτότητα στους γονείς τους, όμως, εκείνοι εν πολλοίς αρνούνται να την αποδεχτούν.

Ο Άκης εξηγεί, ότι μολονότι είναι ακτιβιστής και έχει δημοσιοποιήσει τη γενετήσια ταυτότητά του, ωστόσο δεν την αποκάλυψε στους γονείς του από φόβο, μήπως κλονιστεί η κατάσταση της υγείας τους. Θα μπορούσαμε να υποστηρίξουμε, ότι γενικά το συγγενικό περιβάλλον του Άκη είναι ομοφοβικό. Η μία εκ των δύο αδελφών του, με την οποία διατηρούσε άριστες σχέσεις, απομακρύνθηκε, μόλις πληροφορήθηκε τον σεξουαλικό του προσανατολισμό εκφράζοντας την έντονη αποδοκιμασία της. Σήμερα, διατηρούν μάλλον τυπικές επαφές.

Οι υπόλοιποι συμμετέχοντες δεν ανέφεραν επηρεασμό της σχέσης τους με τα αδέρφια τους. Ως προς την αντίδραση των γονέων τους, επεσήμαιναν, ότι, αν και γνωρίζουν τον γενετήσιο προσανατολισμό τους, δυσκολεύονται να διεργαστούν το γεγονός αυτό και είτε ελπίζουν, πως θα αλλάξει, είτε το απωθούν από τη σκέψη τους. Χαρακτηριστική είναι η απάντηση της Πολύβοιας (αρ. συνεντ: 35):

«Η μάνα μου ήταν του τύπου δε θέλω να ξέρω, δε θέλω να ακούω, δε θέλω να μάθω. Πώς να σου πω... Αφού να φανταστείς, όταν γέννησα που ήταν πια αρκετά μεγάλη, ο σύντροφός μου είναι τρανς άντρας, όταν όμως γνωριστήκαμε ήταν πριν την φυλομετάβαση, ήρθαμε εδώ στο πατρικό μου [...] μού έλεγε φοβερή ατάκα, ενώ ήξερε ποια είναι, τι είναι, γιατί είναι και όλα αυτά «καλό κορίτσι η φίλη σου αλλά σπίτι δεν έχει;». «Βρε μαμά, αφού είπαμε πως ήρθε εδώ για να με βοηθήσει, είναι η σύντροφός μου, μαζί τα κάναμε τα μωρά», εκείνη επέμενε «Ναι βρε παιδί μου δε λέω, αλλά σπίτι δεν έχει;». Ξέρεις πρόβαλε μία άνοια δήθεν για να μην το αντιμετωπίσει [...]».

Η 51χρονη Πολύβοια ερμηνεύει τη στάση της μητέρας της τοποθετώντας την μέσα στο ιστορικό και κοινωνικό συγκείμενο της εποχής της.

«Η μητέρα μου ήταν απογοητευμένη, γιατί τελοσπάντων θεωρούσε, ότι οι λεσβίες δεν κάνουν παιδιά, δεν κάνουν οικογένεια. [...] Ένιωθε ότι δε θα δει εγγονάκια και όλα αυτά. Αυτά την ενοχλούσαν μάλλον. Ήταν βέβαια και το κοινωνικό. Ήθελε να είναι περήφανη για μένα, τι καλά που τα κάνω όλα, τι πετυχημένη που είμαι και τέτοια. Και εκεί δεν μπορούσε να το στηρίξει. Και δυσκολευόταν [...]».

Και για τους γονείς της 43χρονης Στεφανίας (αρ. συνεντ: 37) οι ηθικές και χριστιανικές αποχρώσεις της ετεροκανονικότητας αποτελούν μοχλό (ανα)παραγωγής ανισοτήτων σε βάρος των ομόφυλων ζευγαριών.

«Ξέρετε αυτή την εποχή και τώρα ιδιαίτερα οι πιο ηλικιωμένοι έχουν την εντύπωση, ότι η ομοφυλοφιλία είναι μία ανωμαλία, ένα αμάρτημα. Η μητέρα μου για παράδειγμα ακόμη δεν μπορεί να το πιστέψει, γιατί το έχει συνδέσει με την χριστιανοσύνη, ότι είναι αμαρτία και έλλειψη ηθικής και ότι αυτό δε δικαιολογείται από τις αρχές που μας έχει δώσει».

Είναι προφανές, πως σ' ένα ετερόφυλο κανονιστικό πλαίσιο η ομόφυλη ταυτότητα δεν προσδιορίζεται μέσα στα όρια του φυσιολογικού και της σεξουαλικής ομαλότητας. Κατά τον Τορπουζίδη *«η αρχετυπική εικόνα του ομοφυλόφιλου στη σύγχρονη καπιταλιστική κοινωνία δε διαφέρει από αυτή του “νέγρου”. Του ατόμου δηλαδή, που κουβαλάει το στίγμα, την αρρώστια, την ανωμαλία, την αμαρτία και αυτό από μόνο του παρουσιάζεται ως ο λόγος της διακριτικής του μεταχείρισης. Το φυσιολογικό κατά την κυρίαρχη ιδεολογία μάς παραδίδεται από τη φύση. [...] Ο ομοφυλόφιλος παραβιάζοντας την ίδια την “ανθρώπινη φύση” δεν μπορεί να είναι*

*αποδεκτός ως ισότιμος άνθρωπος και πολίτης, αλλά μόνο ως κίνδυνος για την ειρηνική και “φυσιολογική” συμβίωση των άλλων».*⁹⁶⁶

Μέσα σ’ αυτά τα κοινωνικοπολιτισμικά συμφραζόμενα η ομοφυλοφιλία ως επιθυμία και στάση ζωής όχι απλώς δεν είναι ανεκτή, αλλά απεναντίας προκαλεί την γλευή και την αποστροφή. Οι σχέσεις της Έφης με τον πατέρα της διακόπηκαν, μόλις του αποκάλυψε τη γενετήσια ταυτότητά της, ενώ οι γονείς του Αλέξανδρου (αρ. συνεντ: 28) καίτοι προοδευτικοί και φιλελεύθεροι αντιμετωπίζουν συναισθηματικές δυσκολίες επεξεργασίας, διαχείρισης και αποδοχής του γεγονότος αυτού:

«[...] Πέρασαν μία φάση συναισθηματικής δυσκολίας, που ζοριστήκανε, αγχωθήκανε, πιο πολύ ο μπαμπάς μου κιόλας, δεν ξέρω ενδεχομένως ντραπήκανε, [...] τώρα είναι [...] συναισθηματικά πιο δεκτικοί, με ρωτάνε για τον σύντροφό μου, μου λένε φέρτον κάποια στιγμή να τον γνωρίσουμε, με ρωτάνε πού θα πάτε, τι θα κάνετε. Προφανώς είναι ένα κομμάτι που τους δημιουργεί μία αντίφαση αλλά αυτό δεν τους κάνει ολότελα απορριπτικούς [...]».

Η στάση των εγγύτερων προσώπων απέναντι στον σεξουαλικό προσανατολισμό των ανωτέρω κοινωνικών δρώντων καταδεικνύει, ότι η ομοφυλοφιλία δε θεωρείται επιθυμητό χαρακτηριστικό σε καμία ελληνική (παραδοσιακή ή όχι) οικογένεια, όπερ σημαίνει, ότι οι ετερόφυλοι γονείς δε θα ενθάρρυναν ποτέ τέτοια συμπεριφορά στα τέκνα τους. Η σεξουαλική ταυτότητα του παιδιού δε φαίνεται να συσχετίζεται ούτε με τον τρόπο ανατροφής και διαπαιδαγώγησής του, ούτε και με τις επιθυμίες και προσδοκίες των γονέων του (ποικιλία οικιακού περιβάλλοντος μεταξύ των συμμετεχόντων, ετεροφυλόφιλα αδέρφια). Στο στάδιο αυτό επιβεβαιώνεται και η θεωρητική προσέγγιση της ομοφυλοφιλίας σύμφωνα με την οποία «ο σεξουαλικός προσανατολισμός ενός ατόμου διαμορφώνεται και αναπτύσσεται εντελώς ανεξάρτητα από τη στάση και τα θέλω των γονέων του».⁹⁶⁷

Η πλειονότητα των συμμετεχόντων διατηρεί μόνιμο δεσμό με άτομο του ίδιου φύλου. Τα ομόφυλα ζευγάρια ιδρύουν σταθερές σχέσεις με ισχυρούς δεσμούς οικειότητας, που εμπίπτουν στη σφαίρα προστασίας της οικογενειακής ζωής. Η διαρκής και μόνιμη συμβίωση υπό τις αρχές της αμοιβαιότητας και της συντροφικότητας, όπως και η πρόθεση δημιουργίας οικογένειας, υπάγονται στο

⁹⁶⁶ Τορπουζίδης, Κ., 2007: 195-196

⁹⁶⁷ Balthazart, J., 2016: 2, LeVay, S., 2011: 74, 130

εννοιολογικό πεδίο της ιδιωτικής ζωής, όπως έχει ερμηνευτεί από το ΕΔΔΑ. Εν προκειμένω, η νοηματοδότηση της συμβίωσης, που αποτελεί έκφανση του άρθρου 8 της ΕΣΔΑ, αποκόπτεται από τις «φυσικές», ιστορικές και πολιτισμικές της συντεταγμένες ως προς το γενετήσιο φύλο των ατόμων, που την απαρτίζουν, διατηρώντας όμως τα συστατικά στοιχεία του βιολογικού και κοινωνικοσυναισθηματικού πυλώνα για την μεν πρώτη (οικογένεια) και της αγάπης και σταθερότητας για τη δεύτερη (συμβίωση). Όπως, δηλαδή στην ετερόφυλη έτσι και στην ομόφυλη συμβίωση αναδύεται η επιθυμία απόκτησης ενός παιδιού ως καρπού αυτής της σχέσης, που σκοπό έχει τη σύσφιξη και ολοκλήρωση της οικογενειακής ζωής.

Η Στεφανία (αρ. συνεντ: 37) αφηγείται, ότι η σύντροφός της τής εμφύσησε την ιδέα της οικογενειακότητας. Η αναπαράσταση της παιδικής ηλικίας και η αναγκαιότητα ενός τέκνου χρωματίζεται θετικά μέσα από τη σχέση της με την Ανθή.

«[...] Θα θέλαμε να υιοθετήσουμε μέσω ιδιωτικής υιοθεσίας ή με αναδοχή. Πιο πολύ στην αναδοχή προσανατολιζόμαστε, για να αγκαλιάσουμε και ένα παιδί που μας έχει περισσότερο ανάγκη, όμως τώρα πια δεν είμαστε μαζί και αν θα έκανα ένα τέτοιο βήμα θα ήταν μόνο μαζί της. Δεν θα ήθελα ένα παιδί απλά για λέω ότι έχω ένα παιδί. Για μένα είναι πολύ σημαντικό να μοιράζομαι την μητρότητα με την σύντροφό μου. Να μοιραζόμαστε τις χαρές και τις λύπες του. Το γέλιο και το κλάμα του. Το πότε έβγαλε το πρώτο του δοντάκι, πότε περπάτησε, να πάμε μαζί του και οι δύο την πρώτη μέρα στο σχολείο. Να ξέρει, ότι έχει δύο ανθρώπους να τρέξει και να πει το παράπονό του, τον πόνο του. Έτσι το είχα φανταστεί με την Ανθή. Ήθελα μαζί της να δημιουργήσω οικογένεια. Να περνούσαμε όλες τις δυσκολίες μαζί [...].»

Στο συγκεκριμένο απόσπασμα η αναπαράσταση της μητρότητας απομακρύνεται από την εννοιολόγηση της πολιτισμικής κατασκευής και προβάλλεται περισσότερο με όρους συναισθηματικούς. Για τη Στεφανία η απόκτηση ενός παιδιού δε βιώνεται ως ατομική ανάγκη αλλά ως αρραγής δεσμός με τη σύντροφό της.

Για τη Χριστίνα (αρ. συνεντ: 38), που εργάζεται ως εργοθεραπεύτρια, δεν αρκεί μόνο η συντροφικότητα, η καλοπροαίρετη διάθεση και η επιθυμία για παιδί. Για εκείνη η μητρότητα είναι η συνάρτηση δύο ώριμων προσωπικοτήτων και μίας συνειδητής επιλογής:

«[...] Είναι κάτι που το έχουμε συζητήσει με την σύντροφό μου ότι στα επόμενα χρόνια θα θέλαμε να είμαστε αρκετά έτοιμες ώστε να μπορέσουμε να αποκτήσουμε ένα παιδί, γιατί τώρα είμαστε μαμάδες δύο τετράποδων. Θέλουμε να πιστεύουμε πως θα είμαστε καλά προετοιμασμένες και για ένα δίποδο [...].»

Στον ελληνικό χώρο οι ομόφυλες οικογένειες αποκτούν παιδί είτε από προηγούμενο ετερόφυλο γάμο ή συμβίωση, είτε με τη χρήση υποβοηθούμενης αναπαραγωγής είτε μέσω υιοθεσίας ή αναδοχής μονογονεικά.

Η Αλίκη (αρ. συνεντ: 29) διατηρεί σταθερό δεσμό τα τελευταία δεκαπέντε έτη με τη Μαρία. Έχει αποκτήσει δύο βιολογικά τέκνα από τον πρώτο της γάμο, ο οποίος διαλύθηκε, όταν ο πρώην της σύζυγος ανακάλυψε τη σχέση της με τη Μαρία. Ο γάμος της συντρόφου της είχε την ίδια ακριβώς κατάληξη με τον δικό της. Η Αλίκη αρχικά φοβόταν, ότι ο σεξουαλικός της προσανατολισμός θα της στερούσε τα παιδιά της, όταν θα γινόταν γνωστός στο δικαστήριο κατά τη συζήτηση της αγωγής περί ρύθμισης γονικής μέριμνας, επιμέλειας και επικοινωνίας τέκνων.

«(Όταν έμαθε ο πρώην μου σύζυγος για τη σχέση μου με τη Μαρία) έγινε μεγάλο σούσουρο στο χωριό. Ο άντρας μου απειλούσε ότι θα μου πάρει τα παιδιά και ότι θα με έφερνε στα δικαστήρια. Έλεγε ότι ήμουν ακατάλληλη μητέρα. Τα ίδια έλεγε και ο άντρας της Μαρίας στη Μαρία. Εκείνο τον καιρό φοβόμουν ότι όντως θα μου τα έπαιρνε. Ήταν και στην αρχή της εφηβείας ο μεγάλος μου γιος και έλεγα πάει τέλειωσε. Ο μικρός ήταν παιδί και παρασυρόταν από τον μεγάλο του αδελφό. Εκείνο τον καιρό ήμουν πολύ χάλια, έλεγα πως πάει έχασα τα παιδιά μου. Και ένιωθα, ότι εγώ έφταιγα γι αυτό. Ένιωθα πολλές ενοχές. Μόνο που σκεφτόμουν τι θα έλεγε ο πρώην μου στον δικαστή και πώς θα με κοίταζε ο δικαστής ένιωθα ότι δεν έχω καμία ελπίδα. Οι δικαστές είναι σκληροί, δεν καταλαβαίνουν από τέτοια».

Στο χωριό αυτό η Αλίκη φοβάται, ότι η γονεϊκή της ικανότητα θα εξαρτηθεί από τις σεξουαλικές της επιλογές. Η μητρική της ταυτότητα φθίνει εξαιτίας του γενετήσιου προσανατολισμού της. Το Δικαστήριο, που αντιπροσωπεύει γι' αυτήν ένα απηνή χώρο συντηρητισμού και διαφύλαξης του κανονιστικού θεσμικού πλαισίου, προεικάζει, ότι θα καταδικάσει την ομοερωτική της συμπεριφορά και θα «την τιμωρήσει» στερώντας της την επιμέλεια των παιδιών της.

Τελικά, οι διάυλοι επικοινωνίας με τον τέως σύζυγό της αποκαταστάθηκαν, όταν εκείνος συνειδητοποίησε, ότι η Αλίκη ήταν σημαντική στη ζωή των παιδιών του τόσο σε επίπεδο καθημερινής φροντίδας όσο και σε επίπεδο ευημερίας και ψυχονοητικής τους ανάπτυξης. Σήμερα, οι σχέσεις τους έχουν εξομαλυνθεί, τα παιδιά τους επικουρούν τη μητέρα τους όπως και τη Μαρία στην επιχείρησή τους. Η προστασία, όμως, των οικογενειακών σχέσεων με επίκεντρο το συμφέρον του παιδιού δεν έχουν πάντοτε την προηγούμενη κατάληξη.

Η Πολύβοια είναι βιολογική μητέρα δίδυμων αγοριών, που απέκτησε με τη χρήση ετερόλογης εξωσωματικής γονιμοποίησης. Παράλληλα, είναι κοινωνική μητέρα των τριών παιδιών του φίλου της, ο οποίος όταν γνωρίστηκαν, ανήκε στο θήλυ φύλο. Εκείνο, που τονίζει η Πολύβοια, είναι ότι στις οικογένειες «κουράνιο τόξο» ο μη βιολογικός γονιός παραμένει εντελώς ανοχύρωτος. Η απουσία νομικής της θωράκισης ως προς τα παιδιά του συντρόφου της, ο οποίος είναι αρχηγός μονογονεϊκής οικογένειας λόγω θανάτου του πρώην συζύγου του και εκείνος ως προς τα δικά της παιδιά, τα οποία μεγαλώνουν από κοινού, στερεί και από τους δύο τη θεσμική αναγνώριση της ιδιότητας του γονέα και την de jure πλαισίωση του οικογενειακού τους δεσμού.

Αναρωτιέται, αν η δική της οικογένεια, όπως γενικότερα των ομόφυλων ζευγαριών, είναι άξια έννομης προστασίας. Στην περίπτωση της η ιδρυθείσα κοινωνικοσυναισθηματική συγγένεια του συντρόφου της με τα βιολογικά της τέκνα δεν αποτελεί επαρκή λόγο για την αναγνώρισή του και νομικά ως πατέρα αυτών;

Η Ασπασία (αρ. συνεντ: 31) υιοθέτησε το τέκνο της με ιδιωτική συμφωνία. Προηγουμένως, όπως και τα περισσότερα ετερόφυλα άτομα της πρώτης ομάδας στόχου, είχε επιχειρήσει να αποκτήσει παιδί με χρήση υποβοηθούμενης αναπαραγωγής. Μετά από τέσσερις αποτυχημένες προσπάθειες κατέφυγε στην υιοθεσία. Όπως εξηγεί, η περίπτωση της δε διέφερε από άλλες υποθέσεις μονογονεϊκών ατόμων και ως εκ τούτου δεν προβληματίσε την κοινωνική λειτουργό.

«Εγώ ήρθα σε επαφή με μία κοινωνική λειτουργό δύο φορές, ουσιαστικά τη μία φορά ήρθε εκείνη στο σπίτι μου και την άλλη φορά πήγα εγώ στο γραφείο της. Επειδή αυτή η διαδικασία έγινε στην επαρχία επίσης, δηλαδή δεν έγινε σε μεγάλο αστικό κέντρο, εκεί τα πράγματα είναι κάπως πιο προσωποποιημένα. Δηλαδή όλοι ξέρουν ποια είσαι ας το πούμε εκεί. Οπότε δεν ήταν εντελώς ψυχρές, ήταν οι ερωτήσεις πολύ προσωπικές, όπως γιατί δεν μπορείς να αποκτήσεις παιδί, για ποιο λόγο επέλεξες αυτή τη μέθοδο, αν έχεις τα οικονομικά μέσα, που εντάξει αυτά φαίνονται και από τη φορολογική δήλωση. Με ρώτησαν πώς και δεν έκανες βιολογικό παιδί και προφανώς και απέκρυψα το ότι στο παρελθόν είχα σχέση με γυναίκες, αλλά εγώ η αλήθεια είναι, ότι επειδή είχα σχέσεις και με άνδρες δεν αντιμετώπισα κάποιο πρόβλημα κατά τον έλεγχο της κοινωνικής λειτουργού. Τόνισα, ας το πούμε έτσι, εκείνη τη διάσταση, γιατί επιπλέον είχα κάνει στο παρελθόν και τέσσερις εξωσωματικές, όποτε ήταν πολύ εύκολο. Γιατί εντάξει όταν έχεις κάνει τέσσερις εξωσωματικές και δεν έχεις πετύχει ε δεν ρωτάει ο άλλος και πολλές ερωτήσεις γιατί θέλεις να υιοθετήσεις.

Ε έχω κάνει τέσσερις εξωσωματικές, πόσες πια να κάνω; Δηλαδή και κάπου δεν είναι περίεργο, ας το πω έτσι. Δεν ακούγεται περίεργο».

Θα πρέπει, όμως, να υπογραμμίσουμε, ότι η ιδιωτική ένταξη του παιδιού στην οικογένεια της Ασπασίας ήταν εκείνη η λεπτή γραμμή, που καθόριζε τα πλαίσια διεξαγωγής της κοινωνικής έρευνας. Ο έλεγχος ήταν συνοπτικός λόγω της ευνοϊκής αντιμετώπισης της ιδιωτικής υιοθεσίας από το σύστημα (σε αντίθεση με την κρατική υιοθεσία, όπου βαρύτητα αποδίδεται στην ολοκληρωμένη οικογένεια ως περισσότερο συμφέρουσα για τον υιοθετούμενο με ανάλογα χαρακτηριστικά-υγεία, βρεφική ηλικία, καλό κληρονομικό ιστορικό) ίσως και λόγω του επαγγελματικού γοήτρου της Ασπασίας και της καλής οικονομικής της κατάστασης («Δηλαδή όλοι ξέρουν ποια είσαι ας το πούμε εκεί»).

Ο Πρόδρομος, (αρ. συνεντ: 36) επιθυμεί να υιοθετήσει το βιολογικό τέκνο του συντρόφου του, στην ανατροφή του οποίου ήδη συμμετέχει. Ισχυρίζεται, ότι η χώρα καταγωγής του φίλου του, το Ισραήλ, είναι πολύ πιο δεκτική σε θέματα ομογονεικότητας και ότι επιτρέπεται η υιοθεσία ανηλίκου από ομόφυλα ζευγάρια.

«Εγώ αγαπώ πολύ τον Αλ, όσο λείπει ο μπαμπάς του, παίζουμε, μαγειρεύουμε, κάνουμε πολλά πράγματα μαζί. Και ναι θα ήθελα να τον υιοθετήσω, να του δώσω την ιθαγένειά μου. Γιατί να μην μπορώ να τον υιοθετήσω από τη στιγμή που τον μεγαλώνω και εγώ; Δηλαδή ο σύντροφός μου μού είπε πώς στο Ισραήλ οι ΛΟΑΤ έχουν δικαίωμα υιοθεσίας και εμείς ακόμη τίποτα. Εκεί δεν αναγνωρίζεται το σύμφωνο συμβίωσης, όμως δικαίωμα υιοθεσίας έχει θεσπιστεί. Και εμείς, που θεσπίσαμε σύμφωνο συμβίωσης αλλά όχι δικαίωμα στην υιοθεσία, τι να το κάνουμε το σύμφωνο συμβίωσης; Μου φαίνεται ότι πιο πολλά προβλήματα δημιουργεί παρά λύνει. Ας πούμε ότι μόνος μου θα μπορούσα να υιοθετήσω ένα παιδί, μαζί με τον σύντροφό μου δεν μπορώ. Πώς γίνεται αυτό; Δεν είναι υποκριτικό; Να σας πω την αλήθεια, δεν με νοιάζει αν ο Αλ θα με φωνάζει μπαμπά ή Πρόδρομο ή Παναγιώτη ή Κώστα. Εμένα με νοιάζει, που θα μπορούσε να έχει και την Ελληνική ιθαγένεια για να μπορέσει να πάει σχολείο πιο άνετα [...]».

Ο Πρόδρομος διατυπώνει ένα λόγο περί γονεικότητας, που δίνει έμφαση στην κοινωνικοσυναισθηματική εγγύτητα ως τον κατεξοχήν τρόπο οικοδόμησης των συγγενικών δεσμών. Παράλληλα, προβάλλει το δικαίωμά του στην πατρότητα, το οποίο προκύπτει άμεσα από την ενασχόλησή του και την αφοσίωσή του με το παιδί. Συναισθηματικά ορμώμενος από τη de facto γονεϊκή σχέση αξιολογεί αρνητικά το σύμφωνο συμβίωσης, που επιτρέπει μεν τη νομική υπόσταση των ομόφυλων ζευγαριών, τα καταδικάζει όμως σε μία ακούσια ατεκνία.

Ο Αλέξανδρος, ο οποίος διατηρεί σταθερό δεσμό για περίπου δέκα χρόνια με τον Σωτήρη, αισθάνεται πληρότητα από τη σχέση του αυτή. Η ατεκνία κάτω από τον μανδύα της εκούσιας επιλογής είναι περισσότερο συνάρτηση των αντικειμενικών νομικών αδυναμιών, που συνεπάγεται το βιολογικό του φύλο.

«[...] Δε μου λείπουν τα παιδιά. Μια χαρά είμαστε. Άλλωστε, τα γκέι ζευγάρια για να γίνουν γονείς πρέπει να προσπαθήσουν πολύ, πολύ περισσότερο από τα ζευγάρια λεσβίων. Είναι πολύ δύσκολο να βρεις γκέι γονείς, θα πρέπει να γίνει με παρένθετη μητέρα και μάλιστα παράνομα, γιατί εδώ στην Ελλάδα απαγορεύεται. Η παρένθετη μητρότητα ως μέθοδος αναπαραγωγής επιτρέπεται μόνο στα ετερόφυλα έγγαμα ζευγάρια, οπότε εμείς τέτοια πιθανότητα δεν έχουμε. Μέσω υιοθεσίας φυσικά ούτε για αστείο, κανένα ίδρυμα δεν θα δεχόταν να δώσει σε έναν άνδρα έστω και μόνο, παιδί. Και στην ιδιωτική υιοθεσία ακόμη και ως μονογονεϊκή οικογένεια δεν θα περνούσε».

Ανάλογα συναισθήματα βιώνει και ο Νίκος, ο οποίος έχει εξοβελίσει την έννοια της γονεϊκότητας ως ανοίκειας με τον σεξουαλικό του προσανατολισμό.

«[...] Όχι δεν το έχω σκεφτεί (να αποκτήσω παιδί), γιατί εγώ από παλιά, από τα 25 μου, από τότε που άρχισα να ασχολούμαι και να έχω σχέσεις, ειδικά τότε που δεν έπαιζε αυτό το πράγμα ούτε γάμος ούτε τίποτα, σκεφτόμουν ότι όλο αυτό το πράγμα ήταν εκτός θέματος. Δηλαδή από τη στιγμή που κάποιος είναι gay δεν έχει παιδιά, δε μεγαλώνει, δεν υιοθετεί, δεν κάνει τίποτα... Οπότε είχε βγει από το ενδιαφέρον μου. Βγήκε κάπως αυτονόητα, εννοώ [...].

Ιδιαίτερο κοινωνιολογικό ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι τρεις τελευταίες φράσεις του Νίκου ως προς τη στάση του απέναντι στην ομογονεϊκότητα, η οποία διαμορφώνεται από την κανονιστική πίεση της εποχής μας («Δηλαδή από τη στιγμή που κάποιος είναι gay δεν έχει παιδιά, δε μεγαλώνει, δεν υιοθετεί, δεν κάνει τίποτα... Οπότε είχε βγει από το ενδιαφέρον μου. Βγήκε κάπως αυτονόητα, εννοώ»). Η πολιτισμική οριοθέτηση του πεδίου της στειρότητας στα ετερόφυλα ζευγάρια είναι ακριβώς η αντίθετη: η γονεϊκότητα επιβάλλεται με όρους κοινωνικού και ιδεολογικού καταναγκασμού⁹⁶⁸, ενώ στα ομόφυλα ζευγάρια απαγορεύεται με την ίδια ακριβώς ένταση του πολιτισμικά αυτονόητου. Τα άτομα, δηλαδή του ίδιου φύλου βιώνουν, σύμφωνα με τη Geneviene de Parseval⁹⁶⁹, μία «κοινωνιολογική» στειρότητα, σύμφυτη με «αυτή, που διέπει τα άτομα, εκείνα, που δεν επιθυμούν να μεταδώσουν

⁹⁶⁸ Rushton, L., 1992: 151, Κοτσάμπαση, Α., 2003: 17, Niven, C., Walker, A., 1995: 12, Τουνταςάκη, Ε., 2014: 19, Μπρούσκου, Α., 1998: 146

⁹⁶⁹ deParseval, G.D., 2013: 31

μία γενετική ασθένεια στους απογόνους τους». Τα ομόφυλα ζευγάρια, λοιπόν, χαρακτηρίζονται αυθαίρετα ως υπογόνιμα υπό την έννοια της ακαταλληλότητας για γονική μέριμνα ανεξάρτητα από την πραγματική αναπαραγωγική τους κατάσταση και το γονιμοποιητικό τους δυναμικό.⁹⁷⁰

Η εμπεδωμένη αποδοκιμασία αποτελεί μέρος του μηχανισμού του ανεπίσημου κοινωνικού ελέγχου, που διασφαλίζει τα γονεϊκά δικαιώματα μόνο στον κυρίαρχο κόσμο της ετεροφυλίας. Η κοινωνική αυτή αντιμετώπιση της ομογονεικότητας⁹⁷¹, ανακαλεί αυτόματα συνειρμούς συνδεδεμένους με την αιτιολογική βάση της θεωρίας της ευγονικής περί «κακής σποράς» και «ελλατωματικής κληρονομικότητας».⁹⁷²

1.2.7.5.2. Η στάση των ομόφυλων ζευγαριών απέναντι στο σύμφωνο συμβίωσης του ν. 4356/2015

Με το ίδιο πνεύμα προσέγγισης και ανάλυσης του θεσμού, άπαντες οι συνεντευξιζόμενοι χαρακτηρίζουν το σύμφωνο συμβίωσης ως ανεπαρκές και ελλειμματικό, καθώς αποφεύγει να θίξει ζητήματα ομογονεικότητας.

Πολύβοια (αρ. συνεντ: 35):

«[...] Δε βοηθάει τους ανθρώπους, που έχουν παιδιά. Γενικά, είναι καλό, που έγινε, γιατί αλλάζει λίγο η εικόνα, ο κόσμος αντιλαμβάνεται λίγο περισσότερο το πράγμα, τελοσπάντων συζητιέται αλλιώς, ψηφίστηκε από πολλά κόμματα [...] τους ανθρώπους (όμως) με παιδιά δεν τους βοηθάει καθόλου. [...] Πρώτον δε δίνει δικαίωμα για έννομη σχέση με τα παιδιά και στους δύο γονείς, που σημαίνει ότι αν εγώ αύριο πεθάνω, δεν μπορεί να έχει ο άλλος γονέας, που σου λέω ήταν μαζί μου σε όλα τα στάδια [...]. Μιλάμε για άπειρες ώρες και ταλαιπωρία και ξενύχτια και και και. Δεν έχει κανένα δικαίωμα πάνω σε αυτά τα παιδιά, δεν έχει καμία έννομη σχέση μαζί τους [...].»

Οι συνεντευξιζόμενοι αναγνωρίζουν τη σημαντικότητα του συμφώνου συμβίωσης ως μία μορφή νομικής ορατότητάς τους, αλλά πέραν τούτου δεν εισφέρει καμία κατοχύρωση της οικογενειακής τους ζωής.

Ο Αλέξανδρος (αρ. συνεντ: 28) τοποθετείται επ' αυτού:

«[...] Σίγουρα η θεσμική αναγνώριση κάνει πιο ορατά τα πράγματα, αρά αυτό που πολλοί ξέρουμε ότι ο τάδε είναι ομοφυλόφιλος δε μας ξενίζει τόσο, διότι έχουμε εξαναγκαστεί μέσω θεσμικού πλαισίου να αναγνωρίσουμε το δικαίωμα του καθενός

⁹⁷⁰ de Lacey, 1998, Ikemoto, 1996, Somerville, 1982, όπως αναφέρεται στο Sandelowski, M., & Sheryl de Lacey 2002: 36

⁹⁷¹ όπως μάλιστα τεκμηριώνεται και από την de Parseval

⁹⁷² Cadoret, R., 1990: 25, Βλάχου, Β., 2017: 120, Rafter, N., 2009: 245, Melosh 2002: 40

να δημιουργεί εναλλακτικά οικογενειακά σχήματα. Είναι σημαντικό να δούμε το πώς ένα τέτοιο νομικό γεγονός εκπαιδεύει την κοινωνία και το άλλο το πιο σημαντικό είναι οι ουσιαστικές συνέπειες ότι οι άνθρωποι αυτοί χρειάζονταν μία κάποιου τύπου εξασφάλιση [...]».

Για την Κάτια (αρ. συνεντ: 33) η απουσία διατάξεων υιοθεσίας από το σύμφωνο συμβίωσης ακυρώνει την όποια νομική του αξία στην προσπάθεια χειραφέτησης των ομοφυλόφιλων.

«Θεώρησα ότι δεν έχει νόημα από τη στιγμή, που δεν επιτρέπεται η τεκνοθεσία. Για μένα δηλαδή δε σημαίνει κάτι, δεν καλύπτει κάποιες από τις ανάγκες που έχω. Βασικά η πιο σπουδαία ανάγκη που έχω είναι η κοινή κηδεμονία των παιδιών που θα αποκτήσω με την Άννα μόνο τότε θα προχωρήσουμε σε σύμφωνο συμβίωσης, διότι διαφορετικά δεν έχει νόημα. Για άλλους σίγουρα θα έχει νόημα, είναι ένα βήμα, είναι ένα θετικό βήμα και πιστεύω ότι κάποια στιγμή θα ληφθεί κρατική μέριμνα για τα παιδιά των ομόφυλων ζευγαριών και για την τεκνοθεσία και την αναδοχή παιδιών, που θα ήθελα εγώ».

Οι ερωτώμενοι υπογραμμίζουν τη σε βάρος τους διακριτική μεταχείριση του νόμου, καθώς η τεκνοποιία με χρήση γενετικού υλικού του/της συντρόφου τους απαγορεύεται. Ουσιαστικά, το σύμφωνο συμβίωσης των ομόφυλων ζευγαριών είναι ασύμβατο με την ίδρυση γονεϊκότητας, καθώς η μέθοδος της υποβοηθούμενης αναπαραγωγής, όπως και η υιοθεσία επιτρέπεται από μόνο άτομο, αλλά όχι από ομόφυλο ζεύγος συντρόφων σε ελεύθερη ένωση⁹⁷³. Ακόμη και στην περίπτωση (κατά παράβαση της νομοθεσίας), που η σύντροφος της βιολογικής μητέρας ενός παιδιού κυοφορήσει και φέρει στον κόσμο το παιδί της δεύτερης, το ισχύον νομικό πλαίσιο δεν αναγνωρίζει ως μητέρα εκείνη, από την οποία κατάγεται βιολογικά το παιδί, αλλά μόνο την κυοφορούσα. Η ίδρυση δηλαδή της βιολογικής συγγένειας θεμελιώνεται στον τοκετό και όχι στην αλήθεια του αίματος. Το νομικό, λοιπόν, καθεστώς έρχεται σε ευθεία ρήξη με το δικαίωμα των ομόφυλων ζευγαριών στην ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητάς τους και στο συνταγματικά καθιερωμένο δικαίωμα της τεκνοποιίας. Η συγγενική (κοινή ή διαδοχική) υιοθεσία επιτρέπεται στα ετερόφυλα ζεύγη, μόνο όταν αυτά έχουν τελέσει μεταξύ τους γάμο.⁹⁷⁴ Συνεπώς, εν πρώτοις δεν υφίσταται διάκριση σε βάρος των ομόφυλων ζευγαριών. Όμως, ο αποκλεισμός των ομόφυλων ζευγαριών από τον γάμο δε συνιστά διάκριση σε βάρος της οικογένειάς

⁹⁷³ Άρθρο 1455-1456 ΑΚ

⁹⁷⁴ Άρθρο 1562 ΑΚ

τους και του συνεπαγόμενου δικαιώματος άσκησης της γονικής μέριμνας επί των παιδιών τους;⁹⁷⁵

Για τον Αλέξανδρο (αρ. συνεντ: 28) και τον Νίκο (αρ. συνεντ: 34) η θέσπιση νομικών κωλυμάτων ως προς τις μεθόδους υποβοηθούμενης αναπαραγωγής ουσιαστικά συνιστά αποκλεισμό από το δικαίωμα ίδρυσης οικογενειακής ζωής. Στους ομοφυλόφιλους άνδρες δεν επιτρέπεται η πρόσβαση στις μεθόδους υποστήριξης της αναπαραγωγής, καθώς η παρένθετη μητρότητα προϋποθέτει την ύπαρξη ετερόφυλης έγγαμης συμβίωσης ή άγαμης μητέρας.⁹⁷⁶ Δεδομένων μάλιστα των χαμηλών πιθανοτήτων απόκτησης παιδιού με φυσικό τρόπο η πατρότητα ως έννομη σχέση και ατομικό δικαίωμα σχεδόν εξοβελίζεται από τον χώρο της ομογονεικότητας.

Και για την Ασπασία το σύμφωνο συμβίωσης δεν αποτελεί ένα άρτιο νομικό κείμενο, που προασπίζει το δικαίωμα της ομόφυλης οικογενειακής ζωής. Τεκμηριώνοντας την άποψή της σε στέρα νομικά επιχειρήματα εξηγεί ότι η ελληνική νομοθεσία της υποβοηθούμενης αναπαραγωγής (του 2002 και 2005) δεν εναρμονίστηκε με το σύμφωνο συμβίωσης (έτος τροποποίησης 2015), με αποτέλεσμα να εισάγεται διπλή διάκριση σε βάρος του δικαιώματος απόκτησης τέκνου των ομόφυλων συμβιούντων ζευγαριών:

«[...] Το δικαίωμα στην οικογενειακή ζωή δεν κατοχυρώνεται με το σύμφωνο συμβίωσης επαρκώς, με το ελληνικό σύμφωνο συμβίωσης εννοώ, γιατί δεν αναγνωρίζει την κοινή γονεϊκότητα. Δηλαδή αν είσαι γυναίκα μόνη σου μπορείς να πας και να κάνεις εξωσωματική. Όμως, ο νόμος αυτό το προβλέπει αν κάποια γυναίκα είναι άγαμη. Τώρα έρχεται το σύμφωνο συμβίωσης και προσθέτει μία κατηγορία που ο νόμος της υποβοηθούμενης αναπαραγωγής του 2002 και του 2005 δεν την έχει προβλέψει. Δηλαδή αν κάποιο ζευγάρι βρίσκεται υπό καθεστώς συμφώνου συμβίωσης και όχι γάμου, οπότε οι εξωσωματικοί γυναικολόγοι και οι κλινικές έχουν αντίρρηση στο να δεχτούν μία γυναίκα σε σύμφωνο συμβίωσης ως άγαμη και έτσι αυτή η γυναίκα δεν είναι ούτε άγαμη ούτε έγγαμη. Στην περίπτωση που αναγνωριζόταν ως έγγαμη θα μπορούσε να ζητήσει από την σύζυγό της γενετικό υλικό, όπως θα ζητούσε από τον άνδρα σύζυγό της, αν ήταν ετερόφυλη, οπότε και ο άντρας θα γινόταν πατέρας του παιδιού που θα γεννιόταν και θα καλυπτόταν το παιδί από το τεκμήριο πατρότητας. Αυτό, όμως, δεν ισχύει για την γυναίκα σύντροφο της βιολογικής μητέρας με το σύμφωνο συμβίωσης. Δεν μπορεί να αναγνωριστεί ως

⁹⁷⁵ Προβληματισμός που αναπτύχθηκε ήδη στην υπόθεση Gas et Dubois κατά Γαλλίας, κατά την οποία το ΕΔΔΑ έκρινε ότι τα κράτη μέλη δεν είναι υποχρεωμένα να επεκτείνουν το δικαίωμα του γάμου και στα ομόφυλα ζευγάρια κατ' εφαρμογή του περιθωρίου εκτίμησης. Βλ. σχετικό κεφάλαιο.

⁹⁷⁶ Άρθρο 1458 ΑΚ

γονέας. Άρα εδώ έχουμε μία διάκριση σε βάρος της και από την άλλη δεν αναγνωρίζεται ούτε ως άγαμη η γυναίκα εντός συμφώνου συμβίωσης με την ομόφυλη της που θέλει να κάνει εξωσωματική. Άρα έχουμε διάκριση δεύτερη. Επομένως με λίγα λόγια αν έχει μία γυναίκα προχωρήσει με την σύντροφό της σε σύμφωνο συμβίωσης και σκέφτονται να αποκτήσουν παιδί, θα πρέπει να χωρίσουν, να κάνουν το παιδί και μετά να το ξανασυνάψουν. Απαράδεκτα πράγματα [...]».

Η διαδοχική υιοθεσία είναι εξαιρετικά δύσκολη για τα ομόφυλα ζευγάρια αλλά όχι ακατόρθωτη. Παρόλο που νομικά δεν αναγνωρίζονται ως από κοινού γονείς ενός τέκνου, εντούτοις δε στερούνται εν τοις πράγμασι σχετικών εμπειριών.

Πολύβοια (αρ. συνεντ: 35):

«[...] Μπορεί μόνο με ιδιωτική υιοθεσία. Ειδάλλως η κρατική υιοθεσία είναι απαγορευτική. Δεν τολμάς να πεις ότι δεν είσαι ετεροφυλόφιλος, θα ήταν σαν να σαμποτάριζες την αίτησή σου. Εγώ δηλαδή όσους ανθρώπους γνωρίζω, που έχουν κάνει υιοθεσία όχι ιδιωτική, τελοσπάντων διαδικασία κανονική, δεν τολμάς να πας να πεις στον άλλον ότι δεν είσαι ετεροφυλόφιλος. Όσο και να θεωρείς ότι είναι ένας κοινωνικός λειτουργός προοδευτικός, δε τολμάς, δε το ρισκάρεις. Σε εμάς οι πληροφορίες που φτάνουν είναι ότι μετακομίζει το ένα μέλος του ζευγαριού μη τυχόν και... ότι λένε ιστορίες για αρκούδες, εδώ η κουμπάρα, εδώ να ο σύντροφός μου, κάνουν ένα fake πράγμα ακόμη και ως μονογονείς. Υπάρχουν ακόμη και ζευγάρια γκέι που έχουν υιοθετήσει παιδιά μέσω της αναδοχής όμως τα παιδιά αυτά είναι πέμπτης διαλογής όχι πρώτης. Είναι μεγάλα, ΑΜΕΑ με βαριά αναπηρία».

Κατά την Πολύβοια η σαφής πρόθεση του νομοθέτη να αποκλείσει από τη γονεϊκότητα τα ομόφυλα ζευγάρια υποδηλώνει τη μεθόδευση του κράτους για την αποκατάσταση μέσω της μονογονεϊκής υιοθεσίας παιδιών, που κανονικά δε θα μπορούσαν να εισέλθουν στο δισυζικό θετό περιβάλλον λόγω έλλειψης ζήτησης από τα ετερόφυλα ζευγάρια. Με άλλα λόγια, η συμπερίληψη και των ομοφυλόφιλων ατόμων στους φορείς υιοθεσίας ανηλίκου εξυπηρετεί την ανάγκη υιοθέτησης των λεγόμενων 'hard to place' παιδιών.

Η άρνηση του δικαιώματος τεκνοθεσίας⁹⁷⁷ από ομόφυλα ζευγάρια εδράζεται από τους υποστηρικτές του επιχειρήματος αυτού στο ότι είναι απαραίτητη η εκπροσώπηση των δύο φύλων για την ταυτότητα και τη ψυχική ισορροπία του υιοθετούμενου, όπως και η σταθερότητα των διαπροσωπικών σχέσεων. Πράγματι, το

⁹⁷⁷ όπως η LGBT κοινότητα χρησιμοποιεί το σημασιολογικό ισοδύναμο της υιοθεσίας

επιχείρημα αυτό ως λόγος αιτίασης του αποκλεισμού των ομόφυλων ζευγαριών προβλήθηκε από όλους σχεδόν τους συνεντευξιαζόμενους των δύο άλλων ομάδων στόχου. Πληρέστερη απάντηση στο ερώτημα αυτό δόθηκε από την Κάτια, την Έφη και τη Χριστίνα (άτομα από την LGBT ομάδα), οι οποίες δεν ανατράφηκαν στους κόλπους ενός συμβατικού πυρηνικού σχήματος, αλλά από σύγχρονα μορφώματα οικογενειακή ζωής. Ειδικότερα, η οικογένεια της Κάτιας ήταν μονογονεϊκή λόγω διάζευξης των γονέων της και η οικογένεια της Έφης αναπτύχθηκε σε καθεστώς ελεύθερης συμβίωσης, καθώς ο πατέρας της, που χήρεψε, όταν η Έφη ήταν δέκα ετών, συζούσε με τη νυν σύζυγό του για πολλά έτη εξωθεσμικά. Η οικογένεια της Χριστίνας αποτελεί την πιο σύνθετη μορφή οργάνωσης βίου, η οποία εντέλει από ανασυσταμένη κατέληξε πάλι σε μονογονεϊκή. Η Χριστίνα αφηγείται, ότι ο πατέρας της ήταν ουσιαστικά απών από τη ζωή της ύστερα από την τέλεση δεύτερου γάμου και την απόκτηση άλλων δύο βιολογικών τέκνων. Για τους ΛΟΑΤΚΙ συνεντευξιαζόμενους αποτελεί ένα αρκετά έωλο και παρωχημένο επιχείρημα, που βασίζεται στην κυρίαρχη παραδοσιακή κουλτούρα, αν και στην πραγματικότητα έχει ανατραπεί από τα σύγχρονα εναλλακτικά συστήματα βίου ομόφυλα ή ετερόφυλα.

Το επιχείρημα σχετικά με την ομοσεξουαλική διαπαιδαγώγηση καταρρίφτηκε από τις προσωπικές μαρτυρίες των ίδιων των ομοφυλόφιλων γονέων. Τα παιδιά της Αλίκης, της Μαρίας (της συντρόφου της Αλίκης), της Πολύβοιας, του συντρόφου αυτής είναι ετεροφυλόφιλα.

Η Πολύβοια (αρ. συνεντ: 35) με μία διάθεση σαρκασμού απαντάει:

«[...] Εγώ απέτυχα ως λεσβία και ως μάνα γιατί τα παιδιά μου είναι straight [...]».

Σχετικά με το επιχείρημα ότι το παιδί είναι δυνάμει θύμα σεξουαλικής κακοποίησης τα υποκείμενα του δείγματος σχεδόν αρνούνται να απαντήσουν, γιατί προσβάλλονται με το περιεχόμενο της ερώτησης:

«[...] Ε καλά αυτό είναι γελοίο επιχείρημα. Δηλαδή δεν υπάρχει περίπτωση να δω ένα παιδάκι και να μην το δω μόνο ως παιδάκι. Αν το δω κάπως αλλιώς είμαι ανώμαλη, διαστρεφική. Αυτό δεν έχει να κάνει με τα ομόφυλα ζευγάρια. Εγώ θυμώνω με κάτι τέτοια. Υπάρχει βέβαια μία δόση αλήθειας σε αυτό, γιατί σε κάτι τριτοκοσμικές χώρες, ξέρω γω Φιλιππίνες με τη συναίνεση των γονέων και την ανοχή του κράτους κάποιιοι παιδόφιλοι παιδεραστές παίρνουν παιδάκια και τα κακοποιούν. Γιατί είναι ο πιο νόμιμος εντός εισαγωγικών τρόπος. Υπήρχε μία τέτοια έρευνα που είχε γίνει εκεί Φιλιππίνες και τέτοια, δε θυμάμαι γιατί τα διαβάζω και μου γυρνάνε τα έντερα θέλω να τους σκοτώσω όλους. Εκεί μου βγαίνει άλλος θυμός, το μητρικό μου συναίσθημα αγανακτεί. Αυτοί οι άνθρωποι, που ξέρω

εγώ, όλοι αυτοί οι άνθρωποι και ξέρω πάρα πολλούς δεν μπορώ να τους φανταστώ να κακοποιούν σεξουαλικά το παιδί τους [...].».

Η Πολύβοια καταλήγει με κάποια δηκτικότητα χωρίς ωστόσο να απέχει από την πραγματική αλήθεια: «Αυτό ισχύει και για πάρα πολλούς straight καλούς γονείς».

Τέλος, ως προς το ενδεχόμενο να δεχτεί το θετό τέκνο ρατσισμό και λεκτική βία εξαιτίας των ομόφυλων γονέων, χωρίς να το αποκλείουν, επικαλούνται πλείστους άλλους λόγους, που ένα παιδί μπορεί να δεχτεί σχολικό εκφοβισμό.

Ο Αλέξανδρος συνοψίζει την έννοια του bullying μέσα στα ειδικά του συστατικά στοιχεία και όχι σε ομοφοβικές αιτιάσεις. Καταληγεί, ότι πρόκειται για φαινόμενο κοινωνικής παθογένειας και ως τέτοιο θα πρέπει να αντιμετωπισθεί ολιστικά μέσα στα πλαίσια εξυγίανσης της κοινωνίας και όχι στερώντας ένα δικαίωμα από μία κοινωνική ομάδα:

«[...] Όπως άλλος μπορεί να υφίσταται bullying, γιατί είναι χοντρός, γιατί δεν είναι ωραίος, γιατί είναι ολυμπιακός σε σχολείο παναθηναϊκών, γιατί είναι λίγο γκέι, μπορεί να υφίσταται ένα παιδί για διάφορους λόγους bullying, μπορεί να υφίσταται και για τους γονείς του. Μπορεί να υφίστατο παλιότερα bullying γιατί ήταν παιδί από χωρισμένους γονείς. Είναι και αυτό ένα κομμάτι της κοινωνίας, που αν πεις ότι το bullying είναι το πρόβλημα και αυτό πρέπει να αντιμετωπίσω, γιατί πάντα θα δημιουργούνται οι όροι. Διότι δεν μπορώ να αποκλείσω ότι πάντα θα υπάρχουν παιδιά που θα έχουν γκέι γονείς, τότε το bullying πρέπει να αποφύγω και όχι την ανάδειξη της γονεϊκότητας [...].».

Τα ανωτέρω επιχειρήματα στρέφονται κατά της ιδιωτικής σφαίρας των υποκειμένων με ελάχιστη βασιμότητα, καθώς θίγουν ένα πεδίο εμπρόθετης δράσης στο έδαφος της ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας, οργάνωσης του ιδιωτικού βίου και ύφανσης της οικογενειακής ζωής. Τα επιχειρήματα αυτά διατηρούν σε πρώτο πλάνο τη βιολογική διάσταση της σεξουαλικότητας και γονεϊκότητας συντηρώντας την παραδοσιακή αντίληψη της οικογένειας, που αναπτύχθηκε τον 18^ο αιώνα και διατηρείται αναλλοίωτη ως και σήμερα.

1.2.7.5.3. Στάση των υποκειμένων των δύο άλλων ομάδων στόχου (ετεροφυλόφιλοι γονείς και φορείς, που ειδικεύονται στη διαδικασία υιοθεσίας) απέναντι στο δικαίωμα υιοθεσίας των ομόφυλων ζευγαριών.

Το δείγμα των ετερόφυλων υποκειμένων όπως και των κοινωνικών λειτουργών δεν αποτυπώνει μία κοινή στάση απέναντι στη θεσμική αναγνώριση της

σχέσης των ομόφυλων ζευγαριών. Η τοποθέτησή τους εμπνέει κατ' αρχήν μία προοδευτική προσέγγιση των πραγμάτων στη βάση της αρχής της ισότητας.

Τα άτομα (12 υποκείμενα από την ομάδα των ετερόφυλων υιοθετούντων), που χαιρετίζουν τη νομική αναγνώριση των ομόφυλων ζευγαριών, τεκμηριώνουν τη θέση τους με την επίκληση ηθικά φορτισμένων εννοιών:

Νίκη: «η αγάπη δεν έχει χρώμα και φύλο. Τα παιδιά πρέπει να μεγαλώνουν με σταθερότητα κ αγάπη»,

Ιάκωβος:

«Η αγάπη δε βλέπει κανένα. Δεν πιστεύω ότι θα γίνει ομοφυλόφιλος αν έχει δύο μπαμπάδες ή δύο μαμάδες. Έχουμε ακούσει περιστατικά ετερόφυλων ζευγαριών να δέρνουν αλύπητα το παιδί τους. Ένα ζευγάρι ανώτατων δικαστών χτυπάει αλύπητα το υιοθετημένο παιδί τους που είναι Ρωσάκι. Λένε δεν καταλαβαίνει αυτό. Τους είδαν καταστηματάρχες στο δρόμο να το χτυπάνε με τις σακούλες τα ψώνια στο κεφάλι. Και δεν κάνουνε τίποτα, γιατί είναι ανώτατοι κρατικοί λειτουργοί. Είναι πράγματα αυτά; Και μετά φοβόμαστε τους ομοφυλόφιλους; Αυτούς που θεωρούμε υπεράνω πάσης υποψίας πρέπει πρώτα να αρχίσουμε να ψάχνουμε τι φταίει».

ή με αναφορές στην εσωτερική έννομη τάξη: «ως πολίτες ενός ευνομούμενου κράτους έχουν τις ίδιες υποχρεώσεις και τα ίδια δικαιώματα με τους υπόλοιπους. [...] Έχουν το δικαίωμα της ισότητας της ίσης μεταχείρισης» (Δ.Β.).

Οι περισσότεροι, [(αν και με ελάχιστη απόκλιση) 14 άτομα από τα συνολικά 26], ωστόσο, εκφράζουν απάθεια και αδιαφορία ισχυριζόμενοι, ότι είναι ένα θέμα, που δεν τους αφορά. Πρόκειται, όμως, μάλλον για μία συγκαλυμμένη άρνηση, που επιβάλλεται στα πλαίσια του κοινωνικού ευπρεπισμού. Η χροιά της φωνής και το σύνολο των λεκτικών εκφράσεων παραπέμπουν σε ένα λανθάνον επίπεδο εννοιών, όπου η επικαλούμενη αδιαφορία ερμηνεύεται ως κοινωνική αποδοκιμασία. Την παρατήρηση αυτή ενισχύει εν συνεχεία και η απάντηση στο δεύτερο ερώτημα σχετικά με την επέκταση του δικαιώματος υιοθεσίας και στα ομόφυλα ζευγάρια. Εκεί η άρνηση είναι διαυγής και εδράζεται στο επιχείρημα της προστασίας του τέκνου λόγω απουσίας των δύο φυσικών γονεϊκών προτύπων ή λόγω χριστιανικών πεποιθήσεων.

Η Δωροθέα (αρ. συνεντ: 23) εκθέτει απροκάλυπτα τη γνώμη της στα όρια της ομοφοβίας και του ρατσισμού:

«Εμείς έχουμε εστιατόριο, που έρχονται κυρίως ξένοι. Νορβηγοί, Άγγλοι, Αυστραλοί, τέτοιοι. Μόλις δω ότι είναι γκέι ούτε που τους πλησιάζω, ούτε που θέλω να τους σερβίρω. Δεν μ' αρέσουν εμένα αυτά τα πράγματα. Καμιά φορά βλέπω ότι

έχουν και παιδιά και τα λυπάμαι. Τα καημένα πόσο θα πρέπει να υποφέρουν. (Συνεντ: Πιστεύετε ότι πρέπει να έχουν και αυτοί δικαίωμα υιοθεσίας όπως και εσείς και εμείς και όλοι;) Ούτε που θέλω να ξέρω τέτοια πράγματα. Σοβαρά μιλάτε ή με κοροϊδεύετε; Τι πράγματα είναι αυτά; Άνδρας και γυναίκα να πάρουν ένα μωράκι να έχουν ένα σπίτι, να το βάλουν μέσα, να το αναθρέψουν με ανέσεις, όμορφα, καλά. Το ίδιο είναι να πάρουν αυτοί ένα μωρό, να το στερήσουν δηλαδή από ένα άλλο κανονικό ζευγάρι;»

Στη διαλογική αυτή αφήγηση συγκρούεται η στερεοτυπική εικόνα του αήθους και εκμαυλιστικού ομόφυλου ζευγαριού, από το οποίο κινδυνεύουν οι αθώες παιδικές υπάρξεις, με την αρμονία, ασφάλεια και οικογενειακή θαλπωρή, που συνεπάγεται αυτόματα και συστηματοποιημένα το «κανονικό» ζευγάρι. Μέσα από συμβολικές τυποποιήσεις αναδεικνύεται ως κυρίαρχη και αδιαπραγμάτευτη η πολιτισμική εννοιολόγηση της οικογένειας με συνεκφορές στην ιστορικά χρονολογούμενη πυρηνική οικιακή ομάδα, όπου το επωφελές του παιδιού εξασφαλίζεται εντός του κόλπου μίας εύπορης, κοινωνικά καταξιωμένης και ετερόφυλης οικογένειας.

Και η Ευτυχία (αρ. συνεντ: 5) εκδηλώνει με οξύτητα ανάλογη στάση, μολονότι ισχυρίστηκε, ότι είναι μάλλον θετική στην αναγνώριση της θεσμικής οργάνωσης βίου των ομόφυλων ζευγαριών:

«[...] Δεν μπορεί το κράτος να τους αναγνωρίσει ένα τέτοιο δικαίωμα από τη στιγμή μάλιστα που πλεονάζουν τα φυσιολογικά ζευγάρια, στα οποία θα πρέπει κατά απόλυτη προτεραιότητα να δίνονται τα απροστάτευτα παιδιά. Γιατί αυτό το παιδί να δοθεί σε μία οικογένεια με δύο μπαμπάδες ή με δύο μαμάδες χωρίς το ίδιο να έχει συναιέσει; Ποιος καθορίζει ότι αυτό το ιδιότυπο περιβάλλον θα του κάνει καλό στη ψυχοπνευματική του ανάπτυξη; Νόμος, που θα αναγνώριζε ένα τέτοιο δικαίωμα θα ήταν κατάπτυστος για μένα [...]».

Σύμφωνα, λοιπόν, με την Ευτυχία η θεσμοθέτηση οικογενειακών δικαιωμάτων στα ομόφυλα ζευγάρια επιτρέπεται στο βαθμό, που δεν υποσκάπτει την έννομη προστασία της παραδοσιακής ετερόφυλης οικογένειας. Δέχεται, λοιπόν, την εισαγωγή του συμφώνου συμβίωσης για την κατοχύρωση των ομόφυλων ζευγαριών σε θέματα διοικητικής, εργασιακής ή κοινωνικοασφαλιστικής φύσεως, αλλά αντιδρά στο δικαίωμα υιοθεσίας, που θα μείωνε την πρόσβαση των «φυσιολογικών» ζευγαριών στη διαδικασία κατασκευής της πλασματικής συγγένειας. Η επιθυμία, επομένως, των ομοφυλόφιλων για απόκτηση παιδιού είναι αποδοκιμαστέα και όχι η οργάνωση του νοικοκυριού τους. Και αυτό διότι, «ανατρέπει τις αναπαραστάσεις της

κλασικής οικογενειακής μονάδας και θέτει σε αμφισβήτηση την πρωτοκαθεδρία (με την έννοια της ανωτερότητας) της ετεροφυλόφιλης σεξουαλικότητας».⁹⁷⁸

Παρόλ' αυτά, δε θα πρέπει να αγνοήσουμε το θετικό μήνυμα των δώδεκα (12) υποκειμένων, από το οποίο αναγιγνώσκεται, ότι η ελληνική κοινωνία δεν είναι τόσο συντηρητική όσο προβάλλεται και έχει πλέον αρχίσει να διαπνέεται από προοδευτικές ιδέες στη βάση της αρχής της ισονομίας των φύλων.

Η τρίτη ομάδα στόχου (κοινωνικοί λειτουργοί) είναι στην πλειονότητά τους αντίθετοι με την κατοχύρωση δικαιώματος ίδρυσης τεχνητής γονεϊκότητας. Αν και γνωρίζουν, ότι αιτήσεις για υιοθεσία από μόνα άτομα μπορεί στην ουσία να υποκρύπτουν ομόφυλο σεξουαλικό προσανατολισμό και είναι σχετικά δεκτικοί ως προς αυτό, εντούτοις είναι κατηγορηματικά αντίθετοι στην ιδέα υιοθεσίας παιδιού από ομόφυλο ζευγάρι. Σχεδόν όλοι επικαλούνται ως επιχείρημα για τη θεμελίωση της αρνητικής τους στάσης την απουσία του προτύπου των δύο φύλων. Τον ίδιο προβληματισμό, ωστόσο, δεν εκδηλώνουν και ως προς τη μονογονεϊκή υιοθεσία, από την οποία απουσιάζει παντελώς ο δεύτερος γονέας. Η στάση αυτή είναι οξύμωρη, αντιφατική και δηλωτική μίας ομοφοβικής στάσης: Η θετική εισήγηση σε μία μονογονεϊκή υιοθεσία δε συνεπάγεται απαραίτητα, ότι το παιδί θα ανατραφεί από έναν γονέα, αλλά ότι νομικά θα αναγνωρίζεται ο ένας μόνος γονέας ως ασκών τη γονική μέριμνα. Εκείνο, που στην πραγματικότητα, λοιπόν, προκαλεί το κοινό αίσθημα και ερμηνεύεται ως «θρασύτητα» είναι όχι μόνο η ορατότητα του ομόφυλου ζευγαριού στη δημόσια σφαίρα, αλλά και η διεκδίκηση δικαιωμάτων, που ανήκουν αξιωματικά στην ετερόφυλη οικογένεια. Στην περίπτωση αυτή, η αναγνώριση περισσότερων δικαιούχων ως προς την άσκηση ενός δικαιώματος κάνει μεν μία πολιτική πιο δίκαιη και εξισωτική, ταυτόχρονα, όμως, αφαιρεί προνόμια από τους κατέχοντες το δικαίωμα.

Σε πολλά υποκείμενα ήταν εμφανής η μισαλλοδοξία και η έλλειψη διάθεσης πρόσληψης, δηλαδή η εκ των προτέρων απόρριψη νέων πληροφοριών, αντιλήψεων και οπτικών πάνω σε ένα ζήτημα. Τα επιχειρήματα, που επικαλούνται, έχουν ελάχιστη ουσιώδη αξία και ως εκ τούτου πειστικότητα. Εδράζονται και απορρέουν μάλλον από κοινωνική προκατάληψη και ιδεολογική μονομέρεια, που αποτρέπει την έλλογη εξέταση των δεδομένων. Μέσω της παραμόρφωσης και υπερβολής των

⁹⁷⁸ deParseval, G.D., 2013: 31

αποδεκτών συμβάσεων αποστερούν σχεδόν ευνόητα θεμελιώδη δικαιώματα από την κοινωνική ομάδα, που βρίσκεται σε θέση υποτέλειας.

Κ.Λ.6.

«(Συνεντ: Ποια θα είναι η στάση σας στην περίπτωση που καλούσασταν να γνωματεύσετε επί αιτήσεως μόνο ομοφυλοφιλικού ατόμου;) Αν το γνώριζα για να είμαι ειλικρινής θα είχε ένα εσωτερικό δίλημμα. Δεν θα ήμουν σίγουρη αν θα ωφελούσε η συγκεκριμένη υιοθεσία το παιδί. (Συνεντ: Ποια είναι η γνώμη σας σχετικά με το δικαίωμα υιοθεσίας των ομόφυλων ζευγαριών;) Δε με βρίσκει καθόλου σύμφωνη να υιοθετούν τα ομόφυλα ζευγάρια παιδιά. Δηλαδή για ποιο λόγο; Δεν υπάρχουν κανονικά ζευγάρια να υιοθετήσουν ένα παιδί; Εγώ δε συμφωνώ».

Η Κ.Λ.8 είναι προβληματισμένη ως προς το ζήτημα υιοθεσίας παιδιού από ομόφυλα ζευγάρια. Μολονότι εκφράζει την κρατούσα άποψη όσον αφορά την επισημοποίηση του ομόφυλου βίου, ωστόσο ως προς το δικαίωμα υιοθεσίας είναι αρνητική εξωτερικεύοντας την προκατάληψή της υπέρ των ετερόφυλων ζευγαριών.

«[...] Αν και το έχω σκεφτεί, δεν έχω ακόμη καταλήξει. Σίγουρα η κοινωνία δεν είναι έτοιμη για κάτι τέτοιο. Δεν ξέρω και εγώ σαν επαγγελματίας αν συμφωνώ και τόσο πολύ. Με την έννοια των ρόλων κυρίως. Δεν έχω πρόβλημα με το να αναγνωριστεί η συμβίωσή τους, εννοείται αυτό δεν το συζητώ, αλλά αυτή τη στιγμή κρίνουμε το συμφέρον ενός παιδιού που δεν φταίει σε τίποτα. Καλά κάνουν οι άνθρωποι και διεκδικούν αυτό που θέλουν να διεκδικήσουν. Όμως η υιοθεσία είναι ένας θεσμός που αποσκοπεί στην προστασία των παιδιών. Και όχι για να αποκτήσουν τα όποια ζευγάρια, ομόφυλα ή ετερόφυλα παιδί. Τώρα αν είχα να επιλέξω πού να τοποθετήσω ένα παιδί ανάμεσα σε δύο ζευγάρια το ένα ετερόφυλων και το άλλο ομοφυλόφιλων ε θα προτιμούσα το ετερόφυλο».

Τέσσερις, πάντως, συνεντευξιαζόμενοι εκδήλωσαν μία διαλλακτικότερη και θετικά προσανατολισμένη στάση σε θεωρητικό τουλάχιστον επίπεδο.

Κ.Λ.2.: «Νομίζω ότι εκείνο που θα έπρεπε να μας απασχολεί περισσότερο είναι η ειλικρινής αντιμετώπιση των ομόφυλων ζευγαριών και η ουσιαστική εξίσωσή τους με τα ετερόφυλα ζευγάρια. Ως κοινωνική λειτουργός δεν αντιμετωπίζω διαφορετικά ζευγάρια ομοφυλόφιλων με ζευγάρια ετεροφυλόφιλων. Μέσα από τις συνεντεύξεις και την ενδελεχή έρευνα θα προσπαθούσα να κρίνω αν είναι κατάλληλος να αναθρέψει ένα παιδί. Δεν αποκλείω κανέναν μόνο και μόνο επειδή είναι ομοφυλόφιλος. Αν πάλι εντόπιζα κάτι που δεν θα μου άρεσε τότε ναι θα ήμουν αρνητική. Αρνητική όμως με αιτιολογημένη τοποθέτηση, όχι έτσι γενικά και αόριστα».

Για τον Δ.Β. τα ομόφυλα ζευγάρια θα μπορούσαν να υιοθετήσουν τα μη επιθυμητά παιδιά.

Δ.Β. «[...] Θεωρώ πως είναι ήσσονος σημασίας ζητήματα, αν πάλι είναι μείζονα υπάρχουν παιδιά μη επιθυμητά που περνάν όλη τους την ζωή σε ιδρύματα και σε ορφανοτροφεία. Αν το ομόφυλο ζευγάρι ζητήσει ένα παιδί ΑΜΕΑ τότε θα υιοθετήσει σε σύντομο χρονικό διάστημα. Έχουμε παιδιά με κρίση ταυτότητας σε αυτές τις περιπτώσεις γιατί όχι; [...]».

Για την Κ.Α.10 ο εκσυγχρονισμός της υιοθεσίας και συνακόλουθα των φορέων, που ειδικεύονται στις διαδικασίες υιοθεσίας, εναπόκειται στη μεταρρύθμιση του σχετικού νόμου. Η θεσμική αναγνώριση δικαιώματος υιοθεσίας στα ομόφυλα ζευγάρια και οι κατευθυντήριες γραμμές για την εξάλειψη των διακρίσεων μέσω εγκυκλίου θα ήταν απόλυτα σεβαστές από εκείνη, παρόλο που πιθανόν να ερχόταν σε εσωτερική σύγκρουση με τον ηθικό κώδικα αναφοράς της.

Κ.Α.10: «[...] Φυσικά αν ήταν προς το συμφέρον του παιδιού, ναι θα ήμουν θετική. Ε τι να κάνουμε δεν μπορούμε να αλλάξουμε και τα πράγματα. Τα πράγματα προχωράνε προς τα εμπρός. Αν με ρωτάτε εμένα προσωπικά σαν άτομο τι θα προτιμούσα αν είχα να επιλέξω ανάμεσα σε ένα ζευγάρι και ένα ομοφυλόφιλο άτομο σαφώς θα επέλεγα το ζευγάρι. Τώρα εφόσον το εγκρίνει ο νόμος να δεχόμαστε αιτήσεις και από ομόφυλα ζευγάρια και μας παροτρύνει ότι πρέπει να αξιολογούνται στην αρχή της ισότητας ναι θα εφαρμόσουμε την αρχή αυτή χωρίς προκατάληψη [...]».

Για τη Μ.Θ. η απάντηση στην ερώτηση σχετικά με το δικαίωμα αναγνώρισης υιοθεσίας στα ομόφυλα ζευγάρια μεταφέρεται σε δεύτερο επίπεδο, στην ανάγκη παρακολούθησης της εξέλιξης της υιοθεσίας μετά την τοποθέτηση του παιδιού. Εκείνο, που επισημαίνει η ΜΘ, είναι ότι η επιτυχία της υιοθεσίας δεν εξαρτάται από τη σύσταση του ζευγαριού, που υιοθετεί το παιδί, αλλά από την ποιότητα της άσκησης της γονικής μέριμνας, που θα έπρεπε να αξιολογείται σε ένα πρόγραμμα μεταπαρακολούθησης της υιοθεσίας.

Μ.Θ.: «[...] Ήδη τα ομόφυλα ζευγάρια υιοθετούν, άτυπα μεν ως μονογονείς ή ως κατά δήλωση ετερόφυλα ζευγάρια, αλλά υιοθετούν. Και το λέω αυτό γιατί δεν υπάρχει παρακολούθηση μετά την υιοθεσία. Το να προσποιούμαστε ότι είναι έτσι ή αλλιώς τα ομόφυλα ή τα ετερόφυλα ζευγάρια, αλλά να μην έχουμε στοιχεία να το αποδείξουμε, γιατί δεν έχουμε ρθει σε επαφή με την οικογένεια μετά την υιοθεσία είναι υποκριτικό [...]».

Η στάση των μειοψηφούντων υποκειμένων απέναντι στο δικαίωμα υιοθεσίας των ομόφυλων ζευγαριών αποτελεί δείκτη της κοινωνικής αλλαγής, που ανθίσταται στην ετεροσεξιστική κυρίαρχη κουλτούρα. Δεν είναι δηλαδή το δικαίωμα της υιοθεσίας των ομόφυλων ζευγαριών, που θορυβεί, όσο οι ίδιες οι αξιώσεις της ΛΟΑΤΚΙ κοινότητας. Αρκεί να αναλογιστούμε, ότι μέχρι και το 1950 η ομοφυλοφιλία αποτελούσε ποινικά κολάσιμη πράξη, ενώ οι διώξεις των ομοφυλόφιλων συνεχίστηκαν και επί περίοδο δικτατορίας. Επομένως, ο συστηματικός κοινωνικός αποκλεισμός, που τροφοδοτούταν και από την «ποινικοποιημένη» στάση ζωής, περιέβαλε με ανυποληψία και προκατάληψη οποιαδήποτε έκφανση της συμπεριφοράς της κοινωνικής αυτής ομάδας. Σήμερα, οι de facto ομόφυλες οικογένειες διεκδικούν χώρο στον δημόσιο βίο και κοινωνικό σεβασμό διακηρύσσοντας, ότι το δικαίωμα της ετερότητας δεν αντιστρατεύεται ούτε αναιρεί τη γονεϊκή ικανότητα. Το συμφέρον του παιδιού ως επικρατούσα αξία στη διαδικασία της υιοθεσίας δε διασαλεύεται από τη δομή της οικογένειας, αλλά από τις κοινωνικές αγκυλώσεις, που την περιβάλλουν.

1.2.8. Σύνοψη των ευρημάτων-Συζήτηση- Απάντηση στα ερευνητικά ερωτήματα

«Η θεωρία συνενώνει όλα τα επιμέρους τμήματα των εμπειρικών δεδομένων σε ένα συνεκτικό εννοιολογικό πλαίσιο, που μπορεί να έχει ευρύτερες εφαρμογές».⁹⁷⁹ Οι θεωρίες είναι προσωρινές και εύθραστες, με την έννοια ότι επιδέχονται βελτίωσης, δηλαδή συμπερίληψης νέων στοιχείων και κάλυψης νέων θεμάτων, αλλά και με την έννοια ότι μπορεί στο μέλλον να ανατραπούν και να καταρριφθούν βάσει πρωτοπόρων επιστημονικών δεδομένων. Έχοντας, λοιπόν, υπόψη τη σχετικότητα και τη ρευστότητα των αποτελεσμάτων, θα προσπαθήσουμε να απαντήσουμε στα τέσσερα ερωτήματα της εμπειρικής έρευνας, όπως διατυπώθηκαν στην αρχή του κεφαλαίου.

1) Το μείζον συμφέρον του παιδιού ως μία έννοια διαπραγματεύσιμη και αόριστη και ως μία νομική κατασκευή δυσχερώς επαληθεύσιμη εξασφαλίζει ευρύτατο πεδίο διακριτικής ευχέρειας στις αρμόδιες αρχές (προνοιακές και δικαστικές) να κρίνουν και να αξιολογούν αιτήσεις κρατικής υιοθεσίας με ταξικά, φυλετικά, κοινωνικά και έμφυλα κριτήρια;

⁹⁷⁹ Cohen, Manion, 1997: 31

«Η υιοθεσία αποτελεί μία πράξη νομική, κοινωνική και συναισθηματική, που κατά κύριο λόγο συστήνεται προς όφελος του παιδιού και στοχεύει στην όσο το δυνατόν πιο επιτυχή εξομοίωση σε όλα τα επίπεδα μίας θετής με μία βιολογική οικογένεια». ⁹⁸⁰ Η κύρια, λοιπόν, λειτουργική αποστολή της υιοθεσίας ανηλίκων έγκειται στην προστασία και τη βελτίωση της θέσης του υιοθετημένου. ⁹⁸¹ Έχει, δηλαδή παιδοκεντρικό προσανατολισμό και όχι γονεοκεντρικό. ⁹⁸²

Ο νόμος παραθέτει αορίστως τη θεμελιώδους σημασίας προϋπόθεση του συμφέροντος ⁹⁸³ του τέκνου για την επικύρωση της υιοθεσίας, παρόλο, που αντανακλάται σε όλες τις ρυθμιστικές διατάξεις του Οικογενειακού Δικαίου και δη της άσκησης της γονικής μέριμνας. Ο λόγος, που ο νομοθέτης απέφυγε να συγκεκριμενοποιήσει μίας πρωτεύουσας αρχής για τις οικογενειακές σχέσεις νομική διάταξη, είναι η εκ των πραγμάτων αδυναμία εξαντλήσεως των συστατικών της στοιχείων. Έκρινε, λοιπόν, ορθότερο, να εγκαταλείψει την εξειδίκευσή της στο Δικαστήριο ουσίας, το οποίο καλείται να μορφώσει δικανική πεποίθηση βάσει ενός πλέγματος εγγυήσεων ήτοι των κριτηρίων της 1558 ΑΚ σε συνδυασμό με το 1555 (συναίνεση του ανηλίκου) και 1557 (κοινωνική έρευνα). ⁹⁸⁴ Ωστόσο, θα πρέπει να επισημανθεί η δυσκολία της *in concreto* ικανοποίησης του καλύτερου συμφέροντος του παιδιού λόγω της ύπαρξης πολλών και παράλληλων συμφερόντων, που πολλές φορές αντικρούονται μεταξύ τους, όπως σωματικό, υλικό, πνευματικό, ψυχικό και ηθικό ⁹⁸⁵. Παρόλο που συχνά υποστηρίζεται, ότι «όλα τα κριτήρια εξειδίκευσης του συμφέροντος του παιδιού είναι κατά κανόνα ισοδύναμα, εντούτοις εξαρτάται από την εκάστοτε ρυθμιζόμενη περίπτωση ποια θα θεωρηθούν περισσότερο ή λιγότερο σημαντικά» ⁹⁸⁶ και ποια θα βαρύνουν περισσότερο στην αξιολογική κρίση του Δικαστηρίου.

Ειδικότερα, η ύπαρξη πλήρους δικαιοπρακτικής ικανότητας στο πρόσωπο του θετού γονέα συνδέεται άρρηκτα με την ευημερία του θετού τέκνου, ενώ η θέσπιση

⁹⁸⁰ Αμπατζόγλου, Γ., 2002: 187

⁹⁸¹ Κουνουγέρη – Μανωλεδάκη, Ε., 2003: 280, ΑΚ 1542

⁹⁸² Κουνουγέρη – Μανωλεδάκη, Ε., 2006: 4

⁹⁸³ Σύμφωνα με το άρθρο 1542 ΑΚ «η υιοθεσία πρέπει να αποβλέπει στο συμφέρον του υιοθετούμενου»

⁹⁸⁴ «Το δικαστήριο απαγγέλλει την υιοθεσία εφόσον συντρέχουν οι όροι του νόμου και αφού διαπιστώσει, συνεκτιμώντας και την έκθεση του προηγούμενου άρθρου, ότι εν όψει της προσωπικότητας, της υγείας και της οικογενειακής και περιουσιακής κατάστασης εκείνου, που υιοθετεί και του υιοθετούμενου, καθώς και της αμοιβαίας ικανότητας προσαρμογής, η υιοθεσία συμφέρει τον υιοθετούμενο».

⁹⁸⁵ Σαλκιτζόγλου, Π., 1993: 83, Κουνουγέρη, Μανωλεδάκη, Ε., 2003: 207

⁹⁸⁶ Κουνουγέρη, Μανωλεδάκη, Ε., 2008: 306

τόσο ανώτατης ηλικίας όσο και ανώτατου ορίου ηλικιακής διαφοράς μεταξύ υιοθετούντος και υιοθετούμενου (κατά διεθνή μάλιστα πρωτοτυπία, όπως αναλύθηκε ήδη στον σχολιασμό του δικαίου της υιοθεσίας αλλοδαπών νομοθετημάτων -της Αγγλίας και της Σουηδίας-, όπου δεν ανευρίσκονται αντίστοιχες διατάξεις) αποτελούν όρους, που αποβλέπουν τόσο στην ωριμότητα και τη σταθερότητα της απόφασης των θετών γονέων να προχωρήσουν στην υιοθεσία, όσο και στην κατά πλάσμα δικαίου μόρφωση μίας σχέσης ανάλογης της βιολογικής συγγένειας.⁹⁸⁷ Αναμφίβολα, ο ιστορικός νομοθέτης επιμηκύνοντας το ανώτατο όριο ηλικίας από τα 45 έτη (κατά το προισχύον δίκαιο) στα 50 έτη μεταξύ υιοθετούντος και υιοθετούμενου⁹⁸⁸ και με την πρόβλεψη, ότι ο περιορισμός της ηλικίας αρκεί να συντρέχει στο πρόσωπο του ενός από τους δύο αιτούντες στην περίπτωση της κοινής υιοθεσίας,⁹⁸⁹ εξεδήλωσε μία αδικαιολόγητη εύνοια προς το έγγαμο ζευγάρι.

Με τη θέσπιση της διάταξης αυτής ουσιαστικά χορήγησε τη δυνατότητα σε υπερήλικους να υιοθετούν ανήλικο τρόπο τινά σε θέση «εγγονού», μολονότι η πρόβλεψη ανωτάτων ορίων ηλικίας αποσκοπούσε στην ικανοποίηση του συμφέροντος του παιδιού να ανατραφεί από ανθρώπους, που διαθέτουν βιολογική, πνευματική και ψυχική αντοχή, σωματική ευρωστία, ενσυναίσθηση, διάθεση κατανόησης και υποστήριξης του παιδιού. Μάλιστα, η θέσπιση της διάταξης αυτής παρά την ad hoc εξειδίκευση του συμφέροντος του παιδιού αποτελεί -θεωρητικά και κατά το πνεύμα του νόμου- μία επιπλέον ασφαλιστική δικλείδα διαφύλαξης του επωφελούς του παιδιού να ανατραφεί από ακμαίους και ικανούς γονείς.⁹⁹⁰ Σε δεύτερο επίπεδο, σύμφωνα με την τελολογική ερμηνεία του νόμου προβάλλεται η μη ανοχή της γηροκόμησης ως κινήτρου υιοθεσίας, αλλά και η πρόνοια, ότι το παιδί δε θα στερηθεί τους γονείς του σε νεαρή ηλικία.⁹⁹¹ Στον προβληματισμό σχετικά με τη συσχέτιση των ήδη διευρυμένων ηλικιακών ορίων και του οφέλους του υιοθετούμενου, όπως αναδείχτηκε διά της αρνητικής κριτικής, που άσκησαν οι αρμόδιοι κοινωνικοί λειτουργοί και αναλύθηκε παραπάνω, προστέθηκε και η εξέλιξη στο πεδίο της νομολογίας.

Στο οικείο κεφάλαιο παρατέθηκαν ενδεικτικά αποφάσεις Ελληνικών Δικαστηρίων, δυνάμει των οποίων επιτάσσεται contra legem η επιμήκυνση των ορίων

⁹⁸⁷ Βαθρακοκοίλης, Β., 2004: 1104, Φουντεδάκη, Κ., 2010: 209

⁹⁸⁸ Άρθρο 28 παρ. 1 ν. 2721/1999, το οποίο τροποποίησε το άρθρο 1544 εδ. 1 του προηγούμενου νόμου

⁹⁸⁹ ΑΚ 1545 παρ.β.

⁹⁹⁰ Κουνουγέρη-Μανωλεδάκη, Ε., 2008: 376

⁹⁹¹ Φουντεδάκη, Κ., 2010: 209

διαφοράς ηλικίας μεταξύ υιοθετούντος και υιοθετούμενου ακόμη και πάνω από τα πενήντα (50) έτη με την επίκληση σπουδαίου λόγου. Η συγκεκριμένη νομολογία, η οποία αποτελεί ορόσημο για την ουσιαστική εντέλει κατάργηση του ανώτατου ορίου της ηλικιακής διαφοράς, αφού πλέον παρέχει με την ισχύ δεδικασμένου τη δυνατότητα παράκαμψης και υπέρβασης του ηλικιακού επιτρεπτού, έχει παραχθεί σε υποθέσεις ιδιωτικής υιοθεσίας ανηλικού νεογνητικής ηλικίας από άτεκνο ζευγάρι ή μονογονέα και υπό το βάρος της παραμονής του παιδιού στη θετή οικογένεια για μεγάλο χρονικό διάστημα. Ως αντιστάθμισμα για την εξισορρόπηση του διακυβευόμενου συμφέροντος του παιδιού να ανατραφεί από ηλικιωμένους γονείς (ή μονογονέα) προβάλλεται η πολύ καλή οικογενειακή κατάσταση του ζεύγους ή της μόνης γυναίκας, το υψηλό κοινωνικό status και τα διόλου ευκαταφρόνητα περιουσιακά στοιχεία.

Η δικαστική αυτή εξυγίανση κάθε ανυπόστατης υιοθεσίας (λόγω έλλειψης ουσιαστικής προϋπόθεσης), που αντιβαίνει στην αρχική ratio της μεταρρύθμισης ως προς το ηλικιακό όριο, διευρύνει ακόμη περισσότερο το χάσμα μεταξύ της ιδρυματικής και ιδιωτικής υιοθεσίας. Αποτελεί, μάλιστα, ένα κλασικό παράδειγμα του ότι η έννοια του συμφέροντος του παιδιού μπορεί να ερμηνευτεί με πολυποίκιλους τρόπους, ενίοτε και αντιφατικούς και αυθαίρετους, σε συνάρτηση με την προς συζήτηση υπόθεση.⁹⁹² Η συγκεκριμένη περίπτωση, η οποία έχει δεχτεί έντονες επικρίσεις από τη νομική κοινότητα⁹⁹³, αντίκειται στην παιδοκεντρικότητα του θεσμού, καθώς ενισχύει την παραδοσιακή γονεοκεντρική αποστολή της υιοθεσίας.

Η κοινωνική υπηρεσία είναι ο πρώτος φορέας, που αναλαμβάνει να εξειδικεύσει το συμφέρον του θετού τέκνου και να γνωματεύσει, αν αυτό εξυπηρετείται από τη συγκεκριμένη αποκατάσταση. Η γλωσσική εκφορά (στις συνεντεύξεις των κοινωνικών λειτουργών) υποδηλώνει μία έμμονη προσήλωση στο αξιακά φορτισμένο ιδίωμα της ετερόφυλης, έγγαμης και πλούσιας οικογένειας και κατά προέκταση στην αποδυνάμωση οποιασδήποτε άλλου οικογενειακού

⁹⁹² deParseval, G.D., 2013: 54

⁹⁹³ Σύμφωνα με την Μανωλεδάκη (2006: 9-10) το δικαστήριο δεν επιτρέπεται να υπερβαίνει το ανώτατο όριο επικαλούμενο γενικά και αόριστα το συμφέρον του παιδιού. Ούτε μπορεί να υποστηριχτεί, ότι το συμφέρον του παιδιού αποτελεί και αυτό έναν από τους σπουδαίους λόγους παράκαμψης του ηλικιακού ορίου με την έννοια του άρθρου 1544 εδ. 3 [...], αφού ως σπουδαίος λόγος, κατά την ορθή ερμηνεία αυτού του άρθρου, εννοείται «το ιδιαίτερο εκείνο πραγματικό γεγονός που, με κριτήριο –απλώς– το συμφέρον του ανηλικού, συνηγορεί υπέρ της τέλεσης της υιοθεσίας» (Παπαχρίστου στον ΑΚ Γεωργιάδη-Σταθόπουλου (2003), άρθρα 1543-1545, αρ. 12.

σχηματισμού, που διαφοροποιείται από τη στερεοτυπική εκδοχή της αρχετυπικής οικογένειας. Στο πλαίσιο, λοιπόν, της προνοιακής θεώρησης της υιοθεσίας και της αναζήτησης του καταλληλότερου οικογενειακού περιβάλλοντος για την τοποθέτηση του απροστάτευτου ανήλικου η κρατική υιοθεσία τείνει πλέον να θεωρείται προπύργιο συντηρητισμού, καθώς αποτυπώνει μία εμπεδωμένη νοοτροπία διαφύλαξης της ενηλικοκεντρικής φύσεως της υιοθεσίας.

Για την ακρίβεια, ο έλεγχος της καταλληλότητας των υποψηφίων από έναν συνήθως κοινωνικό λειτουργό είναι τόσο εξονυχιστικός, ενδεδειγμένος και υποκείμενος στην προσωπική κρίση ενός πραγματογνώμονα, ώστε να γίνεται λόγος για ένα νέο είδος «ευγονικής».⁹⁹⁴ Η αξιολόγηση των αιτούντων μέσα από συνεχείς διεργασίες εξέτασης αποτελεί τμήμα ενός μηχανισμού κατασκευής της εξιδανικευμένης γονεϊκότητας, όπως αυτή προσδιορίζεται μέσα από την ατεκνία, το φύλο, τη γαμηλιότητα, την ευπορία και την ετεροκανονικότητα. Οι ίδιοι οι κοινωνικοί λειτουργοί, που συνιστούν το έμψυχο δυναμικό του μηχανισμού αυτού, με επίκληση πάντοτε στο συμφέρον του υιοθετούμενου ανήλικου να τοποθετηθεί σε άκληρο εύπορο ζευγάρι, οριοθετούν τα χαρακτηριστικά της τεχνητής γονεϊκότητας με αναφορές στη δυσζυγική συμβίωση, την αρμονική συγκλήρωση του οικογενειακού κύκλου, την υπογονιμότητα, καθώς και τη σημαντική περιουσιακή και οικονομική κατάσταση των υιοθετούντων. Η έγκριση μάλιστα ή απόρριψη της αίτησης υιοθεσίας μέσω της κρατικής οδού αποτελεί απόφαση ενός μόνο δικαιοδοτικού οργάνου ήτοι του κοινωνικού λειτουργού, που δεν επιδέχεται προσβολή ή ακύρωση. Το Δικαστήριο επιλαμβάνεται μίας αιτήσεως ιδρυματικής υιοθεσίας μόνο εφόσον κριθούν κατάλληλοι οι αιτούντες κατόπιν θετικής εισηγήσεως. Η απουσία διεπιστημονικής ομάδας και ελέγχου της γνωμάτευσης του κοινωνικού λειτουργού εξοπλίζει με απόλυτη εξουσία το αρμόδιο όργανο να αποφαινεται επί πρώτου και τελευταίου βαθμού σύμφωνα με τον ιδεολογικό του προσανατολισμό, αν ο αιτών παρέχει τα εχέγγυα κατάλληλου γονέα.

Ως προς το θέμα αυτό το δείγμα των δυνάμει θετών γονέων της πρώτης ομάδας στόχου όπως και της δεύτερης (ετεροφυλόφιλα-ομοφυλόφιλα άτομα) στην περίπτωση της «μειονεξίας» ως υστέρησης ή απόκλισης από το ιδεατό πρότυπο του θετού γονέα εκφράζει ομοιομορφία απόψεων και στάσεων. Αμφότερες οι ομάδες βιώνουν την υιοθεσία ως ένα πεδίο ταξικής, κοινωνικής και έμφυλης πάλης ενάντια

⁹⁹⁴ Μπρούσκου, Α., 2002: 144

στον επικρατούντα τρόπο νοηματικής απόδοσης του συμφέροντος του τέκνου. Η καθεστηκυία τάξη, όπως αυτή εκπροσωπείται από τους επαγγελματίες κοινωνικής υπηρεσίας στη δημόσια υιοθεσία, επικροτεί την τέλεση υιοθεσίας του περιζήτητου παιδιού από δυσεύρετους γονείς, που πληρούν κάποια ιδανικά ή αναχρονιστικά κριτήρια με έμφαση στην πυρηνική και ευκατάστατη οικογένεια. Η διαφοροποίηση μάλιστα από τα ταξικά αυτά χαρακτηριστικά συνεπάγεται απόρριψη της αιτήσεως από το πρώτο κιόλας στάδιο διαλογής των αιτήσεων.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσίασε, πράγματι, κατά τη συλλογή των δεδομένων η επιμονή των κοινωνικών λειτουργών στην αναζήτηση του ιδανικού ζευγαριού για το ιδανικό παιδί. Γιατί δεν είναι όλα τα ετερόφυλα άτεκνα ζευγάρια άξια να αποκτήσουν το υγιές απροστάτευτο βρέφος. Πώς, όμως, αποτιμάται στην πράξη η γονεϊκή επάρκεια, όταν οι αιτούντες δεν είναι καν γονείς; Τα κριτήρια, που επιστρατεύονται, για την αξιολόγηση των γονέων κατά την κοινωνική έρευνα δεν είναι ιδεολογικά, ταξικά και κοινωνικά αχρωμάτιστα. Σημαίνοντα ρόλο διαδραματίζει, όπως καταδείχτηκε τόσο στην εμπειρική έρευνα όσο και στην επισκόπηση της ελληνικής νομολογίας, η κοινωνική και οικονομική καταξίωση του ζευγαριού, καθώς και η περιουσιακή του κατάσταση.

Όπως αποτυπώνεται τόσο στις συνεντεύξεις των υιοθετούντων όσο και στο σκεπτικό του Δικαστηρίου μείζονος σημασίας για την ικανοποίηση του συμφέροντος του παιδιού κατά τον καλύτερο δυνατό τρόπο αποτελούσε η απαρίθμηση των τίτλων ιδιοκτησίας, χρηματικών απολαβών από την εργασία και το μηνιαίο εισόδημα. Κατά την εξειδίκευση της έννοιας του συμφέροντος του παιδιού και του τρόπου, που αυτό εξυπηρετείται καλύτερα, συνεκτιμάται και η επαγγελματική δραστηριότητα των υιοθετούντων, ιδιαίτερα μάλιστα, όταν συμφέρεται με κύρος και με τη γενικότερη αίγλη του ζευγαριού. Το υψηλό μορφωτικό επίπεδο των αιτούντων αξιολογείται θετικά, καθώς, όπως λέγεται, προσφέρει περισσότερα πνευματικά ερεθίσματα στο παιδί και γενικότερα εντάσσεται στο πλαίσιο εξυπηρέτησης του καλύτερου συμφέροντος του τέκνου. Η θέωρηση της βελτίωσης της θέσης του ανηλίκου με οικονομικοκοινωνικούς όρους συνεπάγεται το προβάδισμα των ευκατάστατων έγγαμων και άτεκνων ζευγαριών έναντι των αιτούντων ασθενούς κοινωνικοοικονομικού status συντηρώντας την παραδοσιακή φυσιογνωμία της υιοθεσίας.

Η παρατήρηση αυτή επιβεβαιώνεται και από το προφίλ των υποκειμένων της πρώτης ομάδας, που υιοθέτησαν παιδί μέσω εξουσιοδοτημένης κοινωνικής ομάδας.⁹⁹⁵ Οι συνεντευξιαζόμενοι συγκέντρωναν τα ως άνω γνωρίσματα, δηλαδή ήταν άτεκνοι σύζυγοι, με οικονομική και περιουσιακή κατάσταση άνω του μετρίου και σταθερή εργασία (κυρίως απασχολούμενοι στον δημόσιο τομέα). Όπως και οι ίδιοι, άλλωστε, παραδέχτηκαν, το γεγονός, ότι υιοθέτησαν τελικά παιδί από μία τόσο απαιτητική διαδικασία, οπωσδήποτε σημαίνει, ότι πληρούσαν τόσο τα τυπικά προσόντα του καλού γονέα (τα οποία αξιολογούνται στην πρώτη φάση της διαδικασίας) όσο και τα ουσιαστικά.

Οι αυστηρές, ωστόσο, σταθμίσεις του συμφέροντος του τέκνου υποχωρούν, όταν το παιδί παρουσιάζει κάποια μειονεξία. Η κοινωνική υπηρεσία του ιδρύματος, που προστατεύει παιδιά με προβλήματα υγείας, βαρύ κληρονομικό ιστορικό, άλλης φυλής ή μεγαλύτερης ηλικίας εκτιμά, ότι η αποιδρυματοποίησή τους θα μπορούσε να επιτευχθεί από ζευγάρια ή μονογονείς, που βρίσκονται στη βάση του πίνακα κατάταξης των αιτούντων υιοθεσία. Η περιορισμένη δυνατότητα απεγκλωβισμού του λιγότερο επιθυμητού παιδιού από δομές κλειστής περίθαλψης ουσιαστικά κατευθύνει την κοινωνική υπηρεσία στη θετική εισήγηση για την τέλεση της υιοθεσίας από αιτούντες, που δε θα επέλεγε για το υγιές βρέφος, δηλαδή στις μονογονεϊκές οικογένειες ανεξαρτήτως σεξουαλικού προσανατολισμού, στα ετερόφυλα ζευγάρια με βιολογικούς απογόνους και στους αιτούντες με χαμηλό κοινωνικοοικονομικό προφίλ.

Τα υποκείμενα της πρώτης και δεύτερης ομάδας στόχου (ετεροφυλόφιλα, ομοφυλόφιλα) καταγγέλλουν την πίεση, που ασκούν οι κοινωνικοί λειτουργοί στους δυνάμει θετούς γονείς για απόκτηση των «ακατάλληλων»⁹⁹⁶ για υιοθεσία παιδιών με τον εκβιαστικό δέλεαρ της ταχύτερης διεκπεραίωσης της διαδικασίας. Σύμφωνα με τη Μπρούσκου⁹⁹⁷ «οι αιτούντες έρχονται αντιμέτωποι με ένα δυσβάσταχτο και εξωπραγματικό σύστημα αξιολόγησης των κινήτρων και της προσωπικότητάς τους με βασικό κριτήριο τη διαθεσιμότητά τους να αποδεχτούν αυτή την ευθύνη».⁹⁹⁸ Όπως

⁹⁹⁵ Σχεδόν όλοι από το ΜΗΤΕΡΑ, εκτός από τον Ιάκωβο, που υιοθέτησε το παιδί του από τον Άγιο Στυλιανό Θεσ/νίκης και από την Όλγα, που υιοθέτησε την κόρη της από το ΠΙΚΠΑ ΠΕΝΤΕΛΗΣ.

⁹⁹⁶ Κουσίδου, Τ., 1988: 61

⁹⁹⁷ Μπρούσκου, Α., 2002: 24

⁹⁹⁸ Η Άννα (αρ. συνεντ: 17) κατά την αίτηση υιοθεσίας προς κρατικό φορέα δήλωσε, ότι δεν επιθυμεί να γνωρίζει το ιστορικό του θετού παιδιού της, προκειμένου να συντομεύσει τον χρόνο αναμονής της. Η Μ.Θ. διευθύντρια οργάνωσης αναζήτησης ριζών (αρ. συνεντ: 50) εξεπλάγη από την τακτική αυτή να μην γνωρίζουν οι γονείς το ιστορικό των θετών παιδιών τους για λόγους επίστευσης του χρόνου εύρεσης του υιοθετούμενου εγκαλώντας ουσιαστικά τους υιοθετούντες για ανευθυνότητα.

μάλιστα διαπιστώσαμε στις περιπτώσεις της Κάτιας (αρ. συνεντ: 33) και του Άκη (αρ. συνεντ: 27) αντιστρέφονται οι όροι της κρατικής υιοθεσίας: δεν είναι οι αιτούντες, που επιζητούν αγωνιωδώς ένα παιδί, αλλά η κοινωνική υπηρεσία λόγω των σοβαρών προβλημάτων των παιδιών αυτών αδιαφορώντας για τον σεξουαλικό προσανατολισμό των ανοδόχων και δυνάμει υιοθετούντων. Η εμπειρία, λοιπόν, της κοινωνικής πραγματικότητας καταδεικνύει, ότι «το συμφέρον του παιδιού αντιμετωπίζεται “με δύο μέτρα και δύο σταθμά” ανάλογα με την κοινωνική του κατάσταση και προέλευση, την ηλικία και την καταγωγή του».⁹⁹⁹

Η αξιολόγηση της έννοιας του συμφέροντος του παιδιού διαφοροποιείται και στην ιδιωτική υιοθεσία, όπου η κοινωνική έρευνα είναι πολύ πιο σύντομη, ευέλικτη και επιεικής, καθώς έπεται της τοποθέτησης του παιδιού αντί να προηγείται. Η εντυπωσιακή εύνοια, που επιδεικνύουν οι αρμόδιοι φορείς αξιολόγησης των αιτούντων, αγγίζει πολλές φορές το αντίθετο άκρο, την καταστρατήγηση δηλαδή του ίδιου του ακρογωνιαίου λίθου της υιοθεσίας: του συμφέροντος του παιδιού. Ο αρμόδιος φορέας δεν υπακούει κατά τη διαδικασία αυτή στη φωνή της συνείδησής του και της εναρμόνισης του αιτούντος προς το δικό του σύστημα ηθικών παραδοσιακών αξιών αλλά σε μία επιτακτική ανάγκη θετικής γνωματεύσεως λόγω του αναπτυχθέντος συναισθηματικού δεσμού μεταξύ των μελών της υιοθεσίας.

Κατά τη συζήτηση με τους κοινωνικούς λειτουργούς οι προβληματικές περιπτώσεις αφορούσαν είτε υπερήλικους γονείς είτε γονείς, που κρίνονταν ακατάλληλοι να ασκήσουν γονική μέριμνα. Δεν παρέλειψαν, μάλιστα, να αναφέρουν, ότι κάποιοι γονείς είχαν ήδη αξιολογηθεί και απορριφθεί από κρατική δομή και εν συνεχεία ζητούσαν την υιοθεσία τέκνου μέσω της ιδιωτικής οδού. Στις περιπτώσεις αυτές, όπως οι ίδιοι ομολόγησαν, αναγκάστηκαν να εισηγηθούν τη σύσταση της υιοθεσίας λόγω της πρόσδεσης του παιδιού με τους αιτούντες. Στην ίδια κατευθυντήρια γραμμή φαίνεται να πειθαρχούν και οι δικαστές στις σπάνιες ομολογουμένως περιπτώσεις αρνητικής έκθεσης της κοινωνικής υπηρεσίας: η ματαίωση της υιοθεσίας και της ιδρυθείσας οικογένειας συνεπιφέρει χειρότερη και εκτενέστερη βλάβη στο παιδί λόγω της βίαιης και ενδεχομένως ακούσιας απομάκρυνσής του από το «έστω ελαφρώς ακατάλληλο» θετό περιβάλλον.

Ως εκ τούτου, το πρώτο ερευνητικό ερώτημα ως άλλως ερευνητική υπόθεση τεκμηριώνεται και επαληθεύεται στο έπακρο, καθώς το συμφέρον του παιδιού

⁹⁹⁹ Γεώργαρου, Ε., 2016: 51

ερμηνεύεται και σκιαγραφείται διαφορετικά στην περίπτωση της κρατικής υιοθεσίας και διαφορετικά της ιδιωτικής, όπως επίσης διαφορετικά στην περίπτωση του περιζήτητου παιδιού και διαφορετικά στην περίπτωση του λιγότερου επιθυμητού με κριτήρια φυλετικά, ταξικά, κοινωνικά και οικονομικά.¹⁰⁰⁰ Αυτή η εκ διαμέτρου ασυμβατότητα στην προσέγγιση της γονεϊκής επάρκειας κατά τη διασταλτική ερμηνεία του συμφέροντος του υιοθετούμενου φθείρει την αρχή της ισότητας και της κοινωνικής δικαιοσύνης σε βάρος τελικά του ίδιου του υιοθετούμενου.

2) Η επικύρωση της αίτησης υιοθεσίας μέσω της ιδιωτικής οδού από τα δικαστήρια «νομιμοποιεί» τη σύσταση και ακώλυτη λειτουργία εγκληματικών οργανώσεων με αντικείμενο την εμπορία βρεφών και ουσιαστικά καταποντίζει τα άλλα δύο είδη υιοθεσίας;

Όπως ήδη προναφέρθηκε κατά το θεωρητικό μέρος, η αναγνώριση της ιδιωτικής υιοθεσίας ως νόμιμης μορφής απόκτησης τέκνου, παντελώς στερούμενη νομικών δικλείδων ασφαλείας και κρατικού ελέγχου, καταστρατηγήθηκε από παράνομα και σκοτεινά δίκτυα εκμετάλλευσης νεαρών εγκύων και άπορων γυναικών, κυρίως από τη Βουλγαρία, Αλβανία ή άλλες Βαλκανικές χώρες, σε τέτοια έκταση και ένταση, ώστε να καταστεί συνώνυμο της ειδεχθούς εμπορίας βρεφών.¹⁰⁰¹ Για λόγους νομικής πληρότητας παραθέτουμε στο παρόν τις ποινικές διατάξεις, που ενεργοποιούνται σε περίπτωση καταστρατήγησης του προνοιακού χαρακτήρα της υιοθεσίας: Το άρθρο 10 παρ. 2 του ν. 2447/1996, όπως τροποποιήθηκε με την παρ. 16^A αρ. 2 του ν. 2479/1997, ορίζει ότι «2. Με φυλάκιση τουλάχιστον ενός έτους και με χρηματική ποινή μέχρι ενός εκατομμυρίου δραχμών (3.000,00 ευρώ) τιμωρούνται: εκείνος που δίνει σε υιοθεσία το παιδί του καθώς και εκείνος που μεσολαβεί στην υιοθεσία αποκομίζοντας οι ίδιοι ή προσπορίζοντας σε άλλους αθέμιτο όφελος. 3. Εκείνος που τελεί κατ' επάγγελμα με πρόθεση κερδοσκοπίας τις αξιόποινες πράξεις που προβλέπονται από τις δυο προηγούμενες παραγράφους του παρόντος άρθρου τιμωρείται με κάθειρξη μέχρι δέκα ετών και με χρηματική ποινή μέχρι πέντε (5) εκατομμυρίων δραχμών (15.000,00 ευρώ)».

¹⁰⁰⁰ Anderson and Collins, 2001, όπως αναφέρεται στο Fisher, A., 2003: 337

¹⁰⁰¹ Χριστοδούλου, Α., 2008: 319-321, Triseliotis, J., 2000: 10. Ως προς την καταδόλιευση της ιδιωτικής υιοθεσίας λόγω της αποκόμισης παράνομου οικονομικού όφελους γίνεται αναφορά και στην έκθεση του Συνηγόρου του Πολίτη (Συνήγορος του πολίτη, 2012: 13), όπως και στην Ελληνική Επιτροπή της UNICEF (Ελληνική Επιτροπή της UNICEF, 2012: 20)

Κατά απόλυτη σύμπλευση με τα διεθνή ευρωπαϊκά νομικά κείμενα για την προστασία του συμφέροντος του παιδιού (Σύμβαση της Χάγης, Σύμβαση της Προστασίας του παιδιού) ο Έλληνας νομοθέτης θέλοντας να καταστείλει την εμπορία βρεφών, πολύ ορθά επιβάλλει αυστηρές ποινές σε όσους συμμετέχουν σε αυτή. Ο νόμος (ν.2447/96), λοιπόν, ορίζει ότι με φυλάκιση τουλάχιστον ενός έτους και με χρηματική ποινή μέχρι ενός εκατομμυρίου δραχμών (3.000.000 ευρώ) τιμωρούνται οι φυσικοί γονείς αν καταγγεληθεί και αποδειχθεί ότι αξίωσαν και έλαβαν κάποιο αντάλλαγμα («αθέμιτο όφελος»). Τιμωρείται ακόμη και εκείνος, που μεσολάβησε σε αυτή την έκνομη συναλλαγή, έστω και αν ο ίδιος δεν καρπώθηκε «αθέμιτο όφελος» αλλά απλώς βοήθησε να το αποκομίσουν άλλα πρόσωπα δηλαδή οι φυσικοί γονείς.

Δια της εμπειρικής προσέγγισης του ζητήματος εκτέθηκε αναλυτικά, ότι η απόκτηση παιδιού τυπικής ανάπτυξης και νεογνικής ηλικίας είναι δυνατή μόνο εξωσυστημικά και διά της ιδιωτικής οδού. Η αναζήτηση των επιθυμητών βρεφών λόγω της σπανιότητάς τους έπειτα από τη μεταβολή των κοινωνικών συνθηκών και του προφίλ των βιολογικών γονέων επιτυγχάνεται μέσω της ιδιωτικής οδού με τη μεσολάβηση τρίτου προσώπου συνήθως γυναικολόγου ή δικηγόρου. Η υπόθεση εργασίας, όπως αναδείχτηκε βιβλιογραφικά και αποτυπώθηκε στο οικείο μέρος της παρούσης, επαληθεύεται στο ακέραιο. Η πλειονότητα των θετών γονέων, που έλαβε μέρος στην έρευνα και υιοθέτησε το παιδί με ιδιωτική συμφωνία, επιβεβαίωσε τη διαδρομή αυτή. Μόνο σε μία περίπτωση η θετή μητέρα (Μαρία) γνώριζε τους γεννήτορες, οι οποίοι με γνώμονα το συμφέρον του παιδιού τους τής παραχώρησαν την επιμέλεια. Για το ελαττωματικό σκέλος της υιοθεσίας, αν δηλαδή καταβλήθηκε ή όχι οικονομικό αντάλλαγμα, λαμβάνουμε γνώση από όσους υπηρετούν στην κοινωνική υπηρεσία και σε φορείς παιδικής προστασίας, αλλά και από τους δυνάμει υιοθετούντες.

Οι ιδιωτικά υιοθετούντες, αν και παραδέχτηκαν την καταβολή κάποιου χρηματικού ποσού, ωστόσο διευκρίνισαν, ότι η προσφορά αυτή τελέστηκε στα πλαίσια ανταπόδοσης ευγνωμοσύνης ή κάλυψης δαπανών για τη διατροφή του φυσικού γονέα και των υπόλοιπων τέκνων του, αποπληρωμή των νοσηλίων και των εξόδων τοκετού, καθώς και της ιατρικής παρακολούθησης της κύησης. Ουσιαστικά, δηλαδή, αρνήθηκαν, ότι εμφίλοχώρησε παράνομη οικονομική συναλλαγή ως προϋπόθεση της διακίνησης, που πλήττει το κύρος της υιοθεσίας ούσα ηθικά και θεσμικά αποδοκιμαστέα.

Ως προς τις συνθήκες τέλεσης της ιδιωτικής υιοθεσίας είναι χαρακτηριστικές οι μαρτυρίες τόσο των κοινωνικών λειτουργών όσο και των δυνάμει υιοθετούντων αλλά και των γονέων, που απέκτησαν το παιδί τους από ίδρυμα. Οι τελευταίοι έδωσαν έμφαση στην αντίθεση της ιδιωτικής υιοθεσίας αυτής προς τα χρηστά ήθη και την παραβίαση κάθε έννοιας συμφέροντος τέκνου αποκαλύπτοντας ένα οργανωμένο σύστημα εκμετάλλευσης άπορων γυναικών Βουλγαρικής συνήθως υπηκοότητας και συγκεκριμένης φυλετικής καταγωγής, που τεκνοποιούν κατά παραγγελία¹⁰⁰² και μέσω ενός γυναικολόγου ιατρού ή δικηγόρου διαθέτουν τα παιδιά τους προς πώληση έναντι αρκετού υψηλού τιμήματος, που αγγίζει τις είκοσι χιλιάδες (20.000,00) ευρώ. Υπό το πρίσμα αυτό το δικαίωμα στη μητρότητα είναι εξαγοράσιμο και η είσοδος στον κόσμο της γονεικότητας έχει ακραιφνώς κοινωνικοοικονομικά χαρακτηριστικά.

Ταυτόχρονα και οι κοινωνικοί λειτουργοί καταγγέλλουν την ιδιωτική υιοθεσία ως έναν ταξικό μηχανισμό δόμησης εύπορων κοινωνικών γονέων και αποδόμησης εξαθλιωμένων φυσικών γονέων μέσω της μεσολάβησης τρίτων προσώπων.¹⁰⁰³ Στο σημείο αυτό, οι κοινωνικοί λειτουργοί επιμένουν, ότι η μεσολάβηση δε διενεργείται από ένα μόνο άτομο αλλά από εγκληματική οργάνωση, που ευκόλως γίνεται αντιληπτή μέσω της επαναληψιμότητας της ίδιας διαδρομής των παιδιών και της επιμέλειας της διαδικασίας της υιοθεσίας από τους ίδιους δικηγόρους. Προκαλεί, ωστόσο, εντύπωση, ότι παρόλο που οι κοινωνικοί λειτουργοί κατά τη διενέργεια της έρευνας για τη διαπίστωση της γονεικής καταλληλότητας των αιτούντων είναι εξοπλισμένοι με εξουσία ελέγχου της διαφάνειας της διαδικασίας¹⁰⁰⁴, εντούτοις εθελοτυφλούν στο ειδεχθές αυτό έγκλημα. Οι ίδιοι απέδωσαν τη στάση τους όχι σε ανοχή ούτε και σε απάθεια ή αδιαφορία, αλλά στο εθνικό σύστημα της ιδιωτικής υιοθεσίας, που υποθάλλει εγκληματικές πράξεις εμπορίας βρεφών κατ' επάγγελμα και κατ' εξακολούθηση.

Μέσα, όμως και από τις αφηγήσεις των υποκειμένων αναδεικνύεται η παραποίηση της παιδοκεντρικής αποστολής της σύγχρονης υιοθεσίας με την ικανοποίηση του συμφέροντος των ατέκνων να γίνουν γονείς και όχι των διακινούμενων βρεφών. Η μητρότητα, λοιπόν, προβάλλεται ως αναφαίρετο ατομικό δικαίωμα, καθώς και η ιδιωτική υιοθεσία ως μία ιδιάζουσα «ίαση» της ατεκνίας, υπό

¹⁰⁰² Τα περισσότερα άτομα, που υιοθετήσαν τέκνο διά της ιδιωτικής οδού, δήλωσαν, ότι η βιολογική μητέρα είχε παραχωρήσει με συμφωνία ιδιωτικής υιοθεσίας και άλλα παιδιά της.

¹⁰⁰³ Όπως επιβεβαιώνεται και βιβλιογραφικά, βλ. Berebitsky, J., 2000: 176

¹⁰⁰⁴ Ο έλεγχος της κοινωνικής έρευνας επεκτείνεται «σε κάθε θέμα, που μπορεί να έχει σημασία για την υιοθεσία» (Κουνουγέρη-Μανωλεδάκη, Ε., 2008: 414)

την προϋπόθεση της καταβολής του υψηλού χρηματικού αντιτίμου.¹⁰⁰⁵ Εξαιρετικά ενδιαφέρον είναι ότι στις ποινικές κυρώσεις δεν προβλέπεται η τιμωρία των ηθικών αυτουργών, αυτών δηλαδή που υποκίνησαν το παράνομο trafficking, αλλά μόνο των άπορων θυματοποιημένων φυσικών γονέων. Ο νόμος προφανώς από λόγους επιείκειας προς τους υιοθετούντες και αξιολογώντας θετικά τα ελαφρυντικά των μη ταπεινών ελατηρίων αίρει τρόπο τινά των άδικο χαρακτήρα της πράξης τους και ποινικοποιεί τη φτώχεια. Η αντίθεση της ιδιωτικής υιοθεσίας με οικονομικό αντάλλαγμα προς τα χρηστά ήθη και η ελαττωματικότητα αυτής «θεραπεύεται» κατά πολλούς από τα αγνά κίνητρα των θετών γονέων.

Πράγματι, θα μπορούσε να αντιταχθεί, ότι αν το καλό του παιδιού σταθμίζεται στη βάση της αντιπαραβολής του φυσικού του περιβάλλοντος με εκείνο του θετού, τότε ενδεχομένως η πράξη της ιδιωτικής υιοθεσίας «παρά την ανηθικότητα του υποβάθρου της» να συμφέρει περισσότερο στο παιδί.¹⁰⁰⁶ Το επιχείρημα, όμως, αυτό παραβλέπει ότι η αξιολόγηση του συμφέροντος του παιδιού πραγματοποιείται πάλι με οικονομικούς όρους και όχι εξατομικευμένα και με ευρύτητα πνεύματος. Σε κανένα παιδί δε συμφέρει να γίνεται αντικείμενο αγοραπωλησίας ελεγχόμενο από τις δυνάμεις του εμπορίου· να έρχεται στη ζωή κατά παραγγελία, να αποσπάται από το γενεαλογικό του περιβάλλον και να παραδίδεται σε μία άλλη οικογενειακή εστία χωρίς θεσμικές εγγυήσεις συχνά καταδολιεύοντας τις ελάχιστες ρήτρες προστασίας της βιολογικής οικογένειας και της δυνατότητας του παιδιού να γνωρίσει τις ρίζες του. Στην περίπτωση αυτή, λοιπόν, «νομιμοποιείται» μία μορφή σύγχρονης επαίσχυντης δουλείας, όπου η συνταγματικώς κατοχυρωμένη αξία της ανθρώπινης αξιοπρέπειας αντί να περιφρουρείται, φαλκιδεύεται συστηματικά και κατ' επανάληψη.

Για την ακρίβεια, όπως διαπιστώθηκε στην πράξη, η συναίνεση των φυσικών γονέων και κυρίως της βιολογικής μητέρας παραχωρείται αμέσως μετά την έξοδό της από το μαιευτήριο. Δεν τηρείται, επομένως, η διάταξη του νόμου, που επιβάλλει την πάροδο τριμήνου από τη γέννηση του παιδιού, ούτως ώστε να διασφαλιστεί ότι η μητέρα θα παραχωρήσει τη συναίνεσή της για υιοθεσία του παιδιού της σε ήρεμη ψυχική κατάσταση και έχοντας προηγηθεί σωματική και συναισθηματική επαφή με

¹⁰⁰⁵ Knox & Schact, 1994 στο Coltrane, Sc., & Collins, R., 2001: 348

¹⁰⁰⁶ Φουντεδάκη, Κ., 2010: 272. Στο οικείο εδάφιο αναφέρεται «εκτός βέβαια από τις περιπτώσεις, που το παιδί έχει αφαιρεθεί από τη φυσική του οικογένεια με σκοπό να πουληθεί προς υιοθεσία. Βλ. και ΣυμβλΠλημμ Φλώρινας 25/2002, ΠοινΔνη 2003,134». Σε κάθε περίπτωση είναι ένα επιχείρημα που προβάλλεται εδραζόμενο στα υγιή κίνητρα των θετών γονέων.

το τέκνο της. Πρόθεση, λοιπόν, του νομοθέτη είναι η εξυπηρέτηση του συμφέροντος του παιδιού με την παραμονή του στη φυσική του οικογένεια και όχι ο εξαναγκασμός της βιολογικής μητέρας να αποχωριστεί το παιδί της κατά τη διαταραχή του θυμικού της.¹⁰⁰⁷

Πάρα ταύτα προκαλεί ιδιαίτερη εντύπωση η ευκολία με την οποία παροράται η ημερομηνία λήψης της συναίνεσης στη συμβολαιογραφική πράξη από το αρμόδιο δικαστήριο, όπως επίσης και η παραβίαση της υποχρέωσης συναίνεσης των φυσικών γονέων ενώπιον του δικαστηρίου. Για την τέλεση της υιοθεσίας πλην των λοιπών προϋποθέσεων, που τάσσει ο νόμος, θα πρέπει να έχουν επιρόσθετα δηλωθεί οι συνααινέσεις όλων των προβλεπόμενων ατόμων κατά τον προσηκόντα τρόπο. Η δήλωση της συναίνεσης διέπεται από αυστηρή τυπικότητα, καθώς απαιτείται εκ του νόμου αυτοπρόσωπη παρουσία των συναινούντων ενώπιον του Δικαστηρίου της υιοθεσίας. Το Δικαστήριο αναπληρώνει τη συναίνεση των βιολογικών γονέων μόνο σε εξαιρετικές περιπτώσεις, που αριθμούνται περιοριστικά (αν αυτοί είναι άγνωστοι, αν το παιδί είναι έκθετο, αν οι γονείς έχουν εκπέσει από τη γονική μέριμνα ή τελούν σε καθεστώς δικαστικής συμπαράστασης ή αν οι γονείς έχουν άγνωστη διαμονή είτε πριν είτε μετά την παροχή της γενικής εξουσιοδότησης του 1554 ή αν το παιδί προστατεύεται από αναγνωρισμένη κοινωνική οργάνωση) και όχι συστηματικά σε κάθε σχεδόν τέλεση ιδιωτικής/διεθνούς (δηλαδή με στοιχεία αλλοδαπότητας) υιοθεσίας.

Πράγματι, λαμβάνοντας υπόψη τα πορίσματα της έρευνας, στις περισσότερες περιπτώσεις ιδιωτικής μετακίνησης οι φυσικοί γονείς δεν εμφανίζονται κατά τη συζήτηση της υιοθεσίας για την παραχώρηση της συναίνεσης όχι από αδιαφορία, αλλά γιατί καλόπιστα θεωρούν, ότι η μετακίνηση του παιδιού έχει ολοκληρωθεί με την υπογραφή του συμβολαιογραφικού εγγράφου. Η εντύπωση αυτή στους γεννήτορες προκαλείται σκόπιμα¹⁰⁰⁸ από τους «μεσάζοντες», ούτως ώστε η βιολογική οικογένεια να εξαφανιστεί μετά την παράδοση του τέκνου. Το κύκλωμα γνωρίζει, ότι η απουσία των βιολογικών γονέων δεν αναστέλλει την πρόοδο της διαδικασίας

¹⁰⁰⁷ Η ασταθής ψυχολογική κατάσταση της μητέρας μετά τον τοκετό και η διατάραξη του ψυχισμού της λόγω της πτώσης των ορμονών είναι γνωστή στον νομοθέτη, ο οποίος για τον λόγο αυτό τιμωρεί προνομιούχα το έγκλημα της παιδοκτονίας το χρονικό διάστημα μετά την γέννηση του τέκνου. Κατ' αναλογική εφαρμογή της παιδοκτονίας αντιμετωπίζεται και ο βίαιος αποχωρισμός του τέκνου, που οπωσδήποτε για την βιολογική μητέρα ισοδυναμεί με θάνατο. Ορθά λοιπόν, τίθεται η διάταξη της παρέλευσης του τριμήνου προκειμένου η παράδοση του παιδιού να υλοποιείται συνειδητά και με ελεύθερη βούληση.

¹⁰⁰⁸ Όπως υπογράμμισαν οι κοινωνικοί λειτουργοί και ιδιαίτερα η Μ.Θ από την τρίτη ομάδα στόχου.

(τουλάχιστον πάνω από μία φορά σε περίπτωση επανάληψης της διαδικασίας για την απόδειξη της άγνοιας του τόπου διαμονής), αφού είναι δυνατή η δικαστική αναπλήρωση της απαιτούμενης συναίνεσής τους. Οι ίδιοι οι κοινωνικοί λειτουργοί παραδέχτηκαν, ότι πολλές φορές η έρευνα της βιολογικής οικογένειας είναι αδύνατη, διότι η διεύθυνση των γεννητόρων στο πληρεξούσιο έγγραφο είτε είναι ανύπαρκτη είτε προσχηματική είτε ακόμη και κενή. Παρατηρείται, λοιπόν, μία εύνοια προς την ολοκλήρωση της υιοθεσίας (*favor adoptionis*) και δη της ιδιωτικής, η οποία - θεωρητικά τουλάχιστον- δικαιολογείται από την κακώς νοούμενη ένταξη του παιδιού μέσα στο *de facto* οικογενειακό του περιβάλλον.

Η κοινή διαμονή, όμως, του τέκνου με την οικογένεια δεν πληροί *per se* την προϋπόθεση της «ένταξης», ούτε και θα πρέπει να δεσμεύει το δικαστήριο με τρόπο, που να καταλήγει σε επικύρωση της υιοθεσίας κατά παράβαση των διατάξεων, που έχουν θεσπιστεί ως το *minimum* όριο διασφάλισης του συμφέροντος του παιδιού από τον κίνδυνο υποβίβασής του σε αντικείμενο και όχι υποκείμενο δικαιωμάτων. Απαιτείται επιπλέον να αποδεικνύεται η ομαλή ενσωμάτωση και προσαρμογή του τέκνου στη νέα οικογένεια και η ανάπτυξη συναισθηματικών δεσμών με την οικογένεια υποδοχής.¹⁰⁰⁹

Κοντολογίς, θα λέγαμε, ότι οι νομικά προβλεπόμενες διαδικασίες υιοθεσίας, όπως ορίζονται στο νόμο για την περιφρούρηση του συμφέροντος του παιδιού, νοθεύονται στην πράξη λόγω του πραγματικού κωλύματος της τοποθέτησης του παιδιού εντός της δυνάμει υιοθετούσας οικογένειας. Η έρευνα καταλληλότητας των θετών γονέων ατονεί, καθώς ο κοινωνικός λειτουργός δεσμεύεται από τη τύχη του συγκεκριμένου υιοθετούμενου. Παράλληλα, στις ιδιωτικές υιοθεσίες σπάνια ανευρίσκονται οι φυσικοί γονείς για τη διερεύνηση του οικογενειακού τους περιβάλλοντος και των λόγων, που οδήγησαν στην εγκατάλειψη του παιδιού. Σε κάθε, όμως, υπόθεση υιοθεσίας, που τελείται χωρίς έλεγχο της βιολογικής οικογένειας, παραμένει πάντα αίολο το ερώτημα, αν η βιολογική μητέρα θρηνεί ή όχι για το παιδί, που έχασε, αν όντως και εκούσια συναίνεσε στην παράδοση του τέκνου της και αν τελικά το επωφελές του παιδιού καλύφθηκε από τη συγκεκριμένη μετακίνηση.

Το δεύτερο, λοιπόν, ερευνητικό ερώτημα/υπόθεση εδράζεται πλήρως στην πραγματική κατάσταση υλοποίησης της ιδιωτικής υιοθεσίας. Είναι προφανές, ότι η

¹⁰⁰⁹ Φουντεδάκη, Ε, 1998: 235.

θεσμική αξία της ιδιωτικής μετακίνησης έχει αμφισβητηθεί, καθώς, όπως υποστηρίζεται, αποτελεί απλώς ένα φαινόμενο οικονομικής εκμετάλλευσης, αφού επιτρέπει στους πλούσιους να υιοθετούν παιδιά φτωχών οικογενειών,¹⁰¹⁰ για να θεραπεύσουν τη φυσική αδυναμία τεκνοποίησης¹⁰¹¹ αδιαφορώντας πολλές φορές για τη ψυχολογική κατάσταση των παιδιών ειδικά σε μία τρυφερή ηλικία, όπου διαμορφώνεται η προσωπικότητά τους. Μάλιστα η διακίνηση του παιδιού διενεργείται τις περισσότερες φορές από επιστήμονες, που σχετίζονται με το χώρο της υιοθεσίας, γεγονός που δυσχεραίνει ακόμη περισσότερο την εξιχνίαση των εγκληματικών οργανώσεων. Η βλάβη του συμφέροντος του παιδιού διαγράφεται στην πιο ακραιφνή της μορφή στην περίπτωση των αποτυχημένων μετακινήσεων, ένας κίνδυνος, που παραμένει υψηλός λόγω της επιλογής των παιδιών και των δυνάμει υιοθετούντων χωρίς το συνταίριασμα της κρατικής υιοθεσίας και τη λήψη της γνώμης του παιδιού.

Κατά συνέπεια, η Πολιτεία θα πρέπει να επέμβει κατασταλτικά (και προληπτικά) με σκοπό την πάταξη ποινικά κολάσιμων πράξεων με θύματα παιδιά. Η δυσκολία στοιχειοθέτησης υποθέσεων εμπορίας νεογνών¹⁰¹² δε δικαιολογεί την αδράνεια και την κρατική αδιαφορία. Όπως, όμως, μνημονεύεται στη Διακήρυξη των δικαιωμάτων του παιδιού, ο ανήλικος, λόγω της φυσικής και διανοητικής του ανωριμότητας, χρειάζεται ειδική προστασία και μέριμνα, συμπεριλαμβανομένης και της νομικής προστασίας, τόσο πριν όσο και μετά τη γέννησή του. Για λόγους, λοιπόν, που αποβλέπουν στην αληθινή και ουσιαστική ωφέλεια του παιδιού θα πρέπει να ληφθούν μέτρα για την επαρκέστερη φροντίδα του σε ένα πλαίσιο συνολικής αναμόρφωσης και προσέγγισης του θεσμού της υιοθεσίας.

3) Η γονική επάρκεια συσχετίζεται με τη σεξουαλική ταυτότητα των γονέων σε υποθέσεις υιοθεσίας; Με άλλα λόγια, α) ο σεξουαλικός προσανατολισμός αποτελεί κριτήριο ακαταλληλότητας και διακριτικής μεταχείρισης; Επηρεάζει δηλαδή, τη σεξουαλική ταυτότητα του παιδιού, την ταυτότητα του κοινωνικού φύλου (γένους), την τυπική συμπεριφορά, που συνάδει με το φύλο, τον σεξουαλικό προσανατολισμό και την ανάπτυξη της προσωπικότητας του παιδιού; β) το συμφέρον οποιουδήποτε παιδιού χρήζει επισταμένης κοινωνικής και δικαστηριακής διερεύνησης και μελέτης ή μόνο του ανοιχτόχρωμου, υγιούς, αρτιμελούς και ηλικιακά μικρού παιδιού;

¹⁰¹⁰ Anderson and Collins, 2001, όπως αναφέρεται στο Fisher, A., 2003: 337

¹⁰¹¹ Κουμάντος, Γ., 1982: 35

¹⁰¹² Κουσίδου, Γ., 2000: 46

Με αποστασιοποιημένη και όσο το δυνατόν ουδέτερη θεώρηση των πορισμάτων της έρευνας απαλλαγμένη από στερεότυπα και αγκυλώσεις προσπαθούμε να σημασιολογήσουμε την υιοθεσία ως θεσμό ουσιαστικής ίδρυσης οικογένειας μεταξύ ατόμων, που είναι ικανά να παράσχουν στο παιδί ένα σταθερό και μόνιμο περιβάλλον στη βάση της αμοιβαίας αγάπης και κατανόησης. Οι ανθρωπολογικές και κοινωνιολογικές παρατηρήσεις από το πεδίο της έρευνας παρατίθενται στο ερώτημα αυτό επί σκοπώ προβληματισμού και περαιτέρω διερεύνησης. Η προσέγγιση εκ του σύνεγγυς της LBGTIQ κοινότητας ελπίζουμε να συμβάλει στην αποδαιμονοποίηση του σεξουαλικού προσανατολισμού και στην εξάλειψη της δυστοπίας και των έμφυλων ανισοτήτων.

Εν πρώτοις, δέον να επισημανθούν οι δομικοί παράγοντες αποκλεισμού των ομόφυλων ζευγαριών από τη γονεϊκότητα και την υιοθεσία. Η απάντηση στο ανωτέρω ερώτημα προϋποθέτει, ότι μία μορφή οικογένειας (ομόφυλο ζευγάρι σε καθεστώς συμφώνου συμβίωσης) συγκρίνεται με την κυριαρχούσα επί του ζητήματος αξία, ήτοι τη γονεϊκότητα εντός πυρηνικής ετερόφυλης έγγαμης συμβίωσης. Με άλλα λόγια, οι νεωτερικοί σχηματισμοί ιδιωτικού βίου αντιπαραβάλλονται με τον παραδοσιακό και επικρατούντα τύπο οργάνωσης της οικογενειακής ζωής στον ελληνικό χώρο και με κλασικούς θεσμούς, όπως είναι η ετεροσεξιστική οικογένεια και η υιοθεσία. Μέσα από αυτό τον παραλληλισμό θα προσπαθήσουμε να αποδείξουμε, ότι η «κανονική οικογένεια» είναι «ένα εργαλείο δημόσιας πολιτικής και ένα ιδεώδες για το οποίο υποτίθεται, ότι πρέπει να αγωνιζόμαστε».¹⁰¹³

Τα υποκείμενα της δεύτερης ερευνητικής ομάδας ανήκουν σε όλες τις κοινωνικές και επαγγελματικές τάξεις, σε όλες τις ηλικίες και σε όλα τα μορφωτικά επίπεδα. Συνεπώς, παρουσιάζουν μία ποικιλομορφία ζωής και ένα ετερόκλητο υπόβαθρο, που δε διαφέρει από τους υπόλοιπους ετεροφυλόφιλους. Η στάση ζωής, η φιλοσοφία και η κοσμοθεωρία τους, όπως αποτυπώνεται στις συνεντεύξεις, δεν αποκλίνει εν πολλοίς από εκείνη των υπόλοιπων ομάδων. Η ίδια αγωνία ίδρυσης οικογενειακής ζωής, που διακατέχει τους ετεροφυλόφιλους, χαρακτηρίζει και τα LGBT άτομα. Η μόνη ειδοποιός διαφορά μεταξύ των δύο ομάδων είναι η γενετήσια ταυτότητα, που αυτή, όμως, ανάγεται στη σφαίρα του ιδιωτικού και όχι του δημόσιου βίου. Τα ομόφυλα ζεύγη αξιώνουν σήμερα νομική και κοινωνική υπόσταση, όπως κατά το παρελθόν διεκδικούσαν οι γυναίκες, οι δούλοι ή τα παιδιά. Απέναντι σε αυτή

¹⁰¹³ Muncie, J., et al., 2008: 88

τη διεκδίκηση ατομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων εντός ενός ευνομούμενου κράτους αντιδρά το υπόλοιπο κοινωνικό σύνολο, ωσάν η ομοερωτική διάθεση να προσβάλλει τον καθένα ατομικά. Αυτές ακριβώς «οι συστημικές αντιδράσεις είναι, που παράγουν τα περισσότερα νομικά κωλύματα και που φυσικά έρχονται να επιβεβαιώσουν τη συναισθηματική ανασφάλεια, που βιώνει το κοινωνικό σύνολο ως πλειοψηφία».¹⁰¹⁴

Εμπειρίες υιοθεσίας και γονεικότητας αναδεικνύονται από τις συνεντεύξεις των ομοφυλόφιλων ατόμων, οι οποίοι ανατρέφουν ήδη βιολογικά ή και θετά τέκνα. Μολονότι το οικογενειακό σχήμα εξωτερικά φαίνεται να είναι ίδιο, ωστόσο αντιπροσωπεύει διαφορετικές βιωμένες οικογενειακές πραγματικότητες. Ειδικότερα, σε ό,τι αφορά τα πλέγματα σχέσεων γονέων και τέκνων διακρίνονται δύο κατηγορίες, σε αυτές, που οι συμβιούντες είχαν ήδη κατά το παρελθόν μορφώσει επίσημη ετεροφυλική σχέση, από την οποία απέκτησαν φυσικά τέκνα, όπως στην περίπτωση της Αλίκης και του συντρόφου της Πολύβοιας και σε αυτήν, που ο οιονεί γονεικός δεσμός εγκαθιδρύεται μέσω της μονογονεικής υιοθεσίας και αναδοχής ή της συγγονεικότητας (coparenting), όπως συμβαίνει στα υπόλοιπα υποκείμενα. Στην πρώτη περίπτωση τα βασικά προβλήματα, που προκύπτουν από τη διάσπαση του γάμου και τη δημοσιοποίηση της γενετήσιας ταυτότητας, είναι ο αγώνας για τη διατήρηση ή ανάληψη της επιμέλειας των τέκνων και του φόβου της προκατάληψης του Δικαστηρίου. Η Αλίκη εκείνο το διάστημα αισθανόταν ενοχή και αποκλειστική ευθύνη για την πιθανότητα αφαίρεσης της επιμέλειας των τέκνων της. Τον ίδιο δικαστικό αγώνα για την απόδειξη της γονικής τους ικανότητας δίνουν και οι ετερόφυλοι γονείς, που παρουσιάζουν κάποια ιδιαιτερότητα, που αποκλίνει από τα συμβατά κοινωνικά πρότυπα (μεταδοτική ασθένεια, ήθη όχι αποδεκτά, εγκληματικότητα).¹⁰¹⁵ Και στις δύο περιπτώσεις, επομένως, η ικανότητα της άσκησης του γονεικού λειτουργήματος δεν αξιολογείται στη βάση του άρθρου 1543 και επ, αλλά με μειωτικούς όρους ηθικά και ιδεολογικά φορτισμένους.¹⁰¹⁶

Στη δεύτερη ομάδα η γονεική σχέση δομείται με την αρωγή της ετερόλογης εξωσωματικής γονιμοποίησης και της υιοθεσίας. Με άλλα λόγια, η συγγένεια, που ιδρύεται μεταξύ των ανιόντων και του κατιόντος, δε στηρίζεται στη γονιδιακή συνάφεια, αλλά στην κοινωνικοσυναισθηματική εξάρτηση. Στο σημείο αυτό, οι

¹⁰¹⁴ Παπαζήση, Θ., 2000: 31-32

¹⁰¹⁵ Παπαζήση, Θ., 2000: 48

¹⁰¹⁶ Patterson, C.J., 2013: 664

ομόφυλες οικογένειες συγκλίνουν προς τις μεικτές ετερόφυλες οικογένειες¹⁰¹⁷, όπως στην περίπτωση της γονεϊκής οικογένειας της Χριστίνας ή στις ετερόφυλες οικογένειες, που αποκτούν παιδί με δωρεά ενός ή διπλών γαμετών ή κρυοσυντηρημένων εμβρύων. Προσπάθεια επίτευξης εγκυμοσύνης μέσω ετερόλογης εξωσωματικής γονιμοποίησης αποτυπώθηκε πολλές φορές κατά τις συνεντεύξεις της πρώτης ομάδας στόχου, πριν τελικά εκτιμηθεί ως επωφελέστερη για το ζευγάρι η λύση της υιοθεσίας.

Ωστόσο, παρά τις πολυσήμαντες ομοιότητες στο πεδίο της ίδρυσης οικογένειας, τα ομόφυλα ζευγάρια δεν έχουν ισότιμη πρόσβαση ούτε στις μεθόδους υποβοηθούμενης αναπαραγωγής ούτε φυσικά και στην υιοθεσία. Ο αποκλεισμός του ομόφυλου ζευγαριού από την αξιοποίηση των μεθόδων εξωσωματικής γονιμοποίησης προδιαθέτει για ένα νομικό καθεστώς ιδιαίτερα εχθρικό ως προς την ομογονεϊκότητα. Ενώ η τεκνοποίηση αποτελεί συνταγματικά κατοχυρωμένο δικαίωμα, στα ομόφυλα ζεύγη τελεί υπό αμφισβήτηση. Η απαγόρευση της χρήσης γεννητικού υλικού από την/τον σύντροφο σε συνδυασμό με την εκ των πραγμάτων δυσκολία φυσικής αναπαραγωγής μπορεί να προσομοιαστεί με πολιτική αναγκαστικής στειρότητας ή ακούσιας ατεκνίας κατά τους όρους της ευγονικής. Πράγματι, όπως υποστηρίζεται από τους Griffin, K., & Mulholland, L., ο λόγος του αποκλεισμού των ομόφυλων ζευγαριών από το πεδίο της γονεϊκότητας (τεχνητή γονιμοποίηση, υιοθεσία) θα πρέπει να αναζητηθεί στους κόλπους μίας βαθύτερης άρνησης: στην άρνηση της ύπαρξης και της αποδοχής τους ως οντότητες με όμοια και ίσα ανθρώπινα δικαιώματα.¹⁰¹⁸

Στη διεκδίκηση δικαιώματος κοινής ή διαδοχικής υιοθεσίας ανηλίκου η ομοφοβική στάση της πολιτείας είναι περισσότερο συγκαλυμμένη πίσω από την κοινωνιολογικά, συναισθηματικά και ιστορικά χρωματισμένη έννοια «το συμφέρον του παιδιού»¹⁰¹⁹. Εν προκειμένω, ο νομικός κόσμος, όπως άλλωστε και στην ετυμηγορία επί της προσφυγής «Gas et Dubois κατά Γαλλίας», εστιάζει τον προβληματισμό στο δικαίωμα του απροστάτευτου τέκνου να τοποθετηθεί σε ένα σταθερό, αρμονικό και ασφαλές περιβάλλον και όχι στην προσβασιμότητα των ομόφυλων ζευγαριών στη δόμηση πλασματικής συγγένειας. Ωστόσο, όπως παρατηρήσαμε στο πεδίο της έρευνας, οι ομοερωτικές σχέσεις οικειότητας των

¹⁰¹⁷ deParseval, G.D., 2013: 328

¹⁰¹⁸ Griffin, K., & Mulholland, L., 1997, όπως αναφέρεται στο Weeks, J., Heaphy, B., & Donovan, C., 2001: 158

¹⁰¹⁹ Άρθρο 1542 ΑΚ

συνεντευξιαζόμενων δεν υπολείπονται σε διάρκεια, συνοχή και ενότητα, όπως και οι αντίστοιχες ετερόφυλες. Ο ποιοτικά αναβαθμισμένος συγγενικός δεσμός, που αναπτύσσεται διά της υιοθεσίας, μπορεί να βρει πλήρες έρεισμα και στην ομόφυλη σχέση υπό το πρίσμα της συνεκτικότητας, της σταθερότητας και της συντροφικότητας.

Εξετάζοντας το δικαίωμα των ομόφυλων ζευγαριών στην υιοθεσία ανατρέξαμε στις διατάξεις του οικογενειακού δικαίου, όπου το φύλο ή ο γενετήσιος προσανατολισμός δεν εμπίπτει στις θετικές προϋποθέσεις της σύστασης υιοθεσίας.¹⁰²⁰ Συνεπώς, η ομοφυλοφιλία αφ' εαυτής δε συνιστά νομικό κώλυμα για την υποβολή αίτησης υιοθεσίας. Στα ομοφυλόφιλα άτομα, λοιπόν, αναγνωρίζεται *de lege lata* δικαίωμα υιοθεσίας άσχετα αν η αποκάλυψη του σεξουαλικού προσανατολισμού θα δυσχέραινε την πρόοδο της κρατικής υιοθεσίας¹⁰²¹.

Ωστόσο, τα ομόφυλα ζεύγη (που έχουν επισημοποιήσει τη σχέση τους με σύμφωνο συμβίωσης) δεν έχουν έννομο δικαίωμα να προβαίνουν στην από κοινού υιοθεσία ανηλίκου ή στην υιοθέτηση του βιολογικού τέκνου του συντρόφου. Εκ πρώτης άποψης προκαλεί μία αντίφαση και έλλογη ασάφεια η διάταξη αυτή, γιατί το συμφέρον του παιδιού φαίνεται να εξυπηρετείται σε κάποιες μονογονεϊκές οικογένειες ανεξαρτήτως σεξουαλικού προσανατολισμού, αλλά όχι όταν η οικογένειά του αποτελείται επίσημα από δύο άτομα του ίδιου φύλου. Αντίθετα, η έγγαμη συζυγική οικογένεια, που αποτελείται από δύο άτομα αντίθετου φύλου, θεωρείται «ολοκληρωμένη»¹⁰²² και προκρίνεται έναντι της μονογονεϊκής οικογένειας, που χαρακτηρίζεται ως ατελής.

Όπως επισημάναμε ήδη, το «βέλτιστο συμφέρον του παιδιού» αποτελεί τον πυρήνα αξιολόγησης των υπό εξέταση αιτήσεων υιοθεσίας σε κάθε περίπτωση. Στο πλαίσιο αυτό λαμβάνονται υπόψη διάφοροι παράγοντες, που αφορούν τόσο τους αιτούντες, όπως η γονεϊκή ικανότητα, η οικονομική δύναμη, η ευρωστία, η κοινωνική θέση, η θρησκεία, η φυλή, η διανοητική υγεία όσο και το υπό υιοθεσία παιδί, όπως η ηλικία, το φύλο, η κατάσταση της υγείας του και οι εκφρασμένες προτιμήσεις του. Σε αυτό το στάδιο εξέτασης της αίτησης ο ομοφυλοφιλικός σεξουαλικός προσανατολισμός πολλές φορές άγει στο συμπέρασμα, ότι αντίκειται στο συμφέρον

¹⁰²⁰ Άρθρο 1543 επ. ΑΚ

¹⁰²¹ Στην ιδιωτική, όπως τονίσαμε προηγουμένως, το συμφέρον του παιδιού κατοχυρώνεται με την παραμονή του εντός του οικογενειακού περιβάλλοντος του αιτούντος, ενώ διαταράσσεται με την απομάκρυνσή του από αυτό.

¹⁰²² Φουντεδάκη, Κ., 2010: 78

του υιοθετούμενου δεδομένου του σκεπτικού του δικαστηρίου, ότι η ανατροφή του από ομοφυλόφιλους θα επηρεάσει δυσμενώς τη μελλοντική ψυχοπνευματική ανάπτυξη του και συνεπώς η απόρριψη της αίτησης επιβάλλεται για λόγους προστασίας του τέκνου.¹⁰²³

Κατά πόσο, όμως, το επιχείρημα αυτό έχει ουσιαστική βασιμότητα; Πράγματι, ανταποκρίνεται στα πορίσματα της παρούσης έρευνας; Μήπως η συγκριμένη επιχειρηματολογία ενέχει και κάποιου είδους κοινωνική προκατάληψη; Τα ερωτήματα αυτά προσεγγίσαμε διά μέσω της ποιοτικής μεθοδολογίας και καταλήξαμε, ότι η έλλειψη των δύο σεξιστικών προτύπων από τις ομόφυλες σχέσεις δεν επιβεβαιώνεται από την έρευνα, καθώς καταδεικνύεται, ότι τα τέκνα των οικογενειών LGBT πλαισιώνονται από άτομα αντίθετου φύλου από τη διευρυμένη οικογένεια. Τα παιδιά δεν είναι αποκομμένα από το ευρύτερο συγγενικό τους περιβάλλον, όπου ενυπάρχουν και οι δύο ρόλοι και από τους οποίους αντλούν ερεθίσματα και πρότυπα μίμησης.

Το επιχείρημα αυτό στερείται ουσιώδους τεκμηρίωσης και για έναν επιπλέον λόγο: αντίστοιχη απουσία γονεϊκού μοντέλου διαπιστώνεται τόσο στις μονογονεϊκές οικογένειες όσο και στις ετερόφυλες πυρηνικές οικογένειες. Στις μεν πρώτες απουσιάζει εντελώς ο έτερος γονέας, ενώ στο δεύτερο απουσιάζει ψυχικά ή σωματικά. Η απουσία ενός εκ των γονέων και δη του πατέρα είναι «πολυμορφική»: έχει την έννοια της σωματικής απουσίας από το νοικοκυριό, της ψυχικής απόστασης από τα παιδιά, της υλικής και της οικονομικής αδιαφορίας.¹⁰²⁴ Τα ομόφυλα ζευγάρια τονίζουν, ότι καταλυτικός παράγοντας για την υγιή ψυχονητική ανάπτυξη των παιδιών είναι η ποιότητα και ποσότητα του χρόνου, που κάθε γονέας αφιερώνει στα παιδιά του, καθώς και η δυναμική της σχέσης των γονέων. Στο στερεότυπο της κλασικής πατριαρχικής οικογένειας η μητέρα είναι περισσότερο διαθέσιμη για τα παιδιά της, ενώ ο πατέρας είναι συνήθως παρών μόνο τα βράδια και ίσως και το Σαββατοκύριακο.¹⁰²⁵

Στις οικογένειες, όμως, «ουράνιο τόξο», όπου εκλείπουν οι έμφυλες διακρίσεις των ετερόφυλων σχέσεων, αμφότεροι οι γονείς συνεισφέρουν εξίσου αφιερώνοντας ίσο περίπου χρόνο απασχόλησης με τα παιδιά.¹⁰²⁶ Δε θα πρέπει, λοιπόν, να παραβλέπεται, ότι η πολιτισμική πραγματικότητα της ετερόφυλης

¹⁰²³ Χατζηαθανασίου, Λ., 2007: 54-55

¹⁰²⁴ Collier, R., & Sheldon, S., 2008: 16

¹⁰²⁵ Muncie, J., et al., 2008: 79

¹⁰²⁶ Weston, K., 1991: 5

πυρηνικής οικογένειας επιδεικνύει άλλοτε εύνοια και άλλοτε δυσμένεια στη βάση του σεξουαλικού προσανατολισμού. Δυνάμει, λοιπόν, του επιχειρήματος εξ αντιδιαστολής, αν πράγματι σύμφωνα με το νόμο ήταν τόσο αναγκαίο το ανδρικό και γυναικείο πρότυπο στη ζωή του υιοθετούντος θα απαγορευόταν και το δικαίωμα μονογονεϊκής υιοθεσίας, πράγμα όμως που δεν ισχύει επ' ουδενί.

Η απόρριψη, άλλωστε, αιτήσεως υιοθεσίας από ομοφυλόφιλο άτομο υπό το πρόσχημα της έλλειψης των δύο μοντέλων γονεϊκότητας, θα συνιστούσε παραβίαση των δικαιωμάτων ίδρυσης οικογένειας στον άξονα του γενετήσιου προσανατολισμού. Αρκεί να θυμηθούμε το σκεπτικό του ΕΔΔΑ στην υπόθεση «E.B. κατά Γαλλίας» της 22.01.2008, όπου οι γαλλικές αρχές δεν είχαν αποδεχτεί το σχετικό αίτημά της με την αιτιολογία, ότι η έλλειψη πατρικού προτύπου και η απροθυμία της συντρόφου της να συμμετάσχει στην υιοθεσία θα λειτουργούσαν σε βάρος των συμφερόντων του παιδιού. Το ΕΔΔΑ δέχτηκε, ότι εμφιλοχώρησε παραβίαση του άρθρου 14 της ΕΣΔΑ, επειδή το σχετικό με το πατρικό ή μητρικό πρότυπο κριτήριο ενέχει τον κίνδυνο να καταστήσει κενό γράμμα το δικαίωμα υιοθεσίας των άγαμων ατόμων, όπως και επειδή μπορούσε να αποτελέσει κάλυψη για τον πραγματικό λόγο απόρριψης, που ήταν η ομοφυλοφιλία της προσφεύγουσας. Ανάλογη ήταν και η αιτιολόγηση στην υπόθεση «X και λοιποί κατά Αυστρίας». Ως εκ τούτου, το επιχείρημα αυτό καταρρίπτεται, καθώς παρουσία και των δύο γονικών μοντέλων δεν υπάρχει απαραίτητα σε όλες τις ετερόφυλες οικογένειες και σε όλους τους σχηματισμούς βίου, χωρίς αυτό να συνιστά εμπόδιο στην ομαλή λειτουργία της οικογενειακής σχέσης.

Από την ανάλυση των εμπειρικών δεδομένων διαπιστώνουμε, ότι ο σεξουαλικός προσανατολισμός των γονέων LGBT δε συσχετίζεται με την ταυτότητα γένους του παιδιού. Το επιχείρημα αυτό εκτός ότι προσεγγίζει την ομοφυλοφιλία ως μία μεταδοτική νόσο αποδυναμώνεται στην πράξη από τα ερευνητικά αποτελέσματα. Πράγματι και κατά τη θεωρητική σταχυολόγηση γίνεται αποδεκτό, ότι οι σεξουαλικές προτιμήσεις των γονέων δεν αποτελούν αναγκαστικό πρότυπο για τις σεξουαλικές προτιμήσεις των παιδιών.¹⁰²⁷ Αντίθετα, αναδεικνύεται ως ουσιώδες στοιχείο για την ομαλή εξέλιξή τους η αγάπη στο οικογενειακό περιβάλλον και η στέρεα, συμπαγής σχέση. Κανένα από τα παιδιά των ομόφυλων ζευγαριών της δεύτερης ομάδας στόχου δεν ήταν ομοφυλόφιλο, όπως και κανένα από τα αδέλφια των συμμετεχόντων. Η

¹⁰²⁷ Παπαζήση, Θ., 2000: 51

ομοσεξουαλική διαπαιδαγώγηση, για την οποία έχουν κατηγορηθεί τα ομόφυλα ζευγάρια, στερείται, λοιπόν, πλήρους πειστικότητας. Οι ερωτώμενοι τοποθετήθηκαν επ' αυτού αναφέροντας ότι οι γονείς τους ήταν εκείνοι, που τους διαπαιδαγωγούσαν ετεροσεξουαλικά, όμως αυτό δεν φάνηκε να έχει καμία επίδραση στη διαμόρφωση της γενετήσιας ταυτότητάς τους. Κατά συνέπεια, καταδεικνύεται, ότι ο σεξουαλικός προσανατολισμός και η ταυτότητα φύλου δεν επηρεάζεται από τη γονεϊκή καθοδήγηση. Ωστόσο, η διαπαιδαγώγηση των παιδιών στους κόλπους μίας ομόφυλης οικογένειας επιχειρείται περισσότερο στο έδαφος του φιλελευθερισμού και των δημοκρατικών αρχών, καθώς οι γονείς εμπνέουν στα παιδιά τους αρετές, όπως ανεκτικότητα σε κάθε είδους ετερότητα (κοινωνική, ταξική, φυλετική, θρησκευτική, φύλου).

Παρατηρήσαμε, αντίθετα, ότι η ανατροφή ενός παιδιού εντός μίας ομοφοβικής ετερόφυλης κοινωνίας του στερεί το εγγενές δικαίωμα της ελεύθερης επιλογής της γενετήσιας ταυτότητας. Τα υποκείμενα παραδέχτηκαν, ότι η ανακάλυψη της σεξουαλικότητάς τους καθυστέρησε, όπως και η πλήρης αποδοχή της. Υποστήριξαν, ότι αρχικά προσπάθησαν μάταια να αναπτύξουν ερωτικές σχέσεις με το αντίθετο φύλο και ότι η εξωτερίκευση του σεξουαλικού τους προσανατολισμού (coming out) δεν ήταν πάντα απρόσκοπτη. Η «ιδιαιτέρη» γενετήσια ταυτότητά τους αποδοκιμάστηκε κυρίως από τους ίδιους τους γονείς σε σημείο, που να προκαλέσει διακοπή ή ρήξη των συγγενικών δεσμών.

Στην πραγματικότητα, η έντονη αποδοκιμασία, που βιώνουν τα υποκείμενα και που εκπορεύεται τόσο από το συγγενικό περιβάλλον όσο και από την κοινωνία, εμπίπτει στα πλαίσια του κοινωνικού ελέγχου, δηλαδή της ρύθμισης της συμπεριφοράς των ατόμων ή των ομάδων, που διαβιούν εντός αυτής. «Η κοινωνικά αποδεκτή και ομοιόμορφη συμπεριφορά των μελών της επιτυγχάνεται είτε με τη χρήση βίας είτε με την καθιέρωση αξιών και κανόνων ως δεσμευτικών κανόνων διαγωγής. Οι βασικές μορφές κοινωνικού ελέγχου είναι τα έθιμα και η κοινή γνώμη, ο νόμος, η θρησκεία, η ηθική και η εκπαίδευση. Φορέας κοινωνικού ελέγχου είναι το πολιτικό σύστημα, η Εκκλησία, η οικογένεια»,¹⁰²⁸ που επιδιώκει την επιβολή των κανονιστικών προτύπων της ετεροφυλόφιλης κοινωνίας. Παρατηρούμε, δηλαδή, ότι η ομοφυλοφιλία μέσα στο πεδίο της κοινωνικά ελεγχόμενης ίδρυσης οικογένειας εξακολουθεί να χαρακτηρίζεται ως μία κατάσταση εξ ορισμού επιβλαβής προς την

¹⁰²⁸ Bottomore, T.B., 1974: 249

απροστάτευτη ανηλικότητα, αλλά και προς την ίδια την παραδοσιακή οικογένεια, για την οποία «φείλουμε να αγωνιζόμαστε».¹⁰²⁹

Η κοινωνία, λοιπόν, καλείται να επανεξετάσει τη στάση της απέναντι στους ομοφυλόφιλους και να μην καταδικάζει την ετερότητα, κατά τρόπο που να προκαλεί πανικό και έλλειψη αυτοεκτίμησης¹⁰³⁰ σε όποιον αποκλίνει από τα όρια της κατασκευασμένης κανονικότητας. Το ανωτέρω, λοιπόν, επιχείρημα δομείται στη βάση της κυρίαρχης ετεροσεξιστικής κουλτούρας, όπου στιγματίζει οτιδήποτε αποκλίνει από αυτήν. «Οι ετερόφυλες οικογένειες, που είναι περισσότερο «κανονικές» από άποψη στατιστικής συχνότητας, δεν είναι ούτε αναγκαστικά φυσικές ούτε και ηθικά υπέρτερες»¹⁰³¹. Μάλιστα, κατά τον Berebitsky η διακίνηση παιδιών μπορεί να διαφύγει τις στενωπούς της κοινωνικά κυρίαρχης μορφής δόμησης οικογένειας μόνο μέσω του εναγκαλισμού των εναλλακτικών τύπων σχηματισμού της οικογενειακής ζωής: «*Επιδοκιμάζοντας την δημιουργία οικογενειών χωρίς φραγμούς στη σεξουαλικότητα, η υιοθεσία μπορεί να συντρίψει το αμφιλεγόμενο θεσμό της φυλετικά ομοιογενούς και ετεροφυλόφιλης πυρηνικής μονάδας*».¹⁰³²

Δεν θα πρέπει να παραβλέψουμε, ότι κάποια από τα υποκείμενα της δεύτερης ομάδας στόχου βιώσαν την εμπειρία της τεχνητής γονεικότητας είτε μέσω ιδιωτικής υιοθεσίας είτε μέσω αναδοχής. Ως προς την ιδιωτική υιοθεσία ήδη ειπώθηκε ότι η ελευθεριότητα, που κυριαρχεί στο είδος αυτό της υιοθεσίας, απλουστεύει κατά πολύ τις διαδικασίες της υιοθεσίας ανήλικου τέκνου για τα ομοφυλόφιλα άτομα. Ως προς την αναδοχή ανήλικου οφείλουμε να παρατηρήσουμε, ότι τα αναδεχόμενα και δυνάμει θετά παιδιά ανήκαν στην κατηγορία *hard to place*. Κατά συνέπεια, ο έλεγχος της γονεικής καταλληλότητας είναι λιγότερο γραφειοκρατικός όχι λόγω της φύσεως της διακίνησης¹⁰³³, αλλά λόγω του προφίλ του παιδιού, που τίθεται σε αναδοχή (παιδιά με σοβαρές σωματικές και νοητικές παθήσεις, μεγάλα σε ηλικία με μνήμες κακοποιητικού περιβάλλοντος). Αυτή, άλλωστε, η εκ πλαγίου μέθοδος υιοθεσίας δεν επιλέγεται από τη μεγαλύτερη κατηγορία των υιοθετούντων, τα άτεκνα έγγαμα ζευγάρια, λόγω της επισφάλειας της σχέσεως αλλά και της υποχρεωτικής συνεργασίας με τους φυσικούς γονείς. Κατ' επέκταση η παιδοκεντρική ουσία της

¹⁰²⁹ Muncie, J., et al., 2008: 88, όπως αναφέρεται στην αρχή της ανάλυσης

¹⁰³⁰ Παπάνης, Ε., 2006: 40-41

¹⁰³¹ Muncie, J., et al., 2008: 90

¹⁰³² Berebitsky, J., 2000: 176

¹⁰³³ Στην αναδοχή λόγω της παραδικότητας της μετακίνησης και του βοηθητικού ρόλου του ανάδοχου γονέα, ο νόμος είναι περισσότερο επιεικής ως προς τα κριτήρια της καταλληλότητας.

σύγχρονης υιοθεσίας πραγματώνεται πολύ περισσότερο στην ομόφυλη κοινότητα, καθώς είναι περισσότερο δεκτική σε προσλήψεις παιδιών μη υιοθετήσιμων.

Γενικότερα, θα μπορούσαμε να συμπεράνουμε, ότι κυριαρχεί η ιδέα ότι η πυρηνική οικογένεια αποτελεί την ενδεδειγμένη μορφή οικιακής διαβίωσης για την ανατροφή των τέκνων και ότι μόνο αυτή προάγει το συμφέρον του περιζήτητου παιδιού. Εμποτισμένοι με αυτή την ιδεολογία οι επικριτές των ομόφυλων ζευγαριών υπερθεματίζουν στερεοτυπικά, ότι η τοποθέτηση παιδιών σε έτερα περιβάλλοντα θα είναι εκ προοιμίου κακοποιητική και ενάντια στο καλό τους. Αυτή η πίστη στα οφέλη της προνομιάς, συντηρητικής οικογένειας είναι τόσο βαθιά ριζωμένη στο καθημερινό μας σύστημα πεποιθήσεων, που συνήθως την προβάλλουμε αξιωματικά και αναντίρρητα. Έτσι, λοιπόν, η πιθανότητα να υποστούν λεκτική βία τα παιδιά ομόφυλων οικογενειών είναι υπαρκτή και δεν αμφισβητήθηκε από τα ίδια τα υποκείμενα, παρόλο που τα παιδιά τους δεν έχουν δεχτεί ως τώρα κάποια αρνητική σε βάρος τους συμπεριφορά σε βαθμό κακοποίησης. Ωστόσο, διευκρινίζουν, ότι οι ανήλικοι, που διαφοροποιούνται από τα αυστηρά πρότυπα κανονικότητας, έχουν αυξημένες πιθανότητες θυματοποίησης. Ακόμη και το υιοθετημένο παιδί ενδέχεται να υποστεί ρατσιστική επίθεση λόγω της θετής του ιδιότητας, αυτό όμως δεν θα του στερήσει το δικαίωμα της μόνιμης αποκατάστασης. Με άλλα λόγια, δε θα πρέπει, οντολογικές δυσκολίες να αποτρέπουν ή να κατευθύνουν τον νομοθέτη στη διευθέτηση ενός κανονιστικού ζητήματος.

Κατά τη θεσμική ρύθμιση των ομογονεϊκών σχέσεων, θα πρέπει να έχουμε υπόψη μας, ότι *«οι ομόφυλες οικογένειες, που βρίσκονται σε ρήξη με τη δυτική παράδοση και με τις χριστιανικές και αστικές επιταγές περί οικογένειας συνιστούν ένα μετασχηματισμό του συστήματος συγγένειας και όχι μία επανάσταση. [...] Εξάλλου, το γεγονός, ότι η σεξουαλική επιθυμία στρέφεται προς πρόσωπα του ίδιου φύλου δε καθιστά πλέον την ομοφυλοφιλία ούτε ασθένεια ούτε διαστροφή, αλλά απλώς μία άλλη μορφή σεξουαλικότητας, εξίσου «φυσική» με την ετεροφυλοφιλία [...]»*¹⁰³⁴

Σε κάθε περίπτωση θα πρέπει να συνειδητοποιήσουμε, ότι την πράξη υιοθεσίας τελεί το ζεύγος και όχι η κοινωνική ομάδα, η καταλληλότητα του οποίου δέον να αποτελεί αντικείμενο διεξοδικής, απροκατάληπτης και in concreto έρευνας. Δε θα πρέπει η «κανονικότητα» του κοινωνικού πλαισίου να μονοπωλεί την υιοθεσία περιζήτητων παιδιών και η ετερότητα να διαπραγματεύεται την υιοθεσία λιγότερο

¹⁰³⁴ Maurice Godelier, 2006, όπως αναφέρεται στην deParseval, G.D., 2013: 328

επιθυμητών παιδιών ή και καθόλου παιδιών. Από τον λαβύρινθο των πολλαπλών και αντικρουόμενων όψεων του συμφέροντος του παιδιού η μονομερής και ιδεολογικά επενδυμένη προσέγγιση δε συνιστά πάντα την άκρη του νήματος για την εύρεση της εξόδου. Και αυτό διότι κατευθυντήριοι άξονας για την εξιλέωση της κοινωνικής ορφάνιας του ανηλίκου δεν μπορεί να αποτελεί η δομή της ετερόφυλης υιοθετούσας οικογένειας, αλλά μόνο εκείνης, που το αγαπά ειλικρινά, το αγκαλιάζει και το αποδέχεται αναγνωρίζοντας πάνω απ' όλα το δικαίωμα στη διαφορετικότητά του.

4) Το πρότυπο της ιδανικής θετής οικογένειας για την ευημερία του θετού παιδιού τεκμαίρεται από τις δικαστικές και κοινωνικές υπηρεσίες από συγκεκριμένα χαρακτηριστικά των θετών γονέων και όχι από την ανάγκη καθοδήγησης και υποστήριξής τους κατά την άσκηση του λειτουργικού δικαιώματος της γονικής μέριμνας;

Βάσει των δεδομένων, που αντλήθηκαν από το πεδίο της έρευνας και αναλύθηκαν κατά τα ανωτέρω, παρατηρήθηκε, ότι μέλημα των κοινωνικών υπηρεσιών είναι η αξιολόγηση των αιτούντων υιοθεσία μόνο κατά το στάδιο της προδικασίας. Με τη διεκπεραίωση της κοινωνικής έρευνας και τη σύνταξη της εισηγήσεως το εργασιακό καθήκον του κοινωνικού λειτουργού ολοκληρώνεται, έχοντας όμως συνδράμει κατά πολύ στη μόρφωση της δικανικής πεποίθησης του Δικαστηρίου. Όμως, πόσο πλήρης και αντικειμενική μπορεί να είναι η κοινωνική έκθεση ενός μόνο ατόμου έστω και επαίοντος; Καταδείχτηκε, ότι μέσα από μία μονομερή οπτική της κάθε περίπτωσης καλείται να αποφανθεί αξιωματικά ακόμη και να προβλέψει με βάση τις «ψυχοκοινωνικές του αντιλήψεις» (πολλές φορές συγκαλυμμένες από μία επιστημονικοφανή ορολογία) τη μοίρα των μελών του τριγώνου της υιοθεσίας και κυρίως την προοπτική της ομαλής εξέλιξής της. Η προκατάληψη, που ενδεχομένως λανθάνει κάτω από το επιστημονικό κείμενο, ενδύεται όρους επάρκειας, καταλληλότητας, αγάπης, γονικής φροντίδας και ωριμότητας. Οι αόριστες αυτές ρήτρες εμποτισμένες από ένα βαρύ σημασιολογικό φορτίο προβάλλονται με υποβλητικότητα, ακόμη και αν πηγάζουν από ένα σύμπλεγμα κομφορμισμού και συντηρητικού ιδεολογικού υποστρώματος.

Διαπιστώσαμε, λοιπόν, ότι η υιοθεσία ενός υγιούς βρέφους συμβαδίζει με την έγγαμη ετεροσεξουαλικότητα και τα παραδοσιακά οικογενειακά σχήματα,¹⁰³⁵ γιατί

¹⁰³⁵ Jones, J., 2008: 49

στα ετερόφυλα ζευγάρια η γονεϊκότητα και κυρίως η μητρότητα συμφέρεται με τον ρόλο της αφοσιωμένης και φιλεύσπλαχνης συζύγου εντός του μύθου της ευτυχισμένης πυρηνικής οικογένειας.¹⁰³⁶ Χωρίς να αγνοείται η ψυχολογική ανάγκη για απόκτηση τέκνου η μητρότητα εμπεριέχεται στα δομικά υλικά της κατασκευής της κοινωνικής ταυτότητας μέσα από την γαμηλιότητα.¹⁰³⁷ «Η μυθοποίηση της μητρότητας ως αποκλειστικού προορισμού της γυναίκας και της γονιμότητας ως μοναδικής πηγής ευτυχίας»¹⁰³⁸ αποτελεί το πολιτισμικό κατασκευάσμα, όπου τελικά η γυναίκα μέσα στο ετερόφυλο πλαίσιο ολοκληρώνεται διαμέσου της ανιδιοτελούς προσφοράς και της πλήρους οικιακής απασχόλησης.

Όπως αποδείχτηκε η κοινωνική ταυτότητα του ετερόφυλου ζευγαριού συσχετίζεται με τη σταθερότητα της σχέσης, την ολοκλήρωση της οικογένειας και τη διασφάλιση της κοινωνικής συνοχής¹⁰³⁹, το αρμονικό περιβάλλον και τελικά την εξυπηρέτηση του βέλτιστου συμφέροντος του μετακινούμενου επιθυμητού παιδιού. Αντίθετα, όταν πρόκειται για παιδιά διαφορετικής προέλευσης, μεγάλης ηλικίας, με προβλήματα και ειδικές ανάγκες, η διάγνωση του αληθινού συμφέροντος του παιδιού επιχειρείται με λιγότερο αυστηρά κριτήρια ως προς τα χαρακτηριστικά της θετής οικογένειας. Σε αυτή τη φάση αξιολογούνται θετικά η ψυχική διάθεση των αιτούντων, ακόμη και η ίδια η εκδήλωση ενδιαφέροντος προς τα παιδιά αυτά και λιγότερο η περιουσιακή, οικονομική και σωματική κατάστασή τους.

Σε κάθε περίπτωση, πάντως, ο επαγγελματικός ζήλος των κοινωνικών λειτουργών για τη διαφύλαξη της προστασίας του παιδιού εξασθενεί με την ολοκλήρωση της υιοθεσίας. Το καλύτερο συμφέρον του παιδιού υλοποιείται, καθώς φαίνεται, διά της τοποθέτησης του σε μία οικογένεια και όχι διά της προσαρμογής του. Από τα ποιοτικά δεδομένα προέκυψε, ότι πράγματι η αρωγή της κοινωνικής υπηρεσίας, όπως προβλέπεται νομικά τα τρία πρώτα χρόνια μετά την επικύρωση της υιοθεσίας, απουσιάζει παντελώς. Όπως τεκμηριώνεται βιβλιογραφικά, «η έκδοση της δικαστικής απόφασης, που απαγγέλλει την υιοθεσία, συνεπάγεται και το κλείσιμο της υπόθεσης».¹⁰⁴⁰ Κατά το δύσκολο και κοπιώδες έργο της ανατροφής οι υιοθετούντες δε συνεπικουρούνται από υποστηρικτικές δομές, αλλά επαφίενται στη δική τους κρίση και συνείδηση για τη διαχείριση ζητημάτων μείζονος σημασίας, όπως είναι η

¹⁰³⁶ Παπάνης, Ε., 2013: 139

¹⁰³⁷ Κοτζάμπαση, Α., 2003:

¹⁰³⁸ Παπαζήση, Θ., 1999: 166-167

¹⁰³⁹ Παπάνης, Ε., 2013: 140

¹⁰⁴⁰ Triseliotis, J., 2000: 21

ενημέρωση του παιδιού για τη βιολογική του καταγωγή. Αν και γνωρίζουν, ότι επιβάλλεται να αποκαλύψουν στο παιδί τους τη θετή του ιδιότητα, σε πολλές περιπτώσεις παραβιάστηκε αυτός ο κανόνας. Καθώς συνιστά καταλυτικό παράγοντα στη θετική πορεία της υιοθεσίας η ειλικρίνεια και η αποδοχή, οι θετοί γονείς χρήζουν καθοδήγησης και συμβουλευτικής βοήθειας για να υπερκεράσουν τις όποιες ανησυχίες και ανασφάλειες και να εμπεδώσουν ταχύτερα και ορθότερα τις ιδιαιτερότητες της ανατροφής ενός θετού τέκνου.

Σε πολλές υποθέσεις υιοθεσίας η ενσωμάτωση του παιδιού δεν επετεύχθη, καίτοι εισήχθη νεογνό σ' ένα οικονομικοκοινωνικά εύρωστο και ετερόφυλο οικογενειακό περιβάλλον. Οι γονείς παρά τις αξιολογήσεις και τις διαβεβαιώσεις των αρμόδιων φορέων δεν ανταποκρίθηκαν με πληρότητα στον ρόλο τους άνευ δικής τους ενδεχομένως υπαιτιότητας. Διότι χωρίς εκπαίδευση, συμβουλευτική και στηρικτικό πλαίσιο ο θετός γονέας με μοναδικά εφόδια την καλή του θέληση προσπαθεί να ανταπεξέλθει στο δύσκολο έργο της διαπαιδαγώγησης του υιοθετούμενου ανηλίκου.

Πολύ μεγαλύτερες δυσχέρειες κατά την προσαρμογή των δύο πλευρών αντιμετωπίζουν οι θετές οικογένειες με τα λιγότερο επιθυμητά παιδιά. Για τους ανήλικους, που έχουν υποστεί κακοποίηση και μεταφέρουν μνήμες από το προηγούμενο παρελθόν τους, απαιτείται ειδικός χειρισμός, συστηματικές προσπάθειες και δεξιότητες, ώστε να εδραιωθεί μία υγιής και λειτουργική γονεϊκή σχέση.¹⁰⁴¹ Παράλληλα και για τα παιδιά, που αντιμετωπίζουν ψυχικά, σωματικά ή πνευματικά προβλήματα, δεν αρκεί μόνο η γονεϊκή αγάπη για την επούλωση των όποιων τραυμάτων και τη θεραπεία των όποιων παθήσεων. Είναι απαραίτητη και η εποπτεία του κράτους για την επιτυχή προσαρμογή των παιδιών αυτών στις νέες οικογένειες. Πάντοτε με κατευθυντήριο άξονα το συμφέρον προεχόντως του θετού τέκνου να μη δεχτεί δεύτερη απόρριψη από το οικογενειακό του περιβάλλον, η κοινωνική υπηρεσία θα πρέπει να στέκεται αρωγός αυτής της προσπάθειας και όχι αμέτοχος θεατής.

Εντέλει, η ποιότητα των οικογενειακών σχέσεων δεν εξαρτάται από τον οικογενειακό προσανατολισμό ούτε και αξιολογείται από τη γαμηλιότητα ή όχι. Η αποτίμηση της ανάπτυξης του γονικού δεσμού μπορεί να πραγματοποιηθεί μόνο μετά την τοποθέτηση του παιδιού και μόνο μετά το πέρας ικανού χρονικού διαστήματος. Ως εκ τούτου, η εμφατική προσήλωση στις ιδεολογικές και δομικές αρχές του

¹⁰⁴¹ Σαχινίδη, Μ., 2000: 104

οικογενειακού ιδεοτύπου δε διασφαλίζει την προστασία του συμφέροντος του παιδιού, παρά τις όποιες διαβεβαιώσεις, καθώς περιορίζεται στη σφαίρα του φαντασιακού. Πράγματι, η κοινωνική υπηρεσία προσπαθεί να προβλέψει την εξέλιξη μίας μελλοντικής προσωπικής σχέσης και τη δυναμική ενός δεσμού, που δεν έχει καν συσταθεί.

Η γονική επάρκεια πρέπει να αξιολογείται στη βάση της ασφαλούς προστασίας των συμφερόντων του παιδιού, που «δεν είναι άλλο από το σύμπλεγμα της ικανοποίησης των βασικών του αναγκών και της πρόσβασης σε συνθήκες ελευθερίας και δημιουργικότητας από τη μία, αλλά και την αποφυγή της έκθεσής του στη βλάβη και την κακομεταχείριση από την άλλη».¹⁰⁴² Για τον λόγο αυτό ο κοινωνικός λειτουργός απαλλαγμένος από κάθε είδους προσωπική μεροληψία θα πρέπει να διερευνά ad hoc την καταλληλότητα του υποψηφίου και όχι με τη λογική, ότι ακόμη και αν δεν πληροί τις προϋποθέσεις να υιοθετήσει ένα υγιές ανοιχτόχρωμο βρέφος, μπορεί να υιοθετήσει ένα παιδί με προβλήματα υγείας ή μεγάλο σε ηλικία ή με βαρύ ιστορικό. Καθώς στις περιπτώσεις αυτές η διακύβευση του συμφέροντος του πάσχοντος ή του τραυματισμένου παιδιού είναι πολύ υψηλότερη από εκείνη του ιδανικού βρέφους. Για τον λόγο αυτό, η επαφή με τους γονείς θα πρέπει να συνεχίζει μέχρι την ενηλικίωση του υιοθετούμενου, όπως πραγματικά υπαγορεύει το βέλτιστο συμφέρον του παιδιού.

Εντέλει, ο επιτυχής εμβολιασμός («μπόλιασμα») των τεχνητών δεσμών συγγένειας δεν ολοκληρώνεται με την απλή μεταφορά του νέου μέλους στο υποκατάστατο οικογενειακό περιβάλλον. Η αρραγής συγκόλληση προϋποθέτει τη συνεργιστική αλληλεπίδραση όλων των πλευρών σε βάθος χρόνου (φυσικό, θετό περιβάλλον, παιδί και κρατική εποπτεία μέσω κοινωνικών υπηρεσιών). Μόνο τότε το «μπόλιασμα» μπορεί «να πιάσει».¹⁰⁴³

1.2.8.1. Γενικές συμπερασματικές παρατηρήσεις

Καταλήγοντας θα πρέπει να υπογραμμίσουμε, ότι παρόλο που σήμερα διαπιστώνεται αλλαγή στη στάση των υπόλοιπων χωρών προς τον θεσμό της υιοθεσίας, στην Ελλάδα παρατηρείται μία στασιμότητα. Η υιοθεσία εξακολουθεί να απευθύνεται κατά κύριο λόγο στα ετερόφυλα έγγαμα ζευγάρια σε πολύ μικρότερο βαθμό στις μονογονεϊκές οικογένειες, ενώ σε σπάνιες περιπτώσεις αποτελεί οδό για

¹⁰⁴² Αθανασοπούλου, Λ., 2002: 277

¹⁰⁴³ Η μεταφορά του μπολιάσματος χρησιμοποιείται από την deParseval, G.D., 2013: 328

τα ομόφυλα ζευγάρια, τα οποία εντάσσονται στην κατηγορία των μονογονεϊκών οικογενειών. Η βιβλιογραφική έρευνα επιβεβαιώνεται και στο πεδίο της ποιοτικής προσέγγισης της υιοθεσίας μέσα από τις κοινωνικές δομές, που πάσχουν από έλλειψη καταρτισμένου προσωπικού και από τη νομοθεσία, η οποία παρά τις κατά καιρούς εξαγγελίες συνεχίζει να είναι διάτρητη από παράνομες πρακτικές κατά το σκέλος της ιδιωτικής οδού. Υπό το πρίσμα αυτό είναι αδύνατη η εγγύηση μίας λυσιτελούς υιοθεσίας, δεδομένου ότι η επιτυχής τέλεσή της εξαρτάται από τη μεστή νομοθεσία, την πληρότητα των υπηρεσιών και την επάνδρωσή τους με επαγγελματίες ευαισθητοποιημένους, έμπειρους, γνώστες της πρόσφατης θεωρίας και θεματοφύλακες του συμφέροντος του παιδιού.¹⁰⁴⁴

Αναμφίβολα, η διαβάθμιση της γονικής ικανότητας αποτελεί συνάρτηση των μεταβλητών της κοινωνικής υποστήριξης και των στάσεων και απόψεων των ίδιων ατόμων. Στο πλαίσιο της κοινωνικής υποστήριξης εντάσσονται οι κοινωνικοί δεσμοί και τα κοινωνικά πλέγματα, η ύπαρξη ατόμων εμπιστοσύνης, η συντροφικότητα και η αλληλοβοήθεια. Όλοι αυτοί οι παράγοντες προσδιορίζουν ποιοτικά τις ανθρώπινες σχέσεις. Ο σεξουαλικός, δηλαδή, προσανατολισμός δεν πρέπει εκ προοιμίου να χαρακτηρίζεται ως κριτήριο ακαταλληλότητας του υποψηφίου, αλλά μέσω διεπιστημονικής προσέγγισης των επαγγελματιών ψυχικής υγείας, θα πρέπει να εξετάζονται *in concreto* οι παράγοντες εκείνοι, βάσει των οποίων τεκμαίρεται το συμφέρον του παιδιού για την υιοθεσία του.

Η ανατροφή *de lege ferenda* θετού τέκνου από ομόφυλα ζευγάρια στο ελληνικό χώρο θα χρειαστεί μάλλον την υπέρβαση πολλών κοινωνικών κυρίως προκαταλήψεων και ιδεολογιών, ενώ αναμένουμε με ενδιαφέρον και την απόφαση του ΕΔΔΑ επί της προσφυγής των Francine Bonnaud και Patricia Lecoq κατά Γαλλίας (Case of Francine Bonnaud and Patricia Lecoq v. France. Application. No. 6190/11).

Σε εθνικό επίπεδο ο εγχώριος νομοθέτης ήδη αναγνωρίζει δικαίωμα υιοθεσίας σε ομοφυλόφιλο μόνο άτομο, που προφανώς κάποια στιγμή στη ζωή του θα ιδρύσει μία μόνιμη σχέση με άτομο ίδιου φύλου. Πώς, λοιπόν, καλλιεργείται έντονος προβληματισμός σε σχέση με το βέλτιστο συμφέρον του τέκνου στα ομόφυλα ζευγάρια και την απουσία του δίπολου μοντέλου άνδρας-γυναίκας, όταν ελλείπει αντίστοιχη προβληματική στη μονογονεϊκή υιοθεσία; Τον συντηρητισμό του

¹⁰⁴⁴ Triseliotis, J., 2000: 7.

εγχώριου δικαίου θίγει έτι περισσότερο η νομολογία του ΕΔΔΑ σε θέματα υιοθεσίας και ομογονεικότητας, η στάση του οποίου ήδη εκτέθηκε στο οικείο κεφάλαιο. Μπορεί, βέβαια, οι αποφάσεις του ΕΔΔΑ να μην αντικαθιστούν τους εθνικούς κανόνες του ιδιωτικού διεθνούς και ουσιαστικού δικαίου, συνιστούν όμως μία κατευθυντήρια γραμμή, την οποία οφείλουν να ακολουθούν και τα εθνικά δικαστήρια των κρατών μελών, ούτως ώστε να αποτρέπεται ή να περιορίζεται η κρατική αυθαιρεσία. Ιδιαίτερα μάλιστα στις περιπτώσεις, όπου το ιθαγενές δίκαιο απαρτίζεται από αναχρονιστικούς κανόνες δικαίου, οι οποίοι ελλείπει ευελιξίας αποτυγχάνουν να συμβιβάσουν τα συμφέροντα, που διακυβεύονται σύμφωνα με τα πρότυπα μίας ευρωπαϊκής νομικής πραγματικότητας.

Ανεξαρτήτως εννόμου τάξεως από τη σκοπιά της φιλοσοφίας του δικαίου αλλά και της πρωτογενούς κοινωνιολογικής έρευνας καλούμαστε να απαντήσουμε στο γενικότερο ερώτημα, αν τα ομόφυλα ζευγάρια δύνανται θεσμικά να υιοθετούν παιδιά και αν η υιοθεσία αυτή εξυπηρετεί το γενικότερο συμφέρον του τέκνου. Το δίκαιο κατά κανόνα παρακολουθεί την κοινωνική πραγματικότητα και έπεται των κοινωνικών αλλαγών. Στην περίπτωση, που η έννομη τάξη προπορευτεί των εξελίξεων, η κοινωνία ενδέχεται να ακυρώσει τη νομοθετική πρωτοβουλία και να μη συμμορφωθεί προς τη θεσμική ρύθμιση.¹⁰⁴⁵ Το ως άνω ερώτημα αντίκειται, ως φαίνεται, σε ισχυρές ηθικές θεωρήσεις και όχι σε πραγματικές συνέπειες.

Τέλος, η νομιμοποίηση της διακριτικής μεταχείρισης μέσα από τη στέρηση της γονεϊκότητας συνολικά -και της τεχνητής συγγένειας ειδικότερα- στα ομόφυλα ζευγάρια δεν μπορεί να ερείδεται στο επιχείρημα, ότι το σύμφωνο συμβίωσης δε θεμελιώνει έννομο δικαίωμα υιοθεσίας ούτε και στα ετερόφυλα ζευγάρια και συνεπώς δε συνιστά διάκριση στη βάση του σεξουαλικού προσανατολισμού. Και αυτό διότι στα ετερόφυλα ζευγάρια αναγνωρίζεται το έννομο δικαίωμα σύναψης γάμου, από το οποίο αποκλείονται τα ομόφυλα. Κατά συνέπεια, η άρνηση στα ομόφυλα ζευγάρια του δικαιώματος τέλεσης γάμου και υιοθεσίας, όπως και η νομική ανυπαρξία των ομόφυλων γονεϊκών δεσμών και η μη κατοχύρωσή τους στο σύμφωνο συμβίωσης αποτελούν εκφάνσεις μίας ρατσιστικής στερεοτυπικής αντιμετώπισης της ομογονεικότητας. Εκ προοιμίου, τα ομόφυλα ζευγάρια κρίνονται ακατάλληλα να βιώσουν τη γονεϊκότητα είτε βιολογική είτε πλασματική. Πολλές φορές, γίνεται λόγος ότι δε τίθεται νομικά ορθά το ερώτημα αν θα πρέπει με βάση την αρχή της ίσης

¹⁰⁴⁵ Κουνουγέρη – Μανωλεδάκη, Ε., Παπαχρίστου, Θ., 2002: 10

μεταχείρισης να αναγνωριστεί στα ομόφυλα ζευγάρια δικαίωμα υιοθεσίας ανηλίκου, καθώς η υιοθεσία προστατεύει κατ' αρχήν το παιδί και όχι τον υιοθετούντα. Ωστόσο, με ποιο κριτήριο τελικά καθορίζονται οι φορείς αυτού του δικαιώματος;

1.2.9. Προτάσεις βελτίωσης του θεσμού της υιοθεσίας

Έχοντας παρέλθει δύο και πλέον δεκαετίες μετά την τελευταία τροποποίηση του Οικογενειακού Δικαίου στο κεφάλαιο της υιοθεσίας, οι νομικές διατάξεις, που διέπουν τον θεσμό, δεν εναρμονίζονται πλήρως με την παιδοκεντρική του διάσταση κατά την αρχική νομοθετική του σύλληψη. Τα καινοτόμα στοιχεία του νόμου 2447/1996 είτε δεν εφαρμόστηκαν ποτέ στην πράξη (ίδρυση οικογενειακού δικαστηρίου) είτε απώλεσαν με την πάροδο του χρόνου και τις κοινωνικές εξελίξεις την αρχική νομική τους σπουδαιότητα (ατομική υιοθεσία, αναζήτηση ριζών). Έκτοτε δε και μέχρι σήμερα δεν έχει σημειωθεί κάποια συστηματική τροποποίηση¹⁰⁴⁶ παρά τις αγκυλώσεις, τις δυσλειτουργίες και τα κενά του θεσμού. Κρίνεται, λοιπόν, επιτακτική η αναπροσαρμογή του ισχύοντος νομοθετικού πλαισίου στα σύγχρονα κοινωνικά, αλλά και νομικά δεδομένα υπό το φως των διεθνών εξελίξεων.

Το συμφέρον του υιοθετούμενου ανηλίκου αποτελεί αναμφίβολα κομβικό σημείο τριβής ως προς την εξειδίκευση και την αρτιότερη προστασία του και θα εξακολουθήσει να τροφοδοτεί τον επιστημονικό διάλογο ως προς τους τρόπους εξυπηρέτησής του. Στην παρούσα διατριβή καταλήξαμε, ότι η αφοσίωση στο υπέρτερο καλό του παιδιού αποτελεί ευρύτερο όρο, που εγκολπώνει υπάλληλες έννοιες, όπως σεβασμό στο δικαίωμα στην ευζωία, στην επιβίωση και την πρόοδο, αλλά και στις απόψεις του παιδιού. Σε δεύτερο επίπεδο ανάλυσης υποστηρίξαμε αντλώντας από τα δεδομένα της εμπειρικής έρευνας, ότι το συμφέρον του παιδιού δε συσχετίζεται απαραίτητα με έννοιες, όπως ετεροφυλία, γαμηλιότητα, ατεκνία και ευπορία ούτε και αξιολογείται ανάλογα με τις ιδιαίτερες ανάγκες του παιδιού και τις επιθυμίες των υιοθετούντων.

Με αυτή την προσέγγιση το συμφέρον του παιδιού είναι μία πολύ εύπλαστη έννοια, που πρέπει να κρίνεται εξατομικευμένα και πάντοτε με πνεύμα δικαιοσύνης, ισότητας και αμεροληψίας. Με σεβασμό στο δικαίωμα του απροστάτευτου παιδιού να τοποθετηθεί σε ένα αρμονικό και σταθερό οικογενειακό πλαίσιο και στο μέτρο του εφικτού προτείνουμε τις ακόλουθες νομοθετικές ρυθμίσεις ως διεπόμενες από τις

¹⁰⁴⁶ Πλην των ν. 2521/1997, 2721/1999, 2915/2001 και 3719/2008, που λόγω της αποσπασματικότητας και του περιορισμένου βεληνεκούς τους μάλλον θίγουν την συνοχή του πλαισίου της υιοθεσίας.

αρχές της ισότητας, της ισονομίας και της κοινωνικής δικαιοσύνης. Οι προτάσεις αυτές απορρέουν από την παρατήρηση του Triselioti¹⁰⁴⁷, ότι για την επιτυχημένη υιοθεσία απαιτούνται:

1. Μια καλή νομοθεσία
2. Οργανώσεις/ Υπηρεσίες υιοθεσίας με επαρκή υποδομή και παροχές.
3. Έμπειροι και καταρτισμένοι κοινωνικοί λειτουργοί.

Ασφαλώς, οι κάτωθι de lege ferenda προτάσεις αντανακλούν την αυστηρή φιλοσοφία της υιοθεσίας ως μηχανισμού προστασίας του παιδιού, που αποχωρίζεται το φυσικό του περιβάλλον και όχι ως μέσου παραμυθίας των άκληρων ατόμων ή ζευγαριών.

- Αντικατάσταση του όρου «υιοθεσία» με την ετυμολογικά ορθότερη «τεκνοθεσία»

Σε μία έννομη τάξη εμποτισμένη από τις έννοιες της δικαιοσύνης, της ίσης μεταχείρισης και της ισονομίας των πολιτών, ο όρος «υιοθεσία» θεωρείται κατά νομική ακριβολογία δικαιοπολιτικά ασύμβατος, οξύμωρος και αντιφατικός. Η διατήρηση ενός ιστορικά βεβαρημένου λεξήματος δεν εξυπηρετεί τις ανάγκες μίας συγκροτημένης προσπάθειας εκσυγχρονισμού του θεσμού της παιδικής προστασίας. Δέον, λοιπόν, να αντικατασταθεί από τη σημασιολογικά ισοδύναμη έννοια της «τεκνοθεσίας» ή της «παιδοθεσίας» για λόγους ετυμολογικής διαφάνειας και ουδετερότητας.¹⁰⁴⁸

- Κατάργηση της ιδιωτικής υιοθεσίας, άλλως και επικουρικά αυστηροποίηση του θεσμού της ιδιωτικής μετακίνησης και της νομοθεσίας περί εμπορίας ανθρώπων

Όπως προέκυψε από τη θεωρητική και εμπειρική προσέγγιση του θεσμού η μακρόχρονη, ψυχοφθόρα και αμφίβολης έκβασης διαδικασία της κρατικής υιοθεσίας λειτουργεί αποτρεπτικά προς όλους του ενδιαφερόμενους. Σε συνδυασμό μάλιστα με τη δαπανηρή και χωρίς οργάνωση διακρατική υιοθεσία η προσφυγή στην ιδιωτική οδό εμφανίζεται ως μοναδική διέξοδος. Την απουσία ενός αποτελεσματικού τρόπου σύστασης υιοθεσίας όπως και του αλυσιτελούς κρατικού ελέγχου εκμεταλλεύονται οι παράνομες εγκληματικές οργανώσεις, που διακινούν ελεύθερα βρέφη με αθέμιτη οικονομική συναλλαγή. Αναγκαία, επομένως, κρίνεται η προστασία του

¹⁰⁴⁷ Triseliotis, J., 2000: 7

¹⁰⁴⁸ Όπως άλλωστε και η ονομασία άλλων θεσμών έχει αντικατασταθεί στο οικογενειακό δίκαιο με όρους σύμφυτους με την αρχή της ισότητας.

υιοθετούμενου ανηλίκου μέσα από έναν σύγχρονο θεσμό, όπως διαμορφώνεται στις έννομες τάξεις παιδοκεντρικών κρατών και δη της Αγγλίας και Σουηδίας.

Ειδικότερα, η θέσπιση της ιδιωτικής υιοθεσίας συνέβαλε στη δραστηριοποίηση -με την ανοχή του νόμου και του κρατικού μηχανισμού- οργανωμένων κυκλωμάτων παράνομου trafficking νεογνών και εγκύων γυναικών. Ιδιαίτερη εντύπωση προκαλεί η ανεξήγητη εύνοια του νομοθέτη προς τις ιδιωτικές υιοθεσίες, παρόλο που είναι προφανής η ύπαρξη και δράση εγκληματικών ομάδων με σκοπό το παράνομο κέρδος. Μέσω, λοιπόν, της οριστικής κατάργησης της ιδιωτικής υιοθεσίας θα επιτευχθεί η εξυγίανση του θεσμού, καθώς η εξυπηρέτηση του συμφέροντος του παιδιού δε θα αποτελεί σε πολλές περιπτώσεις κενό γράμμα, ενώ επιπλέον θα περιοριστεί κατά πολύ η εκμετάλλευση των μόνων μητέρων και των θετών γονέων.

Σε περίπτωση, δε, που κριθεί απαραίτητη η διατήρησή της δέον να ληφθούν μέτρα προστασίας, που θα διασφαλίζουν το συμφέρον του παιδιού μέσω της θέσπισης ενός πλέγματος νομικών εγγυήσεων. Προς την κατεύθυνση αυτή κρίνεται αναγκαία η αυστηροποίηση της νομοθεσίας περί εμπορίας ανθρώπων με σκοπό την καταπολέμηση του σύγχρονου trafficking παιδιών διά της διακεκριμένης τιμωρίας της πράξης αυτής και της βεβαιότητας εφαρμογής της προβλεπόμενης ποινής. Το δικαστήριο θα πρέπει να εξετάζει αυτεπαγγέλτως ανατρέχοντας στην έρευνα της κοινωνικής υπηρεσίας, αν έχει εμφιλοχωρήσει στη συγκεκριμένη υιοθεσία ανήτικο και ενάντια στα χρηστά ήθη οικονομικό αντάλλαγμα, ιδίως στην περίπτωση που η διακίνηση διενεργήθηκε με τη μεσολάβηση τρίτων προσώπων χωρίς να γνωρίζονται μεταξύ τους οι δύο πλευρές (γεννήτορες-υιοθετούντες).

Παράλληλα, η ιδιωτική υιοθεσία θα πρέπει να λειτουργεί εντός του πλαισίου της κρατικής εποπτείας, δηλαδή ο έλεγχος της καταλληλότητας των θετών γονέων είναι απαραίτητο να διενεργείται επί ποινή απαραδέκτου της διαδικασίας πριν από την είσοδο του παιδιού στον οικιακό χώρο. Προς αποφυγή καταστρατηγήσεων των διατάξεων αυτών, όπως συνέβη και με το ν. 2447/1996, οι αιτούντες θα πρέπει να έχουν εφοδιαστεί με ειδική βεβαίωση/άδεια υιοθεσίας πριν ακόμη από την εύρεση και παράδοση του παιδιού. Περιττό να τονίσουμε, ότι σε περίπτωση που κάποιος αιτών κριθεί γονεϊκά ακατάλληλος θα στερείται του δικαιώματος υιοθεσίας ανηλίκου. Ωστόσο, θα προβλέπεται δικαίωμα προσφυγής σε ανώτερο βαθμό δικαιοδοσίας ενώπιον ειδικά εξουσιοδοτημένης αρμόδιας αρχής και σε τελευταίο βαθμό ενώπιον του Ειδικού Οικογενειακού Δικαστηρίου. Έτσι, μόνο, θα εξαλειφθούν οι ατυχείς

περιπτώσεις ιδιωτικής υιοθεσίας από άτομα, των οποίων οι αιτήσεις θα είχαν απορριφθεί ως ασύμφορες προς τον υιοθετούμενο, αν δεν είχαν προηγουμένως επιμεληθεί άτυπα το παιδί.

- Αναγνώριση δικαιώματος υιοθεσίας και στα ζευγάρια, που έχουν συνάψει το σύμφωνο συμβίωσης του ν. 4356/2015.

Μέσω της αναγνωριστικής αυτής διάταξης τόσο τα ομόφυλα όσο και τα ετερόφυλα ζευγάρια, που δεν έχουν προχωρήσει στη σύμβαση γάμου, θα μπορούν να προβούν σε πράξεις υιοθεσίας τηρουμένων των ειδικών διατάξεων της υιοθεσίας. Με τη νομοθετική αυτή πρόβλεψη δεν θα αποδυναμωθεί η νομική σημασία και αρτιότητα του συμφώνου συμβίωσης ως εναλλακτικού τρόπου οργάνωσης της ιδιωτικής ζωής. Τουναντίον μάλιστα, θα εξοπλιστεί με διατάξεις, που αποτελούσαν αποκλειστικό προνόμιο των έγγαμων, όσων δηλαδή επέλεγαν την ένδυση του ιδιωτικού τους βίου με το σχήμα του γάμου κατόπιν ελεύθερης δικής τους βούλησης ή κατόπιν «εξαναγκασμού», ώστε να μπορέσουν να προχωρήσουν σε υιοθεσία ανηλίκου.

- Υιοθεσία με επικοινωνία

Σημαντική κατεύθυνση προς την ικανοποίηση του συμφέροντος του παιδιού αποτελεί η πρόβλεψη της ανοικτής υιοθεσίας ή υιοθεσίας με επικοινωνία, η οποία ήδη λειτουργεί στο εξωτερικό με αξιόλογα αποτελέσματα. «Η υιοθεσία είναι μία γνήσια οικογενειακή-κοινωνική σχέση, που προϋποθέτει τη βιολογική συγγένεια και δεν την καταργεί, δεν τη θίγει και δεν τη νοθεύει. Στην υιοθεσία συντελείται υπέρβαση και όχι ακύρωση της φυσικής γονεϊκής σχέσης».¹⁰⁴⁹ Η ίδρυση εκ των υστέρων της κοινωνικοσυναισθηματικής συγγένειας δε θα πρέπει να αλλοιώνει ή να απαξιώνει τη γενετική καταβολή.

Και στον Ελλαδικό χώρο υπάρχει διαμορφωμένη παράδοση ανοικτών υιοθεσιών τη δεκαετία του 1960-70, όπου η μετακίνηση του παιδιού υλοποιούνταν χωρίς ταυτόχρονη φυσική αποκοπή από το βιολογικό οικογενειακό περιβάλλον. Το καθεστώς των υιοθεσιών αργότερα εξελίχτηκε σε κλειστό με έμφαση στη μυστικότητα της διαδικασίας λόγω των κοινωνικών πιέσεων, ότι η θετή οικογένεια θα πρέπει να ενσαρκώνει το μύθο της βιολογικής οικογένειας.¹⁰⁵⁰ Για τον λόγο αυτό, άλλωστε, πραγματοποιείται το λεγόμενο φυσιογνωμικό «συνταίριασμα» (matching)

¹⁰⁴⁹ Φουντεδάκη, Κ., 138, Καράσης, Μ.Δ., 2002: 1240

¹⁰⁵⁰ Ynguesson, B., 2003: 14

από την κοινωνική υπηρεσία του ιδρύματος μέσω φωτογραφιών των αιτούντων υιοθεσία.

Βασιζόμενοι στα ευρήματα της παρούσης έρευνας παρατηρούμε, ότι οι θετοί γονείς παρά τη σπουδαιότητα της αποκάλυψης της βιολογικής αλήθειας, διστάζουν ακόμη να αναφερθούν στο θέμα αυτό ή δεν εξηγούν επαρκώς στο παιδί τις διαστάσεις της υιοθεσίας του. Η πληρέστερη γνώση της πράξης της διακίνησης από τον υιοθετούμενο συμβάλλει στην άμβλυνση του στιγματιστικού φαινομένου, που εξακολουθεί να βιώνει το ίδιο το παιδί. Αποκρύπτοντας, λοιπόν, τις ιδιαίτερες πτυχές της μετακίνησής του, το υιοθετημένο παιδί αγωνίζεται μάταια να συγκροτήσει μία ολοκληρωμένη ταυτότητα μέσα από τη μετοχή του παρελθόντος στο παρόν.¹⁰⁵¹ Αντιμέτωπος με ένα πλέγμα ενοχής και μυστικότητας ο υιοθετούμενος δυσκολεύεται να διαχειριστεί τη ψυχική πίεση της υιοθεσίας και να συμφιλωθεί με τη διπλή καταγωγή του. Η πληροφόρηση, όμως, του ιστορικού του, των οικογενειακών του ριζών και των ειδικών συνθηκών απώλειας των γεννητόρων του είναι καταλυτική για τη σύσφιξη των συναισθηματικών δεσμών με τους θετούς του γονείς και για την εμφύσηση συναισθημάτων εμπιστοσύνης και αγάπης. Ιδιαίτερα μάλιστα σε περιπτώσεις, που το θετό τέκνο είναι μεγάλο σε ηλικία επιβάλλεται η διατήρηση της επικοινωνίας με την ευρύτερη οικογένειά του, όπως γονείς, αδέρφια, θείους και λοιπούς συγγενείς.¹⁰⁵²

Παράλληλα, η φυσική μητέρα γνωρίζοντας ότι εκ του νόμου δικαιούται να διατηρεί επαφή με το παιδί της θα μπορέσει να αξιώσει μία μορφή επικοινωνίας με το παιδί της, χωρίς φυσικά να ασκεί παρεμβατικό ρόλο και να διαταράσσει την ισορροπία εντός της θετής οικογένειας. Σε αυτή την περίπτωση τα οφέλη της υιοθεσίας με επικοινωνία είναι σημαντικά και αμφίδρομα: η διακριτική παρουσία των βιολογικών γονέων στη ζωή του θετού παιδιού αφενός μεν απαλύνει το συναισθηματικό άλγος για τους ίδιους αφετέρου συμβάλλει στην αποφυγή σύγχυσης της προσωπικότητας του υιοθετούμενου.

Παράλληλα, το καθεστώς ανοικτής υιοθεσίας ενδείκνυται σαφώς για τα παιδιά, τα οποία αποχωρίστηκαν το οικογενειακό περιβάλλον ακούσια έπειτα από εισαγγελική παραγγελία. Σε αυτές τις περιπτώσεις δέον να διατηρούνται οι δεσμοί με

¹⁰⁵¹ Lifton, B., 1999: 81

¹⁰⁵² Triseliotis, J., 2000: 17

το ευρύτερο συγγενικό περιβάλλον, αν οι γονείς εκπέσουν από την άσκηση της γονικής μέριμνας.¹⁰⁵³

- Βελτίωση του θεσμικού πλαισίου της διακρατικής υιοθεσίας, διότι στην πράξη ατονεί.

Είναι αναγκαία η αξιοποίηση των αρχών, που απορρέουν από τη Διεθνή Σύμβαση για τα Δικαιώματα του παιδιού και αποτελούν ερμηνευτικά εργαλεία των διατάξεων του εσωτερικού και διεθνούς δικαίου. Σήμερα, μολονότι έχει συμπληρωθεί σχεδόν πενταετία από την κύρωση της Συνθήκης της Χάγης για τις διακρατικές και διαφυλετικές υιοθεσίες, ελάχιστα έχουν πραγματοποιηθεί προς την οργάνωση και επικουρία των ενδιαφερόμενων θετών γονέων. Ο θεσμός αυτός παραμένει αναξιοποίητος, καθώς στην πραγματικότητα επαφίεται στην ιδιωτική πρωτοβουλία των αιτούντων χωρίς την κρατική συνδρομή.

- Κατάργηση της αστικής διάταξης για τη λύση της υιοθεσίας

Η λύση της υιοθεσίας φαίνεται να αποτελεί μία νομική διάταξη, που δε συνάδει με τον παιδοκεντρικό σκοπό της. Επειδή η φύση του παραπληρωματικού οικογενειακού θεσμού της υιοθεσίας έγκειται στην ένταξη του υιοθετουμένου σε θέση τέκνου, ήτοι στη δημιουργία γονικής έννομης σχέσεως, όμοιας με εκείνη της γνήσιας καταγωγής, θα μπορούσαν να εφαρμοστούν κατ' αναλογική εφαρμογή οι διατάξεις του οικογενειακού δικαίου, που καλύπτουν τις σχέσεις γονέων και τέκνων. Η πλήρης νομική ταύτιση της κοινωνικής συγγένειας με τη βιολογική ήτοι του θετού τέκνου με το γνήσιο βιολογικό επιβάλλει το άλτο και της υιοθεσίας ακόμη και στις περιπτώσεις του άρθρου 1571 ΑΚ, οι οποίες υπάγονται στο κανονιστικό πλαίσιο των γενικών διατάξεων (έκπτωση από την γονική μέριμνα ή αφαίρεσή της, αποκλήρωση του θετού τέκνου). Η παρεμβολή της λύσης της υιοθεσίας γενικότερα όπως και της συναινετικής λύσης προσομοιάζει με τις διατάξεις του διαζυγίου και της δυνατότητας ταχύτερης και αξιοπρεπέστερης διάλυσης του γάμου. Σε καμία, λοιπόν, περίπτωση δε συμβαδίζουν με το σκοπό της υιοθεσίας, ούτε και πιστοποιούν τον αρραγή και ανεξίτηλο χαρακτήρα του γονεϊκού δεσμού. Μολονότι συνιστά *ultima ratio*¹⁰⁵⁴ και το δικαστήριο είναι ιδιαίτερα επιφυλακτικό στην έκδοση απόφασης περί λύσης, ωστόσο λόγω της αρνητικής της βαρύτητας θα ήταν ωφελιμότερο να απαλειφτεί, διότι δεν

¹⁰⁵³ Triseliotis, J., 2000: 17

¹⁰⁵⁴ Φουντεδάκη, Κ., 2010: 392

εξυπηρετεί πρακτικά καμία νομική σκοπιμότητα. Από την άλλη απαξιώνεται ο θεσμός και απολύει μέρος της αίγλης του εξαιτίας της δυνατότητας ακύρωσης της γονεϊκής σχέσης ή ανασύστασής της, εάν εκλείψει ο λόγος της λύσης ή συντρέξει συγγνώμη του υπαιτίου.

Σε μία, όμως, ολιστική αναμόρφωση του θεσμού, διαπνεόμενη από σεβασμό στην προσωπικότητα πρωτίστως του παιδιού, η διάταξη του ΑΚ 1571επ. είναι ασύμβατη και αντιφατική. Έχοντας ήδη επίγνωση των συνεπειών, που μπορεί να προκαλέσει η εφαρμογή της, όπως αυτές που εκτέθηκαν διά της παρούσης, κρίνεται νομικά και ανθρωποκεντρικά ορθότερη η εξάλειψή της.

- Έμφαση στην αναδοχή και στην αποιδρυματοποίηση των παιδιών, καθώς και στις εναλλακτικές μορφές παιδικής προστασίας και παρακολούθηση της πορείας της αναδοχής

Επιστημονικά τεκμηριώνεται ότι κανένα παιδί κάτω των τριών ετών δεν πρέπει να τοποθετείται σε ίδρυμα ή αποκλειστικό πρόσωπο αναφοράς. Ακόμη και στις περιπτώσεις έκτακτης εισαγωγής του παιδιού σε ίδρυμα, η παραμονή του δε θα πρέπει να διαρκέσει περισσότερο από τρεις μήνες.¹⁰⁵⁵ Οι επιβλαβείς επιπτώσεις της ιδρυματοποίησης δύνανται να αποφευχθούν μόνο με την απευθείας τοποθέτηση του παιδιού σε οικογενειακό περιβάλλον.¹⁰⁵⁶ Η φροντίδα οικογενειακού τύπου αποτελεί σύμφωνα με το διεθνές δίκαιο τη βέλτιστη μορφή εναλλακτικής ανατροφής για την εξασφάλιση της προστασίας του παιδιού.

Ως εκ τούτου, η επιτάχυνση των διαδικασιών για την τέλεση της υιοθεσίας είναι απαραίτητη για την ανατροπή της νοοτροπίας του εγκλεισμού σε ιδρύματα κλειστής περίθαλψης. Η παιδική προστασία σε κλασικού τύπου προνοιακές δομές θεωρείται απαρχαιωμένη και επιζήμια για τους ανήλικους και θα πρέπει να αντικατασταθεί με εναλλακτικές μορφές παιδικής προστασίας οικογενειακού χαρακτήρα, όπως πχ η αναδοχή και η επιτροπεία. Σκοπός του μέτρου αυτού είναι η αποιδρυματοποίηση των παιδιών, που διαβιούν σε κέντρα κλειστής περίθαλψης ΝΠΙΔ και ΝΠΔΔ για μακρό χρονικό διάστημα, όπως και εκείνων, που εγκαταλείπονται στα μαιευτήρια. Σε κάποια μάλιστα από αυτά, όπου ο κρατικός

¹⁰⁵⁵ Hamilton-Giachritsis, C., & Browne, K., 2005: 5,6,38. European Commission Daphne Programme, W.H.O. Regional Office for Europe and the University of Birmingham U.K. (2005), Mapping the numbers and characteristics of children under three in institutions across Europe at risk of harm, p. 5, 6, 38. Browne, K., 2009: 2. Τα παιδιά, που ζουν περισσότερο από τρεις μήνες σε ιδρυματική οργάνωση, είναι τα λεγόμενα ιδρυματοποιημένα παιδιά.

¹⁰⁵⁶ Browne, K., 2009: 16, Γεώργαρου, Ε., 2016: 205

έλεγχος είναι σχεδόν ανύπαρκτος έχουν καταγραφεί κακοποιητικές συνθήκες διαβίωσης και πολύ χαμηλή ποιότητα φροντίδας.¹⁰⁵⁷ Δεδομένου μάλιστα, ότι πολλές φορές η κωλυσιεργία της αποκατάστασης των παιδιών σε οικιακό χώρο οφείλεται στο ίδιο το ίδρυμα, δε θα πρέπει η αναδοχή να επαφίεται στην κρίση του διοικητικού συμβουλίου της δομής, αλλά να επιβάλλεται θεσμικά σε κάθε παιδί, που αποκόπτεται από τη βιολογική του οικογένεια.

Για την ευρεία εφαρμογή του θεσμού της αναδοχής κρίνεται απαραίτητη η οργάνωση μητρώου ανάδοχων γονέων στην περιφέρεια του τόπου κατοικίας τους. Οι ανάδοχοι γονείς θα επιλέγονται άμεσα σε περίπτωση ανάγκης από τον αντίστοιχο κατάλογο, εφόσον πληρούν τα εχέγγυα ανατροφής και φιλοξενίας του συγκεκριμένου παιδιού. Ο κατάλογος αυτός, δηλαδή, θα συστήνεται σε κάθε περιφέρεια, ώστε να μην απαιτείται αφενός μεν η απομάκρυνση των αναδεχόμενων παιδιών από τον τόπο κατοικίας τους και αφετέρου η μετάβαση των ενδιαφερομένων στα μεγάλα αστικά κέντρα, όπου εφαρμόζεται το πρόγραμμα της αναδοχής. Η πολιτεία πρέπει να συνδράμει το έργο των αναδόχων μέσω σεμιναρίων υποστηρικτικής αρωγής και οικονομικής ενίσχυσης ανάλογα με τις ανάγκες κάθε παιδιού. Παράλληλα, θα πρέπει να αναγνωριστεί ως αναφαίρετο έννομο δικαίωμα των ανάδοχων γονέων σε περίπτωση αποχωρισμού τους από το παιδί να συνεχίσουν να το επισκέπτονται με σταθερή προσωπική επικοινωνία και να διατηρούν διαπροσωπική επαφή.

Δεν θα πρέπει να παραβλεφθεί, ότι, καίτοι πρόκειται για αμισθί λειτούργημα, είναι σημαντικό να στηριχθούν οι ανάδοχοι γονείς, οι οποίες πολλές φορές έχουν να φροντίσουν και δικά τους βιολογικά παιδιά. Στα πλαίσια, λοιπόν, αρωγής της αναδοχής οικογένειας και ενόψει της γενικότερης οικονομικής κρίσης θα πρέπει να δοθούν και οικονομικές ελαφρύνσεις, όπως για παράδειγμα φοροαπαλλαγές ή ευκολότερη πρόσβαση σε κοινωνικές δομές πχ παιδικοί σταθμοί, νηπιαγωγεία. Η χορήγηση των οικονομικών βοηθημάτων δε θα πρέπει να γίνεται προαιρετικά και μετά από αξίωση της αναδοχής οικογένειας θέτοντας την στο δίλημμα να αρνηθεί τη λήψη τους από φόβο μήπως περιβληθεί με καχυποψία η φιλανθρωπική στάση της.

Διοικητική οργάνωση

- Τήρηση ηλεκτρονικού μητρώου υιοθεσιών και δικτύωση όλων των υπηρεσιών παιδικής προστασίας

¹⁰⁵⁷ Συνήγορος του Πολίτη, 2015: 12-15

Απαραίτητη για τον έλεγχο των διενεργούμενων πράξεων παιδικής προστασίας είναι η οργάνωση ενός κεντρικού ηλεκτρονικού συστήματος υποθέσεων υιοθεσιών και αναδοχών, στο οποίο θα καταχωρούνται τα πλήρη στοιχεία των υποψήφιων θετών γονέων, αναδόχων και παιδιών προς υιοθεσία και αναδοχή, μέσω του οποίου θα επιδιώκεται η διαφάνεια και η εποπτεία της διαδικασίας. Πριν την υποβολή της αίτησης υιοθεσίας ή αναδοχής οι ενδιαφερόμενοι θα πρέπει να έχουν ελεγχτεί διά την καταλληλότητά τους με συμπερίληψη του αποτελέσματος της έρευνας. Σε διαφορετικό μητρώο θα καταχωρούνται τα στοιχεία και φωτογραφία των βιολογικών γονέων ήτοι το ονοματεπώνυμο, η οικογενειακή κατάσταση, ο αριθμός παιδιών, ο τόπος κατοικίας και ο αριθμός τηλεφώνου και σε διαφορετικό μητρώο τα αντίστοιχα προσωπικά στοιχεία των υιοθετούντων και αναδόχων γονέων. Πρόσβαση στο σύστημα αυτό λόγω των απόρρητων προσωπικών δεδομένων θα επιτρέπεται μόνο σε όσους αποδεικνύουν, ότι έχουν άμεσο έννομο συμφέρον.

Μέσω του συστήματος αυτού πανελλαδικής και ευρωπαϊκής εμβέλειας θα καταστεί δυνατή η ταυτοποίηση των ενδιαφερόμενων προσώπων και ο έλεγχος της διαδικασίας, όπως και της πορείας της υπόθεσης. Παράλληλα, η δικτύωση και ο συντονισμός όλων των εμπλεκόμενων υπηρεσιών, που ασχολούνται με τους θεσμούς της Παιδικής Προστασίας αναμένεται να συντομεύσει την εξεύρεση λύσης για όσα παιδιά διαπιστώνεται επείγουσα ανάγκη άμεσης φιλοξενίας.

Ταυτόχρονα, η τήρηση αρχείου θα συμβάλει στη διευκόλυνση της αναζήτησης της βιολογικής καταγωγής και στην απλούστευση των διαδικασιών εντοπισμού των φυσικού συγγενικού περιβάλλοντος. Η δημιουργία ενιαίου μητρώου υιοθεσιών αποτελεί αναμφισβήτητα μια διέξοδο στον κοπιώδη αγώνα όλων αυτών των υιοθετούμενων, που δε γνωρίζουν πού να απευθυνθούν, ώστε να ρθούν σε επαφή με τους βιολογικούς τους γονείς. Συν τοις άλλοις, η χαρτογράφηση της παιδικής διακίνησης θα οδηγήσει στην εξάρθρωση του κυκλώματος παράνομων υιοθεσιών, καθώς θα είναι δυνατή η διασταύρωση των στοιχείων των βιολογικών γονέων σε άλλες υποθέσεις (αν, δηλαδή, έχουν εμπλακεί και σε άλλες υιοθεσίες και υπό ποιες προϋποθέσεις) όπως και των στοιχείων των μεσολαβητών. Μέσω, λοιπόν, του συστήματος αυτού προάγεται η διαύγεια και η εμπέδωση της εμπιστοσύνης στις διαδικασίες της παιδικής μετακίνησης με γνώμονα και άξονα λειτουργίας πάντοτε το επωφελές του απροστάτευτου ανηλίκου.

- Σύσταση οικογενειακού δικαστηρίου

Την κοινωνική αναγκαιότητα ίδρυσης και λειτουργίας ενός «Οικογενειακού Δικαστηρίου» επιβάλλουν οι σημαντικές μεταβολές, που σημειώνονται στη δομή της οικογένειας και στις σχέσεις των μελών αυτής ήδη από τον 20ό αιώνα. Η συζήτηση αγωγών, που αφορούν σε ζητήματα ρύθμισης επιμέλειας-επικοινωνίας, γονικής μέριμνας, ανατροφής παιδιού και υιοθεσίας δεν πρέπει να συρρέει με την εκδίκαση άλλης φύσεως υποθέσεων, που τίθενται συλλήβδην ενώπιον του ίδιου νόμιμου δικαστή. Αντίθετα, είναι απαραίτητο να συσταθεί ένα ανεξάρτητο οικογενειακό δικαστήριο επανδρωμένο με ανθρώπινο δυναμικό εξειδικευμένο και κατάλληλο να χειρίζεται ευαίσθητες υποθέσεις οικογενειακού δικαίου. Θα προβλέπεται, δηλαδή, η «ειδική υλική αρμοδιότητα» του τμήματος αυτού για την εκδίκαση αγωγών και αιτήσεων οικογενειακού χαρακτήρος, που θα λειτουργεί σε ιδιαίτερο, ανεξάρτητο χώρο. Κατά τη συζήτηση των υποθέσεων ο δικαστής δέον να συνεπικουρείται από κατάλληλους συνεργάτες (ψυχολόγους, συμβούλους γάμου, ιατρούς, παιδαγωγούς, κοινωνικούς λειτουργούς) με άρτια επιστημονική κατάρτιση.

Η ίδρυση ενός τέτοιου δικαστηρίου, που θα αποφόρτιζε θετικά τις διαδικασίες της υιοθεσίας, δεν αποτελεί καινοτόμα λύση, αλλά επιτακτική ανάγκη υλοποίησης του άρθρου 48 του ν. 2447/1996. Αν και έχουν συμπληρωθεί δύο ολόκληρες δεκαετίες από τη θέσπιση του εν λόγω νόμου, ακόμη δεν έχει πραγματοποιηθεί η ρηξικέλευθη διάταξη, που είχε εξαγγελθεί διά του νομοθέτη. Αποτέλεσμα αυτού είναι να χρονίζονται οι αιτήσεις υιοθεσίας, να καθυστερούν πολλές φορές αδικαιολόγητα σε βάρος της νομικής αποκατάστασης του υιοθετούμενου ανήλικου χωρίς να παροράνται και οι δικονομικές ασάφειες λόγω του κενού νόμου.

Στις υποθέσεις μάλιστα της υιοθεσίας ο ρόλος του Οικογενειακού Δικαστή θα είναι διττός: το Δικαστήριο θα εξετάζει σε δεύτερο βαθμό αιτήσεις για χορήγηση άδειας υιοθεσίας ατόμων, που απορρίφθηκαν από την κοινωνική υπηρεσία, ενώ παράλληλα θα επικυρώνει τις αιτήσεις υιοθεσίας ατόμων, που έχουν ήδη εφοδιαστεί τη σχετική άδεια γονικής καταλληλότητας. Επί της αιτήσεως υιοθεσίας ανήλικου τέκνου ο ρόλος του Δικαστηρίου θα είναι δηλαδή περισσότερο διεκπεραιωτικός, ενώ αντίθετα στην απόφαση περί χορήγησης άδειας υιοθεσίας θα είναι καταλυτικός. Συγχρόνως, το Ειδικό Οικογενειακό Δικαστήριο θα είναι καθ' ύλην αρμόδιο να ελέγχει τις περιπτώσεις τριτανακοπής κατά απόφασης υιοθεσίας, όπως και κάθε άλλο ζήτημα προκύψει μετά την επικύρωση της υιοθεσίας.

Κατ' επέκταση, το έργο του Οικογενειακού Δικαστηρίου δε θα περιορίζεται στην έκδοση των αποφάσεων, αλλά θα επεκτείνεται και στην παρακολούθηση και

εποπτεία της εκτελέσεως αυτών. Ειδικότερα, σε υποθέσεις υιοθεσίας και αναδοχής, θα λαμβάνεται επιπλέον μέριμνα για την καθοδήγηση των υιοθετούντων και την αμοιβαία δυνατότητα προσαρμογής. Την επιμέλεια της ενημέρωσης των δικαστών για την εφαρμογή των αποφάσεων θα αναλαμβάνουν οι κοινωνικοί λειτουργοί και οι επιμελητές ανηλίκων, που θα έρχονται σε επαφή με τα παιδιά μέχρι την ενηλικίωσή τους. Μέσω της τακτικής επικοινωνίας των κοινωνικών λειτουργών με τους ανήλικους θα επιτευχθεί στο μέτρο του δυνατού η εξατομικευμένη αντιμετώπιση, ο σεβασμός της προσωπικότητας του μετακινούμενου παιδιού, όπως και η ενθάρρυνση της ενεργούς συμμετοχής του στις αποφάσεις που αφορούν το ίδιο. Μόνο εντέλει διά της συνεχούς και ακώλυτης παρακολούθησης της πορείας της υιοθεσίας (follow up) εξασφαλίζονται οι εγγυήσεις πλήρους και ουσιαστικής ικανοποίησης του συμφέροντος του διακινούμενου παιδιού.

- Επιλογή κοινωνικών λειτουργών με υψηλά τυπικά προσόντα

Όπως διαπιστώσαμε από το πεδίο της έρευνας το μορφωτικό επίπεδο των κοινωνικών λειτουργών, που επιφορτίζονται με την διεκπεραίωση της έκθεσης καταλληλότητας των υποψήφιων υιοθετούντων, είναι μέτριο έως χαμηλό. Σχεδόν όλοι είναι κάτοχοι του βασικού τίτλου σπουδών (Απόφοιτοι του Τεχνικού Επαγγελματικού Ίδρυματος Κοινωνικής Εργασίας εκτός από μίας κοινωνικής λειτουργού, που αποφοίτησε από την Πάντειο Σχολή) και μόνο δύο έχουν επιπρόσθετα τυπικά προσόντα (ένας ερωτώμενος είναι κάτοχος μεταπτυχιακού τίτλου σπουδών και μία συμμετέχουσα έχει αποφοιτήσει από την ΑΣΠΑΙΤΕ). Εκτός από δύο συμμετέχοντες, που δραστηριοποιούνται εξωπηρεσιακά με το ζήτημα της ενημέρωσης και υποστηρικτικής συνδρομής των υιοθετούντων διοργανώνοντας σεμινάρια και ημερίδες, οι υπόλοιποι λειτουργούν μέσα στα πλαίσια εκτέλεσης των δημοσιουπαλληλικών τους καθηκόντων.

Στα ανθρωπιστικά, όμως, επαγγέλματα, όπως εκείνο του κοινωνικού λειτουργού, η ποιότητα του οποίου έχει ουσιώδη επίδραση στη ζωή άλλων ανθρώπων, είναι απαραίτητο να δίνεται έμφαση στη διά βίου παιδεία και εμπέδωση των νέων κοινωνικών και νομικών δεδομένων. Εκτός από τη μετεκπαίδευση θεωρείται καταλυτικής σημασίας και η προετοιμασία των εκπαιδευόμενων σε συναισθηματικό και ηθικό επίπεδο, επειδή «το αντικείμενό τους δεν είναι μία άψυχη

ύλη, αλλά ένας άλλος άνθρωπος με κάποια ανάγκη ή πρόβλημα».¹⁰⁵⁸ Η ευσυνειδησία και η ανταπόκριση στις υψηλές απαιτήσεις του λειτουργήματος αυτού θα πρέπει να αποτελεί προσόν όλων των επαγγελματιών της κοινωνικής εργασίας και όχι μόνο της μειονότητας.

Με άλλα λόγια, ο κοινωνικός λειτουργός δεν πρέπει να μένει αγκυλωμένος στα προσωπικά του πιστεύω και στο δικό του αξιακό σύστημα και με βάση αυτό να διανύει την επαγγελματική του διαδρομή, αλλά να ενημερώνεται συνεχώς για τις κοινωνικές και νομικές εξελίξεις, που αφορούν στο αντικείμενο του λειτουργήματός του. Έτσι μόνο θα μπορεί να αξιολογεί αμερόληπτα και ανεπηρέαστος από τις δικές του κοινωνικές προκαταλήψεις.

- Έλεγχος της καταλληλότητας των υιοθετούντων μέσω διεπιστημονικής ομάδας και όχι από ένα άτομο.

Στα ζητήματα κοινωνικής προστασίας των ανηλίκων, η διάγνωση του αληθινού συμφέροντος του παιδιού είναι μία δυσχερής διαδικασία, που προϋποθέτει επαρκή επιστημονική κατάρτιση, εμπειρία, εξειδίκευση, ικανότητα συνεργασίας σε ομαδικό επίπεδο και ουσιαστικής σύμπλεξης των κοινωνικών, ψυχολογικών και νομικών θεωριών.¹⁰⁵⁹ Η γνωμάτευση, λοιπόν, σχετικά με την προσφορότητα της υπό κρίση αίτησης για την προστασία του ανηλίκου δέον να αποτελεί προϊόν επιστημονικής μελέτης και συνεργασίας επί θεμάτων, που άπτονται της ανατροφής και βελτίωσης της κατάστασης του υιοθετούμενου παιδιού. Η απόφαση αναφορικά με την άδεια υιοθεσίας θα πρέπει να συναρτάται με τη σύγκλιση πολλών οπτικών θέασης προερχόμενων από διαφορετικούς επιστημονικούς χώρους (ιατρούς, ψυχολόγους, κοινωνιολόγους, παιδοψυχιάτρους). Μόνο κατ' αυτόν τον τρόπο η έρευνα της κοινωνικής υπηρεσίας δε θα διέπεται από υποκειμενικότητα και δυσκολία αιτιολόγησης. Παράλληλα, θα προβλέπεται και δεύτερος βαθμός αξιολόγησης ενώπιον του Ειδικού Οικογενειακού Δικαστηρίου, ώστε η διαδικασία της χορήγησης αδειάς υιοθεσίας να εξοπλιστεί από αξιοπιστία, αμεροληψία και διαύγεια.

Η πολυετής καθυστέρηση στη διεκπεραίωση των υιοθεσιών οφείλεται κατά τους κοινωνικούς λειτουργούς σε εγγενή αδυναμία και όχι σε γραφειοκρατική ολιγωρία. Ωστόσο, το πρόβλημα της αργοπορίας των υιοθεσιών θα περιοριστεί με το πρόγραμμα αποιδρυματοποίησης των παιδιών και την απασχόληση των κοινωνικών

¹⁰⁵⁸ Ταυλαρίδου – Καλούτση, Α., & Παπαφλέσσα, Θ., 2007: 56

¹⁰⁵⁹ Γεώργαρου, Ε., 2016: 50

λειτουργιών στους τομείς της παρακολούθησης των θετών γονέων μετά την ολοκλήρωση της διαδικασίας και την εξέταση των υποψηφίων πριν από την αίτηση υιοθεσίας και την καταχώρησή τους στο κεντρικό μητρώο.

- Ενημέρωση των παιδιών και του κοινού για τον θεσμό της υιοθεσίας και άλλων μορφών παιδικής προστασίας

Πρωταρχικό ρόλο στην αποφυγή κοινωνικού στιγματισμού του υιοθετούμενου ανηλίκου διαδραματίζει η άρση των κοινωνικών προκαταλήψεων και ο εναγκαλισμός του παιδιού είτε πρόκειται για θετό είτε για βιολογικό. Προς τον σκοπό αυτό θα πρέπει να δρομολογηθούν ημερίδες προς τους γονείς και τα παιδιά εντός του σχολικού χώρου, προκειμένου να διασφαλιστεί η συμμετοχή τους. Τα παιδιά δέον να λαμβάνουν ερεθίσματα σχετικά με τις αρχές της ισότητας και της δικαιοσύνης ήδη από πολύ μικρή ηλικία, ούτως ώστε να μην αναπαράγονται οι ταξικές, φυλετικές, κοινωνικές, θρησκευτικές και έμφυλες διακρίσεις. Είναι απαραίτητη η εξοικείωση των ανηλίκων με την έννοια της ετερότητας πάσης φύσεως (θρησκευτικής, έμφυλης, κοινωνικής, ταξικής και φυλετικής) για την αποτροπή ρατσιστικών συμπεριφορών. Η πλήρης και αδιαμφισβήτητη αποδοχή της διαφορετικότητας παντός είδους και μορφής μπορεί να συμβάλει σε μία θετική μεταμόρφωση της κοινωνίας και του νομικού πολιτισμού μας.

Μέσα σε αυτό το νομοθετικό και ρυθμιστικό πεδίο, που δίνει έμφαση στο εξατομικευμένο συμφέρον κάθε παιδιού ο θεσμός της υιοθεσίας ελπίζουμε να ανασυνταχθεί και να εννοιολογηθεί εντός του σύγχρονου κοινωνικού συγκείμενου. Εκείνο, που προσπαθήσαμε να καταδείξουμε, είναι ότι μέσω ενός παρωχημένου μηχανισμού κατασκευής κοινωνικών ταυτοτήτων επιτυγχάνεται η ερμηνεία και νοηματοδότηση του συμφέροντος του παιδιού. Όμως, οι κοινωνιολογικοί όροι δε διακρίνονται από στασιμότητα και αυτό που θεωρούταν συμφέρον για το παιδί και ολοκληρωμένη οικογένεια διαπλάθεται μέσα από καινούριες επιστημονικές ανατροφοδοτήσεις. Οι εξελίξεις της ιατρικής σκέψης στα θέματα ομοφυλοφιλίας απαιτούν και ταχύτητα στη θεώρηση του νομικού κόσμου και της κοινωνίας.

Η ομοφυλοφιλία δεν παραπέμπει πλέον σε νοσηρότητα, φυσική ανωμαλία ή ψυχασθένεια. Η απάντηση, λοιπόν, στο δίλημμα της ανατροφής παιδιών από ετερόφυλα ή ομόφυλα ζευγάρια δεν πρέπει να είναι απλή και αβίαστη, αλλά να

αποτελεί, όπως και σε κάθε υπόθεση υιοθεσίας, απώληξη σταθμίσεων με βαρύτητα στο αξιολογικό κριτήριο, που νομικά υπερισχύει σε κάθε ζήτημα οικογενειακής φύσεως και δεν είναι άλλο από το συμφέρον του υιοθετούμενου. Διότι μόνο αυτό ενσαρκώνει την κεντρομόλο δύναμη, που μετουσιώνει το ζευγάρι ή το άτομο σε οικογένεια, την εγωπαθή διάθεση απόκτησης τέκνου σε γονεϊκή ικανότητα, το έμφυτο ένστικτο σε έμπρακτη καθημερινή φροντίδα και αγάπη. Για τον λόγο αυτό, άλλωστε, κρίνεται ως ιδιαίτερα σημαντικός ο ρόλος της εποπτείας του διακινούμενου παιδιού και μετά την τέλεση της υιοθεσίας. Η προάσπιση και διασφάλιση του επωφελούς του ανηλίκου δεν θα πρέπει να κατοχυρώνεται με τον έλεγχο της καταλληλότητας των θετών γονέων σε θεωρητικό επίπεδο αλλά με την παρακολούθηση της ανατροφής του παιδιού σε όλα τα στάδια ανάπτυξής του, κυρίως δε στη φάση της εφηβείας.

Αντί επιλόγου

Κοντολογίς, οι διεθνείς εξελίξεις στον χώρο της ομογονεικότητας και υιοθεσίας δρομολογούν δυναμικές εξελίξεις και στο εσωτερικό των κρατών μελών. Ανεξάρτητα από τη στάση των εθνικών παραγόντων και της κοινωνίας, η απόφαση «X και άλλοι κατά Αυστρίας» επιτάσσει τη συλλογική αναθεώρηση του αστικού δικαίου και τον εκσυγχρονισμό προνοιακών θεσμών. Το συμφέρον του παιδιού είναι ανάγκη να επαναπροσδιοριστεί, καθώς δεν πρέπει να τεκμαίρεται και να εδράζεται στα κριτήρια καταλληλότητας του περασμένου αιώνα. Ο νεωτερικός νόμος 2447/1996 παρά τις όποιες προοδευτικές διατάξεις του, οι οποίες μάλιστα ως ένα σημείο παρέμειναν σε επίπεδο θεωρητικό, χρήζει επικαιροποίησης, καθώς από το έτος ψήφισής του έχουν παρέλθει ήδη δύο δεκαετίες πυκνών εξελίξεων σε επίπεδο βιοιατρικής τεχνολογίας, θεσμικής αναγνωρισιμότητας των ομόφυλων ζευγαριών και κατοχύρωσης της ταυτότητας φύλου.

Φθάνοντας λίγο πριν το τέλος της παρούσης διατριβής διερωτώμαι, αν τελικά απαντήθηκαν στην έκταση και την ένταση, που επιθυμούσα, τα ερευνητικά ερωτήματα. Οφείλω να αναγνωρίσω εκ των προτέρων, ότι σε καμία περίπτωση η παρούσα διατριβή δεν είναι εξαντλητική. Σκοπός ήταν περισσότερο να συμβάλει στη δημόσια συζήτηση χωρίς ομοφοβική διάθεση και με πνεύμα δικαιοσύνης, όπως και να δώσει το ερέθισμα για εκτενέστερη έρευνα. Ανεξάρτητα, όμως, από τις όποιες αδυναμίες ή αστοχίες, ένα μάλλον φαίνεται να είναι σίγουρο: Η γονεϊκή επάρκεια και καταλληλότητα ενός ατόμου, που δεν έχει δοκιμαστεί στις σωματικές και ψυχικές

αντοχές, που απαιτούνται για την ανατροφή ενός συγκεκριμένου παιδιού, δεν μπορεί να αξιολογηθεί εκ των προτέρων. Και αν αυτό γίνει πιθανόν να αποτελεί ένα αυθαίρετο συμπέρασμα χωρίς πραγματικό αντίκρισμα.

Κλείνοντας θα ήθελα να αναφερθώ πάλι στη μικρή Μαρία, που η «ετερότητά» της στον καταυλισμό των Φαρσάλων πρόδωσε την έλλειψη γενετικού δεσμού ανάμεσα σε εκείνη και τους φροντιστές της. Το βιολογικό έλλειμμα ήγειρε τον δημόσιο διάλογο για την παράνομη διακίνηση βρεφών, στοχοποίησε τους Ρομά ως απαγωγείς παιδιών και η διασαλευθείσα εσωτερική έννομη τάξη αποκαταστάθηκε διά της απομακρύνσεως της Μαρίας από τους «κακοποιούς» αναδόχους της¹⁰⁶⁰ και της άμεσης τοποθέτησής της σε κοινωνικό φορέα παιδικής προστασίας.¹⁰⁶¹ Έκτοτε, το κοριτσάκι αυτό, που σήμερα είναι οκτώ ετών, εξακολουθεί να διαμένει σε οίκημα του οργανισμού με ελάχιστες πλέον ελπίδες για μόνιμη αποκατάσταση σε οικογενειακό περιβάλλον.¹⁰⁶² Όπως και τα άλλα τριακόσια είκοσι τέσσερα (324) παιδιά, που μεγαλώνουν στις εγκαταστάσεις της κοινωνικής οργάνωσης «έχει ό,τι χρειάζεται», υποστηρίζουν τα στελέχη της, τονίζοντας πως είναι χαρούμενη και ευτυχισμένη. Άραγε, αυτό που χρειαζόταν η μικρή Μαρία, για να είναι χαρούμενη και ευτυχισμένη, ήταν η ιδρυματοποίησή της;

¹⁰⁶⁰ καθώς είχε μεσολαβήσει ιδιωτική συμφωνία μεταξύ της βιολογικής μητέρας του κοριτσιού και των φροντιστών της

¹⁰⁶¹ Σύμφωνα με τη σχετική απόφαση του Τμήματος της Εκουσίας Δικαιοδοσίας του Πρωτοδικείου της Λάρισας

¹⁰⁶² Όσο μεγαλύτερος είναι ο χρόνος παραμονής του παιδιού στο ίδρυμα τόσο λιγότερες είναι οι πιθανότητες μόνιμης αποκατάστασης σε οικογενειακό περιβάλλον (Κάκουρος, Ε., 1996: 249)

1.3. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Αβδελά, Ε., (2010). «Η ιστορία του φύλου στην Ελλάδα. Από την διαταραχή στην ενσωμάτωση;» Στο Καντζά, Β., Μουτάφη, Β., & Παπαταξιάρχης, Ε. (επιμ.). *Φύλο και Κοινωνικές Επιστήμες στη σύγχρονη Ελλάδα*. Αθήνα: Αλεξάνδρεια. σσ. 69-84.
- Αγαλλοπούλου, Π., (2002). *Παρένθετη Μητρότητα*. Αθήνα – Κομοτηνή: Αντ. Ν. Σάκκουλας.
- Αθανασίου, Α., (2013). «Γραμμές αίματος: επιτελώντας το σώμα του «δήμου», υπολογίζοντας το χρόνο του έθνους». Στο Καντσά, Β., (επιμ.). *Η μητρότητα στο προσκήνιο: Σύγχρονες έρευνες στην ελληνική εθνογραφία*. Αθήνα: Αλεξάνδρεια. σσ. 37-68.
- Αθανασοπούλου, Λ., (2002). «Γονική επάρκεια και μοίρα παιδιών». Στο Αμπατζόγλου, Γρ., (επιμ.). *Αλλάζοντας χέρια: Διεπιστημονική προσέγγιση της διακίνησης και της τοποθέτησης των παιδιών*. Θεσ/νίκη: University Studio Press. σσ. 275-282.
- Αλαμάνου, Α., (2000). «Αρχές και Μέθοδοι εργασίας στις διακρατικές και διαφυλετικές υιοθεσίες». Στο Κουσίδου, Τ., (επιμ.). *Υιοθεσία: Τάσεις, Πολιτική, Πρακτική*. Εθνικός Οργανισμός κοινωνικής φροντίδας κέντρο βρεφών: Η ΜΗΤΕΡΑ. Αθήνα: Γρηγόρης. σσ: 117-128.
- Αλεξάκης, Ε., (1994). *Η πρόσληψη της δεύτερης συζύγου ή η στρατηγική της πατρογραμμικής γενιάς στην Ελλάδα*. Εθνολογία 3. σσ. 51-83.
- Αλεξάκης, Ε., (1996). *Τα παιδιά της σιωπής: Οικογένεια, Συγγένεια και Γάμος στους Αρβανίτες της ΝΑ Αττικής – Λαυρεωτικής (1850-1940)*. Αθήνα: Παρουσία.
- Αλεξιάδης, Σ., (2003). «Η έννοια του υπόπτου στην Ποινική Δίκη – Η κερκόπορτα για παραβίαση των ατομικών δικαιωμάτων». Στο Μαγγανάς, Α., (επιμ.). *Δικαιώματα του Ανθρώπου. Έγκλημα – Αντεγκληματική Πολιτική*. Τιμητικός Τόμος για την Αλίκη Γιωτοπούλου – Μαραγκωπούλου. Τόμος Α. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη. σσ. 85-94.

- Αλεξοπούλου, Ε-Σ., (2011). «Παιδική ηλικία και η Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού». Στο Δασκαλάκης, Δ. & Γκίβαλος, Μ., (επιμ.). *Παιδική ηλικία και τα δικαιώματα του παιδιού*. Αθήνα: Λιβάνη. σσ. 216-233.
- Αμπατζόγλου, Γρ., (2002). «Η Υιοθεσία από την πλευρά του παιδιού». Στο Αμπατζόγλου, Γρ., (επιμ.). *Αλλάζοντας χέρια: Διεπιστημονική προσέγγιση της διακίνησης και της τοποθέτησης των παιδιών*. Θεσ/νίκη: University Studio Press. σσ. 187-194.
- Αντωνοπούλου, Χ., (1999). *Κοινωνικοί ρόλοι των δύο φύλων*. Αθήνα: Καστανιώτης.
- Αργυρόπουλος, Χ., (2003). «Η ανισότητα ως πραγματική προϋπόθεση της ποινικής διαδικασίας». Στο Μαγγανάς, Α., (επιμ.). *Δικαιώματα του Ανθρώπου. Έγκλημα – Αντεγκληματική Πολιτική*. Τιμητικός Τόμος για την Αλίκη Γιωτοπούλου – Μαραγκωπούλου. Τόμος Β. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη. σσ. 95-104.
- Βαθρακοκοίλης, Β., (2004). *Οικογενειακό Δίκαιο: Ερμηνεία – Νομολογία Αστικού Κώδικα*. Αθήνα- Θεσ/νίκη: Σάκκουλας Α.Ε.
- Βαθρακοκοίλης, Β., (2009). *Το Σύμφωνο Συμβίωσης (Ν. 3719/2008) και οι τροποποιήσεις οικογενειακού δικαίου*. Αθήνα- Θεσ/νίκη: Σάκκουλας Α.Ε.
- Βαλάσσης, Γ. Μ, (1963). *Η Υιοθεσία κατά το δίκαιον του μετά την Άλωση Ελληνισμού*. ΕΕΣΝΟΕ. «Μνημόσυνον Περικλέους Βιζουκίδου». Τομ. Ή, Θεσσαλονίκη 1960-1963. σσ. 569-577.
- Βαλασσόπουλος, Ε., (2014). *Μορφές παιδικής εργασίας και προστασίας της παιδικής ηλικίας στην Ελλάδα του 20^{ου} αιώνα*. Αθήνα: Παπαζήσης.
- Βαλλιανάτος, Γρ., (2015). «Τι με ώθησε να προσφύγω στο Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου;». Στο Ακτύπης, Σ.-Η. & Καραβοκύρης, Γ., (επιμ.). *Σύμφωνο Συμβίωσης Ομόφυλων ζευγαριών. Η προσαρμογή της ελληνικής νομοθεσίας*. Ίδρυμα Μαραγκοπούλου για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου (ΙΜΔΑ). Αθήνα: Α.Ρ. Publications. σσ. 13-20.
- Βασιλειάδου, Δ., (2015). «Όταν η ιστορία της Οικογένειας συνάντησε την ιστορία του φύλου». Στο Γκότση, Γλ., Διαλέτη, Αν., Φουρναδάκη, Ε., (επιμ.). *Το Φύλο στην Ιστορία: Αποτιμήσεις και Παραδείγματα*. Αθήνα: Ασίνη. σσ. 189-208.

- Βιδάλης, Τ.Κ., (2003). *Ζωή χωρίς πρόσωπο: Το Σύνταγμα και η χρήση του ανθρώπινου γενετικού υλικού*. Αθήνα – Κομοτηνή: Αντ. Ν. Σάκκουλας.
- Βλάχου, Β., (2017). *Ιστορική επισκόπηση των εγκληματολογικών θεωριών κατά τον 19^ο αιώνα: Η γένεση της Εγκληματολογίας*. Β΄ Αναθεωρημένη έκδοση. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.
- Βουγιούκας, Κ., (2003). «Οι ανήλικοι ως δράστες εγκλημάτων και ως θύματα εγκληματικών πράξεων στους χώρους της Ευρωπαϊκής Ένωσης, του Συμβουλίου της Ευρώπης και του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών. Οι συμβάσεις για τα δικαιώματα του παιδιού του Συμβουλίου της Ευρώπης και του Ο.Η.Ε.». Στο Μαγγανάς, Α., (επιμ.). *Δικαιώματα του Ανθρώπου. Έγκλημα – Αντεγκληματική Πολιτική*. Τιμητικός Τόμος για την Αλίκη Γιωτοπούλου – Μαραγκωπούλου. Τόμος Β. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη. σσ. 1487-1512.
- Γαβρίδου, Γ., (2007). *Δημόσιο Δίκαιο και πολιτικές στην Βιοιατρική*. Αθήνα – Κομοτηνή: Αντ. Ν. Σάκκουλας.
- Γεωργάκη, Α., (2000). «Υιοθεσίες μεγάλων παιδιών». Στο Κουσίδου, Τ., (επιμ.),. *Υιοθεσία: Τάσεις, Πολιτική, Πρακτική*. Εθνικός Οργανισμός κοινωνικής φροντίδας κέντρο βρεφών: Η ΜΗΤΕΡΑ. Αθήνα: Γρηγόρης. σσ. 96-100.
- Γεώργαρου, Ε., (2016). *Η αναδοχή ως θεσμός κοινωνικής προστασίας των ανηλίκων*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.
- Γεώργας, Δ., Γκάρη, Α., Μυλωνάς, Κ., (2004). «Σχέσεις με συγγενείς στην ελληνική οικογένεια». Στο Μουσούρου, Λ. & Στρατηγάκη, Μ., (επιμ.). *Ζητήματα Οικογενειακής Πολιτικής: Θεωρητικές Αναφορές και Εμπειρικές Διερευνήσεις*. Αθήνα: Gutenberg. σσ. 189-226.
- Γεωργιάδη, Κ., (2013). «Η μητρότητα στην εποχή της “υπογεννητικότητας”»: αντιλήψεις και εμπειρίες Αθηναίων γυναικών μεσαίας τάξης στον 21^ο αιώνα». Στο Καντσά, Β., (επιμ.). *Η μητρότητα στο προσκήνιο: Σύγχρονες έρευνες στην ελληνική εθνογραφία*. Αθήνα: Αλεξάνδρεια. σσ. 69-90.
- Γεωργιάδης, Απ., (2014). *Οικογενειακό Δίκαιο*. Αθήνα-Θεσ/νίκη: Σάκκουλας.

- Γεωργιακάκη, Ε., (2007). *Ανάδοχη Οικογένεια*. Αθήνα – Κομοτηνή: Αντ. Ν. Σάκκουλας.
- Γιαβρίμης, Π., (2010). *Ζητήματα παιδαγωγικής και σχολικής ψυχολογίας*. Αθήνα: Ι. ΣΙΔΕΡΗΣ.
- Γιαβρίμης, Π., (2015). *Κοινωνιολογία: Διδακτικές και παιδαγωγικές προσεγγίσεις*. Μυτιλήνη: Αυτοέκδοση.
- Γιαβρίμης, Π., Παπάνης, Ε., & Ρουμελιώτου, Μ., (2007). *Θέματα Κοινωνιολογίας και Εκπαίδευσης*. Μυτιλήνη: Δούκας & ΣΙΑ ΟΒΕΕ.
- Γιαννακόπουλος, Κ., (2006). «Ιστορίες Σεξουαλικότητας». Στο Γιαννακόπουλος, Κ., (επιμ.). *Σεξουαλικότητα: Θεωρίες και Πολιτικές της Ανθρωπολογίας*. Αθήνα: Αλεξάνδρεια. σσ. 17-102.
- Γιαννέλος, Β., (2000). «Χαιρετισμοί και Τοποθετήσεις: Τοποθέτηση Ελληνικής Ομοφυλοφιλικής Κοινότητας». Στο Παπαζήση, Θ., Χατζητρύφων, Ν. & Κτενίδης, Θ., (επιμ.). *Το Φύλο και η Συμπεριφορά του. Ομοφυλοφιλία – Ομοφυλοφοβία: νομικές, ψυχολογικές και κοινωνικές διαστάσεις της ομοφυλοφιλίας και της ομοφυλοφοβίας. Σύμπραξη κατά της ομοφυλοφοβίας*. Πρακτικά 1^{ης} Διεπιστημονικής Συνάντησης για την Ομοφυλοφιλία και την Ομοφυλοφοβία «Η κατάσταση στην Ελλάδα και οι προοπτικές βελτίωσής της». Θεσσαλονίκη, 9 & 10 Οκτωβρίου 2000. Αθήνα: Επίκεντρο Α.Ε. σσ. 10-20.
- Γιαννιτσιώτης, Γ., (2015). «Η Ιστορία της Σεξουαλικότητας και η αναλυτική κατηγορία του χώρου». Στο Γκότση, Γ., Διαλέτη, Αν., Φουρναδάκη, Ε., (επιμ.). *Το Φύλο στην Ιστορία: Αποτιμήσεις και Παραδείγματα*. Αθήνα: Ασίνη. σσ. 235-272.
- Γιαντσή, Ν., (2011). *Ο φτωχός ανάμεσα στην Εκκλησία και την πόλη: Η αστική φιλανθρωπία στη Δυτική Ευρώπη κατά τον Μεσαίωνα*. Αθήνα: Εκδόσεις του Εικοστού Πρώτου.
- Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου, Α., (2015). «Η ανάγκη εκσυγχρονισμού της στάσης της Ελλάδας στη ρύθμιση των σχέσεων των ομόφυλων ζευγαριών». Στο Ακτύπης, Σ.-Η. & Καραβοκύρης, Γ., (επιμ.). *Σύμφωνο Συμβίωσης Ομόφυλων ζευγαριών. Η προσαρμογή της ελληνικής νομοθεσίας*. Ίδρυμα Μαραγκοπούλου για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου (ΙΜΔΑ). Αθήνα: A.P. Publications. σσ. 21-22.

- Γκιζέλης, Γ., Κουταντζόγλου, Ρ., (1984). *Παράδοση και Νεωτερικότητα στις Πολιτιστικές δραστηριότητες της Ελληνικής Οικογένειας: Μεταβαλλόμενα Σχήματα*. Αθήνα: Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών.
- Γκότσης, Κ., (2012). «Θεσμικό Πλαίσιο: Περί του Συμφώνου ελεύθερης Συμβίωσης». Στο Παπαχριστόπουλος, Ν. & Σαμαρτζή, Κ., (επιμ) (2012). *Οικογένεια και Νέες μορφές Γονεϊκότητας*. Πάτρα: OPPORtUNA, σσ. 607-655.
- Γρηγορίου, Π., (2008). *Η Ελλάδα στην Ευρωπαϊκή Ένωση*. Αθήνα: Θεμέλιο.
- Γρηγορίου, Π., (2002). *Το μέλλον της Ευρώπης και η συνοχή του ευρωπαϊκού χώρου: Η κοινωνική, πολιτική και θεσμική διάσταση της χωρικής συνοχής στην προοπτική της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης*. Αθήνα: Παπαζήση.
- Γυιόκας, Π.Κ., (1982). *Η υιοθεσία ανηλίκων: Ουσιαστικά προϋποθέσεις κατά το Ν.Δ/γμα 610/1970*. Αθήνα – Θεσ/νίκη: Σάκκουλας Α.Ε.
- Δαγτόγλου, Π., (2005). *Συνταγματικό Δίκαιο. Ατομικά Δικαιώματα Α και Β*. Αθήνα – Κομοτηνή: Αντ. Ν. Σάκκουλας.
- Δαμάσκος, Π., (2005). «Παιδιά σε Οικογένειες με Γονείς ίδιου φύλου». Στο Χατζητρύφων, Ν., - Παπαζήση, Θ., (επιμ.). *Το Φύλο και η συμπεριφορά του. Οικογένειες από ομόφυλα ζευγάρια. Σύμπραξη κατά της Ομοφυλοφοβίας*. Πρακτικά 2ου Διεπιστημονικού Συνεδρίου. Θεσσαλονίκη, 12-14 Μαΐου 2005. Αθήνα-Θεσ/νίκη: Επίκεντρο. σσ. 77-87.
- Δανέζης, Ι.Μ., (1986). «Παιδιά υψηλής τεχνολογίας». *Ιατρική*, 49/1986.
- Δασκαλάκης, Α., (1974). «Ο θεσμός της σύγκριας εις την Μάνην». *Πελοποννησιακά* 10. σσ. 80-102.
- Δασκαλάκης, Δ., (2013). *Ώψεις της παιδικής ηλικίας*. Αθήνα: Διάδραση.
- Δασκαλάκης, Δ., 2012 (επιμ). *Η κατάσταση των παιδιών στην Ελλάδα*. Ελληνική Εθνική επιτροπή UNICEF. Εργαστήριο Κοινωνικών Επιστημών. Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών.

- Δασκαλάκης, Δ., (2008). «Φτώχεια, Κοινωνικός αποκλεισμός και Παιδική ηλικία». Στο Δασκαλάκης, Δ., (επιμ.). *Φτώχεια, Κοινωνικός αποκλεισμός και Παιδική ηλικία*. Αθήνα – Κομοτηνή: Αντ. Ν. Σάκκουλας. σσ. 33-46.
- Δασκαρόλης, Γ., (2001). *Παραδόσεις Οικογενειακού Δικαίου*. Τόμος II. Αθήνα-Κομοτηνή: Αντ.Ν. Σάκκουλας.
- Δεληγιάννης, Ι. & Κούσουλας Χ., (1984). *Οικογενειακό Δίκαιο*. Αθήνα-Θεσ/νίκη: Σάκκουλας.
- Δεληγιάννης, Ι., (1996). «Η μεταρρύθμιση του δικαίου της Υιοθεσίας κατά το Σχέδιο Νόμου της Νομοπαρασκευαστικής Επιτροπής του Υπουργείου Δικαιοσύνης. Γενική παρουσίαση και κοινωνική διάσταση της μεταρρύθμισης». Στο Φουντεδάκη, Κ., (επιμ.). *Η μεταρρύθμιση του δικαίου της Υιοθεσίας*. Θεσ/νίκη: Σάκκουλας. σσ. 5-32.
- Δεληγιάννης, Ι., (2000). «Η μεταρρύθμιση του δικαίου της Υιοθεσίας κατά το Σχέδιο Νόμου της Νομοπαρασκευαστικής Επιτροπής του Υπουργείου Δικαιοσύνης: Γενική Παρουσίαση και κοινωνική διάσταση της Μεταρρύθμισης». Στο Κουσίδου, Τ., (επιμ.),. *Υιοθεσία: Τάσεις, Πολιτική, Πρακτική*. Εθνικός Οργανισμός κοινωνικής φροντίδας κέντρο βρεφών: Η ΜΗΤΕΡΑ. Αθήνα: Γρηγόρης. σσ. 25-50.
- Δεληγιάννης, Ι., (2011). *Τα πεπραγμένα της νομοπαρασκευαστικής επιτροπής για τη μεταρρύθμιση των θεσμών της υιοθεσίας και της επιτροπείας: Περίοδοι από 4/1/1994 έως 16/9/1994 και από 10/11/1994 έως 14/6/1995*. Αθήνα – Θεσ/νίκη: Σάκκουλας Α.Ε.
- Δημάκη – Λαμπίρη, Ι., Παπαχρίστου Θ.Κ. (επιμ) (1994). *Η υιοθεσία ενηλίκων: Παθογένειες ενός θεσμού*. Αθήνα- Θεσ/νίκη: Σάκκουλας Α.Ε.
- Δημάκης, Π., (1986). *Αττικό Δίκαιο Ι*. Αθήνα – Κομοτηνή: Αντ. Ν. Σάκκουλας.
- Δημητρίου, Σ., (επιμ) (1997). *Μορφές κοινωνικού αποκλεισμού και μηχανισμοί παραγωγής του*. Κέντρο Έρευνας και Τεκμηρίωσης. Αθήνα: Ιδεοκίνηση.
- Εταιρία Δικαστικών μελετών, (2013). *Σύγχρονες τάσεις του οικογενειακού δικαίου*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.

- Ευαγγελίδου – Τσικρίκα, Φ., (2001). *Μορφές ανίσχυρου της υιοθεσίας και τρόποι προσβολής της: Μια κριτική προσέγγιση της ελαττωματικής υιοθεσίας σε συνάρτηση με τη νομική της φύση*. Αθήνα – Κομοτηνή: Αντ. Ν. Σάκκουλας.
- Ζέπος, Π. Ι., (1981). «Ψυχάριον», «Ψυχικά», «Ψυχοπαίδι». Δελτίον Χριστιανικής Αρχαιολογικής Εταιρείας, Περίοδος Δ΄ - Τόμος Ι, Αθήνα: 1980-198. σσ: 17-27.
- Ζηλίδης, Δ., Χ., (1990). «Η Κοινωνική Προστασία του παιδιού στην Ελλάδα. Περιοδικό Κοιν. Εργασία». Τεύχος 20^ο. σσ. 225.
- Ζώρας, Κ., (2011). *Η Δημοκρατία μεταξύ ουτοπίας και πραγματικότητας*. Αθήνα – Κομοτηνή: Αντ. Ν. Σάκκουλας.
- Ζώρας, Κ., (2009). «Ευρωπαϊκή Ένωση: Θεσμική Ολοκλήρωση μετ’ εμποδίων. Η ιδιαίτερη σημασία για τα μικρά και τα μεσαία κράτη». Στο Χτούρης, Σ., & Γρηγορίου, Π., (επιμ.). *Μικρά, μεσαία κράτη και κοινωνία*. Αθήνα: Παπαζήση, σσ. 33-42.
- Ζώρας, Κ., (2008). *Κοινωνιολογία του πολιτικού συστήματος*. Αθήνα – Κομοτηνή: Αντ. Ν. Σάκκουλας.
- Ζώρας, Κ., (2004). *Ζητήματα Ευρωπαϊκής Διακυβέρνησης και προστασίας ανθρωπίνων δικαιωμάτων*. Αθήνα – Κομοτηνή: Αντ. Ν. Σάκκουλας.
- Ζώρας, Κ., & Γκίκας, Β., (2002). *Η θεσμική συγκρότηση της ελληνικής εξωτερικής πολιτική: Εγχειρίδιο δικαίου και θεσμών εξωτερικής πολιτικής*. Μελέτες Διεθνών και Ευρωπαϊκών Υποθέσεων, 2. Αθήνα – Κομοτηνή: Αντ. Ν. Σάκκουλας.
- Ζώρας, Κ., (2002). «Ο Χάρτης των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης». Στο *Revue des droits de l’ Homme*, τόμος IV/τεύχος 14. σσ. 430-454.
- Θεοδωροπούλου, Φ., (2012). *Η έννοια του θεσμού στο οικογενειακό δίκαιο: Νομική και κοινωνιολογική προσέγγιση*. Αθήνα – Κομοτηνή: Αντ. Ν. Σάκκουλας.
- Θώδα-Δημοπούλου, Α., (2006). «Ζητήματα υιοθεσίας στο Ίδρυμα (Δημοτικό Βρεφοκομείο Θεσσαλονίκης) από τη δεκαετή εφαρμογή του ν. 2447/1996» (Παρέμβαση). Στο Κουνουγέρη – Μανωλεδάκη, Ε., (επιμ.). *Δέκα χρόνια εφαρμογής του νέου δικαίου της υιοθεσίας (Ν. 2447/1996)*. Αθήνα – Θεσ/νίκη: Σάκκουλας Α.Ε. σσ. 115-125.

- Ιγγλέση, Χ., (2003). Ψυχολογία και Φύλο στην Ελλάδα. Το Απόν Αντικείμενο της Επιθυμίας. (Εισήγηση στο Συνέδριο «Το Φύλο τόπος συνάντησης των επιστημών: Ένας πρώτος επιστημονικός απολογισμός» του ΠΜΣ «Γυναίκες και Φύλα: Ανθρωπολογικές και Ιστορικές Προσεγγίσεις» του Τμήματος Κοινωνικής Ανθρωπολογίας και Ιστορίας του Πανεπιστημίου Αιγαίου, Μυτιλήνη).
- Ίσαρη, Φ., & Πουρκός, Μ., (2015). *Ποιοτική Μεθοδολογία έρευνας: Εφαρμογές στην Ψυχολογία και στην Εκπαίδευση*. Αθήνα: Ελληνικά Ακαδημαϊκά Ηλεκτρονικά συγγράμματα και Βοηθήματα.
- Ιωσηφίδης, Θ., (2006). «Ποιοτική κοινωνική έρευνα και κριτικός ρεαλισμός». Στο Ιωσηφίδης, Θ. & Σπυριδάκης, Μ., (επιμ.). *Ποιοτική Κοινωνική έρευνα: Μεθοδολογικές Προσεγγίσεις και ανάλυση δεδομένων*. Αθήνα: Κριτική. σσ. 21-32.
- Ιωσηφίδης, Θ., (2006). «Θεμελιωμένη θεωρία (grounded theory) και ανάλυση ποιοτικών δεδομένων: δύο ερευνητικά παραδείγματα». Στο Ιωσηφίδης, Θ. & Σπυριδάκης, Μ., (επιμ.). *Ποιοτική Κοινωνική έρευνα: Μεθοδολογικές Προσεγγίσεις και ανάλυση δεδομένων*. Αθήνα: Κριτική. σσ. 259-274.
- Ιωσηφίδης, Θ., (2008). *Ποιοτικές Μέθοδοι Έρευνας στις Κοινωνικές Επιστήμες*. Αθήνα: Κριτική.
- Κάκουρος, Ε., (1996). «Παιδιά σε αναδοχή: Η προβληματική του θεσμού της αμαδοχής στην Ελλάδα». *Κοινωνική Εργασία*. Έτος 11°. Τεύχος 44°. σσ. 249-264.
- Καλλινικάκη, Θ., (2000). «Αναζητήσεις ταυτότητας υιοθετημένων εφήβων. Θέσεις - Αντιθέσεις θετών γονέων». Στο Κουσίδου, Τ., (επιμ.), *Υιοθεσία: Τάσεις, Πολιτική, Πρακτική*. Εθνικός Οργανισμός κοινωνικής φροντίδας κέντρο βρεφών: Η ΜΗΤΕΡΑ. Αθήνα: Γρηγόρης. σσ. 139-149.
- Καλλινικάκη, Θ., (2002). «Οι σχέσεις της φυσικής οικογένειας με το παιδί υπό κοινωνική προστασία». Στο Αμπατζόγλου, Γρ., επιμ. (2002). *Αλλάζοντας χέρια: Διεπιστημονική προσέγγιση της διακίνησης και της τοποθέτησης των παιδιών*. Θεσ/νίκη: University Studio Press. σσ. 195-218.
- Καλούτση – Ταυλαρίδου, Α., (1970). *Συμβολή στην κατανόηση προβλημάτων υιοθεσίας: η διαταραχή της ταυτότητας στην υιοθεσία*. Αθήνα: Φιλοσοφική Σχολή, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.

- Καλπουρτζή, Ε., (2001). *Συγγενικές Σχέσεις και στρατηγικές ανταλλαγών: Το Παράδειγμα της Νάξου τον 17^ο Αιώνα*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Κάννερ, Ε., (2004). *Φτώχεια και Φιλανθρωπία στην Ορθόδοξη Κοινότητα της Κωνσταντινούπολης (1753-1912)*. Αθήνα: Κατάρτι.
- Καντσά, Β., (2006). «Οικογενειακές Υποθέσεις: Μητρότητα και Ομόφυλες ερωτικές σχέσεις». Στο Παπαταξιάρχης, Ε., (επιμ.). *Περιπέτειες της ετερότητας: Η παραγωγή της πολιτισμικής διαφοράς στη σημερινή Ελλάδα*. Αθήνα: Αλεξάνδρεια. σσ. 355-382.
- Καντσά, Β., (2013). «Η μητρότητα ως ανθρωπολογική εμμονή». Στο Καντσά, Β., (επιμ.). *Η μητρότητα στο προσκήνιο: Σύγχρονες έρευνες στην ελληνική εθνογραφία*. Αθήνα: Αλεξάνδρεια. σσ. 17-36.
- Καραβοκύρης, Γ., (2015). «Οικογενειακή ζωή και προσωπική αυτονομία». Στο Ακτύπης, Σ.-Η. & Καραβοκύρης, Γ., (επιμ.). *Σύμφωνο Συμβίωσης Ομόφυλων ζευγαριών. Η προσαρμογή της ελληνικής νομοθεσίας*. Ίδρυμα Μαραγκοπούλου για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου (ΙΜΔΑ). Αθήνα: Α.Ρ. Publications. σσ. 87-98.
- Καράσης, Δ.Μ., (1996). *Γάμος και Οικογένεια ως δικαϊκοί θεσμοί: Θεωρητική εισαγωγή στο Οικογενειακό Δίκαιο του αστικού κώδικα*. Αθήνα: Θεσ/νίκη: Σάκκουλας Α.Ε.
- Καράσης, Δ.Μ., (2002). «Το Σχέδιο Νόμου για την Ιατρική Υποβοήθηση στην ανθρώπινη αναπαραγωγή». ΧρΙΔ, 575 επ.
- Καράσης, Δ.Μ., (2012). «Η τεχνητή μήτρα: όνειρο ή εφιάλτης;». Στο Καϊάφα-Γκμπάντι, Μ., Κουνουγέρη-Μανωλεδάκη, Ε., Συμεωνίδου-Καστανίδου, Ε., (επιμ.). *Ιατρική υποβοήθηση στην ανθρώπινη αναπαραγωγή: 10 χρόνια εφαρμογής του Ν. 3089/2002*. Συνέδριο προς τιμήν της Καθηγήτριας Ε. Κουνουγέρη-Μανωλεδάκη (26-27 Απριλίου 2012). Αθήνα – Θεσ/νίκη: Σάκκουλας. σσ: 103-121
- 1. Καρζή, Θ., (1997). *Η Γυναίκα στην Αρχαιότητα: Προϊστορία, Πολιτισμοί Ανατ. Μεσογείου, Ελλάδα – Ρώμη*. Β΄ έκδοση. Αθήνα: Φιλιππότη.
- 2. Καρζή, Θ., (1997). *Η Γυναίκα στο Μεσαίωνα: Χριστιανισμός - Δυτική Ευρώπη – Βυζάντιο – Ισλαμισμός*. Β΄ Έκδοση. Αθήνα: Φιλιππότη.

- Κατσάφαρου, Α., (2013). «Η ταυτότητα των παιδιών των μειονοτικών ομάδων». Στο Δασκαλάκης, Δ., (επιμ.). *Όψεις της παιδικής ηλικίας*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα. σσ. 175-205.
- Κανταντζόγλου, Ρ., (1996). *Οικογένειες του Παρελθόντος: Μορφές Οικιακής Οργάνωσης στην Ευρώπη και τα Βαλκάνια*. Αθήνα: Αλεξάνδρεια.
- Κιουσοπούλου, Α., (1990). *Ο θεσμός της Οικογένειας στην Ήπειρο κατά τον 13^ο αιώνα*. Αθήνα: Αντ, Ν. Σάκκουλας.
- Κογκίδου, Δ., (1995). *Μονογονεϊκές Οικογένειες: Πραγματικότητα – Προοπτικές – Κοινωνική Πολιτική*. Αθήνα: Λιβάνη.
- Κογκίδου, Δ., (1996). «Σε αναζήτηση μίας νέας κοινωνικής πολιτικής για την αντιμετώπιση του κοινωνικού αποκλεισμού των μονογονεϊκών οικογενειών. Το παράδειγμα του “Κέντρου Οικογενειών” στη Θεσσαλονίκη». Στο συλλογικό: *Κοινωνικές Ανισότητες και Κοινωνικός Αποκλεισμός*. 6^ο Επιστημονικό Συνέδριο. Αθήνα: ΙΔΡΥΜΑ ΣΑΚΗ ΚΑΡΑΓΙΩΡΓΑ. σσ. 563-578.
- Κογκίδου, Δ., (2000). «Φύλο και Σεξουαλικότητα». Στο Παπαζήση, Θ., Χατζητρύφων, Ν. & Κτενίδης, Θ., (επιμ.). *Το Φύλο και η Συμπεριφορά του. Ομοφυλοφιλία – Ομοφυλοφοβία: Νομικές, Ψυχολογικές και Κοινωνικές διαστάσεις της ομοφυλοφιλίας και της ομοφυλοφοβίας. Σύμπραξη κατά της ομοφυλοφοβίας*. Πρακτικά 1^{ης} Διεπιστημονικής Συνάντησης για την Ομοφυλοφιλία και την Ομοφυλοφοβία «Η κατάσταση στην Ελλάδα και οι προοπτικές βελτίωσής της». Θεσσαλονίκη, 9 & 10 Οκτωβρίου 2000. Αθήνα: Επίκεντρο Α.Ε. σσ. 73-98.
- Κογκίδου, Δ., (2004). «Δημογραφικές Εξελίξεις και Μεταβολές της Οικογενειακής Οργάνωσης στην Ελλάδα». Στο Καραβάτος, Θ., (επιμ.). *Εντός και Εκτός και επί της Ψυχιατρικής*. Θεσ/νίκη: University Studio Press. σσ. 47-77.
- Κοντογιάννη, Χρ., (2000). «Διεθνείς και Διαφυλετικές Υιοθεσίες». Στο Κουσίδου, Τ., (επιμ.). *Υιοθεσία: Τάσεις, Πολιτική, Πρακτική*. Εθνικός Οργανισμός κοινωνικής φροντίδας κέντρο βρεφών: Η ΜΗΤΕΡΑ. Αθήνα: Γρηγόρης. σσ. 108-116.
- Κορασίδου Μ., (1992, Δεκέμβριος). «Οι φιλόανθρωποι μιλούν για τους φτωχούς και τη φτώχεια στην Αθήνα του 19ου αι.». Τα Ιστορικά. Τόμος 9, Τεύχος 17. Αθήνα, σσ. 385-404.

- Κορασίδου, Μ., (2000). *Οι άθλιοι των Αθηνών και οι θεραπευτές τους. Φτώχεια και φιλανθρωπία στην Ελληνική Πρωτεύουσα τον 19^ο αιώνα*. Αθήνα: Γ. Δαρδανός (Τυπωθήτω).
- Κορασίδου, Μ., (2002). *Όταν η αρρώστια απειλεί: Επιτήρηση και Έλεγχος της Υγείας του Πληθυσμού στην Ελλάδα του 19^{ου} αιώνα*. Αθήνα: Γ. Δαρδανός (Τυπωθήτω).
- Κοτζάμπαση, Α., (1992). *Η έννοια και η λειτουργία της έγγαμης συμβίωσης*. Αθήνα - Θεσ/νίκη: Σάκκουλας Α.Ε.
- Κοτζάμπαση, Α., (2000). «Η ανωνυμία του δότη σπέρματος στην τεχνική γονιμοποίηση ως νομικό και ηθικό ζήτημα». Αρμ. σσ. 710 επ.
- Κοτζάμπαση, Α., (2003). *Δικαίωμα στη μητρότητα και τεχνητή γονιμοποίηση: ένα πολιτικό ζήτημα*. Αθήνα: Παρατηρητής.
- Κοτζάμπαση, Α., (2006). «Υιοθεσία φυσικού τέκνου του συζύγου και διαζύγιο – Ζητήματα σχετικά με την άσκηση της γονικής μέριμνας μετά το διαζύγιο» (Παρέμβαση). Στο Κουνουγέρη – Μανωλεδάκη, Ε., (επιμ.). *Δέκα χρόνια εφαρμογής του νέου δικαίου της υιοθεσίας* (Ν. 2447/1996). Αθήνα – Θεσ/νίκη: Σάκκουλας Α.Ε. σσ. 93-100.
- Κοτζάμπαση, Α., (2011). *Ισότητα των φύλων και ιδιωτική αυτονομία στις οικογενειακές σχέσεις*. Αθήνα – Θεσ/νίκη: Σάκκουλας ΑΕ.
- Κοτζάμπαση, Α., (2012). «Η ενδοοικογενειακή βία: Πτυχές του Αστικού Δικαίου πριν και μετά το ν. 3500/2006». Στο Παπαχρίστου, Ε. & Κουνουγέρη – Μανωλεδάκη, Ε., (επιμ.). *Το Οικογενειακό Δίκαιο στον 21^ο αιώνα. Από τις συγκυριακές στις δομικές αλλαγές*. Αθήνα – Θεσ/νίκη: Σάκκουλας. σσ. 17-32.
- Κοτζάμπαση, Α., (2015). «Δεσμοί αίματος ή δεσμοί αγάπης; Παιδιά στο μεταίχμιο της κοινωνικής και φυσικής συγγένειας». Στο Καιάφα- Γκμπάντι, Μ., Κουνουγέρη-Μανωλεδάκη, Ε., Συμεωνίδου – Καστανίδου, Ε., (επιμ.). *Η υποβοηθούμενη αναπαραγωγή στην Ευρώπη: Κοινωνικά, ηθικά και νομικά ζητήματα*. Αθήνα - Θεσ/νίκη: Σάκκουλας. σσ. 343-352.
- Κουμάντος, Γ., (1982). «Ισονομία – Έλεγχος διαφωνιών». Στο συλλογικό έργο: *Ο φάκελος της Ισότητας*. Αθήνα: Οδυσσέας. σσ. 27-46.

- Κουνουγέρη – Μανωλεδάκη, Ε., Παπαχρίστου, Θ., (2002). «Εξωσωματική γονιμοποίηση με ξένο γεννητικό υλικό: Ζητήματα βιοηθικής και αστικού δικαίου». Στο συλλογικό έργο: *Ιατρική υποβοήθηση στην ανθρώπινη αναπαραγωγή και αστικό δίκαιο*. Αθήνα - Κομοτηνή: Αντ. Ν. Σάκκουλας. σσ. 7-19.
- Κουνουγέρη – Μανωλεδάκη, Ε., (2002). «Η αναδοχή ανηλίκου». Στο Αμπατζόγλου, Γρ., επιμ. (2002). *Αλλάζοντας χέρια: Διεπιστημονική προσέγγιση της διακίνησης και της τοποθέτησης των παιδιών*. Θεσ/νίκη: University Studio Press. σσ. 173-186
- Κουνουγέρη – Μανωλεδάκη, Ε., (2003). *Οικογενειακό Δίκαιο I*. Έκδοση 3η. Αθήνα – Θεσ/νίκη: Σάκκουλας Α.Ε.
- Κουνουγέρη – Μανωλεδάκη, Ε., (2005). *Τεχνητή γονιμοποίηση και Οικογενειακό Δίκαιο. Η Ειδική Ελληνική Νομοθεσία: Νόμοι 3089/2002 και 3305/2005*. Αθήνα: Σάκκουλας.
- Κουνουγέρη – Μανωλεδάκη, Ε., (2006). «Ουσιαστικές προϋποθέσεις τέλεσης της υιοθεσίας ανηλίκων: Ο ν. 2447/1996 και οι νομοθετικές και νομολογιακές εξελίξεις της πρώτης δεκαετίας της εφαρμογής του» (Εισήγηση). Στο Κουνουγέρη – Μανωλεδάκη, Ε., (επιμ.). *Δέκα χρόνια εφαρμογής του νέου δικαίου της υιοθεσίας (Ν. 2447/1996)*. Αθήνα – Θεσ/νίκη: Σάκκουλας Α.Ε.
- Κουνουγέρη – Μανωλεδάκη, Ε., (2008). *Οικογενειακό Δίκαιο II*. Έκδοση 4η. Αθήνα – Θεσ/νίκη: Σάκκουλας Α.Ε.
- Κουνουγέρη – Μανωλεδάκη, Ε., (2010). *Μελέτες Οικογενειακού δικαίου & Δικαίου της Βιοιατρικής (1980-2010)*. Αθήνα – Θεσ/νίκη: Σάκκουλας Α.Ε.
- Κουνουγέρη – Μανωλεδάκη, Ε., (2011). *Οικογενειακό Δίκαιο: Επιτομή*. Αθήνα Θεσ/νίκη: Σάκκουλας Α.Ε.
- Κουνουγέρη – Μανωλεδάκη, Ε., (επιμ.), (2012). *Το οικογενειακό δίκαιο στον 21ο αιώνα: από τις συγκυριακές στις δομικές αλλαγές*. Αθήνα- Θεσ/νίκη: Σάκκουλας Α.Ε.
- Κουσίδου, Τ., (1998). «Υιοθεσία: υπηρεσία παιδικής προστασίας». Εκλογή. Τόμος 77. σσ. 60-67.
- 1. Κουσίδου, Τ., (επιμ.), (2000). *Υιοθεσία: Τάσεις, Πολιτική, Πρακτική*. Εθνικός Οργανισμός κοινωνικής φροντίδας κέντρο βρεφών: Η ΜΗΤΕΡΑ. Αθήνα: Γρηγόρης.

- 2. Κουσίδου, Τ., (2000). «Προβληματισμοί από την πλευρά των Κοινωνικών Υπηρεσιών σχετικά με διατάξεις για την υιοθεσία των ανηλίκων του Νόμου 2447/1996». Στο Κουσίδου, Τ., (επιμ.). *Υιοθεσία: Τάσεις, Πολιτική, Πρακτική. Εθνικός Οργανισμός κοινωνικής φροντίδας κέντρο βρεφών: Η ΜΗΤΕΡΑ*. Αθήνα: Γρηγόρης. σσ. 35-50.
- Κραβαρίτου, Γ., (1996). *Φύλο και Δίκαιο. Η προβληματική της βαρύτητας των νομικών ρυθμίσεων στις έμφυλες κοινωνικές σχέσεις*. Αθήνα: Παπαζήση.
- Κυριαζή, Ν., (2011). *Η Κοινωνιολογική έρευνα: Κριτική επισκόπηση των μεθόδων και των πρακτικών*. Αθήνα: Πεδίο.
- Κυριαζή, Ν., (1997). «Η Κοινωνιολογική Έρευνα και η κατασκευή της κοινωνικής πραγματικότητας. Το παράδειγμα της ποσοτικής προσέγγισης». Στο Παπαγεωργίου, Γ., (επιμ.). *Μέθοδοι στην κοινωνιολογική έρευνα*. Αθήνα: Τυπωθήτω-Γιώργος Δαρδανός. σσ. 293-313.
- Κυριάκος, Δ., (1971). *Θεόφιλος Καίρης. Ο νεωτεριστής φιλόσοφος*. Αθήνα: Κλαπάκης.
- Κωνσταντέλια, Σ., (2000). «Προετοιμασία και επιλογή θετών γονέων». Στο Κουσίδου, Τ., (επιμ.). *Υιοθεσία: Τάσεις, Πολιτική, Πρακτική. Εθνικός Οργανισμός κοινωνικής φροντίδας κέντρο βρεφών: Η ΜΗΤΕΡΑ*. Αθήνα: Γρηγόρης. σελ: 66-73.
- Κωνσταντέλος, Δ., (1990). «Βυζαντινή φιλανθρωπία και κοινωνική πρόνοια». Αθήνα: Φως.
- Κωνσταντέλος, Δ., (1994). *Πενία, Κοινωνία και Φιλανθρωπία στον Μεταγενέστερο Μεσαιωνικό Ελληνικό Κόσμο*. Θεσ/νίκη: Βάλιας.
- Κωστοπούλου, Μ-Α., (2015). «Συγκριτική Επισκόπηση, Ευρωπαϊκή Συναίνεση, Περιθώριο Εκτίμησης στην απόφαση Βαλλιανάτος κ.α. κατά Ελλάδα». Στο Ακτύπης, Σ.-Η. & Καραβοκύρης, Γ., (επιμ.). *Σύμφωνο Συμβίωσης Ομόφυλων ζευγαριών. Η προσαρμογή της ελληνικής νομοθεσίας*. Ίδρυμα Μαραγκοπούλου για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου (ΙΜΔΑ). Αθήνα: Α.Ρ. Publications. σσ. 45-58.
- Λαγάνη, Ε., (2012). «Η ελληνική πολιτική απέναντι στα παιδιά του εμφύλιου, που διέφυγαν στην Γιουγκοσλαβία, 1948-1952». Στο Λαγάνη, Ε. & Μποντίλα, Μ.,

(επιμ.). «Παιδομάζωμα» ή «Παιδοσώσιμο»; Παιδιά του Εμφυλίου στην Ανατολική και Κεντρική Ευρώπη. Θεσ/νίκη: Επίκεντρο Α.Ε. σσ. 61-82.

- Λέκκας, Γ., (2012). *Προθεσμίες και συγγένεια στον αστικό κώδικα*. Αθήνα: Σάκκουλας.

- Λέκκας, Γ., (2012). «Ιατρικώς Υποβοηθούμενη Αναπαραγωγή και Συγγένεια στο Ελληνικό Δίκαιο: Καθιέρωση της Κοινωνικοσυναισθηματικής Συγγένειας ή της τεκνοποιίας χωρίς συγγένεια;». Στο Παπαχρίστου, Ε. & Κουνουγέρη – Μανωλεδάκη, Ε., (επιμ.). *Το Οικογενειακό Δίκαιο στον 21^ο αιώνα. Από τις συγκυριακές στις δομικές αλλαγές*. Αθήνα – Θεσ/νίκη: Σάκκουλας. σσ. 41-52.

- Ληξουριώτης, Γ., (1986). *Οι Κοινωνικές και νομικές αντιλήψεις για το παιδί τον πρώτο αιώνα του νεοελληνικού κράτους*. Ίδρυμα Ερευνών για το παιδί. Αθήνα: Δωδώνη.

- Λουκαΐδης, Λ., (2003). «Η υπόληψη ως ανθρώπινο δικαίωμα». Στο Μαγγανάς, Α., (επιμ.). *Δικαιώματα του Ανθρώπου. Έγκλημα – Αντεγκληματική Πολιτική. Τιμητικός Τόμος για την Αλίκη Γιωτοπούλου – Μαραγκωπούλου*. Τόμος Β. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη. σσ. 825-843.

- Λούκος, Χρ., (2000). *Πεθαίνοντας στη Σύρο τον 19^ο αιώνα: Οι μαρτυρίες των διαθηκών*. Κρήτη: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης.

- Λυδάκη, Α., (2010). *Ποιοτικές Μέθοδοι Κοινωνικής Έρευνας*. Έκδοση Όγδοη. Αθήνα: Καστανιώτη.

- Μακρυνιώτη, Δ., (1986). *Η παιδική ηλικία στα αναγνωστικά βιβλία 1834-1919*. Ίδρυμα Ερευνών για το παιδί. Αθήνα-Γιάννενα: Δωδώνη.

- Μακρυνιώτη, Δ., (2001). «Ο κοινωνικός στιγματισμός του εαυτού και του σώματος». Εισαγωγή στο Goffman, E., (2001). *ΣΤΙΓΜΑ: Σημειώσεις για τη διαχείριση της φθαρμένης ταυτότητας*. Μτφ. Μακρυνιώτη, Δ. Αθήνα: Αλεξάνδρεια.

- Μακρυνιώτη, Δ., (2003). «Ζητήματα διαχείρισης της παιδικής ηλικίας: ασάφειες και αντινομίες». Στο Μακρυνιώτη, Δ., (επιμ.). *Κόσμοι της παιδικής ηλικίας*. Τοπικά δ. Αθήνα: ΕΜΕΑ. σελ. 23-47.

- Μαντζαρίδης, Γ., (2000). «Θεολογική Θεώρηση της Υποβοηθούμενης Αναπαραγωγής». Επιστημονική Επετηρίδα Θεολογικής Σχολής Τμήματος Θεολογίας, τόμος 10, Θεσ/νίκη.
- Μαρκαντώνης, Ι., Ρήγα, Α., (1991). *Οικογένεια, Μητρότητα, Αναδοχή. Διεπιστημονική προσέγγιση*. Αθήνα: Μαυρομάτη Δ.
- Μαυρομάτης, Λ., (1989). *Όψεις της Φιλανθρωπίας στο Βυζάντιο: Τομές και συνέχειες στην Ελληνιστική και Ρωμαϊκή Παράδοση*. Πρακτικά του Α Διεθνούς Συμποσίου στο έργο: «Η καθημερινή ζωή στο Βυζάντιο». Αθήνα: Κέντρο Βυζαντινών Ερευνών ΕΙΚ.
- Μηλιόπουλος, Α., (2006). «Μία εύκολη υπόθεση υιοθεσίας» (Παρέμβαση). Στο Κουνουγέρη – Μανωλεδάκη, Ε., (επιμ.). *Δέκα χρόνια εφαρμογής του νέου δικαίου της υιοθεσίας* (Ν. 2447/1996). Αθήνα – Θεσ/νίκη: Σάκκουλας Α.Ε. σσ. 101-108.
- Μιχαηλίδης, Ι., (2012). Τα «παιδιά του Παιδομαζώματος» στη Λαϊκή Δημοκρατία της Μακεδονίας, 1948-1954. Στο Λαγάνη, Ε. & Μποντίλα, Μ., (επιμ.). *«Παιδομάζωμα» ή «Παιδοσώσιμο»; Παιδιά του Εμφυλίου στην Ανατολική και Κεντρική Ευρώπη*. Θεσ/νίκη: Επίκεντρο Α.Ε. σσ. 83-98.
- Μίσιου, Α., (1999). «Γυναίκες και πολίτες στην κλασική Αθήνα». Στο Συλλογικό *Το Φύλο των Δικαιωμάτων: Εξουσία, γυναίκες και ιδιότητα του πολίτη*. Ευρωπαϊκό Συνέδριο Αθήνα. 9-10 Φεβρουαρίου 1996. Αθήνα: 1999. σσ. 31-43.
- Μουσούρου, Λ., (1985). *Γυναικεία Απασχόληση και Οικογένεια στην Ελλάδα και αλλού*. Αθήνα: Εστία.
- Μουσούρου, Λ., (1988). *Οικογένεια και Παιδί στην Αθήνα: Αποτελέσματα μίας εμπειρικής έρευνας*. Αθήνα: Εστία.
- Μουσούρου, Λ., (1996). *Κοινωνιολογία της σύγχρονης οικογένειας. Βιβλιοθήκη της σύγχρονης επιστήμης και κοινωνικής πολιτικής*. Αθήνα: Gutenberg.
- Μουσούρου, Λ., (2004). «Εργασία και Οικογενειακή Ζωή». Στο Μουσούρου, Λ. & Στρατηγάκη, Μ., (επιμ.). *Ζητήματα Οικογενειακής Πολιτικής: Θεωρητικές Αναφορές και Εμπειρικές Διερευνήσεις*. Αθήνα: Gutenberg. σσ. 73-10.

- Μπάγκαβος, Χρ., (2004). «Δημογραφικές Διαστάσεις των μεταβολών της οικογένειας και των νοικοκυριών στην Ελλάδα – Μια πρώτη προσέγγιση». Στο Μουσουρού, Λ. & Στρατηγάκη, Μ., (επιμ.). *Ζητήματα Οικογενειακής Πολιτικής: Θεωρητικές Αναφορές και Εμπειρικές Διερευνήσεις*. Αθήνα: Gutenberg. σσ. 31-72
- Μπάλιας, Στ., (2012). «Τα Δικαιώματα του παιδιού και της Οικογένειας». Στο Παπαχριστόπουλος, Ν. & Σαμαρτζή, Κ., (επιμ.). *Οικογένεια και Νέες μορφές Γονεϊκότητας*. Πάτρα: OPPORtUNA, σσ. 473-491.
- Μπέκα-Μηλιοπούλου, Α., (2006). «Η αναγκαιότητα της ψυχιατρικής έρευνας στις περιπτώσεις υιοθεσίας» (Παρέμβαση). Στο Κουνουγέρη – Μανωλεδάκη, Ε., (επιμ.). *Δέκα χρόνια εφαρμογής του νέου δικαίου της υιοθεσίας* (Ν. 2447/1996). Αθήνα – Θεσ/νίκη: Σάκκουλας Α.Ε. σσ. 109-114.
- Μπόζη, Σ., (2002). *Ο Ελληνισμός της Κωνσταντινούπολης: Κοινότητα Σταυροδρομίου-Πέραν. 19^{ος} – 20^{ος} Αιώνας*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Μπρούσκου, Α., (2000). «Ο κύλινδρος και το κιβώτιο. Βρεφοδόχοι και αποκλεισμός των έκθετων βρεφών στη δυτική Ευρώπη και στην Ελλάδα». Στο Καντατζόγλου, Ρ. & Πετρονώτη, Μ., (επιμ.). *Όρια και Περιθώρια: Εντάξεις και Αποκλεισμοί*. Αθήνα: Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών. σσ. 91-108.
- Μπρούσκου, Α., (2002). «Η διακίνηση των παιδιών στην ελληνική κοινωνία: ανθρωπολογική προσέγγιση». Στο Αμπατζόγλου, Γρ., (επιμ.). *Αλλάζοντας χέρια: Διεπιστημονική προσέγγιση της διακίνησης και της τοποθέτησης των παιδιών*. Θεσ/νίκη: University Studio Press. σσ. 115-150.
- Μπρούσκου, Α., (2002). «Η εγκατάλειψη των παιδιών: φαινόμενο διαχρονικό και πάντα επίκαιρο». Στο Αμπατζόγλου, Γρ., (επιμ.). *Αλλάζοντας χέρια: Διεπιστημονική προσέγγιση της διακίνησης και της τοποθέτησης των παιδιών*. Θεσ/νίκη: University Studio Press. σσ. 83-98.
- Μπρούσκου Α., (2015). «ΛΟΓΩ ΤΗΣ ΚΡΙΣΕΩΣ ΣΑΣ ΧΑΡΙΖΩ ΤΟ ΠΑΙΔΙ ΜΟΥ». *Η διακίνηση των παιδιών στην Ελληνική Κοινωνία του 20ού αιώνα. Το παράδειγμα του Δημοτικού Βρεφοκομείου Θεσσαλονίκης «ΑΓΙΟΣ ΣΤΥΛΙΑΝΟΣ*». Θεσσαλονίκη: ΕνΤΟΜΩ/ΣΥΜΕΠΕ.

- Νάσκου – Περράκη, Π., (1992). *Η Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα του παιδιού. Επιστημονική επετηρίδα του τμήματος Νομικής της Σχολής Νομικών και Οικονομικών Επιστημών. Χαριστήρια στον Ιωάννη Δεληγιάννη*. Θεσσαλονίκη: Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.
- Νικηφόρου-Αναστασιάδου, Σ., (2006). «Ζητήματα από την εφαρμογή του ν. 2447/1996 στην πράξη» (Εισήγηση). Στο Κουνουγέρι – Μανωλεδάκη, Ε., (επιμ.). *Δέκα χρόνια εφαρμογής του νέου δικαίου της υιοθεσίας* (Ν. 2447/1996). Αθήνα – Θεσ/νίκη: Σάκκουλας Α.Ε. σσ. 83-92.
- Νικολάου, Κ., (2005). *Η Γυναίκα στη Μέση Βυζαντινή εποχή: Κοινωνικά πρότυπα και καθημερινός βίος στα αγιολογικά κείμενα*. Αθήνα: Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών – Ινστιτούτο Βυζαντινών Ερευνών.
- Οικονομοπούλου, Γ., (2013). «Η διαμόρφωση της έμφυλης ταυτότητας στην Παιδική Ηλικία». Στο Δασκαλάκης, Δ., (επιμ.). *Όψεις της παιδικής ηλικίας*. Αθήνα: Διάδραση. σσ. 155-174
- Παναγόπουλος, Κ., (1998). *Οικογενειακό Δίκαιο*. Αθήνα: Π.Ν. Σάκκουλας.
- Πανούσης, Γ., (2008). Φτώχεια, Κοινωνικός Αποκλεισμός και «Επικίνδυνα Παιδιά». Στο Δασκαλάκης, Δ., (επιμ.). *Φτώχεια, Κοινωνικός αποκλεισμός και Παιδική ηλικία*. Αθήνα – Κομοτηνή: Αντ. Ν. Σάκκουλας. σσ. 71-82.
- Πανταζόπουλος, Ν.Ι., (1996). Τρίκερι. Η πειρατική πολιτεία της Θεσσαλομαγνησίας. Συλλογικά αδιέξοδα και ατομικά διλήμματα αυτονομίας και εξαρτήσεως. 18^{ος} – 19^{ος} αιώνας. ΝΟΜΟΣ 4. «Αφιέρωμα στον Νικόλαο Σ. Παπαντωνίου». Θεσσαλονίκη. σσ. 497-544.
- Παπαβασιλείου, Α., (2007). «Ζητήματα υιοθεσίας από την οπτική γωνία του δικαστή» (Εισήγηση). Στο Κουνουγέρι – Μανωλεδάκη, Ε., (επιμ.). *Δέκα χρόνια εφαρμογής του νέου δικαίου της υιοθεσίας* (Ν. 2447/1996). Αθήνα – Θεσ/νίκη: Σάκκουλας Α.Ε. σσ. 67-82.
- Παπαγαρουφάλη, Ε., (2002). *Δώρα ζωής μετά θάνατον. Πολιτισμικές εμπειρίες*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

- Παπαγιαννακοπούλου – Σπέντζα, Ε., (1994). «Το τρίγωνο της Υιοθεσίας: Συναισθήματα και Ανάγκες των ατόμων, που εμπλέκονται σ' αυτό». Στο συλλογικό *Οικογένεια και Οικογενειακή Πολιτική σ' ένα μεταβαλλόμενο κόσμο*. Εισηγήσεις Ολομελειών και ομάδων εργασίας από πανελλήνιο συνέδριο. Αθήνα: Επτάλοφος. σσ. 559-565.
- Παπαγιαννακοπούλου – Σπέντζα, Ε., (2000). «Μυστικότητα στην Υιοθεσία. Αναζήτηση ριζών – νέα αντίληψη». Στο Κουσίδου, Τ., (επιμ.), *Υιοθεσία: Τάσεις, Πολιτική, Πρακτική. Εθνικός Οργανισμός κοινωνικής φροντίδας κέντρο βρεφών: Η ΜΗΤΕΡΑ*. Αθήνα: Γρηγόρης. σσ. 129-138.
- Παπαγεωργίου, Γ., (1998). *Μέθοδοι στην Κοινωνιολογική Έρευνα*. Αθήνα: Τυπωθήτω.
- Παπαδάκη, Ε., (2013). «Διεκδικώντας τη μητρότητα στον κόσμο της Υιοθεσίας: Η περίπτωση ενός διαδικτυακού τόπου». Στο Καντσά, Β., (επιμ.), *Η μητρότητα στο προσκήνιο: Σύγχρονες Έρευνες στην ελληνική εθνογραφία*. Αθήνα: Αλεξάνδρεια. σσ. 171-200.
- Παπαδοπούλου, Λ., (2009). «Τεκνοθεσία από δεύτερο ομόφυλο γονέα;». Περιοδικό: *ΙΑΤΡΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ ΚΑΙ ΒΙΟΗΘΙΚΗ*. Οκτώβριος-Νοέμβριος-Δεκέμβριος 2009. Αθήνα: Σάκκουλας Α.Ε.
- Παπαζήση, Θ., (1999). «Μητρότητα και καριέρα: άτυχος γάμος από τρελό έρωτα». Στο Συλλογικό: *Το Φύλο των Δικαιωμάτων: Εξουσία, γυναίκες και ιδιότητα του πολίτη*. Ευρωπαϊκό Συνέδριο Αθήνα. 9-10 Φεβρουαρίου 1996. Αθήνα: 1999. σσ. 160-181.
- Παπαζήση, Θ., (2000). «Το Ευρωπαϊκό Νομικό πλαίσιο για την Ομοφυλία και η Νομική κατάσταση στην Ελλάδα». Στο Παπαζήση, Θ., Χατζητρύφων, Ν., Κτενίδης, Θ., (επιμ.), *Το Φύλο και η συμπεριφορά του. Νομικές, Ψυχολογικές και Κοινωνικές διαστάσεις της ομοφυλοφιλίας και της ομοφυλοφοβίας*. Πρακτικά 1^{ης} Διεπιστημονικής Συνάντησης για την Ομοφυλοφιλία και την Ομοφυλοφοβία «Η κατάσταση στην Ελλάδα και οι προοπτικές βελτίωσής της». Θεσσαλονίκη, 9 & 10 Οκτωβρίου 2000. Αθήνα- Θεσ/νίκη: Επίκεντρο. σσ. 31-55.

- Παπαθανασίου, Μ., (2002). «Εξώγαμα παιδιά και ψυχοπαίδια στο χώρο των Ανατολικών Άλπεων (1750-1940)». Μνήμων, 24.
- Παπαιωάννου, Κ., (1993). Η αναδοχή και η κοινότητα. Κοινωνική Εργασία. Έτος 8. Τεύχος 30. σσ. 107-114.
- Παπαληγούρα, Ζ., (2000). «Οι ψυχοκοινωνικές επιπτώσεις της ατεκνίας στο πλαίσιο των σύγχρονων ιατρικών μεθόδων αντιμετώπισης της στειρότητας». Στο Κουσίδου, Γ., (επιμ.), *Υιοθεσία: Τάσεις, Πολιτική, Πρακτική*. Εθνικός Οργανισμός κοινωνικής φροντίδας κέντρο βρεφών: Η ΜΗΤΕΡΑ. Αθήνα: Γρηγόρης. σσ. 88-95.
- Παπάνης, Ε., (2004). *Η αυτοεκτίμηση και η μέτρησή της: Εμπειρική έρευνα και ψυχοκοινωνικές προσεγγίσεις*. Αθήνα: Ατραπός.
- Παπάνης, Ε., (2013). *Ο θαμνωμένος καθρέφτης του εαυτού μας: Αυτοεκτίμηση και συναισθηματική ενδυνάμωση*. Αθήνα: Ι. ΣΙΔΕΡΗΣ.
- Παπάνης, Ε., Γιαβρίμης, Π., & Βίκη, Α., (2009). *Κοινωνικές Προσεγγίσεις στην Ειδική Αγωγή: Εκπαιδευτική Έρευνα για τις ευάλωτες ομάδες πληθυσμού*. Αθήνα: Ι. ΣΙΔΕΡΗΣ.
- Παπαντωνίου, Ν., (1983). *Γενικές Αρχές Αστικού Δικαίου*. Γ' Έκδοση Αναθεωρημένη. Αθήνα: Σάκκουλας.
- Παπαρούση, Μ., (2012). *Το σώμα και η διαπραγμάτευση της διαφοράς στη σύγχρονη ελληνική πεζογραφία*. Θεσ/νίκη: Επίκεντρο.
- Παπασιώπη – Πασιά, Ζ., (2003). *Διακρατικές Υιοθεσίες: Κατά τη Σύμβαση της Χάγης του 1993 και κατά το Ελληνικό Δίκαιο*. Αθήνα – Θεσ/νίκη: Σάκκουλας Α.Ε.
- Παπασιώπη – Πασιά, Ζ., (2006). «Οι ιδιωτικού διεθνούς δικαίου ρυθμίσεις του νόμου 2447/1996 – Διακρατικές υιοθεσίες» (Εισήγηση). Στο Κουνουγέρη – Μανωλεδάκη, Ε., (επιμ.). *Δέκα χρόνια εφαρμογής του νέου δικαίου της υιοθεσίας (Ν. 2447/1996)*. Αθήνα – Θεσ/νίκη: Σάκκουλας Α.Ε. σσ. 43-66.
- Παπαταξιάρχης, Ε., (1992). «Από τη σκοπιά του φύλου: Ανθρωπολογικές Θεωρήσεις της σύγχρονης Ελλάδας». Στο Παπαταξιάρχης, Ε., - Παπαραδέλλης, Θ., (επιμ. 1998). *Ταυτότητες και Φύλο στη σύγχρονη Ελλάδα*. Δεύτερη Έκδοση. Αθήνα: Αλεξάνδρεια. σσ. 11-98.

- Παπαταξιάρχης, Ε. & Παραδέλλης, Θ., (1992). *Ταυτότητες και φύλο στη σύγχρονη Ελλάδα. Ανθρωπολογικές Προσεγγίσεις*. Αθήνα: Καστανιώτης.
- Παπαχρίστου, Θ., (2002). «Σύγκρουση μητροτήτων». Στο συλλογικό: *Ιατρική Υποβοήθηση στην Ανθρώπινη Αναπαραγωγή και Αστικό Δίκαιο*. Αθήνα-Κομοτηνή: Αντ. Ν. Σάκκουλας. σσ. 113-122.
- Παρασκευόπουλος, Ι., (1971). *Εμπειρίες και απόψεις των θετών γονέων για τον θεσμό της υιοθεσίας*. Θεσ/νίκη: Π. Πουρνάρας.
- Παρασκευόπουλος, Ν., (2011). *Έρωτας και Τιμωρία στην Ελλάδα: Σύντομη Ιστορική Εισαγωγή*. Κοινωνικές Επιστήμες. Αθήνα: Σαββάλας.
- Πασσάς, Ν., (2003). «Άμβλωση και Μεταρρύθμιση του νόμου για την άμβλωση στην Μ. Βρετανία: Η ανομία ως θεωρία της αποκλίνουσας συμπεριφοράς και της κοινωνικής αλλαγής». Στο Μαγγανάς, Α., (επιμ.). *Δικαιώματα του Ανθρώπου. Έγκλημα – Αντεγκληματική Πολιτική*. Τιμητικός Τόμος για την Αλίκη Γιωτοπούλου – Μαραγκωπούλου. Τόμος Β. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη. σσ. 1083-1113.
- Πενταράκη, Μ., Κανδειράκη, Μ-Ν., Παναγιώτου, Σ., (2012). «Ομοφυλοφιλία και Διακρίσεις». Στο Παπαχριστόπουλος, Ν. & Σαμαρτζή, Κ., (επιμ.). *Οικογένεια και Νέες μορφές Γονεϊκότητας*. Πάτρα: OPPORtUNA. σσ. 741-766.
- Πετράκου, Η., (2006). «Διερεύνηση της Κοινωνικής Κατασκευής της Μεατανάστευσης στην Ελλάδα μέσα από συνεντεύξεις σε βάθος». Στο Ιωσηφίδης, Θ. & Σπυριδάκης, Μ., (επιμ.). *Ποιοτική Κοινωνική έρευνα: Μεθοδολογικές Προσεγγίσεις και ανάλυση δεδομένων*. Αθήνα: Κριτική. σσ.321-335.
- Πολίτου-Μαρμαρινού, Ε., (1991). «Ηθογραφία». Στο Vitti, Μ., (επιμ.). *Ιδεολογική λειτουργία της ελληνικής ηθογραφίας*. Αθήνα: Πάπυρος. σσ. 148-169.
- Πρεσβέλλου, Κ., Ρήγα, Αναστασία – Βαλεντίνη, (2013). *Η οικογένεια στη Δυτική Ευρώπη και την Ελλάδα 1910- 2010: Κοινωνιολογικές, ιστορικές και ψυχολογικές διαδρομές*. Αθήνα: Πεδίο.
- Πούρκος, Μ. & Δαφέρμος, Μ., (2010). *Ποιοτική Έρευνα στις Κοινωνικές Επιστήμες: Επιστημολογικά, μεθοδολογικά και ηθικά ζητήματα*. Αθήνα: Τόπος.

- Πωλομαρκάκη, Ε., (2000). «Προετοιμασία του παιδιού για την υιοθεσία. Ανάγκη για πληροφόρηση – Ταυτότητα». Στο Κουσίδου, Τ., (επιμ.). *Υιοθεσία: Τάσεις, Πολιτική, Πρακτική. Εθνικός Οργανισμός κοινωνικής φροντίδας κέντρο βρεφών: Η ΜΗΤΕΡΑ*. Αθήνα: Γρηγόρης. σσ. 55-65.
- Ράλλης, Κ., (1891). *Περί του θεσμού της Υιοθεσίας κατά το Ρωμαϊκόν Δίκαιον*. Αθήνα: Αδελφοί Περρή.
- Ρήγα Α., - Β., (2012). *Η Οικογένεια στην Ελλάδα σήμερα: Θεωρητικές Προσεγγίσεις και ερευνητικά δεδομένα*. Αθήνα: Πεδίο.
- Ρηγίνος, Μ., (1995). «Μορφές παιδικής εργασίας στη βιομηχανία και τη βιοτεχνία 1870-1940». Ιστορικό Αρχείο Ελληνικής Νεολαίας. Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς. Αθήνα: Κέντρο Νεοελληνικών Ερευνών Ε.Ι.Ε.
- Σαββάκης, Μ., (2013). *Μικροκοινωνιολογία και Ποιοτική Έρευνα. Θεωρητικά παραδείγματα και εμπειρικές εφαρμογές*. Αθήνα: Κριτική.
- Σαμαρτζή, Κ., (2012). «Η Βιοηθική, Ο Οιδίποδας και ο Νάρκισσος». Στο Παπαχριστόπουλος, Ν. & Σαμαρτζή, Κ., (επιμ). *Οικογένεια και Νέες μορφές Γονεϊκότητας*. Πάτρα: OPPORtUNA, σσ. 219-233.
- Σαλκιτζόγλου, Π., (1993). *Η κακή άσκηση της γονικής μέριμνας και η υποκατάσταση των γονέων από τρίτους*. Αθήνα- Κομοτηνή: Αντ. Ν. Σάκκουλας.
- Σαμαρτζή, Κ. & Παπαχριστόπουλος, Η., (2012). «Άρνηση της Αναπαραγωγής;». Στο Παπαχριστόπουλος, Ν. & Σαμαρτζή, Κ., (επιμ). *Οικογένεια και Νέες μορφές Γονεϊκότητας*. Πάτρα: OPPORtUNA, σσ. 593-605.
- Σαχινίδη, Μ., (2000). «Υιοθεσία παιδιών με ειδικές ανάγκες». Στο Κουσίδου, Τ., (επιμ.),. *Υιοθεσία: Τάσεις, Πολιτική, Πρακτική*. Εθνικός Οργανισμός κοινωνικής φροντίδας κέντρο βρεφών: Η ΜΗΤΕΡΑ. Αθήνα: Γρηγόρης. σσ. 101-107.
- Σαχίνη, Καρδάση, Α., (2004). *Μεθοδολογία της έρευνας: Εφαρμογές στο χώρο της υγείας*. Αθήνα: Βήτα Ιατρικές Εκδόσεις.
- Σαχπεκίδου, Ε., (2013). *Ευρωπαϊκό Δίκαιο*. Β΄ Έκδοση. Αθήνα – Θεσ/νίκη: Σάκκουλας.

- Σίνδρου, Μ., (1994). «Εμπειρίες από το πρόγραμμα αναδοχής του Εθνικού Οργανισμού Πρόνοιας». Στο συλλογικό: *Οικογένεια και Οικογενειακή Πολιτική σ' ένα μεταβαλλόμενο κόσμο*. Εισηγήσεις Ολομελειών και ομάδων εργασίας από πανελλήνιο συνέδριο. Αθήνα: Επτάλοφος. σσ.566-570.
- Σπυριδάκης, Ι., (1997). *Η μεταρρύθμιση του οικογενειακού δίκαιου (Υιοθεσία, Επιτροπεία, Αναδοχή, Δικαστική Συμπαράσταση, Δικαστική Συμπαράσταση, Δικαστική επιμέλεια ξένων υποθέσεων, συναφείς τροποποιήσεις)*. Αθήνα – Κομοτηνή: Αντ. Ν. Σάκκουλας.
- Σπυριδάκης, Ι., (2006). *Υιοθεσία ανηλίκου*. Αθήνα – Κομοτηνή: Αντ. Ν. Σάκκουλας.
- Σπυριδάκης, Μ., (2006). *Υιοθεσία Ενηλίκων*. Αθήνα – Κομοτηνή: Αντ. Ν. Σάκκουλας.
- Σπυριδάκης, Μ., (2007). *Γονική Μέριμνα*. Αθήνα – Κομοτηνή: Αντ. Ν. Σάκκουλας.
- Σταθόπουλος, Π., (1999). *Κοινωνική Πρόνοια: Μια γενική θεώρηση*. Έκδοση 2η. Αθήνα: Έλλην.
- Σταματογιαννοπούλου, Μ., (1994). «Μακράν κοίτης και τραπέζης: Οι συζυγικές συγκρούσεις στην Λέσβο του 1900». *Μνήμων*, 16: 107-138.
- Σταματοπούλος, Χ., (2012). «Οικογενειακή Δομή και ο Ρόλος της Ιατρικής». Στο Παπαχριστόπουλος, Ν. & Σαμαρτζή, Κ., (επιμ). *Οικογένεια και Νέες μορφές Γονεϊκότητας*. Πάτρα: OPPORtUNA, σσ. 819-834.
- Στογιαννίδου, Α., (2000). «Ομοφυλοφιλία: Η αντιμετώπισή της στην Ελλάδα στην αυγή της 3^{ης} χιλιετίας. Παροχή Ψυχολογικών Υπηρεσιών στον Ομοφυλοφιλικό κόσμο». Στο Παπαζήση, Θ., Χατζητρύφων, Ν., Κτενίδης, Θ., (επιμ.). *Το Φύλο και η συμπεριφορά του. Νομικές, Ψυχολογικές και Κοινωνικές διαστάσεις της ομοφυλοφιλίας και της ομοφυλοφοβίας*. Πρακτικά 1^{ης} Διεπιστημονικής Συνάντησης για την Ομοφυλοφιλία και την Ομοφυλοφοβία «Η κατάσταση στην Ελλάδα και οι προοπτικές βελτίωσής της». Θεσσαλονίκη, 9 & 10 Οκτωβρίου 2000. Αθήνα- Θεσ/νίκη: Επίκεντρο. σσ. 59-72.
- Συμεού, Λ., (2007). «Εγκυρότητα και αξιοπιστία στην ποιοτική εκπαιδευτική έρευνα: Παρουσίαση, αιτιολόγηση και πράξη». Πρακτικά 5ου Πανελληνίου

Συνεδρίου Παιδαγωγικής Εταιρείας Ελλάδας “25 Χρόνια Παιδαγωγικής Εταιρείας Ελλάδας”. Τόμος Β. Θεσσαλονίκη: Α/φοί Κυριακίδη. σσ. 333-339.

- Συμεωνίδου, Χ., (2002). «Γονιμότητα». Στο Μουρίκη, Α., Ναούμη, Μ. & Παπαπέτρου, Γ., (επιμ.). *Το κοινωνικό πορτραίτο της Ελλάδας 2001*. Αθήνα: ΕΚΚΕ, σσ. 27-30.

- Συμεωνίδου, Χ., (2009). «Το Δημογραφικό πρόβλημα της μείωσης της γονιμότητας στην Ελλάδα: Επικέντρωση στην Περιφέρεια». Στο Χτούρης, Σ., & Γρηγορίου, Π., (επιμ.). *Μικρά, μεσαία κράτη και κοινωνία*. Αθήνα: Παπαζήση, σσ. 177- 202.

- Συνήγορος του Πολίτη, (2012). «Έκθεση προς την επιτροπή δικαιωμάτων του παιδιού του ΟΗΕ: Διαπιστώσεις και προτάσεις της Ανεξάρτητης Αρχής για την εφαρμογή των δικαιωμάτων του παιδιού στην Ελλάδα». Ιούλιος 2003-Δεκέμβριος 2011.

- Ταταρίδου, Χ., (2002). «Επικίνδυνες τάξεις και κοινωνικός αποκλεισμός». Στο Τσιγκάνου, Ι., (επιμ.). *Οι εγκληματικές όψεις του κοινωνικού αποκλεισμού*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη. σσ. 367-405.

- Ταυλαρίδου – Καλούτση, Α., & Παπαφλέσσα, Θ., (2007). *Η βιωματική διδακτική στην εκπαίδευση των κοινωνικών λειτουργών*. Αθήνα: Κριτική.

- Τεπέρογλου, Α., (2002). «Μετασχηματισμός της οικογένειας». Στο Μουρίκη, Α., Ναούμη, Μ. & Παπαπέτρου, Γ., (επιμ.). *Το κοινωνικό πορτραίτο της Ελλάδας 2001*. Αθήνα: ΕΚΚΕ, σσ. 131-136

- Τζαβάρας, Θ., (2012). «Η Υιοθεσία ως θέση παρθενογένεσης – έκτρωσης και γάμου – αγαμίας». Στο Παπαχριστόπουλος, Ν. & Σαμαρτζή, Κ., (επιμ) (2012). *Οικογένεια και Νέες μορφές Γονεϊκότητας*. Πάτρα: OPPORtUNA. σσ. 209-218.

- Τζαμαλούκα, Γ., (2000). «Οι κοινωνικές Αναπαραστάσεις της Ομοφυλοφιλίας στη σύγχρονη Ελλάδα». Στο Παπαζήση, Θ., Χατζητρύφων, Ν., Κτενίδης, Θ., (επιμ.). *Το Φύλο και η συμπεριφορά του. Νομικές, Ψυχολογικές και Κοινωνικές διαστάσεις της ομοφυλοφιλίας και της ομοφυλοφοβίας*. Πρακτικά 1^{ης} Διεπιστημονικής Συνάντησης για την Ομοφυλοφιλία και την Ομοφυλοφοβία «Η κατάσταση στην Ελλάδα και οι προοπτικές βελτίωσής της». Θεσσαλονίκη, 9 & 10 Οκτωβρίου 2000. Αθήνα-Θεσ/νίκη: Επίκεντρο. σσ. 99-118.

- Τζωρτζακάκη – Τζαρίδου, Μ. Σ., (2008). *Ο θεσμός της datio in adoptionem. Από το αρχαιότερο ρωμαϊκό δίκαιο στη μεταρρύθμιση του Ιουστινιανού*. Αθήνα: University Studio Press.
- Τορπουζίδης, Κ., (2007). «Αμφισβητώντας τις κυρίαρχες μορφές οικογένειας». Στο Χατζητρύφων, Ν., - Παπαζήση, Θ., (επιμ.). *Το Φύλο και η συμπεριφορά του. Οικογένειες από ομόφυλα ζευγάρια. Σύμπραξη κατά της Ομοφυλοφοβίας*. Πρακτικά 2ου Διεπιστημονικού Συνεδρίου. Θεσσαλονίκη, 12-14 Μαΐου 2005. Αθήνα-Θεσ/νίκη: Επίκεντρο. σσ. 193-204.
- Τουντασάκη, Ε., (2008). *Ανθρωπολογικές Θεωρήσεις της συγγένειας κατά τον 20ό αιώνα*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Τουντασάκη, Ε., (2013). «Βιολογική», «γενετική» και «κοινωνικοσυναισθηματική» μητέρα: εννοιολογήσεις της μητρότητας και της οικογενειακότητας στον κοινοβουλευτικό λόγο αναφορικά με την Ιατρική Υποβοήθηση στην Ανθρώπινη Αναπαραγωγή. Στο Καντσά, Β., (επιμ.). *Η μητρότητα στο προσκήνιο: Σύγχρονες έρευνες στην ελληνική εθνογραφία*. Αθήνα: Αλεξάνδρεια. σσ. 119-146.
- Τουντασάκη, Ε., (2014). «*Το παιδί που μεγαλώνει μέσα σου θα πάρει κι από σένα*». *Δωρεά ωαρίων, μητρότητα και συγγένεια*. Αθήνα: Πατάκη.
- Τράκα, Ν., (2013). «Η μητρότητα ως μαιευτική διαδικασία». Στην Καντσά, Β., (επιμ.). *Η μητρότητα στο προσκήνιο: Σύγχρονες έρευνες στην ελληνική βιβλιογραφία*. Αθήνα: Αλεξάνδρεια.
- Τρωιανός, Σ. Ν., (2007). *Οι Νεαρές Λέοντος ΣΤ' του Σοφού*. Αθήνα: Ηρόδοτος.
- Τσαούσης, Δ.Γ., (1985). *Η κοινωνία του ανθρώπου: Εισαγωγή στην Κοινωνιολογία*. Τρίτη Έκδοση. Αθήνα: Gutenberg.
- Τσαούσης, Δ.Γ., (1989). *Κοινωνιολογία της σύγχρονης οικογένειας*. Αθήνα: Gutenberg.
- Τσιγκάνου, Ι., (2002). «Οι εγκληματικές όψεις του κοινωνικού αποκλεισμού». Στο Τσιγκάνου, Ι., (επιμ.). *Οι εγκληματικές όψεις του κοινωνικού αποκλεισμού*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη. σσ. 16-104.

- Τσιώλης, Γ., (2015). «Ανάλυση ποιοτικών δεδομένων: διλήμματα, δυνατότητες, διαδικασίες». Στο Πυργιωτάκης, Γ., & Θεοφιλίδης, Χρ., (επιμ.). *Ερευνητική Μεθοδολογία στις Κοινωνικές Επιστήμες και στην Εκπαίδευση. Συμβολή στην επιστημολογική θεωρία και την ερευνητική πράξη*. Αθήνα: Πεδίο. σσ: 473-498.
- Τσόλιας, Γρ., (2014). «Δικαίωμα σεβασμού της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής». Στο Κοτσαλής, Λ., (επιμ.). *Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του ανθρώπου και Ποινικό Δίκαιο: Ερμηνεία και Εφαρμογή των άρθρων 1-10 ΕΣΔΑ*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη. σσ. 757-761.
- Τσουκαλά, Ο., (2013). «Ανθρωπολογικές Προσεγγίσεις της Συγγένειας στα Νομικά Πλάσματα. Η περίπτωση της παρένθετης μητρότητας». Στο Καντσά, Β., (επιμ.). *Η μητρότητα στο προσκήνιο: Σύγχρονες έρευνες στην ελληνική εθνογραφία*. Αθήνα: Αλεξάνδρεια. σσ. 147-170.
- Φανάρας, Β., (2005). *Υιοθεσία Τέκνων: Ορθόδοξη Ηθική Θεώρηση*. Θεσ/νίκη: Το Παλίμψηστον.
- Φαρσεδάκης, Ι., (1991). *Η Κοινωνική Αντίδραση στο Έγκλημα και τα Όρια της*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.
- Φουντεδάκη, Κ., (1993). *Η Ελαττωματική Υιοθεσία*. Αθήνα – Θεσ/νίκη: Σάκκουλας Α.Ε.
- Φουντεδάκη, Κ., (1998). *Υιοθεσία – Προϋποθέσεις, Διαδικασία, Προσβολή: Συμβολή στη μελέτη του δικαίου της υιοθεσίας μετά το Ν. 2447/1996*. Αθήνα – Θεσ/νίκη: Σάκκουλας Α.Ε.
- Φουντεδάκη, Κ., (2002). «Η Νομοθετική Ρύθμιση της διακίνησης και της τοποθέτησης παιδιών στην περίπτωση της Υιοθεσίας». Στο Αμπάτζογλου, Γρ (επιμ.). *Αλλάζοντας χέρια: Διεπιστημονική προσέγγιση της διακίνησης και της τοποθέτησης των παιδιών*. Θεσ/νίκη: University Studio Press. σσ. 151-172.
- Φουντεδάκη, Κ., (2006). «Το διαχρονικό δίκαιο του ν. 2447/1996 για την υιοθεσία, οι τροποποιήσεις και η νομολογιακή του εφαρμογή» (Εισήγηση). Στο Κουνουγέρη – Μανωλεδάκη, Ε., (επιμ.). *Δέκα χρόνια εφαρμογής του νέου δικαίου της υιοθεσίας (Ν. 2447/1996)*. Αθήνα – Θεσ/νίκη: Σάκκουλας Α.Ε. σσ. 21-42.

- Φουντεδάκη, Κ., (2010). Υιοθεσία: *Ο νόμος 2447/1996, οι τροποποιήσεις και η εφαρμογή του*. Αθήνα-Θεσ/νίκη: Σάκκουλας.
- Φουντεδάκη, Κ., (2012). «Η Οικογενειακή Ζωή ως έκφραση της προσωπικότητας σύμφωνα με το άρθρο 57ΑΚ». Στο Παπαχρίστου, Θ.Κ., (επιμ.). *Το Οικογενειακό Δίκαιο στον 21^ο αιώνα από τις συγκυριακές στις δομικές αλλαγές*. Αθήνα – Θεσ/νίκη: Σάκκουλας.
- Φουντεδάκη, Κ., (2015). «Ενώσεις προσώπων του ίδιου φύλου: η διαχρονική αντιμετώπισή τους από την ελληνική έννομη τάξη, μια νομοθετική πρόταση και οι προεκτάσεις της». Στο Ακτύπης, Σ.-Η. & Καραβοκύρης, Γ., (επιμ.). *Σύμφωνο Συμβίωσης Ομόφυλων ζευγαριών. Η προσαρμογή της ελληνικής νομοθεσίας*. Ίδρυμα Μαραγκοπούλου για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου (ΙΜΔΑ). Αθήνα: A.P. Publications. σσ. 59-86.
- Φρειδερίκου, Α. & Φολέρου, Φ., (2004). *Τα κορίτσια παίζουν*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Χαμηλοθώρης, Ι., (2014). «Υποχρέωση σεβασμού των δικαιωμάτων του ανθρώπου». Στο Κοτσαλής, Λ., (επιμ.). *Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του ανθρώπου και Ποινικό Δίκαιο: Ερμηνεία και Εφαρμογή των άρθρων 1-10 ΕΣΔΑ*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη. σσ. 12-15.
- Χαμτζούδης, Ν., (2015). *Η νομική προστασία του σεξουαλικού προσανατολισμού και της ταυτότητας φύλου καταπολεμώντας τις διακρίσεις, τα εγκλήματα μίσους και τη ρητορική μίσους*. Αθήνα: Colour Youth – Κοινότητα LGBT Νέων Αθήνας.
- Χαντζαρούλα, Π., (2012). «Ιστοριογραφικές προσεγγίσεις του φύλου». Στο Καντσά, Β., Μουτάφη, Β., Παπαταξιάρχης, Ε., (επιμ.). *Μελέτες για το φύλο στην ανθρωπολογία και την ιστορία*. Αθήνα: Αλεξάνδρεια. σσ. 35-58
- Χασιώτης, Λ., (2013). *Τα παιδιά του Εμφυλίου: Από την «Κοινωνική Πρόνοια» του Φράνκο στον «Ερανο» της Φρειδερίκης (1936-1950)*. Αθήνα: Βιβλιοπωλείο της «ΕΣΤΙΑΣ», Ι.Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΥ & ΣΙΑΣ Α.Ε.
- Χατζηαθανασίου, Λ., (2005). «Η Υιοθεσία στο πλαίσιο των Ομοφυλοφιλικών Σχέσεων». Στο Χατζητρύφων, Ν., - Παπαζήση, Θ., (επιμ.). *Το Φύλο και η συμπεριφορά του. Οικογένειες από ομόφυλα ζευγάρια. Σύμπραξη κατά της*

Ομοφυλοφοβίας. Πρακτικά 2ου Διεπιστημονικού Συνεδρίου. Θεσσαλονίκη, 12-14 Μαΐου 2005. Αθήνα- Θεσ/νίκη: Επίκεντρο. σσ. 53-66.

- Χατζητρύφων, Ν., Παπαζήση, Θ., (επιμ.) (2007). *Οικογένειες από ομόφυλα ζευγάρια: Πρακτικά 2ου Διεπιστημονικού Συνεδρίου*. Θεσ/νίκη, 12-14 Μαΐου 2005. Θεσ/νίκη: Επίκεντρο.

- Χριστιανόπουλος, Κ., (2007). «Ψυχολογικές Προσεγγίσεις σχετικά με το μόνιμο ερωτικό δεσμό και την επιθυμία οικογένειας από άτομα του ίδιου φύλου». Στο Παπαζήση, Θ., Χατζητρύφων, Ν., Κτενίδης, Θ., (επιμ.). *Το Φύλο και η συμπεριφορά του. Νομικές, Ψυχολογικές και Κοινωνικές διαστάσεις της ομοφυλοφιλίας και της ομοφυλοφοβίας*. Πρακτικά 1^{ης} Διεπιστημονικής Συνάντησης για την Ομοφυλοφιλία και την Ομοφυλοφοβία «Η κατάσταση στην Ελλάδα και οι προοπτικές βελτίωσής της». Θεσσαλονίκη, 9 & 10 Οκτωβρίου 2000. Αθήνα- Θεσ/νίκη: Επίκεντρο. σσ. 161-167.

- Χριστοδούλου, Α., (2008). «Παράνομη Διακίνηση και Εμπορία (Trafficking) Παιδιών στην Ελλάδα». Στο Δασκαλάκης, Δ., (επιμ.). *Φτώχεια, Κοινωνικός Αποκλεισμός και Παιδική Ηλικία*. Αθήνα – Κομοτηνή: Αντ.Ν.Σάκκουλας. σσ. 287-335.

- Χριστοδούλου, Κ., (2012). *Η συμβίωση μεταξύ οικογενειακού και ενοχικού δικαίου: Το παράδειγμα του συμφώνου συμβίωσης*. Αθήνα – Κομοτηνή: Αντ. Ν. Σάκκουλας.

- Χρυσόγονος, Κ., (2002). *Ατομικά – Κοινωνικά Δικαιώματα*. Αθήνα – Κομοτηνή: Αντ. Ν. Σάκκουλας.

- Χρυσόγονος, Κ., (2006). *Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα*. Τρίτη αναθεωρημένη έκδοση. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.

- Ψημίτης, Μ., «Εναλλακτικά κοινωνικά κινήματα: η αναζήτηση του εφικτού ανάμεσα σε υποκειμενικές ανάγκες και κρατικές πολιτικές». *Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης*, τεύχος 8, Νοέμβριος 1996, σσ. 17-50.

- Ψημίτης, Μ., (1998). «Πολιτικοί μηχανισμοί για τη νομιμοποίηση και την εσωτερική διαφοροποίηση των κοινωνικών ανισοτήτων: η περίπτωση της συσσωμάτωσης των συμφερόντων». Στο συλλογικό: *Ίδρυμα Σάκης Καραγιωργα. Κοινωνικές ανισότητες και Κοινωνικός Αποκλεισμός*. Αθήνα: Εξάντας. σσ. 77-86.

- Ψημίτης, Μ., επιμ, (2002). *Κουλτούρες στο παιχνίδι. Διαφορές για να συμβιώσουμε*. Αθήνα: Gutenberg.
- Ψημίτης, Μ., (2006). *Εισαγωγή στα σύγχρονα κοινωνικά κινήματα*. Αθήνα: Ατραπός.
- Ψούνη, Ν., (2000). *Το νέο δίκαιο της συγγένειας και της προστασίας των ανίκανων προσώπων (με αφετηρία τον ν. 2447/1996): Οι επιπτώσεις στις κληρονομικές σχέσεις*. Αθήνα-Θεσ/νίκη: Σάκκουλας.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΜΕΝΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Alanen, L., (2003). «Γυναικείες Σπουδές – σπουδές της παιδικής ηλικίας». Μτφ. Αθανασίου, Κ. Στο Μακρυνιώτη, Δ., (επιμ.). *Κόσμοι της παιδικής ηλικίας*. Τοπικά δ. Αθήνα: ΕΜΕΑ. σσ. 67-88.
- Aldrich, R., (2008). «Ομοφυλοφιλική και Λεσβιακή Ιστορία». Μτφ. Μηλιώρη, Μ. Στο Aldrich, R., (επιμ.). *Ομοφυλοφιλία. Μια Παγκόσμια Ιστορία*. Αθήνα: Πάπυρος Γραφικές Τέχνες Α.Ε. σσ. 7-28.
- Aries, Ph., (1990). *Αιώνες Παιδικής Ηλικίας*. Μτφ. Αναστασοπούλου Γ. Αθήνα: Γλάρος.
- Badinter, E., (1994). *ΧΥ: Η Ανδρική Ταυτότητα*. Μτφ. Σταματιάδη, Λ. Αθήνα: Κάτοπτρο.
- Bird, M., Hammersley, M., Gomm, R., & Woods, P., (1999). *Εκπαιδευτική Έρευνα στην πράξη. Εγχειρίδιο Μελέτης*. Μτφ. Φράγκου, Ε. Πάτρα: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο.
- Blundell, S., (2004). *Γυναίκα στην αρχαία Ελλάδα: Η θέση της γυναίκας στην τέχνη, στην κοινωνία, στη θρησκεία και στην οικογένεια*. Μτφ, επιμ. Χατζηφώτη, Λ. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Borneman, E., (2001). *Η Πατριαρχία: Η προέλευση και το μέλλον του κοινωνικού μας συστήματος*. Μτφ. Κούρτοβικ, Δ. Πρώτη Ανατύπωση. Αθήνα: Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης.
- Bottomore, T.B., (1974). *Κοινωνιολογία. Κεντρικά Προβλήματα και βασική βιβλιογραφία*. Μτφ. Τσαουσης, Δ.Γ. Τρίτη έκδοση. Αθήνα: Guttenberg.

- Bourdieu, P., (2006). *Η διάκριση: Κοινωνική κριτική της καλαισθητικής κρίσης*. Μτφ. Καψαμπέλη, Κ. Έκδοση έβδομη. Αθήνα: Πατάκη.
- Briole, G., (2009). «Γεννημένοι υπό καθεστώς αγνώστου Χ». Στο Παπαχριστόπουλος, Ν. & Σαμαρτζή, Κ., (επιμ) (2012). *Οικογένεια και Νέες μορφές Γονεϊκότητας*. Πάτρα: OPPORtUNA. σσ. 587-592.
- Butler, J., (2006). «Από – μίμηση και έμφυλη ανυπακοή». Μτφ. Αθανασίου, Α. Στο Γιαννακόπουλος, Κ., (επιμ). *Σεξουαλικότητα: Θεωρίες και Πολιτικές της Ανθρωπολογίας*. Αθήνα: Αλεξάνδρεια. σσ. 219-258.
- Butler, J., (2009). *Αναταραχή Φύλου: Ο φεμινισμός και η ανατροπή της ταυτότητας*. Μτφ. Καραμπέλας, Γ. Καντσά, Β., (εισαγ-επιμ.). Αθήνα: Αλεξάνδρεια.
- Cantarella, E., (1998). *Οι Γυναίκες της Αρχαίας Ελλάδας*. Μτφ. Δημάκης, Π. 2^η Έκδοση. Αθήνα: Παπαδήμα.
- Cohen. L. & Manion, L. (1994). *Μεθοδολογία Εκπαιδευτικής Έρευνας*. Μτφ. Μητσοπούλου, Χ., Φιλοπούλου, Μ. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Comer, L., Reet, E., & Goldman, E., (1998). Ο μύθος της μητρότητας. Μτφ. Αλεξίου, Ν. Αθήνα: Ελεύθερος τύπος.
- Cunningham, H., (2016). *Παιδιά και παιδική ηλικία στη δυτική κοινωνία από τον 16^ο αιώνα μέχρι σήμερα*. Μτφ. Μαρκέτου, Π. Αθήνα: ΣΜΙΛΗ.
- Dagenais, D., (2000). «Οικογένεια και κοινωνία: το νεότερο μη εκφάνσιμο». Μτφ. Τσώνη Ε. Στο Παπαχριστόπουλος, Ν. & Σαμαρτζή, Κ., (επιμ) (2012). *Οικογένεια και Νέες μορφές Γονεϊκότητας*. Πάτρα: OPPORtUNA. σσ. 367-394.
- deBauvoir, S., (1979). *Το δεύτερο φύλο*. Μτφ. Σιμόπουλος, Κ. Αθήνα: Γλάρος.
- Dechaux, J-H., (2008). *Η κοινωνιολογία της Οικογένειας*. Μτφ. Καυκιάς, Γ. Αθήνα: Πολύτροπον Α.Ε.
- deSingly, Fr., (1996). *Κοινωνιολογία της σύγχρονης οικογένειας: Θεωρητική προσέγγιση στις μορφές της σύγχρονης οικογένειας*. Μτφ. Παλλαντίου, Λ. Αθήνα: Σαββάλας.

- deMause, LL., (2001). «Η εξέλιξη της παιδικής ηλικίας». Μτφ. Κωστελέτος, Δ. Στο Μακρυγιάννη, Δ. (επιμ). *Παιδική ηλικία*. Αθήνα: Νήσος. σσ. 56-63.
- deParseval, G.D., (2013). *Οικογένεια πάση θυσία*. Μτφ. Τσαρμακλή, Χ. Αθήνα: Παπαζήση.
- Engels, F., (2013). *Η καταγωγή της οικογένειας, της ατομικής ιδιοκτησίας και του κράτους*. Αθήνα: Σύγχρονη εποχή.
- Fantham, E., et al (2004). *Οι γυναίκες στον αρχαίο κόσμο*. Μτφ. Μπούρας Κ. Αθήνα: Πατάκη.
- Flavigny, Ch., (2005). «Υιοθετημένο παιδί και Ομοφυλόφιλοι γονείς». Μτφ. Σαμαρτζή, Κ. Στο Παπαχριστόπουλος, Ν. & Σαμαρτζή, Κ., (επιμ) (2012). *Οικογένεια και Νέες μορφές Γονεϊκότητας*. Πάτρα: OPPORtUNA. σσ. 703-714.
- Garnesey, P., & Saller, R., (1995). *Η Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία: Οικονομία, Κοινωνία, Πολιτισμός*. Μτφ: Αναστασιάδης, Β-Ι. Ηράκλειο: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης.
- Gauchet, M., (2004). «Το παιδί της επιθυμίας». Μτφ. Σαμαρτζή, Κ. Στο Παπαχριστόπουλος, Ν. & Σαμαρτζή, Κ., (επιμ.) (2012). *Οικογένεια και Νέες μορφές Γονεϊκότητας*. Πάτρα: OPPORtUNA. σσ. 235-284.
- Giddens, A., (2002). *Κοινωνιολογία*. Μτφ. & Επιμ. Τσαούσης, Δ. Αθήνα: Gutenberg.
- Goffman, E., (2001). *ΣΤΙΓΜΑ: Σημειώσεις για τη διαχείριση της φθαρμένης ταυτότητας*. Μτφ. Μακρυγιάννη, Δ. Αθήνα: Αλεξάνδρεια.
- Hafton, O., (2003). *Ιστορία των Γυναικών στην Ευρώπη (1500-1800)*. Μτφ. Χρυσόχοου, Ε. Αθήνα: Νεφέλη.
- Hall, St., & Gieben, Br., (2003). *Η Διαμόρφωση της Νεωτερικότητας: Οικονομία, Κοινωνία, Πολιτική, Πολιτισμός*. Μτφ. Τσακίρης, Θ. & Τσακίρης, Β. Αθήνα: Σαββάλας.
- Handman, M.-E., (1993). «Ο παραδοσιακός τρόπος Υιοθεσίας στην Αρναία Χαλκιδική». Μτφ. Τσιμπιρίδου, Φ. Στο Παπαταξιάρχης, Ε., - Παπαραδέλλης, Θ.,

(2000). *Ανθρωπολογία και Παρελθόν: Συμβολές στην Κοινωνική Ιστορία της Νεότερης Ελλάδας*. Δεύτερη Έκδοση. Αθήνα: Αλεξάνδρεια. σσ. 193-216.

- Hekma, G., (2008). «Ο κόσμος των ομοφυλοφίλων από το 1980 έως σήμερα». Μτφρ. Μηλιώρη, Μ. Στο Aldrich, R., (επιμ). *Ομοφυλοφιλία: Μια παγκόσμια ιστορία*. Αθήνα: Πάπυρος. σελ. 333-363.

- Helmut, F., (1990). *Κοινωνική ένταξη και εκπαίδευση: Μια εισαγωγή στην έρευνα της κοινωνικής ένταξης*. Μτφ. Κακαλέτρης, Γ. Αθήνα: Καστανιώτης

- Heritier F., (2012). «Ζευγάρι και γάμος υπό το πρίσμα της ανθρωπολογίας». Μτφρ. Γεμελιάρη, Χ. Στο Παπαχριστόπουλος, Ν. & Σαμαρτζή, Κ., (επιμ) (2012). *Οικογένεια και Νέες μορφές Γονεϊκότητας*. Πάτρα: OPPORtUNA. σσ. 57-67.

- Herzfeld, M., (2016). *Πολιτισμική οικειότητα: Κοινωνική πολιτική στο έθνος – κράτος*. Μτφ: Λαλιώτης, Μ. Αθήνα: Αλεξάνδρεια.

- Hughes, M., & Kroehler, C., (2007). *Κοινωνιολογία: Οι Βασικές Έννοιες*. Μτφ. Χρηστίδης, Γ. Αθήνα: Κριτική.

- Kamen, H., (2002). *Πρώιμη Νεότερη Ευρωπαϊκή Ιστορία*. Μτφ. Καλογιάννη, Ε. Αθήνα: Μεταίχμιο.

- Lancaster, R., (2006). «Το στίγμα της ομοφυλοφιλίας». Μτφ. Μαρκέτου, Π. Στο Γιαννακόπουλος, Κ., (2006) επιμ. *Σεξουαλικότητα: Θεωρίες και Πολιτικές της Ανθρωπολογίας*. Αθήνα: Αλεξάνδρεια. σσ. 527-570.

- Laquer, Th., (2003). *Κατασκευάζοντας το φύλο: Σώμα και Κοινωνικό Φύλλο από τους αρχαίους Έλληνες έως τον Φρόιντ (making Sex)*. Μτφ. Μαρκέτου, Π. Αθήνα: Πολύτροπον.

- Lifton, B.-J., (1999). *Εμπειρίες Υιοθεσίας*. Μτφ. Τσώτα, Γ. Αθήνα: Κέδρος.

- Mason, J., (2003). *Η Διεξαγωγή της Ποιοτικής Έρευνας*. Μτφ. Δημητριάδου, Ε. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

- Mathieu, N-CI, (2006). «Ταυτότητα Φυσικού Φύλου/Εμφυλη/Τάξης Φύλου;». Μτφ. Γιαννακόπουλος, Κ. Στο Γιαννακόπουλος, Κ., (επιμ). *Σεξουαλικότητα: Θεωρίες και Πολιτικές της Ανθρωπολογίας*. Αθήνα: Αλεξάνδρεια. σσ. 317-360.

- Mertens, D., (2011). *Έρευνα και αξιολόγηση στην εκπαίδευση και την ψυχολογία*. Μτφ. Κυρανάκης, Σ., Μαυράκη, Μ., Μπιθαρά, Π. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Michel, A., (2000). *Κοινωνιολογία της Οικογένειας και του Γάμου: Βασικά στοιχεία για την ελληνική οικογένεια*. Μτφ-επιμ. Μουσούρου, Λ. Αθήνα: Gutenberg.
- Muncie, J., Wetherell, M., Langan, M., Dallos, R., Cochrane, A., (2008). *Οικογένεια. Η μελέτη και κατανόηση της οικογενειακής ζωής*. Μτφ. Αυγήτα, Ε., Τσονίδης, Α. Αθήνα: Μεταίχμιο
- Palomera, V., (2006). «Πώς το Δίκαιο επαναπροσδιορίζει την πατρότητα». Μτφ. Τσώνη, Ε. Στο Παπαχριστόπουλος, Ν. & Σαμαρτζή, Κ., (επιμ. 2012). *Οικογένεια και Νέες μορφές Γονεϊκότητας*. Πάτρα: OPPORtUNA. σσ. 577-585.
- Paxson, H., (2013). «Η Αναπαραγωγή ως πνευματικό έργο συγγένειας: Ορθοδοξία, εξωσωματική γονιμοποίηση και η ηθική οικονομία της μητρότητας στην Ελλάδα». Μτφ. Κανάκης, Κ. Στο Καντσά, Β., (επιμ.). *Η μητρότητα στο προσκήνιο: Σύγχρονες Έρευνες στην ελληνική εθνογραφία*. Αθήνα: Αλεξάνδρεια. σσ. 285-314.
- Phillips, L., & Jorgensen, M., (2002/2009). *Ανάλυση λόγου: Θεωρία και Μέθοδος*. Μτφ. Κιουπκιολής, Α. Αθήνα: Παπαζήσης.
- Qvortrup, J., (2003). «Παιδική ηλικία και κοινωνικές μακροδομές». Στο Μακρυνιώτη, Δ., (επιμ.). *Κόσμοι της παιδικής ηλικίας*. Τοπικά δ. Αθήνα: ΕΜΕΑ. σσ. 49-66.
- Rosenthal, G., (2004). «Η βιογραφική έρευνα». Στο Τσιώλης, Γ., & Σιούτης, Ε., (επιμ.) *Βιογραφικές (ανα)κατασκευές στην ύστερη νεωτερικότητα. Θεωρητικά και μεθοδολογικά ζητήματα της βιογραφικής έρευνας στις κοινωνικές επιστήμες*. Αθήνα: Νήσος. σσ. 167-195.
- Rushton, L., (1992). «Η μητρότητα και ο συμβολισμός του σώματος». Μτφ. Πετρονώτη, Μ. Στο Παπαταξιάρχης, Ε., - Παπαραδέλλης, Θ., (επιμ. 1998). *Ταυτότητες και Φύλο στη σύγχρονη Ελλάδα*. Δεύτερη Έκδοση. Αθήνα: Αλεξάνδρεια. σσ. 151-170.
- Sholder, E., (2009). *Σεξουαλικότητα, Έρωτας και Οικογένεια: Ευρώπη και Βόρεια Αμερική 17^{ος} – 20ός Αιώνας*. Μτφ. Παππός, Α. Αθήνα: Νεφέλη.

- They, I., (2005). «Διαφορετικότητα των Φύλων». Μτφ. Τσώνη, Ε. Στο Παπαχριστόπουλος, Ν. & Σαμαρτζή, Κ., (επιμ. 2012). *Οικογένεια και Νέες μορφές Γονεϊκότητας*. Πάτρα: OPPORtUNA. σσ. 657-701.
- Triseliotis, J., (1991). «Ανοικτή Υιοθεσία». Μτφ. Κουσίδου, Τ. περιοδ. Εκλογή. Θέματα Κοινωνικής Πρόνοιας. Οκτώβριος-Νοέμβριος-Δεκέμβριος 1991, αρ.91. σσ. 215-233.
- 1. Triseliotis, J., (2000). «Επίκαιρα θέματα στην πολιτική και πρακτική της υιοθεσίας στην Βρετανία». Μτφ. Κουσίδου, Τ. Στο Κουσίδου, Τ., (επιμ.). *Υιοθεσία: Τάσεις, Πολιτική, Πρακτική. Εθνικός Οργανισμός κοινωνικής φροντίδας κέντρο βρεφών: Η ΜΗΤΕΡΑ*. Αθήνα: Γρηγόρης. σσ: 7-24.
- 2. Triseliotis, J., (2000). «Προετοιμάζοντας και επιλέγοντας θετούς γονείς. Εργασία σε ομάδα». Μτφ. Πολύζου, Β. Στο Κουσίδου, Τ., (επιμ.). *Υιοθεσία: Τάσεις, Πολιτική, Πρακτική. Εθνικός Οργανισμός κοινωνικής φροντίδας κέντρο βρεφών: Η ΜΗΤΕΡΑ*. Αθήνα: Γρηγόρης. σσ. 74-87.
- Turner, P.J. (2008). *Βιολογικό Φύλο, Κοινωνικό Φύλο και Ταυτότητα του Εγώ*. Μτφ. Γαλανάκη, Ε. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Yalom, I., (2008). *Στον κήπο του επίκουρου: Αφήνοντας πίσω τον τρόμο του θανάτου*. Μτφ. Ανδριτσάνου Ε., Ζέρβας, Γ. Αθήνα: Άγρα.
- Yuval-Davis, N., (2013). *Κοινωνικό Φύλο και Έθνος*. Μτφ. Τρομάρα, Σ. Θεσ/νίκη: University Studio Press.

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Adesman, A. (2004). *Parenting your adopted child: A positive Approach to building a strong Family*. New York: McGraw – Hill.
- Aguilar, M., (2007). *Cuando las niñas no vienen de París*. Madrid: Noufront.
- Allen, K. R. (1997). ‘Lesbian and Gay Families’. In T. Arendell (Ed.), *Contemporary Parenting*, New York: Sage. pp.196-218.
- Aries, Ph., (1962). *Centuries of Childhood: A Social History of Family Life*. New York: Vintage Books.

- Bandura, A. (1977). *Social Learning Theory*. New Jersey.: Prentice- Hall.
- Balen van F., (2002). 'The Psychologization of Infertility'. In Inhorn M. & Frank Van Balen (2002). *Infertility around the Globe: New thinking on childlessness, gender, and reproductive technologies*. London: University of California Press. pp 79-98.
- Bartholet, E., (1996). 'International Adoption: Propriety, Prospects and Pragmatics'. *Journal of the American Academy of Matrimonial Lawyers*. A journal and Digest of family Law. Winter, 1996.
- Behlmer, G., (2002). 'What's Love Got to Do with it? Adoption in Victorian and Edwardian England'. In Carp, W., (2002). *Adoption in American*. USA: University of Michigan Press. pp 82-100.
- Beidel, D. C., Turner, S. M., & Morris, T. L. (1999). 'Psychopathology of social phobia. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*', 38(6), 643-650.
- Berebitsky, J., (2000). *Like our very own: Adoption and the changing culture of motherhood, 1851-1950*. Lawrence: University Press of Kansas.
- Berebitsky, J., (2002). 'Rescue a Child and Save a Nation: The Social Construction of Adoption in the Delineator, 1907-1911'. In Carp, W., (2002). *Adoption in American*. USA: University of Michigan Press. pp 124-139.
- Berkowitz, D., & Marsiglio, W., (2007). *Gay Men: Negotiating Procreative, Father, and Family Identities*. *Journal of Marriage and Family* 69 (May 2007): pp 366–381.
- Bernstein, R., (1963). 'Are we still stereotyping the unmarried mother?'. In Roberts, R (editor). *The unwed woman*. New York: Harper & Row. pp. 14-47.
- Berryman, J.& Windridge, K., (1996). 'Age and Parenting'. In Niven, C. & Walker, A., (1998). *Current Issues in Infancy and Parenthood*. London: Butterworth Heinemann. pp 60-87.
- Black, J., (2006). 'Same-Sex Parents and Their Children's Development'. In Cantor, D., Cantor, E., Black, J., & Barrett, C., (edit.) *Same Sex Marriage: The Legal and*

Psychological Evolution in America. Middletown: Wesleyan University Press. pp 81-100.

- Blaikie, A., (1993). *Illegitimacy, Sex, and Society: Northeast Scotland, 1750 – 1900*. Oxford: Clarendon Press.

- Bozett, F.W., (1987). *Children of Gay Fathers*. In F. W. Bozett (Ed.), *Gay and Lesbian Parents* (pp.39-57). New York: Praeger.

- Brace, Ch., (1859). *The Best Method of Disposing of Our Pauper and Vagrant Children*. New York: Wynkoop, Hallenbeck, & Thomas.

- Brace, Ch., (1893). *The Children's Aid Society of New York: Its History, Plan and Results: Compiled from the Writings and Reports of Charles Loring Brace, and from the Records of the Secretary's Office*. New York: Children's Aid Society.

- Brodzinsky, D., Schechter, M., (1990). *The psychology of adoption*. New York: Oxford University Press.

- Boswell, J., (1998). *The kindness of strangers: The abandonment of children in Western Europe from Late Antiquity to the Renaissance*. Chicago: The University of Chicago Press.

- Bowie, F., (2004). *Cross – Cultural approaches to adoption*. New York: Routledge.

- Browne, K., (2009). *The risk of harm to young children in Institutional Care*. London: The Save the Children Fund.

- Bydlowski, M. (1997). *La dette de vie. Itineraire psychanalytique de la maternite*. Paris: Presses Universitaires de France.

- Bullok, R., (1977). *Adoption & Fostering*. New York: Sage Publications.

- Cadden, J., (1993). *Meanings of sex difference in the Middle Ages: Medicine, science, and culture*. Oxford: Cambridge University Press.

- Cadoret, R., (1990). 'Biologic Perspectives of Adoptee Adjustment'. In Brodzinsky, D., and Schechter, M., (editors). *The Psychology of Adoption*. New York- Oxford: Oxford University Press. pp 25- 41.

- Canning, K., (1992). 'The Body as Method? Reflections on the Place of the Body in Gender History'. In Duby, G., Perrot, M., (1992). *A History of women in the West: Silences of the Middle Ages*. London: The Belknap Press of Harvard University Press. pp 81 – 92.
- Cantor, D., (2006). 'The Evolution of State Law toward Sexual Privacy'. In Cantor, D., Cantor, E., Black, J., & Barrett, C., (edit.) *Same Sex Marriage: The Legal and Psychological Evolution in America*. Middletown: Wesleyan University Press. pp 11-22.
- 1. Cantor, E., (2006). 'The Evolution of Understanding Homosexuality within the Fields of Psychology and Psychiatry'. In Cantor, D., Cantor, E., Black, J., & Barrett, C., (edit.) *Same Sex Marriage: The Legal and Psychological Evolution in America*. Middletown: Wesleyan University Press. 23-46.
- 2. Cantor, E., (2006). 'Gays and Lesbians as Parents and Partners: The Psychological Evidence'. In Cantor, D., Cantor, E., Black, J., & Barrett, C., (edit.) *Same Sex Marriage: The Legal and Psychological Evolution in America*. Middletown: Wesleyan University Press. pp 47-80.
- Carp, W., (2009). *Adoption in America: Historical Perspectives*. Michigan: University of Michigan Press.
- Camiolo, M., (2002). *L'adozione nella storia*, in *Famiglia Cristiana*. Milano: Mondatori
- Cole, E., (1988). *Societal Influences on Adoption Practice. Adoption: Current Issues and trends*. London: Butterworths.
- Cole, E., & Donley, K., (1990). 'History, Values, and Placement Policy Issues in Adoption'. In Brodzinsky, D., and Schecter, M., (editors). *The Psychology of Adoption*. New York- Oxford: Oxford University Press. pp 273-294.
- Coltrane, Sc., & Collins, R., (2001). *Gender, Love, and Property: Sociology of Marriage & the Family*. 5th Edition. USA: Wadsworth/Thompson Learning.
- Cooper, G., et al (2007). 'The Circle of Security Intervention; differential diagnosis and differential treatment'. In: Berlin, L. J., et al., (eds.) *Enhancing early attachments:*

Theory, research, intervention and policy. Duke series in Child Development and Public Policy. New York: Guilford Press. pp. 127-151.

- Culley, L., & Hudson, N., (2009). 'Commonalities, Differences and Possibilities: Culture and Infertility in British South Asian Communities'. In Culley, L., Hudson, N., & Floor van Rooij (edit.). *Marginalized Reproduction: Ethnicity, Infertility and Reproductive Technologies*. London: Sterling, VA.

- Davidoff, L., McClelland, K., Varikas, E., (1999). *Gender & History: Retrospect and Prospect*. Oxford: Blackwell Publishers Ltd.

- Davin, A., (1996). *Growing Up Poor: School and Street in London, 1870-1914*. London: Rivers Oram Press.

- de Crescenzo, N., (1892). *Adozione*, in *Encyclopedia giuridica italiana*. Milano: Mandotori.

- De Geer, B., (1990). *The Boys from Columbia: A study of the language switching process of internationally adopted children – the first three months after adoption*. *Child language research*. Sweden: Lund University.

- Delaisi de Parseval, G., Janaud, A. (1983). *L'Enfant a tout prix*. Paris: Seuil.

- Demand, N., (1994). *Birth, Death, and Motherhood in Classical Greece*. Baltimore and London: The Johns Hopkins University Press.

- Denzin, N.K., & Lincoln, Y.S. (2005). 'Introduction. The discipline and practice of qualitative research'. In N.K. Denzin & Y.S. Lincoln (Eds.), *The Sage handbook of qualitative research*. London: Sage Publication. pp. 1-32.

- Dermott, E., (2008). *Intimate Fatherhood: A Sociological Analysis*. London & New York: Routledge

- Dixon, S., (1992). *The Roman Family*. Baltimore and London: The Johns Hopkins University Press.

- Duby, G., Perrot, M., (1992). *A History of women in the West: Silences of the Middle Ages*. London: The Belkap Press of Harvard University Press.

- Everingham, C., (1994). *Motherhood and Modernity: An investigation into the rational dimension of mothering*. Buckingham – Philadelphia: Open University Press.
- 1. Farr, R.H., & Patterson, C.J., (2013). Coparenting among lesbian, gay, and heterosexual couples: Associations with adopted children's outcomes. *Child Development*. New York: Springer. pp. 47-63.
- 2. Farr, R.H., & Patterson, C.J., (2013). Lesbian and gay adoptive parents and their children. In Goldberg, A.E., & Allen, K.R., (Eds.). *LGBT-Parent Families: Innovations in Research and Implications for Practice*. New York: Springer. pp. 1-15.
- Fine, A., (1998). 'Le don d' enfant dans l' ancienne France'. En Fine, A., (editor), *Adoptions. Ethnologies des parentes choisies*. Paris: Maison des Sciences de l' Homme. 61-95.
- Fisher, A., (2003). 'Still "Not quite as good as having your own"? Toward a Sociology of adoption'. Article in *Annual Review of Sociology* 29(1):335-361. November 2003.
- Flaks, D., Ficher, I., Masterpasqua, F., Joseph, Gr., (1995). 'Lesbians closing motherhood: A comparative study of lesbian and heterosexual parents and their children'. *Developmental Psychology*, Vol, 31(1). Journal article. 105-114.
- Flandrin, J-L., (1979). *Families in Former Times: Kinship, Household and Sexuality*. London: Cambridge University Press.
- Gagnier, R., (1990). *Feminist Postmodernism*. In Rhode, D., (edited). *Theoretical Perspectives on Sexual Difference*. London: Yale University Press. pp. 13-30.
- Galvin, K-L., (2000). 'Schneider Revisited: Sharing and Ratification in the Construction of Kinship'. In Stone L., (edit.). *New Directions in Anthropological Kinship*. New York: Rowman & Littlefield Publishers, INC. pp. 109-124.
- Geetha, V., (2007). *Patriarchy: Theorizing Feminism*. Calcutta: STREE
- Gill, B.-P., (2002). 'Adoption Agencies and the Search for the ideal Family, 1918-1965'. In Carp, W., (2002). *Adoption in American*. USA: University of Michigan Press. Pp160-180.

- Golombok, S., Cook, R., Bish, A. and Murray, C. (1995). *Families Created by the New Reproductive Technologies: Quality of Parenting and Social and Emotional Development of the Children*. *Child Development* 66(2): 285–98.
- Golombok, S., Murray, C., Brinsden, P. and Abdalla, H. (1999). *Social versus Biological Parenting: Family Functioning and the Socioemotional Development of Children Conceived by Egg or Sperm Donation*. *Journal of Child Psychology* 40(4): 519–27.
- Gottlied, M., (2002). *The Foundling: The story of the Ney York Foundling Hospital*. New York: Latern Books.
- Gray, D. (2002). *Attaching in adoption*. Indianapolis: Perspectives Press.
- Greer, S., (2000). ‘The margin of Appreciation: Interpretation and Discretion under the European Convention of human rights’. Human Rights File no.17.
- Greil, A., (2002). ‘Infertile Bodies: Medicalization, Metaphor, and Agency’. In Inhorn M. & Frank Van Balen (2002). *Infertility around the Globe: New thinking on childlessness, gender, and reproductive technologies*. London: University of California Press. pp 101-118.
- Guerra, D., Llobera, A., Veiga, A., & Barri, P., (1998). ‘Psychiatric morbidity in couples attending a fertility service’. *Human Reproduction*. vol. 13. no 6. pp 1733-1736.
- Haimes, E., & Timms, N., (1985). *Adoption, Identity and Social Policy*. Aldershot: Gower.
- Haimes, E., (1989). ‘Recreating the Family: policy considerations relating to the new reproductive technologies’. In McNeil, M., Varcoe, I., & Yearley, S., (1989). *The new reproductive technologies*. London: Macmillan.
- Hamilton-Giachritsis, C., & Browne, K., (2005). European Commission Daphne Programme, W.H.O. Regional Office for Europe and the University of Birmingham U.K. Mapping the numbers and characteristics of children under three in institutions across Europe at risk of harm.

- Harris – Short, S., (2008). ‘Making and Breaking Family Like: Adoption, the State, and Human Rights, in *Journal of Law and Society*’. Volume 35, Number 1. New York: Cardiff University Law School.
- Harvey, J., (2009). *Adoption. Handbook for the Swedish social services*. Social Welfare Department Swedish National Board of Health and Welfare. Sweden: Edita Vastra Aros.
- Herman, E., (n.d.). *Adoption History Project, Topic: Placing out*. University of Oregon.
- Hicks, S., & McDermott, J., (1998). *Lesbian and Gay Fostering and Adopting. Extraordinary yet ordinary*. London and New York: Routledge.
- Hodges, Jill, Steele, Miriam, Hillman, Saul, Henderson Kay, Kaniuk, Jeanne. (2005). ‘Change and Continuity in Mental Representations of Attachment after Adoption’. In Brodzinsky, M., & Jesus P, (eds). *Psychological Issues in Adoption*. West – port: Praeger Publishers.
- Hoph, C., (2004). ‘Research ethnics and qualitative research’. In Flick, U., Kardoff, von E. &Steinke, I., (eds). *A companion to Qualitative Research*. London: Sage. pp 334-340.
- Hubinette, T., (2005). *Comforting an orphaned nation*. Stockholm: University Press.
- Hubing, Br., (2001). *International Child Adoption: Who should decide what is in the best interests of the family? Notre Dame Journal of Law*. London: Ethnics & Public Policy.
- Irhammar, M., (1999). *Meaning of Biological and Ethnic Origin in Adoptees Born Abroad. Conference paper in Rygvold, A – L, M. Dalen & B. Saetersdal (editors) Mine- Yours Ours and Theirs. Adoption and changing kinship and family patterns*. Oslo: Department of Special Needs Education.
- Irvin Holt, M., (1992). *The Orphan Trains: Placing out in America*. Lincoln: University of Nebraska Press.
- Jassens A., (1993). *Family and Social change: The Household as a process in a industrializing community*. London: Cambridge University Press.

- Johnston, P., (2004). *Adoption Is a Family Affair: What Relatives and Friends must Know*. Edition 2. New York: Jessica Kingsley.
- Kathleen – Benet, M., (1976). *The politics of adoption*. New York: The free press.
- Kathleen – Benet, M., (1976). *The character of adoption*. New York: The free press.
- Katz, L., (1995). *A modest proposal? The Convention on protection of children and cooperation in respect of Intercountry adoption*. London: Emory International Law Review.
- Kenrick, D., Trost, M., & Sundie, J., (2004). 'Sex Roles as Adaptations: An Evolutionary Perspective on Gender Differences and Similarities'. In Eagly, A., Beall, A., & Sternberg, R., (edit.) *The Psychology of Gender*. Second Edition. pp: 65-91
- Kent, K., & Richie, J., (1976). 'Adoption as an issue in casework with adoptive parents'. *Journal of the American Academy of Child Psychiatry*, 15, pp 510-522.
- Kertzer, D., (1993). *Sacrificed for Honor. Italian Infant Abandonment and the Politics of Reproductive Control*. Boston: Beacon Press.
- Koontz, C., (1985). *Mothers in the Fatherland: Women, the Family and Nazi Politics*. London: Cape.
- Kvale, St., (1996). *Interviews: An Introduction to Qualitative Research Interviewing*. London: Sage.
- Kuchner, J., & Porcino, J., (1988). 'Delayed Motherhood'. In Birns, B., & Hay, D., (eds). *The different Faces of Motherhood*. New York: Plenum Press. pp. 259-281
- Lalos, A., (1985). *Psychological and social aspects of tubal infertility: a longitudinal study of infertile women and their men*. Umea: Umea University, Sweden.
- Laslett, P., (1980). 'Introduction: Comparing illegitimacy over time and between cultures'. In Laslett, P., Oosterven, K. & Smith, R., (1980). *Bastardy and its Comparative History: Studies in the History of Illegitimacy and marital nonconformism in Britain, France, Germany, Sweden, North America, Jamaica and Japan*. London: Edward Arnold.

- Lefkowitz, M., & Fant, M., (1992). *Women's Life in Greece & Rome: A source book in translation*. Second Edition. Great Britain: Redwood Press Ltd, Melksham.
- LeVay, S., (2011). *Gay, Straight and the reason Why. Science of Sexual Orientation*. New York: Oxford University Press.
- Lewis Ch., & Warin J., (1998). 'Mothers, Fathers and early sex roles'. In Niven, C. & Walker, A., (1998). *Current Issues in Infancy and Parenthood*. London: Butterworth Heinemann. pp 137-157.
- Lick, D. J., Schimidt, K.M., & Patterson, C.J., (2011). 'The Rainbow Families Scale (RFS): A measure of experiences among individuals with lesbian and gay parents'. *Journal of Applied Measurement*, 12 (3). pp. 222 - 241.
- Lincoln, (1992). *The Orphan Trains: Placing out in America*. Lincoln: University of Nebraska Press.
- Lindsay, H., (2009). *Adoption in the Roman World*. New York: Cambridge University Press.
- Lowy, I., (1992). 'Gender and Science'. In Duby, G., Perrot, M., (1992). *A History of women in the West: Silences of the Middle Ages*. London: The Belkap Press of Harvard University Press. pp 96 – 107.
- Lundin, S., (2001). 'The Threatened Sperm: Parenthood in the Age of Biomedicine'. In Stone, L., (edit.) *New Directions in Anthropological Kinship*. New York-Oxford: Rowman & Littlefield Publishers, INC. pp 139-155.
- Mansees, N., (1998). Jeder Mensch hat ein Recht auf Kenntnis seiner genetischen Herkunft. *NJW*. pp. 2984-87.
- Martin, A. (1993). *The lesbian and gay parenting handbook: Creating and raising our families*. New York: Harper Perennial.
- Martin, A. (1998). 'Clinical issues in lesbian and gayparented families'. In C. J. Patterson & A. R. D' Augelli (Eds.), *Lesbian, gay, and bisexual identities in families: Psychological perspectives*. New York: Oxford University Press. pp. 270-287.

- McMahon, C., & Ungerer J., (1998). 'Parenting and Infant development following conception by reproductive technology'. In Niven, C. & Walker, A., (1998). *Current Issues in Infancy and Parenthood*. London: Butterworth Heinemann. pp 15-34.
- Melhuus, M., Howell, S., (2009). 'Adoption and assisted conception: one universe of unnatural procreation. An examination of Norwerian legislation'. In Edwards, J., Salazar, C., (edit.). *European kinship in the age of Biotechnology*. New York-Oxford: Berghahn. pp 144-161.
- Melosh, B., (2002). 'Adoption Stories: Autobiographical Narrative and the Politics of Identity'. In Carp, W., (2002). *Adoption in American*. USA: University of Michigan Press. pp. 218-246.
- Melosh, B., (2006). *Strangers and Kin: The American way of Adoption*. New York: Harvard University Press.
- Mercante, F., (1987): *La adopción, aspectos médicos-sociales, jurídicos, psicológicos, psicopedagógicos, ético-morales y otros, con sugerencias de particular interés para los tocoginecólogos y los matrimonios sin hijos*. Buenos Aires: Frigerio Artes S.A.
- Mischel, W. (1970). 'Sex - typing and Socialization'. In P.H. Mussen (Ed.), *Carmichael's Manual of Child Psychology*. Vol. 2. New York: Wiley. pp3-72.
- Modell, J., (2001). 'Open Adoption: Extending Families, Exchanging Facts'. In Stone, L., (edit.) *New Directions in Anthropological Kinship*. New York-Oxford: Rowman & Littlefield Publishers, INC. pp 246-263.
- Mohr, R. D. (1988). *Gays/Justice: A Study of Ethics, Society, and Law*. New York: Columbia University Press.
- Morris, L., (1994). *Dangerous classes. The Underclass and Social Citizenship*. London: Routledge.
- Newton, C.R., & Hearn, M. T. Yuzpe, A.A., (1990). 'Psychological assessment and follow-up after in-vitro-fertilization: assessing the impact of failure'. *Fertility & Sterility*. Vol.54,5. pp.879-886.

- O'Connor, S., (2001). *Orphan Trains: The story of Charles Loring Brace and the children he saved and failed*. Chicago and London: University of Chicago Press.
- Panozzo, D. (2010). *Gay Male Couples Who Decide to Parent: Motivations, Division of Child Care Responsibilities, and Impact on Relationship and Life Satisfaction*. (Ph.D. Thesis, New York University).
- Patterson, C.J., & Riskind, R., (2011). 'Adolescents with lesbian or gay parents'. In M. Fisher, E. Alderman, R. Kreipe, & W. Rosenfeld (Eds.), *Textbook of adolescent health care*. Chapter 7. Chicago: American Academy of Pediatrics. pp. 1-4
- Patterson, C.J., (2013). 'Sexual Orientation and Family Lives'. In G. W. Peterson and K. R. Bush (Eds.), *The Handbook of Marriage and the Family*. New York: Springer. pp. 659-682.
- Paxson, H., (2004). *Making modern mothers. Ethnics and Family Planning in Urban Greece*. Berkeley: University of California Press.
- Perez Galdos S & S, (2006). *La adopción, un tema de nuestro tiempo*. Madrid: Biblioteca Nueva,S.L.
- Pincus, L., & Dare, C., (1978). *Secrets in the Family*. London-Boston: Faber and Faber.
- Plomin, R. (1985). *Origins of individual differences in infancy*. Orlando: Academic Press.
- Porter, S., (2002). 'A Good Home: Indenture and Adoption in Nineteenth Century Orphanages'. In Carp, W., (2002). *Adoption in American*. USA: University of Michigan Press. pp 27-50.
- Rees, R. L., (1979). *A comparison of children of Lesbian and single heterosexual mothers on three measures of socialization*. Berkeley, CA. California: School of Professional Psychology.
- Rey, M., (1992). 'Parisian Homosexuals Create a Lifestyle, 1700-1750: The Police Archives'. In Dynes, W., & Donaldson, S., (edit.). *History Of Homosexuality in Europe and America*. New York & London: Garland Publishing, Inc. pp: 273-286.

- Rhode, D., (1990). 'Theoretical Perspectives on Sexual Difference'. In Rhode, D., (ed). *Theoretical Perspectives on Sexual Difference*. London: Yale University Press. pp 1-12.
- Riley, N., Van Vleet, K., (2012). *Making families through adoption*. London: Pine Forge Press.
- Roberts, E., (1995). *Women and Families: an oral history, 1940-1970*. Oxford: Blackwell.
- Russo Ruggeri., C, (1995). *La datio in adaptionem: Dalla pretesa influenza Elleno-Christiana alla riforma giustiniana*. Milano: A. Giuffrè
- Saller, R., (1994). *Patriarchy, property and death in the Roman Family*. *Cambridge studies in population, economy and society in past time*. London: Cambridge University Press.
- Sandelowski, M.& Sheryl de Lacey, (2002). 'The Uses of a "disease": Infertility as Rhetorical Vehicle'. In Inhorn M. & Frank Van Balen (2002). *Infertility around the Globe: New thinking on childlessness, gender, and reproductive technologies*. London: University of California Press.
- Sargent, S., (2004). *Suspended Animation: The Implementation of thw Hague Convention on Intercountry adoption in the United States and Romania*. Glasgow: Texas Wesleyan Law Review.
- Segalen, M., (1986). *Historical Anthropology of the Family*. London: Cambridge University Press.
- Senelick, L., (1992). 'Mollies or Men of Mode? Sodomy and the Eighteenth-Century London Stage'. In Dynes, W., & Donaldson, S., (edit.). *History Of Homosexuality in Europe and America*. New York & London: Garland Publishing, Inc. pp: 287-321.
- Shaw Lowell, J., (1974). "Report on the Institutions for the Care of Destitute Children of the City of New York." In *Care of Dependent Children in the Late Nineteenth and Early Twentieth Centuries*. New York: National Conference on Social Welfare. pp 204-356.

- Silverman, D., (2000). *Doing qualitative research: A practical handbook*. London: Sage.
- Sinclair, K., (2001). 'Mischief on the Margins: Gender, Primogeniture, and Cognatic Descent among the Maori'. In Stone, L., (edit.). *New Directions in Anthropological Kinship*. New York-Oxford: Rowman & Littlefield Publishers, INC. pp 156-174.
- Singley, C., (2002). 'Building a Nation, building a Family: Adoption in Nineteenth-Century American Children's Literature'. In Carp, W., (2002). *Adoption in America*. USA: University of Michigan Press. pp 51-80.
- Sleight, S., (2016). *Children, Childhood and Youth in the British World*. London: Shirleene Robinson, Simon Sleight.
- Smith, D. M. & Gates, G.T., (2001). Gay and Lesbian Families in the United States: Same Sex unmarried partner households. A preliminary analysis of 2000 United States Census Data. A Human Rights Campaign Report.
- Stacey, J., & Biblarz, T., (2001). (How) does the Sexual Orientation of parents matter? *American Sociology*. Rev. 66:159-183.
- Standish, M., (1980). *The English Working Class: A Collection of Thirty Important Titles that Document and Analyze Working – Class Life before the First World War*. A Garland Series. New York and London: University of Texas.
- Stephens, St., (1995). 'Children and the Politics of Culture in late Capitalism'. In Stephens, St (ed.). *Children and the Politics of Culture*. Princeton: Princeton University Press. pp 10-58.
- Takahashi-Arai, Y., (2001). *The margin of Appreciation Doctrine and the Principle of Proportionality in the jurisprudence of ECHR*. London: Intersentia.
- Tasker, F. L., & Golombok, S., (1991). 'Children raised by Lesbian Mothers. The Empirical Evidence'. *Family Law* (May) 21: 184-7.
- Tasker, F. L., & Golombok, S., (1997). *Growing up in a Lesbian Family. Effects on child development*. New York: Guilford.
- Thompson, K., (1998). *Moral Panics*. London: Routledge.

- Thompson, C., (2002). 'Fertile Ground: Feminists Theorize Infertility'. In Inhorn M. & Frank Van Balen (eds). *Infertility around the Globe: New thinking on childlessness, gender, and reproductive technologies*. London: University of California Press. pp 52-69.
- Thorpe, K., & Elliot, S., (1998). 'The well being of mothers'. In Niven, C. & Walker, A., (1998). *Current Issues in Infancy and Parenthood*. London: Butterworth Heinemann. pp 107-136.
- Triseliotis, J., Shireman, J., & Hundleby, M., (1997). *Adoption: Theory Policy and Practice*. London: Cassel.
- Trumbach, R., (1992). 'Sodomitical Subcultures, Sodomitical Roles, and the Gender Revolution of the Eighteenth Century: The Recent Historiography'. In Dynes, W., & Donaldson, S., (edit.). *History Of Homosexuality in Europe and America*. New York & London: Garland Publishing, Inc. pp: 387-401.
- Walzer, M. (1997). *On toleration*. New Haven, CT: Yale University Press.
- Warren, A., (2001). *We rode the Orphan Trains*. Boston: Mifflin Company.
- Watson, A., (1984). *The Law of Persons in the Later Roman Republic*. Aalen: Scientia Verlag.
- Weeks, J., (1981). *Sex, Politics and Society: The Regulation of Sexuality since 1800*. London: Longman.
- Weeks, J., Heaphy, B., & Donovan, C., (2001). *Same sex intimacies: Families of Choice and other life experiments*. London and New York: Routledge.
- Weston, K., (1991). *Families we choose: Lesbians, Gays, Kinship*. New York: Columbia University Press.
- White, D., (1998). 'Variations in Family circumstances: implications for children and their parents'. In Niven, C. & Walker, A., (1998). *Current Issues in Infancy and Parenthood*. London: Butterworth Heinemann. pp 35-59.
- Wilson, S., (1984). 'The myth of motherhood a myth: The historical view of European child-rearing'. *Social History*, 9, pp. 181-189.

- Woollett, A., & Nicolson, P., (1997). 'Post - partum experiences'. In Niven, C. & Walker, A., (eds, 1998). *Current Issues in Infancy and Parenthood*. London: Butterworth Heinemann. pp 88-106.
- Woollett, A., Nicolson, P., (1998). 'The Social Construction of Motherhood and Fatherhood'. In Niven, C. & Walker, A., (eds, 1998). *Current Issues in Infancy and Parenthood*. London: Butterworth Heinemann. pp 1-11.
- Yngvesson, B., (2004). 'Going "Home": Adoption, Exclusive Belongings, and the Mythology of Roots'. In Taylor, J., Layne, L., and Wozniak, D., (eds). *Consuming Motherhood*. London: Rutgers University Press. pp 140-168.

Γ. Ηλεκτρονικές Διευθύνσεις

- Overview of Sweden Adoption Law, διαθέσιμο στο <http://www.adoptionpolicy.org/pdf/eu-sweden.pdf>, ημ. Πρόσβασης 27-01-2017
- Νομοθεσία της Αγγλίας, διαθέσιμη στο <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2002/38/contents>, ημερ. Πρόσβασης 22-01-2017
- Νομοθεσία της Σουηδίας, διαθέσιμη στο <https://www.loc.gov/law/help/guide/nations/sweden.php>, ημ. Πρόσβασης 15-01-2017
- ΕΔΔΑ, διαθέσιμο στο <http://echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=home>, ημ. Πρόσβασης 30/06/2017
- *E.B. v. France*, 43546/02, Council of Europe: European Court of Human Rights, <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22appno%22:%5B%2243546%2F02%22%5D%2C%22itemid%22:%5B%22%22%5D%7D>, ημερ. Πρόσβασης 20/06/2016
- *Gas et Dubois v France v. France*, 25951/07, Council of Europe: European Court of Human Rights, <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22appno%22:%5B%2225951%2F07%22%5D%2C%22itemid%22:%5B%22%22%5D%7D>, ημερ. Πρόσβασης 30/06/2016
- *X and Others v Austria*, 1901/07, Council of Europe: European Court of Human Rights <https://hudoc.echr.coe.int/eng-press#%7B%22itemid%22:%5B%22001-116735%22%5D%7D>, ημ. Πρόσβασης 30/06/2016

ΤΕΛΟΣ

